AEGEAN CONGRESSES

10TH INTERNATIONAL AEGEAN CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

PROCEEDINGS BOOK

EDITORS
Assist. Prof. Dr. Nihat DEMİRKOL
Assist. Prof. Dr. Sinan ÖZYURT

ISBN: 978-625-367-872-2

INTERNATIONAL AEGEAN CONFERENCES

ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES-X

October 05-07, 2024 / Izmir, Türkiye

PROCEEDINGS BOOK

EDITORS

Assist. Prof. Dr. Nihat DEMİRKOL

Assist. Prof. Dr. Sinan ÖZYURT

All rights of this book belong to IKSAD Global Publishing House

Authors are responsible both ethically and jurisdically

IKSAD Global Publications

Issued: 20.10.2024

ISBN: 978-625-367-872-2

CONFERENCE ID

CONFERENCE TITLE

INTERNATIONAL AEGEAN CONFERENCES
on Social Sciences & Humanities

DATE and PLACE

October 05-07, 2024 / Izmir, Türkiye

ORGANIZATION

IKSAD- INSTITUTE OF ECONOMIC DEVLOPMENT AND SOCIAL RESEARCHES
ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES ISSN - 2616 - 936X

ORGANIZING COMMITTEE

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin KALGI
Head of Conference
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
Head of Scientific Committee
Prof. Dr. Natalia LATIGINA
Member of Organizing Committee
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI
Member of Organizing Committee
Prof. Dr. Gülzar IBRAGIMOVA
Member of Organizing Committee
Prof. Dr. Ökkeş KESİCİ
Member of Organizing Committee
Assoc. Prof. Dr. Osman Bayraktutan
Member of Organizing Committee
Assist. Prof. Dr. Sinan Özyurt
Member of Organizing Committee
Dr. Muhammad Shoaib KHAN PATHAN
Member of Organizing Committee
Dr. Elvan CAFEROV
Member of Organizing Committee
Lect. Ahmet ALINCA
Member of Organizing Committee
Samiksha JAIN
Member of Organizing Committee

NUMBER of ACCEPTED PAPERS- 120

NUMBER of REJECTED PAPERS- 38

PARTICIPANTS' COUNTRIES

Türkiye (57), USA (1), Serbia (1), Nigeria (9), India (7), Azerbaijan (7), Pakistan (8), Malaysia (9), Croatia (1), Albania (6), Romania (7), Fiji (1), Georgia (2), Poland (1), Ethiopia (1), Saudi Arabia (1), Philippines (1).

**Double blinded evaluation process*

SCIENTIFIC COMMITTEE BOARD

Dr. Mehmet Emin KALGI - *Ardahan University*
Ahmad Sharif FAKHEER - *Beirut University*
Dr. Orhun Burak SOZEN - *Gaziantep University*
Dr. Ayse ERKMEN - *Gaziantep University*
Dr. Guray ALPAR - *Turkish Army*
Dr. Ökkeş KESİCİ - *Gaziantep University*
Dr. Ludmila MEDVEDEVANYA - *Russian Academy of Sciences*
Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA - *Kyrgiz Economy University*
Dr. MUHAMMAD SHOAIB KHAN PATHAN - *Shah Abdul Latif University*
Dr. Həcər HÜSEYNOVA - *ASPU*
Dr. FASOGBON Beatrice Mofoluwaso - *Federal Institute of Industrial Research*
Dr. Aygun MEHERREMOVA - *Baku State University*
Dr. Gulshen MEHERREMOVA - *Azerbaijan University of Languages*
Dr. Ali Korkut ULUDAĞ - *Atatürk University*
Dr. Ömür MUNZUR - *Baskent University*
Dr. Nalan BÜKER - *Işık University*
Dr. D. Volkan KARABOĞA - *Süleyman Demirel University*
Dr. Faruk DÜNDAR - *University of Glasgow*
Dr. Fatih Volkan AYYILDIZ - *Ardahan University*
Dr. Tutku UNKARACALAR - *Kırklareli University*
Dr. Selahattin YAKUT - *Yozgat Bozok University*
Dr. Tamilla ALİYEVA - *Dokuz Eylül University*
Dr. Adnan AKALIN - *Gaziantep Islamic Science and Technology University*
Dr. Sinan ÖZYURT - *Gaziantep Islamic Science and Technology University*
Dr. Osman BAYRAKTUTAN - *Atatürk University*
Dr. Erhan TUNÇ - *Gaziantep University*

INTERNATIONAL AEGEAN CONFERENCES

Social Sciences & Humanities-X

October 5-7, 2024

IZMIR, TÜRKİYE

CONFERENCES PROGRAM

Türkiye (57), USA (1), Serbia (1), Nigeria (9), India (7), Azerbaijan (7), Pakistan (8), Malaysia (9), Croatia (1), Albania (6), Romania (7), Fiji (1), Georgia (2), Poland (1), Ethiopia (1), Saudi Arabia (1), Philippines (1).

Online (with ZOOM Conference)
Meeting ID: 860 5266 6988
Passcode: 050607

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

---

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number:

exp. Hall-1, Name SURNAME

DATE

- 05.10.2024

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-3
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin KALGI		
Assist. Prof. Dr. Esra KESKİN Res. Assist. Emine BAYDAN	Ankara University (TÜRKİYE) Ankara University (TÜRKİYE)	SPATIAL TRANSFORMATION IN THE OFFICE MARKET: POSSIBLE IMPACTS OF NEW-GENERATION WORKING MODELS
Bedirhan YAZ Assoc. Prof. Dr. Gökhan KERSE	Kafkas University (TÜRKİYE)	THE DETERMINATION OF THE PROBLEMS EXPERIENCED BY INTERNATIONAL STUDENTS BASED ON UNIVERSITY, CITY AND COUNTRY: THE CASE OF KAFKAS UNIVERSITY
Prof. Dr. Taner AKÇACI Res. Assist. Okan GÜLEÇ	Gazianep University (TÜRKİYE)	THE HUMAN DEVELOPMENT INDEX-INFLATION RELATIONSHIP: AN EVALUATION ON TURKEY AND SELECTED COUNTRIES
Assist. Prof. Dr. Bora ALTAY	Ankara Yildirim Beyazit University (TÜRKİYE)	NEBULATION OF PROPERTY RIGHTS: AN EXAMINATION OF LAND TENURE AND ITS RETURNS IN THE OTTOMAN EMPIRE
Dr. Görkem BAHTİYAR Dr. Hasan Bakır Zafer Beyiz	Bursa Uludağ University (TÜRKİYE)	STATUS SEEKING AND CAPITAL ACCUMULATION: AN EVALUATION
Dr. Vildan KİSTİK	Marmara University (TÜRKİYE)	EFFICIENCY ANALYSIS OF EDUCATION EXPENDITURES AND PISA PERFORMANCE
Prof. Dr. Osman BAYRAKTUTAN	Atatürk University (TÜRKİYE)	INSTRUCTOR FACTOR IN QURANIC EDUCATION AND INSTRUCTION
Prof. Dr. Osman BAYRAKTUTAN Assist. Prof. Dr. Nihat DEMİRKOL	Atatürk University (TÜRKİYE) Iğdır University (TÜRKİYE)	Mehmet Özmenli, STATE AND CIVIL ORGANIZATIONS AMONG THE TURKS, IKSAD PUBLISHING HOUSE, ANKARA: 2023, pp. 184

DATE
- 05.10.2024

TIME
- 10^{00}–12^{00}

SESSION
- HALL-4
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Dr. Ananda Majumdar		
Dr. Ananda Majumdar	North Central Theological Seminary (USA)	SUPERNATURAL ENCOUNTERS IN THE MEDIEVAL ERA: AN ORIGINAL VISION OF IMAGES
Assoc. Prof. Dr. Ivana BALTEZAREVIĆ Radoslav BALTEZAREVIĆ	Megatrend University (SERBIA)	UNDERSTANDING SUBCONSCIOUS CONSUMER BEHAVIOUR THROUGH DIGITAL NEUROMARKETING
OYETADE Oluwatoyese IBITOYE Stella Opeyemi ONYIA Ethel Chidubem	KolaDaisi University (NIGERIA) Landmark University (NIGERIA) KolaDaisi University (NIGERIA)	EMPIRICAL ANALYSIS OF DEBTS ON ECONOMIC GROWTH IN NIGERIA USING ARDL APPROACH
SADDAM HARUNA LAWAL, AMIRU BALARABE	Usmanu Danfodiyo University Sokoto NIGERIA) Federal University Gusau NIGERIA)	EFFECT OF FUEL SUBSIDY REMOVAL ON EMPLOYEES' PERFORMANCE IN FEDERAL UNIVERSITY, GUSAU
Zamanova Sevinc Azad qızı Məmmədova Nigar Bayram	Azerbaijan State University of Economics (AZERBAIJAN)	AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH AND ECONOMIC DEVELOPMENT
Ayesha Kiran Ghulam Murtiza	Government College University Faisalabad (PAKISTAN)	PUBLIC ADMINISTRATION IN PAKISTAN: CHALLENGES AND PROSPECTS
Cai-Jie Lim	University Tunku Abdul Rahman (MALAYSIA)	DOES FINTECH PENETRATION DRIVE FINANCIAL DEVELOPMENT IN 64 LOW AND LOWER MIDDLE-INCOME COUNTRIES? EVIDENCE FROM DYNAMIC PANEL GENERALIZED METHOD OF MOMENTS (GMM) MODEL

DATE
- 05.10.2024

TIME
- 12^{30}–14^{30}

SESSION
- HALL-3
- SESSION-2

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Gökhan ACAR		
Dr. S. Sevil ULUDAĞ UYANIKER Uğur Can UYSAL	Mugla Sıtkı Kocman University (TÜRKİYE)	EXAMINING THE THERAPEUTIC EFFECTS OF REGULAR RECREATIONAL ACTIVITIES ON INDIVIDUALS WITH AUTISM
Dr. Şerife Gamze ÜLKER Tuğçe Seda TARANCI	Trakya University (TÜRKİYE)	EXAMINATION OF RECREATIONAL BENEFIT LEVELS IN INDIVIDUALS WHO PRACTICE YOGA
Prof. Dr. Gökhan ACAR Fatma SERİN Ayşe Dilek AKINCI	Usak University (TÜRKİYE) Mehmet Akif Ersoy University (TÜRKİYE) Mehmet Akif Ersoy University (TÜRKİYE)	TURKEY'S OLYMPIC JOURNEY: FROM THE FIRST PARTICIPATION TO THE PRESENT DAY
Prof. Dr. Gökhan ACAR Ayşe Dilek AKINCI Fatma SERİN	Usak University (TÜRKİYE) Mehmet Akif Ersoy University (TÜRKİYE) Mehmet Akif Ersoy University (TÜRKİYE)	THE ROLE OF SPORT IN PSYCHOLOGICAL RESILIENCE
Fatih ZAMUR Dr. Alparslan Gazi AYKIN	Hatay University (TÜRKİYE)	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SPORTS PARTICIPATION MOTIVATION AND PATIENCE
Burcu TEMÜR	Khazar University (AZERBAIJAN)	NATIONALISM IN THE CONTEXT OF THE FERGANA VALLEY
Assist. Prof. Dr. Esin Paça Cengiz	Kadir Has University (TÜRKİYE)	HOLOCAUST, POLITICS OF REPRESENTATION AND THE ZONE OF INTEREST
Dr. İbrahim SAYLAN	Osmaniye Korkut Ata University (TÜRKİYE)	THE YAQĪN NARRATION AND RISĀLAT AL-MUSTARSHIDĪN
Assist. Prof. Dr. Leyla MANSUROVA	Baku Slavic University (AZERBAIJAN)	THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE

DATE
- 05.10.2024

TIME
- 12^{30}–14^{30}

SESSION
- HALL-4
- SESSION-2

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. Deepali Tomar		
Dr. Kanwal Asghar Awan Dr. Farkhanda Anjum Dr. Nazar Hussain Sama Arooj	University of Agriculture (PAKISTAN)	A SOCIOLOGICAL STUDY OF ASSESSING THE ROLE OF LIVESTOCK INTO POVERTY REDUCTION IN DISTRICT FAISALABAD
Dr. Farkhanda Anjum Dr. Kanwal Asghar Awan Dr. Irfan Ashraf Dr. Aqeela Saghir Muhammad Zahid Majeed Jalbani	University of Agriculture (PAKISTAN)	A SOCIOLOGICAL STUDY ABOUT THE EFFECTS OF INFLATION ON STANDARD OF LIVING: A CASE STUDY OF DISTRICT DERA GHAZI KHAN
Dr. Farkhanda Anjum Hira Hina Shahid Ayesha Batool	University of Agriculture (PAKISTAN)	FAMILY FARMING AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE IN DISTRICT SHEIKHUPURA
NWEKE, Chiedozie Cyprian DHAKIR Abbas Ali ODUM, Chigozie Jude	Lincoln University of College (MALAYSIA) Lincoln University of College (MALAYSIA) University of Nigeria (NIGERIA)	HOSPITALITY INDUSTRY IN NIGERIA AND GOVERNMENT INTERVENTIONS DURING COVID-19
Amna yousaf Muhammad Amjed Iqbal Raza Ullah Muhammad Khalid Bashir	University of Agriculture Faisalabad (PAKISTAN)	YOUTH UNEMPLOYMENT AND ECONOMIC GROWTH IN PAKISTAN

DATE

- 05.10.2024

TIME

- 15^{00}–17^{00}

SESSION

- HALL-3
- SESSION-3

HEAD OF SESSION: Lect. Dr. Tekin GÜLER		
Lect. Dr. Tekin GÜLER	Yozgat Bozok University (TÜRKİYE)	AN EXAMINATION OF THE 2024 PRIMARY SCHOOL SCIENCE CURRICULUM IN TERMS OF ITS ALIGNMENT WITH 21ST-CENTURY SKILLS
Lect. Dr. Tekin GÜLER	Yozgat Bozok University (TÜRKİYE)	AN EXAMINATION OF THE 2024 PRIMARY SCHOOL SCIENCE CURRICULUM IN TERMS OF ITS ALIGNMENT WITH SCIENCE LITERACY
Merve PESEN Prof. Dr. Rüştü YEŞİL	Sakarya University (TÜRKİYE)	EVALUATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' WORK MOTIVATION LEVELS IN TERMS OF SOME DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS
Gizem Sezer Prof. Dr. Rüştü YEŞİL	Sakarya University (TÜRKİYE)	REDUCING MATHEMATICS ANXIETY THROUGH ART SUPPORTED EDUCATION
Dr. Bahar Cansu KARA Prof. Dr. Yeşim FAZLIOĞLU	Joyfull House (TÜRKİYE) Trakya University (TÜRKİYE)	MONTESSORI APPROACH AND PEER-ASSISTED LEARNING METHOD: PERSPECTIVES OF TEACHERS WORKING IN SPECIAL EDUCATION
Pınar GÜNGÖR Prof. Dr. Rüştü YEŞİL	Sakarya University (TÜRKİYE)	AN INVESTIGATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' SELF-EFFICACY LEVELS IN VALUES EDUCATION
Berna ÖZPİRİNÇ Dr. Sevil KURT	Recep Tayyip Erdoğan University (TÜRKİYE)	AUGMENTED REALITY APPLICATIONS IN SCIENCE EDUCATION
Gökhan MERMER Yalçın KANYILMAZ	Republic of Türkiye Ministry of National Education (TÜRKİYE)	REPUBLIC MODERNIZATION AND EDUCATION

DATE

- 05.10.2024

TIME

- 15^{00}–17^{00}

SESSION

- HALL-4
- SESSION-3

HEAD OF SESSION: Zohaib Hassan Sain		
Chin Min, Koh Chuan Chew, Foo Chee-Pung, Ng Thian-Hee Yiew Yan-Ling Tan	Universiti Teknologi MARA Cawangan Johor Kampus Segamat (MALAYSIA)	ANALYSIS OF GLOBAL RESEARCH TREND ON INTERNET BANKING
You-How Go Thian-Hee Yiew Yan-Ling Tan	Universiti Teknologi MARA Cawangan Johor Kampus Segamat (MALAYSIA)	THE IMPACT OF ECONOMIC GROWTH ON BIODIVERSITY LOSS IN CHINA: THE ROLE OF GREEN FINANCE IN A PATHWAY TO SUSTAINABLE FORESTRY DEVELOPMENT
Utaranjeet Kaur Muhammad Anna Bin Krishnadas Jayesri Sevakumaran Gunananthini Kumaran	MAHSA University (MALAYSIA)	FACTORS INFLUENCING THE EMPLOYEE ENGAGEMENT IN BANDAR SAUJANA PUTRA FOOD AND BEVERAGE INDUSTRY
Jayesri Sevakumaran Gunananthini Kumaran Utaranjeet Kaur Muhammad Anna Bin Krishnadas	MAHSA University (MALAYSIA)	EMPIRICAL STUDY OF EMPLOYEE LOYALTY IN PRIVATE ORGANIZATION MALAYSIA
Nada Poropat Jeletic	'Juraj Dobrila' University of Pula (CROATIA)	UNRAVELING BILINGUAL INTERACTIONAL PATTERNS IN THE CROATIAN-ITALIAN CONTEXT
Kalai Vani Kalimuthu Chuan Chew, Foo Vikniswari Vija Kumaran Thian-Hee Yiew Yan-Ling Tan	Universiti Tunku Abdul Rahman (MALAYSIA)	GOVERNMENT-LINKED COMPANY IN FOCUS: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS USING WEB OF SCIENCE
Zohaib Hassan Sain	Superior University (PAKISTAN)	EVALUATING THE INFLUENCE OF DIGITAL LEARNING ON ATTAINING SDG 4 IN HIGHER EDUCATION IN PAKISTAN

DATE

- 06.10.2024

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-2
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Dr. Koray AKKUŞ		
Dr. Koray AKKUŞ	Afyon Kocatepe University (TÜRKİYE)	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERPERSONAL EMOTION REGULATION STRATEGIES AND LONELINESS
Etibar VAZIROV Elchin HASANOV	ADA University (AZERBAIJAN) Dunya School (AZERBAIJAN)	PREDICTIVE ANALYTICS IN RECRUITMENT: USING ENSEMBLE LEARNING MODELS TO FORECAST HIRING SUCCESS
Dr. Canan ÇİTİL AKYOL	Sivas Cumhuriyet University (TÜRKİYE)	ON WOUNDED HEALER: A QUALITATIVE STUDY
Halil İbrahim TOPRAK Assist. Prof. Dr. Umut ÇIVGIN	The Ministry of Family and Social Services (TÜRKİYE) Bursa Technical University (TÜRKİYE)	A FUNCTIONAL APPROACH TO CHALLENGING AND DAILY LIFE EVENTS: PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY
Melike Dalkılıç	Bursa Uludag University (TÜRKİYE)	FROM EDMUND HUSSERL TO MICHEL FOUCAULT SUBJECT AND CONSCIOUSNESS CRISIS
Dr. Mehmet AYDIN	Inonu University (TÜRKİYE)	PROF.DR. EROL GÜNGÖR IN TERMS OF TURKISH ISLAMIC THOUGHT
Assoc. Prof. Dr. Narmin Aydın Ibrahimova	Baku Music Academy (AZERBAIJAN)	THE CONTRIBUTION OF EMINENT TAR PERFORMER QURBAN PRIMOV TO AZERBAIJANI ETHNOMUSICOLOGY
Yegane ALIYEVA	Baku State University (AZERBAIJAN)	NEW FORMS OF COMMUNICATION IN BUSINESS RELATIONS IN THE MODERN TIME

DATE
- 06.10.2024

TIME
- 10^{00}–12^{00}

SESSION
- HALL-3
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Irina-Ana DROBOT

Andromeda Lalaj Assoc. Prof. Dr. Vjollca Shpata Elizabeta Dodaj	Sports University (ALBANIA)	THE EFFECTIVENESS OF OCULOMOTOR EXERCISES ON REACTION TIME AND BALANCE IN FOOTBALL PLAYERS. A PROCEEDING PROJECT
Klejda Tani Aisel Oseku Vjollca Shpata Robert Çina Fregen Dedja Jonida Drizaj Andromeda Lalaj Ana Sulaj Elizabeta Dodaj Denis Ballo Kamila Berberi	Sports University of Tirana (ALBANIA)	SCREENING OF SCOLIOSIS AND HYPERKYPHOSIS IN SCHOOL-AGED CHILDREN IN THE CITY OF TIRANA
Elizabeta DODAJ Prof. Dr. Dhimitraq PRIFTI Andromeda Lalaj	Sports University of Tirana (ALBANIA)	THE IMPACT OF BALANCE AND STRENGTH EXERCISES ON POSTURAL CONTROL IN ATHLETES WITH CHRONIC ANKLE INSTABILITY
Jonida DRIZAJ Prof. Dr. Robert Çina MSc. Ana SULAJ	Sports University of Tirana (ALBANIA)	THE EFFECTIVENESS OF GYROTONIC EXPANSION SYSTEM EXERCISE ON OVERHEAD ATHLETES. A PROCEEDING PROJECT
Odrih Koperaj Klejda Tani Paula Gjoshi	Professional Physiotherapeutic Center TREKA (ALBANIA) Dr. Sports University of Tirana (ALBANIA) Medical University of Tirana (ALBANIA)	ADVANTAGES OF BREATH HOLDING TECHNIQUES IN ATHLETIC PERFORMANCE
Irina-Ana DROBOT	Technical University of Civil Engineering Bucharest (ROMANIA)	SONG OF A MAN BY ION MINULESCU: AN ANALYSIS
MSc. Ana SULAJ Prof. Dr. Robert CINA MSc. Jonida DRIZAJ	Sports University of Tirana (ALBANIA)	THE EFFECTIVENESS OF MYOFASCIAL THERAPY ON FLEXIBILITY OF HAMSTRING MUSCLES IN ELITE FEMALE SOCCER PLAYERS. A PROCEEDING PROJECT

DATE

- 06.10.2024

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-4
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Waheed, A.		
Prof. Dr. Waheed, A. Fatima, A. Prof. Dr. Mujahid, N.	University of Karachi (PAKISTAN)	FOOD INSECURITY AND HUNGER IN RURAL DISTRICTS OF PAKISTAN: A SURVEY-BASED ANALYSIS
Ramona Birau Mircea Laurentiu Simion Robert Dorin Filip Gabriela Ana Maria Lupu (Filip) Stefan Margaritescu	University of Craiova (ROMANIA)	ANALYZING VOLATILITY SPILLOVERS BASED ON GARCH MODELS: AN EMPIRICAL CASE STUDY ON INDIAN STOCK MARKET
Mircea Laurentiu SIMION Robert Dorin FILIP Ramona BIRAU Gabriela Ana Maria LUPU (FILIP) Nadia Tudora DASCALU (CIRJAN)	University of Craiova (ROMANIA)	A CONCEPTUAL APPROACH REGARDING THE VOLATILITY OF EMERGING STOCK MARKETS AND ITS IMPLICATIONS
Robert Dorin FILIP Ramona BIRAU Mircea Laurentiu SIMION Stefan MARGARITESCU Roxana-Mihaela NIOATA (CHIREAC)	University of Craiova (ROMANIA)	A COMPLEX ANALYSIS ON THE BEHAVIOR OF FINANCIAL INVESTORS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION
Itari Abdul-Razaq Rilwan Gambo Babandi Gumel Mohammed Seri Faiza Adhama Mukhtar	Federal University Dutse (NIGERIA)	IMPACT OF MICROFINANCE PRODUCTS ON BENEFICIARIES' INCOME GENERATION IN JIGAWA STATE, NIGERIA
Thian-Hee Yiew Kalai Vani Kalimuthu Chuan Chew, Foo	The University Tunku Abdul Rahman (MALAYSIA)	TESTING NON-LINEARITY OF FEMALE LABOUR FORCE ON INFANT MORTALITY RATE
You-How Go Yan-Ling Tan Thian-Hee Yiew	Universiti Tunku Abdul Rahman (MALAYSIA) Universiti Teknologi MARA Cawangan Johor Kampus Segamat (MALAYSIA) Universiti Tunku Abdul Rahman (MALAYSIA)	CLIMATE WARMING IN THE EQUATORIAL SOUTH CHINA SEA THREATENS MALAYSIAN ECONOMIC GROWTH: AN APPLICATION OF MULTIPLE THRESHOLD NONLINEAR AUTOREGRESSIVE DISTRIBUTED LAG MODEL

DATE

- 06.10.2024

TIME

- 12^{30}–14^{30}

SESSION

- HALL-2
- SESSION-2

HEAD OF SESSION: **Assoc. Prof. Dr. Z. Burcu Şahin**		
Res. Assist. İsmail Uğur AKSOY	Ankara University (TÜRKİYE)	LGBTIQ+ REPRESENTATION IN THE CAMPAIGN TEXTS OF THE CURDISH POLITICAL MOVEMENT IN THE CONTEXT OF LEFT POPULIST STRATEGY: A SCRIPTURAL ANALYSIS OF DEM PARTY'S 2024 LOCAL ELECTION MANIFESTO
Aşkın YILDIZ Assist. Prof. Dr. İshak TURAN	University of Yalova (TÜRKİYE)	EVALUATING AKKUYU NUCLEAR POWER PLANT IN THE CONTEXT OF TÜRKİYE'S ENERGY SECURITY POLICY
Assoc. Prof. Dr. Z. Burcu Şahin	Istanbul Gelisim University (TÜRKİYE)	A REVIEW ON IMMERSIVE VR JOURNALISM AND ITS APPLICATION AREAS
Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU Assoc. Prof. Dr. Seyhan ÖZTÜRK	Atatürk University (TÜRKİYE) Kafkas University (TÜRKİYE)	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF STUDIES ON "ACCOUNTING ETHICS" AND ACCOUNTING PROFESSIONAL ETHICS
Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU Res. Assist. Dr. Şerife KILIÇARSLAN	Atatürk University (TÜRKİYE)	DIGITALIZATION OF AUDIT EDUCATION: A CASE ANALYSIS OF THE MOST VIEWED VIDEOS ON YOUTUBE
Ebrar Naz Aydın Assoc. Prof. Dr. Fulya Akyıldız	Uşak University (TÜRKİYE)	UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTIONS OF SUSTAINABLE CAMPUS SERVICES: THE CASE OF UŞAK UNIVERSITY

DATE

- 06.10.2024

TIME

- 12^{30}–14^{30}

SESSION

- HALL-3
- SESSION-2

HEAD OF SESSION: Dr. Mulla Veli ABLAY		
Nesrin AKSU Assist. Prof. Dr. Mehmet Sadık ÇOBAN Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir GÜMÜŞ	Van Yuzuncu Yil University (TÜRKİYE)	INVESTIGATION OF THE DIFFERENCES IN THE DARK TRIAD PERSONALITY TRAITS OF BANK EMPLOYEES IN TERMS OF DEMOGRAPHIC VARIABLES
Yağmur Tuçe AKYILDIZ	Dokuz Eylul University (TÜRKİYE)	ANALYSIS OF THE ELASTICITY OF SUBSTITUTION BETWEEN ENERGY AND CAPITAL IN THE MANUFACTURING INDUSTRY
Duygu Tulan Tohumcu Kadir İnan	Erzurum Technical University (TÜRKİYE)	THE IMPORTANCE OF "NUDGE" IN HEALTHCARE APPLICATIONS: AN APPLICATION WITH BIBLIOMETRIC ANALYSIS
Dr. Başak ÖZARSLAN DOĞAN Dr. Burcu SAVAŞ ÇELİK	Istanbul Gelisim University (TÜRKİYE)	THE RELATIONSHIP BETWEEN OIL PRICES AND EMPLOYMENT: AN ANALYSIS ON RUSSIA
İlker MUMCU Dr. Zeynep Feride OLCAY	İstanbul Aydın University (TÜRKİYE)	DEVELOPMENT OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY KNOWLEDGE LEVEL, ATTITUDE AND AWARENESS SCALE AMONG UNIVERSITY STUDENTS
Dr. Mulla Veli ABLAY	Osmaniye Korkut Ata University (TÜRKİYE)	ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY'S EDUCATION EXPENDITURE AND ECONOMIC GROWTH: AN APPLICATION IN WINBUGS
Assoc. Prof. Dr. Cemile Çetin Lect. Dr. Özlem Anuk Emre Araşlıklar Ümmü Nur Ak	Dokuz Eylül University (TÜRKİYE) Izmir Kavram Vocational School (TÜRKİYE) Dokuz Eylül University (TÜRKİYE) Dokuz Eylül University (TÜRKİYE)	THE RELATIONSHIP BETWEEN BURNOUT AND SELF-COMPASSION IN THE SAMPLE OF MENEMEN MUNICIPALITY EMPLOYEES

DATE

- 06.10.2024

TIME

- 12^{30}–14^{30}

SESSION

- HALL-4
- SESSION-2

HEAD OF SESSION: Gabriel C. Gherasim		
K Nilavarasi M Ponmurugan	Central University of Tamil Nadu (INDIA)	COEFFICIENT OF PERFORMANCE AT MAXIMUM "X" FIGURE OF MERIT OF A LOW DISSIPATION BROWNIAN CARNOT LIKE REFRIGERATOR WITH NONADIABATIC DISSIPATION
Lect. Edina Lilla Mészáros	University of Oradea (ROMANIA)	MIGRATION GOVERNANCE AT THE EU'S EASTERN AND NORTHERN BORDERS CASE STUDIES: BELARUS, NORWAY AND FINLAND
Dr. Mohammed Feroz Ali Mr. Zaahid Khan Nazim Ali	Fiji National University (FIJI)	EFFECT OF CIRCUIT TRAINING ON SELECTED HEALTH-RELATED PHYSICAL FITNESS COMPONENTS: THE CASE OF PHYSICAL EDUCATION STUDENTS AT A UNIVERSITY IN FIJI
Ahmed Ishiyaku Hauwa Hassan Jamila Bappah Yaya Usman Hassan	Federal College of Education (Tech) Gombe (NIGERIA)	EFFECT OF MODERN INSTRUCTION TECHNOLOGY AND TEACHERS' USAGE BEHAVIOUR ON STUDENTS' CRITICAL THINKING SKILL IN AGRICULTURE COURSES IN NIGERIAN HIGH EDUCATION INSTITUTIONS
Idris Mohammed Lawan Ahmed Ishiyaku Hauwa Hassan Umar Abdulmumini Adamu Abdulkadir Dahuwa	Federal College of Education (Technical) Gombe (NIGERIA)	MODERN INSTRUCTION TECHNOLOGY (MIT) EQUIPMENT USED FOR TEACHING AGRICULTURE VOCATIONAL COURSES IN NIGERIAN HIGH EDUCATION INSTITUTIONS
Pratheesha .P Dr. K.S.Suresh Kumar	University of Kerala (INDIA)	ETHICAL EQULIBRIUM Vs NEW GEN TEACHING STYLE; A STUDY AMONG NEW GENERATION TEACHERS
Gabriel C. Gherasim	Babeș-Bolyai University (ROMANIA)	SALIENT TRAITS OF POST-9/11 AMERICANISM

DATE

- 06.10.2024

TIME

- 15^{00}–17^{00}

SESSION

- HALL-2
- SESSION-3

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Malike BİLEYDİ KOÇ		
Buğra PİŞKİNCAN Şevval ULAŞ	Hacettepe University (TÜRKİYE)	SEA IMAGINATION IN MIHRI HATUN'S DIVAN
Sema TAŞ Prof. Dr. Sebahat YETİM KARACA	Ministry of Education (TÜRKİYE) Gazi University (TÜRKİYE)	INVESTIGATION OF THE PROFESSIONAL BURNOUT LEVEL OF PRIMARY SCHOOL MATHEMATICS TEACHERS
Assoc. Prof. Dr. Malike BİLEYDİ KOÇ	Marmara University (TÜRKİYE)	FOREIGN STUDENTS STUDYING IN TURKEY DURING ATATÜRK'S PERIOD
Dr. Sevil KURT Fatma GÜNGÖR	Recep Tayyip Erdoğan University (TÜRKİYE)	EXAMINATION OF STUDIES ON TEACHING FORCE AND MOVEMENT IN TURKEY
Hidayatova Firangiz Shahmurad gizi	Azerbaijan State Pedagogical University (AZERBAIJAN)	PROBLEM-BASED LEARNING IN MUSIC LESSONS
Lect. Huriye YAŞAR Lect. Fatma İrem GÖRKEM ÇETİNKAYA	Gaziantep Islam Science and Technology University (TÜRKİYE)	ENGLISH TEACHERS' ROLES IN THE DIGITAL ERA
Lect. Fatma İrem GÖRKEM ÇETİNKAYA Lect. Huriye YAŞAR	Gaziantep Islam Science and Technology University (TÜRKİYE)	INQUIRY-BASED LEARNING IN EFL CLASSROOMS: THEORY, PRACTICE, AND OUTCOMES
Assist. Prof. Dr. Sinan ÖZYURT	Gaziantep Islam Science and Technology University (TÜRKİYE)	LANGUAGE AS COGNITION, PRAXIS, AND REPRESENTATION: A PHILOSOPHICAL INVESTIGATION OF KANT, MARX, AND SCHOPENHAUER

DATE

- 06.10.2024

TIME

- 15^{00}–17^{00}

SESSION

- HALL-3
- SESSION-3

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Süreyya Yiğit		
Swati Raturi Meena Bhandari Puneet Kumar Gupta	The ICFAI University (INDIA)	A CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR UNIVERSITY TEACHERS' ADOPTION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION: INSIGHTS FROM A SYSTEMATIC REVIEW
Dr. Hassan ALİYU Dr. Auwal ADAMU Dr. Nafiu Aliyu BAWARE	Sokoto State University (MALAYSIA) Jigawa State College of Education (MALAYSIA) Federal Polytechnic Monguno (MALAYSIA)	EVALUATION OF THE INSTRUCTIONAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR EMBEDDED LEARNING PEDAGOGY IN SCIENCE AND TECHNOLOGY EDUCATION
Dr. Hassan ALİYU Assoc. Prof. Dr. Corrienna Abdul TALIB	Sokoto State University (NIGERIA Jigawa State College of Education (NIGERIA) Federal Polytechnic Manguno (NIGERIA)	ENHANCING CONCEPTUAL UNDERSTANDING IN CHEMISTRY: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PERSONALISED LEARNING ENVIRONMENTS
Ms. Vertika Sharma Dr. M. Madhuri Irene Dr. Monica Kharola	Icafi University (INDIA)	ADDRESSING DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN AND ITS IMPACT ON HEALTH AND PROVISIONS RELATING TO THE PROTECTION OF WOMEN
Dr. Tahir Qureshi Dr. Anita Sable Dr. Shaeyuq Ahmad Shah	Symbiosis International (Deemed University) Pune (PAKISTAN)	WATER AND WOMEN: NAVIGATING THE CHALLENGES OF SCARCITY AND INEQUALITY
Prof. Dr. Süreyya Yiğit	New Vision University (GEORGIA)	NORTHEAST ASIAN SECURITY ENVIRONMENT: MONGOLIA'S CHALLENGES
Prof. Dr. Łukasz Tomczyk	Jagiellonian University (POLAND)	REDEFINING THE CONCEPT OF DIGITAL COMPETENCE BASED ON THE EXPERIENCE OF THE EDUCATION SECTOR

DATE

- 06.10.2024

TIME

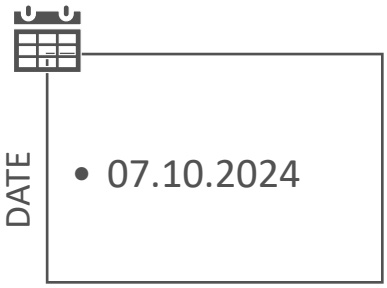
- 15^{00}–17^{00}

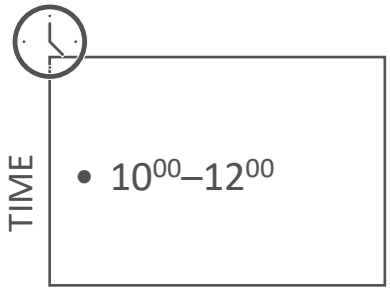

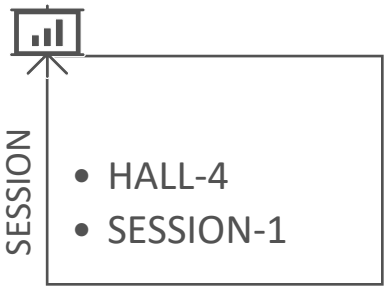
SESSION

- HALL-4
- SESSION-3

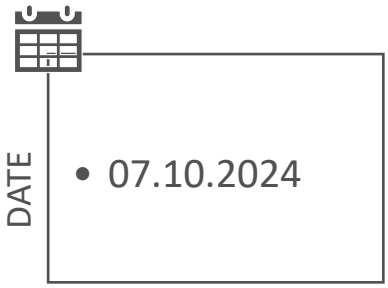
HEAD OF SESSION: Dr. Priya Choudhary		
Beneyam Lake Yimer	Bahir Dar University (ETHIOPIA)	ADOLESCENT ALCOHOL USE: INFLUENCING FACTORS AND CONSEQUENCES - A SYSTEMATIC REVIEW
Mohammad Ahsan Abdul Azeej Khan Riyaz Uddin	Imam Abdulrahman Bin Faisal University (SAUDI ARABIA) Shri Ram College (SAUDI ARABIA) Government College Sihawal (SAUDI ARABIA)	EFFECT OF PLYOMETRIC EXERCISE TRAINING ON PSYCHOLOGICAL AND PHYSICAL PERFORMANCE PARAMETERS AMONG ATHLETES AND NON-ATHLETES
Ms. Gargi Tyagi Dr. Raf Raf Shakil Ansari	Sharda University (INDIA)	DEFYING THE HIERARCHY: CASTE AND RESISTANCE IN MANORANJAN BYAPARI'S INTERROGATING MY CHANDAL LIFE
Dr. Priya Choudhary	MIER College of Education (INDIA)	SOCIAL SUPPORT AND EMOTIONAL WELL-BEING AMONG THE ELDERLY: A QUALITATIVE STUDY IN AN OLD-AGE HOME
Dr. Abdullah Khan Lect. Abdul Haque Khan Assist. Prof. Dr. Seema Sadiq	Delhi School Of Journalism (INDIA) A.G.I.C. (INDIA) Shibli National College, Azamgarh, Azamgarh (INDIA)	RELEVANCE OF BLENDED LEARNING

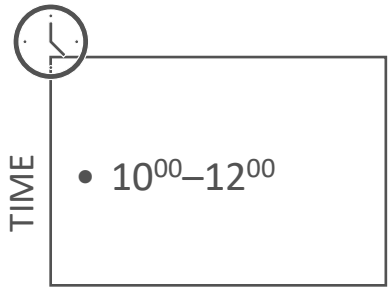

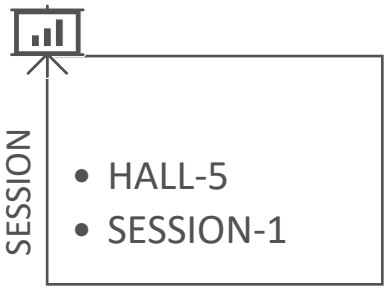

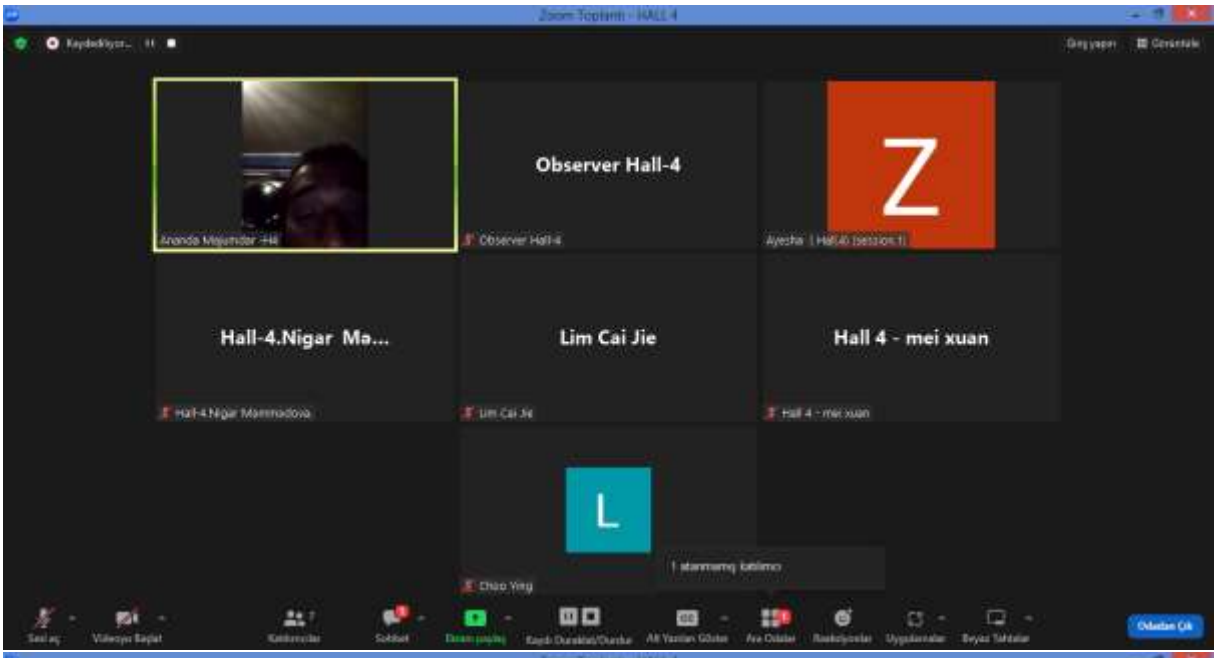
HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Ovidiu Morar		
Christianme P. Mabini Denis A. Tan	Central Mindanao University (PHILIPPINES)	STUDENTS' CRITICAL THINKING SKILLS AND MOTIVATION IN MATHEMATICS THROUGH E-FORMATIVE ASSESSMENT TOOLS
KARIM MAHAMANE KARIMOU	Abdou Moumouni University (NIGER)	WHAT'S LITERATURE FOR? — PART-I, WESTERN NOVEL AND THEATER
Odumade Adegboyega O. Ugadu Maryjane	Alex Ekwueme Federal University (NIGERIA)	ANALYSIS OF THE RATES OF ROAD ACCIDENTS EMANATING FROM GEOMETRIC DESIGN CHARACTERISTICS USING REGRESSION ANALYSIS: A CASE STUDY OF UDI-FOUR CORNER ROAD, ENUGU STATE, NIGERIA
Prof. Dr. Ovidiu Morar	University "Stefan cel Mare" (ROMANIA)	ROMANIAN JEWS IN THE INTERNATIONAL AVANT-GARDE
MUHAMMAD Aminu Fagge	Federal University Dutse (NIGERIA)	IMPACT OF GOVERNMENT EXPENDITURE ON EDUCATION AND ECONOMIC GROWTH IN NIGERIA: EMPIRICAL ANALYSIS
Dr. Mariam Katamadze Dr. Nino Lomsadze Dr. Nino Bochorishvili	Technical University of Georgia (GEORGIA)	TECHNICAL TRANSLATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

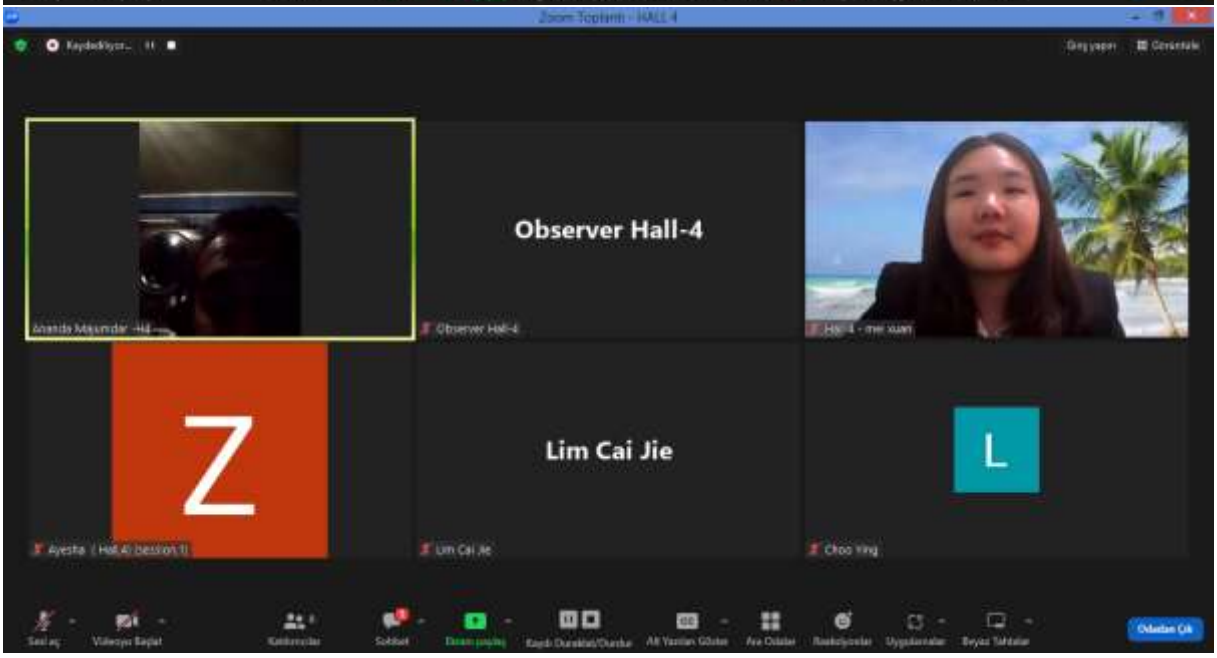

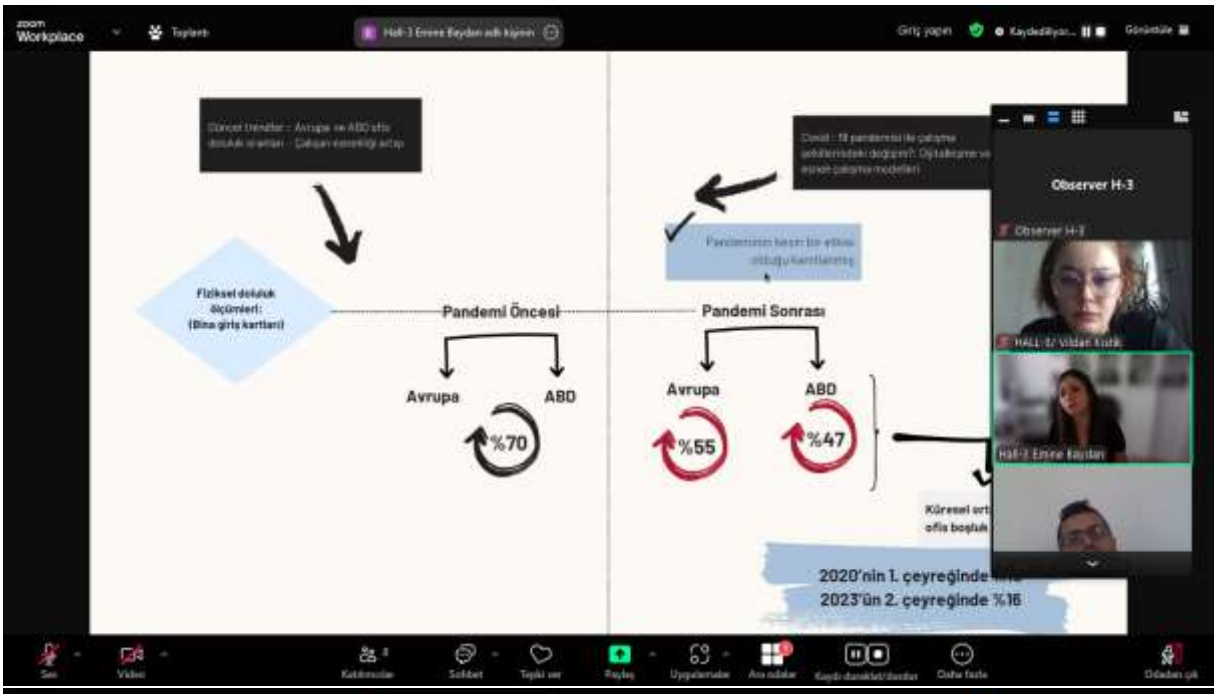
HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Z. Gönül BALKIR		
Assoc. Prof. Dr. Recep ÖZDEMİR	Adıyaman University (TÜRKİYE)	ASSET-BASED SECURITY MEANS IN ISLAMIC LAW
Assoc. Prof. Dr. Recep ÖZDEMİR	Adıyaman University (TÜRKİYE)	MUDARABA AS A FINANCING TOOL ACCORDING TO MUHAMMAD TAQI USMANI
Prof. Dr. Z. Gönül BALKIR Dr. Gülbahar KESKİN	İstanbul Aydın University (TÜRKİYE) Haliç University (TÜRKİYE)	THE CONCEPT OF UTILITARIANISM ACCORDING TO MILL
Prof. Dr. Z. Gönül BALKIR Dr. Gülbahar KESKİN	İstanbul Aydın University (TÜRKİYE) Haliç University (TÜRKİYE)	POLITICAL JUSTICE ACCORDING TO RAWLS
Dr. Lokman BEDİR Muharrem KIZIL	Bilecik Şeyh Edebali University (TÜRKİYE)	THE RESPONSIBILITY OF THE MUSLIM TO DO THE "BEST POSSIBLE" ACCORDING TO THE QUR'AN (in the context of Surah al-Qiyamah verse 13 and Surah al-Infitar verse 5)
Bünyamin BEGEÇ	Kahramanmaraş Sütçü İmam University (TÜRKİYE)	THE MESSAGES OF THE QURAN TO YOUNG PEOPLE IN THE ANECDOTE OF THE COMPANIONS OF THE CAVE
Dr. Nimet VELİOĞLU	IUC (TÜRKİYE)	AUTHORISED ACTIVITIES IN FORESTS WITHIN THE SCOPE OF PUBLIC BENEFIT AND NECESSITY
Assist. Prof. Dr. Seda KARA KILIÇARSLAN	Kırıkkale University (TÜRKİYE)	PROTECTION OF CHILDREN'S PERSONAL DATA ON SOCIAL MEDIA
Assist. Prof. Dr. Nihat DEMİRKOL	Iğdır University (TÜRKİYE)	AN EVALUATION OF THE CONCEPT OF VIRUS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE TERMS DABBE, CUND, AND UMMAH IN THE QUR'AN

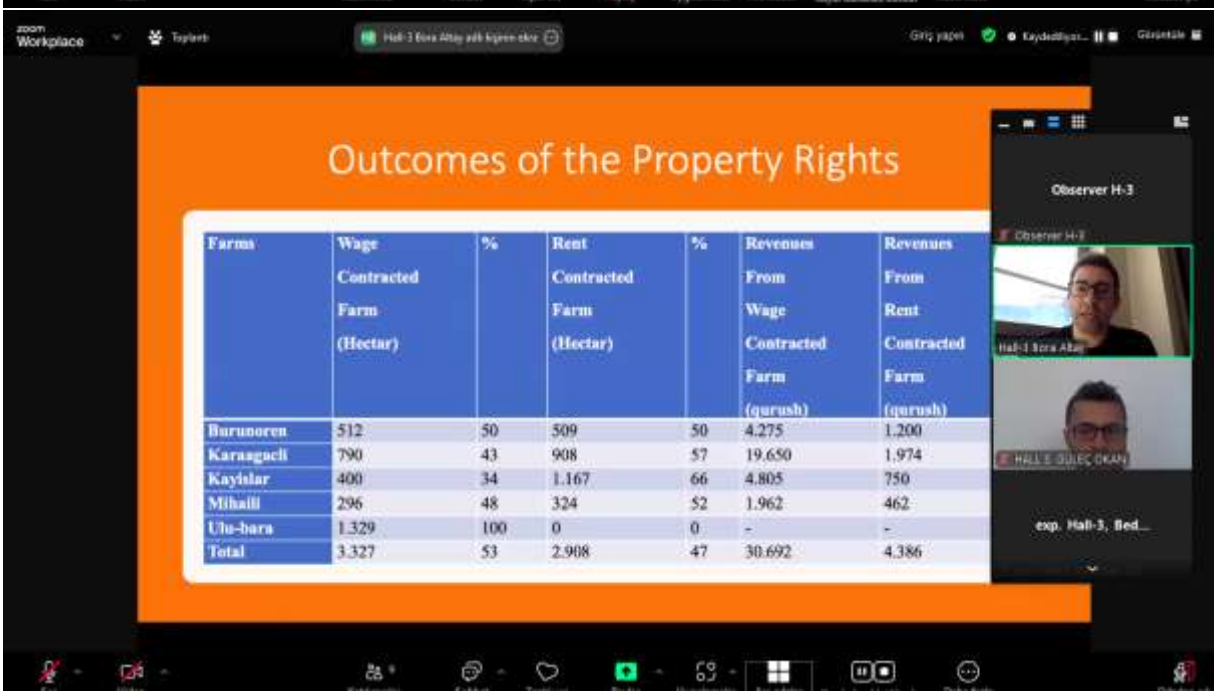

Observer Hall-4
Hall-4.Nigar Ma...
Lim Cai Jie
Hall 4 - mei xuan

Observer Hall-4
Lim Cai Jie

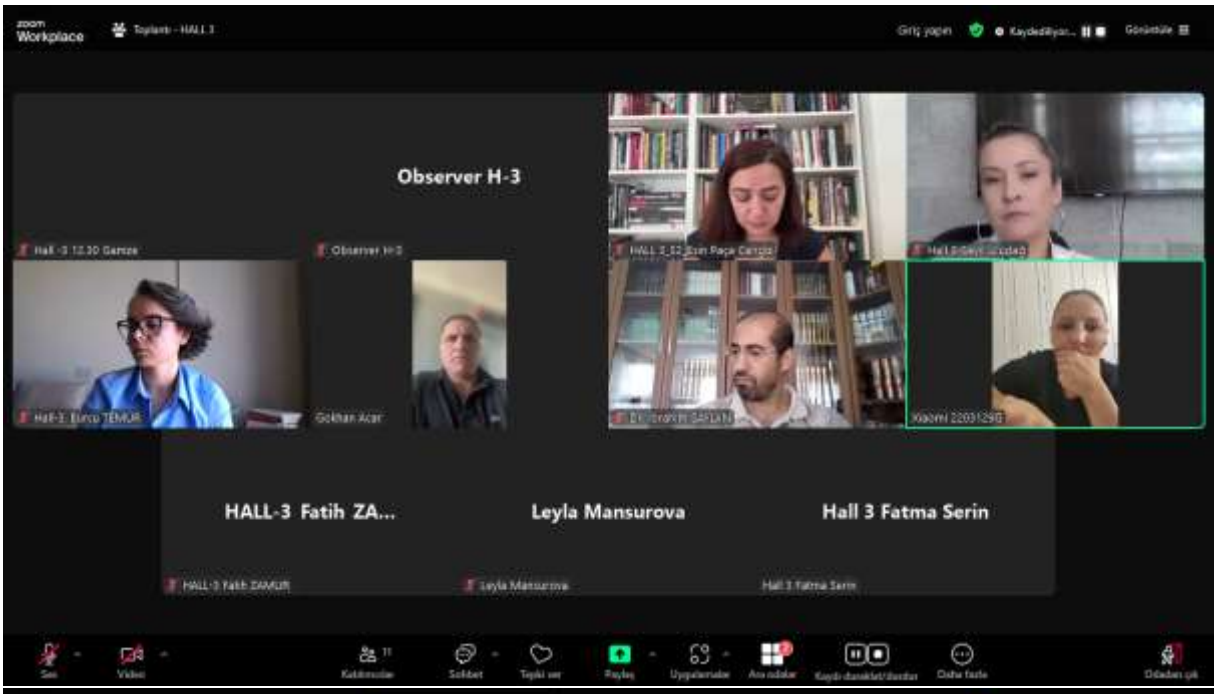

Observer Hall-4
Hall 4- Deepali T...

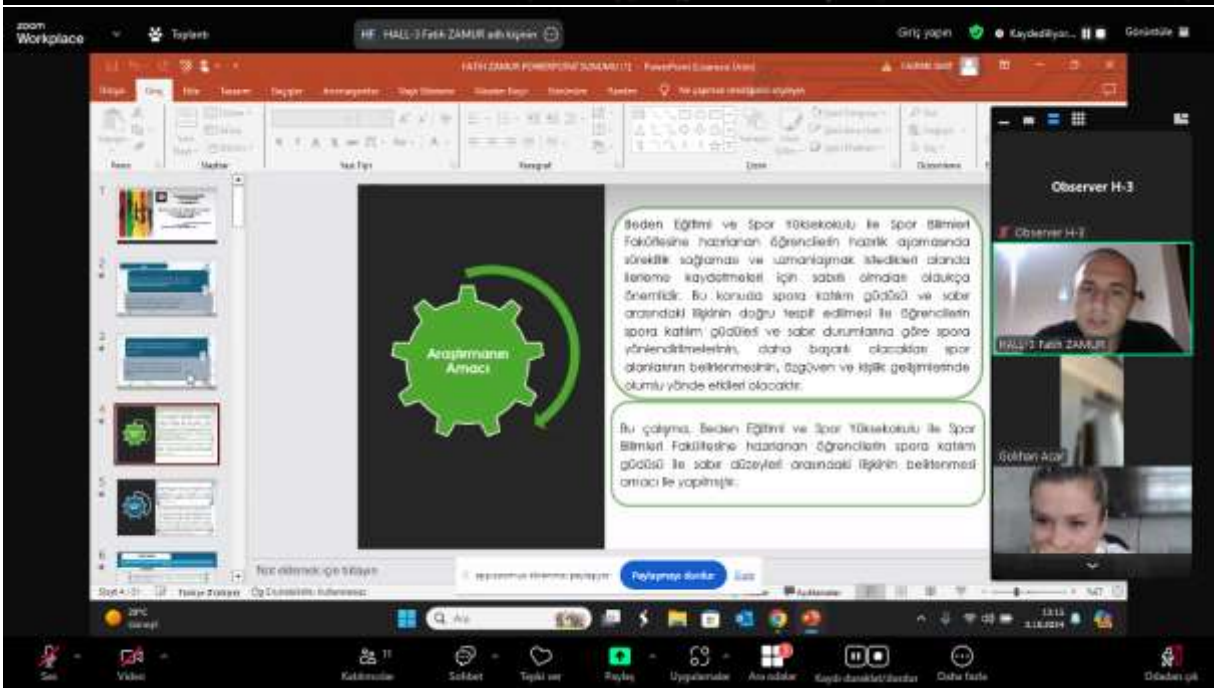

Observer Hall-4
UTARANJEET KA...
HALL 4 JAYESRI...
Samsung SM-A1...

Farms	Wage Contracted Farm (Hectar)	%	Rent Contracted Farm (Hectar)	%	Revenues From Wage Contracted Farm (qurush)	Revenues From Rent Contracted Farm (qurush)
Burunoren	512	50	509	50	4.275	1.200
Karasagacli	790	43	908	57	19.650	1.974
Kayislar	400	34	1.167	66	4.805	750
Mihailli	296	48	324	52	1.962	462
Ulu-bara	1.329	100	0	0	-	-
Total	3.327	53	2.908	47	30.692	4.386

Observer H-3
HALL-3 Fatih ZA...
Leyla Mansurova
Hall 3 Fatma Serin

Araştırmanın Amacı
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ile Spor Bilimleri Fakültesine hazırlanan öğrencilerin hazırlık aşamasında sürekllik sağlaması ve uzmanlaşmak istedikleri alanda ilerleme kaydetmeleri için sabırlı olmaları oldukça önemlidir. Bu konuda spora katılım güdüsü ve sabır arasındaki ilişkinin doğru tespit edilmesi ile öğrencilerin spora katılım güdüleri ve sabır durumlarına göre spora yönlendirilmelerinin, daha başarılı olacakları spor alanlarının belirlenmesinin, özgüven ve kişilik gelişimlerinde olumlu yönde etkileri olacaktır.
Bu çalışma, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ile Spor Bilimleri Fakültesine hazırlanan öğrencilerin spora katılım güdüsü ile sabır düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacı ile yapılmıştır.
Observer H-3

CONTENT

CONFERENCES ID	**I**
PROGRAM	**II**
PHOTO GALLERY	**III**
CONTENT	**IV**

Author	Title	No
Esra KESKİN Emine BAYDAN	SPATIAL TRANSFORMATION IN THE OFFICE MARKET: POSSIBLE IMPACTS OF NEW-GENERATION WORKING MODELS	1
Bedirhan YAZ Gökhan KERSE	THE DETERMINATION OF THE PROBLEMS EXPERIENCED BY INTERNATIONAL STUDENTS BASED ON UNIVERSITY, CITY AND COUNTRY: THE CASE OF KAFKAS UNIVERSITY	17
Taner AKÇACI Okan GÜLEÇ	THE HUMAN DEVELOPMENT INDEX-INFLATION RELATIONSHIP: AN EVALUATION ON TURKEY AND SELECTED COUNTRIES	29
Bora ALTAY	NEBULATION OF PROPERTY RIGHTS: AN EXAMINATION OF LAND TENURE AND ITS RETURNS IN THE OTTOMAN EMPIRE	39
Görkem BAHTİYAR Hasan Bakır Zafer Beyiz	STATUS SEEKING AND CAPITAL ACCUMULATION: AN EVALUATION	57
Vildan KİSTİK	EFFICIENCY ANALYSIS OF EDUCATION EXPENDITURES AND PISA PERFORMANCE	59
Osman BAYRAKTUTAN	INSTRUCTOR FACTOR IN QURANIC EDUCATION AND INSTRUCTION	61
Osman BAYRAKTUTAN Nihat DEMİRKOL	Mehmet Özmenli, STATE AND CIVIL ORGANIZATIONS AMONG THE TURKS, IKSAD PUBLISHING HOUSE, ANKARA: 2023, pp. 184	68
Ananda Majumdar	SUPERNATURAL ENCOUNTERS IN THE MEDIEVAL ERA: AN ORIGINAL VISION OF IMAGES	73
Ivana BALTEZAREVIĆ Radoslav BALTEZAREVIĆ	UNDERSTANDING SUBCONSCIOUS CONSUMER BEHAVIOUR THROUGH DIGITAL NEUROMARKETING	74
OYETADE Oluwatoyese IBITOYE Stella Opeyemi ONYIA Ethel Chidubem	EMPIRICAL ANALYSIS OF DEBTS ON ECONOMIC GROWTH IN NIGERIA USING ARDL APPROACH	75
SADDAM HARUNA LAWAL, AMIRU BALARABE	EFFECT OF FUEL SUBSIDY REMOVAL ON EMPLOYEES' PERFORMANCE IN FEDERAL UNIVERSITY, GUSAU	76
Zamanova Sevinc Azad qızı Məmmədova Nigar Bayram	AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH AND ECONOMIC DEVELOPMENT	94

Ayesha Kiran Ghulam Murtiza	PUBLIC ADMINISTRATION IN PAKISTAN: CHALLENGES AND PROSPECTS	102
Cai-Jie Lim	DOES FINTECH PENETRATION DRIVE FINANCIAL DEVELOPMENT IN 64 LOW AND LOWER MIDDLE-INCOME COUNTRIES? EVIDENCE FROM DYNAMIC PANEL GENERALIZED METHOD OF MOMENTS (GMM) MODEL	103
S. Sevil ULUDAĞ UYANIKER Uğur Can UYSAL	EXAMINING THE THERAPEUTIC EFFECTS OF REGULAR RECREATIONAL ACTIVITIES ON INDIVIDUALS WITH AUTISM	104
Şerife Gamze ÜLKER Tuğçe Seda TARANCI	EXAMINATION OF RECREATIONAL BENEFIT LEVELS IN INDIVIDUALS WHO PRACTICE YOGA	114
Gökhan ACAR Fatma SERİN Ayşe Dilek AKINCI	TURKEY'S OLYMPIC JOURNEY: FROM THE FIRST PARTICIPATION TO THE PRESENT DAY	116
Gökhan ACAR Ayşe Dilek AKINCI Fatma SERİN	THE ROLE OF SPORT IN PSYCHOLOGICAL RESILIENCE	128
Fatih ZAMUR Alparslan Gazi AYKIN	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SPORTS PARTICIPATION MOTIVATION AND PATIENCE	130
Burcu TEMÜR	NATIONALISM IN THE CONTEXT OF THE FERGANA VALLEY	133
Esin Paça Cengiz	HOLOCAUST, POLITICS OF REPRESENTATION AND THE ZONE OF INTEREST	145
İbrahim SAYLAN	THE YAQĪN NARRATION AND RISĀLAT AL-MUSTARSHIDĪN	147
Leyla MANSUROVA	THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE	167
Kanwal Asghar Awan Farkhanda Anjum Nazar Hussain Sama Arooj	A SOCIOLOGICAL STUDY OF ASSESSING THE ROLE OF LIVESTOCK INTO POVERTY REDUCTION IN DISTRICT FAISALABAD	175
Farkhanda Anjum Kanwal Asghar Awan Irfan Ashraf Aqeela Saghir Muhammad Zahid Majeed Jalbani	A SOCIOLOGICAL STUDY ABOUT THE EFFECTS OF INFLATION ON STANDARD OF LIVING: A CASE STUDY OF DISTRICT DERA GHAZI KHAN	176
Farkhanda Anjum Hira Hina Shahid Ayesha Batool	FAMILY FARMING AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE IN DISTRICT SHEIKHUPURA	177
NWEKE, Chiedozie Cyprian DHAKIR Abbas Ali ODUM, Chigozie Jude	HOSPITALITY INDUSTRY IN NIGERIA AND GOVERNMENT INTERVENTIONS DURING COVID-19	179
Amna yousaf Muhammad Amjed Iqbal Raza Ullah Muhammad Khalid Bashir	YOUTH UNEMPLOYMENT AND ECONOMIC GROWTH IN PAKISTAN	181

Tekin GÜLER	AN EXAMINATION OF THE 2024 PRIMARY SCHOOL SCIENCE CURRICULUM IN TERMS OF ITS ALIGNMENT WITH 21ST-CENTURY SKILLS	182
Tekin GÜLER	AN EXAMINATION OF THE 2024 PRIMARY SCHOOL SCIENCE CURRICULUM IN TERMS OF ITS ALIGNMENT WITH SCIENCE LITERACY	190
Merve PESEN Rüştü YEŞİL	EVALUATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' WORK MOTIVATION LEVELS IN TERMS OF SOME DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS	211
Gizem Sezer Rüştü YEŞİL	REDUCING MATHEMATICS ANXIETY THROUGH ART SUPPORTED EDUCATION	230
Bahar Cansu KARA Yeşim FAZLIOĞLU	MONTESSORI APPROACH AND PEER-ASSISTED LEARNING METHOD: PERSPECTIVES OF TEACHERS WORKING IN SPECIAL EDUCATION	246
Pınar GÜNGÖR Rüştü YEŞİL	AN INVESTIGATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' SELF-EFFICACY LEVELS IN VALUES EDUCATION	260
Berna ÖZPİRİNÇ Sevil KURT	AUGMENTED REALITY APPLICATIONS IN SCIENCE EDUCATION	279
Gökhan MERMER Yalçın KANYILMAZ	REPUBLIC MODERNIZATION AND EDUCATION	295
Chin Min, Koh Chuan Chew, Foo Chee-Pung, Ng Thian-Hee Yiew Yan-Ling Tan	ANALYSIS OF GLOBAL RESEARCH TREND ON INTERNET BANKING	297
You-How Go Thian-Hee Yiew Yan-Ling Tan	THE IMPACT OF ECONOMIC GROWTH ON BIODIVERSITY LOSS IN CHINA: THE ROLE OF GREEN FINANCE IN A PATHWAY TO SUSTAINABLE FORESTRY DEVELOPMENT	299
Utaranjeet Kaur Muhammad Anna Bin Krishnadas Jayesri Sevakumaran Gunananthini Kumaran	FACTORS INFLUENCING THE EMPLOYEE ENGAGEMENT IN BANDAR SAUJANA PUTRA FOOD AND BEVERAGE INDUSTRY	300
Jayesri Sevakumaran Gunananthini Kumaran Utaranjeet Kaur Muhammad Anna Bin Krishnadas	EMPIRICAL STUDY OF EMPLOYEE LOYALTY IN PRIVATE ORGANIZATION MALAYSIA	301
Nada Poropat Jeletic	UNRAVELING BILINGUAL INTERACTIONAL PATTERNS IN THE CROATIAN-ITALIAN CONTEXT	302
Kalai Vani Kalimuthu Chuan Chew, Foo Vikniswari Vija Kumaran Thian-Hee Yiew Yan-Ling Tan	GOVERNMENT-LINKED COMPANY IN FOCUS: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS USING WEB OF SCIENCE	303
Zohaib Hassan Sain	EVALUATING THE INFLUENCE OF DIGITAL LEARNING ON ATTAINING SDG 4 IN HIGHER EDUCATION IN PAKISTAN	305
Koray AKKUŞ	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERPERSONAL EMOTION REGULATION STRATEGIES AND LONELINESS	306

Etibar VAZIROV Elchin HASANOV	PREDICTIVE ANALYTICS IN RECRUITMENT: USING ENSEMBLE LEARNING MODELS TO FORECAST HIRING SUCCESS	308
Canan ÇİTİL AKYOL	ON WOUNDED HEALER: A QUALITATIVE STUDY	314
Halil İbrahim TOPRAK Umut ÇIVGIN	A FUNCTIONAL APPROACH TO CHALLENGING AND DAILY LIFE EVENTS: PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY	316
Melike Dalkılıç	FROM EDMUND HUSSERL TO MICHEL FOUCAULT SUBJECT AND CONSCIOUSNESS CRISIS	324
Mehmet AYDIN	PROF.DR. EROL GÜNGÖR IN TERMS OF TURKISH ISLAMIC THOUGHT	326
Narmin Aydın Ibrahimova	THE CONTRIBUTION OF EMINENT TAR PERFORMER QURBAN PRIMOV TO AZERBAIJANI ETHNOMUSICOLOGY	334
Yegane ALIYEVA	NEW FORMS OF COMMUNICATION IN BUSINESS RELATIONS IN THE MODERN TIME	345
Andromeda Lalaj Vjollca Shpata Elizabeta Dodaj	THE EFFECTIVENESS OF OCULOMOTOR EXERCISES ON REACTION TIME AND BALANCE IN FOOTBALL PLAYERS. A PROCEEDING PROJECT	352
Klejda Tani Aisel Oseku Vjollca Shpata Robert Çina Fregen Dedja Jonida Drizaj Andromeda Lalaj Ana Sulaj Elizabeta Dodaj Denis Ballo Kamila Berberi	SCREENING OF SCOLIOSIS AND HYPERKYPHOSIS IN SCHOOL-AGED CHILDREN IN THE CITY OF TIRANA	354
Elizabeta DODAJ Dhimitraq PRIFTI Andromeda Lalaj	THE IMPACT OF BALANCE AND STRENGTH EXERCISES ON POSTURAL CONTROL IN ATHLETES WITH CHRONIC ANKLE INSTABILITY	356
Jonida DRIZAJ Robert Çina Ana SULAJ	THE EFFECTIVENESS OF GYROTONIC EXPANSION SYSTEM EXERCISE ON OVERHEAD ATHLETES. A PROCEEDING PROJECT	357
Odrih Koperaj Klejda Tani Paula Gjoshi	ADVANTAGES OF BREATH HOLDING TECHNIQUES IN ATHLETIC PERFORMANCE	358
Irina-Ana DROBOT	SONG OF A MAN BY ION MINULESCU: AN ANALYSIS	359
Ana SULAJ Robert CINA Jonida DRIZAJ	THE EFFECTIVENESS OF MYOFASCIAL THERAPY ON FLEXIBILITY OF HAMSTRING MUSCLES IN ELITE FEMALE SOCCER PLAYERS. A PROCEEDING PROJECT	367
Waheed, A. Fatima, A. Mujahid, N.	FOOD INSECURITY AND HUNGER IN RURAL DISTRICTS OF PAKISTAN: A SURVEY-BASED ANALYSIS	368
Ramona Birau Mircea Laurentiu Simion Robert Dorin Filip	ANALYZING VOLATILITY SPILLOVERS BASED ON GARCH MODELS: AN EMPIRICAL CASE STUDY ON INDIAN STOCK MARKET	369

Gabriela Ana Maria Lupu (Filip) Stefan Margaritescu		
Mircea Laurentiu SIMION Robert Dorin FILIP Ramona BIRAU Gabriela Ana Maria LUPU (FILIP) Nadia Tudora DASCALU (CIRJAN)	A CONCEPTUAL APPROACH REGARDING THE VOLATILITY OF EMERGING STOCK MARKETS AND ITS IMPLICATIONS	370
Robert Dorin FILIP Ramona BIRAU Mircea Laurentiu SIMION Stefan MARGARITESCU Roxana-Mihaela NIOATA (CHIREAC)	A COMPLEX ANALYSIS ON THE BEHAVIOR OF FINANCIAL INVESTORS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION	371
Itari Abdul-Razaq Rilwan Gambo Babandi Gumel Mohammed Seri Faiza Adhama Mukhtar	IMPACT OF MICROFINANCE PRODUCTS ON BENEFICIARIES' INCOME GENERATION IN JIGAWA STATE, NIGERIA	372
Thian-Hee Yiew Kalai Vani Kalimuthu Chuan Chew, Foo	TESTING NON-LINEARITY OF FEMALE LABOUR FORCE ON INFANT MORTALITY RATE	373
You-How Go Yan-Ling Tan Thian-Hee Yiew	CLIMATE WARMING IN THE EQUATORIAL SOUTH CHINA SEA THREATENS MALAYSIAN ECONOMIC GROWTH: AN APPLICATION OF MULTIPLE THRESHOLD NONLINEAR AUTOREGRESSIVE DISTRIBUTED LAG MODEL	374
İsmail Uğur AKSOY	LGBTIQ+ REPRESENTATION IN THE CAMPAIGN TEXTS OF THE CURDISH POLITICAL MOVEMENT IN THE CONTEXT OF LEFT POPULIST STRATEGY: A SCRIPTURAL ANALYSIS OF DEM PARTY'S 2024 LOCAL ELECTION MANIFESTO	375
Aşkın YILDIZ İshak TURAN	EVALUATING AKKUYU NUCLEAR POWER PLANT IN THE CONTEXT OF TÜRKİYE'S ENERGY SECURITY POLICY	378
Z. Burcu Şahin	A REVIEW ON IMMERSIVE VR JOURNALISM AND ITS APPLICATION AREAS	380
Reşat KARCIOĞLU Seyhan ÖZTÜRK	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF STUDIES ON "ACCOUNTING ETHICS" AND ACCOUNTING PROFESSIONAL ETHICS	382
Reşat KARCIOĞLU Şerife KILIÇARSLAN	DIGITALIZATION OF AUDIT EDUCATION: A CASE ANALYSIS OF THE MOST VIEWED VIDEOS ON YOUTUBE	395
Ebrar Naz Aydın Fulya Akyıldız	UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTIONS OF SUSTAINABLE CAMPUS SERVICES: THE CASE OF UŞAK UNIVERSITY	412
Nesrin AKSU Mehmet Sadık ÇOBAN Abdulkadir GÜMÜŞ	INVESTIGATION OF THE DIFFERENCES IN THE DARK TRIAD PERSONALITY TRAITS OF BANK EMPLOYEES IN TERMS OF DEMOGRAPHIC VARIABLES	414
Yağmur Tuçe AKYILDIZ	ANALYSIS OF THE ELASTICITY OF SUBSTITUTION BETWEEN ENERGY AND CAPITAL IN THE MANUFACTURING INDUSTRY	416

Duygu Tulan Tohumcu Kadir İnan	THE IMPORTANCE OF "NUDGE" IN HEALTHCARE APPLICATIONS: AN APPLICATION WITH BIBLIOMETRIC ANALYSIS	418
Başak ÖZARSLAN DOĞAN Burcu SAVAŞ ÇELİK	THE RELATIONSHIP BETWEEN OIL PRICES AND EMPLOYMENT: AN ANALYSIS ON RUSSIA	434
İlker MUMCU Zeynep Feride OLCAY	DEVELOPMENT OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY KNOWLEDGE LEVEL, ATTITUDE AND AWARENESS SCALE AMONG UNIVERSITY STUDENTS	436
Mulla Veli ABLAY	ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY'S EDUCATION EXPENDITURE AND ECONOMIC GROWTH: AN APPLICATION IN WINBUGS	446
Cemile Çetin Özlem Anuk Emre Araşlıklar Ümmü Nur Ak	THE RELATIONSHIP BETWEEN BURNOUT AND SELF-COMPASSION IN THE SAMPLE OF MENEMEN MUNICIPALITY EMPLOYEES	453
K Nilavarasi M Ponmurugan	COEFFICIENT OF PERFORMANCE AT MAXIMUM "X" FIGURE OF MERIT OF A LOW DISSIPATION BROWNIAN CARNOT LIKE REFRIGERATOR WITH NONADIABATIC DISSIPATION	455
Edina Lilla Mészáros	MIGRATION GOVERNANCE AT THE EU'S EASTERN AND NORTHERN BORDERS CASE STUDIES: BELARUS, NORWAY AND FINLAND	456
Mohammed Feroz Ali Zaahid Khan Nazim Ali	EFFECT OF CIRCUIT TRAINING ON SELECTED HEALTH-RELATED PHYSICAL FITNESS COMPONENTS: THE CASE OF PHYSICAL EDUCATION STUDENTS AT A UNIVERSITY IN FIJI	457
Ahmed Ishiyaku Hauwa Hassan Jamila Bappah Yaya Usman Hassan	EFFECT OF MODERN INSTRUCTION TECHNOLOGY AND TEACHERS' USAGE BEHAVIOUR ON STUDENTS' CRITICAL THINKING SKILL IN AGRICULTURE COURSES IN NIGERIAN HIGH EDUCATION INSTITUTIONS	458
Idris Mohammed Lawan Ahmed Ishiyaku Hauwa Hassan Umar Abdulmumini Adamu Abdulkadir Dahuwa	MODERN INSTRUCTION TECHNOLOGY (MIT) EQUIPMENT USED FOR TEACHING AGRICULTURE VOCATIONAL COURSES IN NIGERIAN HIGH EDUCATION INSTITUTIONS	459
Pratheesha. P K. S. Suresh Kumar	ETHICAL EQULIBRIUM Vs NEW GEN TEACHING STYLE; A STUDY AMONG NEW GENERATION TEACHERS	461
Gabriel C. Gherasim	SALIENT TRAITS OF POST-9/11 AMERICANISM	462
Buğra PİŞKİNCAN Şevval ULAŞ	SEA IMAGINATION IN MIHRI HATUN'S DIVAN	463
Sema TAŞ Sebahat YETİM KARACA	INVESTIGATION OF THE PROFESSIONAL BURNOUT LEVEL OF PRIMARY SCHOOL MATHEMATICS TEACHERS	465
Malike BİLEYDİ KOÇ	FOREIGN STUDENTS STUDYING IN TURKEY DURING ATATÜRK'S PERIOD	467
Sevil KURT Fatma GÜNGÖR	EXAMINATION OF STUDIES ON TEACHING FORCE AND MOVEMENT IN TURKEY	486
Hidayatova Firangiz Shahmurad gizi	PROBLEM-BASED LEARNING IN MUSIC LESSONS	513

Huriye YAŞAR Fatma İrem GÖRKEM ÇETİNKAYA	ENGLISH TEACHERS' ROLES IN THE DIGITAL ERA	519
Fatma İrem GÖRKEM ÇETİNKAYA Huriye YAŞAR	INQUIRY-BASED LEARNING IN EFL CLASSROOMS: THEORY, PRACTICE, AND OUTCOMES	527
Sinan ÖZYURT	LANGUAGE AS COGNITION, PRAXIS, AND REPRESENTATION: A PHILOSOPHICAL INVESTIGATION OF KANT, MARX, AND SCHOPENHAUER	535
Swati Raturi Meena Bhandari Puneet Kumar Gupta	A CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR UNIVERSITY TEACHERS' ADOPTION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION: INSIGHTS FROM A SYSTEMATIC REVIEW	545
Hassan ALİYU Auwal ADAMU Nafiu Aliyu BAWARE	EVALUATION OF THE INSTRUCTIONAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR EMBEDDED LEARNING PEDAGOGY IN SCIENCE AND TECHNOLOGY EDUCATION	546
Hassan ALİYU Corrienna Abdul TALIB	ENHANCING CONCEPTUAL UNDERSTANDING IN CHEMISTRY: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PERSONALISED LEARNING ENVIRONMENTS	547
Vertika Sharma M. Madhuri Irene Monica Kharola	ADDRESSING DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN AND ITS IMPACT ON HEALTH AND PROVISIONS RELATING TO THE PROTECTION OF WOMEN	548
Tahir Qureshi Anita Sable Shaeyuq Ahmad Shah	WATER AND WOMEN: NAVIGATING THE CHALLENGES OF SCARCITY AND INEQUALITY	549
Süreyya Yiğit	NORTHEAST ASIAN SECURITY ENVIRONMENT: MONGOLIA'S CHALLENGES	550
Łukasz Tomczyk	REDEFINING THE CONCEPT OF DIGITAL COMPETENCE BASED ON THE EXPERIENCE OF THE EDUCATION SECTOR	561
Beneyam Lake Yimer	ADOLESCENT ALCOHOL USE: INFLUENCING FACTORS AND CONSEQUENCES - A SYSTEMATIC REVIEW	562
Mohammad Ahsan Abdul Azeej Khan Riyaz Uddin	EFFECT OF PLYOMETRIC EXERCISE TRAINING ON PSYCHOLOGICAL AND PHYSICAL PERFORMANCE PARAMETERS AMONG ATHLETES AND NON-ATHLETES	563
Gargi Tyagi Raf Raf Shakil Ansari	DEFYING THE HIERARCHY: CASTE AND RESISTANCE IN MANORANJAN BYAPARI'S INTERROGATING MY CHANDAL LIFE	564
Abdullah Khan Abdul Haque Khan Seema Sadiq	RELEVANCE OF BLENDED LEARNING	565
Christianme P. Mabini Denis A. Tan	STUDENTS' CRITICAL THINKING SKILLS AND MOTIVATION IN MATHEMATICS THROUGH E-FORMATIVE ASSESSMENT TOOLS	566
KARIM MAHAMANE KARIMOU	WHAT'S LITERATURE FOR? — PART-I, WESTERN NOVEL AND THEATER	567
Odumade Adegboyega O. Ugadu Maryjane	ANALYSIS OF THE RATES OF ROAD ACCIDENTS EMANATING FROM GEOMETRIC DESIGN CHARACTERISTICS USING REGRESSION ANALYSIS:	570

	A CASE STUDY OF UDI-FOUR CORNER ROAD, ENUGU STATE, NIGERIA	
Ovidiu Morar	ROMANIAN JEWS IN THE INTERNATIONAL AVANT-GARDE	571
MUHAMMAD Aminu Fagge	IMPACT OF GOVERNMENT EXPENDITURE ON EDUCATION AND ECONOMIC GROWTH IN NIGERIA: EMPIRICAL ANALYSIS	572
Mariam Katamadze Nino Lomsadze Nino Bochorishvili	TECHNICAL TRANSLATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS	573
Recep ÖZDEMİR	ASSET-BASED SECURITY MEANS IN ISLAMIC LAW	579
Recep ÖZDEMİR	MUDARABA AS A FINANCING TOOL ACCORDING TO MUHAMMAD TAQI USMANI	597
Z. Gönül BALKIR Gülbahar KESKİN	THE CONCEPT OF UTILITARIANISM ACCORDING TO MILL	605
Z. Gönül BALKIR Gülbahar KESKİN	POLITICAL JUSTICE ACCORDING TO RAWLS	611
Lokman BEDİR Muharrem KIZIL	THE RESPONSIBILITY OF THE MUSLIM TO DO THE "BEST POSSIBLE" ACCORDING TO THE QUR'AN (in the context of Surah al-Qiyamah verse 13 and Surah al-Infitar verse 5)	618
Bünyamin BEGEÇ	THE MESSAGES OF THE QURAN TO YOUNG PEOPLE IN THE ANECDOTE OF THE COMPANIONS OF THE CAVE	535
Nimet VELİOĞLU	AUTHORISED ACTIVITIES IN FORESTS WITHIN THE SCOPE OF PUBLIC BENEFIT AND NECESSITY	537
Seda KARA KILIÇARSLAN	PROTECTION OF CHILDREN'S PERSONAL DATA ON SOCIAL MEDIA	539
Nihat DEMİRKOL	AN EVALUATION OF THE CONCEPT OF VIRUS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE TERMS DABBE, CUND, AND UMMAH IN THE QUR'AN	641

OFİS PİYASASINDA MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM: YENİ NESİL ÇALIŞMA MODELLERİNİN OLASI ETKİLERİ

SPATIAL TRANSFORMATION IN THE OFFICE MARKET: POSSIBLE IMPACTS OF NEW-GENERATION WORKING MODELS

Esra KESKİN
Dr.Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye
Asst. Prof., Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Real Estate and Development, Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0003-2778-9024

Emine BAYDAN
Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye
Res. Asst., Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Real Estate and Development, Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0001-5564-8507

ÖZET

Covid-19 küresel salgını, iş gücü piyasasında önemli yapısal değişikliklere yol açmış, uzaktan, hibrit, kısmi ve platform temelli çalışma gibi esnek çalışma modellerinin hızla yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Dijital teknolojilerdeki gelişmelerle birlikte bu yeni nesil çalışma modelleri, ofis alanlarına duyulan ihtiyacı ve ofis piyasasındaki talep dinamiklerini dönüştürmektedir. Bu bağlamda, ofis piyasasında mekânsal dönüşüm ve esnek çalışma modelleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan çalışma, özellikle Türkiye'deki ofis piyasasının bu değişimlerden nasıl etkilendiğini analiz etmekte ve yeni nesil esnek çalışma modellerinin Türkiye ofis piyasasında yarattığı mekânsal dönüşümü değerlendirmektedir. Yeni nesil çalışma modelleri, sadece iş gücü piyasasında değil, ofis gayrimenkul piyasasında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Geleneksel ofis kullanım modellerinden uzaklaşılarak daha esnek, dijital destekli ve uzaktan erişime dayalı çalışma düzenleri tercih edilmektedir. Literatürde yer alan yeni nesil çalışma modelleri, ofis piyasasındaki mekânsal dönüşümler ve dijitalleşme süreçleri üzerine yapılan çalışmalar analiz edilerek Türkiye'deki ofis piyasasına dair mevcut raporlar ve akademik çalışmalar üzerinden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları, Türkiye ofis piyasasında yeni nesil esnek çalışma modellerinin belirgin etkiler yarattığını göstermektedir. Uzaktan ve hibrit çalışma düzenlerinin yaygınlaşması, ofis talebini azaltmakta, geleneksel ofis alanlarının yerini daha küçük, esnek ve paylaşımlı çalışma alanlarına bırakmaktadır. Ofis kiralama modellerinde de değişim yaşanmakta, uzun vadeli kiralamaların

yerini kısa dönemli, esnek sözleşmeler almaktadır. Ayrıca, büyük şehirlerdeki merkezi iş bölgelerinden uzakta bulunan alanlara yönelik talep artışı gözlemlenmiştir. Türkiye ofis piyasasında mekânsal dönüşümün, yeni nesil çalışma modelleri ile uyumlu hale gelmesi, piyasa aktörleri açısından fırsatlar sunmakla birlikte, riskler de barındırmaktadır. Dijitalleşmenin etkisiyle değişen iş yapış şekillerine uyum sağlanması gerekmektedir. Co-working alanları gibi esnek çözümlerin, gelecekte ofis piyasasında daha fazla yer alacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, bu dönüşümün sürdürülebilir ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için iş gücü piyasası reformlarının yanı sıra sosyal güvenlik ve çalışma mevzuatındaki düzenlemelerin de hızlı bir şekilde sürece adaptasyonunun sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mekansal Dönüşüm, Ofis Piyasası, Yeni Nesil Çalışma Modelleri, Esnek Çalışma**.**

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has led to significant structural changes in the labor market, resulting in the rapid proliferation of flexible working models such as remote, hybrid, partial, and platform-based working. With advances in digital technologies, these new-generation working models are transforming the need for office space and the demand dynamics in the office market. In this context, this study aims to reveal the relationship between spatial transformation in the office market and flexible working models, analyzes how the office market in Turkey has been affected by these changes, and evaluates the spatial transformation created by new generation flexible working models in the Turkish office market. New-generation working models have caused significant changes not only in the labor market but also in the office real estate market. Traditional office-use models are being abandoned for more flexible, digitally supported, remote-access-based working arrangements. By analyzing studies on new-generation working models, spatial transformations in the office market, and digitalization processes in the literature, the findings obtained through existing reports and academic studies on the office market in Turkey are evaluated. The study shows that new flexible working models have significantly impacted the Turkish office market. The proliferation of telecommuting and hybrid working arrangements is reducing the demand for offices, and smaller, flexible, and shared workspaces are replacing traditional office spaces. Office leasing models are also changing, with long-term leases being replaced by short-term, flexible contracts. There has also been an increase in demand for space away from central business districts in major cities. The spatial transformation of the Turkish office market, which aligns with new-generation working models, offers opportunities for market actors but also poses risks. It is necessary to adapt to changing ways of doing business with the impact of digitalization. Flexible solutions such as co-working spaces are expected to have a more significant presence in the office market.

However, for this transformation to take place sustainably and healthily, labor market reforms, social security, and legislation need to be quickly adapted to the process.

Keywords: Spatial Transformation, Office Market, New-Generation Working Models, Flexible Working.

GİRİŞ

Çalışma biçimlerinde esneklik ilk olarak 20. yüzyılın ortalarında bazı şirketlerin çalışanların sınırlı bir şekilde evden çalışmasına izin vermesiyle ortaya çıkmıştır. 1980'li yıllarda filozof Frithjof Bergmann, alternatif işyeri modellerinin insan tabanlı faaliyetleri artan otomasyonla dengelemenin anahtarı olduğunu vurgulayarak, yeni bir çalışma yaklaşımının yaratıcı potansiyeli artıracağını savunmuştur (Anonymous, 2024). Bilgi teknolojileri ve internetin gelişimi 2000'li yılların başlarında uzaktan çalışmayı daha yaygın hale getirmiş, ancak bu çalışma modellerinin en popüler hale gelmesi COVİD-19 pandemisi ile gerçekleşmiştir. Pandemi, küresel ölçekte işyeri modellerinde köklü değişikliklere yol açmış, hibrit ve uzaktan çalışma, birçok sektör için kalıcı hale gelmiştir.

Dünya genelinde ofisteki çalışan varlığı değişiklik göstermekte olmasına karşın birçok sektör ve şehir için ofis doluluk oranı pandemi öncesi seviyelerin altında kalmaktadır. Daha hibrit bir yapıya geçiş ve esnek çalışma düzenleri pandeminin kalıcı bir etkisi olduğunu kanıtlamıştır. Ofislerde fiziksel doluluk oranı ölçümleri değişiklik göstermektedir, ancak binalara girmek için kullanılan kartlara ilişkin verilere göre Avrupa ortalaması yaklaşık %55 ve Amerika Birleşik Devletleri ortalaması %47'dir. Bu sayılar hala ofis doluluk oranının pandemi öncesindeki %70'lik ortalamanın yaklaşık %15 ila %20 altında olduğunu göstermektedir (Chinn, 2023). Daha fazla çalışan, bilgi ve iletişim teknolojilerini klasik ofis veya ev dışındaki ortamlarda çalışma konusunda daha fazla esneklik sağlaması nedeniyle bağımsız olarak çalışmayı seçmektedir (Leclercq-Vandelannoitte ve Isaac, 2016: 4). COVID-19 pandemisi, işyerlerinin çalışma biçimlerini değiştirmeleri gereken yeni çalışma biçimleri getimiş ve ofislerin rolünü değiştirmiştir (Ancillo vd., 2020: 2297). Birçok pazarda kiracılar kira sözleşmeleri yenilenirken ofis alanlarını azaltmakta ve ofis boşluk oranları artmaktadır. Küresel ortalama ofis boşluk oranı, pandeminin başlangıcı olan 2020'nin 1. çeyreğinde %10'dan 2023'ün 2. çeyreğinde %16'ya yükselmiştir (Chinn, 2023). Bu bağlamda, çalışma modellerindeki değişimler sadece çalışanların fiziki mekân kullanımıyla sınırlı kalmamış, ofis piyasası üzerinde de önemli etkileri mevcuttur.

Pandeminin etkisiyle birlikte ofis talepleri ve çalışma ortamları ile ilgili köklü bir dönüşüm sürecinden geçilirken, literatürde esnek çalışma, uzaktan çalışma, evden çalışma ve dijital göçebelik gibi farklı kavramların yer almasıyla birlikte bir kavram karmaşası meydana gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, yeni nesil çalışma modellerinin ofis alanı talebine olan

etkilerini hem küresel hem de Türkiye özelinde incelemektir. Literatürdeki mevcut kavram karmaşasına açıklık getirmek, Türkiye'nin yeni nesil çalışma modellerini ele alış biçimini değerlendirmek, değişen çalışma dinamiklerinin ofis piyasasını nasıl etkilediğini ortaya koymak bu çalışmanın temel hedefleri arasındadır. Çalışma ayrıca, ofis piyasasının ve kentlerin bu yeni dönüşüme nasıl yanıt vereceğini tartışarak, yeni nesil çalışma modelleri ve ofis piyasası ilişkisini analiz etmektedir. Bu kapsamda, ofis boşluk oranları ve çalışanların mekânsal tercihleri gibi unsurlar incelenmektedir. Çalışmada, "Yeni nesil çalışma modelleri ofis talebini nasıl etkileyecek ve ofis piyasasındaki dönüşüm süreçleri nasıl şekillenecek?" araştırma sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu araştırma sorusu, ofis piyasasında yaşanan mekânsal dönüşümün nedenlerini ve sonuçlarını anlamak açısından önem arz etmektedir.

LİTERATÜR TARAMASI VE KAVRAM TARTIŞMASI

Literatür araştırmasında önceki çalışmalarda pandemi sonrası evden çalışanlarının demografik özellikleri gibi çalışmaların yanı sıra (Saltiel, 2020), pandeminin ofisler üzerindeki etkilerine ilişkin araştırmalar da bulunmaktadır (Ancillo vd., 2020). Mevcut araştırmaların önemli bir kısmı, işyeri kaynaklı stresten etkilenen çok fazla sayıda çalışan olduğunu göstermektedir (Edwards ve Burnard, 2003; Smith vd., 2000). Ofislerin insan sağlığına etkileri üzerine yapılan çok sayıdaki çalışma (Colenberg vd., 2021; De Croon vd., 2005; Loretto vd., 2010, Richardson vd.,2017; Vimalanathan ve Ramesh Babu, 2014) ofis yapıları ve insan sağlığı arasında önemli bir bağlantı olduğunu göstermektedir.

Yeni/gelecek nesil ofisler ile ilgili çalışmalar zaman içerisindeki değişimleri farklı bakış açılarıyla tartışmaktadır. Yunyaplin vd. (1998)'nin yapmış oldukları araştırma sonuçları hem çalışanların hem de işverenlerin alternatif bir iş yeri sağlayarak üretkenliği artırma fırsatına olumlu baktığını göstermektedir. Messenger ve Gschwind (2016), mekândan bağımsız, teknolojiyle etkinleştirilmiş yeni çalışma biçimlerinin ücretli iş ile kişisel yaşam arasındaki karşılıklı ilişkide önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Yeni/gelecek nesil ofislere ilişkin araştırma sayısının az olduğu, yapılan araştırmaların büyük bir kısmının tasarım üzerine yapıldığı tespit edilmiştir (Kariptaş vd., 2024; Tuncel ve Kayan, 2018).

Diğer önemli bir araştırma konusu olan ortak çalışma alanları, özellikle pandemi ve sonraki dönemlerde daha hızlı bir şekilde gelişim göstermiştir. Ortak çalışma alanı ortak bir alanda işbirliği fırsatları sunan ve farklı şirketlerden çalışanları veya farklı profillere ve hedeflere sahip serbest çalışanları bir araya getiren yeni bir çalışma organizasyonu biçimi şeklinde tanımlanabilmektedir (Johns ve Gratton, 2013). Evden çalışma ise uzak bir konumda gerçekleştirilen çalışma faaliyetleri olarak ifade edilmektedir. Bilgi teknolojisinin gelişimi ve çok sayıda internet tabanlı platform, işverenler ile çalışanlar ve çalışanlar ile müşterileri arasındaki ekip işbirliğini ve uzaktan iletişimi giderek daha kolay hale getirmiştir. Evden çalışmanın faydaları arasında artan iş tatmini, azalan seyahat süresi ve masrafları, artan üretkenlik ve azalan işten ayrılma ve devamsızlık sayılabilmektedir. Dezavantajları arasında ise

iş kültüründen soyutlanma, iş ile ev arasındaki olası çatışmalar, çalışanlar üzerinde kontrol eksikliği, ekip çalışmasında zorluklardan bahsedilmektedir (Da vd., 2022: 1).

Yeni nesil çalışma modelleri, çalışanların günlük işlerini ne zaman ve nerede yürüttüklerine bağlı olarak bir işletmenin nasıl işlediğine dair yeniden tanımlanmış yollardır. Bunlara esnek, uzaktan ve hibrit çalışma düzenlemeleri dahildir. Esnek çalışma, uzaktan çalışmadan sıkıştırılmış saatlere, iş paylaşımından yarı zamanlı çalışmaya kadar her şeyi ifade edebilirken, uzaktan çalışma, çalışanların görevlerini ofisten uzakta, genellikle evde yürütmeleri anlamına gelmektedir. Hibrit çalışma ile ise çalışanlar zamanlarını uzaktan çalışma ve iş yerinde olma arasında paylaştırmaktadır.

YÖNTEM

Çalışmada çok boyutlu bir yaklaşım benimsenerek, çalışmanın metodolojisi hem nitel araştırma yöntemi hem de nicel araştırma yöntemlerini içeren karma araştırma yöntemi yaklaşımı ile yürütülmüştür. Ofis piyasalarına ilişkin veriler sektörel raporlar, literatür incelemeleri üzerinden elde edilmiştir. Veri toplama aşamasında kullanılan kaynaklar arasında ulusal ve uluslararası kuruluşların yayımladığı veriler, sektörel raporlar ve akademik makeleler bulunmaktadır.

Çalışmada yeni nesil çalışma modellerinin türleri ve kapsamına ilişkin kapsamlı literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte özellikle filozof Bergmann'ın alternatif iş modelleri hakkındaki savı (Anonymous, 2024), COVID-19 pandemisi ile birlikte çalışma hayatında yaşanan değişimleri ve etkilerini inceleyen çalışmalar ve Türkiye'de esnek çalışma modellerine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar üzerine odaklanılmıştır. Yapılan literatür taraması, yeni nesil çalışma modellerinin ülkeler arasında farklılık gösterdiği ve kavram karmaşasının mevcut olduğu savını desteklemiş olup, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmuştur.

Pandemi öncesi ve pandemi sonrası, Avrupa, ABD ve Türkiye ofis boşluk ve doluluk oranları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Literatürde çalışma modelleri ve ofis dönüşümleri ile ilgili mevcut çalışmalar tematik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Bu analiz kavram karmaşasını çözmek ve Türkiye'nin yeni nesil çalışma modelleri yaklaşımı konusundaki boşlukları doldurmak üzere kullanılşmıştır. Esnek çalışma modellerinmin ofis alanı talebine olan etkilerine dair çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu çalışma, ofis piyasasındaki dönüşümleri pandemi sonrası süreçlerle sınırlı olarak incelemiş, gelecekteki olası değişimler hakkında öngörülerde bulunmuştur. Türkiye'de yeni nesil çalışma modellerine yönelik yasal düzenlemeler henüz tam anlamıyla oturmadığı için, bu çalışmada geleceğe dair senaryolar sınırlı ölçüde ele alınmıştır.

YASAL DÜZENLEMELER

Türk mevzuatında esnek çalışmaya ilişkin ilk yasal düzenleme, 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu ile gerçekleştirilmiş olup 1475 Sayılı İş Kanunundaki katı çalışma süresine esneklik

kazandırılmıştır. İş Kanunu çerçevesinde sözleşmeler belirli veya belirsiz süreli yapılabilmekte olup tam süreli veya kısmî süreli olmasına da engel bir hal bulunmamaktadır. Türkiye'de en çok karşılaşılan esnek çalışma biçimleri; kısmi süreli çalışma, belirli süreli çalışma, özel istihdam büroları aracılığıyla geçici süreli çalışma, uzaktan çalışma, çağrı üzerine çalışma ve esnek zaman modeli ile çalışma olarak sayılabilmektedir (ÇSGB, 2014:28). İş Kanunu'nda kısmi süreli sözleşme, "işçinin normal haftalık çalışma süresinin, tam süreli iş sözleşmesiyle çalışan emsal işçiye göre önemli ölçüde daha az belirlenmesi durumu" şeklinde tanımlamaktadır. Yıllık Ücretli İzin Yönetmeliği'nin 13. Maddesinde de kısmi süreli ve çağrı üzerine çalışmalarda yıllık ücretli izinleri düzenlenmiştir. 20 Mayıs 2016 tarihli 29717 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 6715 sayılı İş Kanunu ile Türkiye İş Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile geçici iş ilişkisi konusundaki yasal boşlukların doldurulması amacıyla denkleştirme süreleri ve idari yaptırımlar konusunda bazı değişiklikler yapılmış ve ayrıca 4857 sayılı İş Kanunu'nun 14. maddesinin başlığı "Çağrı üzerine çalışma" iken yeni düzenleme ile "Çağrı üzerine çalışma ve uzaktan çalışma" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, uzaktan çalışma "işçinin, işveren tarafından oluşturulan iş organizasyonu kapsamında iş görme edimini evinde ya da teknolojik iletişim araçları ile iş yeri dışında yerine getirmesi esasına dayalı ve yazılı olarak kurulan iş ilişkisi" şeklinde tanımlanmıştır. Her ne kadar 4857 sayılı Kanun ile esnek çalışma düzenlenmiş olsa da uygulamada çok fazla karşılık bulduğu söylenememektedir (Koç, 2016: 2172).

4857 sayılı İş Kanunu'nda 2003 yılı itibariyle yapılan çalışma saatleri ve çalışma süresi konusunda sağlanan esneklik, 2016 yılında kapsamı genişletilerek uzaktan çalışmayı da içerecek şekilde yasal altyapı düzenlemesi yapılmıştır. Türkiye'de uzaktan çalışma ya da diğer esnek çalışma modelleri hakkında yapılan yasal düzenlemeler, çalışma biçimlerinin küresel ve dijital dönüşümlere uyum sağlama çabalarının sonucudur. Ancak, her ne kadar Türkiye'de yasal altyapının mevcut durumu yeni nesil çalışma modellerinden esnek çalışma biçimlerine olanak tanınsa da uygulamada söz konusu modellerin yaygınlaşmadığı belirtilmelidir.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Yeni nesil çalışma modellerinin yaygınlaşmasında sadece pandemi sürecinin tetiklediği bir durum olmanın ötesinde, ekonomik, teknolojik, çevresel, demografik ve sosyal değişimlerin de etkisi büyüktür. Söz konusu çalışma modelleri istihdamı ve işgücü verimliliğini arttırabilmek, özel sektörü daha rekabetçi kılabilmek, iş ve hayat dengesini sağlayabilmek ve yaşam kalitesini artırabilmek için önemli bir fırsat sunmaktadır.

Behbahani (2023) tarafından yapılan bir araştırmada, yeni nesil çalışma modelleri sekiz farklı grup altında tanımlanmaktadır:

- Esnek çalışma programları: Çalışanlar, tercih ve ihtiyaçlarına göre kendi programlarını belirleyebilirler. Çalışanlar belirli sayıda saat (örneğin haftada 40 saat) çalışacaklar,

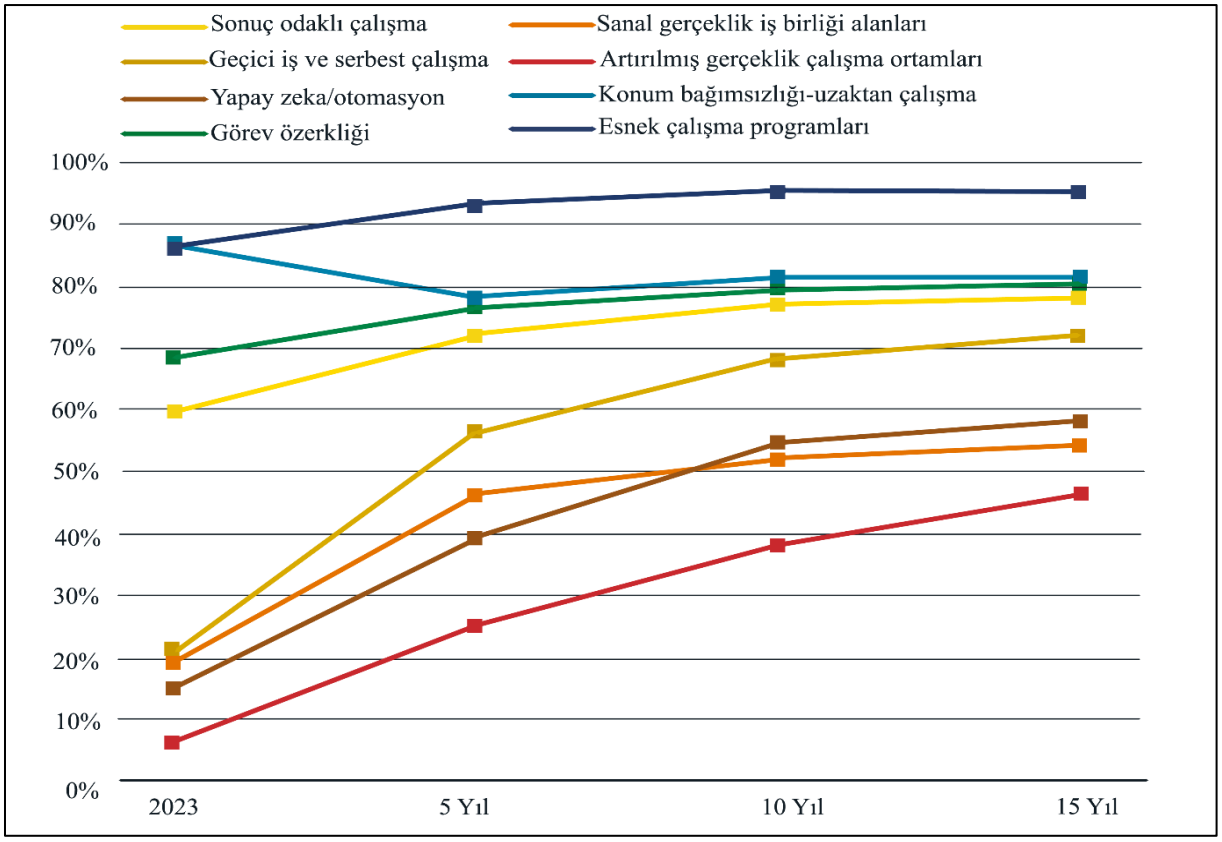
ancak esnek başlangıç ve bitiş saatlerine, sıkıştırılmış çalışma haftalarına veya geleneksel olmayan çalışma saatlerine sahip olabilirler.

- Konum bağımsızlığı- uzaktan çalışma: Çalışanlar ister ofiste ister evde veya bir ortak çalışma alanında olsun, çalışma konumlarını seçebilirler. Bu, uzaktan çalışma, hibrit çalışma modelleri veya çeşitli konumlardan çalışma seçeneğini içerebilir.
- Görev özerkliği: Çalışanlar, üzerinde çalıştıkları belirli görevlerde ve projelerde daha fazla söz hakkına sahiptir. Çalışmalarını becerileri, ilgi alanları ve kariyer hedefleriyle uyumlu hale getirebilirler. Çalışanlar, karar alma ve işlerinin sorumluluğunu alma yetkisine sahiptir, bu da daha özerk ve esnek bir şekilde çalışmalarına olanak tanır.
- Sonuç odaklı çalışma: Çalışanlar, sabit saatlerde çalışmaktansa sonuç elde etmeyi önceliklendirir. Kuruluşlar hedefler ve amaçlar belirler ve çalışanlar bu sonuçlara ulaşmak için zamanlarını ve iş akışlarını yönetme özgürlüğüne sahiptir. Görevlerini tamamlamak için çalışanların gerekli saatleri ayırmaları beklenir ve bu saatler haftadan haftaya değişebilir. Bu, asenkron çalışma ve görevlerin bireysel programlarda tamamlanmasıyla sonuçlanabilir.
- Geçici iş ve serbest çalışma: Çalışanlar, geleneksel tam zamanlı istihdam yerine kısa vadeli sözleşmeler veya serbest projelerle meşgul olurlar. Bu modelde, bireyler (genellikle geçici çalışanlar veya serbest çalışanlar olarak adlandırılırlar) hizmetlerini ve becerilerini müşterilere veya şirketlere proje bazında sunarlar ve genellikle aynı anda birden fazla işverenle çalışırlar.
- Yapay zekâ/otomasyon: Çalışanlar, üretkenliği optimize etmek, süreçleri düzene sokmak ve genel verimliliği artırmak için robotik meslektaşları ve gelişmiş yapay zeka sistemleriyle birlikte çalışırlar. Robotlar ve otomasyon sistemleri, çalışanların yerini almak yerine onları tamamlar ve onlara yardımcı olur.
- Sanal gerçeklik iş birliği alanları: Çalışanlar, insanların coğrafi olarak ayrı olsalar bile aynı fiziksel konumdaymış gibi etkileşime girmelerine ve birlikte çalışmalarına olanak tanıyan dijital ortamlar olan sanal gerçeklik iş birliği alanlarında düzenli olarak çalışırlar. Sanal gerçeklik teknolojileri (örneğin, VR kulaklıklar), sürükleyici ve gerçekçi bir deneyim yaratmak için kullanılır. Bu alanlar uzaktan toplantılar, atölyeler, ekip oluşturma etkinlikleri, eğitim oturumları ve daha fazlası için kullanılabilir.
- Artırılmış gerçeklik çalışma ortamları: Çalışanlar, dijital bilgileri fiziksel çevrelerine yerleştirmek için akıllı gözlükler veya AR özellikli akıllı telefonlar gibi artırılmış gerçeklik (AR) cihazlarını düzenli olarak kullanırlar. Bir AR çalışma ortamında, çalışanlar görevlerini yerine getirirken görüş alanlarındaki gerçek zamanlı verilere, talimatlara ve etkileşimli öğelere erişebilirler.

Tanımlanan sekiz farklı yeni nesil çalışma modellerinin tamamında esneklik ön planda olup, teknoloji kullanımının artması ile birlikte dijital araçların ve otomasyon süreçlerinin yaygınlaşması öngörülmektedir. Modellerin iş ve hayat dengesini sağlamak temel amacı

olmakla birlikte çalışma hayatında zaman ve mekân esnekliğinin sağlanması da önem arz etmektedir.

Çalışma modellerinin her birinin gelecek 15 yıl içerisinde benimsenme oranları üzerine yapılan projeksiyon çalışmasında (Behbahani, 2023); esnek çalışma programlarının en yüksek oranda benimsenen model olduğu sonucuna varılmış olup, bu programların kalıcı bir trendi olduğu ve çalışma hayatı içerisinde küresel ölçekte varlığını gelecek 15 yıl boyunca istikrarlı bir düzlemde koruyacağı sonucuna ulaşılmıştır. Yapay zekâ / otomasyon çalışma modelinde teknoloji ile iç içe geçen çalışma hayatının gelecekte daha fazla iş gücü süreçlerini optimize edeceği öngörülmektedir. Sanal gerçeklik iş birliği çalışma ortamı ile artırılmış gerçeklik çalışma ortamları mevcut durumda en düşük benimsenme oranlarına sahip iken gelecek 15 yıl içerisinde benimsenme oranlarının iki katına çıkarak %30-40 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Bu çalışma modelleri, gelecekte fiziksel ofislerin yerini sanal ofislere bırakacağına işaret etmektedir (Şekil 1). Yapılan analizler esnek çalışma, konum bağımsızlığı ve görev özerkliği gibi modellerin gelecek 15 yıl içerisinde de yüksek oranda benimsenmeye devam edeceğini, yapay zekâ ve otomasyon ile birlikte sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi teknolojilerin de iş dünyasında giderek daha fazla yer edineceğini göstermektedir. Çalışma modellerindeki bu eğilimler, yeni nesil çalışma modellerinin teknolojik gelişmeler ve çalışan memnuniyeti odaklı değişimlerle zaman içerisinde şekilleneceğine dikkat çekmektedir.

Şekil 1. Farklı çalışma modellerinin yıllara göre gelişimi (Behbahani, 2023)

İş dünyasında süreç içerisinde ortaya çıkan farklı çalışma modelleri ihtiyacı doğrultusunda, hangi çalışma modelinin uygulanacağına ilişkin karar almayı etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır (Tablo 1). Mekansal ihtiyaçların yanı sıra mevcut yasal düzenlemeler, sosyolojik ve psikolojik faktörler ile maliyet de karar verme süreçlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Çalışma modelleri ile karar verme süreçleri arasında güçlü bir ilişki mevcut olup teknoloji, dijitalleşme, esneklik ve yeni yasal düzenlemeler, bu modellerin uygulanabilirliğini ve benimsenmesini belirlerken; maliyetler, ekipman ve yetkinlikler de süreçte dikkate alınması gereken kritik unsurlardır.

Tablo 1. Yeni çalışma modellerinin seçiminde karar almayı etkileyen faktörler (Włodarkiewicz-Klimek, 2021)

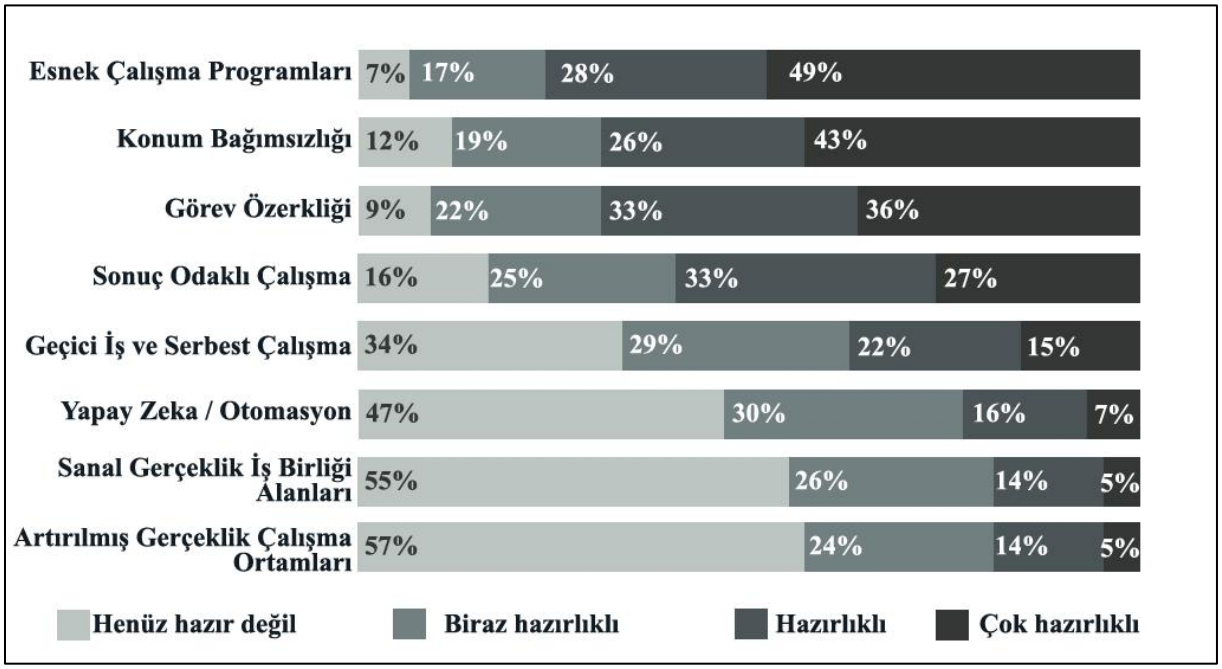
Karar	**Karar verme sürecini etkileyen faktörler**
İş yerlerinin bir çalışma biçimine göre sınıflandırılması	-bir işyerinin şirket yapısı içindeki yeri -bir işyerinde belirli bir çalışma biçiminin etkinliği -kurumsal kaynaklara erişim ihtiyacı
Bir işyerine ekipman sağlanması ve uyarlanması için gereklilikler	-uzaktan çalışma yeri ve mobilyaları -iş yerinde ergonomi -iş sağliği ve güvenliği -siber güvenlik -gerekli ekipman ve BT sistemlerinin güvence altına alınması
Yeni çalışma biçimlerini uygulamaya koymanın maliyetleri	-uzaktan çalışmayı uyarlama maliyetleri -ortak çalışma alanları oluşturmanın maliyetleri -kurumsal alanın yeniden düzenlemesi (boş ofislerle ne yapılacağı) -evdeki alanın kullanımı için karşılık miktarının belirlenmesi -oluşabilecek eşitsizlikleri telafi etmek için saha çalışanlarına sağlanan yan hakların maliyetleri

Tablo 1. Yeni çalışma modellerinin seçiminde karar almayı etkileyen faktörler (Włodarkiewicz-Klimek, 2021) (devam)

Karar	**Karar verme sürecini etkileyen faktörler**
Yeni çalışma biçimlerine ilişkin yasal düzenlemeler	-uzaktan çalışmaya ilişkin iş hukuku düzenlemeleri - kurum içi kurallar ve düzenlemeler - sendikaların tutumu
Ekip çalışmasını motive etme ve geliştirme yolları	-mevcut teşvik programlarının etkinliği -ekip çalışması modellerinin geliştirilmesi - karar verme modellerinin uygulanması
Uzaktan çalışmaya elverişli yetkinliklerin şekillendirilmesi	-dijital teknolojilerin uzun süreli kullanımına yönelik yatkınlıklar -iş ve ev hayatını ayrı tutabilme becerisi -uzaktan çalışmada duyguları yönetme becerisi -sosyal ilişkiler kurma becerisi

Yeni çalışma modellerinin belirlenmesinde işverenler ve çalışanlar açısından farklı kriterler bulunmaktadır. Özellikle uzaktan ve esnek çalışma ile teknoloji temelli iş yapma biçimlerinin yaygınlaştığı bir iş dünyasında, karar vericilerin bu faktörlere büyük önem vermesi gerekmektedir. Amerika'da yapılmış olan bir çalışmada iş yerlerinde her bir çalışma modelinin yaygın olarak benimsenmesine ilişkin çalışanların bakış açıları sunulmaktadır (Şekil 2) (Behbahani, 2023). ABD'de yeni nesil çalışma modellerinin benimsenme ve çalışanların hazır bulunuşluklarını, belirli teknolojik ve metodolojik değişikliklere nasıl yanıt verdiğini ortaya koyan çalışmada, esnek çalışma programları ile konum bağımsızlığı modellerinde olumlu bir eğilim sergilendiği gözlemlenmiştir. Ancak, diğer taraftan yapay zeka, sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi çalışma modellerinde çalışanların henüz bu modellere hazır olmadığı

sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, çalışma hayatında eğitim ve altyapı yatırımlarının artırılmasını gerektiren önemli bir bulgu olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 2. ABD'de çalışanların farklı çalışma modellerine bakış açıları ve adaptasyonları

Şirketlerin ve çalışanlarının gelecekte ofis binalarını nasıl kullanacakları konusunda büyük bir belirsizlik olması nedeniyle ULI ve The Instant Group tarafından 2023 yılında bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ofis binaları söz konusu olduğunda, potansiyel kiracıların çok daha fazla kritere önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Konum her zaman önemli olmakla birlikte hareketli, kültürel bir merkezde bulunan konumlar çok daga fazla tercih sebebi olmuştur. Ofis kiralama tercihlerinde enerji verimliliği önceliği artmakta, karbon ayak izlerini azaltmaya çalışırken, ofis binalarında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı giderek daha önemli bir konu haline gelmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir enerji sistemlerine sahip binalar, iyileştirilmiş iç hava kalitesi ve artan kullanıcı konforu ile ilişkilendirilmektedir (Chinn, 2023). Kira sözleşmeleri değiştikçe, gayrimenkul sahiplerinin %62'si, sözleşmelerin uzun ömürlülüğüne ve sürdürülebilir kira gelirinin düzenliliğine odaklanan mevcut değerleme modeliyle sermaye değerlerinde bir düşüş beklemekte olduklarını belirtmişlerdir. Gayrimenkul sahiplerinin, kiracıların alan gereksinimlerini artırıp azaltmalarını sağlayan esnek sözleşme anlaşmalarını giderek daha fazla düşünmeleri gerekecektir (Chinn, 2023).

İşyerleri ve ofisler ile ilgili çalışmalar 1990'lı yıllar itibariyle literatürde çok daha fazla yer edinmiştir. İlk dönem çalışmalarda ofisler hücre türü ofis, paylaşımlı oda ofisi, 2 küçük açık plan ofis, orta büyüklükte açık plan ofis, büyük açık plan ofis, esnek ofis ve kombine ofis şeklinde ayrımlara tabi tutulmuştur (Danielsson ve Bodin, 2008: 641). Zaman içerisinde farklı ofis tipolojileri tanımlanmış ve daha detaylı ayrımlara gidilmiştir. (Jensen, 2019: 90):

- Home-ofis (Avantajları olmakla birlikte aynı zamanda tek başına çalışmak anlamına geliyor. Sosyalleşme açısından dezavantajlı olup olmadığı tartışılmakta)
- Kamuya açık alanlar (Kafeler, kütüphaneler, parklar çalışma alanları olarak kullanılmakta)
- Paylaşımlı ofisler (sadece mekânı paylaşmak değil; aynı zamanda iş birliği ve sinerji yaratmak açısından da önemli bir fırsat sunduğu düşünülmekte)
- Eğlenceli ofisler (play offices) (Parlak renkler ve eğlence alanları içeren, geleneksel ofis tasarımından farklı mekanlardır. Genellikle teknoloji şirketleri tarafından tercih edilmektedir)
- Esnek ofisler (Çalışanların kendi masalarının olmadığı mekanlar yaratılarak hem ekonomik hem de sürdürülebilirlik anlamında tasarruf yapılması amaçlanmaktadır. Ancak bu ofislerde çalışanlardan kişisel alanlarından vazgeçmelerini istemek kolay olmamaktadır.)
- Stüdyolar (Yaratıcı işler için tasarlanmış olan ofislerdir)
- Modern ofisler (Mekânın ruhu olmaksızın tüm çalışma alanlarının ayni tip olduğu, sadece çalışma için tasarlanmış olan yapılardır)
- İşlem ofisleri (Çağrı merkezleri gibi işlere yönelik olarak tasarlanmış ofislerdir)
- Hücre tipi ofisler (Uzun koridorlarda yer alan odalardan oluşmaktadır. Ancak birlikte çalışmak için çok uygun olarak değerlendirilmemektedir)
- Dönüştürülmüş ofisler (Bu binalar eski ofis binaları olup, otel, sağlık bakım tesisi gibi farklı amaçlı yapılar için dönüştürülmekte ve kullanılmaktadır).

Yeni nesil çalışma modelleri, ofislerin mekânsal tasarımları ile doğrudan ilişkili olup, çalışanların esneklik, bağımsızlık ve iş birliği talepleri ofis tipolojilerinin de süreç içerisinde gelişmesine neden olmaktadır. Tanımlanan her bir ofis modeli, farklı tür çalışma modellerine hizmet edebilecek nitelikte olup, ofis tipleri çalışanların verimliliğini, motivasyonunu ve iş memnuniyetini artırmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır.

Türkiye'de yeni nesil çalışma modelleri ise, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından raporlanmış olup, ortaklaşa çalışma/iş paylaşımı, rotasyonlu çalışma/çalışan paylaşımı, online platform üzerinden çalışma, serbest çalışma, fatura/kupon bazlı çalışma, çağrı üzerine çalışma, mini jobs/mikro işler, marjinal kısmi süreli çalışma, kısmi süreli çalışma ve uzaktan/evden çalışma şeklinde gruplandırılmaktadır (TİSK, 2022) (Tablo 2). Tablo 2'de TİSK tarafından üzerinde çalışılan yeni nesil çalışma modellerinden bazıları uygulanabilir ya da uygulanan modeller (kısmi süreli çalışma, uzaktan/evden çalışma, serbest çalışma vb.) iken bazı modeller (rotasyonlku çalışma / çalışan paylaşımı, fatura / kupon bazlı çalışma gibi) henüz uygulanamamakta ya da kısmen uygulanabilmektedir.

Türkiye'de tanımlanan bu yeni nesil çalışma modelleri özellikle dijitalleşme, küreselleşme ve iş gücündeki değişimler ile birlikte ihtiyaç haline gelmiştir. Behbahani (2023) tarafından

yapılan gruplandırmada olduğu gibi temel amaç iş yaşam dengesinin sağlanması, çalışanlara zaman ve mekân esnekliği sunulmasıdır. Tüm çalışma modellerinde teknoloji kullanımı vurgusu yapılmakla birlikte dijitalleşmenin iş dünyasına getirdiği yenilikçi yaklaşımlar sonucunda online platformlar üzerinden çalışma ya da serbest çalışma gibi modellerin tartışılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Farklı çalışma modellerinin sunulması ve tartışılması, çeşitli çalışma koşullarına ve ihtiyaçlarına sahip olan çalışanlar ve işverenler için uygun çözümler üretilmesine olanak tanımaktadır. Yeni neasil çalışma modellerinin Türkiye iş gücü piyasasına daha esnek, kapsayıcı ve dinamik bir yaklaşım getireceği beklenmektedir. Hem iş veren hem de çalışan ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlara yenilikçi çözümler sunulması iş gücü piyasasının geleceğine de yön verecektir.

Tablo 2. Türkiye'de tartışılan yeni nesil çalışma modelleri (TİSK, 2022)

Çalışma Modelleri	**Çalışma süresi**	**Çalışma mekânı**	**Kullanılan Araçlar**	**Çalışma ücreti**
Ortaklaşa Çalışma/İş Paylaşımı	Esnek / Kısmi Süreli	Ofis, Uzaktan veya Hibrit	Dijital araçlar, iş paylaşımı sistemi	İki veya daha fazla çalışana paylaşılan maaş
Rotasyonlu Çalışma/Çalışan Paylaşımı	Dönüşümlü / Tam Süreli	Ofis, Diğer Şirketlerin Lokasyonu	Kurumsal dijital platformlar	Dönüşümlü ödeme, iş saatlerine göre değişebilir
Online Platform Üzerinden Çalışma	Esnek / Kısmi Süreli	Uzaktan	Bilgisayar, internet, dijital platformlar	Platform tarafından belirlenen komisyonlu ücret
Serbest Çalışma	Esnek / Proje Bazlı	Uzaktan	Bilgisayar, internet, freelance platformlar	Proje bazlı ücret, işverenle müzakere edilir
Fatura/Kupon Bazlı Çalışma	Esnek	Uzaktan veya Müşteri Lokasyonu	Dijital araçlar, faturalama sistemleri	Fatura veya kupon bazlı ödeme
Çağrı Üzerine Çalışma	Esnek / İhtiyaç Bazlı	Ofis, Müşteri Lokasyonu	Telefon, dijital çağrı sistemleri	İhtiyaç bazlı çağrıya dayalı ödeme
Mini Jobs/Mikro İşler	Kısa Süreli / Geçici	Uzaktan veya Yerel Mekanlar	Akıllı telefonlar, dijital platformlar	Küçük görev başına ödeme
Marjinal Kısmi Süreli Çalışma	Kısmi Süreli	Ofis veya Uzaktan	Dijital araçlar	Saatlik veya kısmi ücret

Kısmi Süreli Çalışma	Kısmi Süreli	Ofis veya Uzaktan	Bilgisayar, dijital araçlar	Saatlik veya kısmi ücret
Uzaktan/Evden Çalışma	Esnek veya Tam Süreli	Ev veya Hibrit	Bilgisayar, internet, video konferans sistemleri	Aylık maaş veya proje bazlı ücret

Türkiye açısından ofis piyasası değerlendirildiğinde ise pandemi sürecinde inşaat aşamasındaki projelerde yavaşlama yaşanmış ve arz, planlama aşamasında olan projelerle sınırlı kaldığı görülmektedir. Ancak pandemi sonrasında ofis piyasasına olan talep artış göstermeye başlamıştır (Tablo 3). 2024 yılının ilk yarısında ise pandemi sonrasına benzer şekilde boşluk oranının hızlı bir şekilde düşmesine rağmen artan maliyetler ve özellikle İstanbul Finans Merkezi'nde arza eklenmesi beklenen ofis stoku dolayısıyla geliştiriciler ofis projesi geliştirme konusunda isteksiz kalmaya devam etmiştir. 2024 yılında hibrid çalışma modelini kalıcı hale getirmeyi planlayan şirket sayısının artış gösterdiği ve ofis yapılarındaki çalışma alanı ağırlığının azalmasına rağmen sosyal alanların artmasıyla beraber toplam talep tarafında belirgin bir daralmanın söz konusu olmadığı görülmektedir. 2024 yılının devamında ofis piyasasında açılabilir camlara, teras alanlarına, taze hava ile havalandırma sistemine, dezenfekte edilen soğutma-ısıtma sistemlerine ve akıllı teknolojiye sahip binalara olan talebin artarak devam edeceği düşünülmektedir (GYODER, 2024). 2027 yılına kadar ise İstanbul A sınıfı kiralanabilir ofis arzına eklenecek 878.995m² ofis alanı bulunmaktadır (Colliers, 2024).

Tablo 3. 2020-2024 yıllarına ilişkin ofis verilerinin karşılaştırılması (GYODER, 2024)

Ofis Verileri	**2020 4. Çeyrek verileri**	**2024 1. Çeyrek ofis verileri**
Toplam stok	6,46 milyon m^2	7,14 milyon m^2
Boşluk oranı	%22,7	%10,89
Birincil kira	25 $/$m^2$/ay	38 $/$m^2$/ay
Kiralama işlem hacmi	89,514m^2	94,47bin m^2

TİSK tarafından yapılmış olan bir çalışma Türkiye'de pandemi öncesinde esnek çalışma saatleri veya uzaktan çalışma modeli uygulamasının çok yaygın olmadığını vurgulamaktadır (TİSK, 2022: 60). Araştırma sonucunda pandemi sürecinden önce şirketinizde esnek çalışma saatleri veya uzaktan çalışma modeli uygulamasının mevcut olup olmadığı sorusuna %76,9 "hayır" cevabı verildiği görülmektedir. Diğer yandan özellikle İstabul için deprem riski, ofis kullanıcılarının taleplerini etkileyen ana faktör haline gelmiş bulunmaktadır. Ofis kullanıcıları özellikle depreme dayanaklı ve zemin etüdü bulunan binaları tercih etmektedir. İlerleyen süreçte alınacak önlemler doğrultusunda özellikle eski yapıların dönüşümünün daha yoğun şekilde tartışılması beklenmektedir.

SONUÇ

Gelecekte iş modellerinin değişiklik göstermeye devam edeceği ve yeni nesil çalışma modellerine olan ihtiyacın artacağı düşünülmektedir (Öztürkoğlu, 2013: 111). İş gücünün değişen ihtiyaçlarını ve tercihlerini ele alarak, farklı çalışanlara hitap eden bir ortam yaratabilmek şirketlerin başarısında önemli bir role sahiptir. Yeni çalışma modellerini benimsemek, çalışanların endişelerini gidermek, etkili iletişimi sağlamak ve direnci en aza indirmek için değişim yönetimi uygulamalarını takip etmeyi gerektirmektedir. Yeni ofis alanları, modern çalışanların değişen ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmakta ve bu alanlar iş birliğini, yaratıcılığı ve üretkenliği teşvik ederken aynı zamanda rahat ve keyifli bir çalışma ortamı sağlamayı amaçlamaktadır. Yeni ofis alanlarındaki en önemli trendlerden biri açık kat planlarına yönelmektir. Modern ofisler, ayrı ofislere ve odacıklara bölünmek yerine, çalışanlar arasında i şbirliğini ve iletişimi teşvik eden açık alanlarla tasarlanmıştır; bu, alan kullanımında daha fazla esneklik sağlamakta ve daha dinamik ve ilgi çekici bir çalışma ortamını teşvik etmektedir. Ayrıca, diğer şirketler ekiplerini ortak çalışma alanlarına taşımış veya çalışanların bulundukları yere daha yakın uydu ofisler kurmaktadır. Bu alternatifler, uzaktan çalışmanın giderek daha fazla talep edildiği günümüzde şirketlerin maliyetlerini düşürme arayışları nedeniyle son yıllarda oldukça popüler hale gelmiştir. Son olarak, iş dinamikleri değişmekte ve esneklik, kurumsal zorlukları daha uygun maliyetli bir şekilde çözmeyi amaçlayan ekip yönetimi ve kurumsal stratejilerin merkezine yerleştirilmektedir.

Dünyadaki yaygın kullanıma karşın Türkiye'de yeni nesil çalışma modellerinin hala çok yaygın olmadığı görülmektedir. Maliyet, verimlilik ve yaşam kalitesi gibi farklı birçok yönden tartışılan çalışma modellerinin etkili bir şekilde uygulamaya geçirilebilmesi için açık tanımlarının, uygulama şekillerine ilişkin düzenlemelerle birlikte mevzuata dahil edilmesi, sosyal güvence mekanizmalarının kurgulanması ve hak kaybının önlenmesi, esnek çalışma modelleriyle çalışanların, geleneksel modelde çalışanlarla eşit şekilde korunacağının teminatının sağlanması, özel hayat-iş hayatı sınırlarını ihlal etme riskine karşı, çalışanları koruyucu mekanizmaların oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırma bulguları, yeni nesil çalışma modellerinin gerekliliğini, iş dünyasının kilit faktörlerinden verimlilik, esneklik ve çalışan memnuniyeti parametrelerinin önemini ve çalışan haklarının korunması ihtiyacını etkili bir şekilde ortaya koymaktadır. Türkiye'de iş yasaşamının mevcut durumunun ve yeni nesil çalışma modellerinin uygulanmasındaki güçlüklerin her bir model için ayrı ayrı analiz edilmesi, gelecekte bu modellerin hem çalışan hem de işveren kesimi tarafından kabul edilmesini kolaylaştıracaktır.

KAYNAKLAR

Allen, T.D., Golden, T.D. ve Shockley, K.M. (2015). How effective is telecommuting? Assessing the status of our scientific findings. *Psychol. Sci. Public Interest*, 16, 40–68.

Ancillo, A. D. L., del Val Núñez, M. T., & Gavrila, S. G. (2021). Workplace change within the COVID-19 context: a grounded theory approach. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, *34*(1), 2297-2316.

Anonymous. (2024). New working models are redefined ways for how an organisation functions, based on when and where employees conduct their tasks. Erişim Adresi: https://www.sthree.com/en-gb/glossary/n/new-working-models/#:~:text=conduct%20their%20tasks.-,New%20working%20models%20are%20redefined%20ways%20for%20how%20an%20organisation,remote%20and%20hybrid%20working%20arrangements. Erişim Tarihi:12.09.024.

Behbahani, N. (2023). The Future of Work: There are 8 Emerging working Model but with a clear stabilization of the Hybrid model in the next 5 to 15 years. Erişim Adresi: https://www.linkedin.com/pulse/future-work-8-emerging-working-model-clear-hybrid-next-behbahani. Erişim Tarihi:13.09.2024.

Chinn, S. (2023). The Future of Office: Global Decision-Maker Survey Looks at Macrotrends Affecting Workspace. Erişim Adresi: https://urbanland.uli.org/economy-markets-trends/the-future-of-office-global-decision-maker-survey-looks-at-macrotrends-affecting-workspace?_gl=1*i1phz4*_gcl_au*MTQ1NjI3MzMxMy4xNzI2MjMzOTA3*_ga*MzM2MTA5MjY4LjE3MjYyMzM5MDc.*_ga_68JJQP7N7N*MTcyNjIzMzkwNy4xLjEuMTcyNjIzNDAwMC4yNy4wLjA. Erişim Tarihi: 13.09.2024.

Colenberg, S., Jylhä, T., & Arkesteijn, M. (2021). The relationship between interior office space and employee health and well-being–a literature review. *Building Research & Information*, *49*(3), 352-366.

Colliers. (2024). Türkiye Gayrimenkul Piyasası Araştırma Raporu 2023 İkinci Yarı. Erişim Adresi: https://www.colliers.com/tr-tr/research/2023-h2-review. Erişim Tarihi: 18.09.2024.

ÇSGB, (2014). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023, Erişim Adresi: http://www.uis.gov.tr/media/1370/uis-2014-2023.pdf. Erişim Adresi:24.09.2024

Da, S., Fladmark, S. F., Wara, I., Christensen, M., & Innstrand, S. T. (2022). To change or not to change: a study of workplace change during the COVID-19 pandemic. *International journal of environmental research and public health*, *19*(4), 1982.

Danielsson, C. B., & Bodin, L. (2008). Office type in relation to health, well-being, and job satisfaction among employees. *Environment and behavior*, *40*(5), 636-668.

De Croon, E., Sluiter, J., Kuijer, P. P., & Frings-Dresen, M. (2005). The effect of office concepts on worker health and performance: a systematic review of the literature. *Ergonomics*, *48*(2), 119-134.

Edwards, D. and P. Burnard (2003). A systematic review ofstress and stress management interventions for mental healthnurses. *Journal of Advanced Nursing, 42*, 169–200.

Jensen, P. A. (Ed.). (2019). *Facilities Management Models, Methods and Tools: Research Results for Practice*. Routledge.

Johns, T., & Gratton, L. (2013). The third wave of virtual work. *Harvard business review*, *91*(1), 66-73.

Kariptaş, F., Aytıs, S., & Kariptaş, F. S. (2024). Design Criteria of Next Generation Offices. *Online Journal of Art and Design*, *12*(3).

Leclercq-Vandelannoitte, A., & Isaac, H. (2016). The new office: how coworking changes the work concept. *Journal of Business Strategy*, *37*(6), 3-9.

Loretto, W., Platt, S., & Popham, F. (2010). Workplace change and employee mental health: results from a longitudinal study. *British Journal of Management*, *21*(2), 526-540.

Messenger, J. C., & Gschwind, L. (2016). Three generations of Telework: New ICT s and the (R) evolution from Home Office to Virtual Office. *New Technology, Work and Employment*, *31*(3), 195-208.

Öztürkoğlu, Y. (2013). Tüm yönleriyle esnek çalışma modelleri. *Beykoz Akademi Dergisi*, *1*(1), 109-129.

Richardson, A., Potter, J., Paterson, M., Harding, T., Tyler-Merrick, G., Kirk, R., Reid, K. & McChesney, J. (2017). Office design and health: a systematic review. *New Zealand Medical Journal*, *130*(1467), 39.

Saltiel, F. (2020). Who can work from home in developing countries. *Covid Economics*, *7*(2020), 104-118.

Smith, A., Johal, S., Wadsworth, E., Davey Smith, G., & Peters, T. (2000). The scale of perceived stress at work: the Bristol stress and health at work study. *Contract research report*, *265*(2000), 248-255.

TİSK, (2022). Yeni nesil çalışma modelleri. Erişim Adresi: https://www.tisk.org.tr/dokuman/yeni-nesil-calisma-modelleri-raporu-.pdf Erişim Tarihi: 24.09.2024.

Tuncel, D. B., & Kayan, H. Z. (2018). The design of flexible furniture for the new generation offices. *Civil Engineering and Architecture*, *6*(2), 78-87.

Tunyaplin, S., Lunce, S., & Maniam, B. (1998). The new generation office environment: the home office. *Industrial Management & Data Systems*, *98*(4), 178-183.

Vimalanathan, K., & Ramesh Babu, T. (2014). The effect of indoor office environment on the work performance, health and well-being of office workers. *Journal of environmental health science and engineering*, *12*, 1-8.

Włodarkiewicz-Klimek, H. (2021). New models of work organization in an industry 4.0 enterprise-evolution of the form of work. *European Research Studies*, *24*(3), 1095-1105.

ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN ÜNİVERSİTE, ŞEHİR VE ÜLKE BAZINDA YAŞADIKLARI SORUNLARIN TESPİTİ: KAFKAS ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ[1]

THE DETERMINATION OF THE PROBLEMS EXPERIENCED BY INTERNATIONAL STUDENTS BASED ON UNIVERSITY, CITY AND COUNTRY: THE CASE OF KAFKAS UNIVERSITY

Bedirhan YAZ
Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Kars, Türkiye.
ORCID ID: 0009-0009-9091-4992

Gökhan KERSE
Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Kars, Türkiye.
ORCID ID: 0000-0002-1565-9110

ÖZET

Bu çalışmada uluslararası öğrencilerin ülkemizde yaşadıkları sorunlar ülke, şehir ve üniversite özelinde belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda örneklem olarak Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'ndeki uluslararası öğrenciler seçilmiştir. Çalışma nitel araştırma deseniyle yapılmış, ülke olarak öğrenci sayısı fazla olan ülkeler seçilmeye çalışılmıştır. Bu ülkelerden gelen aktif kaydı bulunan öğrenciler dikkate alınmış ve çalışmaya 12 Çad, 12 Azerbaycan ve 5 Türkmenistan vatandaşı öğrenci dahil edilmiştir. Veriler için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu üzerinden yapılan çalışmada temalar oluşturulmuştur. Elde edilen bulgulardan Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin başında yurt dışında eğitim görme isteği, arkadaş tavsiyesi ve kültür benzerliği ve dil kolaylığı olduğu gözlenmiştir. Kars'ı tercih etme nedenleri incelendiğinde çoğunluğun arkadaş tavsiyesi, ülke sınırlarına yakın olması ve maddi durum ve küçük şehrin avantajları nedenleriyle bu ili tercih ettikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin fakültede karşılaştıkları sorunlar incelendiğinde katılımcıların çoğu sorunla karşılaşmadığını ifade etse de, dersleri anlamakta zorlanma yönünde bir sorun da ifade etmişlerdir. Kars ilinde yaşanılan sorunlar özelinde birçoğu ilde sorun yaşamadığını belirtmiş, ancak ayrımcı tutumlarla karşılaştıklarını ifade eden öğrenciler de olmuştur. Türkiye'de karşılaşılan sorunlara bakıldığında yine çoğunluk herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtse de, sağlık sorununda hastanelerden destek alamama ve memurların uluslararası öğrenciler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması en fazla ifade edilen sorunlar olmuştur. Son olarak üniversitenin yabancı uyruklu öğrenciler için en önemli eksikliği sorulmuş ve birçoğu herhangi bir eksikliğin olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında kariyer hedefleri

[1] Yürütücülüğünü Bedirhan YAZ, danışmanlığını Gökhan KERSE'nin yaptığı Tübitak–2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Desteği Programı kapsamında desteklenen projeden elde edilmiştir.

doğrultusunda yönlendirmenin olmaması ve dil eğitimi konusunda eksikliğin olması gibi cevaplar da verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Öğrenciler, Kültürler Farklılık, Uluslararası Öğrencilerin Sorunları

ABSTRACT

In this study, the problems experienced by international students in our country were tried to be determined in terms of country, city and university. In this direction, international students registered to Kafkas University Faculty of Economics and Administrative Sciences were selected as a sample. The study was conducted with a qualitative research design and countries with a high number of students were included in the study. Students with active registrations from these countries were taken into account and 12 Republic of Chad, 12 Azerbaijan and 5 Turkmenistan citizens were included in the study. A semi-structured interview form was used for the data. Themes were created in the study conducted using the interview form. From the findings obtained, it was observed that the main reasons for choosing Turkey were the desire to study abroad, friend recommendation, cultural similarity and ease of language. When the reasons for choosing Kars were examined, it was determined that the majority preferred this city due to friend recommendation, proximity to the country borders, financial situation and advantages of a small city. When the problems encountered by the students at the faculty were examined, although most of the participants stated that they did not encounter any problems, they also stated a problem in terms of difficulty in understanding the lessons. In terms of the problems experienced in Kars province, many stated that they did not experience any problems in the province, but there were also students who stated that they encountered discriminatory attitudes. When the problems encountered in Turkey are examined, the majority stated that they did not encounter any problems, but the most frequently mentioned problems were not receiving support from hospitals for health problems and the lack of sufficient information about international students by civil servants. Finally, it was asked what the most important shortcoming of the university for foreign students was, and many stated that there was no shortcoming. In addition, answers such as the lack of guidance in line with career goals and the lack of language education were also given.

Keywords: International Students, Cultural Differences, Problems of International Students

GİRİŞ

Son zamanlarda uluslararası öğrencilerin değişimi ve üniversiteler arasında eğitim noktasında protokoller yaygınlaşmıştır. Türkiye de bu değişim ve protokollerde önemli adımların atıldığı ülkelerden birisidir. Nitekim 2013 yılında Türkiye'de eğitim gören uluslararası öğrenci sayısı

48.160 iken 2018 yılında 154.446 ve 2022 yılında 301.549 kişi olmuştur (YÖK 2023). Dolayısıyla eğitim alan öğrenci sayılarında bir artış olduğu bariz bir şekilde gözlenmiştir. Bu artışın birçok olumlu sonucu bulunmaktadır. Farklı ülkelerden eğitim alma amacıyla gelen öğrencilerin yaygınlaşması ülkemiz kültürünün diğer ülkelere tanıtımı, eğitim gören uluslararası öğrencilerimizin ülkeleriyle diplomatik ilişkilerimizin gelişmesi ve küreselleşmemiz açısından faydalar sağlamaktadır (Bolat, 2017: 4). Bunların yanında bu uluslararası öğrencilerden nitelikli olanların ülkemizde kalması sayesinde ülkemiz açısından nitelikli işgücü noktasında da fayda sağlanmış olmaktadır (Yılmaz ve Güçlü, 2021: 253). Bu nedenle öğrenci değişimi ve uluslararası öğrencilerin kabulü ülkeler için önemlidir.

Yukarıda ifade edilen yararların elde edilmesi bu öğrencilerin sayısını arttırmaya ve onların karşılaştığı sorunları tespit etmeye ve eksiklikleri gidermeye bağlıdır. Öğrenci sayısının sürdürebilirliği yani devamını sağlamak onların istek ve şikayetlerini hem ülke düzeyinde hem de şehir ve üniversite düzeyinde incelemeyi gerektirir. Bunun yanında farklı ülkelerdeki öğrencilerin farklı sorunlar yaşayabileceği de dikkate alınmalıdır. Örneğin kültürümüze yakın olan Orta Asya ülkesi öğrencilerin karşılaştığı sorunlarla kültürümüze biraz daha uzak Afrika ülkesi öğrencilerin karşılaştığı sorunlar farklılaşabilir. Gelenek-görenek, insan ilişkileri ve giyim tarzı gibi birçok kültürel farklılık ülkemiz içinde bile bulunurken uluslararası öğrencilerin kültürümüze yakınlık ve uzaklığına bakıldığında adaptasyon süreçlerinde zorluk dereceleri değişecektir (Kıroğlu vd., 2011: 29-35). Dolayısıyla ülke, şehir ve üniversite düzeyinde bu sorunları ele almak önemlidir. Bu nedenlerle bu çalışmada yabancı öğrencilerin karşılaştığı sorunlar bu kriterler dikkate alınarak belirlenmek istenmiştir. Bu konuyu doğrudan ele alan bir çalışma bulunmasa da yabancı üniversite öğrencileri ile ilgili yapılan ulusal düzeydeki çalışmalar aşağıda özetlenmiştir:

Taylan (2019) yapmış olduğu çalışmada Sakarya Üniversitesinde eğitim gören uluslararası öğrencilerin yaşadıkları eğitimsel, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunları belirlemeye çalışmıştır. Dil, sosyal, sağlık, barınma, kültür ve gündelik konular hakkında sorular oluşturup örnekleme sunmuştur. Katılımcıların çoğunluğu bu sorunları yaşamadığını dile getirmiştir. Ancak dil problemi olan öğrencilerin ekonomik ve kültür sorunlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda yakın kültürden olan öğrencilerin kısmen de olsa sorunlar ve zorluklar yaşadığı belirlenmiştir.

Yılmaz ve Güçlü (2021) yapmış oldukları çalışmada ağırlıklı olarak Türkiye'yi tercih eden öğrencilerin Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerinden gelen öğrenciler olduğunu ve uluslararasılaşmanın en temelinde yer alan uluslararası öğrenci hareketliliğinin ülke ekonomisine katkısına değinmiştir.

Farklı bir çalışmada Topal ve Tauscher (2020) "Michigan Yabancı Öğrenci Problem Envanteri (Michigan International Student Problem Inventory)" ve Crano ve Crano'nun "The Inventory Of Student Adjustment Strain (ISAS)" adlı ölçekleriyle yapmış oldukları çalışmada uluslararası

öğrencilerin Türkiye'yi tercih etme sebepleri arasında tarihsel, dilsel ve kültürel faktörlerle beraber jeopolitik faktörlerin de etkili olabileceğini söylemişlerdir. Fakat bu alanlarda ciddi bir sorun tespit edememişlerdir. Araştırmacılar yaşanan sorunların daha çok akademik ve sosyalleşme gibi sistematik meseleler olduğunu tespit etmişlerdir.

Bolat (2017) çalışmasında Orta Asya Cumhuriyetleri ile eğitim alanında imzalanan ikili anlaşmalar sayesinde öğrenci değişim ve ortak eğitim teşvik faaliyetleri yapılmaya başlanmış olup, bu sayede Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlarının güçlendirilmesi hedeflendiğini belirtmiştir. Fakat bu gibi öğrenci değişim destek programlarının uluslararası öğrenciler tarafından suistimal edildiğini dile getirmiş ve uluslararası öğrencilerin Türkiye'yi bir basamak olarak görmesi, Türkiye'nin uluslararası öğrenciler için uygulanan politikanın genel geçer olduğunu ve oturaklı bir stratejisinin olmadığı sonucuna varmıştır.

Kıroğlu ve arkadaşları (2011) Türkiye'deki bir üniversitenin eğitim fakültesinde öğrenim gören 7 farklı ülkeden (Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Moğolistan, Yunanistan, Özbekistan ve Gürcistan) 15 yabancı uyruklu öğrenci ile çalışmalarını yürütmüşlerdir. Nitel olarak yapılan çalışmada yabancı uyruklu öğrencilerin kendi kültürleriyle Türk kültürünün benzerlik gösterdiği bulgulanmış ve öğrencilerin Türkiye'de önyargı ya da dışlanma ile karşılaşmadıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin sadece maddi anlamda sorun yaşadıkları ve ülkelerine yönelik özlem çektikleri görülmüştür.

İnce ve Koçak (2018) tarafından yapılan çalışmada Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerindeki yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim öğretim metodundaki farklılıklar, yiyecek ve içecekler konusunda bazı sorunlar yaşadıklarını belirlenmiştir.

Bu çalışma bulguları da dikkate alınarak bu çalışmada uluslararası öğrencilerin sorunları ülke, şehir ve üniversite düzeyinde belirlenmeye çalışılmıştır. Literatürde yapılan ve yukarıda özetlenen çalışmalar incelendiğinde yabancı öğrencilerin dille ilgili sorunları ele alınmış ancak bu çalışmadaki gibi ülke, şehir ve üniversite düzeyinde karşılaşılan sorunlar birlikte ele alınmamıştır. Bunun yanında bu çalışmanın ele aldığı gibi Orta Asya ve Afrika ülkelerini birlikte ele alan bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeplerle çalışma literatüre katkı sağlamıştır. Ayrıca elde edilen bulgular ile ülke, şehir ve üniversite yöneticilerine yabancı öğrencilerle ilgili yapılması gerekenler konusunda yardımcı olunmuştur. Çalışmada aşağıdaki araştırma soruları cevaplanmıştır:

Araştırma Sorusu 1: Uluslararası öğrencilerin üniversite, şehir ve ülke bazında yaşadıkları sorunlar nelerdir?

Araştırma Sorusu 2: Uluslararası öğrencilerin yaşadıkları sorunlar ülke farklılığına göre değişmekte midir?

1.1 Amaç

Bu çalışmada Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'ndeki uluslararası öğrencilerin ülke, şehir ve üniversite düzeyinde yaşadıkları veyahut yaşama ihtimali olabilecek problemleri nasıl çözeriz? sorusuna yanıt aranmaktadır. Ayrıca Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde eğitim gören uluslararası öğrencilerin yaşadıkları sorunların tespit edilmesi ve çözümü için atılması gereken adımların belirlenmesi çalışmanın amaçlarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu durum uluslararası öğrenciler gibi genel bir başlıktan ziyade daha da özele indirerek öğrencileri ülkeleri bazında kültürel farklılıklarını, uluslararası öğrencilerin ihtiyaçlarını ve sorunların tespitini derinlemesine ele alınmış olacaktır. Bu amaçların yanında Kars şehri ve üniversitemiz bünyesinde gerekli araştırmaların yapılıp ilgililere (yöneticilere) ulaşılması ile uluslararası öğrencilerin sorunlarını giderip şehir içerisindeki adaptasyonu kolaylaşacak ve daha fazla öğrencinin gelmesi sağlanmış olacaktır.

1.2 Yöntem

Çalışmamızda nitel araştırma türlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Örneklem seçiminde ise araştırmanın yapıldığı uluslararası öğrenciler arasından en fazla sayıya sahip Azerbaycan, Türkmenistan ve Çad ülkesi öğrencileri araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada bu ülke öğrencilerinden 12'şer kişi olmak üzere toplamda 36 öğrenci araştırmaya dahil edilmeye çalışılmış, ancak araştırmanın yapıldığı dönem içerisinde öğrenim durumu pasif olan öğrenci sayısının artmasıyla Türkmenistan vatandaşı öğrencilerde istenen sayıya ulaşılamamıştır. Bu kapsamda Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde eğitim gören uluslararası öğrencilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Toplanan verilere içerik analizi yapılmıştır. Öncelikle her sorunun altında yer alan cevaplar okunarak kodlanmış ve benzer kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Sonrasında oluşan kategorilere öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda söylem sayıları yazılarak tablolara aktarılmıştır.

Çalışmada görüşme formu iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda öğrencilerin demografik bilgilerini tespit etmek amacıyla 5 temel soru yer almaktadır. İkinci kısımda ise uluslararası öğrencilerin ülkemizi ve şehri tercih etme sebepleri hakkında ve üniversite, şehir ve ülke bazında yaşadıkları sorunları tespit etmek için yedi adet soru yer almaktadır.

Tablo 1. Görüşme Formu

ÖĞRENCİLERİN DEMOGRAFİK BİLGİLERİNE YÖNELİK SORULAR
1. Cinsiyetiniz nedir?
2. Yaşınız kaç?

3. Hangi ülkenin vatandaşısınız?
4. Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde hangi bölümde eğitim görmektesiniz?
5. Kaçıncı sınıftasınız?
ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN ÜLKEYİ VE ŞEHRİ TERCİH ETME SEBEPLERİNE YÖNELİK SORULAR VE ÜNİVERSİTE, ŞEHİR VE ÜLKE BAZINDA YAŞADIKLARI SORUNLARA YÖNELİK SORULAR
6. Üniversite eğitimi için Türkiye'yi tercih etme sebebiniz nedir?
7. Üniversite eğitimi için Kars'ı tercih etme sebebiniz nedir?
8. Fakültenizde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
9. Üniversitenizde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
10. Kars ilinde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
11. Türkiye'de karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
12. Sizce Kafkas Üniversitesinin yabancı öğrenciler için en önemli eksikliği nedir?

1.3 Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgileri Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan öğrencilerin 12 tanesi Çad, 12 tanesi Azerbaycan ve 5 tanesi Türkmenistan vatandaşıdır. Cinsiyet dağılımları 29 kişiden; 27 kişi erkeklerden, 2 kişi kadınlardan oluşmaktadır. Yaş aralıkları ise 17 ile 32 arasındadır. Katılımcı öğrencilerin bölümleri İktisat, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Yönetim Bilişim Sistemleri, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, İşletme'dir. Katılımcıların eğitim gördüğü sınıflar ise 1. ile 4. sınıflar arasındadır.

Çalışma kapsamında katılımcılara yöneltilen "Üniversite eğitimi için Türkiye'yi tercih etme sebebiniz nedir?" sorusuna verilen cevaplar sıklığa göre Tablo 2'de kodlanmıştır.

Tablo 2. Türkiye'yi Tercih Etme Sebebi

Üniversite eğitimi için Türkiye'yi tercih etme sebebiniz nedir?	**Söylem Sayısı**
Yurt Dışında Eğitim Görme İsteği	11
Arkadaş Tavsiyesi	6
Kültür Benzerliği ve Dil Kolaylığı	4
Puan Yetersizliği	3
Üniversite Ücretinin Uygun Olması	3
Farklı Dil Öğrenme İsteği	1
Türkiye'de Daha Önce Bulunmuş Olunması	1

Tablo 2'deki katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında; bu hususta öne çıkan birinci unsurun yurt dışında eğitim görme istekleri olduğu yönündedir. Arkadaş tavsiyesi ise katılımcıların Türkiye'yi tercih etme sebepleri arasında ikinci önemli unsurdur. Kültür benzerliği ve dil kolaylığı ise üçüncü önemli unsurdur. Bu üç önemli unsurun yanında katılımcıların Türkiye'yi tercih etme sebepleri sırasıyla; puanlarının yetersiz olması, üniversite ücretlerinin uygun olması, farklı dil öğrenme istekleri ve daha önceden Türkiye'de bulunmuş olmalarıdır.

Katılımcılara yöneltilen "Üniversite eğitimi için Kars'ı tercih etme sebebiniz nedir?" sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgular Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Kars'ı Tercih Etme Sebebi

Üniversite eğitimi için Kars'ı tercih etme sebebiniz nedir?	**Söylem Sayısı**
Arkadaş Tavsiyesi	7
Ülke Sınırına Yakın Olması	6
Maddi Durum ve Küçük Şehrin Avantajları	6
Puan Yeterliliği	5
Akrabaların Bulunması	3
Öğretmen Rehberliği	1
Bölümün İyi Olması	1

Tablo 7'de görüldüğü gibi bu hususta öne çıkan en önemli faktör Azerbaycan ve Çad vatandaşı öğrenciler için arkadaş tavsiyesi olduğu gözlemlenmiştir. İkinci önemli faktör ise ülke sınırlarına yakın olmasıdır. Bu faktör özellikle Azerbaycan'dan gelen öğrenciler için geçerlidir.

Üçüncü faktörde maddi durum ve küçük şehrin avantajları bulunmaktadır. Yine katılımcıların üniversite eğitimi için Kars'ı tercih etme sebeplerinden diğerleri ise; puan yeterliliği, akrabaların bulunması, öğretmen rehberliği ve bölümünün iyi olması şeklinde sıralanmaktadır.

Araştırmada katılımcılara sorulan üçüncü soru "Fakültenizde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?" şeklindedir. Verilen cevapların analizi neticesinde elde edilen bulgular Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4 Fakültede Karşılaşılan Sorunlar

Fakültenizde Karşılaştığınız Sorunlar Nelerdir?	**Söylem Sayısı**
Sorunla Karşılaşmama	21
Dersleri Anlamakta Zorlanma	8

Tablo 4'deki bulgular göre sadece iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla fakültede herhangi bir sorunla karşılaşmama ve dersleri anlamakta zorlanma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların çoğunun herhangi bir sorunla karşılaşmaması oldukça ilginç bir bulgu olmuştur.

Belirlediğimiz öğrenci grubuna yönlendirdiğimiz dördüncü soru olan "Üniversitede karşılaştığınız sorunlar nelerdir?" sorusunun cevapları ile elde edilen bulgular Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5 Üniversitede Karşılaşılan Sorunlar

Üniversitede Karşılaştığınız Problemler Nelerdir?	**Söylem Sayısı**
Sorunla Karşılaşmama	18
Memurlarla İletişimde Sorun Yaşama	9
Üniversitede Yerleri Bulmada Sorun Yaşama	2

Tablo 5'deki bulgulara bakıldığında söylem sıklığına göre üç adet kod elde edilmiştir. Bunlar sırasıyla; sorunla karşılaşmama, memurlarla iletişimde sorun yaşama ve üniversitede yerleri bulmada sorun yaşama şeklinde olmuştur.

Araştırmada katılımcılara sorulan beşinci soru "Kars ilinde karşılaştığınız sorunlar nelerdir" şeklinde olmuştur. Verilen cevapların analizi neticesinde elde edilen bulgular Tablo 6'de gösterilmiştir.

Tablo 6 Kars İlinde Karşılaşılan Sorunlar

Kars İlinde Karşılaştığınız Sorunlar Nelerdir?	**Söylem Sayısı**
Sorunla Karşılaşmama	20
Ayrımcı Tutumlarla Karşılaşma	9

Tablo 6'daki bulgulara bakıldığında 20 kişinin herhangi bir sorunla karşılaşmadığı durumu ilk olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak Kars ilinde ayrımcılığa maruz kalma karşılaşılan sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada katılımcılara sorulan altıncı soru "Türkiye'de karşılaştığınız sorunlar nelerdir" şeklindedir. Verilen cevapların analizi neticesinde elde edilen bulgular Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Türkiye'de Karşılaşılan Sorunlar

Türkiye'de Karşılaştığınız Sorunlar Nelerdir?	**Söylem Sayısı**
Sorunla Karşılaşmama	13
Sağlık Sorununda Hastanelerden Destek Alamama	5
Memurların Uluslararası Öğrenciler Hakkında Yeterli Bilgiye Sahip Olmaması	4
Kültür Farklılıklarından Dolayı Alışmakta Sorun Yaşama	3
Göç İdaresi ile Yaşanan Sorunlar	3
Üniversite Harici Eğitimlere Katılamama	1

Tablo 7'deki katılımcıların yanıtlarına göre, öne çıkan birinci cevap genellikle herhangi bir sorunla karşılaşılmadığı yönündedir. Türkiye'de yaşanan sorunlar arasında, sağlık hizmetlerine erişimdeki zorluklar ikinci en yaygın sorun olarak belirtilmiştir. Ayrıca, katılımcılar memurların uluslararası öğrenciler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını vurgulamışlardır. Diğer önemli sorunlar ise; kültürel uyum zorlukları, göç idaresi ile ilgili sorunlar ve üniversite dışı eğitimlere katılımın kısıtlanması şeklinde sıralanmıştır.

Katılımcılara son olarak yönlendirilen "Sizce Kafkas Üniversitesi'nin yabancı öğrenciler için en önemli eksikliği nedir" sorusuna verilen cevapların analizi sonucu elde edilen bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8 Kafkas Üniversitesi'nin Yabancı Öğrencilere Yönelik En Önemli Eksikliği

Sizce Kafkas Üniversitesinin Yabancı Öğrenciler İçin En Önemli Eksikliği Nedir?	**Söylem Sayısı**
Herhangi Bir Eksikliğin Olmaması	11
Kariyer Hedefleri Doğrultusunda Yönlendirmenin Olmaması	7
Dil Eğitimi Konusunda Eksikliğin Olması	6
Danışman Öğrenci Eksikliğinin Olması	5

Tablo 8'den açıkça görülebileceği üzere katılımcıların çoğunluğu Kafkas Üniversitesi'nin yabancı öğrenciler için herhangi bir eksikliğe sahip olmadığını belirtmiştir. İkinci olarak üniversitenin kariyer hedefleri doğrultusunda öğrencilere yönlendirme yapmaması üzerinde durulmuştur. Üçüncü sırada ise dil eğitimi konusundaki eksiklikler önemli bir sorun olarak belirtilmiştir. Son olarak katılımcıların en az dile getirdiği husus ise öğrenci danışmanlığı eksikliği olmuştur. Öğrenci danışmanlığı eksikliğini Çad ülkesinden gelen öğrenciler dile getirmiştir. Bu öğrencilerin ülkelerinde danışman öğrenci uygulaması olduğu anlaşılmıştır.

1.4 Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde eğitim gören uluslararası öğrencilerin üniversiteyi tercih sebeplerini, yaşadıkları sorunları ve üniversite içindeki eksiklikleri ele almıştır. Bulgular genel olarak üniversitenin, şehrin ve ülkenin uluslararası öğrenciler tarafından tercih edilme nedenlerini ve karşılaşılan sorunları göstermektedir.

Katılımcıların genel olarak sorulara verdikleri yanıtlarda ilginç bir bulgunun sorunla karşılaşmadıklarını beyan etmeleri olmuştur. Özellikle Azerbaycan ve Türkmenistan'dan gelen katılımcı öğrenciler bu cevabı vermişlerdir.

Türkiye'nin tercih edilme sebepleri arasında yurt dışında eğitim alma isteği, arkadaş tavsiyeleri ve kültürel benzerlikler öne çıkmıştır. Bunun yanında öğrenciler puanlarının yetersiz olması ve üniversite ücretlerinin uygun olması nedeniyle de Türkiye'yi tercih etmişlerdir. Benzer şekilde, Kars'ın tercih edilme sebepleri arasında da arkadaş tavsiyeleri, ülke sınırına yakınlık ve maddi durumun avantajları önemli rol oynamaktadır. Bunlara ilaveten öğrenciler puanlarının Kars'a yetmesi ve akrabaların Kars'ta olması nedeniyle de bu şehri tercih etmişlerdir.

Öğrencilerin yaşadıkları sorunlar incelendiğinde, fakültede genellikle dersleri anlama zorluğu yaşadıkları bildirilmiştir. Bu durum özellikle Çad'dan gelen öğrencilerin yaşadığı bir sorun olarak belirlenmiştir. Bunun yanında üniversite özelinde ise memurlarla iletişimde sorunların yaşandığı ve üniversite içindeki yerleri (birimleri) bulmada sorunlar yaşandığı görülmektedir. Bu sorunun çözümü için sorun yaşanılan birimlerde yabancı uyruklu kısmi zamanlı öğrenciler çalıştırılması önerilebilir. Öte yandan üniversite içindeki birimlerin bulunmasındaki sorun her ne kadar ilk kayıt sonrası oryantasyon eğitimleriyle giderilmeye çalışılsa da devam edebilmektedir. Bu nedenle üniversitenin ilgili birimleri kolaylıkla bulmasını sağlayan kampüs içi bir mobil uygulama geliştirilmesi önerilmektedir. Üniversitedeki bu sorunların yanında Kars ilinde ise genellikle ayrımcı tutumlarla karşılaşma sorununun yaşandığı görülmektedir. Bu cevabın yine özellikle Çadlı öğrenciler tarafından verildiği belirlenmiştir. Bu konuyla ilgili il genelinde gerek işletmeler gerekse vatandaşlara bilinçlendirme eğitimleri ve toplantıları yapılabilir. Karşılaşılan sorunlara Türkiye genelinde bakıldığında ise sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar, memurların uluslararası öğrenciler hakkında bilgisizliği (örneğin emniyet), kültürel uyum sorunları ve göç idaresi ile ilgili sorunlar ön plana çıkmaktadır.

Kafkas Üniversitesi'nin yabancı öğrenciler için eksiklikleri incelendiğinde, katılımcılar arasında genel olarak herhangi bir eksiklik olmadığına dair bir kanı olduğu görülmektedir. Bu kanaatte olan öğrenciler genel itibariyle Azerbaycan ve Türkmenistan'dan gelen öğrenciler olmuştur. Bunun yanında katılımcı öğrencilerin bazıları kariyer yönlendirmesi, dil eğitimi ve danışmanlık eksikliğine değinmiştir. Bu noktada üniversitenin Kariyer Geliştirme Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde özellikle yabancı uyruklu öğrenciler için bir sorumlu tayin edilmesi önerilebilir. Dil eğitimiyle ilgili her ne kadar Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER)'nde dil eğitimi alsalar da devamı niteliğinde olan daha akıcı konuşmaya ilişkin kurslar düzenlenebilir.

Elde edilen bulguları katılımcı öğrencilerin ülkeleri özelinde özetlemek gerekirse; Çadlı öğrencilerin Azerbaycan ve Türkmenistan vatandaşı öğrencilere kıyasla daha fazla sorun yaşadığı belirlenmiştir. Bu durum, farklı kültürel ve coğrafi özelliklere sahip öğrencilerin yaşadığı deneyimler arasındaki farklılıklara işaret etmektedir. Özellikle, Çadlı öğrencilerin Türkiye ve Kars'ta adaptasyon sürecinde daha fazla zorluk yaşadığı ve bu nedenle daha fazla sorunla karşılaştığı görülmektedir. Aksine Azerbaycan ve Türkmenistan vatandaşı öğrencilerin daha az sorunla karşılaştığı belirlenmiştir ki bu durumun sebebi daha yakın kültürel benzerlikler ve coğrafi yakınlık nedeniyle adaptasyon süreçlerinin daha kolay olmasıdır. Bu bulgular uluslararası öğrencilerin tercih edilen ülke ve şehirde yaşadıkları deneyimlerin çeşitliliğini ve bu deneyimlerin üniversite yönetimi ve hizmet sağlayıcıları tarafından dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, Çadlı öğrencilerin özel destek ve rehberlik hizmetlerinin sağlanması, adaptasyon süreçlerinin iyileştirilmesine yardımcı olabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma uluslararası öğrencilerin Türkiye ve Kars'ı tercih etme sebeplerini ve karşılaştıkları sorunları ele almıştır. Bulgular, uluslararası öğrencilerin eğitimi ve deneyimlerini iyileştirmek için üniversite ve ilgili kurumlar tarafından alınabilecek politika ve hizmet geliştirme adımlarında rehberlik sağlayabilir. Elbette elde edilen bulguları örneklem sınırlılığı özelinde dikkate almakta fayda vardır. Daha genellenebilir bulgular için yapılacak çalışmalarda daha geniş örneklemlerle yapılmalı ve diğer illerdeki öğrenciler de dikkate alınmalıdır.

KAYNAKLAR

Bolat, M. A. (2017). Türkiye'nin Uluslararası Öğrenci Politikası: Durum tespiti ve öneriler. Uluslararası Öğrencilik Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Perspektifler (ss. 8-19), İstanbul: Harf Yayın İletişim.

Kıroğlu, K., Kesten, A., & Elma, C. (2010). Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Sorunları. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2), 26-39.

Aykan, E. (2012). Girişimciliğin Değişen Yüzü: Ekogirişimcilik. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), 195-212.

İnce, M., & Koçak, M. C. (2018). Social and Cultural Problems of Foreign Students Who Study at Universities in Turkey. Electronic Turkish Studies, 13(10).

YILMAZ, G., & Güçlü, N. (2021). Türkiye'de Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Görünümü. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 11(1), 244-256.

Topal, F., & Tauscher, S. (2020). Uluslararası Öğrencilerin Akademik ve Sosyal Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine İnceleme. Akademik İncelemeler Dergisi, 15(1), 309-344.

Taylan, Ş. (2019). Sakarya Üniversitesindeki Uluslararası Öğrencilerin sorunları (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi). YÖK (2023) Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Öğrenci İstatistikleri. [15.05.2023]: https://istatistik.yok.gov.tr/

İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ-ENFLASYON İLİŞKİSİ: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

THE HUMAN DEVELOPMENT INDEX-INFLATION RELATIONSHIP: AN EVALUATION ON TURKEY AND SELECTED COUNTRIES

Taner AKÇACI
Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı
Prof. Dr., Gaziantep University, Economics and Administrative Sciences Faculty, Department of International Trade and Logistics
ORCID ID: 0000-0002-5343-0894

Okan GÜLEÇ
Arş. Gör., Gaziantep Üniversitesi, İslahiye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Fakültesi, İktisat Anabilim Dalı
Res. Assist., Gazianep University, İslahiye Economics and Administrative Sciences Faculty, Department of Economic Development and International Economics
ORCID ID: 0009-0000-5936-4720

ÖZET

Büyüme bir ekonominin hacim olarak genişlemesidir. Ekonomik büyümenin uzun dönemde gelişme ve kalkınma ile desteklenmesi, refah kavramına işaret etmektedir. Ekonomide refahı nicel olarak gösterebilmek adına bazı endeksler geliştirilmiştir. İnsani gelişme endeksi, eğitim, sağlık ve gelir düzeyini temel alan refah ölçüm araçlarından biridir. Bir ekonomide bireylerin alım gücünün yüksek olması, temel ihtiyaçlarını karşılaması ve yaşamlarını sağlıklı şekilde sürdürmesi açısından önemlidir. Alım gücünü etkileyen en önemli unsurlardan biri, enflasyondur. En yaygın tanımı ile fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak artması olarak ifade edilen enflasyon, nominal gelirin aynı düzeyde kalması ya da daha fazla artmaması halinde bireylerin alım gücünü azaltacaktır.

Çalışmada, insani gelişme endeksi ve enflasyon ilişkisi ele alınırken, ülkeler iki kategoride sınıflandırılmıştır. Birincisi, yüksek insani gelişmişlik endeksine karşın enflasyon sorunu yaşayan ülkelerdir. İkincisi, düşük insani gelişmişlik endeksine sahip olan ve enflasyon sorunu yaşamayan ülkelerdir. Çalışmanın amacı, insani gelişme endeksi gibi refah ölçütü olarak kullanılan endekslerin yorumlanmasında alım gücüne ve dolayısıyla bireysel refaha doğrudan etki eden enflasyonun da etkisini ortaya koymaktır. Literatürdeki çalışmalarda, doğrudan insani gelişme endeksi ve enflasyon ilişkisi üzerine bir çalışma olmamakla birlikte, insani gelişme endeksi üzerine yapılan bazı çalışmalarda enflasyon da göz önünde bulundurulmuştur. Yapılan değerlendirmeye göre, insani gelişme endeksi ile yapılan karşılaştırma ve analizlerde enflasyon oranının dikkate alınması gerekliliği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Gelişme Endeksi, Enflasyon, Refah.

ABSTRACT

Growth is the expansion of an economy in volume. Supporting economic growth with improvement and development in the long term points to the concept of prosperity. Some indices have been developed to quantitatively show welfare in the economy. Human development index is one of the welfare measurement tools based on education, health and income levels. In an economy, it is important for individuals to have a high purchasing power in order to satisfy their basic needs and maintain their lives in a healthy way. One of the most important factors affecting purchasing power is inflation. Inflation, which is expressed as the continuous increase in the general level of prices with its most common definition, will reduce the purchasing power of individuals, if nominal income remains at the same level or does not increase further.

In the study, while the relationship between human development index and inflation is discussed, countries are classified in two categories. First, despite the high human development index, The countries which have inflation problems. The second are countries that have low human development and do not have inflation problems. The aim of the study is to reveal the effect of inflation, which directly affects purchasing power and therefore individual welfare, in the interpretation of indices used as a measure of welfare such as the human development index. Although there is no direct study on the human development index and inflation in the literature, inflation has also been considered in some studies on the human development index. According to the evaluation, it is seen that the inflation rate should be taken into account in the comparisons and analyzes made with the human development index.

Keywords: Human Development Index, Inflation, Turkiye, Prosperity

GİRİŞ

Endüstri Devrimi ile birlikte ülkelerin ekonomik hacimleri hızlı bir şekilde ve kademeli olarak artmıştır. Tüm dünyada daha önce görülmemiş düzeyde bir büyüme trendi meydana gelmiştir. Ekonomiler bu denli hızlı büyürken, refah seviyeleri aynı oranda artmamıştır. Bazı ülkeler büyüme ve refah artışını paralel olarak götürürken, bazı ülkeler büyüme çizgisini yukarılara taşımasına rağmen, gelişmişlik düzeyini aynı seviyeye çıkaramamıştır. Ekonomik büyüme başarısını uzun dönemde istikrarlı bir şekilde sürdürebilen ve refah düzeyini kayda değer oranlarda arttıran ülkeler, ekonomiyi etkileyen diğer birçok ekonomik yapılarda da istikrarı sağlamıştır.

1980'li yıllar itibari ile ağırlığını fazlasıyla göstermeye başlayan neoliberal politikalar, birçok ülkenin ekonomik başarı yakalamasını sağlasa da, birçok ülke başarısız olmuştur. Başarısız ülkelerin en çok uğraştığı sorunlardan biri ise enflasyondur. Enflasyon gelişmekte olan ülkelerin kurtulmaya çalıştığı bir sorun iken, geri kalmış bazı ülkeler için ekonomilerinin kötü

olmasının en büyük sebeplerindendir. "Enflasyon, parasal bir olgudur" diyen monetaristler enflasyonun sebebini para arzındaki artışlara bağlamışlardır. Buradan yola çıkarak enflasyon sorunu yaşayan ülkelerin para arzında istikrarsızlık yaşadığını da varsayabiliriz. Ekonomiyi bir bütün olarak ele alırsak, istikrarsız ilerleyen herhangi bir ekonomik göstergenin refahı olumsuz etkilendiğini ileri sürebiliriz.

1970'li yıllar itibari ile ABD, doları dalgalanmaya bıraktığını açıkladıktan sonra onu İngiltere takip etmiş ve gelişmiş ülkeler art arda parasını dalgalanmaya bıraktıklarını açıklamışlardır. Bu durumun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Bu olumsuz etkilerin en başında bu ülkelerin karşılıksız para basmaları ve bunun sonucunda yaşadıkları enflasyonlar gelmektedir. Enflasyon uzun yıllardır birçok ekonomi için büyük sorunlara neden olmuştur. Bu sorunlarla uğraşmak bu ülkelerden birçoğunun iktisadi politikası olarak karşımıza çıkmıştır.

Son otuz yıl içerisinde refah düzeyini ölçmek için yöntemler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunlardan en yaygın kullanılanlarından biri insani gelişme endeksidir. Bu endeks, üç boyuttan oluşur. Bu boyutlar bireylerin sağlıklı, kaliteli ve uzun bir yaşam sürmesi, eğitim hakkına sahip olması, zorunlu ve ikincil tüm ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyine sahip olmasıdır. Bireyler için bu temel unsurlar sağlandığında, yaşamın diğer alanlarında gelişim ve ilerleme kendiliğinden artması beklenir. İnsani gelişmenin temeli, fırsatların ve seçeneklerin fazla olması ve bireylerin bunlara ulaşmakta sıkıntı çekmemesi esasına dayanır. Bireyler, kendi eylemlerinin sonucunda başarı sağlayabilir, tam tersi başarısız olabilir ya da ortalama bir hayat sürebilir. Burada sorumluluk bireye aittir, fakat bireylerin potansiyellerini ortaya çıkarmaları ve kendini geliştirmeleri için gerekleri koşulların oluşturulması gereklidir

Çalışmada, Türkiye, Arjantin ve İran ile Senegal, Mali ve Moritanya iki grup olarak incelenmiştir. Bu ülkeler ortak özelliklerine göre ayrılmıştır. Türkiye, Arjantin ve İran yüksek insani gelişme endeksine sahip olan ve enflasyon sorunu yaşayan ülkelerdir. Senegal, Mali ve Moritanya ise düşük insani gelişme endeksine sahip olup enflasyon sorunu yaşamayan ülkelerdir. Ülkelerin insani gelişme endeksi ve enflasyon verileri incelenerek iki gösterge arasında ilişki olup olmadı değerlendirilmiştir. Yüksek insani gelişme düzeyinde olup enflasyon ile mücadele eden ülkelerin tam anlamıyla refahı sağlayamadığı, düşük insani gelişme endeksine sahip olup enflasyon sorunu yaşamayan ülkelerin ise refahını etkileyen dinamiklerin enflasyondan daha etkili olduğu fikri öne sürülmüştür.

ENFLASYON KAVRAMI

Enflasyon, ekonomi literatürüne girdiğinden beri üzerine birçok çalışma yapılan olgudur. Enflasyon üzerine yapılan tanımlar nedenlerinden yola çıkılarak ortaya atılmış ve en kabul gören faydacı bir tanım olarak “Fiyatlar genel düzeyinin sürekli artması” ortaya çıkmıştır (Meral, 2005:310). Enflasyonun kavramsal olarak bir diğer tanımını şu yolla yapabiliriz;

fiyatların yükselmesine bağlı olarak paranın reel değerinin düşmesidir. Monetarist anlayışa göre enflasyonun sebebi, para arzının hükümetlerce aşırı ölçüde ve kontrolsüz biçimde arttırılmasından kaynaklanır (Aktan, 2010:169). Bir başka ifade ile, mal ve hizmetler bir kat artarken, para arzının bir kattan fazla artmasıdır. Bu tanımı ele aldığımızda şöyle bir çıkarım yapabiliriz. Piyasada belirli miktarda mal ve hizmet varken, buna karşılık belirli miktarda para vardır. Eğer mevcut mal ve hizmete istinaden paranın miktarındaki artış olağandan fazla olursa, her birim mal ve hizmete karşılık gelen paranın miktarı artacağı için, her malın fiyatı yeniden belirlenecek ve fiyatlar artacaktır.

Enflasyon genel olarak para, gelir, işçilerin ücretleri ve fiyatların karşılıklı ya da birbirleri arasındaki ilişkiden etkilenmektedir (Uğurlu, 2022:48). Enflasyon geçmişte fiyat hareketleri, savaş finansmanı, kötü hasat ve petrol şokları gibi gelişmelerden yükselmiş olmakla birlikte konjonktürel gelişmelerin sonucu olarak da ortaya çıkmıştır(Alacahan, 2011:53). Enflasyonun kontrol altına alınamaması, uzun dönemde kalkınmayı olumsuz etkileyecektir.

İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ

Büyümenin uzun dönemde gelişmişliğe katkısı kalkınma ile sağlanmaktadır. Büyüme trendi yakalayan ve gelişmişlik düzeyini her seferinde bir üst düzeye taşıyan ülkeler, refah düzeylerini arttırarak kalkınmayı da sağlamışlardır. Kalkınmayı sağlamak için doğal kaynakların etkin kullanımı, teknolojik gelişme, fiziki sermaye birikimi ve beşeri kaynakların verimli kullanımı gerekmektedir. Beşeri sermaye, bireylerin üretim sürecindeki verimliliğe katkı sağlayan deneyim, yetkinlik ve bilgi düzeyi gibi nitel özelliklerinin toplamından oluşur (Eser ve Gökmen, 2009:43). Beşeri sermaye nicel ve nitel özellikler taşır. Beşeri (insani) sermayenin nicel kalitesini arttırmak yaş, cinsiyet ve nüfus miktarı gibi özellikler ile ilgili iken, nitel kalitesi sağlık, eğitim ve gelir düzeyi gibi değişkenler ile ilişkilidir (Yılmaz ve Danışoğlu, 2017:123). Refahı arttırmanın yolu beşeri sermayenin kalitesinin artmasından geçer.

İnsani gelişme endeksi, beşeri sermayenin kalitesini ölçerek, ülkelerin refah düzeyleri hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olmayı amaçlayan bir endekstir. İnsani gelişim endeksi ilk olarak Pakistanlı iktisatçı Mahbub-ul Haq tarafından 1990 geliştirilmiştir. 1993 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Gelişme Programı tarafından yıllık Gelişme Raporu'nda sunulan bu endeks refah ölçüm araçlarından biridir.

İnsani Gelişme Endeksinin Formülasyonu ve Zaman İçindeki Evrimi

İnsani gelişme endeksi hesaplanırken ilk ortaya çıktığında kullanılan veriler ile günümüzde kullanılan veriler aynı olmakla birlikte hesaplama yöntemi zaman içinde değişimlere uğramış ve eksiklikleri giderilmeye çalışılarak daha doğru sonuçlar alınmaya çalışılmıştır (Akyüz ve İpekçi Çetin, 2022:64). İnsani gelişme endeksi 0-1 arası değer alan, 0'a yaklaştıkça refahın gerilediği, 1'e yaklaştıkça refahın arttığı bir endekstir ve ilk hesaplaması eşitlik (1)'deki gibi yapılmıştır (UNDP, 1990:109)

İGE=(1/3*Yaşam Beklentisi) + (1/3*Eğitim endeksi) + (1/3*Gelir endeksi) (1)

İnsani gelişme endeksi değerleri 2009 yılındaki raporda endeks değer aralıklarına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflar, 0.000-0.499 arası değere sahip olan ülkeler düşük insani gelişme, 0.500-0.799 arası değere sahip olan ülkeler orta insani gelişme, 0.800-0.899 arası değere sahip ülkeler yüksek insani gelişme ve 0.900-1.000 arası değere sahip olan ülkeler çok yüksek insani gelişme olarak belirlenmiştir (UNDP, 2009:15). İnsani gelişme endeksinin son hali 2010 yılında Birleşmiş Milletler Gelişim Raporu'ndaki (UNDP) halidir. Endeksin ilk hesaplanmasında kullanılan değişkenler daha ayrıntılı olarak ele alınmış ve hesaplamalar daha gerçekçi sonuca ulaşacak şekilde yapılmıştır. Endeksin formülasyonu ve hesaplanması Tablo 1'de gösterilmiştir (UNDP, 2010:217)

Tablo 1. İnsani Gelişme Endeksinin Alt Endeksleri ve Formülizasyonu

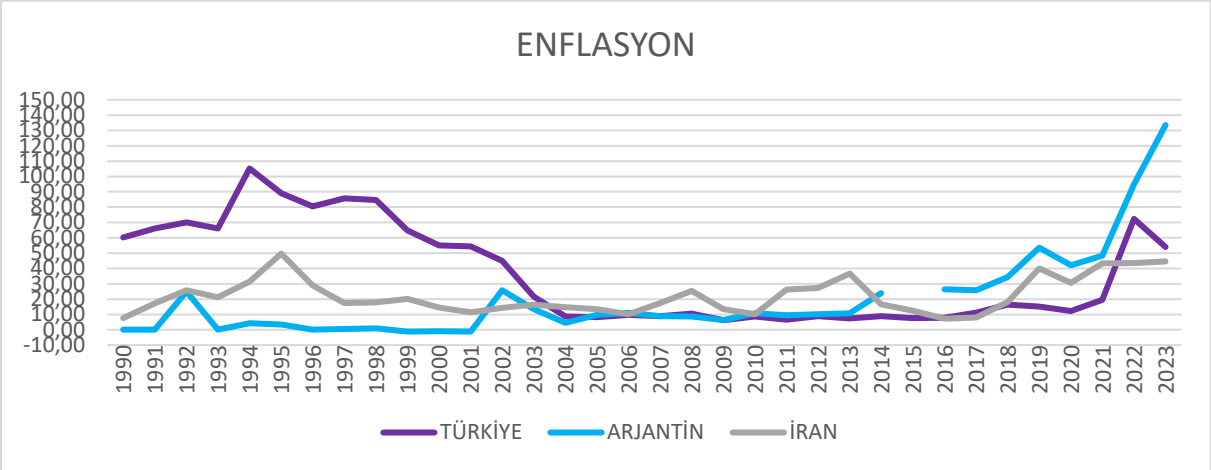
Doğumda Beklenen Yaşam Süresi Endeksi (DSE)= $\frac{Yaşam\ süresi - Min.Değer}{Max.\ Değer - Min.Değer}$
Ortalama Okullaşma Yılı Endeksi (OYE)= $\frac{Okullaşma\ Süresi - Min.Değer}{Max.Değer - Min.Değer}$
Beklenen Okullaşma Endeksi (BOE)= $\frac{B.Okullaşma\ Süresi - Min.Değer}{Max.Değer - Min.Değer}$
Birleşik Eğitim Endeksi (BEE) = $\frac{\sqrt{OYE * BOE} - Min.\ Değer}{Max.Değer - Min.\ Değer}$
İnsani Gelişme Endeksi = $\sqrt{DSE * BEE * KGE}$

Kaynak*:* UNDP, 2010

İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ VE ENFLASYON İLİŞKİSİ

İnsani gelişme endeksi hesaplanmaya başlandığı yıldan bu yana, gelişmiş ülkelerin endeks verileri refah düzeyleri ile paralel olarak süregelirken, gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerin verilerinde bazı farklılıklar mevcuttur. Özellikle gelişmekte olan, ekonomik istikrarını ve yapısını tam anlamıyla sağlamlaştırmamış olan bazı ülkeler, insani gelişme endeksine göre yüksek refah göstergesine sahip olsalar da ekonominin en önemli temel taşlarından olan fiyat istikrarını sağlayamadıkları için enflasyon sorunu ile uğraşmaktadırlar. Enflasyon sorunu uzun yıllara yayılarak bireylerin alım gücünü olumsuz etkilemekte, refah düzeylerini de düşürmektedir.

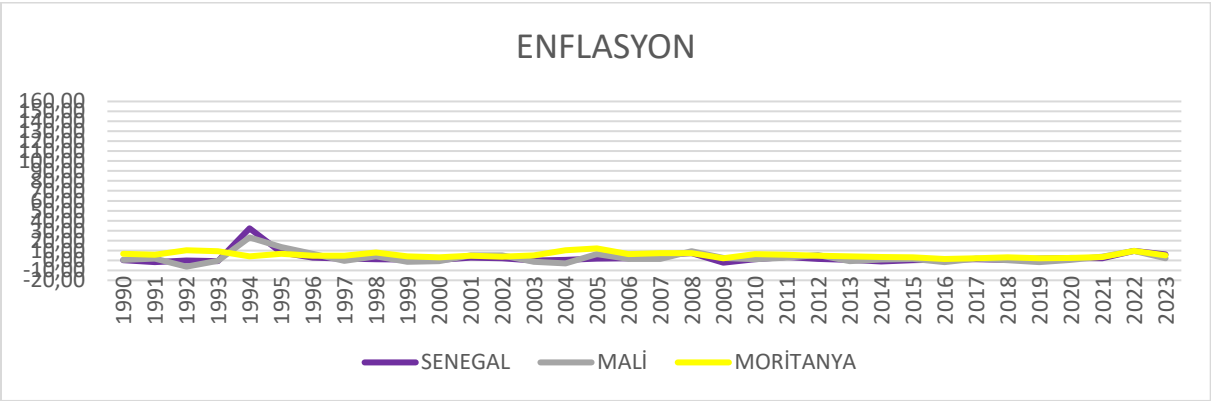
Grafik 1. Türkiye-Arjantin-İran Enflasyon Verileri 1990-2023 (Tüketici Fiyatları % Değişim)

Kaynak: International Monetary Fund; World Bank, 2023

Grafik 1'de incelenen ülkeler, çalışmada birinci kategori olarak adlandırdığımız, yüksek insani gelişme endeksine rağmen enflasyon sorunu yaşayan ülkelerdir. Bu ülkelerin enflasyon verilerinin genel trendlerinde benzerlikler bulunmaktadır. 1990-2000 yılları arasında Türkiye ve İran'da daha yüksek olmakla birlikte, enflasyon oranları bu ülkelerde yüksek oranlarda seyretmiştir. Ülkelerin enflasyon oranları kendi aralarında kıyaslandığında bazı ülkelerin daha yüksek görünürken, hepsinin enflasyon verileri, ideal enflasyon oranlarının üstündedir. İdeal enflasyon oranı, talebi canlı tutacak düzeyde olup, alım gücünü de düşürmeyecek olan %2-3 aralığıdır (Kara ve Orak, 2008:11). Yalnız, Arjantin için bu yıllar diğer ülkelere göre daha iyi geçmiştir diyebiliriz. 2000-2013 yılları arası diğer yıllara nispeten daha düşük ve istikrarlı oranlar ile geçilse de, bu yıldan sonra incelenen ülkelerde enflasyon sorunu baş göstermiştir. 2013 yılından sonra bu ülkelerin enflasyon sorunu tam anlamıyla kendini belli etmiştir. 2020 yılından sonra ise enflasyon oranları çok yüksek seviyeleri ulaşmış hatta Arjantin'de 2022 yılında %100 sınırını aşmıştır.

Grafik 2. Senegal-Moritanya-Mali Enflasyon Verileri 1990-2023(Tüketici Fiyatları % Değişim)

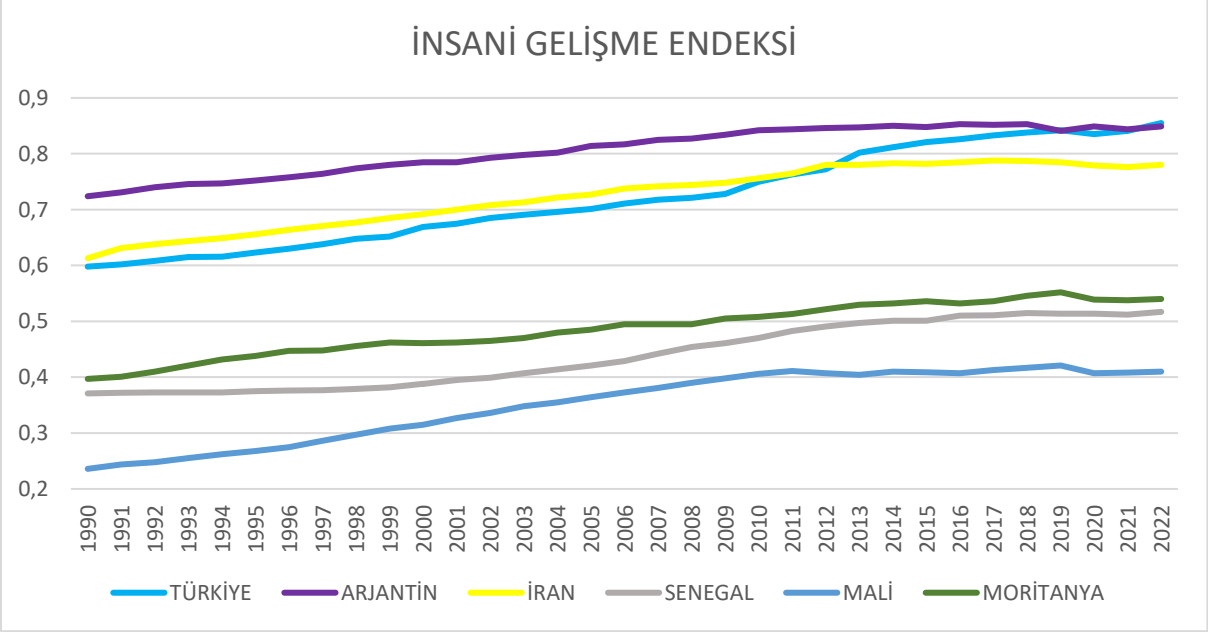

Kaynak: International Monetary Fund; World Bank, 2023

Grafik 2'de incelenen ülkeler, ikinci kategori olarak adlandırdığımız, düşük insani gelişme endeksine ve düşük enflasyon oranlarına sahip olan ülkelerdir. Grafik 2'de yer alan verilerin dalgalanma aralığı Grafik 1'e göre çok daha dar ve düşüktür. Bu ülkelerde enflasyon yalnızca 1994-95 yıllarında çok yüksek seviyelere ulaşmış, geriye kalan yıllarda enflasyon düzeyi %11 üst sınır olmakla birlikte, bazı yıllar negatif olarak seyretmiştir.

Çalışmada ele alınan tüm ülkelerin insani gelişme endeksi verileri, ülkeleri karşılaştırabilmek adına bir arada verilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından en son açıklanan veriler 2022 yılına aittir.

Grafik 3. Tüm Ülkelerin İnsani Gelişme Endeksi Verileri 1990-2022

Kaynak: UNDP, 2022

İki farklı kategori olarak ele alınan ülkelerin insani gelişme endeksi değerleri de keskin bir şekilde ayrılmıştır. Grafik 3'te gösterilen yüksek insani gelişme düzeyine sahip ülkeler grafiğin üst bölümünde yer alırken, düşük insani gelişme süzeyine sahip olan ülkeler alt bölümünde yer almıştır. Bunun sebebi ülkeler arasında insani gelişme endeksi açısından çok keskin ve önemli farklar bulunmasıdır.

Çalışmaya dahil edilen ülkelere ait insani gelişme endeksi verileri, enflasyon verileri ile ilişkilendirildiğinde yüksek insani gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin enflasyon ile daha çok mücadele ettiği söylenebilir. Diğer yandan, düşük insani gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde enflasyon çok büyük bir sorun teşkil etmemektedir. Öyle ki yüksek insani gelişme endeksine sahip olan Türkiye, Arjantin ve İran'ın enflasyon verileri 1990-2023 dönemi ele alındığında, dalgalanma aralığının çok geniş olduğunu görebiliriz. Düşük insani gelişme endeksine sahip olan Senegal, Mali ve Moritanya'nın ise enflasyon verileri, aynı dönemde birkaç yıl dışında 0-

%11 değerleri arasında kalmıştır. Bu durumu, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapısını oturtmaya çalışırken içeriden ya da dışarıdan gelebilecek etkenlerden çok çabuk etkilendiği ve ekonomideki bozulmaya fiyat istikrarının çok hızlı tepki verdiği şeklinde yorumlayabiliriz. Düşük endeks düzeyine sahip olan ülkeler için durum daha farklıdır. Bu ülkelerde kişibaşı gelir düzeylerinin çok düşük olması, halkın büyük bir kısmının açlık ile mücadele etmesi sebebiyle enflasyona etki edecek bir talep düzeyinin olmaması, enflasyonu yükseltici farklı etkenlerin olmaması gibi durumlardan dolayı enflasyon oranlarında büyük farklar görülmediği söylenebilir.

Her ülkenin ekonomik yapısı ve dinamikleri farklılık gösterse de enflasyonun kontrol altında tutulması ve dolayısıyla fiyat istikrarının sağlanması, ekonomik büyümeyi ve uzun dönemde kalkınmayı hedefleyen ülkeler için aynı yönde hareket etmeyi gerektirir. Çalışmada incelenen ülkeleri göz önüne alırsak, gelişmemiş ülkeler gerekli atılımları yapıp ekonomik büyüme ve kalkınma yolunda ilerlemeye başladığında, gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı enflasyon sorunun yaşayabilir. Bu süreçte insani gelişmişlik düzeyleri yükselmeye devam edebilir. Çalışmada incelenen ülkeler dışında, hem yüksek insani gelişme endeksine hem de düşük ve istikrarlı enflasyon oranlarına sahip olan ülkeler de mevcuttur. Bu ülkelerin en önemli başarısı, eğitim, sağlık ve kişibaşı gelir düzeylerini en iyi noktaya getirip bireylerin refahını sağlarken, enflasyonu da kontrol altında tutarak toplumun refahını güçlendirmiş olmalarıdır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Son yüzyılda her alanda yaşanan büyük ilerlemeler ekonomi alanında da kendini göstermiştir. Ekonomi yüzyıl önce günümüze göre bu kadar karmaşık, birbirine bağlı birçok yapı taşından oluşan bir olgu değildir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülke ekonomilerin hızla büyümesi, akabinde kalkınmanın önem kazanması, ekonomiyi daha önemli bir konuma getirmiştir. Küreselleşmenin de had safhalara ulaşması ile ülkeler ekonomik ilişkiler içinde olmadan varlığını sürdüremez hale gelmiştir. Bütün bunların sonucunda hem iç hem de dış etkenlerden kolayca etkilenebilen, istikrarı korunması ve temeli sağlam olması gereken bir ekonomi şekli ortaya çıkmıştır.

Günümüzün gelişmiş ve kalkınmış ülkelerinin en önemli başarısı ekonomi olmuştur. Geçmişlerinden bugünlerine kadar geldikleri noktada istikrarı sağlayabildikleri sürece refahı da sağlayabilmişlerdir. Refah, bir ülkede yaşayan bireylerin yaşamını kaliteli ve mutlu bir şekilde sürdürmeleri açısından önemlidir. Bu sebeple refahın takibi de ekonomik verileri işleyerek sağlanmaktadır. Bu konuda en önemli çalışmalar Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yapılmaktadır. 1990 yılından beri refah ölçütlerinden biri olarak kullanılan insani gelişme endeksi her yıl yayınlanmakta ve ülkelerin son durumu hakkında bilgi vermektedir. Bu indeks, eğitim, sağlık ve kişibaşı gelir düzeyini baz alarak hesaplanmaktadır.

İnsani gelişme endeksi refah hakkında önemli bilgiler verse de, refahın bir diğer önemli göstergesi alım gücüdür. Alım gücünün yüksek olması bireylerin refahının da iyi durumda olduğunu gösteren en önemli işaretlerden biridir. Alım gücünü en iyi ölçen ekonomik göstergelerden biri enflasyondur. Enflasyon, tüm ülkelerin ekonomi politikalarında yeri olan önemli bir göstergedir. Gelişmiş ülkeler enflasyonu büyük ölçüde kontrol altına almış olsa da gelişmekte olan ülkeler ve gelişmemiş ülkelerin çoğu bazı dönemlerde enflasyon ile mücadale etmiştir. Enflasyona ilişkin dönemsel farklılıkların oluşması, bu ülkelerin istikrarı sağlamasını da zorlaştırmaktadır.

Türkiye, Arjantin ve İran gibi gelişmekte olan ülkeler olarak uzun yıllardır ekonomik büyüme de iyi işlere imza atmış olsa da, kalkınma ve refahta istenen başarı yakalanamamıştır. Bu ülkeler, özellikle enflasyon sorunu ile sürekli uğraşmıştır. Bu durum fiyat istikrarını ve dolaylı olarak ekonomik istikrarı etkileyerek ülkelerin kalkınmasını geciktirmiştir. Çalışmada ele alınan diğer ülke grubu olan Senegal, Mali ve Moritanya gelişmemiş ülkelerdir ve ilk gruptaki ülkelere oldukça geri kalmış ve çok temel konularda ciddi sorunları vardır. Bu ülkelerde enflasyon bir sorun olmasa bile beslenme, barınma ve temel insan gereksinimlerine ulaşmakta ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Refah bütün ülkelerin temel hedefleri arasında yer almakla birlikte, hepsi bu konuda aynı başarıyı yakalayamamıştır. Her ülkenin kendi dinamiklerinden kaynaklı birtakım sorunları olmuştur. Sorunlarını çözebilen ülkeler uzun dönemde başarıyı yakalamış ve kendine özgü ya da başarıyı daha önce yakalamış ülkeleri örnek alarak ekonomilerini belirli bir sisteme oturtmuştur. Gelişmekte olup enflasyon sorunu yaşayan ülkeler ve gelişmemiş olan ama enflasyon sorunu yaşamayan ülkelerin temel sorunu ortaktır. Her iki ülke grubu da kalkınmayı ve refahı tam anlamıyla sağlayamamıştır. Bu ülkeler, gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşabilmek ve istikrarı sağlayabilmek adına ekonomik yapılarındaki sorunlara ilişkin doğru ekonomi politikaları geliştirmeli ve ekonomik büyümede belirli bir trend yakaladıktan sonra refaha odaklanmalıdır. Ekonomide refahı gösteren ölçütleri dikkate alırken enflasyonu da göz önünde bulundurmaları gerektiği düşünülmektedir. İnsani gelişme endeksi önemli bir refah ölçütü olmakla birlikte, refah üzerine değerlendirme yapılırken enflasyonu da dikkate almak doğru politika geliştirmek için yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

Aktan, C.C. (2010). Monetarizm ve rasyonel beklentiler teorisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 168-182

Akyüz, B.E. ve İpekçi Çetin, E. (2022). İnsani gelişme endeksi ve Vikor yöntemine göre Türkiye'deki illerin sıralaması. Verimlilik Dergisi, 1, 60-77

Dilbaz Alacahan, N. (2011). Enflasyon, döviz kuru ilişkisi ve yansıma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 49-56.

Eser, K. ve Gökmen, Ç.E. (2009). Beşeri sermayenin ekonomik gelişme üzerindeki etkileri: Dünya deneyimi ve Türkiye üzerine gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* 1(2), 41-56

Kara, A.H. ve Orak, M. (2008,Ekim). *Enflasyon Hedeflemesi*. Ekonomik Tartışmalar Konferansı, İstanbul. 1-69

Meral, P.S. (2005). Enflasyon ve enflasyonun okuma alışkanlığına etkisi. Erciyes Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 309-324

Uğurlu, S. (2022). *Kavramsal Çerçevede İşsizlik ve Enflasyon.* İstanbul: Efe Akademi Yayınları

United Nations Development Programme (UNDP), (1990). *Human Development Report 1990: Concept and Measurement of Human Development*. New York: Oxford University Press

United Nations Development Programme (UNDP), (2009). *Human Development Report 2009: Overcoming barriers: Human mobility and development.* New York: St. Martin's Press

United Nations Development Programme (UNDP), (2010). *Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development.* New York: St. Martin's Press

World Bank, (2022). Inflation, consumer prices (annual %). https://data.worldbank.org/

Yılmaz, Z. ve Danışoğlu, F. (2017). Ekonomik kalkınmada beşeri sermayenin rolü ve Türkiye'de beşeri kalkınmanın görünümü olarak insani gelişim endeksi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 51, 117-147.

NEBULATION OF PROPERTY RIGHTS: AN EXAMINATION OF LAND TENURE AND ITS RETURNS IN THE OTTOMAN EMPIRE

MÜLKİYET HAKLARININ BELİRSİZLİĞİ: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ARAZİ KULLANIM HAKKI VE GETİRİLERİNİN BİR İNCELEMESİ

Bora Altay
Assist. Prof. Dr., Ankara Yildirim Beyazit University, Faculty of Political Sciences, Department of Economics
ORCID NO: 0000-0003-3098-4728

ABSTRACT

In the last few decades, significant research has been conducted on the effects of institutions on economic performance. The fundamental question in this literature is why some societies have succeeded in creating welfare-enhancing institutions throughout history, while others have not. Every society has continued its economic development by using similar resources. Especially in the early modern period and before, the most basic source of financing was the production obtained from the land and the tax revenues obtained from this production, in addition to war spoils. In particular, for state administration, taxes obtained from production are of great importance in a world without modern financial institutions. Therefore, production efficiency is of great importance. In a period when capital was not high, educated human sources were insufficient, and production technology was limited, productivity depended on different variables. The most fundamental of these is the choice of property rights that encourages productivity. One reason why some societies were less productive was the small change in imposed property rights. In particular, it was a lengthy process for societies to transition to private property. The lack of private property compared to modern periods also increased the importance of contract preferences in early modern economies. In other words, the type of contract that societies use is a determinant of productivity. While wage contracts, rent contracts and share contracts were the most commonly used types in generating income from land, the choices among these contracts determined the incomes that societies obtained from production and their efficiency levels. In other words, each contract choice creates different opportunity costs and causes differences in society's economic performance. This study examines different contract choices in the Ottoman economy through property rights. In this study, while theoretical approaches to property rights are used, the economic outcomes of different contract choices are also examined considering primary sources. The findings indicate that a production based on wage contracts should be used in the Ottoman economy, where state ownership is dominant, and that production based on rent contracts, which is widely used, reduced economic efficiency.

Keywords: The Ottoman Empire, Property Rights, Tax-Farming Contracts, Land Tenure, Efficiency

ÖZET

Son birkaç on yılda, kurumların iktisadi performanslar üzerindeki etkileri üzerine önemli bir literatür gelişmektedir. Bu literatürün temel sorusu neden bazı toplumlar tarih boyunca refah artırıcı kurumların ortaya çıkarılmasını başarırken diğerleri başaramamıştır. Her toplum aslında benzer kaynakları kullanarak iktisadi gelişimini devam ettirmiştir. Özellikle erken modern dönem ve öncesindeki devletlerde en temel finansman kaynağı savaş ganimetlerine ek olarak topraktan elde edilen üretim ve bu üretimden elde edilen vergi gelirleridir. Özellikle devlet yönetimleri için modern finansal kuruluşların olmadığı bir dünyada üretimden elde edilen vergiler büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle, üretimde etkinlik büyük önem taşımaktaydı. Sermayenin yüksek olmadığı, eğitimli üreticinin yetersiz olduğu ve üretim teknolojisinin modern olmadığı bir dönemde üretkenlik farklı değişkenlere bağlıydı. Bunlardan en temeli, üretken olmayı teşvik eden mülkiyet hakları seçimidir. Neden bazı toplumların daha az üretken olmasının arkasından yatan bir cevap dayatılan mülkiyet haklarındaki küçük değişiklikler olmuştur. Özellikle toplumların özel mülkiyete geçmesi uzun bir süreçtir. Özel mülkiyetin modern dönemlerdekine göre zayıf olması erken modern dönem ekonomilerinde kontrat tercihlerinin de önemini artırmıştır. Bir başka deyişle, toplumların hangi tip kontrat kullandığı üretkenliğin bir belirleyicisi olmuştur. Topraktan gelir elde etmede ücret kontratları, kira kontratları ve ortakçılık kontratları en yaygın kullanılan tipler iken bu kontratlar arasındaki tercihler toplumların üretimden elde ettiği gelirleri ve etkinlik düzeylerini belirlemiştir. Bir başka deyişle, her bir kontrat tercihi farklı fırsat maliyetleri yaratmakta ve toplumların iktisadi performanslarındaki farklılaşmaya sebep olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı ekonomisinde mülkiyet hakları üzerinden farklı kontrat tercihlerini incelemektir. Bu incelemede, mülkiyet haklarına ilişkin teorik yaklaşımlar kullanılırken birincil kaynaklar ışığında farklı kontrat tercihlerinin ekonomik çıktıları da incelenmektedir. Bulgular, devlet mülkiyetinin hâkim olduğu Osmanlı ekonomisinde ücret kontratlarına dayalı üretim tarzının kullanılması gerektiğine işaret ederken yaygın kullanılmakta olan kira kontratlarına dayalı üretimin iktisadi etkinliği azalttığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Mülkiyet Hakları, İltizam Sözleşmeleri, Arazi Kullanım Hakkı, Etkinlik

INTRODUCTION

The wealth of states depends on productivity and efficiency in addition to goods and service flows. Adam Smith explained that productivity depends on specialization and division of labor. However, Coase (1937, 1998) added that specialization is only possible if there is an exchange with low transaction costs. Coase (1960) also emphasized that for most scholars of the neoclassical model, the basis of economic reasoning holds only under the restrictive assumption

of zero transaction costs; however, in the real world, there is a positive transaction cost. Therefore, institutions are important (Coase 1937; North 1989). Not only do institutional matters play a role, but the evolution and transformation of institutions can also be anticipated in the process of time. In addition to transaction costs, changes in the group structure have played a crucial role in the evolution and transformation of institutions. This situation elucidates the importance of the property rights that describe individual and group incentives. State theory is another significant component of the system because it defines and enforces property rights.

Economic historians have identified institutions and their changes as critical variables in economic development and performance. Institutions have served as mechanisms for creating incentives and facilitating productivity to achieve economic growth. From this perspective, states are considered to be essential actors. However, institutional change does not yield the most efficient outcomes. In some instances, institutions have promoted redistributive activities rather than productive ones and have restricted opportunities instead of expanding them (Pamuk, 2004:225). Furthermore, states may promote the transfer of resources from one group to another rather than supporting productivity, which can be detrimental to economic performance due to the influence of politics and political struggles (North and Thomas, 1973).

The Ottoman Empire was considered one of the most significant military powers in the early modern era. The empire's territory spanned the region between Asia and Europe, extending from the Balkans and Black Sea region through Anatolia, the Middle East, and North Africa. Because of this geographical position, the Ottoman Empire possessed intercontinental trade networks and commercial production capabilities. This necessitated an examination of the institutions and the institutional evolution of the empire to comprehend the theory of property rights and the theory of the state within the Ottoman Empire. Moreover, agencies and organizations in groups played a crucial role in determining the trajectory of evolution. To elucidate the importance of agency or group behavior, archival documents pertaining to these agencies were interpreted for in-depth research. As Pamuk (2004:230) emphasized, “neither the durability nor the eventual demise of the empire can be understood without attention to its agrarian institutions”.

What were the dynamics of the evolution of agricultural and financial institutions in the Ottoman Empire? How did evolution take shape? Which problems were solved through the transformation and evolution of institutions? These questions were also argued and explained by Ottoman economic historians. However, few studies have dealt with the evolution and transformation of institutions from a theoretical perspective. The main aim of this study is to examine the evolution of contract choices (tenancy contracts) in the economic analysis of property rights. In addition to tenancy contracts, contractual relations are included and illustrated with the help of archive documents based on tax-farming contracts.

This study was conducted as follows. First, it elucidates property rights theory. Second, it explicates the existing literature on the institutional evolution and transformation of the Ottoman Empire. Third, this study's contribution to the understanding of institutional evolution in the Ottoman Empire is formalized and presented through a novel perspective grounded in new institutional economics.

ECONOMIC ANAYSIS OF PROPERTY RIGHTS: TENANCY CONTRACTS

Property rights can be categorized into two distinct types: economic and legal. Regarding economic rights, individuals possess the right to assets that are not immutable. These rights are contingent upon individuals' protective efforts, others' attempts at acquisition, and occasionally, upon formal and informal non-governmental protection mechanisms. Conversely, legal rights are recognized and enforced by government authorities (Barzel, 1997:4). However, it is important to note that property rights are not absolute and may be subject to modification through individuals' actions and decisions. Property rights are also related to transaction costs, including the transfer, capture, and protection of properties (Barzel, 1982).

In economic history, property rights are widely shaped as contractual choices. These contractual choices also included tenany contracts on agricultural land, which were the main determinants of total production in the early modern era. Collaboration between owners of land and labor was considered using three methods (Barzel, 1997:37): (a) the wage contract, (b) the rental contract, and (c) the share contract. Barzel (1997) used Cheung 's (1969:43) figure to illustrate the tax analysis of share contracts.

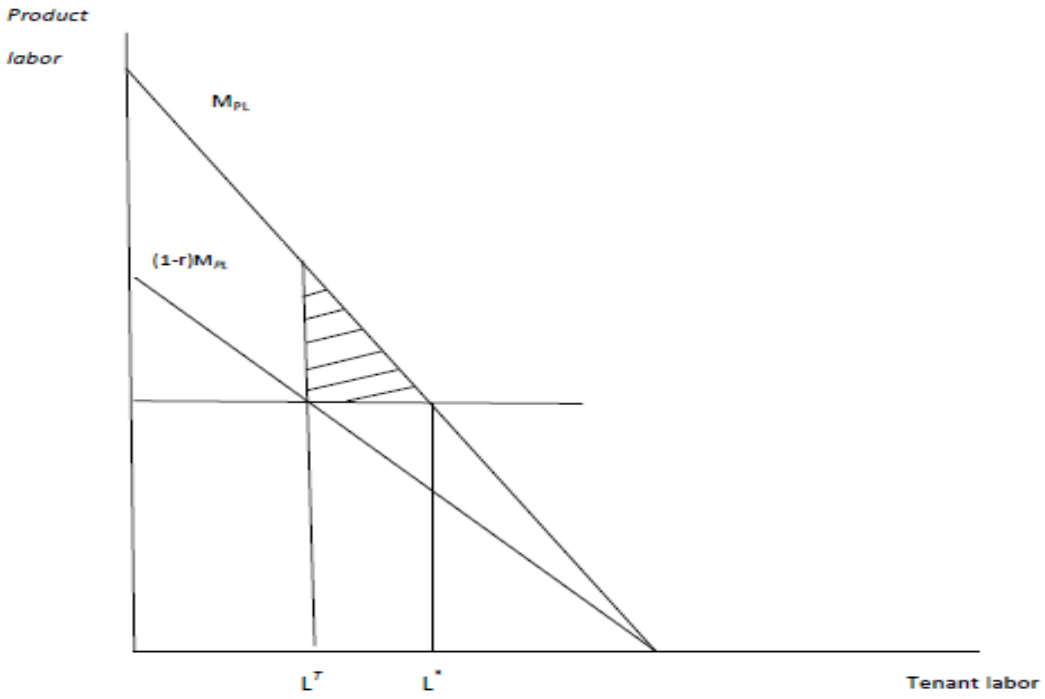

Figure 1. The Allocation of Residual under Share Contract

In Figure 1, the value of the tenant's marginal product is MPL and the market wage of the tenant is W. When the tenant is self-employed, the tenant allocates L* units of time to the farm. The landlord receives share (r) from its output. Conversely, the tenant's share from the output is (1-r), retaining only (1-r) of his own marginal product, and allocates L^T units of time to the farm to maximize his wealth. Between L^T and L*, the output value of the tenant exceeds the wage rate; however, the tenant will opt to sell these units of labor in the market because the lower share gained from the output is less than W. Tenants also cease production when the value of their marginal product equals that of alternative earnings. Furthermore, the shaded area represents the assumed inefficiency induced by the share contract (Barzel, 1997: 34-35).

As Cheung (1968) argues, if the tenant's income exceeds his alternative earnings, he will continue to engage in agricultural activities and utilize land as long as the marginal productivity of land remains positive, with all farming inputs other than land held constant. However, the landowner could increase the rental percentage to maximize wealth until the tenant's income from farming equals alternative earnings. Consequently, as the number of tenants cultivating available land increases, the marginal product of land shifts upward, relative to the situation in which there is only one tenant. By contrast, Barzel (1997:35) posited that if the tenant possesses the freedom to apply labor as desired, tenants could potentially increase their income by becoming share tenants on two farms and allocating half of the L^T units of time to each farm.

Furthermore, if the tenant is employed on only one farm, the tenant can earn more than W per unit of time, on average. Cheung (1969) observed that sharecropping was unlikely to be inefficient. Second, with regard to the Coase Theorem, in a world with zero transaction costs, every type of contract results in efficient outcomes. However, in reality, transactions exist.

In addition to sharing contracts, Barzel (1997) identifies two other forms of contracts. The first is wage contracts. However, wage contracts may have been inefficient in the early modern era. One significant reason is that supervision is necessary to monitor wage laborers. This is because wage laborers can obtain earnings with minimal effort. In addition to this form of shirking, monitoring costs could be substantial for mitigating shirking and measuring the efforts of laborers. Barzel (1997:36) also noted that shirking incentives could arise under share contracts, albeit to a lesser extent than under wage contracts.

Finally, tenants who cooperated with landowners paid fixed rent for land use. Under rental contracts, tenants were responsible for their production and obligated to pay rent. Conversely, landowners derive rent from the land. However, tenants are also liable to various forms of damage, including natural disasters and droughts. In such circumstances, tenants remain obligated to pay rent. Consequently, tenants can be classified as "residual claimants." Excess rent and inputs would remain with the tenant as profit or revenue (Barzel, 1997:36). Nevertheless, rental contracts cannot achieve optimal outcomes because of positive transaction costs and inefficient or destructive land use.

To summarize the share contract, it can be stated that share tenancy contracts occupy an intermediate position between wage and rent contracts. Barzel (1997:49) posits several distinctions in share tenancy contracts among contract options. Moreover, the specification and monitoring of output ultimately require more resources under the share-tenancy contract compared with others. Nevertheless, a share contract may result in lower tax distortions than those associated with alternative contracts. Barzel succinctly elucidates these situations as follows (1997:50): in the wage contract, to the extent that supervision is not perfect, the reduction in effort is a free attribute available to the worker because the worker is not penalized for the reduced effort. It is as if the worker was to pay a 100 percent tax on the increase in output induced by great effort. Similarly, under the fixed-rent contract, the tenant received a 100 percent subsidy on soil nutrients, and the landlord was to pay a 100 percent tax on land improvements, yielding returns within the contract period. In a share contract, taxes are reduced from 100 percent to the worker's share in the case of extra effort and to the landlord's share in the case of maintenance expenses.

In essence, share tenancy contracts reduce the total burden to a level lower than that of other contract types. Conversely, the monitoring costs increase under share tenancy contracts. Nevertheless, it is crucial to examine whether the benefits of a share contract outweigh tax distortions to justify its adoption as an institution. To comprehend economic policies and their

impact on productivity and efficiency in the Ottoman Empire, property rights and contractual forms pertaining to property rights should be analyzed within the framework of property rights theory. What factors influence Ottoman preferences for share contracts and limited adoption of fixed-rent contracts? What are the primary consequences of this preference for tax revenue and productivity? How did the production structure evolve in response to preferred property rights and contracts?

While property rights and contractual choices are significant institutional factors, agency relationships and contracting parties also play a crucial role in analyzing institutional evolution and its outcomes. Property rights have emerged from the ongoing dispute between the ruler and other coercive groups. The ruler aimed to increase revenue, while the groups sought to increase gains or maintain rent from the land. Furthermore, the state can resort to violence to gain control over its resources. Additionally, the state facilitates the diffusion of power through agents who cannot be constrained by rules (North, 1981:25). Consequently, the ruler can either agree with the property rights structure on behalf of coercive groups or promote the monopoly power of the state instead of property rights, leading to more competitive conditions.

The primary challenge faced by the agency was entrepreneurial activities stemming from the distinctions between rent- and profit-seeking behaviors. The institutional framework served as the determining factor for agencies' activities. Tullock (1967) posited that rent-seeking activities constitute rational behavior for agents operating in an imperfect economic environment, where institutions facilitate the circumvention of regulations. Buchanan (1980:7) further elaborated that rather than innovating a novel commodity, service, or production process, an entrepreneurial individual identifies a method to persuade the government of their entitlement to a monopoly right, which the government subsequently enforces by excluding potential competitors. This process generates no value; indeed, monopolization results in a net reduction in value. Acquired rents generally represent a transfer of value from consumers to the privileged rent seeker, accompanied by a net loss of value. According to this argument, rent-seeking is an activity devoid of social benefits and produces a net destructive effect in productive sectors. However, it is important to note that rent-seekers should not be regarded as inherently unethical or immoral. In contrast, rent-seekers are rational individuals who endeavor to enhance their personal gain and maximize their profits. Tullock (2005) observed that rent seeking is a consequence of the institutional structure. Thus, the institutional framework of the market appears to be a determinant of rent- and profit-seeking behaviors.

According to the evolution of institutions, production classes and types remained unchanged. However, the taxing class underwent a transformation from the military class to politicians or state officials in close proximity to the sultan. Political groups preferred to maintain proximity to the sultan and consequently to Istanbul. As a result, this group opted to operate productive lands through secondary agents who were constrained by the mültezims or ayans (tax farmers)–

local pressure groups. Consequently, the monitoring costs of productive land increased, and residual production began to be allocated among usufruct rights holders and secondary agents. Furthermore, secondary agents and ayans have commenced coercive power in their provinces. Thus, it has become increasingly challenging for the state to monitor these lands effectively.

States established a dominant coalition, which subsequently granted members privileges, created rents through limited access to valuable resources and organizations, and utilized these rents to maintain order (Weingast, 2008:4). It appears that the natural state was the only viable solution for maintaining violence at low levels. Furthermore, natural states were capable of achieving significant economic growth and development prior to the establishment of open access order. However, this growth pattern and economic development cannot be sustained because of the personal relationship characteristics inherent in the natural state structure. All relationships were personal, and the most influential members, for instance, obtained greater privileges from the dominant coalition (Weingast, 2008:4). Consequently, efficient institutions and rules necessary to achieve productivity and industrial innovation cannoterge or be established within natural states.

To complete the theory of property rights in this study, contractual relationships between principals, agents, and agents should be addressed theoretically. This underscores the significance of the power balance (North, 1981). The logic of natural states has established dominant coalitions wherein the coalition has granted members privileges, rents, and limited access to resources and organizations, excluding non-coalition members (Weingast, 2008:4). In this context, Weingast (2008:4) further noted that personal relationships shape both politics and economics in natural states, which entailed rent-sharing among coalition members and state-owned enterprises. Thus, contractual relationships among coalition members and agents, as well as with the ruler, could be considered one of the primary components of institutional analysis. Conversely, impersonal relations and exchanges have been advocated to achieve consistent economic growth in states (North, 1981; Greif, 2006). What type of contract did the Ottoman Empire prefer for tax collection and production, and why? What was the main objective of the Ottoman Empire under its preferred contract? What types of problems have been resolved? Finally, what kinds of issues arise from the chosen contracts?

The inquiries posed in this section of the Ottoman Empire pertain to the institutional analysis of property rights and the preferred contracts among rulers and dominant coalitions. This study aims to elucidate the institutional evolution of land tenure in the Ottoman Empire to understand economic performance over time during the early modern period. To achieve this objective, the subsequent section delineates the primary literature and its contribution to the institutional evolution of the empire.

HISTORICAL TRAJECTORY OF THE INSTITUTIONAL EVOLUTION IN THE OTTOMAN EMPIRE

In the early modern era, the Ottoman economy was predominantly agricultural. Agricultural institutions played a crucial role in both production and taxation. The timar (timar) system was the primary institution governing agricultural taxation and production. As such, the timar system was the principal determinant of economic policy implementation until 1600 (Karaman and Pamuk, 2010:598). The fundamental principle of the timar system pertained to property rights and usufruct rights of arable lands. The former rights were vested in the state or ruler, while the latter were allocated to the reaya by the state (Barkan, 1980:153). In essence, usufruct rights were guaranteed to farmers (Tabakoglu, 1997). In addition to the ruler and the reaya, another class was responsible for auditing the farmland. This class comprised military officers known as sipahis. These military officers also functioned as state officials who were responsible for tax farming. Moreover, the expenses and salaries of these officers were covered by tax revenue from the timars. In summary, taxes were collected by officers who subsequently deducted their expenses and salaries from revenues. The remaining amount was remitted to the central treasury as a tax revenue. Furthermore, Kadi oversaw the assignment and authority of officers (Tabakoglu, 1997:190).

Inalcik (2006:158) argued that the timar system could not be equated with the feudal system of Western Europe due to the nature of sipahi (military members) and reaya (producers) relations. Sipahis were solely authorized for tax farming and services defined by law (security, peace, etc.). Moreover, the possession of a reaya could not be claimed. Additionally, the sipahis were not allowed to be cultivated. According to Tabakoglu (2007), the Ottoman Empire was able to maintain a substantial military force and structured agricultural system. While it is challenging to assert that the Timar system was the most efficient institution, the timar system could be considered an effective institution, given the military successes of the empire. The taxes collected were predominantly in kind and small amounts of cash in the timar system. However, increasing war expenses and the growing significance of technology in warfare and high-technology military units have led to the deterioration of the financial structure. Periods of war and fiscal duress could be considered key periods for altering and modifying fiscal institutions or adopting new institutions for tax farming, domestic borrowing, or new revenue (Karaman and Pamuk, 2010:600). Military achievements were associated with a land tenure system that supported and promoted the cavalry army (Pamuk, 2004:229). Furthermore, even when territorial expansion decreased, the land tenure system and agriculture remained the most significant components of the economy and budget for the Ottoman Empire. However, one of the primary reasons for the abolition of the timar system was related to increased cash requirements, which emerged with the increased expansion of advanced war technology for the Ottoman Empire (Pamuk, 2004; Karaman and Pamuk, 2010). In addition to increased warfare

and advanced military technology, Tabakoglu (1997:198) posited that the money supply increased with the discovery of America; however, this excess silver and gold flowed through Egypt and East Asia. Furthermore, the influx of silver and gold from the New World precipitated an increase in consumption demand, commodity prices, and cash requirements. Consequently, the monetary shortage that emerged in the Ottoman Empire necessitated a transition toward a cash-based economy.

Furthermore, Inalcik (Encyclopedia of Islam, Timar Article: 171-172) posited two additional dimensions related to the abolition of the system. The first pertained to the economic challenges of the system, which were associated with the decreased value of the timar lands, a point on which Tabakoğlu and Inalcık concur. As noted by Tabakoglu (1997), Inalcık also observed that the value of timar lands had diminished. Moreover, increased prices and war expenses were significant factors contributing to impairment losses. The expansion of territories necessitated an increase in war expenses owing to long-distance military campaigns. Consequently, the costs of participation in war became prohibitively high for sipahis. Additionally, inflation reached 100 percent, while timar revenues remained static (Inalcık, Encyclopedia of Islam, Timar Article: 171). As a result, the sipahis resorted to forcibly collecting additional taxes. The second reason for the abolition of this system is its political nature. During this period, timars were regarded as institutions that provided substantial income for the sipahis. Consequently, the demand for timars was considerable, and it was widely acknowledged that the number of timars was insufficient to accommodate all the sipahis. Sipahis who were unable to secure timar contracts were perceived as potential sources of rebellion and unrest within the Empire. To mitigate such threats, the Ottoman Empire endeavored to allocate timars to the greatest extent possible. Furthermore, the structure of timars facilitated nepotism and bribery during the final quarter of the sixteenth century (Inalcik, Encyclopedia of Islam, Timar Article: 171).

In this regard, the Empire initiated the transfer of timar revenue through the central treasury and other imperial administrative units. In accordance with these transfers, timar contracts were categorized into designated groups by the central authority and allocated to fully authorized officers who were in close proximity to the imperial center. Consequently, the Iltizam (tax farming contracts) system was established to implement a reliable framework for this new institutional arrangement.

Iltizam denotes a system in which tax revenue is allocated to private individuals through the annual installment fees imposed by rulers. This system can be conceptualized as the privatization of taxation (Genç, Encyclopedia of Islam, Iltizam Article: 154). Genç (2000:102) posited that the Iltizam system evolved into a necessary institution for the Empire to increase cash payments to the central government, as opposed to payments in kind. Moreover, it was anticipated that this new institution would enhance its tax revenue. However, Genç (2000) further contends that institutional innovation has led to the emergence of a new social class that

closely resembles private enterprises. Members of this new class, referred to as mültezims or ayans, were tasked with collecting taxes from the reaya, converting them to cash through market mechanisms, and subsequently transferring monetary proceeds to the central government.

Mültezims acquired tax-farming rights through an auction process controlled and organized by the state. Additionally, mültezims could assess the variables of each tax on farming land to calculate the costs, benefits, and annual payments committed to remit to the central treasury. Following this cost-benefit analysis, each mültezim could propose a tax farming contract to the state. These contracts were of limited duration and were assigned to Mültezims for finite periods ranging from one to three years (Genç, 2000:103). Furthermore, Genç (2000) asserted that mültezims operated as full enterprises within the legal framework. The profits of the mültezims were derived from the difference between the total revenue and taxes to be remitted to the central government. In this context, the Iltizam system was established to address the increasing state costs and generate tax revenue based on cash. According to Pamuk (2004:240), "the further deterioration of state finance during the seventeenth century compelled the central government to leverage the tax-farming system more extensively for the purpose of domestic borrowing". One of the most plausible reasons for transforming iltizam from the timar system was to facilitate domestic borrowing to sustain the functions of the central treasury. Pamuk (2004) noted that the duration of tax farming contracts was extended to obtain contractual advantages. Additionally, the state implemented pre-emptive increases in auction prices.

Mültezims can participate in tax-farming contracts either individually or in partnerships. At the inception of the Iltizam system, mültezims and guarantors were predominantly local individuals with modest capital. However, guarantors began to specialize and institutionalize in major urban centers, particularly in Istanbul. Genc (Encyclopedia of Islam, 155) posited that these guarantors evolved into a novel class of institutions, termed creditors or loan institutions. Moreover, loan institutions received a portion of the iltizam profits. According to Pamuk (2004:240), Greek and Jewish financiers acquired liquidity in some of the most lucrative tax-farming contracts. From the beginning of the mid-seventeenth century, auction prices reached their economic capacity limit, and bids for tax farming rights remained at a constant level (Genc, Encyclopedia of Islam, Iltizam article: 156). Essentially, entrance fees and annual installments of iltizam land could not be increased by mültezims. In addition to economic capacity constraints, institutional challenges have emerged, as observed in the timar system. Consequently, the Iltizam system was transformed into a malikane system at the end of the seventeenth century.

Owing to the limitations of the Iltizam system, the malikane system was established and transformed at the conclusion of the seventeenth century. Structural distinctions were observed between iltizam and malikane systems. First, taxable land was allocated for lifetime utilization under malikane contracts, as opposed to limited-time contracts under the iltizam system. It was

anticipated that contracts with a given lifetime duration would not be terminated until mültezim's demise. Second, the malikane system differed in competition conditions and annual payments. According to this system, the mültezims were required to remit a fixed payment to the central treasury. Mültezims can derive profits from the difference between the total revenue and fixed payments. According to Genc (Encyclopedia of Islam, Iltizam article: 157), the malikane system was established to create incentives for investment and revenue for the mültezims, which could potentially increase budget revenue. In addition to fixed annual payments, mülzetims were obligated to remit entrance fees or cash in advance to obtain lifetime contracts on arable lands. Payments are predetermined through an auction system designed and regulated by the state. It was anticipated that mültezims would expand the production capacity and value of the lands under the lifetime contract, thus enabling the state to reauction these lands at higher prices to new mültezims. Therefore, the primary objectives of the state are twofold. First, the sustainability of taxable lands should be preserved, and second, tax revenues should increase (Genc, Encyclopedia of Islam, 157).

Genc (2000) also posited that the malikane system generated a new social stratum comprising secondary and tertiary mültezims, further asserting that these mültezims could be categorized as rentiers. Pamuk (2004:241) estimated that 1,000–2,000 individuals based in Istanbul, along with 5,000–10,000 agents or intermediaries, were involved. Consequently, the proliferation of mültezims and agents exacerbates the tax burden on the reaya. While the primary mültezims remained in proximity to the sultan in Istanbul, the secondary and tertiary mültezims or agents consisted of local rulers or influential groups known as ayans, who exerted significant influence over the reaya and territories of malikane lands.

Figure 2. Property Relations within the Institutional Environment of Tax-Farming Contracts

Figure 2 illustrates the property relations from the ruler to the reaya. Property rights were vested in the state and usufruct rights were allocated to the reaya. However, mültezims and their agents emerged as intermediary groups between the state and reaya. This group could obtain tax farming rights from the state through an auction that determined the annual revenues of the state budget. Furthermore, mültezims could acquire profits from obtaining land through tax farming contracts. However, mültezims also employed agents and transferred tax-farming rights to these agents at prices higher than the initial auction price paid by the mültezim. Consequently, agents were compelled to collect taxes from the reaya at a level that generated profits for both themselves and mültezim. This arrangement resulted in the distribution of tax revenues among the mültezims, agents, and the state.

According to Pamuk (2004:240), malikane (lifetime contract) was established to increase the volume of domestic borrowing when fiscal pressures were most severe due to wars during the final decades of the seventeenth century. By implementing a lifetime contract, the state could secure higher entrance fees in advance from mültezims. Pamuk (2004) further posited that the state's expectations regarding lifetime contracts were to promote better stewardship of taxable land by the mültezims. Consequently, long-term increase in production and productivity can be achieved. However, Pamuk (2004) argued that a lifetime contract enabled the state to utilize tax revenues for borrowing over an extended period.

Ultimately, the risk premium of malikane lands increased over time due to the balance of power among mültezims and between the state and mültezims; consequently, demand from the mültezims decreased. This led to a decline in prices. Consequently, the anticipated revenue of the state from the malikane auction system began to diminish. This system was discontinued in the mid-nineteenth century.

OUTCOMES OF THE PROPERTY RIGHTS

What was the significance of land ownership during the Ottoman Empire? What were the primary consequences of state-owned land rights? Most research on Ottoman institutions has indicated that property rights are vested in the state. Conversely, peasants possessed only usufruct and cultivation rights for arable land. Mültezims functioned as intermediaries between the state and reaya, serving as tax farmers on behalf of both the state and themselves. This institutional framework can be derived from principal studies of Ottoman institutions. Ottoman historians have examined the causes of the evolution and trajectory of the transformation of Ottoman institutions regarding tax farming. However, a comprehensive institutional analysis of the issues and outcomes associated with property rights is seldom conducted. The evolutionary trajectory of the timar system into lifetime tax farming contracts was significant not only for property rights owned by the state, but also for analyzing the contract types and contract parties that transformed as a result of the institutional evolution of the allocated lands.

Following the abolition of the timar system due to increasing monetary requirements and grain demand, tax farm contracts were established to enhance tax revenue and agricultural production. However, large-scale plantations could not be developed because of state policies that mandated similar land sizes to be cultivated with a pair of oxen. Consequently, the establishment of extensive farmlands has proven challenging. Conversely, some private production farms were established through the cultivation of previously unused agricultural land. These lands were predominantly managed through sharecropping and rental agreements. The objective of this study is to analyze tax farming contracts, which are not only utilized for domestic borrowing but are also crucial for understanding the production and productivity of arable lands. The primary purpose of state ownership was to protect the reaya from being transformed into workers by tax farmers. However, influenced by economic challenges, the state began allocating land to mültezims through lifetime contracts. Consequently, mültezims evolved into a form of entrepreneur, and these individuals began seeking increased monetary resources to maintain their new positions (Inalcik, 1977: 27-52).

To comprehend the evolution of the Ottoman Empire, it is essential to analyze not only the tax farming contract between the state and mültezim but also the contracts and production relations between the mültezim and reaya. While lifetime tax farm contracts were established, tax farmers acquired certain types of private property. These lands were allocated through wage and rent contracts to farmers. State-owned lands, whose taxes were farmed by tax farmers, were based on sharecropping among parties including the state, tax farmers, and the reaya. However, with the establishment of lifetime tax farming contracts, mültezims began to acquire unused land to cultivate through wage and rent contracts. Despite the abundance of land and scarcity of labor, mültezims recruited their own slaves, fugitive peasants, or immigrants on these new lands (Nagata, 1997). Furthermore, the lands obtained by mültezims could be considered private property. Although no single contract provided the most efficient outcome, it was anticipated that private property under mültezims would be more efficient and productive than under other forms of state-owned land. However, neither wage nor rent contracts achieved an effective and productive level surpassing sharecropping in the Ottoman Empire. Nevertheless, according to Nagata (1997), wage contracts are more productive than rent contracts. Table 1 also illustrates this situation in the Ottoman Empire.

Table 1. A Comparison of Contracts from Hüseyin Agha's Plantations

Farms	**Wage Contracted Farm (Hectar)**	**%**	**Rent Contracted Farm (Hectar)**	**%**	**Revenues From Wage Contracted Farm (qurush)**	**Revenues From Rent Contracted Farm (qurush)**
Burunoren	512	50	509	50	4.275	1.200
Karaagacli	790	43	908	57	19.650	1.974

Kayislar	400	34	1.167	66	4.805	750
Mihaili	296	48	324	52	1.962	462
Ulu-bara	1.329	100	0	0	-	-
Total	3.327	53	2.908	47	30.692	4.386

Source: Nagata (1997)

As shown in Table 1, income per acre is higher under wage contracts than under rent contracts. This outcome was observed in relation to the monitoring activities of the landowner or the provision of new technological production tools by farmers recruited under wage contracts. Conversely, under rent contracts, farmers are unable to provide new technological production inputs because of the additional costs involved. Concurrently, the mültezims began to accumulate wealth. One of the most significant examples of this phenomenon is the Karaosmanoglu Family from Western Anatolia in the Ottoman Empire. The mültezim family also maintained sharecropping contracts with the state and its reaya, working on state-owned lands.

The wealth of mültezims can be ascertained from archival documents. An examination of the stocktaking of Mustafa Agha in Adana Province revealed that this mültezim possessed more than 15 million qurushes in wealth. Another prominent mültezim, Hadji Mehmed Aga of Menemen, amassed a considerable fortune of approximately 35 to 40 million qurushes, as evidenced by a subsequent state audit. According to the registers of the Hadji, although total wealth appeared to be only one million qurushes, the state auditor determined that it exceeded one million qurushes. The auditor subsequently conveyed the state's directive to mültezim, stating that if the mültezim desired his children to receive their inheritance, this matter could be resolved through a payment of 7.5 million qurushes to the state. This wealth accumulation pattern has not yet been isolated. For instance, the Voivode of Gelembe District Hadji Mehmed Agha extended a loan amounting to 165 thousand qurushes to the local population. The wealth of the mültezims continued to increase in the mid-nineteenth century. Hadji Mehmed Sadik Bey from Manisa, who died in 1862, left a total wealth of approximately 2 million qurushes.

The wealth of these mültezims was predominantly dependent on tax farms and lifetime tax contracts (Nagata, 1997:60). However, the privilege of obtaining tax farming contracts was also contingent upon political support and the balance of power among other parties, such as fellow mültezims and high governors in close proximity to the sultan. Genc (1975:244) elaborated on this issue, noting that individuals serving as lifetime tax farmers, who were well connected and in close association with the sultan, procured these contracts to serve their own self-interests. Moreover, this group could manipulate the information originating from the districts to secure contract renewals. For instance, complaints from the reaya were exploited to accuse the mültezim Hadji Mustafa Agha by employing force to collect excessive taxes from the reaya in 1755. According to the investigation, this tax farming contract was shared between Pasha and Mustafa Agha, with a 75 percent to 25 percent distribution. Pasha transferred tax farming rights

to the mültezim at a price three times higher than that obtained by Pasha. Consequently, mültezim attempted to collect taxes at a rate four times higher than the original price to generate profit and remit Pasha's share.

Table 2 compares the losses associated with the various contractual forms analyzed for the Ottoman Empire. According to Table 2, there is no optimal solution under all the circumstances. Only with a change in circumstances will the form of institutions change. In addition to these transfers among the mültezims, it can be argued that the mültezims allocated their wealth primarily to protect their position and maintain relations with higher bureaucrats close to the sultan, rather than investing in land to enhance the productivity and efficiency of production.

Table 2. Sources of Losses from Various Contractual Forms for the Ottoman Empire

	Policing Labor	Policing Land	Policing Output	Lack of Specializing
High Losses	FW	FR	SC	SO
Intermediate Losses	SC	SC	FW	SC
Low or No Losses	FR, SO	FW, SO	SO, FR	FW, FR

Source: Barzel (1997:54) Notes: SO: Sole owner of land and labor
SC: Share Contract
FW: Fixed-Wage Contract
FR: Fixed-Rent Contract

CONCLUSION

According to the arguments presented in this study, tax farming contracts failed to accurately reflect the reaya's tax-paying capacity. Instead, they revealed the challenges associated with state-owned land and the resultant uncertainty. Furthermore, sharecropping arrangements yielded higher revenues compared to rent contracts and wage contracts established between the mültezim and reaya. Despite the potential for substantial revenue generation, it was distributed among primary and secondary mültezims, resulting in the state collecting only a modest portion. More significantly, tax farming contracts created ambiguity in property rights, which led to rent-seeking behaviors among mültezims on state-owned lands under such contracts. State ownership of lands potentially hindered investment, as mültezims might have been reluctant to invest due to the uncertainty of property rights that could be altered by successive sultans' decrees. Consequently, changes in sultanate could precipitate changes in high-ranking bureaucrats responsible for organizing and assigning mültezims to various lands. In summary, each high-ranking bureaucrat had their affiliated mültezims and local groups that participated in tax farming contracts. As a result, the ambiguity in property rights emerged due to changes in high-ranking bureaucrats and sultans, as well as institutional transformations. The primary

outcome of this institutional environment and its evolution was the proliferation of rent-seeking activities at the expense of efficiency and productivity.

REFERENCES

Barkan, Ö. L. 1980. Türkiye'de Toprak Meselesi / Toplu Eserler 1. Gözlem Yayınları, İstanbul.

Barzel, Y. 1982. Measurement Cost and the Organization of Markets. Journal of Law and Economics, 25: 27-48.

Barzel, Y. 1997. Economic Analysis of Property Rights. Cambridge University Press, New York.

Buchanan, J. M. 1980. Rent-Seeking and Profit-Seeking. In J. M. Buchanan, R. D. Tollison, and G. Tullock (eds.), Toward a Theory of the Rent-Seeking Society, 3-15. Texas A&M University Press, College Station.

College Station, 3-15

Cheung, S. N. S. 1968. Private Property Rights and Sharecropping. Journal of Political Economy, 76: 1107-1112.

Cheung, S. N. S. 1969. Transaction Costs, Risk Aversion, and the Choice of Contractual Arrangements. Journal of Law and Economics, 12: 23-42.

Coase, R. H. 1937. The Nature of the Firm. Economica, 4: 386-405.

Coase, R. H. 1960. The Problem of Social Cost. Journal of Law and Economics, 3: 1-44.

Coase, R. H. 1998. The New Institutional Economics. American Economic Review, 88: 72-74.

Genç, M. 1975. Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi. In O. Okyar and N. Nalbantoğlu (eds.). Türkiye İktisat Tarihi Semineri. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Genç, M. 2000. Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi. Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Greif, A. 2006. Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade. Cambridge University Press, New York.

İnalcık, H. (1977). Centralization and Decentralization in Ottoman Administration. In T. Naff and R. Owen (eds.). Studies in Eighteenth Century Islamic History. University of Southern Illınois Press, Cardondale.

Karaman, K. K. and Pamuk, Ş. 2010. Ottoman State Finances in European Perspective. The Journal of Economic History, 70: 593-629.

Nagata, Y. 1997. Tarihte Ayanlar: Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Nagata, Y. 1999. Muhsin-Zade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi. Akademi Kitabevi, İzmir.

North, D. C. 1981. Structure and Change in Economic History. W. W. Norton & Company, New York.

North, D. C. 1989. Institutions and Economic Growth: An Historical Introduction. World Development, 17: 1319-1332.

North, D. C. And Thomas, R. P. 1972. The Rise of the Western World. Cambridge University Press, Cambridge.

Pamuk, Ş. 2004. Institutional Change and the Longevity of the Ottoman Empire, 1500-1800. The Journal of Interdisciplinary History, 35: 225-247.

Tabakoğlu, A. 1997. Türk İktisat Tarihi. Dergâh, İstanbul.

Tabakoğlu, A. 2007. Türkiye İktisat Tarihi. Dergâh, İstanbul.

Tullock, G. 1967. The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft. Economic Inquiry, 5: 224-232.

Tullock, G. 2005. Public Goods, Redistribution and Rent Seeking. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

Weingast, B. R. 2008. Why Developing Countries Prove So Resistant to the Rule of Law. In J. J. Heckman, R. L. Nelson and L. Cabantingan, (eds.), Global Perspectives on the Rule of Law. Routledge-Cavendish, London.

STATÜ ARAYIŞI VE SERMAYE BİRİKİMİ: BİR DEĞERLENDİRME

STATUS SEEKING AND CAPITAL ACCUMULATION: AN EVALUATION

Görkem BAHTİYAR
Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Tarihi Anabilim Dalı
Dr., Bursa Uludağ University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics History Department
ORCID ID: 0000-0002-5092-6819

Hasan Bakır
Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Dış Ticaret Programı
Dr., Bursa Uludağ University, Vocational School of Social Sciences, Foreign Trade Programme
ORCID ID: 0000-0002-8248-6643

Zafer Beyiz
Doktora öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Teorisi Anabilim Dalı
Ph. D. Student, Bursa Uludağ University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Theory Department
ORCID ID: 0000-0002-1529-7332

ÖZET

Ekonomik birimlerin davranışlarının motivasyon kaynakları geçmişten günümüze temel merak alanlarından biri olmuştur. Adam Smith'e göre, ekonomik davranışları şekillendiren faktörler, yaşam koşullarını iyileştirme arzusunun ötesinde, bireyleri servet biriktirmeye de teşvik eder. Bu teşvik aynı zamanda statü arayışı ile de etkileşim halindedir ve ilişkilidir. Statü arayışının bir sonucu olarak tasarrufların ve sermaye birikiminin artacağı iddiası literatürde çokça tartışılmıştır. T. Veblen "The Theory of the Leisure Class" adlı eserinde gösterişçi tüketimin sosyal statü kaygısı tarafından motive edildiğini belirtmiştir. Ampirik çalışmalara göre, sosyal statü kaygısıyla şekillenen bireysel tercihler, talep kalıplarını da etkileyebilmekte ve ekonomik büyümenin uzun vadeli kompozisyonunda içsel bileşenlere dönüşebilmektedir. Toplumda saygın bir yer edinmek isteniyorsa, mülk sahibi olmanın veya servete hükmetmenin bir birey için önemli bir fark yarattığı ileri sürülmüştür. Statü ve servet birikimine ilişkin literatürün bir diğer kolu M. Weber ve W. Sombart'ın tezleri doğrultusunda ilerlemektedir. Weber'de dini temellere daha çok çalışma, birikim, yatırım ve servet edinme boyutlarında atıfta bulunulmaktadır. Sombart ise konuyu daha çok feodal yaşam tarzına özgü bir özellik olarak tanımlanan "lüks" kavramı üzerinden ele almaktadır. Sombart'a göre statü arayışı davranışları kapitalizmin ve erken sanayileşmenin gelişimini kolaylaştıran bir etki yaratmıştır. Bu çalışma statü arayışı, servet birikimi ve kapitalizmin gelişimine ilişkin literatürü incelemektedir. Temel

odak noktamız, insanların birikmiş servetlerini kullanarak statülerini yükseltmeye yönelik içsel arzularıdır.

Anahtar Kelimeler: Statü, sermaye birikimi, tasarruf, tüketim.

ABSTRACT

The motivational sources of economic units' behaviors have been one of the main areas of curiosity from past to present. According to Adam Smith, the factors that shape economic behavior, beyond the desire to improve living conditions, also encourage individuals to accumulate wealth. This incentive also interacts with and is related to the search for status. The claim that savings and capital accumulation will increase as a result of the search for status has been widely discussed in the literature. T. Veblen stated in "The Theory of the Leisure Class" that conspicuous consumption is motivated by social status anxiety. According to empirical studies, individual preferences shaped by social status anxiety can also affect demand patterns and turn into internal components in the long-term composition of economic growth. It has been argued that owning property or commanding wealth makes a significant difference for an individual if a respectable place is desired in society. Another strand of the literature on status and wealth accumulation progresses along the lines of the theses of M. Weber and W. Sombart. In Weber, religious foundations are mostly referred to in the dimensions of work, accumulation, investment and wealth acquisition. Sombart, on the other hand, addresses the issue through the concept of "luxury", which is mostly described as a characteristic specific to the feudal lifestyle. According to Sombart, status-seeking behaviors have created an effect that facilitates the development of capitalism and early industrialization. This study delves into the literature on status seeking, wealth accumulation and the development of capitalism. Our main focus is on the intrinsic desire of human beings to raise their status, by using accumulated wealth in the process.

Keywords: Status, capital accumulation, savings, consumption.

EĞİTİM HARCAMALARININ ETKİNLİK ANALİZİ VE PISA PERFORMANSI

EFFICIENCY ANALYSIS OF EDUCATION EXPENDITURES AND PISA PERFORMANCE

Vildan KİSTİK

Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakltesi, Ekonometri Bölümü- Yöneylem Araştırması Bilim Dalı

Dr., Marmara University, Faculty of Economics, Department of Econometrics- Operational Research

ORCID ID: 0000-0001-6213-4619

ÖZET

Kamu harcamaları içerisinde eğitim harcamaları, şüphesiz Türkiye'nin hem ekonomik hem de bilimsel anlamda gelişimi için büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, 2015-2022 yılları arasında eğitim harcamalarının etkinliği ile bu yıllar arasında Türkiye'nin PISA performansını karşılaştırarark; eğitim harcamalarının etkin kullanımının PISA performans puanları üzerinde bir etkisi olup olmadığını anlamaya çalışmaktır. TCMB'den alınan 2015-2022 verileri ile eğitim harcamalarının etkinliği, yıllara göre MOORA yöntemi kullanılarak ölçülmüştür. Kullanılan karar değişkenleri, cari oran, likidite oranı, nakit oran, finansal kaldıraç oranı, özkaynakların varlık toplamına oranı, kısa vadeli yabancı kaynakların kaynak toplamına oranı, stok devir hızı, alacak devir hızı, net çalışma sermayesi devir hızı, maddi duran varlık devir hızı, faaliyet kar marjı ve net kar marjı olarak belirlenmiştir. Analiz sonucunda 2021 yılı ilk sırada 2020 yılı ise ikinci sırada yer almıştır. Pandemi sürecinde eğitim harcamalarının en etkin şekildiği kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum fiziksel harcamaların büyük oranda azalması ile ilişkilendirilmiştir. PISA 2022 Türkiye performansına bakıldığında 2018-2022 yılları arasındaki başarı puanlarında, Matematik ve Okuma alanlarında bir düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Bu da pandemi sürecinde eğitim harcamalarının etkin olmasının başarıyla değil, fiziksel harcamaların azalmasıyla ilişkili olabileceği anlamına gelmektedir. 2020-2021 yılları analizin dışında bırakıldığında, eğitim harcamalarının en etkin kullanıldığı yıl 2017, sonrasında 2016-2015-2022-2018-2019 yılları olduğu gözlemlenmiştir. PISA 2015 ve 2018 Türkiye raporlarına bakıldığında 2015-2018 yılları arasında okuma becerileri, fen ve matematik puanlarında ciddi bir artış gözlemlenirken, sıralamada son üç sırada yer alan 2022-2018-2019 yılları için PISA 2018 ve 2022 raporlarına bakıldığında, sadece fen becerisinde küçük bir artış, okuma ve matematik becerisinde ise azalma görülmektedir. Eğitim harcamalarının en etkin kullanıldığı yıllar ve bu yıllardaki PISA puanlarının artış eğiliminde olması, eğitim harcamalarının en iyi şekilde kullanılmasının, PISA performansı ve akademik başarı ile ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Harcamaları, PISA, Etlinlik Analizi, MOORA

ABSTRACT

Among public expenditures, education expenditures are undoubtedly of great importance for Turkey's economic and scientific development. The aim of this study is to compare the efficiency of education expenditures between 2015 and 2022 with Turkey's PISA performance between these years and to understand whether the efficient use of education expenditures has an impact on PISA performance scores. The efficiency of education expenditures was measured using the MOORA method by years with the 2015-2022 data obtained from the CBRT. The decision variables used are current ratio, liquidity ratio, cash ratio, financial leverage ratio, equity to total assets ratio, short-term liabilities to total resources ratio, inventory turnover, receivables turnover, net working capital turnover, tangible fixed asset turnover, operating profit margin and net profit margin. As a result of the analysis, 2021 ranked first and 2020 ranked second. It was determined that education expenditures were used most effectively during the pandemic process. This was associated with a significant decrease in physical expenditures. Looking at Turkey's performance in PISA 2022, it was observed that there was a decrease in achievement scores between 2018 and 2022 in the fields of Mathematics and Reading. This means that the effectiveness of education expenditures during the pandemic may be related to the decrease in physical expenditures, not success. When the years 2020-2021 are excluded from the analysis, it is observed that the most effective use of education expenditures was in 2017, followed by the years 2016-2015-2022-2018-2019. When we look at the PISA 2015 and 2018 Turkey reports, we observe a significant increase in reading, science and mathematics scores between 2015 and 2018, whereas when we look at the PISA 2018 and 2022 reports for the years 2022-2018-2019, which are in the last three places in the ranking, we see only a small increase in science skills and a decrease in reading and mathematics skills. The years in which education expenditures were used most effectively and the upward trend in PISA scores in these years suggest that the best use of education expenditures may be associated with PISA performance and academic achievement.

Keywords: Education Expenditures, PISA, Efficiency Analysis, MOORA

KUR'AN-I KERİM EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNDE EĞİTMEN FAKTÖRÜ

INSTRUCTOR FACTOR IN QURANIC EDUCATION AND INSTRUCTION

Osman BAYRAKTUTAN

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'an'ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı

Assoc. Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Theology, Department of Quranic Reading and Recitation Sciences

ORCID ID: 0000-0002-0802-2971

ÖZET

Bu bildiri, Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretim sürecinde eğitici faktörlerin kritik önemini kapsamlı bir şekilde inceler. Kur'an-ı Kerim, İslam'ın kutsal kitabı olarak, sadece dini bilgileri değil, aynı zamanda geniş bir ahlaki, sosyal ve kültürel öğreti setini içerir. Bu çalışma, Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesi ve anlaşılmasında eğitici faktörlerin - öğretim metodolojileri, eğitim materyalleri ve eğiticilerin yetkinliği gibi - oynadığı rolü derinlemesine ele alır. Eğitim süreçlerinde kullanılan çeşitli pedagojik yaklaşımlar, eğitim materyallerinin önemi ve eğiticilerin rolü gibi konulara odaklanarak, öğrencilerin metni daha iyi anlamalarını ve içselleştirmelerini sağlamanın yollarını araştırır.

Eğitimde pedagojik yaklaşımların çeşitliliği, öğrencilerin öğrenme stilleri ve ihtiyaçlarına uygun olmalı ve onların Kur'an-ı Kerim'i derinlemesine anlamalarını sağlamalıdır. Eğitim materyallerinin, öğrencilerin yaş ve öğrenme seviyelerine uygun şekilde tasarlanması, öğrenme sürecini doğrudan etkilerken, eğiticilerin bilgi düzeyi, öğretme becerileri ve öğrencilerle kurdukları ilişki de bu sürecin verimliliği üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

Çağdaş öğretim metodolojileri, etkileşimli öğrenme, problem çözme ve kritik düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlayarak, öğrencilerin metni derinlemesine anlamalarını ve yaşamlarına uygulamalarını teşvik eder. Bu metodolojilerin Kur'an-ı Kerim öğretimine entegrasyonu, kutsal metnin günümüzde hala nasıl ilgili ve etkili olduğunu vurgular.

Bu bildirinin sonuç kısmında, Kur'an-ı Kerim eğitimi ve öğretiminde eğitici faktörlerin öğrencilerin kutsal metni etkili bir şekilde öğrenmeleri ve içselleştirmeleri için hayati öneme sahip olduğu vurgulanır. Pedagojik yaklaşımların çeşitlendirilmesi, eğitim materyallerinin zenginleştirilmesi ve eğiticilerin profesyonel gelişiminin teşvik edilmesi gibi öneriler sunularak, eğitim sürecinin iyileştirilmesi gerektiği belirtilir. Bu iyileştirmeler, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i anlama ve uygulama yeteneklerini geliştirmek ve böylece kutsal metnin geniş öğretisini günümüz dünyasına aktarmak için gereklidir. Bildiri, Kur'an-ı Kerim eğitiminin gelecekteki başarısının, eğitim metodolojileri, materyalleri ve eğiticilerin sürekli gelişimine bağlı olduğunu sonuç olarak ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Eğitimi, Pedagojik Yaklaşımlar, Eğitim Materyalleri, Eğitimcilerin Yetkinliği, Çağdaş Öğretim Metodolojileri

ABSTRACT

This paper comprehensively investigates the critical importance of educational factors in the process of teaching and learning the Quran. The Quran, as the holy book of Islam, contains not only religious teachings but also a wide array of moral, social, and cultural teachings. This study delves into the role of educational factors - teaching methodologies, educational materials, and the competence of educators - in facilitating the teaching and understanding of the Quran. It focuses on various pedagogical approaches, the significance of educational materials, and the role of educators in enhancing students' comprehension and internalization of the text.

The diversity of pedagogical approaches in education must cater to the learning styles and needs of students to enable a deeper understanding of the Quran. The design of educational materials tailored to the age and learning levels of students directly impacts the learning process, while the knowledge level, teaching skills, and relationships that educators establish with students significantly influence the efficiency of this process.

Contemporary teaching methodologies aim to develop interactive learning, problem-solving, and critical thinking skills, encouraging students to deeply understand and apply the teachings of the Quran in their lives. The integration of these methodologies into Quranic teaching highlights the relevance and effectiveness of the holy text in today's world.

In the conclusion of the paper, it is emphasized that educational factors play a vital role in enabling students to effectively learn and internalize the Quran. Suggestions such as diversifying pedagogical approaches, enriching educational materials, and promoting the professional development of educators are presented to improve the educational process. These improvements are necessary to enhance students' abilities to understand and apply the teachings of the Quran, thus transmitting its comprehensive teachings to the contemporary world. The paper concludes by stating that the future success of Quranic education depends on the continuous development of teaching methodologies, materials, and educators.

Keywords: Quranic Education, Pedagogical Approaches, Educational Materials, Educators' Competence, Contemporary Teaching Methodologies

1.GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim eğitiminin temel amacı, bireylerin İslami bilgiyi doğru bir şekilde öğrenmeleri ve bu bilgileri günlük yaşamlarına entegre etmeleridir. Bu süreçte eğitici faktörü, öğretim metodolojileri, eğitim materyalleri ve eğiticilerin yeterliliği gibi çeşitli boyutları kapsar.

2.Eğitici Faktörünün Önemi:

2.1. Pedagojik Yaklaşımlar: Kur'an-ı Kerim öğretiminde kullanılan pedagojik yaklaşımların, öğrencilerin öğrenme stilleri ve ihtiyaçlarına uygun olması gerekmektedir. Çeşitlilik gösteren bu yaklaşımlar, öğrencilerin metni daha iyi anlamalarını ve içselleştirmelerini sağlar.

2.2. Eğitim Materyalleri: Eğitim materyallerinin, öğrencilerin yaş gruplarına ve öğrenme seviyelerine uygun olarak tasarlanması, Kur'an-ı Kerim öğretimindeki başarıyı doğrudan etkiler. Görsel ve işitsel araçların kullanımı, öğrenme sürecini destekleyici bir rol oynar.

2.3. Eğiticilerin Rolü: Eğiticiler, Kur'an-ı Kerim öğretiminde merkezi bir role sahiptir. Onların bilgi düzeyi, öğretme becerileri ve öğrencilerle kurdukları ilişki, eğitim sürecinin verimliliğini önemli ölçüde etkiler.

3. Eğitim Metodolojileri:

3.1. Geleneksel Metodlar: Geleneksel öğretim metodları, tekrar ve ezberlemeye dayalı yaklaşımları içerir. Bu yöntemler, öğrencilerin metni ezberlemelerine yardımcı olurken, anlam ve yorumlama becerilerinin geliştirilmesine de odaklanmalıdır.

3.2. Çağdaş Metodlar: Çağdaş öğretim metodları, etkileşimli öğrenme, problem çözme ve kritik düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlar. Kur'an-ı Kerim öğretiminde bu metodların entegrasyonu, öğrencilerin metni derinlemesine anlamalarını ve yaşamlarına uygulamalarını teşvik eder.

4. Sonuç ve Öneriler:

Kur'an-ı Kerim eğitimi ve öğretiminde eğitici faktörü, öğrencilerin kutsal metni etkili bir şekilde öğrenmeleri ve içselleştirmeleri için hayati öneme sahiptir. Eğitim sürecinde pedagojik yaklaşımların çeşitlendirilmesi, eğitim materyallerinin zenginleştirilmesi ve eğiticilerin sürekli profesyonel gelişimleri, bu sürecin başarısını artıracak temel unsurlardır. Bu bağlamda, aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- **Eğitim Programlarının Çeşitlendirilmesi:** Kur'an-ı Kerim eğitimi programlarının, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine ve seviyelerine uyum sağlayacak şekilde çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bu çeşitlilik, öğrencilerin metni daha iyi anlamalarını ve kendi hayatlarına uygulamalarını kolaylaştırır. Kur'an-ı Kerim eğitimi, bireylerin İslam'ın kutsal metnini derinlemesine anlamalarını ve bu bilgileri günlük yaşamlarına entegre etmelerini sağlayan temel bir süreçtir. Bu süreçte, eğitim programlarının çeşitlendirilmesi, öğrencilerin farklı öğrenme stilleri ve seviyelerine uygun olarak tasarlanmalıdır. Bu çeşitlilik, öğrencilerin metni daha iyi anlamalarını ve kendi hayatlarına uygulamalarını kolaylaştırırken, onların bireysel ihtiyaç ve kapasitelerine uygun öğrenme ortamları yaratılmasını sağlar.

- **Eğiticilere Sürekli Eğitim:** Eğiticilerin pedagojik becerilerinin ve Kur'an-ı Kerim bilgilerinin sürekli olarak geliştirilmesi önemlidir. Bu amaçla düzenli olarak profesyonel

gelişim programları ve atölye çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Eğiticilere yönelik sürekli eğitim, Kur'an-ı Kerim eğitimi ve öğretiminde hayati bir rol oynamaktadır. Bu süreç, eğiticilerin pedagojik becerilerini, ilmi bilgilerini güncel tutmalarını ve öğretim yöntemlerini çağdaş eğitim standartlarına uygun hale getirmelerini sağlar. Eğiticilerin sürekli olarak kendilerini geliştirmeleri, öğrencilere daha etkili ve anlamlı bir öğrenme deneyimi sunmanın anahtarıdır. Bu metinde, eğiticilere yönelik sürekli eğitimin önemi, uygulama yolları ve beklenen faydalar üzerinde durulacaktır.

- **Eğiticilere Sürekli Eğitim: Önemi ve Gerekçeleri**

- Kur'an-ı Kerim eğitimi, sadece dini bilginin aktarılması değil, aynı zamanda öğrencilerin ahlaki ve manevi gelişimlerini destekleyen bir süreçtir. Bu nedenle, eğiticilerin bu özel alanda derinlemesine bilgi sahibi olmaları ve etkili öğretim yöntemlerini kullanmaları gerekmektedir. Sürekli eğitim, eğiticilerin kendi alanlarındaki gelişmeleri takip etmelerini, yeni öğretim teknikleri öğrenmelerini ve öğrencilerin değişen ihtiyaçlarına cevap verebilmelerini sağlar.

- **Sürekli Eğitimin Uygulanması**

- **Profesyonel Gelişim Programları:** Üniversiteler, eğitim kurumları ve dini organizasyonlar tarafından düzenlenen profesyonel gelişim programları, eğiticilere yönelik en önemli sürekli eğitim kaynaklarından biridir. Bu programlar, eğiticilere Kur'an-ı Kerim'in öğretimi, pedagojik yöntemler ve öğrenci psikolojisi gibi konularda derinlemesine bilgi sunar.

- **Çevrimiçi Kurslar ve Seminerler:** Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, çevrimiçi platformlar üzerinden sunulan kurslar ve seminerler, eğiticilere esnek öğrenme imkanları sunmaktadır. Bu kaynaklar, eğiticilerin mekân ve zaman kısıtlamaları olmadan mesleki bilgilerini artırmalarına olanak tanır.

- **Araştırma ve Yayın Faaliyetleri:** Eğiticilerin araştırma yapmaları ve alanlarıyla ilgili akademik yayınlara katkıda bulunmaları, sürekli eğitimin önemli bir parçasıdır. Bu faaliyetler, eğiticilerin bilgi birikimlerini genişletmelerine ve mesleki gelişimlerine katkıda bulunur.

Bu sayede Sürekli eğitim programlarına katılan eğiticiler, öğretim metodolojileri konusunda daha bilinçli hale gelir ve bu da derslerin daha etkili ve verimli geçmesini sağlar. Eğiticilerin pedagojik becerilerinin artması, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamalarına ve öğrenme süreçlerinde daha başarılı olmalarına yardımcı olur. Eğiticilerin sürekli eğitim yoluyla yeni öğretim teknikleri ve teknolojileri hakkında bilgi sahibi olmaları, derslerin daha interaktif ve katılımcı olmasını sağlar. Bu, özellikle dijital çağda öğrencilerin dikkatini çekmek ve onları motive etmek için büyük önem taşır.

5. Kur'an'ı Kerim Eğitiminde Fem-i Muhsin'in Önemi

Kur'an-ı Kerim eğitimi, sadece yüzeydeki bir okuma pratiğinden çok daha fazlasını gerektirir; derinlemesine bir gayret, disiplin ve sürekli bir temrin sürecini içerir. Kur'an öğreticileri, sadece bilgi aktarımı yapmakla kalmamalı, aynı zamanda öğrencilerinin Kur'an harflerini sağlam bir biçimde özümsemelerini sağlamak için aktif ve teşvik edici bir rol oynamalıdırlar. Fem-i muhsin olmak, Kur'an-ı Kerim'i doğru telaffuz etmekle ilgili bir liderlik pozisyonunu ifade eder; bu, öğreticilerin öğrencilerine örnek olmalarını ve kendileri tarafından sıklıkla okuma yapmalarını gerektirir.

Etkili bir Kur'an eğitimi için çeşitlendirilmiş öğretim yöntemlerinin ve teknolojinin kullanılması önemlidir. Yöntemlerin çeşitliliği, her öğrencinin öğrenme stilini destekler ve Kur'an dersinin canlı ve etkileşimli bir ortama dönüşmesini sağlar. Kur'an öğretmenleri, öğrencilerini yüreklendirirken, onları notla değil, öğrenme sürecine katılımlarıyla değerlendirmelidir.

Kur'an öğreticilerinin, öğrencilerin dikkatini ders boyunca sürdürebilmeleri için sınıf içi dinamikleri iyi yönetmeleri gerekir. Her öğrencinin dersi aktif bir şekilde dinlemesi ve öğrenmesi teşvik edilmelidir. Ayrıca, Kur'an eğitiminin sadece sınıf veya kurs ortamıyla sınırlı kalmaması kritik bir öneme sahiptir; evde de bu eğitimin devam etmesi sağlanmalıdır.

Kur'an öğretmenleri, özellikle genç öğrencilerin bilişsel ve duygusal ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, dersleri mümkün olduğunca etkileşimli ve eğlenceli hale getirmelidirler. Bu, öğrencilerin derslere olan ilgisini ve Kur'an öğrenme sürecine olan bağlılıklarını artırır. Modern teknolojik araçların kullanımı, öğrencilerin mahrec ve telaffuz becerilerini geliştirmede önemli bir rol oynayabilir.

Sonuç olarak, Kur'an-ı Kerim eğitimi, öğreticilerin ve öğrencilerin karşılıklı çabalarını gerektiren, disiplinli ve bütüncül bir yaklaşımı gerektirir. Fem-i muhsin olmak, sadece doğru telaffuzun ötesinde, Kur'an-ı Kerim'in anlamını ve amacını derinlemesine kavrayıp hayata geçirebilmeyi de içerir. Bu süreç, hem öğreticilerin hem de öğrencilerin sürekli gelişim ve ilerleme içinde olmalarını gerektirir. Kur'an eğitimi, ses ve nefesin yanı sıra, anlam ve amaç üzerine de odaklanmalıdır, böylece Kur'an'ın rehberliğinde bir yaşam tarzı benimsenir.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretiminde eğitici faktörü, öğrencilerin kutsal metni anlama ve yaşamlarında uygulama becerilerinin geliştirilmesinde kritik bir role sahiptir. Eğitim sürecinde yapılacak iyileştirmeler, bu kutsal metnin günümüz dünyasında da etkili bir şekilde öğretilmesi ve anlaşılması için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, eğitim metodolojilerinin, eğitim materyallerinin ve eğiticilerin sürekli olarak geliştirilmesine yönelik çabalar, Kur'an-ı Kerim eğitimi alanında kalıcı başarıların anahtarıdır. Kur'an-ı Kerim eğitimi ve öğretiminde eğiticilere yönelik sürekli eğitim, sadece eğiticilerin kişisel ve profesyonel gelişimlerini desteklemekle

kalmaz, aynı zamanda eğitim sürecinin kalitesini de doğrudan etkiler. Eğiticilerin güncel bilgilere ve öğretim metodolojilerine erişimleri, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim öğrenim deneyimlerini zenginleştirir ve onların dini metinleri daha derinlemesine anlamalarını sağlar. Bu nedenle, eğitim kurumlarının ve dini organizasyonların, eğiticilerin sürekli eğitimine yatırım yapması, Kur'an-ı Kerim eğitiminin geleceği için hayati öneme sahiptir. Eğiticilere sağlanan sürekli eğitim fırsatları, onların mesleki becerilerini geliştirmelerine, öğretim pratiklerini yenilemelerine ve böylece tüm eğitim topluluğuna katkıda bulunmalarına olanak tanır.

KAYNAKLAR

Abay, A. (2012). *Kur'an'da kişilik eğitiminin ilkeleri*. Düşün Yayıncılık.

Aydın, M. Ş. (1992). İbn Cema'a'ya göre öğretmenin görev ve nitelikleri. *EÜİFD*, 8, 213-228.

Aydın, M. Ş. (2001). İslam eğitim geleneğinde öğretmenlik. *EÜİFD*, 11, 59-75.

Aydınlı, A. (1995). Hz. Peygamber'in örnekliği ve cihanşümul peygamberliği, İslam'da insan modeli ve Hz. Peygamber örneği. TDV Yayınları.

Alaylıoğlu, R. & Oğuzkan, A. F. (1976). *Ansiklopedik eğitim sözlüğü*. İnkılap Yayınları.

Alkubaysı, M. H. (2003). Peygamber'in sünnetinde örnek olma yoluyla eğitim. *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 566-576.

Ayasbeyoğlu, N. (1991). İslamiyet'in eğitimimize getirdiği değerler ve Kur'an-I Kerim'in eğitim ile ilgili ayetlerinin tahlili. Milli Eğitim Basımevi.

Baktır, M. (1984). İslâm'da ilk eğitim müessesesi ashâb-ı suffa. Yaylacık Matbaası.

Binbaşıoğlu, C. (1977). *Genel öğretim bilgisi: Öğretimin ilke, yöntem ve teknikleri*. Binbaşıoğlu Yayınevi.

Çelikkaya, H. (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Alfa.

Dağ, M. & Öymen, H. R. (1974). *İslâm eğitimi tarihi: (H. I-VI/M. VII-XIII Yüzyıllarda)*. Milli Eğitim Basımevi.

Dağdeviren, A. (2002). *Kur'ân-ı Kerim'de sorular ve cevaplar*. (Basılmamış doktora tezi). SÜSBE.

Erikson, E. H., Üstün, T. B. & Şar, V. (1984). *İnsanın sekiz çağı*. Birey ve Toplum.

Fersahoğlu, Y. (1998). *Kur'an'da zihin eğitimi*. Marifet Yayınları.

Gökalp, Z. (1974). *Terbiyenin sosyal ve kültürel temelleri*. MEB Yayınları.

Gürer, B. (2007). Bireysel ve sosyal farklılıkları sosyal bütünleşmeye dönüştürmede din eğitimi açısından Kur'an'ın rolü. (Basılmamış doktora tezi). MÜSBE.

Hamidullah, M. (1980). *İslam Peygamberi I-II*, (Çeviren: Salih Tuğ). İrfan Yayınevi.

Hökelekli, H. (2008). Kur‟an‟ın eğitime getirdiği değerler ve hedefler, X. Kur‟an Sempozyumu, Kur‟an ve Eğitim. 57-72.

Kasapoğlu, A. (2004). Kur'an'da kıssa terapisi-Hz. Peygamberin kıssalardan terapi amaçlı yardım alması. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 69-80.

Kayadibi, F. (2001). İslam dininin eğitim ve öğretime verdiği önem. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (4), 33-44.

Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve din eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 13(2), 31-54.

Kırca, C. (1987). Kur'an'a göre din eğitiminin genel prensipleri. *Diyanet Dergisi*, 23(3), 11-30.

Koçyiğit, H. (2012). Kur'an ve eğitim. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 5(10), 123-150.

Kutub, M. (1967). *Kur'ân'da edebî tasvir* (Çeviren: Süleyman Ateş). Hilal Yayıncılık.

Okiç, M. T. (1978). *İslamiyet'te kadın öğretimi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayımları.

Oruç, C. (2008). Din eğitiminin hedefleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 259-269.

Öcal, M. (1990). *Din eğitimi ve öğretiminde metodlar*. TDV.

Özbek, A. (1991). *Bir eğitimci olarak Hz. Muhammed*. Esra Yayınları.

Tokur, B. (2011). Kur'an'da soru kalıpları ve metaforlar. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (36), 105-118.

Turgut, A. (1991). *Tefsir usulü ve kaynakları*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Zorlu, C. (2006). Tebliğde öncelik ve tedrîcilik. *Sempozyumlar ve Paneller Serisi: 35*, TDV Yay., 236-248.

Mehmet Özmenli, TÜRKLERDE DEVLET VE SİVİL TEŞKİLATLAR, İKSAD YAYINEVİ, ANKARA: 2023, ss. 184

Mehmet Özmenli, STATE AND CIVIL ORGANIZATIONS AMONG THE TURKS, IKSAD PUBLISHING HOUSE, ANKARA: 2023, pp. 184

Osman BAYRAKTUTAN

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyatFakültesi, Kur'an'ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı

Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Teology, Quran Reading and Recitation Science Department

ORCID ID: 0000-0002-0802-2971

Nihat DEMİRKOL

Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı

Dr. Iğdır University, Faculty of Theology, Department of Tafsir of Basic Islamic Sciences

ORCID ID: 0000-0001-5929-8161

ÖZET

Editörlüğünü Prof. Dr. Mehmet Özmenli'nin yaptığı "Türklerde Devlet ve Sivil Teşkilatlar" kitabı, Türk tarihi bağlamında devlet ve sivil kuruluşlar arasındaki karmaşık ilişkinin kapsamlı bir incelemesini sunuyor. Bu akademik çalışma, ilk göçebe kavimlerden Osmanlı İmparatorluğu'na ve modern Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar uzanan Türk devletleri ve imparatorluklarının çeşitli dönemlerinde devlet yapılarının ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimini incelemektedir. Ciltte, Yrd. Doç. Dr. Nazım Kuruca, Öğr. Gör. Hüseyin Kara, Vedat Meral, Yrd. Doç. Dr. Bekir Sarıyıldız, Dr. Emrah Akar, Öğr. Katkıda bulunanların her biri Türk idari ve toplumsal örgütlenmesinin farklı yönlerini analiz ediyor.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Osmanlı, Türk, Devlet, Sivil Teşkilatlar.

ABSTRACT

The book "Türklerde Devlet ve Sivil Teşkilatlar" (State and Civil Organizations among the Turks), edited by Prof. Dr. Mehmet Özmenli, offers a comprehensive examination of the complex relationship between the state and civil organizations in the context of Turkish history. This academic work investigates the development of state structures and civil society organizations throughout various periods of Turkish states and empires, ranging from early nomadic tribes to the Ottoman Empire and progressing to the modern Turkish Republic. The volume includes contributions from an esteemed group of historians and scholars, such as Assistant Professor Dr. Nazım Kuruca, Lecturer Hüseyin Kara, Vedat Meral, Assistant Professor Dr. Bekir Sarıyıldız, Dr. Emrah Akar, Lecturer Gökhan Hamzaçebi, and Sultan

Gürsoy, with each contributor analyzing different aspects of Turkish administrative and societal organization.

Keywords: History, Ottoman, Turkish, State, Civil Organizations.

Entrance

The book is structured to provide a comprehensive overview, starting with the foundational aspects of Turkish state formation, military organization, cultural and social institutions, and extending to the complex dynamics of civil organizations within the Ottoman Empire and modern Turkey. It underscores the importance of military organizations, as seen in the case studies of the Seljuk and Ottoman empires, highlighting the role of military elites in governance and societal structure.

One of the key themes explored is the transformation of civil and military organizations over time, reflecting changes in governance, societal needs, and external influences. The adaptation and integration of various cultural and administrative practices from conquered territories and neighboring civilizations are meticulously analyzed. This includes the influence of Islamic principles on governance and civil society, particularly during the Ottoman era, where a sophisticated blend of Islamic law and Turkish traditions governed state affairs and civil society interactions.

The book also delves into the economic foundations of Turkish states, examining the fiscal policies, trade practices, and economic strategies that supported the expansion and sustainability of these empires. The analysis of economic structures provides insights into the complexities of managing vast empires with diverse populations and resources.

Moreover, "Türklerde Devlet ve Sivil Teşkilatlar" explores the evolution of legal and educational institutions, shedding light on the development of laws, judicial practices, and educational systems that underpinned societal norms and governance. The role of religious and educational institutions in shaping the moral and intellectual fabric of society is thoroughly examined, illustrating their impact on the social and political spheres.

In terms of civil society, the book presents a nuanced understanding of the interaction between the state and various non-governmental organizations, guilds, and community groups. It highlights how these entities contributed to the social welfare, economic prosperity, and cultural richness of Turkish societies. The balance between state control and civil society autonomy is discussed, revealing the strategies employed by Turkish states to harness the potential of civil organizations while maintaining societal order and cohesion.

The book concludes with an analysis of the legacy of Turkish state and civil organizational structures, evaluating their influence on contemporary Turkish society and governance. It

provides a critical assessment of the challenges and opportunities faced by modern Turkey in reconciling its rich historical legacy with the demands of a dynamic global landscape.

"Türklerde Devlet ve Sivil Teşkilatlar" is an invaluable resource for scholars, students, and anyone interested in the history of Turkish statecraft and civil society. Its comprehensive approach, combining historical analysis with contemporary relevance, offers a deep understanding of the complexities and achievements of Turkish organizational structures throughout history.

The book "Türklerde Devlet ve Sivil Teşkilatlar" (State and Civil Organizations among the Turks) offers a comprehensive exploration into the intricate structures of state and civil organizations within the historical context of Turkic societies. Edited by Prof. Dr. Mehmet Özmenli, this volume brings together the contributions of several scholars, each delving into specific aspects of the organizational structures that have underpinned Turkic states and societies through various epochs.

The compilation begins with an examination of the Ottoman Empire's external debts and the establishment of the Düyûn-u Umûmiyye Administration by Nazım Kuruca and Hüseyin Kara, providing insights into the financial mechanisms and challenges faced by the empire. This is followed by Vedat Meral's study on the Câgîr System within the Babur Empire, shedding light on administrative practices and land management systems that were pivotal in the governance of this state.

Further contributions include Bekir Sarıyıldız's analysis of the development of Turkish administrative organization along the Eastern Black Sea shores from the Seljuks to the Ottomans. This piece not only highlights the continuity and evolution of administrative practices but also reflects on the geographical and strategic considerations that influenced governance in these regions.

Emrah Akar’s chapter on Mehmed Ali Nüzhet Pasha's reports during his tenure as the Şehbender (Consul) of Kermanshah provides a unique perspective on the military organization of Iran through the lens of an Ottoman official. This chapter, in particular, underlines the interplay between diplomatic missions and military intelligence, showcasing how state and civil organizations interacted across political boundaries.

Gökhan Hamzaçebi's exploration of the traces of folk dances in Turkish organizations delves into the cultural underpinnings of military and civil structures, illustrating how cultural practices have been intertwined with organizational development. This chapter emphasizes the role of cultural identity in shaping both military and civil institutions.

Sultan Gürsoy's study on the world's first women's organization, Bacıyan-ı Rum, highlights the significant yet often overlooked role of women in the formation and functioning of civil society

within Turkic contexts. This chapter challenges conventional narratives by bringing to light the contributions of women to social and civil organizational structures.

Lastly, the book discusses the military organizations and wars of the Khazars, as analyzed by Mehmet Özmenli. This section provides a detailed account of the military strategies, organizational structures, and the socio-political implications of warfare in the Khazar Khanate, contributing to a broader understanding of Turkic military history.

"Türklerde Devlet ve Sivil Teşkilatlar" stands out not only for its scholarly depth but also for its comprehensive approach to the study of state and civil organizations among the Turks. The book spans a wide temporal and geographical range, from ancient Turkic tribes to the Ottoman Empire, providing a nuanced understanding of how Turkic societies have organized themselves and interacted with their environments. Through this anthology, readers gain insight into the complex interplay between military, administrative, cultural, and economic factors that have shaped Turkic states and societies over the centuries.

This volume is a valuable resource for scholars, students, and anyone interested in the history of Turkic peoples, offering a rich tapestry of research on the organizational dynamics that have underpinned Turkic states and societies throughout history.

The anthology "Türklerde Devlet ve Sivil Teşkilatlar" meticulously bridges historical narratives with contemporary analyses to offer an unparalleled view into the organizational fabric of Turkic societies. The collective effort of the contributing scholars illuminates the multifaceted nature of state and civil organizations, highlighting the adaptability and resilience of Turkic administrative and social structures across different eras and regions.

The book not only enriches our understanding of Turkic history but also contributes significantly to the broader fields of political science, sociology, and cultural studies. It provides a deep dive into the mechanisms of governance, the role of military and civil institutions, the impact of economic policies, and the cultural expressions within Turkic societies. The detailed case studies and thematic explorations underscore the complexity of state-society relations and the dynamic interplay between various organizational forms and the socio-political context in which they operated.

One of the pivotal themes that emerge from this compilation is the evolution of governance models from nomadic confederations to sophisticated empires and modern nation-states. This transition is meticulously traced through analyses of legal, economic, and social institutions, revealing a continuous thread of innovation and adaptation. The scholars' work demonstrates how Turkic states historically managed diversity, integrated various cultural elements, and responded to internal and external challenges through organizational reforms and innovations.

Furthermore, "Türklerde Devlet ve Sivil Teşkilatlar" delves into the role of religion and ideology in shaping state and civil institutions. It examines how religious beliefs and practices

were incorporated into the governance structures, influencing legal systems, education, and social welfare programs. The exploration of religious institutions, such as waqfs (charitable endowments), and their role in civil society provides a nuanced understanding of the interconnection between faith, governance, and social solidarity in Turkic societies.

The contributions to this volume collectively argue for a reevaluation of the historical narratives surrounding Turkic organizational structures, advocating for a recognition of their contributions to global history and their relevance to contemporary discussions on governance, civil society, and cultural identity. The book challenges stereotypes and misconceptions, presenting a more nuanced and comprehensive picture of Turkic societies that transcends Orientalist perspectives or reductionist interpretations.

In conclusion, "Türklerde Devlet ve Sivil Teşkilatlar" is an essential addition to the historiography of Turkic peoples, offering a rich and detailed examination of their state and civil organizations. It appeals to a wide audience, from historians and anthropologists to political scientists and cultural studies scholars, providing valuable insights and fostering a deeper appreciation of the complexity and richness of Turkic heritage. Through its interdisciplinary approach and academic rigor, the book not only contributes to our understanding of the past but also offers reflections on the present and future of state-society relations in Turkic and broader contexts.

SUPERNATURAL ENCOUNTERS IN THE MEDIEVAL ERA: AN ORIGINAL VISION OF IMAGES

Ananda Majumdar
Dr., Faculty of Divinity, North Central Theological Seminary, St Petersburg, Florida, United States

ABSTRACT

This interdisciplinary study delves into the presence of supernatural beings and images in Medieval visual culture, revealing their profound influence in communicating divine values. The term "encounters" denotes encounters with divinity or sacred values. The focus is on how medieval images enabled people to witness and engage with extraordinary phenomena daily. These divine images were prevalent from around 400 to 1500 AD, portraying the supernatural in religious and non-religious contexts. The images are classified as either natural or supernatural beings, allowing for the representation of divine and demonic influence in the universe. The paper examines the existence of unseen beings and their representation in the world, as well as the associated issues of production, sponsorship, audience, and attempts in history to distinguish between the real and the spiritual. The methodology used involves qualitative documentary analysis. The primary question addressed is how supernatural encounters in the Medieval ages were depicted in literature and how they impacted medieval literature.

Keywords: Supernatural, Natural, Universe, Image, Art, Philology, Culture.

UNDERSTANDING SUBCONSCIOUS CONSUMER BEHAVIOUR THROUGH DIGITAL NEUROMARKETING[1]

Ivana BALTEZAREVIĆ
Associate Professor, Faculty of Law, Megatrend University, Belgrade, REPUBLIC OF SERBIA

Radoslav BALTEZAREVIĆ
Senior Research Fellow, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, REPUBLIC OF SERBIA

ABSTRACT

While traditional marketing mostly depends on self-reported data from surveys or focus groups, neuromarketing provides insights into the subconscious components of decision-making. Because neuromarketing aims to comprehend consumers' subconscious habits, it is frequently referred to as the marketing of the future. This is increasingly showing to be important for our comprehension of and ability to uncover underlying consumer demands, wants, motivations, and preferences. Neuromarketing is quite helpful when it comes to product development, marketing strategy optimization, emotional engagement, etc. Neuromarketing tools, like electroencephalograms (EEG), functional magnetic resonance imaging (fRMI), magnetoencephalograms (MEG), eye tracking (ET), etc., are regrettably quite costly for small businesses. The fact that some people argue that neuromarketing techniques are not grounded in genuine neuroscience and have been disproven as hype and pseudoscience presents another challenge for this relatively new field of marketing. All things considered, neuromarketing is a fast-emerging field with huge potential for the marketing industry going forward. Companies will be able to gain a deeper understanding of the subliminal forces behind consumer behaviour in the digital sphere through integration with cutting-edge technology like immersive and artificial intelligence (AI). With the development of neuromarketing strategies and better technology, companies will soon be able to create longer-term brand relationships, carry out more successful marketing campaigns, and ultimately increase sales.

Keywords: Neuromarketing, Subconscious Consumer Behaviour, Artificial Intelligence (AI).

[1] The paper presents findings of a study developed as a part of the research project “Serbia and challenges in international relations in 2024”, financed by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia, and conducted by Institute of International Politics and Economics, Belgrade during year 2024.

EMPIRICAL ANALYSIS OF DEBTS ON ECONOMIC GROWTH IN NIGERIA USING ARDL APPROACH

OYETADE Oluwatoyese
Department of Economics, KolaDaisi University

IBITOYE Stella Opeyemi
Department of Accounting, Landmark University.

ONYIA Ethel Chidubem
Department of Economics, KolaDaisi University.

ABSTRACT

Debt is often used as a tool for financing critical infrastructural projects and stimulating economic activity, however excessive debt accumulation can have detrimental effects on economic stability. Thus, this study examines the historical context of the nation's debt profile for both (external and internal) borrowings by focusing on the dual effects and its implications on economic growth. Through an analysis of macroeconomic data ranging from 1981 to 2023, the study identifies the relationship where moderate levels of debt can contribute to growth, but excessive debt leads to crowding out of private investment, inflationary pressures and a burden on fiscal policy. The findings showed that external debt can lead to the nation to achieve sustainable economic growth in the short run, while a hindrance in the long run. Internal debt on the other hand enhance growth in long run and negative in the short run. The study recommends policy measures targeted at optimizing debt levels to support long term economic growth without undermining fiscal stability.

EFFECT OF FUEL SUBSIDY REMOVAL ON EMPLOYEES' PERFORMANCE IN FEDERAL UNIVERSITY, GUSAU

SADDAM HARUNA
Department of Public Administration, Faculty of Management and Social Sciences, Usmanu Danfodiyo University Sokoto

LAWAL, AMIRU BALARABE
Department of Business Administration, Faculty of Management and Social Sciences, Federal University Gusau, Zamfara State

ABSTRACT

This study investigates the effect of fuel subsidy removal on employees' performance in Federal University, Gusau. Using primary data sources, the study had a sample of 264 participants from a population of 950. Fuel subsidy removal was measured by changes in fuel prices, adjustments in transportation costs, and fluctuations in inflation rates, while employees' performance was assessed based on attendance and punctuality. Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) was used for the data analysis. The findings indicate that both changes in fuel prices and adjustments in transportation costs exert a positive and significant influence on employees' levels of attendance and punctuality. However, fluctuations in inflation rates were found to have an insignificant effect on employees' performance. It is recommended that the management of FUGUS should design a strategy for supportive measures to alleviate the adverse effects of fuel subsidy removal on employees' performance.

Keywords: Fuel Subsidy, Fuel Prices, Inflation Rate Transportation Cost.

INTRODUCTION

Fuel subsidy removal has been a subject of considerable debate and analysis, with far-reaching implications for various sectors of the economy. Fuel prices play a pivotal role in the economic landscape, influencing not only the cost of living but also the operational expenses of both public and private institutions (Brown & White, 2018). The removal of fuel subsidies typically results in an increase in fuel prices, directly affecting transportation costs and, subsequently, the overall cost of living for individuals (Johnson, 2021). Employees, in particular, are significantly affected as they bear the burden of increased commuting expenses.

One of the effect of the fuel subsidy removal is changes in the price of fuel. Changes in fuel prices stand as a direct and palpable indicator of the impact of fuel subsidy removal (Johnson, 2017). Historically, governments have utilized subsidies to maintain affordable fuel prices for

consumers (White, 2016). Consequently, the removal of these subsidies results in an abrupt escalation of fuel prices, affecting the operational costs of both individuals and institutions (Black, 2019). For institutions in Nigeria, this translates into potential increases in transportation costs for staff commuting to the various institutions (Green, 2021), thereby affecting both individuals' and institutions' performance.

The adjustment in transportation costs represents an intermediary variable influenced by changes in fuel prices (Miller, 2022). The University system as an institution, relies on a workforce that commutes to its premises (Taylor, 2018). An increase in transportation costs due to fuel price hikes can lead to financial strain on employees, affecting their overall well-being and, subsequently, their job performance (Clark, 2019).In addition to fuel prices and transportation costs, inflation rates serve as a macroscopic indicator reflecting the broader economic consequences of fuel subsidy removal. The removal of fuel subsidies can trigger a chain reaction in the economy, affecting prices across various sectors (Evans & Harris, 2018). In the case of the Federal University Gusau, examining the effects of inflation rates *viz* a *viz* cost of living conditions provides a comprehensive perspective on how fuel subsidy policies resonate on employees' performance in an academic environment.

Employee attendance and punctuality directly link the economic repercussions of fuel subsidy removal to workforce efficiency (Doe, 2019). These metrics are foundational in assessing the commitment and dedication of employees to their responsibilities (Johnson & Smith, 2020). Fuel price hikes, increased transportation costs, and inflationary pressures can collectively contribute to a stressful financial environment for employees, potentially influencing their ability to consistently attend and be punctual at work (Williams, 2022).

The removal of fuel subsidies has garnered significant attention in economic literature, with studies examining its far-reaching effects on various sectors of the economy including the well-being of the entire citizenry. Consequently, the overarching problem revolves around understanding the intricate dynamics between the removal of fuel subsidies, changes in fuel prices, adjustments in transportation costs, fluctuations in inflation rates, and their effects on employees' performance, which could be measured through attendance and punctuality.

Fuel subsidy removal often leads to an increase in fuel prices, posing a direct financial burden on employees who commute to work. As fuel prices rise, the cost of transportation escalates, affecting the disposable income of employees (Johnson, 2021). The consequences of increased transportation costs extend beyond mere financial implications. The stress associated with managing higher commuting expenses may influence the overall well-being of employees, potentially affecting their job satisfaction and performance (Roberts, 2019).

Moreover, fuel subsidy removal contributes to fluctuations in inflation rates, adding another layer of complexity to the economic landscape. These fluctuations do affect the purchasing

power of employees and their ability to meet basic needs. As the cost of living rises, employees may find themselves facing increased financial constraints, potentially leading to heightened stress levels and reduced job satisfaction (Taylor & Clark, 2021).

The problem is further compounded when examining attendance and punctuality as indicators of employees' performance. Increased transportation costs and financial strain resulting from fuel subsidy removal may present practical challenges for employees in terms of maintaining regular attendance and punctuality. The inability to address these challenges effectively could lead to a decline in overall employees' performance, affecting the smooth functioning of academic activities (Baker, 2019).

The academic environment is not immune to the economic ripple effects of fuel subsidy removal. Faculties, Departments and staff at Federal University, Gusau are crucial stakeholders in facilitating the institution's mission to provide quality education and contribute to knowledge

generation. Therefore, understanding how economic policy changes affect their professional lives is central for the university's sustained success.

The problem at hand necessitates an in-depth examination of the linkages between fuel subsidy removal and the various dimensions of employees' performance. A notable gap exists in the literature when it comes to understanding the effects of fuel subsidy removal on employees' performance within the context of higher education institutions. Despite a wealth of research exploring the economic implications of subsidy removal, there is a dearth of studies that delve into how these macroeconomic changes manifest in the day-to-day work habits of university employees, especially concerning attendance and punctuality (Jones et al., 2020).

The limited existing literature fails to provide nuanced insights into the challenges faced by employees at academic institutions like Federal University, Gusau. While broader economic studies may capture the overall economic effect of subsidy removal, they often fall short in unravelling the intricacies of how these changes influence the behavior and performance of university staff. This gap is particularly significant given the unique dynamics of academic settings, where factors such as institutional mission, community engagement, and the pursuit of knowledge play pivotal roles in the overall functioning of the organization (Baker, 2019).

It is against this background that the following hypothesis were formulated in null form:

$H_{0\,1}$: Changes in fuel prices have no significant effect on employees' attendance and punctuality in Federal University, Gusau.

H_{02}: Adjustment in transportation costs has no significant effect on employees' attendance and punctuality in Federal University, Gusau.

H_{03}: Fluctuations in inflation rates have no significant effect on employees' attendance and

punctuality in Federal University, Gusau.

LITERATURE REVIEW

Concept of Employee Performance

At its core, employee performance refers to the measurable output, behavior, and contributions of individuals in their respective roles within an organization (Robinson, 2018). It includes productivity, quality of work, skills and competencies, engagement, attendance, and adherence to organizational values and goals (Williams, 2021). These aspects collectively shape the effectiveness and efficiency of an employee within their job role.

The significance of employee performance within an organization cannot be overstated. It serves as a foundational pillar for achieving organizational objectives, impacting not only the success of the individual but also the overall success and competitiveness of the organization (Johnson, 2017). High-performing employees contribute significantly to increased productivity, customer satisfaction, innovation, and a positive organizational culture (Adams & Turner, 2020).

Attendance and Punctuality

Attendance and punctuality constitute fundamental pillars in organizational settings. Attendance signifies the physical presence of employees, while punctuality accentuates the importance of being on time for work, meetings, and deadlines (Jones & Brown, 2020). Together, these elements orchestrate a harmonious workplace symphony, laying the groundwork for organizational success.

In essence, attendance and punctuality embody commitment, responsibility, and respect within an organization. They are not merely obligations but core components underpinning workplace functionality. Their significance extends to their profound effects on organizational performance.

Employees with commendable attendance and punctuality significantly contribute to workplace efficiency and productivity (Adams & Turner, 2019). Their consistent presence ensures seamless task execution, timely project completions, and a dependable environment for team collaboration (Robinson, 2017). This reliability anchors the organizational ship amidst uncertainties, guiding it towards smoother operations and heightened achievements.

Concept of Fuel Subsidy

Fuel subsidy, a complex economic policy involving government financial support to reduce fuel costs for consumers, has been a subject of extensive research and scholarly discussions. Numerous scholars and researchers have contributed to the understanding of its implications on economies, societies, and the environment.

One of the key debates in the literature centers on the social and economic effects of fuel subsidies. Scholars emphasize the role of subsidies in promoting social welfare by making essential commodities more affordable for the general population. According to the scholars, lower fuel costs can alleviate the financial burden on low-income households, positively impacting their standard of living. This perspective aligns with the argument that subsidies are a crucial tool for addressing income inequality and enhancing overall social well-being.

However, a contrasting view is presented by researchers such as Johnson (2020), who argue that fuel subsidies can have detrimental effects on government budgets. Johnson further highlight that sustaining subsidies often diverts funds from critical sectors like education and healthcare, affecting long-term economic growth. This perspective underscores the trade-off between short- term relief for citizens and the potential hindrance to broader economic development.

The inefficiencies associated with fuel subsidies are explored by economists like Garcia and Rodriguez (2019). They emphasize that by artificially lowering fuel costs, subsidies discourage energy conservation and hinder investments in sustainable alternatives. This perspective aligns with the argument that subsidies can impede progress towards cleaner energy solutions, contributing to environmental degradation and perpetuating dependence on non-renewable resources.

Changes in Fuel Prices

Changes in fuel prices represent a critical aspect of economic dynamics, impacting consumers, businesses, and governments alike. This multifaceted topic has attracted significant attention from scholars and researchers, contributing diverse perspectives to our understanding of the implications, causes, and consequences of fluctuations in fuel prices.

One key area of research focuses on the factors influencing changes in fuel prices. Scholar like Hamilton (2009) have extensively examined the role of geopolitical events, such as conflicts and disruptions in oil-producing regions, in driving oil price volatility. This research underscores the interconnectedness between global political developments and energy markets, emphasizing how geopolitical tensions can lead to sudden and significant shifts in fuel prices.

Economic theories also play a crucial role in explaining changes in fuel prices. The demand and supply dynamics, as articulated by Kilian (2009), are fundamental to understanding how factors

like economic growth, industrial activity, and technological advancements influence fuel prices. Kilian's work provides a comprehensive framework for analyzing the intricate relationships between macroeconomic variables and energy markets.

Transportation Costs

Transportation costs constitute a critical element in the economic landscape, influencing trade, consumer prices, and overall economic efficiency. Scholars and researchers have delved into various aspects of transportation costs, offering insights into the factors shaping them, their impact on different sectors, and strategies for optimization.

One key dimension explored by researchers such as Anderson and Wincoop (2004) is the role of distance and geography in shaping transportation costs. Their gravity model framework provides a theoretical foundation for understanding how the distance between trading partners influences transportation costs and, consequently, trade flows. This study underscores the importance of geographical factors in determining the cost of moving goods and services.

The modal choice in transportation is a significant focus in the literature, and scholars like Hall (2006) have contributed to understanding the factors influencing decisions between different transportation modes. Hall's work emphasizes the economic, environmental, and operational considerations that shape the choice between road, rail, air, and maritime transport. This research is essential for policymakers and businesses seeking to optimize transportation costs while aligning with sustainability goals.

Moreover, the impact of transportation costs on international trade has been extensively studied. Hummels (2007) examines how variations in transportation costs affect trade patterns, emphasizing the importance of these costs in shaping comparative advantage and trade specialization. This research contributes to the broader understanding of how changes in transportation costs can influence global trade dynamics.

Inflation Rates

Inflation rates, a crucial economic indicator, have been the subject of extensive research by scholars and researchers aiming to understand their determinants, consequences, and policy implications. Numerous studies contribute to the comprehensive understanding of inflation dynamics, offering insights into the factors influencing its behavior and the consequences for economies.

One influential aspect of inflation research focuses on the determinants of inflation. Fischer (1977) presented the widely acknowledged theory of the "Phillips curve," which illustrates the trade-off between inflation and unemployment. This theory suggests that there exists a short-run inverse relationship between inflation and unemployment, providing a framework for policymakers to consider when formulating monetary and fiscal policies.

Furthermore, the role of expectations in shaping inflation has been explored by researchers such as Sargent (1982). Sargent's work emphasizes the impact of individuals' expectations about future inflation on current inflation rates. This perspective highlights the psychological and

forward- looking nature of inflation, demonstrating that expectations play a crucial role in the inflationary process.

Another line of research investigates the consequences of inflation on various economic variables. Barro (1995) examines the detrimental effects of hyperinflation on economic growth, emphasizing the importance of price stability for sustained economic development. This research underscores the negative impact of high and unpredictable inflation rates on investment, productivity, and overall economic performance.

EMPIRICAL REVIEW

Changes in Fuel Prices and Attendance/Punctuality

Kingsley, Ewhe, Peter, Okolie and Rupert (2023) investigated the effects of subsidy removal on academic staff job performance in Nigerian tertiary institutions, utilizing secondary data from online and print publications. They found that, subsidy removal negatively impacts academic staff performance nationwide.

Boedijono, Muhammad and Eleonora (2019) studied fuel and gas subsidy budget re-alocation on infrastructure development budget towards Indonesian economic growth and macroeconomic indicators. The government of Indonesia's fuel subsidy policy garners significant attention, aiming to boost purchasing power and stimulate economic activity. However, in 2015, the government reduced fuel subsidy budgets, reallocating funds to infrastructure development to enhance economic growth. This shift reflects a strategic focus on sectors deemed more productive. While the focus of the study is on Indonesia's fuel subsidy policy, its findings can be extrapolated to understand the potential effect of similar policy shifts on employee performance in Nigeria. The reduction in fuel subsidies and subsequent increase in fuel prices, as observed in Indonesia, could parallel similar changes in Nigeria.

Anthony and Jamal (2014) examined fuel price adjustments and growth of SMEs in the New Juaben Municipality, Ghana. The objective of the study was to investigate the effect of fuel price adjustment on employment, turnover and output of SMEs in the New Juaben Municipality. The results of the study showed that, increases in fuel price due to fuel price adjustment result in increases in transportation costs, raw material costs, capital costs and other costs but have a negative relationship with consumer real income.

Transportation Costs and Attendance/Punctuality

Atah, Margaret, Ogbiji, and Ititim (2023) investigated the repercussions of fuel subsidy removal on university lecturers' job effectiveness in Cross River State, Nigeria. Guided by two research objectives and questions, the study examines the population of forty-seven business education lecturers across federal and state universities. It concludes that the subsidy removal has significantly affected lecturers' financial stability and recommends government intervention

through financial incentives and salary adjustments to mitigate the challenges posed by high transportation costs and increased living expenses.

Francis and Lucas (2023) examined the benefits and challenges of the fuel subsidy removal on the Nigerian economy in the fourth republic. Descriptive analysis was adopted, and qualitative method of data collection was utilized to collect data for the study. Secondary sources of data, notably, books, journals, dailies, periodicals, and internet materials were utilized to obtain data. It was found out that several attempts by the previous administrations to reverse fuel subsidy policy have high negative effects on the citizens because prices of petroleum products, food items and transportation increases.

Sani and Niyi (2023) assessed the effects of subsidy removal on university administration in Nigeria with focus on administrative operational cost, teaching, research and community service implementation in Nigeria. Relying on secondary data collected from both online and print publications, the study established that subsidy removal in Nigeria has led to increase in universities operational cost and increment in teaching, research and community services cost of implementation.

Inflation Rates and Attendance/Punctuality

Loo (2021) highlighted the ramifications of fuel subsidy removal in Malaysia, driven by fiscal concerns, leading to high price levels and economic disruptions. Producers heavily reliant on petroleum products face production disruptions and increased prices, impacting output and profitability. Household consumption expenditure suffers across income groups due to rising fuel costs, affecting overall welfare. Mitigating measures, such as targeted cash transfers and increased funding for agriculture, alleviate some effects, but fail to promote domestic production effectively. Aligning with the variables of fuel subsidy removal and economic impacts, high transportation

costs directly affect producers' operations and household budgets, leading to decreased productivity and consumption.

Edgar, Sarah, Luca, John and Abdel-Rahmen (2014) examined the welfare implications of the fuel subsidy reform carried out in early 2013 and the required scaling up of cash transfers to mitigate the impact of the subsidy removal on poor households in Ghana. Approximately 78 per cent of fuel subsidies benefited the wealthiest group, with less than 3 per cent reaching the poorest quintiles. The study found that, the removal of the fuel subsidies, by causing an increase in prices, results in a negative impact on household welfare. The negative effect is worst for the poorest group who experience reduction in their total consumption of 2.1 per cent. The simulation estimates that the poverty rate rises by 1.5 percentage points leading to an additional 395,180 individuals being pushed into poverty.

Khalid, Angel, Harald, Peter and Terrie (2014) investigated the impacts of removing fuel import

subsidies in Nigeria on poverty. In the study, an economy-wide framework is used to identify the impact of removing the fuel subsidy on the Nigerian economy and investigates how alternative policies might be used to meet socio-economic objectives related to fuel subsidies. The results show that while a reduction in the subsidy generally results in an increase in Nigerian GDP, it can have a detrimental impact on household income, and in particular on poor households.

THEORETICAL REVIEW

The theoretical framework for this research is based on the following theories:

Economic Theory of Subsidy Removal

Drawing from economic theory, the removal of subsidies, particularly in fuel, can be understood within the framework of supply and demand. When subsidies are removed, the price of fuel increases, leading to higher transportation costs for employees. This can influence employee attendance and punctuality due to changes in their disposable income and transportation affordability.

Human Capital Theory

According to Human Capital Theory, employees are viewed as investments to an organization, and their productivity and performance are influenced by various factors, including their access to transportation, financial stability, and overall well-being. Therefore, changes in fuel prices and transportation costs can affect employee attendance and punctuality, as they may face difficulties in commuting to work regularly.

METHODOLOGY

This study adopts quasi-experimental research design. This design was selected due to practical and ethical constraints that make random assignment difficult or unfeasible in the context of studying the effects of fuel subsidy removal on university staff. The population comprises of 920 Non-teaching staff members of FUGUS. This group forms a critical component of the institution's workforce, contributing to its day-to-day operations and overall functionality. The study employs Krejcie and Morgan's (1970) Population and Sample Size Table to ensure a representative subset of the population is selected. This widely-used method is particularly applicable when working with finite populations, such as the staff of Federal University, Gusau. Based on the corresponding Table value, the study arrives at a sample size of 274 staff, ensuring that the selected group is sufficiently representative of the larger population. Out of the distributed 274 questionnaires, 268 were returned successfully answered which is still capable of representing the entire population. The data collection for this study employs quantitative methods. The primary method involves the distribution of structured questionnaires to the entire sampled staff population (274 staff). The questionnaires contained closed-ended questions and

Likert scales designed to capture quantitative responses related to variables such as changes in fuel prices, adjustment in transportation costs and fluctuation in inflation rates.

RESULTS AND DISCUSSION OF FINDINGS

Table 4.1: Highest Qualification

Variables	Frequency	Valid Percentage	Cumulative Percentage
PhD	10	3.8	3.8
MSc	51	19.3	23.1
BSc	67	25.4	48.5
HND	68	25.8	74.2
Others	68	25.8	100
Total	264	100	

Source: Field Survey, 2024

Table 4.1 presents the highest qualification of employees in the study, with frequencies and percentages. For instance, there are 10 employees with PhDs, constituting 3.8% of the sample. Similarly, there are 51 employees with MSc degrees, accounting for 19.3% of the sample. BSc, HND, and other qualifications are also represented, with their respective frequencies and percentages. This information helps understand the educational background of the employees involved in the study.

Table 4.2: Rank

Variables	Frequency	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Admin Assistant	100	37.9	37.9
Admin Officer	113	42.8	80.7
Assistant Registrar	1	0.4	81.1
Senior Assistant Registrar	1	0.4	81.4
Principal Assistant Registrar	1	0.4	81.8
Deputy Registrar	1	0.4	82.2
Registrar	1	0.4	82.6
Others	46	17.4	100
Total	264	100	

Source: Field Survey, 2024

Table 4.2 displays the rank distribution among employees, indicating the frequency and

percentage of each rank. The majority of employees hold positions as Admin Officers, constituting 42.8% of the sample, followed by Admin Assistants at 37.9%. Other ranks, such as Assistant Registrar, Senior Assistant Registrar, Principal Assistant Registrar, Deputy Registrar, and Registrar, each have one representative in the sample. Additionally, there are 46 employees categorized under 'Others'. This breakdown provides insight into the hierarchical structure of Federal University, Gusau's Non-academic staff cadre and the distribution of employees across different roles.

Table 4.3: Descriptive Statistics of variables

The following is an analysis conducted for the study variables through descriptive statistics. The mean, standard deviation, minimum and maximum of the data for the variables are presented below:

Variables	Obs	Min	Max	Mean	Std Deviation
Changes in Fuel Price	264	1.00	3.60	1.47	0.76
Adjustment in Transportation	264	1.00	3.80	1.52	0.81
Fluctuation in Inflation Rate	264	1.00	3.80	1.46	0.74
Employee Attendance and Punctuality	264	1.00	3.60	1.50	0.77
Valid N (listwise)	264				

Source: Field Survey, 2024

Table 4.3 presents descriptive statistics where the observation stands at 264 which are total number of the sampled employees who responded to the questionnaires. The Minimum (Min) represents the smallest value observed in the data set for each variable. The minimum value for "Changes in Fuel Price" is 1.00, indicating the lowest level of change observed in fuel prices. The minimum value for Adjustment in Transportation costs which is 1.0 indicates the lowest level of change in transportation expenses recorded. The minimum value for Fluctuation in Inflation Rate which is

1.0 represents the lowest degree of change or variation in inflation rates observed in the data.

Maximum (Max) represents the largest value observed in the dataset for each variable. For the Changes in Fuel Price variable, the maximum value which is 3.60 indicates the largest observed change in fuel prices within the sample. It represents the highest degree of increase or decrease in

fuel prices recorded. Fluctuation in Inflation Rate variable, the maximum value which is 3.80 indicates the largest observed Fluctuation in Inflation Rate within the sample. It represents the highest degree of change or variation in inflation rate observed in the data. The maximum value for "Adjustment in Transportation" is 3.80, indicating the highest level of adjustment in

transportation costs observed.

Mean which is also known as the average, represents the central tendency of the dataset. The mean for changes in Fuel price which is 1.47 indicates that on average, the fuel price increased by 1.47 units. The mean for Adjustment in Transportation Costs which is 1.52 indicates that on average, transportation costs increased by 1.52 units. The mean for "Fluctuation in Inflation Rate" which is 1.46, indicates the average level of fluctuation in inflation rates observed.

The Standard Deviation measures the dispersion or spread of the values around the mean. A higher standard deviation indicates greater variability in the data set, while a lower standard deviation suggests less variability. For instance, the standard deviation for "Employee Attendance and Punctuality" is 0.77, indicating moderate variability in attendance and punctuality among employees.

Correlation Matrix

The following table presents correlation between the variables.

Table 4.4: Correlation Matrix Result

Changes in Fuel Price			Adjustment in Transportation Cost	Fluctuation in Inflation Rate
Changes in Fuel Price	Pearson Correlation	1	0.828**	0.833**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000
	N	264	264	264
Adjustment in Transportation Cost	Pearson Correlation	0.828**	1	0.862**
	Sig. (2-tailed)	0.000		0.000
	N	264	264	264
Fluctuation in Inflation Rate	Pearson Correlation	0.833**	0.862**	1
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	
	N	264	264	264
Employee Attendance and Punctuality	Pearson Correlation	0.894**	0.876**	0.830**
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000
	N	264	264	264

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed) Source: Field Survey, 2024

Table 4.4 indicates the Pearson Correlation coefficients between each pair of variables in the study, along with their respective p-values (significance levels) and sample sizes (N). Changes in Fuel Price has a strong positive correlation with Adjustment in Transportation ($r = 0.828$, $p < 0.001$)

and Fluctuation in Inflation Rate* ($r = 0.833$, $p < 0.001$). This suggests that as fuel prices change, transportation costs and inflation rates tend to change in a similar direction.

Adjustment in Transportation also exhibits a strong positive correlation with Fluctuation in Inflation Rate ($r = 0.862$, $p < 0.001$), indicating a close relationship between these two variables.

Employee Attendance and Punctuality show strong positive correlations with all the economic variables: Changes in Fuel Price ($r = 0.894$, $p < 0.001$), Adjustment in Transportation ($r = 0.876$, $p < 0.001$), and Fluctuation in Inflation Rate ($r = 0.830$, $p < 0.001$). This suggests that as economic conditions fluctuate, there is a corresponding impact on employee attendance and punctuality.

4.4 Presentation and Interpretation of Regression Result Table 4.5: Regression Result

Variables	Coefficients	Std. Error	Z-Value	P-Value
(Constant)	0.055	0.041	1.345	0.180
Changes in Fuel Price	0.526	0.047	11.201	0.000
Adjustment in Transportation Costs	0.386	0.048	8.064	0.000
Fluctuation in Inflation Rate	0.057	0.053	1.084	0.279
R-Squared	0.858			

a. Dependent Variable: Employee Attendance and Punctuality

Source: Field Survey, 2024

Table 4.5 presents constant term which represents the estimated level of employee attendance and punctuality when all independent variables (Changes in Fuel Price, Adjustment in Transportation,

and Fluctuation in Inflation Rate) are zero. In this case, the constant term is not statistically significant, with a p-value of 0.180.

The coefficient of 0.526 for changes in fuel price indicates that, holding other variables constant, a one-unit increase in changes in fuel price is associated with a 0.526 increase in employee attendance and punctuality. This variable is statistically significant with a p-value of 0.000.

The coefficient of 0.386 for Adjustment in Transportation costs suggests that, holding other variables constant, a one-unit increase in adjustment in transportation is associated with a 0.386 increase in employee attendance and punctuality. This variable is statistically significant with

a very low p-value of 0.000.

The coefficient of 0.057 for Fluctuation in Inflation Rate indicates that, holding other variables constant, a one-unit increase in fluctuation in inflation rate is associated with a 0.057 increase in employee attendance and punctuality. However, this variable is not statistically significant, with a p-value of 0.279.

R^2 is 0.858, meaning that approximately 85.8% of the variance in employee attendance and punctuality can be explained by the variables used while the remaining 14.2% can be explained by other variables not included in the model.

Hypotheses Testing

H_{01}: Changes in fuel prices have no significant effect on employees' attendance and punctuality in Federal University, Gusau. This hypothesis is rejected. The regression coefficient for changes in fuel price is statistically significant ($p < 0.001$), indicating that changes in fuel prices have a significant effect on employees' attendance and punctuality.

This aligns with the hypothesis that changes in fuel prices do have a significant effect on attendance and punctuality, as observed in the regression results.

H_{02}: Adjustment in transportation costs has no significant effect on employees' attendance and punctuality in Federal University, Gusau. This hypothesis is rejected. The regression coefficient for adjustment in transportation is statistically significant ($p <0.001$), indicating that adjustment in transportation costs has a significant effect on employee attendance and punctuality. Specifically, for every one-unit increase in adjustment in transportation costs, there is a 0.386 increase in employee attendance and punctuality, holding other variables constant.

The result contradicts the study of Atah, Margaret, Ogbiji, and Ititim (2023) but supports the findings of Sani and Niyi (2023). This aligns with the hypothesis that adjustment in transportation costs does have a significant effect on attendance and punctuality, as observed in the regression results.

H_{03}: Fluctuations in inflation rates have no significant effects on employees' attendance and punctuality in Federal University, Gusau.

This hypothesis failed to be rejected. The regression coefficient for fluctuations in inflation rate is not statistically significant ($p = 0.279$), indicating that fluctuations in inflation rates may not have a significant effect on employees' attendance and punctuality at Federal University Gusau. Therefore, there is insufficient evidence to conclude that fluctuations in inflation rates have a significant effect on employee attendance and punctuality. The result is in contrast with the study of Loo (2021) but is in tandem with the study of Khalid, Angel, Harald, Peter, and Terrie (2014).

CONCLUSION AND RECOMMENDATONS

The findings reveal significant insights into the relationship between changes in fuel prices, adjustments in transportation costs, fluctuations in inflation rates, and employee attendance and punctuality in Federal University, Gusau.

The regression results reject the hypothesis that changes in fuel prices have no significant effect on employee attendance and punctuality. Instead, the findings indicate that changes in fuel prices do have a significant effect on attendance and punctuality. This finding contradicts the notion that changes in fuel prices do not affect employee attendance and punctuality, as observed in the study by Kingsley, Ewhe, Peter, Okolie, and Rupert (2023), but aligns with the findings of Boedijono, Muhammad, and Eleonora (2019).

Similarly, the hypothesis that adjustment in transportation costs has no significant effect on attendance and punctuality is rejected based on the regression results. Adjustment in transportation costs is found to have a significant effect on employee attendance and punctuality. This result contradicts the findings of Atah, Margaret, Ogbiji, and Ititim (2023) but aligns with the study by Sani and Niyi (2023).

The hypothesis regarding fluctuations in inflation rates is not rejected, indicating insufficient evidence to conclude that fluctuations in inflation rates have a significant effect on employee attendance and punctuality. This finding contrasts with the study by Loo (2021) but aligns with the findings of Khalid, Angel, Harald, Peter, and Terrie (2014).

Contrary to the Economic Theory of Subsidy Removal, the findings suggest that changes in fuel prices and adjustments in transportation costs do have significant effects on attendance and punctuality, despite fluctuations in inflation rates not being significant. This implies that while changes in inflation rates may indirectly affect attendance and punctuality through overall economic conditions, changes in fuel prices and transportation costs have a more direct impact on employee attendance and punctuality.

The following recommendations have been made based on findings of the study:

i. Organizational leaders should implement supportive measures to mitigate the adverse effects of fuel subsidy removal on employee performance. This could include providing financial incentives, flexible work arrangements, and transportation assistance to alleviate the financial burden on employees.

ii. Organizations should prioritize investments in employee well-being to foster resilience and productivity amidst policy changes. This could involve offering wellness programmes, mental health support, and professional development opportunities to enhance employee satisfaction and engagement.

iii. Policymakers should collaborate with stakeholders, including universities, government

agencies, and transportation providers, to develop holistic solutions that address the challenges faced by employees due to fuel subsidy removal. By leveraging collective expertise and resources, policymakers can design comprehensive policies that support both employees and organizations by finding alternative energy sources, improving energy efficiency, and reducing carbon emissions. By investing in sustainable solutions, we can mitigate the adverse effects of fuel subsidy removal on both employee performance and the environment.

References

Adams, J. (2020). The Impact of Fuel Subsidy Removal on Inflation Rates. *Economic Journal,* 25(3), 123-145.

Adams, L., & Turner, R. (2020). Employee Performance and Organizational Success: A Comprehensive Analysis. *Journal of Organizational Behavior,* 25(3), 112-128.

Adeleye, N., (2021). The global oil price crash, COVID-19 pandemic, and economic crisis in Nigeria: Insights from an econometric analysis. *Energy Reports,* 7, 3581–3592.

Adenikinju, A. F. (2015). Energy pricing and subsidy reforms in Nigeria: Analyzing the impact on consumers. *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 44, 457–465.

Aderonke M. 2013). The political economy of fuel subsidy removal in Nigeria. *International Journal of Management and Social Sciences Research,* 2 (7), 76-81.

Ahmed, Y., & Suleiman, A. (2017). Fuel Subsidies and Political Stability: The Case of Nigeria. *Journal of Development Economics,* 125, 21–35.

Anderson, L. K., (2020). Economic Impact of Fuel Subsidy Removal: A Case Study Analysis. *Journal of Economic Policy,* 25(3), 112-130.

Anderson, J. E., & Van Wincoop, E. (2004). Trade costs. *Journal of Economic Literature,* 42(3), 691–751.

Andreas, N. & Andri I. R. (2022). Phenomena of Transportation to Work Mode Choice, Due to the Increase of Oil Prices in Indonesia: A Case Light Rail Transit Depot Project Office-Jakarta. *Citizen: Jurnal Ilmiah Multidisiplin Indonesia,* 2 (5), 785-793.

Anthony, A. & Jamal, M. (2014). Fuel price adjustments and growth of SMEs in the New Juaben Municipality, Ghana. *International Journal of Small Business and Entrepreneurship Research,* 2 (3), 13-23.

Atah, C. A., Margaret C., Ogbiji, M. O., & Ititim D.U. (2023). Fuel Subsidy Removal And University Lecturers' Job Effectiveness In Cross River State, Nigeria. *Humanities and Arts Academic Journal,* 3(4)

Atkinson, A. B. (1975). *The Economics of Inequality*. Oxford University Press.

Baker, S. M. (2019). Employee Performance Metrics: A Comprehensive Review. *Journal of Organizational Behavior,* 40(2), 245-262.

Barro, R. J. (1995). *Inflation and Economic Growth*. National Bureau of Economic Research

Working Paper, 5326.

Bernanke, B. S., Laubach, T., Mishkin, F. S., & Posen, A. S. (1999). Inflation Targeting: Lessons from the International Experience. Princeton University Press.

Black, R. (2019). Assessing the Economic Consequences of Fuel Subsidy Removal. *Journal of Economic Policy*, 40(2), 211-230.

Boedijono, K., Muhammad, Z. H., & Eleonora, S. (2019). Fuel and gas subsidy budget re-alocation on infrastructure development budget towards indonesian economic growth and macroeconomic indicators. *OIDA International Journal of Sustainable Development,* 12 (08), 11-20.

Brown, A., & Clark, M. (2019). Leadership Styles and Employee Performance: A Contemporary Review. *Journal of Management Studies,* 18(2), 67-84.

Brown, K., (2020). Consumer Behavior and Fuel Subsidy Reforms: A Behavioral Economics Perspective. *Journal of Economic Psychology*, 79, 102-242.

Brown, A. R., & White, B. C. (2018). The Economics of Fuel Subsidy Reform: A Comparative Analysis. *Journal of Energy Economics,* 40(4), 567-584.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company.

Carter, J. R., (2022). Fuel Subsidy Removal and Workforce Dynamics: A Longitudinal Study. *Journal of Applied Economics,* 30(1), 45-63.

Chen, H. (2020). The impact of oil prices on the transport cost of agricultural products: Evidence from China. *Journal of Transport Geography*, 84, 102664.

Chen, X., & Wang, J. (2022). The Role of Renewable Energy Technologies in Shaping Fuel Subsidy Reforms. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 149, 111396.

Christopher, M. (2016). Logistics and Supply Chain Management. Pearson UK.

Clark, M. (2019). Transportation Costs and the Ripple Effect of Fuel Price Hikes. *Transportation Economics*, 15(4), 567-582.

Doe, A. (2019). Employee Performance Metrics in the Wake of Fuel Subsidy Removal. *Journal of Human Resources,* 35(1), 45-60.

Doe, S., & Johnson, K. (2020). Methods of Measuring Employee Performance: An Analysis. *Performance Metrics Journal,* 15(4), 201-215.

Edgar, F. C., Sarah, H., Luca, T., John, C., & Abdel-Rahmen, E. (2016). Estimating the impact on poverty of Ghana's fuel subsidy reform and a mitigating response. *Journal of Development Effectiveness* 8 (1), 105-128.

Espey, M. (1996). Gasoline demand revisited: An international meta-analysis of elasticities. *Energy Economics,* 18(3), 207–224.

Evans, S., & Harris, P. (2018). Fuel Subsidy Removal and Its Macroeconomic Impact. *Economic Analysis*, 12(2), 78-95.

Sani, k. & Niyi, J. (2023). Effects of Subsidy Removal on Universities Administration in

Nigeria. *Journal of Applied and Fundamental Research*, 2(7), 23-31.

Sargent, T. J. (1982). The Ends of Four Big Inflations. In R. E. Hall (Ed.), *Inflation: Causes and Effects* (pp. 41–97). University of Chicago Press.Serletis, A., & Xu, L. (2019). Understanding gasoline price dispersion. *Energy Economics*, 81, 877–888.

Smith, J. (2018). The Economics of Fuel Subsidies: An Overview of the Issues. *Economic Journal*, 128(613), F377–F396.

Smith, E. J. (2019). Fuel Subsidy Removal and Its Socioeconomic Implications: Evidence from Developing Countries. *World Development*, 35(8), 1322-1334.

Taylor, E. (2018). Leadership Impact on Employee Morale and Productivity: A Case Study. *Leadership Quarterly*, 12(3), 45-58.

Taylor, M. (2018). The Role of Transportation in Economic Stability: A Case Study. *Transportation Economics Journal*, 23(2), 89-104.

Taylor, R. S., & Clark, P. M. (2021). Economic Fluctuations and Employee Performance: A Longitudinal Analysis. *Journal of Applied Business Research*, 28(2), 55-72.

White, H., & Lee, M. (2019). Technology and Employee Performance: Analyzing the Relationship. *Information Systems Journal*, 24(1), 75-89.

Williams, G. (2021). Quality of Work and Employee Performance: An Exploratory Study. *Journal of Business Ethics*, 30(2), 112-128.

Williams, S. (2022). Workplace Stressors and Employee Attendance: A Longitudinal Analysis. *Journal of Occupational Psychology*, 38(4), 345-361.

Wilson, C. D. (2018). Understanding the Link between Inflation Rates and Economic Stability. *International Journal of Economic Perspectives*, 16(1), 25-40.

Zhang, L., & Kyle, P. (2021). Geopolitical Implications of Fuel Subsidies: A Global Perspective. *Energy Economics*, 95, 105108.

Zhujun, J., Xiaoling O., Guangxiao, H. (2015). The distributional impacts of removing energy subsidies in China. *China Economic Review*, *33*,111-122. Retrived from. https://doi.org/10.1016/j.chieco.2015.01.012.

SAĞLIK İLE EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Zamanova Sevinc Azad qızı
p.e.n., dos. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti müəllim

Məmmədova Nigar Bayram
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin doktorantı
ORCİD NO: 0000-0002-4204-8526

ÖZET

Her ülkenin gelişimi, o ülkede yaşayan nüfusun yaşam kalitesi düzeyiyle ölçülür. Eğitimin yanı sıra sağlık olanakları da beşeri sermayenin işgücünün kalitesini doğrudan şekillendirmektedir. Bunun yanı sıra sağlık hizmetlerinin gelişmesinin de ekonomik kalkınmayla ilişkili olduğu açıktır. Araştırılan birçok çalışmada bu etkileşim dünya ülkeleri için ayrı ayrı incelenmiş ve yapılan araştırmada kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Sağlık hizmetleri konusunda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Sağlık hizmetleri maliyetleri ve kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla arasındaki çift yönlü ilişkiye ilişkin Granger testi yapılmış ekonometrik modeller oluşturulmuştur. Farklı ülkelerde ekonomik kalkınma ile sağlık arasındaki bağımlılığın analizleri incelenmiş ve oluşturulan modellerin sonuçları gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: sağlık, sağlık hizmetleri maliyetleri, ekonometrik model,

ABSTRACT

The development of each country is measured by the level of quality of life of the population living in that country. The development of health care ensures healthy living of people and also affects the development of the economy. It is clear that the development of health care is in turn related to economic development. In many cases, this interaction was analyzed separately for the countries of the world and different results were obtained. In this research work, econometric models of two-way relationship between Gross Domestic Product per capita and healthcare costs per capita were established in Azerbaijan for the period 2005-2020. Analyzes of the dependence between economic development and health in different countries were reviewed and the results of the established models were shown.

Keywords: healthcare, health expenditure, econometric model

Xülasə

Hər bir ölkənin inkişafi həmin ölkədə yaşayan əhalinin yaşam keyfiyyətinin səviyyəsi ilə ölçülür.Səhiyyənin inkişafı insanların sağlam yaşamalarını təmin edir və bunulada iqtisadiyyatın inkişafına təsir göstərir. Aydındır ki, səhiyyənin inkişafı da öz növbəsində iqtisadi inkişafla bağlıdır.Bir çox işlərdə dunya olkələri üzrə ayrı-ayrılıqda bu qarşılıqlı əlaqə təhlil edilmiş və müxtəlif nəticələr əldə olunmuşdur.Tədqiqat işində Azərbaycanda 2000-2020-ci illər üzrə adambaşına düşən Ümumi Daxili Məhsul və adambaşına düşən səhiyyə xərcləri arasında iki tərəfli əlaqənin Qranjer testi edilmiş ,ekonometrik modelləri qurulmuşdur.Müxtəlif ölkələrdə iqtisadi inkişaf və sağlamlıq arasında asılılığın təhlillərinə baxılmış və qurulan modellərin nəticələri göstərilmişdir.

Açar sözlər: sağlamlıq, səhiyyə xərcləri, ekonometrik model,

GİRİŞ

Ölkənin inkişafı üçün əsas amillərdən biri həmin ölkənin əhalisinin daha dəqiq desək, işçi qüvvəsinin sağlamlığıdır.Əhalinin sağlamlığını təmin etmək ölkənin səhiyyə sisteminin üzərinə düşür. İnkişaf etmiş ölkələrdə yaşayan əhalinin ömür uzunluğuna nəzər saldıqda da görürük ki, inkişaf etməmiş ölkələrə nəzərən bu ölkələrdə əhalinin ömür uzunluğu daha çoxdur. Uzun illərdir tədqiqatçıların araşdırmalarına mövzu olan sağlamlıq və iqtisadi inkişaf arasında əlaqə Covid-19 pandemiyası dövründə yenidən diqqətləri öz üzərinə yönəltdi. Bildiyimiz kimi insan kapitalının səmərəliliyini artırmaq üçün ilk növbədə onun təhsil səviyyəsini yüksəltmək lazımdır. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi də sağlamlıq ilə əlaqəlidir. Belə ki, sağlam olmayan insan keyfiyyətli təhsil ala bilmir eynilə də yaxşı təhsil almış biri sağlam deyilsə o istehsal prosesində iştirak edə bilmir. Təhsil sağlam fərdlər əmələ gətirməsiylə yanaşı, sağlam fərdlər də daha çox təhsil ala bilərlər(Webber, D. (2002)).Sağlam və yaxşı qidalanmış bir nəsil təhsil sahəsində də daha məhsuldar bir performans sərgiləyəcək. Bu isə öz növbəsində iqtisadı inkişafı gücləndirəcək(Lusting 2004).Sağlamlığı təmin etmək üçün ilk öncə səhiyyə sisteminin göstərdiyi xidmətlərin keyfiyyətini yüksəltmək lazımdır. Səhiyyə sisteminin əsas göstəricilərindən biri hesab edilən səhiyyə xərclərinin iqtisadi inkişafa təsiri uzunmüddətli və çoxşaxəli xarakter daşıyır. Iqtisadi inkişafın təməli olan insanların sağlamlığını qorumaq və xəstəliklərin müalicəsi üçün inkişaf etmiş ölkələr öz iqtisadi büdcəsindən səhiyyə xərcləri üçün daha çox pay ayırır. Sağlamlıq üçün qoyulan investisiya məhsuldar cəmiyyətin yaranması üçün muhim amildir (Tokgöz,1981). Səhiyyə xidmətləri də öz növbəsində insanın əmək qabiliyyətini qorumaq və təkmilləşdirməklə onun işinin səmərələliliyini artırır. Buna görə də səhiyyə üçün çəkilən xərclərə investisiya kimi də yanaşmaq olar. Səhiyyə xidmətlərinə çəkilən xərclər işçi qüvvəsini qoruyaraq gələcəkdə yaranacaq xəstəliklərin də azalmasına və bununla da gələcəkdəki səhiyyəyə çəkiləcək xərclərin özünündə azalmasına bir növ səbəb olur. Buradan

da aydın olur ki, səhiyyə xərcləri ölkənin inkişafında mühim bir yer tutur. Sağlam əhali iqtisadi inkişafın mühərriki kimi görünsə də, iqtisadi rifah da özlüyündə ictimai sağlamlığın yaxşılaşdırılması üçün ilkin şərtlərdən biridir.Bu tədqiqat işində Azərbaycanda sağlamlığın iqtisadi inkişafa və öz növbəsində iqtisadi inkişafın sağlamlığa necə təsir göstərdiyini araşdırmaq üçün səhiyyə xərcləri və əsas iqtisadi göstəricilərdən biri olan Ümumi Daxili Məhsulun arasındakı əlaqə araşdırılmışdır.

Ədəbiyyata baxış

Müxtəlif sağlamlıq göstəriciləriylə iqtisadi artım arasındakı əlaqəni araşdıran tədqiqatçılar əlaqənin mövcudluğu və istiqaməti ilə bağlı müxtəlif nəticələr əldə etmişdirlər. Bu tədqiqat işləri həm tək bir ölkənin göstəriciləri yəni zaman sıralı data, həm də bir çox ölkələrin birlikdə göstəriciləri ilə yəni panel data ilə aparılmışdır.Bu işlərin əksəriyyətində sağlamlıq və iqtisadi inkişaf arasında qarşılıqlı əlaqənin olduğu nəticəsinə gəlinmişdir.

Gupta və Mitra(20004) tədqiqat işində Hindistanın 15 əyalətinin 1970-1999-cu illərinin məlumatlarına əsasən sağlamlıq,yoxsulluq və iqtisadi inkişaf arasındakı əlaqənin araşdırıldığı işdə sağlamlıq və iqtisadi inkişaf arasında qarşılıqlı əlaqənin olduğu nəticəsinə gəlinmişdir.

Türkiyədə də digər ölkələrdə olduğu kimi səhiyyə və iqtisadi inkişafın qarşılıqlı əlaqəsi bir çox tədqiqatçılar tərəfindən araşdırılmış və müxtəlif nəticələr əldə olunmuşdur.Bunlardan biri Temiz ve Korkmaz (2007) çalışamsıdır ki, burada 1965-2005 məlumatlarına əsasən sağlamlıq və iqtisadi inkişaf arasında əlqənin Johansen kointeqrasiya testi çərçivəsində modeli qurulmuşdur və həkimbaşına düşən xəstə sayı ilə Umumi Daxili Məhsul arasında səbəb-nəticə əlaqəsi müəyyən edilmişdir.Digər maraqlı tədqiqatlardan biri olan Kalyoncu (2009) işində Türkiyənin 67 bölgəsində 1989-2001-ci illəri əhatə edən məlumatlara əsasən sağlamlıq mərkəzlərinin sayı ilə adambaşına düşən ÜDM arasında əlaqə Granger səbəb-nəticə metodunda istifadə edərək təhlil olunmuşdur və 8 bölgədə sağlamlığın dəyişməsinin iqtisadi inkişafa, 7 bölgədə isə iqtisadi inkişafın dəyişməsinin sağlamlığa təsir göstərdiyi nəticəsinə gəlinmişdir.

Bhargava (2000), inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə sağlamlıq və iqtisadi artım arasındakı əlaqəni test etmişdir. 1965-1990-cı illər üçün panel data istifadə olunan bu tədqiqat işində iqtisadi artım və sağlamlıq arasında pozitiv lakin, zəif əlaqənin olduğu nəticəsinə gəlinmişdir.

Erdil və Yetkinler (2004) panel VAR modeli vasitəsiylə sağlamlıq və iqtisadi artım arasında causality əlaqəsinin olub-olmadığını aşağı,orta və yüksək gəlirli ölkələr üçün analiz etmişlər.Adambaşına düşən səhiyyə xərcləri ilə ÜDM göstəriciləri istifadə olunan bu modeldə aşağı və orta gəlirli ölkələrdə iqtisadi artım səhiyyə xərclərinə,yüksək gəlirli ölkələrdə isə səhiyyə xərclərinin iqtisadi inkişafa təsir göstərdiyi nəticəsinə gəlinmişdir.

Sağlamlıq və iqtisadi artım arasındakı əlaqələri təhlil edən tədqiqat işlərinin bir qismi OECD ölkələri üçün modellər tərtib etmişdir. Dreger və Remers(2005), 21 OECD ölkəsində səhiyyə

xərcləri və iqtisadi artım arasında uzun müddətli bir asılılığın olub-olmadığını araşdırmışdırlar. 1975-2001-ci illəri əhatə edən yeni panel kointerqrasiya üsullarından istifadə edilən bu tədqiqat işində sağlamlıq və iqtisadi artım arasında bir kointeqrasiya əlaqəsi müəyyən edilmişdir.

Ekonometrik modelləşdirmə

Beləliklə, biz gördük ki, Səhiyyə xərcləri və iqtisadi inkişaf səbəb-nəticə əlaqəsi barədə yekdil fikir yoxdur. Sağlamlıq və iqtisadi artım arasında qarşılıqlı əlaqəni təhlil edən ədəbiyyatlara nəzər saldıqda müxtəlif ölkələr üçün müxəlif nəticələrin alındığını gördük.Bu məqələdə həmin əlaqəni Azərbaycan üçün araşdıracağıq.Ekonometrik modeli qurmaq üçün istifadə etdiyimiz məlumatlar Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin saytından və Dünya Bankının illik məlumatları əsasında götürülmüşdür.Səhiyyə xərcləri və iqtisadi inkişaf arasındakı əlaqəninin modelini qurmaq üçün Azərbaycanda adambaşına düşən səhiyyə xərcləri və adambaşına düşən ÜDM göstəricilərindən istifadə edilmişdir. Bunun üçün biz Granger tərəfindən təklif olunmuş "granger səbəbiyyət testindən istifadə etmişik.

Unit Root Testi

Kointeqrasita əlaqə yaratmaq üçün hər bir dəyişən eyni dərəcədə inteqrasiya edilməlidir. Zaman sırasının ortası, dispersiyası və avtokorrelyasiyası zamandan asılı deyilsə və sonludursa, kovariasiya stasionar deyilir. Əgər dəyişən d dəfə fərqli olduqdan sonra stasionar olarsa, o, "d" sırasına inteqrasiya olunur. Tədqiqatımızda modelin qiymətləndirilməsindən əvvəl dəyişənlərdə vahid kökün mövcudluğu və dərəcəsi yoxlanılacaq. İqtisadi zaman sıralarının stasionarlığı Dikki və Fuller (ADF) tərəfindən hazırlanmış testlərdən istifadə etməklə müəyyən edilir. ADF test tətbiqində gecikmə uzunluğu (k) çox vacibdir. Başqa sözlə, ADF testlərinin k-yə həssaslığı kifayət qədər yüksəkdir.

Vahid kök testləri aşağıdakı modellə qurulur

$$Y_t = pY_{t-1} + e_t \qquad (1)$$

Əgər aşağıdakı p(prob) tənliyində Y_{t-1} əmsalı 1-ə bərabərdirsə, bu silsilədə vahid kök var. Bu halda tətbiq ediləcək əmsal 1-ə bərabərdir, bu "t" testidir. İstifadə olunan fərziyyə və test statistikası aşağıda göstərilmişdir

$$H_0 : p=1 \qquad (2)$$

Sıra stasionar deyil. Sıranın vahid kökü var.

$$H_1 : p<1 \qquad (3)$$

Sıra stasionardır. Sıranın tək kökü yoxdur

t-statistika

$$t=\frac{p-1}{S_p} \qquad (4)$$

İstənilən silsilənin "t" statistikasını hesablamaq üçün sıra stasionar olmalıdır. Buna görə də, H_0 fərziyyəsi altında standart "t" testi onun yararlılığını artırır. Hesablanmış "t" dəyəri t paylanmasına uyğun gəlmir və qərəzlidir. Bu vəziyyətdə yeni bir cədvəl lazımdır.

Cədvəl 1. Unit Root Test nəticələri

UDM	
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1,813795
Probablity	0,3651
Test critical value for 1% level	-3,737853
Test critical value for 5% level	-2,991878
Test critical value for 10% level	-2,635542
HEALTHEX	
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1,565711
Probablity	0,4798
Test critical value for 1% level	-3,831511
Test critical value for 5% level	-3,029970
Test critical value for 10% level	-2,6555194

Göründüyü kimi t-statistik qiymətinin modulu butun kritik qiymətlərin modulundan kiçikdir. Ehtimallar isə 0,05dən böyükdür.Deməli qiymətlər stasionar deyil və qiymətlər arasında kointeqrasiya yoxdur. Buna görə də, tədqiqatda Qrancerin təqdim etdiyi qeyri-stasionar məlumatlar ilə tədqiq edildiyi təqdirdə, reqressiya təhlili çərçivəsində tədqiq edilən iqtisadi aqreqatlar arasında təxmin edilən əlaqənin etibarlı olmayacağını göstərən saxta reqressiya probleminin yarana biləcəyi düşünülür. Bu, həmçinin aşağıdakı Cədvəl 2-də təqdim edilən standart genişləndirilmiş Dikki-Fuller vahid kök (ADF) testinin qiymətləndirilməsi nəticələri ilə təsdiqlənir və istifadə olunan zaman sıralarının vahid kökdən ibarət qeyri-stasionar struktura malik olduğu müşahidə edilir. Bununla belə, bu tapıntıları yoxlamaq üçün məlumatlar stasionar olmalıdır. Buna görə də verilənlərin loqarifmləri götürülməli, onlar stasionar hala gətirilməli və Qrencer Səbəb Testi aparılmalıdır.

Cədvəl.2

Vector Autoregression Estimates
Date: 03/10/24 Time: 19:16
Sample (adjusted): 2002 2020
Included observations: 19 after adjustments
Standard errors in ( ) & t-statistics in [ ]

	HEALTHEX	UDM
HEALTHEX(-1)	1.174237	-0.896436
	(0.21529)	(11.6539)
	[5.45428]	[-0.07692]
HEALTHEX(-2)	-0.687222	-2.667558
	(0.21622)	(11.7045)
	[-3.17831]	[-0.22791]
UDM(-1)	0.000220	1.632536
	(0.00388)	(0.21029)
	[0.05660]	[7.76312]
UDM(-2)	0.003359	-0.663415
	(0.00408)	(0.22068)
	[0.82398]	[-3.00627]
C	-11.48422	1493.052
	(15.4266)	(835.066)
	[-0.74444]	[1.78795]
R-squared	0.952081	0.988976
Adj. R-squared	0.938389	0.985826
Sum sq. resids	5201.992	15243107
S.E. equation	19.27617	1043.453
F-statistic	69.53927	313.9839
Log likelihood	-80.27723	-156.1142
Akaike AIC	8.976551	16.95939
Schwarz SC	9.225087	17.20793
Mean dependent	134.8925	24550.82
S.D. dependent	77.65917	8764.503
Determinant resid covariance (dof adj.)		3.44E+08
Determinant resid covariance		1.87E+08
Log likelihood		-234.8583
Akaike information criterion		25.77456
Schwarz criterion		26.27163
Number of coefficients		10

Qeyri-stasionar sıralardan istifadə edən ekonometrik qiymətləndirmələrin saxta reqressiyaya aid olduğundan şübhələnmək lazımdır. Əgər tənlikdə həm asılı, həm də müstəqil dəyişənlərdə tendensiya dominantdırsa, güclü əhəmiyyətli reqressiya əmsalları əldə etmək mümkündür. Modeldəki trend dəyişənləri bir-biri ilə tamamilə əlaqəsiz olsa belə, R^2 yüksək qiymətlərlə

qiymətləndirilə bilər.Saxta reqressiyanın aydın göstəricisi məqbul R^2 statistikası ilə çox aşağı Durbin-Watson statistikasının birgə mövcudluğudur.

Bu o deməkdir ki,

$$DW < R^2 \quad (5)$$

saxta reqressiyanın olduğuna güclü şübhə bildirir.

Cədvəl.3

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests
Date: 03/10/24 Time: 19:27
Sample: 1990 2025
Included observations: 19

Dependent variable: HEALTHEX

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
UDM	7.535628	2	0.0231
All	7.535628	2	0.0231

Dependent variable: UDM

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
HEALTHEX	0.171392	2	0.9179
All	0.171392	2	0.9179

Granger causality testinin nəticəsinə görə aşağıdakı iki hipotezi analız edək

H_0: Səbəb deyil

H_1: Səbəbdir.

Birinci tənliyin qiymətlərinə baxdıqda, ÜDM ehtimal dəyəri 0,05-dən kiçik olduğu üçün H_0-ı rədd edirik və H_1 hipotezini qəbul edirik. İkinci tənliyin qiymətlərinə baxdıqda, ÜDM ehtimal dəyəri 0,05-dən böyük olduğu üçün H_0-ı qəbul edirik və H_1 hipotezini rədd edirik. Deməli, aparılan tədqiqatın nəticəsinə görə Umumi Daxili məhsul səhiyyə xərclərinə təsir edir.

Nəticə

Səhiyyənin inkişafı insanların sağlam yaşamalarını təmin edir və bunulada iqtisadiyyatın inkişafına təsir göstərir. Aydındır ki, səhiyyənin inkişafı da öz növbəsində iqtisadi inkişafla bağlıdır.Bir çox işlərdə dunya olkələri üzrə ayrı-ayrılıqda bu qarşılıqlı əlaqə təhlil edilmiş və

müxtəlif nəticələr əldə olunmuşdur.Tədqiqatımda 2005-2020-ci illər arasındakı məlumatlar əsasında Unit Root Test və Granger causality testindən istifadə etməklə Azərbaycan üçün səhiyyə xərcləri və ÜDM arasında əlaqənin olub-olmaması araşdırılmışdır. Qrancer səbəb-nəticə testinin nəticələrinə görə Azərbaycanda iqtisadiyyatın əsas hissəsi neftdən asılı olduğundan səhiyyə xərclərinin ümumi daxili məhsul arasında heç bir təsiri olmadığı sübuta yetirilib.Bunun əksinə olaraq Umümi Daxili Məhsul səhiyyə xərclərinə təsir edir.

Ədəbiyyat

1.Webber, D. (2002). "Policies to Stimulate Growth: Should We Invest in Health or Education?", Applied Economics, 34, 1633-1643.
2. Gupta, I. & Mitra, A. (2004). "Economic Growth, Health and Poverty: An Exploratory Study for India", Development Policy Review, 22(2): s.193-206.
3. Temiz, D. & Korkmaz, S. (2007). "Türkiye'de Sağlık ve Ekonomik büyüme İlişkisi: 1965-2005 Dönemi", TÜİK, 16. İstatistik Araştırma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 266-278, http://www.tuik.gov.tr/ias/ias07/bildiriler/ias07kitap.pdf, (Erişim Tarihi: 01.12.2012)
4. Kalyoncu, K. (2009). "Beşeri Sermayede Bir Yatırım Olarak Sağlık Ocağı Sayısındaki Değişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Testi", T.C. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED), ISSN: 1308-6219, 1(2), 38-46.
5. Tokgöz, E. (1981). Sosyal Gelişmede Sağlık. Türkiye İkinci İktisat Kongresi Sosyal Gelişme ve İstihdam Komisyonu Tebliğleri, DPT Yayınları, Yayın No: 1783.
6. Lusting, N. (2004). Investing in Health for Economic Development. Report By The Mexican Commission On Macroeconomics And Health, 1st Edition, Mexico. 1-60
7. BHARGAVA, A., JAMISON, D.T., LAU, L. (2000). Modeling the effects of health on economic growth. GPE Discussion Paper Series, 33, 1-33. ss.
8. ERDIL, E., YETKINER, H. (2004). A panel data approach for ıncome-health causality, [Erişim adresi: https://ideas.repec.org/p/sgc/wpaper/47.html, Erişim Tarihi: 08.03.2010]
9. DREGER, C., REIMERS H. E. (2005). Health care expenditures in OECD countries: a panel unit root and cointegration analysis, IZA Discussion Paper, 1469, 1-20. ss.

PUBLIC ADMINISTRATION IN PAKISTAN: CHALLENGES AND PROSPECTS

Ayesha Kiran
College of Law, Government College University Faisalabad, Faisalabad, Pakistan.
ORCID: 0009-0008-8247-7211

Ghulam Murtiza
College of Law, Government College University Faisalabad, Faisalabad, Pakistan.

ABSTRACT

Public administration refers to the carrying out and oversight of government policies and programs, delivery of services, and regulation of public resources by civil servants. Pakistan's public administration adheres to democratic governance principles such as transparency, accountability, citizen participation, and the rule of law. Public administration in Pakistan has issues such as bureaucratic inefficiency, political meddling, and corruption, but there is also the possibility of reform and progress through better governance practices and citizen participation. In this context, the study will evaluate the dynamics of Pakistan's public administration, identifying significant challenges and potential reform. The study identifies the key challenges that hinder efficient service delivery and citizen involvement including political interference, inefficiency, lack of accountability, and inadequate resource allocation. Furthermore, corruption and a fragmented regulatory framework will be discussed as obstacles to achieving success. The study also discusses prospects for improvement, emphasizing the need for institutional reform, capacity building, and the adoption of technology to enhance transparency and accountability. By analyzing Pakistan's public administration's challenges and potential. The study aims to contribute to the ongoing discussion on governance and public sector reform and offer useful insights for practitioners, academics, and policymakers.

Keywords: Public administration; democratic governance principles; bureaucratic inefficiency; political meddling; corruption.

DOES FINTECH PENETRATION DRIVE FINANCIAL DEVELOPMENT IN 64 LOW AND LOWER MIDDLE-INCOME COUNTRIES? EVIDENCE FROM DYNAMIC PANEL GENERALIZED METHOD OF MOMENTS (GMM) MODEL

Cai-Jie Lim
University Tunku Abdul Rahman Malaysia

ABSTRACT

The World Bank (2024) emphasized that financial development can propel economic growth by promoting savings, mobilizing funds, facilitating foreign capital inflows, and optimizing capital allocation. The stronger the financial system, the greater the financial development. According to Raza et al. (2014), improved financial development promotes welfare and economic growth, while lowering poverty and income inequality, increasing savings mobilization, improving finance access for the underprivileged, and encouraging high-return investments. In recent decades, the emergence of financial technology (fintech) has garnered a lot of attention since it has profoundly reshaped the financial sector and it is believed to be one of the most crucial drivers of financial development. This study will investigate the impact of fintech penetration on financial development in 64 low- and lower-middle-income countries with dynamic panel Generalized Method of Moments (GMM) model. In addition, this study includes governance quality, financial inclusion, financial performance, gross domestic product per capita, and population as control variables. The panel data results indicate that fintech penetration positively impact the financial development. Further, the results strongly support the view that fintech is a driver of financial development, particularly in countries with high financial exclusion. Therefore, policymakers should prioritize their efforts in promoting the usage of fintech products.

OTIZMLI BIREYLERDE DÜZENLI YAPILAN REKREASYONEL ETKINLIKLERIN IYILEŞTIRICI ETKILERININ INCELENMESI

EXAMINING THE THERAPEUTIC EFFECTS OF REGULAR RECREATIONAL ACTIVITIES ON INDIVIDUALS WITH AUTISM

S.Sevil ULUDAĞ UYANIKER
Assist. Prof. Dr., Mugla Sıtkı Kocman University, Faculty of Sport Sciences, Department of Recreation
ORCID NO: 0000-0003-4997-4861

Uğur Can UYSAL
Mugla Sıtkı Kocman University, Faculty of Sport Sciences, Department of Recreation
ORCID NO: 0009-0005-6988-5470

ÖZET

Bu çalışmada, Muğla ili Menteşe ilçesinde yaşayan otizmli bireylere düzenli uygulanan rekreasyon etkinliklerinin iyileştirici etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini Muğla ili Menteşe ilçesinde yaşayan 23 yaş üzeri 5 kadın, 9 erkek toplam 14 otizmli birey oluşturmaktadır. Otizmli bireylerin temel fiziksel uygunluk becerilerini ölçmek için özel olarak hazırlanan spor eğitim bataryası uygulanarak ön testleri alınmıştır. Daha sonra 10 hafta süresince haftada 2 gün, günde 1 saat boyunca çeşitli Terapötik rekreasyonel etkinlikler uygulatılmıştır. 10 haftanın sonunda ölçümler tekrar yapılmıştır. Ayrıca katılımcıların bakım verenlerine Sucuoğlu (2003) tarafından Türkçe' ye uyarlanan Sorunlu Davranışlar Kontrol Listesi Ölçeği uygulatılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde SPSS 26 istatistiksel paket program kullanılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında frekans dağılımı ve t-test kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda katılımcılara yapılan yönerge testi ve temel beceriler testleri ön test-son test şeklinde analiz edilmiştir. Temel fiziksel uygunluk becerilerinden nesne becerileri, tak çıkar becerileri, koordinasyon ve sıçrama becerilerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Sorun davranış kontrol listesi alt boyutlarından aşırı hareketlilik, atalet ve yinelenen davranış alt boyutları ile ölçeğin genel toplamında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu bulgular, düzenli olarak uygulanan terapötik rekreasyon etkinliklerinin otizmli bireylerin motor becerilerini geliştirmede etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, aşırı hareketlilik, atalet ve yinelenen davranışlar gibi problemli davranışlarda da azalma olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, otizmli bireylerin yaşam kalitesini artırmada terapötik rekreasyon etkinliklerinin önemli bir araç olabileceğini ortaya koymaktadır. Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda, Otizmli bireylerin motor becerilerinde ve davranışsal sorunlarında iyileşme sağladığı görülen terapötik rekreasyon programları, otizmli bireylerin yaşam kalitesini artırmak amacıyla daha geniş bir kitleye yaygınlaştırılmalıdır.

Otizmli bireylerin bakım verenlerine yönelik eğitim programları düzenlenerek, bu kişilerin evde terapötik rekreasyon etkinliklerini sürdürebilmeleri sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Terapötik Rekreasyon, Serbest Zaman, Sorun Davranış

ABSTRACT

In this study, the aim was to investigate the therapeutic effects of regularly applied recreational activities on individuals with autism living in the Menteşe district of Muğla province. The sample of the study consisted of a total of 14 autistic individuals, including 5 women and 9 men, all over the age of 23, residing in the Menteşe district of Muğla province. Preliminary tests were conducted using a specially designed sports training battery to measure the fundamental physical fitness skills of these individuals. Over a period of 10 weeks, various therapeutic recreational activities were implemented twice a week, for one hour each day. At the end of the 10 weeks, measurements were taken again. Additionally, the caregivers of the participants were administered the Aberrant Behavior Check List Scale adapted into Turkish by Sucuoğlu (2003). The data obtained from the study were analyzed using the SPSS 26 statistical software. Frequency distribution and t-tests were used in the interpretation of the results. The results of the study were analyzed in terms of pre-test and post-test for the directive test and fundamental skills tests administered to the participants. Statistically significant differences were found in fundamental physical fitness skills including object manipulation, take-off and landing skills, coordination, and jumping skills ($p<0.05$). Significant statistical differences were also found in the sub-dimensions of the Problematic Behavior Control List, including hyperactivity, inertia, and repetitive behaviors, as well as in the overall scale total. These findings indicate that regularly applied therapeutic recreational activities are effective in improving motor skills in individuals with autism. Furthermore, a reduction in problematic behaviors such as hyperactivity, inertia, and repetitive behaviors was observed. These results suggest that therapeutic recreational activities can be an important tool in enhancing the quality of life for individuals with autism. Considering all this data, therapeutic recreational programs that have been shown to improve motor skills and behavioral issues in individuals with autism should be disseminated to a broader audience to enhance their quality of life. Additionally, training programs for caregivers of individuals with autism should be organized to enable them to continue therapeutic recreational activities at home.

Keywords: Autism, Therapeutic Recreation, Leisure Time, Aberrant Behaviour

GİRİŞ

Otizmli bireylere yönelik rekreasyonel etkinlikler planlarken ve bu etkinliklerin sonucunda otizmli bireylerin çeşitli becerilerinin gelişmesini amaçlıyorsak birçok konuya dikkat etmemiz gerekmektedir. Sözlük anlamına bakacak olursak otizm; "Beyinde çeşitli nedenlerden dolayı oluşan hasarlardan kaynaklanan algılama mekanizmasının etkilenmesi ve bireyin olağan dışı davranışlarda bulunmasıdır "(Güneş, 2005). Ve diğer önemli kavramımız olan rekreayonel etkinliklerin tanımına bakacak olursak; çoğunlukla fiziksel aktivite barındıran ve hem sağlıklı gelişim gösteren bireylerde hem de özel gereksinime ihtiyaç duyan bireylerde kanıtlanmış fiziksel ve psikolojik yararlar sağlayan etkinlikler bütünüdür (Uludağ Uyanıker, 2020).

Her ne kadar bireyin kendi isteği, arzusu ve becerisi etrafında şekilleniyor olsa da rekreasonel etkinliklere katılım bireylerin kendini ifade etme yetilerine, ince motor becerilerine, sosyal etkileşimlerine, yaşam standartlarına ve kalitesine, olay-olgu-zihin bağlantısına doğrudan etki ediyor olması yapılan çalışmalar ile kanıtlanmıştır. Rekreasyonel etkinlikler sadece zihinsel gelişimlerine değil aynı zamanda bireylerin fiziksel gelişimlerine de doğrudan etki etmektedir. Kas gücünde artış, zindelik duygusunda artış, esneklik, denge ve koordinasyonda gelişme gibi fiziksel faydaları bulunmaktadır.

Belli bir yaşam kalitesine sahip olma, sosyalleşme, kendi istek ve arzularını rahatça ifade edebilme, rekreasyonel etkinliklerin sayesinde fiziksel ve zihinsel gelişimini sağlamak herkesin olduğu gibi otizmli bireylerinin de en doğal hakkıdır. Bu etkinlikler planlanırken otizmli bireylerin her birinin birbirinden farklı karakterlere sahip oldukları unutulmamalıdır ve bu etkinlikler her birey için özel planlanmalıdır. Fakat gerek otizmli bireylere yönelik olan eğitim politikalarındaki yetersizlik gerekse otizmli bireylerin ailelerinin ve eğitim kurumlarının ekonomik durumlarının bu bireye özel planlanmalara el vermemektedir. Bu durumun bilincinde olan biz plan geliştiricilerin, otizmli bireylerinin bulunduğu gruplar ile çalışırken, yürütülen faaliyetlerin katılımcılar için uygun olup olmadığını kontrol etmekteyiz. Genellikle kurallarda veya donanımda yapılacak basit değişiklikler ile bir rekreasyonel etkinliği tüm katılımcılar için uygun ve eğlenceli hale getirilebilir.

Ülkemizde "İlköğretimlerini tamamlayan, genel ve mesleki ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumda olan ve 23 yaşından gün almamış özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, topluma uyumlarını sağlamak, iş ve mesleğe yönelik bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla resmî ve özel, özel eğitim mesleki eğitim merkezi (okulu) açılır" kanunu ile 23 yaş üzeri zihinsel engelli bireylere yönelik çeşitli eğitim hizmetleri kısıtlanmış bulunmaktadır. 23 yaş ve üzeri zihinsel engele sahip bireyler sadece bulundukları bölgede halk eğitim merkezleri onlara kurs açarsa bundan yararlanabilmektedir. Ancak bu kurslar sadece el sanatlarına yönelik rekreasyonel aktivite barındırmaktadır. Buraya katılım gösteren bireylerin fiziksel aktivite açığı bulunmaktadır. Bu bağplamda araştırmanın amacı Muğla ili Menteşe ilçesinde yaşayan 23 yaş ve üzeri otizmli (OSBli) bireylere düzenli

uygulanan rekreasyon etkinliklerinin iyileştirici etkisinin araştırılmasıdır. Bu kapsamda araştırmanın soruları;

Otizmli bireylerde düzenli rekreasyonel etkinliklerin yönerge alma becerileri üzerinde etkisi var mıdır?

Otizmli bireylerde düzenli rekreasyonel etkinliklerin temel beceriler (denge, koordinasyon, sıçrama-sekme, tutma-fırlatma, nesne kavrama ve yaşam becerileri) üzerinde etkisi var mıdır?

Otizmli bireylerde düzenli rekreasyonel etkinliklerin sorunlu davranışlar üzerinde etkisi var mıdır?

YÖNTEM

Katılımcılar:

Çalışmanın örneklemini Muğla ili Menteşe ilçesinde yaşayan 23 yaş üzeri 5 kadın, 9 erkek toplam 14 otizmli birey oluşturmaktadır.

G power:eşleştirilmiş gruplar ile hata 0,05, güç 0,75: 13 kişi yeterli bulunmuştur.

Veri toplama araçları

Demografik Bilgi Formu: Katılımcının adı-soyadı, yaşı, cinsiyet, yetersizlik düzeyi, fiziksel aktiviteye katılma durumu yer almaktadır

Yönerge testi: Yönerge testi katılımcıların uygulama çalışması başlamadan önce yönergeleri ne derece yerine getirebildiklerini belirleyen bir puantaj cetvelidir. 90 puan üzerinden değerlendirilmektedir (Spor Eğitim Bataryası, 2019).

YAPAMAZ	AZ	ORTA	İYİ	YAPAR	MÜKEMMEL
0	1	2	3	4	5

YÖNERGE TESTİ (90 PUAN)

OTUR	5		YANIMA GEL	5		KALEM TUTAR	5	
KALK	5		DUVARA GİT	5		YAZI YAZAR	5	
KOLUNU KALDIR	5		AYAĞINI KALDIR	5		GÖZ TEMASI KURAR	5	
SAĞ KOLUNU KALDIR	5		SAĞ AYAĞINI KALDIR	5		ZAMAN KAVRAMI VAR	5	
SOL KOLUNU KALDIR	5		SOL AYAĞINI KALDIR	5		KONUŞABİLİR	5	
ELİNLE KAFANA DOKUN	5					METİN OKUR	5	
PARMAKLARIYLA 5'E KADAR SAYAR							5	

Şekil 1Yönerge testi

Temel Beceriler testi: bu test katılımcıların denge, sıçrama-sekme, koordinasyon, tutma-fırlatma, nesne kavrama ve yaşam becerilerini ölçmeye yöneliktir. Test 190 puan üzerinden değerlendirilmektedir.

DENGE	PUAN	
STATİK DENGE (TEK AYAK ÜZERİNDE 20 SN DURUR)	5	
DİNAMİK DENGE (DENGE TAHTASINDA YÜRÜ)	5	
DİNAMİK DENGE (DENGE TAHTASINDAN NESNE İLE YÜRÜR)	5	
CORE BÖLGE DENGESİ	5	
KOORDİNASYON	PUAN	
3 BECERİ İSTASYONLU KOORDİNASYON PARKURUNU BİTİRİR	5	
5 BECERİ İSTASYONLU KOORDİNASYON PARKURUNU BİTİRİR	5	
5 BECERİ İSTASYONLU KOORDİNASYON PARKURUNU ZAMANA KARŞI BİTİRİR	5	
8 BECERİ İSTASYONLU KOORDİNASYON PARKURUNU ZAMANA KARŞI BİTİRİR	5	
SIÇRAMALAR- SEKMELER	PUAN	
ÇİFT AYAK İLERİ SIÇRAYABİLİR	5	
SAĞ AYAKLA İLERİ SIÇRAYABİLİR	5	
SOL AYAKLA İLERİ SIÇRAYABİLİR	5	
SAĞA-SOLA SEKEBİLİR	5	
ÇİFT AYAKLA AÇ-KAPA YAPABİLİR	5	
ÇİFT AYAKLA MAKAS YAPABİLİR	5	

TUTMA-FIRLATMA								
TOP ÇEŞİDİ	MASA ÜZERİNDEN YUVARLAR				MASA ÜZERİNDEN ATAR			
	SAĞ EL		SOL EL		SAĞ EL		SOL EL	
MASA TENİSİ TOPU	5		5		5		5	
TENİS TOPU	5		5		5		5	
TOP ÇEŞİDİ	YERDEN SEKTİRİR						YERDEN YUVARLAR	
VOLEYBOL TOPU	5						5	
BASKETBOL TOPU	5						5	
NESNE KAVRAMA								
	NOKTALARI BİRLEŞTİRME							
KALEMLE ÇİZİM	5							
	ŞEKİL İÇİNİ BOYAMA						UYGUN RENK KULLANMA	
KALEMLE BOYAMA	5						5	
	MAKASI TUTABİLME						MAKASLA ŞEKİL KESEBİLME	
MAKASLA KESİM	5						5	
	BÜYÜK PARÇALI YAPBOZ YAPMA						KÜÇÜK PARÇALI YAPBOZ YAPMA	
YAPBOZ YAPABİLME	5						5	
TAK-ÇIKAR OYUNU TAMAMLAMA	SÜRESİ YAZILACAK							
YAŞAM BECERİLERİ								
ADINA TEPKİ VERİR	5							
BASİT SELAMLAŞMA YAPAR	5							
İHTİYACINI SÖYLER/YARDIM İSTER	5							
İSTENEN NESNEYİ AYNI ORTAMDA BULUR	5							
İSTENEN NESNESİ FARKLI ORTAMDA BULUR	5							

Şekil 2 Temel beceriler testi

Sorun Davranışlar Kontrol Listesi (SDKL): Ölçeğin orjinali Aman, Singh, Stewart ve Field (1985) tarafından geliştirilmiş olan "The Aberrant Behavior Checklist" dir. Sucuoğlu (2003) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Sorun Davranışlar Kontrol Listesi (SDKL), uygulama yöntemlerinin zihinsel engelli bireylerin davranışları üzerindeki etkisini ölçmek için tasarlanmıştır.

- Ölçek 5 faktör ve 46 maddeden oluşmaktadır. Bu faktörler: aşırı hareketlilik, atalet, yinelenen davranışlar, zarar veren davranışlar ve diğer davranışlardır.
- Ölçek 0 (problem değil) ile 3 (ağır derecede problem) olmak üzere 4lü şekilde puanlanmaktadır. Ölçekten elde edilecek toplam puan, 0 ile 124 arasında olmaktadır.
- Bu ölçek zihinsel engelli bireylerle çalışan öğretmenler, uzmanlar ya da anne babalar tarafından doldurulabilmektedir.

Prosedür:

- Etik kurul ve uygulama alanından çalışma izinlerinin alınması
- Ön testlerin yapılması, SDKL nin öğretmenler tarafından doldurulması
- Uygulama çalışmalarının yapılması: 10 hafta süresince haftada 2 gün, günde 1 saat boyunca çeşitli Terapötik rekreasyonel etkinlikler
- Son testlerin yapılması, SDKL nin öğretmenler tarafından tekrar doldurulması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Veri analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 26.0 programında analiz edilmiştir.

Sorun Davranış Kontrol Listesi (SDKL) Ölçeğinden toplanan verilerin tanımlayıcı istatistik yöntemlerinden ortalama ve standart sapması elde edilmiş ve çıkarımsal analizler yapılmadan önce varsayım testleri gerçekleştirilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterdiğini tespit etmek için çarpıklık, basıklık değerleri ile Kolmogorov-Smirnov (KS) ve Shapiro-Wilk (SW) testleri

incelenmiştir. Varyansın homojenliğini incelemek için ise Levene testi bulgularına bakılmıştır. Tüm varsayım testleri sağlandığı için parametrik testler ile devam edilmiştir. Karşılaştırmalar için eşleştirilmiş örneklemler t testi kullanılmıştır.

Yönerge testi ve temel beceri testinden elde edilen veriler için tanımlayıcı istatistik yöntemlerinden yüzde ve frekans analizi kullanılmıştır. Karşılaştırmalar için eşleştirilmiş örneklemler t testi kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Tablo 1 e göre temel manüplatif beceriler, core dengesi, nesne becerileri, tak çıkar becerileri, koordinasyon ve sıçrama becerilerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0.05$. Yönerge becerileri, denge, tek ayak denge, tutma-fırlatma ve yaşam becerilerinde ise anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Tabloya göre, yönerge becerilerinin puan ortalaması 81.07±11.49 dan 81.00±8.16 ya düşmüştür. Temel denge becerilerinin puan ortalaması 15.28±.82 den 16.42±1.32 ye çıkmıştır ($p<0.05$). Tek ayak denge becerilerinin puan ortalaması 7.71±4.23 den 8.64±4.32 ye çıkmıştır. Core dengenin puan ortalaması 33.42±17.63 den 35.07±16.78 e çıkmıştır ($p<0.05$). Tutma- Fırtlatma becerilerinin puan ortalaması 57.71±3.22 den 59.00±1.88 e çıkmıştır. Nesne becerilerinin puan ortalaması 28.21±4.06 dan 31.57±3.93 e çıkmıştır ($p<0.05$). Tak-Çıkar becerilerinin puan ortalaması 100.64±46.33 den 65.42±27.73 e düşmüştür ($p<0.05$). Yaşam becerilerinin puan ortalaması 22.57±6.18 den 23.57±3.63 e çıkmıştır. Koordinasyon becerilerinin puan ortalaması 6.85±1.02 den 8.14±.86 ya çıkmıştır ($p<0.05$). Sıçrama becerilerinin puan ortalaması 22.78±6.88 den 25.14±5.88 e çıkmıştır ($p<0.05$).

Yönerge becerilerinden alınacak toplam puanın 90 olması bakımından grubun yönergeleri zaten iyi düzeyde algıladığı aldıkları puanın 80 ve üzeri olmasından anlaşılmaktadır. Koordinasyon becerileri 20 puan üzerinden değerlendirilmektedir ve grubun ortalamasına baktığımız zaman düşük olduğunu söyleyebiliriz. Sıçrama becerileri 30 puan üzerinden değerlendirilmektedir ve yine ortalamanın üstünde bir puan aldıkları görülmektedir. Tak çıkar becerileri saniye olarak ölçülmüştür ve en büyük gelişim de burada görülmektedir, çünkü 100 sn den 65 sn ye indiği görülmüştür. Nesne kavrama becerileri 35 üzerinden değerlendirilmektedir ve yine ortalama üstünde puan aldıkları ve bunu uygulama sonrasında geliştirdikleri görülmektedir. Yaşam becerileri 25 üzerinden değerlendirilmektedir. Yaşam becerilerin anlamlı farklılık görülmemiş olmasının nedeni grubun oldukça yüksek bir puana sahip olmasından kaynaklanıyor olabilir. Tutma-fırlatma becerileri ise 60 puan üzerinden değerlendirilmektedir. Yine farklılık görülmemiş olmasının nedeni grubun oldukça yüksek bir puana sahip olmasından kaynaklanıyor olabilir. Alan yazın incelendiğinde çalışmamızın sonucuyla benzerlik gösteren çalışmalara rastlanmıştır. Namlı'nın (2012) çalışmasında düzenli olarak spor yapan otistik engelli çocukların büyük motor beceriler (örneğin, ip atlama, denge tahtasında yürüme, basketbol topu sektirme) ve ince motor beceriler (örneğin, nesneleri gözle takip etme, kaşık

kullanma, boncuk dizme) açısından spor yapmayan gruba kıyasla daha iyi performans gösterdikleri tespit edilmiştir. Yanardağ'ın (2007) çalışmasında otistik bireylerin motor becerileri ve fiziksel uygunluk becerilerinde anlamlı gelişmeler görülmüş ve yineleyici davranışlarında azalma bulunmuştur. Denge haricindeki motor yeterlilik testleri ile fiziksel uygunluk ölçümlerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Duronjic ve Valkova'nın (2010) çalışmasında ise OSBli okul öncesi çocukların haftada en az iki kez fiziksel aktiviteye katılmalarının, motor ve sosyal becerilerini geliştirebileceğini göstermektedir.

Tablo 1. Fiziksel becerilere dair ön test-son test karşılaştırmaları

FİZİKSEL BECERİLER	X±SD	T	DF	P
YÖNERGE BECERİLERİ 1	81.07±11.49	,037	13	,971
YÖNERGE BECERİLERİ 2	81.00±8.16			
GENEL DENGE BECERİLERİ 1	15.28±.82	-2,445	13	,029*
GENEL DENGE BECERİLERİ 2	16.42±1.32			
TEK AYAK DENGE 1	7.71±4.23	-,916	13	,376
TEK AYAK DENGE 2	8.64±4.32			
CORE DENGESİ 1	33.42±17.63	-2,745	13	,017*
CORE DENGESİ 2	35.07±16.78			
TUTMA-FIRLATMA BECERİLERİ 1	57.71±3.22	-2,090	13	,057
TUTMA-FIRLATMA BECERİLERİ -2	59.00±1.88			
NESNE BECERİLERİ 1	28.21±4.06	-4,965	13	,000*
NESNE BECERİLERİ 2	31.57±3.93			
TAK- ÇIKAR BECERİLERİ. 1	100.64±46.33	6,208	13	,000*
TAK- ÇIKAR BECERİLERİ 2	65.42±27.73			
YAŞAM BECERİLERİ 1	22.57±6.18	-1,455	13	,169
YAŞAM BECERİLERİ 2	23.57±3.63			
KOORDİNASYON 1	6.85±1.02	-5,264	13	,000*
KOORDİNASYON 2	8.14±.86			
SIÇRAMA BECERİLERİ 1	22.78±6.88	-4,837	13	,000*
SIÇRAMA BECERİLERİ 2	25.14±5.88			

Yapılan t testi sonucunda sorun davranış kontrol listesinin alt boyutları olan aşırı hareketlilik, atalet, yinelenen davranış ile genel ölçek toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 2). Ölçeğin alt boyutlarından zarar veren davranışlar ile diğer davranışlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Tabloya göre aşırı hareketlilik alt

boyutunun puan ortalaması 22.14±13.65 den 19.00±10.16 a düşmüştür ($p<0.05$). Atalet alt boyutunun puan ortalaması 33.50±14.56 dan 25.85±11.58 e düşmüştür ($p<0.05$). Yinelenen davranış alt boyutunun puan ortalaması 10.07±8.29 dan 8.57±6.53 e düşmüştür ($p<0.05$). Zarar veren davranış alt boyutunun puan ortalaması 3.71±1.48 den 3.35±1.15e düşmüştür. Diğer davranış alt boyutunun puan ortalaması 8.21±2.04 den 7.07±3.02 ye düşmüştür. Toplam puan ortalaması ise 77.64±37.12den 63.85±29.56 ya düşmüştür ($p<0.05$).

Sorun davranış kontrol listesi alt boyutlarından aşırı hareketlilik, atalet ve yinelenen davranış alt boyutları ile ölçeğin genel toplamında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu bulgular, düzenli olarak uygulanan terapötik rekreasyon etkinliklerinin otizmli bireylerin motor becerilerini geliştirmede etkili olduğunu göstermektedir. Namlı'nın (2012) çalışmasında otistik çocuklar davranış bozuklukları açısından değerlendirilmiş ve herhangi bir sporla uğraşmayan otistik çocukların, tükürme, nesneleri fırlatma ve öfke nöbeti gibi olumsuz davranışları daha sık sergiledikleri görülmüştür. Rivera, Renziehausen ve Garcia'nın (2020**)** çalışmasında SDKL puanlarında belirgin bir değişiklik görülmemiştir. Ancak araştırmacıların ebeveynlerle yaptıkları görüşmeler, judo programı alan otistik çocukların sosyal becerileri ile öz saygılarında gelişmeler olduğu yönündedir. Coffey vd.nin (2024) farklı düzeydeki otistik engele sahip çocuklarla yaptıkları Terapötik rekreasyon programı sonunda tüm çocukların davranışlarında iyileşmeler gözlenmiştir. Ayrıca şiddetli OSB'li çocuklarda sinirlilik, sosyal geri çekilme ve uygunsuz konuşma gibi alanlarda daha belirgin iyileşmeler görülmüştür. García-Villamisar, Dattilo ve Muela'nın (2017) çalışmasında da terapötik rekreasyon programının sosyal beceriler, uyum davranışları ve genel iyilik hali üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymuş ve bu programın otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel engelli bireyler için etkili bir uygulama yöntemi olabileceğini göstermiştir. Bu sonuçlar çalışmamızı destekler niteliktedir. Ancak Hadi, Zengin ve Ertüzün'ün (2023) otistik çocuklarla yaptığı 16 seanslık bir rekreasyonel fiziksel aktivite programının anormal davranışları azaltmak için yeterli olmadığı, dolayısıyla davranış değişikliği için daha uzun süreli programların gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 2. Sorun Davranış Kontrol Listesi ön test-son test karşılaştırmaları

ALT BOYUTLAR	X±SD	T	DF	P
AŞIRI HAREKETLİLİK 1 AŞIRI HAREKETLİLİK 2	22.14±13.65 19.00±10.16	3,000	13	,010*
ATALET1- ATALET 2	33.50±14.56 25.85±11.58	6,932	13	,000*
YİNELENEN DAVRANIŞ1- YİNELENEN DAVRANIŞ2	10.07±8.29 8.57±6.53	2,820	13	,014*
ZARAR VEREN DAVRANIŞ1- ZARAR VEREN DAVRANIŞ2	3.71±1.48 3.35±1.15	2,110	13	,055
DİĞER DAVRANIŞ1- DİĞER DAVRANIŞ2	8.21±2.04 7.07±3.02	1,610	13	,131
TOPLAM1- TOPLAM2	77.64±37.12 63.85±29.56	5,285	13	,000*

SONUÇ

Çalışmanın sonuçları otizmli bireylerin yaşam kalitesini artırmada terapötik rekreasyon etkinliklerinin önemli bir araç olabileceğini ortaya koymaktadır. Otizmli bireylerin motor becerilerinde ve davranışsal sorunlarında iyileşme sağladığı görülen terapötik rekreasyon programları, otizmli bireylerin yaşam kalitesini artırmak amacıyla daha geniş bir kitleye yaygınlaştırılmalıdır. Otizmli bireylerin bakım verenlerine yönelik eğitim programları düzenlenerek, bu kişilerin evde terapötik rekreasyon etkinliklerini sürdürebilmeleri sağlanmalıdır.

Ayrıca çalışma farklı yaş gruplarında tekrarlanarak ve daha uzun süreli TR aktiviteleri uygulanarak tekrar ölçülmelidir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi için destek olan Tübitak 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programına katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Barzeva, S. A., Meeus, W. H. J., & Oldehinkel, A. J. (2019). Social withdrawal in adolescence and early adulthood: Measurement issues, normative development, and distinct

trajectories. Journal of Abnormal Child Psychology, 47, 865–879. https://doi.org/10.1007/s10802-018-0497-4

Coffey, C., Sheehan, D., Faigenbaum, A., Healy, S., Lloyd, R., & Kinsella, S. (2024). Changes in Behaviours Following an Integrative Exercise Intervention in Children with Autism Spectrum Disorder: The Influence of Symptom Severity. International Journal of Disability, Development and Education, 1-12.

Duronjic, M., & Valkova, H. (2010). The influence of early intervention movement programs on motor skills development in preschoolers withautism spectrum disorder (case studies). Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Gymnica, 40(2), 37-45.

García-Villamisar, D., Dattilo, J., & Muela, C. (2017). Effects of therapeutic recreation on adults with ASD and ID: a preliminary randomized control trial. Journal of Intellectual Disability Research, 61(4), 325-340.

Hadi, G. E., Zengin, Ö., & Ertüzün, E. (2023). Effect of Recreational Physical Activity Program on Aberrant Behaviors of Adolescents with Mild Intellectual Disabilities. Journal of Education and Recreation Patterns, 4(2), 263-274.

Halpern, L. F. (2004). The relations of coping and family environment to preschoolers' problem behavior. Journal of Applied Developmental Psychology, 25(4), 399-421.

Hocaoğlu, A. Y. (2009). Zihinsel engelli ergenlerin okul içi sosyal yeterlilik düzeyleri ve davranış problemleri ile anne-babaların sosyal beceri düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.

Long, P. T., & Kraus, B. E. (1985). Colorado Rural Recreation Directors Project: An Overview.

Namlı, S. (2012). Spor yapan ve yapmayan otistik engelli bireylerin davranış ve motor performanslarının karşılaştırılması (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Rivera, P., Renziehausen, J., & Garcia, J. M. (2020). Effects of an 8-week Judo program on behaviors in children with Autism Spectrum Disorder: A mixed-methods approach. Child Psychiatry & Human Development, 51, 734-741.

Sucuoğlu, B. (2003). Sorun Davranışlar Kontrol Listesi Türkçe Formu'nun psikometrik özelliklerinin incelenmesi. Türk Psikoloji Dergisi, 18(52), 77-91.

Sucuoğlu, B., & Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 6(01), 41-65. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000086

Toper Korkmaz, Ö., & Dike, İ. H. (2010). Stereotipik davranışların azaltılmasında kullanılan yöntemlerin etkililiği: Betimsel ve meta analizi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 11(02), 1-12. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000149

Yanardağ, M. (2007). Otistik çocuklarda farklı egzersiz uygulamalarının motor performans ve stereotip davranışlar üzerine etkileri (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

YOGA YAPAN BİREYLERİN REKREASYONEL FAYDA DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF RECREATIONAL BENEFIT LEVELS IN INDIVIDUALS WHO PRACTICE YOGA

Şerife Gamze ÜLKER
Dr.Trakya Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi
Trakya University Faculty of Sports Sciences
ORCID ID: 0000-0002-4294-8479

Tuğçe Seda TARANCI
Trakya Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi
Trakya University Faculty of Sports Sciences Master Student

ÖZET

Çalışmanın amacı; Yoga yapan bireylerin rekreasyonel fayda düzeylerinin cinsiyet, yoga pratiği durumu ve haftalık yoga sıklığı gibi değişkenler açısından incelenmektir. Çalışmada 104 kişiye rekreasyonel fayda ölçeği anket yöntemi ile uygulanmıştır. Akgül vd. (2022) tarafından Türkçe geçerlik ve güvenilirliği yapılan Rekreasyonel Fayda Ölçeği 5'li Likert tipi bir ölçek olup, 24 maddeden oluşmaktadır. Veriler tamamen bilimsel amaçlı kullanılmış olup, analizi SPSS 22.0 istatistik programında yapılmıştır.Rekreasyonel Fayda Ölçeği alt boyut ve toplam puanlarının yoga pratiğine göre karşılaştırılması adına tek yönlü varyans analizi ANOVA yapılmıştır. Analizlere göre Rekreasyonel Fayda Ölçeği alt boyut ve toplam puanlarının hepsinde anlamlı farklar elde edilmiştir ($p<.01$). Hangi grupların birbirinden farklı olduğuna dair yapılan Pos-Hoc analizlerinde (LSD) ise tüm alt boyut ve toplam puanlarda Hiç yoga yapmamış grubun puanlarının; Düzenli olarak yoga yapan grubun ve Düzensiz olarak yoga yapan grubun puanlarından anlamlı düzeyde düşük olduğu belirlenmiştir. Rekreasyonel Fayda Ölçeği alt boyut ve toplam puanlarının haftalık yoga sıklığına göre karşılaştırılması adına tek yönlü varyans analizi ANOVA yapılmıştır. Analizlere göre Rekreasyonel Fayda Ölçeği toplam puanlarında ve Sosyal Fayda puanlarında anlamlı farklar elde edilmiştir ($p<.05$). Hangi grupların birbirinden farklı olduğuna dair yapılan Pos-Hoc analizlerinde (LSD) ise Sosyal Fayda alt boyut ve toplam puanlarda haftada 1-2 kez yoga yapanların puanlarının haftada 5 ve üzeri kez yoga yapanların puanlarından anlamlı düzeyde düşük olduğu saptanmıştır. Rekreasyonel Fayda Ölçeği alt boyut ve toplam puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılması için yapılan bağımsız örneklem t testi analizlerinde kadınların rekreasyonel fayda ölçeği alt boyut ve toplam puanlarında erkeklere göre anlamlı düzeyde yüksek puanlar aldıkları saptanmıştır ($p<.01$). Yoga Yapma süreleri ile Rekreasyonel Fayda Ölçeği Fiziksel Fayda ve Psikolojik Fayda alt boyut puanlarının pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır

(p<.05).Elde edilen bulgular, kadınların erkeklere göre fiziksel, psikolojik ve sosyal fayda açısından daha yüksek rekreasyonel fayda algısına sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, *Yoga*, Rekreasyonel Fayda

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the levels of recreational benefits of individuals practicing yoga in terms of variables such as gender, yoga practice status, and weekly yoga frequency. The study involved administering the Recreational Benefit Scale to 104 individuals using a survey method. The Recreational Benefit Scale, which was validated and reliability-tested in Turkish by Akgül et al. (2022), is a 24-item scale with a 5-point Likert format. The data were used for scientific purposes only, and analysis was conducted using the SPSS 22.0 statistical software.One-way ANOVA was conducted to compare the sub-dimensions and total scores of the Recreational Benefit Scale based on yoga practice. The analysis revealed significant differences in all sub-dimensions and total scores of the Recreational Benefit Scale (p<.01). Post-Hoc analyses (LSD) showed that the scores of the group that had never practiced yoga were significantly lower than those of the group that practiced yoga regularly and the group that practiced yoga irregularly.One-way ANOVA was also used to compare the sub-dimensions and total scores of the Recreational Benefit Scale based on weekly yoga frequency. The analysis found significant differences in the total scores and Social Benefit scores of the Recreational Benefit Scale (p<.05). Post-Hoc analyses (LSD) indicated that the Social Benefit sub-dimension and total scores of those who practiced yoga 1-2 times a week were significantly lower than those who practiced yoga 5 times or more per week.Independent sample t-tests were conducted to compare the sub-dimensions and total scores of the Recreational Benefit Scale by gender. The results revealed that women had significantly higher scores in the sub-dimensions and total scores of the Recreational Benefit Scale compared to men (p<.01). Additionally, the duration of yoga practice was found to have a positive and significant correlation with the Physical Benefit and Psychological Benefit sub-dimension scores of the Recreational Benefit Scale (p<.05).The findings suggest that women perceive higher recreational benefits in terms of physical, psychological, and social benefits compared to men.

Keywords: Recreation, Yoga, Recreational Benefit

TÜRKİYE'NİN OLİMPİYAT YOLCULUĞU: İLK KATILIMDAN GÜNÜMÜZE

TURKEY'S OLYMPIC JOURNEY: FROM THE FIRST PARTICIPATION TO THE PRESENT DAY

Gökhan ACAR
Prof. Dr.,Usak University, Faculty of Sport Sciences
ORCID NO: 0000-0002-3617-1958

Fatma SERİN
Master's Student, Mehmet Akif Ersoy University, Institute of Educational Sciences
ORCID NO: 0009-0001-2594-1881

Ayşe Dilek AKINCI
Master's Student, Mehmet Akif Ersoy University, Institute of Educational Sciences
ORCID NO: 0009-0004-8018-0976

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1908-2024 yılları arasındaki Olimpiyat Oyunları'na katılım ve madalya performansı 'Zaman Serisi Analizi' yöntemi kullanılarak incelemektir. Araştırmanın yönteminde Zaman Serisi Analizi (Time Series Analysis) zaman içinde sıralı olarak toplanan verilerin analizine dayanmaktadır. Zaman serisi analizi, geçmiş verilere dayanarak gelecekteki trendleri, döngüleri ve rastgele (residual) değişiklikleri anlamayı ve tahmin etmeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak, başarılarının büyük kısmı bireysel spor branşlarına dayanan Türkiye, takım sporlarında ise diğer ülkelerle kıyaslandığında belirgin bir başarı sağlayamamıştır. Özellikle ABD, Çin gibi ülkeler, geniş altyapı, sporcu yetiştirme programları ve spor kültürüne verdikleri önemle ön plana çıkarken, Türkiye bu anlamda rekabetin gerisinde kalmaktadır. Bu da, Türkiye'nin daha geniş bir branş yelpazesinde madalya kazanma konusunda eksiklik yaşadığını göstermektedir. 2024 Fransa Olimpiyatları'nda bu durum daha da belirgin hale gelmiş ve altın madalya kazanılamamış, toplam madalya sayısı da 8'de kalmıştır. Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki başarı grafiği bazı zamanlarda artış gösterse de, dünya genelinde olimpiyat devleriyle kıyaslandığında sınırlı kalmaktadır. Uluslararası Olimpiyat Komitesi IOC'un kabul etmiş olduğu ilk 16 komite üyesinden biri olan Türkiye'nin son olimpiyat oyunlarına katılan 206 ülke ve 329 etkinlik (32 branş 48 dal) gibi geniş bir branş yelpazesinde madalya kazanma konusunda eksiklik yaşaması, 2024 Fransa Olimpiyatları'ndaki madalya düşüşü, Türkiye'nin spor alanında daha kapsamlı bir gelişim sürecine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Geniş bir sporcu havuzu, altyapı yatırımları ve farklı branşlarda sporcuların yetiştirilmesine yönelik gerçekçi programlar, Türkiye'nin olimpiyatlardaki başarısını artırmak için kritik öneme sahiptir.

Anahtar kelimeler: Olimpiyat Oyunları, Türkiye Olimpiyat Tarihi, Modern Olimpiyatlar ve Türkiye.

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze Turkey's participation and medal performance in the Olympic Games between 1908 and 2024 using the 'Time Series Analysis' method. The method is based on the analysis of data collected sequentially over time. Time series analysis aims to understand and predict future trends, cycles, and random (residual) variations based on past data. As a result, while Turkey's successes are mostly based on individual sports, it has not achieved significant success in team sports compared to other countries. Countries such as the United States and China stand out with their extensive infrastructure, athlete development programs, and the importance they place on sports culture, leaving Turkey behind in this regard. This indicates that Turkey has struggled to win medals across a broader range of sports. This situation became even more evident at the 2024 France Olympics, where no gold medals were won, and the total number of medals remained at eight. Although Turkey's performance in the Olympic Games has shown occasional improvement, it remains limited when compared to global Olympic powers. As one of the first 16 committee members accepted by the International Olympic Committee (IOC), Turkey's inability to win medals in a wide range of events, like the 206 countries and 329 events (32 sports, 48 disciplines) at the latest Olympic Games, and the medal decline at the 2024 France Olympics, demonstrate the need for a more comprehensive development process in sports. A broad pool of athletes, infrastructure investments, and realistic programs to develop athletes in various sports are critical for improving Turkey's Olympic success.

Keywords: Olympic Games, Turkey's Olympic History, Modern Olympics and Turkey.

GİRİŞ

Olimpiyat Oyunları, kökeni antik Yunan'a dayanan ve tarihin en köklü spor etkinliklerinden biri olarak kabul edilen uluslararası bir organizasyondur. Antik çağda Zeus onuruna düzenlenen Olimpiyat Oyunları, zamanla Yunan toplumunun en önemli sosyal ve kültürel etkinliklerinden biri haline gelmiştir (Swaddling, 1999). M.S. 393 yılında Roma İmparatoru I. Theodosius'un pagan geleneklerine karşı çıkışıyla sona eren bu oyunlar, 19. yüzyılda Fransız baron Pierre de Coubertin'in girişimleriyle modern anlamda yeniden canlandırılmıştır. Coubertin'in hedefi, antik Olimpiyat Oyunları'nın ruhunu modern dünyada barış, dostluk ve dayanışma amacıyla yeniden hayata geçirmektir (Mouratidis, 1984). Bu girişim, 1896 yılında Atina'da düzenlenen ilk modern Olimpiyat Oyunları ile sonuçlanmış ve o tarihten itibaren her dört yılda bir dünya çapında düzenli olarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Lee, 1998).

Modern Olimpiyat Oyunları, Yaz ve Kış Olimpiyatları olarak iki ana kategoride düzenlenmekte olup, atletizm, yüzme, futbol gibi yaz sporlarıyla birlikte kayak, buz pateni ve kızak gibi kış sporlarını içermektedir (Girginov ve Parry, 2005). Olimpiyat Oyunları, sadece fiziksel

dayanıklılık ve performansın sergilendiği bir platform olmanın ötesine geçerek, uluslararası barış ve dostluğun simgesi haline gelmiştir. Oyunlar, dünya genelindeki sporcular için uluslararası bir rekabet arenası oluşturmanın yanı sıra, ülkeler arası diplomatik ilişkilerin gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Cull, 2008).

Olimpiyat Oyunları'nın sembolleri, organizasyonun evrenselliğini ve birleştirici ruhunu pekiştiren unsurlar arasında yer almaktadır. Beş halkadan oluşan olimpiyat sembolü, beş kıtayı temsil ederken, olimpiyat meşalesi ise antik pagan döneminden modern zamanlara kadar süregelen Olimpiyat geleneğini simgelemektedir. Her Olimpiyat, meşalenin Yunanistan'ın Olympia kentinde yakılmasıyla başlar ve bu ritüel, Olimpiyat Oyunları'nın köklü pagan tarihini bugüne taşımaktadır (MacAloon, 2013).

Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'na katılımı, Osmanlı Devleti döneminde başlamış ve Cumhuriyet dönemiyle birlikte gelişimini sürdürmüştür. 1906 Atina Ara Oyunları'nda bireysel sporcu katılımıyla oyunlarda yer almış, 1908 yılında Osmanlı Millî Olimpiyat Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte 1911'de Uluslararası Olimpiyat Cemiyetine kabulü ile resmi bir temsiliyet kazanmaya başlamıştır (Zıyagıl, 2021). 1936 Berlin Olimpiyatları'nda Yaşar Erkan'ın altın madalya kazanması, Türkiye'nin Olimpiyat tarihindeki ilk büyük başarısı olarak kaydedilmiştir. Sonraki yıllarda güreş, halter ve tekvando gibi branşlarda elde edilen başarılar, Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki gücünü perçinlemiştir (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, 2024a).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'na katılım ve madalya performansını tarihsel bir perspektifle incelemektir. Osmanlı Devleti dönemindeki ilk katılımlardan Cumhuriyet dönemine kadar Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki yerinin nasıl şekillendiği ele alınmaya çalışılacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin güreş başta olmak üzere farklı spor dallarındaki başarıları da değerlendirilerek, Olimpiyat Oyunları'nda Türkiye'nin spor alanındaki gelişim dinamikleri analiz edilecektir.

Olimpiyat Oyunları ve Tarihçesi

Olimpiyat Oyunlarının, kökeni Antik Yunan dönemine kadar uzanan, günümüzde dünyanın en prestijli ve en geniş katılımlı uluslararası spor organizasyonu haline gelmiştir. İlk Olimpiyat Oyunları M.Ö. 776 yılında Yunanistan'ın Olympia kentinde düzenlenmiştir (Romano, 2007). Antik çağda dört yılda bir düzenlenen bu oyunlar, başlangıçta sadece Yunan şehir devletlerinin katılımıyla gerçekleşen dini ritüel ve törenleri içeren oyunlardı. Olimpiyatlar paganizm tanrısı Zeus onuruna düzenlenen spor etkinlikleri olarak başlamış, zamanla Antik Yunan coğrafyasının en önemli sosyal ve kültürel etkinliklerinden biri haline gelmiştir (Spivey, 2012).

Oyunlar, M.S. 393 yılında Roma İmparatoru I. Theodosius'un pagan geleneklerine karşı çıkışıyla sona erdirilmiştir (Crowther, 2007). Ancak, modern olimpiyatların temelleri 19. yüzyılda Fransız baron Pierre de Coubertin tarafından atılmıştır. Coubertin, antik oyunlardan

ilham alarak uluslararası sporun barış ve dayanışma ortamında yürütülmesini amaçlayan modern Olimpiyat Oyunları'nı yeniden canlandırma fikrini ortaya atmıştır. Bu girişimin bir sonucu olarak, 1896 yılında Atina'da ilk modern Olimpiyat Oyunları düzenlenmiş ve bu tarihten itibaren her dört yılda bir dünya çapında gerçekleştirilmeye devam etmiştir (Pop, 2013).

Modern Olimpiyat Oyunları, Yaz ve Kış Olimpiyatları olmak üzere iki ana kategoride düzenlenmektedir. 1924 yılından itibaren, kış sporlarına yönelik Kış Olimpiyatları da organize edilmeye başlanmıştır. Yaz Olimpiyatları'nda atletizm, yüzme, jimnastik, boks gibi branşlar öne çıkarken; Kış Olimpiyatları'nda kayak, buz pateni ve kızak gibi soğuk hava sporları yarışmaları gerçekleştirilmektedir (Guttmann, 2002).

Olimpiyat Oyunları, dünya genelindeki sporcular için sadece fiziksel dayanıklılık ve performansın sergilendiği bir arenadan çok daha fazlasını ifade eder hale gelmiştir. Sporcular için bu oyunlar, uluslararası barış ve dostluğun sembolü olmasının yanı sıra, ülkeler arası diplomatik ilişkilerin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır (Callebat, 1998). Her dört yılda bir düzenlenen oyunlar, dünyanın dört bir yanından gelen sporcuların bir araya gelerek dostluk, centilmenlik ve fair-play 'adil oyun' ruhu içerisinde yarıştığı küresel bir platform haline gelmiştir (Middleton, 2008).

Paganizm doğa temelli antik bir dini inanış olarak ritüeller temeline dayalı çok tanrılı bir dini inanış olarak karşımıza çıkmaktadır (Crowther, N. B. (2007). Modern olimpiyatlardaki ritüellerin temeli antik pagan inanışına dayanmaktadır. Modern Olimpiyat Oyunları'nın sembolleri de bu organizasyonun anlamını beş farklı renkten oluşan olimpiyat halkaları, beş kıtanın birlikteliğini ve bu oyunların evrenselliğini temsil ederken, olimpiyat meşalesi de eski antik oyunlardan modern olimpiyatlara kadar süregelen sürekliliği simgeler. Her olimpiyat, meşalenin Yunanistan'daki Olympia'dan yakılmasıyla başlar ve ev sahibi ülkeye yapılan törenlerle taşınır. Bu ritüel, antik dönemin olimpiyatları ile modern çağ arasındaki köprüyü simgelediği kabul edilir (MacAloon, 2013).

Olimpiyat Oyunları, zamanla sadece spor odaklı bir etkinlik olmaktan çıkmış ve aynı zamanda politik, siyasi, kültürel ve sosyal paylaşım alanına dönüşmüştür. Sporcuların ve izleyicilerin ülkeler arasındaki farklılıkları aşarak evrensel değerlerde birleştiği bu oyunlar, günümüzde de barış, birlik ve insanlık onurunu ön plana çıkaran en önemli etkinliklerden biri olma niteliğini korumaktadır (Kanin, 2019). Ancak 2024 Paris Olimpiyat Oyunları açılış ve kapanış seremonisi başta katolik hristiyan dünyası lideri papa ve diğer inanç mensuplarının tepkisine neden olmuştur. Bu durum Olimpiyat Komitesinin barış, birlik, esenlik ve insanlık onuru gibi iddialarını ve güvenirliğini sorgulanır hale getirmiştir.

Türkiye'nin Olimpiyat Yolculuğu

Osmanlı Devleti Dönemi

Osmanlı Devleti'nin modern Olimpiyat Oyunları'na ilgisi 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. 1906 Atina Ara Oyunları'na Osmanlı İmparatorluğu'ndan sporcular bireysel katılım göstermiştir. İzmir, Selanik ve İstanbul'dan Rum ve yabancı uyruklu sporcular atletizm ve kürek branşlarında yarışmışlardır. Bunlar arasında en dikkat çekici isim, Tatavla Heraklis Kulübü'nden Yorgo Aliprantis, 10 metrelik ipe tırmanma yarışında dünya ve Olimpiyat rekoru kırmış, ancak o denemde Osmanlı Devleti vatandaşı olmasına rağmen başarı sporcunun isteği ile Yunanistan adına kaydedilmiştir (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, 2024b).

Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti 1908'de kuruldu ancak resmi olarak 1912'de Uluslararası Olimpiyat Komitesi IOC'un kabul etmiş olduğu ilk 16 komite üyesinden biri olan Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti, 1912 yılında ilk kez Stockholm Olimpiyatları'na katıldı. Selim Sırrı Bey (Tarcan), Türkiye'de modern sporun öncüsü olarak bilinen önemli bir kişidir ancak Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti Başkanlığına eski sporculardan Ahmet İhsan Tokgöz getirilirken, Selim Sırrı Tarcan genel sekreterlik görevini üstlenmiştir (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, 2024b; Şinoforoğlu, 2020). Osmanlı Devletinde, resmi olarak kayıtlara geçen 1908 Londra Olimpiyat oyunlarına katılan ilk sporcu Aleko Mulos'tur. Galatasaray Lisesi öğrencisi, Tatavla Heraklis (Kurtuluş Gençlik Kulübü) sporcusu Aleko Mulos, cimnastik dalında Oyunlara katılarak Osmanlı Devleti'ni Olimpiyatlarda temsil eden ilk sporcu oldu. Selim Sırrı Bey, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ndeki (IOC) ilk temsilcisidir ve Berlin'de 1909 yılında yapılan Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin (IOC) toplantısına Selim Sırrı bey temsil etmiştir. Onun girişimleriyle Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet, Osmanlı Devleti'nin Olimpiyat Oyunları'na daha resmi ve organize bir şekilde katılmasını amaçlamıştır. Selim Sırrı Bey'in çabalarıyla, Türkiye'nin Olimpiyat hareketine dâhil olması hız kazanmıştır (Acar, 2023).

1912 Stockholm Olimpiyatları, Osmanlı'nın resmi katılımının gerçekleştiği ilk oyunlar olmuştur. Selim Sırrı Bey'in aktardığına göre, "*o dönemde yayınlanan 'İkdam' ve 'Sabah' gazetelerine 'Sporseverler ve Yardımseverler Aranıyor' başlığı ile gazetelere ilanlar verdi. Bu ilanlara Ermeni asıllı iki genç Mıgırdıç Mıgıryan ve Vahram Haret Papazyan Olimpiyata katılmak için başvurdular. İki Robert Kolej öğrencisi gerekli bilgileri Tarcan'dan alırken, İsveç'e kendi olanakları ile gidip gelebilecekleri gerçeğini öğrendiler*" (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, 2024b). Selim Sırrı Bey'in girişimleriyle Ermeni asıllı sporcular Vahram Papazyan ve Mıgırdıç Mıgıryan, Osmanlı Devleti'ni temsil etmiştir. Papazyan, 800 ve 1500 metre koşularında yarışmış ancak dereceye girememiştir. Mıgıryan ise dekatlon ve pentatlon gibi çoklu spor dallarında mücadele etmiş ve Osmanlı Devleti'ni temsil eden ilk atletlerden olmuştur. Bu dönemlerde, sporcular kendi imkânlarıyla oyunlara katılmak zorunda kalmış, devlet desteği sınırlı kalmıştır (Acar, 2023).

Selim Sırrı Bey'in katkılarıyla Osmanlı Devleti, sporun ve özellikle Olimpiyat Oyunları'nın önemini daha yakından kavramış, ancak 1916 Berlin Olimpiyatları, I. Dünya Savaşı nedeniyle iptal edilmiş ve Osmanlı Devleti bu dönemden sonra daha fazla katılım sağlayamamıştır (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, 2024b).

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin modern Olimpiyat Oyunları'na ilk katılımı, 1924 Paris Olimpiyatları ile olmuştur. Genç Türkiye, Atatürk'ün spora verdiği önem doğrultusunda beden eğitimi ve sporun gelişimine büyük önem vermiştir. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) ve Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin (TMOK) organizasyonuyla, Türk sporcuları Paris 1924 Oyunları'nda güreş, futbol ve atletizm gibi branşlarda yer almışlardır. Bu oyunlar, Türkiye'nin uluslararası spor arenasındaki ilk resmi adımı olarak önemli bir dönüm noktası olmuştur (Acar, 2023).

1936 Berlin Olimpiyatları'nda Türkiye, güreş branşında tarihinin ilk madalyasını kazanmıştır. Ahmet Kireççi (Mersinli Ahmet), serbest güreşte bronz madalya alarak Türkiye'nin Olimpiyat madalyasıyla tanışmasını sağlamıştır. Aynı Olimpiyat'ta Yaşar Erkan, grekoromen güreşte altın madalya kazanarak Türkiye'nin ilk Olimpiyat şampiyonu olmuştur. Bu başarı, Türkiye'nin güreşteki üstünlüğünü başlatan önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, 2024b).

1948 Londra Olimpiyatları ise Türk spor tarihinde bir dönüm noktasıdır. Türk güreşçileri bu oyunlarda dört altın madalya kazanarak büyük bir başarı elde etmişlerdir. Nasuh Akar ve Gazanfer Bilge gibi isimler bu dönemde güreş sahasında destan yazmışlardır. Ayrıca, Ruhi Sarıalp, üç adım atlamada bronz madalya kazanarak Türkiye'nin atletizmdeki ilk Olimpiyat madalyasını elde eden sporcusu olmuştur (Özsoy, 2017).

Türkiye'nin düzenli katılımları, 1924 Paris Olimpiyatları ile başlamıştır. Ancak bazı önemli tarihlerde katılım sağlanamamıştır. 1920 Anvers Oyunları'na I. Dünya Savaşı sonrası statüsü nedeniyle davet edilmemiş ve 1932 Los Angeles Oyunları'na mesafe ve maliyet engeliyle katılmamıştır (Özdemir, 2013). Türkiye, SSCB'nin Afganistan işgalini protesto eden birçok batılı ülke gibi 1980 Moskova Oyunları'na da katılmamıştır (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, 2024b).

Türkiye'nin Yaz ve Kış Olimpiyatları Katılımı ve Madalya Durumu

Türkiye, Yaz Olimpiyatları'nda en çok güreş branşında madalya kazanmıştır. Toplamda 111 madalya elde edilmiştir: 41 altın, 29 gümüş ve 41 bronz. Güreş, halter ve tekvando gibi branşlar Türkiye'nin başarı sağladığı alanlardır. En fazla madalya kazanılan branş güreş olup, 68 madalya ile bu alanda Türkiye önemli başarılar elde etmiştir (Anadolu Ajansı, 2024).

Kış Olimpiyatları'nda Türkiye'nin henüz madalya kazanamamış olması, bu alanda gelişime ve stratejik planlama yapması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kış Olimpiyatları'nda Türkiye, sporcu sayısı açısından düşük katılımı ve herhangi bir madalya elde edememiştir olması büyük bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin Olimpiyatlarındaki Başarıları

Türkiye'nin olimpiyatlardaki başarıları, güreş alanında tarihsel bir birikime dayanmaktadır. Türkiye, güreşte ilk altın madalyasını 1936 Berlin Olimpiyatları'nda Yaşar Erkan ile kazanmıştır. 1948 Londra Oyunları'nda Nasuh Akar, Celal Atik ve Yaşar Doğu gibi güreşçiler Türkiye'nin başarısını perçinlemiştir. Ayrıca, halterde Naim Süleymanoğlu ve Halil Mutlu gibi dünya çapında ünlü sporcular Türkiye'ye altın madalyalar kazandırmıştır (Anadolu Ajansı, 2024).

Son yıllarda ise Türkiye, güreş dışındaki branşlarda da kendini göstermeye başlamıştır. Örneğin, 2020 Tokyo Olimpiyatları'nda Mete Gazoz okçulukta, Busenaz Sürmeneli ise boksta altın madalya kazanarak Türkiye'nin başarılarını çeşitlendirmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkiye'nin 1908-2024 yılları arasındaki Olimpiyat Oyunları'na katılım ve madalya performansı Zaman Serisi Analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Zaman serisi analizi, zaman içinde değişen verilerin incelenmesi ve bu değişimlerin belirli bir eğilim ve desen gösterip göstermediğinin tespit edilmesine olanak tanımaktadır. Veriler, her dört yılda bir düzenlenen Olimpiyat Oyunları'na Türkiye'nin katılım sayısı ve kazandığı madalya miktarlarını içermektedir.

Zaman Serisi Analizi (Time Series Analysis) zaman içinde sıralı olarak toplanan verilerin analizine dayanır. Zaman serisi verileri genellikle belirli bir zaman aralığında gözlemlenen veya ölçülen olayların düzenli aralıklarla kaydedilmesiyle oluşur. Zaman serisi analizi, geçmiş verilere dayanarak gelecekteki trendleri, döngüleri ve rastgele (residual) değişiklikleri anlamayı ve tahmin etmeyi amaçlar. Zaman serisi analizi, bu bileşenleri ayrı ayrı modelleyerek verilerin yapısını daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır (Kirchgässner ve ark., 2012; Hamilton, 2020).

Analizde kullanılan veriler, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde gerçekleşen Yaz Olimpiyatları'na katılım, sporcu sayıları ve madalya kazanım oranlarını kapsamaktadır. Verilerin incelenmesiyle, Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki performansındaki zamanla ortaya çıkan değişimlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Veriler, katılım yılları, toplam sporcu sayısı, kazanılan altın, gümüş ve bronz madalyalar üzerinden analiz edilmiştir. Özellikle 1936 Berlin Olimpiyatları'ndan itibaren artan katılım ve madalya kazanım oranları dikkate alınarak zaman içindeki eğilimler gözlemlenmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Madalyaların Branşlara Göre Dağılımı Zaman Serisi Analizi

Katılım Eğilimleri: Şekil 1'e göre Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde Olimpiyat Oyunları'na katılım sayıları incelendiğinde, 1908 Londra Oyunları'ndan 2024 Paris Oyunları'na kadar olan süreçte, sporcu katılımında dalgalanmalar gözlemlenmiştir. Örneğin, 1920 Anvers Oyunları'na katılım olmamış, 1932 Los Angeles Oyunları'na ise ekonomik ve mesafe engelleri nedeniyle sporcu gönderilmemiştir. Özellikle 1948 Londra Oyunları'ndan itibaren düzenli ve artan katılım gözlemlenmiştir.

1936 Berlin: Türkiye ilk defa madalya kazandığı bu oyunlarda 48 sporcu ile katılım sağlamış ve 1 altın, 1 bronz madalya elde etmiştir.

1948 Londra: 58 sporcu ile katılım sağlanmış ve madalya sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır (6 altın, 4 gümüş, 2 bronz).

Katılımlardaki düzenlilik, Türkiye'nin spor politikalarının gelişimine işaret ederken, savaşlar ve ekonomik zorluklar gibi faktörler katılım sayısını olumsuz yönde etkilemiştir.

Madalya Performansı: Zamanla Türkiye'nin Olimpiyatlardaki madalya kazanma performansında da artış gözlemlenmiştir. Özellikle 1936 Berlin Olimpiyatları'ndan itibaren Türkiye, özellikle güreş branşında başarısını artırmıştır.

1948 Londra Oyunları: Türkiye, güreşte 6 altın, 4 gümüş, 2 bronz madalya kazanarak madalya sayısında önemli bir sıçrama yapmıştır. Bu durum, Türkiye'nin uluslararası güreş sahnesindeki başarısını perçinlemiştir.

1960 Roma Oyunları: Bu dönemde de madalya sayısı yüksek tutulmuş (7 altın, 2 gümüş), güreşin yanı sıra diğer branşlardaki başarılar da artış göstermiştir.

2020 Tokyo Oyunları: 13 madalya ile Türkiye'nin Olimpiyat tarihindeki en yüksek madalya sayısına ulaşıldığı görülmektedir. Bu dönemde farklı branşlarda madalya kazanılmıştır (okçuluk, boks, tekvando, güreş).

Zamanla Değişen Performans Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki başarılarının belirli dönemlerde arttığı ve özellikle 2000'li yıllarda farklı branşlarda da madalya kazanarak daha geniş bir yelpazede başarıya ulaştığı gözlemlenmektedir. 1936-1960 yılları arasında güreş sporunda ciddi başarılar elde eden Türkiye, son yıllarda okçuluk, boks, tekvando gibi branşlarda da öne çıkmaktadır.

Spor	Altın	Gümüş	Bronz	Toplam
Güreş	29	18	21	68
Halter	8	1	2	11
Tekvando	1	3	6	10
Boks	1	5	4	10
Judo	1	0	1	2
Okçuluk	1	0	1	2
Karate	0	1	3	4
Atıcılık	0	1	0	1
Atletizm	0	0	2	2
Jimnastik	0	0	1	1
Toplam (10 spor)	**41**	**29**	**41**	**111**

Şekil 1. Türkiye'nin Madalyaların Branşlara Göre Dağılımı. Kaynak: https://tr.wikipedia.org/

Genel Eğilim Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki genel eğilimi, madalya kazanma oranlarının yıllar içinde arttığı yönündedir. Katılım sayısının ve çeşitliliğin artması, Türkiye'nin spor politikalarının daha geniş bir yelpazeye yayıldığını ve Olimpiyat Oyunları'nda daha fazla branşta başarı arayışında olduğunu göstermektedir.

Zaman Serisi Analizi ile yapılan incelemede, Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'na katılımı ve madalya performansında sürekli bir artış eğilimi gözlemlenmiştir. Özellikle 1936 yılından sonra Türkiye, güreş branşında dikkat çekici başarılar elde etmiş ve 2000'li yıllardan itibaren bu başarılar farklı spor dallarına da yayılmıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki başarıları, tarih boyunca güreş gibi geleneksel spor dallarına dayanırken, son yıllarda farklı branşlarda da dikkat çekici başarılar elde etmiştir. Bu başarıların devamlılığı, 2020 Tokyo Olimpiyat Oyunlarına katılan Türk sporcularının olimpiyatlardaki gelecek için ümit vermişken, 2024 Paris Olimpiyat Oyunları tam bir hezimete dönüşmüştür. 2024 Paris Olimpiyat Oyunları'nda herhangi bir branşta altın madalya alınamamış olması toplamda 3 gümüş, 5 bronz 8 madalya alması, Uluslararası Olimpiyat Komitesi IOC'un kabul etmiş olduğu ilk 16 komite üyesinden biri olan Türkiye'nin, Gençlik ve Spor Bakanlığının sportif başarı planlaması konusunda bir stratejik planının olmadığını sporcuların kendi içsel

motivasyon ve yeterlilikleri ile madalyalara ulaştığı konusunda önemli bir veri olarak ortaya koymaktadır.

2024 Paris Olimpiyat Oyunları'nda Türkiye, toplamda 8 sporcu ile çeşitli branşlarda madalya kazanmıştır. Atıcılık branşında Şevval İlayda Tarhan ve Yusuf Dikeç, karma 10 metre havalı tabanca kategorisinde 2 gümüş madalya elde etmiştir. Boks branşında Hatice Akbaş (kadınlar 54 kg) ve Buse Naz Çakıroğlu (kadınlar 51 kg) ikişer gümüş madalya kazanmıştır. Mete Gazoz, Ulaş Berkim Tümer ve Abdullah Yıldırmış'tan oluşan erkekler okçuluk takımı 3 bronz madalya ile tamamlamıştır. Güreşte Buse Tosun Çavuşoğlu (kadınlar serbest 68 kg) ve Taha Akgül (erkekler serbest 125 kg) 3'er bronz madalya kazanmıştır. Ayrıca, Esra Yıldız Kahraman (kadınlar 57 kg) boksta ve Nafia Kuş Aydın (kadınlar +67 kg) tekvandoda 3 bronz madalya ile oyunları tamamlamışlardır. Bu durum ülkemizin genç nüfusu ve potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda ve

Geçmişten günümüze olimpiyatlarda başarı grafiğinde 2024 Fransa Olimpiyat Oyunlarındaki durum: Türkiye'nin 1924 yılından itibaren düzenli olarak katıldığı Yaz Olimpiyat Oyunları'nda elde ettiği başarılar, özellikle güreş, halter ve tekvando gibi branşlarda dikkat çekmiştir. 1936 Berlin Olimpiyatları'nda Türkiye'nin ilk altın madalyasını kazanmasıyla başlayan yükseliş, özellikle 1948 Londra ve 1960 Roma Olimpiyatları'nda daha belirgin hale gelmiştir. 2020 Tokyo Olimpiyatları'na kadar Türkiye'nin toplamda 111 madalya kazandığı, bu başarıların büyük bir kısmının güreş, halter ve tekvando gibi branşlardan geldiği görülmektedir.

Ancak 2024 Fransa Olimpiyat Oyunları'nda bir önceki oyunlara göre gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. Türkiye, 2020 Tokyo'da kazandığı 13 madalyadan (2 altın, 2 gümüş, 9 bronz) sonra 2024 Paris'te sadece 8 madalya (0 altın, 3 gümüş, 5 bronz) ile yetinmiştir. Bu düşüş, Türkiye'nin özellikle güreş, okçuluk ve boks gibi geleneksel olarak güçlü olduğu branşlardaki başarı grafiğinde bir duraklama olduğunu göstermektedir.

Başarıdaki bu düşüşün sebepleri olarak; genç sporcuların yetiştirilmesi konusunda yaşanan eksiklikler, spor politikalarının yeterince etkili uygulanamaması ya da rekabetin artması düşünülebilir. Bu durum, Türkiye'nin olimpiyatlardaki rekabet gücünü sürdürebilmek için daha geniş bir spor politikası geliştirmesi gerektiğine işaret etmektedir. Türkiye, 2024 Paris Olimpiyatları'nda özellikle altın madalya elde edememesiyle, önceki oyunlara kıyasla önemli bir gerileme yaşamıştır.

Genel Olarak Türkiye'nin Olimpiyatlardaki diğer ülkeler arasındaki başarı ve başarısızlık durumu: Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki performansı, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında belirli dönemlerde parlayan ancak genel anlamda sınırlı başarıya sahip bir ülke olarak görülmektedir. Güreş, halter ve tekvando gibi branşlarda dünya çapında önemli başarılar elde edilmiş olsa da, Türkiye genel madalya sıralamasında daha büyük ve spor alanında geniş bir yelpazede başarıya sahip ülkelerle rekabet edememektedir.

Özellikle ABD, Çin, Birleşik Krallık, Rusya gibi ülkeler olimpiyatlarda çok sayıda branşta üstünlük sağlarken, Türkiye'nin madalya başarısı daha çok güreş ve halter gibi birkaç branşta yoğunlaşmıştır. Bu da, Türkiye'nin daha geniş bir branş yelpazesinde madalya kazanma konusunda eksiklik yaşadığını göstermektedir. 2024 Fransa Olimpiyatları'nda bu durum daha da belirgin hale gelmiş ve altın madalya kazanılamamış, toplam madalya sayısı da 8'de kalmıştır.

Başarılarının büyük kısmı bireysel spor branşlarına dayanan Türkiye, takım sporlarında ise diğer ülkelerle kıyaslandığında belirgin bir başarı sağlayamamıştır. Özellikle ABD, Çin gibi ülkeler, geniş altyapı, sporcu yetiştirme programları ve spor kültürüne verdikleri önemle ön plana çıkarken, Türkiye bu anlamda rekabetin gerisinde kalmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki başarı grafiği zamanla artış gösterse de, dünya genelinde olimpiyat devleriyle kıyaslandığında sınırlı kalmaktadır. Uluslararası Olimpiyat Komitesi IOC'un kabul etmiş olduğu ilk 16 komite üyesinden biri olan Türkiye'nin son olimpiyat oyunlarına 206 ülke ve 329 etkinlik (32 branş 48 dal) gibi geniş bir branş yelpazesinde madalya kazanma konusunda eksiklik yaşaması, 2024 Fransa Olimpiyatları'ndaki madalya düşüşü, Türkiye'nin spor alanında daha kapsamlı bir gelişim sürecine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Geniş bir sporcu havuzu, altyapı yatırımları ve farklı branşlarda sporcuların yetiştirilmesine yönelik programlar, Türkiye'nin olimpiyatlardaki başarısını artırmak için kritik öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

Acar, G. (2023). *Türk Spor Teşkilatı.*Nobel Kitabevi.

Anadolu Ajansı, (2024). https://www.aa.com.tr/tr/paris-2024/turkiye-yaz-olimpiyat-oyunlari-tarihinde-toplamda-104-madalya-kazandi/3282850, Erişim Tarihi: 11.09.2024.

Callebat, L. (1998). The modern Olympic games and their model in antiquity. *International journal of the classical tradition*, *4*, 555-566.

Cull, N. J. (2008). The public diplomacy of the modern Olympic Games and China's soft power strategy. *Owning the Olympics: Narratives of the new China*, 117-144.

Crowther, N. B. (2007). The Ancient Olympic Games through the Centuries. *Onward to the Olympics: Historical Perspectives on the Olympic Games*, 3-13.

Girginov, V., ve Parry, S. J. (2005). *The Olympic Games explained: a student guide to the evolution of the modern Olympic Games*. Psychology Press.

Guttmann, A. (2002). *The Olympics: A history of the modern games*. University of Illinois Press.

Hamilton, J. D. (2020). *Time series analysis*. Princeton university press.

Kanin, D. B. (2019). *A political history of the Olympic Games*. Routledge.

Kirchgässner, G., Wolters, J., Hassler, U. (2012). *Introduction to modern time series analysis*. Springer Science & Business Media.

Lee, H. M. (1998). The Ancient Olympic Games: Origin, Evolution, Revolution. *Classical Bulletin*, *74*(2), 129.

MacAloon, J. J. (2013). *This great symbol: Pierre de Coubertin and the origins of the modern Olympic Games*. Routledge.

Middleton, H. (2008). *Modern Olympic Games*. Heinemann-Raintree Library.

Mouratidis, J. (1984). Heracles at Olympia and the exclusion of women from the ancient Olympic Games. *Journal of Sport History*, *11*(3): 41-55.

Özdemir, N. (2013). Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 5(1): 717-744

Özsoy, S. (2017). Türk Basınında 1948 Londra Olimpiyatları. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(2): 78-100.

Pop, C. (2013). The modern Olympic Games–a globalised cultural and sporting event. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *92*, 728-734.

Romano, D. G. (2007). Judges and Judging at th e Ancient Olympic Games.

Spivey, N. (2012). *The ancient olympics*. OUP Oxford.

Swaddling, J. (1999). *The ancient Olympic games*. University of Texas Press.

Şinoforoğlu, T. (2020). Türkiye'nin erken dönem olimpizm serüveni ve ay-yıldız'ın olimpiyat oyunları'nda ilk resmi temsili (1896-1921). *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *18*(Spor Tarihi Özel Sayı), 21-55.

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, (2024a). https://olimpiyat.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Tarihi, Erişim Tarihi: 11.09.2024.

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, (2024b). https://olimpiyat.org.tr/Olimpiyatlarda-Turkler Erişim Tarihi: 11.09.2024.

Ziyagil, M. (2021). Geçmişten Günümüze; Türkiye Cumhuriyetinin Yaz Olimpiyat Oyunlarındaki Başarısı. *Spor Eğitim Dergisi*, *5*(3), 36-52.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Olimpiyat_madalyas%C4%B1_kazanan_T%C3%BCrk_sporcular_listesi

PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKTA SPORUN ROLÜ

THE ROLE OF SPORT IN PSYCHOLOGICAL RESILIENCE

Gökhan ACAR
Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
Proffesor, Usak University, Faculty of Sport Sciences
ORCID ID: 0000-0002-3617-1958

Ayşe Dilek AKINCI
Yüksek Lisans Öğrencisi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Master's Student, Mehmet Akif Ersoy University, Institute of Educational Sciences
ORCID ID: 0009-0004-8018-0976

Fatma SERİN
Yüksek Lisans Öğrencisi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Master's Student, Mehmet Akif Ersoy University, Institute of Educational Sciences
ORCID ID: 0009-0001-2594-1881

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, sporun psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisini incelemektir. Bu doğrultuda, sporun zihinsel ve duygusal dayanıklılığa katkılarına yönelik uluslararası düzeyde gerçekleştirilen akademik çalışmaların sonuçlarını derleyerek meta-analiz ve içerik analizi yapılmıştır. Çalışmanın temel hedefi, sporun bireylerin zorlu yaşam koşulları ve stres karşısındaki dirençlerini nasıl artırdığına dair bilimsel kanıtları bütüncül bir şekilde sunmaktır. Araştırma sürecinde, akademik veri tabanlarında 'spor ve psikolojik dayanıklılık', 'fiziksel aktivite ve mental direnç' gibi anahtar kelimeler kullanılarak literatür taraması yapılmıştır. Belirlenen kriterlere uyan 6 çalışma nicel, 4 çalışma ise nitel yöntemlerle gerçekleştirilmiş ve farklı spor dallarının bireylerin psikolojik dayanıklılığı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Nicel çalışmalar meta-analiz yöntemi ile, nitel çalışmalar ise içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. İçerik analizi sonucunda, sporun bireylerin stresle başa çıkma becerileri, problem çözme yetenekleri ve genel zihinsel sağlıkları üzerindeki olumlu etkileri ortaya konulmuştur. Meta-analiz sonuçlarında ise sporun bireylerin psikolojik dayanıklılığını önemli ölçüde artırdığı görülmüştür. Özellikle düzenli fiziksel aktivite ile meşgul olan bireylerin, stresle başa çıkma becerilerinde ve motivasyonlarını sürdürmede daha başarılı oldukları belirlenmiştir. Ayrıca, takım sporları ile bireysel sporlar arasında da psikolojik dayanıklılık açısından farklar tespit edilmiştir; takım sporları, sosyal destek ve iş birliği dinamikleri sayesinde bireylerin mental dirençlerini daha fazla güçlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Dayanıklılık, Spor ve Zihinsel Sağlık, Fiziksel Aktivite.

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the impact of sports on psychological resilience. In this context, a meta-analysis and content analysis were conducted by compiling the results of academic studies at the international level that focus on the contributions of sports to mental and emotional resilience. The primary objective of the study is to present scientific evidence comprehensively on how sports enhance individuals' resilience in the face of challenging life conditions and stress. During the research process, a literature review was conducted in academic databases using keywords such as "sports and psychological resilience" and "physical activity and mental toughness." Six studies meeting the established criteria were conducted using quantitative methods, while four studies were conducted using qualitative methods, examining the effects of different sports disciplines on individuals' psychological resilience. The quantitative studies were evaluated using meta-analysis, while the qualitative studies were assessed using content analysis. The content analysis revealed the positive effects of sports on individuals' coping skills with stress, problem-solving abilities, and overall mental health. The results of the meta-analysis indicated that sports significantly enhance individuals' psychological resilience. Specifically, individuals who engage in regular physical activity were found to be more successful in managing stress and maintaining motivation. Additionally, differences were identified between team sports and individual sports in terms of psychological resilience; team sports were found to strengthen individuals' mental resilience more, due to the dynamics of social support and cooperation.

Keywords: Psychological Resilience, Sport and Mental Health, Physical Activity.

SPORA KATILIM GÜDÜSÜ VE SABIR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SPORTS PARTICIPATION MOTIVATION AND PATIENCE

Fatih ZAMUR
Hatay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
Hatay University, Institute of Health Sciences, Department of Physical Education and Sports
ORCID ID: 0000-0002-1517-608X

Alparslan Gazi AYKIN
Dr., Hatay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
Dr., Hatay University, Institute of Health Sciences, Department of Physical Education and Sports
ORCID ID: 0000-0001-7571-2086

ÖZET

Bu çalışmada temel amaç, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ile Spor Bilimleri Fakültesine hazırlanan öğrencilerin spora katılım güdüsü ile sabır düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmada, öğrencilerin spora katılım güdüleri ile sabır düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla, çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, aile gelir durumu yaşam yeri, haftalık spor yapma saati, uğraştığı spor dalı, TYT puanı, diploma puanı) dikkate alınarak bir analiz yapılmıştır.

Çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel model kullanılarak yapılmıştır. Çalışmanın evrenini 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Mardin Kızıltepe ilçesinde Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ile Spor Bilimleri Fakültesine hazırlanan öğrenciler, örneklemi ise bu evrenden basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenen 150'si erkek, 150'i kadın olmak üzere toplam 300 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır.

Veri toplama aracı olarak, öğrencilerin demografik yapılarını ortaya koyan 7 soruluk kişisel bilgi formu ile Gill ve ark. (1983) tarafından geliştirilen, Türk popülasyonu için Oyar ve ark. (2001) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış olan Spora Katılım Güdüsü Ölçeği ile Schnitker (2012) tarafından geliştirilen, Doğan ve Gülmez (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan Sabır Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin istatiksel çözümlemeleri IBM SPSS 26.0 programı kullanılarak yapılmış ve anlamlılık düzeyi ($p<.05$) olarak kabul edilmiştir. Verilerin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek için Kolmogorov-Simirnov testi yapılmıştır. Verilerin sabır ölçeği ana boyutu hariç normal dağılım göstermediği görülmüştür. Normal dağılım göstermeyen verilerde ikili gruplarda Mann-Whıtney U Testi, ikiden fazla gruplarda ise Kruskal-Wallis-H Testi uygulanmıştır.

Bu çalışma, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ile Spor Bilimleri Fakültesine hazırlanan öğrencilerin spora katılım güdüleri ve sabır düzeylerinin, genel eğitim süreçlerine ve kişilik gelişimlerine nasıl katkıda bulunabileceğine dair önemli değerlendirmeler sunmaktadır.

Araştırma sonucunda spora katılım güdüsü ana boyutu ile kişiler arası sabır, uzun süreli sabır ve sabır ana boyutu arasında istatistiksel olarak negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Motivasyon, Sabır, Spora Katılım Güdüsü, Beden Eğitimi, Spor

ABSTRACT

The main purpose of this study is to examine the relationship between the motivation to participate in sports and patience levels of students who are preparing for the School of Physical Education and Sports and the Faculty of Sports Sciences. In the study, in order to determine the relationship between students' motivation to participate in sports and their patience levels, an analysis was made by taking into account various demographic variables (gender, family income, place of living, weekly sports hours, sports branch, TYT score, diploma score). The study was conducted using a descriptive model from quantitative research methods. The population of the study consisted of students preparing for the School of Physical Education and Sports and the Faculty of Sports Sciences in Mardin Kızıltepe district in the 2022-2023 academic year, and the sample consisted of a total of 300 volunteer students, 150 males and 150 females, determined by simple random sampling method from this universe. As data collection tools, a 7-question personal information form that reveals the demographic structures of the students, the Motivation to Participate in Sport Scale developed by Gill et al. (1983), the validity and reliability study of which was conducted by Oyar et al. (2001) for the Turkish population, and the Patience Scale developed by Schnitker (2012) and adapted into Turkish by Doğan and Gülmez (2016) were used. Statistical analysis of the data obtained from the research was performed using IBM SPSS 26.0 program and the significance level was accepted as ($p<.05$). Kolmogorov-Simirnov test was performed to determine whether the data were normally distributed. It was observed that the data did not show normal distribution except for the main dimension of the patience scale. For the data that did not show normal distribution, Mann-Whitney U Test was applied in paired groups and Kruskal-Wallis-H Test was applied in more than two groups. This study provides important evaluations on how the motivation to participate in sports and patience levels of students preparing for the School of Physical Education and Sports and the Faculty of Sports Sciences can contribute to their general education process and personality development. As a result of the research, it was determined that there was a statistically negative and significant relationship between the main dimension

of motivation to participate in sports and the main dimension of interpersonal patience, long-term patience and patience.

Keywords: Motivation, Patience, Motivation to Participate in Sport, Physical Education, Sport.

MİLLİYETÇİLİK BAĞLAMINDA FERGANA VADİSİ

NATIONALISM IN THE CONTEXT OF THE FERGANA VALLEY

Burcu TEMÜR

Doktora Öğrencisi, Hazar Üniversitesi, Doğa Bilimleri, Sanat ve Teknoloji Yüksek Öğrenim Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ph.D. Student, Khazar University, Faculty of Natural Sciences, Arts, and Technology, Department of International Relations

ORCID ID: 0000-0002-9149-2236

ÖZET

Milliyetçilik kavramı genel kabul gören anlayışa göre 18.yy'da Fransız Devrimi'nin akabinde Avrupa'da ortaya çıkan ve modernitenin bir çıktısı olarak uluslararası ilişkilerde yer bulan bir yaklaşımdır. Milliyetçilik olgusuyla birlikte millet olma fikri, ulus-devlet yapısının şekillenmesi gibi etmenler uluslararası sistemin biçimlenmesine katkı sağlamıştır. Genel olarak milleti oluşturan bileşenlere bakıldığında sınırları belli bir toprak parçasının varlığı, ortak bir tarih, kültür ve dil birliği mevcut olan ve ortak bir geleceği sürdürmeyi arzulayan insan topluluğu ve bu insan topluluğunu motive eden duygunun milliyetçilik ideolojisi olduğu şeklinde tanımlanabilir. Uluslararası arenada egemen bir devletin varlığını sürdürebilmesi ve ulus-devlet olma sürecini tam anlamıyla sağlayabilmesi için sınırlarının kesin olarak çizilmiş olması temel şartlardan biri olmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin (SB) kurulması akabinde Orta Asya bölgesi 1920'li yıllardan itibaren defalarca sınır değişikliklerine maruz kalmıştır. Birliğin sınırları belirleme politikası 1930'lu yıllara kadar devam etmiştir. Sınır düzenlemelerinden kaynaklı sorunlar, SB döneminde, birliğin iç meselesi olarak ele alınırken, SB dağıldıktan sonra, bağımsız birer ulus-devlet olarak uluslararası platformda yer alan bölge ülkeleri için artık sınır sorunları birer uluslararası problem olarak varlık göstermeye başlamıştır. Her ne kadar yer yer sınır sorunları çözüme kavuşturulsa da Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan arasında yer alan Fergana Vadisi'nde mevcut sınır sorunları günümüzde dahi çatışma kaynağı olarak bölgede sorun teşkil etmektedir. Özbekistan ve Kırgızistan arasındaki sorunlar temelde çözüme kavuşmuş olsa da Tacikistan ve Kırgızistan arasındaki sınır meselesi günümüzde halen çözüm bekleyen konular arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, Orta Asya'nın kalbi olarak nitelendirilen Fergana Vadisi'ndeki sınır belirsizliğinden ve anklavlardan kaynaklanan sorunların bölgede milliyetçiliği nasıl körüklediği sorusuna cevap aramaktadır. Çalışma sonunda sınırların belirsizliğinin ve bölgede doğal kaynakların kullanımı hususunun bölgede yaşayan vatandaşlar arasında etnik milliyetçiliği

körüklediği sonucuna varılmıştır. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmış, konuyla ilgili medya arşivleri ve çeşitli kurumların raporları kaynak olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Fergana Vadisi

ABSTRACT

The concept of nationalism, according to general understanding, emerged in Europe after the French Revolution in the 18th century and is seen as a product of modernity that gained prominence in international relations**.** With the phenomenon of nationalism, factors such as the idea of nationhood and the formation of the nation-state structure have contributed to shaping the international system. Generally, when examining the components that constitute a nation, it can be defined as a community of people who share a defined territory, a common history, cultural and linguistic unity, a desire to sustain a shared future and nationalism can be defined as the ideology that motivates this community of people. In the international sphere, a key requirement for a sovereign state to sustain its existence and completely achieve nation-state status is having clearly defined borders.

Following the establishment of the Soviet Union (USSR), the Central Asian region has undergone numerous border changes since the 1920s. The Union's border-setting policy continued until the 1930s. While issues arising from border adjustments were regarded as internal matters during the USSR era, after its dissolution, these border issues began to emerge as international problems for the independent regional countries. Although some border issues have been resolved, the existing border disputes in the Fergana Valley, located between Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Tajikistan, continue to be a source of conflict in the region today. While the issues between Uzbekistan and Kyrgyzstan have largely been settled, the border dispute between Tajikistan and Kyrgyzstan remains an unresolved matter today.

This study aims to explore how border ambiguities and enclaves in the Fergana Valley, considered the heart of Central Asia, have fueled nationalism in the region. The study finds that border uncertainties and concerns regarding the use of natural resources in the region have heightened ethnic nationalism among the local population. The study used a literature review method, utilizing media archives and reports from various institutions as sources.

Keywords: Nationalism, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan, Fergana Valley

GİRİŞ

Genel kabul gören tanım itibariyle millet, milliyetçilik gibi kavramlar modernite ile birlikte 18. yy'da ortaya çıkmıştır. Günümüzde modern anlamdaki ulus devletlerin temeli modernite ile

birlikte atılmıştır. Fakat her ne kadar modern dönemin çıktısı olsa bile bazı devletlerin günümüz politikalarını incelerken milliyetçilik bağlamında bakıldığında etnik bağların önemli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda etno-sembolistlerin savunduğu şekliyle millet, milliyetçilik, ulus devlet modernite ile ortaya çıkan kavramlar olmasına rağmen etnik köken de önem arz etmektedir.

Orta Asya devletleri Bolşevik ihtilalinden sonra Sovyetler Birliği'nin bölgeye girmesiyle bu topraklarda ulusal sınırları belirleme yönünde politikalar izlemeye başlamıştır. 1924 yılında başlayan sınır belirleme politikası 1936 yılına kadar devam etmiş, çeşitli zamanlarda bölgedeki devletlerin sınırlarını tekrar tekrar belirlemiştir. Bu bağlamda ilk etapta üç ana cumhuriyet ortaya çıkmıştır. Türkmen, Özbek ve Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri ve bunlara bağlı otonom bölgeler yaratılmıştır. Bu hususta Tacikistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (OSSC) Özbekistan SSC'ne bağlı bir bölge olurken, Kırgızistan ise Kazakistan SSC'ine bağlı otonom bölge olmuştur. 1929 yılında Tacikistan'ın statüsü değişmiş ve Moskova'ya bağlı SSC olurken aynı statü Kırgızistan'a 1936 yılında verilmiştir. Günümüz Orta Asya'daki ulus devletlerin sınırları geçmişte Sovyetler Birliği'nin belirlemiş olduğu sınırlardır. Bu bölgedeki devletler bağımsızlıklarını elde ettikten sonra ulus inşa süreçlerine girmişler ve bölgedeki beş devlet de tarihi, tarihteki sembolleri kullanarak ve etnik bağlara vurgu yaparak uluslarını inşa sürecine girişmişlerdir. 1991'den günümüze de bölgede etnik milliyetçiliğin arttığı söylenebilir.

Fakat Sovyetler Birliği döneminde net olmayan sınırlar Birlik döneminde sorun arz etmezken, Birlik dağıldıktan sonra bağımsız ulus devlet olarak varlık gösteren ülkeler için oldukça elzem sonuçlar meydana getirmiştir. Bu hususta bakılacak en önemli yerlerden biri Fergana Vadisi'dir. Vadide birtakım sorunlar mevcuttur ve bu sorunlar sadece vadiyi bölüşen Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı ilgilendirmemekte tüm Orta Asya için problem teşkil etmektedir. Fergana Vadisi'nde birçok problem söz konusu olsa da bu çalışma bölgedeki sınırların belirsizliği, anklavların varlıklarından ve doğal kaynakların kullanımından kaynaklanan sorunlara odaklanmıştır. Anklavlar bir ülkenin toprağının diğer devletin sınırları içinde olması durumudur. Çalışma Fergana vadisinde var olan sorunların milliyetçiliği tetiklediğini savunmaktadır. Çalışma, literatür taraması yöntemi ile gerçekleştirilmiş, bu hususta medya arşivleri ve çeşitli raporlar kullanılmıştır. Ayrıca İngilizce, Türkçe ve Rusça kaynaklardan yararlanılmıştır.

TEORİK ÇERÇEVE: MİLLET, MİLLİYETÇİLİK, ULUS DEVLET

Akademik çevrelerin ortak bir paydada buluşamadığı millet ve milliyetçilik kavramları hususunda temel anlamda üç yaklaşım söz konusudur. Bunlardan ilki olan primordiyalizm (ilkçilik)'e göre milliyetçilik doğuştan gelen, insanın doğal olarak sahip olduğu bir duygudur. Akademik çevrelerce günümüzde pek destekçisi olmayan bu yaklaşım Özkırımlı'nın ifadesiyle konuşma, görme koku alma gibi insanların doğal bir parçası olarak ifade edilen ve çok eski

zamanlardan beri var olan bir yaklaşımdır (Özkırımlı, 2000, s. 64). Diğer bir yaklaşım ise modernizmdir. Genel kabul gören bu yaklaşıma göre milliyetçilik modernite ile ortaya çıkmış bir kavramdır. 18. yüzyılda meydana gelen Fransız İhtilali, Amerikan Devrimi, Sanayi İnkılabı gibi birtakım olaylar neticesinde ortaya çıkmıştır. Anderson'un ifadesiyle milliyetçilikle birlikte milliyetler de özel kültürel yapım türüdür ve bu kültürel yapımlar 18. yy. sonuna doğru oluşturulmuşlardır (Anderson, 1995, s. 18). Bunların yanı sıra milliyetçiliğin kökenleri konusunda diğer bir yaklaşım olan etno-sembolizme göre milletleri ve milliyetçiliği analiz ederken etnik bağların önemi göz ardı edilemez. Özkırımlı'nın ifadesiyle bu yaklaşım primordiyalizm ve modernizm arasında bir uzlaşma veya bir tür ara çözüm olarak ifade edilebilir (Özkırımlı, 2000, s. 168). Conversi'ye göre uluslar modern bir fenomen olmasına rağmen, önceden var olan mitler, anılar, değerler ve nihayetinde semboller dokusuna dayanırlar. Bu unsurlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi sentezlemek gerekmektedir: Mitler ve anılar (milliyetçi tarihleri de kapsayan) ortak kimliği şekillendiren değerleri taşır. Kısacası, etnik ve ardından ulusal kimliğin temeli, kolektif hafızanın gücüdür (1995, s. 74).

Görüldüğü gibi ortak bir paydası olmayan milletler ve milliyetçilik olgularına genel anlamda bir tanım yapılacak olunursa sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, tarih, dil kültür birliği olan ve ortak bir geleceği sürdürmek isteyen insan topluluğuna millet ve bu insan topluluğunu motive eden ideolojiye de milliyetçilik denilmektedir. Ulus-devlet kavramına bakılacak olunursa Giddens'a göre diğer ulus-devletlerle iç içe olan ulus-devlet, belirlenmiş sınırlar içinde bir bölge üzerinde idari tekelini sürdüren yönetim biçimleri setidir; bu yönetim, hukukun onayı ve iç ve dış şiddet araçları üzerindeki doğrudan kontrol ile meşrulaşır (Giddens, 1981, s. 190). Özetle ifade etmek gerekirse milliyetçilik çalışmaları yapılırken bunun her ülkenin özelinde ele alınmasının daha doğru sonuçlar vereceği söylenebilir. Bu hususta Orta Asya devletlerine bakıldığında ve onların ulus inşa ve ulus devlet yaratma süreçleri incelendiğinde etnik bağların önemli bir bileşen olduğu aşikardır.

ORTA ASYA'DA ULUS İNŞASI

1917 yılında Bolşevik ihtilaliyle birlikte Orta Asya'da Rus Çarlığı dönemi bitmiş ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dönemi başlamıştır. Bu dönemde Orta Asya halklarının daha kolay idare edilebilmesi adına SSCB, böl ve yönet politikası uygulama kararı almıştır.

Sınır oluşturma, tıpkı nüfus sayımı gibi, insanların kendilerini tanımlamak için kullandıkları kategorileri değiştiren bir kimlik dönüştürme süreciydi (Hirsch, 2005, s. 145-146). Sovyet liderler, devrimin kaderinin, sınırları içindeki tüm toprakların ve halkların etno-tarihsel gelişimine bağlı olduğunu savundular. Orta Asya'yı kabile temelli değil, ulusal temelli olarak yeniden düzenlemeyi seçtiler. Çünkü onlar "millet"i modern (feodal sonrası) bir sosyal ve ekonomik organizasyon biçimi olarak gördüler (Hirsch, 2005, s. 165).

12 Haziran 1924'te "Orta Asya Cumhuriyetlerinin Millî Sınırlarının Belirlenmesi" konulu bir karar alındı. 1924 yazında, millî sınırların belirlenmesi konusunda toplumsal bilgilendirme ve propaganda çalışmaları başlatıldı ve ana örgütsel ve ekonomik önlemler (idari ve etnografik sınırların belirlenmesi, ayrılacak mülklerin kaydı vb.) için hazırlık yapıldı. Bu çalışmalar, milliyetçi akımlara karşı yoğun bir mücadele içinde gerçekleşti. 1924-25 yıllarında millî sınırların belirlenmesi sonucunda Özbek ve Türkmen SSC'leri (27 Ekim 1924), Özbek SSC'inin içinde Tacik Otonom SSC (14 Ekim 1924), Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin içinde Karakalpak Otonom Bölgesi (14 Ekim 1924; 25 Mayıs 1925'te Karakırgız Otonom Bölgesi olarak yeniden adlandırıldı; 1 Şubat 1926'da Karagız OSSC'ye dönüştürüldü), Karakalpak Otonom Bölgesi (16 Şubat 1925) ve Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde yaşayan Kazakların yer aldığı bölgeler, Kazak OSSC'ye katıldı (Nisan 1925'e kadar Kırgız OSSR olarak adlandırılıyordu). 3. Sovyetler Kongresi, Türkmen ve Özbek halklarının serbest iradesine dayanarak, 13 Mayıs 1925'te Türkmen ve Özbek SSR'lerinin SSCB'ye katılması kararını aldı (Natsional'no-Gosudarstvennoe Razmezhevanie Sovetskikh Respublik Srednei Azii, n.d.). 1929'da Tacik Otonom SSR'sinin Özbek cumhuriyetinden ayrılmasına ve ayrı bir Birlik cumhuriyeti (SSR) olarak örgütlenmesine karar verildi (Haugen, 2003, s. 162). 1936 yılına kadar özerk bölge statüsünde var olan Kırgızistan Buyar' ın ifadesiyle 1936 yılından itibaren Kırgız SSC olarak varlık sürdürmeye başlamıştır (Buyar , 2017, s. 82).

Orta Asya'nın sınırlandırılmasıyla ilgili olarak, özellikle Tacik durumu açısından siyasi ve etnografik sınırların örtüşmediği konusunda yaygın bir görüş bulunmaktadır. Meselenin merkezinde Buhara ve Semerkant şehirleri yer almaktadır. Sınırlandırmadan önce, her iki şehir de büyük ölçüde Tacikçe konuşan bir nüfusa sahipti. Buna rağmen, sınırlandırma her ikisini de Özbek Cumhuriyeti'ne dahil etmiştir (Haugen, 2003, s. 149).

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bünyesinde bulunan devletler bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. 1991 yılında bağımsız olan Orta Asya devletleri uluslararası sisteme eklemlenebilmek ve uluslararası arenada bağımsız, egemen ulus devletler olarak varlık gösterebilmek adına ulus inşalarını gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir. Bu hususta bölgedeki devletlerin tarihi değerlere, sembollere yöneldiği görülmektedir. Bu bağlamda bölge devletlerinden biri olan Özbekistan'ın ulus inşası noktasında Şahin ve Polat'ın ifadesiyle Özbek milli kimliğinin oluşturulması maksadıyla dil, semboller, mit, tarih yazımı ve din gibi olgulara başvurulmuştur. Özbek ulusunun inşası Özbeklerin kadim etnik kültürleri üstüne inşa edilmiştir. (Şahin & Polat, 2024, s. 135). Türkmenistan'a bakılacak olunursa, devlet gelenekleri ve tarih yazıcılığı kullanılarak milli kimliğini inşa etme politikası uygulamıştır (Akıncı , 2023, s. 204-207). Tacikistan da yine ulus inşa sürecinde tarih ve dili araçsallaştırmış, tarihi kökenlerini Büyük Horasan'a dayandırmış ve Fars dili üzerinden de ulus inşasını oluşturmaya çalışmıştır (Rigiderakhshan, 2022, s. 263). Kazakistan ulus inşasında da dil, tarih ve kültür ögeleri ön plana çıkmıştır. Özellikle Kazak milli kimliği için hem bir ortak bellek hem de

meşruiyet kaynağı oluşturmak için tarih yazımı politikaları uygulamıştır (Çağlar , 2018, s. 76). Son olarak Kırgızistan'a bakıldığında Kırgızistan da aynı şekilde tarihi değerlere vurgu yapmış ve tarihi kullanarak ulus inşa sürecini tamamlamaya çalışmıştır. Kırgız tarihini anlatan kültürel, mitolojik, tarihsel unsurları ulus inşa sürecinde aracı olarak kullanmıştır. Manas Destanı, Oş şehri bu hususta örnek verilebilecek unsurlar olarak ifade edilebilir. Örnek vermek gerekirse Temür'ün ifadesiyle tarihsel bir simge olan Manas Destanı Kırgızistan'ın ulus kimliğini yaratmak için hem siyasi alanda hem de toplumsal alanda oldukça etkin bir şekilde kullanılmıştır (Temür, 2023). Görüldüğü gibi Orta Asya bölgesindeki devletler oldukça yoğun bir şekilde etnik ve tarihi bağlara, dile, gelenek göreneklere, ulusları simgeleyen sembollere özel önem atfetmişler ve bağımsızlıklarından günümüze bu unsurları kullanmışlardır. Kısacası bölgede milli kimlikle ilgili hususlar her daim canlılığını korumuştur.

FERGANA VADİSİ

Fergana vadisi tarihinden bu yana birçok topluluğa ev sahipliği yapmış oldukça verimli topraklara haiz bir bölge konumunda olmuştur. Günümüzde Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından paylaşılan bölge, devletlerin 1991 yılında bağımsızlıklarını elde ettikleri dönemden beri birtakım sıkıntılarla boğuşmaktadır. Belirsiz sınırlar, anklavlar, su paylaşımı gibi sorunlar bölgedeki toplumların sürekli çatışma yaşamasına ve bölgenin istikrarsızlaşmasına sebebiyet vermektedir.

1991'deki Sovyetler Birliği'nin beklenmedik şekildeki parçalanması, Fergana Vadisi'ni bölgesel olarak parçaladı. Vadinin yaklaşık 60%'si Özbekistan'a, 25%'si Tacikistan'a ve 15%'si de Kırgızistan'a ait oldu (Shozimov, Sulaimanov, & Abdullaev, 2011, s. 278). Fergana Vadisi, Özbekistan'ın doğu illerini, Kırgızistan'ın güneybatı illerini (Batken vilayeti ile Oş ve Celalabad vilayetlerinin batı ilçeleri) ve Tacikistan'ın kuzeydeki Soğd ilinin doğu ilçelerini içine almaktadır (Kanat & Kılınç, 2024, s. 32).

SSCB, Orta Asya topraklarını bölerken çeşitli parametreler dahilinde bu politikayı uygulamaya çalışmıştır. Kanat ve Kılınç'ın ifadesiyle ana kıstas olarak dört ilkeyi benimsemiştir. İlki; sınırlar uluslar temelinde belirlenmeye çalışılmıştır. İkincisi; toprakların fiili kullanımı yani sulu tarım faaliyetleri dikkate alınarak sınırlar belirlenmeye çalışılmıştır. Diğer bir prensip ekonomik gereklilikler dikkate alınarak çizilmek istenmiştir. Son olarak sınırların aşırı derecede kıvrımlı çizilmesinin önlenmeye çalışılması ilkesi olmuştur (2024, s. 41).

Günümüzde Fergana Vadisi birtakım sorunları bünyesinde barındırmaktadır. Sınırların belirsizliği, bölgeyi paylaşan ülkelerin sınırları içinde bulunan, diğer devletlere ait toprak parçası ve su sorunları temel olarak bölgedeki milliyetçiliğe etki etmekte ve halkın da milliyetçilik duygularının körüklenmesine sebebiyet vermektedir. Vadide meydana gelen herhangi bir çatışma tüm Orta Asya'yı etkilemektedir.

Fergana Vadisindeki Sınır Sorunları ve Anklavlar

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Rusya, Çin, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan ve Türkmenistan, tarihsel toprak iddialarını gündeme getirmek yerine eski Sovyet idari sınırlarını devlet sınırları olarak kabul ettiler. Bu, olası revizyonist taleplere karşı önemli bir adım oldu. Ancak, bu idari sınırlar asla kesin bir şekilde belirlenmemişti ve bazen haritalarda sadece genel hatlar olarak birkaç kilometre derinliğinde yer alıyordu. Bu durum, Orta Asya devletlerinin toprak sınırlarını belirlemek için karmaşık ve çoğunlukla iç içe geçmiş ikili müzakerelere girmesine neden oldu (International Crisis Group, 2002, s. 1).

Bağımsızlıkları akabinde üç devlet arasında bölüştürülmüş olan bölgede Özbekistan'ın doğudaki toprakları vadinin ovalarını kaplamaktayken, vadinin güney sınırında bulunan dağlar Kırgızistan ve Tacikistan'ın egemenliğinde bulunmaktadır. Buna ilaveten doğu ve kuzeybatı sınırındaki dağlar Kırgızistan'ın egemenliği altındadır. Bölgede iç içe geçmiş sınırlar ve dağlık arazi yapısı bölgede sınır güvenliğinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır (Tamçelik & Düğen, 2014, s. 4356-4357).

Bağımsızlık sonrası ilk on yıllarda meydana gelen talihsiz çatışmalar, kısmen Sovyet sınırlarının yeni devletlere hem "anklavlar" hem de "ekslavlar" bırakmasından kaynaklandı. Anklav, bir devletin topraklarının başka bir devletle çevrili olduğu ve kendi devletiyle ortak bir sınırı olmadığı durumu ifade eder. Bu durum, ulus-devletlerin toprak bütünlüğü ilkesine uyması gerektiği temel kavramıyla çelişmekte ve farklı etnik gruplar arasında sıkı bir şekilde yer alan sınırlar oluşturmakta; bu grupların nerede başladığını ve nerede bittiğini belirlemeyi neredeyse imkânsız hale getirmektedir (Shozimov, Sulaimanov, & Abdullaev, 2011, s. 278).

Fergana Vadisi'ni paylaşan üç ülkenin etnik yapılarındaki dağılım tarihi şartlar ve buna ilaveten bağımsızlık sonrası yaşanan birtakım gelişmeleri şekillendirmiştir. Vadide sınırların çizilmesi esnasında etnik dağılıma uyacak şekilde bir sınırların çizimi yapılmadığı gibi bölgede anklav toprakları oluşturulmuştur. Bu anklavlardaki etnik unsurların dağılımı da vadideki gerginliklerin esas kaynaklarından biridir (Tamçelik & Düğen, 2014, s. 4364).

Fergana vadisinde Özbekistan'a ait olan Sokh, Shakhimardan, Chonkara, Dzhangail anklavları, Tacikistan'a ait olan Vorukh, Sarvak, Kayragach anklavları ve Kırgızistan'a ait olan Barak anklavı olmak üzere toplamda sekiz anklav bulunmaktadır (Mican , 2022, s. 3). Kırgızistan topraklarında bulunan 30 bin nüfuslu Tacikistan Vorukh anklavı ve Kırgızistan'da bulunan, Özbekistan'a ait olan 50 bin nüfuslu Sokh anklavı haricindeki diğer bölgeler daha az topraklara ve nüfusa sahiptir. En önemli problemler Vorukh ve Sokh bölgelerinde meydana gelmektedir (Çalışkan , 2019).

Vadideki çözüme yönelik faaliyetler özellikle 2016'dan sonra olmuştur. Şevket Mirziyoyev'in cumhurbaşkanlığına gelmesiyle Özbekistan, komşularıyla daha ılımlı politikalar izlemeye başlamıştır. Mesela bu hususta Barak anklavı örnek verilebilir. Voice of America'nın haberine göre 2022 yılının sonlarına doğru Kırgız-Özbek sınır anlaşması gereğince Barak anklavı

Özbekistan'a bırakılmış bunun karşılığında Kırgızistan Özbekistan'dan eşdeğer bir arazi almıştır (Voice of America, 2024). Çeşitli mutabakatlarla Özbekistan lideri Kırgızistan ve Tacikistan ile sorunlarına yapıcı çözüm getirmiş ve sınır sorunlarını komşularıyla nihayetlendirmiştir. Öte yandan Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki sorunlar tamamen çözülmüş görünmemektedir. Abdülkerimov'un ifadesiyle Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki belirsiz sınırların yaklaşık 90%'si üzerinde mutabakat yapılmış ve uzlaşılmıştır (Abdülkerimov, 2024).

Bir diğer çatışma kaynağı, Fergana Vadisi'nde, özellikle Tacikistan ve Özbekistan arasında kültürel sınırları belirlemenin zorluğudur. Bu bölgede etnik göstergeler belirsizdir; birçok insan hem Türk dillerini hem de Tacik-Fars dillerini konuşmaktadır. Bu durum, ulus-devletlerin toprak sınırlarının kültürel sınırlarla örtüşmesini sağlama perspektifini engellemektedir. Ayrıca, bölgedeki tüm sosyo-politik süreçlerin kaçınılmaz olarak kimlikle bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu hususta kültürel ve siyasi elitler, kimliklerini bulma çabalarında genellikle geçmişe yöneldiler ve geleneksel sembolleri yeniden canlandırdılar. (Shozimov, Sulaimanov, & Abdullaev, 2011, s. 278-279).

Su Sorunları

Fergana Vadisi'nin verimli toprakları genel olarak Özbekistan'ın egemenliği altında bulunmaktadır. Fakat Özbekistan bu verimli arazilerde tarımsal faaliyetleri gerçekleştirebilmesi için suya ihtiyacı vardır. Bu noktada bölgenin en fakir ülkeleri olan Tacikistan ve Kırgızistan bölgedeki iki büyük nehrin kaynak ülkesi konumundadırlar.

Fergana Vadisi'nin kuzey sınırı boyunca Karasu ve Narin yan kollarının beslediği Seyhun (Siri Derya) Nehri akmaktadır. Bu su, Büyük Fergana, Güney Fergana ve Kuzey Fergana ana kanallarına alınarak sulama için kullanılır (Yıldız, 2014). Kaynak noktası Kırgızistan olan Seyhun Nehri; Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan'dan geçerken, kaynak noktası Tacikistan olan Ceyhun Nehri; Afganistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan'dan geçmektedir (Tamçelik & Düğen, 2014, s. 4369). Su, dönem dönem bölgede çatışmaların kaynağı olabilmektedir. Yıldız'ın ifadesiyle Kırgızistan'da Özbek nüfusun yoğun olduğu Aravan, Özgen ve Karasu bölgelerinde su paylaşımı hususunda çatışmalar meydana gelmektedir. Aynı problemler Kırgızistan'a bağlı Batken bölgesinde Tacikler, Kırgızlar ve Özbekler arasında da vuku bulmaktadır (Yıldız, 2014). Bunun yanı sıra bölgede 2021 yılında Tacik ve Kırgız vatandaşları arasında su tesisine kamera yerleştirilmesi dolayısıyla çatışma meydana gelmiştir. Yıldız'ın ifadesiyle Tacikistan'ın kuzey bölgesindeki Sugd ile Kırgızistan'ın güney bölgesindeki Batken'i ayıran Isfara nehrindeki su kaynağı dolayısıyla iki ülke arasında çatışma meydana gelmiştir. Taciklerin tartışmalı bölgeye kamera yerleştirmesi çatışmalara sebep olmuştur (Yıldız , 2021).

Bölgede suyun kullanımı hususunda önem arz eden durumlardan biri kaynak ülkelerin enerji ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla yapmak istedikleri barajlar olmuştur. Özellikle Tacikistan'ın Rogun barajı oldukça önemlidir. Apaydın'ın ifadesiyle barajın yapımına Sovyetler Birliği döneminde, 1976 yılında başlanmış fakat Birliğin 1991 yılında dağılması dolayısıyla yapımı sekteye uğramıştır (Apaydın, 2023, s. 615). Tacikistan'ın milli ülküsü durumuna gelen Rogun Barajı için Tacikistan lideri İmamali Rahman: "Rogun Barajı Tacikistan kalkınmasının ve bağımsızlığının anahtarı konumundadır ve Rogun'a karşı olmak Tacik Ulusu'na karşı olmaktır" (Abuşoğlu , 2014) şeklinde yaptığı açıklama ile ulusun inşası için önemini vurgulamıştır. Milli değer olarak görülen barajın yapımı sayesinde Tacikistan'ın hem stratejik önemi artacak hem de ekonomik olarak kalkınmasına yardımcı olacaktır. Özbekistan için sorun teşkil eden baraj bölgede çatışmayı olası hale getiren başka bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Kırgızistan'ın sahip olduğu barajlar da önem arz etmektedir. Kambar Ata-1 barajının inşasına Özbekistan karşı çıkmıştır. Yapılacak barajın suyu önemli ölçüde keseceği ve bunun pamuk üretiminde aksamalara sebep olacağı endişesini doğurmuştur. Fakat Kırgızistan ve Özbekistan arasındaki ilişkilerin seyrinin iyiye gitmesi, Taşkent'in yaklaşımını değiştirmiştir. (Kaya, 2023). Kumanbek Bakiyev, Almazbek Atambayev gibi siyasi elitler Kırgızistan için önemi oldukça yüksek olan bu barajları ulus inşa sürecinde de kullanmışlardır.

SONUÇ

Her ne kadar milliyetçiliğin ortaya çıkışı moderniteye dayandırılsa da etnisite, etnik köken çalışmaları bazı toplumları ve o toplumların maruz kaldığı sorunları analiz etmek için gereklidir. Etnik bağları göz ardı etmek günümüzde uluslarının inşalarını tarihi, tarihteki sembolleri, gelenekleri kullanarak oluşturmaya çalışan devletleri eksik analiz etmek anlamına gelmektedir. Orta Asya'daki devletlere bakıldığında günümüzde dahi Sovyetler Birliği'nden miras kalan sınırlar üzerinde ve Sovyetler Birliği'nden miras kalan problemlerle kendi inşa süreçlerini tamamlamaya çalışmaktadırlar.

Fergana Vadisi bölge için oldukça elzem bir toprak parçasıdır. Hem tarihi olarak köklü hem nüfus olarak yoğun bu bölge oldukça verimli topraklara sahiptir. Fergana Vadisi'ndeki halledilemeyen sorunlar ulus inşasını etnik milliyetçilik üzerine kuran bölge devletlerinde yaşayan halk arasında da etnik milliyetçiliği tetiklemektedir. Sınır problemleri kimlik problemlerini de beraberinde getirmiştir. Bölgedeki çatışmanın başka bir sebebi olan doğal kaynaklar ulus inşa sürecinde araçsallaştırılmış, inşa sürecinin bir parçası olmuştur. Denilebilir ki Fergana Vadisi'nde meydana gelen sorunlar bölge halkı arasında milliyetçiliği arttırmakta bu da ülkelerin halkları arasında sürekli gerginliğe ve çatışmaya sebebiyet vermektedir. Fakat 2016'dan sonraki dönemde Mirziyoyev'in iktidara gelmesiyle Özbekistan'ın izlemiş olduğu uzlaşmacı politika ile bölgede sorunların çözülebileceğine dair umut oluşmuştur.

TEŞEKKÜR

Yazar, doktora eğitimini Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'nın 1416 sayılı kanunu kapsamında tam burslu statüde Azerbaycan Bakü'de Hazar Üniversitesi'nde yapmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdülkerimov, B. (2024, 02 18). Tacikistan ile Kırgızistan, tartışmalı sınırın 1,1 kilometresini daha belirledi. *Anadolu Ajansı.* https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tacikistan-ile-kirgizistan-tartismali-sinirin-1-1-kilometresini-daha-belirledi/3141319

Abuşoğlu , M. Ç. (2014, 09 30). Tacikistan'ın Rogun Projesi ve Bölge Politikalarına Etkisi. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.* https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-asya-arastirmalari-merkezi/tacikistanin-rogun-projesi-ve-bolge-politikalarina-etkisi

Akıncı , A. (2023). Türkmenistan'da siyaset ve Türkmen milli kimliğinin inşası. *Yeni Türkiye,* s. 196-210.

Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması.* (İ. Savaşır , Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Apaydın, A. (2023). Dünyanın en yüksek barajı Rogun (Tacikistan): Mühendislik ve hidropolitik yönden bir inceleme. *International Congress on Innovation Technologies And Engineerıng*, (s. 615-636). Kars.

Buyar, C. (2017). Kırgız tarihi: Başlangıcından 1991 yılına kadar. C. Buyar (Ed.), *Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset* (s. 47-87). Bişkek: BYR Publishing House.

Conversi, D. (1995). Reassessing current theories of nationalism: Nationalism as boundary maintenance and creation. *Nationalism and Ethnic Politics, 1*(1), p. 73-85. doi:10.1080/13537119508428421

Çağlar , A. (2018). Kazakistan'ın ulus inşa süreci ve ekonomi politiği. *Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(1), s. 60-84.

Çalışkan , B. (2019, 03 28). Fergana Vadisi'nde sınır problemleri ve eksklavlar. *Anadolu Ajansı.* https://www.aa.com.tr/tr/analiz/fergana-vadisinde-sinir-problemleri-ve-eksklavlar/1432575

Giddens, A. (1981). *A contemporary critique of historical materialism: Vol. 1 power property and the state.* Great Britain: University of California Press.

Haugen, A. (2003). *The establishment of national republics in Soviet Central Asia.* Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Hirsch, F. (2005). *Empire of nations.* New York: Cornell University Press.

International Crisis Group. (2002). *Central Asia: Border disputes and conflict potential.* Brussels.

Kanat, S., & Kılınç, S. (2024). Fergana Vadisi'nde sınır sorunlarının kaynağı: Anklavlar ve çözüm arayışları. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 15*(1), s. 27-62.

Kaya, E. (2023, 04 03). Orta Asya'nın birleştirici enerjisi: Kambar-Ata-1. *ANKASAM*. https://www.ankasam.org/anka-analizler/orta-asyanin-birlestirici-enerjisi-kambar-ata-1/

Mican, O. (2022, 09 29). Sınır Anomalisi Olarak Anklavlar ve Eksklavlar: Tacikistan ve Kırgızistan Sınır Çatışmaları. *İNSAMER Analiz*, s. 1-5. https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/tacikistan-ve-kirgizistan-sinir-catismalari.pdf

Natsional'no-Gosudarstvennoe Razmezhevanie Sovetskikh Respublik Srednei Azii. (n.d.). *Akademik.* https://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/11870/%D0%9D%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E

Özkırımlı, U. (2000). *Theories of nationalism: A critical introduction.* Hampshire and London: Macmillan Press Ltd.

Rigiderakhshan, M. (2022). Tacikistan'da ulusal kimlik inşa süreci. *Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar, 6*(22), s. 257-264. doi:https://doi.org/10.31455/asya.1154907

Shozimov, P., Sulaimanov, J., & Abdullaev, S. (2011). Culture in the Ferghana Valley Since 1991: The Issue of Identity. In F. S. Starr (Ed.), *Ferghana Valley - The heart of Central Asia* (p. 278-295). New York, London: M.E.Sharpe.

Şahin, G., & Polat, İ. (2024). İslam Kerimov ve Özbekistan'da ulus inşa sürecinde tarih yazımı. *Turkology*, s. 111-141.

Tamçelik, S., & Düğen, T. (2014). Fergana vadisi'ndeki çatişmanin etnisite, su ve terör boyutu ve bununla ilgili çözüm arayişları. *II. Uluslararası Davraz Kongresi.* Isparta.

Temür, B. (2023). Kırgız halkından Kırgızistan devletine: Etno-sembolizm bağlamında bir analiz. *Bölge Çalışmaları Dergisi, 2*(2), s. 158-178.

Voice of America. (2024, 08 31). *Kyrgyzstan resettlement of Uzbekistan enclave gets mixed reviews*. https://www.voanews.com/a/kyrgyzstan-resettlement-of-uzbekistan-enclave-gets-mixed-reviews/7767088.html

Yıldız , D. (2021, 04 30). Kırgız-Tacik sınırında su savaşı! En az 13 ölü var. *Su Politikaları Derneği*. https://supolitikalaridernegi.org/2021/04/30/kirgiz-tacik-sinirinda-su-savasi-en-az-13-olu-var/

Yıldız, D. (2014, 08 07). Fergana patlarsa Orta Asya yanar. *Hidropolitik Akademi.* https://www.hidropolitikakademi.org/tr/article/4667/fergana-patlarsa-orta-asya-yanar#:~:text=Fergana'daki%20Su%20Sorunu%20Fergana,%25%2050'ye%20%C3%A7%C4%B1km%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.Fergana

HOLOKOST VE TEMSİL POLİTİKALARI BAĞLAMINDA *İLGİ ALANI*
HOLOCAUST, POLITICS OF REPRESENTATION AND *THE ZONE OF INTEREST*

Esin Paça Cengiz
Dr.Öğr. Üyesi, Kadir Has Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
Assit. Prof. Dr., Kadir Has University Communication Faculty, Department of Radio, Television and Cinema
ORCID ID: 0000-0002-3408-8579

ÖZET
Bu sunum Jonathan Glazer'in çok ses getiren *İlgi Alanı* (2023) filmini sinemada son yıllarda yaygın olarak kullanılan dijital görüntü üretme teknolojileri ve bu teknolojilerle ilişkilendirilen gerçekliğin temsili söylemleri çerçevesinde inceleyecektir. Ortaya çıktığı ilk günden günümüze, sinema çalışmaları fotografik imge ve gerçeklik arasında eşsiz bir bağ olduğunu savunmuş ve temeli fotografik imgeden oluşan sinema, gerçekliği kayıt altına alan ve objektif bir biçimde temsil eden bir araç olarak kuramsallaştırmıştır (Bazin, 1967). Ancak son yıllarda, özellikle de tarihi filmler vasıtasıyla, geçmişin ve geçmişe dair mekanların ve olayların yeniden canlandırılması için işe koşulan dijital teknolojilerin yaygın bir biçimde kullanılması, bu bağın daha önce hiç olmadığı kadar sorgulanmasına yol açmıştır (Burgoyne, 2003). Görsel ve işitsel alanda geliştirilen yeni bilgisayar teknolojileri, belgesel ve kurmaca görüntülerin ayrılmaz bir biçimde iç içe geçirilerek kullanılmasına, sinema oyuncularını günümüzden on yıllarca önce vuku bulmuş tarihi olayların tanıkları olarak arşiv görüntülerinin içine yerleştirilmesine ve görüntüler üzerinde muazzam oynamaların yapılmasına olanak vermiştir (Shobcack, 1996).
Güncel sinema teknolojilerinin sunduğu sınırsız dijital olanaklara rağmen *İlgi Alanı* geçmişi temsil ederken bilgisayar teknolojilerine başvurmaktan tümüyle imtina etmiş, gerçekçi estetiğin gerekliliklerine özenle sadık kalmıştır. Buna örnek olarak filmin gerçek mekanlarda ve hikâyenin geçtiği evin etrafına yerleştirilen kameralarla çekilmesi, oyuncuların performanslarını sergilerken hangi kameranın performanslarını kayıt altına aldığını fark etmemeleri gösterilebilir. Neredeyse "gözlemci belgesel" estetiğiyle çekilmiş bu kurmaca film on seneyi bulan prodüksiyon sürecinde mekanlara, kostüm ve aksesuarlara, kaydedilen seslerin gerçek mekanlardaki derinliğine kadar filmin konu edindiği döneme ve olaylara keskin bir biçimde sadık kalmış ve *otantik* temsile önem verilmiştir. Bu sunum bu bağlamda, *İlgi Alanı* filmini görüntü ve ses üretim süreçlerine, filme dair *extra-diegetic* bilgilere başvurarak inceleyecek ve gerçekçilik söylemleri ile anlamlandırmaya çalışacaktır. Bu yaparken yöntem olarak biçimsel analiz ve bağlamsal analize başvuracak, filmin sinematografisi, ses kuşağı ve mise-en-scene yapısının yakın okumasını yapacak ve filmin kurduğu estetik yapının, tarihsel temsil söylemleri ile nasıl örtüştüğünü ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Holokost Sineması, Sinemada gerçekçilik, Tarih filmleri

ABSTRACT

This presentation will examine Jonathan Glazer's highly acclaimed film *The Zone of Interest* (2023) in the context of digital image production technologies widely used in cinema in recent years and discourses associated with these technologies. Since its inception, cinema studies have argued that there is a unique connection between photographic imagery and reality, and cinema, which is based on photographic imge, has been conceptualized as a tool that records reality and represents it objectively (Bazin, 1967). However, in recent years, especially through historical films, the widespread use of digital technologies employed to portray historical events has led to a questioning of this connection like never before (Burgoyne, 2003). Furthermore, new computer technologies developed in the audio-visual fields have allowed for the seamless integration of documentary and fictional images, placing cinema actors as witnesses to historical events that took place decades ago in archival footage, and enabling extensive manipulations of archival footage (Shobcack, 1996).

Despite the unlimited digital possibilities offered by current cinema technologies, *The Zone of Interest* has almost entirely refrained from resorting to computer technologies while representing the Holocaust, carefully adhering to the needs of realistic representation. For example, the film was shot with cameras placed around locations where the film was shot, without the actors noticing which camera was recording their performances. This fictional film, shot with an almost "observational documentary" aesthetics, remained remarkably faithful to the period and events it focused on throughout its nearly decade-long production process, emphasizing *authentic* representation and minimizing artistic intervention. In this context, this presentation will attempt to interpret the sharp reservations of *The Zone of Interest* regarding the use of digital technologies in relation to the historical reality it represents and the discourses of realism in cinema by referring to extra-diegetic information about the image and sound production processes of the film. In doing so, it will employ formal analysis and contextual analysis, in other words, by closely examining the cinematography, sound design, and mise-en-scene of the film, it will reveal how the formal structures established by the film aligns with discourses on historical representation about the Holocaust.

Keywords: Holocaust cinema, Cinema and realism, Historical film

YAKÎN RİVAYETİ VE RİSÂLETÜ'L-MÜSTERŞİDÎN

THE YAQĪN NARRATİON AND RİSĀLAT AL-MUSTARSHİDĪN

İbrahim SAYLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Hadis Ana Bilim Dalı.

Assist. Prof. Dr., Osmaniye Korkutata University, Faculty of Theology, Department of Hadīth

ORCID NO: 0000 0001 8462 8927

ÖZET

Zahirî ve bâtınî ilimlere derin bir vukufiyeti bulunan Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed (ö. 243/857), nefis muhasebesindeki titizliği nedeniyle "Muhâsibî" lakabıyla tanınmıştır. İlk sûfîlerden biri olmasının yanı sıra kelam, tefsir ve hadis âlimi olarak da bilinmektedir. O, zühd, dinî esaslar, Mu'tezile ve diğer muhaliflere yönelik reddiyeler gibi çeşitli konularda pek çok eser kaleme almıştır. Bu eserlerden biri, tahrîc, şerh ve tercüme çalışmaları yapılmış olan *Risâletü'l-Müsterşidîn*'dir. Muhâsibî'nin bu eseri, İslam ahlakı ve tasavvufunun temel prensiplerini içeren önemli bir çalışmadır. Abdülfettâh Ebû Gudde'nin tahkik ve şerhiyle zenginleştirilen eserde, sünnete bağlılık, nefis terbiyesi, takva ve zühd gibi konularda öğütler verilir. Eserde yakîn; tefekkür ve basiret ile elde edilen en yüksek ilim olarak konumlandırılmış ve manevi olgunlaşmanın nihaî hedefi olarak sunulmuştur. Muhâsibî'nin yakîne dayanak olarak getirdiği ve tasavvuf ehli tarafından sıkça zikredilen *"Yakîni öğrenin, çünkü ben de onu öğrenmekteyim"* rivayetidir. Muhâsibî'nin senedsiz olarak "Kale Resûlullah" diyerek naklettiği bu hadis, Ebû Nuaym tarafından "merfû", İbn Ebü'd-Dünyâ tarafından ise "maktû'" olarak aktarılmıştır. Yapılan incelemede, her iki senedde aynı mechûl râvinin bulunması ve başka sened problemleri nedeniyle hadisin "zayıf" olduğu tespit edilmiştir. Bu rivayetin yanı sıra eserde, Allah'a karşı sorumluluklar, takva, doğru kişilerle beraber olma, zikrin önemi ve tövbenin gerekliliği gibi konuları ele alan yirmi beş merfû haber daha yer almaktadır. Bunlardan beşinin mevzû veya kaynağı tespit edilemeyen rivayetlerden olması, Muhâsibî'nin hadis tekniği açısından problemli rivayetler kullandığını ve gerekli hassasiyeti göstermediği anlaşılmaktadır. Eserdeki hadislerin, İbn Ebü'd-Dünyâ, Hakîm et-Tirmizî, Ebû Tâlib el-Mekkî, Ebû Nuaym ve Gazzâlî gibi tasavvuf ehlinin eserlerinde de yer alması, Muhâsibî'nin kullandığı rivayetlerin daha geniş bir tasavvuf literatüründe kabul gördüğünü göstermektedir. Bu çalışmada, "yakîn rivayeti" olarak adlandırdığımız haberin, hadis kaynaklarındaki yeri ve yorumunun tespiti amaçlanmış; ayrıca yakîn kavramının kullanımı, Hâris el-Muhâsibî'nin İslam düşünce geleneğindeki konumu ve *Risâletü'l-Müsterşidîn*'in muhtevası incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hadis, Yakîn, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, Muhâsibî, Rivayet, Tasavvuf.

ABSTRACT

Abū ʿAbdillāh al-Ḥārith b. Asad (d. 243/857), known for his profound knowledge in both exoteric and esoteric sciences, is recognized by the title "Muḥāsibī" due to his meticulousness in self-examination. Besides being one of the early Sufis, he is also known as a scholar of hadith, theology, and exegesis. He authored numerous works on various topics such as asceticism, religious principles, and refutations against the Mu'tazila and other dissenting groups. One of these works, Risālat al-Mustarshidīn, has been the subject of numerous critical editions, commentaries, and translations. This particular work by Muhāsibī is a significant contribution to Islamic ethics and Sufism, containing fundamental principles of both disciplines. Enriched by the critical edition and commentary of ʿAbd al-Fattāḥ Abū Ghudda, the text offers counsel on issues like adherence to the Sunnah, self-discipline, piety (taqwā), and asceticism (zuhd). In the work, yaqīn (certainty) is presented as the highest form of knowledge, attained through reflection and insight, and is portrayed as the ultimate goal of spiritual maturity. One of the most frequently cited narrations by Sufi scholars, and invoked by Muhāsibī to support the concept of yaqīn, is the narration: "Learn yaqīn, for I am also learning it." Muhāsibī transmits this hadith without a chain of narration, simply stating "The Messenger of God said." However, it has been reported with an isnād (chain of transmission) by Abū Nuʿaym as marfūʿ (attributed directly to the Prophet) and by Ibn Abī al-Dunyā as maqtūʿ (attributed to a successor). Upon investigation, it was determined that both chains contain the same unknown narrator and other isnād problems, leading to the classification of the hadith as "weak" (ḍaʿīf). In addition to this narration, the work contains twenty-five marfūʿ reports addressing themes such as responsibility towards God, piety, associating with righteous individuals, the importance of dhikr (remembrance of God), and the necessity of repentance. Five of these are fabricated (mawḍūʿ) or have untraceable sources, indicating that Muhāsibī used problematic narrations from the perspective of hadith criticism and did not demonstrate the necessary precision in this regard. However, the fact that these hadiths are also found in the works of other Sufi scholars, such as Ibn Abī al-Dunyā, Ḥakīm al-Tirmidhī, Abū Ṭālib al-Makkī, Abū Nuʿaym, and Ghazālī, suggests that the narrations used by Muhāsibī gained wider acceptance within Sufi literature. This study aims to determine the place and interpretation of the narration we refer to as the "yaqīn narration" within hadith sources. Additionally, it examines the usage of the concept of yaqīn, the position of Hārith al-Muhāsibī in the Islamic intellectual tradition, and the content of Risālat al-Mustarshidīn.

Keywords: Hadith, Yaqīn, Risālat al-Mustarshidīn, Muḥāsibī, Narration, Sufism.

GİRİŞ

"Yakîn", ilim ve şüphenin ortadan kalkması, bir şeyin doğruluğunun kesin olarak bilinmesi ve zıddının mümkün olmadığının kabul edilmesidir.

[1] Sözlükte "yakine", "eykane" ve "isteykane" (يَقِنَ, أَيْقَنَ, اسْتَيْقَنَ) gibi formlarıyla aynı anlamda kullanılan bu kelime, bir şeyi kesin olarak bilmek ve ona inanmak anlamına gelir.[2] Şüphenin zıddı olan yakîn, gerçeklikle örtüşen ve değiştirilemeyen bir inancı ifade eder, bu da zannı ve cehaleti dışarıda bırakır.[3]

Hakikat ehline göre yakîn, delil ve ispat yoluyla değil, iman gücüyle görme anlamına gelir. Bazılarına göre ise bu, kalplerin safiyetiyle görebilmek ve fikirlerin korunmasıyla sırları gözlemlemek demektir. Yakîn aynı zamanda ölüm anlamına da gelir, çünkü her canlının ölümü kesin olarak gelecektir. Ayrıca, bir şeye karşı aşırı ilgi duymak anlamında da kullanılır. "Zü yekîn" ifadesi, duyduğu her şeyi kesin bilgiyle bilen kimseyi tanımlar. Bazen zanna yakîn denir, bazen de yakîne zan ismi verilir, bu terimler birbirine yakın anlamlarda kullanılır.[4] Yakîn kavramı hem sözlük anlamında hem de dini terminolojide geniş bir kullanım alanına sahiptir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yakîn kavramı, yirmi sekiz âyette geçmektedir; bunların yirmisi inançtaki kesinliği fiil kalıplarıyla ifade eder (örneğin, el-Bakara 2/118; en-Neml 27/14). Dört âyette ise çeşitli kelimelerle terkip oluşturur. "Hakka'l-yakîn", haktan sapmanın ahiretteki kötü sonuçlarını anlatırken (el-Vâkıa 56/95; el-Hâkka 69/51), "ilme'l-yakîn" insanlara ölümü hatırlatarak ebedî saadeti ihmal etmemeleri gerektiğini vurgular (et-Tekâsür 102/5). "Ayne'l-yakîn" ise gözlem yoluyla kesin bilgi edinmeyi ifade eder.[5]

Hadislerde yakîn kelimesi birden fazla anlamda kullanılmaktadır. Bu anlamlardan en yaygın olanı ölüm olduğunu söyleyebiliriz.[6] Şüphenin zıddı,[7] sağlam ve güçlü iman anlamlarında da

---

1 Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muḫtârü'ṣ-Ṣıḥâḥ* (Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1999), 349.

2 Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1426), 1/1241.

3 Muhammed Abdurrezzak el-Huseynî Ebü'l-Feyz Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-ʿarûs min cevâhiri'l-Ḳāmûs* (Kuveyt: Dâru'l-Hidaye, 1421), 36/300.

4 Zebîdî, *Tâcü'l-ʿarûs*, 36/300-301.

5 Osman Demir, "Yakîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/271.

6 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*, thk. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422), "Cenâiz", 3; "Şehâdet", 30.

7 Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1421), 18/221; Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Suriye: Dâru'r-Risâti'l-Âlemiyye, 1430), "Salât", 196; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1430), "İkâmetü's-Salât", 132.

kullanılmaktadır.[8] İman ile yakîn arasında güçlü bir bağ vardır; nitekim İbn Mesûd "Yakîn, imanın tamamıdır" diyerek bu durumu ifade etmiştir.[9]

Yakîn kavramı yalnızca Kur'ân ve hadiste değil, çeşitli ilmî disiplinlerde de farklı şekillerde ele alınmıştır. Kelâm âlimleri yakîni genellikle "kesin bilgi" olarak tanımlanırken, İslâm mantıkçıları bunu "hata ve yanılma ihtimali olmayan, gerçekle örtüşen bilgi" şeklinde tarif etmişlerdir. Fıkıh literatüründe ise *Mecelle*'de yer alan "Şek ile yakîn zâil olmaz" ilkesiyle kendini gösterir.[10] Tasavvufta ise yakîn, "Allah'tan başkasında hiçbir hayır olmadığını kesin bir şekilde bilmek ve sırrın açılmasıyla gaybı görmek" olarak tanımlanır.[11] Bu tanımlar, yakînin farklı ilim dallarında çeşitli açılardan değerlendirildiğini göstermektedir.

Bu çalışmada ise yakîn kavramın tasavvuf çevrelerinde yerleşmesinde önemli bir yere sahip olan Hâris el-Muhâsibî'nin "Yakîni öğrenin, çünkü ben de onu öğrenmekteyim" diyerek Resûlullah'a (s.a.s.) nispet ettiği ve çalışmamızda "yakîn rivayeti" olarak adlandırdığımız haberin, hadis kaynaklarındaki yeri ve yorumları incelenmiştir. Ayrıca Muhâsibî hakkında bilgi verilmiş ve onun *Risâletü'l-Müsterşidîn* adlı eseri tanıtılmıştır. Eserde yer alan diğer rivayetlerin yalnızca kaynakları verilmiş ve bağlamları kısaca zikredilmiştir.

HÂRİS B. ESED EL-MUHÂSİBÎ

Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî (ö. 243/857), Basra doğumlu,[12] zâhid, arif ve sûfîlerin şeyhi olarak tanınan bir İslâm âlimi ve mütefekkirdir. Hem zâhirî hem de bâtınî ilimlerde derin bilgiye sahip olup, Cüneyd-i Bağdâdî'nin şeyhi olarak bilinir. Kendisine "Muhâsibî" denilmesinin sebebi, nefsini sürekli hesaba çekmesidir. Zühd ve dinî ilimler konusunda birçok eser vermiştir. Onun tasavvuf, fıkıh, usûl ve kelâm alanındaki eserleri, sonrasında gelen âlimler için temel kaynak olmuştur.[13]

Muhâsibî'nin İmam Şâfiî'nin talebesi olup olmadığı konusu tartışılmıştır.[14] Hadis rivayetinde bulunduğu hocaları arasında Abdülaziz b. Abdillâh, Muhammed b. Kesîr el-Kûfî ve Yezîd b.

---

8 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/198; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Mısır: Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395), "Da'avât", 80, 106.

9 Buhârî, "Îmân", 1.

10 Demir, "Yakîn", 43/271-272.

11 Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 311-312.

12 Ömer Rızâ Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn* (Beyrût: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.), 3/174.

13 Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî Sübkî, *Ṭabaḳātü'ş-Şâfiʿiyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd. (Kahire: Hicr, 1413), 2/275-277.

14 İbnü's-Salâh (ö. 643/1245), "Ebû Mansûr et-Temîmî'nin, Muhâsibî'yi Şâfiî mezhebinin birinci tabakasına, Şâfiî'nin arkadaşlarından biri olarak dâhil etmesine itiraz etmiş ve şu açıklamayı yapmıştır. "Şâfiî ile arkadaşlığına dair bu bilgiyi yalnızca Ebû Mansûr aktarmıştır. Ancak Ebû Mansûr bu konuda güvenilir bir otorite değildir ve uzmanlık alanı bu değildir; dolayısıyla onun tek başına verdiği bilgiye güvenilemez. Ayrıca, bu bilginin doğru olmadığını gösteren işaretler de bulunmaktadır." (İbnü's-Salâh, *Ṭabaḳātü'l-fuḳahâʾi'ş-Şâfiʿiyye*, 1/438) Tâcüddîn es-Sübkî, İbnü's-Salâh'ın naklettiği bilgileri zikrettikten sonra şu yorumu yapmıştır: "Eğer Ebû Mansûr, Şâfiî ile arkadaşlık yaptığını açıkça belirtmişse eleştirinin ona yöneltilmesi uygun olur. Aksi takdirde, Ebû Mansûr, Şâfiî ile aynı dönemde yaşayan ve ondan ders alan bir kişiyi "birinci tabaka" içinde değerlendirmiş olması

Hârûn bulunmaktadır. Muhâsibî'den hadis rivayet edenler arasında ise Ebü'l-Abbâs b. Mesrûk et-Tûsî, Ahmed b. Kâsım, Cüneyd el-Bağdâdî, Ahmed b. Hasan es-Sûfî, İsmail b. İshâk es-Serrâc ve Ebû Ali b. Hayran el-Fakih yer almaktadır.[15]

Ebû Nuaym (ö. 430/1038), Muhâsibî hakkında müstakil bir eser oluşturabilecek kadar çok haber özetleyip aktardıktan sonra, "Onun derin bir derya olduğunu gördük" demiştir.[16] Bağdâdî (ö. 463/1071) ise onu, "zühd ile birlikte hem zâhirî hem bâtınî ilimlerde derin bilgiye sahip bir şahsiyet olarak tanıtır. Ayrıca zühd, dinî esaslar, Mu'tezile, Rafizîler ve diğer muhaliflere reddiye gibi birçok konuda kitaplarının bulunduğunu ve bu eserlerin büyük faydalar içerdiğini belirtmiştir.[17] Bu bilgilere ek olarak Tâcüddîn es-Sübkî (ö. 771/1370) de Muhâsibî'nin eserlerinin büyük yarar sağladığını belirtmiş ve bazı sûfîlerin onun eser sayısının iki yüz civarında olduğunu ifade ettiklerini eklemiştir.[18]

Çok sayıda çalışması olduğu bilinen Muhâsibî'nin, tespit edilebilen yirmi altı eserinden yirmi ikisi günümüze ulaşmıştır. Bu eserlerden bazıları şunlardır:

-er-Riʿâye li-ḥuḳūḳıllâh ve'l-ḳıyâm bihâ.

-Âdâbü'n-nüfûs (Risâle fi'l-aḫlâḳ).

-Kitâbü't-Tevehhüm bi-keşfi'l-aḥvâl ve şerḥi'l-aḫlâḳ.

-en-Neṣâʾiḥu'd-dîniyye ve'n-nefeḥâtü'l-ḳudsiyye li-nefʿi cemîʿi'l-beriyye.

-el-Ḳaṣd ve'r-rücûʿ ilallāh.[19]

Tabakat kitaplarında Muhâsibî'nin birçok güzel sözü ve öğüdü aktarılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

-"Her şeyin bir özü vardır ve insanın özü akıldır. Aklın özü ise tevfiktir."

-"Dünyayı hatırlayarak terk etmek, zâhidlerin vasfıdır; dünyayı unutup terk etmek ise âriflerin vasfıdır."

---

mümkündür. Bununla birlikte Ebû Âsım el-Abbâdî de Muhâsibî'yi birinci tabakada zikretmiş ve Şâfiî ile aynı dönemde yaşayıp mezhebini seçenlerden biri olduğunu söylemiştir. Ancak Şâfiî'nin arkadaşlarından olduğunu belirtmemiştir. Bu nedenle Ebû Mansûr'un kastettiği bu derece olabilir (Sübkî, *Ṭabaḳātü'ş-Şâfiʿiyye*, 2/275.) Yukarıdaki bilgilerden Şâfiî ile Muhâsibî arasında hoca-talebe ilişkisinin mümkün olabileceği ancak bunun kesin olmadığı görülmektedir.

15 Ebü'l-Haccâc Cemâluddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl fî esmâʾi'r-ricâl*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1400), 5/212; Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâʾ*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1405), 12/110.

16 Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâʾ ve ṭabaḳātü'l-aṣfiyâʾ* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1416), 10/109.

17 Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *Târîḫu Baġdâd*, thk. Mustafa Abdulbaki Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417), 8/207-208.

18 Sübkî, *Ṭabaḳātü'ş-Şâfiʿiyye*, 2/276.

19 Zafer Erginli, "Muhâsibî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 2020), 31/15.

-"Üç şey ya çok nadirdir ya da yok gibidir: Güzellik ile iffet, güzel ahlak ile dindarlık ve güvenilirlik ile dostluk."[20]

-"Üç şeyi kaybettik, ölünceye kadar da bulamayız: Güzel muhafaza, güzel konuşma ve dine bağlılık, güzel bir kardeşlik ve güven."

-"İlim, Allah korkusuna; zühd, huzura; marifet ise Allah'a bağlılığa sebep olur."[21]

Muhâsibî, fakru zarûret içerisinde vefat etmesine rağmen, ardından çok mal bırakmıştır. Bunun sebebi olarak, babasıyla farklı mezheplere sahip oldukları için, kendisine bırakılan mirası kabul etmemesi gösterilir. "İki farklı dine mensup olanlar birbirine mirasçı olamazlar" diyerek bu malı reddetmiştir. Ayrıca, babasına "Annemden boşan, çünkü sen bir dindesin, o ise başka bir dindendir" dediği de nakledilmiştir.[22] Cüneyd-i Bağdâdî'nin şu sözü de bu durumu daha net açıklamaktadır: "Ebü'l-Haris, vefat ettiğinde bir dirhem gümüşe muhtaçtı. Babası ise çok mal bırakmıştı ancak Ebü'l-Haris ondan bir kuruş bile almadı. İki farklı dine mensup olanlar birbirlerinden miras almazlar; babası Vâkıfî/Rafızî idi."[23]

Ahmed b. Hanbel, Haris el-Muhâsibî'nin kelam ilmiyle meşgul olmasından ve bu konuda kitaplar yazmasından hoşlanmaz, insanları ondan uzak durmaları konusunda uyarırdı. Kelam ilminden bir mesele hakkında konuştuğu için Ahmed b. Hanbel, Muhâsibî ile ilişkisini kesmiş ve Muhâsibî de bu nedenle insanlardan uzaklaşmıştır. Bağdat'ta insanlardan uzak bir hayat sürerken, 243 yılında vefat ettiğinde cenazesine yalnızca dört kişi katılmıştır.[24]

O dönemde, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet dışında meselelerle meşgul olmak, özellikle kelam ilmine dair tartışmalar, bidat olarak kabul ediliyor ve kınanıyordu. Bu konuda en sert muhalefetin Ebû Zür'a er-Râzî'den (ö. 264/878) geldiği görülmektedir. Kendisine Haris el-Muhâsibî'nin kitapları sorulduğunda, "Bu kitaplardan uzak durun! Bunlar bidat ve sapıklık kitaplarıdır. Sen hadis ilmine sarıl, orada ihtiyaç duyduğun her şeyi bulursun. Mâlik, Sevrî ve Evzâî'nin vesvese ve tehlikeler üzerine kitap yazdığını duydunuz mu? İnsanlar ne çabuk bidatlere yöneliyor!" diyerek kelam ilmi üzerine yazılan eserleri şiddetle eleştirmiştir.[25] İbnü'l-

---

20 Hatîb el-Bağdâdî, *et-Târîḫ*, 8/209.

21 Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 10/75.

22 Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 10/75; Hatîb el-Bağdâdî, *et-Târîḫ*, 8/210; İbnü's-Salâh, *Ṭabaḳātü'l-fuḳahâ'i'ş-Şâfi'iyye*, 1/441.

23 Hatîb el-Bağdâdî, *et-Târîḫ*, 8/10; Sübkî, *Ṭabaḳātü'ş-Şâfi'iyye*, 2/277.

24 Hatîb el-Bağdâdî, *et-Târîḫ*, 8/210-211; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 12/112.

25 Zehebî, Ebû Zür'a'ya cevap niteliğinde olan şu değerlendirmeyi yapar: "Peki el-Hâris gibi biri nerede? Ebû Zür'a, sonrakilerin yazdıklarını görseydi ne yapardı? Mesela Ebû Tâlib'in *el-Kūt* kitabını (Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) *Ḳūtü'l-ḳulûb*) görseydi, peki ya da *el-Kūt* gibisi nerede! İbn Cehzûm'un *Behcetü'l-esrâr* ve Selmî'nin *Hakâiku't-tefsîr* kitaplarını görseydi aklı başından giderdi. Eğer Ebû Hâmid et-Tûsî'nin içindeki birçok uydurma rivayetlere rağmen *el-İḥyâ'ı* görseydi (Gazzâlî (ö. 505/1111) *İḥyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*) ne yapardı? Abdülkādir-i Geylânî'nin (ö. 561/1166) *el-Ġunye'* adlı eserini görseydi nasıl olurdu? Peki ya *Fuṣûṣü'l-ḥikem* ve *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*'yi görseydi? Evet el-Hâris, o dönemde tasavvuf ehlinin diliydi. Ancak onun döneminde Ahmed b. Hanbel ve İbn Râhûye gibi binlerce hadis imamı vardı. Şimdiyse hadis imamları İbn Dehmîsî ve İbn Şahâne gibi olunca, âriflerin kutbu da *Fuṣûṣü'l-ḥikem*'in sahibi (Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) ve İbn Süfyân

A‘râbî, Muhâsibî’nin geniş bir ilmî birikime sahip olduğunu ifade ederek, onun fıkıh öğrendiğini, hadis yazdığını ve zahitlerin yollarını tanıdığını belirtmiştir. Ancak “lafız” ve “iman” meselesine dair tartışmaları, onun eleştirilmesine sebep olmuştur. Zehebî de bu durumu teyit ederek, “Muhâsibî büyük bir makam sahibiydi ancak kelam ilmine bir miktar meylettiği için eleştirildi” demiştir.[26]

YAKÎN RİVAYETİ

Çalışmanın bu bölümünde, Muhâsibî’nin *Risâletü’l-Müsterşidîn* adlı eserinde naklettiği “Yekîn’i öğrenin” rivayetinin metin ve sened tespiti yapılacaktır.

Muhâsibî, Hz. Peygamber’in (s.a.s.): “Yakîni öğrenin, çünkü ben de onu öğrenmekteyim (تَعَلَّمُوا الْيَقِينَ فَإِنِّي أَتَعَلَّمُهُ)” dediğini nakletmiştir. Senedsiz olarak Resûlullah’a nispet edilen bu rivayet, kaynaklarda başlıca şu senedlerle sevk edilmektedir:

-Ebû Nuaym (ö. 430/1038): Ebû Muhammed b. Hayyân > Ahmed b. Muhammed b. Maskale > İbrahim b. el-Cüneyd > Mûsâ b. Abdurrahman el-Antâkî > Bakiyye b. el-Velîd > Abbâs b. Ahnes > Ebû Hâlid er-Rahabî > Sevr b. Yezîd.[27]

-İbn Ebü’d-Dünyâ (ö. 281/894) Abdullah b. İdrîs > Muhammed b. Vehb ed-Dımaşkî > Bakiyye b. Mahled > Abbâs b. Ahnes > Sevr b. Yezîd > Hâlid b. Ma‘dan.

Ebû Nuaym’ın rivayeti Resûlullah’a ref edilmiş, İbn Ebü’d-Dünyâ ise bunu Hâlid b. Ma‘dan’ın sözü olarak nakletmiştir. Ayrıca Gazzâlî (ö. 505/1111) de senedsiz olarak “Resûlullah buyurdu” şeklinde rivayeti aktarmıştır.[28]

Her iki senedde yer alan Sevr b. Yezîd b. Ziyâd (ö. 150/767), kaderî olmakla suçlanmasına rağmen muhaddisler tarafından “sika” kabul edilmiştir.[29] Ancak Sevr, bu rivayeti iki râviyi atlayarak (mu‘dal) Resûlullah’a nispet etmiştir. Bakiyye b. el-Velîd el-Hımsî, Ebû Ahmed künyesiyle bilinir ve güvenilir râvilerden yaptığı rivayetlerde “sika” kabul edilmiştir. Ancak güvenilir olmayan râvilerden yaptığı rivayetler “zayıf” olarak değerlendirilmiştir; [30] bu bağlamda, “zayıf” râvilerden hadis yazdığı bilinmektedir.[31] Her iki senedde yer alan Abbâs b.

---

gibileri oldu”. Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Mîzânü’l-iʿtidâl fî naḳdi’r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrût: Dâru’l-Ma‘rife, 1963), 1/431.

[26] Zehebî, *Siyeru aʿlâmi’n-nübelâʾ*, 12/112.

[27] Ebû Nuaym, *Ḥilyetü’l-evliyâʾ*, 6/95.

[28] Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İḥyâʾü ʿulûmi’d-dîn* (Beyrût: Dârü’l-Maʿrife, ts.), 1/72.

[29] Ebû Abdillah Muhammed b. Sa‘d el-Hâşimî İbn Sa‘d, *Kitâbü’ṭ-Ṭabaḳāti’l-kebîr*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1990), 7/324; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve’t-taʿdîl* (Beyrût: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1952), 2/469; Ayrıca bk. Mustafa Öztürk, “Kaderî Olmakla İtham Edilen Hadis Râvîleri”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 9/2 (2011), 22.

[30] İbn Sa‘d, *eṭ-Ṭabaḳāt*, 7/326.

[31] Zehebî, *Siyeru aʿlâmi’n-nübelâʾ*, 8/520-521.

Ahnes'in ise "mechûl" bir râvi olduğu kaydedilmiştir.[32] Ayrıca *İḥyâ*'nın tahrîcinde Irâkî (ö. 806/1404); Sevr b. Yezîd, "mürsel" olarak aktardığı bu rivayet "mu'dal" olduğunu belirtmiştir.[33] Her iki senedde aynı mechûl râvinin bulunması ve sened açısından başka problemler de olması nedeniyle rivayetin "zayıf" olduğu anlaşılmaktadır.

Hâlid b. Ma'dân el-Kelâî (ö. 103/721), Şam muhaddislerinin üçüncü tabakasından "sika" kabul edilen tâbiînlerdendir.[34]

Muhâsibî'nin aktardığı metinde olmayıp Ebû Nuaym'ın rivayetinde "Kur'ân'ı öğrendiğiniz gibi" ifadesi bulunmaktadır. Tam metin ise şu şekilde nakledilmektedir: Nebî (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Kur'ân'ı öğrendiğiniz gibi yakîni de öğrenin ki yakînin ne olduğunu bilesiniz. Çünkü ben de yakîni öğreniyorum (تَعَلَّمُوا الْيَقِينَ كَمَا تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ حَتَّى تَعْرِفُوهُ فَإِنِّي أَتَعَلَّمُهُ)."

Muhâsibî'nin senedini hazf edip metnini kısalttığı bu rivayet, Ebû Nuaym tarafından "merfû", İbn Ebü'd-Dünyâ tarafından ise "maktû'" olarak nakledilmiştir. İkinci rivayet birincisine göre daha sağlam görünse de her iki rivayette, ortak zayıf râviler bulunduğundan ikisi de "zayıf" kabul edilmektedir.

Muhâsibî'ye göre, samimiyetle ısrar edilerek taleplerde bulunulursa basiret ilmi elde edilir ve bu ilim, marifet yollarını açar. Bu sayede meselelerin hakikati ayırt edilebilir hale gelir. O, amellerde öncü olmayı, ilim tahsiline haşyetle yaklaşmayı, güvenerek tevekkül etmeyi ve yakîn sahiplerinin bu bilince havf ile varacağını belirtir. Muhâsibî, Allah'ın bir kula akıl bahşettiğinde onu imandan sonra ilimle dirilteceğini, yakîn ile basiret vereceğini ve o kula nefsinin ayıplarını fark ettirerek iyilik yollarını kolaylaştıracağını açıklar. Bu sebeple iyiliklerin takvada aranmasını, ilmin ise haşyet ehli kimselerden öğrenilmesini ve tefekkür makamlarında sadakatle araştırarak yakîne ulaşmayı öğütler. Bu açıklamalarını, *"İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk ki yakîn elde edenlerden olsun"* (el-En'âm 6/75) âyeti ve "Yakîni öğrenin, çünkü ben de onu öğrenmekteyim" rivayeti ile desteklemiştir.[35]

Muhâsibî, iyilik > ilim > tefekkür > yakîn basamakları saymış ve yakînin ulaşılması gereken bir zirve olarak göstermiştir. Onun ahlakî ve manevî gelişim sürecinde yakîn, en yüksek mertebe olarak belirlenmiş ve bu sürecin nihaî hedefi olarak ortaya konmuştur. İyilik takvayla > ilim haşyet ehlinden alınmasıyla > tefekkür sadakatle araştırmakla > yakîn elde edilir.

Muhâsibî, öyle anlaşılıyor ki âyetle benzer anlamda olduğu için rivayetin senedini vermeyi lüzumlu görmemiştir. Nitekim o yakîn ile peygamberlik makamı arasında şöyle bir bağ kurar.

---

32 Zehebî, *Mîzânü'l-iʿtidâl*, 2/382; Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde (Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2002), 3/236.

33 Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn el-Irâkī, *el-Muġnî ʿan ḥamli'l-esfâr fi'l-esfâr fî taḫrîci mâ fi'l-İḥyâ'i mine'l-aḫbâr* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2005), 86.

34 İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, 7/316-317.

35 Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1971), 93-96.

"En büyük sıkıntıyı, bilgisi en çok, yakîni en sağlam ve imam en kâmil olanlar çeker. Hz. Peygamber'in de buyurduğu gibi: "insanlar içinde en büyük sıkıntıyı peygamberler, ondan sonra sırasıyla yaşantı olarak peygamberlere en yakın olanlar, onlardan sonra da onlara en yakın olanlar çeker."[36]

Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996), yakîn ilminden bahsederken bu rivayeti beş farklı yerde zikretmiş[37] ve rivayet bağlamında birbirine yakın açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamaların birinde; "Hadis lafzında 'yakîni öğreniniz', ifadesi geçmektedir. Bunun anlamı yakîn ilmini öğreniniz demektir. Yakîn ilmi yalnızca yakîn ehlinin sahip olduğu bir ilimdir; aynı zamanda onların amellerindendir ve ariflerin kalplerinde tahsis edilmiş bir ilimdir. Gerçek anlamda faydalı olan ilim budur. Kulun, Allah Teâlâ'nın nezdindeki hali ve makamı bu ilimle oluşur ve ölçülür." ifadesine yer vermiştir.[38] Ebû Tâlib, başka bir yerde bu rivayeti şöyle yorumlamıştır: "Yakîn ilmini öğreniniz, demekle, yakîn ehli ile oturunuz ve onlardan yakîn ilmini dinleyip öğreniniz çünkü bu ilmin gerçek âlimleri onlardır, anlamına gelir."[39]

Ebû Nuaym yakîne dair birçok rivayet zikretmiştir. Bunlardan iki örneği şu şekildedir: Zuheyr b. Nuaym der ki: "Bu iş ancak iki şeyle tamamlanır: Sabır ve yakîn. Yakîn olup da sabır olmazsa tamamlanmaz. Sabır olup da yakîn olmazsa yine tamamlanmaz. Ebü'd-Derdâ bu durumu şöyle bir benzetmeyle açıklar: "Sabır ve yakîn, tarlayı süren iki öküz gibidir. Biri otururşa diğeri de oturur."[40] Âlimlerden birine sorup: "Bize tevhidi açıkla ve ne olduğunu öğret" dediklerinde: "Yakîndir" dedi. "Açıkla" dediler, şöyle devam etti: "insanların hareket etmesi veya durmasının, sadece Allah'ın işi olduğunu, eşi ve ortağı olmadığını bilmendir. Bunu yapabilirsen O'nu tevhid etmiş olursun. Bunun açılaması da Allah'ı bütün fiillerinde tek kabul etmendir. Zira O'nun fiillerini O'ndan başkası yapamaz. Yakîn ise halis muhlis tevhidin adıdır. Tevhid kâmil olunca muhabbet ve tevekkül tamamlanmış ve yakinen yükselmiş olur. Tevekkül kalbin amelidir. Tevhid kulun söylemesidir. Kalp tevhidi bilirse ve bildiğine uygun davranırsa kâmil olur." Âlimlerden biri der ki: "Tevekkül tevhidin düzene girmesidir. Kişi bildiğiyle amel ederse muhabbet, yakîn ve tevekkülü elde eder, imam tamama erer, görevini halisane yapmış olur. Yakın, Allah'ın vaad edip hazırladığına kalp gözüyle bakmaktır."[41]

İmam Gazzâlî, "teallemû yekîne" ifadesini şu şekilde açıklar: Yakîn derecesine ulaşmış kimselerle birlikte olun, onların yakîn ilmini dinleyin ve onların yakînlerinin güçlendiği gibi siz de yakîninizi güçlendirmek için onlara uymaya çalışın.[42] Gazzâlî, "Yakîn nedir?" sorusuyla

---

36 Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 10/99.
37 Muhammed b. Ali el-Hârisî Ebû Tâlib el-Mekkî, *Ḳūtü'l-ḳulûb fî muʿâmeleti'l-maḥbûb ve vaṣfi ṭarîḳı'l-mürîd ilâ maḳāmi't-tevḥîd* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 1/225, 234, 253, 259, 262.
38 Ebû Tâlib el-Mekkî, *Ḳūtü'l-ḳulûb*, 1/225.
39 Ebû Tâlib el-Mekkî, *Ḳūtü'l-ḳulûb*, 1/234.
40 Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 10/147.
41 Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 10/256.
42 Gazzâlî, *İḥyâ'ü ʿulûmi'd-dîn*, 1/72.

konuyu derinlemesine açıklamaya yönelmiştir ve yakînin mahiyetini tanımlamaya çalışmıştır. Gazzâlî'ye göre yakîn, çeşitli anlamlarda kullanılan bir terimdir ve iki temel anlamı vardır. Birincisi, kelamcıların kullandığı anlamdır; burada yakîn, şüphe ve tereddüt içermeyen bilgi demektir. İkinci anlam ise fakihler, sûfîler ve âlimlerin çoğunluğu tarafından kullanılır. Bu bağlamda, zıtlıklar ve şüphe dikkate alınmaz; bilginin zihni ele geçirip hâkim olmasına odaklanılır. Örneğin, ölümde şüphe olmadığı halde, bir kişinin ölüm hakkındaki yakîni zayıf denebilir ya da bir başkasının rızkın kendisine verileceği konusunda güçlü bir yakîni olduğu söylenir. Ancak aynı kişi, rızkın kendisine verilmeme ihtimalini de mümkün görür. Dolayısıyla, ne zaman ki nefis bir şeyi onaylamaya eğilim gösterir ve o şey de nefiste galip gelerek istediği şekilde etkide bulunursa, buna yakîn denir. Bu ikinci anlam için, zayıflık ve kuvvetlilik, azlık ve çokluk, gizlilik ve açıklık gibi yönleri vardır. Gazzâlî, yakînin bu yönleri ve aranacağı durumlar (tevhid, Allah'ın rızka kefil olduğuna inanmak, işlerinin karşılığını göreceğine inanmak) hakkında kapsamlı bilgiler vermiştir.[43]

Yakîn kavramı, keşf ve ilhamla anlam yakınlığı bulunan basiret, feth, firaset, havâtır, ilm-i ledün, mükaşefe, müşahede, muhadese, rüya ve vârid gibi kavaramlar arasında sıralanmıştır.[44] Tasavvuf ehli, yakînin ilimle olan ilişkisini ve bunun üç mertebesini (Hakka'l-yakîn, ilme'l-yakîn, Ayne'l-yakîn) geniş bir şekilde ele almıştır.[45]

Yukarıda yakîn kavramının farklı açılardan tanımlarına yer verilmiştir. Mutasavvıflar tarafından burada daha da sayamayacağımız geniş bir yelpazede, her biri tasavvuf terbiyesinin bir yönünü öne çıkaran tanımlar yapılmıştır.[46]

Yakîn kelimesi farklı bağlamlarda farklı anlamlar yüklense de çift yönlü manevî bir eğitim yoluyla tekâmüle erişmeyi hedeflendiği görülmektedir. Bu kavramın sûfîlerin seyrüsülûk yolunda önemli bir kilometre taşı olduğu anlaşılmaktadır.

RİSÂLETÜ'L-MÜSTERŞİDÎN

Hâris el-Muhâsibî'nin *Risâletü'l-Müsterşidîn* adılı eseri, Abdülfettâh Ebû Gudde tarafından tahkik ve şerh edilmiştir. Bu tahkikli nüsha, Türkçeye farklı isimlerle çevrilmiştir: Mehmet Talha Odabaşı *Hakikati Arayanlara Kılavuz,* Ali Arslan *Hak Rehberi,* Faruk Beşer *Selefî Tasavvuf,* Rukiye Karaköse *Ahlak ve Arınma*, Hüseyin Nohut *Ahlakımız* olarak tercüme etmiştir.

Muhâsibî'nin risalesi, Ebû Gudde'nin ikinci baskının önsözünde yazarın hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi sunmasıyla dikkat çekmektedir. Ayrıca, Mısır'ın eski müftüsü Hüseyin

---

43 Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, çev. Mehmed A. Müftüoğlu (İstanbul: Tuğrâ Neşriyât, ts.), 1/181-183.

44 Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 304-313.

45 Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 312-328.

46 bk. Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2009), 218-221.

Muhammed Mahluf tarafından altı sayfalık bir takriz de eklenmiştir. Şerh faaliyeti tamamlandıktan sonra, Ebû Gudde'nin "Min Edebi'l-İslâm" başlıklı bir makalesi bulunmaktadır. Eserin sonunda âyetler, hadisler ve kelamı kibarlar ayrı ayrı derlenmiş; isim indeksi ve kaynakça kapsamlı bir şekilde sunulmuştur. Ebû Gudde'nin yaptığı tahrîc ve taliklerle eser, toplamda 220 sayfaya ulaşmıştır; bu da eserin hacminin üçte ikiye yakınının, belki de daha fazlasının, Ebû Gudde'nin notlarından oluştuğunu göstermektedir.

Ebû Gudde, eserden daha fazla faydalanılabilmesi amacıyla konuyla ilgili açıklayıcı notlar eklemiştir. En değerli nasihatlerden oluşan bu kitaptan tam anlamıyla yararlanmak için, okuyucuların üzerinde durarak ve tefekkür ederek okumaları önerilmektedir.

Muhâsibî, sünnete uymanın gerekliliği, niyet, takva, nefis muhasebesi, kalbi bozan şeyler, sıdk, sabır, kanaat, zühd, üns ve rıza gibi konuları ele almaktadır. Muhâsibî, eserin girişinde besmele, hamdele (Hamd, başlangıcı olmayan, eşsiz, yüce, benzeri ve dengi olmayan Allah'a mahsustur .....الْحَمد لله الأول الْقَدِيم الْوَاحِد الْجَلِيل الَّذِي لَيْسَ لَهُ شَبيه وَلَا نَظِير) ve salavat ile başlamıştır.

Muhâsibî, Allah'ın kullarını sırat-ı müstakime çağırdığını belirterek akıl sahibi müminleri seçip onları fazilet, ahlâk, vefa, korku ve haşyet ile niteleğini ifade etmiştir. Bu bağlamda sırât-ı müstakime işaret eden âyeti zikretmiş[47] ve ardından şu hadisi aktarmıştır.

1. Rivayet: "Evvela benim sünnetime ve de benden sonra gelen râşid halifelerin sünnetine sarılın, bunlara azı dişlerinizle tutunun."[48]

Muhâsibî, eserine bölüm başlıkları koymamış olsa da bu giriş kısmı bir nevi mukaddime olarak değerlendirilebilir. Nitekim kendisinden sonra Dârimî ve Ebû Dâvûd da telif ettikleri sünenlerinin mukaddimelerinde bu rivayeti zikretmişlerdir.

Muhâsibî, müminin nefsi ıslah ve terbiye yolunda şu prensipleri öne çıkarır: "Allah'ın kitabındaki farzları yerine getirmek, emir ve yasaklarına uymak, vaadi ve tehdidine korku ve umutla yaklaşmak, müteşabih âyetlere iman etmek, kıssalardan ve misallerden ibret almak." Bu esaslara uyulduğunda kişi, cehaletin karanlıklarından ilmin nuruna, şüphenin azabından yakînin huzuruna erişir. Muhâsibî, bu ilkelerin ancak zahirî işleri sağlam, şüphelerden kaçınan ve akıllarını Allah rızası için kullananlar tarafından fark edileceğini vurgular, bu çerçevede ikinci ve üçüncü sıradaki hadisleri zikreder.[49]

[47] *"Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun; (başka) yollara sapmayın; sonra onlar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte günahtan korunmanız için Allah bunları size emretti."* el-En'âm 6/153.

[48] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/373; Abdullâh b. Abdirrahman b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1421), "Mukaddime", 16; Ebû Dâvûd, "İftitâhu'l-Kitâb", 6; Tirmizî, "İlim", 16.

[49] Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 38.

2. Rivayet: "Helaller bellidir haramlar da bellidir. İkisi arasında şüpheli şeyler var" [50]

3. Rivayet: "Ameller, niyetlere göre değer kazanır. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır."[51]

Muhâsibî, rivayetin ardından **"**Allah'ın takvasına sarıl" diyerek aşağıdaki dördüncü sıradaki merfû ve hemen peşinden üç mevkûf rivayeti aktarmıştır.[52]

*4. Rivayet: "*Müslüman, diğer insanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir. Mümin de insanların, şerrinden emin oldukları kimsedir."[53]

5. Rivayet: "İnsanlara vaaz edip kendisi öğüt almayan, insanları uyarıp kendisi kaçınmayan, insanları nehy edip kendisi sakınmayan, Allah katında ziyana uğrayanlardandır." Muhâsibî, bu rivayeti zikretmeden önce "Her daim hakkı söyleyen, onunla amel eden ol, Allah nurunu ve basiretini artırır." ifadesinin ardından beşinci haberi nakletmiştir. Rivayetin tahrîcini yapan Ebû Gudde: "Müracaat ettiğim sahih, zayıf ve mevzu hadisleri cemeden kaynaklarda, bu hadisi bulamadım" demiştir.[54] Bizim yaptığımız taramada da rivayetin kaynağı tespit edilememiştir.

6. Rivayet: Resûlullah'a "En hayırlı meclis arkadaşımız kimdir?" diye sorulduğunda, O şöyle buyurmuştur: "Görüldüğü zaman size Allah'ı hatırlatandır; konuşması ilminizi arttıran, ameli size ahireti hatırlatandır."[55] Muhâsibî, bu rivayeti zikretmeden önce şu tavsiyeyi vermiştir: "Akıl sahibi ve takvalı olan kişiler dışında kimseyle içli dışlı olma. Basiretli âlimlerin dışında kimsenin meclisinde oturma." Ebû Gudde, rivayetin geçtiği kaynakları zikrettikten sonra, hadisin bu kaynaklara isnad edilmesi, "zayıf" olduğuna işarettir, demiştir.[56]

---

50 Buhârî, "Buyû'", 2; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Müsâkât, 107; Ebû Dâvûd, "Buyû'", 3; Tirmizî, "Buyû'", 1.

51 Buhârî, "Bed'u'l-Vahy", 1; Müslim, "İmâre", 155.

52 Ebû Bekir (r.a.) der ki: "Allah'a itaat ile takvalı ol, takva ile Allah'a itaat et. Müslümanların kanından elini, mallarından karnını ve haysiyetlerinden dilini koru." Hz. Ömer (r.a.) der ki: "hesaba çekilmeden nefsinizi hesaba çekin. Tartılmadan önce siz onu tartın." Hz. Ali (r.a.) der ki: "Günahın dışında hiçbir şeyden korkma, Rabbinden başkasına güvenme. Bilmediğini sormaktan çekinme ve bilmediğini bilene kadar sormaktan utanma. Bilmediği bir hususta kendisine sorulan da "bilmiyorum" demekten korkmasın." Hz. Ömer (r.a.) şöyle demektedir: "Allah'tan korkan öfkesine göre hareket etmez. Allah'a karşı takvalı olan da her dilediğini yapmaz." Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 46-50.

53 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 11/658; Tirmizî, "Îmân", 12; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1406), "İmân", 8.

54 (من وعظ وَلم يتعظ وزجر وَلم ينزجر وَنهى وَلم ينْتَه فَهُوَ عِنْد الهل من الخائنين) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 59.

55 Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebü'd-Dünyâ, *el-Evliyâʾ* (Beyrût: Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1413), 17 (No.25); Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-uṣûl fî maʿrifeti aḥbâri'r-Resûl* (Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1992), 2/39; Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-İşbîlî İbnü'l-Harrât, *el-Aḥkâmü'l-vüsṭâ min ḥadîṯi'n-nebî ṣallallâhü ʿaleyhi ve sellem*, thk. Hamdî es-Selefî vd. (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1995), 2/260; Ebü'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecmaʿu'z-zevâʾid ve menbaʿu'l-fevâʾid*, thk. Husâmuddîn Kudsî (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414), 10/226; Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Kemâliddîn el-Hüseynî ed-Dımaşkī İbn Hamza, *el-Beyân ve't-taʿrîf fî esbâbi vürûdi'l-ḥadîṯi'ş-şerîf*, thk. Huseyn Abdulmecid Hâşim (Kahire: Mektebetü'n-Nevâdir, ts.), 2/39.

56 (من ذكركُمْ بِاللَّه رُؤْيَته وزادكم فِي علمكُم مَنْطِقه وذكركم بِالْآخِرَة عمله) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 59.

7. Rivayet: "Kıyamet gününde Allah'ın yakınında oturanlar, O'na boyun eğenler, mütevazı olanlar, O'ndan korkanlar ve Allah'ı çokça zikredenlerdir." [57] Muhâsibî, bu rivayeti nakletmeden önce, "Devamlı Allah'ı zikret, O'nun yakınlığına nail olursun" tavsiyesinde bulunmuş, ardından rivayeti aktarmıştır. Ebû Gudde ise "Müracaat ettiğim hadis kaynaklarında bulamadım" demiştir. [58] Bu rivayet, sadece Ebû Nuaym tarafından yakın lafızlarla nakledilmiştir.

8. Rivayet: "Din nasihattir."[59]

Muhâsibî, bu rivayeti aktarmadan önce, "Nasihatini Allah'a, Resûlullah'a ve müminlere yap; işlerinde Allah'tan korkanlarla istişare et" diyerek tavsiyede bulunmuş ve ardından *"Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar"* (Fâtır 35/28) âyetini zikrettikten sonra rivayeti nakletmiştir.[60]

9. Rivayet: "Senin en zararlı düşmanın içinde bulunan nefsindir."[61]

Muhâsibî, bu rivayeti aktarmadan önce, "Gafletin tuzaklarından, düşmanın hilelerinden, hevânın darbelerinden, şehvetin azgınlığından ve nefsin boş arzularından sakın" şeklinde uyarıda bulunmuş, ardından bu rivayeti zikretmiştir.[62]

10. Rivayet: "Müftüler sana fetva verse de sen yine fetvayı kalbine sor."[63]

Muhâsibî, bu rivayeti aktarmadan önce "Ve şunu bil ki: Hakkın doğruluğuna, nefisin onu kabul etmesi bir şahitliktir." uyarısını yapmış ve ardından bu rivayeti nakletmiştir.[64]

11. Rivayet: "Muhakkak ki, Allah Teâlâ, kuluna; kulun kendisine kıymet verdiği kadar kıymet verir."[65] Muhâsibî, bu rivayeti zikretmeden önce, "Azalarını ilmin sağlamlığıyla bağla ve kaygını Allah'ın sana yakın olduğunu bilerek yönlendir. Onun huzurunda, yardım isteyen bir kul gibi dur, O'nu çok merhametli ve şefkatli bulursun," ifadesini dile getirmiştir.[66]

12. Rivayet: "Şüpheli şeyleri bırak yerine şüpheli olmayan şeylerle amel et."[67]

---

57 Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 8/143.

58 (جلساء الله يَوْم الْقِيَامَة الخاضعون المتواضعون الخائفون الذاكرون الله كثيرا) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 62-69.

59 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/148; Müslim, "İmân",95; Ebû Dâvûd, "Edeb", 66.

60 Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 70-71.

61 Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâmerrî el-Harâitî, *İʿtilâlü'l-ḳulûb*, thk. Hamdi Demirtaş (Mekke: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, 2000), 1/26; Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebîr*, thk. Amir Ahmed Haydar (Beyrût: Dârü'l-Cinân Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1987), 156-157.

62 (أعدى أعدائك نَفسك الَّتِي بَين جنبيك) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 81-82.

63 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/533; Dârimî, "Buyû'", 2; Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *el-Müsned*, thk. Hüseyn Selîm Esed (Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn li Türâs, 1404), 3/160; Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 2/24; 6/255.

64 Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 84.

65 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-uṣûl*, 2/278; 4/79.

66 Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 86.

67 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/252; Dârimî, "Buyû'", 2; Tirmizî, "Sıfatü'l-Kıyâme", 60.

Muhâsibî bu ve önceki rivayeti Allah'tan korkmak ve O'na itaat etmek çerçevesinde zikretmiştir.[68]

13. Rivayet: İlmiyle amel edene, Allah Teâlâ bilmediği meselelerin ilmini ihsan eder.[69] Muhâsibî, "Şunu da bil ki! Allah Teâlâ'dan bir marifet üzere olanlar, sahip oldukları hallerin temelini Allah Teâlâ'yı bilme şahidi üzerine kurmuşlardır." ifadesinden sonra bu rivayeti zikretmiştir. Ebû Gudde, bunun hadis olmadığını ifade etmiştir.[70] Ebû Nuaym yukarıdaki rivayeti aktardıktan sonra; Ahmed b. Hanbel'in bu sözü bazı tâbiîlerden, Îsâ b. Meryem'in (a.s.) sözü olarak aktardığını belirtmiştir. Ancak bazı râviler yanlış anlayarak Resûlullah'tan rivayet ettiklerini zannetmiş, dolayısıyla kolaylığı ve yakınlığı sebebiyle bu isnadı Resûlullah'a izafe etmişlerdir.[71]

14. Rivayet: "Allah Teâlâ'ya, O'nu görüyormuş gibi ibadet et. Sen onu görmesen de bil ki, O seni görmektedir."[72] Muhâsibî, sadık müminin şiarlarından olan takva ile birlikte devam eden halin murakabe olduğunu belirtirken bu rivayeti aktarmıştır.[73]

15. Rivayet: "Bilin ki! Beden içerisinde bir et parçası vardır; bu et parçası sıhhatli olursa beden de sıhhatli olur; o bozulursa beden de bozulur. Biliniz ki! Bu et parçası kalptir."[74] Muhâsibî, dinin fesadının kalbin fesadından kaynaklandığını ifade ederek bu rivayeti aktarmıştır.[75]

16. Rivayet: "Ey İnsanlar! Ölmeden önce Rabbinize tevbe ediniz."[76] Muhâsibî, bu rivayeti tövbe ve onun şartlarını anlatırken zikretmiştir. Ebû Gudde, bu rivayetin İbn Mâce'nin uzun bir rivayetinin parçası olduğunu ve senedinde yer alan Ali b. Zeyd'in ittifakla "zayıf" bir râvi olarak kabul edildiğini belirtmiştir.[77]

17. Rivayet: "Müminlerden öyleleri vardır ki kalbim onlara yumuşar."[78] Muhâsibî, bu rivayeti aktarırken, "Kalbin manası ile alâkalı birçok haber vârid olmuştur." ifadesini kullanmıştır.[79]

18. Rivayet: "Hak, üzerinde bir nur ile ortaya çıkar. O yüzden kalbin sırlarına derinliklerine bakın." Bu rivayet, yapılan taramada kaynağı tespit edilememiştir. Ebû Gudde de rivayeti

---

68 Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 88.

69 Ebû Bekr Tâcülislâm Muhammed b. Ebû İshâk İbrâhîm el-Kelâbâzî, *Baḥrü'l-fevâʾid (Meʿâni'l-aḫbâr)* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 99; Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâʾ*, 10/15.

70 (من عمل بِمَا علم وَرثهُ الله علم مَا لم يعلم) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 100.

71 Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâʾ*, 10/15.

72 Buhârî, "Îmân", 37; Müslim, "Îmân", 1.

73 Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 105-106.

74 Buhârî, "Îmân", 39; Müslim, "Îmân", 107.

75 Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 110.

76 İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 78.

77 (يَا أَيهَا النَّاس تُوبُوا إِلَى ربكُم قبل أَن تَمُوتُوا وتقربوا إِلَى الله بِالْعَمَلِ الصَّالح من قبل أَن تشْغَلُوا) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 112-113.

78 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/635; Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415), 8/103; el-Heysemî, *Mecmaʿu'z-zevâʾid*, 1/63; 10/276.

79 Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 114.

kaynaklarda bulamadığını ifade etmiştir. Muhâsibî, bu rivayeti bir önceki rivayet ile peş peşe aktarmıştır.[80]

19. Rivayet: "Kim bana iki çene arasını (dilini) ve bacakları arasındaki azasını (edebini, iffetini) harama bulaştırmama sözü verirse, ben de Allah adına ona cennetin sözünü veriyorum." [81] Muhâsibî, dilin farizasının hem rıza hem de öfke anında doğruluğunu vurgulayarak bu rivayeti ve bunu takiben diğer rivayeti aktarmıştır.[82]

20. Rivayet: Resûlullah Muâz b. Cebel'e şöyle demiştir: "İnsanları cehenneme yüzüstü döken, dillerinin kazandıklarından başka bir şey mi ki?"[83]

21. Rivayet: "Sizi fuzûlî konuşmaya karşı uyarıyorum. Size meramınızı ifade edecek kadar konuşmak yeter. Zira insan, malının fazlasından hesaba çekildiği gibi, kelâmın da fazlasından hesaba çekilecektir." Herhangi bir kaynakta merfû olarak tespit edilememiştir. Rivayetin tahrîcini yapan Ebû Gudde, bunun hadis olmadığını Abdullah b. Mesûd'un sözü olduğunu belirtmiştir.[84]

22. Rivayet: "Şüphe yok ki Allah Teâlâ her konuşanın dilinden dökülenı gözetir, bilir. Bu sebeple konuşacak olan Allah'tan korksun ve ne konuşacağına dikkat etsin."[85] Ebû Gudde, bu rivayetin senedinde "zayıf" bir ravinin olduğunu belirtmiştir.[86]

23. Rivayet: "(Harama) Bakmak, İblis'in oklarından bir oktur. Kim Allah korkusuyla terk ederse Allah ona öyle bir iman nasip eder ki tadını kalbinde hisseder."[87] Muhâsibî, gözlerin haramdan sakınılması ve gizlenen şeylere bakılmaması gerektiğini belirterek bu rivayeti aktarmıştır.[88]

24. Rivayet: "Allah'a inandım de sonra dosdoğru ol." [89] Muhâsibî, bu rivayeti sıratı müstakimde kurtuluşu istemek kapsamında zikretmiştir.[90]

---

80 (إن الْحق يَأْتِي وَعَلِيهِ نور فَعَلَيْكُم بسرائر الْقُلُوب) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn,* 114.

81 Buhârî, "Rikâk", 23; Tirmizî, "Zühd", 60.

82 Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn,* 116.

83 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/345; Tirmizî, "Îmân", 8.

84 (أنذركم فضول الْكَلَام حسب أحدكُم مَا يبلغ بِهِ حَاجته فَإِن الرجل يسْأَل عَن فضول كَلَامه كَمَا يسْأَل عَن فضول مَاله). Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn,* 117.

85 Yakın lafızlarla şu kaynaklarda yer almaktadır: Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef fi'l-eḥâdîṣ ve'l-âṣâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 7/81; 13/233; Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 8/160; 8/352; Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 7/76.

86 (إن الله عِنْد لِسَان كل قَائِل فاتقى الله امروء علم مَا يَقُول) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn,* 118.

87 el-Harâitî, *I'tilâlü'l-ḳulûb*, 1/137; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 10/173; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek 'ale'ṣ-Ṣaḥîḥayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411), 4/349; Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 6/101.

88 (النّظر سهم من سِهَام إِبْلِيس فَمن تَركه من خوف الله آتَاهُ الله إِيمَانًا يجد حلاوته فِي قلبه) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn,* 119.

89 Müslim, "Îmân", 62; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/141.

90 Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn,* 128.

25. *Rivayet:* "Hiç kimse Allah katında zirve yakîne erişemez" ifadesiyle başlar ve insanların Meryem oğlu Îsâ'nın su üzerinde yürüdüğünü duyduklarını aktardıklarında, Resûlullah'ın şu yanıtı verdiğini belirtir: "Yakîni ve korkusu biraz daha artsaydı havada yürürdü." Ebû Gudde, bu rivayetin "mevzû", isnadının ise "batıl" olduğunu söylemiştir.[91]

İḥyâ''nın tahrîcinde Irâkî (ö. 806/1404) bu sözün uydurma ve isnadının batıl olduğunu belirtmiştir. Bunun, Ebû Bekir b. Abdullah el-Müzenî'ye ait bir söz olduğunu ifade etmiştir.[92] Bu rivayet, Muhâsibî'nin zikrettiği şekilde kaynaklarda tam olarak bulunmasa da yakın lafızlarla başka kaynaklarda yer almaktadır.[93]

Muhâsibî, eserinde "Kale Resûlullah" diyerek senedsiz toplam 26 rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin sıhhat durumları ise şöyledir:

-12 rivayet: Sahih

-3 rivayet: Hasen

-6 rivayet: Zayıf

-3 rivayet: Mevzû

-2 rivayet: Kaynağı tespit edilemedi (herhangi bir kaynakta izine rastlanılamadı).

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Muhâsibî'nin hadis tekniği açısından problemli rivayetler kullandığı ve rivayet kullanımında gerekli hassasiyeti göstermediği anlaşılmaktadır.

Muhâsibî bu rivayetlerde, müminin nefsi ıslah ve terbiye yolunda bazı prensipleri öne çıkarmıştır. Bu prensipler arasında, Allah'ın takvasına sarılmak, her daim hakkı söyleyen akıl sahibi ve takvalı kişiler dışında kimseyle yakın ilişkiler kurmamak, sürekli olarak Allah'ı zikretmek ve O'nun yakınlığına nail olmaya çalışmak bulunmaktadır. Ayrıca o, gafletin tuzaklarından, düşmanın hilelerinden, hevânın darbelerinden ve şehvetin azgınlığından Allah'tan korkmanın önemine vurgu yapmıştır. Muhâsibî, Allah'a itaat etmenin, sadık müminin şiarlarından biri olduğunu ve kurtuluşun ise sıratı müstakimde bulunduğunu belirtmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, "yakîn rivayeti" merkeze alınmakla birlikte, yakîn kavramın kullanımı, Hâris el-Muhâsibî'nin İslam düşünce geleneğindeki yeri ve onun *Risâletü'l-Müsterşidîn* adlı eserinin muhtevası ele alınmıştır.

Yakîn kavramı, farklı disiplinlerde hem teorik hem de pratik yönleriyle ele alınmış; İslam düşüncesinde bilgi, inanç ve ruhsal deneyim açısından derin ve çok boyutlu bir kavram olarak

---

91 (لن يبلغ أحد من الله كنها) قَالُوا يَا رَسُول الله إِنَّا بلغنَا أَن عِيسَى ابْن مَرْيَم عَلَيْهِ السَّلَام كَانَ يمشي على المَاء قَالَ لَو ازْدَادَ يَقِينا وخوفا (لمشى فِي الْهَوَاء) Muhâsibî, *Risâletü'l-Müsterşidîn*, 176.

92 Irâkī, *el-Muġnî*, 1439, 1609.

93 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-uṣûl*, 3/170; Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ'*, 8/156.

anlaşılmıştır. Bu durum, kavramın sadece bilmekten ibaret olmadığını, aynı zamanda inanç ve deneyimle de şekillendiğini göstermektedir.

Muhâsibî, hem ilmî derinliği hem de zühd anlayışıyla sonraki nesilleri etkilemiş, ancak kelam ilmine olan ilgisi sebebiyle döneminde bazı eleştirilerle karşılaşmıştır.

Muhâsibî'nin *Risâletü'l-Müsterşidîn* adlı eserinde naklettiği "Yakîni öğrenin" rivayetinin sened ve metin tespiti yapılmıştır. Sened incelemesinde, rivayetin Ebû Nuaym tarafından "merfû", İbn Ebü'd-Dünyâ tarafından ise "maktû'" olarak aktarıldığı, ancak her iki senedde de ortak zayıf râvilerin bulunması nedeniyle rivayetin "zayıf" olduğu sonucuna varılmıştır. Muhâsibî'nin bu rivayeti, yakînin önemine dikkat çekmek ve ahlakî-manevî gelişimde yakînin rolünü vurgulamak amacıyla kullandığı anlaşılmaktadır. Eserde, yakîn; tefekkür ve basiret ile elde edilen en yüksek ilim olarak konumlandırıldığı ve manevi olgunlaşmanın nihaî hedefi olarak işaret edildiği görülmektedir.

Hâris el-Muhâsibî'nin *Risâletü'l-Müsterşidîn* eseri, İslam ahlakı ve tasavvufunun temel prensiplerini ele alan önemli bir çalışmadır. Abdülfettâh Ebû Gudde'nin tahkik ve şerhiyle zenginleştirilen eser, sünnete bağlılık, nefis terbiyesi, takva ve zühd gibi konularda derin öğütler sunmaktadır. Ebû Gudde'nin geniş notları ve açıklayıcı yorumları eseri daha da kapsamlı hale getirmiş, okuyuculara derin bir tefekkürle yaklaşmaları önerilmiştir.

Muhâsibî, eserinde Hz. Peygamber'e nispet ederek 26 rivayet aktarmış; bunlardan 6'sı zayıf 5'i ise mevzû veya kaynağı tespit edilememiştir. Bu da Muhâsibî'nin hadis tekniği açısından problemli rivayetler kullandığını ve rivayet kullanımında gerekli hassasiyeti göstermediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, eserinde yer verdiği rivayetlerin İbn Ebü'd-Dünyâ, Hakîm et-Tirmizî, Ebû Tâlib el-Mekkî, Ebû Nuaym, Gazzâlî gibi mutasavvıfların eserlerinde de yer aldığı görülmektedir. Bu durum, Muhâsibî'nin kullandığı rivayetlerin daha geniş bir tasavvuf literatüründe yer bulduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 47 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1421.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî. *ez-Zühdü'l-kebîr*. thk. Amir Ahmed Haydar. Beyrût: Dârü'l-Cinân Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1987.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî. *Şuʿabü'l-îmân*. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu'ş-şaḥîḥ*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422.

Dârimî, Abdullâh b. Abdirrahman b. el-Fazl. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selîm Esed. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1421.

Demir, Osman. "Yakîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/271-273. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 7 Cilt. Suriye: Dâru'r-Risâti'l-Âlemiyye, 5. Basım, 1430.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî. *Ḥilyetü'l-evliyâʾ ve ṭabaḳātü'l-aṣfiyâʾ*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1416.

Ebû Tâlib el-Mekkî, Muhammed b. Ali el-Hârisî. *Ḳūtü'l-ḳulûb fî muʿâmeleti'l-maḥbûb ve vaṣfi ṭarîḳı'l-mürîd ilâ maḳāmi't-tevḥîd*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî. *el-Müsned*. thk. Hüseyn Selîm Esed. Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn li Türâs, 1404.

Erginli, Zafer. "Muhâsibî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/13-16. Ankara, 2020.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed. *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1426.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*. çev. Mehmed A. Müftüoğlu. 4 Cilt. İstanbul: Tuğrâ Neşriyât, ts.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Maʿrife, ts.

Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî. *Nevâdirü'l-uṣûl fî maʿrifeti aḥbâri'r-Resûl*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1992.

Harâitî, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâmerrî. *İʿtilâlü'l-ḳulûb*. thk. Hamdi Demirtaş. 2 Cilt. Mekke: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, 2000.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *Târîḫu Baġdâd*. thk. Mustafa Abdulbaki Atâ. 24 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Ebî Bekr. *Mecmaʿu'z-zevâʾid ve menbaʿu'l-fevâʾid*. thk. Husâmuddîn Kudsî. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414.

Irâkī, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn. *el-Muġnî ʿan ḥamli'l-esfâr fi'l-esfâr fî taḫrîci mâ fi'l-İḥyâʾi mine'l-aḫbâr*. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2005.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1952.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *el-Muṣannef fi'l-eḥâdîṯ ve'l-âṯâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.

İbn Ebü'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. *el-Evliyâʾ*. Beyrût: Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, 1413.

İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Lisânü'l-Mîzân*. thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2002.

İbn Hamza, Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Kemâliddîn el-Hüseynî ed-Dımaşkī. *el-Beyân ve't-taʿrîf fî esbâbi vürûdi'l-ḥadîṯi'ş-şerîf*. thk. Huseyn Abdulmecid Hâşim. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü'n-Nevâdir, ts.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 5 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1430.

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd el-Hâşimî. *Kitâbü't-Ṭabaḳāti'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.

İbnü'l-Harrât, Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-İşbîlî. *el-Aḥkâmü'l-vüsṭâ min ḥadîsi'n-nebî ṣallallāhü ʿaleyhi ve sellem*. thk. Hamdî es-Selefî vd. 4 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1995.

İbnü's-Salâh, Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîneş-Şehrezûrî. *Ṭabaḳātü'l-fuḳahâ'i'ş-Şâfiʿiyye*. thk. Muhyiddin Ali Necîb. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1992.

Kehhâle, Ömer Rızâ. *Muʿcemü'l-müʾellifîn*. 13 Cilt. Beyrût: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.

Kelâbâzî, Ebû Bekr Tâcülislâm Muhammed b. Ebû İshâk İbrâhîm. *Baḥrü'l-fevâʾid (Meʿâni'l-aḫbâr)*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.

Kuşeyrî, Abdülkerim. *Kuşeyri Risalesi*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2009.

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâluddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf. *Tehẕîbü'l-Kemâl fî esmâʾi'r-ricâl*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1400.

Muhâsibî, Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-. *Risâletü'l-Müsterşidîn*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1971.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen (el-Mücteba)*. thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1406.

Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim. *el-Müstedrek ʿale'ṣ-Ṣaḥîḥayn*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411.

Öztürk, Mustafa. "Kaderî Olmakla İtham Edilen Hadis Râvîleri". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 9/2 (2011), 7-34.

Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir. *Muḫtârü'ṣ-Ṣıḥâḥ*. Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1999.

Sübkî, Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî. *Ṭabaḳātü'ş-Şâfiʿiyyeti'l-kübrâ*. thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd. 10 Cilt. Kahire: Hicr, 2. Basım, 1413.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Muʿcemü'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1415.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ. *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 5 Cilt. Mısır: Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395.

Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 2013.

Zebîdî, Muhammed Abdurrezzak el-Huseynî Ebü'l-Feyz Murtazâ. *Tâcü'l-ʿarûs min cevâhiri'l-Ḳāmûs*. 39 Cilt. Kuveyt: Dâru'l-Hidaye, 1421.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Mîzânü'l-iʿtidâl fî naḳdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1963.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâʾ*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1405.

THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE

EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN ÇOCUKLARIN PSİKOLOJİK SORUNLARININ KURAMSAL-METODOLOJİK TEMELLERİ

Leyla MANSUROVA
Dr. Öğretim Üyesi, Bakü Slav Üniversitesi, Azerbaycan Tarihi ve Multikulturalizm Bölümü
Assistant professor Baku Slavic University, Department of History of Azerbaijan and Multiculturalism
ORCID ID: 0000-0003-3538-4844

ABSTRACT

The main objective of the subject is to provide information on the general statistical results, causes of abandonment of children and information on this situation in the world, in Azerbaijan and in war-torn regions. The theoretical foundations of psychological problems experienced by children deprived of parental care, deprived of intra-family communication (orphaned), general information about attachment theory will be given. According to the 'World Orphan Children Report 2022', more than 153 million of the world's 2.5 billion children are without parental care (orphans) and 426 million children, i.e. 1 in 5 children, are orphans and victims of war. Bağlanma anlamından yola çıkılarak anne-çocuk bağlanması ile terk edilmiş çocukların psikolojisi arasındaki ilişki bu konuda ele alınarak, terk edilmiş çocuklarda meydana gelen travmalar ve bu çocukların gelecekte yaşayabileceği psikolojik sorunlar hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Throughout 2021, as in previous years, the groups most affected by increasing poverty, inequalities, climate change-related crises, wars and various epidemics, including Covid-19, were of course children. The number of orphaned children is increasing every year. It is estimated that the number of children living on the streets may reach 400 million. It is very difficult for social orphans, whose number is unknown, to meet their basic needs even though their parents are alive. The number of orphaned children is increasing every year. It is estimated that the number of children living on the streets may reach 400 million. It is very difficult for social orphans, whose number is unknown, to meet their basic needs even though their parents are alive. Parents who died due to the Covid-19 virus also left their children unattended. One of the most worrying issues is that babies are abandoned by their parents until the age of 3. According to research, illegal marriages and the birth of children with poor health are the main causes of child abandonment. One of the most important tasks currently facing psychology is to clarify the issues of personality formation and development. The development of every human being is characterised by his/her growth, adaptation to the environment and the changes that occur throughout his/her life. Human development consists of physiological, personal, social-emotional, cognitive and language development. There are various theories about human development. Childhood is the beginning and foundation of every person's life path and

personal development. In terms of individual development, it quickly and enthusiastically surpasses the other stages of human development. The idea that 'Everything starts from childhood', which has long become an aphorism in our language, once again confirms that this age period plays a decisive role in the life and destiny of a person. Childhood is a fertile period of personality formation and assimilation of social values. The psyche of all children, regardless of language, religion, race, national-ethnic characteristics, develops according to the same laws.

Keywords: children, childhood, psychological problems, social environment, psychological traumas, development

ÖZET

Konunun esas amacı Dünya'da, Azerbaycan'da ve bir sıra savaş giden bölgelerde genel istatistik sonuçları, çocukların terk edilme nedenleri ve bu duruma ilişkin bilgiler verilmektedir. Ebeveyn bakımından yoksun kalan, aile içi iletişimden yoksun kalan (yetim kalan) çocukların yaşadığı psikolojik sorunların teorik temelleri, bağlanma kuramı hakkında genel bilgiler verilecektir. "Dünya Yetim Çocuklar Raporu 2022"ye göre dünyadaki 2,5 milyar çocuğun 153 milyondan fazlası ebeveyn bakımından yoksun (yetim) ve 426 milyon çocuk, yani 5 çocuktan 1'i yetimdir ve savaş kurbanlarıdır. Bağlanma anlamından yola çıkılarak anne-çocuk bağlanması ile terk edilmiş çocukların psikolojisi arasındaki ilişki bu konuda ele alınarak, terk edilmiş çocuklarda meydana gelen travmalar ve bu çocukların gelecekte yaşayabileceği psikolojik sorunlar hakkında bilgi vermeye çalışacağız. 2021 yılı boyunca önceki yıllarda olduğu gibi artan yoksulluk, eşitsizlikler, iklim değişikliğine bağlı krizler, savaşlar ve aralarında Kovid-19'un da bulunduğu çeşitli salgın hastalıklardan en fazla etkilenen gruplar elbette ki çocuklar oldu. Yetim kalan çocukların sayısı her geçen yıl artıyor. Sokakta yaşayan çocuk sayısının 400 milyona ulaşabileceği tahmin ediliyor. Sayısı bilinmeyen sosyal yetimlerin, ebeveynleri hayatta olmasına rağmen temel ihtiyaçlarını karşılamaları oldukça zordur. Kovid-19 virüsü nedeniyle hayatını kaybeden ebeveynler de çocuklarını bakımsız bırakmışlardı. En endişe verici konulardan biri de bebeklerin 3 yaşına kadar ebeveynleri tarafından terk edilmesidir. Yapılan araştırmalara göre, yasa dışı evlilikler ve sağlık olanakları kısıtlı çocukların doğması, çocukların terk edilmesinin başlıca nedenleridir. Şu anda psikolojinin karşı karşıya olduğu en önemli görevlerden biri kişilik oluşumu ve gelişimi konularını açıklığa kavuşturmaktır. Her insanın gelişimi, büyümesi, çevreye uyumu ve yaşamı boyunca meydana gelen değişimlerle karakterize edilir. İnsan gelişimi fizyolojik, kişisel, sosyal-duygusal, bilişsel ve dil gelişiminden oluşur. İnsan gelişimiyle ilgili çeşitli teoriler vardır. Çocukluk, her insanın yaşam yolunun ve kişisel gelişiminin başlangıcı ve temelidir. Birey gelişimi açısından insan gelişiminin diğer aşamalarını hızlı ve coşkulu bir şekilde aşar. Dilimizde uzun zamandır bir aforizma haline gelen "Her şey çocukluktan başlar" düşüncesi, bu yaş döneminin insanın hayatında ve kaderinde

belirleyici bir rol oynadığını bir kez daha doğrulamaktadır. Çocukluk dönemi, kişinin kişilik oluşumunun, toplumsal değerlerin asimilasyonunun verimli bir dönemidir. Dil, din, ırk, ulusal-etnik özellikleri ne olursa olsun tüm çocukların ruhu aynı yasalara göre gelişir.

Anahtar Kelimeler: çocuklar, çocukluk dönem, psikolojik sorun, sosyal çevre, psikolojik travmalar, gelişim

1. GİRİŞ

Valideyn qayğısından məhrum olan uşaqların psixoloji inkişafı həmişə cəmiyyətin diqqət mərkəzində olub. Normal ailələrdə yaşayan və valideyn himayəsindən məhrum uşaqların ümumi inkişaf xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi nəticəsində iki fərqli mühitdə yaşayan uşaqların arasındakı fərq öyrənilmişdir. Valideyn himayəsindən məh¬rum uşaqların sosiallaşması istiqamətində məktəblərdə pedaqoq-psixoloqların üzərinə vəzifə düşdüyü kimi, cəmiyyətin də üzərində böyük məsuliyyət vardır. Belə ki, sıxıntı və ya çətinlik şəraitində yaşayan bu uşaqlar yetişdiyi həyat şəraitinə müvafiq olaraq güclü şəxsiyyətlərə çevrilə bilərlər. Bu günün uşaqları sabahımızdır prizmasından yanaşdıqda aydın olur ki, cəmiyyət özü bu uşaqların sosial və mənəvi rifahı üçün birbaşa məsuliyyət daşıyır.

Valideynin sevgi və qayğısı uşağın emosional, sosial və psixoloji inkişafına, onun böyü¬məsi, ətraf mühitə adaptasiyası və həyatı boyunca dəyişilməsinə təsir edir. İnsanın inkişafı ilə bağlı müxtəlif nəzəriyyələr mövcuddur. Bu nəzəriyyələrin hər birin¬də (Jan Piaje "Koqnitiv inkişaf nəzəriyyə"), uşağən təbii, eyni zamanda, anadan olduğu andan daxili struktura malik fəal varlıq olduğu subut olunur. İnkişaf mühitin və irsiyyətin qarşılıqlı təsirinin nəticəsidir, onun əsasında orqanizmlə mühitin qarşılıqlı təsiri durur. Belə ki, körpənin psixi inkişafı onun həyatının ilk çağlarından başlayaraq, sosial həyat şəraitinin (L.Vıqotski), onun fəaliyyətinin sayəsində inkişaf edir. Əgər uşağı sosial mühitdən kənarda böyütməyə təşəbbüs göstərilərsə, o, anatomik-fizioloji baxımdan inkişaf etsə də, mənəvi inkişafdan məhrum olacaq, bir şəxsiyyət kimi formalaşmayacaq, ağlı, kamalı, düşüncəsi, nitqi təşəkkül tapmayacaq və körpə səviyyəsində qalacaqdır[1]

Erik Eriksonun[2] "Psixososial inkişaf nəzəriyyəsi"ndə uşağın inkişaf mərhələlə¬rində hər bir mərhələdə valideynlə münasibətlərin vacib olduğunu göstərir. Valideyn dəstəyi olmadan uşaq göstərildiyi mərhələləri keçərək çətinliklərlə üzləşə bilər . Valideynsiz böyüyən uşaqların inkişafı psixoloji yanaşmalarla izah edilir. Bağlılıq nəzəriyyəsi (John Boulbi) uşağın təhlükəsizlik hissinin inkişafında valideynin əhəmiyyətini vurğulayır. Bu nəzəriyyəyə görə,

[1] Psixoloji maarifləndirmə və profilaktika işlərinin aparılması:30-35
[2] Erik Eriksonun: 448

uşaqlar valideynlərindən məhrum olduqda, yaxınlarına bağlılıq pozulur və nəticədə təhlükəsizlik hissi azalır, gələcəkdə isə müxtəlif emosional problemlərə səbəb ola bilər.

Meri Eynsvort təcrübə zamanı uşaqların reaksiyasına əsaslanaraq 3 bağlılıq üslubu¬nu göstərmişdir (təhlükəsizlik, narahatçılıq, çəkinmək). Eynsvortun həmkarı Meri Meyn bir müddətdən sonra bağlılığın nizamsız üslubunu təsvir etmişdir. Belə nəzəriyyələri çox sadalamaq olar[3]. Hər bir nəzəriyyəyə görə, uşağın böyüyüb boya başa çatması üçün onun insanlar arasında, sosial mühitdə yaşaması, bəşəriy-yətin əldə etdiyi biliklər sistemini, ictimai-tarixi təcrübəni mənimsəməsi, real münasibətləri dərk etməsi tələb olunur[4].

Milli psixologiyanın öyrənilməsinə dair aparılmış tədqiqatlardan məlum olur ki, uşaqlıq vaxtı yaxşı qayğı ilə böyüdülmüş uşaqlar, adətən, istiqanlı, insanpərvər, mərhəmətli olurlar. Ana ilə qarşılıqlı ünsiyyətdə olmayan uşaqlar cılız, bəzən də kobud, rəhmsiz olurlar. Odur ki, bəzi ölkələrdə qisasçı ordu təşkil edərkən, uşaq evində böyümüş yetimləri xüsusi qoşun növlərinə qəbul edirlər[5].

SOSİAL-PSİXOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏR

Bu məsələdə əsas rol ailənin üzərinə düşdüyü üçün valideyn himayəsindən məhrum uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşması və inkişafı, eyni zamanda bunları şərtlədirən sosial-psixoloji xüsusiyyətlərin tədqiqi də aktual problemlərdən biridir. Bu səbəbdən də, bir çox alim və psixoloqlar valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların inkişafı ilə bağlı tədqiqatlar aparmış, çoxlu sayda kitablar, məqalələr yaz-mış və yazmaqdadır. İnsan sosial varlıqdır və doğulduğu andan etibarən ailənin bir parçası olmaqla yanaşı cəmiyyətin üzvü rolunda da çıxış edir. Uşağın sevgi, şəfqət və qayğı ehtiyaclarını ödəyən valideynlərini itirmək ona böyük travma yaşadır. Valideynsiz böyüyən uşaqlar arasında müşahidə edilən əsas psixoloji problemlər bunlardır:

Emosional qeyri-sabitlik: valideyn sevgisindən məhrum olmaq uşaqda narahatlıq, qorxu və tənhalıq hisslərinin yaranmasına səbəb olur.

Özünəinamsızlıq: valideyn dəstəyi olmadan uşaqlar özlərini lazımsız və dəyərsiz hiss edə bilərlər, iddia səviyyələri çox aşağı olur, adekvat özlərini qiymət-

ləndirə bilmirlər.

Sosial inteqrasiya problemləri: Belə uşaqlar çox vaxt sosial mühitdə uyğunlaşma çətinlikləri ilə qarşılaşırlar, çünki onların təcrübələrində yetərli sosial model olmur.

Valideyn himayəsindən məhrum uşaqlar, onların atılma səbəbləri hal hazırda Azərbaycanda da aktual problemlərdən biridir. Ən çox narahatlıq doğuran məsələ-lərdən biri də 3 yaşına qədər

[3] 4 стиля привязанности: https://irsu.info/2020/10/17/4-stilya-privyazannosti
[4] Əliyev B.H. :75
[5] Melekoğlu M.A.: 16

körpələrin valideynləri tərəfindən tərk edilmə¬sidir. Aparılan araşdırmalara görə uşaqların atılmasının ilkin səbəbi kimi qeyri-qanuni nikahlar və sağlamlıq imkanı məhdud olan uşaqların dünyaya gəlməsini göstərmək olar. Bəzi valideynlər, xüsusilə qadınlar qeyri-qanuni nikahdan doğulan uşaqları dünyaya gətirdikdə cəmiyyət tərəfindən qınaq obyekti olmaqdan qorxaraq uşağından imtina edir, bəzi valideynlər isə sağlamlıq imkanı məhdud uşaq dünyaya gələn zaman belə uşaqlardan utanc hissi keçirdikləri və baxımının çətin olduğu üçün ondan imtina edirlər. Valideynlərin öz övladlarından imtina etmələrinin daha bir səbəbi isə iqtisadi problemlərdir. Yaşayış səviyyəsinin aşağı olması, yoxsulluq, işsizlik, savadsızlıq bəzi ailələrin uşaqlarından imtina etməsi, öz uşaqlarını tərk etməsi ilə nəticələ¬nir. Valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların dövlət tərəfindən himayəsi və müdafiəsi sahəsində çoxlu işlər görülür. Lakin heç bir qayğının ailə nəvazişini əvəz edə bilmədiyi, heç bir kəsin ana məhəbbətini, ana qayğısını, ana qucağının istiliyini əvəz edə bilmədiyi də danılmaz faktdır. Liderlər, qlobal siyasətçilər, xeyriyyəçilər internatlarda yaşayan yetimlərin və tərk edilmiş uşaqların mümkün qədər tez bir müddətdə bir ailəyə himayəyə verilməsini və onlara valideyn kimi qayğı göstərilməsini, internata verilmələrindən daha çox müdafiə edirlər[6].

Valideyn Himayəsindən məhrum (Dünya yetim uşaqlar) uşaqlar haqqında hesabat 2022" yə görə dünyadakı 2.5 milyard uşaqdan 153 milyondan çoxu valideyn himayəsindən məhrum (yetim) və 426 milyon uşaq, yəni hər 5 uşaqdan 1-i isə müharibə qurbanıdır (Ukrayna, İsrail, Fələstin, İraq, Əfqanistan və s.). Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Uşaq Fondunun (UNİCEF) statistik nəticələrinə əsasən dünya üzərində valideyn himayəsindən məhrum uşaqların sayı 153 milyondan çoxdur və hər gün 10 mindən çox uşaq yetim qalır. 2021-ci il boyu, əvvəlki illərə oxşar şəkildə artan yoxsulluq, bərabərsizliklər, iqlim dəyişkənlikləri ilə bağlı böhranlar, müharibələr və Covid-19 başda olmaqla müxtəlif epidemiyalardan təsirlənən ən həssas qruplar da əlbəttə ki, uşaqlar olmuşdur. Buna görə də hər il yetim uşaqların sayı müxtəlif səbəblərdən artmaqdadır. Küçədə yaşayan uşaq sayının isə 400 milyona çata biləcəyi təxmin edilir. Sayları dəqiq bilinməyən sosial yetimlərin isə ana ataları həyatda olmalarına baxmayaraq təməl ehtiyaclarının ödənməsi onlar üçün çox çətindir. Covid-19 virusu səbəbi ilə həyatını itirən valideynlər də öz arxalarınca uşaqlarını himayədən məhrum qoymuşlar. Hesabata görə, yetimliyə gətirib çıxaran ən böyük səbəblərdən biri təbii fəlakətlərdir. Son 20 ildə baş verən təbii fəlakətlər nəticəsində 750 min adam həyatını itirib, yüz minlərlə uşaq yetim və kimsəsiz qalıb[7].

Aparılan statistika nəticələrinə görə, Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin və Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin məlumatlarına əsasən Azərbaycanda valideyn

[6] Melekoğlu M.A.:16
[7] Bu günün təqvimi - uşaqlar hələ də müharibə qurbanlarıdır https://musavat.com/news/bu-gunun-teqvimi-usaqlar-hele-de-muharibe-qurbanlaridir_1074413.html

himayəsindən məhrum olmuş və valideynlərini itirmiş uşaqlar üçün olan müəssisələrdə 1991-ci ildən 2021-ci ilə qədər hər ilin əvvəlinə aid olan uşaqların ümumi sayı göstərilmişdir.

Ölkədə valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlar üçün fəaliyyət göstərən 24 müəssisədə 1559 (onlardan 1000-ə yaxını oğlandır) uşaq tərbiyə alır. "Report" xəbər verir ki, bunu əmək və əhalinin sosial müdafiəsi nazirinin müavini Vüsal Nəsirli Milli Məclisin Əmək və sosial siyasət komitəsinin keçirilən iclasında demişdir[8].

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyində keçirilən kollegiya iclasında müzakirə olunaraq bildirilmişdir ki, Azərbaycanda bu ilin birinci rübündə 35 uşaq övladlığa götürülüb, ötən il 141 uşaq övladlığa götürülmüşdür. Reinteqrasiya tədbirləri nəticəsində isə sosial xidmət müəssisələrindən 177, bu ilin 3 ayında isə 39 uşaq bioloji ailələrinə qaytarılmışdır. Həmçinin bu ilin yanvar-mart aylarında ailələrdən 62 uşağın dövlət uşaq müəssisələrinə verilməsinin qarşısını almaq mümkün olmuşdur[9].

Bu statistikaya baxdığımızda əvvəlki illərə nisbətən atılmış uşaqların sayında ciddi dəyişikliklər olduğunu görmək mümkündür. Əgər 1991-ci il və sonrakı illərdə atılmış uşaqların sayında artım müşahidə olunurdusa, 2009-cu ildən sonra isə ciddi azalmalar müşahidə olunmuşdur. Bunun səbəbini isə əhalinin rifah durumunun yaxşılaşması və maarifləndirici işlərin görülməsi ilə izah edə bilərik .

Araşdırmalar uşaq evi və ya internatda böyüyən uşaqların ailə yanında böyüyən uşaqlara görə daha çox dağıdıcı davranışlar, depressiya, təşviş, hiperaktivlik kimi emosional və davranış problemləri göstərdiyini ortaya çıxarmışdır. Valideynsiz uşaqların psixoloji problemlərinin həllində müxtəlif metodoloji yanaşmalar mövcuddur. Reabilitasiya proqramları, psixoloji dəstək qrupları və psixoterapiya bu uşaqlara dəstək vermək üçün geniş istifadə olunur.

Bundan əlavə, pedaqoji yanaşmalarla bu uşaqların inkişafına yönəlmiş xüsusi təhsil proqramları da tətbiq edilir. Bu proqramlar uşağın özünüdərk etməsi, sosial bacarıqlarının inkişafı və emosional dəstəyin artırılmasına yönəlmişdir.

SONUÇ

Bu proqramlardan biri Sos Uşaq kəndləri beynəlxalq təşkilatını göstərmək olar. Bu təşkilatın əsas hədəfi valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlar üçün ailələr yaratmaq, onların öz gələcəklərini formalaşdırmalarında kömək etməkdir. İlk Sos Uşaq kəndi 1949-cu ildə Herman Qmayner tərəfindən Avstriyada yerləşən ki-çik İmst şə¬hə¬rində yaradılmışdır. Sonralar bu ardıcılığı Vyetnam, Hindistan kimi ölkələrdə və Avropa, Afrika kimi qitələrində yerləşən uşaq kəndləri davam etdir-mişdir. Fransa, Almaniya və İtaliyada yaradılan yerli dərnəklərdən sonra

[8] 4 stilya privyazannosti https://irsu.info/2020/10/17/4-stilya-privyazannosti

[9] 4 stilya privyazannosti https://irsu.info/2020/10/17/4-stilya-privyazannosti

1960-cı ildə bütün ölkələrdə yerləşən Sos Uşaq kəndlərini birləşdirən OS-Kinderdorf Inter-na¬tional adlı təşkilat yaradıldı. Təşkilatın Azərbaycan üzrə rəsmi nümayəndə¬liyi olan Sos Uşaq kəndləri - Azərbaycan təşkilatı 1999-cu ildə yaradılmışdır. Xarici tədqiqatlarda uşaq evi və ya internatlarda xüsusilə kiçik yaşlı uşaqlar üzərində mənfi təsirlərinin olması ilə əlaqəli əhəmiyyətli nəticələr əldə olunmuşdur. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlar valideynlərindən ayrıldığı müddətdə və gələcəkdə bir çox psixoloji və fizioloji problemlər yaşayırlar. Valideynlərin yoxluğu uşağın inkişafının ləngiməsi, danışıq qabiliyyətinin gecikməsi, əzələ inkişafının, zəka inkişafının zəifləməsinə gətirib çıxarır. Anadan ayrı böyüyən uşaqlar insanlarla əlaqələrində problemlər yaşayırlar.

Valideyn himayəsindən məhrum olmuş və ya ataları dünyasını dəyişmiş

uşaqların psixoloji xüsusiyyətləri, dəyərlər sistemi, sosiallaşması, cəmiyyətə adapta¬si¬ya¬sı istiqamətində təhsilin önəmli yeri tədqiq edilmişdir.

Valideyn qayğısından məhrum uşaqların psixoloji problemlərini aradan qaldırması üçün cəmiyyət və sosial qurumlar belə uşaqlara dəstək vermək üçün birlikdə işləməlidirlər, çünki onların sağlam psixoloji inkişafı gələcək nəsillərin rifahı üçün çox vacibdir.

Biz əminik ki, kimsəsiz uşaqların sosial müdafiəsi müasir cəmiyyətin ən aktual problemlərindən biridir. Yetimlik problemini həll etməyə kömək edin

- cəmiyyətdə valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlara qarşı vətəndaş mövqeyinin gücləndirilməsi;

- sosial işlərlə bağlı təsisatların inkişafı, səmərəli ailə yardımı sisteminin yaradılması, müvafiq xidmətlər üçün sərişteli mütəxəssislərin hazırlanması;

- xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası üçün şəraitin təmin edilməsi, internat məktəbi məzunlarının cəmiyyətə inteqrasiyası xidmətinin yaradılması;

- peşəkar əvəzedici ailənin səmərəli təsisatlarının yaradılmasıdır.

KAYNAKLAR

Əliyev B.H. (2000) Şəxsiyyətə yeni baxış nəzəriyyəsi. Bakı: 75
Qədirov Ə. (2008)Yaş psixologiyası. Bakı:72
Melekoğlu M.A. (2017) Öğrenme güclüğü ve özel yetenek. 1. Baskı, Ankara:16
Psixoloji maarifləndirmə və profilaktika işlərinin aparılması. Bakı, 2020: 30-35 Эриксон Э. (2019), «Детство и общество». Питер : 448
Bu günün təqvimi - uşaqlar hələ də müharibə qurbanlarıdır https://musavat.com/news/bu-gunun-teqvimi-usaqlar-hele-de-muharibe-qurbanlaridir_1074413.html

В Азербайджане названо число детей, оставшихся без попечения родителей https://oxu.az/ru/obshestvo/v-azerbaydzhane-nazvano-chislo-detey-ostavshihsya-bez-popecheniya-roditeley
В Азербайджане в первом квартале этого года усыновлено 35 детей https://report.az/ru/socialnaya-zashhita/v-azerbajdzhane-v-pervom-kvartale-2024-goda-usynovleno-35-detej/
4 стиля привязанности https://irsu.info/2020/10/17/4-stilya-privyazannosti

KAYNAKLAR

Aliyev B.H. (2000) Şehsiyyete yeni bahış nezeriyyesi. Bakı: 75
Gadirov E. (2008)Yaş psihologiyası. Bakü:72
Erikson E.. (2019), «Detstvo i obşestvo». Piter: 448
Melekoğlu M.A. (2017) Öğrenme güclüğü ve özel yetenek. 1. Baskı, Ankara:16
Psiholoji maariflendirme ve profilaktika işlerinin aparılması. Bakü, 2020: 30-35
Bu günün tegvimi - uşaglar hale de müharibe gurbanlarıdır https://musavat.com/news/bu-gunun-teqvimi-usaqlar-hele-de-muharibe-qurbanlaridir_1074413.html
V Azerbaydjane nazvano çislo detey, ostavşihsya bez popeçeniya roditeley https://oxu.az/ru/obshestvo/v-azerbaydzhane-nazvano-chislo-detey-ostavshihsya-bez-popecheniya-roditeley
V Azerbaaydjane v pervom kvartale etogo goda usınavleno 35 detey https://report.az/ru/socialnaya-zashhita/v-azerbajdzhane-v-pervom-kvartale-2024-goda-usynovleno-35-detej/
4 stilya privyazannosti https://irsu.info/2020/10/17/4-stilya-privyazannosti

A SOCIOLOGICAL STUDY OF ASSESSING THE ROLE OF LIVESTOCK INTO POVERTY REDUCTION IN DISTRICT FAISALABAD

Kanwal Asghar Awan
Assist. Prof. Dr., Department of Rural Sociology

Farkhanda Anjum
Lect. Dr., Department of Continuing Education

Nazar Hussain
Lect. Dr., Department of Continuing Education

Sama Arooj
M.phil Scholar, Department of Rural Sociology, University of Agriculture, Faisalabad.

ABSTRACT

This research was conducted to determine how livestock could reduce poverty in the Faisalabad area. Major livestock are cow, buffalo's, goat, sheep, are found mostly in this district. The objective of the study is to measure the shortage position and its causes for livestock cultivators and to find out the level of household participation in livestock activities to contribution in income generation that helps in poverty reduction. The study was conducted in district Faisalabad. The universe of the current study was decided upon as being the rural region of district Faisalabad. 160 farmers (livestock farmers) from one tehsil in the district of Faisalabad were chosen for this study. The only method of selection was a straightforward random sampling procedure. A thoughtfully planned interview schedule was used to get the data. Software from the statistical package for social sciences (SPSS) was used to examine the data that had been gathered. The study's findings indicate that raising cattle significantly lowers poverty inside the Faisalabad area. Raising cattle is a job that residents of the study area's rural areas, particularly women who aren't permitted to work anywhere, can find. In the district of Faisalabad's rural areas, livestock is the primary source of income and ensures food security. Increased farm size, youth involvement in livestock farming, capacity building for livestock producers through trainings, and women's involvement in the livestock industry should all be promoted to reduce poverty, it is claimed.

Keywords: livestock, poverty reduction, Faisalabad

A SOCIOLOGICAL STUDY ABOUT THE EFFECTS OF INFLATION ON STANDARD OF LIVING: A CASE STUDY OF DISTRICT DERA GHAZI KHAN

Farkhanda Anjum
Assist. Prof. Dr., Department of Rural Sociology

Kanwal Asghar Awan
Assist. Prof. Dr., Department of Rural Sociology

Irfan Ashraf
Assist. Prof. Dr., Institute of Horticultural sciences

Aqeela Saghir
Assist. Prof. Dr., Institute Of Agri. Extension, Education & Rural Development

Muhammad Zahid Majeed Jalbani
M.phil Scholar, Department of Rural Sociology, University of Agriculture, Faisalabad

ABSTRACT

This quantitative research was conducted in district Dera Ghazi Khan. The size of the sample was 180 respondents. The major objective of this study was to find out the relationship between the income and standard of living of the respondents regarding the effect of inflation. A simple random sampling technique was used for this study. The questionnaire was used as a tool. The results revealed that the standard of living of people in the households was low in the district Dera Ghazi khan. People were facing a lot of problems that create the main hurdle in living standards due to inflation. The result showed that 47.8% of the respondents were doing part-time jobs, 42.8% of respondents said that they requested for loan to fulfill a requirement; 48.3% respondents said that they often spend money from their savings due to high inflation; 63.3% respondents said that they often sold anything to shield themselves due to high prices; 53.9% respondents said that their living standards are affected due to high inflation. There is a highly positive association between income, inflation, and standards of living.

Keywords: Income, Inflation, Effects of inflation, Standards of living

FAMILY FARMING AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE IN DISTRICT SHEIKHUPURA

Farkhanda Anjum
Assist. Prof. Dr., Department of Rural Sociology

Hira
Assist. Prof. Dr., Department of Rural Sociology

Hina Shahid
M.phil Scholar, Department of Rural Sociology

Ayesha Batool
Ph.D. Scholar, Department of Rural Sociology, University of Agriculture, Faisalabad.

ABSTRACT

Family farming is represented by a family group of producers who produce for their own livelihood. From a sociological perspective; the family farm is associated with family values such as solidarity, unity, and dedication. From an economic perspective, the family farm is associated with entrepreneurial skills, choice, risk, and individual achievement. In Punjab, Pakistan, where agriculture is the lifeline of the country's economy, family collaboration in farming and family farming are associated with traditional social organizations. The current research was conducted on the socioeconomic status of family farmers and the issues they face. Farmers in the district of Sheikhupura was make up the universe of the present study. The respondents will be selected by using simple random sampling technique. At the first stage one tehsil (Sheikhupura) out of four Tehsils were selected by using simple random sampling technique. At the second stage three villages Dera Fakhurdin Kharianwala, Chicho Ki Malyan, Nawan Kot Bhikhi were selected randomly from selected tehsil. The study was conducted in rural areas of district Sheikhupura. The sample size of one hundred and eighty was selected by using simple random technique. The women were interviewed by taking women from each selected household, 60 women from each selected villages. Interviewing schedule was designed as a data collection tool and collected data were analyzed by using chi-square test and Gamma statistical techniques, statistical package for social sciences SPSS. The major findings of the study are following: The findings regarding the tenancy status of the respondents showed that a good percentage (46.1%) of the respondents were cultivating their own land. Most of the respondents 64.8 percent admit that family farmers help to establish a better supply chain for their products With the statement of family help or not, a great majority (70%) of the respondents agree that they share different ideas.48.9% of the respondents were agreed with the

statement they provide unpaid labour. The study reveals that family farming facilitate in social activities. Main findings shows that majority (64.4%) of the respondents were agree that family help to Biraderi by taking proposal. Majority 63.9% of the respondents were agreed with the statement they share their dairy products.

HOSPITALITY INDUSTRY IN NIGERIA AND GOVERNMENT INTERVENTIONS DURING COVID-19

NWEKE, Chiedozie Cyprian
Lincoln University of College, Malaysia

DHAKIR Abbas Ali
Lincoln University of College, Malaysia

ODUM, Chigozie Jude
Department of Tourism Studies, University of Nigeria, Nsukka

ABSTRACT

The hospitality industry in Nigeria generates a lot of economic value, with an expected annual growth rate of 12.63% from 2024-2029 and a projected market value of US$2.61 billion by 2029. Conversely, the sector was hit by the global lockdown during the COVID-19 pandemic, and hoteliers lost about N19.77 billion naira; most hotels shut down, workers disengaged, while others worked remotely from home. The government made some interventions to save the situation, but it seems there is little or no study within Nigeria, especially Anambra State, that has documented the government interventions in the hospitality sector during the period. The study looked at government interventions in the sector during COVID-19. A qualitative approach was used in the study: interviews with selected key informants and secondary data. The results showed financial interventions and policies for maintaining the safety of stakeholders, especially guests and staff in the sector. But, all the sampled hotels did not receive any financial assistance from the Federal Government (FG) during the pandemic but admitted having the knowledge about FG's proposed financial assistance for hotels, especially hotel workers, which appear not to get to the state, and this made some hotels close and hotel staffs lose their jobs. The second intervention was on policy for personal protection equipment like nose masks, maintaining safe distances, compulsory use of nosemasks, etc. Hotels that operated during COVID-19 in the state complied with government policies of providing PPE for their staff, medicated hand sanitizers for guests, handheld thermometers for scanning of guests, and nosemasks for customers, of which some were provided by the state government. The implication of the result is poor distribution of FG financial intervention during Covid-19 and the need for proper documentation, supervision, and distribution of FG intervention programs such as funds during periods like Covid-19. It may be ideal for the state government to support hotels financially in order to sustain the sector in cases of unforeseen circumstances. The study seems to be the first to document government interventions in the hospitality sector during COVID-19 in Anambra, Nigeria. The implications for the hospitality sector in emerging

economies are the need for proper and coordinated financial interventions and distribution in unusual situations like COVID-19. There is a need for further studies to cover different states in Nigeria in order to make a generic state on government interventions during COVID-19 in Nigeria.

Keywords: Covid-19, Fund, Intervention, & Hospitality.

YOUTH UNEMPLOYMENT AND ECONOMIC GROWTH IN PAKISTAN

Amna yousaf
Institute Of Agricultural And Resource Economics, University Of Agriculture Faisalabad, Pakistan, 38000.

Muhammad Amjed Iqbal
Institute Of Agricultural And Resource Economics, University Of Agriculture Faisalabad, Pakistan, 38000.

Raza Ullah
Institute Of Agricultural And Resource Economics, University Of Agriculture Faisalabad, Pakistan, 38000.

Muhammad Khalid Bashir
Institute Of Agricultural And Resource Economics, University Of Agriculture Faisalabad, Pakistan, 38000.

ABSTRACT

Pakistan is the world's fifth largest young country, with 28.45 percent of the population aged 15 to 29, which is the legally specified age group for youth in Pakistan. The most serious issue facing Pakistan's young is that it is difficult for them to find work, and there is a protracted period of unemployment owing to a lack of field experience and skills as a result of low educational quality and a lack of education with the necessary qualifications. The persistently high rates of youth unemployment pose a significant threat to long-term development and social stability. The research relationship between young unemployment and economic development is quite complex; thus, this paper intends to look at issues such as education level, skill mismatch, labour market conditions, and policy intervention. Using national survey data and labour reports, this study examines how rising youth unemployment affects economic growth, poverty levels, and social cohesion. High young unemployment rates are ascribed to slow job development, weak education-market coupling, and limited access to entrepreneurship. The study assesses the success of government-led programs designed to address the issue, such as technical training and public-private partnerships. Despite their success, these initiatives do not provide sufficient long-term work prospects for the enormous number of youths. The report closes by advocating reforms in education, labour market laws, and vocational training to enhance young employment and thus revitalize Pakistan's economy.

Keywords: Pakistan, youth unemployment, economic development, entrepreneurship

2024 İLKOKUL FEN BİLİMLERİ ÖĞRETİM PROGRAMININ FEN OKURYAZARLIĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF THE 2024 PRIMARY SCHOOL SCIENCE CURRICULUM IN TERMS OF ITS ALIGNMENT WITH SCİENCE LİTERACY

Tekin GÜLER
Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Çekerek Fuat Oktay SHMYO, Çocuk Gelişimi Programı
Lecturer Dr., Yozgat Bozok University, The Çekerek Fuat Oktay Vocational School of Health Services, Department of Child Development
ORCID ID: 0000-0003-4300-2228

ÖZET

Teknoloji alanında yaşanan hızlı değişime ayak uydurabilmek ve özellikle bilim ile teknolojideki gelişimin sürekliliğinin sağlanabilmesinde fen okuryazarlığının önemi oldukça fazladır. Fen okuryazarlığı, bireylerin araştırma, sorgulama ve yaşam boyu öğrenme için gerekli bilgi ve becerileri kapsamaktadır. Fen okuryazarlığı bilim ve teknolojideki değişime bağlı olarak Vizyon I'den Vizyon III'e doğru evrilmiştir. Fen okuryazarı bireyler yetiştirmeyi hedefleyen 2024 ilkokul fen bilimleri öğretim programının fen okuryazarlığının vizyonları bakımından incelenmesinin alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında uygulamaya koyulan ilkokul fen bilimleri öğretim programının fen okuryazarlığı açısından değerlendirilmesidir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın veri toplama aracı olarak 2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programından faydalanılmıştır. Öğretim programında yer alan kazanımlar fen okuryazarlığının üç vizyonu (Vizyon I, Vizyon II, Vizyon III) açısından betimsel analiz kullanılarak incelenmiştir. Yapılan incelemede elde edilen veriler frekans (f) şeklinde hesaplamalar yapılarak tablolaştırılmıştır. Çalışma kapsamında yapılan incelemede üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyindeki kazanımlarda fen okur yazarlığının Vizyon I, Vizyon II ve Vizyon III'den izler taşıdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulguya istinaden 2024 yılı fen bilimleri öğretim programının fen okuryazarlığının üç vizyonunun bir sentezi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Söz konusu öğretim programında Vizyon I ve Vizyon II'ye göre daha az yer bulan Vizyon III'e daha fazla yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fen, fen okuryazarlığı, ilkokul, öğretim programı.

ABSTRACT

It is of great consequence that the general public should be scientifically literate, in order that they may be able to keep pace with the rapid changes occurring in the field of technology. This is particularly important in ensuring the continuity of scientific and technological development. The term "science literacy" is used to describe the knowledge and abilities that are required for

individuals to engage in research, inquiry, and lifelong learning. The concept of science literacy has undergone a process of evolution, progressing from Vision I to Vision III in accordance with the developments that have occurred within the realms of science and technology. It is hypothesised that an examination of the 2024 primary school science curriculum, which aims to foster individuals with a scientifically literate disposition, in terms of the conceptualisation of science literacy, will contribute to the existing body of literature. In this context, the objective of the study is to evaluate the primary school science curriculum implemented by the Ministry of National Education in 2024 in terms of its alignment with the principles of science literacy. The study was conducted through document analysis, a qualitative research method. The primary school science curriculum of 2024 was employed as the data collection instrument for the study. The objectives set out in the curriculum were subjected to a descriptive analysis in order to ascertain their alignment with the three visions of science literacy (Vision I, Vision II, Vision III). The data obtained from the analysis were tabulated using calculations expressed as frequencies (f). The examination conducted as part of the study revealed that the third and fourth grade level outcomes exhibited elements of Vision I, Vision II, and Vision III. In light of these findings, it can be concluded that the 2024 science curriculum represents a synthesis of the three visions of science literacy. It is proposed that greater emphasis be placed on Vision III, which currently occupies less space than Vision I and Vision II in the curriculum under discussion.
Keywords: Science, science literacy, primary school, curriculum.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında teknoloji hızla değişmekte, bilim ve teknolojinin gelişiminde önemli bir yere sahip olan fen okuryazarlığının önemi de her geçen gün artmaktadır. Artan bu öneme bağlı olarak Millî Eğitim Bakanlığı da fen bilimleri öğretim programlarında fen okuryazarı bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Fen okuryazarlığı ile ilgili alan yazında pek çok tanım bulunmaktadır. Fen okuryazarlığı, bireylerin, araştırma, sorgulama, problem çözme ve karar verme becerilerini geliştirmenin yanında bireylerin yaşamları boyunca aktif öğrenen bireyler olabilmeleri için gerekli bilgi, beceri ve tutumları geliştirmeyi amaçlamaktadır (Roberts, 2007). The Organizaton for Economic Co-Operatin and Development [OECD] (2019) ise fen okuryazarlığını bireylerin içinde bulundukları dünyayı ve bu dünyada insan kaynaklı gerçekleşen değişiklikleri fark etme sürecinde bilimsel bilgiyi kullanabilme, karar verebilme ve kanıta dayalı sonuçlar öne sürebilme süreci olarak tanımlamaktadır. Fen okuryazarlığı tarihsel süreç içerisinde bilim ve teknolojideki gelişmeler ile insanlığın ihtiyaçları doğrultusunda Vizyon I'den Vizyon III'e doğru evrilmiştir (Sjöström, 2015). Vizyon I, fen bilimlerinin ürün ve süreç boyutlarını vurgulamakta ve bilimsel bilginin içerik yönünü odağına almaktadır (Bybee, 2015). Vizyon II idaha çok problem çözme becerisini odağına alırken, sadece bilginin aktarılarak öğrenilmesini değil bilimsel düşünme ve

sorgulamayı da geliştirmeyi amaçlar. Öğrenciler araştırmalar yapar, veri toplar, analiz eder, öğrenme sürecine aktif katılarak kendi öğrenme süreçlerinde sorumluluk üstlenir (Çepni, 2012). Son yıllarda oldukça önemli hale gelen Vizyon III'de ise bilim ile değeri temele alarak karar verebilen ve eleştirel düşünebilen bireylerin yetiştirilmesini odağına alırken değer ve sürdürülebilirliği vurgulamaktadır. Bu vizyona sahip bireyler için bilimsel bilginin öğrenilmesi tek başına yeterli değildir. Birey öğrendiği bilimsel bilgiyi, sosyal, kültürel, ekonomik ve etik bağlamlarda da kullanabilmelidir (Çepni, 2012; Bransford ve Darling-Hammond, 2005). Kısaca tanımlamalarına yer verilen fen okuryazarlığı vizyonlarının benzer ve ayırıcı yönleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Fen okuryazarlığı vizyonlarının benzer ve ayırıcı yönleri (Çepni, 2012; Bransford ve Darling-Hammond, 2005; Ratcliffe ve Grace, 2003)

Özellik	**Vizyon I**	**Vizyon II**	**Vizyon III**	**Benzerlikler**
Odağı	Bilimsel kavram, teori ve yasalar.	Bilimsel düşünme, sorgulama ve araştırma süreçleri.	Bilim ve teknolojinin toplum üzerindeki etkileri.	Bilimsel bilgiyi edinmeyi amaçlamaları ortak yönleridir.
Eğitim alanındaki vurgulanan özellik	Temel kavramların içeriğine ilişkin ezber bilgi	Bilimsel süreçlerin kullanılması, deneyler yapılması, problem çözme becerilerinin geliştirilmesi	Bilimsel bilginin toplumsal sorunların çözümünde kullanılabilmesi	Bilimin önemini ve toplum üzerindeki etkisini vurgulamaları ortak noktalarıdır.
Bilimsel bilgiye yaklaşım	Bilimsel bilgi sabittir ve bireylerin bu bilgileri ezberlemesi gerekir.	Bilimsel bilgi değişebilir bir yapıdadır ve sürekli sorgulanmalıdır.	Bilimsel bilgi toplumdan ve kültürden ayrı değildir. Aksine toplumun ve kültürün bir parçasıdır.	Üç vizyon da bilimsel bilgiye merkezi bir rol yüklemektedir.
Kullanılabilecek öğrenme yöntemi	Ezbere dayalı bilgiyi ölçen sınavlar kullanılır.	Aktif öğrenme yaklaşımları (proje, sorgulamaya dayalı öğrenme vb.) kullanılır.	Günlük hayat ile ilgili örnekler ve senaryolar aracılığı ile öğrenme	Üç vizyon da bireyi bilimsel bilgiye ulaştırmayı hedefler.
Toplumla ilişkisi	Sadece bilimsel bilgiyi önemser.	Önemli olan bilimsel bilginin elde edilme biçimidir.	Toplum, kültür ve bilim arasındaki ilişki odaktadır.	Bilimsel bilgiyi topluma katkı sağlamak için bir araç olarak değerlendirirler.
Etik ve Çevresel Sorunlar	Etik ve çevresel sorunlara vurgu yapılmamıştır.	Etik ve çevresel sorunlara kısmen vurgu yapılmıştır.	Bilimsel bilginin etik ve çevresel etkilerini oldukça önemsemektedir.	Bilimsel bilginin tüm toplumu etkilediğini kabul ederler.
Problem Çözme Yaklaşımı	Çözümleri bilimsel teorileri kullanarak ortaya koyar.	Çözümlere ulaşmak için bilimsel yöntemleri kullanır.	Bilimsel bilgiyi ve üretimi toplumsal fayda sağlamada bir aracı olarak kullanır.	Problem çözme sürecinde bilimsel bilginin kullanılması gerektiğini ifade ederler.

Tablo 1'de benzerlik ve farklılıklarına yer verilen fen okuryazarlığının birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Vizyon I, bilimsel bilginin ezberlenerek, bilgi birikimi oluşturulmasını, Vizyon II bilimsel bilginin, bilimsel süreçlerin takip edilerek öğrenilmesiyle, bilimsel süreçlerin anlaşılmasını ve karşılaşılan problemlerin çözümünde kullanılmasını, Vizyon III ise bilimin toplumdan ve kültürden bağımsız olmadığını öne sürerek, bilimin toplumsal ve kültürel etkilerini dikkate alarak, bireylerin bilimsel kanıta dayalı, bilinçli ve sorumlu karar verebilmelerini vurgulamaktadır. Fen okuryazarlığının en etkili şekilde kazandırılabilmesi için bu üç vizyonun (Vizyon I, Vizyon II, Vizyon III) sentezlenerek

kullanılması gerekmektedir (Örneğin; Bransford ve . Darling-Hammond, 2005; Ratcliffe ve Grace, 2003; Bransford ve Darling-Hammond, 2005; Ratcliffe ve Grace, 2003; Güler, 2024).

Bu kapsamda Türkiye'de fen okuryazarlığının geliştirilmesinde 2024 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya koyulan ilkokul fen bilimleri öğretim programının fen okuryazarlığının söz edilen üç vizyonu (Vizyon I, Vizyon II, Vizyon III) açısından incelemenin alanyazına katkı sunması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programında fen okuryazarlığının hangi vizyonlarına yer verilmiştir? Sorusuna yanıt bulabilmek için bu çalışmanın amacı 2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programının fen okuryazarlığı vizyonları açısından incelenmesi olarak belirlenmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında uygulamaya koyulan ilkokul fen bilimleri öğretim programı incelenmesi sebebiyle, nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, alanyazında var olan kaynakların sistematik şekilde incelenmesini içermektedir (Büyüköztürk, 2017). Veri toplama aracı olarak kullanılan 2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programında üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyi için yer alan üniteler, öğrenme çıktıları ve ders saatlerine ilişkin bilgiler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde yer alan üniteler, öğrenme çıktı sayıları, ders saatleri (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024)

	ÜNİTE ADI	Öğrenme Çıktıları Sayısı	Süre	
			Ders Saati	Yüzde Oranı (%)
3. Sınıf	1. Bilimsel Keşif Yolculuğu	2	9	8
	2. Canlılar Dünyasına Yolculuk	3	15	14
	3. Yer Bilimciler İş Başında	2	12	11
	4. Maddeyi Tanıyalım, Karıştırıp Ayıralım	3	15	14
	5. Hareketi Keşfediyorum	2	12	11
	6. Yaşamımızı Kolaylaştıran Elektrik	3	12	11
	7. Toprağı Tanıyorum, Tarımı Keşfediyorum	2	12	11
	8. Canlıların Yaşam Alanlarına Yolculuk	3	15	14
	Okul Temelli Planlama*	-	6	6
	TOPLAM	**20**	**108**	**100**
4. Sınıf	1. Bilime Yolculuk	2	12	11
	2. Sağlıklı Besleniyorum	3	15	14
	3. Dünya'mızı Keşfedelim	3	15	14
	4. Maddenin Değişimi	2	12	11
	5. Mıknatısı Keşfediyorum	3	12	11
	6. Enerji Dedektifleri	3	12	11
	7. Işığın Peşinde	3	12	11
	8. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	1	12	11
	Okul Temelli Planlama	-	6	6
	TOPLAM	**19**	**108**	**100**

Tablo 2'den görüldüğü üzere 2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programında iki sınıf düzeyi için de sekizer ünite yer almaktadır. Ayrıca her iki sınıf düzeyi için de altı saati okuma temelli olmak üzere 108 saat ders öngörülmüştür.

Veri toplama aracına ilişkin incelemeden elde edilen veriler betimsel analiz kullanılarak analiz edilmiştir (Büyüköztürk, 2008). Yapılan analiz frekans (f) ve yüzde (%) şeklinde hesaplamalar yapılarak tablo ve grafikler aracılığı ile sunulmuştur.

Araştırmanın Güvenirliğini Sağlamak için Yapılan Çalışmalar

Öğretim programında yer alan kazanımlar araştırmacı tarafından fen okuryazarlığının vizyonları ile ilişkilendirildikten sonra ikisi fen eğitimi, ikisi sınıf öğretmenliği eğitimi alanlarında doktora eğitimini tamamlamış ve fen eğitimi alanında çalışmaları bulunan dört uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Çalışmanın güvenirliğin sağlanması için uzmanlar arası tutarlılık hesaplanmıştır. Bunun için Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen formül kullanılmıştır (Kurudayıoğlu ve Soysal, 2019).

$$Güvenirlik = (Görüşbirliği/Uzman\ Sayısı) * 100$$

Bu formül doğrultusunda gerçekleştirilen hesaplamada araştırmacı ve uzmanlar arasındaki görüş birliği %80 olarak hesaplanmıştır. Görüş ayrılıklarının bulunduğu kazanımlar tekrar değerlendirilerek araştırmacı ve uzmanlar arası görüş birliği sağlanmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Bu bölümde, veri toplama aracından elde edilen bulgularına ve bu bulgulara ilişkin tartışmaya yer verilmektedir. Öncelikle öğretim programında üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyi için belirlenen kazanımlar ve kazanımların içerdiği fen okuryazarlığı vizyonları ardından iki sınıf için de kazanımların fen okuryazarlığı vizyonlarıyla ile ilişkisine yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde yer alan kazanımların fen okuryazarlığının vizyonlarına (Vizyon I, Vizyon II ve Vizyon III) dağılımlarına ilişkin frekans değerleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretim programında yer alan kazanımların fen okuryazarlık vizyonlarına dağılımları

Fen Okuryazarlığı	Düzey	1. Ünite (f)	2.Ünite (f)	3.Ünite (f)	4.Ünite (f)	5.Ünite (f)	6.Ünite (f)	7.Ünite (f)	8.Ünite (f)	Toplam (f)
Vizyon 1	3.sınıf	2	2	2	1	2	1	1	1	12
	4. sınıf	1	2	3	2	2	1	2	0	13
Vizyon 2	3.sınıf	0	0	0	1	0	1	1	1	4
	4. sınıf	1	1	0		1	1	1	0	5
Vizyon 3	3.sınıf	0	0	0	1	0	1	0	1	3
	4. sınıf	0	0	0	0	0	1	1	1	3

Tablo 3'den görüldüğü üzere üçüncü sınıf düzeyinde ünitelerdeki kazanımların Vizyon I için 1., 2., 3. ve 5. Ünitelerde ikişer kazanım diğer ünitelerde ise birer kazanım bulunmaktadır. Vizyon II için 4., 6., 7. ve 8. Ünitelerde birer kazanım yer almakta olup Vizyon III için 4., 6. ve 8. Ünitelerde birer kazanıma yer verilmiştir. Dördüncü sınıf düzeyinde Vizyon I için 3. ünitede üç kazanım,2., 4., 5. ve 7. Ünitede ikişer kazanım diğer ünitelerde ise birer kazanım yer almaktadır. Vizyon II için 1., 2., 5., 6. Ve 7. Ünitede birer kazanım, Vizyon III için ise 6.-8. Ünitelerde birer kazanım yer almaktadır.

Tablo 3'de frekans değerleri verilen kazanımların fen okuryazarlığının vizyonlarına dağılımına ilişkin örnekler Tablo 4'de sunulmuştur.

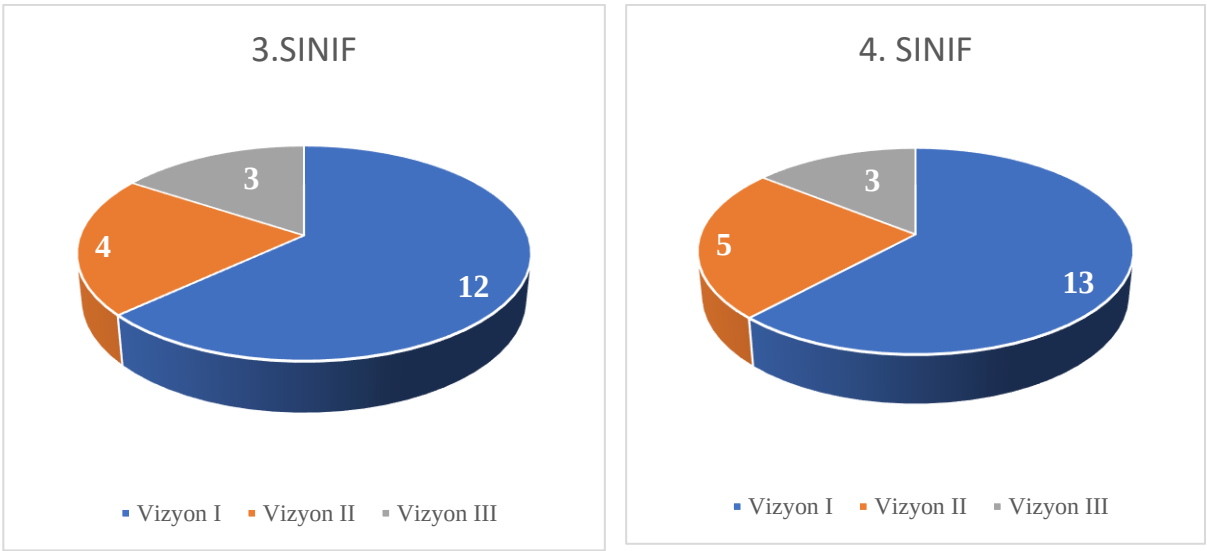
Tablo 4. Öğretim programında yer alan kazanımların fen okuryazarlık vizyonları ile ilişkisi

Fen Okuryazarlığı	Düzey	1.ünite	2.ünite	3.ünite	4.ünite	5.ünite	6.ünite	7.ünite	8.ünite
Vizyon 1	3.sınıf	FB.3.1.1. Bilimsel bilgiye ulaşma yollarını sorgulayabilme FB.3.1.2. Bilim insanlarının özelliklerine ilişkin genelleme yapabilme	FB.3.2.1. Canlıları; mikroskopla görülebilen canlılar, mantarlar, bitkiler ve hayvanlar olarak sınıflandırabilme FB.3.2.2. Canlıların çevrelerini farklı yollarla algılamaları konusunda bilimsel çıkarım yapabilme FB.3.2.3. Canlıların yaşam döngülerini açıklamada tümevarımsal akıl yürütebilme	FB.3.3.1. Kayaçlar, madenler ve mineraller ile ilgili tümdengelimsel akıl yürütebilme FB.3.3.2. Fosil oluşumu ile ilgili sentez yapabilme	FB.3.4.1. Çevresindeki maddeleri hâllerine göre sınıflandırabilme	FB.3.5.1. Varlıkların hareket durumlarını gözleme dayalı tahmin edebilme FB.3.5.2. Kuvvetin varlıklar üzerindeki etkilerini bilimsel gözleme dayalı tahmin edebilme	FB.3.6.1. Bazı araç gereçlerin elektrikli olduğuna ilişkin bilimsel çıkarım yapabilme	FB.3.7.1. Toprak oluşumuna ve yapısına ilişkin bilimsel gözlem yapabilme	FB.3.8.1. Canlıların yaşam alanlarının özelliklerini belirlemeye yönelik kanıt kullanabilme
	4. sınıf	FB.4.1.1. Bilimin özellikleri ile ilgili yansıtma yapabilme	FB.4.2.1. Besin içeriklerini ayırt etmek için deney yapabilme FB.4.2.2. Besinlerde vitamin ve/veya mineral bulunduğuna ilişkin genelleme yapabilme	FB.4.3.1. Dünya'nın şekli ile ilgili bilimsel gözleme dayalı tahmin yapabilme FB.4.3.2. Dünya'nın yapısıyla ilgili bilimsel model oluşturabilme FB.4.3.3. Dünya'nın hareketlerini gözlemlerine dayanarak tahmin edebilme	FB.4.4.1. Maddelerin hâl değişimine yönelik bilimsel çıkarım yapabilme FB.4.4.2. Maddelerin ısı etkisiyle değişimine yönelik deney yapabilme	FB.4.5.1. Mıknatısın kutupları ve birbirleriyle etkileşimleri ile ilgili tümevarımsal akıl yürütebilme FB.4.5.2. Mıknatısın etki ettiği maddelere ilişkin bilimsel gözleme dayalı tahmin yapabilme	FB.4.6.1. Basit bir elektrik devresi kurmaya ilişkin bilimsel sorgulama yapabilme	FB.4.7.1. Görme olayının gerçekleşebilmesi için ışığın rolüne ilişkin deney yapabilme FB.4.7.2. Doğal ve yapay ışık kaynaklarını karşılaştırabilme	
Vizyon 2	3.sınıf				FB.3.4.2. Günlük yaşamda karşılaştığı karışımların ayrılmasında kullanılabilecek uygun yöntemleri kullanarak deney yapabilme		FB.3.6.2. Elektrikli araç gereçlerin güvenli kullanımı ile ilgili eleştirel düşünebilme	FB.3.7.2. Bir bitkinin yetişmesi için gerekenlere ilişkin genelleme yapabilme	FB.3.8.2. Yaşam alanındaki canlı çeşitliliğini operasyonel olarak tanımlayabilme
	4. sınıf	FB.4.1.2. Bilgi kaynağının güvenilirliğini sorgulayabilme	FB.4.2.3. Besinlerin işlevleri ile ilgili hipotez oluşturabilme			FB.4.5.3. Mıknatısın kullanım alanlarına yönelik bilimsel	FB.4.6.1. Basit bir elektrik devresi kurmaya ilişkin bilimsel	FB.4.7.3. Işık kirliliğinin canlılara etkisine ilişkin probleme yönelik çözüm önerilerini	x

			sorgulama yapabilme	sorgulama yapabilme	değerlendirebilme	
Vizyon 3	3.sınıf	FB.3.4.3. Atıkların ayrıştırılmasına ilişkin problem çözebilme		FB.3.6.3. Elektriği tasarruflu kullanma konusunda bilimsel veriye dayalı tahmin edebilme		FB.3.8.3. Yaşam alanlarının korunması için yapılacakları sorgulayabilme
	4. sınıf			FB.4.6.2. Elektrik üretiminde yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynaklarını kullanmaya ilişkin eleştirel düşünebilme	FB.4.7.3. Işık kirliliğinin canlılara etkisine ilişkin probleme yönelik çözüm önerilerini değerlendirebilme	FB.4.8.1. Sürdürülebilir bir yaşam alanı kurmaya ilişkin bilimsel sorgulama yapabilme

Tablo 4'den görüldüğü üzere fenin ürün ve süreç boyutuna vurgu yapan, bilimsel bilginin, süreçlerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin öğretilmesine odaklanan kazanımlar Vizyon I ile ilişkilendirilmiştir. Öğrenilenlerin günlük yaşamla ilişkilendirilmesi ile karar verme süreçleriyle ilgili olan kazanımlar Vizyon II ile, sürdürülebilirliği temele alan kazanımlar ise Vizyon III ile ilişkilendirilmiştir.

İlkokul fen bilimleri öğretim programında yer alan kazanımların üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyi için fen okuryazarlığının vizyonlarına dağılımı Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Kazanımların fen okuryazarlık vizyonlarına dağılımları

Şekil 1'den görüldüğü üzere üçüncü sınıf düzeyinde kazanımların Vizyon I (f: 12)'de yoğunlaştığı ancak Vizyon II (f: 4) ve Vizyon III (f: 3)'de de birbirine yakın sayıda kazanım bulunmaktadır. dördüncü sınıf düzeyindeki kazanımların üçüncü sınıf düzeyine benzer olarak Vizyon I (f: 13)'de yoğunlaştığı ancak Vizyon II (f: 5) ve Vizyon III (f: 3)'de de yakın sayıda kazanım bulunmaktadır. Üçüncü ve dördüncü sınıflar için kazanımların fen okuryazarlığının vizyonlarına dağılımları arasında büyük benzerlik bulunmaktadır.

Tablo 2 ve Şekil 1'den hareketle üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde Vizyon I için dengeli bir dağılımın olduğu ve her hafta fen okuryazarlığının bu vizyonu için kazanımlara yer verildiği söylenebilir. Vizyon II ve Vizyon III için ise daha çok son haftalarda kazanımlara yer verilmiştir. Kazanımların Vizyon I'de yoğunlaşması, öğrencilerin fen bilimleriyle il defa üçüncü ve dördüncü sınıf düzeylerinde karşılaşmış olmaları ve bu sebeple temel kavramların öğrenilmesine duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmış olabilir. Özellikle Vizyon II ve Vizyon III kapsamında yer alan kazanımların daha çok son ünitelerde yer alması bu düşünceyi desteklemektedir. Bu bulgu Bağcı, Kılıç ve Haymana (2010) yaptığı çalışmanın bulguları ile de ilkokul düzeyinde bilimsel bilgiye ağırlık verilmesi yönüyle de uyumluluk göstermektedir. Sağlam, Türkmen ve Pekmez (2016) tarafından yapılan çalışmada fen bilimleri öğretip programının Vizyon I ve Vizyon II'den izler taşıyan bir sentez olduğunu ifade etmiştir. Ancak 2024 yılı fen bilimleri öğretim programının Vizyon III'e de yer vermesi sebebiyle fen okuryazarlığının üç vizyonunun bir sentezi olduğu söylenebilir. Söz konusu öğretim programında sürdürülebilirlik okuryazarlığına yer verilmiştir (MEB, 2024). Bu durumun da Vizyon III'ün mevcut öğretim programında yer edinmesinde etkili olduğu ifade edilebilir. Alan yazında Vizyon II ve Vizyon III'ün öneminin ifade edildiği (Örneğin; Bransford ve . Darling-Hammond, 2005; Ratcliffe ve Grace, 2003; Çepni, 2012; Sjöström, 2015) çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda söz konusu öğretim programında Vizyon II ve Vizyon III'ün yeterli düzeyde yer almadığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu bölümde araştırma bulgularına dayalı sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

- Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde Vizyon I için kazanımlar 2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programında yer alan ünitelere dengeli bir dağılım göstermesi bulgusu öğretim programının öğrenciler tarafından fen bilimleri ile ilgili temel kavramların öğrenilmesine öncelik verdiği sonucuna götürmektedir.
- 2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programının üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde son haftalarda yer alan ünitelerde Vizyon II ve Vizyon II'e yönelik kazanımlara yer verilmiştir. Bu bulgu öğretim programının öncelikle temel kavramların öğretilmesi ardından ise Vizyon II ve Vizyon III kapsamına giren amaçlara odaklandığı sonucunu doğurmaktadır.
- Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde 2024 yılı fen bilimleri öğretim programında yer alan kazanımlar çoğunlukla Vizyon I ile ilişkilidir. Bu bulgu Vizyon II ve Vizyon III'e yönelik kazanımların öğretim programında yeterince yer bulamadığı sonucuna neden olmaktadır.
- Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde 2024 yılı fen bilimleri öğretim programında Vizyon I, Vizyon II ve Vizyon III'e yönelik kazanımların bulunması ve sürdürülebilirlik okuryazarlığının söz konusu öğretim programında yer alması, öğretim programının fen

okur yazarlığının üç vizyonunun bir sentezi olarak değerlendirilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu sonuçlara istinaden şu önerilerde bulunulabilir;

- Öğrenciler ilk defa fen bilimleri ile karşılaştığı için Vizyon I'e 2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programında daha fazla yer verilmiştir. Öğrencilerin fen kavramlarıyla okulöncesi eğitimden tanışmaları sağlanarak, ilkokul fen bilimleri öğretim programlarında Vizyon II ve Vizyon III'e daha fazla yer verilebilir.
- Öğretmenler öğretim sürecinde yapacakları öğretim etkinliklerinde Vizyon II ve Vizyon III'e yönelik daha fazla yer verebilir.
- Bu çalışmada 2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programı incelenmiş olup, gelecek çalışmalarda diğer düzeyler için de inceleme yapılarak bu araştırmanın sonuçlarıyla karşılaştırılabilir.

KAYNAKLAR

Bransford, J. D., & Darling-Hammond, L. (2005). *Preparing teachers for a changing world: What teachers should learn and be able to do*. Jossey-Bass.

Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (23. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.

Bybee, R. (2015). Scientific literacy. In R. Gunstone (Ed.), *Encyclopedia of science education* (pp. 944-947). Springer.

Çepni, Z. (2012). *Fen ve teknoloji öğretimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Güler, T. (2024). Açık sorgulamaya dayalı fen etkinliklerinin ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilimsel yaratıcılık ve yansıtıcı düşünme becerilerine etkisi (Doktora tezi). Trabzon Üniversitesi.

Kılıç, G. B., Haymana, F., & Bozyılmaz, B. (2010). İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programı'nın bilim okuryazarlığı ve bilimsel süreç becerileri açısından analizi. *Eğitim ve Bilim, 33*(150).

Kurudayıoğlu, M., & Soysal, T. (2019). 2018 Türkçe dersi öğretim programı kazanımlarının 21. yüzyıl becerileri açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(2), 483-496. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/898902 adresinden 01.08.2024 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar): Türkiye yüzyılı maarif modeli*. https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/fen-bilimleri-dersi adresinden 06/06/2024 tarihinde erişilmiştir.

Organisation for Economic Co-Operation and Development [OECD]. (2019). *The future of education and 2030: A series of concept notes*. http://www.oecd.org/education/2030-project/teachingandlearning/learning/learning_compass_2030/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf

Ratcliffe, M., & Grace, M. (2003). *Science education for citizenship: Teaching socio scientific issues*. Open University Press.

Roberts, D. A. (2007). Scientific literacy/science literacy. In S. K. Abell & N. G. Lederman (Eds.), *Handbook of research on science education* (pp. 729-780). Lawrence Erlbaum Associates.

Sağlam, M., Türkmen, H., & Pekmez, E. (2016). Fen bilimleri dersi öğretmen adaylarının bilimsel okuryazarlık kavramı üzerine düşünceleri: Bir durum çalışması tarama araştırması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 10*(2), 46-64.

Sjöström, J. (2015). Vision III of scientific literacy: Science education for sustainability. *Abstract List of WEEC 2015*. Paper presented at the World Environmental Education Congress (WEEC), Gothenburg, Sweden.

2024 İLKOKUL FEN BİLİMLERİ ÖĞRETİM PROGRAMININ 21. YÜZYIL BECERİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF THE 2024 PRIMARY SCHOOL SCIENCE CURRICULUM IN TERMS OF ITS ALIGNMENT WITH 21ST-CENTURY SKILLS

Tekin GÜLER
Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Çekerek Fuat Oktay SHMYO, Çocuk Gelişimi Programı
Lecturer Dr., Yozgat Bozok University, The Çekerek Fuat Oktay Vocational School of Health Services, Department of Child Development
ORCID ID: 0000-0003-4300-2228

ÖZET

Bilim ve teknolojideki hızlı değişim, insan yaşamını bütünüyle etkilemekte ve bu değişime ayak uydurabilmek için bir dönüşümü gerekli kılmaktadır. Dönüşümün kendini gösterdiği alanlardan biri olan eğitimde ise öğrencilerden beklenen yetkinliklerdeki farklılaşma dikkat çekmektedir. P21 (Partnership for 21st Century Learning, 2019) olarak da bilinen 21.yüzyıl becerileri içinde bulunduğumuz yüzyılda öğrencilerin çağa ayak uydurabilmeleri için gerekli görülen yetkinlik ve becerileri ifade etmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında fen bilimleri öğretim programlarında değişikliğe gidilmiş olup, 21. yüzyıl becerilerinin söz konusu programda varlığı önem taşımaktadır. Bu kapsamda, 2024 yılı fen bilimleri öğretim programının ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıflar için belirlenen kazanımlarının 21. Yüzyıl becerileri açısından incelenmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın veri toplama aracı olarak 2024 yılı fen bilimleri öğretim programından faydalanılmıştır. Söz konusu öğretim programında yer alan kazanımlar P21 (Partnership for 21st Century Learning, 2019) platformu tarafından yapılan sınıflandırma ile Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2023)'nın hazırladığı 21. Yüzyıl becerileri ve değerlere yönelik araştırma raporunda yer alan sınıflandırmalar açısından incelenmiştir. Yapılan incelemede elde edilen veriler frekans (f) ve yüzde (%) şeklinde hesaplamalar yapılarak sunulmuş tablo ve grafikler aracılığı ile sunulmuştur. Çalışma kapsamında 2024 yılı fen bilimleri öğretim programında üçüncü sınıf düzeyinde en fazla yer verilen beceriler öz düzenleme (f=7) ile sorumluluk alma ve sorumlu karar verme (f=6) iken, dördüncü sınıf düzeyinde yaratıcı ve yenilikçi düşünme (f=6) ile eleştirel düşünmenin (f=6) en fazla yer verilen beceriler olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonucunda 2024 yılı ilkokul fen bilimleri öğretim programında, üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde 21. Yüzyıl becerilerinden olan, öz düzenleme, sorumluluk alma ve sorumlu karar verme, yaratıcılık ve eleştirel düşünme becerilerine daha fazla yer verildiği ortaya çıkmıştır. Söz konusu programın ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıf düzeylerinde yer verilmeyen

becerilerin (çevre okuryazarlığı, bilim okuryazarlığı vb.) de programa dahil edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fen, İlkokul, Öğretim programı, 21.Yüzyıl becerileri.

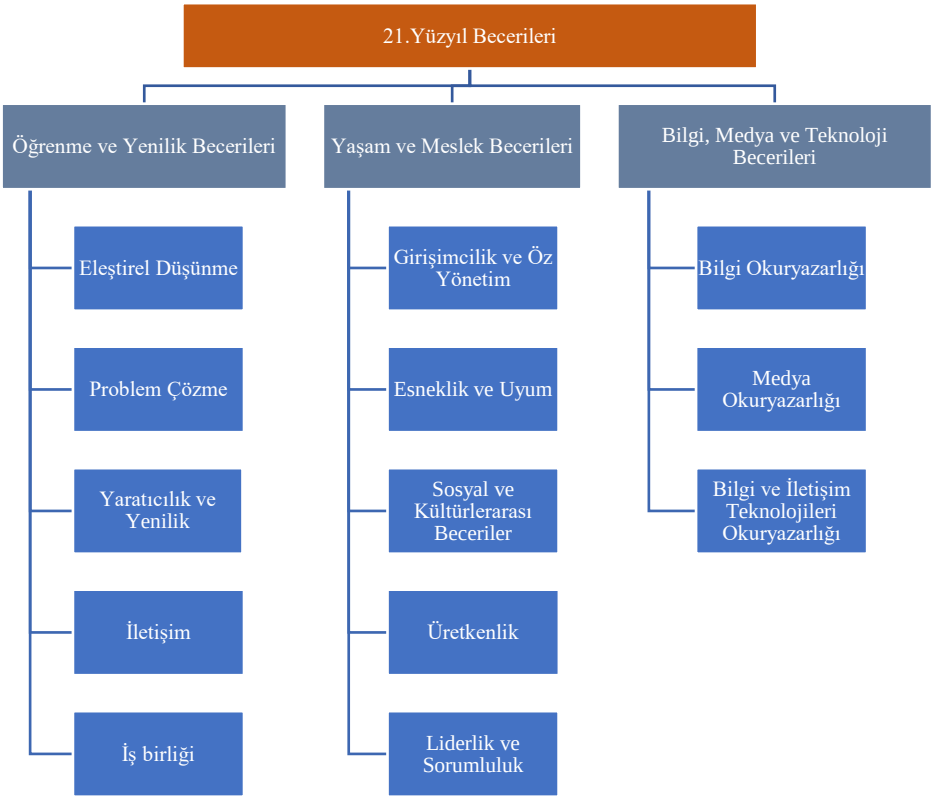
ABSTRACT

The rapid evolution of science and technology has far-reaching implications for human life, necessitating a corresponding transformation to ensure continued adaptation. In the field of education, where this transformation is particularly evident, the growing differentiation in the competencies expected from students represents a significant area of focus. The term '21st century skills', also known as P21 (Partnership for 21st Century Learning, 2019), denotes the competencies and skills deemed essential for students to maintain pace with the demands of the modern age. In 2024, the Ministry of National Education introduced amendments to the science curriculum, which now incorporates 21st-century skills. The principal objective of this study is to evaluate the extent to which the 2024 science curriculum for the third and fourth grades of primary school has succeeded in imparting 21st-century skills. The study was conducted through document analysis, a qualitative research method. The 2024 science curriculum was employed as the data collection instrument for the study. The acquisitions in the curriculum were examined in accordance with the classification system established by the P21 (Partnership for 21st Century Learning, 2019) platform and the classifications outlined in the research report on 21st-century skills and values prepared by the Presidency of the Board of Education (2023). The data obtained from the examination were presented in the form of calculations, expressed as frequency (f) and percentage (%), and displayed in tables and graphs. The study revealed that the skills most frequently included in the 2024 science curriculum at the third grade level were self-regulation (f=7) and taking responsibility and responsible decision-making (f=6). At the fourth grade level, the most frequently included skills were creative and innovative thinking (f=6) and critical thinking (f=6). The study demonstrated that the 2024 primary school science curriculum incorporates a greater emphasis on self-regulation, taking responsibility, responsible decision-making, creativity and critical thinking skills, which are essential 21st-century competencies. It is proposed that the programme should include skills such as environmental literacy and science literacy, which are not currently included in the third and fourth grade levels of primary school.

Keywords: Science, Primary school, Curriculum, 21st century skills.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında her alanda görülen hızlı değişim ve dönüşüm bireylerin çağa ayak uydurabilmeleri için gerekli olan becerilerde de değişime neden olmaktadır (Voogt & Roblin, 2012). İçinde bulunduğumuz yüzyılda bireylerin sahip olması gereken becerilere ilişkin farklı görüşler ortaya çıkmış ve farklı tanımlamalar yapılmıştır (Joynes, Rossignoli & Fenyiwa Amonoo-Kuofi, 2019). Alanyazında tek bir tanımı bulunmamasına (Joynes, Rossignoli & Fenyiwa Amonoo-Kuofi, 2019) karşın 21. Yüzyıl becerileri olarak ifade edilmektedir. 21. Yüzyıl becerileri, çağın gerekliliklerine uygun özelliklere sahip etkin vatandaş olarak toplumsal rollerinden olan bilgi toplumuna katkı sunan bireyler olabilmek için gerekli olan beceriler olarak ifade edilmektedir (Voogt & Roblin, 2012). Çağımızda bireylerin sadece bir işe ya da mesleğe yönelik becerilerle donatılması tek başına yeterli olmamakta ve özellikle çağa uyum sağlayabilmesi için akademik becerilerin yanı sıra 21. Yüzyıl becerilerinin bireylere kazandırılması da eğitimin temel hedefleri arasına girmektedir (Orhan-Göksun, 2016). Bu kapsamda söz edilen 21. Yüzyıl becerilerine ilişkin alanyazında pek çok sınıflama bulunmaktadır. Bu sınıflamaların arasında en çok kabul gören P21 (Partnership for 21st Century Learning, 2019) platformunun yaptığı sınıflamadır (Aygün, Atalay, Kılıç ve Yaşar, 2016). P21 platformunun 21. Yüzyıl becerilerine ilişkin yaptığı sınıflandırma Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. 21. Yüzyıl Becerileri (Partnership for 21st Century Learning, 2019)

P21 (Partnership for 21st Century Learning, 2019) platformu 21. Yüzyıl becerilerini öğrenme ve yenilik becerileri, yaşam ve meslek becerileri, bilgi, medya ve teknoloji becerileri olarak üç ana kategoriye ayırmaktadır. Öğrenme ve yenilik becerileri, eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, iletişim ve iş birliği becerilerinden oluşmaktadır. Yaşam ve meslek becerileri, girişimcilik ve öz yönetim, esneklik ve uyum, sosyal ve kültürlerarası beceriler, üretkenlik ile liderlik ve sorumluluk becerilerini kapsamaktadır. Bilgi, medya ve teknoloji becerileri ise bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığını içermektedir. Kısaca, bu platforma göre 21. Yüzyıl becerilerinin üç ana kategoride 13 farklı beceriden oluştuğu söylenebilir. Bir başka sınıflama ise Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2023) tarafından yapılmıştır. 21.yüzyıl becerileri araştırma raporunda (TTKB, 2023) yapılan sınıflama Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. 21. Yüzyıl becerilerine ilişkin sınıflandırma (TTKB, 2023)

Sosyal ve Duygusal Beceriler	**Dil ve İletişim Becerileri**	**Üst Düzey Düşünme Becerileri**	**Benlik Becerileri**	**Öğrenme Becerileri**	**Okuryazarlık Becerileri**
Psikolojik İyi Oluş	Etkin Dinleme	Yaratıcı ve Yenilikçi Düşünme	Öz Yeterlilik	Öğrenmeyi Öğrenme	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Okuryazarlığı
Duygu Düzenleme	Müzakere Etme	Eleştirel Düşünme	Öz Saygı	Aktif Öğrenme	Finansal Okuryazarlık
Planlama ve Organizasyon	Ana Dilde ve Yabancı Dillerde İletişim	Problem Çözme ve Karar Verme	Sorumluluk Alma ve Sorumlu Karar Verme	Akademik Beceriler	Medya Okuryazarlığı
Empati İş Birlikli Çalışma Sosyal ve Kültürel Farkındalık		Yansıtıcı Düşünme Analitik Düşünme Üst Biliş	Öz Düzenleme Sebat Dayanıklılık	Çalışma Becerileri Girişimcilik Üretkenlik	Sağlık Okuryazarlığı Çevre Okuryazarlığı Sayısal Okuryazarlık
Esneklik ve Uyum İlişki Yönetimi Çatışma Çözme			Merak Öz Farkındalık Öz Denetim Motivasyon Öz Güven Liderlik	Kaynak Yönetimi Hesap Verebilirlik	Vatandaşlık Okuryazarlığı Görsel Okuryazarlık Bilim Okuryazarlığı

P21(Partnership for 21st Century Learning, 2019) platformunun iş dünyasını odağına alarak yaptığı sınıflandırmadan oldukça farklı bir sınıflama yapılarak bir disiplini odağına almayan daha genel bir sınıflama yapılarak (TTKB, 2023), 21. Yüzyıl becerileri altı farklı kategoride toplanmıştır. Bu kategorilerden sosyal ve duygusal beceriler psikolojik iyi oluş, duygu düzenleme, planlama ve organizasyon, empati, iş birlikli çalışma, sosyal ve kültürel farkındalık, esneklik ve uyum, ilişki yönetimi, çatışma çözme, dil ve iletişim becerileri etkin dinleme, müzakere etme, ana dilde ve yabancı dillerde iletişim, üst düzey düşünme becerileri öz yeterlilik, öz saygı, sorumluluk alma ve sorumlu karar verme, öz düzenleme, sebat, dayanıklılık, merak, öz farkındalık, öz denetim , motivasyon, öz güven, liderlik, öğrenme becerileri öğrenmeyi öğrenme, aktif öğrenme, akademik beceriler, çalışma becerileri, girişimcilik, üretkenlik, kaynak yönetimi, hesap verebilirlik, okuryazarlık becerileri bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, finansal okuryazarlık, medya okuryazarlığı, sağlık okuryazarlığı,

çevre okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, vatandaşlık okuryazarlığı, görsel okuryazarlık ve bilim okuryazarlığından oluşmaktadır. P21 platformu ile TTKB (2023)'nın yaptığı sınıflandırmada ortak olarak bulunan beceriler, iş birliği, sosyal ve kültürel farkındalık, esneklik ve uyum, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme, liderlik, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı ile medya okuryazarlığıdır. Bu kapsamda bahsedilen becerilerdeki değişikliklerdekine benzer olarak 2024 yılında fen bilimleri öğretim programında da değişikliğe gidilmiştir. 2018 yılı fen bilimleri öğretim programına göre farklılıklar içerdiği görülen bu öğretim programının 21. Yüzyıl becerilerinin varlığı açısından değerlendirilmesinin, programın avantaj ve dezavantajlarının tespit edilebilmesi, program geliştirmecilere iyileştirme çalışmaları için yol gösterilmesi, öğretmenlere sınıflarında yapacakları öğretim faaliyetlerini düzenlemede fikir vermesi ile araştırmacıların gelecek araştırmalarına katkı sağlayacağının düşünülmesi sebebiyle önemli görülmektedir. Bu kapsamda bu araştırmanın amacı 2024 yılı ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıf fen bilimleri öğretim programının 21. Yüzyıl becerileri açısından incelenmesidir. Bu amaç kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır;

2024 yılı ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıf fen bilimleri öğretim programında:

1. P21 platformunun sınıflamasına göre üçüncü ve dördüncü sınıf düzeylerinde hangi beceriler yer almaktadır?
2. TTKB (2023)'nın yaptığı sınıflandırmaya göre üçüncü ve dördüncü sınıf düzeylerinde hangi beceriler yer almaktadır?

YÖNTEM

Bu çalışmada 2024 yılı ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıflar fen bilimleri öğretim programı incelendiği için nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, alanyazında var olan kaynakların sistematik şekilde incelenmesini içermektedir (Büyüköztürk, 2017). Çalışma kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya koyulan 2024 yılı fen bilimleri öğretim programları veri toplama aracı olarak kullanılmaktadır. Söz konusu bu programın üçüncü ve dördüncü sınıf düzeylerinde yer alan beceriler alanyazında kabul gören ve P21(Partnership for 21st Century Learning, 2019) olarak da bilinen 21. Yüzyıl becerileri ile Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB] (2023)'nın hazırladığı 21. Yüzyıl becerileri ve değerlere yönelik araştırma raporunda yer alan sınıflandırmalar açısından incelenmiştir. Öğretim programında yer alan üniteler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde yer alan üniteler, öğrenme çıktı sayıları, ders saatleri (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024)

	ÜNİTE ADI	Öğrenme Çıktıları Sayısı	Süre	
			Ders Saati	Yüzde Oranı (%)
3. Sınıf	1. Bilimsel Keşif Yolculuğu	2	9	8
	2. Canlılar Dünyasına Yolculuk	3	15	14
	3. Yer Bilimciler İş Başında	2	12	11
	4. Maddeyi Tanıyalım, Karıştırıp Ayıralım	3	15	14
	5. Hareketi Keşfediyorum	2	12	11
	6. Yaşamımızı Kolaylaştıran Elektrik	3	12	11
	7. Toprağı Tanıyorum, Tarımı Keşfediyorum	2	12	11
	8. Canlıların Yaşam Alanlarına Yolculuk	3	15	14
	Okul Temelli Planlama*	-	6	6
	TOPLAM	**20**	**108**	**100**
4. Sınıf	1. Bilime Yolculuk	2	12	11
	2. Sağlıklı Besleniyorum	3	15	14
	3. Dünya'mızı Keşfedelim	3	15	14
	4. Maddenin Değişimi	2	12	11
	5. Mıknatısı Keşfediyorum	3	12	11
	6. Enerji Dedektifleri	3	12	11
	7. Işığın Peşinde	3	12	11
	8. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	1	12	11
	Okul Temelli Planlama	-	6	6
	TOPLAM	**19**	**108**	**100**

Tablo 2'den görüldüğü üzere iki sınıf düzeyi için de sekizer ünite yer almaktadır. Ayrıca her iki sınıf düzeyi için de altı saati okuma temelli olmak üzere 108 saat ders öngörülmüştür. Bu ünitelerde yer verilen becerilerin belirlenmesinde ünite içinde ayrıca yer verilen ve örneği Şekil 2'de yer alan bölümler kullanılmıştır.

1. ÜNİTE: BİLİMSEL KEŞİF YOLCULUĞU	
	Bu ünitede bilimsel bilgiye ulaşma yollarının sorgulanması ve bilim insanlarının özellikleri-ne ilişkin genelleme yapılması amaçlanmaktadır.
DERS SAATİ	9
ALAN BECERİLERİ	-
KAVRAMSAL BECERİLER	KB2.8. Sorgulama, KB2.9. Genelleme
EĞİLİMLER	E1.1. Merak, E3.6. Analitik Düşünme, E3.7. Sistematik Olma
PROGRAMLAR ARASI BİLEŞENLER	
Sosyal-Duygusal Öğrenme Becerileri	SDB1.1. Kendini Tanıma (Öz Farkındalık), SDB1.2. Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme), SDB2.2. İş Birliği
Değerler	D3. Çalışkanlık
Okuryazarlık Becerileri	OB1. Bilgi Okuryazarlığı
DİSİPLİNLER ARASI İLİŞKİLER	Türkçe, Bilişim Teknolojileri
BECERİLER ARASI İLİŞKİLER	-

Şekil 2. Ünitede yer alan kazanımlarda yer verilen beceriler (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024)

P21 platformunun daha çok iş dünyasına yönelik becerileri içermesi ve TTKB (2023)'nın sınıflamasının birden fazla disiplini kapsayacak şekilde genel becerilerden oluşması gibi sebeplerle 21.yüzyıl becerileri bakımından farklılıklar içermesinden dolayı fen bilimleri öğretim programının iki sınıflandırma için de ayrı ayrı incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Yapılan incelemeden elde edilen veriler betimsel analiz kullanılarak analiz edilmiştir (Büyüköztürk, 2008). Yapılan analiz frekans (f) ve yüzde (%) şeklinde hesaplamalar yapılarak tablo ve grafikler aracılığı ile sunulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde 2024 fen bilimleri öğretim programının P21(Partnership for 21st Century Learning, 2019) ile Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB] (2023)'nın hazırladığı 21. Yüzyıl becerileri ve değerlere yönelik araştırma raporunda yer alan sınıflandırmalar açısından incelenmesinden elde edilen bulgular ve tartışma başlıklar halinde ayrı ayrı sunulmuştur.

1. 2024 yılı Fen Bilimleri Öğretim Programının P21 (Partnership for 21st Century Learning, 2019) platformunun yaptığı 21.yüzyıl becerileri sınıflaması açısından incelenmesine ilişkin bulgular

Üçüncü sınıf düzeyi için yapılan incelemeden elde edilen bulgular Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Üçüncü sınıf fen bilimleri öğretim programının P21 platformunun 21.yüzyıl becerilerine ilişkin sınıflaması açısından incelenmesi

	1.Ünite (9 saat)	2.Ünite (15 saat)	3.Ünite (12 saat)	4.Ünite (15 saat)	5.Ünite (12 saat)	6.Ünite (12 saat)	7.Ünite (12 saat)	8.Ünite (15 saat)	f	%
Öğrenme ve Yenilik Becerileri										
Eleştirel Düşünme					x	x		x	3	33
İletişim		x			x				2	26
İş birliği	x	x		x	x			x	5	64
Problem çözme				x					0	0
Yaratıcılık	x								1	8
Yaşam ve Meslek Becerileri									0	0
Girişimcilik ve Öz yönetim	x	x	x	x		x	x		6	73
Esneklik ve Uyum									0	0
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler									0	0
Üretkenlik									0	0
Liderlik ve Sorumluluk					x				1	11
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri										
Bilgi okuryazarlığı	x	x							2	24
Medya okuryazarlığı					x				1	11
Bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı						x		x	2	23

f: Ünitelerde becerinin yer alma sıklığı, %: Ünitelerde becerilerin yer alma sıklığının toplam ders saatine göre yüzdelik değeri

Tablo 3'den görüldüğü üzere 2024 fen bilimleri öğretim programı sekiz üniteden oluşmakta, bu sekiz ünitelik kazanımlar 102 saatlik ders ile karşılanmaktadır. Söz konusu programda en fazla Girişimcilik ve Öz Yönetim (f: 6, %73) ile iş birliği (f: 2, %64) becerileri yer almaktadır. Öğrenme ve yenilik becerilerinden problem çözme, yaşam ve meslek becerilerinden esneklik ve uyum, sosyal ve kültürlerarası beceriler ile üretkenlik becerileri söz konusu programda vurgulanmamıştır. Dördüncü sınıf düzeyi için yapılan incelemeden elde edilen bulgular Tablo 4'de sunulmuştur.

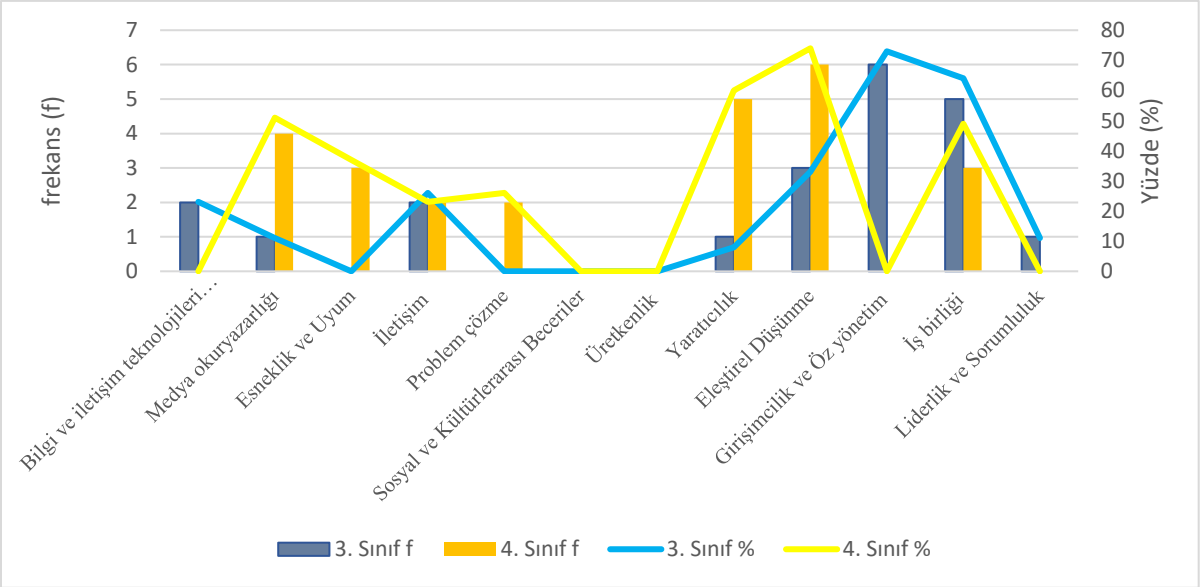
Tablo 4. Dördüncü sınıf fen bilimleri öğretim programının P21 platformunun 21.yüzyıl becerilerine ilişkin sınıflaması açısından incelenmesi

	1.Ünite (12 saat)	2.Ünite (15 saat)	3.Ünite (15 saat)	4.Ünite (12 saat)	5.Ünite (12 saat)	6.Ünite (12 saat)	7.Ünite (12 saat)	8.Ünite (15 saat)	f	%
Öğrenme ve Yenilik Becerileri										
Eleştirel Düşünme	x		x	x	x	x		x	6	74
İletişim		x			x				2	23
İş birliği	x				x	x		x	3	49
Problem çözme							x	x	2	26
Yaratıcılık			x	x	x	x	x		5	60
Yaşam ve Meslek Becerileri										
Girişimcilik ve Öz yönetim									0	0
Esneklik ve Uyum		x			x	x			3	37
Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler									0	0
Üretkenlik									0	0

Liderlik ve Sorumluluk									0	0
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri										
Bilgi okuryazarlığı	x			x		x		x	4	49
Medya okuryazarlığı	x		x				x	x	4	51
Bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı									0	0

f: Ünitelerde becerinin yer alma sıklığı, %: Ünitelerde becerilerin yer alma sıklığının toplam ders saatine göre yüzdelik değeri

Tablo 4'den görüldüğü üzere 2024 fen bilimleri öğretim programı dördüncü sınıf düzeyi sekiz üniteden oluşmakta, bu sekiz ünitelik kazanımlar 105 saatlik ders ile karşılanmaktadır. Söz konusu programda en fazla eleştirel düşünme (f: 6, %74) ve yaratıcılık (f: 5, %60) becerileri yer almaktadır. Programın dördüncü sınıf düzeyindeki üniteler için yaşam ve meslek becerilerinden girişimcilik ve öz yönetim, sosyal ve kültürlerarası beceriler, üretkenlik ile liderlik ve sorumluluk becerileri yer almamaktadır. Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde yer alan becerilere ilişkin karşılaştırma Şekil 3'de sunulmuştur.

Şekil 3. Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde yer alan becerilere ilişkin karşılaştırma

Şekil 3'den görüldüğü üzere üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde öğretim programında yer verilen becerilerde benzerlik bulunmaktadır. Her iki sınıf düzeyi için de öğretim programında yer verilen beceriler eleştirel düşünme, iş birliği, yaratıcılık, iletişim ve medya okuryazarlığıdır. Medya okuryazarlığı becerisi, yaratıcılık, eleştirel düşünme becerisi üçüncü sınıf düzeyine kıyasla dördüncü sınıf düzeyinde daha fazla yer verilen becerilerdir. İş birliği becerisine üçüncü sınıf düzeyinde daha fazla yer verilmiş olup, iletişim becerisi ise her iki sınıf düzeyinde eşit düzeyde yer almaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri, girişimcilik ve özyönetim ile liderlik ve sorumluluk becerileri sadece üçüncü sınıf düzeyinde, esneklik ve uyum ile problem çözme

becerisi ise sadece dördüncü sınıf düzeyinde yer almaktadır. Ayrıca sosyal ve kültürlerarası beceriler ile üretkenlik becerisi her iki sınıf düzeyi için öğretim programında yer almamaktadır.

2. 2024 yılı Fen Bilimleri Öğretim Programının Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 2023 yılında hazırladığı 21.yüzyıl becerileri araştırma raporunda yer alan sınıflama açısından incelenmesine ilişkin bulgular

Üçüncü sınıf fen bilimleri öğretim programının TTKB (2023)'nın 21. Yüzyıl becerileri sınıflandırması açısından değerlendirmesine ilişkin bulgular Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Üçüncü sınıf fen bilimleri öğretim programının TTKB (2023)'nın 21. Yüzyıl becerileri sınıflandırması açısından değerlendirilmesi

	1.Ünite (9 saat)	2.Ünite (15 saat)	3.Ünite (12 saat)	4.Ünite (15 saat)	5.Ünite (12 saat)	6.Ünite (12 saat)	7.Ünite (12 saat)	8.Ünite (15 saat)	f	%
Dil ve İletişim Becerileri										
Etkin Dinleme Müzakere Etme										
Ana Dilde ve Yabancı Dillerde İletişim					x				1	12
Üst Düzey Düşünme Becerileri										
Yaratıcı ve Yenilikçi Düşünme		x	x						2	26
Eleştirel Düşünme					x	x		x	3	38
Problem Çözme ve Karar Verme				x					1	15
Yansıtıcı Düşünme						x			1	12
Analitik Düşünme	x	x		x	x	x			5	62
Üst Biliş										
Benlik Becerileri										
Öz Yeterlilik										
Öz Saygı										
Sorumluluk Alma ve Sorumlu Karar Verme		x		x	x	x	x	x	6	79
Öz Düzenleme	x	x	x		x	x	x	x	7	85
Sebat										
Dayanıklılık										
Merak	x	x	x				x	x	5	62
Öz Farkındalık	x				x				2	21
Öz Denetim					x	x			2	24
Motivasyon										
Öz Güven										
Liderlik										
Okuryazarlık Becerileri										
Bilgi ve İletişim Teknolojileri Okuryazarlığı		x			x				2	26
Finansal Okuryazarlık										
Medya Okuryazarlığı					x				1	12
Sağlık Okuryazarlığı										
Çevre Okuryazarlığı										
Sayısal Okuryazarlık										

Vatandaşlık Okuryazarlığı										
Görsel Okuryazarlık		x		x					2	26
Bilim Okuryazarlığı										

Tablo 5'den görüldüğü üzere üçüncü sınıf düzeyinde en fazla yer verilen beceri öz düzenleme (f: 7, %85), sorumluluk alma ve sorumlu karar verme (f:6, %79), analitik düşünme (f: 5, %62) ile merak f: 5, %62)'dir. Üçüncü sınıf düzeyinde öğretim programında yer verilmeyen beceriler ise sosyal ve duygusal beceriler (psikolojik iyi oluş, duygu düzenleme, planlama ve organizasyon, empati, iş birlikli çalışma, sosyal ve kültürel farkındalık, esneklik ve uyum, ilişki yönetimi, çatışma çözme), dil ve iletişim becerilerinden etkin dinleme ve müzakere etme, üst düzey düşünme becerilerinden üst biliş, benlik becerilerinden, öz yeterlilik, öz saygı, sebat, dayanıklılık, öz saygı, motivasyon, özgüven ve liderlik, okuryazarlık becerilerinden finansal okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, vatandaşlık okuryazarlığı ile bilim okuryazarlığıdır. Dördüncü sınıf fen bilimleri öğretim programının TTKB (2023)'nın 21. Yüzyıl becerileri sınıflandırması açısından değerlendirmesine ilişkin bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

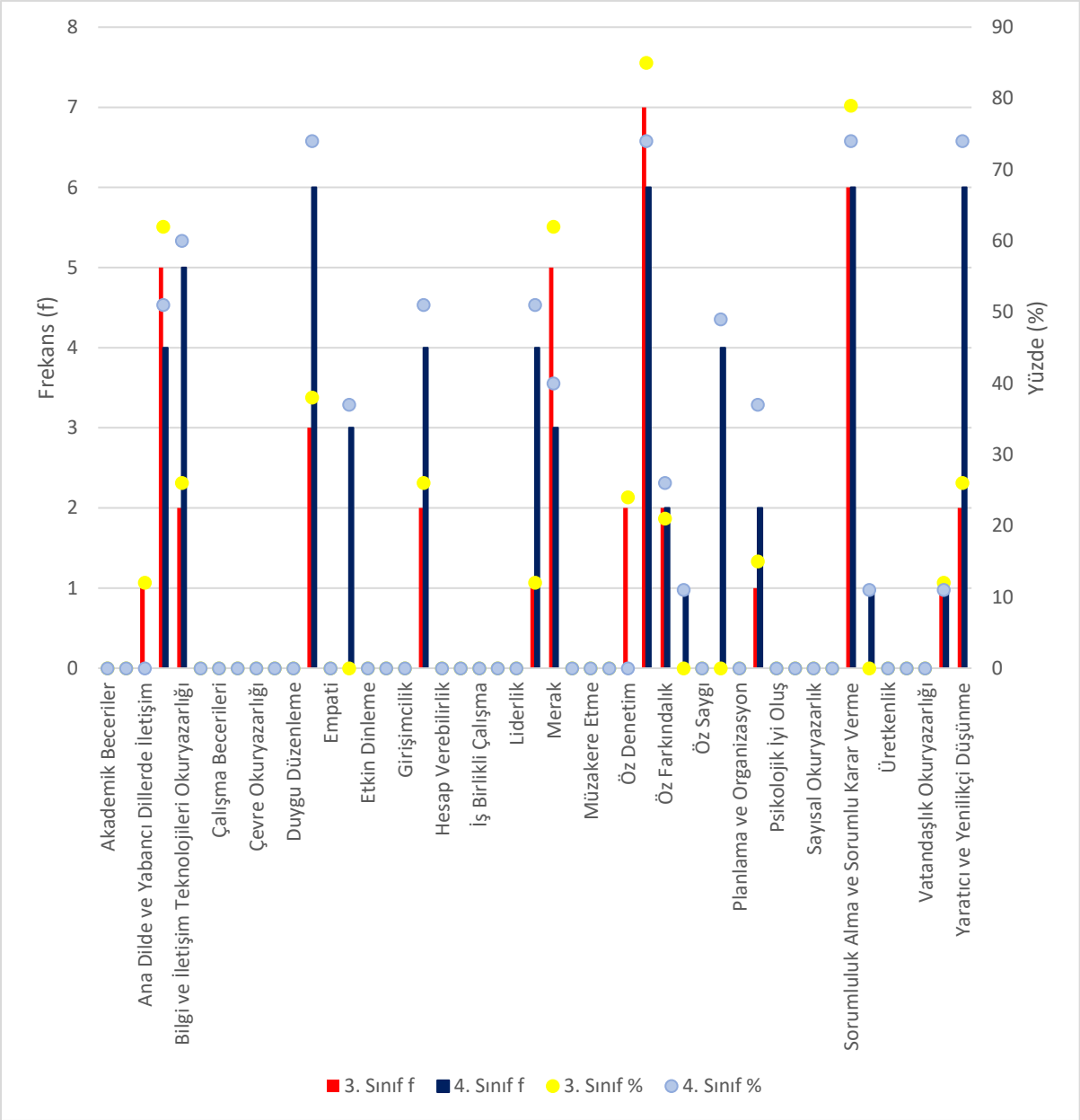
Tablo 6. Dördüncü sınıf fen bilimleri öğretim programının TTKB (2023)'nın 21. Yüzyıl becerileri sınıflandırması açısından değerlendirilmesi

	1.Ünite (12 saat)	2.Ünite (15 saat)	3.Ünite (15 saat)	4.Ünite (12 saat)	5.Ünite (12 saat)	6.Ünite (12 saat)	7.Ünite (12 saat)	8.Ünite (15 saat)	f	%
Sosyal ve Duygusal Beceriler										
Psikolojik İyi Oluş										
Duygu Düzenleme										
Planlama ve Organizasyon										
Empati										
İş Birlikli Çalışma										
Sosyal ve Kültürel Farkındalık							x		1	11
Esneklik ve Uyum		x			x	x			3	37
İlişki Yönetimi										
Çatışma Çözme										
Dil ve İletişim Becerileri										
Etkin Dinleme										
Müzakere Etme										
Ana Dilde ve Yabancı Dillerde İletişim										
Üst Düzey Düşünme Becerileri										
Yaratıcı ve Yenilikçi Düşünme			x	x	x	x	x	x	6	74
Eleştirel Düşünme	x		x	x	x	x		x	6	74

Problem Çözme ve Karar Verme							x	x	2	37
Yansıtıcı Düşünme	x								1	11
Analitik Düşünme		x	x		x		x		4	51
Üst Biliş										
Benlik Becerileri										
Öz Yeterlilik		x		x	x		x		4	49
Öz Saygı										
Sorumluluk Alma ve Sorumlu Karar Verme	x		x	x		x	x	x	6	74
Öz Düzenleme	x		x	x		x	x	x	6	74
Sebat										
Dayanıklılık										
Merak	x	x	x						3	40
Öz Farkındalık	x		x						2	26
Öz Denetim	x									
Motivasyon										
Öz Güven					x					11
Liderlik										
Öğrenme Becerileri										
Öğrenmeyi Öğrenme										
Aktif Öğrenme										
Akademik Beceriler										
Çalışma Becerileri										
Girişimcilik										
Üretkenlik										
Kaynak Yönetimi										
Hesap Verebilirlik										
Okuryazarlık Becerileri										
Bilgi ve İletişim Teknolojileri Okuryazarlığı	x			x	x	x		x	5	60
Finansal Okuryazarlık										
Medya Okuryazarlığı	x		x				x	x	4	51
Sağlık Okuryazarlığı										
Çevre Okuryazarlığı										
Sayısal Okuryazarlık										
Vatandaşlık Okuryazarlığı										
Görsel Okuryazarlık			x			x	x	x	4	51
Bilim Okuryazarlığı										

Tablo 6'dan görüldüğü üzere fen bilimleri öğretim programının dördüncü sınıf düzeyinde en fazla yer verilen beceriler yaratıcı ve yenilikçi düşünme (f:6, %74), eleştirel düşünme (f:6, %74), sorumluluk alma ve sorumlu karar verme (f:6, %74) ile öz düzenleme (f:6, %74)'dir. Söz konusu programın dördüncü sınıf düzeyinde, sosyal duygusal becerilerden psikolojik iyi

oluş, duygu düzenleme, planlama ve organizasyon, empati, iş birlikli çalışma, ilişki yönetimi ile çatışma çözme, dil ve iletişim becerileri (etkin dinleme, müzakere etme ve ana dilde ve yabancı dilde iletişim), üst düzey düşünme becerilerinden üst biliş, benlik becerilerinden öz saygı, sebat, dayanıklılık, motivasyon ve liderlik, öğrenme becerileri (öğrenmeyi öğrenme, akademik beceriler, çalışma becerileri, girişimcilik, üretkenlik, kaynak yönetimi ve hesap verilebilirlik), okuryazarlık becerilerinden finansal okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, vatandaşlık okuryazarlığı ve bilim okuryazarlığı becerilerine yer verilmemiştir. Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde yer alan becerilere ilişkin karşılaştırma Şekil 4'de sunulmuştur.

Şekil 4. Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde yer alan becerilere ilişkin karşılaştırma

Şekil 4'den görüldüğü üzere öğretim programında yer alan beceriler bakımından üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyinde benzerlik bulunmaktadır. Her iki düzey için de öğretim programında yer alan analitik düşünme becerisi, merak, öz düzenleme, sorumluluk alma ve sorumlu karar verme becerileri üçüncü sınıf düzeyinde daha fazla vurgulanmaktayken, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, eleştirel düşünme, görsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, problem çözme ve karar verme ile yaratıcı ve yenilikçi düşünme becerileri dördüncü sınıf düzeyinde daha fazla vurgulanmaktadır. Sorumluluk alma ve sorumlu karar verme becerisi ile öz farkındalık becerisi ise her iki düzeyde eşit şekilde yer almaktadır. Ayrıca, anadilde ve yabancı dilde iletişim ile öz denetim sadece üçüncü sınıf düzeyinde, esneklik ve uyum, öz yeterlilik ile sosyal ve kültürlerarası beceriler sadece dördüncü sınıf düzeyinde yer bulmaktadır.

Bulgulara İlişkin Tartışma

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 2024 yılı fen bilimleri öğretim programının üçüncü sınıf düzeyinde P21 platformunun 21.yüzyıl becerileri sınıflaması içinde yer alan becerilerden en fazla girişimcilik ve öz yönetim ile iş birliği becerilerine yer verilmiştir. TTKB (2023)'nın 21.yüzyıl becerileri sınıflamasında ise üçüncü sınıf düzeyinde en fazla yer verilen beceri öz düzenleme, sorumluluk alma ve sorumlu karar verme, analitik düşünme ile meraktır. Programda yer verilen bu becerilerin P21 platformunun sınıflaması ile TTKB (2023)'nin sınıflamasında farklılaşmasının sebebinin, becerilerin farklı isimlendirilmesi ile P21 platformunun becerileri toplulaştırarak nicel anlamda daha az beceri başlığı altında toplamasından ve daha çok iş dünyasına yönelik bir sınıflama yapmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

P21 platformunun sınıflamasına göre üçüncü sınıf fen bilimleri öğretim programında öğrenme ve yenilik becerilerinden problem çözme, yaşam ve meslek becerilerinden esneklik ve uyum, sosyal ve kültürlerarası beceriler ile üretkenlik becerilerine yer verilmemişken, TTKB (2023)'nın sınıflamasında ise sosyal ve duygusal beceriler (psikolojik iyi oluş, duygu düzenleme, planlama ve organizasyon, empati, iş birlikli çalışma, sosyal ve kültürel farkındalık, esneklik ve uyum, ilişki yönetimi, çatışma çözme), dil ve iletişim becerilerinden etkin dinleme ve müzakere etme, üst düzey düşünme becerilerinden üst biliş, benlik becerilerinden, öz yeterlilik, öz saygı, sebat, dayanıklılık, öz saygı, motivasyon, özgüven ve liderlik, okuryazarlık becerilerinden finansal okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, vatandaşlık okuryazarlığı ile bilim okuryazarlığına yer verilmediği tespit edilmiştir. Her iki sınıflama için örtüşen beceriler (örneğin; esneklik ve uyum) olsa da TTKB (2023)'nın sınıflamasına göre daha fazla becerinin söz konusu programda yer almadığı söylenebilir. Her iki sınıflama için de alan yazında öğrenciler için önemine sıkça vurgu yapılan (örneğin; Trilling ve Fadel, 2009; Kylonen, 2012; Kalemkuş, 2021) 21. Yüzyıl becerilerinin önemli bir kısmının söz konusu öğretim programının üçüncü sınıf düzeyinde yer almayışının içinde bulundukları gelişimsel dönem gereği, beceri gelişimlerinin en hızlı olduğu yaşlarda

bulunan (Güler, 2024) üçüncü sınıf öğrencileri için pek çok dezavantaja sebep olacağına inanılmaktadır. Ayrıca, Kalemkuş (2021)'in çalışmasında 2018 fen bilimleri öğretim programında bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığına yer verilmemesi ile medya okuryazarlığı becerilerine çok az yer verildiğini belirtmiştir. 2024 yılı fen bilimleri öğretim programında bu anlamda iyileştirmeler yapılarak bu becerilere daha fazla yer verildiği söylenebilir. Bu sınıf seviyesinde özellikle ilkokul düzeyinde önemi vurgulanan (Güler, 2024) üst düzey düşünme becerilerine (örneğin; eleştirel düşünme, yaratıcılık, yansıtıcı düşünme vb.) yeterince yer verilmemesi dikkat çekicidir. Kalemkuş (2021)'un 2018 fen bilimleri öğretim programında eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim, girişimcilik ve özyönetim ile yaratıcılık ve yenilik becerilerine yer verildiğini tespit etmesine karşın sözü edilen becerilerin 2024 fen bilimleri öğretim programının üçüncü sınıf düzeyinde yer verilmemesi bir başka dikkat çekici bulgu olarak göze çarpmaktadır.

Söz konusu öğretim programının dördüncü sınıf düzeyinde, P21 platformunun sınıflamasına göre en fazla eleştirel düşünme ve yaratıcılık becerileri yer almaktadır. TTKB (2023)'nin sınıflandırmasında ise en fazla yer verilen beceriler yaratıcı ve yenilikçi düşünme, eleştirel düşünme, sorumluluk alma ve sorumlu karar verme ile öz düzenlemedir. Görüldüğü üzere dördüncü sınıf düzeyi için her iki sınıflandırma için de benzer beceriler söz konusu öğretim programında yer almaktadır. Ancak TTKB (2023)'nin sınıflandırmasında yer alan sorumluluk alma ve sorumlu karar verme ile öz düzenleme becerileri P21 platformunun sınıflandırmasında bulunmamaktadır. Bu kapsamda ilkokul dördüncü sınıf düzeyinde 21. Yüzyıl becerileri arasında önemli bir yeri bulunan üst düzey düşünme becerilerinden yaratıcılık ve eleştirel düşünme becerilerinin (Örneğin; Baysal vd., 2013; Karakuş ve Özbilgin, 2020; Güler, 2024) bulunmasının önemli olduğu düşünülmektedir. P21 platformunun sınıflamasın göre yaşam ve meslek becerilerinden girişimcilik ve öz yönetim, sosyal ve kültürlerarası beceriler, üretkenlik ile liderlik ve sorumluluk becerileri, TTKB (2023)'nin sınıflamasına göre ise sosyal duygusal becerilerden psikolojik iyi oluş, duygu düzenleme, planlama ve organizasyon, empati, iş birlikli çalışma, ilişki yönetimi ile çatışma çözme, dil ve iletişim becerileri (etkin dinleme, müzakere etme ve ana dilde ve yabancı dilde iletişim), üst düzey düşünme becerilerinden üst biliş, benlik becerilerinden öz saygı, sebat, dayanıklılık, motivasyon ve liderlik, öğrenme becerileri (öğrenmeyi öğrenme, akademik beceriler, çalışma becerileri, girişimcilik, üretkenlik, kaynak yönetimi ve hesap verilebilirlik), okuryazarlık becerilerinden finansal okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, vatandaşlık okuryazarlığı ve bilim okuryazarlığı becerilerine yer verilmemiştir. 21. Yüzyıl becerileri arasında önemli bir yere sahip olan bu becerilerin (örneğin; Düzgüner, Karabulut ve Kariper, 2021; Köşer, 2022; TTKB, 2023; Güler, 2024) öğretim programının dördüncü sınıf düzeyinde yer almamasının öğrencilerin beceri gelişimleri açısından sınırlılık oluşturacağına inanılmaktadır.

Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyleri için söz konusu öğretim programında P21 platformunun sınıflamasına göre eleştirel düşünme, iş birliği, yaratıcılık, iletişim ve medya okuryazarlığı en fazla yer verilen becerilerdir. Medya okuryazarlığı becerisi, yaratıcılık, eleştirel düşünme becerisi üçüncü sınıf düzeyine kıyasla dördüncü sınıf düzeyinde daha fazla yer verilen becerilerdir. İş birliği becerisine üçüncü sınıf düzeyinde daha fazla yer verilmiş olup, iletişim becerisi ise her iki sınıf düzeyinde eşit düzeyde yer almaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri, girişimcilik ve özyönetim ile liderlik ve sorumluluk becerileri sadece üçüncü sınıf düzeyinde, esneklik ve uyum ile problem çözme becerisi ise sadece dördüncü sınıf düzeyinde yer almaktadır. Ayrıca sosyal ve kültürlerarası beceriler ile üretkenlik becerisi her iki sınıf düzeyi için öğretim programında yer almamaktadır. TTKB (2023)'nin sınıflamasına göre ise analitik düşünme becerisi, merak, öz düzenleme, sorumluluk alma ve sorumlu karar verme becerileri üçüncü sınıf düzeyinde daha fazla vurgulanmaktayken, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, eleştirel düşünme, görsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, problem çözme ve karar verme ile yaratıcı ve yenilikçi düşünme becerileri dördüncü sınıf düzeyinde daha fazla vurgulanmaktadır. Sorumluluk alma ve sorumlu karar verme becerisi ile öz farkındalık becerisi ise her iki düzeyde eşit şekilde yer almaktadır. Ayrıca, anadilde ve yabancı dilde iletişim ile öz denetim sadece üçüncü sınıf düzeyinde, esneklik ve uyum, öz yeterlilik ile sosyal ve kültürlerarası beceriler sadece dördüncü sınıf düzeyinde yer bulmaktadır. İki sınıf düzeyi için öğretim programları bakımında yer verilen beceriler açısından yapılan karşılaştırmada, her iki düzeyde de yer alan becerilerde ortaklıklar (medya okuryazarlığı, yaratıcılık, eleştirel düşünme vb.) bulunduğu gibi farklılıklar da bulunmaktadır. Bu kapsamda, üçüncü sınıfa kıyasla üs düzey düşünme becerilerine dördüncü sınıfta daha fazla yer verildiği, üçüncü sınıfta ise daha çok iş birliği, öz yönetim gibi becerilere yer verilmektedir. Bu durumun 21. Yüzyıl becerilerinin önemli bir parçası olan üst düzey düşünme becerilerinin (Düzgüner, Karabulut ve Kariper, 2021; Güler, 2024) geliştirilmesi bakımından üçüncü sınıf düzeyi için dezavantaj oluşturacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

- 2024 yılı fen bilimleri öğretim programının üçüncü sınıf en fazla girişimcilik ve öz yönetim ile iş birliği, sorumluluk alma ve sorumlu karar verme, analitik düşünme ile merak becerilerine yer verilmiştir.
- Üçüncü sınıf fen bilimleri öğretim programında P21 platformunun sınıflamasına göre problem çözme, esneklik ve uyum, sosyal ve kültürlerarası beceriler ile üretkenlik becerilerine yer verilmemişken, TTKB (2023)'nın sınıflamasında ise sosyal ve duygusal beceriler (psikolojik iyi oluş, duygu düzenleme, planlama ve organizasyon, empati, iş birlikli çalışma, sosyal ve kültürel farkındalık, esneklik ve uyum, ilişki yönetimi, çatışma çözme), dil ve iletişim becerilerinden etkin dinleme ve müzakere etme, üst düzey düşünme becerilerinden üst biliş, benlik becerilerinden, öz yeterlilik, öz saygı,

sebat, dayanıklılık, öz saygı, motivasyon, özgüven ve liderlik, okuryazarlık becerilerinden finansal okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, vatandaşlık okuryazarlığı ile bilim okuryazarlığına yer verilmemiştir.

- Dördüncü sınıf düzeyinde, P21 platformunun sınıflamasına göre en fazla eleştirel düşünme ve yaratıcılık becerileri, TTKB (2023)'nin sınıflandırmasında ise en fazla yer verilen beceriler yaratıcı ve yenilikçi düşünme, eleştirel düşünme, sorumluluk alma ve sorumlu karar verme ile öz düzenlemedir.
- 2024 yılı fen bilimleri öğretim programının dördüncü sınıfında P21 platformunun sınıflamasın göre yaşam ve meslek becerilerinden girişimcilik ve öz yönetim, sosyal ve kültürlerarası beceriler, üretkenlik ile liderlik ve sorumluluk becerileri, TTKB (2023)'nin sınıflamasına göre ise sosyal duygusal becerilerden psikolojik iyi oluş, duygu düzenleme, planlama ve organizasyon, empati, iş birlikli çalışma, ilişki yönetimi ile çatışma çözme, dil ve iletişim becerileri (etkin dinleme, müzakere etme ve ana dilde ve yabancı dilde iletişim), üst düzey düşünme becerilerinden üst biliş, benlik becerilerinden öz saygı, sebat, dayanıklılık, motivasyon ve liderlik, öğrenme becerileri (öğrenmeyi öğrenme, akademik beceriler, çalışma becerileri, girişimcilik, üretkenlik, kaynak yönetimi ve hesap verilebilirlik), okuryazarlık becerilerinden finansal okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, vatandaşlık okuryazarlığı ve bilim okuryazarlığı becerilerine yer verilmemiştir.
- Üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyleri için söz konusu öğretim programında P21 platformunun sınıflamasına göre eleştirel düşünme, iş birliği, yaratıcılık, iletişim ve medya okuryazarlığı en fazla yer verilen becerilerdir.
- Medya okuryazarlığı becerisi, yaratıcılık, eleştirel düşünme becerisi üçüncü sınıf düzeyine kıyasla dördüncü sınıf düzeyinde daha fazla yer verilen becerilerdir.
- İş birliği becerisine üçüncü sınıf düzeyinde daha fazla yer verilmiş olup, iletişim becerisi ise her iki sınıf düzeyinde eşit düzeyde yer almaktadır.
- Bilgi ve iletişim teknolojileri, girişimcilik ve özyönetim ile liderlik ve sorumluluk becerileri sadece üçüncü sınıf düzeyinde, esneklik ve uyum ile problem çözme becerisi ise sadece dördüncü sınıf düzeyinde yer almaktadır.
- Sosyal ve kültürlerarası beceriler ile üretkenlik becerisi her iki sınıf düzeyi için öğretim programında yer almamaktadır.
- TTKB (2023)'nin sınıflamasına göre ise analitik düşünme becerisi, merak, öz düzenleme, sorumluluk alma ve sorumlu karar verme becerileri üçüncü sınıf düzeyinde daha fazla vurgulanmaktayken, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, eleştirel düşünme, görsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, problem çözme ve karar verme ile yaratıcı ve yenilikçi düşünme becerileri dördüncü sınıf düzeyinde daha fazla vurgulanmaktadır.

- Sorumluluk alma ve sorumlu karar verme becerisi ile öz farkındalık becerisi ise her iki düzeyde eşit şekilde yer almaktadır. Ayrıca, anadilde ve yabancı dilde iletişim ile öz denetim sadece üçüncü sınıf düzeyinde, esneklik ve uyum, öz yeterlilik ile sosyal ve kültürlerarası beceriler sadece dördüncü sınıf düzeyinde yer bulmaktadır.

Öneriler

- Bu çalışmada 2024 yılı fen bilimleri öğretim programı sadece üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyleri açısından incelenmiş olup, gelecekte yapılacak çalışmalarda diğer düzeyler de incelenerek bu çalışmanın sonuçları ile karşılaştırma yapılabilir.
- Bu çalışmada 2024 yılı fen bilimleri öğretim programı sadece üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyleri için öğretim programında belirtilen beceriler dikkate alınarak yapılmıştır. Gelecek çalışmalarda kazanımlar 21.yüzyıl becerilerinin varlığı açısından incelenebilir.
- 2024 yılı fen bilimleri öğretim programı üçüncü ve dördüncü sınıf düzeylerinde 21. Yüzyıl becerileri arasında yer alan pek çok beceri yer almamıştır. Söz konusu programda iyileştirmeler yapılarak 21. Yüzyıl becerilerine daha fazla yer verilebilir.
- 2024 yılı fen bilimleri öğretim programının üçüncü sınıf düzeyinde üst düzey düşünme becerileri yeterince yer bulamamıştır. Programda iyileştirme yapılarak üçüncü sınıf seviyesi için de üst düzey düşünme becerilerine yer verilebilir.
- Ders kitabında yer alan metinler de incelenerek 21. Yüzyıl becerilerinin varlığı açısından değerlendirilebilir.
- Öğretmenler öğretim süreçlerinde yapacakları öğretimsel uygulamalarda öğretim programında yer verilmeyen 21. Yüzyıl becerilerine yönelik etkinlikler geliştirerek uygulayabilirler.

KAYNAKLAR

Aygün, Ş. S., Atalay, N., Kılıç, Z., & Yaşar, S. (2016). Öğretmen adaylarına yönelik 21. yüzyıl becerileri yeterlilik algıları ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40*(40), 160-175.

Baysal, Z., Baysal, Z. N., Kaya, N., & Üçüncü, G. (2013). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinde bilimsel yaratıcılık düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 38*(38), 55-64.

Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (23. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.

Düzgüner, T. T., Karabulut, H., & Kariper, A. (2021). 21. yüzyıl becerileri ile ilgili yapılmış olan çalışmaların incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(1), 179-199.

Güler, T. (2024). Açık sorgulamaya dayalı fen etkinliklerinin ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilimsel yaratıcılık ve yansıtıcı düşünme becerilerine etkisi (Doktora Tezi). Trabzon Üniversitesi. Trabzon.

Joynes, C., Rossignoli, S., & Fenyiwa Amonoo-Kuofi, E. (2019). 21st century skills: Evidence of issues in definition, demand and delivery for development contexts. *Institute of Development Studies*.

Kalemkuş, J. (2021). Fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarının 21. yüzyıl becerileri açısından incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, *11*(1), 63-87.

Karakuş, M., & Özbilgin, M. (2020). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin sözel ve şekilsel yaratıcılık düzeylerinin incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(4), 171-183.

Köşer (2022). 21st century skills and academic success of the student. *The Online Journal of New Horizons in Education*, *12*(1), 1-4.

Kylonen, P. C. (2012, May). Measurement of 21st century skills within the common core state standards. Paper presented at the Invitational Research Symposium on Technology Enhanced Assessments. Atlanta, GA.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar): Türkiye yüzyılı maarif modeli*. https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/fen-bilimleri-dersi adresinden 06/06/2024 tarihinde erişilmiştir.

Orhan-Göksun, D. O. (2016). Öğretmen adaylarının 21. yy. öğrenen becerileri ve 21. yy. öğreten becerileri arasındaki ilişki. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eskişehir. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden 06.08.2024 tarihinde erişilmiştir.

Partnership for 21st Century Learning (P21). (2019). *Framework for 21st century learning*. http://www.p21.org/our-work/p21-framework adresinden 02/06/2024 tarihinde erişilmiştir.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB). (2023). *21. yüzyıl becerileri ve değerlere yönelik araştırma raporu*. https://ttkb.meb.gov.tr/www/baskanligimizca-21-yuzyil-becerileri-ve-degerlere-yonelik-arastirma-raporu-yayimlandi/icerik/509 adresinden 10/08/2024 tarihinde erişilmiştir.

Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. John Wiley & Sons.

Voogt, J., & Roblin, N. (2012). Teaching and learning in the 21st century: A comparative analysis of international frameworks. *Journal of Curriculum Studies*, *44*, 299-321.

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN İŞ MOTİVASYONU DÜZEYLERİNİN BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ [1]

EVALUATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' WORK MOTIVATION LEVELS IN TERMS OF SOME DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Merve PESEN
Öğretmen/Yüksek Lisans Mezunu, Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü/Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sınıf Eğitimi ABD, Sakarya, Türkiye.
ORCID ID: 0000-0001-7689-3368

RüştüYEŞİL
Prof.Dr. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi ABD, Sakarya, Türkiye.
ORCID ID: 0000-0002-8839-0431

ÖZET

Eğitim-öğretim sisteminin temelini oluşturan ilkokullarda başarı, önemli ölçüde öğretmenlerin verimli çalışmalarına bağlıdır. Okullarda öğretmenlerin verimli çalışmaları üzerinde etkili olan en önemli değişkenlerden birinin iş motivasyonları olduğu söylenebilir. Bu araştırmanın amacı, ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyonu düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından belirlenmesidir. Araştırma, tarama modelinde yürütülen nicel bir çalışmadır. Araştırmanın örneklemini, 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılında Bursa İl Merkez'indeki kamuya bağlı ilkokullarda çalışan 432 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Veriler, Kişisel Bilgi Formu Yılmaz (2009) tarafından geliştirilen İş Motivasyonu Ölçeği ile toplanmıştır. Güvenirlik katsayısı Cronbachalpha 0,914'tür. Toplanan veriler üzerinde aritmetik ortalama, standart sapma, t testi, Anova testi ve Pearson'r korelasyon testi analizleri yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; (1) Öğretmenlerin iş motivasyonu düzeyleri genel olarak iyi düzeyde olmakla birlikte İşle Bütünleşme faktöründe göreceli olarak daha düşük düzeydedir. Öğretmenlerin mesleki kıdemleri, öğretim yaptıkları sınıf düzeyleri, görev yaptıkları okulların fiziksel alt yapı yeterlikleri öğretmenlerin iş motivasyonlarını anlamlı düzeyde farklılaştırmaktadır. Buna karşılık öğretmenlerin cinsiyeti, branşı, sınıf mevcutları, sınıflarında kaynaştırma öğrencisi bulunma durumu, okullarının bulunduğu yerleşim birimi ve farklılaştırılmış öğretim içerikli bir eğitim alma durumları, iş motivasyonları üzerinde etkili olan birer değişken değildir. Diğer taraftan öğretmenlerin mesleki kıdem, sınıf düzeyi ve sınıf mevcudu değişkenleri ile iş motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki yok iken okulların fiziksel altyapı yerterlikleri ile pozitif ve anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Anahtar Kelimeler: İlkokul Öğretmeni, İş Motivasyonu, Demografik Özellikler

[1]Bu çalışma, birinci yazar tarafından ikinci yazar danışmanlığında Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalında hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

ABSTRACT

Success in primary schools, which form the basis of the education system, depends to a great extent on the efficient work of teachers. It can be said that one of the most important variable saffecting the efficient work of teachers in schools is their work motivation. The aim of this study is to determine the level of work motivation of primary school teachers in terms of some demographic variables. The research is a quantitative study conducted in the survey model. The sample of the study consists of 432 primary school teachers working in public primary schools in Bursa City Center in the 2022-2023 academic year. The data were collected with the Personal Information Form and Work Motivation Scale developed by Yılmaz (2009). The reliability coefficient Cronbach alpha is 0.914. Mean, standard deviation, t test, Anova test and Pearson'r correlation test were analyzed on the collected data. According to the results of the research; (1) Teachers' work motivation levels are generally at a goodlevel, but theyarerelativelylower in the Integration with Work factor. Teachers' Professional seniority, the grade levels in which they teach, and the physical infra structure adequacy of thes chools in which they work significantly differentiate teachers' work motivation. On the other hand, teachers' gender, branch, class size, the presence of main streaming students in their classrooms, the residential unit where theirs chools are located and the status of receiving a differentiate dinstructional training are not variables that have an effect on their work motivation. On the other hand, while there is no significant relationship between teachers' professional seniority, grade level and class size variables and their work motivation, there is a positive and significant relationship with the physical infra structure of schools.

Anahtar Kelimeler: Primary School Teacher, Work Motivation, Demographic Characteristics

GİRİŞ

Motivasyon öğrenme sürecinin olmazsa olmaz yapısını oluşturur. Öğrenme sürecinde eğer motivasyon yoksa istendik bir öğrenim sürecinden de bahsedemeyiz. Eğitsel yönüyle motivasyon; bireyin gereksinimine bağlı ilgilendiği, merakını celbeden konuda aktif rol almasıdır. Bu açıdan bakıldığında motivasyonun en tipik özelliği kişinin bir amaca odaklanması ve bu amaca yönelik hareket etmesidir (Ünal ve Bursalı, 2013, s.8).

Bir amaca yönelik yapılan tüm reaksiyonlarda istek ve motivasyon konuya ilgiyi arttırdığı gibi, başarının da temel koşulu olduğu söylenebilir. Motivasyon; birçok örgütteki gibi, eğitim kurumlarında da büyük öneme sahiptir. Zira kurum personelinin motivasyonunun yükselmesi, kurum hedeflerinde hizalanmayı ve amaca ulaşmayı sağlayabilmektedir. Çalıştığı yapıdan memnun, kişisel hedeflerinde kurumundan destek alabileceğini düşünen, bulunduğu örgütte saygı gören ve çalışmasının maddi karşılığını alacağından şüphesi olmayan eğitimcinin, kurum içi verimi de yükselir. İlaveten; üst seviye hizmet kalitesinde eğitimcilerin olması sağlamada

motivasyon elzemdir. Bununla birlikte kalite seviyesi, örgüt devamlılığında ve kültürün sağlanmasında etkilidir(Öztay, 2006'dan akt. Mutlu, 2019, s.35).

Eğitim kurumu, çevre, öğretim süreçleri ve bu süreçlerinin işleyişi hakkında farkındalığa sahip eğitim önderi; örgütle ve yönetimi ile alakalı süreçlerde, kuram ve gelişimlerden bilgi sahibi olarak süreçleri idrak etmeye ve hayata geçirmeye çabalar, etkin öğretimin esasen yüksek iradeli eğitimsel liderlik duruşunun olduğunun farkında ve kuruluştaki eğitimi de önemser (Ayık ve Şayir, 2014, s.254).Öğretim liderlik tutumlarının okul idarecileriyle birlikte öğretmenler tarafından da sergilenmesi beklenir. Öğretmenlerin de öğretim lideri olduğu savunulduğunda okul idarecilerin icraatlarına destekçi olacakken öğrenciler içinse daha çok zaman sağlayabilecektir. Lider öğretmenler sayesinde okul idarecileri liderlere önderlik edecek, böylelikle okullar öğrenen örgütlere dönüşümü getirirken verimliliği de yükseltecektir (Özdemir ve Sezgin 2002, s.269).

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi ile bireyin gereksinimleri temin duygusunun içgüdüsel olduğu savunulabilir. Bu gereksinimlerin kişiler arasında evrensel kabul edilirken, çevresel etkenlere ve kişisel seçimlere bağlı olduğu çok farklı şekillerde belirebileceği savunulmuştur(Stirling, 2013, s.4).Öğrenme sürecinin doğal parçası olan öğrenci, sınıf içerisinde aktif role sahibi olmayı bekler. Bu aktif rolün sağlayıcısı da sınıf öğretmeni olmalıdır. Bu noktada öğrencinin de öğrenme gereksinimlerini yeterince bilmesi beklenir. Öğrencinin başarısı ya da olumlu davranış hali ancak öğrenme ortamının ne düzeyde desteklediğiyle ilgilidir. Öğrenci öğrenim gereksinimlerine hâkim olunması durumunda, daha faydalı öğrenme ortamı sağlanması mümkündür (Çelik,2003'ten akt. Akbaba,2006, s.344).

Öğretmen verimi motivasyon seviyesiyle çok derinden ilişkilidir. Öğretmenin mesleki hedefinde motivasyona sıklıkla temas edilir. Zira öğrenimin kalıcı ve devamlı olması, iç ve dış etken motivasyon araçlarıyla ilişkilidir (Ünal ve Bursalı,2013, s.10). Öğretmen motivasyonun yükselmesi ya da farklı iç ve dış sebeplerle azalması sınıftaki davranış haline de yansır. Düşük motivasyonlu öğretmenin halinin öğrencisine yansıması, öğrencinin de sınıf içi tavırlarına ve konsantrasyonunda etkili olacaktır (Demirkol, 2019, s.39). Bir öğretmenin görevine yerine getirirken, kendini iyi hissedip hissetmediği, mutlu olup olmadığı, mesleki doyum seviyesi veya mesleğinin anlamı yüksek önem arz eder (Eroğlu, 2018, s.8). İş motivasyonuna sahip öğretmenler içsel ve dışsal motivasyona sahip, sosyal yönü güçlü, kişisel gelişime önem veren, iletişim becerileri son derece gelişmiş, öğrencinin başarılarından büyük bir kıvanç duyan, başarı beklentisi yüksek olan, yeni fikirlere her zaman açık, sorumluluk üstlenmeye hazır, özerk, eleştirel düşünen, mesleğine yönelik olumlu bir tutum geliştiren, iş stresini yönetebilen bir yapıya sahiptir (Yavuz-Tabak, vd.2019, s.409-410). Yüksek konsantrasyon sahibi kişiler gayretle fazlasıyla emek ortaya koyar (Tabak, vd.2019, s.413).

Özetle, öğretmenlerin iş motivasyonlarının hrm bireysel başarı ve mutluluk hem de öğrencilerinin başarı ve mutluluğu açısından önemli bir değişken olduğu söylenebilir. Buna

karşılık görev yapan öğretmenlerin bazı değişkenlere bağlı olarak iş motivasyonlarının düşmesi riskini de her zaman göz önünde bulundurmak gerektiği belirtilmelidir. Bu nedenle öğretmenlerin iş motivasyon düzeyleri belirlenerek sorunlu alanların tespit edilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasının eğitsel başarı açısından bir sorun alanını oluşturduğu söylenebilir. Bu çerçevede ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin iş motivasyonu düzeylerini bazı değişkenlere göre belirlemek, bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin bazı demografik özellikler açısından değerlendirilmesidir. Bu çerçevede araştırmada başlıca şu sorulara cevaplar aranmıştır.

1. İlkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeyleri nasıldır?

2. Cinsiyetine göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyonu düzeylerinin farklılaşma durumları nelerdir?

3. Mesleki kıdem yılına göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin farklılaşma durumları nelerdir?

4. Eğitim verdikleri sınıf düzeyine göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin farklılaşma durumları nelerdir?

5. Sınıf öğretmenliği branşına sahip olma durumuna göre öğretmenlerin iş motivasyon düzeylerinin farklılaşma durumları nelerdir?

6. Eğitim yaptıkları sınıfların mevcutlarına göre öğretmenlerin iş motivasyonu düzeylerinin farklılaşma durumları nelerdir?

7. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunup bulunmama durumuna göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin farklılaşma durumları nelerdir?

8. Özel eğitim ya da üstün zekalılarla ilgili özel bir eğitim alma durumuna göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin farklılaşma durumları nelerdir?

9. Görev yaptıkları okulun fiziksel alt yapı yeterliliği algılarına göre iş motivasyon düzeylerinin farklılaşma durumları nelerdir?

10. Görev yaptıkları okulun bulunduğu yerleşim yerine göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin farklılaşma durumları nelerdir?

11. Öğretmenlerin mesleki kıdem, eğitim verdikleri sınıf düzeyi, sınıf mevcudu ve görev yaptıkları okulların fiziksel altyapı yeterliği algısı değişkenleri ile iş motivasyonu düzeyleri arasındaki ilişki durumları nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, tarama modelinde yürütülen betimsel ve nicel bir çalışmadır. Sınıf öğretmeni olarak görev yapan öğretmenlerin iş motivasyonu düzeyleri bazı demografik özellikler yönüyle betimlenmeye çalışılmıştır. Tarama modeli, var olan bir durumun olduğu şekliyle betimlenmesini, nicel araştırmalar ise verilerin nicel özellik taşımasını ve nicel analiz teknikleri ile incelenmesini ifade etmektedir (Karasar, 2016; Yeşil, 2020).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılında Bursa İl Merkez'indeki kamuya bağlı ilkokullarda çalışan 432 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmenlerin 351'i kadın, 81'i erkek; 102'si 0-8 yıl, 121'i 9-15 yıl, 126'sı 16-24 yıl ve 83'ü 25 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahiptir. Yine öğretmenlerin 169'u 1. sınıf, 84'ü 2. sınıf, 90'ı 3. sınıf ve 89'u da 4. sınıfta görevlidir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, Kişisel Bilgi Formu ve İş Motivasyonu Ölçeği ile katılımcı gruptan çevrimiçi uygulama yoluyla toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak ele alınan öğretmenlerin cinsiyeti, mesleki kıdem, eğitim yapılan sınıf düzeyi, branşı, sınıflarındaki öğrenci sayısı, sınıflarında kaynaştırma öğrencisi bulunma durumu, özel eğitim içerikli özel alma durumları, okullarının fiziksel altyapı yeterlikleri ve okullarının bulunduğu yerleşim yerinin belirlenmesi için yöneltilen soruları içermektedir.

İş Motivasyonu Ölçeği(İMÖ): Yılmaz (2009) tarafından eğitim örgütlerine uyarlanarak geliştirilmiş bir ölçektir. İMÖ'nin KMO değeri= 0,781; Barlett testi değerleri ise x^2= 470,77; p<0,000'dır. İş Motivasyonu Ölçeğinin geneli için güvenirlik düzeyini tespit amacıyla belirlenen Cronbachalpha katsayıları ise İMÖ'nin geneli için0,818; Ekip Uyumu faktörü için 0,710; İşle Bütünleşme faktörü için 0,697; Kuruma Bağlılık faktörü için 0,666; Kişisel Gelişim faktörü için ise 0,635 olarak hesaplanmıştır. 4 alt boyutta toplanmış 14 maddeden oluşmaktadır. Maddeler, dereceli olarak "Çok Memnunum", "Memnunum", "Kararsızım", "Memnun Değilim" ve "Hiç Memnun Değilim" seçenekleri çerçevesinde cevaplanabilmekte; sırasıyla 5-1 aralığında puanlanmaktadır. Alt boyutlardan Ekip Uyumu 7, 12, 13 ve 14.; İşle Bütünleşme 2, 5, 6 ve 8.; Kuruma Bağlılık 1, 4 ve 9.; Kişisel Gelişim faktörü ise 3, 10 ve 11.maddeleri içermektedir.

Bu çalışmada ise güvenirlik katsayıları Cronbachalpha olarak İMÖ'nin geneli için0,914; Ekip Uyumu faktörü için 0,872; İşle Bütünleşme faktörü için 0,760; Kuruma Bağlılık faktörü için 0,641; Kişisel Gelişim faktörü için ise 0,697olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi ve Yorumu

Araştırmada toplanan veriler üzerinde SPSS 25.00 yardımıyla ilk olarak normal dağılım gösterme özellikleri incelenmiş ve basıklık ve çarpıklık değerleri incelenerek normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu tespite dayalı olarak veriler üzerinde araştırmanın alt problemleri doğrultusunda aritmetik ortalama, standart sapma, t testi, Anova testi, Scheffe testi ve Pearson's r korelasyon testi analizleri yapılmıştır. Fark ve ilişki testlerinde p<,05 düzeyi yeterli kabul edilmiştir. Ayrıca aritmetik ortalama değerleri yorumlanırken aritmetik ortalamaları 1,00-1,80 arası çk kötü, 1,81-2,60 arası kötü, 2,61-3,40 arası orta, 3,41-4,20 arası iyi ve 4,21-5,00 arası çok iyi olarak anlamlandırılmıştır. Yapılan testler sonunda elde edilen bulgular tablalaştırılarak yorumlanmıştır.

BULGULAR

İlkokul Öğretmenlerinin İş Motivasyonu Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 1.

İlkokul Öğretmenlerinin İş Motivasyonu Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistik Değerleri

Faktörler	N	$\overline{x}$	ss	Düzey
Ekip Uyumu (EU)	424	3,20	1,03	İyi
İşle Bütünleşme (İB)	418	2,80	0,95	Orta
Kuruma Bağlılık (KB)	429	3,83	0,82	İyi
Kişisel Gelişim (KG)	426	3,26	0,90	İyi
İş Motivasyonu Ortalaması (İMÖ)	410	3,27	0,80	İyi

Tablo 1'de ilkokul öğretmenlerinin, faktörlere göre iş motivasyon düzeylerinin $\overline{X}$ =2,80 (Orta) ile $\overline{X}$ =3,83(İyi) arasında değerler aldığı; İMÖ geneli açısından ise bu düzeyin $\overline{X}$ =3,27 olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin Bazı Demografik Özelliklerine Göre İş Motivasyonu Düzeylerinin Farklılaşma Durumuna İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin bazı demografik özelliklerine göre iş motivasyonu düzeylerinin farklılaşma durumuna ilişkin bulgular, aşağıda tablolar halinde sunulmuş ve açıklanmıştır.

Tablo 2.

Cinsiyetine Göre İlkokul Öğretmenlerinin İş Motivasyonu Düzeylerinin Farklılaşma Durumlarına İlişkin t Testi Analizi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	N	$\overline{X}$	Ss	Levene F	Levene p	t	Sd	p
EU	Kadın	344	3,17	1,04	0,003	,954	-0,947	422	0,344
	Erkek	80	3,29	1,01					
İB	Kadın	338	2,83	0,97	2,131	,145	1,165	416	0,245
	Erkek	80	2,69	0,87					
KB	Kadın	348	3,81	0,82	0,181	,671	-1,003	427	0,316
	Erkek	81	3,91	0,82					
KG	Kadın	345	3,25	0,90	0,117	,732	-0,416	424	0,678
	Erkek	81	3,30	0,90					
İMÖ Genel	Kadın	331	3,27	0,81	0,767	,382	-0,301	408	0,764
	Erkek	79	3,30	0,76					

Tablo 2'de görüldüğü faktörleri açısından ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeyleri kadınlarda $\overline{X}$ =2,83 ile $\overline{X}$ =3,81; erkeklerde ise $\overline{X}$ =2,69 ile $\overline{X}$ =3,91 arasında değerler almıştır. Genel faktörleri açısından cinsiyet açısından anlamlı düzeyde bir farklılığın olmadığı görülmüştür (p>,05).

Tablo 3.

Mesleki Kıdem Yılına Göre İlkokul Öğretmenlerinin İş Motivasyon Düzeylerinin Farklılaşma Durumlarına İlişkin Anova ve Scheffe Testi Analizi Sonuçları

Fakt.	Mes. Kıdem	N	$\overline{X}$	Ss		K T	Sd	KO	F	p	Scheffe
Ekip Uyumu	(1) 0-8 yıl	100	3,14	1,10							
	(2) 9-15 yıl	118	3,19	1,10	Gr.arası	4,628	3	1,543	1,448	0,228	
	(3) 16-24yıl	124	3,10	0,99	Gr. İçi	447,535	420	1,066			
	(4) 25 yıl+	82	3,40	0,90	Toplam	452,163	423				
	Toplam	424	3,20	1,03							

İşle Bütünleşme	(1) 0-8 yıl	99	2,89	1,01							
	(2) 9-15 yıl	118	2,66	0,94	Gr.arası	17,093	3	5,698	6,542	0,000	1<4
	(3) 16-24yıl	122	2,63	0,88	Gr. İçi	360,588	414	0,871			2<4
	(4) 25 yıl+	79	3,17	0,90	Toplam	377,681	417				3<4
	Toplam	418	2,80	0,95							
Kuruma Bağlılık	(1) 0-8 yıl	100	3,73	0,85						0,238	
	(2) 9-15 yıl	121	3,89	0,86	Gr.arası	2,839	3	0,946	1,415		
	(3) 16-24yıl	125	3,78	0,76	Gr. İçi	284,187	425	0,669			
	(4) 25 yıl+	83	3,94	0,80	Toplam	287,026	428				
	Toplam	429	3,83	0,82							
Kişisel Gelişim	(1) 0-8 yıl	101	3,18	0,92							
	(2) 9-15 yıl	118	3,27	0,88	Gr.arası	5,922	3			0,063	
	(3) 16-24yıl	124	3,16	0,90	Gr. İçi	339,299	422	1,974	2,455		
	(4) 25 yıl+	83	3,49	0,89	Toplam	345,221	425	,804			
	Toplam	426	3,26	0,90							
İMÖ Genel	(1) 0-8 yıl	97	3,22	0,84							
	(2) 9-15 yıl	114	3,28	0,82	Gr.arası	5,947	3	1,982	3,125	0,026	
	(3) 16-24yıl	120	3,16	0,77	Gr. İçi	257,575	406	,634			1<4
	(4) 25 yıl+	79	3,50	0,75	Toplam	263,522	409				3<4
	Toplam	410	3,27	0,80							

Tablo 3'te ilkokul öğretmenlerinin mesleki kıdemlerine göre iş motivasyonu düzeylerine ve farklılaşma durumlarına ilişkin yapılan Anova testi analizlerine yer verilmiştir. Kıdemlerine göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyonu düzeyleri EU faktöründe $\overline{x}$=3,10 ile $\overline{x}$ =3,40; İB faktöründe $\overline{x}$ =2,63 ile $\overline{x}$ =3,17; KB faktörü için $\overline{x}$ = 3,73 ile $\overline{x}$ =3,94; KG faktöründe $\overline{x}$ =3,16 ile $\overline{x}$ =3,49; İMÖ genelinde ise $\overline{x}$ =3,16 ile $\overline{x}$ =3,50 arasında değerler almıştır. Yapılan Anova testi analizi sonunda mesleki kıdem yıllarına göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyonu düzeylerinin EU, KG, KB ve faktörleri açısından anlamlı düzeyde farklılaşmadığı (p>0,5); buna karşılık İB ve IMO geneli açısından anlamlı şekilde farklılaştığı p<,05 gözlemlenmiştir.

Faktörler ve İMÖ'nun genelindeki farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere Scheffe testi sonunda İB faktöründeki farklılaşmanın 25 ve fazla yıl kıdemli olanların diğerlerine; İMÖ geneli açısından ise 25 ve fazla yıl kıdemlilerin 0-8 ve 16-24 yıl kıdemlilere göre iş motivasyonu düzeylerinin daha yüksek olmasından kaynaklandığı gözlenmiştir.

Tablo 4.

Eğitim Verdikleri Sınıf Düzeyine Göre Öğretmenlerin İş Motivasyon Düzeylerinin Farklılaşma Durumlarına İlişkin Anova ve ScheffeTesti Analizi Sonuçları

Fakt.	Sınıf Düzeyi	N	$\overline{X}$	Ss		K T	Sd	KO	F	P	Scheffe
Ekip Uyumu	(1) 1. sınıf	100	3,15	1,10							
	(2) 2. sınıf	118	3,19	1,10	Gr.arası	4,628	3	1,543	1,448	0,228	
	(3) 3. sınıf	124	3,10	0,99	Gr. İçi	447,535	420	1,066			
	(4) 4. sınıf	82	3,40	0,90	Toplam	452,163	423				
	Toplam	424	3,20	1,03							
İşle Bütünleşme	(1) 1. sınıf	99	2,89	1,01							
	(2) 2. sınıf	118	2,66	0,94	Gr.arası	17,093	3	5,698	6,542	0,000	2<4
	(3) 3. sınıf	122	2,63	0,88	Gr. İçi	360,588	414	0,871			3<4
	(4) 4. sınıf	79	3,17	0,90	Toplam	377,681	417				
	Toplam	418	2,80	0,95							
Kuruma Bağlılık	(1) 1. sınıf	100	3,73	0,85							
	(2) 2. sınıf	121	3,89	0,86	Gr.arası	2,839	3	0,946	1,415	0,238	
	(3) 3. sınıf	125	3,78	0,76	Gr. İçi	284,187	425	0,669			
	(4) 4. sınıf	83	3,94	0,80	Toplam	287,026	428				
	Toplam	429	3,83	0,82							
Kişisel Gelişim	(1) 1. sınıf	101	3,19	0,92							
	(2) 2. sınıf	118	3,27	0,88	Gr.arası	5,922	3	1,974	2,455	0,063	
	(3) 3. sınıf	124	3,16	0,90	Gr. İçi	339,299	422	0,804			
	(4) 4. sınıf	83	3,49	0,89	Toplam	345,221	425				
	Toplam	426	3,26	0,90							
İMÖ Genel	(1) 1. sınıf	97	3,22	0,84							
	(2) 2. sınıf	114	3,28	0,82	Gr.arası	5,947	3	1,982	3,125	0,026	3<4
	(3) 3. sınıf	120	3,16	0,77	Gr. İçi	257,575	406	0,634			
	(4) 4. sınıf	79	3,50	0,75	Toplam	263,522	409				
	Toplam	410	3,27	0,80							

Tablo 4'te ilkokul öğretmenlerinin eğitim verdikleri sınıf düzeyine göre iş motivasyon düzeyleri ve farklılaşma durumlarına ilişkin yapılan Anova testi analizlerine yer verilmiştir. Eğitim verdikleri sınıf düzeyine göre öğretmenlerin iş motivasyon düzeyleri EU faktöründe $\overline{X}$ =3,10 ile $\overline{X}$ =3,40; İB faktöründe $\overline{X}$ =2,63 ile $\overline{X}$ =3,17; KB faktöründe $\overline{X}$ =3,73 ile $\overline{X}$ =3,94; KG faktörü için $\overline{X}$ =4,05 ile $\overline{X}$ =4,22; İMÖ genelinde ise $\overline{X}$ =3,16 ile $\overline{X}$ =3,49 arasında değerler almıştır. Yapılan Anova testi analizi sonunda eğitim verdikleri sınıf düzeylerine göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin EU, KB ve KG faktörleri açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı (p>,05); buna karşılık İB faktörü ve İMÖ'nin geneli açısından anlamlı bir farklılaşmanın olduğu gözlenmiştir (p<,05).İB faktörü açısından 4. sınıflarda görev yapan öğretmenler 2 ve 3. sınıflarda görev yapanlara; İMÖ'nin geneli açısından ise 4. sınıflarda görev yapan öğretmenler 3. sınıflarda görev yapanlara göre iş motivasyonları daha yüksektir.

Tablo 5.

Sınıf Öğretmenliği Branşına Sahip Olma Durumuna Göre Öğretmenlerin İş Motivasyon Düzeylerinin Farklılaşma Durumlarına İlişkin t Testi Analizi Sonuçları

Faktörler	Branş	N	$\overline{X}$	Ss	t	Sd	p
EU	Sınıf Öğretmenliği	411	3,19	1,02	0,807	422	0,420
	Diğer	13	3,42	1,23			
İB	Sınıf Öğretmenliği	405	2,80	0,94	0,688	416	0,492
	Diğer	13	2,98	1,19			
KB	Sınıf Öğretmenliği	416	3,83	0,82	0,868	427	0,386
	Diğer	13	4,02	0,93			
KG	Sınıf Öğretmenliği	414	3,25	0,89	0,116	424	0,254
	Diğer	12	3,56	1,22			
İMÖ Genel	Sınıf Öğretmenliği	398	3,27	0,79	0,096	408	0,265
	Diğer	12	3,53	1,09			

Tablo 5'de ilkokul öğretmenlerinin sınıf öğretmenliği branşına sahip olma durumuna göre iş motivasyon düzeyleri ve farklılaşma durumlarına ilişkin yapılan t testi analizlerine yer verilmiştir. Analiz sonunda İMÖ Ölçeğinin hem geneli hem de alt faktörleri açısından bir farklılaşmaya neden olmadığı (p>,05) gözlenmiştir.

Tablo 6.

Eğitim Yaptıkları Sınıfların Mevcutlarına Göre Öğretmenlerin İş Motivasyonu Düzeylerinin Farklılaşma Durumlarına İlişkin Anova Testi Analizi Sonuçları

Fakt	Sın. Mev.	N	$\overline{X}$	Ss		K T	Sd	KO	F	p
EU	(1) 25 ve az	179	3,19	0,99	Gr.arası	2,986	2	1,493	1,399	0,248
	(2) 26-35 öğr	174	3,13	1,07	Gr. İçi	449,176	421	1,067		
	(3) 36+ öğr	71	3,37	1,04	Toplam	452,163	423			
	Toplam	424	3,20	1,03						
İB	(1) 25 ve az	175	2,84	0,95	Gr.arası	0,784	2	0,392	0,432	0,650
	(2) 26-35 öğr	171	2,75	0,92	Gr. İçi	376,897	415	0,908		
	(3) 36+ öğr	72	2,84	1,04	Toplam	377,681	417			
	Toplam	418	2,80	0,95						
KB	(1) 25 ve az	182	3,87	0,79	Gr.arası	0,637	2	0,318	0,473	0,623
	(2) 26-35 öğr	174	3,79	0,80	Gr. İçi	286,390	426	0,672		
	(3) 36+ öğr	73	3,85	0,93	Toplam	287,026	428			
	Toplam	429	3,83	0,82						

KG	(1) 25 ve az	180	3,25	0,94	Gr.arası	0,194	2	0,097	0,119	0,888
	(2) 26-35 öğr	174	3,25	0,85	Gr. İçi	345,026	423	0,816		
	(3) 36+ öğr	72	3,31	0,94	Toplam	345,221	425			
	Toplam	426	3,26	0,90						
İMÖ Genel	(1) 25 ve az	173	3,29	0,81	Gr.arası	0,611	2	0,306	0,473	0,623
	(2) 26-35 öğr	168	3,23	0,76	Gr. İçi	262,911	407	0,646		
	(3) 36+ öğr	69	3,34	0,90	Toplam	263,522	409			
	Toplam	410	3,27	0,80						

Tablo 6'da ilkokul öğretmenlerinin eğitim yaptıkları sınıfların mevcutlarına göre iş motivasyon düzeyleri ve farklılaşma durumlarına ilişkin yapılan Anova testi analizlerine yer verilmiştir. Eğitimyaptıkları sınıfların mevcutlarına göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeyleri EU faktöründe $\overline{x}$=0,99 ile $\overline{x}$=1,07; İB faktöründe $\overline{x}$=2,75 ile $\overline{x}$=2,84; KB faktöründe $\overline{x}$=3,79 ile $\overline{x}$=3,87; KG faktörü için $\overline{x}$=3,25 ile $\overline{x}$=3,31; İMÖ genelinde ise $\overline{x}$=3,23 ile $\overline{x}$=3,34 arasında değerler almıştır. Yapılan Anova testi analizi sonunda eğitim verdikleri sınıfların mevcutlarına göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin EU, İB, KB ve KG faktörleri ile İMÖ'nin geneli açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı (p>,05) gözlenmiştir.

Tablo 7.

Sınıfında Kaynaştırma Öğrencisi Bulunup Bulunmama Durumuna Göre Öğretmenlerin İş Motivasyon Düzeylerinin Farklılaşma Durumlarına İlişkin t Testi Analizi Sonuçları

Faktörler	Kaynaş. Öğrencisi	N	$\overline{x}$	Ss	Levene F	Levene P	t	Sd	p
EU	Evet	196	3,13	0,98	2,289	0,131	1,178	422	0,239
	Hayır	228	3,25	1,08					
İB	Evet	193	2,76	0,93	1,642	0,201	0,803	416	0,422
	Hayır	225	2,84	0,97					
KB	Evet	198	3,77	0,79	0,284	0,595	1,534	427	0,126
	Hayır	231	3,89	0,84					
KG	Evet	196	3,18	0,87	0,324	0,569	1,860	424	0,064
	Hayır	230	3,34	0,92					
İMÖ Genel	Evet	186	3,22	0,76	1,853	0,174	1,228	408	0,220
	Hayır	224	3,32	0,83					

Tablo 7'de ilkokul öğretmenlerinin sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunup bulunmama durumuna göre iş motivasyon düzeyleri ve farklılaşma durumlarına ilişkin yapılan t testi analizlerine yer verilmiştir. Yapılan t testi analizi sonunda sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunup bulunmama durumuna göreilkokulöğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin EU, İB,

KB ve KG faktörleri ile İMÖ'nin geneli açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı (p>,05) gözlenmiştir.

Tablo 8.

Özel Eğitim ya da Üstün Zekalılarla İlgili Özel Bir Eğitim Alma Durumuna Göre İlkokul Öğretmenlerinin İş Motivasyon Düzeylerinin Farklılaşma Durumlarına İlişkin Anova Testi Analizi Sonuçları

	Eğ. Al. Dur.	N	$\overline{X}$	Ss		K T	Sd	KO	F	p
Ekip Uyumu	(1)	111	3,26	1,05						
	(2)	186	3,15	1,04	Gr.ar.	0,761	3	0,254		
	(3)	100	3,20	0,99	Gr.içi	451,401	420	1,075		
	(4)	27	3,19	1,12	Top.	452,163	423		0,236	0,871
	Toplam	424	3,20	1,03						
İşle Bütünleşme	(1)	107	2,93	1,02						
	(2)	182	2,70	0,91	Gr.ar.	4,107	3	1,369		
	(3)	101	2,83	0,93	Gr.içi	373,574	414	0,902	1,517	0,209
	(4)	28	2,88	1,01	Top.	377,681	417			
	Toplam	418	2,80	0,95						
Kuruma Bağlılık	(1)	113	3,84	0,79						
	(2)	187	3,80	0,85	Gr.ar.	1,377	3	0,459		
	(3)	101	3,91	0,78	Gr.içi	285,649	425	0,672	0,683	0,563
	(4)	28	3,70	0,90	Top.	287,026	428			
	Toplam	429	3,83	0,82						
Kişisel Gelişim	(1)	112	3,27	0,89						
	(2)	186	3,28	0,92	Gr.ar.	0,395	3	0,132		
	(3)	101	3,26	0,88	Gr.içi	344,826	422	0,817	0,161	0,922
	(4)	27	3,15	0,88	Top.	345,221	425			
	Toplam	426	3,26	0,90						
İMÖ GENEL	(1)	105	3,31	0,82						
	(2)	182	3,24	0,80	Gr.ar.	0,470	3	0,157		
	(3)	97	3,31	0,78	Gr.içi	263,052	406	0,648	0,242	0,867
	(4)	26	3,26	0,87	Top.	263,522	409			
	Toplam	410	3,27	0,80						

(1) Hayır, almadım
(2) Lisans düzeyinde ders aldım
(3) MEB Hizmet içi eğitim seminerine katıldım
(4) Diğer (Özel sertifikalı eğitim, özel araştırmalarla bilgilenme vb)

Tablo 8'de ilkokul öğretmenlerinin özel eğitim ya da üstün zekalılarla ilgili özel bir eğitim alma durumuna göre iş motivasyon düzeyleri ve farklılaşma durumlarına ilişkin yapılan Anova testi analizlerine yer verilmiştir. Özel eğitim ya da üstün zekalılarla ilgili özel bir eğitim alma durumuna göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeyleri EU faktöründe $\overline{X}$=3,15 ile $\overline{X}$ =3,26; İB faktöründe $\overline{X}$=2,70 ile $\overline{X}$=2,93; KB faktöründe $\overline{X}$=3,70 ile $\overline{X}$=3,91; KG faktörü için $\overline{X}$=3,15 ile $\overline{X}$=3,28; İMÖ genelinde ise $\overline{X}$=3,24 ile $\overline{X}$=3,31 arasında değerler almıştır. Yapılan Anova testi analizi sonunda özel eğitim ya da üstün zekalılarla ilgili özel bir eğitim alma durumuna göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin EU, İB, KB ve KG

faktörleri ile İMÖ'nin geneli açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı (p>,05) gözlenmiştir.

Tablo9.

Görev Yaptıkları Okulun Fiziksel Alt Yapı Yeterliliği Algılarına Göre İş Motivasyon Düzeylerinin Farklılaşma Durumlarına İlişkin Anovave Scheffe Testi Analizi Sonuçları

Fakt.	Fizik. Altyapı	N	$\overline{X}$	Ss		K T	Sd	KO	F	p	Scheffe
EU	(1) Yetersiz	130	2,90	1,07	Gr.arası	21,026	2	10,513	10,266	0,000	1<3
	(2) Kısmen Y.	158	3,21	0,96	Gr. İçi	431,137	421	1,024			
	(3) Yeterli	136	3,46	1,02	Toplam	452,163	423				
	Toplam	424	3,20	1,03							
İB	(1) Yetersiz	127	2,58	0,97	Gr.arası	11,109	2	5,554	6,288	0,002	1<3
	(2) Kısmen Y.	156	2,82	0,89	Gr. İçi	366,572	415	0,883			
	(3) Yeterli	135	2,99	0,96	Toplam	377,681	417				
	Toplam	418	2,80	0,95							
KB	(1) Yetersiz	131	3,62	0,91	Gr.arası	10,012	2	5,006	7,699	0,001	1<3
	(2) Kısmen Y.	159	3,85	0,78	Gr. İçi	277,014	426	0,650			
	(3) Yeterli	139	4,01	0,73	Toplam	287,026	428				
	Toplam	429	3,83	0,82							
KG	(1) Yetersiz	131	2,79	0,88	Gr.arası	50,108	2	25,054	35,911	0,000	1<3
	(2) Kısmen Y.	157	3,31	0,75	Gr. İçi	295,113	423	0,698			
	(3) Yeterli	138	3,65	0,88	Toplam	345,221	425				
	Toplam	426	3,26	0,90							
İMÖ Genel	(1) Yetersiz	126	2,98	0,82	Gr.arası	19,245	2	9,623	16,033	0,000	1<3
	(2) Kısmen Y.	150	3,30	0,74	Gr. İçi	244,277	407	0,600			
	(3) Yeterli	134	3,52	0,77	Toplam	263,522	409				
	Toplam	410	3,27	0,80							

Tablo 9'da İlkokul öğretmenlerinin görev yaptıkları okulların fiziksel alt yapı yeterliliğine dair algı durumlarına göre iş motivasyon düzeyleri ve farklılaşma durumlarına ilişkin yapılan Anova testi analizlerine yer verilmiştir. Görev yaptıkları okulların fiziksel alt yapı yeterliliği algılarına durumlarına göre öğretmenlerin iş motivasyon düzeyleri EU faktöründe $\overline{X}$ =2,90 ile $\overline{X}$ =3,46; İB faktöründe $\overline{X}$ =2,58 ile $\overline{X}$ =2,99; KB faktöründe $\overline{X}$ =3,62 ile $\overline{X}$ =4,01; KG faktörü için $\overline{X}$ =2,79 ile $\overline{X}$ =3,65; İMÖ genelinde ise $\overline{X}$ =2,98 ile $\overline{X}$ =3,52 arasında değerler almıştır. Yapılan Anova testi analizi sonunda görev yaptıkları okulların fiziksel alt yapı yeterliliğine dair algı durumlarına göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin EU, İB, KB ve KG faktörleri ile İMÖ'nin geneli açısından anlamlı bir farklılaşmanın olduğu (p<,05) gözlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi analizi sonuçlarına göre ise okullarının fiziksel alt yapısını yeterli olarak algılayan öğretmenlerin, yetersiz olarak algılayanlara göre iş motivasyonu anlamlı bir farkla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10.

Görev Yaptıkları Okulun Bulunduğu Yerleşim Yerine Göre İlkokul Öğretmenlerinin İş Motivasyon Düzeylerinin Farklılaşma Durumlarına İlişkin Anova Testi Analizi Sonuçları

Fakt.	Sın. Mevcudu	N	$\overline{X}$	Ss		K T	Sd	KO	F	p
EU	(1) Köy	61	3,15	1,08	Gr.arası	0,333	2	0,166	0,155	0,856
	(2) İlçe	174	3,18	1,02	Gr. İçi	451,830	421	1,073		
	(3) Şehir	189	3,22	1,03	Toplam	452,163	423			
	Toplam	424	3,20	1,03						
İB	(1) Köy	59	2,73	0,94	Gr.arası	0,699	2	0,350	0,385	0,681
	(2) İlçe	170	2,78	1,03	Gr. İçi	376,981	415	0,908		
	(3) Şehir	189	2,84	0,88	Toplam	377,681	417			
	Toplam	418	2,80	0,95						
KB	(1) Köy	61	3,82	0,97	Gr.arası	0,046	2	0,023	0,034	0,966
	(2) İlçe	175	3,84	0,77	Gr. İçi	286,980	426	0,674		
	(3) Şehir	193	3,82	0,81	Toplam	287,026	428			
	Toplam	429	3,83	0,82						
KG	(1) Köy	61	3,20	0,91	Gr.arası	0,277	2	0,139	0,170	0,844
	(2) İlçe	174	3,28	0,89	Gr. İçi	344,943	423	0,815		
	(3) Şehir	191	3,27	0,91	Toplam	345,221	425			
	Toplam	426	3,26	0,90						
İMÖ Genel	(1) Köy	59	3,25	0,81	Gr.arası	0,055	2	0,027	0,042	0,959
	(2) İlçe	165	3,27	0,81	Gr. İçi	263,467	407	0,647		
	(3) Şehir	186	3,28	0,80	Toplam	263,522	409			
	Toplam	410	3,27	0,80						

Tablo 10'da İlkokul öğretmenlerinin görev yaptıkları okulların bulunduğu yerleşim yerine dair algı durumlarına göre iş motivasyon düzeyleri ve farklılaşma durumlarına ilişkin yapılan Anova testi analizlerine yer verilmiştir. Görev yaptıkları okulların bulunduğu yerleşim yerine dair algı durumlarına göre öğretmenlerin iş motivasyon düzeyleri EU faktöründe $\overline{X}$=3,15 ile $\overline{X}$=3,22; İB faktöründe $\overline{X}$=2,73 ile $\overline{X}$=2,84 KB faktöründe $\overline{X}$=3,82 ile $\overline{X}$=3,84; KG faktörü için $\overline{X}$=3,26 ile $\overline{X}$=3,28; İMÖ genelinde ise $\overline{X}$=3,25 ile $\overline{X}$=3,28 arasında değerler almıştır. Yapılan Anova testi analizi sonunda görev yaptıkları okulların bulunduğu yerleşim yerine dair algı durumlarınagöre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin EU, İB, KB ve KG faktörleri ile İMÖ'nin geneli açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı (p>,05) gözlenmiştir.

Bazı Demografik Değişkenlere Göre Öğretmenlerin İş Motivasyonu Düzeyleri Arasındaki İlişkilere Dair Bulgular

Tablo 11.

Öğretmenlerin Mesleki Kıdem, Eğitim Verdikleri Sınıf Düzeyi, Sınıf Mevcudu ve Görev Yaptıkları Okulların Fiziksel Altyapı Yeterliği Algısı Değişkenleri ile İş Motivasyonu Düzeyleri Arasındaki İlişki Durumuna Dair Korelasyon Testi Analizi Sonuçları

Değişken		Ekip Uyumu	İşle Bütünleşme	Kuruma Bağlılık	Kişisel Gelişim	Genel
Mesleki Kıdem	r	,058	,069	,063	,080	,078
	p	,236	,157	,192	,099	,113
Sınıf Düzeyi	r	,003	-,056	,013	,013	-,005
	p	,957	,256	,788	,792	,917
Sınıf Mevcudu	r	,035	,022	-,023	,022	,021
	p	,471	,654	,629	,646	,676
Fizik. Alt Yapı Y.	r	-,051	,170**	,186**	,378**	,268**
	p	,000	,000	,000	,000	,000

N:432;**: p>,001

Tablo 11'de ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeyleri ile mesleki kıdem, eğitim verdikleri sınıf düzeyi, sınıf mevcudu ve görev yaptıkları okulların fiziksel altyapı yeterliği algı düzeyleri arasındaki ilişki durumuna dair korelasyon testi analizi sonuçlarına yer verilmiştir. İlkokul öğretmenlerinin iş motivasyonları düzeyleri ile mesleki kıdem yılı, eğitim verdikleri sınıf düzeyi ve sınıflarındaki öğrenci sayıları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı gözlenmiştir. Buna göre bu değişkenlerin öğretmenlerin iş motivasyonları ile ilişki içerisinde olmadığı söylenebilir.

Diğer taraftan öğretmenlerin, görev yaptıkları okulların fiziksel alt yapı yeterliklerine ilişkin değerlendirmeleri ile iş motivasyonu düzeyleri arasında İMÖ geneli ve İB, KB ve KG faktörleri arasında pozitif ve anlamlı ilişkilerin bulunduğu (p<,01); buna karşılık EU faktörü açısından bir ilişkinin bulunmadığı (p>,05) belirlenmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İlkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeyleri iyi düzeydedir. Bununla birlikte ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyonları KB (Kuruma Bağlılık) faktöründe göreceli olarak daha yüksekken İB (İşle Bütünleşme) faktöründe göreceli olarak daha düşüktür. Bu durum, öğretmenlerinin görev yaptıkları kuruma kendilerini daha bağlı hissetmelerine karşılık yaptıkları öğretim işi ile bütünleşmede kısmen de olsa sorunlu oldukları şeklinde yorumlanabilir. Alanyazında Yılmaz'a ait (2009) "Eğitim Örgütlerinde Örgüt Kültürünün Öğretmenlerin İş Motivasyonu Üzerindeki Etkisi" isimli çalışmada öğretmenin iş motivasyon düzeyinin yüksek olduğu ifade edilmiştir. Ada, Akan, Ayık, Yıldırım, vd. (2014) "Öğretmenlerin Motivasyon Etkenleri" adlı çalışmasında sınıf öğretmenlerinin

motivasyonunun sağlanmasında ve bozulmasında içsel etkenlerden çok dışsal etkenlerin etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmalar ile yapılan araştırma sonuçları arasında genel olarak bir tutarlılık bulunduğu söylenebilir.

İş motivasyonun geneli üzerinden baktığımızda cinsiyet faktörü açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yılmaz ve Günay (2016) çalışmasıyla iş motivasyon ölçeği alt boyutlarında yer alan KG, İB ile EU alt boyutlarında öğretmenin iş motivasyonunda anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Bu çalışmanın sonuçları yapılan araştırmanın sonuçlarını büyük oranda destekler niteliktedir.

Mesleki kıdem yıllarına göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyonu düzeylerinin EU, KG, KB ve faktörleri açısından anlamlı düzeyde farklılaşmazken İB ve İMÖ (İş Motivasyonu Ölçeği) genelinde farklılaşma görülmüştür. Görev süresi arttıkça işle bütünleşme faktöründe azalma gözlenmesinin yanı sıra 25 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip öğretmenlerde bu durumun dışına çıkıldığı görülmüştür. Bu sonuç mesleklerinin son zamanlarını yaşayan 25 yıl ve üzeri kıdemli öğretmenlerin, mesleklerinde iyi anılmak için işle bütünleşme eğilimlerinin arttığı şeklinde yorumlanabilir. Alanyazın araştırıldığında Yalçın'a ait (2016) çalışmada sınıf öğretmeninin zamana bağlı mesleki ilgilerinin düştüğü sonucuna erişilmiştir. Bu çalışmanın sonucu yapılan araştırmanın sonucuyla kısmen benzerlik göstermektedir.

Eğitim verdikleri sınıf düzeylerine göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin EU, KB ve KG faktörleri açısından anlamlı bir farklılaşma olmazken İB ve İMÖ geneli açısından farklılaşma söz konusu olmuştur. Bu durum, genel olarak öğretmenlerin eğitim verdikleri sınıf düzeylerinin, iş motivasyonu düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Bir başka yönden İB faktörü ve İMO'nin geneli açısından üst sınıflarda, özellikle de ilkokul son sınıflarında (4. sınıf) görev yapmalarının iş motivasyonlarını yükselttiği; öğrencilerini çok iyi tanımış olmaları ve onları mezun aşamasına taşımış olmalarının heyecanının iş motivasyonlarını olumlu yönde etkilediği şeklinde yorumlanabilir.

İlkokulda görev yapan öğretmenlerin sınıf öğretmenliği branşına sahip olma durumu ile iş motivasyon düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma söz konusu değildir. Bu durum, öğretmenlerin sınıf öğretmenliği branşına sahip olma durumunun iş motivasyonu düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

İlkokul öğretmenlerinin eğitim yaptıkları sınıf mevcutları ile iş motivasyon düzeyleri açısından anlamlı bir farklılaşma olmamıştır. Bu durum, ilkokul öğretmenlerinin eğitim verdikleri sınıf mevcutlarının, iş motivasyonu düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Çalışma bulguları dikkate alındığında, sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunup bulunmama durumuna göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum öğretmenlerin, sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunup bulunmama durumunun iş motivasyonu düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Anılan ve Kayacan (2015, s.86) çalışmasındaise sınıf

öğretmenlerinin kendilerini kaynaştırma eğitimi konusunda yetersiz gördüklerini, sınıf içerisinde kaynaştırma öğrencilerine vakit ayırmakta zorlandıklarını belirtmiştir.

Özel eğitim ya da üstün zekalılarla ilgili özel bir eğitim alma durumuna göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. Bu durum, öğretmenlerin özel eğitim ya da üstün zekalılarla ilgili özel bir eğitim alma durumu ile iş motivasyonu düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Alanyazında (Ağca, Büyük ve Tanık-Önal, 2022, s.3) çalışmasındaüstün zekâlılar ile yetenekli öğrencilere yönelik ülkemizde MEB'in çeşitli faaliyetler yapmasına karşın, faaliyetlerde görevli Fen Bilimleri öğretmenleri belirli bir program takibiyapmamalarından kaynaklı eğitimin beklenen amaca ulaşmadığı gözlenmiştir.

Görev yaptıkları okulların fiziksel alt yapı yeterliliğine dair algı durumlarına göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Bu sonuç, öğretmenlerin görev yaptıkları okulların fiziksel alt yapı yeterliliğine dair algı durumlarının iş motivasyonu düzeyleri açısından belirleyici bir etkiye sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Eğitim kurumlarında yapılan çalışma sonuçları gösteriyor ki okulların fiziksel alt yapıları ve sosyal çevrelerinin idari kadro, öğretmen, öğrenci ve velilerin tutum, davranış ve motivasyonları üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir (Özer, 2014).

Görev yaptıkları okulların bulunduğu yerleşim yerine dair algı durumlarına göre ilkokul öğretmenlerinin iş motivasyon düzeylerinin EU, İB, KG, KB ve İMÖ'nin geneli açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmaması durumu bu faktörlerin belirleyici bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Doğuş (2024, s.72), kırsalda ve şehir merkezinde görev yapan öğretmenlerin öğretim programına bağlılık kavramıyla ilgili bir çalışma yapmıştır. Bu bağlamda şehir merkezinde ve kırsalda çalışan öğretmenler üzerinden toplanan veriler sonucunda öğretmenler öğretim programına etki eden nedenler olarak öğretmen, öğrenci, veli özelliklerinin yanı sıra bölgesel, ekonomik, kültürel, kurumsal özellikler gibi alanlarda görüş sundukları gözlemlenmiştir ve araştırmaya katılan öğretmenler kırsalda çalışan öğretmenlerin bu unsurlarda daha dezavantajlı olduklarını dile getirmişlerdir.

İlkokul öğretmenlerinin mesleki kıdem yılı, eğitim verdikleri sınıf düzeyi ve sınıflarındaki öğrenci sayıları arasında anlamlı bir ilişki görülmemesinin bu faktörlerle ilgili öğretmenlerin iş motivasyonuna etki etmediği sonucuna varılabilir. Diğer bir taraftan okulların fiziksel alt yapılarının iyi olmasının öğretmenlerin iş motivasyonunu olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda sınıf ortamının fiziksel alt yapısının desteklenmesinin olumlu etkiler doğuracağı savunulabilir. Alanyazın incelendiğinde eğitim verilen sınıf düzeyi ile ilgili Divrik'in (2011) çalışmasının sonucunda ilkokul öğretmenlerinden sınıf öğretmenliği bölümünden mezun olanların 2. ve 3. sınıfı, sınıf öğretmenliği bölümünden mezun olmayanların 4. ve 5. sınıfı tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak öğretmenler 1. Sınıfı okutmanın zor olduğunu ifade etmişlerdir.

KAYNAKLAR

Ada, Ş., Akan, D., Ayık, A., Yıldırım, İ., vd. (2014). Öğretmenlerin motivasyon etkenleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 17(3), 151-166. 151-166. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/2834/38590

Ağca, E., Büyük, U. ve Tanık Önal, N. (2022). Fen bilimleri öğretmenlerinin üstün zekalı ve yetenekli öğrencilerle ilgili eğitim durumları. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 1-21. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/eyyad/issue/72044/1098772

Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 0 (13), 343-361.Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunikkefd/issue/2774/37170

Anılan, H. ve Kayacan, G. (2015). Sınıf öğretmenlerinin gözüyle kaynaştırma eğitimi gerçeği. *Bartın University Journal of Faculty of Education,* 74-90. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefad/issue/3817/51334

Ayık, A. VeŞayir, G. (2014). İlköğretim kurumlarında görevli okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.*EKEVAkademi Dergisi* (60), 15-30. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosekev/issue/71563/1151525

Demirkol, M.(2019). Sınıf öğretmenlerinin öğretmenlik mesleğine yönelik motivasyon düzeyleri. *Acedemia Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 4(1), 37-54. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitim/issue/44976/548170

Divrik, R. (2011). *Sınıf öğretmenlerinin sınıf tercihleri ve bu tercihler üzerinde etkili olan faktörlere ilişkin fenomenografik bir çalışma* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 280639).

Doğuş, F. (2024). *Kırsalda ve kent merkezinde görev yapan ortaokul öğretmenlerinin öğretim programına bağlılıkları: Bir durum çalışması*(Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 862684).

Eroğlu, T. (2018). *Okullardaki psikolojik iklim ve iş motivasyonu arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 541130).

Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Bilimsel İrade Algı Çerçevesi ile Kavramlar - İlkeler – Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Mutlu, C.(2019). *Eğitim örgütlerinde liderlik algıları yönetsel etik ve iş motivasyonu arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 585853).

Özdemir, S. ve Sezgin, A.G.F. (2002). Etkili okullar ve öğretim liderliği. *Kırgızistan Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(3), 266-282. Erişim adresi: https://www.academia.edu/download/30495625/293-712-1-PB.pdf

Özer, N. (2014). *Sınıfın fiziksel ortamı ve yönetimi. Sınıf Yönetimi*(pp.57-90), Ankara: Maya Akademi. doi: 10.14527/9786052412190.04

Stirling, D. (2013). Eğitimde motivasyon. *Aichi Üniversiteleri İngilizce Eğitimi Araştırma Dergisi,* 29 (2013), 51-72. Erişim adresi: https://learndev.org/dl/Stirling_MotEdu.pdf

Ünal, F.T. veBursalı, H.(2013). Türkçe öğretmenlerinin motivasyon faktörlerine ilişkin görüşleri. MiddleEasternandAfricanJournal of EducationalResearch, 5, 7-22.Erişim adresi: https://www.academia.edu/download/34172994/1_unal_and_bursali.pdf

Yalçın, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin mesleki memnuniyet/memnuniyetsizlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(1), 1-16.

Yavuz-Tabak, B., Sönmez, E., Yenel, K., ve Kan, A. (2019). Teachers' jobmotivationresources: scale developmen tstudy. *Sakarya UniversityJournal of Education*, 9(3), 408-433. doi: 10.19126/suje.461444

Yeşil, R. (2020). Nicel ve nitel araştırma yöntemleri. *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* (Editör: R.Y. Kıncal). Ankara: Nobel Yayınevi.

Yılmaz, E. ve Günay, O. (2016). Öğretmenlerin iş motivasyonlarının okul iklimi ve bazı değişkenler acısından incelenmesi. *I. International Academic Research Congress, Antalya.* Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/316108804_Ogretmenlerin_is_motivasyonlarinin_okul_iklimi_ve_bazi_degiskenler_acisindan_incelenmesi

Yılmaz, F.(2009). *Eğitim örgütlerinde örgüt kültürünün iş motivasyonu üzerindeki etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 249917).

MATEMATİK KAYGISININ SANAT DESTEKLİ EĞİTİM YOLUYLA AZALTILMASI

REDUCING MATHEMATICS ANXIETY THROUGH ART SUPPORTED EDUCATION

Gizem Sezer
Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sınıf Eğitimi
Graduate Student, Sakarya University, Classroom Education
ORCID NO: 0000-0002-1710-0150

Rüştü Yeşil
Prof.Dr., Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Prof.Dr., Sakarya University Education Faculty
ORCID NO: 0000-0002-8839-0431

ÖZET

Matematik kaygısı, birçok öğrenci için matematik derslerinde karşılaşılan zorluklar sonucu oluşan yaygın bir problemdir. Bu kaygı, öğrencilerde matematiksel becerilerin gelişimini olumsuz etkilediği gibi başarısızlık korkusuyla motivasyonlarını kaybetmelerine; hatta öğrenmeye karşı olumsuz bir tutum takınmalarına yol açabilmektedir. Matematiğin yaşamla bütünleştirilmesi ve eğlenceli bir içeriğe dönüştürülmesi ile bu sorun önemli ölçüde aşılabilir. Öğrencilerin matematik dersini öğrenmeye yönelik hem motivasyonun artmasına hem de başarma duygusunu yaşayarak özgüvenlerinin artmasına önemli katkılar sunulabilir. Sanat, yaşamın hem üretken hem de eğlenceli bir alanını oluşturmaktadır. Matematik eğitimi süreci ile sanatın bütünleştirilmesi durumunda hem bu kaygıların giderilmesi ve matematik öğrenmenin eğlenceli hale gelmesi sağlanabilir. Böylelikle bir taraftan matematik dersini başarmak yoluyla öğrencilerin özgüvenleri beslenirken hem de matematiğin soyut tarafı somutlaşmış ve yaşamdaki karşılığı daha net bir şekilde anlaşılarak matematik öğrenme içsel bir ihtiyaç haline dönüştürülebilir. Bu çalışmanın amacı, matematik ile sanat arasındaki ilişkileri farklı yönleri ile ortaya koyarak bu ilişkilerden matematik eğitiminde nasıl yararlanılabileceğine ilişkin tespitlerde bulunmaktır. Sanat destekli matematik eğitimi kavramı ile ifade edilebilecek bu yaklaşımın öne çıkan ilke ve kuralları; müzik, resim, mimari, fotoğrafçılık, edebiyat gibi sanat alanları ile matematiğin felsefe, düşünme biçimi, işlem basamakları ve ürünlerindeki ortak yönler alanyazına ve araştırma sonuçlarına göre belirginleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Matematik, Sanat Destekli Eğitim, Kaygı, Başarı

ABSTRACT

Mathematics anxiety is a common problem that occurs as a result of the difficulties encountered in mathematics lessons for many students. This anxiety negatively affects the development of mathematical skills in students, and can cause them to lose their motivation due to fear of failure; and even to have a negative attitude towards learning. This problem can be overcome to a great extent by integrating mathematics into life and turning it into an entertaining content. Significant contributions can be made to both increase students' motivation to learn mathematics and to increase their self-confidence by experiencing a sense of accomplishment. Art constitutes both a productive and entertaining area of life. In the case of integrating art into the process of mathematics education, both these anxieties can be eliminated and learning mathematics can be made fun. In this way, while students' self-confidence is nourished by succeeding in mathematics, the abstract side of mathematics is embodied and its equivalent in life is understood more clearly, and learning mathematics can be transformed into an internal need. The aim of this study is to reveal the relationships between mathematics and art from different aspects and to make determinations on how these relationships can be utilized in mathematics education. The prominent principles and rules of this approach, which can be expressed with the concept of art-supported mathematics education; The common aspects of the philosophy, way of thinking, process steps and products of mathematics with the fields of art such as music, painting, architecture, photography, literature have been clarified according to the literature and research results.

Keywords: Mathematics, Art-Supported Education, Anxiety, Success

GİRİŞ

Matematik, şekillerin, sayısal değerlerin ve miktarların yapılarını, özelliklerini, bunlar arasındaki ilişkileri çıkarımsal akıl yürütme yoluyla inceleyen, aritmetik, geometri ve cebir gibi alanlara ayrılan bir bilim dalıdır. Matematik, soyut düşünce ve mantık esaslarına dayanarak çeşitli sorunları çözme ve bu sorunlarla ilgili genellemeler yapma amacıyla kullanılan bir disiplindir (Stewart, 2015).

Russell (1919) Gerçeğin temel özelliklerini ifade eden kesin bir bilim" olarak tanımlar. Ona göre matematik, tüm bilimlerin temelidir ve kesinlik ile soyutlama, matematiğin en önemli özellikleridir. Hilbert (1900) ise matematiği "doğal dünyada gözlemlenen olayların modelini oluşturabilen ve çözüm sunabilen soyut bir dil" olarak tanımlar. Matematik, evrensel bir iletişim aracıdır ve soyut düşünceyi somutlaştırır.

İnsan ve matematik arasındaki ilişki, bilişsel yetiler, evrimsel avantajlar ve toplumsal gelişim açısından derin bir bağa sahiptir. Matematiksel düşünme, insanın bilişsel yeteneklerinin gelişimiyle doğrudan ilişkilidir. Araştırmalar, beynin çeşitli bölümlerinin (özellikle parietal lob)

sayısal işlem yapma ve matematiksel ilişkileri anlama konusunda özel bir işlevi olduğunu göstermektedir. Dehaene (2011) gibi nörobilimciler, insanların doğuştan gelen bir "sayı duygusu" olduğunu savunur ve bu yeteneğin, soyut matematiksel kavramların anlaşılması için bir temel oluşturduğunu öne sürer.

Matematik sadece bireysel bir bilişsel faaliyet değil, aynı zamanda toplumsal bir inşa sürecidir. Matematiksel düşüncenin gelişimi, toplumların bilim, mühendislik, mimari, ticaret ve diğer alanlarda ilerleme kaydetmelerine olanak sağlamıştır. D'Ambrosio (2006), matematiğin farklı kültürel bağlamlarda farklı şekillerde ifade edildiğini ve her kültürün kendine özgü bir "etnomatematik" geliştirdiğini vurgular. Bu bağlamda matematik, insan topluluklarının bilgi üretme ve anlam dünyalarını yapılandırma aracı olmuştur.

Matematiğin evrimsel biyoloji bağlamında insanın çevresiyle etkileşimini optimize etmesine yardımcı olduğu düşünülmektedir. Geary (1995), matematiksel yeteneklerin hayatta kalma açısından bir avantaj sağladığını ve evrimsel süreçte şekillendiğini öne sürer. Örneğin, sayıları ve miktarları hızlı bir şekilde tanıma yeteneği, insanlar için kaynakların yönetimi, ticaret ve sosyal düzenlemelerde önemli bir rol oynar. Evrimsel olarak, matematiksel yeteneklerin hayatta kalma avantajı sunduğu, kaynak yönetimi ve sosyal düzenlemelerde rol oynadığı düşünülmektedir.

Matematik eğitimi, bireyin zihinsel gelişiminde önemli bir yer tutar. Matematiksel problem çözme, eleştirel düşünme ve mantıksal analiz gibi bilişsel becerilerin gelişimine katkı sağlar. Ancak matematik eğitimi, aynı zamanda kaygı ve korku gibi olumsuz duygulara da yol açabilir. Ashcraft ve Krause (2007), matematik kaygısının bireylerin bilişsel performansını olumsuz etkilediğini ve matematiksel düşünme süreçlerini engelleyebileceğini belirtir. Buna karşılık, sanat ve matematiğin birleştirilmesi gibi yeni eğitim yaklaşımları, öğrencilerin matematiksel düşünmeyi daha olumlu bir şekilde geliştirmelerine yardımcı olabilir (Brown & Smith, 2018).

Sanat, insanların duygularını, düşüncelerini ve hayal gücünü yaratıcı yollarla ifade ettiği bir etkinliktir. Bu ifade biçimi genellikle estetik ve sembolik değer taşıyan çeşitli formlar (resim, heykel, müzik, dans, edebiyat, tiyatro vb.) aracılığıyla gerçekleşir. Sanat hem bireysel yaratıcılığın hem de toplumsal değerlerin bir yansımasıdır. Tolstoy (1995), sanatı "insanın yaşadığı duyguları başkalarına iletmek amacıyla bilinçli olarak kullandığı bir araç" olarak tanımlar ve sanatın insanlar arasındaki duygusal bağı güçlendirdiğini savunur. Sanat aynı zamanda estetik deneyimler sunar ve bu yönüyle hem izleyiciye hem de sanatçının kendisine hitap eder (Dewey, 1934).

İnsan ve Sanat İlişkisi

İnsan ve sanat arasındaki ilişki, insanlık tarihinin en eski ve derin bağlarından biridir. Sanat, insanın kendini ifade etme, duygularını, düşüncelerini ve hayal gücünü dışa vurma aracı olarak görülmektedir. Bu ilişki, çeşitli yönlerden incelenebilir:

İnsanlar, tarih boyunca sanat aracılığıyla duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini ifade etmiştir. Resim, heykel, müzik, dans ve edebiyat gibi sanatsal formlar, sözsüz iletişim yollarıdır ve evrensel bir dil olarak kabul edilir (Gombrich, 1994). Sanat, bir toplumun değerlerini, inançlarını ve kültürünü yansıtır. Farklı dönemlerde ve bölgelerde üretilen sanat eserleri, o toplumun yaşam tarzı, dünya görüşü ve sosyal yapısı hakkında bilgi verir. Sanat, bu yönüyle tarihsel bir belgedir (Geertz, 1973). Sanat, bireylere estetik zevk ve duygusal deneyim yaşatır. Hem sanatçı hem de izleyici için bir duygusal keşif alanıdır. Renkler, formlar, ritim ve doku gibi estetik unsurlar, insanın duyusal algılarına hitap eder (Arnheim, 1969).

Sanat, insan zihninin yaratıcılığını ve özgünlüğünü ortaya koyar. Sanat, insanların sınırları zorlayarak yeni fikirler geliştirdiği bir alan olup, bireysel gelişimden toplumsal ilerlemeye kadar birçok alanda etkili olmuştur (Csikszentmihalyi, 1996). Sanatın iyileştirici gücü, insan ve sanat ilişkisinin önemli bir parçasıdır. Sanat, bireylerin ruhsal olarak rahatlamasını sağlar ve stres ile kaygıyı azaltabilir. Sanat terapisi, bu gücü klinik bir yaklaşımla kullanır (Malchiodi, 2007). Sanat, sadece estetik bir deneyim sunmakla kalmaz, aynı zamanda bir eğitim aracı olarak da kullanılır. Sanatın, tarih boyunca insan deneyiminin merkezinde yer aldığı ve onu zenginleştirdiği; bu ilişkinin gelecekte de devam edeceği söylenebilir. Yılmaz ve Kaya'ya (2021) göre çocukların duygusal ve bilişsel gelişiminde sanatsal faaliyetlerin rolü büyüktür. Öyle ki sanatın, yaratıcılığı teşvik ederek farklı disiplinlerle birleştiğinde bu disiplinlerle ilgili bilgi, duygu ve becerilerin öğrenilmesini kolaylaştırması beklenir.

Matematik ve Sanat İlişkisi

Matematik dersi günlük yaşamla iç içe olan bir derstir ve sanatla ayrılmaz bir bağ taşıdığı söylenebilir. Zira matematiksel iş ve işlemlerdeki mantıksal ilişki ve düzen ile matematiğin bir yönünü oluşturan geometrik şekillerdeki ahenk ya da düzen, sanattaki güzellik, ahenk ve uyum ile ilişkilendirilebilir. Alanyazın incelendiğinde matematik ile doğrudan ilişkilendirmeler yapılmaya çalışılan alanlardan birinin de sanat olduğu dikkati çekmektedir (Heally, 2004; Priolo, 2009; Uğurel ve Moralı, 2006; Yoong, 2001).

Matematik ve sanatın hem anlam ve içerik hem de birey ve toplum yaşamına yansımaları ve işlevleri açısından doğal olarak bütünleştirilmesi gereken iki alana işaret ettiği söylenebilir. Her ne kadar matematik ile sanatın yan yana en son gelmesi gereken iki alan olduğu zaman zaman ifade edilse de (Esi, 2017) anlam, içerik ve işlevleri dikkate alındığında bu yargının bilimsel ve felsefi bir zemininin olmadığı belirtilmelidir. San (1983), sanat eğitiminin temel amacının bireylerin sanatçı olarak yetiştirilmesi olmadığını; sanat eğitimi yoluyla bireylere estetik duyguların ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinin daha önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda matematiğin öğrenilmesinde sanatsal eser ya da faaliyetlerden yararlanmanın bir yöntem olarak kullanılması önerilebilir.

Eğitim öğretim hayatı boyunca matematikten sürekli düşük not alan, korkan, uzak duran, başarısız olan birisi için matematikle sanatın ne bir ilişkisi ne de matematiğin sanatsal bir değeri olabilir. Fakat gerçekte durumun böyle olmadığı görülebilir. Hem matematiğin kendi iç disiplininde ve uyumunda bir sanatsal değer, estetik ve güzelliğin bulunması, hem de mimarlık, müzik, resim gibi sanat dallarındaki uygulamaları ile matematiğin iç içe olması bu yargıyı doğrular niteliktedir. Matematik ve sanat bileşenlerinin birbiriyle olan ilişkisini incelemek bu sebeplerden oldukça önemli konuma gelmektedir. Nasıl ki resimde bir renk uyumu, şiirde sözcükler arasında bir düzen, anlam bütünlüğü var ise matematikte de işlemler arasında bir düzen, problemi ve teoremi çözmedeki düşüncede bir güzellik ve uyum olduğu söylenebilir (Duru ve İşleyen, 2005).

Yapılan araştırmalarda sanatsal faaliyetlerin insanların bakış açısına olumlu yönde etki ettiği gözlenmiştir. Bu faaliyetlere örnek olarak seramik, müzik, yaratıcı drama, mozaik, resim, dans faaliyetleri örnek gösterilebilir. Priolo (2009) ilköğretim 4. sınıf öğrencileriyle disiplinler arası anlayışa göre yürüttüğü çalışmasında, bir sanat konusuyla matematik öğretimi yapıldığında öğrencilerin matematiksel bir beceriyi kazanıp kazanmadığını ön test-son test ölçme tekniğiyle araştırmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde, öğrenme sürecinde kendilerini daha iyi hissettiklerini ve matematik dersine yönelik motivasyonlarının çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Heally (2004) 10-14 yaş grubu öğrencilerin matematiğe karşı tutumlarında görsel sanatların etkisini araştırmıştır. Üç sömestr boyunca dönüşümlerin ve simetri konularının, matematik-sanat entegrasyonuna dayalı olarak, Escher'in resimlerinden yararlanılarak ele alındığı bir çalışma yürütmüştür. Çalışma sonucunda öğrencilerin bilişsel ve sosyal yönden gelişimlerinde olumlu değişimler gözlenmiştir. Katılımcılar bu şekilde hazırlanan materyallerin daha çekici ve ilginç olduğunu düşünmüş ve matematik dersine karşı olumlu tutum göstermişlerdir. Bu faaliyetler diğer disiplinler ile birleştirilip hem kişinin gelişiminde hem de akademik başarına olumlu yansıdığı görülmüştür. (Kütükçüler,1990) Yağışan, Köksal ve Karaca'nın (2014) yaptığı araştırma sonunda, müzik ile öğretilen konuların öğrencilerin başarılarının artmasında ve kalıcı öğrenmeler sağlanmasında etkili olduğu görülmektedir. Yine Yoong (2001)'e göre mizah ile matematik yapmak matematiği daha kolay, kullanışlı, anlamlı ve günlük hayatta kullanılabilir kılmaktadır (Uğurel ve Moralı, 2006, s. 40).

Matematik doğadaki nesnelerin biçimsel özelliklerini, işleyiş tarzlarını, ölçme ve hesaplamayı sağlayarak doğayı daha iyi tanımamızı ve dolayısıyla mimari ve sanat dallarında başarılı tasarımlar yapılmasına olanak sağlar. Sanatın içeriğinde bulunan tasarım, düzen, güzellik ve estetik gibi kavramların temelini matematik ve geometriyle doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Sanatçının eserini tasarlarken göz önünde bulundurduğu kavramlar, matematik kavramını içermektedir. Dolayısıyla güzellik kavramının, matematik ile ilişkili olduğu görülmektedir (Atabey,2023, s. 62). Bu bağlamda, bir disiplin ya da bilgi ve beceri alanına karşılık gelen matematik alanı ile sanatın ile iç içe geçtiği ya da birbirini çağrıştırdığı önemli ortaklıklar

içerdiği söylenebilir. Bu bağlamda sanatın; matematiği ve mantığı anlamada, yorumlamada, öğrenmede günlük yaşamla ilişkilendirmede kullanılacak önemli bir vasıta olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Bu çalışmanın temel problemini de, sanatın ya da sanatsal faaliyetlerin matematik eğitiminde bir yöntem olarak kullanılması durumunda öğrencilerdeki/bireylerdeki matematiğe karşı var olan/olabilecek korku ve kaygı gibi olumsuz duyguların giderilmesine katkı sunma durumunun incelenmesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, matematik ve sanat arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak öğrencilerde matematik ya da matematik öğrenme kaygı ya da korkusunun önüne geçebilecek; öğrenmeyi daha eğlenceli ve verimli bir hale getirebilecek "sanat destekli matematik eğitimi" yaklaşımına ilişkin tespit ve değerlendirmelerde bulunmaktır. Böylelikle, alanyazında sıklıkla ifade edildiği gibi ilkokuldan itibaren öğrencilerde matematik dersine ve matematik öğrenmeye karşı ortaya çıkan korku ya da kaygı duygularının, öğrenme süreçlerine olumsuz etkisini azaltacak bir yaklaşım ve yöntem olarak eğitimcilerin dikkatlerini sanat destekli matematik eğitimine çekmek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışma, alanyazına dayalı olarak yapılmış kuramsal bir çalışma özelliği taşımaktadır. Matematik, matematik dersi, öğrenme, matematik korkusu/kaygısı, sanat, sanat eğitimi ana kavramları çerçevesinde alanyazında var olan çalışmalar incelenerek matematik eğitimi ve sanat/sanat eğitimi kavramları arasındaki ilişkiler tespit edilmeye ve çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, alanyazına dayalı olarak matematik, matematik öğrenme ve bu öğrenme süreçlerinde yaşanan korku ve kaygılar ile bu korku ve kaygıların giderilmesinde sanattan nasıl yararlanılabileceğine ilişkin tespitlerde bulunulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak matematik eğitiminin amacı belirginleştirilmeye çalışılmış; ardından matematik öğrenme sürecinde korku/kaygı temelli yaşanan sorunlar ile bu sorunların aşılmasında daha eğlenceli bir içeriğe sahip olacak ve matematik ile yakın ilişkisi bulunan sanattan ve sanatsal etkinliklerden nasıl yararlanılabileceğine ilişkin tespitlere yer verilmiştir. Bu tespitleri anlamlı bir zemine oturtabilmek için öncelikle matematik eğitimi ile ilgili neyin amaçlandığı ya da amaçlanması gerektiği sorununa açıklık getirmek yararlı olabilir.

Matematik Eğitiminin Amaçları

Matematik eğitiminin amaçları, matematiksel düşünme becerilerini geliştirme, problem çözme yetkinliği kazandırma ve bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunları çözmelerine yardımcı olma gibi farklı hedefleri içerir. Matematik eğitimi, öğrencilerin analitik ve eleştirel

düşünme becerilerini geliştirmeyi hedefler. Matematiksel kavramları anlamak, verileri değerlendirmek ve sonuç çıkarmak bu eğitimin önemli bileşenlerindendir (National Council of Teachers of Mathematics [NCTM], 2000).

Matematik, öğrencilere karşılaştıkları problemleri tanımlama, çözme stratejileri geliştirme ve bu çözümleri uygulama yetisi kazandırır. Bu beceri, hayatın birçok alanında uygulanabilir ve bireylere mantıksal çözüm yolları sunar (Polya, 1945). Matematik eğitimi, bireylerin günlük yaşamda matematiğin önemini ve kullanımını anlamalarını sağlar. Para yönetimi, zaman planlama, mühendislik ve bilimsel düşünme gibi alanlarda matematiğin rolü büyüktür (Steen, 2001).

Diğer taraftan Skemp (1971), matematik eğitiminin, öğrencilerin soyut kavramları anlamalarını sağladığını; formüller, teoremler ve matematiksel modeller aracılığıyla dünyayı anlamlandırma yetisini geliştirdiğini ifade etmektedir. Kilpatrick vd. (2001) ise matematik eğitiminin, öğrencilerin akademik ve mesleki başarılarını artırmak için kritik bir rol oynadığını; zira matematiğin mühendislikten finansa kadar birçok alanda başarılı olmak için temel bir araç olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Buna rağmen, matematik öğrenme bağlamında öğrenci veya öğretmen kaynaklı, çoğu zaman da yaşamla ilişkilendirilememeye dayalı olarak birçok sorun yaşandığı söylenebilir. Bu sorunların doğru tespit edilmesi, nasıl aşılabileceği ile ilgili doğru bir strateji oluşturma açısından önemlidir.

Matematik Eğitiminde Yaşanan Zorluklar

Alanyazında, matematik eğitimi konusunda Türkiye'de ve Dünya'da birtakım sorunların yaşandığı ve istenilen düzeyde yapılamadığı ile ilgili tespitler bulunmaktadır. Bu tespitler eğitim programlarının sık sık değişimi, öğretmenlerin yeni programın felsefesi, yapısı ve içeriği hakkında bilgi sahibi olmamaları, aktif öğrenme yaşantılarından daha çok ezberci bir anlayışla öğretimin gerçekleştirilmeye yönelinmesi gibi faktörlere dayandığı söylenebilir. (Bekdemir, Çıltaş, Işık, 2008, s.179) Birçok insan için matematiğin, sadece sembol ve kurallardan oluşan bir içeriğinin olduğu ve eğitim yaşantıları boyunca öğrenmekte zorlanılan, karmaşık bir yeterlikler ağı olarak nitelendiği alanyazında da sıklıkla ifade edilmektedir (Eldemir, 2006, s.68). Eldemir'e (2006) göre matematik, herkesin en azından zorunlu temel eğitime başlandığında karşılaştığı, sevdiği ya da nefret ettiği, belki de korktuğu ve kaygı duyduğu bir ders, bir bilim dalıdır.

Matematik olmadan bilim, bilim olmadan teknoloji olamayacağı gibi, temel matematik bilgi ve becerileri edinmemiş birey yaşantısını sürdürmede, özgürleşmekte ve yaşam boyu öğrenme sürecinde çeşitli sorunlarla karşılaşacaktır (Ersoy,2003). İlköğretimin ilk yıllarında matematikle tanışan tüm öğrencilerin matematiğe karşı olan tutumlarının aynı olamadığı görülmektedir. Öğrencilerin matematik dersine karşı kaygı duyması ve matematik dersini sevmemesi; matematiği başaramama düşüncesi, matematik ile ilgili konularla uğraşmak

istememesinin sebebidir. (Medikoğlu, 2020, s.38). Matematik kaygısı yaşayan öğrencilerin derste işlenecek konuları anlamayarak başarısız olması durumunun da kaygının doğal bir sonucu olduğu bilinmektedir.

Matematik Eğitiminde Kaygı

Matematik eğitiminde kaygı, öğrencilerin matematikle ilgili derslerde başarısız olma korkusuyla veya yetersizlik hissiyle yaşadığı bir duygudur. Bu kaygı, öğrencilerin matematik dersine olan ilgilerini azaltabilir, başarılarını olumsuz etkileyebilir ve uzun vadede matematikten tamamen uzaklaşmalarına neden olabilir.

Matematik kaygısının oluşmasına katkıda bulunan birçok faktör bulunmaktadır. Medikoğlu'na (2020) göre, öğrencilerin matematik dersine karşı duydukları kaygı, matematiği başaramama düşüncesinden ve matematikle ilgili konularla uğraşmak istememelerinden kaynaklanmaktadır. Öğrenciler, matematik dersinde zorlandıkça ve başarı sağlayamadıkça, kaygı düzeyleri artar ve matematiğe karşı olumsuz bir tutum geliştirirler.

Matematik kaygısı hem bilişsel hem de duygusal süreçleri etkileyerek öğrencilerin matematikle olan ilişkilerini şekillendirir. Öğrenciler matematiksel problemleri çözmede zorluk yaşadıklarında bu kaygı artabilir, bu da bir kısır döngüye neden olabilir: Kaygı performansı düşürür, düşük performans da daha fazla kaygıya yol açar.

Öğrenciler, katı ve tekdüze öğretim yöntemleri, aşırı baskı ve hata yapma korkusu nedeniyle matematikten uzaklaşabilirler. Öğretmenlerin yüksek beklentileri ve öğrenciler üzerindeki sınav baskısı, matematik kaygısının artmasına neden olabilir. Araştırmalar, öğrencilerin kaygı yaşadığı durumlarda, bilişsel süreçlerinin olumsuz etkilendiğini ve matematik performanslarının düştüğünü göstermektedir (Ashcraft ve Ridley, 2005).

Ailelerin ve çevrenin matematik hakkında olumsuz tutumları, çocukların matematiğe yönelik algılarını şekillendirebilir. "Matematik zor" ya da "herkes matematik yapamaz" gibi inançlar, öğrencilerin özgüvenini azaltarak kaygıyı artırabilir. Aile içi tutumlar, çocukların matematikle olan ilişkilerini doğrudan etkileyebilir (Maloney, Ramirez, Gunderson, Levine ve Beilock, 2015).

Matematik, soyut kavramları içermesi nedeniyle bazı öğrenciler için zorlayıcı olabilir. Matematiksel formüller ve işlemler soyut ve anlaşılması güç görüldüğünde öğrenciler bu konularda zorlanabilir ve kaygı hissedebilirler. Özellikle soyut kavramların öğrencilere doğru bir şekilde aktarılmadığı durumlarda, bu kavramları anlamakta zorluk çekmeleri matematik kaygısını artırabilir (Beilock, 2008).

Matematik kaygısı olan öğrenciler, sınavlarda ve derslerde düşük performans sergileyebilirler. Kaygı, problem çözme yeteneğini engelleyerek öğrencinin matematiksel düşünme sürecini sekteye uğratır. Matematik kaygısının, özellikle sınav performansını olumsuz etkilediği ve

düşük akademik başarıya neden olduğu bilinmektedir (Hembree, 1990). Matematik kaygısı, öğrencilerin matematik yapma yeteneklerine dair öz yeterlilik algılarını olumsuz yönde etkileyebilir. Öz güven eksikliği, öğrencilerin matematiğe karşı ilgisiz ve başarısız hissetmelerine yol açabilir. Matematik kaygısı, öğrencilerin özgüvenini zedeleyerek gelecekte matematikle ilgili alanlarda çalışma isteğini azaltabilir (Ashcraft & Krause, 2007). Matematik kaygısı olan bireyler, matematikle ilgili görevlerden ve derslerden kaçınma eğiliminde olabilir. Bu, öğrencilerin matematik öğrenme fırsatlarını sınırlayarak uzun vadede daha büyük akademik ve kariyer sorunlarına yol açabilir. Matematik kaygısına sahip öğrencilerin, gelecekte matematik gerektiren kariyerlerden kaçındığı gözlemlenmiştir (Beilock ve Willingham, 2014).

Sanat ve Kaygı İlişkisi

İnsan ve sanat arasındaki ilişki, insanlığın en eski dönemlerinden günümüze kadar derin ve çok boyutlu bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Sanat, insanların kendilerini ifade etme, dünya ve çevrelerindeki gerçekliği anlamlandırma aracı olarak ortaya çıkmıştır. Tarih öncesi mağara resimlerinden modern dijital sanata kadar insanlar, sanatı hem kişisel hem de toplumsal kimliğin bir parçası olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda sanat, estetik duyguların, kültürel değerlerin ve bireysel deneyimlerin dışavurumu olarak tanımlanır.

Sanat, insan beyninde hem bilişsel hem de duygusal süreçleri harekete geçiren bir deneyim sunar. Zeki (2001), sanatı anlamanın nörolojik temelleri üzerine çalışarak, beynin belirli bölgelerinin sanatsal estetiği algılamak için özelleştiğini göstermiştir. Sanat, sadece estetik bir deneyim sunmaz, aynı zamanda duygusal durumları ifade etme ve düzenleme kapasitesi sağlar. Sanatın, insanın duygusal durumlarını anlamlandırmasına ve başa çıkmasına yardımcı olduğu düşünülür.

Sanatın evrimsel süreçte önemli bir işlevi olduğu tartışılmaktadır. Dissanayake (1992), sanatın insanlığın evriminde sosyal bağları güçlendirmek, grup kimliğini pekiştirmek ve kültürel değerleri aktarmak için kullanıldığını ileri sürer. Sanat, ritüel ve törensel faaliyetlerle bağlantılı olarak grup içi uyumu artırmış, insan topluluklarının sosyal organizasyonunu güçlendirmiştir.

Sanat, kültürel ve toplumsal bağlamda önemli bir iletişim aracı olmuştur. Farklı toplumlar ve kültürler, sanatı değerleri, inançları ve sosyal yapılarını yansıtmak için kullanmışlardır. Hall (1997), sanatın kültürel kimlik oluşturma sürecinde önemli bir araç olduğunu savunur. Toplumların geçmişlerini, geleneklerini ve vizyonlarını sanat yoluyla gelecek nesillere aktardıkları bilinmektedir.

Sanat, bireylerin bilişsel ve yaratıcı becerilerini geliştirmede de kritik bir rol oynar. Eğitimde sanat, öğrencilerin yaratıcılığını, problem çözme becerilerini ve eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirmektedir. Eisner (2002), sanat eğitiminin öğrencilerin hem bilişsel hem de estetik gelişiminde önemli olduğunu vurgular. Sanat, insan gelişiminde özgün düşünme, yaratıcı ifade ve kişisel büyüme aracı olarak yer alır.

Felsefi olarak sanat, insanın gerçekliği anlama ve yorumlama girişimi olarak görülür. Kant (1790), sanatın estetik yargılar yoluyla insan zihninde özerk bir deneyim sunduğunu belirtir. Sanat, bu bağlamda insanın doğa ve kendi varoluşu ile kurduğu ilişkileri sorgulama aracı olarak da kullanılmıştır.

İnsan ve sanat arasındaki ilişki, bireyin duygusal, bilişsel ve kültürel dünyasını zenginleştiren, evrimsel köklere dayanan ve toplumsal yaşamın her alanını etkileyen derin bir bağdır. Sanat, insan deneyimini anlamlandırma ve ifade etme aracı olarak geçmişten günümüze vazgeçilmez bir rol oynamaktadır.

Sanat Destekli Eğitimin Genel Özellikleri ve İlkeleri

Sanat destekli eğitim, öğrenme süreçlerinde sanatı bir araç olarak kullanarak öğrencilere farklı bakış açıları kazandırmayı ve onların yaratıcılıklarını, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlar. Sanatın çok yönlü ve disiplinler arası doğası, bu tür bir eğitimi daha esnek, estetik ve birey odaklı bir hale getirir.

Sanat destekli eğitim, öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirir. Öğrencilere, problem çözme süreçlerinde farklı ve özgün yaklaşımlar sergileme fırsatı sunar. Yaratıcılığın teşvik edilmesi, öğrencilerin fikir üretme kapasitelerini artırır ve yenilikçi düşünme becerilerini güçlendirir (Eisner, 2002).

Sanat destekli eğitim, farklı disiplinlerle (matematik, fen, dil, sosyal bilimler) sanatın entegre edilmesi üzerine kuruludur. Bu yaklaşım, öğrenilen kavramların daha somut ve anlamlı hale gelmesine yardımcı olur. Örneğin, bir matematik dersinde geometrik şekillerin resim sanatıyla ilişkilendirilmesi, öğrencilerin matematiksel kavramları daha iyi anlamalarını sağlar. Sanat, soyut düşünceleri somutlaştırarak öğrenmeyi pekiştirir (Bresler, 1995).

Sanatın eğitimde kullanılması, sadece bilişsel değil, aynı zamanda duygusal gelişimi de destekler. Sanat, öğrencilerin duygusal ifadelerini ve empati becerilerini geliştirir. Sanat yoluyla öğrenciler, kendi duygusal dünyalarını keşfetme ve başkalarının deneyimlerine dair anlayış geliştirme fırsatı bulurlar. Bu süreç, öğrencilere kendilerini daha iyi tanıma ve sosyal ilişkilerini geliştirme imkânı sunar (Winner, 2000).

Sanat destekli eğitim, öğrencilere eleştirel düşünme ve analitik beceriler kazandırır. Öğrenciler sanat eserlerini analiz ederken, farklı bakış açılarını değerlendirme ve kendi yorumlarını geliştirme becerisi kazanırlar. Sanatsal süreçler, problem çözme ve karar verme yeteneklerini güçlendirir, öğrencilere farklı durumlarda alternatif çözümler üretme fırsatı sunar (Burton, Horowitz ve Abeles, 1999).

Sanat destekli eğitim, öğrencilerin öz-yeterlilik algılarını artırır. Kendi yaratıcı süreçlerine dahil olan öğrenciler, başarılarını somut olarak görebilir ve bu da özgüvenlerinin artmasına yol açar.

Özellikle sanatın, başarıya ulaşmanın birden çok yolu olduğunu göstermesi, öğrencilerin farklı yeteneklerini fark etmelerine ve bu yetenekleri geliştirmelerine yardımcı olur (Eisner, 2002).

Sanat destekli eğitim, öğrencilerin estetik anlayışlarını ve sanatsal duyarlılıklarını geliştirir. Estetik düşünme, bireylerin hem sanatsal hem de günlük yaşamlarındaki olay ve olgulara duyarlı ve bilinçli bir şekilde yaklaşmalarını sağlar. Eğitimde estetik unsurların kullanılması, öğrencilerin dünyayı daha derin bir bakış açısıyla algılamalarını ve sanatsal değerleri takdir etmelerini kolaylaştırır (Langer, 1953).

Sanat etkinlikleri, grup çalışmaları ve ortak projelerle sosyal becerilerin gelişimine katkıda bulunur. Öğrenciler, bir arada çalışarak sanatsal süreçleri birlikte deneyimleyebilir, bu da iletişim, iş birliği ve takım ruhunu geliştirmelerine yardımcı olur. Sanat, bireysel ve grup başarılarını kutlamayı teşvik ederek sosyal ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlar (Winner, 2000).

Howard Gardner'ın çoklu zekâ kuramı, sanat destekli eğitimin temellerinden biridir. Sanat, özellikle görsel-uzamsal, müziksel, bedensel-kinestetik ve içsel zekaların gelişimine katkıda bulunur. Bu zekâ türlerinin desteklenmesi, öğrencilerin farklı yeteneklerini keşfetmelerine ve kendilerini daha iyi ifade etmelerine olanak tanır (Gardner, 1983).

Sanat destekli eğitim, öğrencilerin yaratıcı, eleştirel ve duygusal gelişimlerine katkıda bulunan, çok boyutlu bir öğrenme yaklaşımı sunar. Disiplinler arası, birey odaklı ve estetik temelli bir eğitim modeli olan sanat destekli eğitim, öğrencilere akademik başarıların ötesinde, hayat boyu sürecek beceriler kazandırır. Bu nedenle sanat destekli eğitim, modern eğitim sistemlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Matematik Eğitiminde Sanat Destekli Eğitimin Kullanımı

Matematik eğitiminde sanat destekli eğitim, öğrencilerin matematiksel kavramları daha somut ve anlaşılır bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olmak amacıyla sanatsal yöntemlerin kullanıldığı bir yaklaşımdır. Bu yöntem, matematiksel düşünme becerilerini geliştirmede, yaratıcı problem çözme yeteneklerini artırmada ve öğrencilerin matematik dersine yönelik motivasyonlarını yükseltmede önemli bir rol oynar.

Yılmaz ve Kaya (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, sanat destekli matematik eğitiminin öğrencilerin matematik başarısı üzerindeki olumlu etkileri ortaya konmuştur. Bu çalışma, sanat ile matematik arasında köprü kurmanın, soyut matematiksel kavramların daha anlaşılır hale gelmesini sağladığını ve öğrencilerin matematiksel kavramları daha derinlemesine öğrenmelerine katkıda bulunduğunu göstermiştir.

Sanat destekli eğitim, geometri, fraktal geometrisi, simetri ve oran gibi matematiksel kavramların sanat yoluyla somut hale getirilmesini sağlar. Burton (2010), bu tür bir yaklaşımın

öğrencilere sadece matematiksel kavramları öğretmekle kalmadığını, aynı zamanda onların yaratıcı düşünme becerilerini de geliştirdiğini vurgulamaktadır.

Matematik ve sanatın disiplinler arası entegrasyonu, öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirir ve matematiği daha ilgi çekici hale getirir. Bu yöntem, özellikle küçük yaştaki öğrenciler için faydalıdır. Furner ve Worrell (2017), sanatın öğrencilerin öğrenme süreçlerine dahil edilmesinin, öğrencilerin hem matematiğe karşı olan olumsuz tutumlarını değiştirdiğini hem de matematik kaygısını azalttığını belirtmiştir. Bu durum, öğrencilerin matematiği korkulan bir ders olmaktan çıkarıp, daha eğlenceli ve yaratıcı bir süreç olarak görmelerine yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak, sanat destekli matematik eğitimi, öğrencilerin matematiksel düşünme becerilerini geliştirirken, onların yaratıcı yönlerini de destekleyen etkili bir öğretim yaklaşımıdır. Bu yöntem, öğrencilerin matematiksel kavramları daha kolay anlamalarını sağlamakta ve matematik derslerine yönelik olumlu tutumlar geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Matematik ve sanat arasında içerik olarak yakın bir ilişki vardır. Sanat, matematiksel şekil ya da sembollerin esteki bir duyguyla düzenlenmiş şeklidir.

- Sanat destekli matematik eğitimi, öğrencilere matematikle yaratıcı bir şekilde etkileşimde bulunma ve problem çözme becerilerini geliştirme fırsatı sağlar.

- Sanat çözülmek üzere problem icat eder. Matematik dersinde sanat eğitimi aracılığıyla işlemek çocukta yaratıcı düşünceyi, anında ve yerinde karar vermeyi, değerlendirme ve hemen sonuç alma yeteneği geliştirir.

- Sanat doğası gereği hayal etme çalışmaları yapılmasına olanak sağlar. Sanat bir değişiklik ve bu değişiklikten daha iyi bir yol oluşturmak için yegâne araçtır. Bu sebeple matematik dersinde oluşan problemlere alternatif yol geliştirmeyi, çözüm yolları üretmeyi geliştirip somut hale dönüştürür.

- Sanat hayattaki kültürel zenginliği keşfetmek ve vurgulamak için imkanlar sunar. Bu sebeple duyarlılık ve empati için yapılması gerekenleri araştırmaya motive eder. Matematik ile derslerde sunulan farklı çözüm önerilerini anlamayı, tek bir çözüm yolunun değil farklı alternatiflerin var olduğunu göstermede yardımcı olur.

- Matematik öğrenenlerde korku ve kaygı üretirken sanat estetik zevki ve psikolojik rahatlığı destekler.

- Matematik öğretiminde sanatsal çalışma rahatlığı ve estetiğinden faydalanılarak matematik başarısı ve sevgisinin artması kolaylaşabilir.

Alanyazın incelendiğinde Kaya ve Yılmaz'ın (2021) çalışmasında sanat destekli matematik eğitiminin öğrencilerin matematik kaygısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sanat ve matematik derslerinin birlikte işlenmesi sonucu, öğrencilerin matematik derslerine karşı olan kaygılarının azaldığı ve derse olan ilgilerinin arttığı tespit edilmiştir. Baloğlu ve Koçak (2006) matematik kaygısının öğrenciler üzerindeki etkilerini incelediği çalışmada, kaygının öğrencilerin akademik performanslarını nasıl olumsuz etkilediğini ve bu durumun matematik başarılarına olan etkilerini ortaya koymuştur. Sonucunda ise yüksek matematik kaygısı yaşayan öğrenciler, matematik derslerinde daha düşük performans sergilediği; matematik kaygısının cinsiyet ve akademik sınıf gibi değişkenlerle farklılık gösterdiği, genellikle kız öğrencilerin matematik kaygısı, erkek öğrencilere göre daha yüksek bulunduğu sonucu çıkmıştır.

Sanatın matematik kaygısını azaltmadaki etkisi üzerine yapılan araştırmalar, sanatsal etkinliklerin matematik eğitimine entegre edilmesinin öğrencilerin kaygı düzeylerini düşürebileceğini göstermektedir. Sanat, öğrencilerin matematiksel kavramları daha somut ve anlaşılır bir şekilde deneyimlemelerini sağlar. Bu da matematiğe karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine ve kaygı düzeylerinin azalmasına yardımcı olabilir.

Özellikle görsel sanatların matematik eğitiminde kullanılması, soyut matematiksel kavramların öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayarak, başarılarını artırır ve matematiği daha eğlenceli hale getirir. Bu tür entegrasyonlar, öğrencilerin matematik kaygısıyla başa çıkmalarını kolaylaştırır. Ayrıca, sanat ve matematiğin disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması, öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini de geliştirir ve bu da kaygı düzeylerini düşüren bir etki yaratabilir.

ÖNERİLER

- Matematik ders programları ya da ders kitaplarında matematik ve sanat ilişkisine ilişkin öğretmen ve öğrencilere yönelik bilgilendirici ve yönlendirici açıklamalara ve örneklendirmelere; bu açıklamaları destekleyecek görselleştirmelere yer verilmesi yararlı olabilir.
- Öğretmenlere derslerde nasıl kullanılabileceğine dair hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.
- Bu bağlamda sanat ve sanatsal faaliyet ve ürünlerin kullanıldığı matematik eğitimi konusunda farklı öğretim kademelerine ve matematiğin farklı ünite ve konularına yönelik deneysel araştırmaları yapılarak akademik başarıyı artırma, kaygı ve korkuyu giderme gibi değişkenler üzerindeki etkilerin test edilmesi önerilebilir.
- Diğer taraftan sanatın ve sanat desteğinin, yalnızca matematikle değil, diğer disiplin alanlarının öğretiminde de yararlanılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Arnheim, R. (1969). Visual thinking. University of California Press.

Ashcraft, M. H., ve Krause, J. A. (2007). Working memory, math performance, and math anxiety. *Psychonomic Bulletin & Review, 14*(2), 243–248. https://doi.org/10.3758/BF03194059

Ashcraft, M. H., ve Ridley, K. S. (2005). Math anxiety and its cognitive consequences: A tutorial review. *Handbook of Mathematical Cognition*, 315-327.

Atabey, F. (2023). *Sanat ve matematik arasındaki ilişki üzerine bir inceleme*. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 15(2), 60-70.

Beilock, S. L. (2008). Math performance in stressful situations. *Current Directions in Psychological Science, 17*(5), 339-343. https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2008.00602.x

Beilock, S. L., ve Willingham, D. T. (2014). Math anxiety: Can teachers help students reduce it? *American Educator*, 38(2), 28-32.

Bresler, L. (1995). The subservient, co-equal, affective, and social integration styles and their implications for the arts. *Arts Education Policy Review, 96*(5), 31-37.

Bekdemir, M., Çıltaş, A., & Işık, A. (2008). İlköğretim matematik öğretmenlerinin yeni matematik programına ilişkin görüşleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 167-188.

Brown, J., ve Smith, P. (2018). The impact of integrating visual arts into mathematics education on students' math anxiety. *Journal of Educational Research*, 111(4), 345-360.

Burton, J. M. (2010). *Learning in and through art: A guide to discipline-based art education*. Getty Publications.

Burton, J. M., Horowitz, R., ve Abeles, H. (1999). Learning in and through the arts: Curriculum implications. *Champions of Change: The Impact of the Arts on Learning*, 35-46.

Csikszentmihalyi, M. (1996). Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention. Harper Perennial.

D'Ambrosio, U. (2006). Ethnomathematics: Link between traditions and modernity. *ZDM*, 38(3), 242-252.

Dehaene, S. (2011). *The number sense: How the mind creates mathematics* (Revised ed.). Oxford University Press.

Dewey, J. (1934). *Art as experience*. New York: Minton, Balch & Company.

Dissanayake, E. (1992). *Homo aestheticus: Where art comes from and why*. Free Press.

Duru, A., & İşleyen, T. (2005). Matematik ve sanat ilişkisi: Matematiğin estetik boyutu. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 30(138), 34-42.

Esi, A. (2017). Matematik ve sanat arasındaki bağlantıların eğitimi. *Sanat Eğitimi Dergisi*, 45, 515-520.

Eisner, E. W. (2002). *The arts and the creation of mind*. Yale University Press.

Eldemir, C. (2006). Öğrencilerin matematik korkusunun nedenleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 55-67.

Ersoy, Y. (2003). Matematik eğitimi ve matematiksel okuryazarlık. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (24), 82-92.

Furner, J. M., & Worrell, N. (2017). The importance of using manipulatives and the arts in teaching mathematics today. *Transformations*, 3(1), 1-17.

Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.

Geary, D. C. (1995). Reflections of evolution and culture in children's cognition: Implications for mathematical development and instruction. *American Psychologist*, 50(1), 24-37.

Geertz, C. (1973). The interpretation of cultures: Selected essays. Basic Books.

Gombrich, E. H. (1994). The story of art. Phaidon Press.

Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage Publications.

Heally, H. (2004). Visual arts and student attitudes towards mathematics: An interdisciplinary approach. *Mathematics Teaching in the Middle School*, 10(1), 32-40.

Hembree, R. (1990). The nature, effects, and relief of mathematics anxiety. *Journal for Research in Mathematics Education, 21*(1), 33-46. https://doi.org/10.2307/749455

Hilbert, D. (1900). *Mathematical problems*. American Mathematical Society.

Kant, I. (1790). *Critique of Judgment*. Hackett Publishing Company.

Kilpatrick, J., Swafford, J., ve Findell, B. (Eds.). (2001). *Adding it up: Helping children learn mathematics*. National Academy Press.

Kütükçüler, L. (1990). *Sanat eğitiminin insan psikolojisine etkisi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Langer, S. K. (1953). *Feeling and form: A theory of art developed from philosophy in a new key*. Scribner.

Malchiodi, C. A. (2007). The art therapy sourcebook. McGraw-Hill.

Maloney, E. A., Ramirez, G., Gunderson, E. A., Levine, S. C., & Beilock, S. L. (2015). Intergenerational effects of parents' math anxiety on children's math achievement and anxiety. *Psychological Science, 26*(9), 1480-1488. https://doi.org/10.1177/0956797615592630

Medikoğlu, M. (2020). Öğrencilerin matematik dersine karşı tutumları ve kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(4), 30-45.

National Council of Teachers of Mathematics [NCTM]. (2000). *Principles and standards for school mathematics*. Reston, VA: Author.

Polya, G. (1945). *How to solve it: A new aspect of mathematical method*. Princeton University Press.

Priolo, G. (2009). Interdisciplinary teaching of mathematics and arts: Impact on student achievement in 4th-grade. *Elementary Education Journal*, 14(3), 221-234.

Russell, B. (1919). *Introduction to Mathematical Philosophy*. George Allen & Unwin.

San, İ. (1983). *Sanat eğitimi ve çağdaşlaşma*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

Skemp, R. R. (1971). *The psychology of learning mathematics*. Penguin Books.

Steen, L. A. (2001). *Mathematics and democracy: The case for quantitative literacy*. National Council on Education and the Disciplines.

Stewart, I. (2015). *Mathematics: A very short introduction*. Oxford University Press.

Tolstoy, L. (1995). *What is art?* Penguin Classics.

Uğurel, I., ve Moralı, S. (2006). Matematik ve mizah: Matematiksel mizahın kullanımı ve etkileri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 24, 35-44.

Yağışan, H., Köksal, E., & Karaca, E. (2014). Müzik destekli matematik öğretiminin öğrenci başarısı üzerindeki etkisi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39(176), 292-307.

Yılmaz, G., ve Kaya, E. (2021). Art-supported mathematics education and its impact on students' achievement.

Zeki, S. (2001). Art and the brain. *Journal of Consciousness Studies, 6*(6-7), 76-96.

Winner, E. (2000). The arts and academic achievement: What the evidence shows. *Journal of Aesthetic Education, 34*(3-4), 11-75.

MONTESSORI APPROACH AND PEER-ASSISTED LEARNING METHOD: PERSPECTIVES OF TEACHERS WORKING IN SPECIAL EDUCATION[1]

Bahar Cansu KARA
Dr., Independent Researcher, Child Development Specialist

Yeşim FAZLIOĞLU
Prof. Dr., Trakya University Faculty of Education, Department of Disability Studies

ABSTRACT

The purpose of this study is to explore the perspectives of teachers working with children with special needs in relation to the Montessori approach and PAL. The qualitative research model was chosen as the study model. The study was conducted between November 2022 and March 2023. The study group consisted of 22 teachers working in different settings and grade levels with children with special needs in Edirne and Samsun in Turkey. The study group was selected using the convenience sampling method. The data collection instrument is a standardized open-ended interview form. The data were analyzed using the content analysis method. The result of this study shows that the teachers who work with children with special needs have little experience with the Montessori approach and peer supported learning methods. It was found that teachers were willing to broaden their perspectives and experiences with the Montessori approach and peer supported learning methods.

Keywords: Montessori approach, peer-assisted learning method, children with special needs, teachers working in special education.

INTRODUCTION

Montessori approach, which the child decides what he/she wants to learn in a way to encourage children to develop interests in learning in a free environment. Maria Montessori, the creator of the Montessori approach, had different views of education and divided the development of individuals into four stages: the absorbent mind (birth to age 6), the conscious imagination (ages 6-12), the new identity (ages 12-18) and the maturity (ages 18-24) (Lillard, 2014).

The Montessori approach supports children's development with five key areas of learning in the Montessori environment: practical life, sensory, language, mathematics, culture, and cosmos. These five key areas of learning have their own specific materials about certain knowledge and skills for children's improvement. The main goal of the Montessori approach is

[1] Ethics committee approval for this research was obtained from Trakya University Rectorate Social and Human Sciences Research Ethics Committee with the ethics committee decision dated 30.11.2022 and numbered 10/40.

for children to discover by themselves. Montessori's intention for children was that through this discovery of themselves, children achieve independence (Gici-Vatansever and Ahmetoglu, 2019).

Children are similar, but they also have characteristics that make them different from one another. As they develop their self-image, children recognize and respond to their differences. This usually happens right after they enter the preschool setting (Lawrence, 2006). It is important to know the children well and see what they can do. According to Maria Montessori, working in this focus and having direct experiences in the environment is necessary for self-development (Lillard, 2014). The behavior that increases self-esteem is the connection between the support that the teacher gives to the students' choices and the encouragement of the students to make their choices (Castellanos, 2002). Children gather their own experiences, in this case the children are independent from the teacher, which supports the development of self-awareness (Lillard, 2014).

Peer-assisted learning (PAL), or peer tutoring, can be explained as the sharing of knowledge and skills to support or help someone in a similar social group (Topping and Ehly, 2009). In addition, some of the PAL methods support skills, while others are for knowledge sharing. PAL not only leads to academic achievement, but also improves self-esteem, self-confidence, and empathy among peer collaborators, as Topping and Ehly (2009) pointed out. Peer collaboration can help peers feel good about themselves and their peers while sharing responsibility and motivation together.

PAL includes peer modeling, peer education, peer counseling, peer monitoring, and peer assessment, which are all part of a big picture of peer sharing. PAL helps improve skills such as paying attention, preparation and planning, active listening, self-correction, problem solving, asking for help, self-assessment, and responsibility. Many of the students in special education struggle with these skills, especially disabled students, children with learning disabilities, and attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD) learners. The well-structured tutoring activities produced the most benefits, while the teachers successfully planned the peer sharing content (Scruggs, et al., 1986). Thus, not only does the tutor benefit from such an experience, but the tutor also enjoys the activity. In Scruggs, et al.'s (1986), study in which students with behavior disorder tutored other students, it was claimed that they achieved many social improvements from the behavior disordered tutors working with students with and without special needs. The literature asserts that students with special needs benefit from academic tutoring (Mastropieri and Scruggs, 2009).

Students with physical and psychological differences may need special education by matching educational variables to their developmental characteristics. In special education, the environment needed for the student to achieve the desired goals is organized and provided by specially trained personnel, regardless of the student's difference to develop and educate

productive individuals who are involved in society (Sari, 2011). The Montessori approach contains important principles for the education and development of children with different learning styles and special needs. The Montessori approach and the PAL method are recommended by many scholars to raise independent children who learn at their own pace (AuCoin and Berger, 2021; Hiles, 2018; Kayili, 2016; Lillard, 2012; Lillard, et. al., 2017; Long, et. al., 2022; Marshall, 2017; Santhanalakshmi and Naomi, 2021; Sinclair, Gesel, and Lemons, 2019; Tympa et. al., 2020).

The purpose of this study was to explore the perspectives of teachers working with children with special needs in relation to the Montessori approach and PAL. The information obtained after the standardized open-ended interview form was carried out in the light of the following sub-purposes:

1. Understanding of teachers' perspective on Montessori approach,
2. Implementation of the co-education of mixed age groups in the classrooms,
3. Consideration of teachers on PAL,
4. Perception of teachers on the approach of the Montessori method on PAL,
5. The willingness of the teachers to participate in the training to improve themselves in using PAL as stipulated by the Montessori method.

METHOD

The qualitative research model chosen as the research model to help to present the current situation in depth and in detail (Karatas, 2017). In this study, it is aimed to examine and present the knowledge and practices of teachers working in special education about the Montessori approach and PAL in detail. That is the reason why, qualitative research model was used.

The sample of this study was chosen with the convenience sampling method, included in the purposive sampling method. Participants were chosen with a "purpose" to represent specific criteria (Richie et al., 2003). The teachers working in special education, whose universe was created by the researcher, were reached and the study group of the research was formed with the aim of the teachers who voluntarily accepted to do the online interview form.

Participants were 22 teachers working in different fields in different grades with children with special needs in Turkiye between November 2022-March 2023. Eleven of the teachers said they are integrating Montessori approach and/or PAL method to in-class activities, six of them replied as they partially implement the method in class and four teachers replied that they do not use it. Demographic characteristics about the participants can be seen as below:

Table 1. *Frequency values regarding demographic characteristics of teachers participating in the research*

Demographic Characteristics		**f**
Age	23-28	5
	32-39	8
	40-49	4
	50-61	5
City	Edirne	15
	Samsun	7
Educational Background	Bachelors	19
	Masters	3
Departments that Participants Graduated from	Primary School Teaching	6
	Pre-school Teaching	4
	Child Development	3
	Textile	2
	Special Education	1
	Psychology	1
	Sociology	1
	Physical Therapy and Rehabilitation	1
	Ceramics and Glass Technologies	1
	Handmade & Decorative Arts	2
Grade Participants Teaching	Early Childhood and Kindergarten	7
	Primary School	5
	Kindergarten and Primary School	4
	Secondary School	1
	High School	5
Total		**22**

Standardized open-ended interview form used to be as a data collection tool. A standardized interview form prevents unpredictable execution of the preparatory process of the protection of the interview via asking relevant questions or asking questions detailing on the information given (Patton, 2014). The authors informed the participants about the research and those who wished to participate were given the online interview form to complete. Online interview form allows it to be presented in the same order and style (Fraenkel, et. al., 2012).

The interview form that had fourteen open-ended questions sent to the teachers online. Participants were asked to answer in written form. The purpose of the written interview is that the teachers participating in the research do not know the researchers. In this way, it is aimed to prevent the negativities and data loss that may be experienced in interviews. The fact that the teachers, who were asked questions about the content, feel comfortable and give answers to the questions, increases the reliability of the study as well. Truth value, consistency, neutrality, applicability (Noble and Smith, 2015) was also applied to this study to strengthen the perspective of reliability and validity in qualitative research.

Content analysis method was used to analyze the data collected for this research. Content analysis is a scientific method that assists in the systems and objective study of written and oral materials. Content analysis (Cohen et. al., 2000), which is a data analysis method in which it is explained with minimum inference for broader problems. Content analysis can also be viewed as the explanation of narratives and the privatization of hiding places. Content analysis, provides an in-depth analysis of the data and highlights important points (Miles and Huberman, 1994).

In the content analysis, the reasons behind the teachers' opinions were gathered under five main headings with the questions directed to the teachers. These titles are: Montessori Concept and Practices; Observations on Montessori and Observations on Mixed Age Groups; PAL Concept and Practices; Combining Montessori Approach and PAL, Teacher Competencies of Montessori Approach and PAL; Enhancing the Teaching Methods.

Before collecting information from teachers, themes were found and arranged. Coding was done on the perception of Montessori and PAL, which forms the basis of the research. The theming and coding are processed in the content analysis. As a result of the definition, interpretation and coding of the interviews, these five thematic categories became the result. The names of the teachers were not used for confidentiality; preferred coding as Teacher 1 *(T1)* has been done. The answers were summarized and interpreted according to the following categories:

Table 2. *Themes and explanations*

	Theme	Explanation
Theme 1	Montessori Concept & Practices	What is your perspective about the Montessori approach? What are your thoughts on Montessori education? Do you use the Montessori approach as an in-class method? What are your thoughts about it?
Theme 2	Observations on Montessori and Observations on Mixed Age Groups	What are your thoughts on the positive and negative aspects of the Montessori approach? What is your perspective on the co-education of mixed age groups in your classes?
Theme 3	PAL Concept & Practices	What is your perspective about the peer assisted learning method (PAL)? What are the positive and negative aspects? What are your thoughts about it? Do you benefit from PAL in your classroom? What are your thoughts about it?
Theme 4	Combining Montessori Approach and PAL, Teacher Competencies of Montessori Approach and PAL	What is the approach of the Montessori method on PAL? Can you explain your perspective on this matter? To what extent do you consider yourself competent to use PAL as prescribed by the Montessori approach?
Theme 5	Enhancing the Teaching Methods	Would you like to participate in the training to improve yourself in using PAL as stipulated by the Montessori method?

FINDINGS

The findings obtained from the analysis of the collected data in line with the sub-purposes of the research are given below as well as participants' views on the subjects are as follows:

Findings Related to First Sub-Problem

Understanding of teachers' perspective on Montessori approach will be given below in Table 3.

Table 3. *Findings related to understanding of teachers' perspective on Montessori approach*

Understanding of teachers' perspective on Montessori approach	**f**
Education based on interests and skills	8
Learning by doing and experiencing	7
Education according to individual differences	4

Many of the participants found the Montessori approach very positive and effective, while some of them were complaining about the prices of the materials and how difficult it was to get them.

Some of the answers on the participants perspective on Montessori approach can be seen as below:

"I think that Montessori applications with a single educator in education classes where there are multiple students are difficult for the educator. However, I think that it can be beneficial for children in special-needs classes to take care of each child's differences and to realize the teaching in this way. (T8)"

"Montessori education is an educational approach in which each child is unique and special, progresses at their own learning pace, can choose what they want from pre-prepared materials and repeat as much as they want, and where freedom of movement is high without being tied to the table. Students with autism will be able to become obsessed by working with the same material over and over again without getting bored. I think that the Montessori method can be used more effectively in students with mild disabilities, as medium-heavy students need to be a model and have a great need for physical assistance. (T17)"

Findings Related to Second Sub-Problem

Implementation of the co-education of mixed age groups in the classrooms will be given below in Table 4.

Table 4. *Findings related to implementation of the co-education of mixed age groups in the classrooms*

Implementation of the co-education of mixed age groups in the classrooms	**f**
It enables the child to discover his/her interests and skills and also allows them to progress in a program	7
The materials are expensive and not easily accessible	5
Learning by doing and experiencing	3

Some of the answers on the participants perspective on implementation of the co-education of mixed age groups in the classrooms can be seen as below:

"It is to guide the child's own learning process by enriching his/her environment in terms of stimulation. I think it is valuable in that it allows the child to explore and repeat as much as they want. The coexistence of different age groups contributes to the development of skills such as being a model and taking responsibility (T6)".

"It has many social effects such as teaching peers and cooperation. We can give many examples such as waiting in line, learning to respect each other's boundaries, doing common kitchen activities together, participating in daily life skills together in nature. In addition to those, Montessori and PAL contribute to the areas such as trust in elders and acting independently (T13)".

Findings Related to Third Sub-Problem

Consideration of teachers on PAL will be given below in Table 5.

Table 5. *Findings related to consideration of teachers on PAL*

Consideration of teachers on PAL	**f**
Students learn to share, work in groups and socialize	8
If the process is not managed well, it can increase bullying and reinforces the negative behavior in the classroom	6
PAL supports social skills	5

Most of the teachers see PAL as a supportive and developer approach, as well as the others find it difficult to manage due to the different age and developmental differences among children. Teachers also say that PAL increases bullying and negative behaviors in the classroom. Some of the answers on consideration of teachers on PAL can be seen as below:

"Peer education is naturally provided in the method, which adopts the fact that children between the ages of 3.5 and 5 are together. Many skills that are tried to be gained by structuring support a two-way development by giving children the opportunity to observe and modeling, as well as being a model with the feeling of helping their peers' friends (T11)".

"It has teaching, cooperation, and social impact on peers. Children's waiting in line, respecting each other's boundaries, doing common kitchen activities together and participating in daily life skills together in nature (T9)".

Findings Related to Fourth Sub-Problem

Perception of teachers on the approach of the Montessori method on PAL will be given below in Table 6.

Table 6. *Findings related to perception of teachers on the approach of the Montessori method on PAL*

Perception of teachers on the approach of the Montessori method on PAL	**f**
Highlights different development areas	9
Support many development areas with role modeling	7
Don't support this method	6

As it can be seen in the results, many of the teachers use the Montessori method on PAL to benefit on role modeling in class activities. Some of the answers on perception of teachers on the approach of the Montessori method on PAL can be seen as below:

"It is to provide personalized education by taking into account the individual characteristics of each child. While there are individual differences, I support Montessori education on the need to offer a method-technical environment specific to each child (T6)".

"I did not receive Montessori education, but as far as I have heard from fellow educators who are experts in their fields and what I have read myself, I have made applications in various subject applications in the classroom. I have observed the positive aspects. I see it as part of a natural education that siblings learn from each other. I would love to improve myself in this regard. There is no age or time to learn (T21)".

Findings Related to Fifth Sub-Problem

The willingness of the teachers to participate in the training to improve themselves in using PAL as stipulated by the Montessori method will be given above in Table 7.

Table 7. *Findings related to the will of the teachers to participate in the training to improve themselves in using PAL as stipulated by the Montessori method*

The will of the teachers to participate in the training to improve themselves in using PAL as stipulated by the Montessori method	**f**
Yes	18
Maybe	3
No	1

Teachers were asked about their perspective on using the Montessori approach and PAL and if they see themselves competent enough to implement those approaches into their classrooms. As a result, 10 teachers stated that they don't find themselves competent enough, 7 teachers said they found themselves competent enough while 3 teachers replied as partially competent. 2 teachers also replied *"I do not know".*

As a final question, teachers were asked if they want to improve their knowledge about the Montessori approach and PAL. 18 of the teachers participating in the research said *"yes",* they would love to enhance their teaching methods. 3 teachers replied as *"maybe"* while one teacher stated that *"he/she was not willing to attend such training".*

CONCLUSION

In this study, it was aimed to examine the perspectives of teachers' working in special education regarding the Montessori approach and PAL. Teachers working in special education have moderated opinions about the Montessori approach. However, many of the teachers attending the research do not use the approach very often. Majority of the teachers attending the research

stated that they often adopt the Montessori approach into their classrooms. Also, teachers expressed that they feel they are not competent enough to use the approach fully in their classes. More likely their reasons were that the Montessori materials are expensive and not easily accessible, also Montessori teaching methods needed a specialty. To sum up, according to their statements teachers do not have that specialty to use the approach fully.

This study examined the knowledge of the teachers about the Montessori method, the teachers were asked what the Montessori method is, how it is included in the classroom and their opinions on this subject. As the interview results indicate that the Montessori approach encourages children to be individuals who respect their environment and themselves, and instill a sense of responsibility. The Montessori approach contributes to being individuals living in harmony with society (Lillard, 2014). Children in Montessori classes develop a basic, positive assessment of themselves, because they choose their projects according to their interests, work independently at their own pace, repeat their activities as often as they see, and of course see that they have achieved challenging goals on what they are doing. Especially, if they work long enough and hard enough to do both on arduous tasks, they will be successful (Larson, 2010).

This study directed the exploration of the teachers' opinions on the positive and negative aspects of the Montessori method and having mixed age groups in their classes. Most of the teachers attending the research were highlighting the positive aspects of the Montessori approach. As it supports the social and sensory development of children while focusing on the child's sensory, movement, and linguistic education (Gici-Vatansever and Ahmetoglu, 2019). Many of the teachers found the Montessori approach very positive and effective, while some of them were complaining about the prices of the materials and how difficult it was to get them. Teacher attending the research did not have much of a practical experience of the Montessori approach. They claimed that the approach undermined the creativity (Atli, et. al, 2016) of the children with its materials and prepared environment (Macia-Gual and Domingo-Penafiel, 2022). Even though many teachers attending the research did not experience mixed age groups in their classes, they do not find it beneficial for educational purposes. They think that differences in the children's developmental phases may cause problems in class.

This study focused to highlight the knowledge of the teachers about PAL, the teachers were asked what PAL is, how they benefit from it in their classrooms and what are their opinions on it. Most of the teachers see PAL as a supportive and developer approach. PAL is the win-win teaching method for both helpers and helped (Topping and Ehly, 2009). A peer helper should not be a teacher, superior, or the best student in the class, but the person who enjoys learning by teaching in a similar age group, and has several advantages and disadvantages than the person helped because they learn by teaching, as well. As Foot and Howe (2009) mentioned, both the tutor and the tutee benefit from peer tutoring, which allows peers to improve social skills as academic knowledge. Some teachers find it difficult to manage the classroom due to

the different age and developmental differences among children. Fuchs et. al. (1997) think both good students and at-risk students may benefit from peer and adult mediated activities at the same time especially there are bullying and negative behaviors in the classroom. As Foot and Howe (2009) mentioned, both the tutor and the tutee benefit from peer tutoring, which allows peers to improve social skills as academic knowledge.

This study also objected to express the teacher's perspective on using the Montessori approach and PAL and if they see themselves competent enough to implement those approaches into their classrooms. Academic attainment, personal allurement, and social improvement are the three major advantages of PAL (Mahaeady, 2009). Moreover, age groups and tutoring content increase the level of success of one-on-one tutoring. In the Montessori approach peer assisted learning became the core aspect. Specifically, 75% of preschool children are involved with peers, and this number increases as the children grow (Reitz, et. al, 2014). That is the reason why peer assisted learning is an important feature in a school environment. As the studies conducted brain development and social development of children affected by their environment (Onder, et. al. 2021) which leads to their peers.

Additionally, this study aimed to enhance the teaching methods of the teachers attending the research. 18 of the teachers participating in the research said *"yes",* they would love to enhance their teaching methods while 3 teachers replied as *"maybe".* This conveys that the teachers are willing to enhance their teaching methods and improve their knowledge about the Montessori approach as well as peer-assisted-learning methods. If teachers have more professional advancement, they may show a positive change in knowledge about the Montessori approach and peer-assisted-learning methods in addition to skills and practice of knowledge.

In summary, this study regards the perspectives of teachers' working in special education regarding the Montessori approach and peer-assisted-learning. It is known that the Montessori approach supports the development of self-perception with children's independent experiences and widens their consciousness. Peer modeling, peer education, peer counseling, peer monitoring, and peer assessment can only be evolved by peer sharing. In addition to that, the Montessori approach and PAL cannot be separated. Considering all, children can approach and accept their individuality, make their own decisions, acquire practical skills at an early age, be encouraged to accept their feelings, protect their borders, and learn about the world with the Montessori approach and PAL together.

REFERENCES

Atli, S., Korkmaz, M., Tastepe, T., & Koksal-Aksoy, A. (2016). Views on Montessori approach by teachers serving at schools applying the Montessori Approach. *Eurasian Journal of Educational Research, 66,* 123-138. http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2016.66.7

AuCoin, D., & Berger, B. (2021). An expansion of practice: special education and Montessori public school. *International Journal of Inclusive Education, 1–20.* https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1931717

Castellanos, A. G. (2002). *A comparison of traditional vs Montessori education in relation to children's self-esteem, self-efficacy, and prosocial behavior.* (PhD dissertation submission). Carlos Albizu University Psychology Department, Miami, Florida.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Historical research.* Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (Edt.), in *Research methods in education* (158-165). Routledge Routledge. E-book.

Foot, H. & Howe, C. (2009). *The Psychoeducational basis of peer-assisted learning.* Topping, Keith&Ehly, Stewart (Edt.), in *Peer-assisted learning* (81-118). Routledge. E-book.

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). Observation and interviewing. Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., Hyun, H. H. (Edt.), in *How to design and evaluate research in education (423-505).* McGraw Hill Publications. E-book.

Fuchs, D., Fuchs, L. S., Mathes, P. G., & Simmons, D. C. (1997). Peer-Assisted learning strategies: Making classrooms more responsive to diversity. *American Educational Research Journal, 34*(1), 174–206. https://doi.org/10.3102/00028312034001174

Gici-Vatansever, A., & Ahmetoglu, E. (2019). A Way to teach practical life skill in special education: montessori pedagogy. *European Journal of Special Education Research*, *5*(2), 1-16. DOI: 10.5281/zenodo. DOI: 10.5281/zenodo.3544457

Hiles, E. (2018). Parents' reasons for sending their child to Montessori schools. *Journal of Montessori Research, 4*(1), 1–13. https://doi.org/10.17161/jomr.v4i1.6714

Karatas, Z. (2017). "Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: nitel araştırmanın yükselişi". Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1). https://dergipark.org.tr/tr/pub/tushad/issue/31792/350444

Kayili, G. (2016). The effect of the Montessori method on cognitive tempo of kindergarten children. *Early Child Development and Care, 188*(3), *327-335.*DOI:10.1080/03004430.2016.1217849

Larson, H. (2010). The Montessori method: educating children for a lifetime of learning and happiness. *The Objective Standard,* Summer, 41-59.

Lillard, A. S. (2012). Preschool children's development in classic Montessori, supplemented Montessori, and conventional programs. *Journal of Psychology, 50*(3), *379-401.*https://doi.org/10.1016/j.jsp.2012.01.001

Lillard, A. S., Heise, M. J., Richey, E. M., Tong, X., Hart, A., & Bray, P. M. (2017) Montessori preschool elevates and equalizes child outcomes: a longitudinal study. *Frontiers in Psychology 8*(1783), *1-19.* doi: 10.3389/fpsyg.2017.01783

Lillard, P.P. (2014). *İlk ve ortaokulda montessori eğitimi: doğumdan erişkinliğe uzanan kapsayıcı bir eğitim yaklaşımı.* Kaknüs Yayınları.

Long, T., Westerman, C., & Ferranti, N. (2022). Children with disabilities attending Montessori programs in the United States. *Journal of Montessori Research, 8*(2), 16–32. https://doi.org/10.17161/jomr.v8i2.18639

Macia-Gual, A., Domingo-Penafiel, L. (2022). Analysing the Montessori Principles from the Perspectives of Schools, Teachers, and Families. *Center for Educational Policy Studies Journal.* February 2022. DOI: https://doi.org/10.26529/cepsj.1232

Marshall, C. (2017). Montessori education: a review of the evidence base. *npj Science Learning, 2*(11), *1-9.* https://doi.org/10.1038/s41539-017-0012-7

Mastropieri, M.A., & Scruggs, T.E. (2009). *Tutoring and students with special needs.* Topping, Keith&Ehly, Stewart (Edt.), in *Peer-assisted learning* (377-416). Routledge. E-book.

Miles, B.M., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An extended sourcebook.* SAGE Publications. E-book.

Noble, H., & Smith, J. (2015). Issues of validity and reliability in qualitative research. Evidence-Based Nursing, *18(2)*, 34-35.

Onder, A., Ogelman, H.G.&Goktas, I. (2021). Examining the correlations between the self-perception of preschool children and their levels of being liked by their peers. *Early Child Development and Care, 191*:14, 2260-2268. doi:10.1080/03004430.2019.1700239

Patton, M.Q. (2014). *Qualitative research and evolution methods: Integrating theory and practice.* Sage Publications. E-Book.

Reitz, A. K., Zimmermann, J., Hutteman, R., Specht, J., & Neyer, F. J. (2014). How peers make a difference: The role of peer groups and peer relationships in personality development. *European Journal of Personality, 28*(3), 279–288. https://doi.org/10.1002/per.1965

Santhanalakshmi, P. C., & Naomi, G. V. (2021). Impact of peer assisted learning strategy for learning enhancement of students at secondary level. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education, 12*(10), 7333-7336.

Sari, H. (2011). Özel eğitime muhtaç çocuklar ve sınıf yönetimi, Editörün M. GÜRSEL içinde, *Sınıf Yönetimi* (s.72-92), Eğitim Akademi 3. Baskı. E-Kitap.

Scruggs, T. E., Mastropieri, M., Veit, D. T., & Osguthorpe, R. T. (1986). Behaviorally disordered students as tutors: Effects on social behavior. *Behavioral Disorders,* 12, 36–44.

Sinclair, A. C., Gesel, A. S.&Lemons, C. J. (2019). The effects of peer-assisted learning on disruptive behavior and academic engagement. *Journal of Positive Behavior Interventions, 1*(11). doi:10.1177/1098300719851227

Topping, K.&Ehly, S. (2009). *Introduction to peer-assisted learning.* Topping, Keith&Ehly, Stewart (Edt.), in *Peer-assisted learning* (30-79). Routledge. E-book.

Tympa, E., Karavida, V., Charissi, A.&Siaviki, A. (2020). Parental views of the Montessori approach in a public Greek early year setting. *Education,* 3-13. DOI:10.1080/03004279.2020.1849344

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ ÖZYETERLİLİK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

AN INVESTİGATİON OF PRİMARY SCHOOL TEACHERS' SELF-EFFİCACY LEVELS İN VALUES EDUCATİON

Pınar GÜNGÖR
PhD student, Sakarya University, Enstitute of Educational Science, Department of Primary Education
ORCID NO: 0000-0002-6045-8414

Rüştü YEŞİL
"Prof. Dr., Sakarya University, Faculty of Education, Department of Primary Education
ORCID NO: 0000-0002-8839-0431

ÖZET

Bu bildirinin amacı, sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi özyeterlilik düzeylerini ve bazı demografik değişkenlere göre farklılaşma durumunu belirlemektir. Böylelikle değer eğitimi yeterlikleri açısından sorunlu olan taraflar belirlenerek çocukların değer eğitimlerini daha nitelikli hale getirebilmek için alınabilecek önlemlere ilişkin tespitlerde bulunmak amaçlanmıştır. Eğitim, genel anlamda bireylerin hem ahlaki hem de entelektüel gelişimlerini destekleyen ve toplumsal yaşamın devamlılığını sağlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Değerler eğitimi ise, bireylerin hem kendileriyle hem de çevreleriyle uyum içinde yaşayabilmeleri için gerekli temel insani değerlerin kazandırılmasını amaçlayan boyutunu kapsamaktadır. Bireylerin değer kazanımı için kritik dönem ile öğretmenlerin çocuklar üzerindeki etkileri birlikte ele alındığında değer eğitimi süreci açısından ilkokulun ve sınıf öğretmenlerinin öneminin daha öne çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda, öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki yeterliliklerinin yüksek olması, öğrencilerin bu değerleri etkili şekilde kazanmaları açısından çok önemli olduğu belirtilmelidir. Zira araştırmalar, öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki yeterlilik algılarının, öğrencilerin hem değer hem de akademik ve sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu araştırma, tarama modelinde yürütülmüştür. Betimsel ve nicel bir çalışmadır. 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Sakarya ilinde görev yapan 336 sınıf öğretmeni, araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, "Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Öz-Yeterlik Ölçeği" ile toplanmıştır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı Cronbach alpha 0,828'dir. Veriler parametrik özellik gösterdikleri için analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Araştırma sonunda sınıf öğretmenlerinin değer eğitimi özyeterlik algılarının genel olarak iyi olduğu; kadın ve erkek öğretmenlerin özyeterlik algılarının birbirine benzer olduğu gözlenmiştir. Buna karşılık yaş, mesleki kıdem, görev yapılan okuldaki hizmet süreleri ve eğitim düzeyi değişkenleri açısından öğretmenlerin değer eğitimi özyeterlik algılarının anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir.

Diğer taraftan öğretmenlerin yaş, mesleki kıdem görev yapılan okuldaki hizmet süreleri ile değer eğitimi özyeterlik düzeyleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu gözlenmiştir. Araştırma sonuçları alanyazın eşliğinde tartışılarak öğretmenlerin değer eğitimi yeterlik düzeylerinin farklı yönleriyle iyileştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Değerler Eğitimi, Öz yeterlilik, Sınıf Öğretmeni

ABSTRACT

The purpose of this paper is to determine the self-efficacy levels of classroom teachers in values education and to examine how these levels vary according to certain demographic variables. In this way, it aims to identify problematic areas in terms of values education competencies and to propose measures that can be taken to enhance the quality of children's values education. Education, in a broad sense, is defined as a process that supports individuals' moral and intellectual development and ensures the continuity of social life. Values education, on the other hand, encompasses the dimension aimed at imparting the fundamental human values necessary for individuals to live in harmony with themselves and their surroundings. Considering the critical period for value acquisition and the influence of teachers on children, it can be said that primary school and classroom teachers hold particular importance in the values education process. In this context, it is crucial to emphasize that high levels of teacher competence in values education are essential for students to effectively acquire these values. Research indicates that teachers' perceptions of their competence in values education positively affect students' value acquisition as well as their academic and social development. This study is a descriptive and quantitative research conducted within a survey model. The sample group consists of 336 classroom teachers working in Sakarya during the 2023-2024 academic year. The data were collected using the "Classroom Teachers' Values Education Self-Efficacy Scale," with a Cronbach's alpha reliability coefficient of 0.828. Since the data were parametric, parametric tests were used in the analyses. The study found that classroom teachers generally have a good perception of their self-efficacy in values education, and there is no significant difference between the self-efficacy perceptions of male and female teachers. However, it was determined that teachers' self-efficacy perceptions in values education significantly differed in terms of variables such as age, professional seniority, years of service at the current school, and educational level. Furthermore, significant relationships were observed between teachers' age, professional seniority, years of service at the current school, and their self-efficacy levels in values education. The findings were discussed in light of the relevant literature, and recommendations were made to improve various aspects of teachers' competencies in values education.

Keywords: Education, Values Education, Self-Efficacy, Classroom Teacher

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar, eğitim her zaman önemli bir kavram olmuştur. Birey ve toplumlar tarih boyunca nitelikli bir eğitim yapabilmek için çaba sarf etmişlerdir. Eğitim, toplumsal yaşamın sürekliliğini ve gelişimini sağlamaya yönelik bir süreçtir (Dewey, 1997). Toplumun her bir üyesi ve birimi, yaşam deneyimlerini gelecek nesillere aktararak bu sürekliliğe katkıda bulunur. Aristoteles'e göre, eğitimin temel amacı bireylere doğru eylemler için gerekli ahlaki ve entelektüel erdemleri öğretmektir. İnsanlar, yarattıkları değerleri bilinçli veya tesadüfi yollarla yeni nesillere aktararak bu değerlerin sürekliliğini sağlamışlardır (Suppes, 1995).Bu bağlamda, değer aktarımı açısından eğitimin temel bir araç; eğitim açısından ise değer aktarımının temel bir amaç olarak ele alındığı söylenebilir.

Değer kavramı, felsefeden matematiğe, sanattan bilime kadar yaşamın her alanında önemli bir yere sahiptir. Araştırmalar, yaşanan sorunlara bağlı olarak değer kavramı ve değer aktarımın 20. yüzyılın ortalarından itibaren üzerinde önemle durulmaya başlandığını göstermektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan olumsuzlukların bu yönelişi tetiklediği ifade edilmektedir (Bacanlı, 2017; Dönmez, 2022). Değerler ve değer eğitimi alanında yapılan ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler, teorik ve uygulamalı araştırmalar, yayınlanan eserler, düzenlenen bilimsel ve sosyal içerikli proje ve etkinliklerdeki artış (Güngör, 2000; Gniewosza ve Noack, 2012; Yeşil, Kart ve Aslanderen, 2020; Aktepe, 2015; Kropp, 2006) bu farkındalığın önemli göstergelerinden sayılabilir.

Alanyazında yer alan tanımlar incelendiğinde değerin bireysel, toplumsal ve ekonomik yönlerinin özel olarak vurgulandığı dikkati çekmektedir. Değer, bireylerin ve toplumun anlamlı ve değerli bulduğu ilkeler, kurallar ve standartlar bütünüdür (Cooper, 2014). Rokeach'a göre (1973) değer, belirli bir davranışın veya nesnenin tercih edilebilirliğine dair inançtır. Değerler, kişinin günlük hayattaki seçimlerine rehberlik eden bilişsel ilkelerdir (Sagiv, 2002). Schwartz (1992) ise değerlerin inançlar veya kavramlar olduğunu, arzu edilen davranışlarla ilgili olduklarını, üstesinden gelinen durumlarla bağlantılı olduklarını, seçimlere veya davranışlara rehberlik ettiklerini ve önem derecelerinin değişkenlik gösterdiğini belirtmektedir.

Değer eğitimi ise, bireylere temel insani değerleri kazandırarak onların hem kendileriyle hem de çevreleriyle uyumlu bir yaşam sürmelerine ve toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olur (Aydın ve Gürler, 2012). Bu eğitim türü, 1920'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde karakter eğitimi adı altında başlamış ve 1960'lardan sonra tekrar önem kazanmıştır. Günümüzde ise bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte dünya toplumlarının üzerine önemle eğildiği önemli araştırma ve eğitim alanlarından biri haline gelmiştir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008; Yeşil, Kart ve Aslanderen, 2020). Günümüzde okullar, sadece akademik başarıyı değil, aynı zamanda öğrencilere erdem ve değer kazandırmayı da amaçlamaktadır (Aydın ve Gürler, 2012). Bu nedenle, eğitimin temel boyutlarından birinin değerler eğitimi olduğu söylenebilir.

Aile, çocuğun ilk değer eğitimini aldığı yer olmakla birlikte bu değerlerin kalıcı hale gelmesi ve gelişmesi için okullarda verilen eğitimin de çok önemli olduğu belirtilmelidir. Ailede edinilen değerler, okullarda kalıcı hale getirilir ve böylelikle hem değer kavramının gelişimi sağlanır hem de değer aktarımı sağlam temellere dayandırılmaya çalışılır (Rees, Thompson, Rees ve Cluphf, 2005; Demir, 2022). Okullar, bireylerin davranışlarını değiştirmede ve değer oluşumunda önemli bir rol oynar. Okulların temel amacı, bireylerin akademik başarıları ile birlikte belirlenen değerleri benimsemelerini sağlamaktır (MEB, 2024). Öğretmenler, bilgi aktarımının yanı sıra değer yargılarını da öğrencilere aktararak değerler eğitiminde önemli bir rol oynar (Aktepe ve Yel, 2009). Bacanlı'ya (2017) göre öğretmenlerin rehberliği, değerlerin içselleştirilmesinde önemli bir rol oynar. Bu nedenle, eğitim sistemlerinde değerler eğitimine yer verilmesi ve bu sürecin etkili bir şekilde öğretmenler tarafından yönetilmesi gerekmektedir (Dhar, 2000).

Bacanlı (2019), "Değerler Eğitimi Yapılabilir mi?" başlıklı araştırmasında, değerler eğitiminin uygulanabilirliğini ve etkili olup olmadığını incelemiştir. Zengin (2017) ise, "Herkes İçin Geçerli Uygun Değerleri Belirlemek ve Öğretmek Mümkün mü? Değer Eğitimi Yaklaşımları Bağlamında Bir Değerlendirme" başlıklı araştırmasında, evrensel olarak kabul edilebilecek uygun değerleri belirleme ve öğretme olasılığını incelemiştir.

Özdemir, Mercan ve Kar (2021) çalışmalarında, temel eğitimde görev yapan öğretmenlerin değer eğitimine ilişkin tutumlarını ve görüşlerini; Arslantaş ve Seren Zümrütkal'ın (2021) öğretmenlerin değer eğitimi sürecindeki rolü ve bu süreçteki etkilerini araştırmışlardır. Uluslararası alanyazında ise Espinosa ve Gonzalez (2023) 17 ülkeden 160 okul yöneticisi ve öğretmeninin karakter eğitimini nasıl algıladıkları ve uyguladıklarına ilişkin tespitler yaptıkları; Basumatary'nin (2024) ise öğretmenlerin değer eğitiminin teşvik edilmesindeki rolünün önemini farklı boyutlarla ortaya koyduğu dikkati çekmektedir. Benzer şekilde Gomez (2024) de, değer eğitiminin öğrenci başarısına etkisini, uygulama yöntemlerini ve etkinliğini inceleyerek bu tür eğitimin öğrencilerin akademik, sosyal ve kişisel gelişimine olan çeşitli etkilerini belirlemeye çalışmış; etkili öğretmen katılımı, kendini adamış personel ve okul yönetiminin kritik rol oynadığını vurgulamıştır.

Burada bir kısmı sunulan alanyazında yapılmış araştırmaların önemli kısmında öğretmenlerin değer eğitimi/öğretimi yeterlikleri bağımsız değişkenler olarak ele alındığı ya da farklı değişkenlerle ilişkilendirilerek incelendiği dikkati çekmektedir. Sınıf öğretmenlerinin değerler öğretimi özyeterliliği ile ilgili çalışmalar ise alanyazında daha az inceleme konusu yapıldığı söylenebilir. Değer eğitiminin verimliliği üzerinde öğretmen yeterliklerinin önemli bir bileşen olduğu dikkate alındığında öğretmenlerin değer eğitimi/öğretimi yeterliliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesinin; özellikle de eğitimin temel kademesi olması nedeniyle değer eğitimi açısından kritik evre olarak nitelendirilen ilkokullarda (Thomas, 2017'den Akt. Nas, 2022; Güler, 2011) görev yapan sınıf öğretmenlerinin değer öğretim yeterlilik düzeylerini

tespit etmenin önemli olduğu belirtilmelidir. Bu araştırmanın temel problemini de bu sorun oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi/öğretimi öz yeterlilik düzeylerini çeşitli değişkenler açısından belirlemektir. Böylelikle birey ve toplum yaşamı açısından çok önemli olan değerlerin eğitimine ve öğretmenlerin yetiştirilmesine yönelik eğitim politikası ve programları geliştirmede yararlanılabilecek bilimsel verilere ulaşılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada başlıca aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi öz yeterlilik düzeyleri nedir?
2. Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerine ilişkin öğretmen değerlendirmeleri cinsiyet, kıdem, yaş, görev yaptıkları okuldaki çalışma süresi, eğitim düzeyi ve okul yönetiminden destek alma durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Öğretmenlerin değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerine ilişkin öğretmen değerlendirmeleri ile mesleki kıdem, yaş ve görev yaptıkları okuldaki görev süreleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın modeli

Bu araştırma, tarama modelinde yürütülen betimsel ve nicel bir çalışma özelliği taşımaktadır. Tarama modeli, geçmişte veya mevcut durumda var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yöntemidir ve genellikle geniş bir örneklem grubuna dayalı olarak veri toplama yoluyla yapılır (Karasar, 2023). Bu araştırmada, sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi özyeterlilik düzeyleri, nicel verilere dayalı olarak çeşitli demografik özellikler açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın çalışma evrenini, Sakarya ilinde bulunan resmi ilkokullarda görevli toplam 15.200 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise 2023-2024 eğitim-öğretim döneminde Sakarya ilindeki resmi okullarda görev yapan 336 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Örneklem seçilirken basit tesadüfi örnekleme tekniği kullanılmıştır. Basit tesadüfi örnekleme, örnekleme sürecinde evrendeki her bir birimin eşit seçilme olasılığına sahip olduğu ve bir birimin seçilmesinin diğer birimlerin seçilme olasılığını etkilemediği durumdur (Onwuegbuzie ve Collins, 2007:285). Bu çerçevede araştırmanın amacına uygun şekilde uygulama ve zaman pratikliği gözetilerek Sakarya ilindeki devlet okullarında hizmet veren öğretmenler arasından gönüllülük esasına dayalı olarak veri toplama araçlarına geribildirim

veren 336 sınıf öğretmeni, araştırmanın örneklem grubunu oluşturmuştur. Örneklem grubunun 228'i kadın, 108'i erkek; 265'i lisans, 71'i lisansüstü eğitim mezunu; 59'u 20-30 yaş, 143'ü 31-40 yaş, 109'u 41-50 yaş ve 25'i 51 ve üzeri yaştadır. Yine öğretmenlerin 57'si 0-5 yıl, 82'si 6-10 yıl, 61'i 11-15 yıl, 87'si 16-20 yıl ve 49'u 21 ve daha fazla yıl mesleki kıdeme sahiptirler.

Verilerin Toplanması, Çözümlenmesi ve Yorumu

Araştırmanın verileri, gerekli izinler alınarak öğretmenlere yüzyüze anket uygulama yoluyla toplanmıştır. Veri toplamada "Kişisel Bilgi Formu" ve "Sınıf Öğretmenleri Değerler Eğitimi Öz Yeterlilik Ölçeği olmak üzere iki araç kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan öğretmenlerin cinsiyet, kıdem, yaş, görev yaptıkları okuldaki çalışma süresi, eğitim düzeyi ve okul yönetiminden destek alma durumları hakkında katılımcılardan veri toplamak amacıyla kullanılmış olup toplamda 6 soruyu içermektedir.

Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Öz-Yeterlik Ölçeği: Bayat ve Yazar (2022) tarafından öğretmenlerin değerler eğitimine ilişkin öz-yeterliklerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekte dört faktör altında toplanan toplamda 33 soru bulunmaktadır. Faktörler; 'Öğretmen Davranışları', 'Planlama ve Uygulama', 'İş Birliği' ve 'Değerlendirme' şeklinde isimlendirilmiştir. Beşli Likert tipi bir ölçek olup maddelerin karşısında "Kesinlikle Katılmıyorum(1)", "Katılmıyorum(2)", "Biraz Katılıyorum(3), "Katılıyorum(4)" ve "Kesinlikle Katılıyorum (5)" şeklinde seçeneklere yer verilmiştir. Ölçeğin KMO değeri 0.91; Bartlett testi değerleri ise $\chi^2(528) = 4356,89$, $p < ,001$'dir. Toplam varyansın açıklanma miktarı %55,15'tir. Ölçekteki maddeleri faktör yükleri 0,50'den; madde-toplam korelasyonları ise 0,60'dan yüksektir. Ölçeğin Cronbach's alpha güvenirlik katsayısı ise ,99 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada ise "Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Öz-Yeterlik Ölçeği" nin güvenirlik katsayısı, Cronbach alpha ,828 olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın verileri, SPSS 25.00 istatistik programı ile analiz edilmiştir. Veri analizinde aritmetik ortalama, standart sapma, bağımsız örneklem t tesi, Anova testi, Scheffe tesi ve Pearson's r korelasyon testlerinden yararlanılmıştır. Fark ve ilişkinin anlamlılığı için $p<,05$ düzeyi yeterli kabul edilmiştir.

BULGULAR

Verilere göre yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulgular aşağıda sunulmuştur.

1. Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Öz Yeterlilik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 1. Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerine ilişkin betimsel istatistik sonuçları

Faktör	N	X̄	Ss	Düzey
Öğretmen Davranışı	336	3,88	,73	Yüksek
Planlama ve Uygulama	336	3,82	,67	Yüksek
İşbirliği	336	3,63	,82	Yüksek
Değerlendirme	336	3,33	,90	Orta
DEÖYÖ	336	3,71	,67	Yüksek

DEÖYÖ: Değerler Eğitimi Özyeterlilik Ölçeği

Tablo 1'de sınıf öğretmenlerinin faktörlere göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeyleri aritmetik ortalamalarının 3,33 (Orta) ile 3,88 (Yüksek) arasında değerler aldığı görülmektedir. Sınıf öğretmenleri, öğretmen davranışı faktöründe diğerlerine göre daha yeterli düzeyde iken değerlendirme faktöründe diğerlerine göre daha düşük yeterlik düzeylerine sahiptirler.

2. Sınıf Öğretmenlerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre Değerler Eğitimi Öz Yeterlilik Düzeylerinin Farklılaşma Durumuna İlişkin Bulgular

Sınıf öğretmenlerinin cinsiyet, mesleki kıdem, yaş, görev yaptıkları okuldaki çalışma süresi, eğitim düzeyi ve okul yönetiminden destek alma durumu değişkenlerine göre farklılaşma durumlarına ilişkin bulgular aşağıda tablolar halinde sunulmuş ve açıklanmıştır.

2.1. Sınıf Öğretmenlerinin Cinsiyetine Göre Değerler Eğitimi Öz Yeterlilik Düzeylerinin Farklılaşma Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 2. Sınıf öğretmenlerinin cinsiyetine göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerinin farklılaşma durumuna ilişkin t testi sonuçları

Faktör	Cinsiyet	N	X̄	Ss	Levene		t	Sd	p
					F	p			
Öğretmen Davranışları	Kadın	228	3,86	,73	,072	,788	,671	334	,503
	Erkek	108	3,91	,71					
Planlama Uygulama	Kadın	228	3,80	,67	,139	,709	,863	334	,389
	Erkek	108	3,87	,67					
İşbirliği	Kadın	228	3,62	,79	1,083	,299	,168	334	,867
	Erkek	108	3,64	,86					
Değerlendirme	Kadın	228	3,34	,90	,232	,630	,123	334	,902
	Erkek	108	3,32	,90					
DEÖYÖ Ortalama	Kadın	228	3,70	,67	,222	,638	,550	334	,582
	Erkek	108	3,74	,68					

Tablo 2'de görüldüğü üzere, sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi öz yeterlilik düzeyleri, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. [$t_{(336)}$ = ,550; p > ,01]. Başka bir ifade ile kadın ve erkek öğretmenlerin değerler eğitimi özyeterlik düzeyleri birbirine yakındır.

2.2. Sınıf Öğretmenlerinin Yaşlarına Göre Değerler Eğitimi Öz Yeterlilik Düzeylerinin Farklılaşma Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 3. Sınıf öğretmenlerinin yaşlarına göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerinin farklılaşma durumuna ilişkin Anova ve Scheffe testi sonuçları

Faktör	Yaş	N	X̄	Ss		KT	Sd	KO	F	p	Scheffe
Öğretmen Davranış	(1)20-30 yaş	59	3,54	,79							
	(2)31-40 yaş	143	3,88	,71	Gr.arası	14,203	3	4,734			3>1
	(3)41-50 yaş	109	3,92	,66	Gr. içi	162,086	332	,488	9,697	,000	2>1 4>1
	(4)51 yaş ve üstü	25	4,42	,55	Toplam	176,209	335				4>2 4>3
	Toplam	336	3,88	,73							
Planlama Uygulama	(1)20-30 yaş	59	3,49	,71							
	(2)31-40 yaş	143	3,82	,65	Gr.arası	12,242	3	4,081			2>1
	(3)41-50 yaş	109	3,90	,62	Gr. içi	137,086	332	,413	9,883	,000	3>1 4>1
	(4)51 yaş ve üstü	25	4,26	,55	Toplam	149,328	335				4>2
	Toplam	336	3,82	,67							
İşbirliği	(1)20-30 yaş	59	3,36	,82							
	(2)31-40 yaş	143	3,66	,79	Gr.arası	8,844	3	2,948			
	(3)41-50 yaş	109	3,63	,82	Gr. içi	214,046	332	,645	4,572	,004	4>1
	(4)51 yaş ve üstü	25	4,06	,75	Toplam	222,890	335				
	Toplam	336	3,63	,82							
Değerlendirme	(1)20-30 yaş	59	2,93	,89							
	(2)31-40 yaş	143	3,35	,88	Gr.arası	15,607	3	5,202			
	(3)41-50 yaş	109	3,42	,84	Gr. içi	255,503	332	,770	6,760	,000	2>1 3>1
	(4)51 yaş ve üstü	25	3,79	,99	Toplam	271,110	335				4>1
	Toplam	336	3,33	,90							
DEÖYÖ Ortalama	(1)20-30 yaş	59	3,37	,70							
	(2)31-40 yaş	143	3,72	,65	Gr.arası	12,395	3	4,132			2>1
	(3)41-50 yaş	109	3,78	,63	Gr. içi	139,893	332	,421	9,805	,000	3>1 4>1
	(4)51 yaş ve üstü	25	4,17	,55	Toplam	152,288	335				3>2 4>2
	Toplam	336	3,71	,67							

Tablo 3'te yaş değişkenine göre sınıf öğretmenlerinin değer öğretim öz yeterlilik düzeylerinin hem alt faktörler hem de DEÖYÖ'nin geneli açısından anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir (p<,001). Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonunda; Öğretmen Davranışı boyutundaki yeterlikler açısından 20-30 yaş grubu öğretmenler diğerlerine göre daha düşük; 51 yaş ve üzeri gruptaki öğretmenler ise diğerlerinden daha yüksek ($F_{(3, 332)}$ = 9,697, p < ,001); Planlama ve Uygulama boyutundaki yeterlikler açısından 20-30 yaş grubundaki öğretmenler diğerlerine göre daha düşük; 51 ve üzeri yaş grubundaki öğretmenler 20-30 ve 31-40 yaş grubundakilere göre daha yüksek ($F_{(3, 332)}$ = 9,883, p < ,001); İşbirliği boyutundaki yeterlikler açısından 20-30 yaş grubundaki öğretmenler 51 yaş ve üstü gruptaki öğretmenlere göre daha düşük ($F_{(3, 332)}$ = 4,572, p = ,004); Değerlendirme boyutundaki yeterlikler açısından 20-30 yaş grubundaki öğretmenler diğerlerine göre ($F_{(3, 332)}$ = 6,760, p < ,001); DEÖYÖ geneli açısından ise 20-30 yaş grubundaki öğretmenler diğerlerine; 31-40 yaş grubundaki öğretmenler ise 41-50 yaş ile 51 ve üzeri yaş grubundaki öğretmenlere göre daha düşük ($F_{(3, 332)}$= 9,805, p < ,001) yeterlik düzeylerine sahip oldukları belirlenmiştir.

2.3. Sınıf Öğretmenlerinin Görev Yaptıkları Okuldaki Çalışma Sürelerine Göre Değerler Eğitimi Öz Yeterlilik Düzeylerinin Farklılaşma Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 4. Sınıf öğretmenlerinin görev yaptıkları okuldaki çalışma sürelerine göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerinin farklılaşma durumuna ilişkin Anova ve Scheffe testi sonuçları

Faktör	Okul Çalışma Süresi	N	X̄	Ss		KT	Sd	KO	F	p	Schef.
Öğretmen Davranış	(1)1-3 yıl	117	3,96	,79							
	(2)4-6 yıl	100	3,64	,63	Gr.arası	16,665	3	5,555			
	(3)7-10 yıl	69	3,76	,67	Gr. içi	159,624	332	,481	11,554	,000	4>1 4>2 4>3
	(4)10 yıl ve üstü	50	4,30	,59	Toplam	176,290	335				1>2
	Toplam	336	3,88	,73							
Planlama Uygulama	(1)1-3 yıl	117	3,80	,74							
	(2)4-6 yıl	100	3,71	,59	Gr.arası	12,242	3	2,764			
	(3)7-10 yıl	69	3,75	,64	Gr. içi	137,086	332	,425	6,506	,000	4>1 4>2 4>3
	(4)10 yıl ve üstü	50	4,19	,54	Toplam	149,328	335				
	Toplam	336	3,82	,67							
İşbirliği	(1)1-3 yıl	117	3,71	,91					3,838	,010	4>3

	(2)4-6 yıl	100	3,51	,69	Gr.arası	7,471	3	2,490			
	(3)7-10 yıl	69	3,47	,82	Gr. içi	215,418	332	,649			
	(4)10 yıl ve üstü	50	3,89	,74	Toplam	222,890	335				
	Toplam	336	3,63	,82							
Değerlendirme	(1)1-3 yıl	117	3,43	,96							
	(2)4-6 yıl	100	3,07	,82	Gr.arası	18,884	3	6,295			
	(3)7-10 yıl	69	3,22	,83	Gr. içi	252,225	332	,760	8,286	,000	1>2 4>2 4>3
	(4)10 yıl ve üstü	50	3,78	,81	Toplam	271,110	335				
	Toplam	336	3,33	,90							
DEÖYÖ Ortalama	(1)1-3 yıl	117	3,75	,76							
	(2)4-6 yıl	100	3,55	,58	Gr.arası	10,378	3	3,459			
	(3)7-10 yıl	69	3,61	,64	Gr. içi	141,911	332	,427	8,093	,000	4>1 4>3 4>2
	(4)10 yıl ve üstü	50	4,09	,55	Toplam	152,288	335				
	Toplam	336	3,71	,67							

Tablo 4'te, sınıf öğretmenlerinin görev yaptıkları okuldaki çalışma sürelerine göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerinde faktörler ve DEÖYÖ'nin geneli açısından anlamlı farklılıklar olduğunu görülmektedir ($p<,001$). Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonunda; Öğretmen Davranışı boyutunda, 10 yıl ve üstü çalışma süresine sahip öğretmenler diğerlerine ve 1-3 yıldır çalışanlar 4-6 yıl çalışanlara göre ($F_{(3, 332)} = 11,554$, $p<,001$); planlama ve uygulama boyutunda 10 yıl ve üstü çalışan grubunda olanlar diğer gruplara göre ($F_{(3, 332)} = 6,506$, $p<,001$); işbirliği boyutunda 10 yıl ve üstü çalışma süresine sahip öğretmenler, 7-10 yıldır çalışanlara göre ($F_{(3, 332)} = 3,838$, $p<,05$); değerlendirme boyutunda da 10 yıl ve üstü öğretmenler, 4-6 yıl ve 7-10 yıl gruplarına göre, 1-3 yıl çalışanlar 4-6 yıl çalışanlara göre ($F_{(3, 332)} = 8,286$, $p<,001$) DEÖYÖ'nin geneli açısından ise 10 yıl ve üstü çalışma süresine sahip öğretmenler, diğerlerine göre ($F_{(3, 332)}=8,093$, $p<,001$) değer eğitimi özyeterlik düzeylerine ilişkin anlamlı farkla daha olumlu değerlendirmeler yapmışlardır.

2.4. Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem Yıllarına Göre Değerler Eğitimi Öz Yeterlilik Düzeylerinin Farklılaşma Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 5. Sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdem yıllarına göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerinin farklılaşma durumuna ilişkin Anova ve Scheffe Analizi Sonuçları

Faktör	Okul Çalışma Süresi	N	$\bar{X}$	Ss		KT	Sd	KO	F	p	Schef.
Öğretmen Davranış	(1)0-5 yıl	57	3,59	,81							
	(2)6-10 yıl	82	3,63	,66	Gr.arası	28,301	4	7,075			4>1
	(3)11-15 yıl	61	3,80	,69	Gr. içi	147,989	331	,447			4>2
	(4)16-20 yıl	87	4,02	,64	Toplam	176,290	335		15,825	,000	5>1
	(5)21 ve üzeri yıl	49	4,46	,50							5>2
	Toplam	336	3,88	,73							5>3
											5>4
Planlama Uygulama	(1)0-5 yıl	57	3,50	,73							
	(2)6-10 yıl	82	3,68	,62	Gr.arası	19,774	4	4,943			4>1
	(3)11-15 yıl	61	3,78	,62	Gr. içi	129,555	331	,391			5>1
	(4)16-20 yıl	87	3,93	,63	Toplam	149,328	335		12,630	,000	5>2
	(5)21 ve üzeri yıl	49	4,30	,48							5>3
	Toplam	336	3,82	,67							5>4
İşbirliği	(1)0-5 yıl	57	3,35	,82							
	(2)6-10 yıl	82	3,50	,72	Gr.arası	16,700	4	4,175			
	(3)11-15 yıl	61	3,59	,80	Gr. içi	206,190	331	,623			5>1
	(4)16-20 yıl	87	3,68	,89	Toplam	222,890	335		6,702	,000	5>2
	(5)21 ve üzeri yıl	49	4,09	,63							5>3
	Toplam	336	3,63	,82							
Değerlendirme	(1)0-5 yıl	57	2,98	,89							
	(2)6-10 yıl	82	3,12	,86	Gr.arası	26,236	4	6,559			
	(3)11-15 yıl	61	3,33	,88	Gr. içi	244,874	331	,740			4>1
	(4)16-20 yıl	87	3,47	,87	Toplam	271,110	335		8,866	,000	5>1
	(5)21 ve üzeri yıl	49	3,86	,79							5>2
	Toplam	336	3,33	,90							5>3
DE ÖY	(1)0-5 yıl	57	3,40	,72							
	(2)6-10 yıl	82	3,54	,61	Gr.arası	21,422	4	5,355	13,546	,000	4>1
											5>1

	(3)11-15 yıl	61	3,67	,64	Gr. içi	130,866	331	,395	5>2
	(4)16-20 yıl	87	3,82	,64	Toplam	152,288	335		5>3
	(5)21 ve üzeri yıl	49	4,21	,48					5>4
	Toplam	336	3,71	,67					

Tablo 5'de sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdem yıllarına göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir (p<,001). Farklılaşmanın kaynağını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonunda;

Öğretmen Davranışı boyutunda, 21 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olanlar diğerlerine, 16-20 yıl kıdemliler ise 0-5 ve 6-10 yıl kıdemlilere göre ($F_{(4,331)}$=15,825, p<0,001); Planlama ve Uygulama boyutunda da 21 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip öğretmenler, diğerlerine, 16-20 yıl kıdemliler ise 0-5 yıl kıdemlilere göre ($F_{(4,331)}$=12,630, p<0,001); İşbirliği boyutunda, 21 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenler 0-5, 6-10 ve 11-15 yıl kıdemi olan öğretmenlere göre ($F_{(4,331)}$=6,702,p<0,001); Değerlendirme boyutunda 16-20 yıl ve 21 yıl üzeri mesleki kıdeme sahip öğretmenler 0-5, 6-10 e 11-15 yıl kıdemlilere, 16-20 yıl kıdemliler 0-5 yıl kıdemlilere göre ($F_{(4,331)}$=8,866, p<0,001); DEÖYÖ'nin geneli açısından ise 21 ve üzeri yıl kıdemliler diğerlerine, 16-20 yıl kıdemliler ise 0-5 yıl kıdemlilere göre ($F_{(4,331)}$=13,546, p<0,001) değer eğitimi öz yeterlik düzeylerine ilişkin anlamlı bir farkla daha olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

2.5. Sınıf Öğretmenlerinin Eğitim Düzeylerine Göre Değerler Eğitimi Öz Yeterlilik Düzeylerinin Farklılaşma Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 6. Sınıf öğretmenlerinin eğitim düzeylerine göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerinin farklılaşma durumuna ilişkin t testi analizi sonuçları

Faktör	Cinsiyet	N	X̄	Ss	Levene		t	Sd	p
					F	p			
Öğretmen Davranışları	Lisans	265	3,86	,73	,125	,724	,698	334	,486
	Lisansüstü	71	3,93	,73					
Planlama Uygulama	Lisans	265	3,80	,68	1,357	,245	1,016	334	,310
	Lisansüstü	71	3,90	,60					
İşbirliği	Lisans	265	3,60	,83	1,178	,278	1,368	334	,172
	Lisansüstü	71	3,74	,76					
Değerlendirme	Lisans	265	3,27	,91	1,478	,225	2,339	334	,020
	Lisansüstü	71	3,55	,83					
DEÖYÖ Genel	Lisans	265	3,68	,69	1,607	,206	1,448	334	,148
	Lisansüstü	71	3,81	,62					

Tablo 6'da sınıf öğretmenlerinin eğitim düzeylerine göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerinin değerlendirme boyutunda lisansüstü eğitim mezunu öğretmenler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı ($t_{(334)}$ = 2,339; p <,05); buna karşılık diğer boyutlar ve DEÖYÖ'nin geneli açısından anlamlı bir farklılaşmanın bulunmadığı (p>,05) görülmektedir. Başka bir ifade ile sınıf öğretmenlerinin lisasn ya da lisansüstü mezun olmalarının, değerler eğitimi özyeterli düzeylerinin farklılaşmasına neden olacak önemli bir değişken olmadığı belirlenmiştir.

2.6. Sınıf Öğretmenlerinin Okul Yönetiminden Destek Alma Konusundaki Değerlendirmelerine Göre Değerler Eğitimi Öz Yeterlilik Düzeylerinin Farklılaşma Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 7. *Sınıf öğretmenlerinin okul yönetiminden destek alma konusundaki değerlendirmelerine göre değerler eğitimi öz yeterlilik düzeylerinin farklılaşma durumuna ilişkin t testi analizi sonuçları*

Faktör	Destek Alma	N	X̄	Ss	Levene		t	Sd	p
					F	p			
Öğretmen Davranışları	Evet	189	4,07	,75	1,233	,222	5,779	334	,000
	Kısmen	147	3,63	,61					
Planlama Uygulama	Evet	189	3,99	,69	1,378	,207	5,183	334	,000
	Kısmen	147	3,62	,58					
İşbirliği	Evet	189	3,85	,80	1,272	,213	6,111	334	,000
	Kısmen	147	3,33	,75					
Değerlendirme	Evet	189	3,54	,97	2,263	,152	4,959	334	,000
	Kısmen	147	3,06	,79					
DEÖYÖ Genel	Evet	189	3,90	,70	1,605	,179	5,959	334	,000
	Kısmen	147	3,48	,56					

Tablo 7'de sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi öz yeterlilik düzeyleri, *okul yönetiminden destek alma konusundaki değerlendirmelerine* göre hem boyutlar hem de DEÖYÖ'nin geneli açısından, destek algıları daha olumlu olanlar lehine anlamlı farklılıklar gösterdiği görülmektedir (p<,001). Başka bir ifade ile okullarından değer eğitimi süreçleri konusunda daha fazla destek alan öğretmenlerin özyeterlik düzeylerinin, almayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

3. Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem, Yaş ve Mevcut Okullarında Görev Yapma Süreleri İle Değer Eğitimi Özyeterlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Tablo 8. Sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdem, yaş ve mevcut okullarında görev yapma süreleri ile değer eğitimi özyeterlik düzeyleri arasındaki ilişkiye dair korelasyon testi analizi sonuçları

Değişken		Öğretmen Davranışı	Planlama ve Uygulama	İşbirliği	Değerlendirme	DEÖYÖ Genel
Mesleki Kıdem	r	,377**	,351**	,254**	,303**	,361**
Yaş	r	,255**	,269**	,163**	,220**	,262**
Çalışma Süresi	r	,096	,140*	,018	,081	,110*

N: 336; **: p<,001; *: p<,05

Tablo 8'de öğretmenlerin mesleki kıdem ve yaşları ile DEÖYÖ'nin hem alt boyutları hem de genelinden alınan puanlar arasında pozitif ve anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmektedir (p<,01). Öğretmenlerin mevcut okullarında çalışma süreleri ile ise Planlama ve Uygulama alt boyutu ve DEÖYÖ'nin geneli arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunurken (p<,05), diğer alt boyutlarla arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (p>,05).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sınıf öğretmenlerinin değer eğitimi öz yeterlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar, alanyazına dayalı olarak tartışılarak aşağıda sunulmuştur:

Sınıf öğretmenlerinin değer eğitimi öz yeterlik düzeyleri genel olarak iyi; değerlendirme boyutunda ise orta düzeydedir. Değerlendirme boyutu açısından değer eğitimi öz yeterlik düzeyleri konusunda öğretmenler daha sorunlu durumdadırlar. Bu durum, öğrencilerin değer gelişimlerinin bireysel ya da grupla ölçülüp değerlendirilmesinde araç ve yöntem geliştirme ve kullanma yönüyle daha yetersiz olmalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu araştırmadaki sonuca benzer olarak Şahin ve Katılmış (2016) araştırmasında, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi özyeterlilik düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Ekiz (2019) çalışmasında ise sınıf öğretmeni adayları, değerler eğitimi konusundaki özyeterliliklerini yeterli olarak değerlendirmişlerdir. Benzer şekilde, Demirel (2009) ve Kaya ve arkadaşlarının (2022) araştırmalarında da öğretmenler değerler eğitimi konusunda yeterliğe sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Cinsiyet, sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi özyeterlilik düzeyleri üzerinde farklılaşmalara neden olabilecek önemli bir değişken değildir. Kadın ve erkek öğretmenler öz yeterlilik düzeyleri birbirine yakındır. Sivrikaya ve Korkmaz (2023)'ın "Sınıf Öğretmenlerinin Tutum ve Değer Yeterliliklerine İlişkin Algılarının İncelenmesi" araştırmasında bu çalışmaya benzer olarak cinsiyete göre öğretmenler arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Kılıç ve Erkuş

(2021); Erdoğan ve Üredi (2023) araştırmalarında da cinsiyetin sınıf öğretmenlerinin özyeterlilik inançlarında farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Kadınların artık her alanda aktif rol almaları, aynı anda çok fazla sorumluluk üstlenmeleri kendilerine güvenlerini arttırarak özyeterlilik duygularının gelişmesini sağladığı ve erkeklerle özyeterlilik algısı bakımından bu nedenle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Uzunkol ve Öz (2019) araştırması ise bu çalışmadan farklı olarak kadın öğretmen adaylarının özyeterlilik algılarının erkek öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Genel olarak, öğretmenlerin yaşı ilerledikçe, değer eğitimi konusunda kendilerini daha donanımlı hissetmektedirler. Deneyim kazandıkça, öğretmenler bu alandaki öz yeterliliklerini daha olumlu değerlendirmektedirler. Ekin (2019) araştırmasında bu çalışmaya benzer olarak yaşa bağlı olarak anlamlı farklılık tespit etmiştir. Özellikle öğretmenlerin değerler eğitimi özyeterlilikleri 36-40 yaş aralığı öğretmenlerinde diğer yaş aralıklarına göre yüksek bulunmuştur. Bilmez ve Tarkoçin (2017) de araştırmasında 41 yıl ve üstü okul öncesi öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik algılarının diğer yaş gruplarındaki öğretmenlerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte, Bayraktar ve Karakülçe'nin (2019) araştırmasında araştırma grubunda yaşa bağlı olarak herhangi bir farklılık tespit edilememiştir.

Çalıştıkları kurumda daha fazla çalışmış olan öğretmenlerin az çalışanlara göre; bunun yanı sıra o okulda kısa süredir (1-3 yıl) çalışanlar da 4-6 yıl çalışanlara göre kendilerini değer eğitimi öz yeterlik düzeyleri açısından daha yeterli değerlendirmişlerdir. Bu durum, okulun sunduğu fırsat ve imkanlar ile işleyiş şekli hakkında daha fazla birikime sahip olan öğretmenlerin, değer eğitimi öz yeterlik algılarının daha da iyileşmesine yol açtığı şeklinde yorumlanabilir. Karakülçe (2018) de çalışmasında aynı okulda çalışma süresinin yöneticiler açısından farklılık yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Özellikle aynı okulda 1-5 yıl görev yapan yöneticilerin değer eğitimi özyeterliliklerinin diğer gruplara göre daha yüksek oldığunu belirtmiştir. Bu araştırma bir yönüyle bu araştırmayla örtüştüğü söylenebilir.

Öğretmenlerin genel olarak mesleki kıdemi yüksek olan öğretmenlerin düşük olanlara göre değer eğitimi öz yeterlik düzeyleri açısından kendilerine ilişkin daha olumlu değerlendirmişlerdir. Bu durum, yaş ve deneyim, mesleki olgunluğa bağlı olarak öğretmenlerin değer eğitimi konusunda daha deneyimli ve birikimli hale gelmelerinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Yavuz ve Kırbaşlar (2017) araştırmasında kıdemin artmasının öğretmenlerin özyeterlilik algılarını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Woolfolk-Hoy ve Tschannen-Moran (2007), Orman ve Sevgi (2022), Çelikkaya, Öktem ve Filoğlu (2013) değer eğitimi ile ilgili araştırmalarında da bu araştırmayla benzer şekilde kıdemin artmasıyla öğretmenlerin öz-yeterlik algısının arttığı sonucunu tespit etmiştir. Yaşaroğlu (2014) ise araştırmasında bu araştırmadan farklı olarak 1-9 yıl ve 10-19 yıllık kıdeme sahip öğretmenlerin değerler eğitimine ilişkin tutumları 20 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenlerin tutumlarının

daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin daha heyecanlı, istekli ve idealist olmaları bu durumda etkili olmuş olabilir.

Eğitim düzeyinin ise genel olarak sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi öz yeterlilik düzeyleri üzerinde farklılaşmaya neden olabilecek önemli bir etken değildir; ancak değerlendirme boyutunda lisansüstü mezunların öz yeterlilik değerlendirmeleri lisans mezunlarına göre daha yüksektir. Yediyıldız ve Beldağ (2020), Ata (2020) yaptıkları araştırmalarda bu araştırmaya benzer olarak eğitim durumu değişkeninin yöneticilerin değerler eğitimi yeterlilik algılarında anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Okul yönetiminden daha fazla destek alıyor olmak, öğretmenlerin değer eğitimi öz yeterlik değerlendirmelerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu durum, okul yönetimlerinin değer eğitimi konusunda öğretmenlere imkân ve fırsatlar yönüyle destek olmalarının, öğretmenlerin de değer eğitimi kapsamında daha iyi/fazla şeyler yaparak kendilerini daha yeterli olarak algılamalarından kaynaklanabilir. Gomez (2024) çalışmasında değerler eğitimi programlarının öğrencilerin olumlu sosyal beceriler ve kişisel davranışlar geliştirmelerinde etkili öğretmen katılımı, kendini işine adamış personel ve okul yönetiminin destekleyici tutumunun bu konuda oynadığı kritik roller vurgulanmıştır. Balyer (2012) araştırmasında da, modern okul yöneticilerinden değerler eğitimi konusunda olumlu bir rol model olmaları, bu eğitimin verilmesi için uygun ortamlar yaratmaları, gerekli kaynakları sağlamaları ve değerler eğitimini destekleyen bir tutum sergilemeleri gibi görevleri üstlenmelerinin beklendiğini vurgulamıştır.

Sınıf Öğretmenlerinin mesleki kıdem, yaş ve mevcut okullarında görev yapma süreleri ile değer eğitimi özyeterlik düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler vardır. Buna göre mesleki kıdem, yaş ve mevcut okulda çalışma süresi değişkenlerinin odağında olan zaman/deneyim miktarı ile öğretmenlerin değer eğitimi özyeterlik düzeyleri arasında pozitif ilişkilerin bulunduğu; zaman ve deneyimin artışına bağlı olarak öğretmenlerin değer eğitimi yeterliklerinin de iyileştiği söylenebilir. Öte yandan, öğretmenlerin mevcut okullarındaki çalışma sürelerinin sadece Planlama ve Uygulama alt boyutunda anlamlı bir ilişki göstermesi, okulda uzun süre çalışmanın değer eğitimi yeterliklerini her alanda artırmadığı ve iyileşmeler üzerinde sınırlı bir etkisinin bulunduğu şeklinde yorumlanabilir.

ÖNERİLER

Araştırmada ulaşılan sonuçlar ve alanyazına dayalı yapılan tartışmadan yola çıkarak sınıf öğretmenlerinin değer eğitimine ilişkin hem genel anlamda hem de bazı değişkenlerle ilişkili olarak özyeterlik düzeylerini iyileştirme yönünde şunlar önerilebilir:

1. Değerlendirme boyutu açısından değer eğitimi öz yeterlik düzeyleri konusunda öğretmenler daha sorunlu durumdadırlar. Bu nedenle değer eğitimi için etkili ve ölçülebilir değerlendirme araçları geliştirilmelidir. Rubrikler, gözlem formları ve

portfolyo gibi yöntemler, öğrencilerin değer gelişimlerini daha sistematik bir şekilde izlemek için öğretmenlere katkı sağlayabilir.

2. Öğretmenlerin değerler öğretimine yönelik yeterliliklerini artırmak amacıyla hizmet içi eğitim programları düzenlenebilir. Bu programlarda, özellikle değerlendirme süreçlerine odaklanılmalı ve öğretmenlerin bireysel veya grupla değerlendirme yöntemlerini nasıl geliştirebilecekleri öğretilmelidir
3. Araştırmada yaşa ve kıdeme bağlı olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu nedenle farklı yaş gruplarındaki öğretmenler için ihtiyaçlarına uygun eğitim programları düzenlenebilir; deneyimli öğretmenlere ileri düzey eğitimler, genç öğretmenlere ise temel beceri geliştirme odaklı çalışmalar sunulabilir.
4. Öğretmenler lisansüstü eğitimlere katılmaları teşvik edilmeli ve bu eğitimlerin değerler eğitimine yönelik içeriklerle zenginleştirilmesi öğretmenlerin değerler eğitimi özyeterliliklerinin arttırılmasında faydalı olabilir.
5. Okul yöneticilerinin değerler eğitimi konusunda farkındalıklarının ve liderlik becerilerinin gelişimi için çeşitli eğitim programları düzenlenebilir. Böylelikle yöneticiler, olumlu bir rol model olma, uygun eğitim ortamları yaratma ve öğretmenleri daha etkili şekilde destekleme konusunda daha donanımlı hale gelebilirler.
6. Uzun süre çalışan öğretmenlerle, daha az deneyime sahip olanlar arasında bir mentorluk sistemi kurulabilir. Bu program, deneyimlerin paylaşılmasını ve kısa süreli öğretmenlerin kendilerini geliştirmelerini destekleyebilir.

KAYNAKLAR

Aktepe, V. (2015). Etkinlik temelli değer eğitiminin öğrencilerin yardımseverlik tutumlarına etkisi. *Researcher: Social Science Studies,* 2(3), 17-49.

Aktepe, A., ve Yel, M. (2009). Öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerinin ve uygulamalarının değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi,* 34(144), 1-12.

Aslanderen, M. Ve Yeşil, R. (2019). Ahilik mesleki değerler eğitimi sürecinde denetim ve değerlendirme. *I. Uluslararası Türk Halklarının Felsefî Mirası Sempozyumu (24-26 Ekim 2019)*, Manas Üniversitesi, Bişkek, Kırgızistan.

Aydın, S., ve Gürler, A. (2012). Değerler eğitimi ve bilişsel davranışçı terapi temelinde bir müdahale programının ilkokul öğrencilerinin benlik saygısı ve sosyal becerilerine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(2), 229-240.

Bacanlı, H. (2017). Değerler eğitimi ve bilişsel davranışçı terapi temelinde bir müdahale programının ilkokul öğrencilerinin benlik saygısı ve sosyal becerilerine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(2), 229-240.

Bacanlı, H. (2019). Değerler Eğitimi Yapılabilir mi? *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(3), 285-300.

Balyer, A. (2012). Çağdaş okul müdürlerinin değişen rolleri. *Eğitim ve Bilim,* 13(2), 75-93

Basumatary, M. (2024). The Role of Teachers in Promoting Value Education [Değer Eğitimini Teşvik Etmede Öğretmenlerin Rolü]. *International Journal of Multidisciplinary Educational Research (IJMER),* 13(6)(3), 31-38.

Bayındır, F. (2019). Sosyal problem çözme becerilerini geliştirmeye yönelik bir programın ilkokul öğrencilerinin sosyal problem çözme becerileri ve duygusal zekaları üzerindeki etkisi. *Eğitim ve Bilim Dergisi,* 34(144), 1-12.

Bingham, G. (1983). Social problem-solving competence in children. In M. Perlmutter (Ed.), *The Minnesota symposium on child psychology* (Vol. 15, pp. 1-52). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Cheung, C.-k., & Lee, T.-y. (2010). Improving social competence through character education. *Evaluation and Program Planning,* 33(3), 255–263. https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2009.08.006

Çağlayan, T. (2005). Değerler eğitimi ve bilişsel davranışçı terapi temelinde bir müdahale programının ilkokul öğrencilerinin benlik saygısı ve sosyal becerilerine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(2), 229-240.

Cooper, D. R. (2014). *Business ethics and stakeholder management: Principles, practice, and cases.* Oxford, UK: Oxford University Press.

D'Zurilla, T., Nezu, A., ve Maydeu-Olivares, A. (2004). *Social problem solving: A new approach to intervention*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Demir. F. (2022). Türkiye'de Değerler Eğitimi Uygulamaları. Ekim 25, 2023 tarihinde https://www.siirt.edu.tr/dosya/personel/besinci-hafta-(degerlerin-kaynagi-vetemelleri)-siirt-202232812550611.pdf adresinden alındı.

Demircioğlu, N., ve Tokdemir, V. (2008). Değerler eğitimi ve bilişsel davranışçı terapi temelinde bir müdahale programının ilkokul öğrencilerinin benlik saygısı ve sosyal becerilerine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi,* 27(2), 229-240.

Dhar, R. (2000). *Values and the quality of life.* New York, NY: Springer.

Dinçer, K., Aytaç, A., ve Kılıç, S. (2019). Değerler eğitimi ve bilişsel davranışçı terapi temelinde bir müdahale programının ilkokul öğrencilerinin benlik saygısı ve sosyal becerilerine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi,* 27(2), 229-240.

Dönmez, Ö. & Uyanık, G. (2022). Farklı Ülkelerde Değerler Eğitimi ve Değer Eğitimi Programlarından Örnekler. *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 74–82.

Elias, M. J., ve Tobias, S. E. (1996). *Social skills for success.* San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Eskin, M. (2009). Değerler eğitimi ve bilişsel davranışçı terapi temelinde bir müdahale programının ilkokul öğrencilerinin benlik saygısı ve sosyal becerilerine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(2), 229-240.

Fernández Espinosa, V., & González, J. L. (2023). Virtues and values education in schools: A study in an international sample. *Journal of Beliefs & Values*, 1(1), 69-85.

Gniewosza, B. Ve Noack, P. (2012). The role of between-parent values agrement in parent-to-child transmission of academic values. *Journal of Adolescence*, 35(4), 809-821.

Güler, M. (2011). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinde görsel sanatlar dersinde kültür bilincini geliştirme* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 298527).

Güngör, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. 3. Baskı. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Ismail, & A. B. Alias (Eds.), Journal of Physics: Conference Series (Vol. 1957, pp. 012022). Institute of Physics Publishing. doi: 10.1088/1742-6596/1957/01/012022

Jones, V. (2016). *Character education: A practical guide for schools.* Alexandria, VA: ASCD.

Karakülçe, N. (2018). *İlkokul yöneticilerinin ve sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi ve demokratik tutumlarının incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karasar, N. (2023). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Kavramlar, İlkeler, Teknikler.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kocacık, G. (2003). Değerler eğitimi ve bilişsel davranışçı terapi temelinde bir müdahale programının ilkokul öğrencilerinin benlik saygısı ve sosyal becerilerine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(2), 229-240.

Kropp, E.H. (2006). *The effects of a cognitive-moral development program on inmates in a correlational educational environment.* Phd thesis. Virginia University, USA.

MEB. (2024). *2024 Eğitim Müfredatı Taslağı*. Ankara: MEB Yayınları

Nas, E. (2022). Merhamet Konusunda Yapılmış Araştırmaların İncelenmesi. *Academic Platform Journal of Education and Change*. 5(1), 75-100.

Onwuegbuzie, A. J., & Collins, K. M. T. (2007). Conducting mixed methods research: A primer. *International Journal of Methodology*, 41(3), 281-300.

Özdemir, Y., Mercan Uzun, E., Bütün Kar, E. (2021). Temel eğitim öğretmenlerinin değer eğitimine yönelik görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*,19 (42), s.227-266 https://doi.org/10.34234/ded.958030

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values.* New York, NY: Free Press.

Schwartz, S. H. (1992). Basic values, theory, research, and applications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(4), 656-671.

Thornberg, R. (2008). The lack of professional knowledge in values education. *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies,* 7(24), 1791-1798.

Tongchai, A. (2020). The effects of a professional development program on teachers' self-efficacy in promoting thinking and problem-solving skills. In S. A. Sulaiman, N. A.

Yeşil, R., Kart, M. Ve Aslanderen, M. (2020). *Ahilik ve Değer Eğitim Modeli.* Konya: Çizgi Yayınevi

FEN EĞİTİMİNDE ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK UYGULAMALARI

AUGMENTED REALITY APPLICATIONS IN SCIENCE EDUCATION

Berna ÖZPİRİNÇ
Master's Student, Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Education, Department of Mathematics and Science Education
ORCID NO: 0009-0008-5661-805X

Sevil KURT
Dr., Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Education, Department of Mathematics and Science Education
ORCID NO: 0000-0001-9309-2642

ÖZET

İlk olarak 1960'lı yıllarda çalışmaları başlanan artırılmış gerçeklik (AG) internet erişiminin kolaylaşması, sınıflara giren akıllı tahtalar gibi faktörler sayesinde eğitimin özellikle de Fen Bilimleri eğitiminin bir parçası haline gelmiştir. Fen bilimleri AG kullanımının öğrencilerin başarı, motivasyon, ilgi, kalıcılık, eleştirel düşünme, argümantasyon, 21.yy becerileri gibi birçok alanda etkili olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin telefonla ya da tabletle kullanılabilecekleri AG telefon uygulamaları bulunmaktadır. AG uygulamalarının avantaj ve dezavantajlarının olduğu bir çalışma öğreticilere yol gösterici olabilir. Bu araştırmanın amacı Fen eğitiminde kullanılabilecek olan mobil artırılmış gerçeklik uygulamalarını inceleyerek bu uygulamaların hali hazırda kullanılmakta olan öğretim programındaki hangi kazanımlarda ve konu başlıklarında yararlanılabileceğini belirlemektir. Araştırma kapsamında tarama yöntemine uygun olarak «Google play store», «Google» ve diğer internet kaynaklarında arama yapılarak ilgili mobil AG uygulamaları listelenmiştir. Ulaşılan AG uygulamaları sınıf seviyesi, Fizik, Kimya ve Biyoloji modeli kapsamları, laboratuvar uygulaması içermesi ve 2018 Fen Öğretim Programındaki kazanım boyutu, ücretli olup olmadığı yönünden incelenmiştir. Bu kapsamda güncel olan 9 uygulamaya ulaşılmış ve tablo haline getirilmiştir. Elde edilen tablo alanında uzman 2 fen eğitimcisi tarafından incelenerek kriterlere uygunluğu belirlenmiş ve diğer özellikler yönünden incelenerek tabloya son hali verilmiştir. Araştırma sonucunda Fen bilimleri eğitimine yönelik Türkçe destekli mobil AG uygulamalarının genellikle ortaokul seviyesinde 6. sınıf konularında ağırlıklı olduğu görülmektedir. Listelenen uygulamaların en çok biyoloji ardından fizik konusunda olduğu, kimya alanında daha az uygulama olduğu görülmektedir. Uygulamalardaki konuların ise ağırlıklı olarak uzay, sistemler ve canlılar ile ilgili olduğu görülmektedir. İncelenen AG uygulamalarında laboratuvara yönelik sadece bir uygulama bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Artırılmış gerçeklik, Fen Eğitimi, Mobil uygulamalar, AR

ABSTRACT

Augmented reality (AR), which began to be studied in the 1960s, has become a part of education, especially science education, thanks to factors such as the increased ease of internet access and the introduction of smartboards into classrooms. The use of AR in science education has been found to be effective in various areas, including student achievement, motivation, interest, memorability, critical thinking, argumentation, and 21st-century skills. There are AR mobile applications that teachers can use with smartphones or tablets. A study that explores the advantages and disadvantages of AR applications could serve as a guide for educators. The aim of this research is to examine mobile augmented reality applications that can be used in science education and to determine which learning objectives and topics in the current curriculum can benefit from these applications. As part of the research, relevant mobile AR applications were listed by searching the «Google Play Store», «Google», and other online sources, in accordance with the scanning method. The AR applications found were analyzed based on class level, coverage of Physics, Chemistry, and Biology models, inclusion of laboratory applications, alignment with the objectives in the 2018 Science Curriculum, and whether they were paid-up apps or free. In this context, 9 up-to-date applications were identified and compiled into a table. Two science education experts reviewed the table to assess its compliance with the criteria, and the final version was created after further evaluation of other features. As a result of the research, it was found that mobile AR applications supporting the Turkish language for science education are mostly focused on 6th-grade topics at the middle school level. It was observed that most of the listed applications are related to biology, followed by physics, with fewer applications available in the field of chemistry. The topics covered in these applications are mainly focused on space, systems, and living organisms. Among the AR applications reviewed, only one was found to be related to laboratory work.

Keywords: Augmented reality, Science education, Mobile applications, AR

GİRİŞ

Günümüzde teknoloji çok hızlı bir şekilde gelişim göstermektedir. İnsanların içinde yaşadığı bu ortama uyum sağlamak için gelişen teknolojiyi günlük hayatlarına uyarlamaları gerekmektedir. Bu teknolojik gelişmeler artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, karma gerçeklik, yapay zekâ gibi bazı kavramların da hayatımıza girmesini sağlamıştır. Sanal gerçeklikte (SG) kişi gerçek dünyadan tamamen koparak sanal bir dünya içerisinde yer almaktadır. SG kulaklık, gözlük ve eldiven gibi cihazlar kullanılır. Ancak bu teknolojinin günümüzde yaygınlaşabilmesi için hala zamana ihtiyacı vardır ve bunun bir sebebi de bunun pahalı bir teknoloji olmasıdır (Bayraktar & Kaleli, 2007). Artırılmış Gerçeklik (AG) ise; gerçek dünya ile sanal imgelerin

birleştiği, gerçek ve sanal nesneler arasında eş zamanlı etkileşimin sağlandığı bir teknolojidir (Azuma, 1997).

AG uygulamaları günümüzde birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. Artık duvarımıza telefonumuzu tutarak boya rengine karar vermekte, fotoğrafımıza farklı makyaj malzemeleri uygulayarak alacağımız ürünleri seçmekteyiz. Sadece perakende olarak değil turizm ve seyahat alanında da AG ile müze gezileri yapılabilmekte, tıp alanında vücut yapısı ve hastalıkların anlaşılması için AG kullanılabilmektedir. Günlük yaşamda pek çok alanda uygulaması olan artırılmış gerçeklik eğitim alanında da öğrenmeye yardımcı bir uygulama olarak son zamanlarda daha sık kullanılmaya başlanılmıştır.

İlk olarak 1960'lı yıllarda çalışmaları başlanan arttırılmış gerçeklik internet erişiminin kolaylaşması ile sınıflara giren akıllı tahtalar gibi faktörler sayesinde eğitimin özellikle de Fen Bilimleri eğitiminin bir parçası haline gelmiştir. Eğitimde kullanılan artırılmış gerçeklik uygulamaları; AG Kitap ve ders kitapları, AG kartları ve AG laboratuvarları gibi uygulamalardır (Çaydere ve Akgün, 2023). Artırılmış gerçeklik ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında eğitim alanı içerisinde en fazla Fen Eğitimi alanı ile ilgili oldukları görülmektedir. (Akgün ve Üstün, 2023). Fen Bilimleri müfredatı teknoloji kullanımına açık, Fen ve Mühendislik alanıyla ilişkili birçok konu barındıran bir alandır. Fen bilimleri temel olarak Fizik, Kimya ve Biyoloji konularından oluşmaktadır. Özellikle Fizik ve Kimya dersleri için laboratuvarlar vazgeçilmezdir. Aslan ve arkadaşları yaptığı çalışmada Fizik dersinde işlenecek bazı konularda laboratuvarda malzeme eksikliği yaşandığını belirtmiştir (Arslan ve diğerleri, 2014). Kimya laboratuvarlarında kullanılan bazı kimyasal maddeler ise; yanıcı, tahriş edici, toksik özellikler taşıyabilirler; bu özellikleriyle sağlık ve çevre açısından önemli risk taşıyabilirler (Kırbaşlar ve diğerleri, 2010). Biyoloji konuları ile ilgili bir çok model de maalesef laboratuvarlarda bulunmamakta, pahalı olarak alınan modeller zamanla kaybolmaktadır. Soyut algılama yeteneği gelişmemiş ortaokul öğrencileri için bu büyük bir sıkıntıdır. Fen Bilimleri eğitiminde kullanılacak olan AG uygulamaları bu dezavantajları yok edebilmektedir. Mobil artırılmış gerçeklik uygulamaları matematik ve fen bilimleri gibi alanlarda somutlaştırma, sanal laboratuvar etkinlikleri ve okul dışı öğrenci etkinliklerinde kullanılabilecek özellikler taşımaktadır (Demirer, 2015). Mobil uygulamalar ve artırılmış gerçeklik teknolojisi öğrenme için somut yaşamı oluşturmakta ve öğrencilerin başarıları düzeylerini olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir (Coşkun, 2018).

Sürekli gelişen teknolojiyi kullanarak, dersleri teknolojik cihazlardan faydalanarak ve geliştirerek sunmak, öğrencilerin konuyu daha iyi anlayabilmesi ve derse olan ilgileri için oldukça büyük önem taşımaktadır (Avcı ve Taşdemir, 2019). Fen bilimleri AG kullanımının öğrencilerin başarı, motivasyon, ilgi, kalıcılık, eleştirel düşünme, argümantasyon becerileri gibi birçok alanda etkili olduğu belirlenmiştir (Anıl ve Batdi, 2023; Kul ve Berber, 2022; Sivri ve Eroğlu, 2022; Sontay ve Karamustafaoğlu, 2021; Yıldırım ve Kapucu, 2021). AG kullanımı

etkili bir öğrenme sürecine ulaşmada yardımcı olduğu da ifade edilmektedir. (Ziden ve diğerleri, 2022). Bununla birlikte öğrencilerin yaratıcılık ve yenilikçilik, eleştirel düşünme, çıkarım yapma, problem çözme, işbirliği ve iletişim becerileri gibi 21.yy. becerilerinin gelişimine katkıda bulunduğu belirtilmiştir (Dilmen ve Atalay, 2021) Khan ve arkadaşlarının (2019) yaptığı çalışmada da arttırılmış gerçeklik kullanımının öğrenci motivasyonunu arttırdığı ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Cao ve Yu (2023) AG destekli eğitim alan öğrencilerin tutumlarının daha olumlu olduğunu ve öğrenme başarılarının AG teknolojileri kullanmayanlara göre önemli ölçüde daha yüksek olduğunu bulmuştur. Subhashini ve diğerleri (2020) artırılmış gerçekliğin kullanıcıların daha hızlı görselleştirmelerine ve anlamalarına yardımcı olacağını ayrıca bilinmeyen kavramların öğrenilmesi ve anlaşılmasında benzersiz ve ilginç bir yöntem sunacağını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin telefonla kullanılabilecekleri AG telefon uygulamaları bulunmaktadır. Mobil AG sadece okulda değil evde de konu tekrarında ya da öğrencilerin ilgi alanı olduğu konularda çalışmalarına olanak sağlayabilir. AG öğrencinin gerçek dünyaya olan algısını ve gerçek dünya ile etkileşimini artırarak öğrenme, eğlence veya eğitici eğlence için uygulanabilir (Çetinkaya ve Akçay, 2013). AG uygulamalarının sosyal ortamlar sağladığı, işbirliğine dayalı öğrenmeler oluşturduğu, öğrenmeyi kolaylaştırdığı, anlamlı ve kalıcı öğrenmeler sağladığı, derse katılımı arttırdığı, soyut kavramları somutlaştırdığı görülmüştür. (Akyol ve Anıl, 2024)

AG ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde öğretmen görüşleri ile ilgili çok az çalışma olması dikkat çekmektedir (Türker, 2021). Yapılan bir görüşmede sekiz öğretmenden dört tanesi AG uygulamaları hakkında daha önceden hiçbir şey duymadığını belirtmişlerdir (Timur ve Özdemir, 2018). Yaygın ve kolay ulaşılabilinir uygulamaların olduğu ve bu uygulamalarının sağladığı avantajlar ve dezavantajlarının araştırmacı tarafından açıkça rapor edilmesi bu teknolojiyi kullanmak isteyen eğitimcilere fikir vermesi açısından yararlı olacaktır (Akçayır, 2016). Öğretmenler ile yapılan diğer bir görüşmede ise öğretmenlerin mobil uygulamaları seçerken en çok dersin kazanımlarına uygunluğuna dikkat ettikleri görülmüştür. (Özbay ve Canbazoğlu Bilici, 2020). Bu yüzden uygulamaların kazanımlarla ilişkilendirilmesi öğretmenlere kolaylık sağlayacaktır. Bu yüzden bu araştırmanın amacı fen bilimleri öğretimine yönelik mobil artırılmış gerçeklik uygulamalarını inceleyerek öğretim programındaki hangi kazanımlarda ve konu başlıklarında yararlanılabileceğini belirlemektir.

YÖNTEM

Araştırma kapsamında tarama yöntemine uygun olarak «Google play store», «Google» ve diğer internet kaynaklarında arama yapılarak ilgili mobil AG uygulamaları listelenmiştir. Ardından uygulamalar seçilen uygulamalar sınıf seviyesi, Fizik, Kimya ve Biyoloji konu kapsamları, laboratuvar uygulaması içermesi ve 2018 Fen Öğretim Programındaki kazanım boyutu, ücretli olup olmadığı yönünden ayrıntılı incelenmiş olarak tablo haline getirilmiştir. Elde edilen tablo

alanında uzman 4 fen eğitimcisi tarafından incelenerek kriterlere uygunluğu ve diğer özellikler yönünden incelenerek son hali verilmiştir.

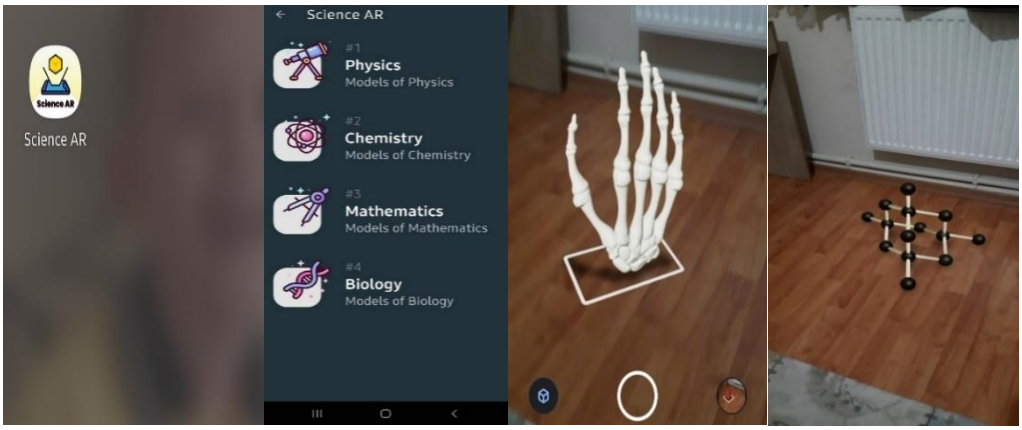
ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde ilk olarak inceleme sonucu oluşturulan özet tablo verilerek sonrasında her bir uygulamayla ilgili daha ayrıntılı bilgiler örnekleriyle sunulmuştur.

Uygulama adı	Ücretli model sayısı	Ücretsiz model sayısı	Sınıf seviyesi	Fizik konuları modeli	Kimya konuları modeli	Biyoloji Konuları modeli	Laboratuvar uygulaması	Kazanım numarası
SCIENCE AR	-	66	6-7-8	40	14	12	-	F.6.1.1.1. F.6.2.1.1. F.6.2.3.1. F.7.4.1.3. F.8.2.1.2. F.8.5.1.1.
PLANETS AR	-	24	6	24	-	-	-	F.6.1.1.1. F.6.1.1.2.
AR ZOO	9	36	5-6	9	-	27	-	F.6.2.1.1. F.6.2.2.1. F.6.2.3.1. F.6.6.1.1. F.5.6.1.1. F.5.2.1.1.
AR ANATOMY	11	1	6	-	-	1(ücretsiz) 11(ücretli)	-	F.6.2.1.1.
VÜCUDU-MUZ 4D	19	-				19(ücretli)	-	F.6.2.1.1. F.6.2.2.1. F.6.2.3.1. F.6.2.4.1. F.6.6.2.1. F.6.6.1.1.
MEBAR	--	19	5-6-7	4	3	9	3	F.5.1.2.1 F.5.2.1.1. F.5.6.3.1. F.6.1.1.2. F.6.2.2.1. F.6.2.3.1. F.6.2.4.1. F.6.2.5.1. F.6.6.1.1. F.7.1.1.1. F.7.2.1.1. F.7.3.3.1. F.7.4.1.3. F.7.7.1.1.

								F.7.7.1.2.
QUIVER	**82**	**-**	**6-7**	**14(ücretli)**	**-**	**68(ücretli)**	**-**	F.6.1.1.1. F.6.1.1.2. F.6.2.1.1. F.6.2.2.1. F.6.2.4.1. F.6.2.5.1. F.7.1.1.1. F.7.2.1.1. F.5.6.3.1. F.7.6.2.2. F.8.6.3.1. F.8.6.1.1. F.5.2.1.1. F.5.6.1.1.
ATOM VISUALIZER	-	118	**7**	-	**118**	-	-	F.7.4.1.1. F.7.4.1.2.
MİKROSKOP	-	**Sınırsız**	**5**	-	-	**Sınırsız**		F.5.2.1.1.

Tablo 1. İnceleme sonucu ulaşılan mobil AG uygulamalarına ait özellikler

Şekil 1. Science AR uygulaması

Science AR fizik, kimya, biyoloji ve matematik alt sayfalarını içerir. Uygulama ücretsizdir. 40 tane fizik modeli, 14 kimya modeli,12 tane biyoloji modeli bulunmaktadır.

Fizik modellerinin içerisinde 2018 de yayınlanan ve hala geçerli olan Ortaokul Fen Müfredatında 6.sınıflarda 1.Ünite F.6.1.1.1. Güneş sistemindeki gezegenleri birbirleri ile karşılaştırır (MEB, 2018). Kazanımı için kullanılabilecek olan gezegen modelleri, F.8.5.1.1. Basit makinelerin sağladığı avantajları örnekler üzerinden açıklar (MEB, 2018). Kazanımı için vida ve kasnak modeli bulunmaktadır. 7.sınıflarda 4. Ünitede F.7.4.1.3. Aynı veya farklı atomların bir araya gelerek molekül oluşturacağını ifade eder (MEB, 2018). Kazanımı için

kimya bölümünde molekül modelleri ve Biyoloji modelleri içerisinde 6.sınıfta 2.ünitede F.6.2.1.1. Destek ve hareket sistemine ait yapıları örneklerle açıklar (MEB, 2018). Kazanımı için çeşitli kemik modelleri, F.6.2.3.1. Dolaşım sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini model kullanarak açıklar (MEB, 2018). Kazanımı için kalp modeli bulunmaktadır. 8.sınıfta 2.ünitede F.8.2.1.2. DNA'nın yapısını model üzerinde gösterir (MEB, 2018). Kazanımı için DNA molekülü modeli bulunmaktadır.

Şekil 2. Planets AR Uygulaması

Artırılmış gerçeklik uygulamalarından birisi olan Planets AR 6.sınıflarda 1.Ünite F.6.1.1.1. Güneş sistemindeki gezegenleri birbirleri ile karşılaştırır (MEB, 2018). Kazanımı için kullanılabilecek olan Güneş Sistemini arttırılmış gerçeklik ile görebileceğiniz bir uygulama. Güneş ve sekiz tane gezegen ve bu gezegenlerin özelliklerine ulaşılabiliniyor. Fakat özellikleri İngilizce ve Türkçe dil özelliği yok. Bunun yanı sıra beş cüce gezegen ve 11 tane uyduyu da görebilme şansınız var. Fakat reklamlar çok sık ve reklamsız izleyebilmek için 8.04.2024 tarihinde 60,99 TL ödemeniz gerekmektedir.

Şekil 3. AR ZOO Uygulaması

AR ZOO Uygulamasının içerisinde Among Us, Anatomy, Dinasaurs, Characters, Marine, Solar System, Wild şeklinde altı alt klasörleri bulunmaktadır. Fen Bilimleri ile ilgili olarak Anatomy

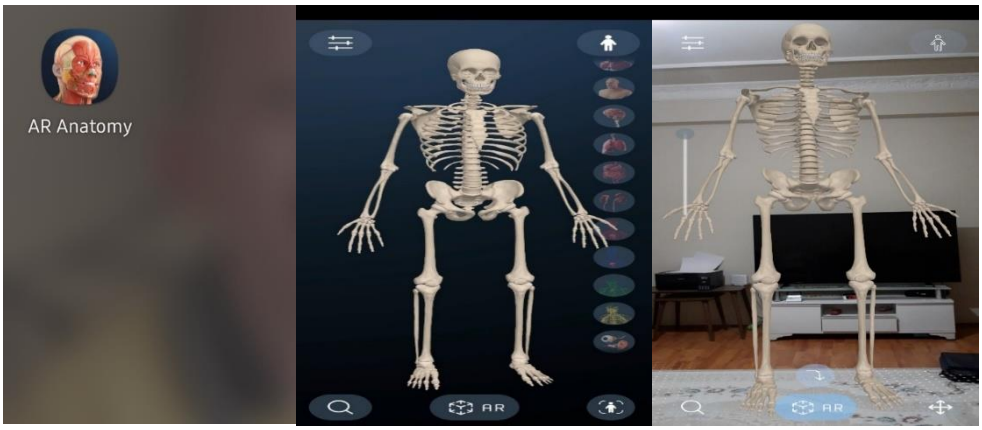
kısmında sekiz model, Dinasaurs kısmında beş model, Marine kısmında dört model, Solar Sistem kısmında sekiz model, Wild kısmında 10 model ücretsizdir.

Anatomy klasöründe 6.sınıflarda 2.ünitede F.6.2.1.1. Destek ve hareket sistemine ait yapıları örneklerle açıklar. F.6.2.2.1. Sindirim sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini modeller kullanarak açıklar. F.6.2.3.1. Dolaşım sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini model kullanarak açıklar (MEB,2018). Kazanımları için modeller; 6.ünitede F.6.6.1.1. Sinir sistemini, merkezî ve çevresel sinir sisteminin görevlerini model üzerinde açıklar (MEB,2018). Kazanımı için beyin modeli bulunmaktadır.

Solar System klasöründe 6.sınıf 1.ünite F.6.1.1.1. Güneş sistemindeki gezegenleri birbirleri ile karşılaştırır (MEB,2018). Kazanımı için sekiz tane gezegen bir tane Güneş modeli bulunmaktadır.

Dinasaurs klasöründe 5.sınıflarda 6.ünitede F.5.6.1.1. Biyoçeşitliliğin doğal yaşam için önemini sorgular (MEB,2018). Kazanımı için beş dinozor modeli bulunmaktadır.

Maine ve Wild klasöründe 5.sınıf 2.ünitede F.5.2.1.1. Canlılara örnekler vererek benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırır (MEB,2018). Kazanımı için 11 tane canlı modeli bulunmaktadır.

Şekil 4. AR Anatomy Uygulaması

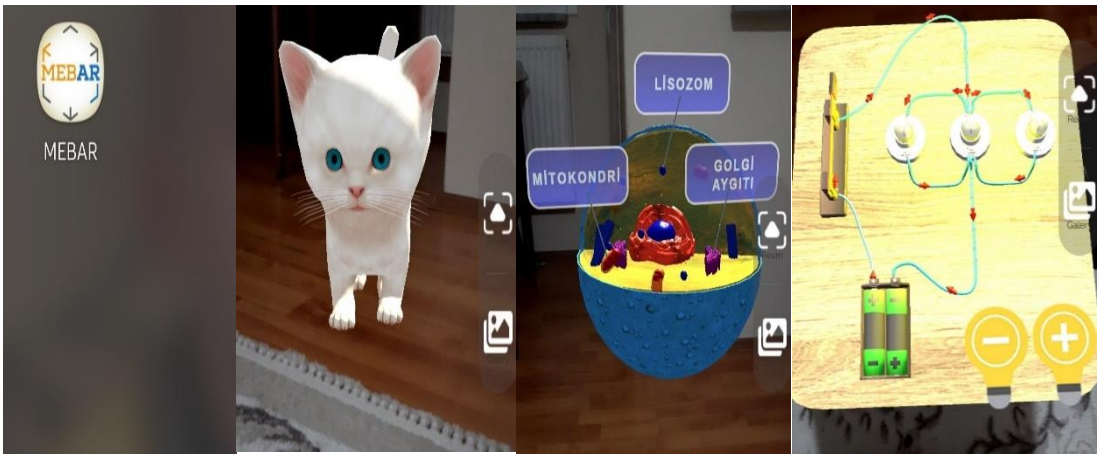
AR Anatomy uygulamasında Fen Bilimlerinde 6. Sınıf 2.ünitede F.6.2.1.1. Destek ve hareket sistemine ait yapıları örneklerle açıklar (MEB,2018). Kazanımı için kullanabileceğiniz iskelet sistemi bulunmaktadır.

Aslında 6. Sınıf 2.ünitede sistemler konusunda kullanabileceğimiz 12 modelden oluşmaktadır. Destek hareket sistemi, sindirim sistemi, solunum sistemi, boşaltım sistemi gibi güzel modeller vardır. Fakat uygulamada iskelet sistemi hariç diğerleri ücretlidir.08.04.2024 tarihi için aylık 29,99 TL; yıllık 224,99 TL ‘dur.

Şekil 5. Vücudumuz4D Uygulaması

Vücudumuz 4D uygulaması kartları ile çalışan bir uygulamadır. Kartları çeşitli alışveriş sitelerinde satılmaktadır. Güncel fiyatı 08.04.2024 tarihi için 185 TL'dir. 19 kattan oluşmaktadır. 6.Sınıf 2. Ünitede F.6.2.1.1. Destek ve hareket sistemine ait yapıları örneklerle açıklar. F.6.2.2.1. Sindirim sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini modeller kullanarak açıklar. F.6.2.3.1. Dolaşım sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini model kullanarak açıklar. F.6.2.4.1. Solunum sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini modeller kullanarak açıklar. F.6.6.2.1. Duyu organlarına ait yapıları model üzerinde göstererek açıklar (MEB, 2018). Kazanımlarına uygun kartlar bulunmaktadır. Yine 6. Sınıf 2.ünitede F.6.6.1.1. Sinir sistemini, merkezî ve çevresel sinir sisteminin görevlerini model üzerinde açıklar. F.6.6.2.1. Duyu organlarına ait yapıları model üzerinde göstererek açıklar (MEB, 2018). Kazanımlarına uygun kartlar bulundurmaktadır.

Şekil 6. MEBAR Uygulaması

MEBAR İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünün hazırlamış olduğu uygulamadır. Bu uygulamada yedi tanesi hazır, bir tanesi sizden gelenler kalsörü olmak üzere sekiz tane alt klasör bulunmaktadır. Hayvanlar klasöründe iki hayvan modeli, organlarda yedi organ ve hücre modeli, H2O klasöründe üç tane element modeli, uzay klasöründe iki model, bir diğer klasörde

krater ve yanardağ olmak üzere iki model, enerji klasöründe üç model bulunmaktadır. Hayvanlar klasöründe; F.5.2.1.1. Canlılara örnekler vererek benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırır. a. Canlılar; bitkiler, hayvanlar, mantarlar ve mikroskobik canlılar olarak sınıflandırılır (MEB, 2018). Kazanımı için hayvan modelleri bulunmaktadır. Organlar klasöründe F.6.2.2.1. Sindirim sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini modeller kullanarak açıklar. F.6.2.3.1. Dolaşım sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini model kullanarak açıklar. F.6.2.4.1. Solunum sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini modeller kullanarak açıklar. F.6.2.5.1. Boşaltım sistemini oluşturan yapı ve organları model üzerinde göstererek görevlerini özetler. F.6.6.1.1. Sinir sistemini, merkezî ve çevresel sinir sisteminin görevlerini model üzerinde açıklar. F.7.2.1.1. Hayvan ve bitki hücrelerini, temel kısımları ve görevleri açısından karşılaştırır. a. Hücrenin temel kısımları için sadece hücre zarı, sitoplazma ve çekirdek verilir (MEB, 2018). Kazanımları için yedi model bulunmaktadır.H2O klasöründe F.7.4.1.3. Aynı veya farklı atomların bir araya gelerek molekül oluşturacağını ifade eder (MEB, 2018). Kazanımı için üç tane molekül modeli bulunmaktadır. Uzay klasöründe F.7.1.1.1. Uzay teknolojilerini açıklar. F.6.1.1.2. Güneş sistemindeki gezegenleri, Güneş'e yakınlıklarına göre sıralayarak bir model oluşturur (MEB, 2018). Kazanımları için iki model bulunmaktadır. F.5.1.2.1. Ay'ın özelliklerini açıklar. F.5.6.3.1. Doğal süreçlerin neden olduğu yıkıcı doğa olaylarını açıklar (MEB, 2018). Kazanımları için krater ve yanardağ modeli bulunmaktadır. F.7.7.1.1. Seri ve paralel bağlı ampullerden oluşan bir devre şeması çizer. F.7.7.1.2. Ampullerin seri ve paralel bağlandığı durumlardaki parlaklıklarını devre üzerinde gözlemleyerek çıkarımda bulunur. F.7.3.3.1. Kinetik ve potansiyel enerji türlerinin birbirine dönüşümünden hareketle enerjinin korunduğu sonucunu çıkarır (MEB, 2018). Kazanımları için üç tane model bulunmaktadır.

Şekil 7. Quiver Uygulaması

Quiver artırılmış gerçeklik uygulamalarından biridir. Kütüphanesinde 42 alt klasör bulunmakla beraber bunlardan 17 tanesi Fen dersinde kullanılabilinir. Solar Sistem klasöründe 6.sınıf 1.ünitede F.6.1.1.1. Güneş sistemindeki gezegenleri birbirleri ile karşılaştırır. F.6.1.1.2. Güneş

sistemindeki gezegenleri, Güneş'e yakınlıklarına göre sıralayarak bir model oluşturur (MEB, 2018). Kazanımlarında kullanılabilecek 3 model bulunmaktadır. Human anatomy klasöründe 6.sınıf 2.ünitede F.6.2.1.1. Destek ve hareket sistemine ait yapıları örneklerle açıklar. F.6.2.2.1. Sindirim sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini modeller kullanarak açıklar. F.6.2.4.1. Solunum sistemini oluşturan yapı ve organların görevlerini modeller kullanarak açıklar. F.6.2.5.1. Boşaltım sistemini oluşturan yapı ve organları model üzerinde göstererek görevlerini özetler (MEB, 2018). Kazanımlarına uygun 7 model bulunmaktadır. Space klasöründe 7.sınıflarda F.7.1.1.1. Uzay teknolojilerini açıklar. Kazanımına uygun 10 model yer almaktadır. Education series klasöründe 7.sınıflarda 2.ünitede F.7.2.1.1. Hayvan ve bitki hücrelerini, temel kısımları ve görevleri açısından karşılaştırır (MEB, 2018). Kazanımı için 2 hücre modeli, 5.sınıf 6.ünitede F.5.6.3.1. Doğal süreçlerin neden olduğu yıkıcı doğa olaylarını açıklar (MEB, 2018). Kazanımı için volkanik patlama modeli bulunmaktadır.

Science life cycle and food chain klasöründe 7.sınıf 6.ünitede F.7.6.2.2. Bitki ve hayvanlardaki büyüme ve gelişme süreçlerini örnekler vererek açıklar (MEB, 2018). Kazanımı için 1 model bulunmaktadır. 8. Sınıf 6.ünite F.8.6.3.1. Madde döngülerini şema üzerinde göstererek açıklar (MEB, 2018). Kazanımı için su döngüsü, F.8.6.1.1. Besin zincirindeki üretici, tüketici, ayrıştırıcılara örnekler verir (MEB, 2018). Kazanımı için 1 besin zinciri bulunmaktadır.

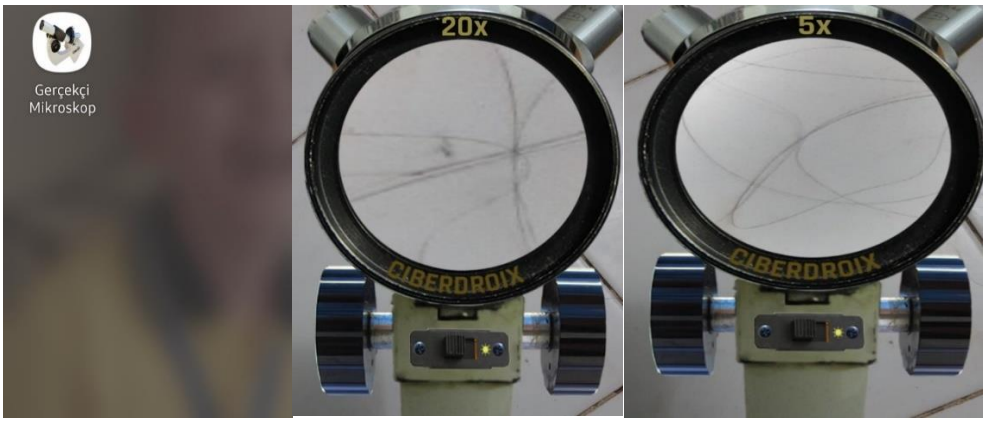
12 klasörde ise 5.sınıf 2. Ünite F.5.2.1.1. Canlılara örnekler vererek benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırır (MEB, 2018). Kazanımı için çeşitli hayvan ve bitki modelleri, F.5.6.1.1. Biyoçeşitliliğin doğal yaşam için önemini sorgular. Ülkemizde ve Dünya'da nesli tükenen veya tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan bitki ve hayvanlara örnekler verir (MEB, 2018). Kazanımı için bazı dinozor modelleri bulunmaktadır.

Şekil 8. Atom Visualizer Uygulaması

118 tane atom modeli içeren bu uygulamada atomların proton, nötron ve elektronları hareketli bir şekilde görülmektedir.7.sınıf 4.ünitede F.7.4.1.1. Atomun yapısını ve yapısındaki temel parçacıklarını söyler.

F.7.4.1.2. Geçmişten günümüze atom kavramı ile ilgili düşüncelerin nasıl değiştiğini sorgular (MEB, 2018). Kazanımları için kullanılabilinir. Atom modelleri hem Bohr hem de Kuantum atom modeline göre görülebilmektedir.

Şekil 9. Mikroskop Uygulaması

Digital mikroskop zoom editör, mikroskop zoom HD camera gibi başka uygulamalar da olmakla beraber laboratuvarlarda kullanılan mikroskoba en yakın mikroskop uygulamasıdır. Laboratuvarlardaki mikroskop X40 büyütme yaparken bu uygulama sadece X20 büyütme yapmaktadır. Görüntü netliği görüldüğü üzere çok iyi değildir. F.5.2.1.1. Canlılara örnekler vererek benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırır. *ç.* Mikroskop yardımı ile mikroskobik canlıların varlığını gözlemler (MEB, 2018). Kazanımı için kullanılabilinir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

AR Anatomy, AR Zoo, Science AR, Planets AR, Vücudumuz 4D, Elements AR, Quiver, High School Science Experiment, Chemistry Lab, Science Experiment, Frekans Jeneratörü, Human Body Education, Microscope, Digital Mikroscope Zoom, Microscope Zoom HD Camera, Mokroskop Virtual, Labscope, Human Body, Super Anatomy, Hayvanlar 4D, Phases of the Moon, Solar Sistem Scope, Solar Walk Lite, Stars and planets, Astrofy, Atom Visualizer uygulamaları ayrıntılı olarak incelenmiş olup, birçok uygulama sadece simülasyon şeklindedir. AG uygulama sayısı yeterli değildir. İncelenen AG uygulamalarının sadece birinde laboratuvar uygulaması vardır. Çoğu uygulamanın sadece uzay, sistemler ve canlılar ile ilgili olduğu görülmektedir. Işık, ses, kuvvet üniteleri ile ilgili arttırılmış gerçeklik uygulaması sayısı azdır.

Fen bilimleri doğası gereği öğrencilerin anlamakta güçlük çektiği birçok soyut kavramı içermektedir. Bu soyut kavramların daha iyi anlaşılması için artırılmış gerçeklikten öğrenme ortamlarında daha sıklıkla ve etkin olarak faydalanılmalıdır. Öğretmenlere hizmet içi eğitimler düzenlenerek, bu uygulamaların okullarda daha fazla kullanılması sağlanabilir.

Sadece uygulama olarak değil yurtdışında artırılmış gerçeklik teknolojisi ile zenginleştirilmiş kitaplar bulunurken Türkiye'de mobil bir cihazla kullanılabilen ve artırılmış gerçeklik

teknolojisinin uygulandığı bir ders kitabı henüz kullanılmamaktadır (Çınar ve Akgün, 2015). MEB Kitaplarına AG teknolojisi eklenerek daha dikkat çekici hale getirmek mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Abdüsselam, Z., and Erten, S. (2022). Investigation Of The Effect Of Augmented And Virtual Reality Applications In E-Learning On Students' Use Of Microscopes, *Cumhuriyet International Journal Of Education*, 11(1): 75-87

Akbolat, E., Soyalp, F., & Arsen, S. (2023). Fen Bilimleri 7. Sınıf Güneş Sistemi ve Ötesi Ünitesinde Artırılmış Gerçeklik Kullanımının Kavram Yanılgıları Üzerine Etkisi. TRB2-ICES 2023 Konferansı Bildiri Kitabı (sf. 39-68). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Akçayır, M. (2016). Fen Laboratuvarında Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Üniversite Öğrencilerinin Laboratuvar Becerilerine, Tutumlarına ve Görev Yüklerine Etkisi (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı.

Akgün, E., & Üstün, A. B. (2023). Mobil Artırılmış Gerçeklikle Öğrenmeye Yönelik İçerik Analizi [Content Analysis for Learning with Mobile Augmented Reality]. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 56, 362-383.

Akyol, A. ve Anıl, Ö. (2024). Fen Bilimleri Dersinde Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Etkisinin Karma-Meta Yöntemi ile Analizi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 44(1).

Anil, Ö., Batdi, V. (2023). Use of augmented reality in science education: A mixed-methods research with the multi-complementary approach. *Educ Inf Technol* 28, 5147–5185. https://doi.org/10.1007/s10639-022-11398-6

Arslan, A., Ogan Bekiroğlu, F., Süzük, E., & Gürel, C. (2014). Fizik Laboratuvar Derslerinin Araştırma-Sorgulama Açısından İncelenmesi ve Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin Belirlenmesi. Türk Fen Eğitimi Dergisi, 11(2), ss.3-37

Avcı, F.A. ve Taşdemir Ş.(2019). Arttırılmış ve Sanal Gerçeklik ile Periyodik Cetvel Öğretimi, Selçuk-Teknik Dergisi,18, 2

Azuma, R. T. (1997). A Survey of Augmented Reality. Presence, 6(4), 355-385 https://www.inf.pucrs.br/pinho/TCG/Docs/ASurveyOfAugmentedReality.pdf

Bayraktar, E., & Kaleli, F. (2007). Sanal Gerçeklik ve Uygulama Alanları. Akademik Bilişim 2007. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 31 Ocak-2 Şubat 2007.

Cao, W. & Yu, Z.(2023). The İmpact Of Augmented Reality On Student Attitudes, Motivation, And Learning Achievements— A Meta-Analysis (2016–2023), *Humanities And Social Sciences Communications*, https://doi.org/10.1057/s41599-023-01852-2

Coşkun, M. (2018). Mobil Uygulama ve Arttırılmış Gerçeklik ile Desteklenen Öğretimin, Güneş Sistemi ve Ötesi Ünitesinde Öğrencilerin Akademik Başarılarına, Astronomiye

Yönelik Tutumları ve Fen Dersine Yönelik Kaygı ve Motivasyonlarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı.

Çakırlar-Altuntaş, E., & Turan, S.L. (2022). Çevre Eğitiminde Belgesel Temelli Artırılmış Gerçeklik Uygulamasına İlişkin Öğrenci Görüşleri. Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi, 10 (2), 281-298. https://doi.org/10.56423/fbod. 1119286

Çaydere, O. & Akgün, N. (2023), "Eğitimde Yenilikçi Teknolojilerin Kullanımı ve Çağdaş İçerik Tasarlama", Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.7, S.2 Temmuz 2023, s.439-451.

Çetinkaya, H. H., & Akçay, M. (2013). Eğitim Ortamlarında Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları. Akademik Bilişim 2013 – XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 23-25 Ocak 2013, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 983-987.

Çınar, D., & Akgün, Ö. E. (s. 98). (2015). Ders Kitabı Tasarımında Artırılmış Gerçeklik Kullanımı: Bir İngilizce Ders Kitabı Bölümü Örneği. In T. C. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, VII. Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Sakarya. https://egitim.sakarya.edu.tr/sites/egitim.sakarya.edu.tr/file/ules7_bild_kitap_SON_HAL2.pdf#page=98

Demirel, G. (2019). Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları ile İşlenen Fen Bilimleri Dersinin 7. Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarına Karşı Tutumlarına Etkisi (Yüksek Lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.

Demirer, V., & Erbaş, Ç. (2015). Mobil Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının İncelenmesi ve Eğitimsel Açıdan Değerlendirilmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(3), 802-813.

Dilmen, I., & Atalay, N. (2021). The effect of the augmented reality applications in science class on students' 21st century skills and basic skills. Journal of Science Learning, 4(4), 337-346.

Ersoy, H., Duman, E., & Öncü, S. (2016). Artırılmış Gerçeklik ile Motivasyon ve Başarı: Deneysel Bir Çalışma. Journal of Instructional Technologies & Teacher Education, 5(1), 39-44.

İzgi Onbaşılı, Ü. (2018). Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının İlkokul Öğrencilerinin Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarına Yönelik Tutumlarına ve Fen Motivasyonlarına Etkisi. Ege Eğitim Dergisi / Ege Journal of Education, 19(1), 320-337. Doi: 10.12984/egeefd.390018

Khan, T., Johnston, K., & Ophoff, J. (2019). The Impact of an Augmented Reality Application on Learning Motivation of Students. Advances in Human-Computer Interaction, Volume 2019, Article ID 7208494, 1-14. https://doi.org/10.1155/2019/7208494

Kırbaşlar, F. G., Özsoy Güneş, Z., & Derelioğlu, Y. (2010). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Laboratuvar Güvenliği Konusuna Yönelik Düşünce ve Bilgi Düzeylerinin Araştırılması. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(3), 801-818.

Kul, H. H., & Berber, A. (2022). The effects of augmented reality in a 7th-grade science lesson on students' academic achievement and motivation. Journal of Science Learning, 5(2), 193-203.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). Fen Bilimleri Öğretim Programı. https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812312311937FEN%20B%C4%B0L%C4%B0MLER%C4%B0%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI2018.pdf

Özarslan, Y. (2013). Genişletilmiş Gerçeklik ile Zenginleştirilmiş Öğrenme Materyallerinin Öğrenen Başarısı ve Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uzaktan Eğitim Anabilim Dalı, Eskişehir.

Özbay, U., & Canbazoğlu Bilici, S. (2020). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Mobil Uygulamaları Kullanımlarının İncelenmesi. Journal of Instructional Technologies & Teacher Education, 9(1), 14-27.

Özocak, T. (2022). Artırılmış Gerçeklik Teknolojisinin 7. Sınıf Hücre ve Bölünmeleri Ünitesinde Öğrencilerin Akademik Başarılarına, Kalıcılık Düzeylerine, Artırılmış Gerçeklik Teknolojisine Karşı Tutumları ve Bilişim Teknolojilerinden Yararlanma Düzeylerine Etkisi (Yüksek Lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı, Edirne.

Sırakaya, M., ve Alsancak Sırakaya, M. (2018). Artırılmış Gerçekliğin Fen Eğitiminde Kullanımının Tutum ve Motivasyona Etkisi. *Kastamonu Education Journal, 26*(3), 887-896. doi:10.24106/kefdergi.415705

Sivri, S. N. & Eroğlu, E. (2022). The impact of using model and augmented reality technology on students' science achievement, motivation, and interest levels. International Journal of Contemporary Educational Research, 9(3), 633-648. https://doi.org/10.33200/ijcer.1123204

Sontay, G. & Karamustafaoğlu, O. (2021). Science teaching with augmented reality applications: Student views about 'systems in our body' unit. Malaysian Online Journal of Educational Technology, 9(3), 13-23. http://dx.doi.org/10.52380/mojet.2021.9.3.218

Subhashini, P., Siddiqua, R., Keerthana, A., & Pavani, P. (2020). Augmented Reality in Education. Journal of Information Technology and Digital World, 2(4), 221-228. https://www.irojournals.com/itdw/

Timur, B., & Özdemir, M. (2018). Fen Eğitiminde Artırılmış Gerçeklik Ortamlarının Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(10), sf.23.

Timur, S., Dogan, F., Cetin, N.I., Timur, B. & Isik, R. (2019). Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının 6. sınıf Öğrencilerinin Hücre Konusundaki Akademik Başarılarına Etkisi. Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13(30), 126-138. doi: 10.29329/mjer.2019.218.8

Tün, Ş. (2022). Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları ile Yürütülen Vücudumuzdaki Sistemler Ünitesinin Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarına Yönelik Tutumlarına Etkisi (Yüksek Lisans tezi). Aksaray Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı, Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı, Aksaray.

Türker, O. (2021). Eğitimde artırılmış gerçeklik teknolojisi üzerine yapılmış akademik tezlerin bibliyografik yöntemle incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(1), 21-34. https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.60703-820404

Yildirim, I. & Seckin-Kapucu, M. (2021). The effect of augmented reality applications in science education on academic achievement and retention of 6th grade students. Journal of Education in Science, Environment and Health (JESEH), 7(1), 56-71. https://doi.org/10.21891/jeseh.744351

Ziden, A. A., Ziden, A. A. A., Ifedayo, A. E. (2022). Effectiveness of Augmented Reality (AR) on Students' Achievement and Motivation in Learning Science, *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education,* 18(4)

CUMHURİYET MODERNLEŞMESİ VE EĞİTİM

REPUBLIC MODERNIZATION AND EDUCATION

Gökhan MERMER
Okul Müdürü, T.C.Millî Eğitim Bakanlığı
School Principal, Republic of Türkiye Ministry of National Education
ORCID ID: 0000-0003-4575-6429

Yalçın KANYILMAZ
Okul Müdürü, T.C.Millî Eğitim Bakanlığı
School Principal, Republic of Türkiye Ministry of National Education

ÖZET

Bu bildirinin amacı, Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin ana hatlarını ve eğitim alanında yapılan modernleşme çabalarını ortaya koymaktır. Türk tarihi binlerce yıllık kadim bir geçmişe sahiptir. Türkler yüzyıllar boyunca sayısız beylik ve devlet kurmuşlardır. Selçukludan, Osmanlıya ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti devletine uzanan, her bir devletin yıkılışının ardından yeni bir doğuşun yaşandığı tarihsel süreç yaşanmıştır. Kurulan her devlet bulunduğu çağın gerekliliklerine göre gelişim göstermiştir. Batı dışı toplumlarda modernleşme olarak görülen modernlik; çağdaşlık, gelişme, ilerleme olarak tanımlanabilir. Türk tarihinde ilk modernleşme hareketleri Osmanlının Lale Devri'ne kadar uzanmaktadır. Modernleşme çabaları, Sened-i İttifak ve Tanzimat Fermanı ile devam etmiştir. Osmanlı döneminde birçok konuda modernleşme hareketleri yaşanmış, yapılan modernleşme hareketleri Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde batı medeniyetinin bir bütün olduğu ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin de bu medeniyet dairesi içerisinde olması gerektiği anlayışıyla topyekûn bir değişme gerçekleştirilmek istenmiştir. Eğitimden giyime, aile ilişkilerinden sosyal hayatın bütün alanlarına dönük bu düzenlemeler, zaman içerisinde Türk toplumunun yapısında bir takım değişmeleri beraberinde getirmiştir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında arka arkaya yapılan devrimler, din ve devlet işleri birbirinden ayrılmış buna karşılık devletin dini kurumlar üzerindeki kontrolü artırılmıştır. Eğitim alanındaki modernleşme çabaları Osmanlı döneminde başlamış ve Özellikle de Tanzimat'la birlikte Batı tarzında yeni okullar açılmıştır. Ayrıca askeri modernleşmenin bir parçası olarak Askeri Tıbbiye, Askeri Mühendislik okulları açılmıştı. I. Meşrutiyet'ten sonra ilköğretimi mecburi ve parasız hâle getirdi. Osmanlı'dan devralınan Rüşdiye'ler Cumhuriyet döneminde de devam etti ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında tek bir yeni Rüşdiye açılmamıştı. Cumhuriyet döneminde Darülfünun, İstanbul Üniversitesine dönüştürüldü. Cumhuriyet'te eğitim alanında Osmanlı'dan faklı olarak yapılan iş, eğitimdeki ikiliği gidermek üzere Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması oldu. Cumhuriyet döneminde

modernleşme hareketleri kimi zaman askeri müdahalelerle, kimi zaman ekonomik krizlerle sekteye uğramış olsa da batıdaki modernleşme hareketlerine paralel olarak devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Modernleşme, Education.

ABSTRACT

The purpose of this declaration is to reveal the main lines of modernization in the Republican period and the modernization efforts made in the field of education. Turkish history has an ancient history dating back thousands of years. Turks have established numerous principalities and states over the centuries. There has been a historical process extending from the Seljuks to the Ottoman Empire and finally to the Republic of Türkiye, in which a new birth was experienced after the collapse of each state. Each established state has developed according to the requirements of its age. Modernity, which is seen as modernization in non-Western societies; It can be defined as modernity, development and progress. The first modernization movements in Turkish history date back to the Tulip Era of the Ottoman Empire. Modernization efforts continued with the Act of Alliance and the Tanzimat Edict. There were modernization movements in many areas during the Ottoman period, and these modernization movements continued in the Republic period. During the Republic period, a total change was aimed with the understanding that western civilization was a whole and that the new Republic of Turkey should be within this circle of civilization. These regulations, from education to clothing, from family relations to all areas of social life, have brought about a number of changes in the structure of Turkish society over time. During the founding years of the Republic, successive revolutions separated religion and state affairs, while the state's control over religious institutions was increased. Modernization efforts in the field of education began in the Ottoman period, and especially with the Tanzimat reform, new schools in the Western style were opened. Additionally, as a part of military modernization, Military Medical and Military Engineering schools were opened. After the First Constitutional Monarchy, primary education became compulsory and free. Rüşdiyes, which were taken over from the Ottoman Empire, continued during the Republic period, and not a single new Rüşdiye was opened in the first years of the Republic. During the Republic period, Darülfünun was transformed into Istanbul University. What was done in the field of education in the Republic, unlike the Ottoman Empire, was the enactment of the Tevhid-i Tedrisat Law in order to eliminate the duality in education. Although modernization movements during the Republican period were sometimes interrupted by military interventions and sometimes by economic crises, they continued in parallel with the modernization movements in the west.

Keywords: Republic, Modernization, Education.

ANALYSIS OF GLOBAL RESEARCH TREND ON INTERNET BANKING

Chin Min, Koh
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0002-3169-6536

Chuan Chew, Foo
(Corresponding Author)
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0001-6028-6328

Chee-Pung, Ng
Faculty of Business and Communications, INTI International University, Malaysia
ORCİD: 0000-0003-3706-5302

Thian-Hee Yiew
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0002-1848-9989

Yan-Ling Tan
Faculty of Business and Management, Universiti Teknologi MARA Cawangan Johor Kampus Segamat, Malaysia
ORCİD: 0000-0003-1861-7423

ABSTRACT

This study presents a bibliometric analysis of internet banking research published between 1977 and 2022, based on data from the Web of Science Core Collection (WoSCC). The analysis examines publication trends, most-cited articles, leading authors and key research areas. A total of 1772 publications were identified with the majority consisting of articles (60%) and proceedings papers (36%). The rapid growth in internet banking research particularly after 2000. The reflects the global shift toward digital financial services. Business economics and computer science dominate the research landscape accounting for over 60% of the publications. The most-cited article by Luaran and Lin (2005) which explores the behavioral intention to use mobile banking has accumulated 771 citations. Other highly influential studies focus on topic such as trust, security and user acceptance often employing theoretical models like the Technology Acceptance Model (TAM) and the Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT). The findings show that the USA, China and India are the most productive countries in this field with the USA leading in terms of citation impact. The study highlights the growing importance of internet banking in the modern financial ecosystem with recent research increasingly focusing on mobile banking and consumer behavior. This analysis

provides valuable insights for researcher and policymakers interested in understanding the evolution of internet banking research and its future directions.

Keywords: Bibliometric review, Web of Science, Internet Banking, Trend, Co-occurrences Analysis

THE IMPACT OF ECONOMIC GROWTH ON BIODIVERSITY LOSS IN CHINA: THE ROLE OF GREEN FINANCE IN A PATHWAY TO SUSTAINABLE FORESTRY DEVELOPMENT

You-How Go
(Corresponding Author)
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0003-1529-8885

Thian-Hee Yiew
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0002-1848-9989

Yan-Ling Tan
Faculty of Business and Management, Universiti Teknologi MARA Cawangan Johor Kampus Segamat, Malaysia
ORCİD: 0000-0003-1861-7423

ABSTRACT

The interaction between real output growth and environmental degradation has been one of the principal indicators used by environmental economists to assess the impact of economic development on environmental quality. Biodiversity is essential for the maintenance of ecosystem health and the delivery of the Sustainable Development Goals**.** This paper explores the impacts of economic growth and investment completed in industrial pollution prevention on the deforestation rate in China. The empirical analysis is based on the established long-run model. By using Chinese annual data of 1998-2021, Our results indicate that economic growth has a positive effect on deforestation in China. This effect turns into an inverted "U" shape when economic growth rate is above 11.9871%, providing environmentally beneficial and sufficient economic conditions. Also, our study reveals that increasing investment in industrial pollution prevention has played a pivotal role in supporting the development of forestry practices to reduce the rate of deforestation by 0.004%. Overall, our study suggests that more attention from individuals and governments needs to be devoted to the continuous improvement of reforestation in the impacted areas and the promotion of a sense of responsibility for overall biodiversity in China.

Keywords: Economic growth; Green finance; biodiversity loss; deforestation; China

FACTORS INFLUENCING THE EMPLOYEE ENGAGEMENT IN BANDAR SAUJANA PUTRA FOOD AND BEVERAGE INDUSTRY

Utaranjeet Kaur A/P Kartar Singh
Lecturer, Faculty of Business, Accounting, Finance, Law & Humanity (FOBAFLH), MAHSA University, Malaysia
ORCİD: 0009-0007-8469-4570

Muhammad Anna Bin Krishnadas
Lecturer**,** Faculty of Business, Accounting, Finance, Law & Humanity (FOBAFLH), MAHSA University, Malaysia
ORCİD: 0009-0008-8579-0430

Jayesri Sevakumaran
Lecturer, Faculty of Business, Accounting, Finance, Law & Humanity (FOBAFLH), MAHSA University, Malaysia
ORCID: 0000-0002-6761-6833

Gunananthini Kumaran
Lecturer, Faculty of Business, Accounting, Finance, Law & Humanity (FOBAFLH), MAHSA University, Malaysia
ORCID: 0009-0003-3592-4908

ABSTRACT

An employee's commitment, passion, and readiness to go above and beyond for their company are traits that define employee engagement, which is essential for success in the cutthroat food and beverage (F&B) sector. High staff turnover disturbs operations and has a detrimental effect on customer service, making it a major concern in the food and beverage industry. Although there is research on employee engagement in a variety of businesses, it is crucial to comprehend the particular aspects driving engagement in the F&B sector in Bandar Saujana Putra, Malaysia. The Malaysian F&B industry's employee engagement has been the subject of limited research. It may be essential to comprehend how Bandar Saujana Putra F&B establishments can promote employee well-being programs or provide flexible work schedules. A positive and friendly work environment provides a sense of belonging and motivates people. In order to evaluate their impact on employee engagement within the Bandar Saujana Putra, Malaysia F&B industry, this study focusses on the previously mentioned factors: work-life balance, workplace culture, and training and development.

Keywords: Employee engagement, work-life balance, workplace culture, training & development

EMPIRICAL STUDY OF EMPLOYEE LOYALTY IN PRIVATE ORGANIZATION MALAYSIA

Jayesri Sevakumaran
Lecturer, Faculty of Business, Accounting, Finance, Law & Humanity (FOBAFLH)
MAHSA University, Malaysia
ORCID: 0000-0002-6761-6833

Gunananthini Kumaran
Lecturer, Faculty of Business, Accounting, Finance, Law & Humanity (FOBAFLH)
MAHSA University, Malaysia
ORCID: 0009-0003-3592-4908

Utaranjeet Kaur A/P Kartar Singh
Lecturer, Faculty of Business, Accounting, Finance, Law & Humanity (FOBAFLH)
MAHSA University, Malaysia
ORCID: 0009-0007-8469-4570

Muhammad Anna Bin Krishnadas
Lecturer, Faculty of Business, Accounting, Finance, Law & Humanity (FOBAFLH)
MAHSA University, Malaysia
ORCID: 0009-0008-8579-0430

ABSTRACT

The company will make the appropriate hire in order to increase its earnings. The estimated expense to businesses of employing the wrong person will increase the business's expenses. It's important to find talented people who are committed to the organization. This is due to the fact that if an organization hires disloyal people, it will continuously need to hire new people. Employers that want to increase employee loyalty need to understand their workers and make an effort to see things from their point of view. Human resource management (HRM) can help businesses develop a strong corporate identity that can meet the diverse needs and wants of both present and future workers without jeopardizing the business's long-term reputation and enabling it to maintain a competitive edge. Upon reviewing the literature, it is evident that the empirical investigation of employee loyalty is the primary focus of our discussion. Even though previous research has looked into different definitions of loyalty and how employees perceive it. This qualitative study uses employee thoughts on loyalty to gain a greater understanding of viewpoints on employee loyalty. This will greatly advance earlier studies and focus the field for in-depth analysis.

Keywords: Employee loyalty, environment influence, teamwork influence, diversity influence, company image influence

UNRAVELING BILINGUAL INTERACTIONAL PATTERNS IN THE CROATIAN-ITALIAN CONTEXT

Nada Poropat Jeletic
'Juraj Dobrila' University of Pula, Croatia

ABSTRACT

The Istrian bordering area offers an exceptional environment for studying how languages overlap and interact in informal settings, due to a complex sociolinguistic context of languages and cultures in contact, therefore providing a compelling backdrop to explore the phenomena of language switching in spontaneous conversations. Specifically, it investigates how manage lanuage switches by moving fluidly between Croatian and Istrovenetian, examining how this alternation shapes conversational structure and meaning. Drawing from naturally occurring conversations in the C-ORAL-IC database (Corpus of Spoken Istrovenetian and Croatian), this analysis applies qualitative methods to examine how linguistic transitions occur, ensuring the coherence of multilingual dialogue. Special attention is paid to discourse markers, connector words, and modal particles, which are pivotal in understanding how speakers navigate through two languages within the same conversation. The analysis reveals that bilingual Istrian speakers use language switching not merely to alternate between languages but as a strategic tool to manage conversation flow, express subtle meanings, and engage with their listeners. The findings enriches our understanding of how bilinguals leverage language alternation as part of their communicative repertoire, offering new perspectives on evolving multilingual practices in the area, taking into account the social, pragmatic, and structural factors that shape multilingual interaction. This research

Keywords: bilingual interaction, bilingual conversation, language alternation, language switching, corpus, C-ORAL-IC, TalkBank.

GOVERNMENT-LINKED COMPANY IN FOCUS: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS USING WEB OF SCIENCE

Kalai Vani Kalimuthu
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0002-9913-8303

Chuan Chew, Foo
(Corresponding Author)
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0001-6028-6328

Vikniswari Vija Kumaran
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0002-0540-9193

Thian-Hee Yiew
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCID: 0000-0002-1848-9989

Yan-Ling Tan
Faculty of Business and Management, Universiti Teknologi MARA Cawangan Johor Kampus Segamat, Malaysia
ORCID: 0000-0003-1861-7423

ABSTRACT

This study provides a comprehensive bibliometric analysis of research related to government-linked companies (GLCs) based on data retrieved from the Web of Science Core Collection. The analysis covers the period from 1979 to 2021. This study focuses in examining publication trends, most prolific authors, leading journals and research areas. This study employs both descriptive and network analysis using tools like VOSviewer to investigate keyword co-occurrence, co-authorship and citation patterns. A total of 3699 articles were identified, reflecting a significant increase in research interest in GLCs for over the last two decades. The findings reveal that business economics dominated the research landscape followed by government law and environmental sciences. The analysis also highlights the major contributions made by Chinese institutions such as Remmin University, Peking University and Tsinghua University leading in terms of output. Additionally, the study identifies Peng, M. W as the most-cited author, emphasizing his work in GLC performance in transitional economies. The results demonstrate that the research on GLCs has gained substantial traction, particularly

in Asian countries such as China, Singapore and Malaysia. However, the field remain underdeveloped in regions like Russia and South Africa may provide an opportunity for future research. The bibliometric review not only maps the existing knowledge but also provides insights for scholars seeking to explore new avenues in GLCs research.

Keywords: Bibliometric Analysis, Government-linked companies, Web of Science core collection, Network Analysis, Co-authorship

EVALUATING THE INFLUENCE OF DIGITAL LEARNING ON ATTAINING SDG 4 IN HIGHER EDUCATION IN PAKISTAN

Zohaib Hassan Sain
Superior University, Faculty of Business & Management Sciences, Lahore-Pakistan
ORCID: 0000-0001-6567-5963

ABSTRACT

Integrating digital learning into higher education plays a pivotal role in supporting the achievement of SDG 4, which aims to ensure inclusive and equitable quality education for all. This study seeks to assess the impact of digital learning initiatives on the progress toward Sustainable Development Goal 4 within higher education institutions in Pakistan. Using a mixed-methods approach, the research involved a detailed survey of 384 participants, including students, educators, and administrators from diverse institutions, alongside semi-structured interviews with key stakeholders. The sample size for the quantitative analysis was determined using Cochran's method. The findings reveal a strong positive relationship between digital learning programs and the achievement of SDG 4. Regression analysis showed an F-value of 15.47 and a p-value of less than 0.001. Descriptive data analysis indicates an average effectiveness rating of 3.8 out of 5 for digital learning, with notable differences between urban and rural institutions (ANOVA, $F = 23.72$, $p < 0.001$). Thematic analysis of qualitative data highlights challenges such as inadequate infrastructure and digital literacy, underscoring the importance of institutional readiness and policy support. The study concludes that while digital learning contributes significantly to advancing SDG 4, addressing the digital literacy gap and improving the quality of online education is crucial. These findings provide valuable insights for policymakers and educators to enhance equitable access and quality in higher education through digital learning strategies.

Keywords: Digital Learning, Educational Equity, Higher Education in Pakistan, Sustainable Development Goal 4 (SDG 4).

KİŞİLERARASI DUYGU DÜZENLEME STRATEJİLERİ İLE YALNIZLIK ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERPERSONAL EMOTION REGULATION STRATEGIES AND LONELINESS

Koray AKKUŞ
Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü
Dr., Afyon Kocatepe University, Department of Psychology
ORCID ID: 0000-0002-3769-1306

ÖZET

Kişinin mevcut ilişkilerinin, sosyal ihtiyaçlarını karşılamaması olarak tanımlanan yalnızlık, birçok psikolojik ve fiziksel sorunla ilişkilidir. Yalnızlık hissini arttıran faktörleri araştırmaya yönelik çalışmalar içsel duygu düzenleme stratejileri olan bilinen bastırma ve bilişsel yeniden değerlendirmenin yalnızla ilişkili olduğunu göstermektedir. Öte yandan son yıllarda duygu düzenleme süreçlerinin kişilerarası doğasına yönelik artan bir ilgi vardır. Bu kapsamda önerilen yeni kavramlardan birisi kişilerarası duygu düzenlemedir. Farklı kişilerarası duygu düzenleme stratejilerinin çeşitli psikolojik belirtilerle ilişkisi incelenmesine rağmen, yalnızlık üzerindeki rolünü araştıran çalışma sayısı son derece sınırlıdır. Bu çalışmada alanyazındaki bu boşluğu doldurmak amaçlanmış ve kişilerarası duygu düzenlemenin yalnızlık üzerindeki bireysel rolü incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini 241'i (%85.5) kadın, 41'i (%14.5) erkek olmak üzere toplam 282 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Verilerin analizinde SPSS programı kullanılmış ve hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Kişilerarası duygu düzenlemenin bireysel rolünü incelemek amacıyla analize ilk basamakta bastırma, bilişsel yeniden değerlendirme ve cinsiyet dahil edilmiştir. Kişilerarası duygu düzenleme stratejileri olan sosyal model alma, yatıştırılma, olumlu duyguları artırma ve bakış açısı edinme alt boyutları ikinci basamakta analize dahil edilmiştir. Analiz sonucunda birinci basamaktaki değişkenlerin yalnızlıktaki varyansın %14'nü açıkladığı belirlenmiştir (R^2 = 0.14, F(3, 278) = 15.59, p = 0.000). İkinci basamakta analize dahil edilen sosyal model alma (β = .17, p = 0.02), yatıştırılma (β = .28, p = 0.00), olumlu duyguları artırma (β = -.22, p = 0.00) ve bakış açısı edinmenin (β = -.17, p = 0.01) yalnızlığı anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur. Kişilerarası duygu düzenleme stratejilerinin modele dahil edilmesiyle açıklanan varyans %25'e yükselmiştir (R^2 = 0.14, F(7, 274) = 12.70, p = 0.000). Bu sonuçlar kişilerarası duygu düzenleme stratejilerinin bireylerin hissettiği yalnızlıkla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu stratejilere yönelik gerçekleştirilecek müdahale programları yalnızlığın azaltılmasında yararlı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Kişilerarası Duygu Düzenleme, Yalnızlık, Bastırma, Bilişsel Yeniden Değerlendirme

ABSTRACT

Loneliness, defined as the condition where an individual's current relationships do not meet their social needs, is associated with various psychological and physical problems. Research aimed at understanding the factors that increase the feeling of loneliness has demonstrated that internal emotion regulation strategies, such as suppression and cognitive reappraisal, are related to loneliness. Conversely, there has been a growing interest in recent years in the interpersonal nature of emotion regulation processes. Among the newly proposed concepts in this context is interpersonal emotion regulation. Although various interpersonal emotion regulation strategies have been examined in relation to different psychological symptoms, studies investigating their role in loneliness are notably limited. This study aims to fill this gap in the literature by exploring the individual role of interpersonal emotion regulation in loneliness. The sample of the study consists of 282 university students, with 241 (85.5%) females and 41 (14.5%) males. Data were analyzed using SPSS, and hierarchical regression analysis was performed. To examine the individual role of interpersonal emotion regulation, suppression, cognitive reappraisal, and gender were included in the first step of the analysis. In the second step, the sub-dimensions of interpersonal emotion regulation—social modeling, soothing, increasing positive emotions, and perspective-taking—were included. The analysis revealed that the variables in the first step accounted for 14% of the variance in loneliness ($R^2 = 0.14$, $F(3, 278) = 15.59$, $p = 0.000$). In the second step, social modeling ($\beta = 0.17$, $p = 0.02$), soothing ($\beta = 0.28$, $p = 0.00$), increasing positive emotions ($\beta = -0.22$, $p = 0.00$), and perspective-taking ($\beta = -0.17$, $p = 0.01$) were found to significantly predict loneliness. The inclusion of interpersonal emotion regulation strategies in the model increased the explained variance to 25% ($R^2 = 0.25$, $F(7, 274) = 12.70$, $p = 0.000$). These results indicate that interpersonal emotion regulation strategies are closely related to the loneliness experienced by individuals. Intervention programs targeting these strategies may be beneficial in reducing loneliness.

Keywords: Interpersonal Emotion Regulation, Loneliness, Suppression, Cognitive Reappraisal

PREDICTIVE ANALYTICS IN RECRUITMENT: USING ENSEMBLE LEARNING MODELS TO FORECAST HIRING SUCCESS

Etibar VAZIROV
ADA University, School of Education, Department of Humanities and Social Sciences, Baku, Azerbaijan
ORCID ID: 0009-0002-4659-2980

Elchin HASANOV
Student at Dunya School, Baku, Azerbaijan

ABSTRACT

Uninformed hiring decisions are something that one can't afford for any organization eyeing the best talents in such a competitive job market. This paper describes the use of ensemble learning models in improving the accuracy of prediction of hiring outcomes. We apply our study to a full-bodied dataset obtained from Kaggle, containing a large number of features on candidate qualifications, experience, interview performance, etc. In the work, we will use state-of-the-art techniques including Random Forest, AdaBoost, and Gradient Boosting. We would tune the important hyper-parameters that help to build robust models and thereby give an accurate prediction as to whether a candidate has to be hired or not.

Our method benchmarks not only the performance of the different models involved but also how different features interact to affect a final hiring decision. Results: Ensemble learning methods do better than traditional models in trying to create subtler insight into what drives hiring. Thus, these findings have huge implications for HR departments and recruiters to drive data-driven decisions that bring less bias and more quality to hires in general.

We would like to thank [1]Rabie El Kharoua for sharing this dataset in Kaggle for use in this research. This dataset, coupled with our modeling techniques, projected more of the power of predictive analytics in recruitment strategy optimization. Avenues for further studies in this respect are then opened, searching for the intersection between Machine Learning and Human Resource Management for more efficient and effective hiring.

Keywords: Ensemble Learning, Hiring Predictions, Recruitment Analytics, Random Forests, AdaBoost, Gradient Boosting, Predictive Modeling, Human Resource Management, Data-Driven Decisions, Kaggle Dataset

I. INTRODUCTION

Recruitment and hiring decisions are among the most delicate problems for the HR department at any company. More specifically, the ability to identify talent in the potential employee and

assess their fit for the company can differentiate companies in a competitive market. It is especially, problematic given the human bias that goes into making the hiring decisions, preventing the companies from evaluating the candidate according to objective metrics and not through personal prejudice. This paper focuses on forecasting hiring decisions in synthetic recruitment data. Making use of ensemble learning models, we are preparing a binary classification model for hiring decisions, which approaches the problem objectively. Results obtained from this research will inform companies about the significance of making objective hiring decisions, and demonstrate the metrics that will allow them to accurately do that.

II. RELATED WORK

Various predictive analytics have been implemented to successfully deliver improvements in decision-making across various fields, and recruitment is no exception. In fact, research has increasingly focused on how to take advantage of machine learning in attempts to automate and improve the quality of the hiring process. The work by Kuncel et al. (2013) is one of the seminal pieces in this domain, where they conclude that statistical models outperform human intuition with respect to hiring decisions regarding the predictive power of cognitive abilities and personality traits in relation to job performance. In the same vein, Roth et al. (2014) elaborated a model predicting hiring success regarding applicant characteristics and interview performance, thus setting substantial grounds for data-driven recruitment.

More recent studies build upon this latter simple framework by incorporating machine learning models into the analytics of recruitment. For instance, the ensemble learning developed by Elith et al. (2008) integrates multiple models for the purpose of improving predictive accuracy, and its positive impacts have been confirmed in many fields, including human resources. These were then followed by other researchers such as Louzada et al., in 2016, who applied techniques like Random Forest and Gradient Boosting to recruitment datasets to show the much greater improvement in prediction accuracy of the models.

Other contributions to ensemble learning in HR, Chen and Guestrin developed in 2016 the XGBoost algorithm, a very efficient Gradient Boosting framework which found extensive applications within the domain of recruitment analytics thanks to its scalability and performance. Apart from the above-mentioned works, research by Rodríguez et al. (2021) also focused on studying the role of machine learning in reducing bias in hiring decisions, because automation of the process of evaluation could reduce human prejudice.

One other useful study is by Marin et al. · 2019, which researched predictive analytics for workforce planning and demonstrated how machine learning models, such as AdaBoost, are capable of predicting employee retention or churn and thus advising HR departments on long-term hiring policies. Khashman (2010) also showed an example of the application of neural

networks in recruiting problems by underlining the capability of neural networks to handle high-dimensional datasets and yield highly accurate hiring recommendations.

Among the fastest-growing research fields, in particular related to recruitment analytics, is the inclusion of machine learning. The ensemble learning models are in that regard the most promising at this point because of their flexibility and accuracy. With such models, human resource departments can make better evidence-based hiring decisions that could eventually lead to improved organizational performance.

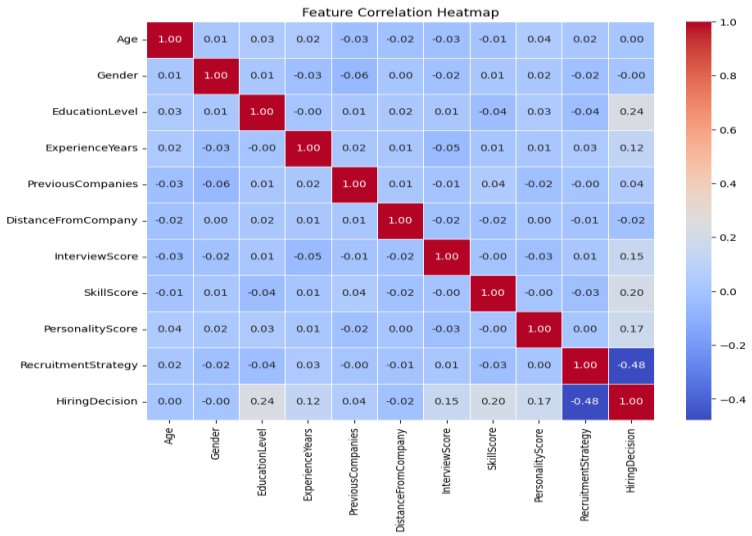
III. METHODOLOGY

In this work, ensemble learning models of Random Forest, AdaBoost and Gradient Boosting are proposed for forecasting whether the candidate will be hired or not. The dataset used in this study contains 10 features (Age, Gender, EducationLevel, ExperienceYears, PreviousCompanies, DistanceFromCompany, InterviewScore, SkillScore, PersonalityScore, RecruitmentStrategy) designed to assess the outcome of the recruitment process of a potential employee.

Data Observation and Preparation

The dataset was verified to have no missing values. Additionally, the transposed dataset showed no big differences between the minimum and the mean values of each parameter. Regardless, the features were scaled using sklearn's StandardScaler to achieve faster convergence rates and more accurate predictions. Lastly, the data set was split in a 70:30 ratio, where 70 is the training portion of the dataset and 30 was used for the testing.

Figure 1: Feature Correlation Heatmap for the Dataset

The results from the heatmap demonstrate that there is no serious correlation between the features. This enables us to proceed further, without making any changes to the dataset, except feature scaling.

Model Implementation

All ensemble modes have been implemented in Python using the scikit-learn library. For every model, the best set of hyperparameters was found by tuning them based on grid search to achieve maximum cross-validation accuracy. Table 1 presents the configurations of hyperparameters that were used for each of the models.

Table 1: Hyperparameter Settings for Ensemble Models

Model	***Hyperparameters***
GradientBoosting	random_state = 42, n_estimators = (100,200,300), learning_rate = (0.01, 0.1, 0.2), max_depth = (3, 5, 7)
RandomForest	random_state = 42, n_estimators = (100,200,300), max_depth=(None, 10, 20), min_samples_split = (2, 5, 10)
AdaBoost	n_estimators = (50,100,200), learning_rate = (0.01, 0.1, 0.2)

The models were evaluated based on their ability to predict the hiring decision, with the performance measured using cross-validation accuracy..

IV. RESULTS

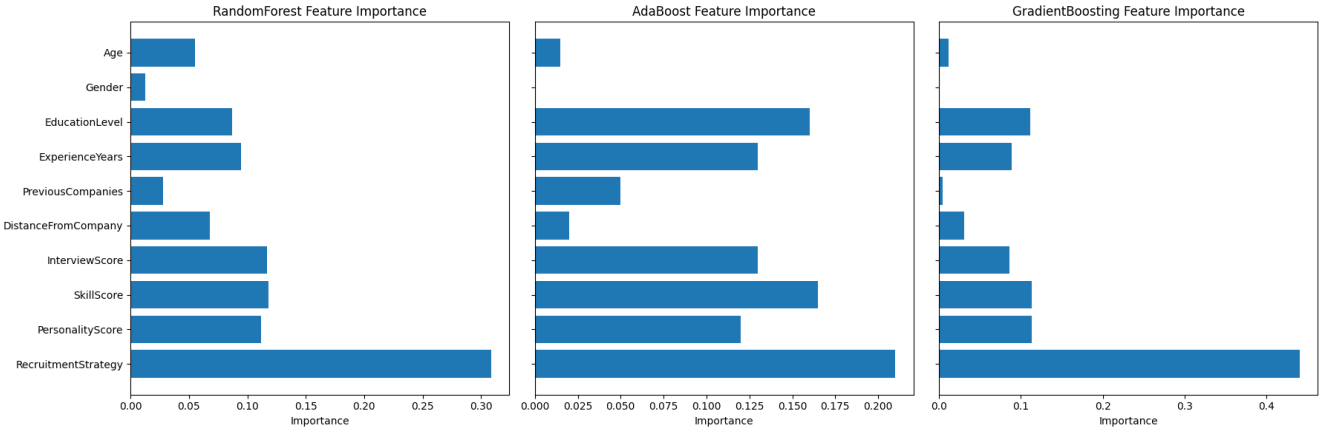
Table 2: Hyperparameter Settings for Best Performing Configurations of the Ensemble Models

Model	Best Parameters	Best Cross-Validation Accuracy
RandomForest	{'max_depth': None, 'min_samples_split': 2, 'n_estimators': 100}	0.9161904761904761
AdaBoost	{'learning_rate': 0.1, 'n_estimators': 200}	0.9199999999999999
GradientBoosting	{'learning_rate': 0.1, 'max_depth': 3, 'n_estimators': 100}	0.9247619047619047

The findings from Table 2, through high cross-validation accuracy, indicate the potential of ensemble learning models in making hiring decisions. Although all three of the models performed equally well, Gradient boosting showed the best performance for this task with a cross-validation accuracy of about 0.92. Moreover, it used the lower boundary configurations to provide the best output. Lower values of the max_depth and n_estimators, allowed the model to avoid overfitting.

AdaBoost and Random forest models performed almost identically, with AdaBoost having a slight verge over Random forest. The slight performance advantage of AdaBoost over Random Forest is likely because AdaBoost's ability to iteratively focus on hard-to-classify instances gave it better accuracy, while Random Forest's independent and shallower trees (‘max_depth’: None as shown in the best performing configuration of Random forest) didn't target the specific challenging data points as effectively.

Figure 2: Feature Importance for Best Performing Configurations of the Ensemble Models

The feature importance graphs demonstrate the role that recruitment strategy (the strategy adopted by the hiring team for recruitment - aggressive, moderate or considerate) played in determining the success of the candidates. Therefore, making use of a constant recruitment strategy for all candidates can be beneficial to allow them to fully reveal their potential. Additionally, gender was one of the lowest-scoring features, indicating that the sex of the candidates was not a determining factor in the hiring decisions.

These results suggest the bright potential for ensemble learning models, Gradient boosting in particular, to become highly effective tools used in Human Resource departments to critically assess job applicants. It means that the use of ensemble learning models such as Gradient boosting can help companies make more objective decisions, instead of biased ones.

V. CONCLUSION

These are instances of ensemble learning and can be applied in companies to critically assess the candidates and not miss out on an applicant with high potential. The paper presents the Random Forest, Gradient-Boosting, and Ada Boost models that yield an accurate forecast for hiring success, hence making recruitment decisions more diligently. This will enable a good forecaster based on the ensemble learning models to be utilized in the HR departments to rule out any bias and provide an accurate estimate of whether the decision of hiring should be positive or negative.

Such models could be applied to different contexts with HR, such as deciding whether an employee should be fired or, on the contrary, deserves a compensation raise. More complex and behavioural nature characteristics or longitudinal trends in performance could also be added to improve the predictive power of such models.

VI. REFERENCES

1. Kuncel, N. R., Ones, D. S., & Klieger, D. M. (2013). In hiring, algorithms beat instinct. *Harvard Business Review*, 91(5), 32-33.
2. Roth, P. L., Bobko, P., Van Iddekinge, C. H., & Thatcher, J. B. (2014). Social media in employee-selection-related decisions: A research agenda for uncharted territory. *Journal of Management*, 42(1), 269-298.
3. Elith, J., Leathwick, J. R., & Hastie, T. (2008). A working guide to boosted regression trees. *Journal of Animal Ecology*, 77(4), 802-813.
4. Louzada, F., Ara, A., & Fernandes, G. (2016). Classification methods applied to credit scoring: Systematic review and overall comparison. *Surveys in Operations Research and Management Science*, 21(2), 117-134.
5. Chen, T., & Guestrin, C. (2016). XGBoost: A scalable tree boosting system. In *Proceedings of the 22nd ACM SIGKDD international conference on knowledge discovery and data mining* (pp. 785-794).
6. Rodríguez, D., Rodríguez, J. C., & Ortiz, A. (2021). Reducing bias in hiring with machine learning: A review of techniques and applications. *Artificial Intelligence Review*, 54(5), 3453-3476.
7. Marin, M., Lopez, E., & Suarez, A. (2019). Predictive analytics for workforce planning and recruitment optimization. *Journal of Applied Business Research*, 35(2), 123-135.
8. Khashman, A. (2010). Neural networks for credit risk evaluation: Investigation of different neural models and learning schemes. *Expert Systems with Applications*, 37(9), 6233-6239

YARALI ŞİFACI OLMAK ÜZERİNE: NİTEL BİR ÇALIŞMA

ON WOUNDED HEALER: A QUALITATIVE STUDY

Canan ÇİTİL AKYOL
Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı
Dr., Sivas Cumhuriyet University, Literature Fakulty, Department of Clinical Psychology
ORCID ID: 0000-0002-1596-5097

ÖZET

Bu bildirinin amacı, Carl Gustav Jung'un yaralı şifacı artekitipi hakkında psikolojik danışmanların görüşlerini derinlemesine incelemektir. Bunun için çalışmada fenemenolojik desen kullanılmıştır. 13 ruh sağlığı uzmanı ile çevrimiçi platformda nitel görüşmeler düzenlenerek veriler toplanmıştır. Katılımcıların hepsinin cinsiyeti kadındır ve ortalama 7,2 yıldır ruh sağlığı hizmeti vermektedirler. Yapılan görüşmeler araştırmacı tarafından transkript edilmiş, ardından veriler tematik analiz ile analiz edilmiştir. Bulgular tüm psikolojik danışmanlar kendilerini yaralı şifacı olarak tanımlayabildiklerini göstermiştir. Ayrıca yaralı şifacı arketipi üzerine psikolojik danışmanların görüşleri üç ana temaya göre kategorie edilmiştir: 1) kavramın romantize edilmesi, 2) empatiyi kolaylaştırması, 3) yarayı dönüştürmek. Bu çalışmanın sonuçları, ruh sağlığı uzmanlarının yaralı şifacı arketipini kişisel ve mesleki yaşamlarında derinlemesine deneyimlediklerini ve bu arketipin, danışmanlık süreçlerindeki empatiyi güçlendiren bir unsur olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğu, yaralı şifacı olmanın, mesleki gelişimlerinde önemli bir dönüştürücü güç olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Ayrıca, bu arketipin kimi zaman idealize edilmesi ve aşırı romantize edilmesi nedeniyle, sınırların netleştirilmesi ve sağlıklı bir profesyonel tutum geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda öneriler arasında, ruh sağlığı uzmanlarının kendilerini daha yakından tanımalarını destekleyen kişisel gelişim çalışmalarının teşvik edilmesi, yaralı şifacı arketipinin potansiyel risklerine karşı farkındalık geliştirilmesi ve süpervizyon süreçlerinde bu konunun ele alınması yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaralı Şifacı, Psikolojik Danışmanlar, Psikoloji.

ABSTRACT

The aim of this paper is to deeply examine the views of psychological counselors on Carl Gustav Jung's wounded healer archetype. A phenomenological design was used for the study. Data were collected through qualitative interviews conducted online with 13 psychological counselors. All participants were female and had been providing mental health services for an average of 7.2 years. The interviews were transcribed by the researcher and then analyzed using thematic analysis. The findings revealed that all psychological counselors identified themselves

as wounded healers. Additionally, the views of the counselors on the wounded healer archetype were categorized into three main themes: 1) romanticization of the concept, 2) facilitation of empathy, and 3) transforming the wound. The results of this study indicate that psychological counselors deeply experience the wounded healer archetype in both their personal and professional lives, and they perceive this archetype as a factor that enhances empathy in counseling processes. Most participants acknowledged that being a wounded healer is considered a transformative force in their professional development. Furthermore, it was emphasized that, due to the idealization and romanticization of this archetype, it is necessary to clarify boundaries and cultivate a healthy professional attitude. In this context, recommendations include promoting personal development activities that support psychological counselors in knowing themselves better, raising awareness of the potential risks of the wounded healer archetype, and addressing this topic in supervision processes.

Keywords: Wounded Healer, Psychological Counselors, Psychology.

ZORLU VE GÜNDELİK YAŞAM OLAYLARINA YÖNELİK İŞLEVSEL BİR YAKLAŞIM: PSİKOLOJİK ESNEKLİK

A FUNCTIONAL APPROACH TO CHALLENGING AND DAILY LIFE EVENTS: PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY

Halil İbrahim TOPRAK
Psikolog, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
Psychologist, The Ministry of Family and Social Services, Bursa Provincial Directorate of Family and Social Services
ORCID NO: 0000-0003-1740-029X

Umut ÇIVGIN
Dr.Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Klinik Psikolojisi Anabilim Dalı
Asst. Prof. Dr., Bursa Technical University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Clinical Psychology
ORCID NO: 0000-0003-4578-0509

ÖZET

Psikolojik esneklik kavramı günümüzde psikoloji alanyazınında önemli bir yer kaplamaktadır. Bu kavramın bireylerin olumlu psikolojik gelişimleri ve sorunlarla baş etmesinin yanı sıra birçok psikopatoloji ile de ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut çalışma ile psikolojik esneklik kavramına iki ayrı perspektiften bakış sağlanmıştır. Zorlu yaşam olaylarında ve gündelik yaşamda psikolojik esneklik kavramının bireylerin hangi psikolojik özellikleri ile ilişkili olduğu ve psikolojik esnekliğin nasıl bir görev üstlendiğini göstermek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla derleme türünde bir çalışma hazırlanmıştır. Derlemeye seçilecek çalışmalar için "psikolojik esneklik", "travma", "yaşam olayları" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Belirlenen anahtar kelimelerle Psycharticle, PsychINFO ve Google scholar veri tabanlarında tarama yapılmıştır. Konu ile ilgili araştırma ve derleme makaleleri, kitap bölümleri seçilmiştir. Yapılan inceleme sonrasında psikolojik esnekliğin hem gündelik yaşamda hem de travmatik yaşantılar ardından koruyucu olabileceği ifade edilebilir. Ayrıca günlük yaşamdaki stresin ve zorlu yaşam olayları sonrasında oluşan stresin düzeyleri farklı olmakla birlikte her iki durumda da psikolojik esnekliğin stresin olumsuz etkilerini azaltmaya dayalı bir etkisinin olabileceği söylenebilir. Özellikle zorlu yaşam olaylarında (afet, insan eliyle oluşmuş travmalar, vb.) psikolojik esneklik düzeyi yüksek olan bireylerin yaşanılan durumu yeniden değerlendirebildiği, yaşama dair anlam aradığı, olumlu durumlara odaklanmaya çalıştığını gösterir bulgular dikkat çekicidir. İlişkili alanyazın psikolojik esnekliği geliştirebilecek uygulamaların da olduğunu göstermektedir. Uzmanların psikoterpide yaşam olaylarının kabulünü sağlamak ve değerlerler doğrultusunda yaşam sürdürmeye dayalı bir harita çiziyor olmalarının psikolojik esneklik için olumlu bir yön olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bireylerin kendi kendilerine yapabilecekleri nefes alışverişe odaklanmak, bedene dokunarak anın

farkındalığına ulaşmak gibi uygulamalarla da psikolojik esnekliğin gelişebileceği vurgulanmıştır. Bu uygulamaların bireylerin psikolojik sağaltımında etkili olduğu gösteren bulguları barındırmaktadır. Derlenen bilgiler ilişkili alanyazınla değerlendirilmiş ve gelecekteki araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Psikolojik esneklik, Psikolojik iyilik, Travma, Derleme.

ABSTRACT

The concept of psychological flexibility is currently a significant topic in the field of psychology. It is recognized that this concept is associated with the positive psychological development of individuals, as well as the management of numerous psychopathologies and challenges. This study aims to show the psychological traits of people with psychological flexibility in difficult life events and daily life, as well as the task psychological flexibility performs. This was carried out by a review study. The research to be chosen for the review were based on keywords "psychological flexibility," "trauma," "life events." Searching Psycharticle, Psych INFO and Google Scholar databases using the selected keywords. It is possible to assert that psychological flexibility can be beneficial in both daily life and following traumatic experiences. Although daily stress and stress after traumatic life events are different, psychological flexibility can reduce the detrimental consequences of stress in both circumstances. Research indicates that those who have a high degree of psychological flexibility can re-evaluate the circumstances faced, search for meaning in life, and try to concentrate on positive events especially in trying life experiences (disasters, man-made traumas, etc.). Experts in psychotherapy have been reported to establish a map that is predicated on the acceptance of life events and the pursuit of values, which is a beneficial aspect of psychological flexibility. It has also been highlighted that psychological flexibility can be achieved through practices that individuals can independently implement, such as concentrating on their respiration and establishing awareness of the present moment by touching their body. The literature demonstrates that there are practices that can foster psychological flexibility and contains evidence that these practices are effective. The collected information was assessed in conjunction with the pertinent literature, and recommendations for future research were provided.

Keywords: Psychological flexibility, Psychological well-being, Trauma, Review.

GİRİŞ

Geçtiğimiz yıllar fizik alanındaki büyük ilerlemelere şahitlik etmiştir ancak hala suyun yüzeydeki hareketini tam olarak hesaplayabilecek bir fiziksel denklem keşfedilememiştir. Düz

bir zeminde suyun akışını belirleyen temel faktörlerden biri zeminin yapısıdır. Benzer bir şekilde suyun akışı gibi insan davranışları da çeşitli faktörlerle şekil alır. Bu faktörlerden biri de gün içinde karşılaşılan stresörlerdir. Bireyin stres uyaranlarına karşı verdiği tepkiler onun davranış örüntülerini oluşturur. Bu sebeple strese karşı verilecek sağlıklı bir tepki, sağlıklı insan davranışlarının da temelini oluşturur. Bu bağlamda psikolojik esneklik, son yıllarda üzerine birçok araştırma yapılan en önemli stresle başa çıkma yöntemlerinden biri olmuştur.

Stresle başa çıkma yöntemi olarak psikolojik esneklik, bireyin bilinçli bir şekilde an ile temas edebilme ve değer yargılarına uygun bir şekilde davranışlarını sürdürme veya değiştirebilme yeteneği olarak tanımlanır (Hayes vd., 2006). Kabul, anda olma, bilişsel ayrışma, bağlamsal benlik, değerler ve değerler doğrultusunda yaşam psikolojik esnekliğin altı temel bileşenini oluşturur (Hayes, 2004). Kabul, istenmeyen olayların sonuçlarını değiştirme çabasından ziyade onları bilinçli bir şekilde deneyimlemeyi ifade eder (Hayes vd., 2006). Anda olmak, geçmiş veya gelecek arasında sıkışmaksızın mevcut anın içinde farkındalıklı bir şekilde olmayı temsil eder (Hayes ve ark., 2006). Bilişsel ayrışma, duyguların ve düşüncelerin geçici olduğunu bilerek onlardan ayrışmayı ifade eder (Hayes ve ark., 2006). Bir başka ifade ile, işlevsiz yapılardan sıyrılabilme yeteneğidir. Bağlamsal benlik, bireyin tek bir yaşam olayından ziyade tüm yaşam olaylarının bütününe bakarak kendini gözlemleme yeteneğidir (Hayes ve ark., 2006). Diğer bir ifade ile bağlamsal benlik farkında olduğunun da farkında olmaktır. Değer boyutu bilinçli bir şekilde seçilmiş ve amacı olan davranışları ifade eder. Son olarak değerler doğrultusunda yaşam, bilinçli bir şekilde seçilen değerlerin her koşulda uygulanabilme yeteneğidir (Hayes ve ark., 2006).

Mevcut çalışmada psikolojik esnekliğin yaşamın her yönünde faydalı olabilecek bir kavram olduğu ve bunun kullanım alanlarına dair derlenmiş şekilde bilgi sunulması amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda bu çalışma derleme türünde hazırlanmıştır. Bu kapsamda zorlu yaşam olaylarında, gündelik yaşam içinde psikolojik esnekliğin bir değişken olarak kullanıldığı araştırmalar seçilmiş ve ayrı başlıklarda detaylandırılmıştır. Ayrıca psikolojik esnekliği geliştirebilen uygulamalar hakkında da bir bölüm eklenerek okuyuculara kısa bir rehber sağlanması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Mevcut araştırma derleme olarak hazırlanmıştır. Derlemeye seçilecek çalışmalar için "psikolojik esneklik", "travma", "yaşam olayları" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Belirlenen anahtar kelimelerle Psycharticle, PsychINFO ve Google scholar veri tabanlarında tarama yapılmıştır. Konu ile ilgili çalışmalar seçilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Psikolojik esneklik ile ilgili incelenen çalışmalar neticesinde psikolojik esnekliği 3 ayrı başlık altında incelenmesi kararı verilmiştir. Zorlu yaşam olaylarında psikolojik esneklik, gündelik

yaşamda psikolojik esneklik ve psikolojik esneklik için uygulamalar kapsamlarında incelenen çalışmalar ilgili başlıklarda sunulmuştur.

Zorlu Yaşam Olaylarında Psikolojik Esnekliğin Faydaları

Erken yaşam travmaları yetişkinlikte depresyon, anksiyete, madde kullanımı ve TSSB gibi çeşitli psikopatolojilerle ilişkilidir (Bremner ve ark., 2007). Richardson ve Jost'un (2019) araştırmalarına göre erken yaşam travma deneyimine sahip bireylerin yetişkinlikte psikopatoloji geliştirme olasılığında psikolojik esnekliğin tampon görevi gördüğü bulunmuştur. Bir başka çalışmada travma deneyimine sahip bireylere psikolojik esnekliği artırmayı hedefleyen kabul kararlılık terapisi verilmiş ve terapi sonrasında katılımcıların deneyimsel kaçınma seviyelerinin azaldığı ve psikolojik esneklik aracılığı ile değer temelli davranışları artırdığı bulunmuştur (Molavi ve ark., 2020). Madde kullanımı ve saldırgan davranışları içeren dışsallaştırma davranışları daha fazla travmaya maruz kalma ve kronik TSSB riskini artırabilir (Park ve ark., 2013). Dutra ve Sadeh'in (2018) travma riskini artıran bu gibi davranışlara ne gibi önlemler alınabileceği ilgili yaptıkları araştırmada, psikolojik esnekliği yüksek gazilerin daha az saldırgan davranışlarda bulunduğu gözlenmiştir. Bu sonuçlara göre psikolojik esneklik saldırgan davranışları azaltarak tekrar travma yaşama olasılığını düşürebileceği, dolayısıyla kabul ve kararlılık terapisinin travma ihtimalini azaltacağı düşünülebilir.

Son dönemde Türkiye özelinde travmatik etkiye sahip önemli durumlardan biri de depremdir. Şubat 2023'te gerçekleşen ve etki alanı çok geniş olan bu deprem ile pek çok bireyde görünür ve gizli travmatik belirtiler meydana gelmiştir. Bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar doğal afet kaynaklı gelişen travmalarda psikolojik esnekliğin olumlu sonuçları olabildiğini göstermiştir. Mercado'nun (2024) tez çalışmasında travma sonrası belirtiler için psikolojik esnekliğin sağaltıcı bir yönünün bulunduğu göstermiştir. Geçit ve Kesici'nin (2024) yaptığı nitel analiz barındıran araştırmada depremden etkilenen bireylerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerin analizleri sonucunda bazı katılımcıların depremden sonra yaşamın değerini yeniden sorguladıkları, yeni alanlar keşfettikleri ve olumlu değişimler için adım attıkları, kendilerine dair yeni bir benlik farkındalığı oluşturmaya çalıştıkları rapor edilmiştir. Bu da psikolojik esnekliğin artması şeklinde yorumlamış; psikolojik esnekliğin yüksek olmasının depremin olumsuz etkilerini azaltabileceğini ifade etmişlerdir. Şubat 2023 depreminin ardından Türkiye'de gerçekleştirilen bir çalışmada depreme maruz kalan üniversite öğrencilerini kabul ve kararlık terapisi uygulanmış olduğu ve buna göre müdahale grubunda olan öğrencilerin psikolojik esneklik düzeylerinin arttığı ve depreme bağlı psikolojik belirti düzeylerinin azaldığı rapor edilmiştir (Yüncü ve Aktan, 2023). Geçit ve Kesici'nin (2024) nitel analiz yöntemini kullanarak gerçekleştirdiği araştırmada da psikolojik esnekliğe dair yapılacak uygulamaların kişilerin psikolojik belirti düzeyini azaltacağı ve psikolojik dayanıklık düzeylerini artıracağı belirtilmiştir.

Özetle, alanyazındaki çalışmalar psikolojik esnekliğin travma sonrası etkilere karşı koruyucu bir rol oynayabileceği ve travma sonrası işlevsel davranışları sürdürmede yardımcı olabileceğini göstermektedir.

Gündelik Yaşamda Psikolojik Esnekliğin Faydaları

Psikolojik esneklik ile ilgili çalışmaların birçoğu klinik alana odaklansa da gündelik faydalarını da gösteren birçok çalışma mevcuttur. Onwezen ve arkadaşlarının (2014) çalışmasında, hizmet sektöründeki çalışanların müşterilerle etkileşimden kaynaklanan duygusal tükenme gibi olumsuz etkilere karşı psikolojik esnekliğin tampon görevi gördüğü ve iş performasını artırıcı etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca psikolojik açıdan esnek olan çalışanların olumsuz duygu ve düşünceleri kontrol etmektense onları kabul etmelerinden dolayı daha enerjik ve daha yüksek dikkate sahip oldukları görülmüştür (Baer, 2003).

Son dönemde bireylerin kendilerine dair olumsuz psikolojik özelliklerinin sağaltımının beklentisinin yanı sıra olumlu psikolojik özelliklerinin gelişmesi üzerine de beklentileri ve farkındalıkları artmaktadır. Bu perspektifteki çalışmalar incelendiğinde yaşamın anlamı, şefkat gibi değişkenlerin psikolojik esneklik ile ilişkilendiği dikkat çekmektedir. Psikolojik esneklik ve yaşamın anlamı arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir araştırmada, anlam arayışı, anlamın varlığı, yaşamın anlamı düzeyleri ile psikolojik esneklik arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu kişinin an ile temas edebildiği ve kabul edici olduğunda, yaşamı anlamlandırmasını kolaylaştıracağına işaret etmektedir (Demirci-Seyrek ve Ersanlı, 2017). Bakalım ve Şanal-Karahan (2022), yetişkinlerdeki şefkat korkusu değişkeni temel alan bir araştırma tasarlamışlardır. Gündelik yaşantıda bireyin psikolojik bileşenlerini çokça etkileyebilecek gizil bir değişken olarak görülen şefkat korkusu başkalarına şefkat gösterme, başkalarından gelen şefkate karşılık verme ve kendine şefkat gösterme başlıklarında tanımlanmıştır. Araştırma bulguları bireylerin psikolojik esneklik düzeyi kendine şefkat gösterme ve başkalarından gelen şefkate karşılık vermenin anlamlı yordayıcısı olduğuna ulaşılmıştır.

Görüldüğü gibi gündelik yaşamda psikolojik esneklik bireylerin zihinsel sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Sonuçlar genişletilecek olursa, psikolojik esnekliği yüksek öğrencilerin sınav dönemlerinde daha az kaygı yaşayarak sınav performansını artırabileceği, doktorların duygusal tükenme ihtimalini azaltarak hastaların tedavi ihtimalini yükselteceği, ikili ilişkilerde kabul ve anda olma süreçlerinin dahil olduğu psikolojik esneklikle daha sağlıklı ilişkiler yürütülebileceği düşünülebilir. Ayrıca bireylerin psikolojik esneklik özelliklerinin geliştirilmesinin ileride meydana gelebilecek zorlayıcı ve olumsuz psikolojik süreçlere karşı da bireyi daha korunaklı hale getirebilir.

Özetle psikolojik esneklik klinik anlamda bireylerin zihinsel sağlığını koruyucu etki göstermesini yanında sosyal anlamda da bireylerin performansını yükselten ve kişinin psikolojik sağaltımını kolaylaştıracak bir kavram olarak düşünülebilir. Gelecek çalışmalarda

gündelik yaşamın içinde psikolojik esnekliğin etkisi daha fazla araştırılmasının önemli sonuçları ortaya çıkarabileceği öngörülmektedir.

Psikolojik Esnekliği Geliştirmek için Uygulamalar

Kabul ve kararlılık terapisi psikolojik esnekliği geliştirmeyi amaçlayan üçüncü dalga terapi ekolüdür (Hayes ve ark., 2006). Terapinin temel hedefi normatif olmayan yaşam olaylarının kabulünü sağlamak ve değerlerler doğrultusunda yaşam sürdürmek için danışanları cesaretlendirmektir (Hayes ve ark., 2006). Terapi sürecinde bilişsel ayrışmayı danışanlara öğretmek için duygu ve düşünceleri değiştirmeye zorlamadan onlara bilinçli bir şekilde nasıl tepki verebilecekleri öğretilir (Hayes, 2004). Duygu ve düşünceleri kontrol etmekten ziyade onları yargılamadan farkındalıklı bir şekilde gözlemlemek için danışanlar telkin edilir (Bond ve Flaxman, 2006). Terapistler günün sonunda danışanlara, psikolojik esnekliğin gelişimi ile davranışların aslında içsel süreçlerden ziyade dışsal süreçlerden kaynaklandığı ve davranışları kolaylıkla şekillendirebileceklerini öğretmeyi hedefler.

Terapi süreçlerinin dışında da psikolojik esnekliği geliştirmek için bireylerin yapabileceği çeşitli egzersizler vardır. Örneğin duyguların davranışlara yön verme gücünü keşfederek aslında gelip geçici durumlar olduğunu, yoğun duygu durumlarında duygunun kendisine odaklanarak etkisini azaltabileceğini öğrenmek bireylerin psikolojik esnekliğini geliştirmeye yardımcı olabilir. An ile temas kurmak için nefes alışverişe odaklanmak, bedene dokunarak anın farkındalığına ulaşmak yine psikolojik esnekliği geliştirebilecek egzersizlerden biri olabilir (Tirch vd., 2014). Son olarak bireylerin değer yargılarının farkında olduğu ve bu değerlerin yaşamına anlam katan unsurlar olduğunu bilmesi, değerler doğrultusunda davranışta bulunmak için onları cesaretlendirebilir (LeJeune ve Luoma, 2019). Psikolojik esnekliğin her bir boyutu temel olarak farkında olmayı içerdiği için bu süreçte metabilişsel özelliklerin gelişimini destekleyen tüm uygulamalar esnekliği geliştirmede faydalı olabilir. Esasen farkındalığın farkındalığı, zihinsel ve bedensel sağlığın önemli yordayıcılarından biri olarak kabul edilmesi bireylerin kendi egzersiz yöntemlerini de geliştirmesine katkı sağlayabilir.

SONUÇ

Psikolojik esneklik kavramına günümüzde gittikçe artan bir bilimsel ilgi bulunmaktadır. Travmanın etkilerini azaltmaktan, travma ihtimalini azaltmaya, performansı artırmaktan, duygusal çöküntü ihtimalini azaltmaya klinik ve klinik olmayan birçok alanda psikolojik esnekliğin pozitif katkısı olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Bu bağlamda halk sağlığını koruyucu ve önleyici müdahaleler arasında psikolojik esneklik gelişiminin önemli olduğu sonucu çıkarılabilir. Böylece toplumsal akıl sağlığını koruyarak henüz ortadan bir sorun yokken müdahale edilme fırsatı ortaya çıkabilir.

Psikolojik esnekliği geliştiren egzersizler topluma tanıtılarak bireylerin esenlik seviyeleri yükseltilebilir ve koruyucu önleyici müdahale olarak kullanılabilir. Ancak burada sorun oluşturabilecek bir nokta bulunmaktadır. Örneğin duygu farkındalığı psikolojik esnekliği geliştiren bir uygulamadır ancak bu egzersizin obsesif kişilerde bir profesyonelin kontrolünde

olmadan uygulanması istenen katkının aksine bireylere zarar verebilir. Aslında kaçınmanın kendisi obsesif belirtileri artırsa da bilinçsiz bir şekilde duygu ve düşüncelere odaklanmak da tehlikeli olabilir. Öte yandan duygular konusunda eğitimi olmayan kişiler kültürel bir yanlılık olarak duygu hissetmenin bir güçsüzlük göstergesi olduğuna inanabilir ve duygulara odaklanmak bu bireyler için olumsuz içsel atıfları artırabilecek bir etken olabilir. Bu sebeple psikolojik esnekliği geliştirici uygulamalar topluma tanıtılırken kültürel yargıları göz önünde bulundurmanın ve popülasyonun içinde bu egzersizlerin bilinçsiz bir şekilde uygulanması sonucunda zarar görebilecek kimselerin olduğunu bilmek önemlidir. Tüm önlemler dikkate alınarak topluma sunulabilecek basit psikolojik esnekliğini geliştirici uygulamalar, hem klinik anlamda birey sağlığını geliştirme hem de sosyal anlamda toplumsal olumsuz durumların etkilerini olumlu yöne çevirme potansiyeline sahiptir. Diğer bir taraftan bireylerin psikolojik gelişime artan ilgisi bu anlamda pek çok yayının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Villanueva vd., 2024). Bu yayınların bazıları da bibliyoterapi uygulamalarını içermektedir (Jeffcoat ve Hayes, 2012). Psikolojik esneklik kavramının farkındalığının artması ve geliştirilmesinin bir yolu olarak bibliyoterapi materyallerini artırmak da etkili bir yol olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak mevcut çalışma ile psikolojik esneklik kavramıma dair bir derleme hazırlanmıştır. Bu kapsamda psikolojik esneklik kavramının normatif olmayan ve normatif yaşantılardaki etkileri özetlenmiş ve psikolojik sağlığa olumlu etkisi vurgulanmıştır. Böylelikle psikolojik esnekliğe dair farkındalığın ve gündelik yaşantıdaki fonksiyonunun artmasının psikolojik sağlığı koruyucu bir etki sağlayabileceği öngörülerek, gelecek çalışmalar için fikirler geliştirilmiştir.

KAYNAKLAR

Baer, R. A. (2003). Mindfulness training as a clinical intervention: A conceptual and empirical review. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10: 125–143.

Bakalım, O. ve Karahan, F. Ş. (2022). Yetişkinlerde şefkat korkusu ve psikolojik esneklik. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 539-559.

Bond, F. W. and Flaxman, P. E. (2006). The ability of psychological flexibility and job control to predict learning, job performance, and mental health. *Journal of Organizational Behavior Management, 26*(1-2), 113-130.

Bremner, J. D., Bolus, R., and Mayer, E. A. (2007). Psychometric properties of the early trauma inventory–self report. *The Journal of nervous and mental disease*, *195*(3), 211-218.

Demirci-Seyrek, Ö. ve Ersanlı, K. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Yaşamın Anlamı ile Psikolojik Esneklik Arasındaki İlişki. *Electronic Turkish Studies*, *12*(4), 143-162.

Dutra, S. J., & Sadeh, N. (2018). Psychological flexibility mitigates effects of PTSD symptoms and negative urgency on aggressive behavior in trauma-exposed veterans. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment, 9*(4), 315.

Geçit, H. K., & Kesici, Ş. (2024). Opinions of Individuals Exposed to Earthquake Regarding Their Psychological Inflexibility. *Research on Education and Psychology*, *8*(1), 182-204.

Hayes, S. C. (2004). Acceptance and Commitment Therapy, Relational Frame Theory, and the third wave of behavioral and cognitive therapies. *Behavior Therapy*, *35*, 639-665.

Hayes, S. C., Luoma, J. B., Bond, F. W., Masuda, A. and Lillis, J. (2006). Acceptance and commitment therapy: Model, processes and outcomes. *Behaviour Research and Therapy*, *44*(1), 1-25.

Jeffcoat, T., & Hayes, S. C. (2012). A randomized trial of ACT bibliotherapy on the mental health of K-12 teachers and staff. *Behaviour research and therapy*, *50*(9), 571-579.

LeJeune, J., & Luoma, J. B. (2019). *Values in therapy: A clinician's guide to helping clients explore values, increase psychological flexibility, and live a more meaningful life*. New Harbinger Publications.

Mercado, D. M. (2024). *The Moderation of Psychological Flexibility and Trauma Integration on the Relationship Between Trauma Exposure and Both PTSD and PTG* [Doctoral dissertation]. Alliant International University, USA.

Molavi, P., Pourabdol, S., & Azarkolah, A. (2020). The effectiveness of acceptance and commitment therapy on posttraumatic cognitions and psychological inflexibility among students with trauma exposure. *Archives of Trauma Research,*, *9*(2), 69-74.

Onwezen, M. C., Van Veldhoven, M. J. P. M., & Biron, M. (2014). The role of psychological flexibility in the demands–exhaustion–performance relationship. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, *23*(2), 163-176.

Park, C. L., Frazier, P., Tennen, H., & Tomich, P. (2013). Prospective risk factors for subsequent exposure to potentially traumatic events. *Anxiety, Stress, & Coping, 26,* 254-269.

Richardson, C. M., & Jost, S. A. (2019). Psychological flexibility as a mediator of the association between early life trauma and psychological symptoms. *Personality and individual differences*, *141*, 101-106.

Tirch, D., Schoendorff, B., & Silberstein, L. R. (2014). *The ACT practitioner's guide to the science of compassion: Tools for fostering psychological flexibility*. New Harbinger Publications.

Villanueva, J., Meyer, A. H., Block, V. J., Benoy, C., Bader, K., Brogli, S., ... & Gloster, A. T. (2024). How mood is affected by environment and upsetting events: the moderating role of psychological flexibility. *Psychotherapy Research*, *34*(4), 490-502.

Yüncü, Ö., & Aktan, E. A. The Impact of Acceptance and Commitment Therapy on Trauma and Psychological Flexibility among University Students Affected by the Earthquake. *Experimental and Applied Medical Science*, *4*(3), 559-572.

EDMUND HUSSERL'DEN MİCHEL FOUCAULT'A ÖZNE VE BİLİNÇ KRİZİ

FROM EDMUND HUSSERL TO MICHEL FOUCAULT SUBJECT AND CONSCIOUSNESS CRISIS

Melike Dalkılıç
Bursa Uludag University, Department of History of Theology and Philosophy
ORCID ID: 0009-0002-5719-1533

ÖZET

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde bilimlerde ortaya çıkan krizlerin çözümünde Edmund Husserl tarafından kurulan fenomenoloji yöntemi kullanılmaktadır. Fenomenoloji, görünen şeylerin bilimi olarak tanımlanır ve algılarımızın ötesindeki dünyayı anlamayı hedefler. Bu yöntem, dış dünyayı paranteze alarak fenomenler üzerine yoğunlaşır. Fenomenolojinin kökenleri Antik Yunan'a kadar uzanır ve Aristoteles ile Descartes'in düşüncelerinden etkilenmiştir. Modern felsefenin temellerini atan Kant, bilginin sınırlarını analiz ederek, fenomenler aracılığıyla dünyayı anlayabileceğimizi belirtmiştir. Kant, metafizik bilginin saf akılla elde edilemeyeceğini savunarak, pratik aklın sınırlarına başvurur. Bu yaklaşımla, Batı felsefesinin ampirik ve pozitivist tutumu kendini çözümlemiştir.

Edmund Husserl'in fenomenoloji anlayışı, özne ve nesne ilişkisini bilinç merkezli bir yaklaşımla ele alır. Husserl, bilginin özne üzerindeki krizini inceleyerek bilinç felsefesini oluşturur. Fenomenolojiyi inşa ederken natüralizmin oluşturduğu krize dikkat çeker ve bu krizi çözmeye çalışır. Husserl'e göre, hakikatleri deneyim içinde temellendirme çabası, insan bilincinin algı, imgelem ve dilin düşünüm öncesi edimleri sayesinde anlam inşa ettiği yolları tasvir etmeye yönelik bir metot arayışıdır. Bu metot, dünyanın insan bilincine nasıl tezahür ettiğini araştırarak bilginin kaynaklarına dönmeyi amaçlar. Bu nedenle, Husserl fenomenoloji terimini kullanır ve bu süreç sübjektiviteyi beraberinde getirir.

Fenomenoloji, bilincin algıladığı şeyler dünyası ile bu şeylere nasıl sahip olduğumuzu ve bilincin nereden geldiğini sorgular. Bu yaklaşım, insanın sadece özne ve nesne düalizminden ibaret olmadığını, anlamlarla var olduğu bir dünyayı ortaya koyar. Husserl'in fenomenolojisi, modern dünyanın içinde bulunduğu krizi anlamamıza yardımcı olur.

Martin Heidegger'den Levinas, Merleau-Ponty, Derrida, Sartre, Frankfurt Okulu ve Michel Foucault gibi birçok düşünür, postmodern teorilerde fenomenoloji, psikanaliz, doğa bilimleri ve sosyal-politik eleştirilerde etkili olmuştur. Michel Foucault, toplumsal çözümlemeleriyle bilginin toplum üzerindeki baskısını vurgulamıştır.

Foucault, modern dünyanın buhranını fark ederek, felsefenin soyutluluğu ve hakikat vaadlerinin geçiciliği üzerine çalışmıştır. Foucault, bilgi ve sistem üzerine yaptığı

incelemelerde Nietzsche felsefesinin ve Batı felsefesinin "hakikat" indirgemesini güç, iktidar, delilik ve hapishane, bilginin arkeolojisi gibi konular üzerinden ele almıştır.

Foucault'nun amacı, kültürümüzde insanların özneler haline getirildiği yolların tarihini yaratmaktı. Felsefenin ve eleştirel düşüncenin merkezi sorunu olarak "kullandığımız akıl nedir?" sorusunu öne çıkarmıştır.

Anahtar Kavramlar: 20. Yy. Batı Felsefesi, Husserl, Foucault, Bilinç, Güç ve İktidar.

ABSTRACT

Phenomenology, founded by Edmund Husserl, emerged in the early 20th century to address crises in the sciences. Defined as the science of appearances, it aims to understand the world beyond our perceptions by focusing on phenomena and bracketing the external world. Its roots trace back to Ancient Greece, influenced by Aristotle and Descartes. Immanuel Kant, a foundational figure in modern philosophy, analyzed the limits of knowledge, asserting that we can understand the world through phenomena and that metaphysical knowledge cannot be attained through pure reason alone.

Husserl's phenomenology centers on the relationship between subject and object, emphasizing consciousness. He examined the crisis of knowledge on the subject, developing a philosophy of consciousness. Husserl aimed to resolve the crisis caused by naturalism by describing how human consciousness constructs meaning through pre-reflective acts of perception, imagination, and language. This method seeks to return to the sources of knowledge by investigating how the world manifests to human consciousness, thus introducing subjectivity.

Phenomenology explores the world of things as perceived by consciousness, questioning how we possess these things and the origins of consciousness. This approach reveals that humans exist in a world of meanings, not just in a dualism of subject and object. Husserl's phenomenology helps us understand the crisis of the modern world.

Keywords: 20th Century Western Philosophy, Husserl, Foucault, Consciousness, Power and Authority.

TÜRK İSLAM DÜŞÜNCESİ AÇISINDAN PROF.DR. EROL GÜNGÖR

PROF.DR. EROL GÜNGÖR IN TERMS OF TURKISH ISLAMIC THOUGHT

Mehmet AYDIN
Dr. İnönü Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Malatya, Türkiye
Dr. Inonu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy, Malatya, Turkey
ORCID ID:0000-0001- 8141- 0412

ÖZET

Çağdaş Türk düşüncesi aydınlar arasında önemli isimlerden birisi de Prof. Dr. Erol Güngör'dür. Erol Güngör kısa sayılabilecek ömrü içerisine on iki telif, altı adet tercüme eser ile yüzlerce makale sığdırmıştır. Kuşkusuz onun Türk İslam düşüncesine olan katkısı eserlerinden anlaşılmaktadır. Batılaşma hayranlığının hat safhaya yükseldiği, dil ve kültür gibi değerlerin yok olma ile karşı karşıya kalındığı dönemde Erol Güngör, Türk düşüncesinin sesi olmuştur. Dönemin sorunlarını dile getiren aydın, dün ile bugün arasında köprü olmuş ve Türk İslam düşünce geleneğini muhafaza etmeye çalışmıştır. Erol Güngör, özellikle aydın ve toplum arasındaki bağın tekrardan gözden geçirilmesine dikkat çekmiştir. Milli tarih ve kültür ekseni çerçevesinde yeniden diriliş tohumlarının ekilmesi için üstün bir çaba gösteren düşünür, Türk İslam düşüncesine derin anlamda katkısı olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın konusu Türk İslam düşüncesi çerçevesinde Erol Güngör'ün eserlerinden esinlenerek katkı sunmuş olduğu temel alanlardan bahsedilmiştir. Bu minvalde araştırmamızın amacı ise Erol Güngör'ün; milliyetçilik, kültür, ahlak, toplum, batılılaşma ve tarih bilinci gibi kavramları izah etmeye çalışmaktır. Böylelikle Türk İslam düşüncesi açısından Erol Güngör'ün konumunu belirlenmiş olacağız.

Anahtar Kelimeler: Erol Güngör, Türk İslam Düşüncesi, Milliyetçilik, Kültür, Ahlak, Toplum, Batılılaşma ve Tarih Bilinci

ABSTRACT

One of the important names among the intellectuals of contemporary Turkish thought is Prof. Dr. Erol Güngör. Erol Güngör has packed twelve copyrighted, six translated works and hundreds of articles into his short life. Undoubtedly, his contribution to Turkish Islamic thought is understood from his works. Erol Güngör was the voice of Turkish thought at a time when the admiration for Westernization was at its peak and values such as language and culture were facing extinction. Expressing the problems of the period, the intellectual became a bridge between yesterday and today and tried to preserve the tradition of Turkish Islamic thought. Erol Güngör especially drew attention to the reconsideration of the bond between intellectual and society. The thinker, who made an outstanding effort to sow the seeds of resurrection within

the framework of national history and culture axis, made a deep contribution to Turkish Islamic thought. In this context, the subject of the study was mentioned within the framework of Turkish Islamic thought, inspired by Erol Güngör's works and the main areas he contributed to. In this respect, the aim of our research is to try to explain Erol Güngör's concepts such as nationalism, culture, morality, society, westernization and historical consciousness. In this way, we will determine the position of Erol Güngör in terms of Turkish Islamic thought.

Keywords: Erol Güngör, Turkish Islamic Thought, Nationalism, Culture, Morality, Society, Westernization and History Consciousness

GİRİŞ

Prof. Dr. Erol Güngör ilimi ile kendi çağının sorunlarını dile getiren aydın bir bilim insandır. Hilmi Ziya Ülken, Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Fethi Gemuhluoğlu, Dündar Taşer ve Kenneth Hammond'un ilmi ile yoğrulmuş olan Güngör, Anadolu'nun düşünce dünyasına hâkim birisidir. Erol Güngör, Anadolu'nun kültür ve değerlerini çalışmalarında ön planda tutmuştur. Batılılaşma hareketleri neticesinde yaşanan sorunlara dikkat çeken düşünür, toplumun tekrardan inşa olunması adına mücadele vermiştir. Onun mücadelesi kısacık ömrüne sığdırmış olduğu eserleri ancak izah edilebilir.

Erol Güngör toplumun inşa olmasında önceliğini verdiği ilke bireyin ahlaki davranışları olmuştur. Onun felsefesinde ahlak bireyin benliğinin gelişimde ve kişiliğin oluşmasında önemli bir değer olarak görülmüştür. Güngör ahlaki ilkelere bağlı kalmanın toplum için zaruri bir mesele olduğuna dikkat çekmiştir. Bireyin toplumsal bir varlık olması nedeniyle sosyalleşme sürecinde ihtiyaç duyacağı şey ahlakın varlığıdır.

Erol Güngör, çalışmalarında Felsefe, Psikoloji, Sanat, Dil, Tarih, Edebiyat, Eğitim, Siyaset, Hukuk ve Ekonomi alanlarına kadar yazılar kaleme almıştır. Birçok konuda geniş malumata sahip olan düşünürümüz, özellikle Türk-İslam düşüncesi bağlamında önemli fikirlerini ortaya koymuştur. Yaşadığı çağın ve kendisinden sonraki dönemlerin sesi olan Güngör, Türk İslam düşüncesi açısından oldukça önemli bir fikir adamıdır.

Çalışma Prof. Dr. Erol Güngör'ün çalışmalarından ve düşüncelerinden hareketle aydınımızın üzerinde durmuş olduğu temel kavramlara yer verilmiştir. Bu minvalde milliyetçilik ve kültür kavramı başta olmak üzere ahlak, toplum, tarih bilinci ve batılılaşma kavramı gibi düşünce dünyasına konu ettiği kavramlar değerlendirmeye tabii tutulmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışma bir literatür taramasıdır. Araştırma, veri toplama tekniğinden yararlanılarak öncelikle Prof. Dr. Erol Güngör'ün temel eserleri incelenmiştir. Özellikle onun Türk İslam düşüncesi bağlamında ele almış konuları içeren çalışmalarına yer verilmiştir. İkincil kaynaklar

olarak (kitaplar, makaleler, tezler vs.) Erol Güngör'ün düşünceleri hakkında yazılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Bu bağlamda Güngör'ün Türk İslam düşüncesi açısından yapmış olduğu katkılar göz önünde bulundurularak onun temel kavramları tespit edilmiştir. Milliyetçilik, kültür, ahlak, toplum, batılılaşma gibi kavramların tanımlanması için felsefe sözlüğünden yararlanılmıştır. Bu minvalde söz konusu kavramların Güngör açısından nasıl değerlendirildiğine ilişkin önemli açıklamalara yer verilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Çalışma Anadolu'da batılılaşma hareketleri neticesinde yaşanılan sorunların gündeme getirilmesi ve bu sorunların çözümüne ilişkin fikirlerin tespit edilmesi önem taşımaktadır. Çalışmanın sınırı olarak Erol Güngör'ün Türk İslam düşüncesi bağlamında düşünceleri olmuştur. Kendinden önceki düşünürlerin aksine Güngör yaşanılan krizlere çare olarak önceliğini tarih, ahlak ve kültür gibi değerlere vermiştir. Bu anlamda Erol Güngör'ün gerek Türkçe kaynakları gerekse çevrileri temel kavramların anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Güngör'e göre Türk düşüncesi üzerine yapılmış olan tercüme araştırmaları eksik kalmıştır ve bununla ilişkin tespitleri olmuştur. Güngör, sosyal bilimlere bu anlamda çok iş düştüğüne işaret ederek önemli sosyal bilimlere görevler yüklediğini söyleyebiliriz. Çalışmanın tartışma konusu Erol Güngör'ün temel kavramlarında hareketle Türk toplumunun Tanzimat'tan bu yana yaşadığı kimlik ve kültür burhanına ilişkin değerlendirmeleri olmuştur. Böylelikle Türk İslam düşüncesine yön veren aydınımızın diğer düşünürlere kıyasla görüşlerinin ne derece önemli olduğuna dikkat çekilmiştir.

1.EROL GÜNGÖR DÜŞÜNCESİNDE MİLLİYETÇİLİK VE KÜLTÜR

Erol Güngör her bilim adamı gibi çalışmalarındaki önceliği kendi toplumuna vermiştir. Evrensel insanlık âlemini içinde kendine mahsus özellikleriyle Türk milletinin kültürü ve yaşadıkları sosyal değişme süreci geleneksel kültürel yapıda kırılmalara yol açmış ve yeni problemlerle karşı karşıya kalmamıza sebep olmuştur. İslam dinine mensup olan Türk Milleti bu süreçte yeni bir medeniyetin eşiğinde kimlik burhanıyla karşı karşıya gelmiştir. Türkiye'deki milliyetçilikle İslamcılık, Batıcılık aynı hassasiyetlere sahip olarak gelişmişlerdir. Bir toplumdaki kültürel benliğini muhafaza etmenin önemli yolu milliyetçilikten geçer. Milliyetçilik bir toplumdaki yaşanan sosyo-psikolojik bir gerçekliktir (Atasoy, 2009, 3-4).

Güngör'e göre milliyetçilik bir sosyolojik veya felsefi doktrini kalıpları içinde izah edilemeyecek kadar karmaşık bir kavramdır. Her memlekette milliyetçilik o memleketin kendine mahsus şartları içinde gelişmiş ve bir memlekette aldığı şekil çok defa bir başka yerdekiyle ihtilaf veya tezat halinde görünmüştür (Güngör, 1980, 9). Bu anlamda sosyal kimliğini kaybetmekte olan toplumları kültürel benliklerini muhafaza etmeleri milliyetçilik duygularına bağlıdır. Çünkü milliyetçilik, yeni devletlerde milli birlik ve tecanüsü kazanılması yanı sıra, Batı kapitalizmine bir reaksiyon hareketi olarak da görülmektedir (Güngör, 1981, 126).

Genel anlamda "Güngör'ün milliyetçiliği İslami ve Demokratik unsurları ön plana çıkaran, milletin tarihsel sürekliliğini modernist bir yoruma tabii tutan, küreselleşmenin standartlaşması etkisine karşı yerliliğin yeniden üretilmesini öneren, buna karşın küresel dinamiklerin yerel milli kaynaklardan beslenmesi zorunluluğuna dikkat çeken bir milliyetçiliktir" (Yıldız, 2006, 168).

Güngör, "yerli kültür unsurlarının modernleşme süreci ile kurduğu ilişkileri milliyetçilik bağlamında ele alarak, milliyetçiliği bir modernleşme ideolojisi olarak bir halkın kendi geçmişi ile geleceği arasındaki manevi bağları üretecek bir dünya görüşü olarak yorumlar. Bu bakımından Güngör için demokrasi ve milliyetçilik ilişkisi konjonktürel değil, tarihsel ve sosyolojik bir birlikteliktir" (Bilgin, 2006, 130).

Güngör'e göre milliyetçilik yerli kültürü yabancı kültüre karşı çıkması olarak da ifade edilebilir. Genel bir çerçeveden milliyetçilik hareketlerine bakacak olursak, önce bir milli kültür oluşturma ve güçlendirme kaygısı görülür. Sonra ise buna dayalı olarak siyasi birlik ve kültür birliği yoluyla modern bir cemiyet haline gelme çabası vardır. Hakikatte milliyetçilik bir kültür hareketi olarak dolayısıyla ırkçılığı, halka dayalı bir siyasi hareket olarak da otoriter idare sistemlerini reddeder (Güngör, 1980, 23-110).

Güngör'ün araştırmalarında milliyetçilik meselesi bir dogmatik bir sistem olarak görülmez (Güngör,1994, 51). Bu minvalde ona göre milliyetçilik milli kültürün modern imkânlarla gelişmesidir (Güngör, 1995, 11). Dolayısıyla Erol Güngör modern ya da çağdaş imkânlar çerçevesinde milli kültürü muhafaza edebilecek bir milliyetçilik anlayışından söz eder. Bu anlamda onun kültür kavramına ilişkin görüşleri de önem taşımaktadır.

Kültür bir cemiyetin kendi problemlerini çözmenin bir tarzı olarak benimsenmiş olup kullandığı her türlü davranış sistemleri ve maddi vasıtaların bir terkibidir (Güngör, 1995, 31). Erol'un dikkat çektiği şey tek bir kültür de bahsedilemeyeceğidir. Bugünkü Avrupa'nın tek bir kültür olduğunu söylemenin doğru olmadığını belirtir. Güngör'e göre farklı milli kültürlerin oluşturmuş olduğu bir Avrupa kültüründen söz edilmektedir (Güngör, 1995, 31). Bu anlamda kültür meselesi aslında bir millilik esasına dayanmaktadır.

Güngör'e göre "kültür ve medeniyet birbirinden ayrı olgular değillerdir. Milli kültürler bir medeniyetin çeşitli manzaralarından ibarettir. Milletler arasında alış veriş konusu olan ortak medeniyet unsurları her milletin kendi şartları içinde kendisine mahsus bir hüviyete kavuşur ve böylece her bir millet medeniyeti kendi tarzında benimser. Bizim kültür dediğimiz şey milletin cemiyetlere intikal ediliş tarzı ve onlarca benimsenmiş şeklidir" (Göngör,1995, 101).

2.EROL GÜNGÖR'ÜN AHLAK VE TOPLUM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Erol Güngör'e göre ahlakın varlığı bir çeşit doğa kanunudur. Ahlak, insan ve toplum yaşamı için zaruri bir meseledir. Ahlaki sistem iyi ve kötü davranışları ayırt eden manevi bir sistemdir.

Hayatın devamlılığı için su nasıl ki temel bir ihtiyaç ise ahlakta insan için öyle gereklidir. Bir yerde insan söz konusu ise orada ahlakın olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlara düşen görev ise ahlaki kaideleri en iyi şeklide yerine getirmektir (Güngör, 1998, 20).

Erol Güngör öncelikle ahlakın üç boyutunun olduğuna dikkat çeker. Bunlar: bilgi, duygu ve davranıştır. İnsanın ahlaki bir eylemi gerçekleştirirken ilk olaraktan ahlakın esasları hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bir ahlakın olup olmadığı veya ahlaki davranıştan kaçınıp kaçınılmaması noktasında bilgi önem taşır. İnsan ahlaki eylemleri onun sahip olduğu bilgi ile alakalıdır. Ahlaki davranışın dayandığı ve onu tetikleyen ahlakın bilgi boyutudur. Ahlaki eylemler neticesinde hissettiğimiz vicdanlı ve huzurlu olma gibi halleri ise ahlakın duygu boyutunu göstermektedir. Diğer insanlarla ortak noktamızı belirleyen unsur ahlaki kaidelerimizdir. Ahlaki kaidelerimiz aynı zamanda hangi eylemlerin doğru hangilerinin yanlış olduğu hususunda bize bilgi verirler. Ahlaki davranışın duygular olmadan yalnızca bilgiyle açıklanması ise ahlaki davranışının mana boyutunu eksik hale getirmektedir. Güngör'ün düşüncesinde ahlakın boyutları insanların ihtiyacından doğan ahlak kaideleri ve bu kaidelerin uygulanmasıyla bir bütün halinde değerlendirilmektedir (Işık ve Avcı, 2020, 41).

Güngör'e göre "insanın sosyal gelişmesi genellikle bir ahlaki gelişmeden ibarettir. Sosyal bir varlık olmak, başka insanlarla karşılıklı ilişki halinde yaşamak demek olduğuna göre, böyle bir hayatın öncelikle ahlak değerlerine dayanması şaşırtıcı değildir" (Güngör, 1998, 7). Bu çerçevede "ahlak normları, sosyal normların bir çeşidini teşkil eder. Normların öğrenilmesi ve benimsenmesi ise sosyalleşme dediğimiz sürecin büyük parçasıdır. Sosyalleşme denildiği zaman insanın biyolojik bir varlıkken aynı zamanda sosyal bir varlık olması, insanın toplumun bir üyesi olarak var olduğu anlamını taşır" (Güngör, 1998, 23). Bu bağlamda ahlakın en büyük gayelerinden birisini Güngör, insanların sosyal doğaları gereği huzur ve güven içinde bir arada yaşamalarına olanak vermek olarak görür.

Ona göre "ahlak olmazsa, toplum hayatı denen şey de olmaz, yani insanlar bir arada yaşayamazlar. İnsanlar hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini bildikleri takdirde, başkalarının nasıl davranacağı hakkında da kuvvetli tahminlerde bulunabilir ve böylece güvenlik duygusu içinde yaşarlar" (Güngör, 1998, 18). Aksi halde ahlakın soyutlandığı toplumlarda çürümeler başlar.

O halde "iyi ahlak, fert ve toplum tarafından önemsenmezse ortaya çıkan bireyler bencil ve hazcı olurlar, hem kendileri çürür hem de toplumu çürütürler. O halde ferden mutlu, toplum olarak bir arada huzurla yaşamak istiyorsak herkes için lazım olan ahlakı es geçmememiz ve ahlakı her türlü gündem ve güncelin önünde konumlandırmamız gerekecektir" (Kala, 2018, 399-416). Bu bağlamda Güngör'e göre "ahlak, sosyal bir hadisedir ve insan için zaruridir. O, olmadığı takdirde insan yaşayamaz zira insanın özsel doğasının bir uzanımı akılsa diğeri sosyalliktir, sosyallik ise ancak ahlakla mümkündür (Güngör, 1998, 99). E. Güngör'ün ahlak konusunda dikkat çekmiş olduğu diğer husus toplum ile okulun aynı görev üstlenmesidir.

Erol Güngör'e göre toplumun kendisi bir okul pozisyonundadır. Toplumda yaşayan her kişi bu okulun hem öğretmeni hem de talebesidir. İnsanlar bir başkasından öğrenmiş olduğu ahlaki esasları gelecek kuşaklara aktarırken bunları yalnızca öğretmekle kalmaz, yeri geldiği zaman değiştirir hatta kendine göre yeni ahlaki esasları ortaya koyar. Güngör'e göre birey, toplumun en önemli parçası olduğu gibi aynı zamanda toplumdaki ahlaki eylemlerin değiştiricisi, aktarıcısı ve düzenleyicisidir (Güngör, 1998, 8-9).

3.EROL GÜNGÖR VE ÇAĞDAŞ TÜRK DÜŞÜNCESİ

Erol Güngör'ün Türk düşünce dünyasına yapmış olduğu en büyük katkılardan birisi kuşkusuz onun yapmış olduğu eserlerdir. Bu anlamda kendi kültürüne ve tarihine sahip olma konusunda önemli bir düşünürümüzdür. Onun Türk düşüncesi üzerine kaleme almış olduğu bazı eserleri şunlardır:

Türk Yurdu, Dünden Bugüne Tarih, Kültür ve Milliyetçilik, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Türk Kültür ve Milliyetçilik, Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri, Tarihte Türkler. Yine Güngör'ün akademi yazılarının yanı sıra fıkralar ve makaleler kaleme almıştır. Erol Güngör: Türk Yurdu, Türk birliği Dergisi, Klinik Sempozyum, Töre, Türk Edebiyatı, Türk Kültürü, Millî Eğitim ve Kültür, Millî Kültür, Konevî, Toprak ve Diriliş dergileri ile Millet, Hergün, Yeni Düşünce, Yeni Sözcü, Yol, Ayrıntılı Haber, Yeni İstanbul gibi çeşitli gazetelerde yazılar yazmıştır (Güler, 2012, 2-3).

Her şeyden evvel Erol Güngör gerek düşünce dünyamızda gerekse toplumuzda yozlaşmanın zemininde Batıya karşı duyulan tehlikeden haberdardı. Düşünürümüz, söz konusu tehlikeden kurtulma çaresi olarak toplumumuzun Batılı aydınlara özendiğinin fakındaydı. Hatta o, kendi kültürünü ve toplumundan uzaklaşan bir insan tipinin oluştuğunu biliyordu. O, Batılılaşma hayranlığının giderilmesi için düşünce dünyamızı yeniden inşa edecek olan tarih bilincini aşılamaya çalışmıştır. Güngör hiçbir düşünürün yapmadığı şekilde kendisini bir geleneğe dayandırıyordu. Kendi ifadesine göre eserlerindeki eksikliklerin sebebi danışmanı Mümtaz Turhan'ın hayatta olmayışıdır. Erol Güngör bu yaklaşımla geçmiş dönem düşüncesine ve aydınlarına yönelik bir yaklaşımın önünü açmanın gereğini göstermekle kalmamış, kendi düşüncesini de bir zemine oturtmuştur. Aynı anlama gelmek üzere geçmiş dönem düşünürlerinin eleştirisini yaparak bugünkü yanlış algılayışın temellerine inmiştir. Bu minvalde özellikle Türk tarihini yanlış anlayanların en kalitelisi olarak Ziya Gökalp'i görmektedir (Ceylan, 2006, 60).

Erol Güngör'ün tüm çalışmalarına ve mücadelesine bakıldığında düşünce dünyamızı berraklaştırdığını söyleyebiliriz. O düşüncesi ile iktisadi ve politik meselelere boyun eğmiş olduğumuz durumdan bizleri kurtarmıştır. Kendi toplumumun içinde yer alması ve kültürel değerlerine sahip çıkması ile aydın-toplum arasındaki dengeyi sağlamıştır. Benzer manada geçmişi ve kültürüyle barışık bir bilim adamı olması sebebiyle toplumun zihin dünyasında

aydın olma vasfını elde etmiştir. Hem kendi hem de kendisinden sonraki aydınlara, aydın olmanın milli değerlerden uzak yaşamayı gerektirmediğini söylemiştir. Bu yaklaşımı ile Güngör milliyetçilik görüşüne yeni bir perspektif kazandırmıştır. Yine Güngör'ün Türk düşüncesine yapmış olduğu diğer bir katkı ise çevirilerle yeni tercüme anlayışını getirmiş olmasıdır. Medeniyetin ortak eserlerini kullanmanın gerekli olduğu fakat bunun kültürden kopuş anlamından algılanmamasının gereği üzerinde durmuştur. Güngör medeniyetimizin yolunun ancak bağlı olduğumuz tarihimize ve kültürümüze sarılmaktan geçtiğine işaret eder (Ceylan, 2006, 60-61). Bu anlamda da Erol Güngör sosyal bilimlerin anlaşılması adına önemli görüşler ortaya koyar.

"Millet olarak kültürümüzü, kültür değerlerimizi bilmez ve tanımazsak temellerimiz sağlam olmayacaktır. Bu bize tarihin, sosyal ilimlerin asıl malzemesi olduğunu gösterir. Çünkü sosyal ilimleri anlayıp yorumlayabilmek için tarihi bilmek gerektiğinden bu alanla ilgili bilgi sahibi olmak, bir ülke insanı için ana dil bilgisi kadar gereklidir. İşte bu, insanların tarihe ilgi duymalarının bir diğer sebebi olmaktadır. Bu sebeple bir milletin milli şahsiyetinin nasıl oluştuğu, o milletin tarihinin belli bir şekilde yorumlanıp öğretilmesiyle mümkün olacaktır" (Güngör,1994:203).

SONUÇ

Erol Güngör Türk İslam düşüncesi alanında önemli bir aydınımızdır. Düşünürümüz batılılaşma hareketleri neticesinde Anadolu'da ortaya çıkan sorunları tespit etmiş ve bu sorunların giderilmesi noktasında önemli çözümler sunmuştur. Batı düşüncesi üzerine de çalışmaları olan Güngör'ün önceliği kendi toplumunun sorunları olmuştur. Bu anlamda kısacık yaşamına sığdırmış olduğu birçok çalışma mevcuttur. Şüphesiz bu çalışmalarının çoğunu yine Türk düşüncesi bağlamında yazmıştır.

Güngör, kimlik krizlerin ve yozlaşmanın hat safhada olduğu dönemde, Türk toplumunun kurtuluşunu milli değerlerine ve tarihine sahip çıkması gerektiğini belirtmiştir. Buda ancak milli ahlak ve tarih bilinci ile yoğrulmuş bir toplumun tekrardan inşa olması mümkündür. Erol Güngör'e göre ahlak bu yüzden bir toplum için gerekli bir olgudur. Ahlaki ilkelere bağlı kalmak toplumun refahı ve huzuru için gereklidir. Bu ahlaki terbiyeyi bireye kazandıracak olan toplumdur. Toplum ve okul bireyin kişiliğinin gelişmesinde ve yetiştirilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Erol Güngör, milliyetçiliğin doğru bir şekilde anlaşılması gerektiği hususunda önemli uyarılarda bulunmuştur. Medeniyet denilen ilerlemenin temelinde milli değerlerinin veya kültürünün olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Erol Güngör Türk düşünce dünyasına önemli bir yön vermiştir. Güngör zihin dünyamızın işgal edildiği bir dönemde, tarih ve kültür çerçevesinde yeniden milli ruhun canlanması adına mücadelesini göstermiştir. Özellikle tarihin yani geçmişimiz ile ilgili tüm yaşanılan olguların, sosyal bilimler tarafından doğru bir şekilde

ortaya koyması için çalışmalar yürütmüştür. Bu anlam da Batı kaynaklı çoğu eserin çevrilmesi noktasında öncü bir isim olmuştur.

KAYNAKLAR

Atasoy, Fahri, (2009). Küreselleşme Bağlamında Erol Güngör'ün Kültür Milliyetçiliğini Yeniden Düşünmek, Hüseyin Yalçın Armağan Kitabı.

Bilgin, Vedat, (2006). Bir Düşünür olarak Erol Güngör'ün Dünyası, (Ed. Murat Yıldız), T.C. kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ceylan, Harun, (2006). Çağdaş Türk Düşüncesine Erol Güngör Katkısı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Güler, Gökhan, (2012). Erol Güngör, Hayatı, Eserleri ve Düşünceleri, Türk Akademisi Siyasi, Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı, Makale no:1, Aralık.

Güngör, Erol, (1980). Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Güngör, Erol, (1981). İslam Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Güngör, Erol, (1994). Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Yayınları, (2. Basım), İstanbul.

Güngör, Erol, (1995). Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, (11. Basım), İstanbul.

Güngör, Erol, (1998). Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Haz: R. Güler-E. Kılınç, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Güngör, Erol, (1998). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak (3.baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul.

Işık, Hatice Verim ve Avcı, (2020). Mustafa, Erol Güngör'ün Düşünce Alanına Ait Bazı Ahlaki Kavramların Değerlendirilmesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, Yıl: 4, 2020/2.

Kala, Muhammed Enes, (2018). Ahlakın Tezahür Etme Halleri Erol Güngör Üzerinden Çözümleme Denemesi, Turkish Studies Social Sciences, Mayıs 2018, Voleme 13/10, Spring

Yıldız, A, (2006). Türkiye'de "Yerlilik" Olarak Milliyetçilik: Erol Güngör Örneği, (Ed. Murat Yıldız), Ankara.

THE CONTRIBUTION OF EMINENT TAR PERFORMER QURBAN PRIMOV TO AZERBAIJANI ETHNOMUSICOLOGY

Narmin Aydın Ibrahimova
Associate Professor at the Baku Music Academy
PhD in Art Studies.

ABSTRACT

The text highlights the significant contributions of Qurban Primov, an eminent tar player, to Azerbaijani ethnomusicology, particularly in the field of mugham—a traditional Azerbaijani music genre deeply rooted in oral tradition. Primov not only preserved but also innovated within the mugham tradition, enriching its performance with new interpretations and techniques. His mastery is evident in his development of instrumental mughams such as "Choban Bayatı" and his integration of the "Dilruba" section into instrumental mugham performance, which was a groundbreaking addition. Primov's creative genius allowed him to elevate mugham performance by blending tradition with his own artistic expression, influencing future generations of musicians. His work, along with the scholarly efforts to transcribe and document mugham, played a crucial role in preserving and advancing Azerbaijan's musical heritage. His innovations were pivotal in transitioning mugham from an oral tradition to a more formalized art, contributing to both its academic study and its survival as a living musical tradition.

Keywords: Music culture, Tar player, Ethnomusicology, Folk instruments, Qurban Primov, Karabakh mugham, Professional

In the musical heritage of Azerbaijan, the art of mugham occupies a distinct and esteemed place. As a genre of professional music that is deeply rooted in oral tradition, mugham is both composed and performed by professional musicians, including vocalists (xanəndə) and instrumentalists proficient in traditional folk instruments. Consequently, the scholarly study of mugham necessitates a primary focus on the creative contributions and interpretations of the master practitioners of this art form.

While the theoretical underpinnings of mugham have been extensively explored within musicological scholarship, the creative contributions of mugham performers have often been relatively underrepresented. The new generation of musicians continues to uphold and draw inspiration from the rich traditions established by the mugham masters, while simultaneously developing their own artistic expressions—a dynamic process that persists to this day. Consequently, the study of these masters' traditions remains both essential and pertinent for music scholarship and education.

As the principal creators and performers of mugham, the professional folk artists of Azerbaijan, including vocalists and saz players, are at the forefront of this cultural heritage. Their artistic contributions highlight the significance of this field of study. Azerbaijani musical culture boasts a long and rich history, evolving through various historical phases, akin to the musical traditions of other nations worldwide. Numerous musicological studies have examined these historical phases, offering diverse analytical perspectives on their development.

Azerbaijani culture holds a significant place in the cultural heritage of the Near and Middle East. Especially in the medieval period, Azerbaijani scholars, philosophers, poets, writers, musicologists, artists, and architects were renowned far beyond their homeland, recognized as major thinkers of the East. Names such as Bahmanyar (11th century), Nizami Ganjavi (12th century), Afzaladdin Khaqani (12th century), Imadaddin Nasimi (14th century), Məhəmməd Fuzuli (16th century), Safiaddin Urmavi (13th century), Abdulqadir Maragayi (14th century), Ajami Ibn-Abubakr (12th century), Sultan Mohammad (16th century), Mirza Fatali Akhundov (19th century), Mir Mohsun Navvab (19th century), and many others are inscribed in the annals of world culture in golden letters.

Uzeyir Hajibeyli, the founder of Azerbaijan's professional compositional school, is recognized as a seminal figure in Azerbaijani culture. The musical heritage of the Azerbaijani people has evolved over centuries through a complex process, enriched by the creative contributions of eminent artists, performance traditions, and the development of unique genres and forms.

Azerbaijani music rooted in oral traditions is traditionally categorized into three distinct layers: folk music, which encompasses genres of song and dance; folk-professional music, represented by ashug music; and oral professional music, embodied in the art of mugham.

The culmination and most refined phase of the Karabakh school of mugham performance is intricately linked to the legacy and traditions of several distinguished artists. The performance styles of these musicians left an indelible impact on the art of music, distinguishing themselves through their distinct artistic signatures.

In the memoirs of the renowned tar player Qurban Primov, there are interesting facts related to this. He writes:

"Already by the late 18th and early 19th centuries, many famous folk artists in the city of Shusha had contributed to the spread of classical musical pieces and mugham among the population. Among them were Yusifi and Hasanchen, who were both on the same level in terms of their artistry. One must also mention the folk singer Karachi Asad from this period.

From the first half of the 19th century, the following notable folk artists can be mentioned: Haji Husu, Mashadi Isi, Shahnaz Abbas, Keshtazli Hashim, Dabbakh Mahammadgulu, Kosa Mahammad Mardanbey Oglu, Dabbakh Zalish, Hukkur Roshan's grandson, Rasul Heydar Oglu, Gurbatli Hasan, Aghdamli Mukhtar, Karbalayi Mahammad Oglu, and Deli Ismayil" (39).

Qurban Primov also mentions the names of tar players who accompanied the singers, including Mirza Sadiq Asad Oglu, Ardim Nasir Bey, Javad Bey Ali Bey Oglu, and Demirchi Qulu.

In the second half of the 19th century and the early 20th century, the flourishing of the art of mugham led to its refinement, with new variants emerging. The artists of this period not only developed and refined older mugham compositions and *təsnif* forms, but also created new genres—small-scale mughams—enriching our traditional professional musical heritage.

It is well known that the repertoire of mugham performers primarily consists of *mugham-dastgahs*, small-scale mughams, *zərbi-mughams*, *təsnifs*, and *rengs*. It should be noted that these genres, which belong to the oral tradition of professional music—*mugham-dastgahs*, small-scale mughams, *zərbi-mughams*, *təsnifs*, and *rengs*—are both performed and created by mugham performers. Therefore, when we speak of the creative legacy of a mugham performer, we are referring to musical works within these genres.

On this subject, R. Zohrabov writes: "For a folk-professional artist, performance has always been considered personal creativity. For such a performer, high talent, rich imagination, and refined taste are essential. The term 'performer' alone is insufficient for such artists; they are simultaneously creative artists. It is no coincidence that in their creativity, both performance and composition are organically fused" (58, p. 18).

Indeed, every singer or instrumental performer creates a new version of the same *mugham-dastgah* during performance. Even the same artist, when performing the same *mugham-dastgah* or one of its sections, modifies it with certain additions and omissions. In this way, the artist actively participates in the process as a creative force. Thus, in the interpretation of an oral professional musical work, every performer becomes a creator.

In the performance of instrumental mughams, Qurban Primov's creative imagination is vividly expressed. The master tar player enriched the melodic foundations of instrumental mughams with multifaceted variations, even introducing new emotional elements into the mughams. Fikret Amirov wrote that "although the world of mugham adheres to strict rules, it also allows the creator and performer to reveal their inner power. In this sense, Qurban Primov's 'Choban Bayatı' can be considered, so to speak, his own composition."

Relying on classical traditions, Qurban Primov expanded and enriched the art of mugham in a distinctive way. His passionate renditions of *"Choban Bayatı," "Mahur Hindi," "Chahargah," "Xaric Segah," "Shur,"* and *"Zabul Segah"* are rare masterpieces.

First, it should be noted that we have focused on two musical examples linked to Qurban Primov's legacy in mugham. One is the *"Dilruba"* mugham section, and the other is *"Choban Bayatı."*

Qurban Primov was the first to introduce the *"Dilruba"* section into instrumental mugham performance. Originally, it was the melody of a *təsnif* (song) based on Fuzuli's ghazal *"Məni candan usandırdı, cəfadan yar usanmazmı"* (32, p. 205), belonging to vocal-instrumental mugham performance. Its melodic, maqam-intonation, and metrorhythmic features allowed the tar player to incorporate it into the structure of mugham.

In Qurban Primov's performance, the *"Mahur-Hindi"* instrumental mugham includes the following sections: *"Novruz-Ajam," "Mahur-Maya," "Ushshaq," "Rast-Hindi," "Husniyya," "Shikasteyi-Fars," "Mubarriqa," "Dilruba," "Araq,"* and a return to the *"Mahur-Hindi"* motif (32, p. 205).

In this mugham, the *"Dilruba"* section plays a special role. As can be seen, it follows the *"Shikasteyi-Fars"* and *"Mubarriqa"* sections. The presence of these sections, based on the Rast maqam and associated with the Segah maqam, adds diversity, development, and a new world of imagery to the mugham composition. The *"Dilruba"* section further strengthens this effect. In the melodic progression of this section, a reference to the *"Araq"* section signals the transition to a new stage of dramaturgical movement, preparing for the climax accompanied by a return to the Rast maqam.

Thanks to Qurban Primov's mastery, *"Dilruba"* became part of instrumental mugham performance as a distinct mugham section.

The 20th-century mugham program, compiled directly under the leadership of Uzeyir Hajibeyli and accepted as the foundation for mugham instruction at the Turkish Music Technical School (1925), does not mention such a section. It should be recalled that Qurban Primov himself participated in the development of this mugham curriculum.
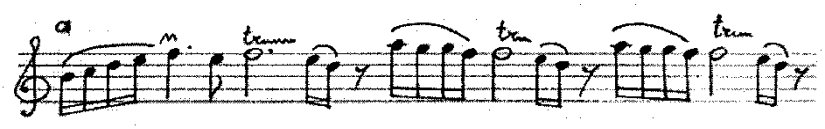
Another innovation that Qurban Primov introduced to mugham performance was the rendition of the *"Choban Bayatı"* melody on the tar.

As is well known, *"Choban Bayatı"* is one of the oldest instrumental melodies. Several versions of its musical notation have been published in various sources. One version appears in V. Belyayev's book *"Sketches on the History of Music of the Peoples of the USSR,"* transcribed by V. Krivonosov (83, pp. 36-37; see: Appendices, Example 5). Another version is found in S. Abdullayeva's monograph *"Azerbaijani Folk Instruments"* (2, p. 311; see: Appendices, Example 6).

The maqam foundation of the melody is of great importance in its structure. The *"Choban Bayatı"* melody is based on three maqams: Rast, Segah, and Shur. The reference points and cadence features of these maqams play a significant role in its melodic development.

First, we must note that, based on the maqam foundation, the intonational core, and cadence characteristics, the *"Choban Bayatı"* melody can be conditionally divided into four phrases.

In the first phrase (a), the melodic core is built around the tonic of the Rast maqam, which is centered on the "fa" note. The ascending stepwise progression along the maqam's degrees and the movement around the reference note form the basis of the theme (example 7a):

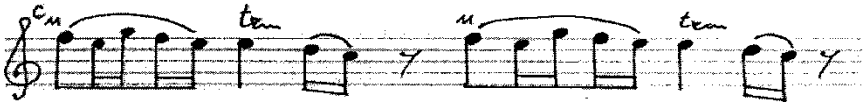

Additionally, at the end of each phrase, the cadence—a descending second intonation—completes the melodic idea, which is notable as a characteristic intonation of the *"Choban Bayatı"* melody.
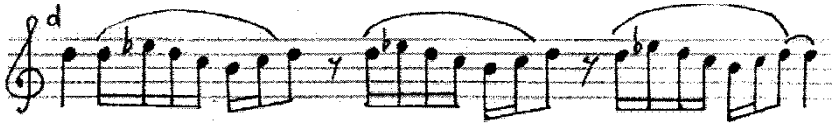
In the second phrase (b), the small-range melodic movement leads to a change in the reference note (lowered by a half step). The melody now references the tonic of the *"mi"* Segah maqam (example 7b):

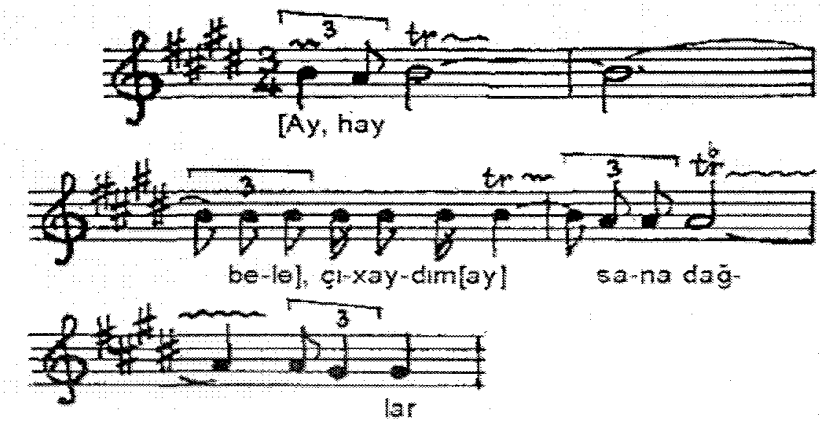
In the third phrase (c), the movement around both reference notes is evident. At the end of the melodic phrases, the descending motion resolves on the "do" note. In this phrase, the pitch sequence within the fourth interval encompasses the shared notes of both the Rast and Segah maqams (example 7c):

The pause on this note allows the theme to restart in the Rast maqam and be repeated a second time. After this, in the fourth phrase (d), the melody transitions to the Shur maqam by referencing the "re" note, and the movement around this note is based on the cadence resolutions of the "re" Shur maqam (example 7d):

This also creates favorable conditions for transitioning from one point to another by having a common pitch range and reference notes among the three points, allowing for small distances—stopping at neighboring notes. The bards perform this melody on the saz instrument in "Bayatı koku." This root consists of intervals of a third and a second (43, p. 27), and we can clearly see this in the example.

In the creative practice of Azerbaijani bards, although variations in the texture of the "Choban Bayatı" melody can be observed, its core melodic structure remains consistent, thereby enabling performers to develop new interpretations based on this foundation. The instrumental mugham "Choban Bayatı," initially performed as a solo piece on the tar by Qurban Primov, has achieved widespread recognition. This composition has been predominantly performed by Primov's students and occupies a distinctive place in the repertoire of those who continue to uphold his traditions. This is evident in the recordings of artists such as Bahram Mansurov, Hajı Mammadov, and Ramiz Quliyev. While these interpretations exhibit stylistic differences, they all originate from the same source—Qurban Primov's artistic legacy. The transcription of this melody, based on Primov's performance, is included in our textbook (refer to Appendices, example 9).

One of the primary objectives of ethnomusicology, a sub-discipline within Azerbaijani musicology, is the transcription and analysis of mugham. Numerous music scholars have addressed this issue. In this context, Ramiz Zohrabov emphasizes that transcribing these genres into musical notation is essential for their comprehensive scientific study. However, a systematic approach to the notation and publication of these genres remains underdeveloped. The transcription and publication of mugham repertoires are therefore pressing and significant issues in contemporary scholarship. Efforts to refine notation systems continued into the 19th century. According to F. Karomatov, the Khorezm makoms were documented in 1886 using a seventeen-line tanbur tablature by Niyazi Mirzabashi Kamil and were subsequently transcribed into modern notation by V. Belyayev in the 20th century. In Azerbaijan, similar endeavors began in the 1920s and 1930s, with the first collection of Azerbaijani folk songs published in 1927 by Üzeyir Hajibeyli and Müslüm Maqomayev, featuring 33 folk songs transcribed from the performances of Jabbar Qaryaghdıoghlu.

In the 1920s, 1930s, and 1940s, the transcription of mughams from Qurban Primov's performances is noteworthy. Müslüm Maqomayev was the first to work on transcribing mughams in Azerbaijan, having transcribed the "Rast" mugham from Primov's performance in

1928, though this notation was never published. Similarly, Niyazi's transcriptions of these mughams were not published, but he utilized his own notations while working on the “Rast” symphonic mugham, which served as a creative laboratory for him. It’s important to note that in the vocal-instrumental performance of the repertoire, both the vocalist and the instrumentalist participate. Given the extensive recordings and literature on the joint performances of Jabbar Qaryaghdıoghlu and Qurban Primov, it’s essential to mention both when discussing Niyazi's vocal-instrumental notation of the mugham. For confirmation, we can refer to R. Qlier’s work on the opera “Shahsanam,” where he transcribed many folk melodies from the performances of Jabbar Qaryaghdıoghlu and Qurban Primov. Instrumentalists and vocalists, including Primov, have actively showcased Azerbaijan’s rich musical folklore, bard songs, and mughams, contributing significantly to the development of our national music culture. As noted by Fikrət Amirov, the idea of writing symphonic mughams was inspired by Bülbül. In 1948, while working on “Shur” and “Kurd-Ovsharı,” he drew from Qurban Primov and Seyid Shushinski. F. Amirov recalled that after completing these pieces, Primov played a piece called “Qarabagh kurdusu,” stating it was essential for “Kurd-Ovsharı.” According to Amirov, this melody was crucial for integrating the mugham into a symphonic context, indicating that without it, the “Kurd-Ovsharı” would be incomplete. Analyzing Fikrət Amirov's symphonic mughams reveals that they maintain the traditional structure of mughams, with sections characterized by free improvisation interspersed with song-dance elements. The gradual ascending sequence of sections and transitions between thematic spheres are essential for dramatic development and reflect the varied development techniques characteristic of mugham. These points underscore Qurban Primov's invaluable contributions to the advancement of Azerbaijani music and his work in ethnomusicology.

References

1. Bartok, Bela. *Turkish Folk Music from Asia Minor*. America: Princeton University Press, 1976, 288 p.
2. Blum, Some S. "Some questions that concern ethnomusicologists." *Music World (Musiqi Dünyası)* journal, No. 1-2, 2004, pp. 120-124.
3. Jean During. "Azerbaijani musicians won in France." *Heritage - Nasledie* journal, No. 2-3 (20-21), 2006, pp. 38-40.
4. Nettl B. *Theory and Method in Ethnomusicology*. London, 1964.
5. Will Prentice. "The gramophone goes East." *Music World (Musiqi Dünyası)* journal, No. 2, 2000, pp. 25-26.
6. Yekta, Rauf. *Turkish Music*. Istanbul, 1986.
7. *Anthology of Azerbaijani Folk Music*. 10 volumes: Volume IV. *Azerbaijani Mughams and Their Colors*. Baku, 2005, 228 p.

8. *Dügah* Dastgah. Notation by Z. Baghirov, based on the performance of M. Mansurov. In: *Anthology of Azerbaijani Folk Music*. 10 volumes: Volume III. *Azerbaijani Mughams and Their Colors*. Baku, 2004, pp. 127-161.
9. Asadullayev A. *Bayatı-Shiraz* and *Humayun*. Baku, 2002.
10. Asadullayev A. *Rast*, *Chahargah*. Baku, 2004.
11. Asadullayev A. *Shur*, *Segah-Zabul*, *Shushtar*. Baku, 2005.
12. Mammadov N. "The Azerbaijani Mughams *Shur* and *Bayatı-Shiraz*." Baku, 1962.
13. Abasova E. *Uzeyir Hajibeyov*. Baku, Azerneshr, 1974. 142 p.
14. Abasova E. *Kurban Pirimov*. Moscow, 1963. 30 p.
15. Abasova E., Касимов К. *An Outline of the Musical Art of Soviet Azerbaijan*. Baku, Elm, 1970. 178 p.
16. Abasova E. *The Artist Bahram Mansurov*. Moscow, 1977. 38 p.
17. Abasova E. *Operas and Musical Comedies by Uzeyir Hajibeyov*. Baku, 1961. 192 p.
18. Abdulqasimov F.A. K*urban Pirimov and His Role in the Development of the Musical Culture of Azerbaijan*. Dissertation abstract for the degree of Candidate of Art Studies. Kyiv, 1983. 25 p.
19. Abdullazdeh Q. *The Philosophical Essence of Azerbaijani Mughams*. Baku, Yazichi, 1983. 39 p.
20. Abdullayev A. *Azerbaijani Mugham in the Caucasus Region*. In: *Nasledie (Heritage)* journal, No. 2-3, 2006, pp. 70-72.
21. Aliyeva A.A. *Azerbaijani Theatre in 100 Years*. Baku, 1974. 111 p.
22. Aqasev S. *Abdulgadir Maraghai*. Baku, 1983. 98 p.
23. Aqasev S. *Uzeyir Hajibeyov*. Baku, 1955. 152 p.
24. *Azerbaijani Music*. Collection of articles. Baku, State Music Publishing House, 1961. 376 p.
25. *The Azerbaijan State Conservatory named after Uzeyir Hajibeyov, 1921-1971*. Baku, Azerneshr, 1972. 213 p.
26. Azimova A. *Issues of Syntax in Eastern Monody*. Tashkent, Fan, 1989. 90 p.
27. Ismailove N. *The Role of Eastern Concerts in the Development of Mugham Art*. In: *Nasledie (Heritage)* journal, No. 2-3, 2006, pp. 46-48.
28. *History of Azerbaijani Music*. A textbook, Vol. 1 (authors: Abasova E., Qasimova S. and others). Baku, 1992. 302 p.
29. *The Art of the Azerbaijani People*. Moscow, L., Искусство (Art), 1938, 84 p.
30. Qarayev Q. *Symphonic Mughams of Fikret Amirov*. In: *Soviet Music* journal, 1949, No. 3, pp. 40-43.
31. Karomatov F. *The Main Tasks of Studying Maqams and Mughams in the Republics of Soviet Asia*. In: *Maqams, Mughams, and Contemporary Composer Creativity*. Tashkent: GGLI (State Institute of Art and Literature) named after Gulyam, 1978, pp. 18-34.

32. Karomatov F. *The Mughamat in Modern Conditions*. In: *Professional Music of the Oral Tradition of the Peoples of the Near and Middle East and Modernity*. Collection of materials from the International Musicological Symposium of the UNESCO Council. Tashkent, 1981, pp. 10-16.
33. Qasimov Q. *Essays on the History of Azerbaijani Musical Culture from the 12th to 17th Centuries*. In: *The Art of Azerbaijan*, Vol. II, Baku: Publishing House of the Azerbaijan SSR, 1949, pp. 5-63.
34. Qasimov Q. *Musical Culture of Azerbaijan in the 16th-17th Centuries*. In: *The Art of Azerbaijan*, Vol. VII, AN Baku, Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR, 1962, pp. 5-35.
35. Qasimov S. *The Artistic Talent of Remarkable Skill*. Baku, 1972, 132 p.
36. Mamedova R. Great spiritual heritage. // Journal "Irs - Heritage", No. 2-3, 2006. p. 31
37. Makhmudova G. Persistence in the music of oral tradition of the Azerbaijani mugham. Baku, Adiloglu, 2001. 152 p.
38. Makhmudova Sh. The theme as a bearer of the dramaturgical process in Azerbaijani mugham. Abstract of dissertation for the degree of Candidate of Arts. Baku, 1994.
39. Mekhtieva I. Opera "Shahsenem" by R. Glière. Proceedings of AGK [Azerbaijani State Conservatory] named after Uzeyir Hajibeyov, Baku, 1974, No. 2. p. 33-34.
40. Musical Aesthetics of Eastern Countries (Edited and prefaced by V. Shestakov). Moscow: Music, 1967. 414 p.
41. Musical Culture of Nations. Traditions and modernity. Moscow, Soviet Composer, 1973, 374 p.
42. Professional Music of Oral Tradition of the Nations of the Near and Middle East and Modernity (Edited by Yu. Keldysh, F. Karomatov; Compiled by D. Rashidov). Collection of materials from the International Symposium of Musicology (1978, Samarkand). Tashkent: GILI named after Gulyam, 1981, 312 p.
43. Rajabov A. Borbad and his contribution to Tajik-Persian musical culture. In: Collection: Borbad, era and traditions of musical culture. Dushanbe, Donish, 1989, 385 p.
44. Sarabsky A.G. The formation and development of Azerbaijani musical theater. Baku, Publishing House of the Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR, 1968, 151 p
45. Abdullazadeh G. Ancient and medieval music culture: historical-philosophical analysis. Baku, Qartal, 1996. 292 p.
46. Abdullayeva S.A. Azerbaijani folk musical instruments. Baku, Adiloglu, 2002. 454 p.
47. Adıgözalzadeh H. The ethnomusicological aspect of Uzeyir Hajibeyov and his contemporaries' activities. Article I: "Music World" journal, No. 1-2 (19), 2004. pp. 113-119; Article II: "Music World" journal, No. 3-4 (21), 2004. pp. 178-186.
48. Azerbaijani folk music. Essays. Baku, Elm, 1981. 197 p.
49. Babayev E. Rhythm-intonation problems in the Azerbaijani mugham dastgahs. Baku, Ergün, 1996. 128 p.

50. Babayev E. Intonation problems in Azerbaijani music of oral tradition. Baku, Elm, 1998. 146 p.
51. Bədəlbəyli Ə. Annotated monographic music dictionary. Baku, Elm, 1969. 246 p.
52. Badalbayli Ə. Qurban Primov. Baku, 1955. 50 p.
53. Badalbayli Ə. Always lives, always young. ("Leyli and Majnun – 60") // "Literature and Art" newspaper, 1968, January 20.
54. Badalbayli Ə. Folk songs and mugham – 72. // "Literature and Art" newspaper, October 21, 1972.
55. Bülbül. Selected articles and speeches. Publishing of the Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR, Baku, 1968. 138 p.
56. Jabbar Garyagdioglu. Memoirs (manuscript). Archive of the Institute of Architecture and Art of ANAS [Azerbaijan National Academy of Sciences], Inv. No. 75.
57. Dilbazi M. Musical life of Baku (second half of the 19th century – early 20th century). Baku, Mutercim, 2007. 256 p.
58. Eldarova A. Azerbaijani vocal art. Baku, Elm, 1996. 165 p.
59. Abdulqasimov V. Azerbaijani tar. Baku, Ishig, 1989. 101 p.
60. Aliverdibayov A. Musical history in pictures (Transliteration, research, and editorial work by A. Khalilova). Baku, "Shusha", 2001. 231 p.
61. Aliyeva F. Musical dynasties of Qarabagh. // "Music World" journal, No. 1 (2), 2000. pp. 18-21.
62. Aliyeva F. Opera "Leyli and Majnun" - a view from the 21st century. Article I: "Music World" journal, No. 1-2 (27), 2006, pp. 40-48; Article II: "Music World" journal, No. 3-4 (29), 2006, pp. 3-7.
63. Amirov F. Musical thoughts. ADN, Baku, 1971. 141 p.
64. Amirov F. The magical tar. // In Music World. Baku, Ganjlik, 1983, pp. 173-184.
65. Asadova Y. Problems of studying music theory in Azerbaijani musicology (20th century). Art, science... dissertation abstract. Baku, 2004.
66. Asadullayeva A. Problems of teaching the mugham genre. // "Music World" journal, No. 3-4 (9), 2001, pp. 175-177.
67. Hajibeyov U. Works. Volume 1-2. Baku, ANAS Publishing, 1965. 412 p.
68. Hajibeyov U. Foundations of Azerbaijani folk music. Baku, Yazıchı, 1985. 151 p.
69. Qasımov Q. Medieval Azerbaijani Mugham. // "Science and Life". Baku, 1974. No 11, pp. 26-27.
70. Quliyev İ. Afrasiyab Badalbayli's Creative Work in the Context of Azerbaijani Art of the 20th Century. // Art. nam... diss. summary. Baku, 2003. 29 p.
71. Qurban Primov. Memoirs (manuscript). Archive of the Institute of Architecture and Art of ANAS. Inventory No. N76.
72. Mansurov B. A Brief Life... Baku, "Sada", 2003. 160 p.

73. Məmmədov V. Conqueror of Hearts. // Mugham, sound, performance. Baku, Elm, 1981. pp. 61-67.
74. Məmmədov N. Azerbaijani Mughams. // Azerbaijani Folk Music (textbook). Baku, Elm, 1981. pp. 86-119.
75. Mammadov T. Azerbaijani Folk-Professional Music: The Art of Ashiq. Dars Vəsaiti (Teaching Material). Baku, Şur, 2002. 96 p.
76. Mammadova R. Mugham – Sonata for Voice. Baku, Ishiq, 1989. 128 p.
77. Mammadova A. Our String Musical Instruments. Baku, "Nafta-press" Publishing, 2001. 72 p.
78. Musazada R. The History of origin and Peculiarities of performance of the Dügah. Art. nam... diss. summary. Baku, 2006. 27 p.
79. Musaddiq M. Mir Mohsun Navvab Qarabaghi. "Vuzuh-ul Arqam". // "Qobustan" magazine, No 3, 1976, pp. 48-52.
80. Musayev R. The Heritage of the Gramophone Records of Qarabagh Khanandas. // "Music World" journal. No 1-2 (31), 2007. pp. 170-172.
81. Rahmatov A. Ahmad Bakıkhanov. Baku, "İshiq", 1977. 142 p.
82. Safarova Z. Shusha: A Temple of Azerbaijani Music. // "Music World" journal. No 1-2, 2001. pp. 21-25.
83. Seyidov M. Reflections on the Genealogy of the Azerbaijani People. Baku, Yazichi, 1989. 496 p.
84. Shushinski F. Azerbaijani Folk Musicians. Baku, Yazichi, 1970. 363 p.
85. Shushinski F. Azerbaijani Music Assemblies. // "Azerbaijan" journal. No 7. Baku, 1979. pp. 148-156.
86. Shushinski F. Cabbar Qaryağdıoğlu. Baku, Azərnəşr, 1964. 100 p.
87. Vali Muxtar oğlu. The Voice of Havalans Khanim. Baku, 1971. 104 p.
88. Valiyev Y. Music Education in Shusha. // "Music World" journal. No 1-2, 2001. pp. 32-34.
89. Zohrabov R. Mugham. Baku, Azərnəşr, 1991. 218 p.
90. Zohrabov R. Zarbi-Mughams. Baku, Mars-print, 2004. 404 p.
91. Ziyadlı A. Natavan and Music. // "Music World" journal. No 1-2, 2001. pp. 25-27.
92. Sources on the History of 20th Century Azerbaijani Musical Culture: In 3 Volumes. I Volume: 1901-1911; II Volume: 1912-1917; III Volume: 1918-1920. (Compiled and edited, with notes, dictionary, and name index by F. Aliyeva). Baku, Nurlan, 2005.

MÜASİR DÖVRDƏ İŞGÜZAR MÜNASİBƏTLƏRDƏ ÜNSİYYƏTİN YENİ FORMALARI

NEW FORMS OF COMMUNICATION IN BUSINESS RELATIONS IN THE MODERN TIME

Yegane ALIYEVA
Uluslararası ilişkiler uzmanı, Bakü Devlet Universitesi, Filologiya, Azerbaycan dili Anabilim dalı
International relations specialist, Baku State University, Philology, Azerbaijani Language Department

XÜLASƏ

İnsanı ünsiyyət qurma qabliyyəti və inkişaf etdirdiyi mürəkkəb dil sistemi onu digər canlılardan fərqləndirir. COVID-19 koronavirus pandemiyasının yayıldığı dövrdən başlayaraq, ünsiyyət formaları yeni şəkildə inkişaf etməyə başladı.Texnologiyanın inkişafı ilə insanlar daha sürətli ünsiyyət kanallarına üz tutdular. Hazırda bu səbəbdən günün istənilən vaxtında istədiyimiz insanla əlaqə və ünsiyyət qura bilirik. Ancaq bu, digər tərəfdən insanlar üzərinə düşən məsuliyyəti də artırır və vaxtında əlaqə qurmaq mümkün olmadıqda tərəflər arasında xoşagəlməz münasibət yaranır.

Son dövrlərdə insanlar ünsiyyətin dörd forması- sözlü, sözsüz, görüntülü və yazılı ünsiyyət formaları vasitəsilə fikir mübadiləsi həyata keçirə bilirlər. Effektiv ünsiyyət qurma bacarığı onlarda karyeralarında irəliləyiş əldə etməyə kömək edir. Son onilliklərdə e-poçt xidməti təminatçılarının sayında xeyli artım müşahidə olunur. Elektron poçt yaxın və əziz olanlarla demək olar ki, hər yerdə əlaqə saxlamağın sürətli və ucuz yoludur. İşgüzar məktub ünsiyyətin 7C-lərini (clarity, completeness, conciseness, consideration, correctness, courtesy and concentration) yəni aydınlıq, tamlıq, yığcamlıq, diqqətlilik, düzgünlük, nəzakət və konsentrasiyanı özündə cəmləşdirərsə, daha uğurlu və təsirli alınar. Xüsusilə nəzakət qaydalarına əməl etmək bu tələblər içərisində ən öndə yer alır. Belə ki, hər hansı bir dəvətə sadəcə “yox” demək əvəzinə, başqa planlarınızın olduğunu izah edərək və ya bu barədə düşünəcəyinizi bildirərək imtina etmək daha nəzakətli hesab olunur.

Ünsiyyətdəki mədəni fərqlərdən xəbərdar olmaq da uğurlu fəaliyyət üçün mühüm amil kimi dəyərləndirilir. Çünki bir mədəniyyətdə effektiv ünsiyyət sayıla bilən şey başqa bir mədəniyyətdə doğru olmaya bilər. Bu səbəbdən ünsiyyət zamanı mədəni normalardakı fərqlər fərqli mədəniyyətdən olan insanlarla ünsiyyət qurarkən sonradan anlaşılmazlığın yaranmaması üçün mütləq şəkildə nəzərə alınmalıdır.

Ünsiyyət tərzində cins fərqləri də mövcuddur. Bu sahə üzrə araşdırmaların nəticəsində ünsiyyət prosesində kişilərin daha çox faktlara, ağıl və məntiqə diqqət yetirməsi, qadınların isə hisslərə və mənaya önəm verdikləri aşkar olunmuşdur.

Açar sözlər: danışıq, peşəkar, mübadilə, nəzakətli, ünsiyyət tərzi

ABSTRACT

Man's communication ability and the developing complex language system have distinguished him from other creatures. Since the spread of the COVID-19 coronavirus pandemic, forms of communication have begun to develop in a new way. With the development of technology, people have turned to faster communication channels. Currently, for this reason, we can connect and communicate with a person at any time of the day. However, on the other hand, this increases the responsibility of people, and if it is not possible to establish timely communication, unpleasant relations between parties arise.

In recent times, people can exchange ideas through four forms of communication—verbal, non-verbal, visual, and written. Effective communication skills help them to advance in their careers. The number of email service providers has grown significantly in recent decades. Email is a quick and inexpensive way to keep in touch with near and dear ones almost everywhere. A business letter will be more successful and effective if it incorporates the 7 CS of communication, i.e., clarity, completeness, conciseness, consideration, correctness, courtesy and concentration. In particular, following etiquette rules is at the forefront of these requirements. So, instead of simply saying no to any invitation, it is considered more polite to decline by explaining that you have other plans or that you will think about it.

Being aware of cultural differences in communication is also valued as an important factor for successful performance. Because what may be considered effective communication in one culture may not be true in another culture.For this reason, differences in cultural norms must be taken into account during communication in order to avoid misunderstandings later when communicating with people from different cultures.

There are also gender differences in communication style. As a result of research in this field, it was found that men pay more attention to facts, reason, and logic in the process of communication, while women pay more attention to feelings and meanings.

Keywords: Conversation, Professional, Exchange, Polite, Communication Style

GİRİŞ

İnsanların duyğularını, düşüncələrini özündə əks etdirən və qarşılıqlı əlaqə prosesini təmin edən ünsiyyət hər dövrdə həmişə mühüm olmuşdur.İlk olaraq latın dilindən “commūnicāre” sözündən törəmiş olan bu məfhum ingilis dilinə “communication” olaraq keçmişdir, bu da “paylaşmaq” və ya “ortaq etmək” mənasını verir.

İnsan üçün Aristotel “danışan heyvandır” ifadəsini işlətsə də, insanı heyvanlardan fərqləndirən ən mühüm xüsusiyyət onun simvollarla ünsiyyət qurma qabiliyyəti və inkişaf etdirdiyi

mürəkkəb dil sistemidir.https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/ILT107U-Y/ebook/ILT107U-Y-16V1S1-8-0-0-SV1-ebook.pdf)

2019-cu ildə Çinin Uhan şəhərində başlayan və sonradan pandemiyaya çevrilən COVID-19 virusu beynəlxalq inkişaf dünyasının bütün ünsiyyət formalarını tez bir zamanda yenidən qiymətləndirməyə məcbur etdi. Ofislər onlayn işləməyə davam etdikcə, transmilli kommunikasiyanın bütün məsələləri də virtuala keçməyə başladı. Qloballaşma dünyanın müxtəlif hissələri arasında qarşılıqlı əlaqəni artırdı və nəticədə bizim yalnız bir sürüşdürməmiz ilə hazırda dünyada hər kəslə əlaqə saxlaya biləcəyimiz yeni bir dövrə qədəm qoyduq.Texnologiyanın və nəqliyyatın inkişafı ilə insanlar daha fərqli və sürətli ünsiyyət kanallarından istifadə etməyə başladılar və müxtəlif mədəniyyətlərdən olan insanlarla asanlıqla ünsiyyət qurma şansı əldə etdilər. İndi yapon ingilis, türk və fransızın eyni mühitdə olması artıq zarafat deyil, gerçəkdir. Hal-hazırda ambisiya və rəqabətə əsaslanan sürətli ünsiyyət ehtiyacları səbəbi ilə mobil telefonlar və sosial media sayəsində demək olar ki, hər kəsə günün istənilən vaxtında müraciət etmək mümkündür.İndi bütün peşə qruplarında və ictimai birliklərdə bu hal müşahidə olunur.Ancaq belə bir vəziyyət, yəni digər insanların sizə hər zaman çata biləcəyini nəzərə alsaq, bir insanın üzərinə düşən məsuliyyəti də artırır. Belə ki, şagirdin valideyni dərs saatları xaricində müəllimlə əlaqə saxlaya bilməyəndə problemlərə səbəb olur və ya cütlər bir-birinə çata bilmədikdə mübahisələrlə qarşılaşa bilirlər.

İSTİQAMƏT (METOD)

Effektiv ünsiyyət insanlara öz işlərində daha bacarıqlı olmağa, yüksəlmələrə və karyeralarında irəliləyiş əldə etməyə kömək edir.

Şifahi ünsiyyət qurmağın təkbətək görüşlər, qrupla söhbətlər, təqdimatlar və çıxışlar kimi təsirli yolları var.Təkbətək görüşlər zamanı tək-tək ünsiyyət bəzi komanda üzvlərinə təlimatları daha aydın başa düşməyə kömək edir. Qrupla söhbətlər təşkil etməklə birbaşa ünsiyyət komandanıza bütün layihələrinizə olan həvəsinizi görməyə imkan verir, eyni zamanda insanlara sizinlə ünsiyyət qurmaq və fikirləriniz haqqında rəy bildirmək şansı vermiş olur. Təqdimatlar və çıxışlar isə sizə və komanda üzvlərinə yeni bacarıqlar öyrətməyə, insanlara gələcək planlar haqqında məlumat verməyə kömək edir.

Şifahi olmayan ünsiyyət vasitəsilə siz səs tonunuz, jest seçiminiz, mimika və digər üsullarla qarşı tərəfə sözsüz mesajlar göndərə bilərsiniz. Dil fərqlərindən tutmuş jest və mimika fərqlərinə qədər ünsiyyət üslublarında fərqliliklər mövcuddur.

Jestlərə yelləmək, işarə etmək, çiyinlərini çəkmək, başını tərpətmək və rəqəmləri göstərmək üçün barmaqlarınızdan istifadə etmək daxildir. Bir insanla qarşılaşdığınız anda ilk gördüyümüz onun üzündəki ifadədir. Çünki xoşbəxtlik, qəzəb, qorxu, kədər və digər duyğular üçün üz ifadələri mədəniyyətlər arasında eyni formadadır və onlar çox başa düşüləndir.Paradil və ya

paralinqvistika isə bizim səs tonumuzdur. Bu ton vasitəsilə eyni ifadə həvəsli, tərəddüdlü, qəzəbli, kədərli və ya istehzalı səslənə bilər.

Yazılı ünsiyyətdən istifadə edən zaman öz fikirlərini hər kəsə çatdırmaq üçün aydın və dəqiq yazmalı, sözlərinizi lazım olduqda planlaşdırmalı, təşkil etməli, yazmalı, redaktə etməli və yenidən nəzərdən keçirməli və hər şeyi oxucuları nəzərə alaraq tərtib etməlisiniz. Yazışma iki və ya daha çox tərəf arasında hər hansı yazılı və ya rəqəmsal formada işgüzar ünsiyyət və eləcə də rəsmi ünsiyyətin həyata keçirildiyi ən mühüm vasitədir. Bu məktublar, xəbər bülletenləri və qeydlər, e-poçt mesajları, mətn mesajları, faks mesajları, səsli poçtlar, sosial media və s. şəklində ola bilər.

Yaxşı işgüzar məktub ünsiyyətin 7C-lərini (clarity, completeness, conciseness, consideration, correctness, courtesy and concentration) izləyir – yəni aydınlıq, tamlıq, yığcamlıq, diqqətlilik, düzgünlük, nəzakət və konsentrasiyanı özündə əks etdirmiş olur.

E-poçt vasitəsilə insanlara mesajınızın nə haqqında olduğunu bildirməli, siz aydın, qısa və peşəkar dildən istifadə etməlisiniz. Məktubun təyinat yerinə çatması e-poçtdan daha çox vaxt tələb edir, lakin e-poçtla olduğu kimi spam qovluğunda çap məktublarını itirmək ehtimalı azdır. Elektron məktublar-məlumatın informasiya texnologiyaları vasitəsilə müvafiq ünvana ötürülməsidir. E-mail (ing. Electronic Mail və ya E-Mail - ünvan sahibinin asudə vaxtlarda açıb oxuduğu rəqəmli poçt qutusuna göndərilən elektron poçt) hazırkı dövrdə insanlar arasında ən çox yayılmış ünsiyyət növüdür. Elektron poçt elektron mesaj mübadiləsidir. E-poçt qələm, məlumat toplamaq üçün kağız və ya mesajın hərəkəti üçün insan gücü kimi mənbədən nəzərdə tutulan son istifadəçiyə qədər fiziki qüvvə tələb etmir. Bu, yaxın və əziz olanlarla demək olar ki, hər yerdə əlaqə saxlamağın sürətli və ucuz yoludur. E-poçt alıcısının ona e-poçt göndərildikdə hətta onun şəbəkədə olması vacib deyil. O, poçt serverində saxlanılır və əlverişli vaxtda alıcı daxil olub yükləyə bilər.Elektron poçt həm fərdi, həm də kütləvi ünsiyyət üçün istifadə edilən yeni dövr vasitəsidir. E-poçtun üstün cəhətləri:

E-poçt sürətlidir; sadəcə mesajı yazıb, alıcını göstərib və "GÖNDƏR" işarəsini basmaqla bir neçə saniyə ərzində mesaj son istifadəçiyə çatacaqdır. E-poçt digərləri ilə müqayisədə ən sürətli mesajlaşma rejimini təmin edir. Kütləvi poçt göndərişini seçməklə E-poçtdan istifadə edərək birdən çox auditoriyanı hədəfləyə bilərsiniz. E-poçtdan eyni zamanda gələcək istinad üçün iki tərəf arasında dialoqun sübutu kimi istifadə edilə bilər.

Son iki onillik e-poçt xidməti təminatçılarının sayını xeyli artırdı.

- Elektron poçt hesabının açılması. • Mesajın tərtib edilməsi. • Əlavə ilə məktub göndərmək.
- Mesajda mətnin formatlaşdırılması.

• E-poçt Fəaliyyətləri: o Məktubun oxunması. Bir məktuba cavab verin. Məktubun çapı. o Məktubun silinməsi. o Məktubun yönləndirilməsi. • İmza əlavə edin. • Məktubların arxivləşdirilməsi üçün qovluqların/etiketlərin yaradılması-kimi bölmələri əhatə edir.

Xəbər bülleteni və ya memo bütün işçilərinizə işinizdəki dəyişikliklər barədə məlumat verib, eyni zamanda insanları yeni qaydalar və texnologiyalar haqqında məlumatlandıra bilərsiniz. İşçilərinizin bir-biri ilə ünsiyyət qurmasına kömək etmək və ya müştərilərə yeni məhsullar və satışlar haqqında məlumat vermək üçün sosial media şəbəkələri yarada bilərsiniz. Ani mesajlaşma işdən kənarda insanların fəaliyyətlərini telefon zəngi ilə dayandırmadan onlarla əlaqə saxlamağa imkan verir. İnsanlar sözlərinə dərinlik və məna qatmaq üçün jestlərdən, mimikalardan və intonasiyadan istifadə edir, ünsiyyəti daha dinamik edir. Ancaq jestlər və mimikalardan istifadə edilə bilməyən telefon zəngləri, ani mesajlar və ya e-poçt kommunikasiyaları da anlaşılmazlıqlara səbəb ola bilər.

Vizual ünsiyyət şifahi ünsiyyəti başa düşməyi asanlaşdırır. Belə ki, Microsoft PowerPoint kimi təqdimat proqramı sizə asanlıqla müxtəlif, maraqlı təqdimatlar yaratmağa imkan verə bilər. Məsələn, faydalı bir diaqram və ya video insanlara bir neçə səhifəlik yazılı təlimatdan daha yaxşı kömək edə bilər, tapşırıqları necə yerinə yetirəcəklərini göstərərək, bununla da təlimatlarınızı daha əyləncəli edə bilərsiniz .

Effektiv ünsiyyət üçün tərəflər ortaq bir dil paylaşmadıqda çətinlik yarana bilər. Bu səbəbdən dil maneələrini həll etmək məqsədilə hər iki tərəf arasında ünsiyyətdə vasitəçilik etmək üçün tez-tez tərcüməçilərdən istifadə edirlər.

Nəzakət, rəsmilik və qonaqpərvərlik şəxsiyyətlərarası qarşılıqlı münasibətlərdə yüksək qiymətləndirilən xüsusiyyətlərdir.

TƏDQİQATIN NƏTİCƏLƏRİ VƏ MÜZAKİRƏSİ

Mədəni dəyərlər və normalar insanların ünsiyyət tərzinə təsir göstərir. Ünsiyyətdəki mədəni fərqlərdən xəbərdar olmaq və müxtəlif mədəni maneələri anlamaq multikultural iş mühitinə görə peşəkar əlaqələr qurmaq üçün çox vacibdir.

Bu baxımdan Qərb və Şərq bölgələri arasında ünsiyyət tərzləri baxımından fərqlər mövcuddur.Belə ki, Şimali Amerikada və Avropanın bəzi bölgələrində yayılmış Qərb ünsiyyət tərzi fərdilik, birbaşalıq və iddialılığa üstünlük verir, açıqlığı qiymətləndirir. Əksinə, Şərqi Asiya və Yaxın Şərq kimi regionlarda mövcud olan Şərq mədəniyyətləri isə dolayılıq, qrup harmoniyası və yüksək kontekstli ünsiyyətə meyllidir. Bu ünsiyyət nümunəsi sosial tarazlığın qorunmasını vurğulayır və qeyri-şifahi işarələrə əsaslanır. Digər tərəfdən, Çin, Yaponiya və Koreya kimi Şərq mədəniyyətlərində dolayı ünsiyyət daha çox yayılmışdır. Bu mədəniyyətlərdəki insanlar tez-tez harmoniya və sifətə qənaət etməyə üstünlük verirlər, buna görə də daha incə və nüanslı ünsiyyət üslublarına üstünlük verirlər.

İlk təəssürat çox vacibdir, ona görə də ilk ünsiyyət nöqtəsindən hər şeyi düzgün əldə etməyiniz vacibdir. Bu, insanlara uyğun şəkildə müraciət etməkdən başlayır. Bəzi mədəniyyətlər bunu digərlərindən daha rəsmi şəkildə edirlər. Məsələn, Taylandda işgüzar münasibətlər xüsusilə yaxşı olanda işçilərin öz müdirlərinə "ata" və ya "ana" deyə müraciət etmələri adi haldır. (https://itechdata.ai/cultural-differences-in-communication-know-the-facts/#bodylanguage)

Göz təmasına gəldikdə, araşdırmalar göstərir ki, Qərb ünsiyyətinin əsas elementi olan birbaşa göz təması diqqətliliyi və inamı simvollaşdırır. Göz təması quran insanlar çox vaxt daha etibarlı və inandırıcı görünürlər. Bununla belə, Şərq mədəniyyətlərində uzunmüddətli göz təması müdaxilə və ya aqressiv olaraq görülə bilər. Şərq mədəniyyətlərinin fərdləri də birbaşa göz təması olan üzləri qəzəbli, əlçatmaz və ya xoşagəlməz kimi qəbul edirlər. Bu səbəbdən ünsiyyət zamanı mədəni normalardakı bu cür fərqlər fərqli mədəniyyətdən olan insanlarla ünsiyyət qurarkən nəzərə alınmalıdır. Məsələn, müsəlman qadınlar üçün əks cinslə əl sıxmaq haramdır. İsveçdə bir qadın bu səbəbdən ona qarşı ayrı-seçkilik edən şirkətə qarşı məhkəmədə qalib gəlib.(https://itechdata.ai/cultural-differences-in-communication-know-the-facts/#bodylanguage)

Jestlər də getdikcə qloballaşan dünyamızda mədəniyyətlərarası səmərəli ünsiyyət anlaşma və əməkdaşlığın gücləndirilməsi üçün əsas əhəmiyyət kəsb edir. Ünsiyyət kontekstini başa düşmək vacibdir. Eyni jestlər müxtəlif mədəniyyətlərdə fərqli mənalar verə bilər. Məsələn, təbəssüm müxtəlif mədəniyyətlərdə fərqli mənalara malik ola bilər. Qərb mədəniyyətlərində təbəssüm çox vaxt xoşbəxtlik və ya həzz əlaməti kimi qəbul edilir. Ancaq bəzi Şərq mədəniyyətlərində təbəssüm kədər və ya qəzəbi gizlətmək üçün də istifadə edilə bilər. Başqa bir misal, işarə etmək jesti ilə bağlıdır. Qərb mədəniyyətlərində işarə etmək nəyisə və ya kimisə göstərmək üçün ümumi bir üsuldur. Bununla belə, bəzi mədəniyyətlərdə işarə etmək kobud və ya hörmətsizlik sayılır. Kontekst insanların səs tonunu şərh etmə tərzinə də təsir edə bilər. Bəzi Qərb mədəniyyətlərində birbaşa və iddialı ton hörmətli sayılır. Bununla belə, Şərq mədəniyyətlərində, xüsusən də Çin və Yapon cəmiyyətində daha dolayı və hörmətli tona üstünlük verilir.

Bədən dili, səs tonu və üz ifadələri kimi şifahi olmayan işarələr bu mədəniyyətlərdə əhəmiyyətli məna daşıyır. Yaxşı ünsiyyətçi sətirlər arasında oxumağı və incə işarələri götürməyi bacaran birisidir. Məsələn, Yaponiyada söhbət zamanı susmaq danışanla razılaşma və ya hörməti göstərə bilər, Qərb mədəniyyətlərində isə susmaq narahatlıq və ya yöndəmsizlik kimi qəbul edilə bilər.

Həmçinin, birbaşa "yox" demək nəzakətsizlik və ya qarşıdurma sayıla bilər. Yaponiyada bir tədbirə dəvətə sadəcə "yox" demək əvəzinə, başqa planlarınızın olduğunu izah edərək və ya bu barədə düşünəcəyinizi bildirərək imtina etmək daha nəzakətli olar.Bu yanaşma münasibətləri qorumağa və inciklikdən qaçmağa kömək edir.

Onlayn ünsiyyət zamanı istifadə edə biləcəyimiz jarqon sözlər mədəniyyət baxımından da fərqlənir. Məsələn, zarafat etsəniz, amerikalı dostunuz 'LOL' və ya 'hahaha' ilə cavab verə bilər, alman dostunuz isə 'g' ilə cavab verə bilər, çünki bu, almanca Grinsen sözünü ifadə edir - gülümsəmək deməkdir.(https://numinoscoaching.com/understanding-communication-styles)

Ünsiyyət insanların qarşılıqlı əlaqəsinin can damarıdır, lakin yaxşı ünsiyyətçini müəyyən edən şey mədəniyyətlər arasında əhəmiyyətli dərəcədə dəyişə bilər. Bir mədəniyyətdə effektiv ünsiyyət sayıla bilən şey başqa bir mədəniyyətdə doğru olmaya bilər. Məsələn, bəzi mədəniyyətlərdə aktiv dinləmə yüksək qiymətləndirilir və yaxşı ünsiyyətçi başqalarını dinləyərkən empatiya, anlayış və səbir nümayiş etdirən insandır. Bunun əksinə olaraq, digər mədəniyyətlərdə effektiv dinləmədən daha çox səmərəlilik və nöqtəyə çatmaq üstünlük təşkil edə bilər.

Danışıqlar aparan iki insanın anlayışlara, məlumatın necə nümayiş etdirilməsinə və istifadə edilməsinə və söhbətin bir nöqtədən digərinə necə axmasına gəldikdə fərqli məntiqə malik olduqda, danışıqlar çaşqınlıqla nəticələnə bilər.Ona görə də Yaxın Şərq mədəniyyətlərində üz-üzə ünsiyyət xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. O, birbaşa əlaqəyə imkan verir, incə işarələrin və nüansların mübadiləsinə imkan verir və rəqəmsal və ya yazılı ünsiyyətdə çatışmayan əlaqə və etibar hissi yaradır.

Ünsiyyət fikrinizi çatdırmaqdan daha az, başqalarını başa düşməyi öyrənməkdən daha çox şeydir. Biz hamımız eşitmək istəyirik, lakin həmişə dinləmək istəmirik.Tanınmış yazıçı professor Brene Braunun sitatında deyildiyi kimi: "Eşitmək kimi dinləməyə də həvəsli olun."

Ünsiyyət tərzində cins fərqləri də var. Belə ki, hər bir cinsin nümayiş etdirdiyi müəyyən davranış nümunələri var, lakin bu, bütün kişilərin və bütün qadınların müəyyən xüsusiyyətlərə malik olduğunu ifadə etmir. Araşdırmalara görə, kişilər daha çox məlumat və ya hesabat vermək üçün danışırlar. Qadınlar isə məlumat toplamaq üçün danışırlar. Kişilər əsasən, faktlara, ağıl və məntiqə diqqət yetirirlər. Qadınlar isə hisslərə və mənaya diqqət yetirirlər. Kişilər analiz edərək, qadınlar isə intuisiya ilə “bilirlər”. Bununla belə, heç biri doğru və ya yanlış deyil, sadəcə fərqlidir.

NƏTİCƏ

Ünsiyyət hər hansı bir mövzu ilə əlaqədar bir mesajı qeyd edilən formaların biri ilə bir və birdən çox insana çatdıran hiss, bilik və fikir mübadiləsidir, başqa sözlə, insanların duygu ve düşüncələrinin ağıla uyğun şəkildə başqalarına ötürmək və paylaşmaq üçün bir vasitədir. Müasir dövrümüzdə ünsiyyətin sözlü, sözsüz, görüntülü və yazılı - ümumilikdə dörd əsas növü mövcuddur. Gün ərzində hər hansı bir şəxs hər bir ünsiyyət növünün qarışığından istifadə edə bilər.

KAYNAKLAR

https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/ILT107U-Y/ebook/ILT107U-Y-16V1S1-8-0-0-SV1-ebook.pdf
https://itechdata.ai/cultural-differences-in-communication-know-the-facts/#bodylanguage
https://numinoscoaching.com/understanding-communication-styles
https://www.communicatingwithpatients.com/articles/male_female_communication.html#:~:text=Male%2DFemale%20Communication%20Characteristics&text=Men%20focus%20on%20power%20%2F%20rank,collect%20information%20or%20gain%20rapport.
https://www.psychologytoday.com/us/blog/non-weird-science/202309/unveiling-cross-cultural-communication-styles

THE EFFECTIVENESS OF OCULOMOTOR EXERCISES ON REACTION TIME AND BALANCE IN FOOTBALL PLAYERS. A PROCEEDING PROJECT

Andromeda Lalaj
MSc., Sports University, Faculty of Rehabilitation Sciences, Kinesiology Department, Tirana, Albania

Vjollca Shpata
Prof. Assoc., Sports University, Faculty of Rehabilitation Sciences, Rehabilitation Department, Tirana, Albania

Elizabeta Dodaj
MSc., Sports University, Faculty of Rehabilitation Sciences, Rehabilitation Department, Tirana, Albania

ABSTRACT

Purpose. Since the visual system is the primary system through which we receive basic sensory information from the outside world, the purpose of this proceeding project is specifically focused on identifying the role of the oculomotor exercise protocol in improving balance and reaction time as components of optimal performance for football players.

Methodology. Oculomotor exercises of relatively short duration, about 10 minutes, 5x/week will be part of the visual system training protocol which consists of a personalized exercise program, for a period of 6 weeks, with the aim of improving the communication between the eyes and the brain of football players, improving the visual skills necessary for success in the respective sport. The subjects included in the study will be students of the Sports University of Tirana engaged for a minimum of 12 months in football, as well as more experienced footballers from national squads.

Results. Through the implementation of this project and its realization an improvement in reaction time is expected, due to the better interaction that eye exercises can bring between the visual, vestibular and proprioceptive systems. On the other hand, after the implementation of the oculomotor exercise protocol, we also expect an improvement in balance. In particular, a greater improvement in the experimental group performing oculomotor exercises while standing on one leg, placing the visual and vestibular system in a greater challenge to improve the balance component.

Conclusion. Based on the findings of different studies and the expected results of the project, we can conclude that oculomotor exercises protocol enables the improvement of two very important components for a good performance, which is the reaction time and the footballer's balance. Also, through the importance of the visual system in addition to the proprioceptive system, we reiterate the importance of including oculomotor exercises as part of the training routine for football players.

Keywords: Oculomotor Exercises, Sport, Balance, Reaction Time, Football

SCREENING OF SCOLIOSIS AND HYPERKYPHOSIS IN SCHOOL-AGED CHILDREN IN THE CITY OF TIRANA

Klejda Tani
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

Aisel Oseku
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

Vjollca Shpata
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

Robert Çina
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

Fregen Dedja
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

JonidaDrizaj
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

Andromeda Lalaj
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

Ana Sulaj
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

Elizabeta Dodaj
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

Denis Ballo
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

Kamila Berberi
Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana, Albania

ABSTRACT

Introduction

Postural disorders are prevalent among children and adolescentsduring growth. A survey of 'Health Behavior in School-Age Children' conducted by the AlbanianInstitute of Public Health

showed that 27.3 % of children aged 11- 15 in Albania reported back pain. Its alarming phenomenon has been pointed out by many professionals from developed countries, with the lack of movement and sitting for a long time contributing to the increase in the occurrence of bad posture in children. School screening of postural disorders can help predict whether back pain referred by students is associated with spinal deformities.

Objectives: The study's purpose was to assess the prevalence of scoliosis and hyperkyphosis in peers between the 5th and 8th grades, in public schools of Tirana.

Materials and Methods: This study was conducted in the city of Tirana, in nine public schools ofbasic education, with pupils aged 10 to 15. Physiotherapists of the Sports University in Tirana, examined students for scoliosis using the Adams test and the scoliometer, and for thoracic spine kyphosis the Arcometer.

Results: 2020 participants were examined, aged 10-15 years, 1032 boys (51.1%) and 988 girls (48.9%). 383 students (19%) resulted with the positive Adams test, 124 boys (12.01% of boys) and 259 girls (26.21% of girls). As the age increases from 10 to 14 years, the prevalence of a positive Adams test increases by 1.64 times, with highest prevalence in 13–14-year age group. 303 (15%) students had thoracic scoliosis from scoliometer measurements, of which 13.1% had postural and 1.9% had structural. Of these data, 27 women (2.73% of women) and 11 men (1.06%) of men had structural thoracic scoliosis. 301 students (14.9%) had thoracic hyperkyphosis, with the convex curvature of the thoracic spine 47.81±8.23; 41-93°.

Conclusions: The prevalence of postural problems in younger adolescents, which increases with age, underscores the necessity of early screening programs. Mandatory screening for postural disorders for students of elementary school**,** with school doctors and physical education teachers as the first examiners, is not only beneficial but also cost-effective, potentially preventing long-term health issues**.**

Keywords: scoliosis, hyperkyphotic, screening, health, spine, posture

THE IMPACT OF BALANCE AND STRENGTH EXERCISES ON POSTURAL CONTROL IN ATHLETES WITH CHRONIC ANKLE INSTABILITY

Elizabeta DODAJ
MSc., Sports University of Tirana, Faculty of Rehabilitation, Department of Rehabilitation, Albania

Dhimitraq PRIFTI
Prof. Dr., Sports University of Tirana, Dean of the Faculty of Movement Sciences, Albania

Andromeda Lalaj
MSc., Sports University of Tirana, Faculty of Rehabilitation, Department of Kinesiology, Albania

ABSTRACT

The ankle joint is an essential component of the human anatomical system that enables a wide range of physical activities such as walking running and maintaining balance. However, facing challenges and high physical demands the ankle joint can become vulnerable to damage, often manifesting as various forms of instability. Ankle instability can result from mainly lateral sprains that damage the neuromusculoskeletal system. Recurrent injuries can alter the biomechanics of the ankle joint and play a significant role in instability development. This study aimed to review the literature and identify the most effective forms of exercise for improving ankle instability. Data sources were gathered from a variety of databases, encompassing renowned sources like Pub Med, Oxford Academy, Cochrane Library, and Scopus. Various therapeutic and rehabilitative strategies have demonstrated efficacy in improving instability. Balance and strength exercise protocols with a duration of 4-6 weeks and a relatively short time of 35-45 minutes can improve joint range, muscle strength, balance, stability, coordination, and proprioception. The combination of strength and balance exercise protocols in individuals with chronic ankle instability had a positive impact on optimizing variables such as balance, stability, proprioception, as well as the functionality reported by the subjects.

According to the reviewed studies, by executing a consolidated exercise protocol, athletes have the greatest probability of achieving their maximum motor and physical potential while protecting the musculoskeletal system from frequent injuries that are an integral part of participating in various sports. The improvement of skills through rehabilitation is essential for enhancing function, efficiency, and excellence in sports performance.

Keywords: Ankle İnstability, Balance Exercises, Strength Exercises, Proprioception, Balance.

THE EFFECTIVENESS OF GYROTONIC EXPANSION SYSTEM EXERCISE ON OVERHEAD ATHLETES. A PROCEEDING PROJECT

Jonida DRIZAJ
MSc. Pt. University of Sports of Tirana, Faculty of Rehabilitation Sciences, Tirana, Albania

Robert ÇINA
Prof. Dr, University of Sports of Tirana, Faculty of Rehabilitation Sciences, Tirana, Albania

Ana SULAJ
MSc. Pt. University of Sports of Tirana, Faculty of Rehabilitation Sciences, Tirana, Albania

ABSTRACT

Repetetive throwing at hight velocities in overhead athletes leads to altered range of motion and altered muscle endurence in dominat and nondominat shoulder. Overhead athletes are at risk of both traumatic and overuse shoulder injuries. The aim of this project is to evaluate the effectiveness of Gyrotonic expansion system exercise on shoulder injuries. Methods.The rehabilitation protocol will involve Gyrotonic exercises 2x/week, about one hour a day for 6 week, with the aim of improving mobility and stabitity of shoulder by activating trunk and shoulder region muscles. The included subjects will be students of the Sports University of Tirana engaged for at least 2 years in volleyball and basketball. We will make repeated measures to valuate differences in glenohumeral range of motion (ROM, IR, ER, GIRD) muscle endurence, at the begining and in the end of the treatment protocol. Results. Implementing an exercise protocol based on the Gyrotonic expansion system is expected to enhance the mobility and stability of the shoulder joint. Conclusion. The scientific literature on the impact of Gyrotonic expansion exercise in sports rehabilitation is insufficient. Based on the results of recent research and the project's expectations, Gyrotonic expansion exercise can increase the stability and mobility of the shoulder joint.

Keywords: overhead,volleyball, shoulder, Gyrotonic expansion exercise, core.

ADVANTAGES OF BREATH HOLDING TECHNIQUES IN ATHLETIC PERFORMANCE

Odrih Koperaj
MSc., Professional Physiotherapeutic Center TREKA. Individual researcher
ORCID: 0009-0000-7714-1918

Klejda Tani
Dr., Kinesiology Department, Faculty of Rehabilitation Sciences, Sports University of Tirana
ORCID: 0000 - 0002-4060-4971

Paula Gjoshi
MSc., Faculty of Technical Medical Sciences, Medical University of Tirana, Individual researcher
ORCID: 0000-0003-2655-985X

ABSTRACT

Breath holding is a relatively new technique often used by athletes and high-dynamic sportsmen. It is a method to enhance maximum oxygen intake and use that to an optimal capacity by the body. It has been used in various therapeutic interventions, such as pulmonary rehabilitation and stress reduction programs. In this study, we aim to investigate the physiological effects of breath holding in order to provide an update on its applications in training protocols for sportsmen to enhance their performance. This is a literature review study. The studies reviewed in this paper were obtained from reliable electronic databases. There are a total of 23 articles chosen. Relevant data, including study design, participant characteristics, breath-holding protocols, physiological measurements, and outcomes, were extracted from selected articles. The results suggest that breath holding can bring mostly advantages to the cardiorespiratory system. The permanent hypoxia resulting from breath holding can stimulate adaptations such as increasing oxygen transportation and utilization, improved cardiac rhythm function, decreased sensitivity to CO2, increased lung compliance, and improved respiratory biomechanics. However, it is essential to note that prolonged breath holding carries risks, including hypoxemia and increased cardiac workload, so caution and appropriate exercise protocols are essential to avoid the potential risks.

Keywords :breath hold, sportsmen, training protocols, athletes, breathing technique

SONG OF A MAN BY ION MINULESCU: AN ANALYSIS

Irina-Ana DROBOT
Lecturer, PhD., Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communication, Bucharest, Romania.
ORCID ID: 0000-0002-2556-6233

ABSTRACT

This purpose of this paper is to analyse the poem *Song of a Man* by Ion Minulescu using a reader-response approach, based on free associations on the part of the reader, who is given an active role in interpreting the poem. The poem is about a search for oneself, once the poetic persona stops to contemplate who he is now and who he was in the past. The readers can resonate with this experience since it is a common one. We realize how much we have changed by looking back on the past and comparing ourselves from the past with ourselves from the present. The question is, philosophically speaking, if we are still the same, since we keep changing throughout the course of our lives. The changes come from the passage from one age to another, when we need to change our roles, as well as from the passage of one life experience to another. Our education can also influence the way we evolve in life, together with our search for spirituality, or our search to analyse ourselves psychologically and gain insight in who we are. Knowledgeable readers can recall the ancient idea that we need to know ourselves, which can be seen being put into practice in this poem.

Keywords: Reader-response criticism, Philosophy, Psychology, Identity.

INTRODUCTION

The way we change in time, together with our being aware of these changes, is a question familiar to us all. Changes are inevitable in anyone's life, since we change, after all, visibly during our childhood. This is the time when we change from one year to another, both physically and psychologically, and we also develop intellectually and cognitively. Childhood is, after all, the process of growing up.

Freud has analysed this process based on the psychosexual stages (Elkatawneh, 2013; Rucks, 2015), where during certain ages, starting from early infancy, our cognitive abilities and our emotional development in relation to the others, as well as to ourselves, are focused on an organ in the body bringing the child pleasure. First, there is the oral stage (between zero and two years old), which is the time the infant sucks from the mother and also forms an affective bond with her. If fixations occur during this stage, the child may, in the future, start habits such as sucking their finger or smoking, or otherwise snacking or overeating. Afterwards, the child goes on to

the anal stage (between 15 months old and three years old), which is the time when, if fixations develop, the child can become in the furure too generous, too unwilling to give anything to the others, too tidy or too untidy. With the phallic stage (between three and six years old), the child can remain with sadistic behaviours later in life once fixations occur at this stage. There follows the Oedipal period, when children symbolically replace their same sex parent by identifying him or her, and then give up their first love object, the opposite sex parent, later on, starting with adolescence, projecting the loved object that was their opposite sex parent on a girl or a boy. Then the child enters the latency stage, when erotic impulses are channelled into intellectual activities. The curiosity experienced during previous stages finds, thus, during the latency stage, an intellectual purpose. During theonset of puberty, it is the timeo of the genital stage, when the love interest resurfaces.

We notice how the psychological and physical, as well as intellectual and cognitive development, take place once the child grows up, discovers his or her body, becomes aware of the existence of the parents, as we as of the differences between boys and girls.

The moment of becoming aware of how we are changing should start, first of all, with the moment we become aware of the existence of ourselves an a distinct individual. During the first days of life, the infant does not see him or herself separate from their mother. That moment of recognizing themselves as separate is the mirror stage, according to Lacan (Gallop, 1982; Lacan, 1936).

Jung (2014) accepts the idea that we change throughout our lives and he understands this as a spiritual change. He theorizes this process of change through our encounter with archetypes, such as the wise old man or woman, the trickster, the shadows, the anima, the animus. All of these archetypes are sides of our personality we ate gradually becoming aware of. The shadow, especially, refers to that side of ourselves we are not bery familiar with, or with which we cannot come to terms.

The way we change can, therefore, become visible once we go through a process of self-analysis or self-examination.

The process of change can be triggered by our physical and psychological development, of whose most visible stages are childhood and adolescence, which are characterized by major differences throughout the years. Then we have major differences between adulthood and old age. Such radical changes from one life stage to another, from childhood to adolescence, and from adulthood to old age can be accompanied by moments of paychological crises as we understand and take over the new roles that come with every life stage.

The process of change can also be triggered by moments of crisis in our personal life, such as when we are dealing with making a difficult choice, with having to make changes in our career, lifestyle, or losing a loved person.

Such experiences are described in poems, with which we can connect in an attempt to find answers to our dilemmas or at least emotional support. The poets are considered intuitive observers of the human experiences, and emotions they have during various stages in life. Poems can, therefore, provide practical examples of various aspects of the human existence, of which the way we change and the way we feel during the process of change can be found. This was the reason for choosing the poem *Song of a Man* by Ion Minulescu for analysis in this paper. By analyzing this poem, we can clearly see the way the poetic persona deals with the process of his own change.

MATERIALS AND METHOD

The poem chosen for analysis in this paper is *Song of a Man* by Romanian Symbolist poet Ion Minulescu (Baltatu, 2023). The topic of the poem is change in the personality if the poetic persona, together with awareness and an examination of this change. The coordinates of the change are spiritual, as we readers infer from the clue provided by the image of Jesus Christ on the cross. Along the way, the poetic persona deals with feelings of sadness faced with the awareness of this change. The entire poem seems to be an attempt of the poetic persona to come to terms with this change in himself.

The experience described in the poem is grouped in four stanzas, four lines each. The poem will be analysed based on reader-response criticism (Mart, 2019), since such an approach is clearly asked for by the poet, in order to prompt them to start reflecting on their own similar experiences of dealing with changes within themselves. Reader-response approaches are, on the one hand, based on the emotional response of the readers, towards any text. On the other hand, reader-response approaches are based on the ability and natural tendencies of the readers to start interpreting any text based on their previous knowledge. The readers' previous knowledge can be related to previous personal experences, or to their educational and cultural background. Therefore, readers can consider interpreting a poem as they try to situate it within a larger context, by analogy with similar texts, as well as by making an appeal to their knowledge about various notions described or referred to in the text they are currently reading.

In the case of the poem by Ion Minulescu chosen for analysis in the present paper, readers can witness various old-age philosophical questions and dilemmas about whether or not we remain the same throughout the passage of time, and, most of all, whether we are the same person, or whether we can say that we are the same person or not after we go through many life experiences, as well as through many thoughts and reflections about our understanding of life. Locke (1975) believes, accoridng to his theory of personal identity, that we need to have the same consciousness in order to claim that we are the same person over time. Readers also witness various psychological and psychoanalytical theory put into practice. The matter of the meaning of life, and seeing life as having a purpose, is also visible in the poem by Ion Minulescu. In the case of this poem, the religious experience can help the poetic persona in finding a meaning in life, through finding a spiritual trajectory. Knowledgeabl ereaders can,

therefore, engage with various psychology, psychoanalytical and philosophical thinkers in a dialogue, while getting into dialogue with the poetic persona in the poem *Song of a Man*. The question regarding who we are is a common reality and common experience in the lives of all of us. This question begins at the time of the passage from childhood to our teenage years, and may arise again during our middle age, and then while facing our old age. The connection with the religious experience can be regarded as specific to old age, since it is then when we feel closest to death. Science has not found yet a satisfactory answer as to what happens to us after death and if there is an afterlife, while religion offers such asnwers (Baciu, 2012. When wereach old age, we generally start to wonder if there is anything beyond this world, and we also start hoping that there is, in an attempt to find consolation to our anxieties related to death. However, old age is just a moment when we can start our spiritual search. Spiritual search can also be prompted by various moments of crises in someone's life.

The first stanza in Ion Minulescu's poem is quoted below, translated from Romanian into English by Cocos (2023):

What I was once I am no more...

But I regret what I am now

And that I've failed, I disavow,

To be the bard I was before...

The first line of the stanza, "What I was once I am no more..." makes readers understand right from the start the theme the entire poem is going to deal with. It is a reflection summed up in a short, concise, and due to this, very powerful form, having a very strong emotional impact on the readers. Readers can interpret this line as the beginning of the confession of the poetic persona. The poetic persona, through this confession which is the entire poem, prompts readers to engage in a dialogue with him, and confess in their turn to him their similar experiences. We know based on popular psychology articles and film scenes that "talking about it" when we have a problem of any kind can help. By talking about what preoccupies us, even if it is a dilemma regarding to the way we have changed, we connect with the other person, and we may, at least, feel understood and feel that someone else has experienced the same reality and that they can relate. In this way, our experience feels validated and afterwards we share the experience with someone else, hoping to feel much better. At least we laugh about it or we realize someone else is going through the same states of mind, if the problems does not, after all have any solution. Once we change, we simply need to come to terms with this, and accept ourselves the way we are now. What can help can be to understand how the change has come

by, whether it was part of the natural process of growing up, of dealing with certain life experiences, or whether we can do something about this change if we do not feel good about it. Here is where self-analysis or psychotherapy can help if the case.

Indeed, in the second line of the first stanza readers find out that the poetic persona is regretting the change, and that he has disappointed his own, previous self. The bard the poetic persona was before could be interpreted as his role of a poet.

The poet can have the role of a guide for his readers, for the people if the poem is a patriotic one, and he has also been considered in various cultures to be divinely inspired and to transmit messages from divinity, having the mission to illuminate his readers. The reference to "The One who on the cross was nailed" (Cocos, 2023) at the end of the second stanza does, indeed, suggest a religious, mystical, or spiritual experience:

And when I hated I was hailed

And when I loved I received strife...

But I've been singing all my life

The One who on the cross was nailed... (Cocos, 2023)

Readers can understand that the poetic persona has had a variety of experiences during his lifetime, and has expressed and shared them with the reading public in his works. The poem, through its lyrical form, can be understood as a form of singing, due to the melody of its rhythm, the beauty of the words, the experience close to mysticism, due to the figurative language, as well as due to the musicality provided by rhythm, alliterations, as well as rhymes, or repetitions of lines, stanzas, and phrases. This is why singing can, in the context of the second stanza, be interpreted as writing poems and sharing the experiences of enlightenment, from a spiritual perspective, with the reading audience. At the same time, the spiritual aspect of confession can be seen and infered by readers. In a religious setting, we can confess about our scenes, on various occasions, to a priest. The poet can also confess to readers. While making mistakes like anyone else in their lives, the poet wonders if, like someone faithful, he has managed to rise up to everyone's expectations, or been able to live well and offer a good model, or behaved and acted well in various circumstances.

Christianity is, after all, founded on the basis of the original sin, commited by the first human beings, Adam and Eve, when they were tempted in the Garden of Eden to try the forbidden fruit. The guilt the poetic persona feels in the second stanza can be interpreted by analogy with the sin every religious believer has commited, as we are told we are sinful by default.

The experience of the poetic persona can also be interpreted as a psychological one. When we are young, we do not have much life experience and not much knowledge. This is why we are portrayed as inexperienced, naive, but also pure. This interpretation can be supported by the third stanza of the poem:

My former hopes are but a dream,

I've gathered what I wished not for...

But all those days I can ignore –

Like an unwritten tale they seem... (Cocos, 2023)

When we are young, we daydream a lot about what our lives could be like. We start having various wishes, yet, when we are confronted with reality, we can realize that we are facing various obstacles. We only find out about them when we are confronted with them. We can see life in a very optimistic way when we are young, yet these expectations can be confronted when we realize, as we are growing older, that many sad and unwanted experiences occur along the way. Some persons can be disappointed with life, or with the course their lives have taken.

We can draw analogies with someone's having reached middle age and then starting to consider whether or not they have achieved what they had wanted until then, and if their life had taken the course they had dreamt about. By comparing themselves with their younger versions, and what they had promises to themselves to achieve, they may realize that, along the way, something had changed or made them not fulfill their wishes. They may still have the same dreams, which makes it all the more sad for them to realize they had not managed to do what they had always, seemingly, wanted.

Life can be regarded as a series of adaptations, which can lead to us to change the course of our life, or our behaviour, once we realize the various situations we are confronted with, as we readers can infer from the fourth and last stanza:

If now I have a holy core,

For sure that God had this in mind –

To let me change...then try to find

The man I was, but am no more... (Cocos, 2023)

In spite of all of the hardhips and challenges faced in life, the poetic persona is still faithful, or, by analogy, hopeful. The "holy core" of the poetic persona could be seen as their basic inner self. Past and present selves are united in the last stanza, so that the poetic persona can establish a sense of coherence about himself. Knowledgeable readers can draw intertextual parallels with the poems of Romantic poets such as William Wordsworth, where the experience of uniting past and present selves (Güneş, 2003; Khalil, 2023) can be found, and has the same purpose, of establishing coherence in the human beings' personality and identity.

The poetic persona in Minulescu's admits he has changed, yet he states that this change was meant to happen. The comparison between past and present self is still mentioned in the last line of the last stanza: "The man I was, but am no more" (Cocos, 2023) as the poetic persona admits that he can only be realistic and acknowledge the various events in life that had led to the respective change. Yet, the core values he has have remained, in this case represented by faith, or by spiritual experience.

RESULTS AND DISCUSSION

We realize, from reading and interpreting the poem by Ion Minulescu, that change in our lives is inevitable and the only solution left for us is to come to terms with this change. Past and present selves are united, in an attempt of self-analysis and getting to understand who we are now. After all, we can only realize the influence the past has on us by examining who we were back then and who we are now, and by noticing the differences. We can also start making hypotheses about the different course our lives may have taken if we had not gone through the experiences we have been confronted during our lives and had remained like in the past. We can regret the change, yet we can also realize that there is not much we can do about it, but to continue and improve our lives the way it is still possible during our present.

The spiritual experience in Minulescu's poem need not be only religious. It can also be related to commiting to someone's psychological and intellectual development, in everyday life. Religion can become a symbol of holding very strong values and having a commitment towards them. It also suggests a very deep experience of emotional connection and devotion to a certain goal or life principle.

CONCLUSION

It is suprising to realize that Minulescu's poem is a universal poem, as it can refer, symbolically, to a variety of life experiences. Readers can move on from literal to figurative meaning, starting from what the poetic persona puts down on paper and then enlarging the meaning. This is, after all, the mechanism of any poem, and the way they all work, by interpreting the figurative meaning found in it.

Minulescu challenges our previous knowledge about his poems, once we expect to find in his poems references to natural settings of autumn, cold, sadness associated with it, endings of all

kinds. While a natural setting is absent, an experience of sadness and of the ending of a life stage are still suggested. Knowledgeable readers are also aware of the Romantic influences on the Romanian Symbolist movement (Rosu, 2017), and they can find the reference to the British Romantic poet William Wordsworth's uniting past and present selves. Readers can interpret the poem based on this context as Minulescu's deviation from the staple aspects of the Symbolist movement, although such differences can be considered a mark of personal style and creativity we expect of poets and artists.

The confession of the poetic persona starts an entire thought process of readers, prompting them not only to decode what the poet had intended to say with this poem, but also to continue with their own, personal reflections, on change and life experience.

REFERENCES

Baciu, S. (2012). Culture. An Awareness-Raising Approach. Cavallioti Publishing House, Bucharest, Romania.

Balţatu, L. (2023). Gama variată a sentimentelor în lirica lui Ion Minulescu. In *Ştiinţă, educaţie, cultură* (Vol. 3, pp. 285-288).

Cocoş, Octavian. (2023). Ion Minulescu - Poems (translated into English by Octavian Cocoş). 10.13140/RG.2.2.34144.97284.

Elkatawneh, H. (2013). Freud's psycho-sexual stages of development. United States, Minneapolis: Walden University.

Gallop, J. (1982). Lacan's" mirror stage": Where to begin. *SubStance*, *11*, 118-128.

Güneş, A. (2003). William Wordsworth's' double awareness' of memory in Virginia Woolf's Mrs Dalloway. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4 (2), pp. 183-196

Jung, C. G. (2014). *The archetypes and the collective unconscious*. Routledge.

Khalil, L. (2023). Memory's Dual Dance: Tracing Wordsworth's Double Awareness in Shafak's Memory Narrative. *Harf-o-Sukhan*, *7*(2), 47-53.

Lacan, J. (1936). The Mirror Stage as Formative of the Function of the Ias Revealed in Psychoanalytic Experience.

Locke, J. (`1975). An Essay concerning Human Understanding, 4th Edition. Ed. P.H. Nidditch. Oxford: Clarendon Press.

Mart, C. (2019). Reader-response theory and literature discussions: A Springboard for exploring literary texts. *The New Educational Review*, *56*(2), 78-87.

Roşu, C. A. (2017). The Migration of Literary Ideas: The Problem of Romanian Symbolism. In *The Phenomenon of Migration* (pp. 140-149). Scientia Moralitas Research Institute.

Rucks, E. (2015). Sigmund Freud's Theories of Personality. Dostupno na: http://www. polsci. tu. ac. th/singmund1. pdf (8. srpnja 2023).

THE EFFECTIVENESS OF MYOFASCIAL THERAPY ON FLEXIBILITY OF HAMSTRING MUSCLES IN ELITE FEMALE SOCCER PLAYERS. A PROCEEDING PROJECT

Ana SULAJ
MSc., Sports University of Tirana, Faculty of Rehabilitation Sciences, Kinesiology Department, Albania

Robert CINA
Prof. Dr, Sports University of Tirana, Faculty of Rehabilitation Sciences, Rehabilitation Department, Albania

Jonida DRIZAJ
MSc., Sports University of Tirana, Faculty of Rehabilitation Sciences, Rehabilitation Department, Albania

ABSTRACT

Aim. The flexibility of the hamstring muscles is recognized as a key factor in reducing the risk of injuries in athletes as achieving an appropriate muscular elasticity results in an increased ability to move the joints within their maximum possible range of motion. For this reason, this study aims to evaluate the effectiveness of two myofascial release techniques: instrument-assisted soft tissue mobilization (IASTM) and foam roller therapy, on hamstring flexibility in elite female soccer players.

Methodology. Participants will be divided into three groups: one receiving IASTM, another using foam rollers, and a control group with no intervention. Each session will last 10 minutes, 3 times per week for 6 weeks. The instrumental therapy will utilize **Ergon tools** to enhance flexibility and muscle activation patterns.

Results. This study expects that myofascial therapy will significantly improve hamstring flexibility and joint angles in elite female soccer players. We expect that IASTM will be more effective than foam roller self-release. These findings could highlight the effectiveness of one technique in reducing hamstring injury risks, informing better prevention strategies. Overall, this research aims to provide valuable insights for coaches and sports professionals to optimize training and recovery for female soccer players.

Conclusion. Based on the findings and results of this paper, we can conclude that releasing the tension of the fascia and muscles through myofascial therapy is an effective intervention to improve flexibility, muscle activation patterns, and joint amplitude of elite female soccer players. These findings underscore the potential of myofascial release as a valuable adjunct to training programs aimed at improving performance and reducing injury risk in this specific sports population.

Keywords: Myofascial Release, Female Soccer, Hamstring, Flexibility, Sports Performance.

FOOD INSECURITY AND HUNGER IN RURAL DISTRICTS OF PAKISTAN: A SURVEY-BASED ANALYSIS

Waheed, A.
Professor & Chairman, Department of Economics, Faculty of Arts & Social Sciences, University of Karachi, Pakistan.

Fatima, A.
PhD Student, Department of Economics, University of Karachi, Pakistan.

Mujahid, N.
Professor & Director, Applied Economics Research Centre, University of Karachi, Pakistan.

ABSTRACT

Food insecurity and hunger remain the most crucial challenges faced by policymakers in Pakistan. Pakistan ranks 102nd out of 125 countries in the World Hunger Index (2023), which classifies the country's hunger problem as 'serious'. Pakistan also ranked 84th out of 113 countries in the 2022 Global Food Security Index (GFSI), indicating that Pakistan is a food-insecure country. According to UNICEF (2018), nearly 37 percent of the population in Pakistan is food insecure despite being self-sufficient in essential staple foods. Pakistan ranked 164th out of 192 countries in the 2023/24 Human Development Index (HDI), which places the country in the 'low human development' category. Food insecurity and hunger are widespread in both urban and rural areas, but the problem is more serious in rural areas, where there are inadequate resources and fewer employment opportunities. Pakistan frequently faces drought and famine, which affects household income and food security, and this issue is largely observed in the provinces of Sindh and Baluchistan. This study collected data from 3000 households from 22 rural districts of Sindh province of Pakistan and estimated the Household Hunger Index for each district. The level of moderate to severe hunger indicates the prevalence of food insecurity and hunger in rural areas of Sindh province of Pakistan. The major factors limiting food accessibility are low income, unemployment, limited availability of cereal crops, high cost of transportation, lack of skills, illiteracy, and high prices of food items.

ANALYZING VOLATILITY SPILLOVERS BASED ON GARCH MODELS: AN EMPIRICAL CASE STUDY ON INDIAN STOCK MARKET

Ramona Birau
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania.
ORCID: 0000-0003-1638-4291

Mircea Laurentiu Simion
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania.

Robert Dorin Filip
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania.

Gabriela Ana Maria Lupu (Filip)
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania.

Stefan Margaritescu
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania.

ABSTRACT

The main objective of our research study is to examine volatility clustering based on GARCH models focused on Indian stock market. The selected time period covers the time interval from December 2019 to August 2024 which covers the pre and post COVID-19 pandemic period. The empirical analysis is based on GARCH models and certain statistical tests and methods. The empirical results provide additional contribution to existing literature during COVID-19 pandemic.

Keywords: GARCH models, BRICS, emerging stock market, volatility patterns, COVID-19 pandemic

JEL classification: E44, G15

A CONCEPTUAL APPROACH REGARDING THE VOLATILITY OF EMERGING STOCK MARKETS AND ITS IMPLICATIONS

Mircea Laurentiu SIMION
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania

Robert Dorin FILIP
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania

Ramona BIRAU
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania
ORCID: 0000-0003-1638-4291

Gabriela Ana Maria LUPU (FILIP)
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania

Nadia Tudora DASCALU (CIRJAN)
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania

ABSTRACT

The major objective of this paper is to provide a theoretical approach regarding the volatility of emerging stock markets. Moreover, investors uncertainty can determine stock market volatility. Essentially, the higher the volatility, it is assumed that the higher is the risk associated with a certain traded financial asset. A higher volatility means that the price of the financial asset can change rapidly over a short period of time. Risk represents a key factor in the efficient management of a financial asset portfolio. Volatility is the measure of price fluctuations of financial assets traded on the stock market.

Keywords: emerging economy, stock market, investor, volatility, financial asset, uncertainty

A COMPLEX ANALYSIS ON THE BEHAVIOR OF FINANCIAL INVESTORS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Robert Dorin FILIP
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania

Ramona BIRAU
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania
ORCID: 0000-0003-1638-4291

Mircea Laurentiu SIMION
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania

Stefan MARGARITESCU
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania

Roxana-Mihaela NIOATA (CHIREAC)
University of Craiova, "Eugeniu Carada" Doctoral School of Economic Sciences, Craiova, Romania

ABSTRACT

The complex phenomenon of globalization is characterized by providing many benefits and opportunities, but also many challenges. Cultural factors such as ethnicity and race have obvious implications for the behavior of financial investors. One of the most important challenges is to capitalize on the opportunities of globalization and reduce its negative impact. The benefits of economic globalization are multiple, both for developing countries, but also for developed countries. Export growth, more available jobs, high foreign investment, cheap labor force, easy access to know-how, technology and information are just a few of the complex implications of globalization.

Keywords: investment, financial field, economic growth, globalization, corporate finance

IMPACT OF MICROFINANCE PRODUCTS ON BENEFICIARIES' INCOME GENERATION IN JIGAWA STATE, NIGERIA

Itari Abdul-Razaq Rilwan
Department of Economics and Development Studies, Federal University Dutse, Jigawa State of Nigeria

Gambo Babandi Gumel
Department of Economics and Development Studies, Federal University Dutse, Jigawa State of Nigeria

Mohammed Seri
Department of Economics and Development Studies, Federal University Dutse, Jigawa State of Nigeria

Faiza Adhama Mukhtar
Department of Economics and Development Studies, Federal University Dutse, Jigawa State of Nigeria

ABSTRACT

This study investigates the impact of microfinance products on income generation among beneficiaries in Jigawa State, Nigeria. Employing a quantitative research design, the study surveyed 450 microfinance clients to assess changes in income levels and economic activities before and after accessing microfinance services. The paper employs multivariate regression model with income of the beneficiaries as dependent variable, while, age, marital status, gender, education, access to finance and challenges as independent variables. The findings indicate a substantial increase in income for beneficiaries, primarily attributed to loans for small-scale agricultural and entrepreneurial activities. Additionally, the study highlights the role of financial education in maximizing the benefits of microfinance. While most participants reported improved economic stability, challenges such as inadequate market access and fluctuating interest rates were identified. Overall, the results demonstrate that microfinance products play a crucial role in enhancing income generation, thereby contributing to the broader goals of economic empowerment and poverty alleviation in the Jigawa State.

Keywords: Income Generation, Jigawa State, Microfinance Products, Multivariate Regression.

JEL Classification: G21, O17, E26.

TESTING NON-LINEARITY OF FEMALE LABOUR FORCE ON INFANT MORTALITY RATE

Thian-Hee Yiew
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0002-1848-9989

Kalai Vani Kalimuthu
(Corresponding Author)
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0002-9913-8303

Chuan Chew, Foo
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCİD: 0000-0001-6028-6328

ABSTRACT

This paper explores the intricate relationship between female labour force on infant mortality rate for 171 countries. This paper adopts panel data method such as Pooled OLS (POLS), Random Effects (RE), Fixed Effects (FE), and Fixed Effect Robust (FER) regression model. Infant mortality remains a critical global health issue, disproportionately affecting low- and middle-income countries. By synthesizing existing literature, this study identifies other socioeconomic factors—including fertility rate, GDP per capita, and health expenditure that significantly influence infant mortality rates. In addition, the findings also suggest an inverted-U shape relationship between female labour force and infant mortality rate. This is because working mothers will have less time to take good care for their infants. However, the increase in income when sufficiently large will empower the working mother to demand better quality health care and food for her infant as well as improving the overall living standard of the family. Hence, chances of infant death will be reduced. Alternatively, females may have less opportunity to have baby after entering the labour market. Hence, the infant mortality will decrease due to a fall in fertility rate. This paper aims to inform policymakers and practitioners about the multifaceted nature of infant mortality and advocate for integrated strategies that address underlying socioeconomic challenges to improve infant health globally.

Keywords: Fertility, Mortality, Labour, Health expenditure and GDP per capita, inverted-U, panel data**.**

CLIMATE WARMING IN THE EQUATORIAL SOUTH CHINA SEA THREATENS MALAYSIAN ECONOMIC GROWTH: AN APPLICATION OF MULTIPLE THRESHOLD NONLINEAR AUTOREGRESSIVE DISTRIBUTED LAG MODEL

You-How Go
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCID: 0000-0003-1529-8885

Yan-Ling Tan
Faculty of Business and Management, Universiti Teknologi MARA Cawangan Johor Kampus Segamat, Malaysia
ORCID: 0000-0003-1861-7423

Thian-Hee Yiew
(Corresponding Author)
Faculty of Business and Finance, Universiti Tunku Abdul Rahman, Malaysia
ORCID: 0000-0002-1848-9989

ABSTRACT

Economic consequences arising from climate change are increasingly evident, with climate warming in the equatorial South China Sea significantly higher than in other basins. This warming provides profound effects on regional climate patterns at surrounding areas. Malaysia, a country noted for its significant natural resource potential, is biophysically suitable for various economic activities. Here, we analyse how climate change through carbon dioxide emission, rainfall and temperature affects Malaysian economic development with multiple threshold nonlinear autoregressive distributed lag model from 1960 until 2022. Based on the multiple threshold nonlinear autoregressive distributed lag model, this study splits the climate change in multiple partial sum series that allow to capture the lower quantiles until upper quantile of the climate change on economic growth in Malaysia. Apart from confirm of nonlinear influence, this study found that the presence of a relatively asymmetric impact in the regime of 25%-75% quantile. In other words, our results show evidence of heterogeneity of the climate change supporting predictability in the growth of the country's economy in the regime at the line represented 25%-75% quantile. The effect of climate change vanishes in the upper regime. Based on the results, this research find that an increase of temperatures has come to prominence in predicting economic growth to decrease at a higher rate. Our findings provide ecological forecasting, with implications for predicting climate suitability for economic development.

SOL POPÜLİST STRATEJİ BAĞLAMINDA KÜRT SİYASAL HAREKETİNİN KAMPANYA METİNLERİNDE LGBTIQ+ TEMSİLİ: DEM PARTİ'NİN 2024 YEREL SEÇİM BİLDİRGESİNİN BETİMSEL ANALİZİ

LGBTIQ+ REPRESENTATION IN THE CAMPAIGN TEXTS OF THE CURDISH POLITICAL MOVEMENT IN THE CONTEXT OF LEFT POPULIST STRATEGY: A SCRIPTURAL ANALYSIS OF DEM PARTY'S 2024 LOCAL ELECTION MANIFESTO

İsmail Uğur AKSOY
Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
Res. Asst. Dr., Ankara University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Publicity
ORCID ID: 0000-0001-8530-8343

ÖZET

Sol popülist stratejide olumsal kamuların demokratik taleplerini duyurması açısından parlamento içiyle parlamento dışındaki savaşımların müşterek kılınması demokratikleşme için önem teşkil etmektedir. Nitekim Türkiye'de de 1990'lar itibarıyla mecliste siyasal partiler aracılığıyla temsil edilen Kürt siyasal hareketiyle yine 1990'lardan sonra sivil toplum alanında yürüttükleri mücadele pratikleriyle temayüz eden LGBTIQ+ topluluğu arasındaki kesişimin sol popülist stratejideki eklemlenme ve eşdeğerlik zinciri üretme potansiyelini kampanya metinleri üzerinden araştırmak bu çalışmanın yapılma gerekçesini oluşturmaktadır. Türkiye'de sol popülist bir siyasal parti olarak addedilen Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi'nin (DEM Parti) 31 Mart 2024 Yerel Seçimlerinde seçmene sunduğu Y*erel Demokrasi İle Özgür Kentlere* başlıklı 2024 yerel seçim bildirgesinde LGBTIQ+ temsilini incelemek bu çalışmanın konusunu meydana getirmektedir. Türkiye'deki kırılgan kamulardan biri olan LGBTIQ+ topluluğunun muhtelif demokratik istemleri bulunmakla birlikte bu kamular nezdinde *eşit yurttaşlık*, *anayasal tanınma* ve *ayrımcılıkla mücadele* temayüz eden üç temel demokratik istemi içermektedir. LGBTIQ+ topluluğunun söz konusu üç temel demokratik talebi bu çalışmada tipoloji olarak konumlandırılmıştır. Bu üç tipolojinin DEM Parti'nin 2024 yerel seçim bildirgesindeki mevcudiyetini nitel araştırma yöntemlerinden biri olan betimleyici analiz metoduyla çözümlemek çalışmanın temel amacını teşkil etmektedir. Türkiye'de sol popülist strateji gerek siyasal partiler gerekse de seçim ittifakları bağlamında süregelen çalışmalara konu edinilmesi bakımından Türkçe yazında yeni bir inceleme sahası değildir. Parlamentoda yer alan DEM Parti'yle mecliste temsil edilmeyen LGBTIQ+ topluluğunun taleplerinin sol popülist strateji açısından politik kampanya metinlerinde eklemlendiğini vurgulamak bu çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır. "LGBTIQ+" topluluğunun bildirgede ismen anılmadığı, onun yerine farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine sahip bireyler ifadesinin yeğlendiği, anayasal tanınma istemlerine gönderme yapılmadığı; ancak kent yaşamında bu kamuların

eşitlik istemine değinildiği, ayrımcılık yapılmaksızın belediye hizmetlerinin kapsayıcı bir şekilde sunulacağı bu çalışmada ortaya konulmuştur. Nihayetinde DEM Parti'yle LGBTIQ+ kamularının belirli demokratik istemlerde eklemlendiği; ancak sol popülist strateji açısından bu eklemlenme pratiğinin demokratik bir eşdeğerlik zinciri üretme gizilgücünün 2024 yerel seçimleri bağlamında zayıf kaldığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sol Popülizm, Eklemlenme, DEM Parti, LGBTIQ+, 2024 Seçimleri.

ABSTRACT

In the left populist strategy, it is important for democratization to make the struggles inside and outside the parliament common in order for contingent publics to make their democratic demands heard. As a matter of fact, the rationale for this study is to investigate the potential of the intersection between the Kurdish political movement, which has been represented in the parliament through political parties since the 1990s, and the LGBTIQ+ community, which has become prominent with their struggle practices in the field of civil society since the 1990s, to produce a chain of articulation and equivalence in the left populist strategy through campaign texts. The subject of this study is to examine the representation of LGBTIQ+ in the 2024 local election manifesto titled Local Democracy to Free Cities, which the Peoples' Equality and Democracy Party (DEM Party), considered as a left populist political party in Turkey, presented to the voters in the March 31, 2024 Local Elections. Although there are various democratic demands of the LGBTIQ+ community, which is one of the fragile publics in Turkey, equal citizenship, constitutional recognition and anti-discrimination are the three main democratic demands of these publics. These three basic democratic demands of the LGBTIQ+ community are positioned as a typology in this study.The main purpose of this study is to analyze the presence of these three typologies in the DEM Party's 2024 local election manifesto through descriptive analysis, one of the qualitative research methods. Left populist strategy in Turkey is not a new field of investigation in the Turkish literature in terms of being the subject of ongoing studies in the context of both political parties and electoral alliances. Emphasizing the articulation of the demands of the DEM Party, which is in the parliament, and the LGBTIQ+ community, which is not represented in the parliament, in political campaign texts in terms of left populist strategy constitutes the original value of this study. It is revealed in this study that the "LGBTIQ+" community is not mentioned by name in the declaration, instead the term "individuals with different sexual orientations and gender identities" is preferred, there is no reference to their demand for constitutional recognition; however, the demand for equality of these people in urban life is mentioned and municipal services will be provided in an inclusive manner without discrimination. In the end, it was observed that the DEM Party and LGBTIQ+ publics articulated on certain democratic demands; however, in terms of left populist strategy,

the latent power of this articulation practice to produce a democratic chain of equivalence remained weak in the context of the 2024 local elections.

Keywords: Left Populism, Articulation, DEM Party, LGBTIQ+, 2024 Elections.

AKKUYU NÜKLEER GÜÇ SANTRALİNİN TÜRKİYE ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKASI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ[1]

EVALUATING AKKUYU NUCLEAR POWER PLANT IN THE CONTEXT OF TÜRKİYE'S ENERGY SECURITY POLICY

Aşkın YILDIZ
Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
University of Yalova, Faculty of Economics and Administrative Science, Department of International Relations
ORCID ID: 0000-0002-2409-2136

İshak TURAN
Dr.Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Asst. Prof. Dr., University of Yalova, Faculty of Economics and Administrative Science, Department of International Relations
ORCID ID: 0000-0002-0428-7032

ÖZET

Türkiye'nin ilk Nükleer Güç Santrali kurulmaktadır. Türkiye gelişen ekonomisi, artan nüfusu ve şehirleşme oranı enerji tüketimini hızla artırmaktadır. Bu doğrultuda enerji bağımlılığı artan Türkiye, ithal enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmak için enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine ve ülke içinde üretilmesi politikası izlemektedir. Bu politika doğrultusunda öne çıkan enerji yatırımlarından birisi de Türkiye'nin ilk nükleer güç santralinin hayata geçirilmesidir. Türkiye'nin Mersin ili sınırları içinde yer alan Akkuyu'da toplamda dört reaktörden oluşan ve 4800 MW gücüne sahip olacak Mersin-Akkuyu NGS'nin ilk reaktörünün 2025'te faaliyete geçmesi hedeflenmektedir. Rusya devlet nükleer enerji kuruluşu Rosatom işbirliği ile yapılan Akkuyu NGS, Rusya ile petrol ve doğal gaz enerji ithalinden sonra yapılan en büyük enerji işbirliğidir. Bu da enerji alanında Rusya'ya yönelik enerji bağımlılığının daha da artabileceği eleştirilerini beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada, Akkuyu NGS'nin enerji güvenliği açısından neden kurulmak istendiği ortaya konulmaktadır. Ayrıca nükleer güç santralinin çevre güvenliği açısından riskler taşıyıp taşımadığı, sosyo-ekonomik açıdan hangi avantajlar sağlayabileceği de bu çalışmada detaylı olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada, disiplinler arası bir yaklaşım benimsenerek Akkuyu NGS'nin bir taraftan mühendislik açısından nasıl hayata geçirildiği ve bu sektörde nasıl yenilikler içerdiği ortaya konarken; diğer taraftan da Uluslarası İlişkiler disiplini içinde nükleer enerjinin Türkiye'nin enerji güvenliğine ne ölçüde katkı sunacağı açıklanacaktır. Bu doğrultuda kavramsal çerçevede enerji güvenliği kavramı Neorealist, Neoliberal ve Yeşil Teori perspektifleriyle ele alınmıştır. Ayrıca enerji

[1] Bu çalışma, yüksek lisans tezinden türetilmektedir ve 2024/YL/0001 proje numarasıyla Yalova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenmektedir.

alanında uzmanlarla görüşme yöntemi kullanılarak çalışmaya derinlik kazandırılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Rusya işbirliği ile yapılan Akkuyu NGS'nin Türkiye enerji güvenliğine ne ölçüde katkı verebileceğini ortaya koyarken Rusya'ya yönelik enerji bağımlılığını artırmasının bir enerji güvenliğine dönüşüp dönüşmeyeceği ortaya koymaktır. Çalışmada, Akkuyu NGS'nin uzun dönemde temiz ve daha yüksek kapasitede makul fiyatlarda elektirk üretimi sağlayacağı, mühendislik tekniği açısından ülkemizde nükleer sektörde yetişmiş insan gücünü ve inşaat ekipmanları yapımını geliştireceği sonucuna varılırken, enerji güvenliği ve karşılıklı bağımlılık açısından Rusya'ya yönelik bağımlılığı daha da artıracağından siyasi riskler taşıdığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Güvenliği, Nükleer Enerji, Karşılıklı Bağımlılık, Akkuyu NGS

ABSTRACT

Türkiye's first nuclear power plant is under construction. Türkiye's developing economy, growing population and urbanization rate are rapidly increasing energy consumption. As a result, Türkiye, which is becoming increasingly energy dependent, is pursuing a policy of diversification of energy resources and domestic production in order to reduce its dependence on imported energy resources. One of the most important energy investments in line with this policy is the realization of Türkiye's first nuclear power plant. The first reactor of the Mersin/Akkuyu NPP, which will have a total of four reactors with a total capacity of 4,800 MW, is expected to become operational in 2025. The Akkuyu NPP, built in cooperation with the Russian state nuclear corporation Rosatom, is the largest energy cooperation with Russia after oil and gas energy imports. This has led to criticism that Türkiye's energy dependence on Russia could increase. In this study, the reasons for the construction of the Akkuyu NPP in terms of energy security are presented. In addition, this study discusses in detail whether the nuclear power plant poses risks in terms of environmental safety and what benefits it can provide in terms of socio-economic aspects. By adopting an interdisciplinary approach, this study will show how the Akkuyu NPP is realized from an engineering perspective and what innovations it brings to the sector, while explaining how nuclear energy will contribute to Türkiye's energy security within the discipline of International Relations. For this purpose, the conceptual framework of energy security is analyzed from neorealist, neoliberal, and green theory perspectives. In addition, interviews with experts in the field of energy were used to deepen the study. The aim of this study is to show the extent to which the Akkuyu NPP, built in cooperation with Russia, can contribute to Türkiye's energy security and whether the increase in energy dependence on Russia will lead to an increase in energy prices.

Keywords: Energy Security, Nuclear Energy, Interdependence, Akkuyu NPP

SÜRÜKLEYİCİ VR HABERCİLİK VE UYGULAMA ALANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

A REVIEW ON IMMERSIVE VR JOURNALISM AND ITS APPLICATION AREAS

Z. Burcu Şahin
Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü
Assoc. Prof. Dr., Istanbul Gelisim University, Faculty of Applied Sciences, Department of Public Relations and Advertising
ORCID ID: 0000-0003-1870-3073

ÖZET

Haberin üretimi ve tüketiminde kullanılan teknoloji ile kullanıcının konumu doğrultusunda sınıflandırabileceğimiz sürükleyici haberlerin en etkili ve gelişmiş örneklerini sürükleyici VR habercilik oluşturmaktadır. Sürükleyici VR haber, kullanıcıların belirli olayları ve belirli koşulları birinci şahıs bakış açısıyla deneyimlemelerini sağlayan sanal gerçeklik içeren bir haber ürününü ifade eder. Bununla birlikte sürükleyici VR haber, üreticisi tarafından zamanın akışı içerisinden seçilen sınırlı ve çerçevelenmiş bir gerçekliğin belirli bir bağlam içerisinde, belirli bir kitleye yönelik sunumunu içermektedir. Gücünü ve etkisini sürükleyiciliğinden destek alarak oluşturan kurgusal bir romanla benzer bir biçimde okuyucusunun/izleyicisinin kişiliği, eğitimi, dünya görüşü, değer yargıları, ırksal, dinsel, sınıfsal önyargıları çerçevesinde empati oluşturur ve söz konusu sınırlar içinde kendi gerçekliğini kullanıcıya aktarır. Batı'da, sınırlı biçimde gerçekleştirilen sürükleyici VR habercilik örneklerine bakıldığında da öncelikli amacının kamuoyunu bilgilendirmekten ziyade ulusal/uluslararası sorunlarda, çevresel krizlerde ve potansiyel insan hakları ihlallerinde kamuoyunun dikkatini çekmek, toplumsal bilinç oluşturmak, empati duygusunu harekete geçirmek olarak çerçevelendiği görülmektedir. Nitekim sürükleyici VR habercilik, toplumsal bilinç ve empati yaratmak adına önemli bir potansiyel sunmaktadır. Diğer yandan, bilgi-eğlence çerçevesinde kültür-sanat haberleri, belgeseller ve spor haberleri de kullanıcıların iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte habercilikten beklentilerinin arttığı günümüz şartlarında sürükleyici VR haberciliğin farklı bir boyutu olarak kullanılabilir. Batı'da sınırlı örneklerini gördüğümüz sürükleyici VR habercilik henüz kitlesel düzeyde gerçekleşmemekte; sürükleyici haberlerin en yaygın kullanım biçimi ülkemizde de az sayıda örneğini görebileceğimiz 360 derece videolar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, henüz ülkemizde yaygınlık kazanmayan sürükleyici VR haberciliğin uluslararası alanda örnekler çerçevesinde incelenmesini esas almaktadır. Bu çalışmayla sürükleyici VR haberler ve haberciliğin potansiyel risk ve fırsatlar çerçevesinde incelenmesi/değerlendirilmesi suretiyle ulusal medyada kullanımına yönelik katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanal Gerçeklik, Artırılmış Gerçeklik, Sürükleyici Habercilik, Metaverse, İnternet Haberciliği

ABSTRACT

The most effective and advanced examples of immersive news, which can be categorized according to the technology used in the production and consumption of news and the position of the user, constitute immersive VR news. Immersive VR news refers to a virtual reality news product that allows users to experience certain events and certain conditions from a first-person perspective. However, immersive VR news involves the presentation of a limited and framed reality, selected by its producer from the flow of time, within a specific context and for a particular audience. Similar to a fictional novel that builds its power and impact with the support of its immersiveness, it creates empathy within the framework of its reader/viewer's personality, education, worldview, value judgments, racial, religious, and class prejudices and conveys its reality to the user within these limits. When we look at the limited examples of immersive VR journalism in the West, it is seen that its primary purpose is to draw public attention to national/international problems, environmental crises, and potential human rights violations, to create social awareness, and to mobilize a sense of empathy rather than informing the public. Immersive VR journalism offers significant potential for creating social consciousness and empathy. On the other hand, culture and arts news, documentaries, and sports news within the infotainment framework can be used as a different dimension of immersive VR journalism in today's conditions where users' expectations from journalism have increased with the developments in communication technologies. Immersive VR journalism, of which we see limited examples in the West, has not yet been realized at a mass level; the most common form of immersive news is 360-degree videos, of which we can see a few examples in our country. This study is based on the examination of immersive VR journalism, which has not yet become widespread in our country, within the framework of international examples. This study aims to contribute to the use of immersive VR news and journalism in national media by examining/evaluating it within the framework of potential risks and opportunities.

Keywords: Virtual Reality, Augmented Reality, Immersive Journalism, Metaverse, Internet Journalism .

MUHASEBE MESLEK ETİĞİ, "MUHASEBE ETİĞİ" KONULU ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF STUDIES ON "ACCOUNTING ETHICS" AND ACCOUNTING PROFESSIONAL ETHICS

Reşat KARCIOĞLU
Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration.
ORCID NO: 0000-0002-0903-3816

Seyhan ÖZTÜRK
Assoc. Prof. Dr., Kafkas University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration.
ORCID NO: 0000-0003-1458-840X

ÖZET

Etik ve meslek etiği, güncel hayatta toplumun düzenli, güvenilir ve adil bir şekilde işlemesini sağlayan temel unsurlardır. Etik ilkeler bireylerin doğru ve adil davranışlarını yönlendirirken, meslek etiği ise profesyonellerin görevlerini sorumluluk, dürüstlük ve tarafsızlık çerçevesinde yapmalarını garanti etmektedir. Günümüzde sağlık, hukuk, eğitim ve finans gibi kritik alanlarda meslek etiği, toplumun bu meslek gruplarına duyduğu güveni korumaktadır. Etik dışı davranışlar, bireylerin ve kurumların itibarını zedelerken, toplumda güven kaybına yol açmaktadır. Bu nedenle meslek etiği, bireylerin kararlarını şekillendiren ve toplumsal düzenin sürdürülebilirliğini sağlayan vazgeçilmez bir unsurdur. Etik, meslek etiğinin özelinde bulunan muhasebe etiği, muhasebe mesleğinin en temel yapı taşlarından biri olup, meslek mensuplarının dürüstlük, tarafsızlık ve sorumluluk gibi etik ilkelere dayalı hareket etmesini gerektirmektedir. Muhasebecilerin etik dışı davranışları, finansal bilginin güvenilirliğini zedeleyerek ekonomik sistemin işleyişine zarar verebilmektedir. Bu nedenle, muhasebe etiği üzerine yapılan araştırmalar, hem akademik hem de uygulamalı açıdan büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada, genel olarak etik, meslek etiği ve muhasebe mesleğinde etik konuları irdelenerek, akabinde muhasebe etiği ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar, bibliyometrik yöntemlerle incelenmiştir. Yapılan analizlerle, yıllara göre yayın sayıları, en çok atıf alan, en çok yayın yapan kuruluşlar, en çok yayın yapan dergiler, uluslararası yazar işbirlikleri ve bu alandaki araştırmaların zaman içindeki gelişimi ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, konu yıllara göre artan bir seyirde akademik olarak ilgi görmüş, en fazla yayın yapan ve en çok atıf alan ülke ABD olmuştur. Buna karşılık en ilgili çalışmalar yapan kuruluşlar; Kanada, İspanya, Nijerya gibi farklı ülkelerin üniversiteleri olmuştur. Ayrıca, uluslararası ve yazarlar arası işbirliği yüksek çalışmalar yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Muhasebe, Etik, Meslek Etiği, Muhasebe Etiği.

ABSTRACT

Ethics and professional ethics are fundamental elements that ensure society functions in an orderly, reliable, and just manner in contemporary life. Ethical principles guide individuals toward right and fair behavior, while professional ethics guarantee that professionals carry out their duties with responsibility, honesty, and impartiality. In today's critical fields such as healthcare, law, education, and finance, professional ethics play a crucial role in maintaining public trust in these professions. Unethical behavior can damage the reputation of individuals and institutions, leading to a loss of trust within society. Therefore, professional ethics are indispensable in shaping individual decisions and ensuring the sustainability of social order.

In particular, accounting ethics, which is a subset of professional ethics, is one of the core pillars of the accounting profession. It requires accountants to act based on ethical principles such as honesty, impartiality, and responsibility. Unethical behavior by accountants can undermine the reliability of financial information, potentially harming the functioning of the economic system. Therefore, research on accounting ethics is of great importance both academically and practically.

In this study, ethics, professional ethics, and ethics in the accounting profession are examined in general, followed by a bibliometric analysis of scientific studies related to accounting ethics. The analysis includes the number of publications over the years, the most cited papers, the most prolific institutions, the most published journals, international author collaborations, and the development of research in this field over time. According to the findings, the subject has gained increasing academic attention over the years, with the United States being the country with the highest number of publications and citations. However, institutions from various countries, such as Canada, Spain, and Nigeria, have been identified as leading contributors to related research. Moreover, international and inter-author collaborations in the field have been substantied.

Keywords: Accounting, Ethics, Professional Ethics, Accounting Ethics.

GİRİŞ

Etik, bireylerin ve toplumların daha iyi bir yaşam sürmelerine katkıda bulunan rehber ilkeler sunmaktadır. Günlük hayatta, etik kurallara uymak, hem bireysel ilişkilerde hem de profesyonel yaşamda başarı ve huzurun anahtarı sayılmaktadır.

İnsanlar doğası gereği, istek ve talepleri doğrultusunda hareket ederken bazen diğerleriyle görüş birliği içinde olmamakta, çelişmektedir. Etik, çelişen istekler noktasında bireylerin çatışmalarını çözümleyecek ilkelerin benimsenmesine odaklanmaktadır. Dolayısıyla sabit bir tanımını yapmak güç olmaktadır (Aydın, 2012:53).

Etik, değerler arasında çıkan çatışmaları çözme hususunda önderlik eden, bilimsel ve sistematik yöntemin adıdır. Etiğin kökeni, akıl yürütme ve mantığa dayanmaktadır (Keskin, 2014: 7). Genel olarak doğru ve yanlışa yönelik sistem oluşturmayı ve rehberlik etmeyi amaçlayan felsefe dalı olarak görülmekte, doğru ve yanlışı net olarak tanımlayan kurallar, ilkeler bütünü şeklinde tanımlanmaktadır (Sökmen, 2016: 20). Bu anlamda etik bir pusulaya benzetilebilmektedir. Pusula gidilecek tarif etmemekte, ancak gidilecek yerin yönünü belirtmektedir. Etik de tıpkı pusula gibi bireylere davranışı değil, doğru olduğu kabul edilen davranışı göstermektedir. Birey bu davranışa kendi özgür iradesiyle uymakta ya da uymamaktadır. Dolayısıyla bireyler için doğru veya değerli olan eylem etiğin konusunu oluşturmaktadır (Başpınar & Çakıroğlu, 2014: 4).

Etik, son yıllarda popüler hale gelen kavramlardan biri görülmektedir. Ancak günümüzde popüler olan etik, felsefi bir disiplin değil, meslek etiği olarak öne çıkmaktadır. Bu tür etik, belirli bir meslek grubunun uyması gereken normları oluşturmayı amaçlamaktadır (Kuçuradi, 2003: 7). Meslekler, insanların kişiliğini oluşturan önemli bir parçası olmakla birlikte, toplumsal ilişkilerde de önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu ödevin bir gereği olarak kişinin yerine getirmesi beklenen yükümlülükler ise, o mesleğin kuralları olmakta ve meslek etiği olarak adlandırılmaktadır (Ekici, 2013: 45). Genel anlamda etik yaklaşımların meslek alanlarında somutlaşan biçimlerine meslek etiği denilmektedir (Nişancı, 2003: 38-39). Bir başka iafdeyle meslek etiği, bir meslekteki doğru ve yanlışları tanımlayan, belirli davranış kurallarını oluşturan ve bu kurallara uyulmasını zorunlu kılan ilkeler topluğunu ifade etmektedir. Ayrıca, bu ilkelere aykırı hareket edenlerin meslekten men edilmesini öngörebilmekte ve hizmet idealleri üzerine kurulu olmaktadır (Atak & Gül, 2014: 2).

Uygulamada farklı meslek grupları kendi iç işlerini düzenlerken bazı ilke, usul ve kural belirleme eğilimi göstermektedirler.meslek gruplarının doğabilecek sorunları ve bunların çözümünü öngören meslek etiği, temelde iki önemli amaca hizmet etmektedir. Bunlardan ilki, meslek mensuplarının uyması gereken değerlere rehberlik etmek, ikincisi ise; meslek etiğine aykırı davranışlara karşı tavizsiz tutumlar ortaya koyabilmektir (Bahar, 2014: 65).

Her mesleğin kendi içinde etik kuralları vardır ve bu kurallar, o mesleği icra eden kişilerin topluma, işlerine ve meslektaşlarına karşı sorumluluklarını belirlemektedir. Muhasebe meslek etiği ise, muhasebe alanında çalışan profesyonellerin mesleki davranışlarının temelini oluşturan etik ilkelerdir.

İşletme etiğinin bir alt dalı olan, muhasebe meslek etiği, meslek mensubunun bağımsızlığı, kendini kontrol edebilmesi, dürüstlüğü ve doğruluğunun bir simgesi sayılmaktadır (Kutlu, 2011: 115). Muhasebe meslek mensupları, devletten topluma, mesleki kuruluşlardan müşterilere kadar çok geniş bir alanda sorumlulukları olan kişilerdir. Edindiği bilgi ve deneyimini, bunu talep edenlere muhasebe mesleği ile ilgili yasaların ve mesleki kuruluşların çizdiği sınırlar ve açıklamalar çerçevesinde sunmaktadır. Bu görevi yerine getirirken kimi

zaman ahlak kurallarıyla çelişkiye düşebilmektedir. Bu problemleri gidermede mesleğin gerektirdiği meslek etiği önemli bir rol oynamaktadır (Yılmaz vd, 2015: 30).

Muhasebe etiği, günlük hayatta finansal güvenilirlik, şeffaflık ve dürüstlüğün sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Muhasebeciler, bireylerin, işletmelerin ve devlet kurumlarının finansal verilerini doğru ve tarafsız bir şekilde kaydetmek, takip etmek ve raporlamakla yükümlüdür. Bu doğruluk, yatırımcılar, iş ortakları ve devlet için güvenilir bilgiler sunmakta, bu da sağlıklı ekonomik kararlar alınmasına olanak tanımaktadır. Günlük yaşamda muhasebe etiğine uyulması, vergi beyanlarının doğru yapılmasını, işletmelerin finansal şeffaflığını ve yolsuzlukların önlenmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda, muhasebecilerin etik davranışları, toplumun ve piyasaların muhasebe mesleğine duyduğu güveni artırarak ekonomik sistemin sorunsuz işleyişini desteklemektedir.

Bu çerçevede yapılan çalışmanın temel amacı, etik, meslek etiği bağlamında muhasebe etiğini ele almak, bu konuda yapılan akademik çalışmaların istatiksel analizini gerçekleştirmektedir. Bu amaçla "muhasebe etiği" konulu çalışmaların bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, konu yıllara göre artan bir seyirde akademik olarak ilgi görmüş, en fazla yayın yapan ve en çok atıf alan ülke ABD olmuştur. Buna karşılık en ilgili çalışmalar yapan kuruluşlar; Kanada, İspanya, Nijerya gibi farklı ülkelerin üniversiteleri olmuştur. Ayrıca, uluslararası ve yazarlar arası işbirliği yüksek çalışmalar yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın temel amacı; "muhasebe etiği" konulu akademik yayınların istatistiksel analizini gerçekleştirmektir. Bu temel amaç doğrultusunda, uluslararası veri tabanlarındaki yayınlar incelenerek, çeşitli üniversite ve ülkelerden araştırmacı gruplarının bu alandaki akademik katkılarını tespit etmek hedeflenmektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan bibliyometri tekniği kullanılmıştır. Bibliyometri (Borgman & Furner, 2002 4), bilimsel yayınların yazar, konu, yıl, sayfa sayısı, yapılan atıflar vb. bağlamında sayısal analizler ve istatistikler yardımıyla incelenmesini içermektedir. Farklı bir ifadeyle, bibliyometri matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin bilimsel iletişim ortamlarına uygulanması olarak da açıklanabilmektedir (Pritchard, 1969: 348). Bibliyometrik çalışmalar, bilimsel yayınların etkinliğini net olarak ortaya koyduğundan, söz konusu literatürün ya da yayının kullanım durumu hakkında araştırmacının fikir sahibi olmasını sağlamaktadır (Atılgan, Atakan & Bulut, 2008: 394).

Bibliyometrik ya da bibliyografik araştırmalar yapmada kullanılabilecek çok fazla veri tabanı bulunmaktadır. Google Scholar, Scopus, WoS (web of science), PubMed, MEDLINE söz konusu veri tabanlarının en önemlileri sayılamktadır. WoS, sosyal bilimler alanında etki faktörü

yüksek olan, oldukça fazla sayıda dergiyi kapsamaktadır. Bu anlamda bibliyometrik analizlerde sıklıkla tercih edilmektedir (Demir & Erigüç, 2018).

Araştırma kapsamını, WoS veri tabanınında yer alan ilk yayınların yapıldığı 1991 yılı ile 2024 yılları arası dönem oluşturmaktadır. Toplam 210 belgeye ulaşılmıştır.

Tablo 1. Belge İçin Arama Çerçevesi

Parametreler	Seçim
Seçim yaklaşımı	Bibliyometrik analiz
Kullanılan veritabanı	WoS (Web of Science)
Analiz için kullanılan araçlar	R
Arama sorgusu	Muhasebe Etiği
Belgenin niteliği	Makale/Derleme/Editöryal Ürün/Bildiri/Kitap/Kitap Bölümü/Kitap İncelemesi
Zaman aralığı	1991-2024
Dil	İngilizce
Analiz için toplam belge sayısı	210
Yayın aşaması	Son

Veriler analiz edilirken belge arama noktasındaki genel çerçeve Tablo 1'de gösterilmektedir.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

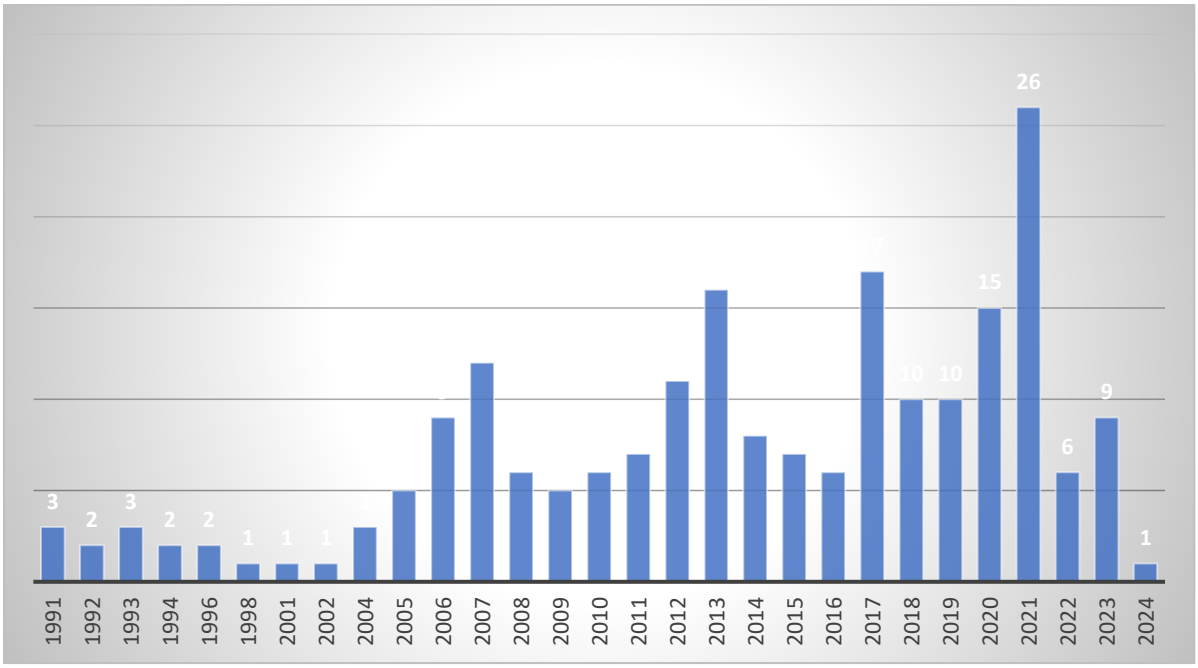
Elde edilen belge ölçütleri Tablo 2 de sunulmaktadır. En fazla yayın sayısına sahip olan belge türü 152 adet ile makalelerdir. Bunu 30 adet ile kitap ve kitap bölümleri takip etmektedir. Yapılan çalışmalar içinde sayıları nispeten az olmakla birlikte bildiri, derleme ve editöryal ürünler de bulunmaktadır.

Bu veriler, muhasebe etiği temasında en yaygın kullanılan yayın türlerinin makaleler olduğunu ve diğer belge türlerinin de önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Makaleler, araştırmaların en çok tercih edilen yayın formatı olarak öne çıkarken, bildiriler, kitap bölümleri ve derleme çalışmaları da alandaki bilgi birikimine önemli katkılar sağlamaktadır. Tabloda, muhasebe etiği konusundaki yayınların WoS (Web of Science) kategorilerine ve endekslerine göre dağılımı da gösterilmektedir. İşletme-finans kategorisi 100 yayın ile en yüksek sayıya sahiptir. WoS endekslerine göre dağılıma bakıldığında, Sosyal Bilimler Atıf İndeksi (SSCI) 81 yayın ile en yüksek sayıya sahipken, Gelişen Kaynaklar Atıf İndeksi (ESCI) 68 yayın ile ikinci sırada yer almaktadır. Tabloda, muhasebe etiği konusundaki yayınların araştırma bölgelerine göre dağılımı da gösterilmektedir. İşletme-ekonomi alanı,160 yayın ile açık ara en yüksek sayıya sahiptir.

Tablo 2. Belge Ölçütlerinin Değerlendirilmesi

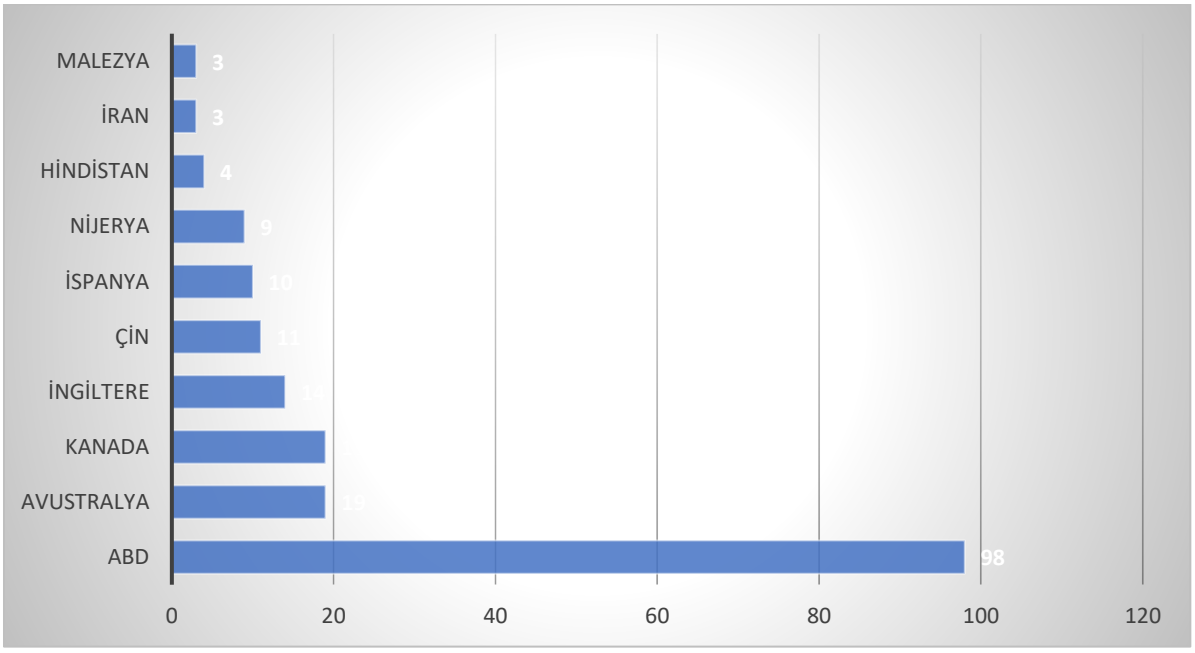
Ölçütler	**Rakamsal Değer**
Belge Türleri	
Makale	152
Kitap-Kitap Bölümü	30
Bildiri	13
Derleme	10
Editöryal Ürün	5
WoS Kategorileri	
İşletme-Finans	100
Etik	74
Yönetim	21
Ekonomi	11
Soyal Bilimler Disiplinlerarası	4
WoS Endeksi	
Sosyal Bilimler Atıf İndeksi (SSCI)	81
Gelişen Kaynaklar Atıf İndeksi (ESCI)	68
Kitap Atıf Dizini-Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler (BKCI-SSH)	35
Konferans Bildirileri Atıf Dizini-Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler (CPCI-SSH)	26
Araştırma Bölgeleri	
İşletme- Ekonomi	160
Sosyal Bilimler ve Diğer Konular	50
Toplam	210

Bu tablo, akademik çalışmaları alanlara göre detaylandırmakta ve farklı endeksler ile kategorilerin belge dağılımını ortaya koymaktadır.

Şekil 3. Yıllara Göre Yayın Sayıları

Şekilde 1991-2024 yılları arasındaki yayın sayıları görülmektedir. Özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren belirgin bir artış gözlenmektedir. 1991-2000 yılları arasında oldukça düşük seyreden yayın sayıları, 2006 yılıyla birlikte artmaya başlamış ve 2012 yılında 11 yayınla önemli bir sıçrama kaydetmiştir. 2013 ve 2017 yıllarında sırasıyla 16 ve 17 yayınla zirveye ulaşılmıştır. En dikkat çekici artış ise 2021 yılında 26 yayınla gerçekleşmiştir.

Şekil 4. Ülkelere Göre Yayın Sayıları (10 Ülke)

Şekil 2 de, 10 ülkenin yayın sayıları karşılaştırılmaktadır. En fazla yayına sahip ülke 98 yayınla ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'dir. ABD'yi 19 yayınla Kanada ve Avustralya takip etmektedir. İngiltere 14 yayınla dördüncü sırada yer alırken, Çin 11 yayınla beşinci sıradadır. İspanya'nın yayın sayısı 10, Nijerya'nın 9'dur. Hindistan 4, İran ve Malezya ise 3'er yayınla listede yer almaktadır. Bu sonuçlar, ABD'nin konuya yönelik araştırmalarda açık bir lider olduğunu gösterirken, diğer ülkelerin bu alandaki katkıları nispeten daha az görülmektedir.

Tablo 3. En İlgili Kaynaklar (10 Kaynak)

Kaynaklar	**Makale Sayısı**
Journal Of Busıness Ethıcs	58
Accountıng Ethıcs Educatıon: Makıng Ethıcs Real	11
Accountıng Educatıon	8
Issues In Accountıng Educatıon	8
Research On Professıonal Responsıbılıty And Ethıcs In Accountıng	8
Behavıoral Research In Accountıng	4
Internatıonal Journal Of Accountıng	4
Accountıng Audıtıng & Accountabılıty Journal	3
Accountıng Revıew	3
Advances In Accountıng Educatıon: Teachıng And Currıculum Innovatıons	3

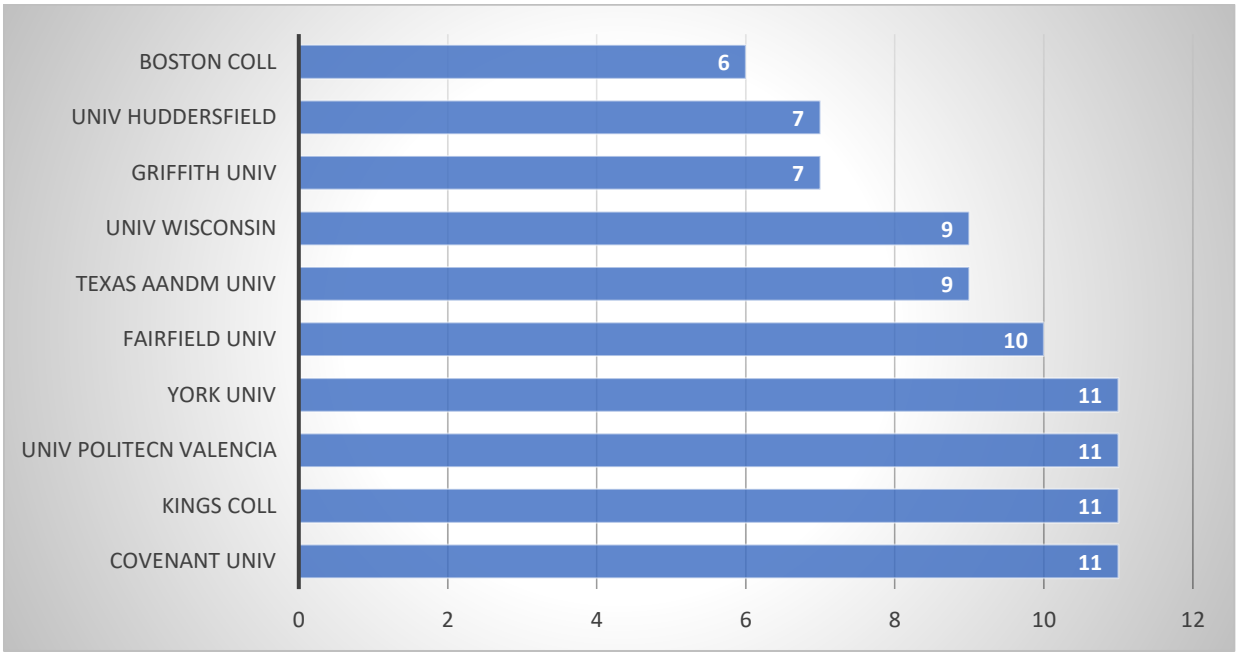
Bu tablo, muhasebe etiği ile ilgili literatürde en ilgili 10 kaynağı göstermektedir. Journal of Business Ethics, 58 makale ile en çok ilgi gören kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bunu, Accounting Ethics Education: Making Ethics Real (11 makale) izlemektedir. Diğer öne çıkan kaynaklar arasında Accounting Education, Issues in Accounting Education, ve Research on Professional Responsibility and Ethics in Accounting (her biri 8 makale) yer almaktadır. Ayrıca, Behavioral Research in Accounting ve International Journal of Accounting (her biri 4 makale) ile Accounting Auditing & Accountability Journal, Accounting Review, ve Advances in Accounting Education: Teaching and Curriculum Innovations (her biri 3 makale) de bu alanda en ilgili kaynaklar arasında sıralanmaktadır. Bu tablo, muhasebe etiği ve eğitimi üzerine yapılan çalışmaların geniş bir kaynak yelpazesine dayandığını ortaya koymaktadır.

Tablo 4. En İlgili Yazarlar

Sıralama	Yazarlar	Makale Sayısı
1	Shawver T.J.	7
2	Mıller W.F.	6
3	Dellaportas S.	5
4	Seguı-Mas E.	5
5	Thorne L.	5
6	Tormo-Carbo G.	5
7	Loeb S.E.	4

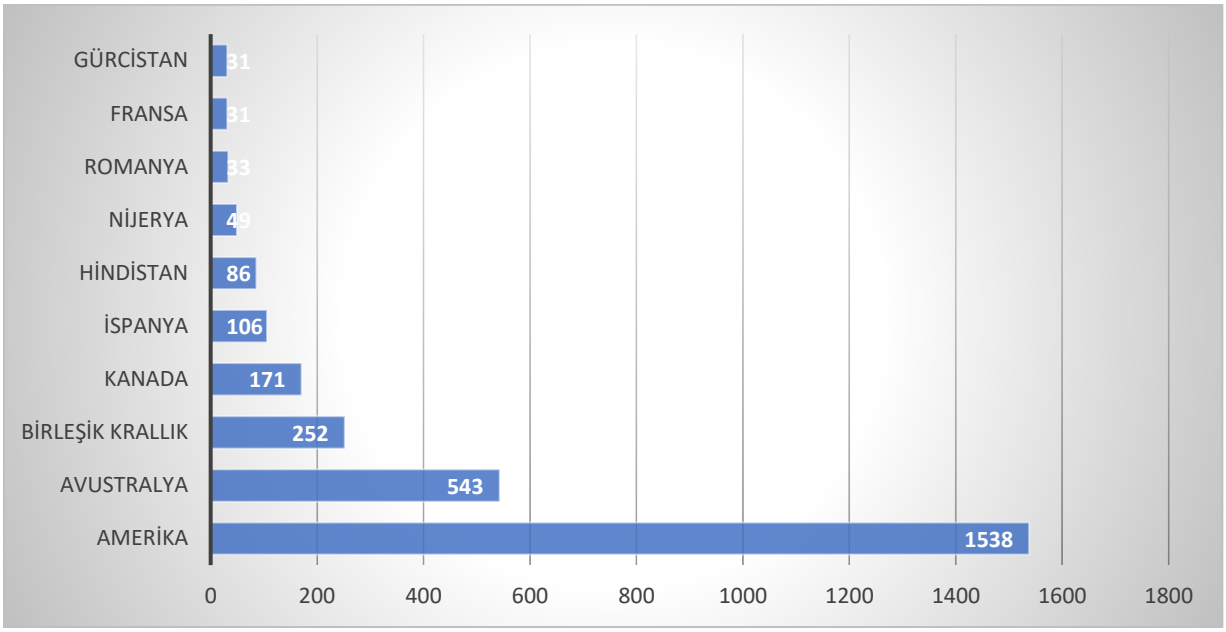
8	Massey D.W.	4
9	Oltra V.	4
10	Oboh C.S.	3

Tablo 4'te, muhasebe etiği üzerine yapılan çalışmalarda en ilgili yazarlar görülmektedir. Listenin başında, 7 makale ile Shawver T.J. yer almakta ve en çok katkıda bulunan yazar olarak öne çıkmaktadır. Miller W.F., 6 makale ile ikinci sırada görülmektedir. Bu tablo, muhasebe etiği alanındaki en aktif ve ilgili yazarları vurgulamaktadır.

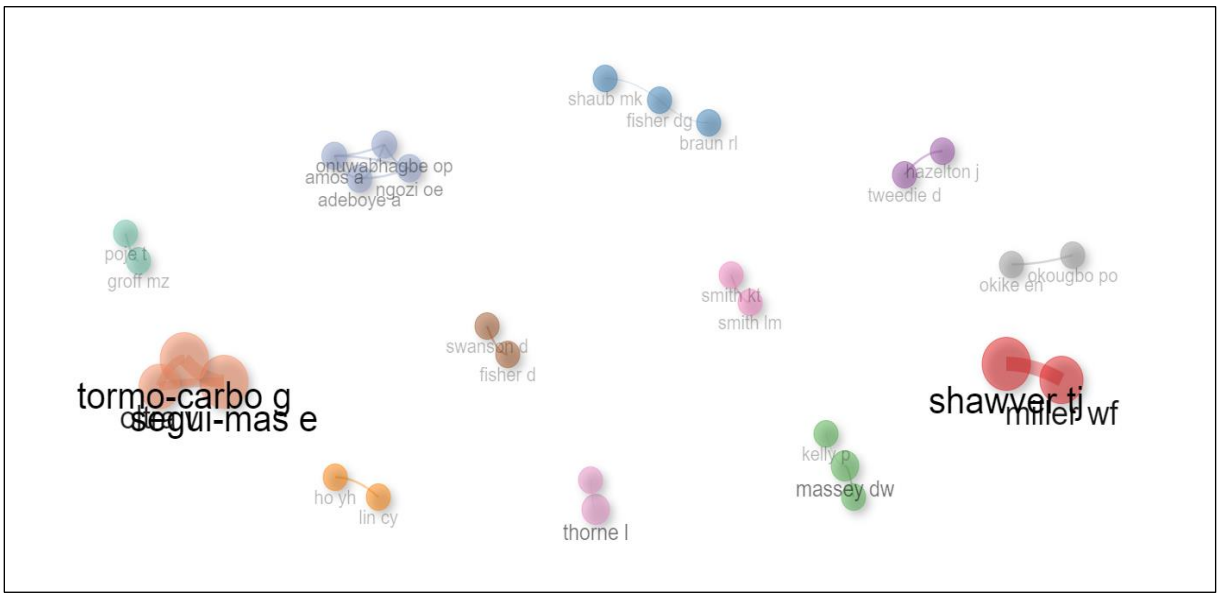
Şekil 5. En İlgili Üniversiteler

Şekil 3 ile çeşitli üniversitelerin yayınladığı makale sayısıları görselleştirilmektedir. Boston College (ABD), 6 makale ile en düşük sayıya sahipken, Covenant University (Nijerya), Kings College (Londra), York University (Kanada), Valencıa Politecn University (İspanya) ve University of York (Kanada) 11 adet ile en yüksek makale sayısına sahiptir. Genel olarak, üniversiteler arasında yayımlanan makale sayılarının 6 ile 11 arasında değiştiği ve bu sayılara göre sıralandıkları görülmektedir.

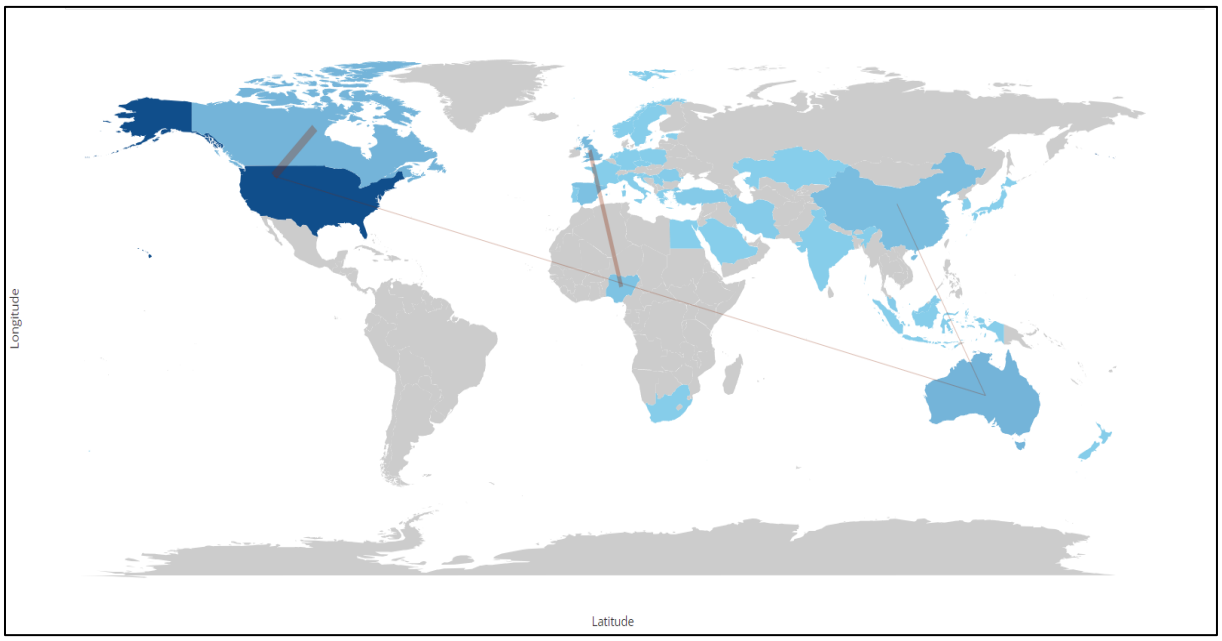
Şekil 6. En Çok Atıf Yapılan Ülkeler

Şekil 4, çeşitli ülkelerin aldığı atıf sayılarını göstermektedir. ABD, 1538 atıf ile en çok atıf yapılan ülke olarak öne çıkarken, onu 543 atıf ile Avustralya ve 252 atıf ile Birleşik Krallık takip etmektedir. Kanada 171, İspanya 106, Hindistan 86, Nijerya 49 atıf alarak orta sıralarda yer alırken, Romanya 33, Fransa ve Gürcistan ise 31 atıf ile en az atıf alan ülkeler arasında bulunmaktadır. Bu tablo, ABD'nin akademik literatürdeki etkisinin diğer ülkelerden oldukça yüksek olduğunu ve Avustralya ile Birleşik Krallık'ın da önde gelen ülkeler arasında olduğunu göstermektedir.

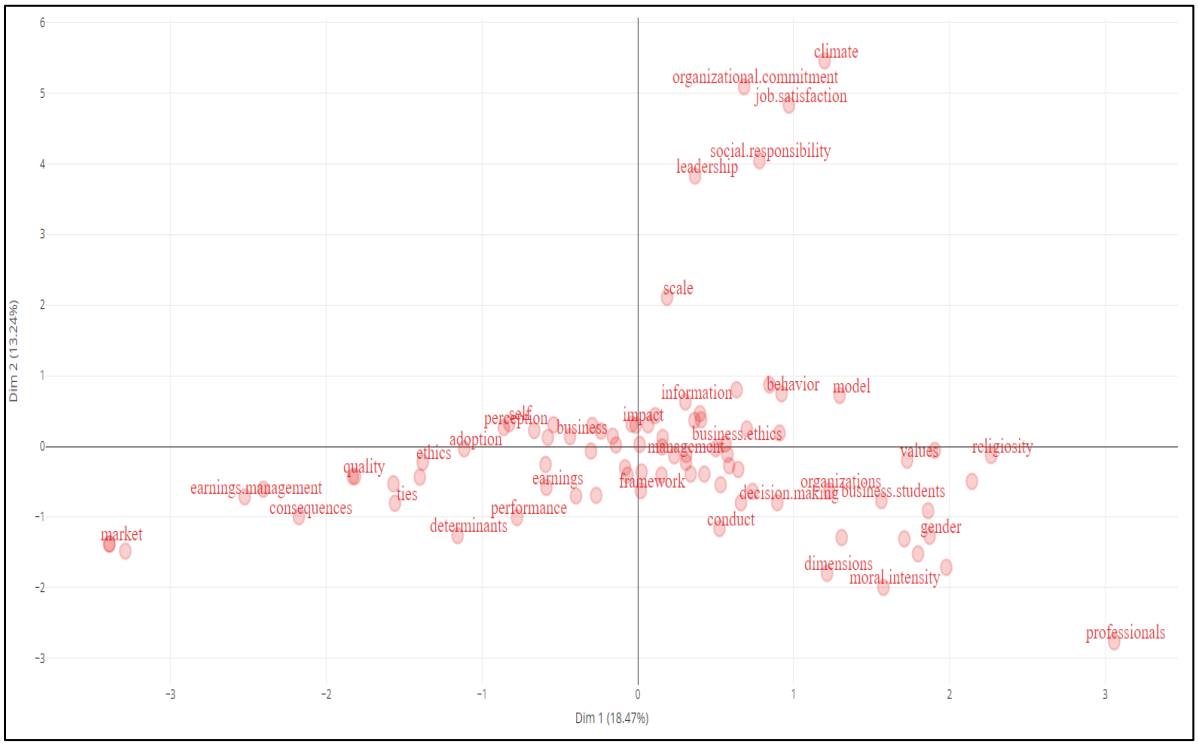
Şekil 7. Yazarlar Arası İşbirliği Ağı

Şekil 5, akademik işbirliği ağını göstermektedir. Şekilde yer alan yazarlar arasındaki işbirlikleri, farklı renklerle gruplanmış şekilde temsil edilmiştir. Her bir grup, belirli bir yazar kümesinin birlikte çalıştığı diğer yazarlardan oluşmaktadır. Tormo-Carbo G ve Segui-Mas E en güçlü bağlantılardan birini oluştururken, benzer şekilde Shaw W.F. ve Millel W.F. de bir başka yoğun işbirliği alanını göstermektedir. Ağdaki yazarlar, farklı disiplinlerdeki çalışmaların merkezinde yer almakta olup, bu görsel, akademik dünyadaki işbirliklerinin görselleştirilmesi ve yazarlar arasındaki ilişki ağını öne çıkarmaktadır.

Şekil 8. Ülkelerin İşbirliği Dünya Haritası

Şekil 6 ile ülkeler arasındaki akademik işbirliği görülmektedir. Haritada koyu mavi tonlarla işaretlenmiş ülkeler, daha fazla işbirliği yapan ülkeleri temsil ederken, açık mavi tonlar daha az işbirliği yapan ülkeleri göstermektedir. En yoğun işbirliği ABD'de görülmekte olup, diğer ülkelerle olan bağlantıları da net bir şekilde haritada belirtilmiştir. Avrupa, Asya ve Avustralya'da da çeşitli işbirliği seviyeleri görünmektedir. Bu harita, bilimsel araştırmaların küresel çapta nasıl bir ağ oluşturduğunu ve ülkelerin birbirleriyle olan işbirliği düzeylerini görselleştirmektedir. Ülkelerin diğer ülkelerle ne kadar fazla ortak çalışmayı veya akademik makale ürettiğini göstermektedir.

Şekil 9. Faktöryel Analiz

Şekil 7'de faktöryel analiz sonuçları görülmektedir. Faktörler, iki boyutta (Dim 1 ve Dim 2) yerleştirilmiş olup, her bir faktör, analiz edilen değişkenler arasındaki ilişkileri temsil etmektedir. Grafik, faktörlerin nasıl dağıldığını ve belirli kavramların (örneğin, organizational commitment, job satisfaction, social responsibility) birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Bu, bu değişkenlerin birbiriyle güçlü bir ilişki içinde olduğunu ve aynı faktöre yüklendiklerini işaret eder. Ayrıca, uzak konumlanan değişkenler (örneğin, market, professionals) diğer faktörlerle daha zayıf bir ilişki sergilemektedir. Bu grafik, çok boyutlu verilerin temel faktörlere indirgenerek hangi değişkenlerin birbiriyle daha fazla ilişkili olduğunu anlamayı sağlamaktadır.

SONUÇ

Etik, bireylerin doğru ve adil davranışlarını yönlendirirken, toplumun düzenli ve güvenilir işlemesini sağlamaktadır. Meslek etiği, profesyonellerin görevlerini sorumluluk ve dürüstlük çerçevesinde yürütmelerini garanti etmekte, böylece meslek gruplarına olan güveni korumaktadır. Muhasebe etiği ise, finansal bilgilerin güvenilirliğini sağlamak için muhasebecilerin etik ilkelere bağlı kalmalarını gerektirerek, ekonomik sistemin istikrarını desteklemektedir.

Bu çerçevede çalışmada, muhasebe etiği konusunda yapılan akademik çalışmalar bibliyometrik yöntemlerle incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, muhasebe etiği alanı zamanla artan bir akademik ilgi görmüş ve küresel çapta önemli araştırma konularından biri haline gelmiştir. En fazla yayına ve atıfa sahip ülkenin ABD olduğu tespit edilse de, Kanada, İspanya ve Nijerya

gibi farklı ülkelerden üniversiteler de alana önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca, uluslararası yazar işbirliklerinin bu alanda oldukça yaygın olduğu gözlenmiştir.

Muhasebe etiği ile ilgili çalışmalar, hem akademik hem de uygulama açısından önemli bulgular sunarak, muhasebe mesleğinde etik ilkelerin uygulanmasının ekonomik sistemin güvenilirliğini korumada oynadığı kritik rolü ortaya koymaktadır. Etik dışı muhasebe uygulamalarının yarattığı olumsuz etkiler, bu çalışmaların önemini daha da artırmaktadır. Genel olarak, muhasebe meslek etiğine dair yapılan araştırmaların daha da artması ve bu konuda yeni metodolojik yaklaşımlar geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, muhasebe etiği konusundaki farkındalığı artırmak ve meslek mensuplarının etik davranışlarını teşvik etmek açısından yol gösterici olacaktır.

KAYNAKLAR

Atak, S. & Gül, S. K. 2014. Meslek Etiği Kavramları, Ankara, Adalet Yayınevi.

Atılgan, D., Atakan, C. & Bulut, B. 2008. Türkçe Kütüphanecilik Dergilerinin Atıf Analizi. Türk Kütüphaneciliği, 22(4), 392-413.

Aydın, İ. 2012. Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik, Pegem Akademi Yayınları, 5.Basım, Ankara.

Bahar, E. 2014. Meslek Etiği, Detay Yayıncılık, Ankara.

Başpınar, N.Ö. & D. Çakıroğlu. 2014. Meslek Etiği, 3.Basım, Nobel Yayınları, Kasım, Ankara.

Borgman C.L. & Furner, J. 2002. Scholarly communication and bibliometrics. Annual Revıew Of Information Science and Technology, 36, 3-72.

Demir, H., & Erigüç, G. 2018. Bibliyometrik Bir Analiz İle Yönetim Düşünce Sisteminin İncelenmesi. *İş ve İnsan Dergisi, 5*(2), 91-114.

Ekici, K.M. 2013. Meslek Etiği, Savaş Yayınevi, Ankara.

Keskin, D.A. 2014. Mesleki Etik, Kavramlar, İlkeler ve Vakalar, Beta Yayınevi, İstanbul.

Kuçuradi, İ. 2003. Etik ve Etikler, *Türkiye Mühendislik Haberleri,* 423 (1): 7-9.

Kutlu, H.A. 2011. Muhasebe Meslek Ahlakı, Nobel Yayın ve Dağıtım, 2.Basım, Ekim, Ankara.

Nişancı, E. 2003. Küreselleşme, Ulus Devlet ve Etik, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1).

Pritchard, A. 1969. Statistical bibliography or bibliometrics?, *Journal of Documentation*, 25, 348-349.

Sökmen, A. 2016. Meslek Etiği Örgütsel ve Yönetsel Etik, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Detay Yayıncılık, Ocak, Ankara.

Yılmaz, E., Yıldırım, S. & Bahar, H., H. 2015. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Mesleki Etik Algısı: Samsun Örneği, *Muhasebe ve Finans Dergisi,* 65, 27-41.

DENETİM EĞİTİMİNİN DİJİTALLEŞMESİ: YOUTUBE'DA EN ÇOK İZLENEN VİDEOLARIN DURUM ANALİZİ

DIGITALIZATION OF AUDIT EDUCATION: A CASE ANALYSIS OF THE MOST VIEWED VIDEOS ON YOUTUBE

Reşat KARCIOĞLU
Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration
ORCID NO: 0000-0002-0903-3816

Şerife KILIÇARSLAN
Research Assistant Dr., Atatürk University, Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Finance and Banking
ORCID NO: 0000-0002-5715-3417

ÖZET

Geleneksel öğretim ortamlarında, her öğrencinin aynı hızda öğrenmesi zor olabilirken, çevrim içi platformlar bu konuda esneklik sağlamaktadır. YouTube, öğrencilere videoları kendi hızlarına göre izleme ve farklı eğitmenlerin anlatım tarzlarına erişme olanağı sunarak önemli bir öğrenme aracı haline gelmiştir. Muhasebenin bir alt dalı olan denetim alanına yönelik dersler ise akademik bir içerik olmanın ötesinde, başlı başına bir meslek öğrenimi olarak öne çıkmaktadır. YouTube'da sunulan kaliteli içerikler, bu alanda öğrencilere büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Bu kapsamda araştırmanın amacı, YouTube'da yayımlanan ve en çok izlenen denetim ders videolarının kalite ve etkinlik açısından değerlendirmektir. Araştırma kapsamına "denetim dersi" ve "görüntülenme sayısı" kriterlerine göre seçilen 10 video alınmıştır. Veri toplama araçları olarak web tabanlı veri toplama ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Veriler betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleriyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda en yüksek görüntülenme alan içerik, "SMMM Staja Giriş Denetim Konu Anlatımı", en düşük izlenme alan içerik ise "(KGK Bağımsız Denetçilik Hazırlık) Denetim Dersi Online Eğitim" olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, videoların mesleki sınavlara yönelik olduğunu ve çoğunlukla konu anlatımı üzerine yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, izleyicilerin genellikle uzun videolara olumsuz bir tutum sergilemedikleri ve özellikle sınav hazırlığına yönelik içeriklerde daha fazla bilgi talep ettikleri belirlenmiştir. Teknik unsurlar açısından ise, videoların çözünürlüğünün izleyici memnuniyetini doğrudan etkilediği ve yüksek çözünürlüklü videoların daha fazla etkileşim aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Denetim eğitimi, Dijitalleşme, YouTube, Durum analizi.

ABSTRACT

In traditional teaching environments, it can be challenging for every student to learn at the same pace, whereas online platforms provide flexibility in this regard. YouTube has become a valuable learning tool by allowing students to watch videos at their own pace and access different teaching styles. Courses in the field of auditing, which is a sub-discipline of accounting, go beyond academic content and stand out as comprehensive vocational training. The high-quality content available on YouTube offers great convenience to students in this field. The purpose of this study is to evaluate the quality and effectiveness of the most-watched audit course videos on YouTube. The study included 10 videos selected based on the criteria of "audit course" and "view count" Web-based data collection and observation methods were used as data collection tools. The data were analyzed using descriptive analysis and content analysis methods. The results showed that the most viewed video was "SMMM Staja Giriş Denetim Konu Anlatımı" while the least viewed video was "(KGK Bağımsız Denetçilik Hazırlık) Denetim Dersi Online Eğitim." The findings indicate that the videos were aimed at professional exams and mainly focused on lectures. Furthermore, it was found that viewers generally did not have a negative attitude toward long videos and requested more information, especially in content related to exam preparation. In terms of technical features, the resolution of the videos directly influenced viewer satisfaction, and higher-resolution videos received more engagement.

Keywords: Audit education, Digitalization, YouTube, Case study.

GİRİŞ

Dijital teknolojilerin hızla gelişmesi, çevrimiçi öğrenme platformlarının yaygınlaşmasına ve eğitimde köklü bir dönüşüme yol açmıştır. Bu dönüşüm; geniş kitlelere erişim, esneklik ve farklı öğrenme stillerine hitap etme gibi avantajlarla öğrenme süreçlerini yeniden şekillendirmiştir (Means vd., 2010: 1).

Alan yazınında, çevrimiçi öğrenme platformlarının, öğrenci motivasyonu ve akademik başarısı üzerindeki olumlu etkileri sıklıkla vurgulanmaktadır. Örneğin, Guo, Kim ve Rubin (2014), özellikle kısa ve samimi konuşulan videoların öğrencilerin derslere olan ilgisini artırdığını, buna karşın yüksek kaliteli kaydedilmiş derslerin her zaman aynı etkiyi yaratmadığını tespit etmişlerdir. Şahin ve Çoban (2020) çalışmasında, çevrimiçi öğrenme platformlarının öğrencilerin motivasyonunu artırdığı ve öğrenme sürecini daha erişilebilir kıldığı sonucuna varılmıştır. Mayer (2014) ve Clark ve Mayer (2016) ise, çevrimiçi videoların görsel ve işitsel öğrenmeyi destekleyerek, öğrencilerin öğrenme sırasında zihinsel yükünü azalttığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde, Yılmaz ve Göksu (2018), Türkiye'deki çevrimiçi öğrenme materyallerinin kalitesinin, öğrenme sürecini etkileyen kritik bir faktör olduğunu

belirtmişlerdir. Ek olarak, iyi hazırlanmış materyallerin, öğrencilerin kavramları daha kolay anlamalarına yardımcı olduğu vurgulanmıştır. Alan yazınındaki bu bulgular, çevrimiçi öğrenmenin sadece teknik bir araç olmanın ötesinde, öğrenme süreçlerini etkinleştirici ve öğrenci başarısını destekleyici bir unsur olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Çevrimiçi öğrenme platformlarının yükselişiyle birlikte, YouTube eğitim alanında öne çıkan etkili araçlardan biri haline gelmiştir. Dünya genelinde milyarlarca kullanıcıya hitap eden platform, her yaştan bireyin çeşitli eğitim içeriklerine erişimini sağlamaktadır (Burke ve Snyder, 2008: 1; Buzzetto-More, 2015: 55). Özellikle muhasebe gibi teknik ve karmaşık derslerin, hem görsel hem de işitsel öğrenme materyalleri kullanılarak daha anlaşılır bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır. Bu sayede, öğrencilerin öğrenme süreci daha etkin bir şekilde desteklenmektedir. (Kay, 2012: 821). Muhasebenin bir alt dalı olan denetim alanında ise teorik bilgiler (denetim standartları, etik kurallar, denetim süreçleri) önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, teorik bilgilerin yanı sıra, finansal tabloların doğruluğunu ve güvenilirliğini incelemek için sayısal analizler ve hesaplamalar da yapılmaktadır. Bu nedenle, denetim eğitimi sırasında öğrenciler zaman zaman zorluklar yaşayabilmektedir. YouTube gibi platformlar ise derslerin daha anlaşılır olmasına ve öğrencilerin motivasyonunun artmasına önemli katkılar sağlayabilir. Nitekim, öğrencilere videoları durdurup geri sararak kendi hızlarında çalışma, farklı eğitmenlerin anlatımlarına erişim sağlama ve dersleri istedikleri yerden takip ederek öğrenim süreçlerini daha esnek hale getirme imkanı sunmaktadır. (Arens, Elder ve Beasley, 2014: 4; Guo, Kim ve Rubin, 2014; Messier, Glover ve Prawitt, 2016: 6-10).

Yukarıda bahsedildiği üzere, dijital eğitim, öğrencilere birçok fırsat sunmaktadır. Ancak, bu eğitimlerin kalitesi, başarılı bir öğrenme deneyiminin temel taşıdır. Özellikle COVID-19 pandemisiyle birlikte çevrim içi platformlarda sunulan ders içeriklerinin hızla artması, bu materyallerin yapısal olarak değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir (Anderson vd., 2001; Amelia, 2022; Means vd., 2010; Erragcha ve Babay, 2023; Salmon, 2004; Laurillard, 2013; Pal, Vanijja ve Patra, 2020). Nitekim, kullanılan materyallerin kalitesi ve etkinliği, öğrenme sürecinin verimliliğini doğrudan etkileyebilmektedir (Muller, 2008: 71-72). Bu çalışmanın amacı, YouTube'da yayımlanan en çok izlenen "denetim dersi" videolarını çeşitli unsurlar açısından incelemek ve bu içeriklerin eksik yönlerini geliştirmeye yönelik öneriler sunmaktır. Çalışmanın bulgularının, eğitimcilere ve içerik üreticilerine dijital öğrenme materyallerinin daha etkili ve verimli kullanımı konusunda değerli içgörüler sağlayacağı düşünülmektedir.

ALAN YAZINI TARAMASI

Alan yazını taraması, denetim derslerinin dijital platformlar ve video tabanlı öğrenme araçlarıyla desteklenmesi konusunda uluslararası alanda çeşitli çalışmaların yapıldığını göstermektedir. Ancak, Türkiye'deki bu alandaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Türkiye'deki araştırmaların genellikle dijital eğitim ve öğretim yöntemlerinin muhasebe derslerine genel

etkilerini incelediği, denetim derslerine ise özel olarak odaklanmadığı söylenebilir. Uluslararası ve ulusal çalışmalardan bazıları aşağıda kısaca ele alınacaktır.

Mihret vd., (2017) çalışmalarında, çevrimiçi denetim derslerinde vaka çalışmalarında ePortfolyo etkinliğini incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, ePortfolyo ile desteklenen vaka çalışmalarının, öğrencilerin çevrimiçi ortamda aktif katılımını artırdığını ve kendi öğrenme süreçlerini daha iyi yönetmelerini sağladığını göstermiştir.

Seow ve Pan (2018) çalışmalarında, öğrenci tarafından hazırlanan videoların, öğrencilerin katılımına ve muhasebe derslerindeki iç kontrol konusunun öğrenilmesine etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, öğrenci tarafından oluşturulan videoların öğrenme sürecine katılımı artırdığını göstermiştir. Ayrıca, bu videoların geleneksel yöntemlere kıyasla iç kontrol konusunun daha iyi kavranmasına yardımcı olduğu saptanmıştır.

Şeker (2019) çalışmasında, COVID-19 sürecinde muhasebe derslerinin uzaktan eğitimle yürütülmesine yönelik öğrenci algılarını incelemiştir. Araştırma sonuçları, öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde teknik altyapı eksiklikleri, ders içeriklerinin yetersizliği ve etkileşim eksikliği gibi zorluklarla karşılaştığını göstermektedir. Bununla birlikte, esneklik ve zamandan tasarruf gibi bazı avantajlar da tespit edilmiştir. Özellikle muhasebe gibi uygulamalı derslerde yüz yüze eğitimin eksikliğinin, öğrencilerin öğrenme süreçlerini olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

McCarthy, Kusaila ve Grasso (2019) **çalışmalarında,** farklı ders verme yöntemlerinin (yüz yüze, çevrimiçi ve hibrit) denetim ve muhasebe derslerindeki öğrenci performansı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, hibrit ve özellikle çevrimiçi olarak yürütülen derslerin, yüz yüze eğitimle kıyaslandığında öğrenci başarısını daha fazla arttırdığını göstermektedir.

Windyastuti ve Budi (2021) çalışmalarında, çevrimiçi derslerde ödev ve tartışmaların öğrenci performansı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçları, ödev ve tartışmaların bir arada kullanıldığı çevrimiçi öğrenme modellerinin, öğrencilerin denetim derslerini kavrama düzeylerini önemli ölçüde arttırdığını göstermektedir.

Ektik ve Ünkaya (2023) çalışmalarında, muhasebenin temel kavramlarının öğrenilmesinde farklı eğitim yöntemlerinin etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçları, yüz yüze eğitimin, öğrenciler arasında daha fazla etkileşim sağlaması ve sorulara anında cevap alma imkânı sunması nedeniyle kavramların anlaşılmasında daha etkili olduğunu göstermiştir. Çevrimiçi eğitim ise esneklik ve zaman yönetimi açısından avantajlar sunmasına rağmen, kavramların derinlemesine öğrenilmesi konusunda yüz yüze eğitime göre dezavantajlı bulunmuştur.

Özbek (2023) çalışmasında, öğrencilerin çevrimiçi muhasebe eğitimine yönelik algılarını ve bu algıların memnuniyet düzeyleriyle olan ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçları, özellikle dijital araçları ve platformları benimseyen öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerinden daha

yüksek memnuniyet duyduklarını göstermiştir. Ayrıca, teknoloji ve içerik kalitesinin bu memnuniyetin temel belirleyicilerinden biri olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, e-muhasebe derslerinde kullanılan teknolojik altyapı ve içeriklerin, uzaktan eğitimin verimliliği üzerinde kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın amacı ve deseni, evreni ve örneklemi, veri toplama yöntemleri ve veri analiz yöntemlerine yönelik bilgiler verilecektir.

Amacı ve Deseni

Araştırmanın amacı, YouTube'da yayımlanan ve en çok izlenen denetim dersine yönelik videoları incelemektir. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden durum analizi yöntemiyle yürütülmüştür.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, YouTube'da yayımlanan ve en çok izlenen denetim dersi videoları oluşturmaktadır. Örneklem belirlenirken, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış ve "denetim dersi" ile "görüntülenme sayısı" kriterleri esas alınmıştır. Bu çerçevede, en çok görüntülenen 10 video incelenmiştir. Araştırma kapsamına sınırlı sayıda video dâhil edilmesinin nedeni, popüler içeriklerin öğrenci üzerindeki etkisini daha net bir şekilde analiz edebilmek ve derinlemesine bir inceleme yapabilmektir. Ayrıca, popüler videoların geniş bir izleyici kitlesine hitap etmesi, araştırmanın kapsamını daha anlamlı ve odaklı hale getirmektedir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, durum analizi çerçevesinde web tabanlı veri toplama ve gözlem yöntemleriyle veri toplanmıştır. Elde edilen veriler 23.08.2024 tarihindeki mevcut durumu yansıtmaktadır. İlgili yöntemlerle toplanan veriler aşağıdaki gibidir:

- Web tabanlı veri toplama yöntemi kapsamında, öncelikle videoların yayımlanma yılları, çözünürlükleri, görüntülenme sayıları, video süreleri ve beğeni sayıları gibi nicel veriler toplanmıştır. Sonrasında, video yorumlarına ilişkin ise hem nicel hem de nitel veriler elde edilmiştir.
- Gözlem yöntemi kapsamında, videolardaki dersin genel içerik biçimi (soru çözümü, konu anlatımı, örneklerle konu anlatımı), videonun kapanış şekli ve eğitmenin videoda görsel olarak yer alıp almadığına dair nitel veriler toplanmıştır.

Veri Analizi Yöntemleri

Araştırmada, durum analizi çerçevesinde betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Betimsel analiz yöntemiyle, videoların nicel ve nitel verilerine odaklanışmıştır.

İçerik analizi yöntemiyle ise videoların içerik biçimi, kapanış şekli ve eğitmenin videoda yer alıp almadığına yönelik genel bir özet sunulmuştur.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde öncelikle betimsel daha sonra içerik analizi bulgularına yer verilecektir.

Betimsel Analiz Bulguları

Betimsel analiz kapsamında, videolar öncelikle "denetim dersi" ve "görüntülenme sayısı" kriterlerine göre sıralanarak Tablo 1'de sunulmuştur. Ardından, videoların yayımlanma yılı, çözünürlüğü, izleyici sayısı, video süresi ve beğeni sayısı gibi veriler incelenmiş ve bu sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir. Son olarak, videolara yönelik yorumların farklı temalar altında toplanabileceği gözlemlenmiştir. Bu yorumlar; olumlu, olumsuz, soru içerikli ve geri bildirim olmak üzere dört alt tema altında sınıflandırılmıştır. Temalara ilişkin nicel ve nitel bulgular ise Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 1. YouTube'daki En Popüler 10 Denetim Dersi Videosu

Sıra	Kod	Kanal Adı	Video Adı
1	V1	Görüntülü Akademi	SMMM Staja Giriş Denetim Konu Anlatımı
2	V2	Prensip Akademi	Muhasebe Denetimi (SGS) SMMM Staja Giriş Sınavi
3	V3	SDS Akademi	Serkan Hoca İle Yeterlilik Muhasebe Denetimi - 1
4	V4	Barış Sevinç	Denetim Dersi Özetleri (Bütün Ünite Özetleri)
5	V5	Eylül Hoca Akademi	Denetim Ders 1
6	V6	Prensip Akademi	SMMM Yeterlilik Muhasebe Denetimi
7	V7	Yunus Hoca	Denetim 2021 Çıkmış Sorular
8	V8	Murat Hoca SMMM SGS Staj & Yeterlilik Burada	SMMM SGS Staja Başlama Denetim Dersi 1 I Denetim Nedir? I Denetimin Unsuları Nelerdir?
9	V9	Eylül Hoca Akademi	Denetim (Denetim Riski ve Bileşenleri)
10	V10	FinansED Spk Lisanslama	(KGK Bağımsız Denetçilik Hazırlık) DENETİM Dersi Online Eğitim

Tablo 1'de, YouTube'da "denetim dersi" temasıyla ilgili en çok görüntülenen ilk 10 video listelenmiştir. Videoların kanallarına, başlıklarına ve sıralamalarına yer verilerek, araştırma kapsamına alınan videoların temel bilgileri sistematik olarak sunulmuştur. Videoların isimlerinin uzun olması nedeniyle, her bir videoya özgü kodlar verilmiştir (V1,V2,V3,..,V10). Bu tablo, araştırmanın ilerleyen bölümlerinde yapılacak analizlere dayanak oluşturmak amacıyla videoların genel yapısını özetlemektedir.

Tablo 2. Videoların Yayımlanma Yılı, Çözünürlüğü ve İzleyici Sayısı ve Süresine Dair Bulgular

Kod	Yayımlanma Yılı	Çözünürlük	İzleyici Sayısı	Video Süresi	Beğeni Sayısı
V1	2016	720P	100.274	1:26:48	600
V2	2021	720P	29.263	2:33:58	338
V3	2021	720P	27.644	1:57:33	315
V4	2018	480P	24.903	23:24	287
V5	2021	360P	13.844	9:43	169
V6	2022	720P	12.625	1:54:22	172
V7	2021	720P	11.651	23:59	87
V8	2023	720P	8.792	8:52	92
V9	2021	1080P	5.440	10:05	71
V10	2021	480P	4.951	53:51	48

Tablo 2'de görüldüğü üzere, en yüksek izleyici sayısına sahip olan video V1'dir. 2016 yılında yayımlanan bu video, 720P çözünürlükte olup 100.274 izleyici tarafından izlenmiştir, süresi 1 saat 26 dakika 48 saniyedir ve 600 beğeni almıştır. En düşük izleyici sayısına sahip olan video ise V10'dur. 2021 yılında yayımlanan bu video, 480P çözünürlüğe sahiptir, 4.951 kez izlenmiş, süresi 53 dakika 51 saniye ve 48 beğeni almıştır. Videoların yayımlanma yılları, çözünürlükleri, izleyici sayıları ve video süreleri ile ilgili Tablo 2'de sunulan diğer bulgular aşağıdaki gibidir.

- Videoların yayımlanma yılları 2016 ile 2023 arasında değişmektedir. 2016 yılında yayımlanan en eski video V1'dir. En güncel video ise 2023 yılında yayımlanan V8'dir. Son olarak, 2021 yılı toplamda 6 video ile en fazla video yayımlanan yıldır.
- Videoların çözünürlükleri 360P ile 1080P arasında değişmektedir ve çoğu video 720P çözünürlüğündedir. En yüksek çözünürlüğe sahip video V9 (1080P), en düşük çözünürlüğe sahip video ise V5 (360P)'tir. Her iki video da aynı yıla, kanala ve eğitmen tarafından anlatılmıştır. Ayrıca, başlıkları farklı olsa da benzer nitelikler taşımaktadır.
- Videoların izleyici sayıları 4.951 ile 100.274 arasında değişmektedir. V1, en yüksek izleyici sayısına (100.274) sahip videodur. V10 ise en düşük izleyici sayısına (4.951) sahiptir.
- Videoların süreleri 8 dakika 52 saniye ile 2 saat 33 dakika 58 saniye arasında değişmektedir. V3 en uzun (2:33:58) videodur. V8 ise en kısa (8:52) videodur.

Tablo 3. Videolara Yapılan Olumlu Yorumlara Dair Bulgular

Kod	Yorum Sayısı	Olumlu Yorumlar
V1	4	"Hocam, çok güzel anlattınız."; "Teşekkürler."; "Çok teşekkür ederim."; "Devamı gelmeyecek herhalde hocam, çok da güzel anlatmış oysaki."
V2	2	"Sınavdan bir hafta önce keşfettim kurumu ve Seçkin hocamızı. Sınavım iyi geçti sayenizde, yeterlilik sınavında mutlaka görüşeceğiz." ; "Hocam Sakarya'da neredesiniz? Sınavımı geçtikten sonra yanınıza gelip tanışmak isterim."
V4	3	"Teşekkürler." ; "Yararlı oldu teşekkürler paylaşım için." ; "Elinize sağlık."
V5	4	"Allah razı olsun." ; "Elinize emeğinize sağlık güzel hocam" ; "Teşekkürler sembolü" ; "Süpersin hocam."
V6	9	"Emeğinize sağlık Seçkin hocam... Tek dersimi sizin videolarınızı izleyerek geçtim.", "Hocam size ne kadar teşekkür etsem az; sizinle hazırlandım ve başardım. İyi ki varsınız." ; "Seçkin hocayla denetime hazırlanan ilk sınavda verir, mükemmel bir hoca." ; "Hocam elinize dilinize sağlık. Mükemmel anlatım." ; "Tebrik ederim Hocam, süper anlatım."; "Denetim dersi bir tek sizde anlaşıldı diyebilirim. İlk ders çok verimliydi. Teşekkür ederiz, ücretsiz olarak yayın yaptığınız için de çok teşekkür ederiz." ; "Hocam emeğiniz için teşekkürler." ; "Allah razı olsun." ; "İlk ders çok verimliydi."
V7	1	"Olur inşallah. Bu defa hayırlı bir şekilde olsun inşallah. Emeğinize sağlık hocam"
V8	3	"Hocam süpersiniz. Derslerinize lütfen devam edin. Biz sizi takip ediyoruz. :)" ; "Emeğinize sağlık hocam teşekkürler." ; "Hocam teşekkür ederimmm. :)" ; "Arkadaşlar yorum yapın lütfen, bu kadar emeğe bir yorum az bile. Emeğinize sağlık hocam. Hepimiz emeklerimizin kayda değer olduğunu görmek ister. Beğeni ve yorumlarınızı esirgemeyin." ; "Gayet güzel. Lütfen devamı gelsin. Sevgi ve saygılarımla."
V9	6	"Çok teşekkürler." ; "Hocam emeğinize sağlık."; "Hocam elinize, ağzınıza sağlık bir denetim dersi ancak bu kadar kısa ve öz olarak anlatılabilirdi." ; "Çok teşekkürler hocam sağolun." ; "Hocam teşekkürler." ; "Rica ederim."
V10	-	-

*V3 kodlu video yoruma kapalı olduğu için tabloda yer almamaktadır.

Tablo 3'e göre, toplam sekiz video olumlu yoruma sahiptir. En çok olumlu yorum alan video V6'dır. Buna karşılık, en az olumlu yorumu bir yorumla V7 almıştır. V10 kodlu video ise hiç olumlu yorum almamıştır. Genel olarak, tabloda sunulan olumlu yorumlar incelendiğinde, eğitmenlere yönelik takdirlerin öne çıktığı ve derslerin devamına yönelik taleplerin dikkat çektiği görülmektedir.

Tablo 4. Videolara Yapılan Olumsuz Yorumlara Dair Bulgular

Kod	Yorum Sayısı	Olumsuz Yorumlar
V1	3	"Bu …(argo) kpss a seti almıştım haram zıkkım olsun." ; "Bu ne yaa." ; "Adamın ne anlattığından haberi yok ki bize faydası olsun. tırt."
V2	2	"Neden kalan videoları gizlediniz?" ; "Diğer videolar neden gizlendi?"
V4	-	-
V5**	3	"Yazılar çok bulanık."; "Hocam emeğinize sağlık. Fakat notlar net görünmüyor. teşekkür ederiz."* ; "Üstadim çok güzel olmuş ama video çözünürlüğü biraz daha iyi olursa mükemmel olur."*
V6	1	"Yeterlilik için bu video yeterli gelmez diyorsunuz sanırım. :)"
V7	-	-
V8	-	-
V9	-	-
V10	-	-

** V5 kodlu videoya yönelik izleyicilerin geri bildirimleri olumlu ve olumsuz olarak iki yönlüdür. Ancak **olumsuz yönleri baskın olması** sebebiyle, **olumsuz tema** altında değerlendirilmiştir.

Tablo 4'e göre, toplam dört video olumsuz yoruma sahiptir. V1 ve V5 kodlu videolar, en fazla eleştiri alanlar arasında yer almaktadır. Diğer videolarda ise herhangi bir olumsuz yorum bulunmamaktadır. Genel olarak, tabloda sunulan olumsuz yorumlar eğitmenin anlatım tarzına yönelik eleştiriler, içerik yetersizliği, videoların gizlenmesi ve teknik sorunları ifade etmektedir.

Tablo 5. Videolara Yapılan Soru İçerikli Yorumlara Dair Bulgular

Kod	Yorum Sayısı	Soru İçerikli Yorumlar
V1	3	"Devami var mı videonun??" ; "Videonun devami var mi?" ; "Bu videonun devami yok mu hocam bu kadari yeterli mi?"
V2	4	"Dersin devamı yok mu?" ; "Devamı yüklendi mi?" ; "Sadece 1 ders mi, dersin devamı yok mu?" ; "Nolur bir kere daha ücretsiz ders yapın."
V4	-	-
V5	5	"Yazılar çok bulanık. pdf halinde yok mu acaba" ; "Hocam oynatma listenizdeki denetim dersi SMMM staj başlatma sınavı için yeterli midir?" ; "Hocam SGS için bu video serisi yeterli mi? Amacım full çıkarmak hocam inşallah gerçekten bu video serisi yeterli olur mu bana"" ; "Bu yeterlilik için mi staja giriş için mi?" ; "Merhaba hocam, muhasebe diğer derslerini devam ettirmediniz mi acaba?"
V6	7	"Devam videoları yok mu, silindi mi? Bulamıyorum" ; "Bütün denetim dersi tek videoda mı? Hocanın denetimle alakalı başka videosu yok" ; "Yeterlilik için bu video yeterli gelmez diyorsunuz sanırım :)" ; "Anlatımlara ait ders notu var mı acaba?" ; "Denetimin tüm videoları gelecek mi?" ; "Hepsi canlı yayınlanacak mı?" ; "AÖF önlisans okuyorum, videoları izlesem konular aynı mı, uygun mu?"
V7	-	-
V8	5	"Devamı gelsin hocam" ; "Hocam çok güzel anlatımınız var, devamı da gelsin lütfen" ; "Hocam nolur diğer dersler de gelsin" ; "Derslerinize lütfen devam edin. Biz sizi takip ediyoruz :)" ; "Lütfen devamı gelsin"

V9	1	"Denetim dersimiz için başka videolarınız gelecek mi?"
V10	-	-

Tablo 5'e göre, toplam altı video soru içerikli yoruma sahiptir. En fazla soru alan video V6'dır. V4, V7 ve V10 kodlu videolar ise herhangi bir soru içerikli yorum almamıştır. Genel olarak, tabloda sunulan soru içerikli yorumlar; izleyicilerin büyük bir kısmının videoların devamını beklediğini ve eğitimin tamlığı konusunda kaygı duyduklarını göstermektedir. Özellikle, eksik ya da devamı gelmeyen içeriklerle ilgili sıkça sorular sorulmuş, ayrıca bazı izleyiciler eğitimin yeterliliği ve başka materyallerin olup olmadığına dair sorular yöneltmiştir. Bu durum, izleyicilerin eksiksiz ve devam eden bir eğitim serisi beklentisini açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 6. Videolara Yapılan Yorumlara Geri Bildirimler

Kod	**Geri Bildirimde Bulunan**	**Geri Bildirim Sayısı**	**Geri Bildirim İçerikleri**
V1	Belirsiz	3	"Yeterli değil adnan bey. Kalan konu için yayıncıya başvurmanız gerekiyor. Sınavlarınızda başarılar dilerim." ; "bizler de teşekkür ederiz Fatih bey" ; "Online ve ücretsiz SMMM Staja Giriş Deneme Sınavlarına [link] adresinden ulaşabilirsiniz arkadaşlar."
V2	Kanal	2	"Merhaba, bu dersler tanıtım dersleridir"; "Ücretsiz derslerimiz sona ermiştir. 05012646444 hattımızdan bilgi alabilirsiniz"
V4	Eğitmen	1	"İşinize yaradıysa ne mutlu :)"
V5	Eğitmen	6	"Soru çözümleri ile destekleyebilirsiniz" ; "Sorularla desteklersen yeterli olacaktır İnşallah" ; "Faydalı olması dileğiyle canım" ; "Maalesef PDF yok yeni videolarda çözünürlüğe dikkat edilecek" ; "Daha büyük yazmaya özen gösteririm :)" ; "FİNANSAL tablolar analiz dersine başladım o devam ediyor biraz yoğunluktan yeni video koyamadım. Ama en geç haftaya yeni videoyu eklemiş olurum"
V6	Kanal	5	"Bu dersler tanıtım derslerimizdir."; "Maalesef tek ders video sadece";"https://prensipakademi.com/smmm-yeterlilik/#1649774074381-ca75e0c6-f023 adresinden ulaşabilirsiniz."; "Hepsi canlı yayınlanacak ve kayıttan izlenebilecektir"; "Tanıtım derslerimizdir"
V7	Eğitmen	1	Yorum beğenilmiştir.
V8	Eğitmen	2	"Teşekkürler" ; "Teşekkür ediyorum temennileriniz için"
V9	Eğitmen	2	"Evet gelecek inşallah teşekkürler" ; "Rica ederim"
V10	-	-	-

Tablo 6'ya göre, toplamda sekiz videoya geri dönüş yapılmıştır. Yapılan yorumlara geri dönüşler, belirsiz kaynak, kanal ve eğitmen olmak üzere üç farklı kaynaktan gelmiştir. Genel olarak, en fazla geri dönüş eğitmen tarafından yapılmıştır. Ayrıca, V5 kodlu video, en fazla geri dönüş sağlanan video olarak öne çıkmıştır. Yapılan geri dönüşler ise genel olarak aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

- **Bilgilendirme Amaçlı Geri Dönüşler:** Geri dönüşlerin büyük bir kısmı, derslerin tanıtım amaçlı olduğu, ücretsiz derslerin sona erdiği ve ek kaynaklara nasıl ulaşılacağı konusunda bilgilendirme yapmaktadır. Örneğin, "Bu dersler tanıtım dersleridir" ya da "Ücretsiz derslerimiz sona ermiştir."
- **Teşekkür İçerikli Geri Dönüşler:** Eğitmen tarafından izleyicilere teşekkür edilerek onların olumlu yorumlarına cevap verilmiştir. Örneğin, "Teşekkürler" ve "İşinize yaradıysa ne mutlu :)".
- **Teknik Düzeltmeler İçeren Geri Dönüşler:** İzleyicilerin video yazı boyutu ve çözünürlük gibi teknik sorunlarına yönelik geri dönüşlerde, bu konularda düzeltmeler yapılacağı belirtilmiştir. Örneğin, "Yeni videolarda çözünürlüğe dikkat edilecek." ve "Daha büyük yazmaya özen gösteririm. :)"

İçerik Analizi Bulguları

İçerik analizi bulguları kapsamında; videoların içerik yapısı, video kapanışı ve eğitmenin görsel olarak videoda var olup olmadığına dair bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Denetim Videolarının İçerik Yapısı ve Eğitmen Varlığına Yönelik Bulgular

Kod	İçerik Yapısı	Video Kapanışı	Eğitmenin Videoda Görsel Varlığı
V1	Konu Anlatımı	Video, belirgin bir kapanış sunmaksızın sonlandırılmıştır.	Evet
V2	Örneklerle konu anlatımı ve soru çözümü	Video, öğretici ve öğrenci etkileşiyle sonlandırılmıştır.	Evet
V3	Sayısal örneklerle destekli konu anlatımı	Video, öğretici ve öğrenci etkileşiyle sonlandırılmıştır.	Evet
V4	Konu Anlatımı	Video, konu özetlenerek sonlandırılmıştır.	Hayır
V5	Konu Anlatımı	Video, kapanışa yönelik bir konuşmayla sonlandırılmıştır.	Hayır
V6	Örneklerle konu anlatımı	Video, öğretici ve öğrenci etkileşiyle sonlandırılmıştır.	Evet
V7	Soru çözümü	Video, kapanışa yönelik bir konuşmayla sonlandırılmıştır.	Hayır
V8	Örneklerle Konu Anlatımı	Video, belirgin bir kapanış sunmaksızın sona eriyor	Evet

V9	Konu Anlatımı	Video, kapanışa yönelik bir konuşmayla sonlandırılmıştır.	Hayır
V10	Örneklerle Konu Anlatımı	Video, gelecek derste soru çözümü yapılacağına dair bilgi verilerek sonlandırılmıştır.	Evet

Tablo 7'ye göre, ilk sırada yer alan video, konu anlatımı içermekte olup, belirgin bir kapanış sunmaksızın sonlandırılmıştır. Ayrıca, eğitmen videoda yer almaktadır. Son sırada yer alan video ise örneklerle konu anlatımı yapmaktadır ve gelecek derste soru çözümü yapılacağına dair bilgi verilerek sonlandırılmıştır. Eğitmen bu videoda da yer almaktadır. Videoların içerik yapısı, video kapanışı ve eğitmenin videoda olup olmadığına yönelik Tablo 5'te sunulan diğer bulgular aşağıdaki gibidir:

- Videoların büyük bir kısmı konu anlatımı üzerine yoğunlaşmıştır (V1, V2, V3, V4, V5, V6, V8, V9, V10). Sayısal örneklerle desteklenmiş konu anlatımları (V3) ve soru çözümü videoları (V7) daha az sayıdadır.
- Videoların kapanışları çeşitlilik göstermektedir. Belirgin bir kapanış sunmayan videolar (V1, V8) bulunmaktadır. Öğretici ve öğrenci etkileşimiyle sonlandırılan videolar (V2, V3, V6), kapanışa yönelik konuşmalarla bitirilen videolar (V5, V7, V9) mevcuttur.
- Eğitmenin fiziksel olarak videoda bulunduğu videolar (V1, V2, V3, V6, V8, V10) mevcuttur. Eğitmenin videoda olmadığı videolar (V4, V5, V7, V9) da bulunmaktadır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Geleneksel öğretim anlayışında, öğretmen bilgiyi sınıf içinde belirli bir süre ve mantık sırasına göre sunarken, öğrencilerin bu bilgileri aynı anda kavraması ve not alması oldukça zor olabilir. Her öğrencinin öğrenme hızı ve kavrama yeteneği farklıdır; bu da sınıfta her öğrencinin konuyu aynı anda anlamasını neredeyse imkansız hale getirir. Kimi öğrenciler bilgiyi hızlıca kavrarken, diğerleri daha fazla zamana ve tekrar etmeye ihtiyaç duyabilir. Bu durumda not alma süreci, öğrencilerin dersten tam anlamıyla faydalanmalarını zorlaştırabilir.

YouTube, öğrencilere videoları istedikleri zaman durdurup geri sararak dersin temposunu kendi ihtiyaçlarına göre ayarlayabilmesiyle büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca, sınıfta tek bir öğretmenin sunduğu bilgi yerine, YouTube'da farklı eğitmenlerin farklı anlatım tarzlarıyla sunulan derslere erişim sağlanabilir. Bu, öğrencilerin kendilerine en uygun anlatımı bulmalarını ve konuları daha iyi kavramalarını sağlamaktadır. Aynı zamanda fiziki olarak da rahatlık sunmaktadır. Nitekim öğrenciler dersleri istedikleri yerde, kendi rahat ortamlarında takip ederek öğrenim süreçlerini daha esnek hale getirebilirler.

Denetim alanına yönelik dersler, sadece akademik bir içerik olmanın ötesinde, başlı başına bir meslek öğrenimi olarak öne çıkmaktadır. Özellikle lisans eğitiminde denetim derslerine katılamayan, katılsa da bilgileri unutan ve mezuniyet sonrası mesleki sınavlara hazırlanan

öğrenciler için YouTube'un sunduğu kaliteli dersler büyük önem taşır. Ayrıca dershane hizmeti alacak maddi gücü olmayan veya bulunduğu yerde bu tür bir hizmete erişimi olmayan öğrenciler, YouTube'daki içeriklerle sınav hazırlıklarını yapabilirler. Bu bağlamda, YouTube'daki denetim derslerinin kalitesi ve etkinliği, öğrenciler için önemli bir öğrenme aracı haline gelmiştir. Web incelemesi ve gözlem yöntemine dayanarak yapılan bu çalışmada, görüntülenme sayısına göre sıralanan örneklem bazında denetim alanına ait videolar incelenmiştir. İlk olarak, görüntülenme sayısına göre en yüksek sırada yer alan birinci video ile en düşük sırada yer alan onuncu videonun bulguları ele alınacaktır. Ardından, dikkat çeken diğer bulgular değerlendirilecektir.

"SMMM Staja Giriş Denetim Konu Anlatımı" videosu, 2016"da yayımlanmıştır. Yüksek izlenme ve beğeni oranlarıyla sınav hazırlığı yapanlar için önemli bir kaynak haline gelmiştir. 100.000'in üzerinde izlenme sayısına ulaşmasının nedenlerinden biri, videonun en eski video olması ve uzun süredir erişilebilir olmasıdır. Bu durum, videonun geniş bir izleyici kitlesine hitap etmesini sağlamıştır. Videoya yapılan yorumlar incelendiğinde, **anlatımın güzel ve anlaşılır olduğuna yönelik** olumlu yorumların yanı sıra, içeriğin yetersiz olduğu ve beklentiyi karşılamadığına dair eleştiriler de bulunmaktadır. Ayrıca, videonun devamını merak eden ve daha fazla bilgiye ihtiyaç duyan izleyicilerin soru içerikli yorumları da dikkat çekmektedir. Bu geri bildirimler doğrultusunda, videonun içerik derinliğini artırarak ve devam videoları sunarak izleyici beklentileri daha iyi karşılanabilir. Buna ek olarak, video belirgin bir kapanış sunmaksızın sonlandırılmıştır. Bu durum, izleyicilerde tamamlanmamış bir izlenim bırakabilir. Daha net bir kapanış, öğrenme sürecini daha tatmin edici hale getirebilir.

Araştırmada bulunan sonuca benzer olarak Gross vd., (2023) sınavlara yönelik hazırlık videolarının uzun ya da kısa olmasının öğrenciler üzerindeki etkisinin anlamlı bir fark yaratmadığını belirtmiştir. Hamid ve El Samad, (2015) ise sınav hazırlığı gibi özel durumlarda daha uzun videoların öğrenci ilgisini çekebileceğini vurgulamıştır. Ancak farklı olarak, yapılan başka çalışmalarda, kısa videoların (5-10 dakika) daha yüksek öğrenci katılımı ve memnuniyet sağladığı, uzun videolara göre daha fazla izleyici çektiği bulunmuştur (Guo, Kim ve Rubin, 2014; Manasrah, Masoud, ve Jaradat, 2021). "SMMM Staja Giriş Denetim Konu Anlatımı" videosu, sınava yönelik uzun bir içerik sunmaktadır. Yapılan bu çalışmada, uzun videoların da kısa videolar kadar etkili olabileceği saptanmıştır. Bu sonuç, videonun içeriğinin sınav hazırlığına katkısı ve izleyici kitlesinin ihtiyaçlarına hitap etmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla, sınava yönelik videoların uzun olması, izlenme oranlarını her zaman olumsuz etkilemeyebilir.

"KGK Bağımsız Denetçilik Hazırlık) DENETİM Dersi Online Eğitim" videosu, ilk on sıralamadaki en düşük izlenme oranına sahip videodur. Bu kapsamda geliştirilebilecek birkaç önemli alan bulunmaktadır. İlk olarak, **çözünürlüğün 480P** olması izleyici deneyimini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Nitekim; Yang, Zhao, ve Zhu **(2022)** çalışmasında, yüksek çözünürlüğün öğrenme açısından daha avantajlı olduğunu ve düşük çözünürlüğün öğrenme

verimliliğini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Benzer şekilde, **Cámara vd., (2019)** en az 720p çözünürlüğün izleyici memnuniyeti için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle, videonun görüntü kalitesinin artırılması, izlenme düzeyini ve öğrenme sürecini olumlu yönde etkileyebilir. İkinci olarak, videonun herhangi bir yorum almaması nedeniyle videonun izlenme oranlarını olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bu kapsamda videonun **kapanışında ek materyaller veya kaynak önerilmesi**, izleyicilerin konuyu daha derinlemesine öğrenmelerine yardımcı olabilir ve videonun genel değerini artırabilir.

Araştırmada dikkat çeken diğer bulgulara yönelik değerlendirmeler aşağıdaki gibidir:

- **Video Süresi ve İzleyici Katılımı:** İncelenen videolar arasında, ilk 10 sıralamasındaki dört video bir saatten uzun süreye sahiptir. Bu videoların uzun olmasına rağmen izlenme oranlarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, dikkat çeken bulgulardan biri, ilgili dört videodan üçüne gelen izleyici yorumlarında öğrencilerin "Devamı yok mu?" veya "Dersin diğer bölümleri ne zaman gelecek?" gibi sorular sorulduğunun tespit edilmesidir. Videoların genel olarak sınav hazırlığı içerdiği göz önüne alındığında, izleyicilerin video süresinden çok, konunun eksiksiz işlenip işlenmediğine odaklandıkları görülmektedir.
- **Eğitmen Varlığı:** Eğitmenin videolarda genel olarak yer aldığı ve bu videoların daha fazla izleyici etkileşimi ve olumlu geri bildirim aldığı gözlemlenmiştir. Özellikle, ilk 3 videoda eğitmenlerin aktif olarak yer alması, bu videoların izleyiciler tarafından daha fazla tercih edilmesine katkı sağlamış olabilir. Wang ve Antonenko (2017) çalışmasında, eğitmenlerin videolarda aktif olarak bulunmasının izleyici dikkatini ve memnuniyetini artırdığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgu, eğitmenin varlığının videonun izlenme oranları ve izleyici memnuniyeti üzerinde kritik bir rol oynadığını desteklemektedir.
- **İzleyicilerle Etkileşimler:** Genel olarak, videoların büyük çoğunluğu olumlu yorumlar almıştır. Olumlu yorumlar genellikle eğitmenlerin öğretim kalitesi, eğitimlerin ücretsiz olmasına duyulan memnuniyet ve derslerin devamına yönelik talepler üzerine olduğu görülmektedir. Olumsuz yorumlar ise daha çok video kalitesi, içerik yetersizliği ve bazı videoların gizlenmesi konularında yoğunlaşmıştır. Örneğin, "Denetim Ders 1" ve "Denetim (Denetim Riski ve Bileşenleri)" videoları aynı eğitmen tarafından aynı yıl yayımlanmıştır. İlk video düşük çözünürlükte (360P) olmasına rağmen olumlu geri dönüşler almıştır. Ancak izleyiciler, yorumlarda notların net görünmediğini eleştirmiştir. Eğitmen, bu geri bildirimleri dikkate alarak ikinci videosunda çözünürlüğü 1080P'ye yükseltmiştir. "Denetim (Denetim Riski ve Bileşenleri)" videosunda görüntü kalitesinin iyileştirilmesi ve eğitmenin izleyici yorumlarına daha aktif yanıt vermesi, izleyici memnuniyetini olumlu yönde etkilediği ve dersin anlaşılmasını kolaylaştırdığı söylenebilmektedir.

Araştırmanın yalnızca en popüler 10 video üzerinden yapılması, bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Bu durum, daha az izlenen fakat potansiyel olarak önemli içgörüler sunabilecek videoların göz ardı edilmesine neden olabilir. Ayrıca, sadece YouTube platformu üzerinden veri toplanmış olması, diğer çevrimiçi eğitim platformlarının dinamiklerini ve kullanıcı davranışlarını kapsam dışı bırakmıştır. Gelecek çalışmalarda daha geniş bir video havuzunun incelenmesi, farklı platformların karşılaştırılması ve izleyici memnuniyetinin daha derinlemesine analiz edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Amalia, L. (2022). Evaluation of Implementing the Video in University for Online Learning Amid Covid-19 Pandemic. *AL-ISHLAH: Jurnal Pendidikan*, *14*(2), 1037-1044.

Anderson, T., Rourke, L., Garrison, D. R., & Archer, W. (2001). Assessing teaching presence in a computer conferencing context. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 5(2), 1-17.

Arens, A. A., Elder, R. J., & Beasley, M. S. (2012). *Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach*. Pearson.

Burke, S., & Snyder, S. (2008). YouTube: An innovative learning resource for college health education courses. *International Electronic Journal of Health Education*, 11, 39-46

Buzzetto-More, N. (2015). Student attitudes towards the integration of YouTube in online, hybrid, and web-assisted courses: An examination of the impact of course modality on perception. *Journal of Online Learning and Teaching*, 11(1), 55.

Cámara, M., Díaz, C., Casal, J., Ruano, J., & García, N. (2019). Perceptually equivalent resolution in handheld devices for streaming bandwidth saving. *IEEE Signal Processing Letters*, 26(8), 878-882.

Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2016). E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning. John Wiley & Sons.

Ektik, D., & Ünkaya, G. (2023). Muhasebe eğitiminde temel kavramların algılanmasında yaşanan zorluklar: Yüz Yüze Eğitim-Çevrimiçi Eğitim Karşılaştırması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 97, 1-12.

Erragcha, N., & Babay, H. (2023). Perceived quality and satisfaction with e-Learning during COVID-19: Moderating role of co-production. *International Journal of Information and Education Technology*, *13*(1), 64-72.

Gross, R., Ghaltakhchyan, N., Nanney, E., Jackson, T., Wiesen, C., Mihas, P., Persky, A., Frazier-Bowers, S., & Jacox, L. (2023). *Evaluating video-based lectures on YouTube for dental education*. Orthodontics & craniofacial research.

Guo, P. J., Kim, J., & Rubin, R. (2014). How video production affects student engagement: An empirical study of MOOC videos. *Proceedings of the First ACM Conference on Learning@ Scale Conference*, 41-50.

Hamid, O. H., & El Samad, A. (2015). *The blurred line between "Long" and "Short": How the length of video lectures affects the viewing behavior of e-learners. Computer Engineering and Intelligent Systems*, 6, 32-37.

Kay, R. H. (2012). Exploring the use of video podcasts in education: A comprehensive review of the literature. *Computers in Human Behavior*, 28(3), 820-831.

Laurillard, D. (2013). *Rethinking university teaching: A conversational framework for the effective use of learning technologies*. Routledge.

Manasrah, A., Masoud, M., & Jaradat, Y. (2021). Short videos, or long videos? A study on the ideal video length in online learning. In *2021 international conference on information technology (ICIT)* (366-370). IEEE.

Mayer, R. E. (2014). *The Cambridge handbook of multimedia learning*. Cambridge University Press.

McCarthy, M., Kusaila, M., & Grasso, L. (2019). Intermediate accounting and auditing: Does course delivery mode impact student performance?. *Journal of Accounting Education,* 46, 26-42.

Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2010). *Evaluation of evidence-based practices in online learning: A meta-analysis and review of online learning studies.* US Department of Education

Messier, W. F., Glover, S. M., & Prawitt, D. F. (2016). *Auditing & assurance services: A systematic approach*. McGraw-Hill Education.

Mihret, D., Abayadeera, N., Watty, K., & McKay, J. (2017). Teaching auditing using cases in an online learning environment: The role of ePortfolio assessment. *Accounting Education*, 26, 335-357.

Muller, D. A. (2008). *Designing effective multimedia for physics education*. University of Sydney.

Özbek, A. (2023). Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin E-Muhasebe Çevrimiçi Öğrenmeye Yönelik Algılarının, Uzaktan Eğitim Memnuniyetleri Üzerine Etkisi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*. 4(58), 3199-3214.

Pal, D., Vanijja, V., & Patra, S. (2020, July). Online learning during COVID-19: Students' perception of multimedia quality. In *Proceedings of the 11th international conference on advances in information technology* (1-6).

Salmon, G. (2004). *E-moderating: The key to teaching and learning online* (2. Baskı). RoutledgeFalmer

Seow, P., & Pan, G. S. C. (2018). Teaching internal control using a student-generated video project. *e-Journal of Business Education and Scholarship of Teaching, 12*(2), 64-72

Şahin, S., & Çoban, M. (2020). Türkiye'de çevrimiçi öğrenme platformlarının etkinliği üzerine bir çalışma. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 14(5), 88-97.

Şeker, Y. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim sistemi ve uzaktan muhasebe öğretimine ilişkin öğrencilerin görüşleri üzerine bir araştırma. Ş. Karabulut (Ed.), *Muhasebe konularında bilimsel yaklaşım ve araştırmalar* içinde (345-375). Gazi Kitabevi.

Wang, J., & Antonenko, P. (2017). Instructor presence in instructional video: Effects on visual attention, recall, and perceived learning. *Computers in Human Behavior*, 71, 79-89.

Windyastuti, W., & Budi, I. (2021). Effectiveness of Online Learning in Auditing Course. *RSF Conference Series: Business, Management and Social Sciences*.

Yang, J., Zhao, H., & Zhu, L. (2022). Impacts of video clarity on learning efficiency in online education. *Journal of Educational Technology & Society*, 25(3), 145-156.

Yılmaz, M., & Göksu, B. (2018). Çevrimiçi öğrenme materyallerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi,* 7(2), 56-70.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KAMPÜS HİZMETLERİNE İLİŞKİN ALGILARI: UŞAK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ[1]

UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTIONS OF SUSTAINABLE CAMPUS SERVICES: THE CASE OF UŞAK UNIVERSITY[**]

Ebrar Naz Aydın
Öğrenci, Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Student, Uşak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration

Fulya Akyıldız
Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Assoc. Prof., Uşak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration
ORCID ID: 0000-0003-3937-036X

ÖZET

Üniversitelerin ve genç kuşakların, sürdürülebilir kalkınma ve Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), özellikle 4, 6, 9 ve 11. maddeleri açısından önemli bir rolü bulunmaktadır. Türkiye'nin On İkinci Ulusal Kalkınma Planı da üniversitelerin bölgesel ve ulusal kalkınmaya olan katkısını vurgulamaktadır. Dolayısıyla hem küresel hem de ulusal planlar, üniversiteleri sürdürülebilirliğin sağlanmasında merkezi bir konuma yerleştirmiştir. Bu doğrultuda, birçok üniversite sürdürülebilir kalkınmayı misyon ve vizyonlarında, hedef ve amaçlarında benimsemiştir.

Yükseköğretimde sürdürülebilirlikle ilgili çeşitli çalışmalar mevcut olsa da özellikle üniversite öğrencilerinin sürdürülebilir kampüs hizmetleri algılarına odaklanan araştırmalar sınırlıdır. Bu çalışma, literatürdeki bu boşluğu ele almayı ve yeni bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temel hedefi, üniversite öğrencilerinin algılarını değerlendirerek, sürdürülebilir kampüs hizmetlerinin yetersiz olduğu veya öğrencilerin beklentilerini karşılamadığı alanları belirlemektir. Keşfedici bir saha araştırması olan bu çalışmada, "Uşak Üniversitesi öğrencilerinin sürdürülebilir kampüs hizmetlerine ilişkin algıları nelerdir?" araşırma sorusuna, Özdemir ve diğerleri (2020) tarafından geliştirilen ölçek kullanılarak cevap aranmış ve toplanan nicel veriler SPSS 26 programı ile analiz edilmiştir.

[1] Bu çalışma, TÜBİTAK–2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Desteği Programı kapsamında deseklenmektedir.
[**] This study is supported within the scope of the TUBITAK–2209-A University Students Research Projects Support Program.

Öğrencilerin sürdürülebilir kampüs hizmetlerine ilişkin algılarını değerlendirerek elde edilen bilgiler, onların sürdürülebilirliğe dair tutum ve davranışlarını anlamaya yardımcı olacaktır. Bu bulgular, sürdürülebilir uygulamaları teşvik etme ve üniversitede sürdürülebilirliğin önemi konusunda farkındalık yaratma adına önemli bir kaynak oluşturacaktır. Ayrıca, mevcut sürdürülebilir kampüs hizmetlerini iyileştirmek veya öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerine uygun yeni hizmetler geliştirmek için de bir temel sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kampüs, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), Uşak Üniversitesi, Öğrenci

ABSTRACT

Universities and their students play a crucial role in achieving sustainable development (SD) and meeting the United Nations 2030 Sustainable Development Goals (SDGs), particularly Goals 4, 6, 9, and 11. Turkey's Twelfth National Development Plan emphasizes the importance of universities in contributing to regional and national development. Consequently, both global and national frameworks have positioned universities at the forefront of sustainability efforts, leading many institutions to incorporate sustainable development within their missions, visions, goals, and objectives.

While there has been research on sustainability in higher education, there is a scarcity of studies specifically examining university students' perceptions of sustainable campus services. This research aims to address this gap and provide a fresh perspective. The primary objective is to assess university students' perceptions, identify shortcomings in sustainable campus services, and uncover areas where expectations are not being met. The central research question for this exploratory field study is: "What are the perceptions of Uşak University students regarding sustainable campus services?" Insights into this question were gathered using the scale developed by Ozdemir et al. (2020), and the quantitative data collected were analyzed using the SPSS 26 program.

By evaluating students' perceptions of sustainable campus services, the findings will shed light on their attitudes and behaviors related to sustainability. This information will be instrumental in promoting sustainable practices and increasing awareness of sustainability's significance at the university. Moreover, the results will provide a foundation for enhancing existing sustainable campus services or developing new services that align with the needs and expectations of students.

Keywords: Sustainable Campus, Sustainable Development (SD), Sustainable Development Goals (SDG), Uşak University, Student.

BANKA ÇALIŞANLARININ KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN GÖSTERDİĞİ FARKLILIKLARIN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE DIFFERENCES IN THE DARK TRIAD PERSONALITY TRAITS OF BANK EMPLOYEES IN TERMS OF DEMOGRAPHIC VARIABLES

Nesrin AKSU
Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı
PhD Student, Van Yuzuncu Yil University, Department of Business Administration,
ORCID ID: 0000-0002-7135-6077

Mehmet Sadık ÇOBAN
Dr. Öğretim Üyesi Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Gevaş MYO, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü
Assistant Professor, Van Yuzuncu Yil University, Gevas Vocational School, Department of Banking and Insurance
ORCID ID: 0000-0002-6903-3893

Abdulkadir GÜMÜŞ
Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr. Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Management and Organization
ORCID ID: 0000-0002-6069-8776

ÖZET

Bu çalışmanın amacı karanlık üçlü kişilik özelliklerinin boyutlarından olan makyavelizm, narsisizm ve psikopati'nin demografik faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. Çalışmanın örneklemini Van ilinde mevduat ve katılım bankacılığı alanında farklı banka şubelerinde istihdam edilen 251 kişi oluşturmaktadır. ''Karanlık Üçlü Kişilik Ölçeği'' veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Anket yöntemi ile elde edilen veri SPSS 25 paket programı ile analiz edilmiştir. Çalışmada geçerlilik analizi, güvenilirlik analizi, faktör analizi, normallik testi, T Testi ile ANOVA analizleri yapılmıştır. ANOVA sonucunda ulaşılan farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirleyebilmek için Tukey çoklu karşılaştırma testinden faydalanılmıştır. Çalışma sonucunda karanlık üçlü alt boyutları ile çalışanların medeni durumu, yaşı ve öğrenim durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Buna karşın makyavelizm ve narsisizm boyutlarının cinsiyet, gelir durumu, görev unvanı ve çalışma süresine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Nitekim makyavelizm ve narsisizm boyutlarının hem kadın hem erkek için anlamlı bir şekilde farklılaştığı, psikopati boyutunda ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre makyavelizm ve narsisizm düzeylerinin erkeklerde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Gelir

durumuna ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında çalışanların makyavelizm ve narsisizm boyutlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı, psikopati boyutunda ise gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Ayrıca banka faaliyet türüne göre de narsisizm ve psikopati boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Dolayısıyla özel mevduat bankalarında çalışanların kamu mevduat bankalarında çalışanlara göre ön planda olma, beğenilme ve takdir görme arzusunun daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda çalışma süresi arttıkça olumsuz kişilik özellikleri olarak nitelendirilen makyavelizm, narsisizm ve psikopati davranış özelliklerinin daha fazla ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karanlık üçlü, Narsisizm, Makyavelizm, Psikopati, Bankacılık Sektörü.

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal whether machiavellianism, narcissism and psychopathy, which are the dimensions of the dark triad personality traits, differ according to demographic factors. The sample of the study consists of 251 people working in different bank branches in the field of deposit and participation banking in Van province. "Dark Triad Personality Scale" was used as a data collection tool. The data obtained through the survey method was analyzed with the SPSS 25 package program. Validity analysis, reliability analysis, factor analysis, normality test, T Test and ANOVA analyzes were performed in the study. Tukey's multiple comparison test was used to determine which groups caused the differences obtained as a result of ANOVA. As a result of the study, no significant difference was detected between the dark triad sub-dimensions and the marital status, age and education level of the employees. Despite this, it is seen that the dimensions of Machiavellianism and narcissism differ significantly according to gender, income level, job title and working time. In fact, it was found that the dimensions of Machiavellianism and Narcissism differed significantly for both men and women, and there was no significant difference in the dimension of psychopathy according to gender. Accordingly, it was found that the levels of Machiavellianism and Narcissism were higher in men. Likewise, it was determined that the psychopathy dimension differed significantly according to job title and working period. In addition, a significant difference was detected in the narcissism and psychopathy dimensions according to the type of bank activity. Therefore, it has been determined that employees working in private deposit banks have a greater desire to be in the foreground, to be liked and to be appreciated than employees working in public deposit banks. At the same time, it has been determined that as the working period increases, the negative personality traits such as Machiavellianism, narcissism and psychopathy become more evident.

Keywords: Dark Triad, Narcissism, Machiavellianism, Psychopathy, Banking Sector.

İMALAT SANAYİİNDE ENERJİ-SERMAYE ARASINDAKİ İKAME ESNEKLİĞİ ANALİZİ

ANALYSIS OF THE ELASTICITY OF SUBSTITUTION BETWEEN ENERGY AND CAPITAL IN THE MANUFACTURING INDUSTRY

Yağmur Tuçe AKYILDIZ
Doktora Adayı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngilizce İktisat Anabilim Dalı
PhD Candidate, Dokuz Eylul University, Graduate School of Social Sciences, Department of Economics(English)
ORCID ID: 0000-0002-6962-9785

ÖZET

Bu çalışmanın amacı farklı imalat sanayii alt sektörlerinde enerji ve sermaye girdileri arasındaki ikame-tamamlayıcılık ilişkisini incelemektir. Bu kapsamda enerji-sermaye ilişkisi 14 OECD ülkesindeki NACE Rev.2'ye göre sınıflandırılan 11 imalat sanayii alt sektörünün 1995-2016 yılları arasını kapsayan maddi ve maddi olmayan sermaye stoğu, enerji, iş gücü ile üretim miktarını içeren panel veri seti kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada enerji-sermaye ilişkisi üç girdili (enerji, sermaye, iş gücü) translog üretim fonksiyonuyla Ridge Regresyon Analizi kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre tüm panelde enerji ile sermaye arasındaki ikame esnekliği 1.043 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla analiz edilen OECD ülkelerinin imalat sanayii sektörlerinde enerji ve sermaye arasında sınırlı da olsa ikame ilişkisi bulunmaktadır. Sektörel bazda yapılan analiz sonuçlarına göre enerji ve sermaye arasındaki ikame ilişkisi 11 imalat sanayii alt sektörü için de 1'in biraz üzerinde (1.026 ile 1.039 aralığında) çıkmıştır. Sektörler arasında en yüksek ikame esnekliği C27 sektöründe (1.0395) görülürken en düşük ikame esnekliği ise C19 sektöründe (1.0267) görülmektedir. Sonuç olarak 11 imalat sanayii alt sektöründe sermaye ve enerji arasındaki ikame ilişkisinin gücü sektörler arasında değişiklik göstermektedir. Ayrıca çalışmada sermaye girdisini maddi ve maddi olmayan sermaye olarak ayırarak imalat sanayii alt sektörleri için bu iki sermaye türünün enerji ile olan ikame ilişkileri daha derinlemesine analiz edilmiştir. Dört faktörlü (maddi sermaye, maddi olmayan sermaye, enerji, iş gücü) translog üretim fonksiyonu Ridge Regresyon Analizi kullanılarak incelendiğinde elde edilen bulgular maddi olmayan sermaye ile enerji arasındaki ikame esnekliğinin 1'in üzerinde (1.076 ile 1.135 aralığında) olduğunu gösterir. Maddi sermaye ile enerji arasındaki ikame esnekliği ise biraz daha düşük olmakla birlikte yine 1'in üzerindedir (1.024 ile 1.033 aralığında). Maddi olmayan sermaye ile enerji arasındaki daha yüksek ikame esnekliği, bilgi birikimi ve teknolojiye yatırımın yeni makine gibi maddi sermaye yatırımlarından daha verimli olduğunu ve sürdürülebilirlik için uzun vadeli çözüm sunduğunu gösterir.

Anahtar Kelimeler: Enerji-Sermaye İlişkisi, İkame Esnekliği, Sermaye Yatırımları, OECD İmalat Sanayii.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the substitution-complementarity relationship between energy and capital inputs in different manufacturing industry sub-sectors. The energy-capital relationship is analyzed using a panel data set that includes tangible and intangible capital stock, energy, labor and output level of 11 manufacturing industry sub-sectors classified according to NACE Rev.2 in 14 OECD countries for the period 1995-2016. The relationship is examined using Ridge Regression Analysis with a three-input (energy, capital, labor) translog production function. According to the results obtained, the substitution elasticity between energy and capital for the entire panel is 1.043. Therefore, there is a limited substitution relationship between energy and capital in the OECD manufacturing sectors analyzed. Sectoral analysis results indicate that the substitution relationship between energy and capital is slightly above 1 for all 11 manufacturing industry sub-sectors (ranging from 1.026 to 1.039). The highest substitution elasticity is observed in C27 (1.0395), while the lowest is in C19 (1.0267). As a result, the strength of the substitution relationship between capital and energy varies across these sub-sectors. Additionally, by separating capital into tangible and intangible forms, this study offers a deeper analysis of the substitution relationships between these types of capital and energy. Using four-input (tangible capital, intangible capital, energy, labor) translog production function with Ridge Regression Analysis, findings show the substitution elasticity between intangible capital and energy is above 1 (ranging from 1.076 to 1.135). Although the substitution elasticity between tangible capital and energy is slightly lower, it is still above 1 (ranging from 1.024 and 1.033). The higher substitution elasticity between intangible capital and energy suggests that investments in knowledge and technology are more efficient than investments in tangible capital and offer long-term solution for sustainability.

Keywords: Energy-Capital Relationship, Substitution Elasticity, Capital Investments, OECD Manufacturing Industry.

DÜRTME'NİN SAĞLIK UYGULAMALARINDAKİ ÖNEMİ: BİBLİYOMETRİK ANALİZ İLE BİR UYGULAMA

THE IMPORTANCE OF "NUDGE" IN HEALTHCARE APPLICATIONS: AN APPLICATION WITH BIBLIOMETRIC ANALYSIS

Duygu Tulan Tohumcu
Doktora öğrencisi, Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi, İktisat Anabilim Dalı
PhD student, Erzurum Technical University, Faculty Of Economics And Administrative Sciences, Department of Economics
ORCID ID: 0009-0002-1181-9225

Kadir İnan
Doktora öğrencisi, Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi, İktisat Anabilim Dalı
PhD student, Erzurum Technical University, Faculty Of Economics And Administrative Sciences, Department of Economics
ORCID ID: 0000-0002-6872-0798

ÖZET

İnsanların sağlıkla ilgili kararları nasıl aldıklarını anlamak, ülkelerdeki sağlık sonuçlarını açıklamak ve küresel sağlıkta öne çıkan zorluklara çözüm geliştirmek oldukça önemlidir. Bireyler ve toplumlar hatta karar alıcılar her zaman en faydalı seçimi yapamayabilirler. Thaler ve Sunstein tarafından geliştirilen Dürtme Teorisi seçeneklerin yasaklanmasına karşı çıkan ve davranış değişikliği temelinde yapılandırılan bir teoridir. Bu teori ile insanlar doğru olana yönlendirilmiştir ve dürtme kavramı ile birlikte hem bireylerin hem de toplumun tercihleri olumlu yönde etkilenebilir ve yönlendirilebilir. Bu çalışmanın amacı Dürtme Teorisi'nin sağlık alanındaki uygulamalarındaki önemi ve popülerliğini belirlemek, literatürde bu konuyla alakalı yapılan çalışmaların analizini yapmaktır. Konuyla ilgili 28.05.2024 tarihi itibariyle "nudge and health" arama terimi kullanılmış ve Web of Science (WoS) veri tabanından 1995-2023 yıllarını kapsayan (n=1120) makalelere ulaşılmıştır. Veri analizi için R programı seçilmiş ve elde edilen veriler R Studio yardımıyla görselleştirilmiştir. Tematik Map görselleştirme yönteminin sonuçlarına göre konuyla alakalı en temel çalışma alanları; "mental health-akıl sağlığı", "covid-pandemic- covid-pandemi", "electronic health- elektronik sağlık", "mixed method- karışık methot", "health record-sağlık kaydı", "influenza vacciation- influenza aşısı", "choice architecture-seçim mimarisi", "food choices-besin tercihleri", "social marketing-sosyal pazarlama"dır. Ayrıca konuyla alakalı gelişimini sürdüren kavramlar; "healtier choise- sağlık seçimleri", "health promotion-sağlık promosyonları", "systematic review-sitematik derleme", "randomized controlled- rastgele kontrol", "behavioral economics-Davranışsal İktisat", "physical activity-fiziksel aktivite", "clinical trial-klinik deneme", "randomized clinical-rastgele klinik çalışmaları"dır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Dürtme, Davranışsal İktisat, Bibliyometrik Analiz, Tematik Map

ABSTRACT

Understanding how people make health-related decisions is crucial for explaining health outcomes in countries and for developing solutions to key global health challenges. Individuals, societies and even policy makers do not always make the most beneficial decisions. Nudge theory, developed by Thaler and Sunstein, is a theory of behavior change that opposes the prohibition of options. Through this theory, people are encouraged to make the right choices and the concept of nudging can be used to positively influence and guide both individual and societal preferences. The aim of this study is to determine the importance and popularity of the applications of nudge theory in the health sector and to analyze the relevant literature. Using the search term "nudge and health"," a total of 1120 articles from the Web of Science (WoS) database from the years 1995to 2023 were retrieved by May 28, 2024. The program R was chosen for the data analysis, and the data obtained was visualized with the help of R Studio. According to the results of the Thematic Map visualization method, the main research areas related to the topic are: "mental health", "Covid pandemic"," "electronic health"," "mixed method"," "health record"," "flu vaccination"," "decision architecture"," "food choice" and "social marketing" Among the concepts that are evolving in this area are: "healthier choices"," "health promotion"," "systematic review"," "randomized controlled"," "behavioral economics"," "physical activity"," "clinical trial" and "randomized clinical trial"

Keywords: Health, Nudge, Behavioral Economics, Bibliometrics Analysis, Thematic Map

GİRİŞ

Neoklasik iktisatta ekonomik insan; “mevcut bilgilere tam ve ücretsiz erişebilen, mükemmel analiz becerisine sahip, şahsi çıkar gözetiminde ve optimal davranış ilkesine uygun davranan” şeklinde tanımlanmıştır. Bu durum tüketicinin fayda maksimizasyonu ve firmanın maliyet minimizasyonu/kar maksimizasyonu gibi tüm optimizasyon süreçleri için geçerlidir (Açıkalın, 2022:308). Ancak insan davranışlarını açıklamak sadece iktisat bilimiyle sınırlı değildir. İktisat’a ilaveten başka bilimlerden de faydalanmak gerekir. Çünkü insan sadece sistematik bir şekilde hareket etmez, hareketlerini inanç, tutum, güdü ve arzularıyla yönlendirir. Ayrıca yaş, cinsiyet, medeni durum gibi demografik faktörler de insan davranışlarını çeşitlendirmektedir. Kısaca insan yaşamı boyunca farklı etkenler sonucu değişen davranışlar sergileyebilmektedir (Yayar ve Karaca, 2019:2). Karmaşık olan insan davranışlarının açıklanabilmesi için iktisat ile psikoloji bilimi arasında bir bağ kurulmuş ve yeni akım iktisadın bir dalı olan Davranışsal İktisat doğmuştur (Mola, 2020:21).

Psikoloji ve iktisat arasında gerilim ve yakınlaşmanın gözlemlendiği aşamalardan sonra Davranışsal İktisat kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır. Alanın ilk öncü ismi “Ekonomik Davranışların Psikolojik Analizi” eseri ile George Katona olmuştur. Alana katkı sağlayan bir

diğer isim "sınırlı rasyonellik" kavramı ile bireylerin "homo economicus" olmadığı iddiasıyla Herbert Simon'dur (Aldemir ve Kaya, 2020:125). Simon'un 1955 yılında yayınladığı ve iktisatta kabul görmüş rasyonel birey ile ilgili düzeltmeler yaptığı "A Behavioral Model of Ration Choice" isimli esere göre bireylerin kendi bilgileri rasyonelliği sınırlamaktadır. Bu yüzden Simon rasyonellik kavramını sınırlı rasyonellik olarak belirtmeye başlamıştır (Simon, 1955:112-114). Simon'dan sonra birçok bilim insanı rasyonellik ile ilgili yapılan çalışmaları ele almış ve Davranışsal İktisat literatürde yer edinmeye başlamıştır (Mola, 2020:25).

Psikoloji öğretilerini iktisada entegre etmeyi başarabilmiş diğer önemli isimler ise Kahneman ve Tversky'dir. Onların katkıları ile iktisat literatürüne kazandırılan "Beklenti Teorisi", insan davranışının ardındaki gerçek motifleri büyük ölçüde açıklamaktadır. Teori, kişilerin risk ve belirsizlik altında bir karar verme durumunda akılcı davranışlar sergileyemediklerini ileri sürmekte; bunun sebeplerini kapsamlı bir biçimde açıklamaktadır (Kahneman ve Tversky, 1979).

Katano, Simon, Kahneman ve Tversky'dan sonra Davranışsal İktisatta ses getiren iki isim Richard Thaler ve Cass Sunstein'dir. Thaler ve Sustein, meşhur "Dürtme" adlı kitaplarında (2013:34-36) insanoğlunun iki tür düşünme tarzının olduğundan bahsederler. Bunlardan birincisi daha çok sezgisel olup olaylara adeta otomatik bir sistem gibi yaklaşmakta, diğeri ise ayakları daha çok yere basan, emniyetli bir düşünce sistemi olarak bahsedilmektedir. Birinci sistem olaylara daha içgüdüsel ve cesurca yaklaşmaktayken, ikincil sistem daha temkinli ve bilinçli hareketin söz konusu olduğu durumları kapsamaktadır. Thaler ve Sustein'e göre insanlar daha yoğun muhakeme ve analiz sürecini içeren ikincil sistemlerini kullanmayı çoğu zaman zahmetli buldukları için bazı kararlarını birincil sistemin etkisiyle almaktadır (Thaler ve Sustein: 2013:34-36). Bu da kişiyi haliyle yanlış kararlar almaya sürüklemektedir. Karar verirken başvurulan bazı bilişsel metotlar sistematik hatalara neden olup çeşitli eğilimlerin ve yanlılıkların doğmasına zemin hazırlamaktadır (Bilir, 2021:28). Özetle "Dürtme" iki kavramın birleştirilmesiyle oluşmuştur. Bunlardan ilki özgürlükçü paternalizm, ikincisi seçim mimarisidir. Özgürlükçü paternalist politikalarda insanlar istedikleri seçeneği yapmakta özgür olduğu gibi istedikleri zaman tercihlerinden vazgeçebilmektedir ve karar vericiler seçimlerinde tamamen serbesttir. Özgürlükçü paternalizm bir seçeneği yasaklamayıp dışlamadığı için oldukça zayıf, yumuşak ve fazla müdahaleci olmayan bir paternalizm türüdür (Thaler ve Sunstein, 2019: 16-17). İkinci kavram ise seçim mimarisidir. Karar vericilerin, tercihlerini yaparken içinde bulunduğu çevre seçim mimarisidir. Seçim mimarisi için küçük ve önemsiz görünen her şey önemlidir. Çünkü küçük ayrıntıların gücü, karar vericilerin dikkatlerini belirli bir ayrıntıya odaklayabilmelerinden doğmaktadır. Seçim mimarisini tasarlayanlar ise seçim mimarı olarak adlandırılır (Thaler ve Sunstein, 2019:13-15). Bu iki kavram uygulamada dürtmenin bir politika aracı olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Buradan yola çıkarak Thaler ve Sunstein Dürtme Teorisi'ni geliştirmişlerdir. Bu teori seçeneklerin yasaklanmasına karşı

çıkan ve davranış değişikliği temelinde yapılandırılan bir teoridir. Bu teori ile insanlar doğru olana yönlendirilmiştir. Thaler'ın ortaya atmış olduğu dürtme kavramı ile birlikte hem bireylerin hem de toplumun tercihlerini olumlu yönde etkileyebilir ve yönlendirebilir. (Thaler ve Sunstein, 2019:16-17).

Davranışsal İktisat'ın son yıllarda popülerliğinin artmasıyla birlikte, alan ile ilgili gerek teorik gerekse de uygulamalı çalışmaların sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Özellikle bireylerin kişisel tercihlerini sergiledikleri sağlık, finans, eğitim gibi alanlarda "dürtme" uygulanması oldukça kolay ve masrafı az bir etki doğurmaktadır. Bu çalışmada öncelikle Davranışsal İktisat ve sağlık arasındaki ilişki ele alınacak, daha sonra literatürde çeşitli ülkelerde sağlık alanında uygulanan dürtme yöntemleri örneklendirilecektir. Konuyla alakalı ilgili yazına ait literatür, "bibliyometrik analiz" ile incelenecektir.

Bibliyometrik analiz ile bilimsel alanda yaşanan gelişmelerin hangi yöne doğru evrildiğini, alanın dinamikleri ve yapısının nasıl olduğunu ve çeşitli filtrelemeler yolu ile en önemli çalışma alanlarının hangileri olduğunu ortaya koymak mümkündür. Bilimsel alanda yaşanan evrimi ele alan geleneksel yöntemler -meta analizi ve yapılandırılmış literatür araştırması- şüphesiz ki güçlü yöntemlerdir. Buna karşın, söz konusu yöntemlerde çok fazla zaman harcanmaktadır. Bundan dolayı analiz edilen araştırmalar oldukça sınırlıdır (Aria ve Cuccurullo, 2017). Diğer yandan, alanda yapılan önemli araştırmaların analize dâhil edilmemesi de güçlü bir olasılıktır. Bibliyometrik yöntemler sayesinde alanda devrim yaşanmış ve bu devrimle çok farklı bir bakış açısı oluşturulmuştur. Bu sayede araştırmacı mikro odaktan makro odağa doğru yönlenebilmiş ve araştırmacı alanın dinamiklerini daha geniş bir perspektifle inceleme olanağını elde etmiştir (Zupic, 2015:435 ve Demir ve Erigüç, 2018:97).

Çalışmayı özgün yapan unsur dürtme uygulamaları ile sağlık alanında hem bireylerin hem de toplumun tercihleri olumlu yönde etkilenebilir ve yönlendirebilir olması ve bu konunun -dürtme ile sağlık arasındaki ilişkinin- daha önce bibliyometrik analiz ile ele alınmamış olmasıdır.

DAVRANIŞSAL İKTİSAT VE SAĞLIK

Davranışsal İktisat, insan davranışı ve karar verme süreçlerine ilişkin iç görü sağlama yöntemiyle sağlık alanında popülerlik kazanmıştır.

Bireylerin davranışları sağlık sonuçları açısından önemli bir belirleyicidir. Bu nedenle, bireylerin sağlıkla ilgili kararları nasıl aldıklarını anlamak; sağlık sonuçlarını açıklamak ve küresel sağlıkta öne çıkan zorluklara çözüm geliştirmek için oldukça önemlidir. Bireyler her zaman kendileri için en faydalı seçimi yapamayabilirler; örneğin, sigara içebilirler veya kronik hastalığı olanlar tedavilerine uymayabilirler (Uğurlu ve Yardım, 2023:27). Literatür incelendiğinde multidisipliner çalışmaları bünyesinde barındıran Davranışsal İktisat sayesinde, bireylerin davranışları ve sağlık sonuçları arasındaki ilişkinin ele alındığı ve olumlu sonuçların elde edildiği görülecektir. Çünkü Davranışsal İktisat, diğer ekonomik modellerin açıklamakta

yetersiz kaldığı alanlarda, insan tutumunu analizlere dahil ederek başarılı analizler yapılmasına olanak sağlamaktadır (Açıkalın,2022:27). Ayrıca Davranışsal İktisat müdahaleleriyle sağlık alanında toplumsal düzeyde halk sağlığı uygulamalarının etkililiği artırılabilir (Uğurlu ve Yardım, 2023:27). İktisattaki bu yeni alan sağlık davranışlarının yalnızca bireysel seçimlerden değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve çevresel faktörlerden de etkilendiğini kabul eder. Araştırmacılar, sağlık kararlarının verildiği durumları inceleyerek sosyal normları, akran etkilerini ve davranışı şekillendiren yapısal faktörleri belirleyebilirler (Arslan Aras, 2024:100).

Karmaşık sağlık davranışlarını açıklamada gerek araştırmacılar gerekse politika yapıcılar, geleneksel ekonomik modellerin sınırlamalarının farkındadır ve sağlıkla ilgili zorlukları daha iyi anlamak ve ele almak için Davranışsal İktisat'a yönelmiştir. Örneğin Halpern ve arkadaşları (2017), sağlık sonuçlarını iyileştirme ve politika müdahalelerini bilgilendirmede bu alandan fazlasıyla yararlanıldığını vurgulamışlardır. Çalışmanın vardığı sonuca göre sağlıkta Davranışsal İktisat müdahalelerinin etkinliği, popülaritesinin artmasına katkıda bulunmuştur (Halpern, 2017:283).

Ruggeri'ye göre (2019) Davranışsal İktisat ve araçları, pek çok kamu politikasında kullanılmaktadır. Örneğin enerji kullanımında verimlilik, eğitim politikalarının düzenlenmesi, tütün ve alkol gibi zararlı maddelerin vergilendirilmesi ve aşılar gibi önleyici bakımın yaygınlaştırılmasında Davranışsal İktisat kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi Davranışsal İktisat'tan elde edilen bilgiler, eğitimden sağlığa geniş bir yelpazedeki alanlara destek sağlayabilir (Uğurlu ve Yardım, 2023:31).

Davranışsal İktisat ve alt alanı olan ve bireyin davranışlarını değiştirme, doğru olana yönlendirme görevini üstlenen Dürtme Teorisi'yle ulusal ve uluslararası pek çok girişimde bulunulmuş ve kamu politikaları tasarlanmıştır (Aldemir ve Kaya, 2020:124). Örneğin literatür incelendiğinde Covid 19 döneminde Davranışsal İktisat ilkelerinden oldukça yararlanılmıştır. Çerçeveleme, bilişsel önyargılar, varsayılan seçenekler, teşvik etme ve dürtmenin doğru kullanımıyla salgının yönünü pozitif şekilde değiştirebileceği görülmektedir (Arslan Aras, 2024:99). Saleska ve Choi (2021), Faure (2023), Haushofer ve Metcalf (2020) gibi Covid 19'la alakalı çalışma yapan araştırmacılar bireyin davranışlarını değiştirme, bireyi doğru olana yönlendirmeyle alakalı çalışmalar yapmışlardır. Saleska ve Choi (2021) doğrulama yanlılığı (kişilerin kendi inançlarını, düşüncelerini ve varsayımlarını destekleyen ya da teyit eden bilgileri kayırma, dikkate alma ve öne çıkarma eğilimi), olumsuzluk yanlılığı (olumsuz şeyleri olumlu şeylerden daha yoğun bir şekilde fark edilmesi ve hissedilmesi) ve iyimserlik yanlılığının (iyi şeylerin sizin için daha olası olduğuna ve kötü şeylerin sizin için daha az olası olduğuna inanmak) insanların kararları etkilemesini ele almıştır. Faure (2020), insanların Covid 19 salgını sırasında sergilediği temel davranışsal önyargıları incelenmiştir. Haushofer ve Metcalf (2020) ise salgın döneminde enfeksiyon yayılımını azaltmak için el yıkama gibi

önlemlerin teşvik edilmesinde bu alandan yararlanmıştır. Ülkemizde de Aldemir ve Kaya'nın 2020'de yaptığı çalışma Dürtme'nin Covid 19 döneminde olumlu etkiler yaptığını göstermiştir.

BAZI ÜLKELERDE SAĞLIKTA UYGULANAN DÜRTME YÖNTEMLERİ

Dürtme aracılığı ile insan davranışının istenilen yönde değişebildiğine dair örnek gözlemler özgürlükçü seçim mimarisi üzerine kurulabilecek olan kamu politikaları fikrini desteklemektedir (Thaler ve Sunsteiın, 2008). Bu alanlardan biri sağlıktır. Hatta dürtme politikalarının sağlık alanına uygulanabilirliği oldukça yüksektir. Organ bağışı, sağlık sigortası, tütün ve alkol kullanımının azaltılması, obezite, sağlıklı beslenme, gıda hijyeni, fiziksel aktivitenin artırılması, aile planlaması, malarya ve AİDS gibi bulaşıcı hastalıkların ve/veya bulaşıcı olmayan hastalıkların önlenmesi ve tedavisi, diyabet gibi hastalıkların komplikasyonlarının önlenmesi, tedaviye ve koruyucu tavsiyelere uyumunun artırılması dürtme uygulama alanlarına örnek verilebilir (Uğurlu ve Yardım, 2023:31).

Sustein'e göre yapılacak bir davranış ile ilgili ciddi riskler mevcutsa, özel veya genel bir uyarı dürtme seçeneğiyle ele alınabilir. Yazıların büyük, parlak renkli ve kalın puntolarla yazılması, insanların dikkatini çekmede etkili olabilecek müdahale yollarıdır (Sunstein, 2014). Türkiye'de sağlık hizmetleri alanında bu tür bir uygulamaya, sağlıkta kalite kapsamında uygulanan "Tanımlayıcı Figür" ler, "uyarıcı türde dürtme"nin güzel bir örneğini temsil etmektedir. Sarı yaprak (solunum izolasyonu), mavi çiçek (damlacık izolasyonu) ve kırmızı yıldız (temas izolasyonu) görselleri sağlık çalışanlarının dikkatini çekerek onları çeşitli risklerden korumayı amaçlamaktadır (SHGM Sağlıkta Kalite, Akreditasyon ve Çalışan Hakları Dairesi Başkanlığı, 2020:474).

Dürtme Uygulamaları pek çok ülkede kullanılan bir politika aracıdır ve bu araca yönelik ülkelerde bazı kurumlar oluşturulmuştur. Örneğin Türkiye'de Kasım 2017'de faaliyete geçen "Davranışsal Kamu Politikaları ve Yeni Nesil Teknolojiler Dairesi Başkanlığı" adı altında bir birim oluşturulmuştur. Bu birimde davranışsal içgörü müdahaleleri tasarlanmaktadır (TC Ticaret Bakanlığı, https://ihracat.ticaret.gov.tr/kurumsal/gorevlerimiz). Ayrıca 2012 yılında, "Beyaz Saray Sosyal ve Davranışsal İçgörü Ekibi (White House Social and Behavioral Insights Team)" adı altında ABD'de, 2015'te de Almanya ve Avusturya'da dürtme birimleri oluşturulmuştur (Aktaş ve Kaya, 2023:38). Ayrıca bu kurumlara Kanada'daki; Rotman Davranışsal İktisat Aksiyonu (BEAR), İngiltere'deki; Duke Üniversitesine bağlı Center for Advanced Hindsight, Princeton Üniversitesi'ndeki Kahneman-Treisman Davranış Bilimleri ve Kamu Politikaları Merkezi, Chicago Üniversitesi'ndeki Behavioral Insights and Parenting Lab gibi pek çok oluşumda örnek gösterilebilir (Şahin ve Tüllüce, 2023:262).

İngiltere'de Davranışsal İçgörüler Ekibi tarafından hazırlanan MINDSPACE ve EAST gibi davranış bilimi kavramlarına dayanan etkili dürtme müdahaleleri tasarlayan çerçeveler bulunmaktadır. Bu kısaltmalar; her harfin dürtmelerde kolayca uygulanabilecek bir kavrama

atıfta bulunduğu anımsatıcılardır. MINDSPACE kısaltması, Messenger (İleten), Incentives (Teşvikler), Normlar, Defaults (Varsayılan), Salience (Dikkat Çekme), Priming (İpuçları), Affect (Duygulanma), Commitment (Sözleşme) ve Ego (Benlik) kelimelerini temsil etmektedir. EAST ise bir davranışı teşvik etmek için onun Easy (Kolay), Attractive (Çekici), Social (Sosyal) ve Timely (Zamanında) olması gerektiğini vurgulamaktadır (Uğurlu ve Yardım, 2023:30).

Başta OECD olmak üzere, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası organizasyonlarda davranışsal içgörü ile ilgili çalışmalar yapmakta ve zaman zaman bu çalışmaları yayınlamaktadır (Özdemir, 2019:352).

Literatüre baktığımızda bazı ülkelerde uygulanan dürtme uygulamalarına şunlar örnek verilebilir: ABD'de grip aşılanma oranını artırmaya yönelik dürtme uygulamalarından yararlanılmıştır. Bu çalışmada, çalışanlarının grip aşılanma oranını artırmak isteyen bir firma, aşı yaptırmak için belirli bir zaman dilimi ayırmıştır. Kontrol grubu sadece ayrılan zamanda giderken deney grubunun bir kısmı aşı yaptırmaya istediği gün sorularak gitmesi sağlanmıştır. Deney grubunun diğer kısmına ise istediği günün yanı sıra istediği saat sorularak gitmesi sağlanmıştır. Araştırma sonucunda aşı yaptırmak istediği saat sorulan grubun aşılanma oranları anlamlı bir düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (Şahin ve Tüllüce, 2023:267).

Hollanda'da tren istasyonunda gerçekleştirilen bir çalışmada, klasik olarak uygulanan besinlerin yerini değiştirilmesi müdahalesine ek olarak, bu müdahalenin müşterilere açıklanmasının etkinliğini etkileyip etkilemeyeceği incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre dürtme uygulaması sadece davranış değişikliği yaratmaktan ziyade etik kaygıları da azaltmayı başarmıştır (Kroese vd., 2016). Hollanda'da yapılan bir diğer çalışmada, web tabanlı sanal bir süpermarkette yapılan deneyde sağlıklı beslenme modeline doğru yönelme konusu dürtme teorisi çerçevesinde ele alınmıştır. Gıda grupları (meyve ve sebzeler, tahıllar, süt ürünleri, protein ürünleri, yağlar, içecekler, atıştırmalıklar ve diğer gıdalar) üzerinde dürtme yöntemiyle sağlıklı ürünleri belirgin hale getirmiş, vergileri %25 artırmış ve/veya sübvansiyonları %25 indirmişlerdir. Bu uygulamaların tek başına ve birlikte etkilerini araştırmışlar, sağlıklı alımların (meyve ve sebzenin) %9 arttığı, sağlıksız alımların (tahıllar gibi) %30 azaldığı sonucuna varmışlardır.

Bazı ülkeler organ bağışını arttırmak için bireyleri otomatik organ bağış sistemine üye ederler. Bu sistemden ayrılmak için gerekli çabayı göstermekte gönüllü olmayan bireyler sisteme kayıtlarını devam ettirmektedirler. Bu uygulamanın yapıldığı ülkelerde organ bağış oranının arttığı görülmüştür. ABD bu ülkelerin başında gelmektedir. Ayrıca hükümetlerin yaptıkları diğer bir uygulama ise bireysel emeklilik uygulamasıdır. Ülkemizde de uygulanan bu sistemde işe yeni başlayan kişiler otomatik olarak bireysel emekliliğe kayıtlı sayılır ve her ay maaşlarından kesinti yapılır. Bu sistemden çıkmak istedikleri halde uğraşacak vakti

bulamayanlar veya nasıl çıkılacağını araştırmaya yeltenmeyenler bu sistemde kayıtlı olarak kalmaktadır. Böylece ülkelerdeki bireysel emeklilik oranları arttırılmıştır (Mola, 2023:56).

Ülkelerde bakanlıklar bünyesinde kurulan dürtme birimlerinin dışında diğer idari bölümlerde de dürtme uygulamalarına yer verilmiş ve bazı çalışmalar hayata geçirilmiştir. Örneğin ülkemizde Aydın ve Denizli illerinde belediyeler, üç boyutlu yaya geçidi projelerini dürtme çerçevesinde geliştirmiştir (Eryaşar ve Gönüllüoğlu, 2021:167)

YÖNTEM VE BULGULAR

Bibliyometrik Analizde Kullanılan Veri Tabanı Ve Bibliyometrik Analiz İçin İzlenen Adımlar

Veri toplama aşamasında, bibliyometrik verileri içeren veri tabanı seçildi ve belge seti filtrelendi. Konuyla ilgili 28.05.2024 tarihi itibariyle "nudge and health" arama terimi kullanıldı ve Clarivate tarafından yönetilen Web of Science (WoS) veri tabanından 1995-2023 yıllarını kapsayan (n=1120) makalelere ulaşıldı. Daha sonra veri analizi için bir veya daha fazla bibliyometrik veya istatistiksel yazılım araçlarından R programı seçildi ve elde edilen veriler R Studio yardımıyla görselleştirildi. Bu adımın sonuçlarına göre Tematik Map görselleştirme yönteminin uygulanacağına karar verildi ve sonuçlar yorumlandı. Konuyla alakalı en çok yayın yapan dergiler, yapılan yayınların yıllara göre değişimi, en çok yayın yapan yazarlar ve bu yazarların çalışmalarının yıllara göre değişimi, en çok kullanılan kelimeler ve yapılan yayınlardaki trend konular analiz edildi.

Bibliyometrik yöntemle geleneksel literatür incelemelerinin sınıflandırmasından farklı bir şekilde araştırılan alanın yapısı ortaya çıkarıldı.

İstatistiki Analiz

Bilimsel haritalamanın araştırma sorularından biri olan konunun veya araştırma alanının araştırma önceliğini veya kavramsal yapısını inceleme sorunu R studio programı kullanılarak Tematik Map analiziyle gerçekleştirildi. Tematik Map analizinde "Fields" kısmında "titles"; "text editing" kısmında ise "bigrams" seçildi.

Bibliyometrik analiz sonucu görselleştirmede kullanılan en temel araçlardan biri stratejik diyagramdır (Demir ve Erigüç, 2018:98). Stratejik diyagramda yatay eksen, elde edilen kümelerin merkeziliğini gösterirken dikey eksen kümelerin yoğunluğunu göstermektedir. Merkezilik ve yoğunluk kavramlarını Callon, Courtial ve Laville'nin 1991 yılında yaptıkları çalışmada kullanmışlardır. Bu kavramlar, seçilen her bir dönemde belirlenen her bir küme için ağ ölçümlerine olanak sağlamaktadır.

Merkezilik, bir ağın diğer ağlar ile etkileşim derecesini ölçer ve bu durum ağın dışsal uyumu olarak ifade edilir. Yoğunluk ise ağın iç gücünü ölçmektedir. Buna da ağın içsel uyumu denir. Diyagramın sağ üst bölümünde yer alan kümeler ele alınan dönemin en temel (motor) çalışma

alanlarına ait kümeleri göstermektedir. Diyagramın sağ alt bölümünde yer alan kümeler, ilgilenilen dönemde temel ve dönüşüm halinde bir başka anlatımla gelişimini sürdüren bölümlerden oluşmaktadır. Diyagramın sol alt bölümü, yeni yeni ortaya çıkan veya git gide azalma gösteren kümeleri gösterir. Sol üst bölüm ise üzerinde oldukça fazla çalışmanın bulunduğu ancak söz konusu çalışmaların diğer çalışmalardan izole bir durumda olduğu kümeleri göstermektedir. Dolayısıyla ele alınan dönemde hangi temalara ait bilimsel çalışmaların ön plana çıktığını anlamak için diyagramın sağ üst ve sağ alt bölümleri ile ilgilenmek gerekmektedir (Cobo vd.,2012).

BULGULAR

“Nudge and health” arama terimleriyle yapılan analizde konuyla alakalı ilk yayın 1995 yılında yapılmıştır.

“Nudge and health” arama terimleriyle yapılan analizde konuyla alakalı en çok yayın yapan yazar; 49 tane çalışmasıyla Patel MS’dir ve ilk yayınlarını 2017 yılında yapmıştır. Bu yazar 2021 yılında ise en az 15 yayın yapmıştır.

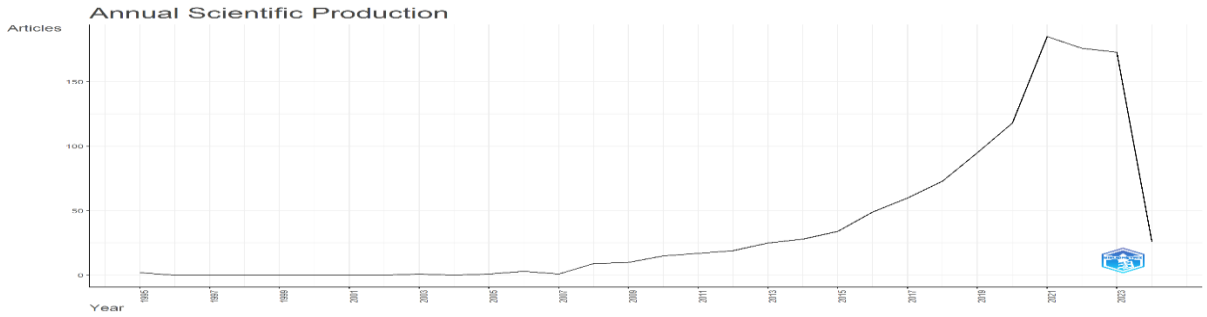
Konuyla alakalı en çok yayın yapan dergiler sırasıyla “Appetite” (n=27) ve “BMC Public Health” (n=27) dergileridir.

Çalışmalarda en çok kullanılan kelimeler nudge-dürtme, health-sağlık, nudging-dürtülme, food-beslenme, trial-deneme, study-çalışma, nudges-dürtmeler, randomized-rastgele, behavioral-davranış, choice-tercih, seçim’dir.

Konuyla alakalı en temel çalışma alanları; “mental health-akıl sağlığı”, “covid-pandemic-covid-pandemi”, “electronic health-elektronik sağlık”, “mixed method- karışık methot”, “health record-sağlık kaydı”, “influenza vacciation- influenza aşısı”, “choice architecture-seçim mimarisi”, “food choices-besin tercihleri”, “social marketing-sosyal pazarlama”dır.

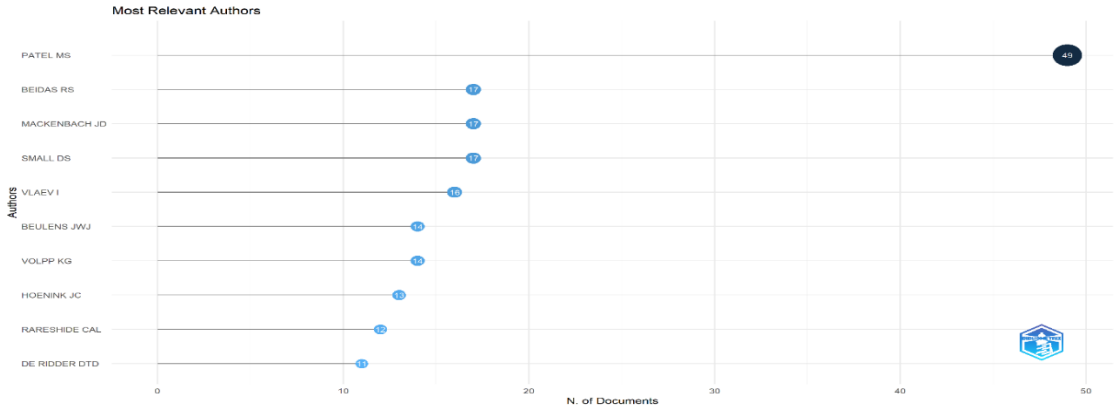
Konuyla alakalı gelişimini sürdüren kavramlar; “healtier choise- sağlık seçimleri”, “health promotion-sağlık promosyonları”, “systematic review-sitematik derleme”, “randomized controlled- rastgele kontrol”, “behavioral economics-Davranışsal İktisat”, “physical activity-fiziksel aktivite”, “clinical trial-klinik deneme”, “randomized clinical- rastgele klinik” çalışmalarıdır.

Tablo 1: "Nudge and health" kavramına yönelik yapılan yayınların yıllara göre değişimi

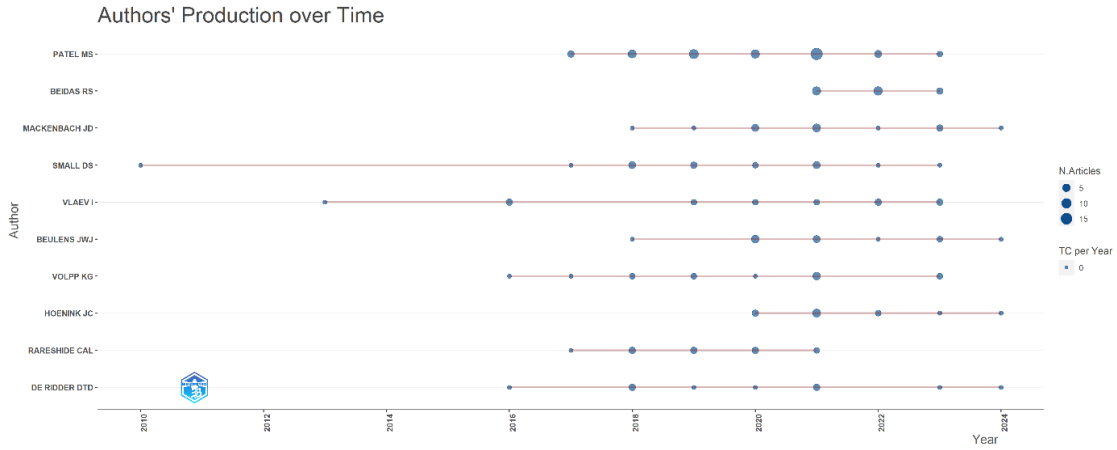
Tablo 1'de**, "**Nudge and health" arama terimleriyle yapılan analizde konuyla alakalı ilk yayın 1995 yılında yapılmıştır. 2007 yılına kadar yayın sayısında artış olmamasına rağmen yayınlar devam etmiş, 2009'dan sonra ise yayınların sayısında artış yaşanmaya başlamıştır. En çok yayın 2021 yılında yapılmış, 2022'den sonra bir kırılma yaşanarak yayın sayılarında azalma tespit edilmiştir.

Tablo 2: "Nudge and health" kavramına yönelik en çok yayın yapan yazarlar

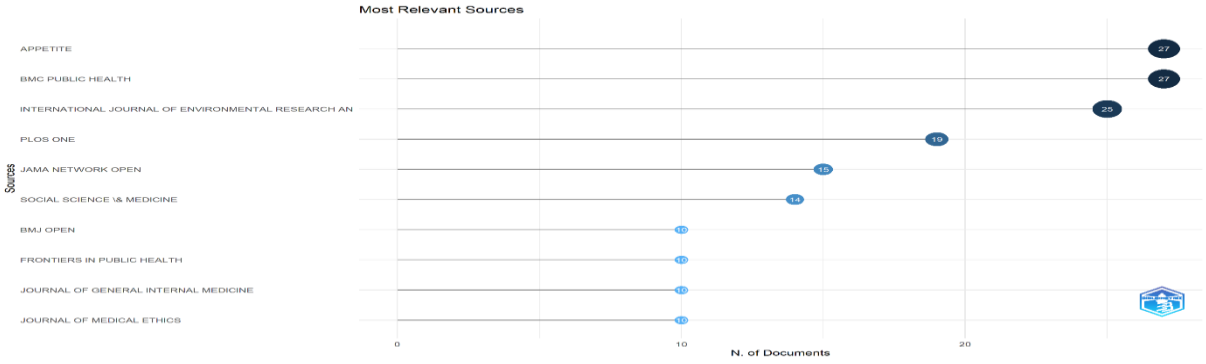
Tablo 2'de**, "**Nudge and health" arama terimleriyle yapılan analizde konuyla alakalı en çok yayın yapan yazarlar gösterilmiştir. Bu yazarlar sırasıyla Patel Ms (n=49), Beidas Rs, Mackenbach JD ve Small DS (n=17), Vlaev I (n=16), Beulens JWJ ve Volpp KG (n=14), Hoenink JC (n=13), Rareshide CAL (n=12), De Ridder DTD (n=11)'dir.

Tablo 3: "Nudge and health" kavramına yönelik en çok yayın yapan yazarların çalışmalarının yıllara göre değişimi

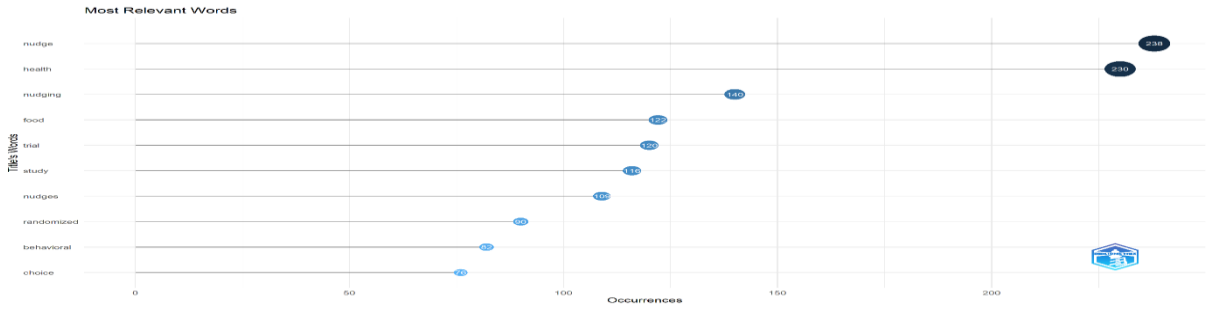
Tablo 3'de**, "**Nudge and health" arama terimleriyle yapılan analizde konuyla alakalı en çok yayın yapan yazarların çalışmalarının yıllara göre değişimi gösterilmiştir. Bu konuyla alakalı en çok yayın yapan yazar Patel MS ilk yayınlarını (min 5) 2017 yılında yapmıştır. 2021 yılında ise en az 15 yayın yapmıştır. Beidas RS, diğer yazarlardan sonra başlamasına rağmen 2021-2023 yılları arasında yaptığı yayınların fazlalığıyla ikinci sırada yerini almıştır. Mackenbach JD ilk yayınını 2018 yılında yapmış, en çok yayını ise 2021 yılında yapmıştır. Günümüzde de yayınlarına devam etmektedir. Small DS ilk yayınını 2010 yılında yapmış, uzun bir süre bu konuda çalışma yapmamıştır. 2017 yılında yeniden bu konuya çalışan Small DS, en çok yayını 2018 ve 2021 yıllarında yapmıştır. Vlaev I 2013 yılından bu yana çalışmalarına devam etmiştir. Beulens JWJ ilk yayınını 2018 yılında yapmış olmasına rağmen günümüze kadar çalışmalarına devam etmiştir. İlk yayınını 2016'da yapan Volpp KG, günümüze kadar çalışmalarına devam etmiştir. 2020-2024 yılları arasında konuyla alakalı yayınlar yapmaya başlayan Hoenink JC en çok yayını 2021 yılında yapmıştır. 2017'de ilk yayınını yapan Rareshide CAL konuyla alakalı son yayınını 2021 yılında yapmıştır. 2016 yılında konuyla ilgili ilk yayınını yapan De Ridder DTD, günümüzde de bu alandaki çalışmalarını devam ettirmiştir.

Tablo 4: "Nudge and health" kavramına yönelik en çok yayın yapan dergiler

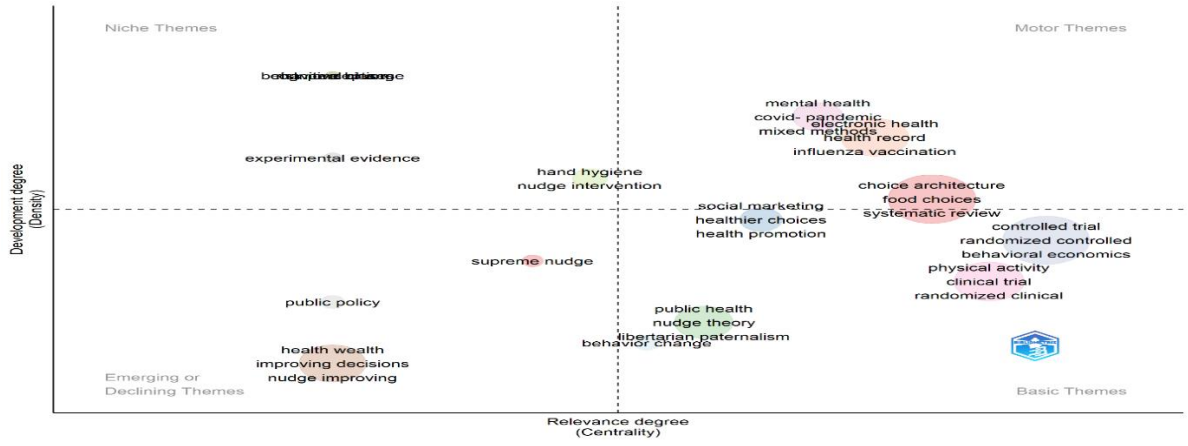
Tablo 4'de**, "**Nudge and health" arama terimleriyle yapılan analizde konuyla alakalı en çok yayın yapan dergiler gösterilmiştir. Bu dergiler sırasıyla "Appetite" (n=27), "BMC Public Health" (n=27), "Interntational Journal of Environmental Research An" (n=25), "Plos One" (n=19), "Jama Network Open" (n=15), "Social Science and Medicine" (n=14), "BMJ Open" (n=10), Frontiers in Public Health" (n=10), "Journal Of General Internal Medicine" (n=10), "Journal of Medical Ethics" (n=10)tir.

Tablo 5: "Nudge and health" kavramına yönelik en çok kullanılan kelimeler

Tablo 5'de**, "**Nudge and health" arama terimleriyle yapılan analizde konuyla alakalı en çok kullanılan kelimeler gösterilmiştir. Bu kelimeler sırasıyla nudge-dürtme (n=238), health-sağlık (n=230), nudging-dürtülme (n=140), food-beslenme (n=122), trial-deneme (n=120), study-çalışma (n=116), nudges-dürtmeler(n=109), randomized-rastgele (n=90), behavioral-davranış (n=82), choice-tercih,seçim (n=76)'dir.

Tablo 6: "Nudge and health" kavramının Tematik Map Analizi

Tablo 6'da **"**Nudge and health" arama terimleriyle yapılan analizde konuyla alakalı Tematik Map Analizi gösterilmiştir. Merkezilik, bir ağın diğer ağlar ile etkileşim derecesini ölçer ve bu durum ağın dışsal uyumu olarak ifade edilir. "Hand hygiene-el temizliği" ve "nudge intervention-dürtme uygulaması/müdahalesi" kavramları bu alanda yapılan çalışmaların merkezinde yer almaktadır.

Diyagramın sağ üst bölümünde yer alan kümeler ele alınan dönemin en temel (motor) çalışma alanlarına ait kümeleri göstermektedir. Konuyla alakalı en temel çalışma alanları; "mental health-akıl sağlığı", "covid-pandemic- covid-pandemi", "electronic health- elektronik sağlık", "mixed method- karışık methot", "health record-sağlık kaydı", "influenza vacciation- influenza aşısı", "choice architecture-seçim mimarisi", "food choices-besin tercihleri", "social marketing-sosyal pazarlama"dır.

Diyagramın sağ alt bölümünde yer alan kümeler, ilgilenilen dönemde temel ve dönüşüm halinde bir başka anlatımla gelişimini sürdüren bölümlerden oluşmaktadır. Konuyla alakalı gelişimini sürdüren kavramlar; "healtier choise- sağlık seçimleri", "health promotion-sağlık promosyonları", "systematic review-sitematik derleme", "randomized controlled-rastgele kontrol", "behavioral economics-Davranışsal İktisat", "physical activity-fiziksel aktivite", "clinical trial-klinik deneme", "randomized clinical- rastgele klinik" çalışmalarıdır.

Diyagramın sol alt bölümü, yeni yeni ortaya çıkan veya git gide azalma gösteren kümeleri gösterir. Konuyla alakalı yeni yeni ortaya çıkan veya git gide azalma gösteren kavramlar; "supreme nudge-sürpriz dürtme", "public policy-kamu politikası", "health wealth-sağlık zenginliği", "improving decisions-kararları iyileştirme", "nudge improving-dürtme geliştirme"dir.

Sol üst bölüm ise üzerinde oldukça fazla çalışmanın bulunduğu ancak söz konusu çalışmaların diğer çalışmalardan izole bir durumda olduğu kümeleri göstermektedir. "Experimental evidence-Deneysel kanıt" bu alanda öne çıkan kavramdır.

TARTIŞMA

"Nudge and health" konusu 1995 yılına kadar uzanmaktadır. Bu tarihten itibaren, özellikle 2017 yılından sonra konuya olan ilgi önemli ölçüde artmış ve Patel MS bu alanda önde gelen bir yazar olmuştur. Patel MS, 2017 yılında 49 çalışmaya imza atmış ve 2021 yılında en az 15 yayın yaparak alandaki üretkenliğini sürdürmüştür. Patel, yaptığı bu çalışmalarla dürtmenin, sağlık uygulamalarındaki önemi konusuna önemli katkılarda bulunmuştur.

"Appetite" ve "BMC Public Health" dergileri konuyla alakalı 27 yayınla öne çıkmaktadır. Bu dergiler, "nudge and health" ilişkisini araştıran çalışmaların önemli bir kısmını yayımlayarak alanın gelişimine katkı sağlamıştır.

Çalışmanın bulgularına göre konuyla alakalı en çok kullanılan anahtar kelimeler; "nudge-dürtme", "health-sağlık", "nudging-dürtülme", "food-beslenme", "trial-deneme", "study-çalışma", "nudges-dürtmeler", "randomized-rastgele", "behavioral-davranış" ve "choice-tercih, seçim"dir. Bu kelimeler, dürtme teorisinin sağlıkla nasıl ilişkilendirildiğini ve hangi kavramlar etrafında tartışıldığını ortaya koymaktadır. Dürtme teorisinin sağlık alanında en çok beslenme, davranış değişikliği ve seçim mimarisi gibi konular etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

Literatürdeki temel çalışma alanları "mental health-akıl sağlığı", "covid-pandemic- covid-pandemi", "electronic health-elektronik sağlık", "mixed method-karışık yöntem", "health record-sağlık kaydı", "influenza vaccination-influenza aşısı", "choice architecture-seçim mimarisi" ve "food choices-besin tercihleri"dir. Bu çalışma alanları, Dürtme teorisinin sağlık alanında çok çeşitli uygulama alanlarına sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle akıl sağlığı ve pandemi gibi güncel ve kritik konularda dürtme stratejilerinin kullanımı, bu yaklaşımın potansiyelini ve önemini vurgulamaktadır.

Konuyla alakalı gelişimini sürdüren kavramlar ise "healthier choice-sağlık seçimleri", "health promotion-sağlık promosyonları", "systematic review-sistematik derleme", "randomized controlled-rastgele kontrol", "behavioral economics-davranışsal iktisat", "physical activity-fiziksel aktivite", "clinical trial-klinik deneme" ve "randomized clinical-rastgele klinik çalışmaları"dır. Bu kavramlar, dürtme teorisinin sağlık alanında daha sağlıklı seçimlerin teşvik edilmesi, desteklenmesi ve sistematik olarak incelenmesi gibi yönlerde geliştiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu bulgular, insan davranışından yararlanarak olumlu sağlık sonuçları elde etmeyi hedefleyen müdahalelerin tasarımında dürtmenin pratik faydasını vurgulamaktadır. "Nudge and health" literatürü, hem teorik hem de pratik açıdan zengin bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Patel MS'in çalışmaları başta olmak üzere Beidas Rs, Mackenbach JD ve Small DS, Vlaev I, Beulens JWJ ve Volpp KG, Hoenink JC, Rareshide CAL, De Ridder DTD çalışmaları ve önde gelen dergilerde yayımlanan makaleler, bu alandaki bilgi birikimini önemli ölçüde artırmıştır. Gelecekte, dürtme teorisinin daha sağlıklı yaşam tarzlarını teşvik etme, pandemi gibi önemli olabilecek sağlık sorunlarıyla mücadele etme ve akıl sağlığına yönelik stratejiler geliştirme gibi konularda uygulama bulması beklenmektedir. Bu gelişmeler, dürtme teorisinin sağlık alanındaki etkisini ve uygulanabilirliğini daha da pekiştirecektir.

SONUÇ

Neoklasik iktisat, insanı çeşitli roller altında karar veren bir özne olarak ekonomik modellerin merkezine koymuştur. Ancak, insan davranışını ve bunun arkasındaki mekanizmaları anlamada psikolojinin katkısını uzun süre dışlamıştır. Bu eksikliği gidermek amacıyla, psikologlar ekonomik teori, bilişsel bilim ve bilişsel psikolojinin teori ve metotlarından yararlanarak ekonomistlerle birlikte davranışsal iktisat alanını oluşturmuşlardır. Özellikle 2000'li yıllarda “dürtme ve seçim mimarisi” gibi kavramlarının gelişmesi, insanların daha sürdürülebilir tüketim davranışlarına yönlendirilmesi konusunda önemli katkılar sağlamıştır.

Davranışsal iktisat, kriz anlarında karar vermeyi etkileyen psikolojik ve ekonomik faktörleri anlamak için değerli bir çerçeve sunmaktadır. Politika yapıcılar, beklenti teorisi, sosyal normlar, zamanlar arası seçim ve dürtme gibi kavramları birleştirerek, bireyleri hastalıkların

yayılmasını engellemek için gerekli davranışları benimsemeye teşvik eden müdahalelere başvurabilirler.

Sağlık alanında karşılaşılan problemlerle hem yerel hem de küresel ölçekte mücadele edilmektedir. Bu mücadelelerden bazıları davranışsal içgörü ve dürtme teorisiyle yürütülebilir. Çünkü davranışsal iç görü ve dürtme teorisi hem sağlıklı yaşamı teşvik etmede hem de hastalığın tedavisi ve önlenmesinde umut verici sonuçlar doğurmuştur. Ülke örnekleri göstermektedir ki başarılı ve sürdürülebilir davranışsal sağlık politikalarının halk sağlığını iyileştirme ve hastalık yükünü azaltma potansiyeli vardır. Ancak burada bir daha altını çizmek gerekir ki davranışsal iç görü ya da dürtme uygulamaları hastalığı iyileştirmez. Sadece hastalığın takip ve tedavisinde alınabilecek önlemleri ve bu önlemlerin ne gibi sonuçlar doğuracağını belirlemeye yardımcı olur.

Sonuç olarak, davranışsal içgörü ve dürtme teorisinin sağlık alanındaki kullanımı, halk sağlığını iyileştirmek ve hastalıkların önlenmesi konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Gelecekte bu yaklaşımların daha geniş ve etkili bir şekilde uygulanması, sağlık politikalarının başarısını artırabilir ve bireylerin daha sağlıklı yaşam seçimleri yapmalarına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Açıkalın, S. (2022). Davranışsal Ekonominin Gelişimi ve Tüketici Davranışına Etkileri, Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 14(1), 307-338 Doi: 10.15659/ttad.14.1.153.

Aldemir, C., ve Kaya, M. (2020). "Dürtme" Fikrinin Bir Kamu Politikası Aracı Olarak Covid-19 Döneminde Hükümetler Tarafından Uygulanması. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19(COVID-19 Special Issue), 122-142. https://doi.org/10.21547/jss.742934

Aria, M. and C. Cuccurullo (2017). "bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis." Journal of informetrics 11(4): 959-975.

Arslan Aras, İ. (2024). Covıd-19 Ve Davranışsal İktisat: Küresel Bir Pandemi Sırasında İnsan Davranışını Anlamak. Sağlık Ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, 6(1), 97-105. https://doi.org/10.55050/sarad.1301510

Callon, M., Courtial, J. veamp; Laville, F. (1991). Co-word analysis as a tool for describing the network of interactions between basic and technological research-The case of polymer chemistry. Scientometrics, 22(1), 155-205.

Cobo M. J., Lopez-Herrera, A.G., Herrera-Viedma, E, et al. (2012). SciMAT: a new science mapping analysis software tool. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 63, 1609-30.

Demir, H., veamp; Erigüç, G. (2018). Bibliyometrik bir analiz ile yönetim düşünce sisteminin incelenmesi. İş ve İnsan Dergisi, 5(2), 91-114.

Eryaşar, M., ve Gönüllüoğlu, S. (2021). Pazarlama Alanında Yapılan Dürtme Konulu Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 164-178. https://doi.org/10.33905/bseusbed.951361

Faure, M. Ve H. Q(2023). Mitigation of Long-Term Risks and the Role of Insurance: A Behavioural Law and Economics Perspective. *European Journal of Risk Regulation*, *14*(4), 779-792.

Halpern, D., French, S., ve Small, M. L. (2017). Behavioral economics and the study of health inequalities. Journal of Health And Social Behavior, 58(3), 268-284.

Haushofer, J., ve Metcalf, J. C. E. (2020). Combining behavioral economics and infectious disease epidemiology to mitigate the COVID-19 outbreak. *Princeton University, March*, *6*, 1-10.

Kahneman, D., ve Tversky, A. (1979). Prospect theory: an analysis of decision under risk. Econometrica, 47(2), 263-292

Kroese, F., Marchiori, D., ve Ridder, D. (2016). Nudging healthy food choices: a field experiment at the train station. Journal of Public Health, 38(2), 133–137

Mola, H. (2021). Davranışsal İktisat Perspektifinden İktisadi Karar Alma Sürecinde Gizli Tuzaklar ve Dürtmeler. Oltu Beşeri Ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 20-35.

Ruggeri, K. (Ed.). (2019). Behavioral insights for public policy: concepts and cases. Abingdon: Routledge.

Saleska, J. L., ve Choi, K. R. (2021). A behavioral economics perspective on the COVID-19 vaccine amid public mistrust. Translational behavioral medicine, 11(3), 821-825.

SHGM Sağlıkta Kalite, Akreditasyon ve Çalışan Hakları Dairesi Başkanlığı (2020). Sağlıkta kalite standartları- hastane (Sürüm 6.1). Sağlık Bakanlığı, Ankara.

Simon Herbert A. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice. The Quarterly Journal of Economics, 69(1), 99-118.

Stuber, J. M., Hoenink, J. C., Beulens, J. W., Mackenbach, J. D., ve Lakerveld, J. (2021). Shifting toward a healthier dietary pattern through nudging and pricing strategies: A secondary analysis of a randomized virtual supermarket experiment. *The American journal of clinical nutrition*, *114*(2), 628-637.

Sunstein, C. (2014). Nudging: a very short guide. J Consum Policy, 37, 583–588.

Şahin, M., ve Tülüce, N. S. (2023). Sağlık Hizmetlerini İyileştirmede Alternatif Bir Yaklaşım: DÜRTME. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *26*(1), 255-278.

TC Ticaret Bakanlığı, https://ihracat.ticaret.gov.tr/kurumsal/gorevlerimiz

Yayar R, ve Karaca Eker Ö. (2019). Davranışsal İktisat Bağlamında Kamu Çalışanlarının Tüketim Davranış Eğilimleri. Akdeniz İİBF Dergisi, 19(1), ss.1-29.

Zupic, I., ve Cater, ˇ T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. Organizational Research Methods, 18(3), 429–472

PETROL FİYATLARI VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ: RUSYA ÜZERİNE BİR ANALİZ

THE RELATIONSHIP BETWEEN OIL PRICES AND EMPLOYMENT: AN ANALYSIS ON RUSSIA

Başak ÖZARSLAN DOĞAN
Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü
Dr., Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of International Trade and Business
ORCID ID:0000-0002-5126-7077

Burcu SAVAŞ ÇELİK
Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü
Dr., Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of International Trade and Business
ORCID ID: 0000-0002-3896-5858

ÖZET

Günümüzde enerji iktisadi olarak hem girdi hem de çıktıyı ifade etmektedir. Sahip olduğu potansiyel nitelikleri bakımından enerji, ülkelerin gelişmişlik dereceleri farketmeksizin en önemli stratejik unsurlardan birini oluşturmaktadır. Enerjinin elde edilmesinde alternatif kaynaklardan birisi olan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı son yıllarda artış göstermesine rağmen, halen daha yenilenemeyen enerji kaynaklarının (petrol ve türevleri) dünyada en sık kullanılan enerji kaynakları olduğu görülmektedir. Günümüzde ekonomi, siyaset ve teknoloji gibi alanlarda oldukça popüler olmaya devam eden petrolün ve petrole sahip olan ülkelerin dünya ekonomileri üzerindeki etkisi yoğun şekilde hissedilmeye devam etmektedir. Özellikle pek çok sektörün petrole bağımlı hale gelmesiyle beraber petrol fiyatlarında meydana gelen değişimlerin, zincirleme etkisiyle, önce ulusal piyasalara daha sonra tüm dünya ekonomilerine yayıldığı görülmektedir. Petrol fiyatlarında meydana gelen değişimlerin özellikle istihdam, faiz oranı ve enflasyon gibi makroekonomik değişkenlere etki etmesi ile beraber ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmaları üzerinde etkisi olduğu saptanmaktadır. Bu nedenle petrol fiyatları ve makroekonomik etkileri üzerine araştırmalar hızla devam etmektedir. Brent petrol fiyatları ise Avrupa, Afrika ve Orta Doğu ham petrolleri açısından bir referans niteliğinde olup uluslararası ticarette kullanılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı 1994-2021 yılları arasında Brent petrol fiyatları ile istihdam arasındaki ilişkisi Rusya açısından ele alınmıştır. ARDL sınır testi yardımıyla incelemektir. Çalışma bulguları Brent petrol fiyatları ve istihdam arasında güçlü bir ilişkinin varlığını kanıtlamaktadır. Ayrıca çalışmada Brent petrol fiyatları üzerinde etkisi olduğu düşünülen Rusya'nın GSYİH ile

doğrudan yabancı yatırımları da incelenmiş ve Brent petrol fiyatları üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Petrol fiyatları, İstihdam, GSYİH, ARDL sınır testi, Brent petrol fiyatları, Rusya

ABSTRACT

Today, energy refers to both input and output economically. In terms of its potential qualities, energy constitutes one of the most important strategic elements regardless of the degree of development of countries. Although the use of renewable energy sources, one of the alternative sources for obtaining energy, has increased in recent years, it is still seen that non-renewable energy sources (oil and derivatives) are still the most frequently used energy sources in the world. Today, the impact of oil, which continues to be very popular in areas such as economy, politics and technology, and the countries that own oil on world economies continues to be felt intensely. Especially as many sectors have become dependent on oil, changes in oil prices are seen to spread first to national markets and then to the entire world economy with a chain effect. Changes in oil prices have an impact on macroeconomic variables such as employment, interest rates and inflation, as well as on the economic growth and development of countries. Therefore, research on oil prices and their macroeconomic effects continues rapidly. Brent oil prices are a reference for European, African and Middle Eastern crude oil prices and are used in international trade. Accordingly, the aim of this study is to analyze the relationship between Brent oil prices and employment between 1994-2021 for Russia. It is analyzed with the help of ARDL bounds test. The findings of the study prove the existence of a strong relationship between Brent oil prices and employment. In addition, Russia's GDP and foreign direct investments, which are considered to have an impact on Brent oil prices, are also analyzed in the study and it is determined that they have a statistically significant and positive effect on Brent oil prices.

Keywords: Oil prices, Employment, GDP, ARDL bounds test, Brent oil prices, Russia

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ BİLGİ DÜZEYİ, TUTUM VE FARKINDALIK ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

DEVELOPMENT OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY KNOWLEDGE LEVEL, ATTITUDE AND AWARENESS SCALE AMONG UNIVERSITY STUDENTS

İlker MUMCU
İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kalite Yönetimi ve Kalite Güvence Sistemleri Programı
İstanbul Aydın University, Instıtute of Graduate Studıes, Qualıty Management and Qualıty Assurance Systems
ORCID ID: 0009-0005-5489-6417

Zeynep Feride OLCAY
Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, ABMYO, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı
Dr., İstanbul Aydın University, ABMYO, Department of Occupational Health and Safety
ORCID ID: 0000-0001-5720-7350

ÖZET

İş sağlığı ve güvenliği (İSG) kültürünün oluşturulmasında en büyük görev eğitim kurumlarına düşmektedir. Eğitim, bireylerin bilinçlenmesi ve güvenli davranışlar geliştirmesi için temel araçtır. Yükseköğretim kurumlarında, iş güvenliği uzmanı olabilecek mezunları yetiştiren fakültelerde iş sağlığı ve güvenliği zorunlu derslerdendir. Ayrıca üniversitelerde Yüksek Öğretim Kanununa göre zorunlu olmamakla beraber kalite yönetim süreci için bazı önlisans ve lisans bölümlerinde İSG dersi verilmektedir. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin İSG konusundaki bilgi düzeyleri, tutum ve farkındalıklarını ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Sonrasında ise, oluşturulan ölçek ile diğer bir deyişle öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği bilgi, tutum ve farkındalık düzeyleri ile risk algıları arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda örneklem sayısı 410 önlisans ve lisans öğrencisinden oluşan katılımcılara yöneltilen anket soruları üç bölüm ve 29 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde sosyo-demografik özelliklere yönelik sorular, ikinci bölümde üniversitede iş sağlığı ve güvenliği dersi müfredatı dikkate alınarak hazırlanmış öğrencilerin bilgi, tutum ve farkındalıklarını ölçme amaçlı, 5'li likert tipinde yirmi bir önermeye yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Olcay'ın (2021) oluşturduğu iş sağlığı ve güvenliği kültürü ölçeğinin alt boyutu olan ''risk algısı'' olarak ifade edilen 3 sorudan oluşmaktadır. Araştırma için SPSS 24.0 ve AMOS 25.0 istatistik paket programları kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, İSG bilgi, tutum ve farkındalık ölçeğinin yapı geçerliğini incelemek için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin ve ölçek faktörlerinin güvenirliğini incelemek için ise Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları bulunmuştur. Araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen bilgi düzeyi, tutum, farkındalık ve risk algısı puanları

arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Araştımanın bulgularına göre, İSG'ye yönelik 20 sorudan ve üç alt boyuttan oluşan bir ölçek geliştirilmiştir. Öğrencilerin İSG konusunda bilgi düzeyi, tutum ve farkındalık arasında yüksek ve orta düzeyde pozitif yönlü ilişkiler bulunmuştur. Öğrencilerin İSG bilgi düzeyinin ve İSG' ye yönelik tutum ve farkındalık düzeyindeki artışların, öğrencilerin risk algısını etkilemediği anlaşılmaktadır.
Anahtar Kelimeler: İş sağlığı ve güvenliği, yüksek öğretim, risk algısı, farkındalık

ABSTRACT

The greatest responsibility in creating an occupational health and safety (OHS) culture falls on educational institutions. Education is the basic tool for individuals to become aware and develop safe behaviors. In higher education institutions, occupational health and safety is a compulsory course in faculties that train graduates who can become occupational safety specialists. In addition, although it is not compulsory according to the Higher Education Law in universities, OHS courses are given in some associate and undergraduate programs for the quality management process. This study aims to develop a valid and reliable measurement tool to measure university students' knowledge, attitudes and awareness on OHS. Afterwards, it is aimed to determine whether there is a relationship between the created scale, in other words, the occupational health and safety knowledge, attitude and awareness levels of students and their risk perceptions. In this direction, the survey questions directed to the participants, whose sample size is 410 associate and undergraduate students, consist of three sections and 29 questions. The first section includes questions regarding socio-demographic characteristics, and the second section includes twenty-one 5-point Likert-type propositions prepared by taking into account the occupational health and safety course curriculum at the university, with the aim of measuring students' knowledge, attitude and awareness. The third section consists of 3 questions expressed as ‘’risk perception’’, which is a sub-dimension of the occupational health and safety culture scale created by Olcay (2021). SPSS 24.0 and AMOS 25.0 statistical package programs were used for the research. Within the scope of the research, exploratory and confirmatory factor analysis were applied to examine the construct validity of the OSH knowledge, attitude and awareness scale. Cronbach alpha internal consistency coefficients were found to examine the reliability of the scale and scale factors. Pearson correlation coefficients were calculated to examine the relationships between the knowledge level, attitude, awareness and risk perception scores obtained from the scales used in the research. According to the findings of the research, a scale consisting of 20 questions and three sub-dimensions regarding OSH was developed. High and moderate positive relationships were found between the students' knowledge level, attitude and awareness regarding OSH. It is understood that the increases in the students' OSH knowledge level and their attitude and awareness levels towards OSH do not affect the students' risk perception.
Keywords: Occupational health and safety, higher education, risk perception, awareness

GİRİŞ

Sanayi devriminden bu yana hızla gelişen üretim teknolojileri ve çalışma koşulları, iş sağlığı ve güvenliği kavramını tüm sektörlerde kritik bir hale getirmiştir. İşyerlerinde meydana gelen kazaların ve meslek hastalıklarının azaltılmasına yönelik alınacak tedbirler, sadece bireylerin yaşam kalitesini yükseltmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal refahın artmasına ve ekonomik kayıpların önlenmesine de katkı sağlar. İş sağlığı ve güvenliği, bir iş yerinin en temel sorumluluklarından biri olarak karşımıza çıkmakta ve küresel anlamda sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir.

Bu çerçevede, iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin rolü hayati bir öneme sahiptir. Eğitimin, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesindeki etkisi büyüktür. Çalışanların ve işverenlerin bu konuda bilinçlenmesi, olası risklerin azaltılması ve güvenli çalışma ortamlarının oluşturulmasında kritik bir faktördür. Eğitim yoluyla kazandırılan bilgi ve farkındalık, yalnızca bireylerin değil, aynı zamanda iş yerlerinin de daha güvenli ve verimli hale gelmesini sağlamaktadır. Bu sebeple, iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri yalnızca yasal bir zorunluluk değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olarak ele alınmalıdır.

Üniversitelerde verilen iş sağlığı ve güvenliği dersleri ise geleceğin profesyonellerine bu bilinci kazandırmada önemli bir rol oynamaktadır. Üniversite eğitimi sırasında edinilen teorik bilgi ve uygulamalı deneyimler, iş sağlığı ve güvenliği kültürünün genç yaşlarda benimsenmesine olanak tanır. Bu kültür, çalışma hayatına atılan bireylerin güvenli ve sağlıklı bir iş ortamı oluşturma konusunda daha bilinçli ve proaktif olmasını sağlar. Dolayısıyla, üniversitelerde verilen iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin yalnızca akademik bir zorunluluk değil, toplumsal refahın sürdürülebilirliğine katkı sağlayan önemli bir adım olduğu unutulmamalıdır.

ARAŞTIRMA

Araştırmanın Amacı

Amaç 1: Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili konularda sahip oldukları bilgi, tutum ve farkındalık düzeylerini ölçmek için bir ölçme aracı oluşturmayı amaçlamaktadır.

Amaç 2: Öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği bilgi, tutum ve farkındalık düzeyleri ile riskli durum ve davranışlara yönelik bakış açıları arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Türkiye'deki vakıf ve devlet üniversitelerinin önlisans ve lisans programlarında bulunan öğrencilerin oluşturduğu araştırmanın evreni temsil etmek üzere İstanbul ilinde bulunan vakıf ve devlet üniversitelerinde öğrenim gören 410 öğrenci örneklem olarak araştırmaya dahil edilmiştir.

Yöntem ve Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler Google anket yöntemiyle gönüllülük esasına göre toplanmıştır. Anket toplam üç bölüm ve 29 maddeden meydana gelmektedir. İlk bölümde sosyo-demografik özelliklere yönelik sorular, ikinci bölümde üniversitede iş sağlığı ve güvenliği dersi müfredatı ve uzmanların görüşlerileri dikkate alınarak hazırlanmış öğrencilerin bilgi, tutum ve farkındalıklarını ölçme amaçlı, 5'li likert tipinde yirmi bir önermeye yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Olcay'ın (2021) oluşturduğu iş sağlığı ve güvenliği kültürü ölçeğinin alt boyutu olan ‘’risk algısı’’ olarak ifade edilen 3 sorudan oluşmaktadır.

Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırma için gerekli analizleri uygulamak için SPSS 24.0 ve AMOS 25.0 istatistik paket programları kullanılmıştır. Araştırma kapsamında geliştirilen ölçme aracının faktör yapısını keşfetmek için açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Ölçme aracının açımlayıcı faktör analizi ile keşfedilen yapısını test etmek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin ve ölçek faktörlerinin güvenirliğini incelemek için ise Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır.

Veri setinde kutu grafikleri oluşturulmuş ve herhangi bir uç değerin bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Bir sonraki adımda çarpıklık ve basıklık katsayıları referans alınarak normal dağılım incelenmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu katsayıların ±1 aralığında yer aldığı ve verilerin normale oldukça yakın dağıldığı gözlenmiştir. Bu sonuç dikkate alınarak araştırma verileri parametrik analiz teknikleri kullanılarak incelenmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen bilgi düzeyi, tutum, farkındalık ve risk algısı puanları arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır.

BULGULAR

Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Veri setinin faktör analizi için uygunluğu belirlemek adına Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi uygulanmıştır. KMO değeri 0,95 olduğundan örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir. Bartlett Küresellik Testi sonuçlarına göre, hesaplanan ki-kare değeri istatistiksel olarak anlamlıdır (Ki-kare= 6184,72; Sd=190; $p<0,001$). Bu bulgular, değişkenler arasında anlamlı ilişkiler ve veri seti faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

Faktör analizinde en sık kullanılan tekniklerden biri olan ‘‘Temel Eksen Faktörleşme yöntemi ‘’kullanılmıştır (Yurt, 2023). Üç faktörlü olarak tasarlanan analiz için maddelerin faktörler üzerindeki dağılımı için Varimax döndürme yöntemi kullanılmıştır. Faktör yükleri için belirlenen kesim noktası 0,32 olup (Tabachnick & Fidell, 2007), bu değerin altında kalan bir

madde (Bi10) ölçekten çıkarılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen faktör yükleri, öz-değerler ve açıklanan varyans oranları Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonucunda Elde Edilen Faktör Yükleri, Öz-Değerler ve Açıklanan Varyans Oranları

Maddeler	Faktör yükü	Öz-değer	Açıklanan varyans (%)
Bilgi düzeyi			
Hastalıktan korunma prensipleri ve korunma tekniklerinin uygulanması hakkında bilgi sahibiyim. (4)	0,81		
Meslek hastalıklarının sebepleri hakkında bilgi sahibiyim. (3)	0,80		
İş kazalarının sebepleri ve korunma prensipleri konusunda bilgi sahibiyim. (8)	0,79		
Yangın ve yangından korunma konusunda bilgi sahibiyim. (6)	0,78		
Kimyasal, fiziksel ve ergonomik risk etmenleri konularında bilgi sahibiyim. (5)	0,78	10,35	51,77
Çalışanların yasal hak ve sorumlulukları hakkında bilgi sahibiyim. (2)	0,76		
Elektrik, tehlikeleri, riskleri ve önlemleri konusunda bilgi sahibiyim. (7)	0,75		
Kişisel koruyucu donanım kullanımı konusunda bilgi sahibiyim. (9)	0,72		
Çalışma mevzuatı konusunda (6331 Sayılı İSG Kanunu) yeterli bilgiye sahibim. (1)	0,68		
Tutum			
Tüm çalışanların iş hayatına başlamadan önce iş güvenliği eğitimi alması gerektiğine inanıyorum. (6)	0,76		
İş sağlığı ve güvenliğinin iş hayatını doğrudan etkilediğine inanıyorum. (7)	0,73		
İş sağlığı ve güvenliğine dikkat edilmesinin iş verimliliğini ve kalitesini artıracağına inanıyorum. (5)	0,69		
Kişisel koruyucu kullanımı ile iş kazası ve meslek hastalığının önlenebileceğine inanıyorum. (4)	0,51	2,38	11,91
İş sağlığı ve güvenliği dersinde anlatılan konuların üzerimde İSG Kültürü ve Bilincini oluşturmada faydalı olduğuna inanıyorum. (1)	0,41		
İş sağlığı ve güvenliği dersi ile iş kazalarının azalacağına inanıyorum. (2)	0,37		
İş sağlığı ve güvenliği dersine giren hocaların İSG Uzmanı belgesine sahip olması gerektiğini düşünüyorum. (3)	0,32		
Farkındalık			
İş sağlığı ve güvenliği dersi sayesinde iş sağlığı ve güvenliği hakkında bilgi sahibi oldum. (1)	0,63		
Öğrenci olarak iş güvenliği kurallarına gereken hassasiyeti gösteriyorum. (2)	0,52		
Çalışacağım alanda maruz kalabileceğim kaza ve hastalıklar hakkında bilgi sahibiyim. (3)	0,34	0,93	4,65
İş sağlığı ve güvenliği kurallarında yeterli bilince sahip olduğumu düşünüyorum. (4)	0,33		

Tablo 1 incelendiğinde faktör yükleri 0,32 ile 0,81 arasında değerler almıştır. Üç faktörlü ölçeğin açıkladığı varyans %68,33'tür. Sonuç olarak varyans yarıdan fazlayı açıklıyorsa, ölçek maddelerinin birbiriyle yüksek düzeyde tutarlı ve temsil gücünün yüksek olduğunu işaret etmektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Bu analizde, ölçeğin üç faktörlü teorik modeliyle ne derece uyumlu olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. DFA için, istatistiksel modellerde parametre tahmini yaparken, veri setine en uyumlu parametre değerlerini bulmak için kullanılan güçlü bir teknik olan Maksimum Olabilirlik yöntemi kullanılmaktadır (Yurt, 2023). DFA sırasında modelin verilerle uyumunu değerlendirmek için çeşitli uyum ölçütleri dikkate alınmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Uyum Ölçütleri ve İSG Bilgi, Tutum ve Farkındalık Ölçeğine Ait Uyum Değerleri

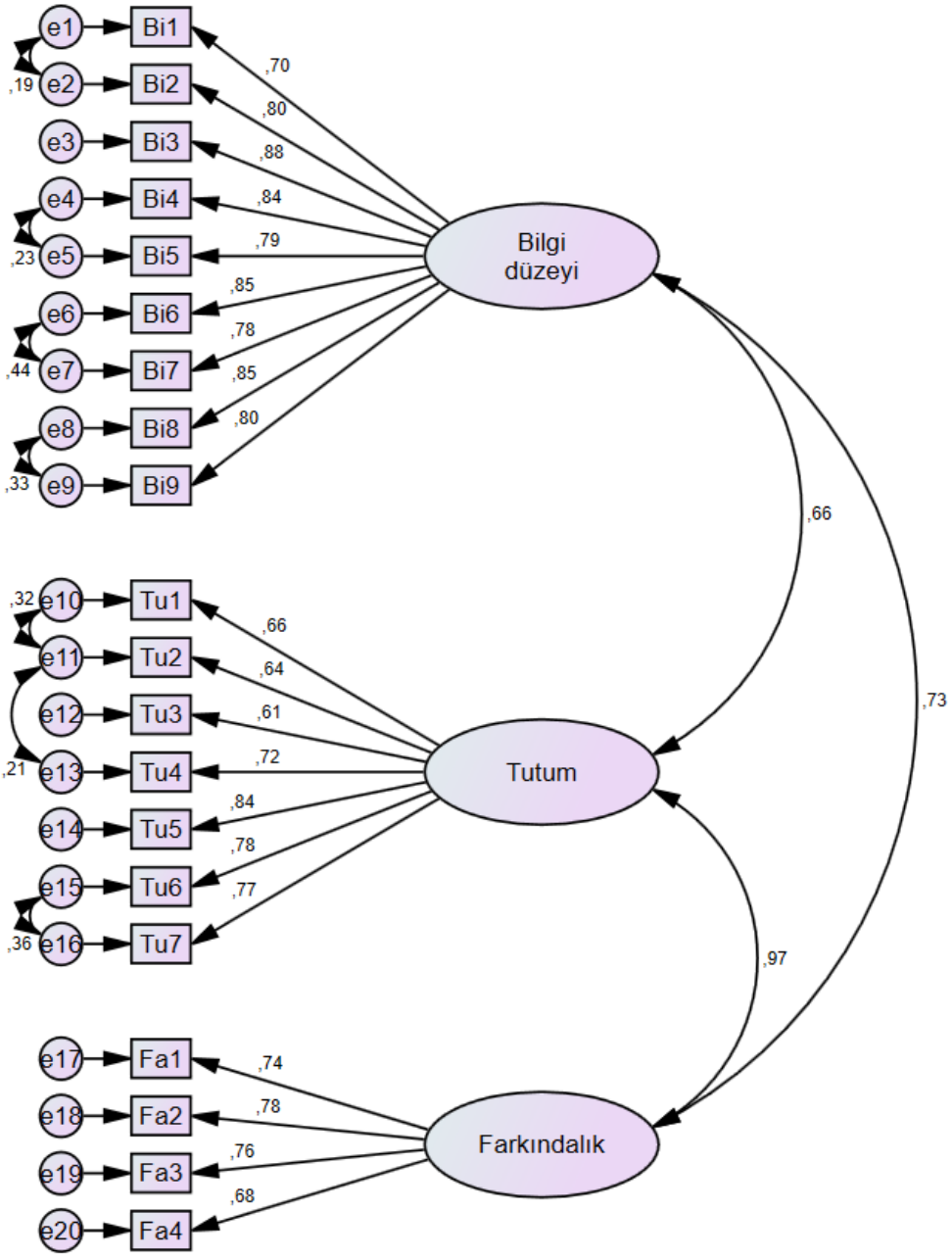
Uyum ölçütleri	İyi uyum değerleri	Kabul edilebilir uyum değerleri	Dokuz faktörlü modele ait uyum değerleri
X^2/sd	<3	<5	3,03
RMSEA	0,00<RMSEA<0,05	0,05<RMSEA<0,10	0,07
SRMR	0,00<SRMR<0,05	0,05<SRMR <0,10	0,04
GFI	0,95<GFI<1,00	0,90<GFI<0,95	0,90
AGFI	0,90<AGFI<1,00	0,85<AGFI<0,90	0,87
NFI	0,95<NFI<1,00	0,90<NFI<0,95	0,92
CFI	0,95<CFI<1,00	0,90<CFI<0,95	0,95

Tablo 2'de hesaplanan uyum değerlerine göre, üç faktörlü modelin veriler ile genel olarak kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği anlaşılmaktadır (Browne & Cudeck, 1993; Marsh & Hocevar, 1985; McDonald & Marsh, 1990).

Sonrasında veri setinin faktör yükleri, kritik oranlar ve anlamlılık düzeyleri hesaplanmıştır. Ölçeklere ait faktör yükleri 0,61 ile 0,88 arasında değer almıştır. Sonuç olarak hesaplanan faktör yükleri, kritik oranlar ve anlamlılık düzeyleri faktör yüklerinin her birinin 0,001 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir.

Ayrışma ve birleşme geçerliğini test etmek için CR, AVE ve MaxR(H) katsayıları hesaplanmıştır. Bilgi düzeyi için CR=0,94; AVE=0,66, MaxR(H)=0,95, tutum için CR=0,88; AVE=0,52, MaxR(H)=0,90; farkındalık için CR=0,83; AVE=0,55, MaxR(H)=0,84 değerleri hesaplanmıştır. AVE değeri 0,50'nin ve CR değeri ise 0,70'in üzerinde olması birleşme geçerliğinin olduğunu göstermektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Ayrıca, MaxR(H) güvenirlik değerinin CR değerlerinden daha büyük olduğu gözlenmiştir. Bu sonuçlar ise ayrışma geçerliliğinin sağlandığı sonucunu desteklemektedir (Hu ve Bentler, 1999). Bu araştırma kapsamında geliştirilen ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı, ölçek faktörlerinin birleşme ve ayrışma geçerliğine sahip olduğu belirlenmiştir.

İSG bilgi, tutum ve farkındalık ölçeğini üç faktörlü doğrulayıcı faktör analizi diyagramı Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı, χ^2=485,02; Sd=160; χ^2/df=3,03; p<0,001

Güvenirlik Analizi Sonuçları

Cronbach alfa katsayısı, bir testin veya ölçeğin iç tutarlılığını ölçmek için kullanılan bir güvenilirlik katsayısıdır. İç tutarlılık, ölçek maddelerinin aynı yapıyı veya kavramı ne kadar iyi ölçtüğünü gösterir (Tavşancıl, 2005). İSG bilgi, tutum ve farkındalık ölçeğinin genelinin ve faktörlerinin güvenirlik düzeyinin belirlemek için hesaplanan katsayılar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Tablo Güvenirlik Katsayıları

Ölçek	Madde sayısı	Cronbach Alfa
Bilgi düzeyi	9	0,95
Tutum	7	0,88
Farkındalık	4	0,83
Ölçeğin geneli	20	0,94

Tablo 3 incelendiğinde, bilgi düzeyi, tutum ve farkındalık faktörlerine ait alfa katsayılarının sırasıyla 0,95; 0,88 ve 0,83 olarak hesaplandığı anlaşılmaktadır. Ölçeğin geneli için hesaplanan alfa katsayısı ile 0,94'tür. 0,70 ve üzerinde katsayılar ölçeğin güvenirlik düzeyinin yeterli seviyede olduğunu göstermektedir (Tavşancıl, 2005). Elde edilen katsayılar İSG bilgi, tutum ve farkındalık ölçeğinin iç tutarlılığa bağlı güvenirliğinin yüksek düzeyde bulunduğunu göstermiştir.

İSG bilgi, tutum ve farkındalık ölçeğinden ve risk algısı ölçeğinden elde edilen puanları incelemek için betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Elde edilen değerler Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4. Betimsel Analiz Sonuçları

Değişkenler	Min.	Maks.	Ort [a]	Ss
Bilgi düzeyi	1	5	3,91	0,72
Tutum	1	5	4,31	0,67
Farkındalık	1	5	4,17	0,70
Risk algısı	1	5	3,57	1,13

[a]1,00-1,80 çok düşük, 1,81-2,60 düşük, 2,61-3,40 orta, 3,41-4,20 yüksek, 4,21-5,00 çok yüksek

Tablo 4, katılımcıların bilgi düzeyi, tutum, farkındalık ve risk algısı puanlarının betimsel istatistiklerini göstermektedir. Katılımcıların bilgi düzeyi puanları 1 ile 5 arasında değişmiş olup, ortalama puan 3,91'dir (Ss=0,72). Bu sonuç, katılımcıların genel olarak İSG bilgi düzeylerinin yüksek düzeyde olduğunu işaret etmektedir. Benzer şekilde, katılımcıların tutum puanları 1 ile 5 arasında değişmiş olup, ortalama puan 4,31'dir (Ss=0,67). Bu sonuç, katılımcıların genel olarak İSG'ye yönelik olumlu tutumlara sahip olduğunu göstermiştir. Katılımcıların farkındalık puanları 1 ile 5 arasında değişmiş olup, ortalama puan 4,17'dir (Ss=0,70). Bu sonuç, katılımcıların genel olarak İSG'ye yönelik farkındalıklarının yüksek düzeyde bulunduğunu göstermiştir

Son olarak, katılımcıların risk algısı puanları 1 ile 5 arasında değişmiş olup, ortalama puan 3,57'dir (Ss=1,13). Bu sonuç, katılımcıların genel olarak yüksek düzeyde bir risk algısına sahip olduğunu işaret etmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen bilgi düzeyi, tutum, farkındalık ve risk algısı puanları arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen katsayılar ve anlamlılık düzeyleri Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 5. Bilgi Düzeyi, Tutum, Farkındalık ve Risk Algısı Puanları Arasındaki İlişkilere Ait Pearson Korelasyon Katsayıları

	Değişkenler	1.	2.	3.	4.
1.	Bilgi düzeyi	1			
2.	Tutum	,580**	1		
3.	Farkındalık	,643**	,825**	1	
4.	Risk algısı	-0,058	,026	-0,014	1

**p<0,01; N=410

Tablo 5 incelendiğinde, bilgi düzeyi puanları ile tutum, farkındalık puanları arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, tutum ile farkındalık puanları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bilgi düzeyi, tutum ve farkındalık arasında yüksek ve orta düzeyde pozitif yönlü ilişkiler bulunmuştur. İkili ilişkiler dikkate alındığında İSG bilgi düzeyi arttıkça İSG' ye yönelik olumlu tutumlar ve farkındalık da artış göstermektedir.

Risk algısı puanları ile bilgi düzeyi, tutum ve farkındalık arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Risk algısının diğer değişkenlerle anlamlı bir ilişkiye sahip olmaması nedeniyle, ileri analizler (örneğin, regresyon analizi gibi çok değişkenli analizler) gerçekleştirilememiştir. İkili ilişkiler dikkate alındığında, İSG bilgi düzeyinin ve İSG' ye yönelik tutum ve farkındalık düzeyindeki artışların, öğrencilerin risk algısını etkilemediği anlaşılmaktadır. Bu durum, öğrencilerin İSG bilgi düzeyi ve farkındalıklarının risk algıları üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

SONUÇLAR

Üniversite öğrencilerinin İSG konusundaki bilgi düzeyleri, tutum ve farkındalıklarını ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi amacıyla yapılan çalışmada; üç alt boyutlu bir ölçme aracı ortaya çıkmıştır. Toplamda 20 sorudan oluşan ölçeğin alt boyutları; bilgi, tutum ve farkındalık olacak şekilde isimlendirilmiştir.

Korelasyon analizi bulgularına göre; bilgi düzeyi, tutum ve farkındalık arasında yüksek ve orta düzeyde pozitif yönlü ilişkiler bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutları olan bilgi, tutum ve farkındalık ile risk algısı arasında anlamlı ilişkiler bulunmamıştır.

Betimsel analiz sonuçlarına göe; katılımcıların İSG konusunda bilgi, tutum ve farkındalık düzeyleri ve risk algısı puanları yüksek çıkmıştır. Bu duruma rağmen, İSG sürekli geliştirilmeye açık bir alan olduğundan derslerin daha etkili bir hale getirilmesi hedeflenmelidir. Dersin daha etkili bir hâle getirilmesi için; üniversitelerde verilen İSG dersleri hem teorik hem de uygulama kısmından oluşmalıdır. İSG derslerinde gerçek iş ortamlarını simüle eden uygulamalı eğitimlerin artırılması, güncel mevzuat ve gelişmeler takip edilerek, müfredatın sürekli olarak geliştirilmesi sağlanmalıdır. İSG, multidisipliner bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Üniversite kampüslerinde güvenlik bilincini artırmak amacıyla kampanyalar düzenlenebilir. Bu kampanyalar, bilgilendirme panoları, broşürler ve online kaynaklar aracılığıyla yürütülebilir. Böylelikle öğrenciler mezun olduktan sonra iş hayatında karşı karşıya kalacakları sağlık ve güvenlikle ilgili tehlike ve riskleri daha etkin yönetebileceklerdir.

Üniversite düzeyinde sunulan İSG eğitimi, öğrencilere hem teorik bilgi kazandırma hem de bu bilgileri pratikte uygulayabilme yetisi sağlama hedefini taşımalıdır. Ancak yapılan incelemeler göstermektedir ki, mevcut eğitim programları genellikle teorik içeriklere ağırlık vermekte ve iş ortamındaki gerçek yaşam risklerine yönelik yeterli uygulama imkânı sunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Fornell, C., ve Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. Journal of Marketing Research, 18(1), 39–50.

Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6(1), 1-55.

Kozak, M. (2015). Bilimsel araştırma: tasarım, yazım ve yayım teknikleri. Ankara: Detay Yayıncılık.

Olcay, Z. F. (2021). İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü Ölçeği; Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi (23), 678-685.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). Using multivariate statistics (5th ed.) Boston: Allyn and Bacon.

Tavşancıl, E. (2005). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Nobel Yayıncılık, Ankara.

Yurt, E. (2023). Sosyal bilimlerde çok değişkenli analizler için pratik bilgiler: SPSS ve AMOS uygulamaları. Ankara: Nobel.

TÜRKİYE'NİN EĞİTİM HARCAMASI İLE EKONOMİK BÜYÜMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ: WİNBUGS'DA BİR UYGULAMA

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY'S EDUCATION EXPENDITURE AND ECONOMIC GROWTH: AN APPLICATION IN WINBUGS

Mulla Veli ABLAY
Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Rektörlük, UZEM Birimi
ORCID NO: 0000-0002-4027-3949

ÖZET

Ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynayan beşerî sermaye, insanların eğitim, sağlık, yetenek, bilgi gibi kavramlardan oluşmaktadır. Eğitim beşerî sermaye içerisindeki önemli bileşenlerden birini oluşturmaktadır. Ayrıca eğitim insanların becerileri ve bilgi düzeyini geliştirerek işgücü verimliliğinin artırılmasını sağlamaktadır. Böylece bu işgücü verimliliğinin artışı ile birlikte beşerî sermayenin niteliğinin artırmasına katkı sağlamaktadır. Çünkü daha iyi eğitim almış bireylerin ekonomik gelişim için daha karmaşık ve verimli işler yapabilecek hassas görevlerdeki katkısı oldukça önemlidir. Ayrıca teknolojik gelişime uyum sağlayan ve gelişimi devamlı takip edebilen bireylerin belli bir eğitim almış olmalarıda eğitimin etkisini göstermektedir. Bu sayede ülke ekonomisinin gelişimi ve büyümesine olumlu katkı sunacaktır. Bu katkılar dikkate alındığında ülkelerin eğitime ayırdıkları bütçe ve eğitime verdikleri önem düzeyi oldukça önem arz etmektedir.

Çalışmada Türkiye'de eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmek için 1970 ile 2021 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Bu veriler Dünya Bankası resmi veri tabanından derlenmiştir. Elde edilen bu veriler kullanılarak SPSS programı yardımıyla klasik regresyon analizi, WinBUGS programı yardımıyla ise Bayesyen regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bayesyen regresyon analizine WinBUGS programı uygulama aşamasında 1500000 örneklem türetilmiştir. Analiz sonucunda her iki yöntem ile elde edilen sonuçların birbirine çok yakın değerler olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum kullanılan yöntemlerin benzerliğini ortaya koymuştur. Her iki analiz sonucunda elde edilen bulgular eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelime: Eğitim Harcamaları, Ekonomik Büyüme, WinBUGS.

ABSTRACT

Human capital, which plays an important role in economic development, consists of concepts such as education, health, skills, and knowledge of people. Education constitutes one of the key components of human capital. Additionally, education enhances people's skills and knowledge

levels, thereby increasing labor productivity. Thus, this increase in labor productivity contributes to the improvement of the quality of human capital. Because the contribution of better-educated individuals to more complex and efficient tasks in sensitive roles is crucial for economic development. Additionally, the fact that individuals who adapt to technological advancement and continuously follow developments have received a certain level of education also demonstrates the impact of education. In this way, it will contribute positively to the development and growth of the country's economy. Given these contributions, the budget allocated to education and the level of importance countries place on education are highly significant.

In the study, data from the years 1970 to 2021 were used to analyze the impact of education expenditures on economic growth in Turkey. These data were compiled from the official database of the World Bank. Using the obtained data, classical regression analysis was conducted with the help of the SPSS program, while Bayesian regression analysis was performed using the WinBUGS program. During the implementation of Bayesian regression analysis in the WinBUGS program, 1,500,000 samples were generated. As a result of the analysis, it was observed that the values obtained from both methods were very close to each other. This situation has highlighted the similarity of the methods used. The findings obtained from both analyses indicate that education expenditures positively affect economic growth.

Keywords: Education Expenditures, Economic Growth, WinBUGS.

1. GİRİŞ

Eğitim, beşerî sermaye içerisindeki en önemli temel bileşenlerden birisidir. Eğitimli insan beşerî sermayenin hem niteliğini arttırmada hemde yenilik karşısında uyuma adaptasyon sürecinde oldukça önemli bir unsurdur (Yürük ve Acaroğlu, 2021). Beşerî sermaye denilince eğitimin yanında iş yapabilme ve üretkenliği doğrudan etkileyen sağlık durumu, problem çözebilme kabiliyetini etkileyen beceri ve yetenekler, tecrübelerin iş hayatına aktarımın sağlandığı deneyimler, çalışma isteği ve birey hedeflerinin yer aldığı motivasyon, yeni fikir ve uygulamaların yer aldığı yenilikçilik ve yaratıcılık, kültürel birikimin ve sosyal çevrenin yer aldığı kültürel ve sosyal çevre sayılabilir (Demir, 2021). Bu temel unsurların hepsi ülkelerin ekonomik gelişiminde oldukça önemlidir. Ancak bu temel değerlerin hemen hemen hepsi doğrudan yada dolaylı olarak eğitime bağlıdır. Onun için eğitim ile ekonomik gelişim ayrı düşünülmemelidir. Dolayısıyla beşeri sermayenin temel unsurları ne kadar iyi geliştirilirse ve o yönde gerekli bütçe ayrılırsa ekonomik gelişime katkısı o kadar önemli ve değerli olacaktır.

Eğitime yapılan harcamalar ülkelerin gelecekteki projelerini gerçekleştirebilmek adına hem kısa dönemde hemde uzun dönemde ekonomik gelişimin ve büyümenin devamlılığının korunması ve sürdürülmesi açısından oldukça önemlidir. Yeni fikirler, yeni icatlar ve gelişen

dünyaya uyum yapılan eğitim harcamaları ile mümkün olacaktır. Eğitilmiş bireylerin önemli ve hassas görevlerdeki yetkinlikleri ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacak ve üretkenliğin artışına ve ekonomik büyümeye katkısı oldukça önemli bir durum alacaktır. Aynı zamanda eğitim harcamaları azaldığında ise ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yaratacağı kaçınılmaz olmaktadır (Yürük ve Acaroğlu, 2021).

Ülkelerin eğitim harcamaları, iktisadi ve sosyal alandaki büyümeyi destekleyerek ekonomik büyüme üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır. Bu etki aynı zamanda küresel rekabet söz konusu olduğunda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Karış, 2019). Örneğin; eğitimli işgücünde meydana gelen artış üretim niteliğinin artmasını sağlamakta ve bu artışta üretim süreçlerinin hızlanmasını tetiklemektedir. Böylece daha seri ve daha nitelikli ürünler üretilmeye başlanacaktır. Aynı zamanda eğitimli işgücünün, teknolojik gelişime uyum sağlaması, yeniliklerin mevcut sisteme empoze edilmesi ve karmaşık görevleri yerine getirme yeterliliklerinin olması bu duruma katkı sağlayacaktır. Bu gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda ülke içinde ve dışında eğitime yapılan harcamaların ekonomik büyüme üzerinde oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır (İğdeli, 2019).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür taramasında ekonomik büyüme ile eğitim harcamaları arasındaki ilişkinin araştırıldığı birçok makale mevcuttur. Yapılan çalışmalarda birim kök testi, eşbütünleşme testi, nedensellik testi ve sınır testi gibi analizler yapılmıştır. Çalışmamızı diğer çalışmalardan ayıran en önemli özellik farklı bir yöntem kullanılmasıdır. Bu yöntem ile elde edilen analiz sonuçları literatüre olumlu bir katkı sağlayacaktır. Bu alandaki bazı çalışmalar aşağıda verilmiştir.

Gövdeli, (2016) çalışmasında 1923 ile 2014 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile eğitim kademelerindeki öğrenci sayıları arasındaki ilişkiyi araştırmak için birim kök testi, Eşbütünleşme testi, FMOLS Eşbütünleşme Katsayı Tahmincisi ve Bootstrap Nedensellik testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda eğitim kademelerindeki öğrenci sayısı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Akıncı, (2017) çalışmasında 2006: Q1 ile 2017: Q2 dönemleri arasında Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile eğitim harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmak için ARDL testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

İğdeli, (2019) çalışmasında 1990 ile 2016 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile eğitim ve Ar-Ge harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmak için Granger Nedensellik ve ARDL Sınır testleri uygulanmıştır. Analiz sonucunda ekonomik büyüme ile eğitim ve Ar-Ge harcamaları arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Karış, (2019) çalışmasında 2003: Q1-2018: Q2 döneminde Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile eğitim harcamalar arasındaki ilişkiyi araştırmak için nedensellik analizi ve Engle-Granger

eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda ekonomik büyüme ile eğitim harcamaları arasında önemli bir ilişki bulunmuştur.

Demir, (2021) çalışmasında 1996 ile 2019 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile eğitim, Ar-Ge ve sağlık alanlarında yapılan harcamalar arasındaki ilişkiyi araştırmak için Toda-Yamamoto nedensellik ve ARDL sınır testleri kullanılmıştır. Analiz sonucunda ekonomik büyüme ile Ar-Ge, sağlık ve eğitim harcamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Dineri ve Gölpek, (2021) çalışmasında 1980 ile 2016 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile eğitim kayıt oranları arasındaki ilişkiyi araştırmak için birim kök testi, FMOLS eş bütünleşme katsayı tahmincisi, Toda- Yamamoto nedensellik testi, Maki eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda eğitim kayıtları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Yürük ve Acaroğlu, (2021) çalışmasında 1980 ile 2015 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile eğitim harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmak için Keynes hipotezi çerçevesinde; NARDL Modeli, Birim Kök Testi, ARDL sınır testi ve Eş-bütünleşme testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Köksel ve Tecirli, (2023) çalışmasında 1980 ile 2020 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik büyümesi ile eğitim harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmak için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, VAR analizi, Genelleştirilmiş Etki-Tepki analizi, Varyans Ayrıştırması analizi ve Granger Nedensellik analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği bulunmuştur.

3. METODOLOJİ

3.1. Veri ve Model

Türkiye'nin eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmek için Dünya Bankası resmi veri sitesinden 1970-2021 yılları arasındaki veriler alınmıştır. Verileri analiz etmek için klasik ve Bayesyen yöntem tercih edilmiştir. SPSS programı yardımıyla klasik regresyon analizi, WinBUGS programı yardımıyla ise Bayesyen regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Analizde kullanılan WinBUGS programlama dili, Bayesyen regresyon aracılığı ile elde edilen sonsal dağılımdan örneklem üretmiştir. Üretilen bu örneklem sonucunda elde edilen değerler gerçek sonuca ya çok yakın ya da gerçek sonucun kendisi olmaktadır (Ntzoufras, 2009).

Bağımlı değişkenimiz, ekonomik büyümeyi temsil etmek için Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH), bağımsız değişkenimiz ise eğitim harcamaları (EH) olarak alınmıştır (Köksel ve Tecirli,2023). Bu değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz etmek için modelimiz,

$GSYH = \alpha + \beta.EH + \varepsilon$

şeklindedir.

3.2. Bayesyen Yaklaşım

θ rastgele değişkenin parametresi, v(θ) önsel olasılığı ve g(x|θ) benzerlik fonksiyonu olup,

$$f(\theta, x) = g(x|\theta).\mathrm{v}(\theta) = \mathrm{v}(\theta|x).g(x) \quad (1)$$

(1) eşitliğinde verilen yoğunluk fonksiyonu elde edilir. (1) eşitliği

$$\mathrm{v}(\theta|x) = \frac{g(y|\theta).\mathrm{v}(\theta)}{g(x)} = \frac{g(x|\theta).\mathrm{v}(\theta)}{\int g(x|\theta).\mathrm{v}(\theta)d\theta} \quad (2)$$

(2) şeklinde yeniden düzenlendiğinde Bayes teoremi elde edilir. Bayes teoreminde $\mathrm{v}(\theta|x)$ sonsal dağılımı ve paydadaki integralin değeri 1 olup normalleştirme sabitini göstermektedir.

(2) eşitliği tekrardan düzenlendiğinde

$$\mathrm{v}(\theta|x) \propto g(x|\theta).\mathrm{v}(\theta) \quad (3)$$

sonsal dağılımı (3) eşitliğindeki gibi olur. (3) eşitliğindeki ' $\propto$ ' sembolü orantılılığı göstermektedir. Bayes yaklaşımında $g(x|\theta)$ benzerlik fonksiyonu yerine matematiksel olarak aynı anlamı ifade eden $\ell(\theta|\mathrm{x})$ olabilirlik fonksiyonu yazılıp gerekli düzenleme yapıldığında

$$\mathrm{v}(\theta|x) \propto \ell(\theta|\mathrm{x}).\mathrm{v}(\theta) \quad (4)$$

olur. (4) eşitliğinin sözel karşılığı,

$$sonsal\ dağılım \propto olabilirlik\ fonksiyonu\ x\ önsel\ dağılım$$

şeklindedir (Judge, Griffiths, Hill, Lütkepohl & Lee, 1986; Vidakovic, 2011).

4. BULGULAR

Tablo 1: Klasik Yöntemle Elde Edilen Tanımlayıcı İstatistik Tablosu

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Sig.	%95 Güven Aralığı		R^2
	B	Standart Hata		Alt Sınır	Üst Sınır	
A	7.518	0.152	0.000	7.213	7.822	0.934
B	0.417	0.016	0.000	0.386	0.449	

Tablo 1 incelendiğinde değişkenlerimize ait önem düzeylerinin sıfır olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca R^2 değerinin de 0.934 olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum bağımlı değişkenin toplam varyansının %93.4 ünün bağımsız değişken tarafında açıklandığını göstermektedir. Aynı zamanda parametrelerin katsayısının pozitif olması bu ilişkinin yönünün pozitif olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Bayesyen Yöntemle Elde Edilen Tanımlayıcı İstatistik Tablosu

Model	Katsayı	MC hata	2.5%	Medyan	97.5%	Örneklem	R^2
A	16.2	0.03706	14.66	16.34	17.6	1499000	0.961
B	0.4656	0.001549	0.4069	0.4598	0.5306	1499000	

Tablo 3'te MC hatasının 0.05'ten küçük olduğu ve katsayıların pozitif olduğu gözlemlenmektedir. R^2 değeri 0.961 olup bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni %96.1 oranında açıkladığı yorumu yapılabilir. Ayrıca katsayıların pozitif olması bu yüksek ilişkinin yönünün pozitif olduğunu göstermektedir.

Tablo 1 ve Tablo 2 verileri birlikte değerlendirildiğinde klasik regresyon yöntemle belirsiz önsel dağılımın kullanıldığı Bayesyen regresyon yönteminin birbirine yakın değerler verdiği gözlemlenmektedir. Bu durum aynı zamanda yapılan analizlerin geçerliliği hakkında bize dönüt vermektedir.

5. SONUÇ

Çalışmada, klasik yöntem ve Bayesyen yöntem kullanılarak Türkiye'nin 1970- 2021 döneminde eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Analizde kullanılan veriler Dünya Bankası resmi veri tabanından derlenmiştir. Bayesyen regresyon analizinde ilk 1000 adımın yakmasına izin verilerek 1500 000 örneklem türetilmiştir. Belirsiz önsel dağılım kullanıldığı için klasik regresyonda elde edilen sonuçlara yakın bir değer elde edilmiştir. Tablo 1 ve tablo 2 incelendiğinde eğitim harcamalarındaki bir birimlik değişim ekonomik büyümede, klasik regresyon için 0.417, Bayesyen regresyon için 0.4656 birimlik artışa karşılık gelmektedir. Aynı zamanda her iki analiz sonucunda da bağımlı değişkenin bağımsız değişken tarafından açıklanma oranlarının sırasıyla %93.4 ve %96.1 olup oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmada bulunan sonuçların, Akıncı, (2017); İğdeli, (2019); Karış, (2019); Demir, (2021); Yürük ve Acaroğlu, (2021); Köksel ve Tecirli, (2023) çalışmalarına benzer olduğu gözlenmiştir. Ayrıca eğitim harcamalarını ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen bu çalışmalarda eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır. Çünkü eğitimli nüfusun bir ülkenin gelişimine katkısı göz ardı edilemeyecek kadar önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Akıncı, A. (2017). Türkiye'de Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. Maliye Dergisi, 173, 387-397. https://www.hmb.gov.tr/maliye-dergisi-sayi-173-temmuz-aralik-2017

Demir, Y. (2021). Eğitim, Sağlık ve Ar-Ge Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin ARDL Sınır Testi ile Belirlenmesi. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(3), s.1758-1770. https://doi.org/10.33206/mjss.918786

Dineri, E., ve Gölpek, F. (2021). Türkiye'de Eğitim Sisteminde Okullaşmanın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi,13(24), s. 37-48. https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.879660

Gövdeli, T. (2016). Türkiye'de eğitim- ekonomik büyüme ilişkisi: Yapısal kırılmalı birim kök ve eş bütünleşme analizi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(3), 224- 238. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/226564

İğdeli, A. (2019). Ar-Ge ve eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. MANAS Journal of Social Studies, 8(3), 2517-2538. https://doi.org/10.33206/mjss.520848

Judge, G., G., Griffiths, W. E., Hill, R., C., Lütkepohl, H. ve Lee, T., C., (1986), The theory and practice of econometrics (Second Edition), ABD, John Wiley & Sons, Inc.

Karış, Ç. (2019). Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Bir Nedensellik Analizi: Türkiye Örneği. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 9(18). 1067-1088. https://doi.org/10.29029/busbed.559914

Köksel, B. ve Tecirli, S., (2023), Türkiye'de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Analiz, Anasay, 7-23, 71-104. https://doi.org/10.33404/anasay.1212486

Ntzoufras, I., (2009), Bayesian modeling using WinBUGS, Canada: A John Wıley & Sons, Inc.

Vidakovic, B., (2011), Statistics for Bioengineering Sciences With MATLAB and WinBUGS Support, USA, Springer Texts in Statistics.

Yürük, B., ve Acaroğlu, H. (2021). Türkiye'de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Doğrusal Olmayan Analizi. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 16(63), 1301-1317. https://doi.org/10.19168/jyasar.927451

MENEMEN BELEDİYESİ ÇALIŞANLARI ÖRNEKLEMİNDE TÜKENMİŞLİK VE ÖZ-ŞEFKAT İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN BURNOUT AND SELF-COMPASSION IN THE SAMPLE OF MENEMEN MUNICIPALITY EMPLOYEES

Cemile Çetin
Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Labor Economics and Industrial Relations
ORCID ID: 0000-0002-6659-4855

Özlem Anuk
Öğr. Gör.Dr., İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, İnsan Kaynakları Yönetimi Programı
Lect. Dr., Izmir Kavram Vocational School, Department of Management and Organization, Human Resources Management Program
ORCID ID: 0000-0003-2724-5422

Emre Araşlıklar
Yüksek Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
Master's Student, Dokuz Eylul University, Institute of Social Sciences, Department of Labor Economics and Industrial Relations
ORCID ID:0009-0001-9391-0059

Ümmü Nur Ak
Yüksek Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
Master's Student, Dokuz Eylul University, Institute of Social Sciences, Department of Labor Economics and Industrial Relations
ORCID ID: 0009-0002-3299-1489

ÖZET

Tükenmişlik, çalışanların iş stresi ve yorgunluk sonucu fiziksel ve duygusal enerjilerinin tükenmesi durumu olarak tanımlanırken, öz-şefkat bireyin kendine karşı nazik ve anlayışlı olma kapasitesini ifade etmektedir. Çalışmanın amacı, İzmir'de Menemen Belediyesi çalışanlarında tükenmişlik ile öz-şefkat ilişkisini analiz etmektir. Bu kapsamda iki boyutlu Oldenburg Tükenmişlik Ölçeği ile tek boyutlu Öz-Anlayış Ölçeğini ve bazı demografik değişkenleri içeren anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri gönüllülük esaslı katılım ile 115'i kadın (%70,1) ve 49'u erkek (%29,9) toplam 164 belediye çalışanından elde edilmiştir. Veriler

geçerlik ve güvenirlik, frekans analizi, bağımsız örneklem t testi, one-way anova testi ile korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Ana hipotez "tükenmişlik ile öz-şefkat arasında bir ilişki vardır" şeklinde oluşturulmuştur. Korelasyon analizi sonucunda tükenmişlik ile öz şefkat arasında %99 güven aralığında pozitif yönlü ve orta düzeyde ilişki saptanmıştır. Elde edilen sonuçlarda, belediyede kadrosuz çalışanlar tükenme halini belediyede kadrolu çalışanlara göre daha fazla yaşamaktadır. Kendine anlayışlı davranan çalışanlar ise kendine nötr ve acımasız davranan çalışanlara göre daha yüksek öz şefkate sahiptir. Bununla birlikte elde edilen diğer sonuçlarla birlikte araştırma kapsamında öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Öz Şefkat, Belediye, Belediye Çalışanları

ABSTRACT

While burnout is defined as the state of exhaustion of physical and emotional energy of employees as a result of work stress and fatigue, self-compassion refers to the capacity of an individual to be kind and understanding towards himself. The aim of the study is to analyze the relationship between burnout and self-compassion in Menemen Municipality employees in Izmir. In this context, a survey study including a two-dimensional Oldenburg Burnout Scale and a one-dimensional Self-Understanding Scale and some demographic variables was conducted. The research data were obtained from a total of 164 municipal employees, 115 of whom were women (70.1%) and 49 of whom were men (29.9%) with voluntary participation. The data were subjected to validity and reliability, frequency analysis, independent sample t-test, one-way anova test and correlation analysis. The main hypothesis was formed as "there is a relationship between burnout and self-compassion". As a result of the correlation analysis, a positive and moderate relationship was found between burnout and self-compassion at a 99% confidence interval. According to the results obtained, non-tenured employees in the municipality experience burnout more than tenured employees in the municipality. Employees who are understanding towards themselves have higher self-compassion than employees who are neutral and ruthless towards themselves. In addition, suggestions were made within the scope of the research along with the other results obtained.

Keywords: Burnout, Self-Compassion, Municipality, Municipal Employees

COEFFICIENT OF PERFORMANCE AT MAXIMUM "X" FIGURE OF MERIT OF A LOW DISSIPATION BROWNIAN CARNOT LIKE REFRIGERATOR WITH NONADIABATIC DISSIPATION

K NILAVARASI
Department of Education, School of Education and Training, Central University of Tamil Nadu, Thiruvarur-610005, Tamil Nadu, India.

M PONMURUGAN
Department of Physics, School of Basic and Applied Sciences, Central University of Tamil Nadu, Thiruvarur-610005, Tamil Nadu, India.

ABSTRACT

Increasing the efficiency of heat machines is an ever-evolving field of scientific study and considerable efforts and progress has been made in this field in recent years. With the development of various technological revolution, it is very essential to innovatively design thermal machines suitable to operate in the optimized regime. This has been a prime challenge for researchers. One of the most important among such thermal machines are the refrigerators. The refrigerators are the thermal machines which extracts certain amount of heat (Q_c) from the reservoir 1 (cold bath) with the assistance of certain work input (W) and delivers a certain amount of heat (Q_h) to the reservoir 2 (hot bath). In the present work, we study the Brownian Carnot like refrigerator consisting of a system of Brownian particle confined in an optical trap performing finite time operations between two thermal baths with temperature T_c and T_h. Although works have been performed on low dissipation Brownian Carnot like refrigerators, their study was restricted with the considerations of dissipation only in isothermal cycles. Our analysis relies upon including the nonadiabatic dissipation in the adiabatic cycles for a Brownian particle which is bounded in a time dependent harmonic trap potential. We focus on the low dissipation approach with an emphasis that the four cycles are influenced by the irreversible effects. The coefficient of performance (COP) at maximum figure of merit "χ" for the considered Brownian Carnot like refrigerator was calculated with dissipation in four processes at finite time and obtained the same extreme bounds as the Brownian refrigerator with dissipations only in isothermal processes. This result will be helpful in devising a microscopic refrigerator.

Keywords: Refrigerator, Coefficient of performance, nonadiabatic dissipations, low dissipation.

MIGRATION GOVERNANCE AT THE EU'S EASTERN AND NORTHERN BORDERS
CASE STUDIES: BELARUS, NORWAY AND FINLAND

Edina Lilla Mészáros
PhD Lecturer University of Oradea, Romania

ABSTRACT

In less than a decade, we have witnessed an almost sevenfold increase in the length of border fences within the EU/Schengen area, together with those erected at its external border, growing from 315 km to 2048 km. Almost half of these fences were built at the European Community/Schengen's eastern border, the vast majority with Belarus and Russia, this denoting the seriousness of the threats coming from its Eastern Neighbourhood. Regrettably, the EU's northern and eastern borders are not characterized by peace and stability as envisaged in its strategic documents. Instead of amiable relations, peaceful conflict resolution, cooperation and mutual understanding promoted by the liberal worldview, the space in question rather reflects the revival of the past Cold War settings, characterized by the traditional great power politics and balancing merged with fierce competition. Russia's recent rogue state behaviour in the region hamstrings any attempt to establish more constructive and cooperative relations with the Community. In addition, economic and social interactions between the EU and Russia have been severely damaged as well by the latter's determination to restrict freedom and human rights, conduct aggressive military incursions and annex territories, to which the European Union and the Western world have responded with several packages of sanctions. The Arctic migratory route gives testimony of third country nationals being used as a tool in Russia's political manoeuvre against the EU and its Member States. In this regard, more and more scholars talk about the weaponization of migration or the deliberate facilitation of irregular migration, even describing the deployed modus operandi as a tool in Russia's hybrid warfare waged against the Community. Similar methods have been used by the Belarusian government at its border with Poland, Latvia and Lithuania, thus validating the existence of a pattern. As a consequence of the deliberate weaponizing of human beings by facilitating irregular immigration, Finland has also joined the group of EU Member States closing their borders with Russia and erecting fences. Consequently, the current paper wishes to shed light on the governance of migration at the aforementioned borders, arguing, that the erection of fences or augmenting the length of the fences is the result of the deliberate facilitation of irregular migration.

EFFECT OF CIRCUIT TRAINING ON SELECTED HEALTH-RELATED PHYSICAL FITNESS COMPONENTS: THE CASE OF PHYSICAL EDUCATION STUDENTS AT A UNIVERSITY IN FIJI

Mohammed Feroz Ali
Dr., Fiji National University

Zaahid Khan
Mr., Fiji National University

Nazim Ali
Fiji National University

ABSTRACT

This study's objective was to assess the impact of circuit training on a subset of physical education students' health-related physical fitness at a Fijian university. This study employed a quasi-experimental research design. Using the stratified sampling technique, a sample of all 39 students—22 men and 17 females—was taken into consideration for this study. Twenty of the forty students were divided into experimental and control groups, with the remaining twenty being selected at random for the study. The individuals' ages ranged from 19 to 22. The study's experimental group did not receive the extra training intended for this investigation; instead, they participated in a 12-week, three-day, supervised training program lasting 60 to 65 minutes each session. The push-up, wall squat, and sit-and-reach tests were used to determine the following variables for this study: muscular endurance, muscular strength, and flexibility. Both the pre-test and the post-training test were administered twice. The researcher and her helpers provided orientations, instructions, and supervision to the participants during the exercise in this study. The independent sample t-test and the paired sample t-test were used to analyze the data. Following the 12-week training regimen, the experimental group's pupils exhibited a substantial gain in their muscular endurance, muscular strength, and flexibility ($p < .05$. In the control group, the corresponding values remained unchanged ($p > .05$. The students' muscle strength, muscular endurance, and flexibility were all increased and maintained by the circuit training program, according to the results. The current study showed that sport science students at Ambo University performed better after 12 weeks of thoughtfully planned physical fitness instruction. To optimize the athletes' potential, scientific-based training ought to be integrated into the sports science curriculum training program.

Keywords. Flexibility, health-related physical fitness, muscular endurance, muscular strength.

USAGE BEHAVIOUR ON STUDENTS' CRITICAL THINKING SKILL IN AGRICULTURE COURSES IN NIGERIAN HIGH EDUCATION INSTITUTIONS

Ahmed Ishiyaku
Department of Agricultural Education, Federal College of Education (Tech) Gombe, Nigeria

Hauwa Hassan
Department of Agricultural Education, Federal College of Education (Tech) Gombe, Nigeria

Jamila Bappah Yaya
Department of Agricultural Education, Federal College of Education (Tech) Gombe, Nigeria

Usman Hassan
Department of Agricultural Education, Federal College of Education (Tech) Gombe, Nigeria

ABSTRACT

MIT method influence students 'critical thinking skill in the teaching of Agriculture vocational course if there is available equipment, with teachers' good behaviours towards the use of the equipment. This study assessed how well the combinations of MIT method and usage behaviour of MIT methods predict student critical thinking skill in the study area. The study adopted a quantitative method that is descriptive in approach in design. The sample of this study was drawn from the population 700 and 300 from ATBU Bauchi and 400 from FCET Gombe, the sample size was determined from sampling table, which indicated 169 sample for the population of the 300 in ATBU Bauchi (approximated to 170) students. The table indicated 196 samples for the population of 400 in FCET Gombe (approximated to 200) students. This gives a sample size of 365 (approximated to 370) students for ATBU Bauchi and FCET Gombe, which were used to administer the 370 questionnaires. Exploratory factor analysis and reliability analysis were carried out to determine the acceptability of the instrument. A multiple regression was carried out, to assess the influence of MIT methods and usage behaviour on students' critical thinking; The findings showed that the available MIT methods used for the teaching of Agriculture vocational course in the study areas make a significant contribution to student critical thinking skill and another anticipated result is that institutions will attempt to solve the problem of teachers' resistance to modern instruction technology by supplementing rather than reviewing current delivery with new initiatives. This study stressed that using MIT in practical situation provides motivation for skill acquisition and allow learners to demonstrate their true potential or innate ability as MIT encourages independent practice. If MIT methods are effectively utilized using available MIT equipment at appropriate subject area and with good intention to use, critical thinking skill can be achieved.

Keyword: Modern Instruction Technology, Teachers', Students' Agriculture Courses, High Education Institutions

MODERN INSTRUCTION TECHNOLOGY (MIT) EQUIPMENT USED FOR TEACHING AGRICULTURE VOCATIONAL COURSES IN NIGERIAN HIGH EDUCATION INSTITUTIONS

Idris Mohammed Lawan
Department of Agricultural Education, Federal College of Education (Technical) Gombe, Nigeria

Ahmed Ishiyaku
Department of Agricultural Education, Federal College of Education (Technical) Gombe, Nigeria

Hauwa Hassan
Department of Agricultural Education, Federal College of Education (Technical) Gombe, Nigeria

Umar Abdulmumini
Department of Agricultural Education, Federal College of Education (Technical) Gombe, Nigeria

Adamu Abdulkadir Dahuwa
Department of Agricultural Education, Federal College of Education (Technical) Gombe, Nigeria

ABSTRACT

This study meticulously explores the various types of Modern Instruction Technology (MIT) equipment that are presently being utilized within the context of agriculture vocational courses at prominent higher education institutions located in Nigeria. The population that was systematically selected for this research study was specifically drawn from two distinguished institutions, namely Abubakar Tafawa Balewa University (ATBU), which is situated in Bauchi, and the Federal College of Education Technical (FCET) Gombe, located in Gombe. To collect data, a quantitative survey was conducted among 370 students enrolled in agriculture education courses at Abubakar Tafawa Balewa University and Federal College of Education Technical Gombe. The data that were obtained through this research endeavour were subjected to rigorous analysis using exploratory factor analysis alongside descriptive statistics to ensure robust findings. The findings of the study unequivocally indicate that the most prevalently utilized MIT equipment across both educational institutions comprises electronic whiteboards and projectors, which have emerged as essential tools in the instructional process. Conversely, other technological devices such as laptops, desktop computers, scanners, video cameras, and electronic tablets were noted to be employed with significantly less frequency in the agricultural education setting. These results underscore a pressing need for enhanced investment in MIT equipment as well as comprehensive training programs designed for instructors, aimed at facilitating a more effective integration of advanced technology into the agricultural vocational education curriculums that are offered in Nigeria. The study recommends increasing access to

modern technology tools and adopting a learner-centered approach to enhance agricultural education quality and prepare students for successful careers in the agricultural sector.

Keywords: Modern Instruction Technology (MIT), Equipment Used, Agriculture Vocational Courses, High Education Institutions.

ETHICAL EQULIBRIUM Vs NEW GEN TEACHING STYLE; A STUDY AMONG NEW GENERATION TEACHERS

Pratheesha .P
Research Scholar, Institute of Management in Kerala (IMK), University of Kerala,Thiruvanthapuram, Kerala India

K.S.Suresh Kumar
Dr., Professor& Director, School of Distance Education, University of Kerala, Thiruvanthapuram,Kerala, India

ABSTRACT

Ethics are well founded standards that make the actions right and wrong .it helps to categories different values such as integrity discipline and honesty am0ng others and apply them in daily lives. An ethic influence behavior and allows an individual to make the right choice. The ethical values apply to all aspect of life and it can be structured, regulated and monitored with appropriate educational method. The main aim of ethical values in educations are to stimulate ethical reflection, awareness, responsibility, and compassion in children ,provide children with insight to important ethical principles and values, equip them with intellectual capacities etc. The core teaching consists of four basic values dignity, truthfulness, fairness, responsibility and freedom. All teaching is found on ethics whether it be the teacher student relationship, pluralism etc. Good professional ethics are among the teachers most important resources. Teacher helps student to learn the academic basis, but they also teach valuable life lesson by showing himself as the best example. As a role model must follows some professional ethics and decorum inside the campus. A professional code of ethics outlines teacher's main responsibilities to their students and defines their role in student life. Above all teachers must demonstrate integrity and in their conduct with parents and coworker. But when we choose to consider the new gen teachers there is some issues behind the screen. Because most of the new teachers are failed to keep ethical code or decorum with the students. It may results a negative impact in long run and it also provides a plat from for the students to mould their character by take them as examples. This article narrates the current status of it and also discusses the impact of this in the student's life as well as the credibility of education.

Keywords: Ethics, Ethical Values in Education (EVE), professional decorum

SALIENT TRAITS OF POST-9/11 AMERICANISM

Gabriel C. Gherasim, PhD
Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

ABSTRACT

In the aftermath of the 9/11 events and the subsequent American response which generated the confrontation with terrorism and the so-called 'Iraqi narrative', the topic of (anti)Americanism has considerably expanded and disseminated into a multitude of receptions, conceptions, perceptions, apprehensions and symbolizations susceptible of inflicting baffling knowledge, confusing sentiments and/or partisan emotions. The multi-faceted literature in the field of American studies and international politics has loosely contributed to a systematic approach of phenomena associated with pro/anti-American attitudes but has largely succeeded in representing its connotations. By and large, outstanding researchers in the field have not reached a plain consensus regarding definition, forms of manifestation, characteristics, and explanatory variables specific to post-9/11 Americanism; instead, they have argued for contextual interpretations and specific instantiations of a general attitude admittedly directed at supporting and justifying the United States' assertive role in the global context of fighting terrorism. The present approach aims to identify and analyze five fundamental tenets of 'reloaded' Americanism which could aptly be discovered in political discourses, public diplomacy and propaganda after September 11, 2001.

MİHRÎ HATUN DÎVÂNI'NDA DENİZ TASAVVURU

SEA IMAGINATION IN MIHRI HATUN'S DIVAN

Buğra PİŞKİNCAN
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Hacettepe University, Letters Faculty, Turkish Language and Literature
ORCID ID: 0009-0008-0950-7672

Şevval ULAŞ
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Hacettepe University, Letters Faculty, Turkish Language and Literature
ORCID ID: 0009-0005-5787-6091

ÖZET

Mazmunlar, mecazlar ve teşbihler; şairlerin tabiatı ve toplumu nasıl gördüğüne dair ipuçları veren unsurlardır. Klasik Türk edebiyatında deniz de; hakiki, mecazi ve tasavvufi çerçevede birçok farklı temsille yer edinmiş bir unsurdur. Klasik Türk edebiyatının seyrini mazmun ve üslup açısından takip etmeyi hedefleyen bu çalışmada; Mihrî Hatun Divânı'nda deniz ve denize ait kavramların tespit ve tasnifiyle, 15. asırda deniz tasavvurunun nasıl yer aldığının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Klasik Türk edebiyatının bilinen ilk kadın şairlerinden Amasyalı Mihrî Hatun; bilgisi, kültürü ve bilhassa şairlik hüneriyle 15. yy. Türk edebiyatında dikkat çeken özgün ve önemli şahsiyetlerdendir. Halvetî şeyhlerinden olan dedesi Pîr İlyâs ile babası şair ve kadı "Mevlâna Belâyî" sayesinde doğal bir kültür ve edebiyat ortamında yetişmiş, şairliğini beslemiştir. 210 gazel ve diğer bazı nazım şekillerini ihtiva eden bir divana sahip Mihrî Hatun; kendisine has, açık, anlaşılır dili ve zarif üslûbu ile dönemin şiir meclislerinde bulunmuştur.

İstanbul'a gidip gitmediği, deniz görüp görmediği bilinmeyen ve hayatı hakkında görece az bilgiye ulaşabildiğimiz Mihrî Hatun'un hayatının büyük bir kısmını Amasya'da geçirmiş olması göz önünde bulundurulduğunda, Divânı'ndaki deniz ve denizle ilgili unsurların fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mihrî Hatun, Deniz Tasavvuru, 15. Yüzyıl Türk edebiyatı

ABSTRACT

Turkish literature, armed with the first values of the New Age, produced a woman poet who wrote with lyrical and mystical values despite the perceptions perpetuated by the Middle Ages. Mihrî Hâtun of Amasya, one of the first female poets of our literature, was able to become one

of the important names of Turkish literature, which was on the way to perfection, besides being a 'female poet'. In addition to leaving only a divan, including a tazarruname, she was present in the poetry assemblies of the period with her own clear, understandable language and elegant style. Thanks to his grandfather Pîr İlyâs, one of the Halvetî sheikhs, and his father, the poet and qadi 'Belâyî', he was able to receive the necessary education to have survived until today. In this study, which is important for following the course of Turkish literature, which has entered the path of classicalisation, in terms of mazmun and style, it is aimed to determine how the mazmun of the sea takes place in early classical literature by scanning Mihrî Hâtûn Divân and determining and classifying the concepts of the sea and the sea. Mazmuns give clues about how poets see nature and society. The sea, which is included in almost all myths, including Turkish mythology, has managed to take place both within the framework of Sufi verse and classical poetry. The fact that the sea and sea-related concepts make up about one-fifth of the total number of couplets in the Divan of Mihrî Hâtûn of Amasyalı, which is still debated whether she travelled to Istanbul or not and whether she saw the sea or not, whether they are used in any art or not, explains the value of the mime. One of the aims of this study is to determine how these usages are processed poetically and stylistically through Mihrî Hâtun in the Sufi and classical fields of Turkish literature.

Keywords: Mihrî Hatun, Sea Imagery, 15th Century Turkish Literature, Women in Classical Turkish Poetry

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE PROFESSIONAL BURNOUT LEVEL OF PRIMARY SCHOOL MATHEMATICS TEACHERS

Sema TAŞ
Milli Eğitim Bakanlığı/ Ankara
ORCİD ID: 0009-0004-1706-899X

Sebahat YETİM KARACA
Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID ID: 0000-0001-6140-1623

ÖZET

Bu araştırma Ankara ili Sincan ilçesinde görev yapan ilköğretim matematik öğretmenlerinin mesleki deformasyon düzeyinin, çeşitli değişkenlere (cinsiyet, yaş, öğretmenin meslekteki görev yılı, eğitim düzeyi, medeni durum, haftalık ders saati vb.) göre etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma, nicel araştırma yöntemiyle yapılmıştır ve nedensel karşılaştırma modeli ile korelasyonel (ilişkisel) tarama modeli kullanılmıştır. Roscoe (1975) akt. Büyüköztürk vd. (2016)'ne göre, örneklem büyüklüğünde birçok araştırma için "30' dan büyük 500'den küçük olan" örneklem büyüklükleri uygun olacaktır. Çalışma grubumuz Ankara İli Sincan İlçesinde görev yapan 200 matematik öğretmeninden oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucunda bir katılımcıdan elde edilen veriler normal dağılımın dışında kaldığından 199 öğretmenden toplanan veriler analiz edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 21 programı kullanılmıştır. İstatistiksel analizler yapılmadan önce veri seti hatalı kodlama, eksik veya aykırı değerler açısından incelenmiştir. İlk olarak kayıp değerlere ortalama değerlere göre atama yapılmıştır. Daha sonra bu araştırmada elde edilen verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov Testi ve Uç Değer Atma (Z Değeri) kullanılarak incelenmiştir. Maslach Tükenmişlik Envanterinin güvenilirliğini tespit etmek için "Cronbach's Alpha" (iç tutarlılık katsayısı) değerlerine bakılmıştır. Ölçeğin tüm maddelerinin iç tutarlılık katsayısı 0,75 olarak bulunmuştur. Böylelikle ölçeğin genelinin yüksek derecede güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alt boyutlarının iç tutarlık katsayıları ise duygusal tükenmişlik boyutunda 0,90 ile yüksek düzeyde güvenilir, duyarsızlaşma boyutunda 0,75 ile yüksek düzeyde güvenilir, kişisel başarı boyutunda 0,79 ile yüksek düzeyde güvenilir olduğu belirlenmiştir. Sincan ilçesindeki ortaokullarda görev yapan görev yapan matematik öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin cinsiyete, yaşa, öğrenim durumuna, medeni hallerine göre anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir. Sincan ilçesindeki İlköğretim

okullarında görev yapan matematik öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin mesleki kıdem ve haftalık girilen ders saati değişkenine göre anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Tükenmişlik, Maslach Tükenmişlik Envanteri, Kolmogorov Smirnov Testi, Cronbach's Alpha

ABSTRACT

This study was conducted to examine the effect of various variables (gender, age, years of service in the profession, education level, marital status, weekly course hours, etc.) on the level of professional deformation of primary school mathematics teachers working in Sincan district of Ankara province. This study was conducted with quantitative research method and causal comparison model and correlational screening model were used. Roscoe (1975) cited. According to Büyüköztürk et al. (2016), sample sizes 'greater than 30 and less than 500' will be appropriate for many studies. Our study group consists of 200 mathematics teachers working in Sincan District of Ankara Province. As a result of the analyses, the data collected from 199 teachers were analysed since the data obtained from one participant were outside the normal distribution. SPSS 21 programme was used to analyse the data. Before statistical analyses, the data set was examined in terms of incorrect coding, missing or outlier values. Firstly, missing values were assigned according to the mean values. Then, the conformity of the data obtained in this study to normal distribution was analysed by using Kolmogorov Smirnov Test and Outlier Elimination (Z Value). In order to determine the reliability of Maslach Burnout Inventory, 'Cronbach's Alpha' (internal consistency coefficient) values were analysed. The internal consistency coefficient of all items of the scale was found to be 0.75. Thus, it was concluded that the overall scale was highly reliable. The internal consistency coefficients of the sub-dimensions were found to be highly reliable with 0,90 in the emotional burnout dimension, highly reliable with 0,75 in the depersonalisation dimension, and highly reliable with 0,79 in the personal achievement dimension. It was determined that the occupational burnout levels of mathematics teachers working in secondary schools in Sincan district did not show a significant difference according to gender, age, educational status and marital status. It was determined that there was a significant difference between the professional burnout levels of mathematics teachers working in primary schools in Sincan district according to the variables of professional seniority and weekly course hours.

Keywords: Occupational Burnout, Maslach Burnout Inventory, Kolmogorov Smirnov Test, Cronbach's Alpha

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE ÖĞRENİM GÖREN YABANCI ÖĞRENCİLER

FOREIGN STUDENTS STUDYING IN TURKEY DURİNG ATATÜRK'S PERİOD

Malike BİLEYDİ KOÇ
Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Assoc.Prof.Dr., Marmara University, Atatürk's Principles and The History of the Revolution
ORCID ID: 0000-0003-4118-286X

ÖZET

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması sonrasında ülkenin yeniden yapılanması adına bir strateji belirlenmesi gerekmekteydi. Trablusgarp Savaşı ile başlayan Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı ile artarda devam eden savaşlar yaşamış bir ülkenin yenilgilerle süregelen olağanüstü koşulları Lozan Barış Antlaşması ile nihayete ermiş, sonrasında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesiyle, "muasır medeniyetler seviyesine çıkma" ideali uğruna bir mücadele başlatılmıştır. Bu mücadelenin bir ayağı da milli eğitim anlayışı olmuştur. Cumhuriyetin devraldığı eğitim kurumlarının genç nesilleri yetiştirmeye yönelik eksiklerini gidermek amacıyla öncelikleri arasında eğitim birliğini sağlamak, okur-yazar oranını arttırmak, modern nitelik kazandırılan eğitimi ülkenin her yerinde yaygınlaştırmak fikri öne çıkmıştır. Her alanda ilerleme fikrine yönelik adımlar atılmış, bu yönde gelişim için gelişmiş ülkelerden yabancı uzmanlar getirtilmiş ya da yurt dışına öğrenci gönderilmiştir. Benzer gelişimi sağlamak isteyen çevre ülkeler de ihtiyaç duydukları eğitimli kadroya sahip olabilmek için Türkiye'ye öğrenci göndermişlerdir. Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucu kadrosu, ülkesine gelen yabancı öğrencilerin eğitim almalarına destek verdiği gibi eğitim faaliyetlerini ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişimine katkı sunan aynı zamanda bir köprü niteliğiyle kültürel alanları da kapsayan bir anlayışla yaklaşmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Atatürk Dönemi'nde Türkiye'ye gönderilen yabancı öğrencilerin hangi ülkelerden geldiklerini ve hangi alanlarda eğitim gördüklerini incelemek aynı zamanda Türk Hükümeti tarafından öğrencilere sağlanan imkanları analiz etmektir. Konu ile ilgili 1920-1938 tarih aralığında yer alan Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na bağlı Cumhuriyet Arşivi belgeleri incelenecektir. Bu çalışma, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devrimler süreciyle henüz yeni yapılanmaya çalışan bir ülkenin dışarıdan eğitim için talep görmesi, ülkenin eğitim faaliyetlerinin niteliğini anlamak açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi Eğitim, Modern Eğitim, Yabancı Öğrenci.

ABSTRACT

After the War of Independence ended with victory, a strategy had to be determined fort he restructuring of the country. The extraordinary conditions of a country that had experinced consecutive wars, startingwith the Tripoli War andcontiuing with thw First World War, ended with the Lausanne Peace Treaty. Afterwards, a struggle was initiated for the ideal of "rising to the level of contemporary civilizations", in the words Gazi Mustafa Kemal Atatürk. One of the pillars of this struggle was the concept of national education. In order to eliminate the deficiencies of the educational institutions of the Republic, the idea of ensuring educational unity, increasing the literacy rate and disseminating modern education all over the country has come to the fore. Steps have been aken towards the idea of progress in every field and foreign experts have been brought from developed countries or students have been sent abroad for development in this direction. Nearby countries that want to achieve similar development have also sent students to Turkey in order to have the trained staff they need. The founding staff of the Republic of Turkey not only supported the education of foreign students coming to their country, but also approached educational activities with an understanding that contributed to the development of relations between countries and also included cultural areas as a bridge.

The aim of this study is to examine which countries the foreign students sent to Turkey during the Atatürk Era came from and in which fields they studied and also to analyze the opprtunities provided to the students by the Turkish Government. Documents related to the subject from the Republic Archives affiliated with the Presidency of State Archives will be examined between 1920-1938. This study is important in terms of understanding the quality of the country's educational activities as a country that was just trying to restructure with the process of revolutions in the Early Republic Period saw demand for external education.

Keywords: Education In The Atatürk Era, Modern Education, Foreign Students.

GİRİŞ

Tarih boyunca toplumlar her zaman birbirlerine etki etmişlerdir. Toplumlararası bu etkileşim göçlerle gerçekleştiği gibi ticaret kanalıyla da süreklilik göstermiştir. Bilgi alışverişi de bu dolaşımın bir parçası olmuş, bu sayede ülkeler arasındaki kültür ve medeniyet etkileşimi kolaylaşmıştır. Eğitim, bir ülkenin gelişimini aynı zamanda devamlılığını sağlayan en etkin araçlardan biridir. Farklı ülke ve toplumlar kendi ülkelerindeki akademik verimliliği arttırmak amacıyla eğitim konusunda bilgi aktarımına ihtiyaç duymuşlardır. Nitelikli insan gücünün toplumun sosyo-ekonomik durumuna uygun olarak yetiştirilebilmesinde, kültürel ve bilimsel yetkinliklerinin arttırılmasında ya da eleştirel düşünce kapasitesinin geliştirilmesinde modern eğitim anlayışı bir gereklilik olmuştur. Bu nedenle ülkeler arasındaki ilişkilerin kapsamı artış

göstermiş, toplumlar arasında bilgi, teknoloji, öğrenci, uzman akışı ve değişimi uluslararası iş birliğinin bir başka boyutunu oluşturmuştur.

Öğrencinin vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka ülkede eğitim görmesi şeklinde tanımlanan yurt dışı eğitim, devlet destekli olarak uygulanabildiği gibi öğrencilerin kendi istekleriyle de yapılabilmekte aynı zamanda öğrenci değişim programları şeklinde de yürütülebilmektedir. Bu sayede devlet desteğiyle ya da bireysel imkanlarla yurt dışında eğitim gören öğrenciler, bir yandan ülkelerinin ihtiyaç duyduğu nitelik ve nicelikteki işgücünü sağlama fonksiyonunu yerine getirirlerken diğer yandan ülkelerinin rekabet gücünü ve dışa açılımını olumlu yönde etkileyebilmektedirler. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik düzey, eğitim düzeyi ile doğru orantılı olduğu için eğitimin fonksiyonu gelişmekte olan ülkelerin rekabet etme potansiyelini arttırma yönünde ayrı bir önem taşımaktadır. Gelişmemiş ülkelerde yurt dışına öğrenci gönderimi uygulaması, kalkınmaya ve rekabete destek sağlayan bir insan kaynağı olarak görülmektedir. Yurtdışı eğitimi faaliyetleri, mesleki eğitim, kariyer eğitimi, yabancı dil eğitimi gibi bir kapsama sahiptir. Her ülkenin eğitim sistemi anlayışı, politik faaliyetleri ile doğru orantılı olarak farklılık göstermekle birlikte uluslararası öğrenci hareketliliği ülkeler arasındaki iş birliği ve dayanışmayı geliştiren, kültürel akışkanlığı sağlayan fonksiyonu nedeniyle bu faaliyetin önemliliğini gören ülkeler politikalarını bu yönde genişletmeye yönelmişlerdir.

TÜRK EĞİTİM TARİHİ VE YURTDIŞI EĞİTİM FAALİYETLERİ

Yurtdışı eğitim uygulamasının Türkiye'deki ilk örnekleri Tanzimat Dönemi'nde (1839-1876) görülmektedir. Tanzimat Dönemi eğitim alanında yeniliklerin gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir dönemdir. Avrupa'nın ilerlemesinin, Osmanlı'nın gerilemesinin nedenleri arasında eğitim ve bilime gösterilen ilgi farklılığının yer alması, eğitim sorunları üzerinde çalışmalar yapılarak 1845 tarihinde Geçici Maarif Meclisi'nin kurulmasını gerekirmiştir. Bu meclisin çalışmaları ile ilköğretimi verecek sıbyan okullarının ıslah edilmesi, ortaöğretim kurumu olan rüştiyelerin sayısının arttırılması, yüksekokulların açılması kararlaştırılmıştır. İlkokullar için medrese dışında öğretmen yetiştirme okulları bulunmamaktaydı (Ülken, 2013). Öğretmen yetiştirme gereksinimi ancak ortaöğretim okullarının açılma aşamasına gelince ortaya çıktı. Bu nedenle

lk kuşak öğretmen okulları, Cevdet Paşa'nın öncülüğünde medrese mezunları arasından seçilmiş, 1848 tarihinde Darülmuallimin, 1870 tarihinde de kız öğretmenler yetiştirmek amacıyla Darülmuallimat kurulmuştur (Berkes, 1978). Tanzimat Dönemi'nde daha önce açılmış olan Kara (1773) ve Deniz Mühendishanesi (1793), Tıbbiye (1827) ve Harbiye (1834) gibi yüksekokullar geliştirilmiştir (Lewis, 1998). Bu kararlar sonrasında 1857 tarihinde Maarif-i Umumiyye Nezareti kurulmuş, 1869 tarihinde de özellikle Fransa'nın eğitim anlayışına göre hazırlanan Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi kabul edilmiştir. Böylece eğitim kurumları devletin resmi kuruluşları olurken eğitim konusu da devletin resmi politikası haline gelmiştir (Akyüz, 1999). Galatasaray Lisesi, bu nizamnamenin bir ürünü olmuştur. Böylece modern

anlamda bir eğitim kuruluşunun temelleri atılmıştır. Bu kanun gereğince aynı yıl bir üniversitenin kurulması kararlaştırılmış, edebiyat, hukuk ve fen fakültelerinin açılacak üniversitenin bünyesinde yer alması kararı kabul edilmiştir. Ancak Darülfünun adını alan üniversite kuruluşundan hemen sonra kapatılmış, Meşrutiyet dönemine kadar açılamamıştır. 1859 tarihinde devlet memurlarının eğitim merkezi olarak Mülkiye Mektebi açılmış, sonraki yıllarda yapılan düzenlemelerle ders programları modernize edilme ihtiyaç duyulmuştur.

Tanzimat Döneminde bir üniversite denemesi, dönemin iç çelişkilerine bağlı olarak sonlanmışsa da Batı fikir ve eğitiminin etkileri devam etmekteydi. Galatasaray Lisesi Darülfünun'un açılma tarihinden bir yıl önce, 1868 tarihinde açılmış, harbiye ve tıbbiye benzeri sahalarda meydana gelen ilerlemeler eğitim alanında da gözlenmiştir. Fransız Maarif Bakanı'nın gerçekleştirdiği Galatasaray Sultanisi Projesi, o dönemde Fransız ve batılılaşma taraftarı bürokrasi adamlarınca çift yönlü yarar sunacak şekilde oluşturulmuştur. Okulda derslerin Fransızca öğretilmesiyle beraber Türkçe, Latince, Grekçe, tarih ve benzeri bilim derslerinin de eğitime katılmasıyla, birkaç yıl içinde hukuk, ekonomi ve mühendislik bölümlerinin de eklenmesiyle dönemin eksikliği olan bir üniversite görünümü kazanmış, Türkiye'de uluslararası eğitim bakımından önemli bir gelişme olmuştur (Berkes, 1978). Aynı dönemlerde Robert Koleji gibi yabancı okullar açılacak yalnızca İstanbul ile de sınırlı olmayarak Maarif Bakanlığı'nın boş bıraktığı alanlar doldurulacaktır. Ancak Galatasaray Sultanisi, yabancı misyonlar tarafından açılan okullardan farklı olarak Batı dilinde modern bir eğitim sağlama konusunda Müslüman hükümet tarafından yapılmış ciddi adımdı. Ayrıca Müslüman öğrencilerin diğer dinlere mensup öğrencilerle yan yana eğitim görmesi dini ayrılığın aşılması konusunda da bir aşama olmuştur. Darüşşafaka da bun dönemde açılan okullardandır (Lewis, 1998).

Tanzimat Dönemi'nde eğitimin çağdaşlaşması doğrultusunda verilen tüm çabaların yanında yurt dışına gönderilen öğrenci sayısında artış görüldüğü gibi öğrenim alanları da genişlemiştir. Başta Fransa olmak üzere Almanya, Avusturya, İngiltere, Belçika gibi Avrupa ülkelerine askeri okulların yanında güzel sanatlar, mühendislik, hukuk, maliye, ziraat, dil eğitimi gibi çeşitli alanlara yönelik öğrenciler gönderilmiştir. Yurda geri dönen öğrenciler ya devlet kademelerinde ya da açılan modern okullarda görevlendirilmişlerdir. Ancak tüm bu çabalara rağmen, modernleşme hareketinin bir bütün olarak uygulanmaması ve modern eğitimin birçok ilkesinin okullarda yer almaması nedeniyle devletin geriye gidişi engellenememiştir (Bileydi Koç, 2024).

Osmanlı Devleti'nde ilk rüştiye 1847 tarihinde, Galatasaray ve Darüşşafaka'dan sonra bu kurumların yetmezliği görülerek 1875 yılından itibaren idadiler açılabilmiştir. Mevcut okullara ek olarak maliye, hukuk (1878), güzel sanatlar (1879), ticaret (1882), baytar (1889) okulları gibi yeni meslek ve yüksek okulları açılmıştır. Daha önce kapanan Darülfünun 1900 tarihinde kapılarını yeniden açabilmiş, nihayet ülke bir üniversiteye sahip olmuştur (Lewis, 1998).

Erken Cumhuriyet Döneminde eğitimin evrensel işlevlerine ve mesleki gelişim hedeflerine bakıldığı zaman çağdaş eğitim, toplumun milli birlik ve beraberlik içerisinde refahının arttırılarak modern dünyanın bir parçası haline getirilmesi aynı zamanda sosyal, kültürel ve iktisadi kalkınmanın hızlandırılması olarak tanımlanabilir. Bu sistem, bünyesinde bulunan kurumlar ile herkese hizmet edecek şekilde kurulmuştur. Türkiye'nin gerçekleştirdiği devrimlerle Batılılaşma yolunda attığı adımların yanında coğrafi konumu da uluslararası öğrenci eğitimi sürecinde etkili bir unsur olmuştur.

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE'YE GÖNDERİLEN YABANCI ÖĞRENCİLER

Eğitim konusu, Mustafa Kemal Atatürk'ün her zaman üzerinde önemle durduğu bir başlık olmuştur. Bu konunun önemliliği henüz savaşın devam ettiği bir dönemde Ankara'da açılan Maarif Kongresi ile anlaşılabilir. 15-21 Temmuz 1921 tarihinde Maarif Vekaleti tarafından Birinci Maarif Kongresi düzenlenmiştir. Türk İstiklal Savaşı'nın en buhranlı döneminde böyle bir kongrenin düşünülmesi dahi oldukça anlamlıdır. Kongre, ileriki yıllarda kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikasının rotasını şekillendirmiştir. Ayrıca kongrenin verdiği diğer bir mesaj, düşmanın yenileceğine dair inancın içeriye ve dışarıya ilan edilmiş olmasıdır (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 2008). Açış konuşmasını Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı kongrede eğitimin içinde bulunduğu durumu kısaca özetledikten sonra, Türk eğitiminin nasıl olması gerektiğine değinmiştir. Konuşmasında ayrıca şu noktaların altını önemle çizmiştir;

"Milli bir terbiye programından bahsederken, eski devrin bütün hurafelerinden sıyrılmış, doğudan ve batıdan gelen yabancı tesirlerden uzak ve millik karakterimizle orantılı bir kültür kastediyorum…çocuklarımızı ve gençlerimizi yetiştirirken, birliğimize ve varlığımıza taarruz eden her kuvvete karşı müdafaa kabiliyetiyle donanmış bir nesil yetiştirmeye muhtaç olduğumuzu unutmayalım" (Atatürk'ün Bütün Eserleri, 2005).

Henüz cumhuriyetin ilan edilmediği, Türk İstiklal Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde, arşiv belgelerinden eğitim için Türkiye'ye yabancı öğrencilerin gönderildiği anlaşılmaktadır. Afganistan'da Amanullah Han'ın iktidara geldiği dönemde, çağdaş bir devlet olmak adına eğitim konusunda önemli adımlar atılmıştır. Nitelikli bir neslin yetiştirilmesi için Avrupa'ya öğrenci gönderme kararını alan Afganistan'ın öğrenci gönderdiği ülkeler içerisinde Türkiye de yer almaktaydı. Türkiye ile Afganistan arasında 1 Mart 1921 tarihinde imzalanan ittifak anlaşmasında, Türkiye eğitim ve kültür alanında Afganistan'a yardım etmeyi taahhüt etmiştir (Hukuk Ansiklopedisi, 2021). Ankara Hükümeti, 1923 yılından itibaren bir yandan ülkenin yeniden yapılanması için yoğun bir çaba yürütürken diğer yandan Afganistan'ın kalkınması için subay ve öğretmen desteğinin yanında Afgan öğrencilerinin parasız yatılı okullarda okumalarına olanak sağlamıştır. Afganistanlı öğrencilerin ilki staj için gelen subaylar olmuş, 1926 tarihinden itibaren sivil öğrenciler gelmeye başlamıştır. Öğrenciler arasında sayıları az da olsa kız öğrenciler de yer almıştır. Afganistan'ın mevcut koşulları nedeniyle ortaöğretim seviyesinin düşük olması, ortaöğretim öğrencilerinin de gönderilmesini gerekli kılmıştır.

Yükseköğretimde en çok tercih edilen kurumlar ise Mülkiye Mektebi, Askeri ve Sivil Tıp Fakültesi, Polis, Hukuk, Ticaret ve Ziraat Mektepleri olmuştur (Karayaman, 2024).

4 Nisan 1921 tarihinde Şeyh Ahmed Senusi, öğrencilerinin Anadolu'ya gelmesi için Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup göndermiştir. Şeyh Ahmed Senusi, o dönemde Trablusgarp'tan tüm İslam dünyasına yayılan Senusiyye Tarikati'nin lideriydi. Şeyh Senusi ile Mustafa Kemal arasındaki tanışıklık Trablusgarp Savaşı yıllarına dayanmaktadır. Şeyh Senusi, İslam birliği projesi için Enver Paşa'nın daveti üzerine 1918 tarihinde İstanbul'a gelmiş, işgal sonrasında İtalyanların baskıları nedeniyle ülkesine dönememiştir (Elemana, 2023). Geri dönemeyen Şeyh Senusi İstiklal Savaşı'na katılma kararı almış, bir din adamı olarak halkı mücadeleye destek vermek üzere vaizlik göreviyle propaganda faaliyetlerinde etkili olmuş, aynı zamanda aldığı her bilgiyi doğrudan Mustafa Kemal Paşa'ya iletmiştir. Bu dönemde aralarında çeşitli konularda çok sayıda yazışma olmuştur. Belgeler arasından konu ile ilgili bir yazışma bulunmaktadır. Senusi'nin Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği mektubunda öne çıkan kısımlar şöyledir;

"Cenab-ı Hak daima sizi düşmanlarınıza galip ve muvaffak buyursun. İstenilen talebelerin Antalya'ya ulaşmalarında gerekli kolaylıkların sağlanacağı gibi bana gönderileceklerinden dolayı gösterilen lütuftan son derece memnunum. Seyyid Esseyyid İdrisî Hazretleri'ne(akrabası) talebelerin gönderilmesi için yazılmıştır. Bu talebelerin yol masrafları ödenmiştir. Mümkün ise adı geçen talebelerin bir an evvel sevklerinin hızlandırılması için İtalya Hükûmeti temsilcisi nezdinde teşebbüste bulunmanızı son derece istirham eylerim. Eğer şahısların isimlerini göndermek gerekiyorsa, bildirilmesini ve elbiselerle, kitaplarımı da beraberlerinde getirmelerinin teminini rica eylerim. Esseyyid İdrisî ile Hakkıyyüddin'den bugün mektuplar aldım. Maksadları Trablus'a geri dönmektir. Halbuki bütün İslamların ülkesi bendenizce birdir. Bilhassa İslamiyet'e hizmet hususunda sizden gördüğüm müsaade Trablus'a dönme emelini men etmiş, buna binaen talebelerin süratle gelmelerini beklemekteyim ve gelecek sene de bütün aile halkını buraya naklettirmek ümidindeyim. Ahmed Şerif Essenûsî." Ek,1. (TDA, 541.44125.209026.7). Bu mektubun yazılmasından kısa bir süre sonra 26 Nisan 1921 tarihinde Şeyh Sunusi'nin öğrencilerinden Anadolu'ya gelmek isteyenlerin İtalya hükümeti tarafından engellendiği anlaşılmaktadır (TDA, 541.44125.209026.6).

Buhara Halk Cumhuriyeti de çok erken bir tarihte Türkiye'ye öğrenci göndermiştir. Buhara Emirliği döneminde Osmanlı Devleti ile başlayan ilişkiler, iki ülke ilişkilerinin çok uzun yıllara dayandığını göstermektedir. Emirlik döneminde başlatılan yurt dışı eğitimi faaliyetleri çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a eğitim için Buharalı öğrenciler gönderilmiştir. Buhara'nın Ruslar tarafından istilasından sonra Buhara Emirliği yıkılmış, yerine Bolşeviklerin desteği ile 6 Ekim 1920 tarihinde Buhara Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Türkiye ile ilişkilerin Buhara Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde de devam ettiği görülmektedir. Yeni kurulan Buhara Halk Cumhuriyeti, hızla toparlanma çabasına girerek 1922 tarihinde yurt

dışına öğrenci gönderme kararını uygulamaya koymuşlardır. 4 Ocak 1922 tarihinde Buhara Halk Şuralar Cumhuriyeti'nden Türkiye'ye Gelecek Öğrenciler ile ilgili olarak Buhara Şuralar Cumhuriyeti Nazırı Şurası tarafından TBMM'ye gönderilen yazının içeriği şöyledir;

"Buhara Ülkesi Türk ve İslam Alemi arasında ilim ve maarifçe en geriye kalan bir memlekettir. Bu memlekette inkılabın devam ve bekası ancak inkılap fikri ve ilmi ile birlikte mümkün olacağı şüphesizdir. İnkılabı vücuda getiren Genç Buharalıların ilk nokta-i nazarı maarife bağlı ise de bunun gerçekleşmesi için elinde vesait-i talimiye ve heyet-i tedrisiye hemen yok gibidir. Bu nedenle hem mezhep ve ırkdaşlarının bu hususta yardım etmesi zarurî, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükumeti ise bu hususun gerçekleşmesine kefil bulunduğundan her bir masrafı hükumetimize ait olmak üzere Türkiye gibi büyük biraderimizin taht-ı terbiyesine talebe gönderilmesi karara alınmış ve talebelerin nezaret ve teftişlerine, Büyük Millet Meclisi Maarif Nezaretiyle temasta bulunularak talebenin yerleşiminin sağlanmasında İsmail Sadri Efendi'nin başkanlığı altında bir komisyonun seçilmesiyle bu komisyonun vesayetiyle birinci posta olarak Yirmi Beş nefer talebe gönderilmiştir. Oraya ulaştıklarında talebenin yetenek ve liyakatlerine göre gereken mekteplere dağıtılarak kayıt ve kabulüne ve tahsil ve istirahatleri için de emir ve irade buyurulmasını istirham eder".

Yazıda Buhara'nın eğitim düzeyi hakkında önce genel bir bilgilendirme yapılmış, iki ülke arasındaki etnik bağ vurgusu, "*mezhep, ırkdaş, birader*" ifadeleriyle öne çıkartılarak öğrencilerin eğitimi için TBMM hükümetinden yardım istenmiştir (BCA, 571.34829.137456.3). 1922 yılı başlarında Türkiye'ye yirmi beş öğrenci göndermiştir. Buharalı öğrencilere Kastamonu, Trabzon Darülmüallim ve Sultani Mektebine yerleştirilmişlerdir. Bu öğrencilerin eğitim masrafları Buhara Hükümeti tarafından karşılanmıştır (Koç, 2024).

Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra Batum'daki öğrenciler Türk okullarında eğitim görmek için başvuruda bulunmuşlardır. 3 Eylül 1924 tarihinde başvuruda bulunan 15 kadar erkek ve kız öğrencisi Darülmuallimin (erkek öğretmen okulu) ve Darülmuallimat'a (kız öğretmen okulu) kabul edilmişlerdir (TDA, 571.34757.136912.5). 20 Ekim 1924 tarihinde, Eylül tarihli emirname gereğince 15 öğrenci Trabzon'a gönderilmiştir. Öğrencilerin konsolosluğa müracaatıyla parasız kabulleri yapılmıştır (TDA, 136904.5)

Yabancı öğrencilerin Türkiye'ye başvuruları kısa dönemli eğitim için de geçerli olmuştur. Bu öğrenciler içerisinde inceleme gezisi yapmak üzere gelenler de bulunmaktadır. 11 Nisan 1925 tarihinde Türk mimari eserlerini incelemek üzere İstanbul'a gelecek Moskova Sosyoloji Fakültesi Dış İlişkiler Bölümü öğrencileri vize başvurusunda bulunmuşlardır. Hariciye Vekaleti'nden 20 kişilik bir kafilenin 15-27 Nisan tarihleri arasında yapacakları gezi için süratle vizelerinin verilmesi istenmiştir. Belgeden öğrencilerin Türk asarı mimarisini incelemek üzere İstanbul'a gelecekleri anlaşılmaktadır (TDA, 142315-100).

16 Mayıs 1926 tarihinde Hariciye Vekaleti'nin Maarif Vekaleti'ne gönderdiği yazıda, Doğu milletlerine ait çocukların Türk okullarında eğitim görmelerinin bakanlıkça teşvik edildiği, Türk liselerine ücretsiz olarak alınabilecek Afganlı ve İranlı öğrenci miktarının bildirilmesi istenmiştir (TDA, 8248-54629-1). 28 Haziran 1926 tarihinde Türkiye'nin Tokyo Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekaleti'ne gönderilen yazıda, Türkiye'deki işlerde uzman olarak yetiştirilmek amacıyla Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından gönderilen Tomakaci Imai adlı öğrencinin eğitim almak için İstanbul'a geleceği bilgisi yer almaktadır. Ancak yazıda hangi alanda eğitim alacağı belirtilmemiştir (TDA, 540/44756/215647/6).

13 Temmuz 1926 tarihinde Amerikalı öğrenciler ile başka ülkeden olan öğrenciler arasında dostluk ve iş birliğinin oluşması amacıyla Uluslararası Öğrenci Hizmetleri, Dünya Hıristiyan Öğrenci Federasyonu tarafından Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan talepte bulunmak üzere bir mektup gönderilmiştir. Öğrenci federasyonu tarafından gönderilen mektubun içeriği şöyledir; "*Oldukça önemli bir konuyu burada sunmaktan onur duyuyoruz. İki gruptan oluşan yaklaşık 30 Amerikalı öğrencinin yapmayı planladığı ziyaretle ilgilidir. 16 kadın ve 14 erkekten oluşan öğrenci grubu sırasıyla 9-14 ve 15 Ağustos tarihlerinde İstanbul'a gelecek. Bu öğrenciler himayemiz altında Avrupa'yı dolaşıyorlar ve İstanbul'a gelmeden önce Almanya, Avusturya, Macaristan, Yugoslavya ve Romanya'yı ziyaret etmiş olacaklar. Bu öğrenciler için gittikleri her yerde yerel eğlence ve programın düzenlenmesinde hükümet, eğitimci ve diğer yetkililer tarafından en cömert iş birliğinin sözü verildi. Hükümetinizin Macar ve Polonyalı grup gibi diğer ziyaret eden öğrenci gruplarına cömert bir karşılama gösterdiğini biliyoruz. Bu nedenle, bu iki grup öğrenciye benzer bir misafirperverliği cömertçe gösterip göstermeyeceğinizi merak ediyoruz. Bu seyahatin amacı, Amerikalı öğrencileri ilgili ülkelerin eğitim hayatıyla tanıştırmak ve mümkün olduğunca Amerikalı öğrenciler ile ziyaret edecekleri ülkelerin öğrencileri arasındaki kişisel temasları teşvik etmektir. Böylece karşılıklı iş birliği ve dostluk anlayışının desteklenmesi umulmaktadır"* (TDA, 44799.216087.2). Mektubun içeriğine bakılınca, Macar ve Polonyalı örneğinden hareketle daha önce benzer öğrenci gruplarının kabul edildiği anlaşılmaktadır.

26 Temmuz 1926 tarihli belgede Türkiye Konsolosluğu'ndan İtalyan öğrencilerinin pasaportlarına bedava vize verilmesi talep edilmiş (TDA, 44253.210469.44), 13 Şubat 1927 tarihinde benzer şekilde İstanbul'a gelecek olan Almanya'nın Ausburg Üniversitesi'nden gelecek 100 kişilik öğrenci ve profesörlerden oluşan bir gruba ücretsiz vize verilmesi talebinde bulunulmuştur (TDA, 506.42792.192990.69).

15 Nisan 1927 tarihinde Halide Derrace adlı Tunuslu bir kız öğrenci Türkiye'deki okullarda öğrenim görmek için yardım talebinde bulunmuştur. Tunus Eğitim Bakanı tarafından Gazi Mustafa Kemal'e gönderilen yazıda kız öğrencinin Türkiye'de ücretsiz eğitim görmesi ve yol parasının karşılanması istenmiştir Ek, 2. (BCA, Genel, 180.9.0.0-6.31.6).

12.07.1927 tarihinde Sovyet Rusya tarafından Doğu dilleri alanında bilimsel çalışma yürütmek üzere Türkiye'ye gelecek olan Leningrad Enstitüsü'nün 4 öğrencisine vize verilmesi talep edilmiş (TDA, 571.35982.141098.174), tam bir ay sonra 13 Temmuz 1927 tarihinde yine Moskova Büyükelçiliği tarafından hizmet pasaportu taşıyan Sovyet yetkililere, öğrencilere ve yoksullara karşılıklı olarak ücretsiz vize verilmesi kabul edilmiştir (TDA, 571.34451.135591.1)

29 Temmuz 1927 tarihinde Sovyet vatandaşı öğrenci Arsenya Haşya (TDA, 571.35982.141098.119), 12 Haziran 1928 tarihinde de Leningrad ve Moskova Şark Enstitüsü'nden 18 öğrenci, Türkiye'ye gelmek için vize taleplerinde bulunmuşlardır (TDA, 571.35966.141948.19). 23 Haziran 1928'de Moskova Şark Enstitüsü öğrencilerinin Türkiye'de çalışmaları için bir ay süreyle geçerli olan vizelerinin 4 ay daha uzatılması istenmiştir. Vize talebinde bulunan 12 öğrencinin isim listesi ekte verilmiş, İstanbul'da bulunan öğrencilerin ayrıca Mersin ve Bursa'ya gitme talepleri de bildirmişlerdir (TDA, 35966.141948.16). İkamet sürelerinin uzatılma talebi, Hariciye Vekaleti tarafından bir defaya mahsus olmak üzere kabul edilmiş, ülke içerisinde serbestçe seyahat edilmesi ayrıcalığı tanınmıştır. Açıklamada, Sovyet tebasının belirli bir ikamet süresi ile vize alarak Türkiye'ye girdikten sonra bu sürenin bitiminde vizenin uzatılma istediğinin uzun ve uğraştırıcı bir işlem olduğu Sovyet Elçiliği'ne bildirilmiştir. Sovyet Elçisi Mr. Suriç cevabında, benzer bir talebin tekrarlanmayacağına dair güvence verip bir defaya mahsus olmak üzere öğrencilerin tahsillerini bitirinceye kadar kalmalarına izin verilmesini istemiştir (TDA, 35966.141948.1).

4 Aralık 1928 tarihinde Avusturya ve Türkiye arasında alınan bir karar ile iki ülkenin öğrenci ve askeri şahıslardan vize ücreti almayacağı kabul edilmiştir Ek, 3. (TDA, 540.44800.216062). 2 Haziran 1929 tarihinde Amerika'dan gelecek 40 öğrenci ve öğretmene ücretsiz vize verilmesi talebinde bulunulmuş (TDA, 502.22101.95464.1), hemen ardından 18 Haziran 1929 tarihinde iki ülke arasında devlet memurları, öğrenciler ve ihtiyaç sahipleri için ücretsiz vize verilmesine ilişkin görüşmeler yapılmıştır. Amerika tarafından yapılan ücretsiz vize alacak olanların kapsamına ilişkin önerisi detaylandırarak verilmiştir. Amerika Hükümeti, devlet memurları sınıfına atıfta bulunarak Türk devlet memurlarının Amerika'ya kabulü için pasaport vize harcı ödemesinden yasa gereği muaf tutulduğunun altını çizmiş, ancak kapsamını genişleten taleplerde bulunmuştur. Bahsedilen diğer iki sınıf olan öğrenci ve ihtiyaç sahibi durumundaki kişilerin vize ücreti ödemesinden muaf tutacak bir anlaşma yetkisinin kısıtlı olduğunu belirtmiştir. Amerika, anlaşmaya yalnızca herhangi bir hükümetin sivil memurlarını değil aynı zamanda silahlı kuvvetlerinin memurları ve herhangi bir eyalet bölgesi veya belediyesinin memurlarının ve hanesine dahil olan yakın akraba, hizmetli ve diğer kişilerin vize ücreti ödemesinden aynı zamanda geçici ziyaretçi olan kişilerin de muaf tutulmasının eklenmesini istemiş, Ancak Türkiye'nin Amerika'nın kapsamını genişlettiği talebine cevabı olumsuz yönde olmuştur. Türk Hükümeti gerekçesini şu şekilde açıklamıştır, "Amerika'nın bir çırpıda kabul ettiği fedakârlık milyonlara erişmektedir ayrıca Türkiye'den Amerika'ya ihtiyaç sahiplerinin

gelmesi çok mümkün görünmediği gibi öğrenci seyahati ihtimali de azdır. Asıl Amerikalı öğrencilerin Türkiye'ye seyahatleri olmaktadır. Geçmişteki uygulamadan New York Başkonsolosluğu etraflıca haberdar olduğu halde ücretsiz vize verilmesi konusunda neden bir istisnanın daha gerekli görüldüğü anlaşılamamıştır" (TDA, 502.23124.101002.14). 15 Haziran 1929 tarihinde de İtalya ile mülki ve askeri memurlar ile İtalyan öğrencilerine vize verilmesi karşılıklılık esasına göre kabul edilmiş, (TDA, 541.44251.210207.161) Amerika ile benzer anlaşma yapılmamasının nedeni, yüksek miktarda bir sayıya ulaşan hasılatın konsolosluğun zarara uğramasına yol açacağı yorumuyla açıklanmıştır (TDA, 502.23124.101002.13). Türkiye pasaport kanunu uyarınca memurlar, öğrenciler ve ihtiyaç içinde olanlar için mütekabiliyet şartı ile ücretsiz vize anlaşması yapılması için sürdürülen görüşmeler neticesinde Amerika Dışişleri Bakanlığı'ndan 19 Ocak 1930 tarihinde Amerikan kanunlarının ücretsiz vize uygulamasına uygun olmadığı gerekçesiyle olumsuz cevap alınmıştır (TDA, 502.23124.101002.5).

14 Eylül 1929 tarihinde memur, askeri personel ve öğrencilerin vize talepleri konusunda Polonya ile de mütekabiliyet şartı ile görüşmeler yapılmış, 25 Ekim tarihinde anlaşmaya varılmış, 1 Aralık itibariyle de uygulamaya başlanmıştır (TDA, 571.35978.142122.5). 21 Aralık 1929 tarihinde Hariciye Vekaleti'nden Başbakanlığa gönderilen yazıda, İstanbul'a gelecek olan "İkinci Oskar" adlı İsveç okul gemisi subay ve öğrencilerine Heybeliada Deniz Lisesinde çay ziyafeti verilmesinin planlandığı, gerekli ödenek için Ekim ayında Türkiye'yi ziyaret eden İngiltere'nin Akdeniz filosu Başkumandanı Amiral Sir Laurence Field'ın ağırlanması için açılan krediden 150 liranın lise müdürlüğüne gönderilmesi istenmiştir. Maarif Vekaleti'ne gönderilen yazıda ise İsviçre Elçiliği tarafından subay ve öğrencilerin İstanbul müzeleri, Topkapı Sarayı ve İstanbul Askeri Müze'yi ziyaretlerinden ücret alınmaması talep edilmiştir (TDA, 539.220085.213757.7/6/5).

Çekoslovakya, Almanya, Avusturya Hükümetleriyle mütekabiliyet şartı ile yapılan memur, askeri personel ve öğrencilerin ücretsiz vize talepleri konusu 14 Ocak 1930 tarihinde Letonya'yla da görüşülmüş (TDA, 503.87909.320483.189), 30 Mayıs 1930 tarihinde taraflar arasında varılan anlaşmayla iki ülke arasında ücretsiz vize talepleri konusu 1 Temmuz 1930 tarihinden itibaren uygulanmak kaydıyla karara bağlanmıştır. Benzer anlaşma Estonya ve Litvanya ile de imzalanmıştır. Letonya ve Estonya Hükümeti tarafından anlaşmanın içeriğine iş aramaya gelenlerin ücretsiz vizeden yararlanamayacağı notu düşülmüştür. Litvanya Hükümeti ise muhtaçların ve iş aramaya gelenlerin ücretsiz vizenin dışında tutulmasını şart koşmuş, gerekçe olarak da Litvanya kanunlarının uygun olmadığını göstermiştir (TDA, 571.35978.142122.8). Muhtaçlardan kasıt, geçimlerini sağlamaktan aciz oldukları halde gerek Türkiye'ye gerek başka ülkelere bir şekilde yerleşerek hayatlarını vatandaşları olmadıkları ülkelerde devam ettiren ancak ikamet ettikleri ülkeyi terk edecekleri zaman muhtaç olduklarını ispat ederek Estonya, Litvanya ve Litvanya arazisinden geçmek mecburiyetinde bulunan Türk vatandaşları ya da Türkiye'den geçecek adı geçen devletlerin vatandaşlarıdır (TDA,

35978.142122.1). Görüldüğü üzere, 28 Eylül 1932 tarihli belgede devletler arası anlaşma içerisinde yer alan "muhtaçlar" ifadesinin kapsamına ilişkin ayrıntılı bir açıklama getirilmiştir.

1 Nisan 1930 tarihinde Truva Harabelerini ziyaret için Türkiye'ye gelecek olan 300 kişiden oluşan Amerikalı öğrenci ve öğretmenler için Hariciye Vekaleti'ne izin başvurusunda bulunulmuştur. İki grup halinde gelecek olan öğretmen ve öğrenciler için ülkenin tanıtımı göz önünde bulundurularak onay verilmiştir (TDA, 502.23154.101241.4).

1 Nisan 1930 tarihinde Milan teknik ve mimarlık okulu öğrencilerinin eğitim amaçlı bir Akdeniz seyahati düzenlemek istedikleri bunun için 30 kadar öğrencinin İstanbul'a uğrayarak burada 13-17 Nisan tarihleri arasında kalma taleplerini iletmişlerdir. Belgede, bir önceki sene Türkiye'den İtalya'ya seyahat eden tıbbiye öğrencilerinin İtalya hükümetince her türlü yardım ve kolaylık görmelerine istinaden karşılıklılık esasına göre bu talebe onay verilmiştir. (TDA, 541.44260.210753.1). Aynı yıl Temmuz ayı içerisinde İtalya'dan başka bir öğrenci grubu daha Türkiye'ye gelmek istemiştir. 60 kişiden oluşan bir öğrenci grubu Mısır ve Rodos üzerinden gelerek İzmir'e uğrama talebinde bulunmuştur. Ancak Türkiye'nin çekincesi İzmir'e gelecek izci grubunun formaları olmuştur. Hariciye Vekaleti Dahiliye Vekaleti'ne gönderdiği yazıda, "İtalya'da mektepler faşist kıyafetleriyle donatıldığından, İzmir'e çıkmalarında rencide olmamalarını sağlamak" amaçlanmış, sivil kıyafetleri tercih etmeleri istenmiştir. Bir önceki yıl yaşanan olaylar hatırlatılmış, İtalyan izcilerin İzmir'i ziyaretleri esnasında yaşanan rahatsızlığın tekrarlanmamasına dikkat çekilmiştir (TDA, 541.44107.209131.65).

SSCB, Türkiye ile karşılıklılık esasına dayalı asker, öğrenci ve yardıma ihtiyacı olan vatandaşları için ücretsiz vize talebinde bulunmuştur. Sovyet Rusya'nın bu talebine Türkiye Hariciye Vekaleti tarafından 25 Ekim 1930 tarihinde cevap verilmiş, kararda Sovyet Rusya'da ticaret, sanayi ve diğer her nevi faaliyetin devlet tarafından idare edilerek ticaret ve sanayi alanındaki uzmanların devlet memuru olması dolayısıyla bu sınıfa mensubiyet gösterenlerin devlet memuru kapsamında sayılmasının Türk kanunlarına uygun olmadığı ifade edilmiş, ayrıca böyle bir uygulamanın aynı zamanda hazineye de zararı olacağından uygun bulunmadığı bildirilmiştir (TDA, 87909.320483.187/188).

Japonya Dışişleri Bakanlığı, 19 Haziran 1931 tarihinde, Türkiye ile dostane ilişkiler geliştirmeye ve kültürel bağları güçlendirmeye yönelik girişimlerde bulunmuş, hayırseverlik, eğitim, sivil veya askeri konularda Türkiye Dışişleri Bakanlığı'ndan diğer vatandaşlara ilişkin uyguladığı prosedürler hakkında bilgilendirme istemiştir (TDA, 543.44755.215640.12).

24 Mayıs 1932 tarihinde Fransa'dan Türkiye'ye kız öğrenci grubu geleceği bildirilmiştir. Fransa'nın Aix-en Provence Kız Muallim Mektebinden gelecek 50 kişilik öğrenci ve öğretmen grubu, İstanbul ve Bursa Kız Muallim Mekteplerine yerleştirilmişlerdir (TDA, 525.38355.152574.1).

"İtalyan Faşist Fırkası Beynelmilel Gençlik Teşkilatı" Başkanı Mösyö Triulzi bizzat İtalya'nın Türk Büyükelçisi'ni 9 Haziran 1932 tarihinde ziyaret ederek İtalyan Darülfünun aydın gençliğinin Türk Darülfünun aydı gençliğiyle daimi bir temasta bulunmalarını, karşılıklı ziyaretler yapmalarını ve beynelmilel federasyonda birlikte çalışmalarını dile getirmiş, ayrıca federasyonun merkezinde Türk temsilcisinin de bulunmasını sağlayacaklarını ifade etmiş ancak bu davetlerine istinaden darülfünun talebe birliğine gönderdikleri mektuptan cevap alamadıklarını hatırlatmıştır. İtalya'ya ziyarete gelecek ya da bir müddet kalacak öğrenciler için hükümetin her türlü kolaylığı sağlayacağı bildirilmiştir (TDA, 44090.209105.23). Yaklaşık bir yıl sonra 8 Eylül 1933 tarihinde "İtalya Milli Terbiye Nezareti'nin Faşist Gençliği Teşkilatı" üyelerinden 1000 öğrenci ve 40 öğretmenden oluşan bir grup İstanbul'a yeniden gelmişlerdir. (TDA, 541.44238.210186.3).

1932 tarihinden itibaren bireysel başvuruların arttığı görülmektedir. Örneğin 13 Haziran1932 tarihinde bilimsel çalışmalar yapmak için Türkiye'ye gelmek isteyen Avusturyalı öğrenci Johannes Hennet, 16 Haziran tarihinde Avusturyalı öğrenci Richard Vogel, Karl Böhm, Hans Winter ve Franz Vanicek ücretsiz vize başvurusunda bulunmuş, 22 Haziran tarihinde Viyana Üniversitesi'nden 12 kız 14 erkek öğrenciden oluşan isim listesi ile talepte bulunulmuştur. Avusturyalı öğrencilerin başvurularının sonraki aylarda da yoğun bir şekilde devam ettiğini gösteren birçok belge mevcuttur. (TDA, 506.42813.1933066.164/163/186/29). Çekoslavakya'dan gelmek isteyen öğrencilerin yanında Macaristan'daki Miskoloz Darülmüallimi'ndeki öğretmen ve öğrencilerin araştırma gezisi için Türkiye'ye gelerek İstanbul'da bulundukları birkaç gün zarfında Galatasaray ve diğer mekteplerde kalmak istemişlerdir (TDA, 556.44713.215153.19).

Özellikle 1932 tarihi süresince çok sayıda başvuru olması, Hariciye Vekaleti tarafından Türkiye'ye gelecek olan yabancı öğrencilerle ilgili bir düzenleme yapılmasını zorunlu kılmıştır. Düzenlemenin içeriği şu şekildedir; "Muhtelif komşu ve uzak ecnebi memleketlerden bilhassa tatil aylarında memleketlerimizi ziyaret için ecnebi muallim ve talebe grupları gelmekte ve bu gruplardan hemen tamamının yatılı mekteplerimizde barınmalarını sağlamak üzere misafir edilmektedirler. Yalnız bu sebeple gelenlerin ne zaman gelecekleri ne kadar süre kalacakları ve kaç kişiden ibaret bulunacakları vaktine haber alınamadığından zorluk yaşanmaktadır. Bu sebeple aşağıdaki kararların alınması gerekli olmuştur; Mekteplerimizde eğitim devam ederken misafir kabulüne imkân yoktur. Yalnız tatil dönemine tesadüf eden Temmuz ve Ağustos aylarında mekteplerin, karşılıklı olarak kendi memleketlerine gidecek Türk öğretmen ve öğrenci kafilelerine aynı müsaadeyi veren ülkelerden gelecek kafilelere tahsisi mümkündür. Bir ay öncesinde bakanlığımıza bilgi verilmesi gerekmektedir. Daha önce vaki müracaatlar üzerine bu amaca tahsis edilmiş mekteplerde müsait yer kalmadığı takdirde belirlenen tarihin tarafımızdan değiştirilmesi zorunlu olacağından kafilenin cevabımızı almadan yola çıkmamaları uygun olur. Bazı yerlerden gelen kafileler için iaşelerin e tarafımızdan

karşılanması hakkında müracaatlar olmaktadır. Örneğin Bükreş Elçiliğimiz 25 kişilik bir kafile için bu şekilde bir müracaatta bulunulmuştur. Bütçe esasları ve mali mevzuatımız buna müsait olmadığı bildirilmelidir", (TDA, 506.42798.193153.156).

Polonya öğrencilerin yaz tatili değişim programı için diğer ülkelerin programlarından farklı olan bir uygulamada bulunmuştur. 19 Nisan 1933 tarihinde Hariciye Vekaleti tarafından Maarif Vekaletine gönderilen yazıda, "Lehistan gençlerinin yabancı gençlerle olan bağlarının kuvvetlenmesini düşünen Lehistan Maarif Nezareti, muhtelif memleketlere oraların ilim ve sanayii hakkında fikir sahibi olabilmeleri için Leh Darülfünunlarından öğrenci göndermek istemektedir. Diğer taraftan yabancı öğrenciye Lehistan'da muhtelif fabrika, maden, ziraat ve orman işletmelerinde belirli bir süre özellikle okul tatilleri sırasında ziyaret imkanları hazırlamıştır. Lehistan'a gelen yabancı öğrenci ayda 150-250 zloti alacaklardır. Bu meblağ ihtiyaçlarına kafidir", denilmiştir. Bu karar kapsamında Polonya Hükümeti 3 Türk öğrenciyi bu şartlar doğrultusunda kabul edebileceğini, karşılık olarak 3 Lehli öğrencinin kendilerine yeterli ücret verilmesi halinde yaz döneminde maden, su tesisatı, zirai işletmeler, hastanelerde çalışmak üzere Türkiye'ye gönderilebileceğini bildirmişlerdir (TDA, 566.295.2208.9). 1 yıl sonra 12 Nisan 1934 tarihinde taraflar arasında yapılan yazışmada, Polonya Üniversite Birliği tarafından geçen seneki şartlar çerçevesinde 6 Türk öğrencinin davet edildiği, bunlardan üçünün Tıp, ikisinin Teknik ve birinin de Ticari ilimlerle meşgul olacakları beyan edilmiş, kalma sürelerinin 2-3 ay olacağı, ödenek verileceği, trenlerde indirim sağlanacağı ancak Polonyalı öğrencilerin de karşılıklı olarak bu imkanlardan faydalanabileceği belirtilmiştir (TDA, 295.2208.5)

26 Haziran 1933 tarihinde Madrid Felsefe ve Edebiyat Fakültesi Dekanı Manuel Garcia Morente yönetimindeki 188 kişilik öğrenci ve akademisyen heyetinin İzmir ve İstanbul ziyareti hakkında yazışmalar yapılmış, Hariciye Vekaleti Maarif Vekaleti'nden, "Yeni İspanya Cumhuriyeti'nden ülkemize ilk defa gelen böyle bir kafilenin İstanbul'da Maarif Müdürlüğü, öğretmen ve öğrenciler tarafından olumlu tesir bırakacak şekilde karşılanmaları" istenmiştir. İspanya Konsolosluğu tarafından heyetin İstanbul'da bulunduğu 4 günlük süre zarfında Beylerbeyi Sarayı'nı da ziyaret etmek istedikleri bildirilmiştir (TDA, 537.7566.44985.9).

8 Eylül tarihinde gelen İtalyan öğrencilerden sonra 10 Ekim 1933 tarihinde de İtalyan Üniversitesi öğrencileri İzmir'e gelmişlerdir. Öğrencilere gezdirilen yerler arasında Bornova Ziraat Mektebi, İzmir Halkevi de yer almıştır. İtalyan Konsolosluğu, gezi sonrasında İzmir'e gelen İtalyan öğrencilere gösterilen ilgiye karşılık olarak İzmir Valiliği'ne bir teşekkür mektubu göndermiştir. Öğrenciler daha sonra İstanbul ziyaretini gerçekleştirmişlerdir (TDA, 541.44201.209906.11)

16 Mart 1936 tarihinde Çin Elçisi, Hariciye Vekaleti'nden Türk askeri okullarında Çinli öğrencilerin öğrenim görmesini talep etmiştir. Daha önce Türkiye'ye gönderilmiş olan Çin askeri heyetinin Türkiye'deki askeri teşkilat, askeri terbiye ve eğitim yöntemlerini çok

beğendiğini, bu nedenle Çin Hükümeti'nin öğrenci gönderme isteğini iletmiştir. 11 Mayıs tarihinde Hariciye Vekaleti'nin Genelkurmay'a gönderdiği yazıda, Türk askeri okullara kabul edilen 18 Çinli öğrencinin yalnız liselere değil, aynı zamanda muhtelif yüksek harp okullarına da girebilmelerinin kabul edildiği iletilmiştir (TDA, 515.7508.43042.6.1).

27 Mayıs 1936 tarihinde Prag'daki Alman Üniversitesi'nden 20 öğrenci, Temmuz ve Ağustos ayları boyunca turistik bir inceleme gezisi yapmak üzere Türkiye'ye geleceklerini bildirmişlerdir. Türkiye'de bulundukları süre zarfında İstanbul, Trabzon ve Van Gölü'ne gitme isteklerine izin verilmesi istenmiş, ayrıca tren biletlerinde de indirim talebinde bulunmuşlardır (TDA, 540. 44513.213531.1). 29 Haziran 1936 tarihinde Viyana Coğrafya ve Tarih Fakültesi öğrencilerinden oluşan bir heyetin Karadeniz Bölgesi'nde araştırmalar yapmak üzere Türkiye'ye gelme talepleri bildirilmiştir (TDA, 506.42714.193332.201). 7 Ekim 1936 tarihinde Iraklı öğrenci Gazi Hilmi'nin İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kabul edilmiştir. Irak elçiliğinin isteğinin yerine getirilmesinin, dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri gereği yerinde bir karar olarak görülmüştür. Öğrenci aynı zamanda Tıp öğrenci yurdun da yerleştirilmiştir (TDA, 533.10602.65809.6/3). 15 Kasım 1936 tarihinde Irak Elçiliği'nden alınan yazıda, masrafları kendisine ait olmak üzere tütüncülük sanatını öğrenmek isteyen Iraklı öğrenci Ahmed Rıza'nın Cibali Tütün Fabrikası'nda çalışma isteği bildirilmiştir (TDA, 533.10636.66304.4.3). 30.1.1937 Bağdat Hukuk Fakültesi öğrencilerinden 35-40 kişilik bir grubun Türkiye'yi ziyaret etmek istemesi, Bağdat Elçiliği tarafından iki ülkenin ilişkilerinin gelişimi için önemli görülmüştür. Elçiliğin Hariciye Bakanlığı'na gönderdiği yazının içeriğinde bazı uyarılar yer almaktadır. Yazının içeriği şu şekildedir;

"Bundan evvelki (Irak'taki) hükümetler, Iraklı öğrenciyi daima Arap ülkelerini ziyarete teşvik ederlerdi. Onun için şimdiye kadar Irak'tan Türkiye'ye bir talebe grubu gitmemişti. Şimdiki hükümetin bu teşebbüsü bizim siyasetimize de uygun olmasından hareketle, bu teşebbüsü teşvik için bu Irak öğrenci grubuna ülkemizde iyi kabul göstermek lazımdır. Bu grupta Türk, Kürt, Arap ırkına mensup ve şimdiki hükümet siyasetine bağlı birçok genç bulunduğu için bu misafirler hakkında yazılacak gazete makalelerinde ve söylenecek nutuklarda kullanılacak ifadelerde çok ihtiyatlı bulunmak gerekir. Mesela Türklüğü, Araplığı ve Kürtlüğü bir tarafa bırakıp, Yalnız "Iraklılık" tan ve "Şarklılık" tan bahsedilmelidir. Şark devletlerinin menfaatleri bir olduğundan, şimdiye kadar pek geri kaldıkları için çok çalışmak ve hızlı yürümek ihtiyacında bulunduklarından bahsedilebilir. Bunların mekteplerimizde misafir edilmeleri ve kendilerine yeni gelişmiş eserlerimizin gösterilmesi ve öğrencilerimiz ile kaynaşmalarının sağlanması uygun olacaktır".

Ancak 13 Şubat tarihli yazışmada Bağdat Hukuk Fakültesi öğrencilerinin bu seyahatten vazgeçtikleri bildirilmiştir. Sebebine ilişkin olarak Sancak Meselesi ileri sürülmüştür. Öğrenciler bu mesele nedeniyle Suriyelilerin heyecanlı oldukları bir dönemde Türkiye'ye

gelmelerinin Araplar arasında olumsuz karşılanacağını ileri sürmüşlerdir (TDA, 533.10650.65835.6/4).

31 Mayıs 1937 tarihinde Polonya Liga Üniversitesi öğrencilerinin Türkiye ziyareti söz konusu olmuştur. Söz konusu ziyaret için Polonya Büyükelçiliği'nden gönderilen yazıda, "Polonya sanatının Türkiye'de sergilenmesi ancak ülkenin entelektüel çevrelerinde en canlı ilgiyi ve zevki uyandırabilir. Söz konusu sergi için en uygun şehirler Ankara ve İstanbul şehirleridir. Ankara'daki sergi sarayının, İstanbul'daki Güzel Sanatlar Akademisi salonunun yanı sıra halk evlerinin salonları da kullanılabilecektir" denilmiş, büyükelçilikten açılış tarihinin önceden bildirilmesi istenmiştir (TDA, 566.295.2221.1). Görüldüğü üzere Polonya Üniversitesi öğrencileri Türkiye'de de bir sergi düzenlemek istemişlerdir.

23 Ağustos 1937 tarihinde Türkiye'de askeri okullarda eğitim gören Çin ve Afgan öğrencilerinin kıyafet düzenlemelerine ilişkin ilgili devletlere bilgilendirme yapılmış, askeri okullarda eğitim gören yabancı öğrencilerin Türk öğrenciler gibi Türk askeri elbisesi giymeleri gerektiği, ilgili devletlerin elçilikleri tarafından yapılan müracaata cevap olarak yetkili makamdan alınan bilgi, bu devletlerin büyükelçiliklerine iletilmiştir (TDA, 7508.43019.3).

17 Mayıs 1938 tarihli bir yazışmada Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Veteriner Fakültesi'nde Irak Hükümeti tarafından gönderilmiş 2 Iraklı öğrencinin eğitim gördüğü anlaşılmaktadır (TDA, 533.10602. 65804.1). 8 Ekim tarihinde Irak Elçiliği, Türkiye'de uygulanan çocuk ve öğrencilerinin himayesiyle ilgili kanunları talep etmiştir (TDA, 533.10748.66608.6).

SONUÇ

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türk İstiklal Savaşı döneminde bir yandan savaşın aksiyon programını belirlerken diğer yandan da ileride kurulacak Türk Devleti'ni "çağdaş uygarlık seviyesine çıkma" hedefinin hazırlıklarını yürütmüştür. Henüz savaş devam ederken, buhranlı bir evrede gelecekte kurulacak devletin milli eğitim politikasını belirlemek adına bir kongrenin düzenlenmesi, eşine az rastlanır bir örnek oluşturmuştur. Savaşın zaferle sonuçlanmasının ardından Cumhuriyetin devraldığı eğitim kurumlarının eksiklerini gidermek amacıyla önemli adımlar atılmış, modern nitelik kazandırılan eğitim faaliyetleriyle hem nitelik hem de nicelik olarak toplumu kalkındırma mücadelesi öne çıkmıştır. Benzer gelişimi sağlamak isteyen çevre ülkeler de ihtiyaç duydukları eğitimli kadroya sahip olabilmek için Türkiye'ye öğrenci göndermişlerdir. Çalışmada arşiv belgelerinde yapılan taramalar ile 1920-1938 tarihleri arasında gelen öğrenciler araştırılmıştır.

Kendi ülkelerindeki akademik verimliliği arttırmak amacıyla eğitim konusunda bilgi aktarımına ihtiyaç duyan ülkelerden Afganistan ve Buhara Halk Cumhuriyeti, henüz cumhuriyetin ilan edilmediği, Türk İstiklal Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde, Avrupa ülkelerinin yanında Türkiye'ye de öğrenci göndermişlerdir. Afganistan cumhuriyetin ilan edildiği dönemden sonraki yıllarda da en çok öğrenci gönderen ülkeler arasında yer almıştır. Öğrenciler arasında

kız öğrenciler de bulunmaktaydı. Cumhuriyet'in ilanından sonra Batum'dan öğretmen okullarında eğitim almak üzere kız ve erkek öğrenci gönderilmiştir. Hariciye Vekaleti'nin Maarif Vekaleti'ne gönderdiği yazıda, Doğu milletlerine ait çocukların Türk okullarında eğitim görmeleri bakanlıkça teşvik edilmiş, Türk liselerine Afganlı ve İranlı öğrencilerin ücretsiz alınabilme olanağı sağlanmıştır. Japonya'dan, Türkiye'de uzmanlık gerektiren işler için öğrenci gönderilmiştir. Tunus Eğitim Bakanı tarafından Gazi Mustafa Kemal'e gönderilen yazıda Tunuslu bir kız öğrencinin Türkiye'de ücretsiz eğitim görmesi ve yol parasının karşılanması istenmiştir. Sovyet Rusya tarafından Doğu dilleri alanında bilimsel çalışma yürütmek üzere öğrenciler gelmiştir. Çin Hükümeti tarafından Türkiye'deki askeri teşkilat ve eğitim yöntemlerinin beğenilmesi nedeniyle öğrenci gönderme isteğinde bulunulmuş, Türk Hükümeti tarafından askeri okulların yanında yüksek harp okullarına da Çinli öğrenciler kabul edilmişlerdir. Iraklı öğrencilerden İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi'ne ve tütüncülük sanatını öğrenmek üzere Tütün Fabrikası'nda eğitim amacıyla kabul edilenler olmuştur. En ilginç örneklerden biri ise 1937 tarihinde Türkiye'ye gelme kararı alan Bağdat Hukuk Fakültesi öğrencilerinin bir ay sonra bu seyahatten vazgeçtiklerini bildirmiş olmalarıdır. Sebebine ilişkin olarak Sancak Meselesi ileri sürülmüştür. Iraklı öğrenciler bu mesele nedeniyle Suriyelilerin heyecanlı oldukları bir dönemde Türkiye'ye gelmelerinin Araplar arasında olumsuz karşılanacağını ileri sürmüşlerdir.

Yabancı öğrencilerin Türkiye'ye başvuruları kısa dönemli eğitim için de geçerli olmuştur. Bu öğrenciler içerisinde inceleme gezisi yapmak üzere gelenler de bulunmaktaydı. Bunlar arasında Türk mimarisini incelemek üzere gelmek isteyen Moskova Sosyoloji Bölümü öğrencileri, Amerikalı öğrenciler ile başka ülkeden olan öğrenciler arasında dostluk ve iş birliğinin oluşması amacıyla Dünya Hıristiyan Öğrenci Federasyonu öğrencileri, İsveçli subay ve öğrenciler, Truva Harabelerini ziyaret etmek isteyen Amerikalı öğrenciler, Milan teknik ve mimarlık okulu öğrencileri, Fransa Kız Öğretmen Okulu öğrencileri, İtalya Milli Terbiye Nezareti'nin Faşist Gençliği Teşkilatı, Madrid Felsefe ve Edebiyat Fakültesi Bölümü akademisyen ve öğrencileri, Viyana Coğrafya ve Tarih Fakültesi öğrencileri, Ankara ve İstanbul'da sergi açmak üzere gelen Polonyalı öğrenciler yer almıştır. Devlet desteğiyle gelen öğrenciler olduğu gibi bireysel başvuruların da yapıldığı görülmektedir. Özellikle 1932 tarihi süresince çok sayıda başvurunun olması, Hariciye Vekaleti tarafından Türkiye'ye gelecek yabancı öğrencilerle ilgili bir düzenleme yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Ayrıca ülkeler arasında karşılıklılık esasına göre öğrencilere ilişkin anlaşmalar yapılmıştır. Bu ülkelerden Avusturya ve Türkiye arasında alınan bir karar ile iki ülkenin öğrenci ve askeri şahıslardan vize ücreti almayacağı kabul edilmiştir. Ayrıca İtalya ile mülki, askeri memurlar ve öğrencilere ücretsiz vize verilmesi karşılıklılık esasına göre kabul edilmiştir. Polonya, Çekoslovakya, Almanya, Estonya, Letonya, Litvanya anlaşma yapılan ülkeler arasındadır.

Türkiye'ye eğitim amaçlı gelen yabancı öğrencilerin hangi ülkeden geldiklerine bakıldığı zaman, büyük bölümünün coğrafi yakınlık faktörünün de etkisiyle Türkiye Cumhuriyetleri'nden ve Ortadoğu ülkelerinden geldikleri görülmektedir. Gelişmiş ülkedeki öğrencilerin yabancı ülkelerde eğitim görmeye yönelik tercihleri arasında Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerinden gelen öğrenciler gibi öne çıkmadığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerden gelen öğrenciler ise kısa süreli inceleme gezisi yapmak üzere Türkiye'yi tercih etmişlerdir. Savaştan yeni çıkmış, henüz kendi iç yapılanmasını sağlamaya çalışan genç bir cumhuriyet için bu durum olağan olarak kabul edilmelidir.

Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucu kadrosu, ülkesine gelen yabancı öğrencilerin eğitim almalarına destek verdiği gibi eğitim faaliyetlerine ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişimine katkı sunan aynı zamanda bir köprü niteliğiyle kültürel alanları da kapsayan bir anlayışla yaklaşmıştır. Bu sayede ülkeler arasındaki ilişkilerin kapsamı artış göstermiş, toplumlar arasında bilgi, teknoloji, öğrenci, uzman akışı ve değişimi uluslararası iş birliğinin bir başka boyutunu oluşturmuştur. Yabancı öğrenci iki ülke ilişkilerinin geliştiren bir unsur olarak görüldüğü gibi ülkenin öğrenciler aracılığıyla kültürünün, tarihinin, coğrafyasının tanıtıldığı bir propaganda aracı olarak da değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
BCA, Genel, 571.34829.137456.3 180.9.0.0-6.31.6
Türk Diplomatik Arşivi (TDA)

541.44125.209026.6. 571.34757.136912.5. 8248-54629-1
540/44756/215647/6. 44253.210469.44. 506.42792.192990.69
571.35982.141098.174/119. 571.34451.135591.1. 571.35966.141948.19
35966.141948.16/1 540.44800.216062. 502.22101.95464.1
502.23124.101002.14/13/5 541.44251.210207.161 571.35978.142122.5/8
539.220085.213757.7/6/5. 503.87909.320483.189. 35978.142122.1
502.23154.101241.4 541.44260.210753.1 541.44107.209131.65
87909.320483.187/188 543.44755.215640.12. 525.38355.152574.1
44090.209105.23 541.44238.210186.3 556.44713.215153.19
506.42813.1933066.164/163/186/29. 506.42798.193153.156 566.295.2208.9
295.2208.5 537.7566.44985.9 541.44201.209906.11
515.7508.43042.6.1 540. 44513.213531.1 506.42714.193332.201
533.10602.65809.6/3 533.10636.66304.4.3 533.10650.65835.6/4
566.295.2221.1 7508.43019.3 533.10748.66608.6

136904.5. 142315-100. 44799.216087.2.

Basılı Eserler

Atatürk'ün Bütün Eserleri. (2005). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* İstanbul: İstanbul Matbaası.

Bileydi Koç, M. (2024). "Atatürk Dönemi Çağdaş Eğitim Projesi Çerçevesinde Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler". *6. Başkent İnternational Conference on Multidisciplinary Studies 24-26 Temmuz 2024.* Ankara: ss.334-344.

Bileydi Koç, M. (2024). "Atatürk Dönemi Buhara Halk Cumhuriyeti İle İlişkiler ve Türkiye'de Öğrenim Gören Buharalı Öğrenciler". *6. Uluslararası Harran Bilimsel Araştırmalarda Yenilikçi Yaklaşımlar Kongresi 22-23 Eylül 2024.* Şanlıurfa.

Elemana, N. (2023). "Şeyh Ahmed Senusi ve Mustafa Kemal: Yazışmalar ve İş Birliği". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. (47). ss.645-673.

Hukuk Ansiklopedisi. (2021). "*Türkiye Afganistan İttifak Antlaşması*".

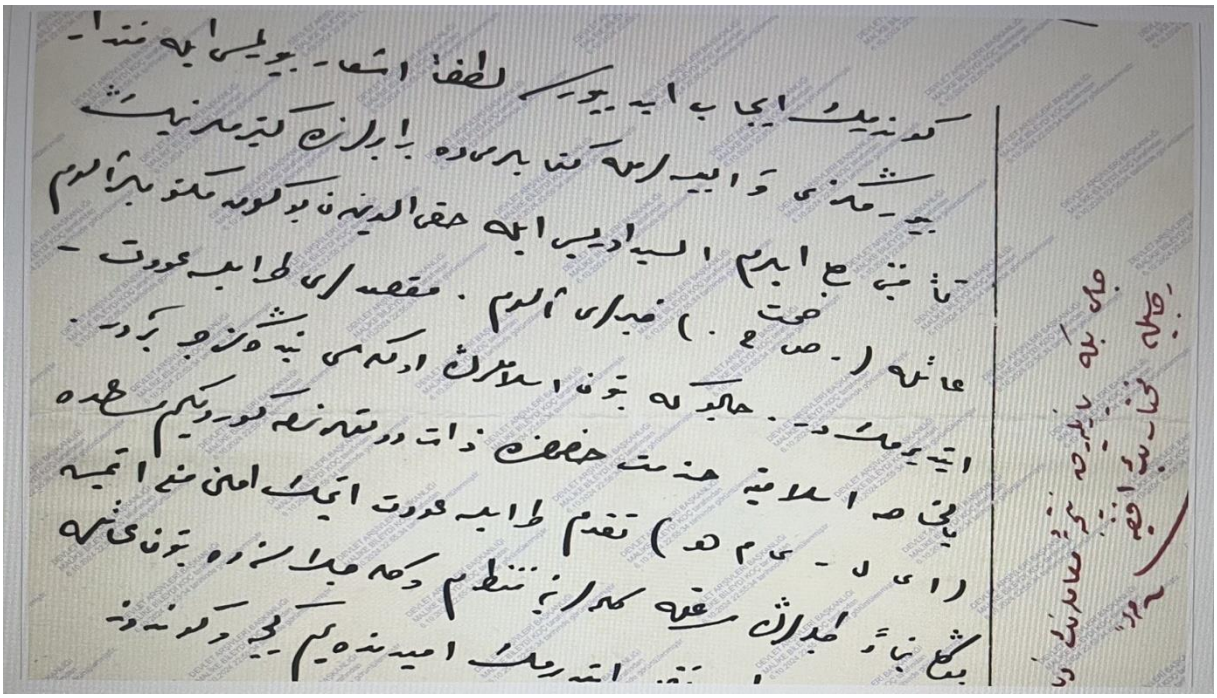
Karayaman, M. (2024). "Atatürk Döneminde Türkiye'de Öğrenim Gören Afgan Öğrenciler Hakkında Bir Değerlendirme". *Tarih İncelemeleri Dergisi.* (39). ss. 203-239.

Lewis, B. (1998). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1. (2008). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

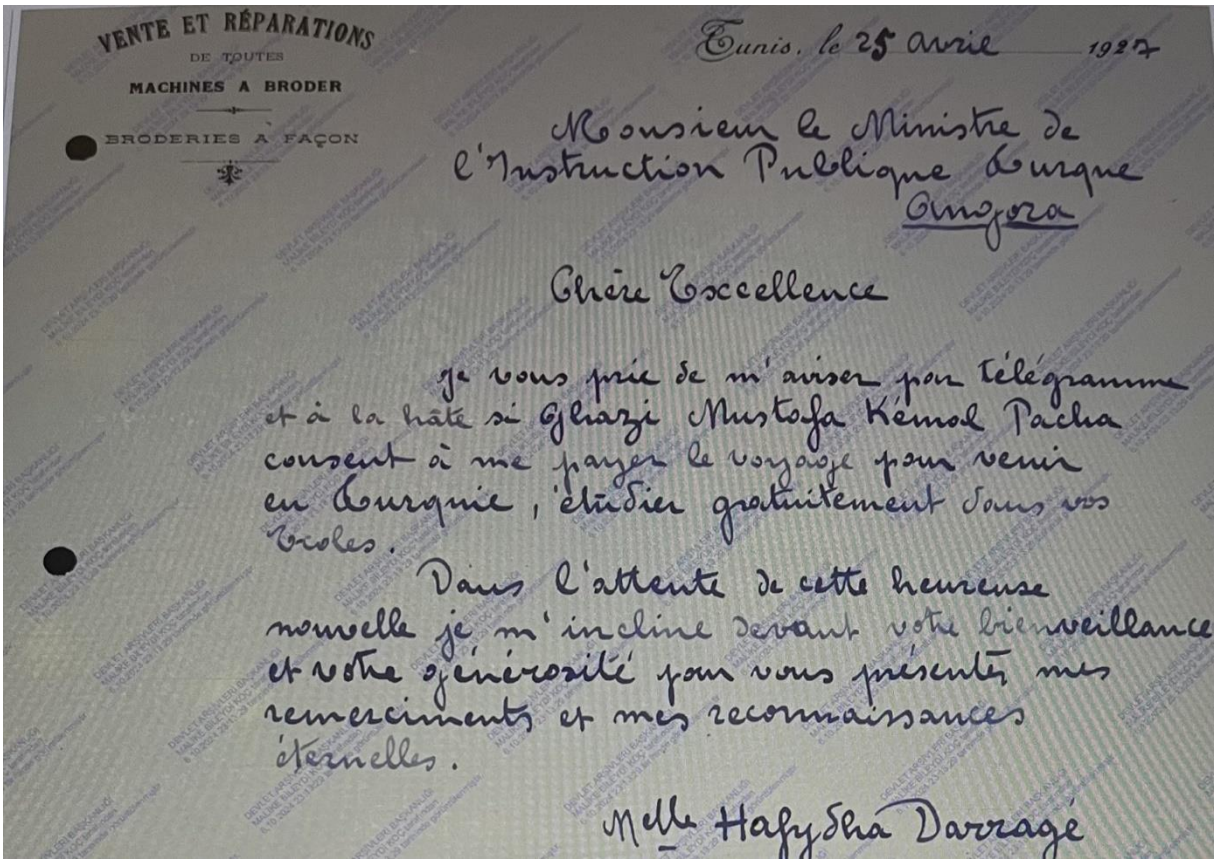
Ülken, H.Z. (2013). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi.* İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Ek, 1.

Ahmet Senusi'nin öğrencilerinin Anadolu'ya gelmesine dair Gazi Mustafa Kemal'e yazdığı mektubu. 04.04.1921.

Ek, 2.

VENTE ET RÉPARATIONS
DE TOUTES
MACHINES A BRODER
BRODERIES A FAÇON

Tunis, le 25 avril 1927

Monsieur le Ministre de
l'Instruction Publique Turque
Angora

Chère Excellence

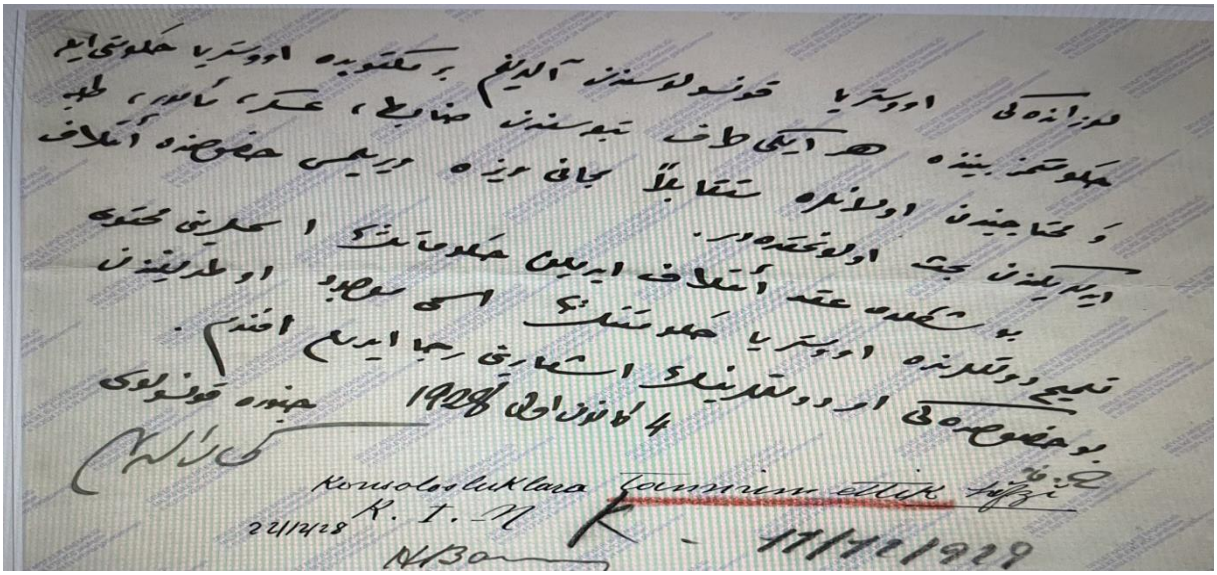
Je vous prie de m'aviser par télégramme et à la hâte si Ghazi Mustafa Kémal Pacha consent à me payer le voyage pour venir en Turquie, étudier gratuitement dans vos écoles.

Dans l'attente de cette heureuse nouvelle je m'incline devant votre bienveillance et votre générosité pour vous présenter mes remerciments et mes reconnaissances éternelles.

Melle Hafydha Derrage

Tunus'tan Halide Derrace'nin Türkiye'deki okullarda tahsili için, Gazi Mustafa Kemal'in yol parası verip veremeyeceğinin telgrafla bildirilmesi talebi.15.04.1927.

Ek, 3.

Avusturya-Türkiye arasında öğrenci ve askeri şahıslardan vize ücreti alınmaması. 11.12.1928.

TÜRKİYEDE KUVVET VE HAREKET KONUSUNUN ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

AN ANALYSIS OF THE STUDIES ON THE TEACHING OF FORCE AND MOTION IN TURKEY

Fatma GÜNGÖR
Master's Student, Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Education, Department of Mathematics and Science Education
ORCID ID: 0009-0003-3801-3579

Sevil KURT
Dr., Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Education, Department of Mathematics and Science Education ORCID NO: 0000-0001-9309-2642
ORCID ID: 0000-0001-9309-2642

ÖZET

Fen bilimleri eğitiminin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi, toplumların sürdürülebilir kalkınmasında ve küresel sorunların çözümünde kilit bir rol oynar.Bu nedenle her öğrenciye etkili bir fen bilimleri eğitiminin sağlanması ulusal hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemlidir. Fen konularının anlaşılmasına yönelik olarak ulusal ve uluslararası pek çok çalışma yapılmış ve fen eğitimindeki zorluk yaşanılan konu alanları belirlenmiştir. Bu konu alanlarından biri de fizik konuları içinde yer alan kuvvet ve hareket ünitesidir. Kuvvet ve hareket konusunun öğretimine yönelik olarak ulusal ve uluslararası literatürde birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmalarda bilgisayar destekli öğrenme, çoklu gösterimlere dayalı öğrenme, yazma etkinlikleri, deneysel etkinliklerle öğrenme, STEM ve robotik tabanlı öğrenme, işbirlikçi öğrenme, sorgulamaya dayalı öğrenme, kavram karikatürleriyle öğrenme, yapılandırmacı öğrenme gibi birçok öğrenme yaklaşım, yöntem ve tekniği kullanılmıştır. Konu hakkında yapılan bilimsel çalışmaların incelenmesi ve değerlendirilmesi, eğitim araştırmalarının mevcut durumunu anlamak ve gelecekteki eğilimlerini belirlemek açısından oldukça önemlidir.

Ülkemizde konunun öğretimine yönelik yapılan araştırmaların neler olduğu, bu çalışmaların hangi örneklem gruplarıyla yapıldığı, hangi öğrenme yaklaşımları ve metotlarının denendiği, hangi araştırma yöntemi kapsamında araştırmaların planlandığı, bunların yıllar içindeki eğilimi gibi konular hedeflenen fen bilimleri eğitimine ulaşmada yol gösterici olacaktır. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı çalışmanın amacı «kuvvet ve hareket» konusunun öğretimine yönelik ülkemizde yapılan çalışmaların özelliklerini incelemektir. YÖK Ulusal Tez Merkezi, Dergi park ve Google akademik gibi elektronik veri tabanları taranmıştır. Araştırma sonunda ulaşılan verilere göre Ülkemizde “kuvvet ve hareket” konusu ile ilgili ulaşılan çalışmalarında en fazla

tez çalışması (46) olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmaların yıllar açısından dağılımı incelendiğinde en fazla çalışmanın 7 çalışma ile 2000-2012 yıllarında yapıldığı son yıllarda yapılan çalışma sayısının azaldığı görülmektedir. Çalışmaların en fazla ortaokul düzeyinde , en az ise ilkokul düzeyinde yapıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuvvet ve hareket, Fen Eğitimi, Uygulama çalışmaları

ABSTRACT

The dissemination and strengthening of science education plays a key role in the sustainable development of societies and the solution of global problems. Therefore, providing an effective science education to every student is important in achieving national goals. Many national and international studies have been carried out for the understanding of science subjects, and the subject areas of difficulty in science education have been determined. One of these subject areas is the force and movement unit, which is included in physics. Many studies have been conducted in national and international literature for the teaching of force and movement. Many learning approaches, methods and techniques such as computer-aided learning, learning based on multiple representations, writing activities, learning with experimental activities, STEM and robotics-based learning, collaborative learning, inquiry-based learning, learning with concept cartoons, constructivist learning were used in the studies. The examination and evaluation of the scientific studies on the subject is very important in terms of understanding the current status of educational research and determining their future trends.

Topics such as what are the researches for the teaching of the subject in our country, with which sample groups these studies are carried out, which learning approaches and methods have been tried, which research method is planned within the scope of which research method, their trend over the years will guide in reaching the targeted science education. In this context, the purpose of this study is to examine the characteristics of the studies conducted in our country regarding the teaching of the subject of "force and motion". Electronic databases such as YÖK National Thesis Center, Journal Park and Google academic were scanned. According to the data we reached at the end of the research, it was determined that the most thesis studies on the subject of "force and movement" in our country is (46). When the distribution of the studies carried out in terms of years is examined, it is seen that the number of studies carried out in recent years, where the most studies were carried out in 2000-2012 with 7 studies, decreased. It is seen that the studies were carried out at the secondary school level and the least at the primary school level.

Keywords: Strength and movement, Science Education, Application studies

GİRİŞ

Fen bilimleri, hayatın her alanını etkileyen önemli bir bilim dalıdır. Fen bilimleri eğitiminin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi, toplumların sürdürülebilir kalkınmasında ve küresel sorunların çözümünde kilit bir rol oynar (Korkmaz,2024). Bu nedenle her yaştan öğrenciye etkili bir fen bilimleri eğitiminin sağlanması ulusal hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemlidir. Yapılan araştırmalar öğrenciler tarafından fen bilimlerinin zor bir öğrenme alanı olarak görüldüğünü, bilimsel çevre tarafından kabul edilen kavramlarla örtüşmeyen bilgi yapılarını zihinlerinde taşıdıklarını göstermektedir (Laçin Şimşek, 2011). Bu kapsamda fen konularının anlaşılmasına yönelik olarak ulusal ve uluslararası pek çok çalışma yapılmış ve fen eğitimindekizorluk yaşanılan konu alanları belirlenmiştir(Usta ve Kasap,2013).Bu konualanlarından biri de fizik konuları içinde yer alan kuvvet ve hareket ünitesidir (Daşdemir ve Doymuş, 2012). Kuvvet ve hareket kavramları, öğrencilerin fizikle ilk karşılaştığı kavramlar arasındadır. Yapılan araştırmalar konuyla ilişkili kavram yanılgılarının ve zorlukların her öğretim seviyesindeki öğrencilerde var olduğunu göstermektedir. Örneğin öğrenciler kuvvet ve hareket konusunda

- Yeryüzüne yakın belirli bir yükseklikten serbest düşmeye bırakılan cisimlerin yere düşme süreleri, ağırlıkları ile ters orantılıdır.
- Hareket kuvvet gerektirmektedir
- Eğer bir cisme hareket doğrultusunda etki eden bir kuvvet varsa cisim hareketine devam eder.
- Sadece canlılar kuvvet uygular.
- Kuvvet sadece cisme dokunulmasıyla oluşur.
- Eğer cisme uygulanan bir kuvvet yoksa, cisim ya duruyordur ya da yavaşlıyordur. Eğer bir cisim duruyorsa, bu cisim üzerine hiçbir kuvvet etki etmez.
- Sabit hız sabit kuvvet gerektirir.
- Hareket eden cismin içinde onun hareketinin devam etmesini sağlayan bir kuvvet vardır.
- Kuvvet kullanılıp tükenebilir.
- Hareket eden bir cisim, kuvvet kullanılıp bittiği zaman durur.
- Bir nesneye kuvvet uygulandığında, cisim uygulanan kuvvetin yönünde hareket eder. Sabit kuvvetin etkisinde bir nesne sabit hızla hareket eder.
- Bir nesnenin hızı, uygulanan kuvvetin büyüklüğü ile orantılıdır.
- Kuvvetin yokluğunda nesne ya hareketsizdir ya da hareket ediyorsa hareketi

yavaşlar (Bahar, Öztürk ve Ateş, 2002; Polat, 2007) şeklinde kavram yanılgıları taşımaktadır.

Bununla birlikte fen ve teknoloji öğretim programının sarmal bir yapıya sahip olması, öğrencilerin kuvvet ve hareket kavramlarıyla her yıl daha fazla karşılaşmalarına neden olur. Bu kapsamda öğrencilerin konuyu tam olarak kavramaması ilişkili diğer fizik kavramlarını da anlamamasına ve kavram yanılgıları oluşturmalarına sebep olabilmektedir (Özsevgeç vd., 2006). Kuvvet ve hareket konusundaki kavram yanılgılarının giderilmesine ve konunun öğretimine yönelik olarak uluslararası ve ulusal literatürde birtakım çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan araştırmalar arasında yapılandırmacı 5E, proje tabanlı öğrenme, bilgisayar destekli öğrenme, oyun temelli etkinlikler, probleme dayalı öğrenme, robotik logo etkinlikleri ve çoklu gösterimlere dayalı öğretim gibi birçok yaklaşım, yöntem ve teknik kullanılmıştır. Bununla birlikte yapılan çalışmalar genellikle belirli öğretim seviyesinde sınırlı kalmıştır. Konu hakkında yapılan bilimsel çalışmaların incelenmesi ve değerlendirilmesi, eğitim araştırmalarının mevcut durumunu anlamak ve gelecekteki eğilimlerini belirlemek açısından yararlı olabilir (Sağlam Arslan & Paliç, 2012).

YÖNTEM

Bu çalışma tarama modeline göre yürütülmüştür. Bu kapsamda, Türkiye'de 'Kuvvet ve Hareket' ile ilgili yapılmış çalışmaların belirlenmesi amacıyla seçilen elektronik veri tabanları taranmıştır. Bu veri tabanları ulusal ağda en yaygın kullanılan veri tabanları olmaları sebebiyle; YÖK Ulusal Tez Merkezi, Dergi park ve Google akademik olarak belirlenmiştir. Bu veri tabanlarında ayrıntılı bir tarama yapılarak bazı seçim kriterlerine göre bulunan çalışmalar listelenmiştir. Dilinin Türkçe olması, tam metnine ulaşılabiliyor olması, kuvvet ve hareket ünitesini temel konu olarak seçmesi ve çalışmada öğretime yönelik bir uygulama yapılmış olması seçim kriterlerini oluşturmuştur. Sonrasında listelenen tüm çalışmalar ayrıntılı okunarak yayın türü, indeks türü, yöntem, kullanılan model, örneklem, veri toplama aracı gibi bazı özelliklere göre sınıflandırılarak tablolar halinde sunulmuştur.

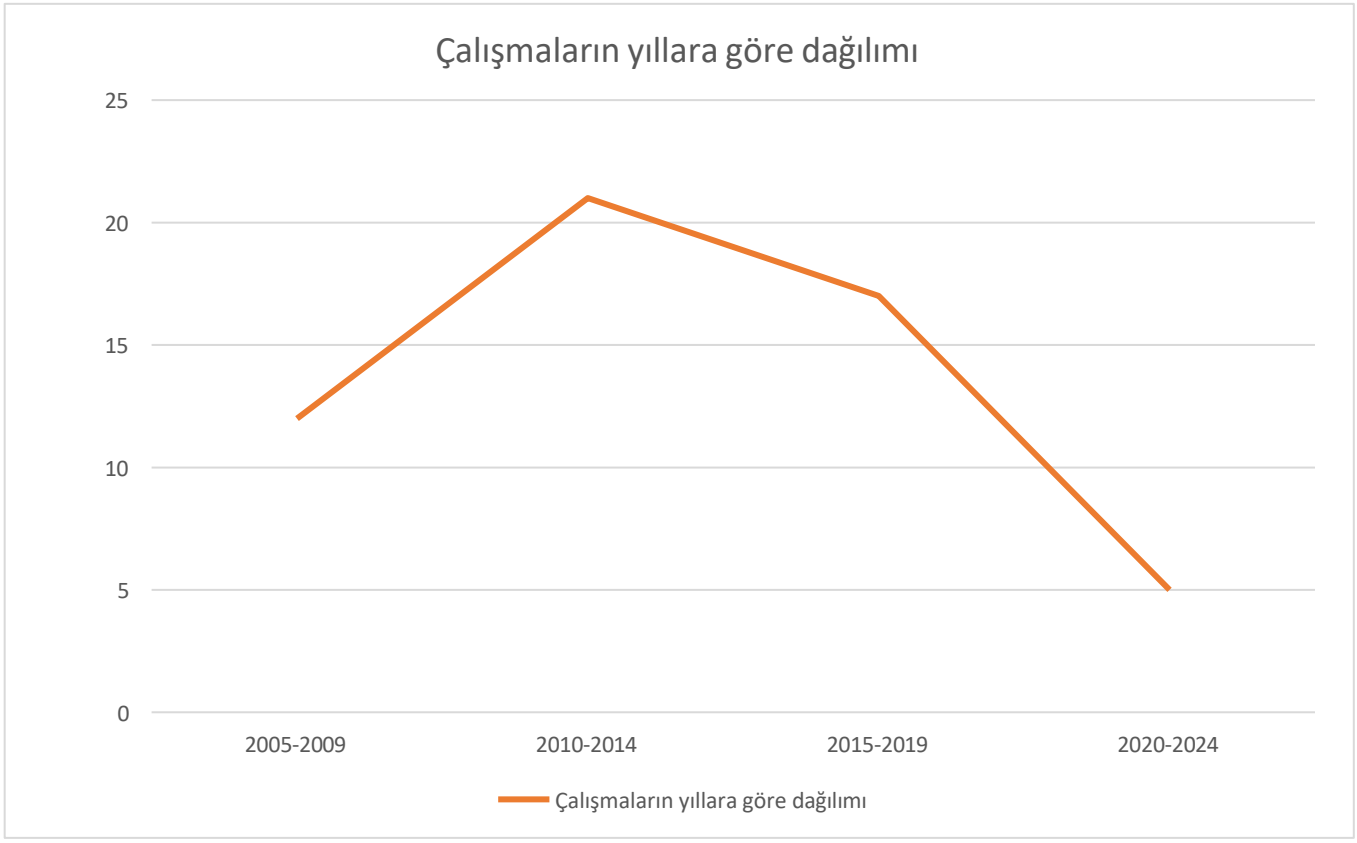
ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

1.1. Türkiye de Kuvvet ve hareket ünitesinin öğretimine yönelik yapılan çalışmalar

Tablo.1. Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan çalışmaların tarihlere göre dağılımı

Çalışmaların özellikleri	**Kriter**	**Çalışmalar**	F
Yayın yılı	**2005-2009**	Özsevgeç(2006) (Aydın,2007), (Özsevgeç,2007), (Keleş,2007), (Aydın. 2008), (Ergül,2008), (Yıldız,2008), (Pakyürek, Karaöz,2008), (Önal,2009), (Doğruluk,2009), (Başkurt,2009), (Uygur,2009).	12
	2010-2014	(Şahin,2010), (Demir,2010), (Köse,2010), (Deveci,2010), (Etcioğlu,2010), Yeşilyurt,Orak,Ermiş ve Keser(2010) (Kocakaya, 2011) ,(Sait,2011), (Durusoy,2012), (Türkan,2012), (Kahraman, 2012), Ayvacı, Abdüsselam ve Abdüsselam(2012) (Okur Akçay,2012), (Turan,2012), (Uluay,2012), (Kayacan,2013), (Akbulut,2013), (Öztürk,2014), (Kabataş, Memiş, 2014), Akbulut, Şahin ve Çepni (2014),Günel, Uzoğlu ve Büyükkasap(2014)	21
	2015-2019	(Büber, 2015), (Boyraz ve Serin, 2015), (Kaplan, 2016), (Erbek, 2016), (Kuş, 2016), (Yeldan, 2016), (Şentürk, 2017), (Ayhan, 2017), (Küçüköner, 2018), (Demir, 2018), Akdağ ve Güneş(2018), Uluay ve Aydın(2018) (Özer,2019), (Bıçak, 2019), (Akkaya, 2019), (Sert, 2019), (Aktürk, 2019).	17
	2020-2024	(Önol,2020), (Köroğlu, Ergel, 2021), (Yazar, Çoşkun,2022), (Mandıracı, 2023), (Uçar,2023).	5

Tablo 1 incelediğinde kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının en fazla 2010 – 2024 tarihleri arasında olduğu görülmektedir.

Çalışmaların yıllara göre dağılımı
25
20
15
10
5
0
2005-2009
2010-2014
2015-2019
2020-2024
Çalışmaların yıllara göre dağılımı

Tablo.2. Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının yayın türü ve indeks türü özellikleri açısından dağılımı

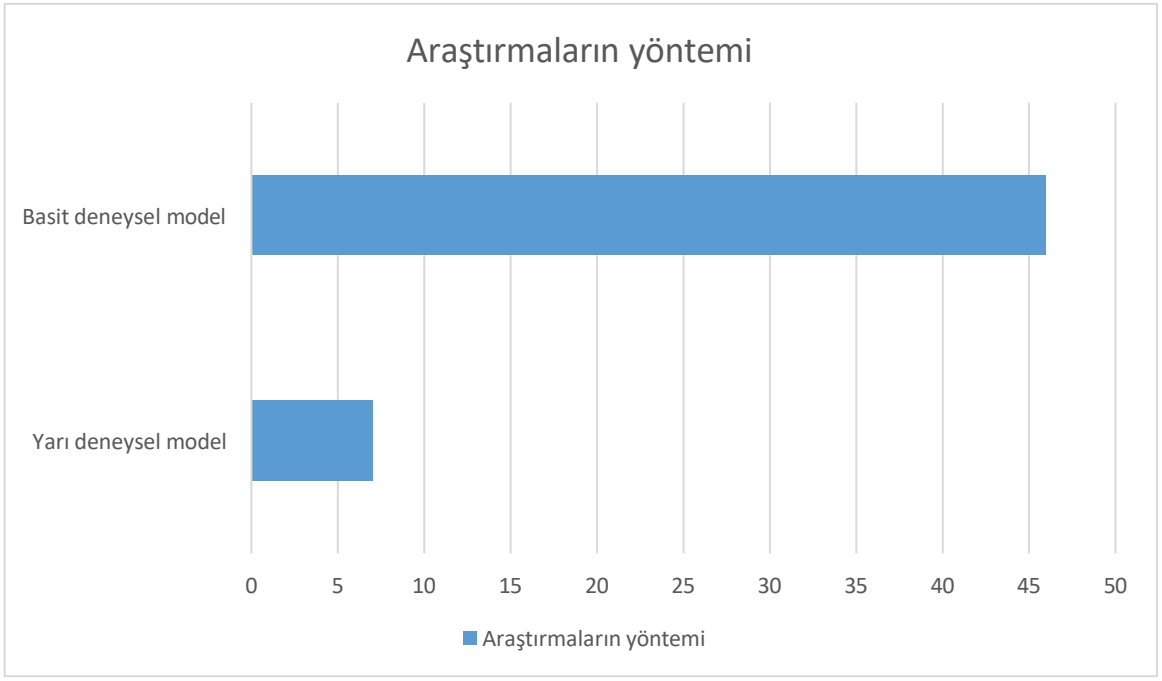
Çalışmaların özellikleri	**Kriter**	**Çalışmalar**	**F**
Yayın türü	**Tez**	(Aydın, 2007), (Özsevgeç, 2007), (Keleş, 2007), (Aydın, 2008), (Ergül, 2008), (Yıldız, 2008), (Pakyürek, Karaöz, 2008), (Önal, 2009), (Doğruluk, 2009), (Başkurt, 2009), (Uygur,2009), (Köse, 2010), (Deveci, 2010), (Şahin ,2010), (Etcioğlu,2010), (Demir, 2010), (Kocakaya, 2011), (Sait, 2011), (Durusoy,2012), (Türkan, 2012), (Kahraman, 2012), (Okur, Akçay,2012), (Turan, 2012), (Uluay, 2012), (Kayacan, 2013), (Akbulut, 2013), (Öztürk, 2014), (Büber, 2015), (Kaplan, 2016), (Erbek, 2016), (Kuş, 2016), (Yeldan, 2016), (Ayhan,2017), (Şentürk, 2017), (Küçüköner, 2018), (Demir, 2018), (Özer,2019), (Bıçak, 2019), (Akkaya, 2019), (Aktürk, 2019), (Sert, 2019) (Önol, 2020), (Köroğlu, Ergel, 2021), (Yazar, Çoşkun,2022), (Mandıracı, 2023), (Uçar, 2023)	46
	Makale	(Özsevgeç, 2006), (Yeşilyurt, Orak, Ermiş ve Keser 2010), (Abdüsselam ve Abdüsselam, 2012), (Kabataş, Memiş,2014), (Akbulut, Şahin ve Çepni 2014), (Günel, Uzoğlu ve Büyükkasap,2014), (Boyraz ve Serin,2015) (Akdağ ve Güneş, 2018), (Uluay ve Aydın 2018)	9
İndeks türü	**Tr dizin**	(Kabataş, Memiş,2014), (Günel, Uzoğlu ve Büyükkasap,2014), (Boyraz ve Serin,2015) (Akbulut, Şahin ve Çepni 2014), (Uluay ve Aydın 2018) (Yeşilyurt, Orak, Ermiş ve Keser 2010)	6
	Ulusal	(Aydın, 2007), (Özsevgeç, 2007), (Keleş, 2007), (Aydın, 2008), (Ergül, 2008), (Yıldız, 2008), (Pakyürek, Karaöz, 2008), (Önal, 2009), (Doğruluk, 2009), (Başkurt, 2009), (Uygur,2009), (Köse, 2010), (Deveci, 2010), (Şahin ,2010), (Etcioğlu,2010), (Demir, 2010), (Kocakaya, 2011), (Sait, 2011), (Durusoy,2012), (Türkan, 2012), (Kahraman, 2012), (Okur, Akçay,2012), (Turan, 2012), (Uluay, 2012), (Kayacan, 2013), (Akbulut, 2013), (Öztürk, 2014), (Büber, 2015), (Kaplan, 2016), (Erbek, 2016), (Kuş, 2016), (Yeldan, 2016), (Ayhan,2017), (Şentürk, 2017), (Küçüköner, 2018), (Demir, 2018), (Özer,2019), (Bıçak, 2019), (Akkaya, 2019), (Aktürk, 2019), (Sert, 2019) (Önol, 2020), (Köroğlu, Ergel, 2021), (Yazar, Çoşkun,2022), (Mandıracı, 2023), (Uçar, 2023)	47
	Uluslararası	(Akdağ ve Güneş, 2018), (Abdüsselam ve Abdüsselam, 2012)	2

Tablo.2 incelendiğinde Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının 46 tanesinin tez 9 tanesinin ise makale olduğu görülmektedir.

Tablo.3. Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının yöntemlerine göre incelenmesi

Çalışmaların özellikleri	**Kriter**	**Çalışmalar**	F
YÖNTEM	Basit deneysel model	(Ergül,2008), (İpek, Akbulut,2013), (Akbulut, Şahin ve Çepni 2014) (Boyraz ve Serin, 2015), (Kaplan,2016), (Köroğlu, Ergel,2021), (Yazar, Coşkun,2022)	7
	Yarı deneysel model	(Özsevgeç, 2006), (Ermiş,2008), (Yıldız,2008), (Önal,2009), (Uygur,2009),(Doğruluk,2010), (Şahin,2010), (Yeşilyurt,Orak,Ermiş ve Keser2010) , (Demir,2010), (Okur ,Akçay,2012),(Ayvacı, Abdüsselam ve Abdüsselam 2012), (Uluay,2012), (Şencan,2013), (Akbulut,2013), (Tiryaki ,2014), (Günel, Uzoğlu ve Büyükkasap 2014), (Kayacan,2014), (Öztürk,2014), (Özsevgeç,2007), (Büber,2015), (Yeldan, 2016), (Kuş,2016), (Ayhan, 2017), (Ayhan, 2017), (Uluay ve Aydın 2018), (Demir,2018), (Sert,2019), (Bıçak,2019), (Aktürk,2019), (Mandıracı,2023), (Uçar,2023), (Önol,2022), (Aydın,2007), (Keleş,2007), (Pakyürek, Karaöz,2008), (Aydın,2008), (Başkurt,2009), (Köse,2010), (Eteroğlu,2010), (Deveci,2010), (Kocakaya,2011), (Türkan,2012), (Durusoy,2012), (Kabataş, Memiş, 2014), (Küçüköner, 2018), (Akkaya,2019), (Özer,2019),	46

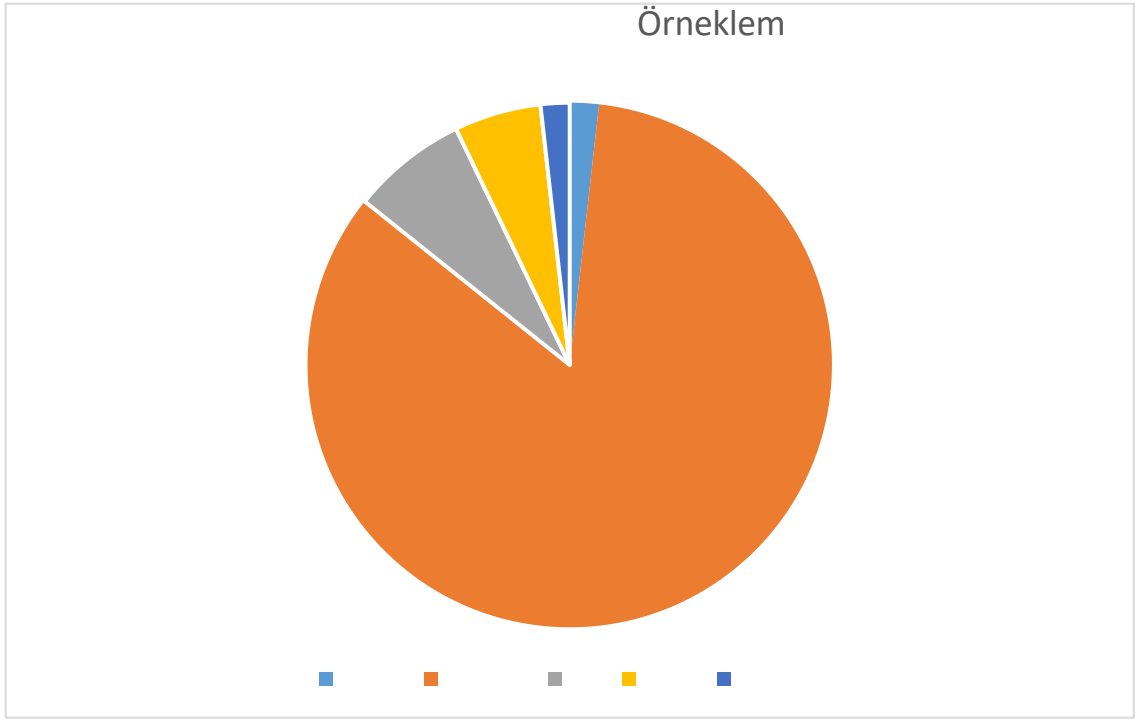
Tablo.3 incelendiğinde Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının çoğunlukla yarı deneme modeli yöntemi kullanılarak yapıldığı görülmektedir.

Araştırmaların yöntemi
Basit deneysel model
Yarı deneysel model
0
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
Araştırmaların yöntemi

Tablo.4 Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının örneklemlerinin dağılımı

Çalışmaların özellikleri	**Kriter**	**Çalışmalar**	**F**
	ilkokul	(Boyraz ve Serin, 2015)	1
Örneklem	**Ortaokul**	(Özsevgeç,2006), (Aydın, 2007), (Özsevgeç, 2007), (Keleş, 2007), (Ergül, 2008), (Pakyürek, Karaöz, 2008) (Yıldız, 2008) (Aydın, 2008), (Önal,2009), (Doğruluk, 2009), (Başkurt, 2009), (Uygur,2009), (Köse,2010) (Şahin, 2010), (Deveci, 2010), (Etcioğlu, 2010), (Yeşilyurt, Orak, Ermiş ve Keser 2010), (Durusoy,2012), (Türkan, 2012), (Ayvacı, Abdüsselam ve Abdüsselam2012), (Kahraman, 2012), (Turan, 2012), (Uluay, 2012), (Öztürk, 2014), (Akbulut, Şahin ve Çepni 2014), (Günel, Uzoğlu ve Büyükkasap2014),(Kabataş, Memiş,2014), (Büber,2015), (Kaplan, 2016), (Erbek, 2016), (Kuş, 2016), (Yeldan, 2016), (Ayhan, 2017), (Küçüköner, 2018), (Demir, 2018), (Uluay ve Aydın 2018), (Sert, 2019), (Özer, 2019), (Bıçak, 2019), (Akkaya, 2019), (Aktürk, 2019), (Önol, 2020) (Köroğlu, Ergel, 2021), (Yazar, Çoşkun,2022), (Mandıracı,2023), (Uçar,2023).	46
	Lise	(Kocakaya, 2011), (Sait, 2011), (Akbulut, 2013), (Akdağ ve Güneş 2018)	4
	Lisans	(Demir, 2010), (Okur, Akçay, 2012), (Kayacan,2013),	3
	Hizmet içi	(Şentürk, 2017)	1

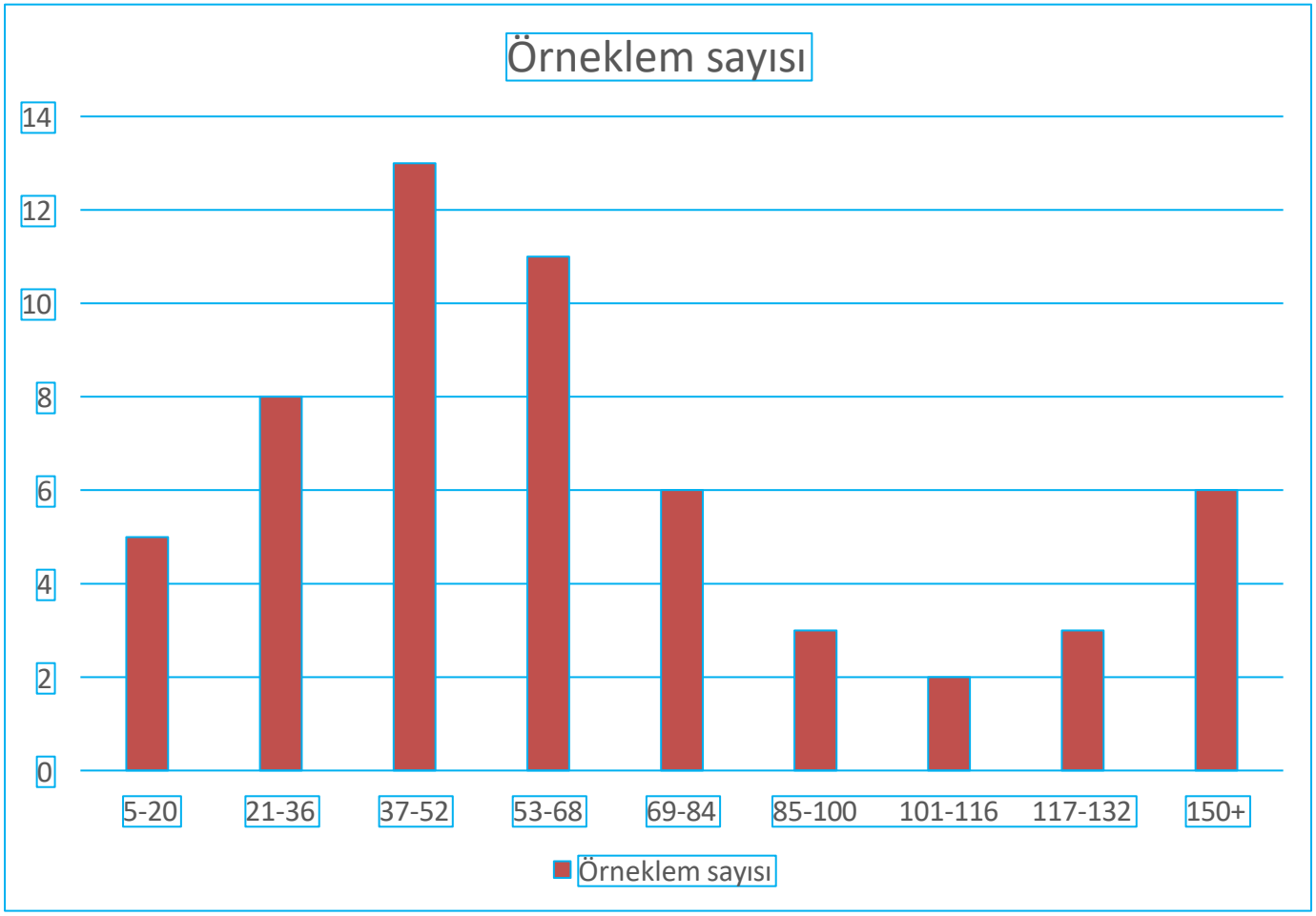
Tablo.4 incelendiğinde Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının en fazla ortaokul düzeyinde yapıldığı görülmektedir.

Örneklem

Tablo.5. Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının örneklem sayısının dağılımı

Çalışmaların özellikleri	kriter	çalışmalar	F
Örneklem sayısı	5-20	(Aydın, 2008), (Kahraman, 2012) ,(Kabataş, Memiş, 2014), (Kaplan, 2016),(Akdağ ve Güneş, 2018)	5
	21-36	(Pakyürek, Karaöz,2008), (İpek, Akbulut,2013), (Akbulut, Şahin ve Çepni 2014) (Boyraz ve Serin, 2015), (Şentürk, 2017), (Sert,2019), (Köroğlu, Ergel,2021), (Önol,2022),	8
	37-52	(Yıldız,2008), (Başkurt,2009), (Doğruluk,2010), (Köse,2010), (Kocakaya,2011), (Durusoy,2012), (Büber,2015), (Demir,2018), (Özer, 2019), (Bıçak,2019) (Akkaya,2019), (Yazar, Coşkun,2022), (Uçar,2023),	13
	53-68	(Uygur,2009), (Şahin,2010), (Deveci,2010), (Türkan,2012), (Akbulut,2013), (Şencan,2013), (Aydın,2007), (Kuş,2016), (Kuş,2016), (Yeldan, 2016), (Ayhan, 2017),	11
	69-84	(Özsevgeç,2007), (Önal,2009), (Uluay,2012), (Uluay ve Aydın ,2018) (Aktürk,2019) , (Mandıracı,2023)	6
	85-100	(Özsevgeç,2006), (Keleş,2007), (Demir,2010)	3
	101-116	(Kayacan,2014), (Günel, Uzoğlu ve Büyükkasap,2014)	2
	117-132	(Ayvacı, Abdüsselam ve Abdüsselam2012), (Okur ,Akçay,2012), (Öztürk,2014),	3
	150+	(Tiryaki ,2014), (Küçüköner, 2018), (Eteroğlu,2010), (Ergül,2008), (Ermiş, 2008),(Yeşilyurt,Orak,Ermiş ve Keser,2010)	6

Tablo.5 incelendiğinde Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili uygulama çalışmalarında örneklem sayısının 21-52 aralığında seçilerek daha fazla uygulama yapıldığı görülmektedir. Diğer örneklem sayılarına ilişkin belirgin bir farklılık görülmemektedir.

Örneklem sayısı
14
12
10
8
6
4
2
0
5-20
21-36
37-52
53-68
69-84
85-100
101-116
117-132
150+
Örneklem sayısı

Tablo.6 Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının araştırılan değişken türü açısından dağılımı

Çalışmaların özellikleri	Kriter	Çalışmalar	F
Araştırılan değişken türü	**Akademik başarı**	(Özsevgeç,2006), (Keleş,2007), (Ermiş,2008), (Yıldız,2008), (Ergül,2008), (Aydın,2008), (Pakyürek, Karaöz,2008), (Aydın,2007), (Özsevgeç,2007), (Uygur,2009), (Önal,2009), (Başkurt,2009) ,(Şahin,2010), (Doğruluk,2010), (Yeşilyurt,Orak,Ermiş ve Keser,2010), (Eteroğlu,2010), (Demir,2010) ,(Deveci,2010), (Kocakaya, 2011), (Uluay,2012), (Kahramann,2012), (Durusoy,2012), (Türkan,2012), (Okur ,Akçay,2012), (Ayvacı, Abdüsselam ve Abdüsselam,2012), (İpek, Akbulut,2013), (Şencan,2013), (Akbulut,2013), (Tiryaki ,2014), (Akbulut, Şahin ve Çepni 2014), (Kayacan,2014), (Günel, Uzoğlu ve Büyükkasap,2014), (Öztürk,2014), (Büber,2015), (Boyraz ve Serin, 2015), (Köse,2010), (Kabataş, Memiş, 2014), (Kaplan,2016), (Kuş,2016), (Yeldan, 2016), (Kuş,2016), (Ayhan, 2017), (Akdağ ve Güneş ,2018), (Demir,2018), (Uluay ve Aydın,2018), (Sert,2019), (Bıçak,2019), Akkaya,2019), (Özer,2019), (Köroğlu, Ergel,2021), (Önol,2022), (Yazar, Coşkun,2022), (Mandıracı,2023), (Uçar,2023),	54
	Tutum ve motivasyon	(Özsevgeç, 2006), (Keleş,2007), (Özsevgeç,2007), (Yıldız, 2008), (Ergül,2008), (Pakyürek, Karaöz,2008), (Uygur, 2009), ,(Başkurt,2009) ,(Köse,2010), (Doğruluk,2010), (Akbulut,2013), (Tiryaki, 2014), (Kuş,2016), (Aktürk,2019) , (Köroğlu, Ergel, 2021), (Mandıracı,2023), (Yazar, Coşkun,2022)(Kuş,2016), (Ayhan, 2017), (Akdağ ve Güneş,2018), (Uçar,2023)	21
	Bilimsel süreç becerisi	(Pakyürek, Karaöz,2008), (Doğruluk,2010), (Şencan,2013), (Öztürk,2014), (Kaplan,2016), (Aktürk,2019) , (Uçar,2023), (Yazar, Coşkun,2022)	8
	Bilimsel sorgulama becerisi ve	(Yeldan, 2016), (Yazar, Coşkun,2022), (Yazar, Coşkun,2022)	3
	problem çözme becerisi		
	TPAB düzeyi	(Şentürk, 2017).	1

	Bilim okuryazarlığı	(Şencan,2013),	1

Tablo.6 incelendiğinde Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarında genellikle birden fazla değişken türü seçilerek uygulama yapıldığı görülmektedir. Seçilen değişkenlerin en fazla akademik başarı ve tutum olduğu görülmektedir.

Tablo.7 Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının uygulama türü açısından dağılımı

Çalışmaların özellikleri	Kriter	Çalışmalar	F
Uygulama türü	Yapılandırmacı 5E	(Özsevgeç, 2006), (Aydın,2007), (Özsevgeç,2007), (Yıldız,2008), (Aydın,2008), (Ergül,2008), (Ermiş,2008) (Uluay,2012), (Şahin,2010), (Deveci,2010), (Durusoy,2012), (Erbek,2016) (Ayhan, 2017), (Akkaya,2019),(Önol,2022), (Yazar, Coşkun,2022) (Aktürk,2019) (Büber,2015), (Küçüköner, 2018),(Uluay ve Aydın,2018) (Kaplan,2016), (İpek, Akbulut, 2013) ,(Akbulut, Şahin ve Çepni 2014), (Demir,2010) (Yeşilyurt,Orak,Ermiş ve Keser,2010),(Ayhan, 2017),	26
	Proje tabanlı	(Köse,2010), (Eteroğlu,2010), (Başkurt,2009)	3
	Bilgisayar destekli	(Keleş,2007) ,(Önal,2009), (Kocakaya,2011), (Türkan,2012), (Akbulut,2013), (Öztürk,2014), (Akdağ ve Güneş2018), (Köroğlu, Ergel,2021),(Bıçak,2019), (Tiryaki ,2014)(Ayvacı, Abdüsselam ve Abdüsselam,2012), (Şentürk, 2017), (Demir,2018), (Kuş,2016), (Özer,2019), (Akkaya,2019), (Uçar,2023)	17
	Probleme dayalı öğrenme	(Pakyürek, Karaöz,2008), (Doğruluk,2010), (Şencan,2013), (Yeldan, 2016),	4
	Betimleme modları(resim, grafik, matemetiksel ifade, metin)çoklu gösterim	(Kabataş, Memiş, 2014), (Günel, Uzoğlu ve Büyükkasap,2014) (Sert,2019),(Mandıracı,2023),	4
	İşbirlikli Öğrenme	(Uygur,2009), (Okur ,Akçay,2012)	2

	Oyun temelli öğrenme	(Boyraz ve Serin, 2015)	2
	Araştırma ve sorgulamaya dayalı öğrenme	(Kayacan,2014),	1
	Bilim Temelli Hikayeler	(Kahraman,2012)	1

Tablo.7 incelendiğinde Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarında yapılandırmacı yaklaşıma dayalı uygulamaların daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Ayrıca son yıllarda robotik stem gibi farklı uygulama alanlarında çalışmalar bulunmaktadır.

Tablo.8 Kuvvet ve hareket ünitesiyle ilgili yapılan uygulama çalışmalarının veri toplama aracı açısından dağılımı

Veri toplama aracı	Çoktan seçmeli	(Aydın,2007),(Keleş,2007),(Aydın,2008),(Yıldız,2008),(Ermiş,2008),(Ergül,2008), (Pakyürek, Karaöz,2008),(Uygur,2009), (Başkurt,2009),(Önal,2009), (Yeşilyurt,Orak,Ermiş ve Keser,2010),(Doğruluk,2010),(Demir,2010), (Şahin,2010),(Deveci,2010),(Eteroğlu,2010), (Kocakaya,2011) ,(Okur ,Akçay,2012),(Kahramann,2012), (Durusoy,2012),(İpek, Akbulut,2013), (Öztürk, 2014), (Özsevgeç, 2007), (Uluay,2012), (Akbulut, 2013),(Şencan,2013), (Kayacan, 2014), (Tiryaki, 2014) ,(Akbulut, Şahin ve Çepni 2014),(Günel, Uzoğlu ve Büyükkasap,2014),(Kabataş, Memiş, 2014),(Boyraz ve Serin, 2015), (Büber, 2015), (Kaplan, 2016), (Yeldan, 2016),(Kuş,2016), (Kuş,2016), (Şentürk, 2017), (Ayhan, 2017), (Demir,2018), (Uluay ve Aydın,2018), (Küçüköner, 2018), (Sert,2019), (Bıçak,2019) , (Akkaya, 2019), (Köse, 2010), (Akkaya, 2019), (Özer, 2019), (Köroğlu, Ergel,2021), (Önol,2022), (Yazar, Coşkun,2022), (Mandıracı,2023), (Uçar,2023)	53
	Açık uçlu	(Özsevgeç,2007)(Keleş,2007),(Yıldız,2008),(Başkurt,2009),(Şahin,2010),(Kocakaya,2011), (Uluay,2012),(Kahramann,2012), (Ayvacı, Abdüsselam ve Abdüsselam,2012),(Akbulut,2013), (Şencan,2013), (İpek, Akbulut,2013), (Kayacan,2014), (Kabataş, Memiş, 2014), (Öztürk,2014), (Yeldan, 2016), (Akdağ ve Güneş2018) (Akkaya,2019), (Özer,2019), (Köroğlu, Ergel,2021), (Önol,2022), (Yazar, Coşkun,2022), (Mandıracı,2023),	23
	Aşamalı teşhis testleri (iki, üç aşamalı)	(Şahin,2010),(İpek, Akbulut,2013), (Mandıracı,2023)	3
	Yansıtıcı yazı formu	(Aydın,2008),(Durusoy,2012),(Akdağ ve Güneş,2018),(Özer,2019), (Önol,2022),	5
	Likert tipi	(Özsevgeç,2006),(Keleş,2007),(Ermiş,2008),(Ergül,2008),(Yıldız,2008),(Uygur,2009),(Başkurt,2009) (Demir,2010),(Doğruluk,2010),(Köse,2010),(Yeşilyurt,Orak,Ermiş ve Keser,2010),(Durusoy,2012), (Türkan,2012),(Akbulut,2013), (Şencan,2013), (Kayacan,2014), (Öztürk,2014), (Tiryaki,2014), (Büber,2015), (Yeldan, 2016), (Kaplan,2016), (Kuş,2016), (Kuş,2016), (Ayhan, 2017),	31

		(Demir,2018), (Aktürk,2019),(Akkaya,2019), (Köroğlu, Ergel,2021) (Önol,2022), (Mandıracı,2023), (Uçar,2023)	
	Görüşme	(Özsevgeç,2006),(Keleş,2007),(Aydın,2008) ,(Yıldız,2008),(Eteroğlu,2010),(Demir,2010),(Şahin,2010),(Okur ,Akçay,2012),(Durusoy,2012 (Kahramann,2012), (Akbulut,2013), (Akbulut, Şahin ve Çepni 2014),(Kayacan,2014), (Öztürk,2014), (Büber,2015), (Şentürk, 2017), (Küçüköner, 2018)	17
	Gözlem formu	(Özsevgeç,2006),(Keleş,2007),(Aydın,2008),(Şahin,2010),(Durusoy,2012),(İpek, Akbulut,2013), (Öztürk,2014), (Şentürk, 2017), (Yazar, Coşkun,2022)	9

Tablo 8 incelendiğinde veri toplama aracı olarak en fazla çoktan seçmeli ve likert tipi kullanıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye'de 2005-2024 yılları arasında 'Kuvvet ve Hareket' konusu ile ilgili yapılmış, YÖK Ulusal Tez Merkezi sisteminde bulunan tezlerin ve Google Akademik sisteminde bulunan tezler ve makalelerin sistematik incelenmesinin yapıldığı araştırma kapsamında aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.'Kuvvet ve hareket ' konusu ile ilgili 46 tez ve 9 makale araştırmaya dahil edilmiştir. Tez ve makalelere yıllar açısından bakıldığında en fazla çalışmanın 7 çalışma ile 2012 yılında, daha sonra 6 çalışma ile 2010 yılında yapıldığı, en az çalışmanın ise 1'er çalışma ile 2020 ve 2023 yapıldığı görülmüştür.'Kuvvet hareket' konusu ile yapılmış tez ve makaleler örneklem düzeyine göre incelendiğinde en fazla çalışmanın 46 çalışma ile ortaokul düzeyinde , en az çalışmanın ise 1'er çalışma ile ilkokul ve hizmet içi düzeyinde yapıldığı görülmüştür.'Kuvvet hareket' konusu ile ilişkin yapılmış tez ve makaleler örneklem sayısına göre incelendiğinde en fazla çalışmanın 12 çalışma ile 37-52 kişilik örneklem grubuyla, en az çalışmanın ise 1 çalışma ile 197-212 kişi örneklem grubuyla yapıldığı görülmüştür. Yanarateş (2022) ise tezlerde çoğunlukla 51-100 arası kişinin araştırmaya katıldığı örneklem sayısı kullanıldığını ve tezlerin "Örneklem (çalışma grubu)" temalarında, doktora tezlerinde lisans öğrencileri ile çalışmanın tercih edildiğini, yüksek lisans tezlerinde ise ilköğretim (6-8) öğrencilerinin tercih edildiğini söylemektedir.'Kuvvet hareket' konusu ile ilişkin yapılmış tez ve makalelerin veri toplama araçlarına göre incelendiğinde çalışmalarda en fazla çoktan seçmeli, açık uçlu, likert tipi ve görüşme formlarının uygulandığı, en az yansıtıcı yazı , aşamalı teşhis testleri, gözlem formu uygulandığı görülmüştür. Genel olarak tezlerin veri toplama araçlarına bakıldığında, doktora tezlerinde çoğunlukla "kavram testi", "tutum ölçeği" ve "görüşme (mülakat)" tekniği kullanırlarken, yüksek lisans tezlerinde ise genellikle "kavram testi" tercih edildiği görülmektedir (Laçin Şimşek, 2019). Ültay ve Aydın (2017)'e göre incelenen çalışmalarda en fazla görüşme-mülakat veri toplama aracına rastlanıldığı söylenmekte, bu noktada araştırmacılara diğer nitel veri toplama araçlarını da aynı oranda kullanmaları gerektiği önerilmektedir. Kavram yanılgılarını giderme amacı taşıyan tezlere bakıldığında, kullanılan yöntem, teknik ve/veya yaklaşım konusunda genel bir eğilimin bulunmadığı görülmüştür (Taşkın, 2022). Bu durum bu çalışmadaki sonuçlar ile örtüşmektedir.

2005-2024 yılları arasında 'kuvvet ve hareket' konusu ile ilgili yapılmış tez ve makaleler uygulama türüne göre incelendiğinde en fazla 5E modelinin ve Bilgisayar destekli öğretimin kullanıldığı görülmüştür.2005-2024 yılları arasında 'kuvvet ve hareket' konusu ile ilgili yapılmış tez ve makaleler araştırma modeline göre incelendiğinde en çok deneme modellerinden yarı deneme modelinin kullanıldığı en az ise olgu bilim ve aksiyon araştırmasının kullanıldığı görülmüştür.

KAYNAKLAR

Akdağ, H., & Güneş, G. (2018). Kuvvet ve hareket konusunun öğretiminde problem çözme stratejilerinin öğrencilerin başarısına etkisi. Eğitim ve Bilim Dergisi, 43(195), 97-115.

Akkaya, M.M.(2019). Kuvvet ve hareket ünitesinde uygulanan stem etkinliklerinin 6.sınıf öğrencilerinin başarı, tutum ve görüşleri üzerine etkisi. Gazi üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü, Trabzon. Yüksek lisans tezi.

Aktürk, Ç.(2019). Gems programının kuvvet ve hareket ünitesinde 6.sınıf öğrencilerinin temel bilimsel süreç becerilerine ve tutumlarına etkisi. Ordu Üniversitesi, Ordu. Yüksek lisans tezi.

Akbulut, H. İ., Şahin, Ç., & Çepni, S. (2015). İkili yerleşik öğrenme modeline göre geliştirilen öğretim materyalinin öğrencilerin bilişsel öğrenme düzeylerine ve kavramsal anlamalarına etkisinin incelenmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(1), 47-75.

Aydın, S. (2007). Yapılandırmacı yaklaşıma dayalı olarak hazırlanan yeni fen ve teknoloji öğretim programındaki etkinliklerin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin kuvvet ve hareket ünitesindeki başarılarına olan etkisi. Gazi üniversitesi, Ankara. Yüksek lisans tezi.

Aydın, S. (2008). İlköğretim 6. sınıf fen ve teknoloji dersi kuvvet ve hareket ünitesinin sosyal yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı çerçevesinde öğretimi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir. Yüksek lisans tezi.

Ayhan, H. (2017). Ortaokul 6. sınıf kuvvet ve hareket ünitesinde kullanılan kavram karikatürlerinin öğrencilerin akademik başarılarına ve fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarına etkisi. Gazi Üniversitesi, Ankara. Yüksek lisans tezi.

Ayvacı, H. Ş., Abdüsselam, S., & Abdüsselam, Z. (2012). Animasyon Destekli Çizgi Filmlerin Fen Öğetimine Etkisi:6. sınıf kuvveti keşfedelim konusu örneği. Eğitim ve öğretim araştırma dergisi cilt (1) sayı 4

Başkurt, P. (2009). İlköğretim 8. sınıf fen ve teknoloji dersi kuvvet ve hareket ünitesinin basit malzemelerle yapılan fen aktiviteleri ile öğretilmesinin başarıya, kalıcılığa ve tutuma etkisi. Gazi üniversitesi, Ankara. Yüksek lisans tezi.

Bıçak, F.(2019). Simülasyonlarla zenginleştirilmiş etkileşimli tahta kullanımının fen bilimleri dersinde akademik başarıya etkisi: "6. sınıf kuvvet ve hareket örneği". Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon. Yüksek lisans tezi.

Bostan Sarıoğlan, A., Gedik, İ., & Can, Y. (2016). Ortaokul öğrencilerinin bilimsel süreç becerilerinin karşılaştırılması: Kuvvet ve hareket ünitesi örneği. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(2), 689-701

Boyraz, C., & Serin, G. (2016). İlkokul düzeyinde oyun temelli fiziksel etkinlikler yoluyla kuvvet ve hareket kavramlarının öğretimi. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(1), 89-101.

Boyraz, M., & Serin, G. (2015). Ortaokul öğrencilerinin kuvvet ve hareket konusundaki kavram yanılgılarının kavramsal değişim metinleri ile giderilmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(2), 99-111.

Büber, A. (2015). 7. Sınıf kuvvet ve hareket ünitesinde argümantasyona dayalı öğrenme etkinliklerinin öğrencilerin kavramsal anlamalarına ve düşünme dostu sınıf ortamı oluşturmaya etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. Yüksek lisans tezi.

Demir, A. (2018). Kuvvet ve hareket konusunda sanal fen laboratuvarı kullanımının öğrenci başarısına etkisi. Uşak Üniversitesi, Uşak. Yüksek lisans tezi.

Demir, M. (2010). Üst kavramsal faaliyetlerle zenginleştirilmiş kavramsal değişim metinlerinin fen bilgisi öğretmen adaylarının kuvvet ve hareket konularını anlamalarına etkisi. Gazi üniversitesi, Ankara. Yüksek lisans tezi.

Deveci, Ö. (2010). İlköğretim altıncı sınıf fen ve teknoloji dersi kuvvet ve hareket ünitesinde fen-matematik entegrasyonunun akademik başarı ve kalıcılık üzerine etkisi. Çukurova üniversitesi, Adana.Yüksek lisans tezi.

Doğruluk, A. (2009). Sekizinci sınıf fen ve teknoloji dersi "kuvvet ve hareket" ünitesinin öğretiminde problem çözme yönteminin öğrenci başarısına etkisi. Celal Bayar Üniversitesi, Manisa. Yüksek lisans tezi.

Durusoy, H. (2012). 6.sınıf "kuvvet VE hareket" ünitesinde basamaklı öğretim yöntemi ve yaratıcı drama yönteminin öğrenci erişisine ve kalıcılığa etkisi. Hacettepe üniversitesi, Ankara. (Yüksek Lisans Tezi).

Erbek, N. (2016). İlköğretim 6.sınıflarda kuvvet ve hareket konusunun öğretiminde tematik öğrenmenin öğrenci başarısına etkisi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu, Yüksek lisans tezi.

Ergül, L. (2008). Yapılandırmacılık kuramına göre işlenen ilköğretim 6. sınıf "kuvvet ve hareket" ve "maddenin tanecikli yapısı" ünitelerinin başarısının incelenmesi veöğrencilerin program hakkındaki görüşleri. Sakarya Üniversitesi, Sakarya. Yüksek lisans tezi

Ermiş, F. (2008). Kuvvet ve hareket konusunun kavram çarkı ile öğretimi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van. Yüksek lisans tezi.

Eryılmaz, S., & Akdeniz, A. R. (2013). 10. sınıfta yer alan "Kuvvet ve Hareket" ünitesiyle ilgili problemleri çözerken öğretmenlerin sergiledikleri adımlar. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28(3), 166-180.

Etcioğlu, Ö. (2010). Kuvvet ve hareket ünitesine yönelik basit araç gereçlerle geliştirilen rehber materyal kullanmanın öğrenmeye etkisi ve öğrenilenlerin günlük hayata aktarılma düzeylerinin incelenmesi. Erzincan üniversitesi, Erzincan. Yüksek lisans tezi.

Günel, M., Uzoglu, M., & Büyükkasap, E. (2009). Öğrenme amaçlı yazma aktivitelerinin kullanımının ilköğretim seviyesinde kuvvet konusunu öğrenmeye etkisi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29(1), 379-399.

İpek, Akbulut, H. (2013). İkili yerleşik öğrenme modeli ile yapılan öğretimin öğrencilerin bilişsel alandaki başarılarına ve kavramsal değişimlerine etkisinin incelenmesi: kuvvet ve hareket ünitesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon. Doktora tezi.

İpek Akbulut, H., Şahin, Ç., & Çepni, S. (2014). İkili yerleşik öğrenme modeline göre geliştirilen öğretim materyalinin öğrencilerin bilişsel öğrenme düzeylerine ve kavramsal anlamalarına etkisinin incelenmesi. YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(1), 47-75.

Kabataş Memiş, E. (2014). Fen ve Teknoloji öğretiminde öğrencilerin kuvvet ve hareket konularında anlamalarını geliştirmek amacıyla kullanılan öğretim stratejilerinin karşılaştırılması. Eğitim ve Bilim Dergisi, 39(173), 201-218.

Kabataş Memiş, E. (2015). İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin "Kuvvet ve Hareket" ünitesini öğrenmelerine betimleme modlarını kullanmalarının etkisi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 44(1), 23-40

Kayacan, K. (2013). Öz düzenleme faaliyetleri ile zenginleştirilmiş araştırma-sorgulamaya dayalı öğretim stratejisinin fen bilgisi öğretmen adaylarının kuvvet ve hareket konusunu kavramsal anlamalarına ve akademik öz yeterliklerine etkisi. Gazi üniversitesi, Ankara. Doktora tezi.

Kahraman, F. (2012). Bilim tarihi temelli hikâyelerin ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin "kuvvet ve hareket" ünitesi kavramlarını anlama düzeylerine etkisi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon. Yüksek lisans tezi.

Kaplan, M. (2016). Farklılaştırılmış öğretim yöntemi ile işlenen fen bilimleri dersi 7.sınıf kuvvet ve hareket ünitesinin öğrencilerin kavramsal anlamalarına, bilimsel süreç becerilerine ve akademik başarılarına etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. Yüksek lisans tezi.

Keleş, E. (2007). Altıncı sınıf kuvvet ve hareket ünitesine yönelik beyin temelli öğrenmeye dayalı web destekli öğretim materyalinin geliştirilmesi ve etkililiğinin değerlendirilmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon. Doktora tezi.

Kocakaya, F. (2011). Bilgisayar destekli kavram çarkı diyagramlarının 9. sınıf öğrencilerinin "kuvvet ve hareket" konularındaki başarılarına etkisi. Dicle üniversitesi, Diyarbakır. Yüksek lisans tezi.

Köroğlu Ergel, B. G. (2021). Bağlam temelli öğrenme yaklaşımına dayalı bilgisayar destekli olarak hazırlanan ders materyalinin öğrenci başarısına ve tutuma etkisi: Kuvvet ve hareket konusu örneği [Yüksek lisans tezi, Trabzon Üniversitesi]. Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Köse, G.(2010).İlköğretim 7. sınıf fen ve teknoloji dersi ‘’kuvvet ve hareket’’ ünitesinin öğretiminde proje tabanlı öğrenme yaklaşımının öğrencilerin başarı ve tutumlarına etkisi. Selçuk Üniversitesi, Konya.

Kuş, M. (2016). Ortaokul öğrencilerinin kuvvet ve hareket ünitesinin öğretiminde robotik modüllerin etkisi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul. Yüksek lisans tezi.

Küçüköner, Y. (2018). Argümantasyon temelli kavramsal değişim metinlerinin ve bu metinlere dayalı animasyonların 7. sınıf öğrencilerinin kuvvet ve hareket konularını anlamalarına etkisi. Gazi Üniversitesi, Ankara. Doktora tezi.

Mandıracı, S. (2023). Çoklu gösterimlere dayalı ortaokul 6. sınıf kuvvet ve hareket ünitesi öğretiminin öğrencilerin kavramsal anlamalarına ve üst bilişsel farkındalıklarına etkisi (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Okur, Akçay, N. (2012). Kuvvet ve hareket konusunun öğretilmesinde işbirlikli öğrenme yöntemlerinden grup araştırması, okuma-yazma-sunma ve birlikte öğrenmenin etkisi. Atatürk üniversitesi, Erzurum. Doktora tezi.

Orak, S., Ermiş, F., Yeşilyurt, M., Keser, Ö. F. (2010). Kavram çarkı diyagramının öğrenme başarısına etkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(31), 118-139.

Önal, H. (2009). İlköğretim 8. sınıf fen ve teknoloji dersi “kuvvet ve hareket” ünitesinde bilgisayar desteğinin klasik yöntemlere göre değerlendirilmesi. Kafkas Üniversitesi, Kars. Yüksek lisans tezi.

Önol, M. (2020). Anlam oluşturma yaklaşımının kullanıldığı üstbilişsel stratejilerle destekli öğretimin etkileri: 7. sınıf kuvvet ve hareket ünitesi örneği [Doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi]. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Özer, i.E.(2019). 6. sınıf kuvvet ve hareket ünitesinde gerçekleştirilen algodoo temelli etkinliklerin öğrencilerin tasarım becerilerine ve akademik başarılarına etkisi. Aksaray Üniversitesi, Aksaray. Yüksek lisans tezi.

Özsevgeç, T. (2006). Kuvvet ve hareket ünitesine yönelik 5E modeline göre geliştirilen öğrenci rehber materyalinin etkililiğinin değerlendirilmesi. Türk Fen Eğitimi Dergisi, 3(2), 45-60.

Özsevgeç, T. (2007). İlköğretim 5. sınıf kuvvet ve hareket ünitesine yönelik 5e modeline göre geliştirilen rehber materyallerin etkililiklerinin belirlenmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon. Doktora tezi.

Öztürk, M. (2014). 8. sınıf kuvvet ve hareket ünitesine yönelik bilgisayar destekli öğretim uygulamalarının etkililiğinin araştırılması. Karadeniz teknik üniversitesi, Trabzon. Yüksek lisans tezi.

Sert Çıbık, A., Bayram, S., & Bezci, K. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin kuvvet ve hareket konusundaki kavramsal anlama düzeylerinin ve tutumlarının incelenmesi. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 5(3), 291-312,

Sert, S. (2019). 6. sınıf kuvvet ve hareket ünitesinde kullanılan farklı betimleme modlarının dezavantajlı öğrencilerin akademik başarılarına etkisi [Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi]. Aksaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Şahin, Ç. (2010). İlköğretim 8. sınıf "kuvvet ve hareket" ünitesinde "zenginleştirilmiş 5e öğretim modeli"ne göre rehber materyaller tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon. Doktora tezi.

Şencan, D.(2013). Günlük yaşam problemlerinin 7.sınıf öğrencilerinde bilimsel süreç becerileri, akademik başarı ve bilim okuryazarlığı üzerine etkisi: Kuvvet ve hareket. Marmara Üniversitesi, İstanbul. Yüksek lisans tezi.

Şentürk, M.L. (2017). Fizik öğretmenlerinin kuvvet ve hareket konusunda animasyon & simülasyon-tpab düzeyleri: sınıf içi bütüncül çoklu durum çalışması. Gazi Üniversitesi, Ankara. Doktora tezi.

Taştan Akdağ, F., & Güneş, T. (2022). Kuvvet ve hareket ünitesinin bilgisayar destekli öğretiminde Algodoo kullanımı. International Journal of Social Sciences and Education Research, 8(1), 45-57.

Tiryaki, A.(2014) 6. sınıf kuvvet ve hareket ünitesinde akıllı tahta kullanımının öğrenci başarısına ve tutumuna etkisi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul. Yüksek lisans tezi.

Turan, G. (2012). 8. sınıf kuvvet ve hareket ünitesinin öğretiminde çalışma yapraklarının öğrencilerin başarılarına etkisi. Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman. Yüksek lisans tezi.

Türkan, A. (2012). İlköğretim 7.sınıf fen ve teknoloji dersi kuvvet ve hareket ünitesinde bilgisayar destekli ve laboratuvar temelli öğretimin öğrencelerin akademik başarı ve tutumlarına etkisinin karşılaştırılması. Niğde Üniversitesi, Ankara. Yüksek Lisans Tezi.

Uçar, A. (2023). 6. sınıf kuvvet ve hareket ünitesinin LEGO robotik uygulamaları ile öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına, fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarına ve bilimsel süreç becerilerine etkisi [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Uluay, G. (2012). İlköğretim 7. sınıf fen ve teknoloji dersi kuvvet ve hareket konusunun öğretiminde bilimsel tartışma (argümantasyon) odaklı öğretim yönteminin öğrenci başarısına etkisinin incelenmesi. Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu. Yüksek lisans tezi.

Uluay, G., & Aydın, M. (2018). Ortaokul öğrencilerinin kuvvet ve hareket konusundaki kavram yanılgılarının giderilmesinde farklı öğretim yöntemlerinin etkililiği. Kastamonu Eğitim Dergisi, 26(2), 449-468.

Uluay, G. & Aydın, A. (2018). Yedinci sınıf öğrencilerine kuvvet ve hareket ünitesinin

öğretilmesinde argümantasyon odaklı öğrenme sürecinin akademik başarıya etkisi. Abant İzzetBaysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (3), 1779-1799.

Uygur, H. (2009). İlköğretim 7. sınıf fen ve teknoloji dersi kuvvet ve hareket ünitesinin öğretiminde işbirlikli öğrenme yönteminin öğrenci başarısına, tutuma ve bilgi kalıcılığına etkisi. Gazi üniversitesi, Ankara. Yüksek lisans tezi.

Yazar Coşkun, E. (2022). 6. sınıf kuvvet ve hareket ünitesine yönelik geliştirilen rehberli bilimsel sorgulama temelli öğretim uygulamalarının değerlendirilmesi [Doktora tezi, Trabzon Üniversitesi]. Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Yeldan, İ. (2016). Sistematik yaratıcı problem çözme etkinliklerinin, ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin kuvvet ve hareket konusundaki akademik başarılarına, yaratıcı problem çözme becerilerine etkisi. Marmara Üniversitesi, İstanbul. Yüksek lisans tezi.

Yeşilyurt, E., Orak, M. T., Ermiş, S., & Keser, A. (2010). Fen ve teknoloji dersinde kullanılan deney setlerinin öğrenci başarısına ve tutumuna etkisi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(13), 189-209.

Yıldız, E. (2008). 5e modelinin kullanıldığı kavramsal değişime dayalı öğretimde üst bilişin etkileri: 7. sınıf kuvvet ve hareket ünitesine yönelik bir uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. Doktora tezi.

MUSİQİ DƏRSLƏRİNDƏ PROBLEMLİ TƏLİM

PROBLEM-BASED LEARNING IN MUSIC LESSONS

Hidəyətovava Firəngiz Şahmurad qızı

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti "İncəsənət və fiziki tərbiyə" fakültəsi "Musiqi və onun tədrisi texnologiyası" kafedrası Azərbaycan, Bakı şəhəri, Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68

Hidayatova Firangiz Shahmurad gizi

Doctor of Philosophy in Pedagogy, Docent Azerbaijan State Pedagogical University Faculty of Arts and Physical Education Department "Music and technology of its teaching" Azerbaijan, Baku city, Uzeyir Hajibeyov street, 68

ORCID ID: 0000-0002-2005-6090

XÜLASƏ

Məqalədə musiqi dərslərində problemli təlimin istifadəsinin əhəmiyyətindən bəhs edilir. Burada qeyd olunur ki, musiqi dərsi həyat dərsi olmalıdır. Musiqi və həyat sonsuz polifonik əsərin iki aparıcı mövzusudur və onların heç biri ikinci dərəcəli deyil. Musiqi dərslərində problemli təlim uşağa daha çox yaratmaq, bəstələmək, öz yaradıcılığının ustası olmaq imkanı verir. Musiqi qavrayışının fenomenoloji modelləri vasitəsilə uşaqlar daxili estetik təcrübə, şagirdin "mən" fərdiliyini özündə cəmləşdirən poliloq kimi bədii reduksiyanı daha yaxşı başa düşürlər. Məktəbin məqsədi harmonik inkişaf etmiş yaradıcı şəxsiyyət formalaşdırmaqdır. Müsbət nəticələr əldə etmək üçün müəllimin ali musiqi pedaqoji təhsili və ya ixtisas kateqoriyasının olması kifayət deyil, o, daim öz üzərində işləməli, özünütəhsillə məşğul olmalı, peşəkar səriştəsini artırmalıdır. Seçdiyimiz mövzunun aktuallığı məktəb təhsilinin praktiki təşkilinin hazırkı vəziyyəti və pedaqoji, musiqişünas və psixoloji elmi fikrin inkişafının məntiqi ilə müəyyən edilir.

Açar sözlər: musiqi təlimi, problemli vəziyytə, problemli məsələ

ABSTRACT

The article discusses the importance of using problem-based learning in music lessons. It is mentioned here that the music lesson should be a life lesson. Music and life are the two leading themes of the infinite polyphonic work, and neither of them is secondary. Problem-based training in music lessons gives the child the opportunity to create, compose, and become a master of his own creativity. Through phenomenological models of music perception, children better understand artistic reduction as an internal aesthetic experience, a polylogue that incorporates the individuality of the learner. The goal of the school is to form a harmoniously developed creative personality. In order to achieve positive results, it is not enough for a teacher

to have a higher music pedagogic education or a specialty category, he must constantly work on himself, engage in self-education, and improve his professional competence. The relevance of the topic we have chosen is determined by the current state of the practical organization of school education and the logic of the development of pedagogical, musicological and psychological scientific thought.

Key words: music education, problematic situation, problematic issue

Musiqi dərsi həyat dərsi olmalıdır. Axı həyat musiqinin mənbəyidir. İncəsənət öz təbiətdən gələn özəlliyi ilə gözəllik aləminə can atır və həyat bir yükə, çətinliklərin və toqquşmaların kəsişməsinə çevrilirsə, bəsit insan arzuları da çox vaxt sınaqlar yolunda parlaq bir şüaya çevrilir. Musiqi və həyat sonsuz polifonik əsərin iki aparıcı mövzusudur və onların heç biri ikinci dərəcəli deyil. Uşağın mənəvi cəhətdən təkmilləşməsi imkanlarına, eləcə də musiqi təkmilləşməsinə inanmaq lazımdır. Və sonra musiqililik - insan ruhunun təkcə musiqini birbaşa səslənməsində sevmək deyil, həm də ailəni, insanları, təbiəti sevmək xüsusiyyəti - varlığın mənasını və sevincini bunda tapır.

Məktəbin məqsədi harmonik inkişaf etmiş yaradıcı şəxsiyyət formalaşdırmaqdır. Müasir pedaqogikada təlim prosesində uşaqların ümumi inkişafı məsələlərindən istifadə olunur. Bu, harmonik inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşmasına gətirib çıxarır və xüsusi ixtisas inkişafı üçün baza, əsas rolunu oynayır. Xüsusi ixtisas təhsili adətən uşaq inkişafının musiqi, bədii və digər sahələrinə aiddir. Problemli təlim nəzəriyyəçiləri uşağın intellektini, onun təfəkkürünü və yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək konsepsiyasını əhatə edirdi.

Müsbət nəticələr əldə etmək üçün müəllimin ali musiqi pedaqoji təhsili və ya ixtisas kateqoriyası olması kifayət deyil, o, daim öz üzərində işləməli, özünütəhsillə məşğul olmalı, peşəkar səriştəsini artırmalıdır. Seçdiyimiz mövzunun aktuallığı məktəb təhsilinin praktiki təşkilinin hazırkı vəziyyəti və pedaqoji, musiqişünas və psixoloji elmi fikrin inkişafının məntiqi ilə müəyyən edilir.

ARAŞDIRMA

Bir çox alimlərin fikrincə şəxsiyyətin yaradıcı qabiliyyətlərinin inkişafında problemli təlim aparıcı rol oynayır. Müasir dərsə verilən ən mühüm tələblərdən biri onun inkişafedici olmasıdır. Burada problemli təlimin misilsiz əhəmiyyəti vardır. Problemli təlim indi müxtəlif fənlərin, o cümlədən musiqinin tədrisində kifayət qədər geniş yayılmışdır. Bu onunla əlaqədardır ki, problemli təlim zamanı ağırlıq mərkəzi şagirdin öz şəxsiyyətinə, onun yaradıcı fəaliyyətinə və təhsil problemlərinin həllində müstəqilliyinə keçir və bu da şagirdin idrak maraqlarının və qabiliyyətlərinin inkişafı üçün əlverişli şərait yaradır.

Musiqi dərslərində problemli təlimin tətbiqi barədə danışmazdan öncə bu təlimi qısa ümumi şəkildə araşdıraq. Problemli təlimin işləyib-hazırlayanlardan biri İsaak Lerner olmuşdur. O, təlim metodlarının didaktik əsaslarını açıqlamış və onların sistemini işləyib-hazırlamışdır. Eləcə də o, təlimin metodları, təşkili formaları, vasitə və priyomları arasında əlaqəni aşkarlamış, təhsilin strukturunu və məzmununu əsaslandırmış, təhsil prosesinin bir sistem kimi tam dolğun konsepsiyasını hazırlamışdır.

Problemli məsələlər sisteminin göstəricisi kimi aşağıdakı amillər çıxış etməlidir:

1. yaradıcı fəaliyyətin müxtəlif xüsusiyyətlərinin əhatə olunması;

2. müxtəlif mürəkkəblik dərəcələrinin olması.

Problemlər sisteminin təlim materialının məzmununa gəldikdə isə – o, elmin müxtəlif sahələrində "kəsişmə" və ya "aspekt" problemlərinin müəyyənləşdirilməsinə əsaslanan problemli məsələlər sisteminin əsas məzmun prinsipinə tabe olmalıdır.

Yaradıcılıq fəaliyyətin realizə olunması baxımından tədqiqatçılar problemli təlimin üç tipini ayırd edirlər:

1) elmi yaradıcılıq;

2) praktiki yaradıcılıq;

3) bədii yaradıcılıq.

Bəs hər bir yaradıcılıq növünün və təliminin əsasında nə durur? Elmi yaradıcılıq nəzəri təlim problemlərinin qoyuluşu və həllinə əsaslanır. Praktiki yaradıcılıq praktiki təlim problemlərinin qoyuluşu və həllinə əsaslanır. Bədii yaradıcılıq – "bu yaradıcı təxəyyülə əsaslanan gerçəkliyin bədii əksidir ki, buraya ədəbi əsərlər, təsviri incəsənət, musiqi əsərinin bəstəsi, ifa, oyunlar və s. daxildir" (5, səh 205).

Yaradıcılıqdan danışanda, zənnimizcə, o qədər də məhsulun özü deyil, onun yaradılmasına gətirib çıxaran *proses* nəzərdə tutulmalıdır. Problemli təlim də belə prosesin səmərəli keçməsini təmin edən bir vasitə kimi çıxış edir. Burada əsas odur ki, problemli vəziyyət yaradılsın. Şübhəsiz ki, hər bir sual həqiqi problemli situasiyanı yaratmır. Məsələn, "Bakı şəhərində nə qədər əhali var?, "Çaldıran döyüşü neçənci ildə olub?", "Ü.Hacıbəyli haçan anadan olub?" və ya "Hansı şəhər Türkiyənin paytaxtıdır?" və s. bu tipli suallar psixoloji-didaktik nöqteyi nəzərdən problemli deyillər, çünki onların cavabını təfəkkür prosesinin iştirakı olmadan kitablardan, ensiklopediyadan tapmaq olur. Şagird üçün çətinlik kəsb etməyən məsələ də problemli sayılmır.

"Problemli vəziyyəti yaratmaq üçün müəllim şagirdlərin qarşısında elə praktiki və ya nəzəri məsələ qoymalıdır ki, onun həlli yeni bilik və bacarıqlara yiyələnməni tələb etsin." (1, səh.160). Verilən tapşırıq öyrənənlərin intellektual imkanlarına uyğun olmalıdır. Problemli tapşırığın

çətinlik səviyyəsi verilən materialın yenilik səviyyəsindən və onun ümumiləşdirilməsi dərəcəsindən asılıdır. Problemli tapşırıq mənimsənilən materialdan qabağ verilməlidir. Eyni bir problemli vəziyyət müxtəlif tipli tapşırıqların verilməsi nəticəsində yarana bilər. Çox çətin problemli vəziyyəti müəllim tələbəyə tapşırığın yerinə yetirilməməsinin səbələrini göstərərək istiqamətləndirir. Problemli təlim müxtəlif çətinlik səviyyələrində ola bilər. Bu ondan asılıdır ki, problemin qoyuluşu və həlli üçün tələbə neçə və nə cür hərəkətlər etməlidir. Problemli təlim axtarış, tədqiqat və evristik metodlar ilə sıx bağlıdır.

Musiqi dərslərində problemli təlim uşağa daha çox yaratmaq, bəstələmək, öz yaradıcılığının ustası olmaq imkanı verir. Musiqi qavrayışının fenomenoloji modelləri vasitəsilə uşaqlar daxili estetik təcrübə, şagirdin "mən" fərdiliyini özündə cəmləşdirən poliloq kimi bədii reduksiyanı daha yaxşı başa düşürlər.

Problemli təlim şəraitində ümumi qanunauyğunluqları, ümumi üsulları və fəaliyyət şərtlərini mənimsəmək mümkündür ki, bu da əldə edilmiş biliklərdən yeni praktiki və nəzəri problemlərin həllində istifadə etmək üçün geniş imkanlar yaradır. Mahiyyət etibarilə, bütün təlim prosesi tədricən daha mürəkkəb problemlər sistemi kimi qurula bilər və şagirdlərin onları ardıcıl şəkildə həll etmələrini təmin etmək olar.

Problem metodunun mahiyyəti müəyyən bir alqoritmdədir:

a) müəllim şagirdlər üçün əlçatan, lakin eyni zamanda yeni bilik və əməliyyatlar tələb edən problem yaradır;

b) uşaqların özləri problemin mümkün həlli ilə bağlı fərziyyələr irəli sürürlər; c) təhlil və əsaslandırma yolu ilə uşaqları düzgün həll yoluna yönəltmək üçün təklif olunan bəzi fərziyyələrə, o cümlədən səhvlərə əsaslanan problemin həllinin praktiki həyata keçirilməsi;

d) düzəliş edilmiş əsas nəticələrlə ümumiləşdirmə.

Psixoloq S.L.Rubinsteinin fikrincə, təfəkkür, onun fəallığı problemdən başlayır. Təfəkkür prosesinin başlanğıc nöqtəsi adətən problemli vəziyyətdir. İnsan nəyisə başa düşməyə ehtiyac duyduqda düşünməyə başlayır. Təfəkkür həmişə problem və ya sualla, təəccüb, çaşqınlıq və ya ziddiyyətlə başlayır. Eyni zamanda, akademik Y.B. Əliyev qrup işinin üstünlüklərini qeyd edir: "Axtarış fəaliyyətini əhatə edən təhsil problemi qrup, kollektiv iş şəraitində ən müvəffəqiyyətlə həll edilir, zövqün qiymətləndirilməsində subyektivliyin aradan qaldırılmasına kömək edir və digər üzvləri ilə əməkdaşlıq etmək bacarığını inkişaf etdirir. sinif komandası." (2, səh. 67). Burada K.Orffun improvizasiya üzərində işləmə alqoritmini xatırlatmaq yerinə düşər: "Melodiya hazırla" (söz, ifadə, ritm və s.) sözləri ilə müəllim bütün uşaqlara müraciət edir və sonra onları cavablarının müxtəlif variantlarını dinləyir və onlardan uşaqların ən çox bəyəndiklərini seçir." (3, səh. 89).

Problemləri şərti olaraq miqyasına görə böyük, orta və kiçiklərə bölək olar. “Orta” problemin nümunəsi dərsin mövzusudur ki, onu da problemli şəkildə həll etmək olar. Dərsin mövzusu adətən ya dərsliklərin müəllifləri, ya da müəllimin özü tərəfindən tərtib edilir. Burada yaradıcı yanaşma, hər bir sinifin uşaqlarını (onların daxili aləmlərini) yaxşı tanıma zəruridir, çünki mövzu-problem uşaqları maraqlandırmalı və ovsunlamalıdır. Və artıq dərsin özünün strukturunda problemli vəziyyət yarana və fərdi problemli məsələlər həll oluna bilər.

Böyük bir problemə sanki uzaqdan, kiçik bir problemli işdən, hansısa konkret məsələdən yanaşmaq olarmı? Təbii ki, bu mümkündür və lazımdır. Bunun üçün müəllifin dinləyicilərinə söyləmək istədikləri haqqında danışmaq və fərziyyələr qurmaq, təkrarlanan musiqi mövzusunda intonasiya və onun dəyişikliklərini tapmaq, yəni musiqi fikrinin inkişaf yolunu izləmək kifayətdir. Müəyyən bir poetik mətnin musiqili improvizasiyası üçün problem tapşırığını vermək, sonradan artıq yetkin bir bəstəkarın şah əsəri ilə müqayisə etmək və bədii obraz anlayışına gəlib çıxmaq. Amma bu tip metodikada əsas rol həmişə şagirdlərə verilir – bu, onların axtarışları, həll yolları, musiqi sənətinin qanunlarını mənimsəmə yolu və nəticədə yetkinləşməsidir.

Musiqi təhsilinin metodikası bir-birini tamamlayan dörd iş növünü əhatə edən dərsə əsaslanır: musiqinin dinlənilməsi, xorla oxuma, musiqili hərəkətlər və musiqi yaradıcılığı. Bu növ musiqi fəaliyyəti uşaq psixikasına xas olan yaradıcılıq prinsipini tərbiyə edərək, musiqi dilinin şüurlu mənimsənilməsi prosesini inkişaf etdirən vahid metodu təşkil edir. Məktəblilərin musiqi qavrayışının artırılmasına böyük diqqət yetirirmək vacibdir (problemli təlim, axtarış və yaradıcı idrak fəaliyyəti tələb edən müxtəlif musiqi yaradıcılıq tapşırıqlarından geniş istifadə).

Musiqi qavrayış prosesini aktivləşdirən zəruri şərtlərə aşağıdakılar daxildir:

- uşaqların şəxsi musiqi dinləmə təcrübəsinin genişləndirilməsi;

– məktəblilərdə musiqiyə marağı oyatmaq üçün əlaqəli incəsənət nümunələrinin geniş cəlb edilməsi;

- əsas musiqi mövzularını oxumaqla (vokalizasiya) musiqi əsərləri ilə tanışlıq prosesində uşaqların öz fəaliyyətlərinin aktivləşdirilməsi

NƏTİCƏ

Bütün yuxarıda deyilənlərdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, problemli təlim ilə təhsil prosesinin bütün aspektləri (bilik məzmunu; dinamik axtarış xarakteri alan fəaliyyət prosesi; bu fəaliyyətin təşkili formaları) şagirdlərin musiqi sənəti əsərlərinin hərtərəfli öyrənilməsinə müsbət təsirini artırır. Bu təsir bir sıra şərtlərlə təmin edilir:

– məzmundan irəli gələn, lakin tələbələrin bilik və təcrübəsinə əsaslanan problemlərin formalaşdırılması;

– məktəblilərin təcrübə və idrak bacarıqları əsasında axtarışın təşkili;

– şagirdlərin axtarış və reproduktiv fəaliyyəti arasında əlaqə;

– axtarış təhsil fəaliyyətinin müxtəlif növləri.

ƏDƏBİYYAT:

1. M.T.Əliyeva. Yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı problemləri. / Monoqrafiya. Bakı, ADPU, 2022, 189 səh.
(M.T. Aliyeva. Problems of development of creative abilities. / Monograph. Baku, ADPU, 2022, 189 p.)
2. Y.B.Əliyev. Musiqiçi-müəllimin masaüstü kitabı. Moskva: “Vlados”, 2000, ... səh.
(Aliev Yu.B. Handbook of a teacher-musician. Moscow: “Vlados”, 2000, ... p.)
3. Баренбойм Л.А. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа. М., 1978, 372 стр.
(Barenboim L.A. Elementary musical education according to the system of Carl Orff. Moscow, 1978, 372 p.)
4. Лернер И.Я. Проблемное обучение. Москва: «Знание», 1974, 64 стр.
(Lerner I.Ya. Problem-based learning. Moscow: "Znanie", 1974, 64 p.)
5. Махмутов М.И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. Москва: «Педагогика», 1995, 368 стр.
(Makhmutov M.I. Problem-based learning. Basic theoretical issues. Moscow: "Pedagogy", 1995, 368 p.)

INQUIRY-BASED LEARNING IN EFL CLASSROOMS: THEORY, PRACTICE, AND OUTCOMES

Fatma İrem GÖRKEM ÇETİNKAYA
Instr., Gaziantep Islam Science and Technology University, School of Foreign Languages
Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Yükseokulu
ORCID ID: 0009-0009-7419-3937

Huriye YAŞAR
Instr., Gaziantep Islam Science and Technology University, School of Foreign Languages
Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Yükseokulu
ORCID ID: 0000-0002-4143-1099

ABSTRACT

Inquiry-based learning is a dynamic teaching approach that encourages students to ask questions, explore, and solve real-world problems, making learning more engaging and meaningful. In English as a foreign language classrooms, this method helps students improve their language skills and fosters critical thinking, creativity, and problem-solving abilities. This study explores the application of inquiry-based learning in English as a foreign language setting, examining how it enhances language acquisition through active participation and deep engagement with authentic tasks. The role of the teacher in an inquiry-based learning environment shifts from the traditional model of instruction to that of a facilitator or guide. Instead of delivering direct answers, teachers support students in navigating their learning journey, providing guidance and resources while encouraging independent exploration. This shift allows students to take more ownership of their learning, promoting self-directed learning habits. Throughout the inquiry process, teachers scaffold the learning experience by modeling strategies, offering feedback, and ensuring that students remain on track with their goals. This paper highlights the benefits of inquiry-based learning, including increased student engagement, higher motivation, and improved language proficiency. By connecting language learning to real-world problems, students are motivated to use the target language in meaningful contexts, thus enhancing both fluency and accuracy. Moreover, the process encourages collaboration, where students engage in discussions, debates, and presentations, further developing their communicative competence. However, the implementation of inquiry-based learning in English classrooms is not without challenges. Language barriers, particularly for lower-level learners, can hinder the depth of inquiry and critical thinking. Additionally, traditional assessment methods may not effectively measure the outcomes of an inquiry-based approach. To address these challenges, alternative assessments, such as portfolios, peer assessments, and project-based evaluations, are recommended. Teachers are also encouraged to

make use of digital tools and resources to support student inquiries, especially in classrooms with diverse language abilities.

Keywords: English as a foreign language, inquiry-based learning, critical thinking

INTRODUCTION

Teaching a foreign language involves various theories, approaches, techniques, and principles. Over time, the focus has shifted from teacher-centered models to student-centered education, where students are regarded as the primary stakeholders in their learning journey. This perspective acknowledges the uniqueness of each student, encouraging them to construct their own learning experiences.

Creative teaching strategies often move away from traditional methods to focus on developing students' critical thinking and problem-solving skills. Inquiry-Based Learning (IBL) aligns with this movement by encouraging students to explore, question, and investigate topics of interest. It includes a pedagogy in which the thinking and learning processes are managed by the problems rather than teaching skills (Ghaemi and Mirsaeed, 2017). So it can be said that this is a dynamic approach that encourages students to ask questions, explore topics, and seek answers through guided inquiry, rather than merely receiving information. IBL has gained popularity in English as a foreign language (EFL) classrooms as it emphasizes student participation and questioning. By placing students at the center of the learning process, IBL not only enhances language proficiency but also builds essential future skills. It takes the real-life problems that students may have based on complicated and weakly structured contexts (Ghaemi and Mirsaeed, 2017).

IBL integrates digital tools and resources, creating an interactive environment where students engage with native speakers and real-world content, making language learning more relevant and effective. The method fosters critical thinking and problem-solving skills, leading to a deeper understanding of the language and preparing students for the demands of the modern world. Key principles of IBL emphasize a strong focus on student-centered inquiry, where students actively engage with the material and explore it in depth on their own. This approach supports deeper comprehension and the development of crucial skills for today’s society. IBL often follows a structured model, such as the 5E framework—engagement, exploration, explanation, elaboration, and evaluation (Ermawati et al., 2017). Integrating overall, IBL is valued for its ability to increase student engagement, promote independent learning, and link new knowledge with prior experiences.

Active learning is essential for language acquisition, particularly for English language students. Students actively create and apply their knowledge through strategies like think-pair-share, group debates, and idea mapping, which improves both their linguistic and cognitive

capabilities. The advantages of using these strategies outweigh any possible difficulties. In the classroom, active learning creates a dynamic atmosphere where teachers and students work together to produce more meaningful and productive learning experiences.

IMPLEMENTATION OF IBL IN EFL CLASSROOMS

Designing Inquiry-Based EFL Lessons

A structured framework for developing lesson plans centered on inquiry is offered by the 7E learning cycle model, which stands for Elicit, Engage, Explore, Explain, Elaborate, Evaluate, and Extend (Canalita et al., 2019). This technique strongly emphasizes creating provocative questions that pique students' interest and lead them through investigations where they actively test and explore their theories. Students participate in discussions that expand their comprehension of the material after taking these actions. These three components—questioning, researching, and discussing—combine to create a learning environment focused on the individual student's needs and encourage critical thinking and active participation. When IBL is done well, it may be a strong tool for improving critical thinking abilities as well as content knowledge. Additionally, four phases of continuous inquiring are explained by Banchi and Bell (2008). Those phases can be used to design an IBL class. The phases are confirmatory, structured, guided, and open inquiry (Banchi and Bell, 2005). The main principle is to start from what is known to what isn't known. At the confirmation phase, the student is exposed to knowledge that is known commonly, and then they structure knowledge themselves by the guidance of the teacher in the structured inquiry, but on the guided inquiry; the students are exposed to the questions, not the answers (Banchi and Bell, 2005). The starting point slowly changes from knowledge exposition to the curiosity in teacher's hands. They structure their own learning and research procedures to the questions proposed (Banchi and Bell, 2005). In the last phase, open inquiry, students can do their experiments, get results, and share them based on their own experiences (Banchi and Bell, 2005). The last phase is identical to any student/group/classroom as the results can change.

Table 1. *Four Levels of Inquiry*

Level	Teacher's Role	Student's Role	Purpose	Example Activity
Confirmation Inquiry	Provides the question, procedure, and expected outcome.	Follows the procedure and confirms the known outcome.	Reinforces previously learned concepts, and builds confidence.	Students test if plants need light to grow using a provided experiment setup.
Structured Inquiry	Provides the question and the procedure.	Analyzes results to generate	Encourages critical thinking and	Students investigate the factors affecting

		explanations based on the procedure.	application of learned concepts.	plant growth following a given procedure.
Guided Inquiry	Provides only the question.	Designs the procedure, collects data, and determines results to answer the question.	Develop independent problem-solving skills and deeper subject engagement.	Students explore how different types of light affect plant growth, designing their procedures.
Open Inquiry	Provides minimal or no guidance.	Formulates own question, designs experiment, collects data, analyzes findings, and communicates results.	Fosters independence, creativity, and deep inquiry.	Students develop their research questions about plant biology, experiment, and present findings.

The table was generated based on Banchi and Bell's (2005) study (see Banchi, H., & Bell, R. (2008). The many levels of inquiry. *Science & Children*, *46*(2).)

Role of the Teacher in an IBL Environment

The progress in IBL is totally from teacher-centered to student-centered and the student becomes a scientist in a way. According to Hmelo-Silver, Duncan, and Chinn (2007), the role of the teacher in the IBL setting changes from that of the "sage on the stage" to that of a "guide on the side," supporting student-driven inquiries instead of controlling the learning process. Teachers may foster an environment that promotes curiosity and critical thinking by providing students with the knowledge and tools they need to investigate topics, formulate questions, and carry out independent research.

The main idea of IBL is the questions no matter who asks them; students, teachers, or as a result of negotiations between/among them (Levy et al., 2009). Teachers can guide students' inquiries by asking questions that stimulate thinking and exploration. To encourage more in-depth thought and investigation, teachers can use open-ended inquiries. Effective questioning helps students clarify their thoughts, consider different perspectives, and deepen their understanding of the subject matter (Chin & Osborne, 2008). For example, instead of asking a yes/no question, a teacher might ask, "What evidence supports your hypothesis?" or "How might you approach solving this problem differently?". In IBL, teachers take on a new role as facilitators, helping students with strategies that promote autonomy, collaboration, and critical thinking.

Assessment and Evaluation in IBL

Traditional methods focus on the one-correct answer and exam-based assessments. On the other hand, using IBL requires new ways to evaluate students. These new ways will need to be more complex demonstrations of deep knowledge rather than concentrating on their memory of material or ability to follow simple instructions. Students will be required to complete assignments that mirror the work done by professionals in specific fields and solve real-world problems. It takes a variety of techniques and resources to assess and evaluate IBL in EFL classrooms in a way that accurately reflects students' development and is in line with language learning objectives. Effective assessment techniques offer a thorough picture of students' language development and inquiry skills. Examples of these techniques include the use of rubrics, portfolios, self, and peer assessments to evaluate the progress, not the product at hand. Inquiry-based project criteria, such as research quality, critical thinking, and presentation abilities, can be assessed using rubrics. By gathering drafts, completed projects, and reflections, portfolios provide a comprehensive picture of development by evaluating both the process and the result. Through the use of tools such as checklists and notebooks, self-assessment promotes reflection and autonomy while assisting students in assessing their language proficiency and inquiry process. By requiring students to assess one another's work, peer assessment fosters collaborative learning and develops critical evaluation abilities.

Synchronizing Assessment with EFL Learning Goals

In order to evaluate IBL in EFL effectively, effectively designed courses and assessment techniques should be used suitable to language learning objectives. Clear learning outcomes should be defined. Those outcomes also should be the basis for the tests to foster the achievement of particular language goals, such as expanding one's vocabulary or improving speaking abilities. The measurements should take into account the integration of various language skills in inquiry projects, such as speaking, writing, listening, and reading. Integrating all language skills is crucial to enable EFL achievement. The process should be supported by feedback. Teachers should assist students in honing their language proficiency and inquiry techniques by providing feedback that is in line with learning objectives.

Outcomes of IBL in EFL Classrooms

According to de Jong et al (2023), IBL is far more effective than direct teaching. It has been increasingly recognized as a valuable approach in EFL classrooms, offering a means to engage students in meaningful language use while fostering critical thinking and problem-solving skills. When we look at the progress of the English language teaching and learning perspective, IBL can be applied especially in speaking lessons to develop communicative skills at most. Students need to produce questions, and share the knowledge they acquired requires effective speaking skills and strategies. Case studies demonstrate that IBL in EFL courses produces

beneficial results, with students becoming more proficient in the language through real-world, task-based language use. For example, Lai and Hwang (2016) discovered that students' fluency and confidence in speaking English increased when they used mobile devices for research, bolstering the "learning by doing" method. Furthermore, IBL fosters higher-order thinking abilities since it requires students to acquire critical thinking skills in addition to language skills while they work on inquiry projects (Aslan & Reigeluth, 2013). However, proper scaffolding and task design that takes into account students' language levels are necessary for the successful application of IBL.

Several case studies have explored the application of IBL in EFL settings, highlighting its potential to enhance language learning by immersing students in authentic, communicative tasks. For instance, a study by Lai and Hwang (2016) implemented a mobile-based IBL approach in an EFL classroom in Taiwan, where students used mobile devices to conduct research and present their findings in English. The study found that students who engaged in IBL showed significant improvements in their language skills, particularly in vocabulary acquisition and oral communication, as they were required to use English in meaningful contexts.

Another study by Aslan and Reigeluth (2013) examined IBL in Turkish EFL classrooms, focusing on how inquiry activities impacted students' writing skills. The researchers observed that students who participated in IBL projects, such as writing research reports and reflective journals, demonstrated enhanced writing proficiency and a greater ability to organize their ideas coherently in English. The study also highlighted the role of teacher support in scaffolding students' inquiries and providing feedback throughout the learning process.

Furthermore, the importance of IBL in EFL teaching is highlighted by assessing how it affects language competence and realizing its long-term advantages, which include improved language abilities and increased motivation. Beyond merely teaching language, IBL helps students acquire critical thinking and problem-solving abilities. As the students are likely to learn questioning within real-life contexts.

CHALLENGES IN IMPLEMENTING IBL IN EFL CLASSROOMS

There are various obstacles to overcome while implementing IBL in EFL classrooms. Students who don't speak English well enough may find it difficult to meet the advanced language requirements of IBL, which might cause them to become frustrated and lose confidence. Traditional exams do not accurately reflect the critical thinking and inquiry abilities that are developed in IBL, making student evaluation more difficult. Valid and reliable assessment techniques should be developed for specific purposes while evaluating student success in EFL classrooms designed based on IBL.

Students may oppose IBL's student-centered methodology in societies with strong teacher-centered traditions. They should be introduced by IBL carefully which can take time to apply IBL in a regular part of teaching EFL. Furthermore, as IBL mostly requires investigation, collecting, and presenting data, it may effective use of technology. In certain EFL environments, limited access to technology and resources can be an obstacle for the successful implementation of IBL. Students may have difficulty in critical thinking and be less motivated than expected. Some psychological barriers can cause the problems in effective learning of EFL in IBL. Additionally, those students may have other psychological barriers to learning EFL, they should be carefully taken into consideration.

SOLUTIONS TO IMPLEMENT IBL IN EFL CLASSROOMS

To address these obstacles, educators can implement targeted solutions such as language support strategies, alternative assessments, culturally sensitive practices, and creative resource use. To help EFL students participate in inquiry activities more successfully, teachers should incorporate scaffolding strategies including pre-teaching vocabulary and using graphic organizers. Instead of focusing just on language accuracy, formative evaluations like rubrics and portfolios should be used to evaluate students' critical thinking and inquiry abilities. A classroom atmosphere that promotes student autonomy and gradually introduces IBL should be developed by integrating it with traditional approaches. Cooperation, free internet resources, and locally available materials to modify IBL for situations with low resources are highly vital for fruitful EFL learning environments. Psychological barriers to EFL and IBL should be integrated as well. The students should be a part of the process all the time, their needs, lacks and wishes should be taken into account while organizing an IBL classroom or activity. They should be engaged more in activities to foster motivation.

CONCLUSION

Research on IBL in EFL classrooms highlights its potential to enhance student engagement, language proficiency, and critical thinking. Key insights include the teacher’s role shifting from traditional methods to facilitating student autonomy, as well as the importance of formative assessments. Effective assessment methods in IBL include rubrics, self-assessment, peer assessment, and portfolios, all of which monitor both language and inquiry skills. Successful EFL classrooms based on IBL, such as those focusing on global issues and cultural exchanges, show how these approaches can improve language learning and student engagement. However, challenges like language barriers and assessment difficulties require adaptive strategies and targeted support. Overall, IBL fosters active engagement, leading to long-term improvements in language skills and motivation.

Teachers should see themselves as facilitators, assisting students in IBL through cooperation and discovery. It is important to use a variety of assessment instruments that are in line with the

learning objectives in order to give students insightful feedback that will help them grow. Creating genuine projects with connections to current events can improve student engagement and language skills dramatically. It is crucial to modify evaluation procedures and give students the assistance they require in order to help them overcome typical obstacles in IBL.

In order to get insight into the long-term impacts of IBL on language competency, future research should concentrate on longitudinal studies. To compare IBL's efficacy to different teaching strategies in diverse EFL contexts, comparative studies are also required. Another crucial topic for research is the incorporation of technology into IBL, specifically how digital tools might improve evaluation and inquiry processes. Furthermore, knowing how to adapt IBL to various cultural contexts in EFL settings can help with more successful implementation. Lastly, research on how well teacher preparation programs prepare teachers for IBL is essential to the implementation of this approach.

REFERENCES

Aslan, S., & Reigeluth, C. M. (2013). Investigating the effectiveness of the collaborative inquiry approach in teaching writing skills in English as a foreign language. *Educational Technology Research and Development, 61*(3), 387-406.

Banchi, H., & Bell, R. (2008). The many levels of inquiry. *Science & Children*, *46*(2).

Canalita, E.E., Buan, A.T., Amboayan, N.B., & Mindalano, J.I. (2019). Developing the innovative inquiry-based lesson plan through lesson study. *Journal of Physics: Conference Series*, *1340*.

Chin, C., & Osborne, J. (2008). Students' questions: a potential resource for teaching and learning science. *Studies in science education*, *44*(1), 1-39.

de Jong, T., Lazonder, A. W., Chinn, C. A., Fischer, F., Gobert, J., Hmelo-Silver, C. E., ... & Zacharia, Z. C. (2023). Let's talk evidence–The case for combining inquiry-based and direct instruction. *Educational Research Review*, *39*, 100536.

Ermawati, Yunus, N., & Pammu, A. (2017). The Implementation of Inquiry-Based Learning to Reading Comprehension of EFL Students.

Ghaemi, F., & Mirsaeed, S. J. G. (2017). The impact of inquiry-based learning approach on critical thinking skill of EFL students. Efl Journal, 2(2), 89-102.

Lai, C., & Hwang, G. J. (2016). A self-regulated flipped classroom approach to improving students' learning performance in a mobile environment. *Educational Technology & Society, 19*(3), 142-157.

Levy, P., Aiyegbayo, O., & Little, S. (2009). Designing for inquiry-based learning with the Learning Activity Management System. *Journal of Computer Assisted Learning*, *25*(3), 238-251.

ENGLISH TEACHERS' ROLES IN THE DIGITAL ERA

Huriye YAŞAR
Instr., Gaziantep Islam Science and Technology University, School of Foreign Languages
Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Yükseokulu
ORCID ID: 0000-0002-4143-1099

Fatma İrem GÖRKEM ÇETİNKAYA
Instr., Gaziantep Islam Science and Technology University, School of Foreign Languages
Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Yükseokulu
ORCID ID: 0009-0009-7419-3937

ABSTRACT

Technological advancements have transformed education, requiring teachers to integrate digital tools such as multimedia platforms, and artificial intelligence-based and mobile applications into their teaching practices. As the perception towards classical learning has changed, teaching and teacher roles have to be changed and adapted based on what the current era has brought to human beings. The purpose of the study is to represent what the teacher roles should be transformed in the digital era. In the digital era, the role of English teachers has evolved from traditional instructors to multifaceted facilitators of learning. They must now guide students in critical thinking, collaboration, and independent learning, acting as facilitators rather than sole sources of knowledge. Alongside this, they serve as technological integrators, using interactive resources to engage students and personalize learning experiences. They also play a crucial role in fostering digital literacy, helping students assess and use online information responsibly. The emotional and ethical aspects of teaching remain equally important, with teachers providing emotional support and modeling responsible digital behavior. Furthermore, in an increasingly globalized world, English teachers must act as cross-cultural mediators, helping students navigate diverse cultural contexts through language education. The English teacher in the digital era balances traditional pedagogical skills with technological innovation and emotional intelligence, preparing students for success in an interconnected, digital world. As the English language is an inevitable part of being global, steps for teacher education and adaptive teaching roles should be welcomed by all stakeholders.

Key words: English teacher, English as a Foreign Language, Teacher role

INTRODUCTION

The rapid integration of technology into education in the 21st century has reshaped the role of English teachers. The digital era demands adaptability, new pedagogical approaches, and a shift in teacher-student dynamics. The characteristics of the current era have directly influenced teachers' duties and responsibilities (Coşkun, 2022). However, some transformations already underway in the age of digitalization must show transformation upon transformation and development upon development with the inclusion of artificial intelligence in daily life. These transformations may require some expansions, changes in existing English teacher roles, or the addition of updated English teacher roles. Teachers must balance traditional instructional methods with digital tools to meet the needs of today's students.

Education has evolved from teacher-centered models to student-centered, technology-enhanced environments. Digital platforms, virtual classrooms, and online resources provide unprecedented opportunities for personalized learning. Before understanding those updated skills for English teachers, student skills of the current age should be understood. They can be categorized under three different subtitles. They are social, cognitive, and digital. Social skills are adapting to the social environment and achieving success in their professional and social lives (Çiftçi et al., 2021). The students are desired to be effective communicators and maintain healthy relationships. Cognitive skills are producing solutions to the problems of their age, doing research, thinking critically, improving themselves, and having different perspectives (Çiftçi et al., 2021). The students should be able to reason using logic, be adaptable to continuously changing circumstances, and be creative to produce new ideas being innovative. Those skills are foundational for academic success, personal development, and problem-solving skills in real-life contexts. Digital skills include understanding and using developing technology and having the equipment to read social media and digital readings (Çiftçi et al., 2021). They are critical for equipping students to be in modern education and workplaces, helping them be competent, informed, and adaptable digital citizens. All the skills necessary for an individual to live a higher quality and qualified life (Çiftçi et al., 2021). The teacher must understand that cross-cultural awareness, digital competencies, and learning methodologies must all be explicitly integrated in the 21st century (Zamborová, 2019).

English teachers must now be facilitators, guiding students in navigating these digital spaces while fostering language acquisition and critical thinking. They are more than knowledge and content suppliers. In today's world, artificial intelligence has been swapping all instructional methods, and techniques, and creating countless materials that can be adapted for each student. The change in pedagogical perspectives has also changed the roles of teachers. English is a global key, and English teachers should carry those global skills, as well. Critical thinking, problem solving, the ability to use information and communication technologies, self-directed learning, collaboration, and technological literacy represent a broad pool of continuously

updated skills (Coşkun, 2022). If a teacher can't experience a thing, action, or understanding; it would be useless to hope that the teacher can teach or train the students. Then the need for an English teacher in an English as a foreign language (EFL) classroom should focus on humanitarian skills. Those skills should be the ones that can't be acquired via technology or artificial intelligence. In addition to foreign language-related skills, human-based skills should be highlighted.

ENGLISH TEACHERS' ROLES IN THE DIGITAL ERA

In traditional settings, teachers were the primary source of knowledge, focused on direct instruction and language drills. This role has changed and relatively demolished so far. Even when the 20th and 21st centuries are compared, lots of needs appear in classrooms (Díaz et al., 2020). In contrast, digital teaching requires teachers to become mediators of information, using interactive platforms, digital assessments, and online collaboration tools. They must also address new challenges like digital literacy, online safety, and fostering engagement in virtual environments. Teachers play a leading role as students direct their lives as a reflection of the teachers from whom they receive education so they should train their students in a well-equipped manner to be role models and provide the necessary education (Çiftçi et al., 2021). They acquire a variety of skills for their jobs, allowing both them and students to advance both personally and professionally (Zamborová, 2019). Due to the substantial changes brought about by the digital era, English teachers now need to modify their methods and acquire digital literacy abilities (Zou and Wang, 2024). To achieve this, they adapt to different roles. Teachers' roles are represented as learner, guide, assessor, manager, evaluator, and facilitator as shown in Figure 1 (Archana and Rani, 2017).

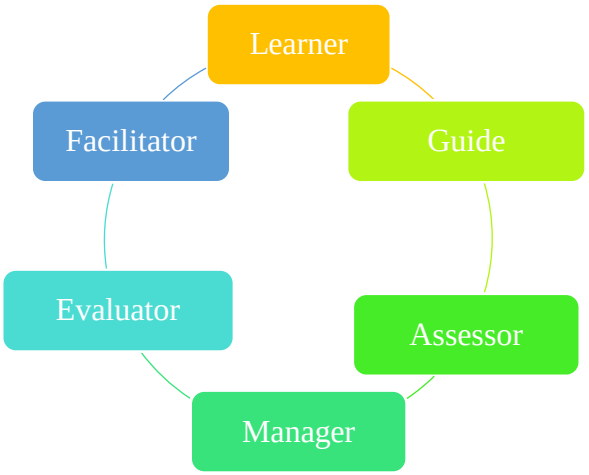

Figure 1. Teacher roles (Archana and Rani, 2017).

Those roles are valid for all learning and teaching environments when considering a traditional classroom setting. Those roles include the following requirements.

Teacher as a learner

Teaching and learning can't be separated from each other or considered different contexts. Teachers are urged to become lifelong learners, obtaining knowledge by working with prospective teachers and learning a language as beginners (Hyde, 2000). Teachers are still essential in establishing goals and guiding the use of technology in smart learning settings, even as they adapt to new pedagogical strategies (Klimova, 2016). This adaptation requires one to be open to learning. This change in the roles of educators necessitates a shift in perspective to provide students with more responsibility and opportunity for autonomous education (Nurkamto, 2021). Furthermore, every new artifical intelligence tools is introduced for different purposes. English teachers' openness to develop is quite important to learn them. As English teachers develop themselves in terms of artificial intelligence will create more dynamic learning environments. By being aware of these shifting dynamics, they may promote student autonomy and improve instructional strategies.

Teacher as a guide

In EFL classrooms, the role of teachers as guides encompasses more than just language instruction. Knowledge, responsibility, excitement, patience, kindness, and the ability to adjust their teaching strategies to meet the needs of every student are all characteristics of successful English teachers (Huang, 2010). Teachers fulfill a variety of roles, including that of peers, advisers, helpers, psychologists, and supports; so those different roles require an eclectic approach to address a range of psychological, linguistic, and cultural demands (Márquez, 2000). By asking questions and providing feedback, they are essential in promoting oral involvement (Ardianti, 2017). Teachers' guides also have an impact on classroom activities and language learning goals, emphasizing the relationship between language policy and critical discourse analysis in education (Nazari, 2011). This diverse strategy highlights how difficult it is for teachers to serve as guides in EFL environments. Based on the current needs, teachers' adaptability to new roles urgently requires great proficiency. Additionally, artificial intelligence is becoming common in all education processes as well as EFL. English teachers should actively guide students to pay attention to both the advantages and disadvantages of it. Teacher guidance is highly important to enable ethical standards, exact learning, and avoid bias.

Teacher as an assessor

The role of the English teacher as an assessor is to evaluate students' progress, language proficiency, and overall performance in EFL. As learning English is a process, process-oriented assessment is highly important in EFL. From summative to diagnostic, lots of assessment types are used to both shape the learning in a constructive way and to align with the student's proficiency levels, considering the CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) or similar frameworks to set appropriate expectations.

Teacher as a manager

Teaching a foreign language requires transmitting the foreign culture, as well. As cultural managers, English teachers must delicately balance the introduction of global culture with the maintenance of national culture; by doing so, they employ a range of strategies, including the use of materials, social interaction, and classroom routines (Suryani et al., 2020). Those various applications, strategies, and methods require a good managing skills like time, classroom, and curriculum. Especially in communicative activities, managing skills are crucial to prevent social interaction problems.

Teacher as an evaluator

Evaluation is a crucial component of the educational process, aimed at measuring student learning outcomes and deciding the effectiveness of teaching methods. It is essential for assisting educators and students in determining the degree to which learning goals have been met (Shinde, 2022). It is an ongoing process that involves acquiring and analyzing data to make decisions regarding educational status and student progress (Talukder, 2021). It includes evaluating inputs, processes, and outputs in addition to assessing learning outcomes (Mahirah, 2017). There are many evaluation techniques and resources used in education to support efficient teaching and learning (Shinde, 2022). Educators can enhance their teaching effect and make well-informed judgments regarding instruction with the support of evaluation. Briefly, evaluation is vital to create a more effective learning environment.

Among the numerous evaluation techniques, English teachers should pick the most suitable ones to serve the EFL teaching and learning process. Digitalized classrooms focus on the process of learning appreciating the student learning from beginning to end. EFL is a process that requires continuous development and expects feedback from English teachers. This process-orientedness should be evaluated by process-oriented methods to ensure validity. Validity and reliability in test construction should be ensured by focusing on language proficiency and specialized skills during the evaluation process. Furthermore, assessing English teacher education programs to pinpoint their advantages and disadvantages is imperative. A specific focus should be placed on expanding practical teaching experience and resolving factors like classroom management and sociocultural context (Peacock, 2009). Overall, English teachers as evaluators are multidimensional and require continual professional development to satisfy the diverse requirements of language students.

Teacher as a facilitator

With a move away from traditional models, the role of English teachers as facilitators has become more and more prominent in recent years. It is stressed how crucial educators are as scaffolders and facilitators (Demir, 2018). English teachers are required to serve as cultural mediators and facilitators in the context of globalization, assisting students in developing

interpersonal and communication skills in addition to language and grammar (Karmi, 2019). According to Adriyanti et al. (2020), teachers' perceptions of themselves as skilled facilitators have a big influence on the ways they teach, particularly how they employ collaborative and discovery-based learning strategies. The Counseling-Learning/Community Language Learning model is presented by Rardin (1977), and it sees language instruction as a facilitation process to reduce students' internal conflicts. Teachers using this method must provide a safe space and integrate their facilitation of understanding skills with their teaching abilities. According to the findings, English teachers' facilitation roles are essential for language learning to be successful in today's settings. As facilitators, English teachers' duties include understanding students' learning preferences and utilizing various approaches, making students feel important and appreciated, and making sure they feel comfortable enough to actively engage in the learning process—particularly during speaking exercises. The goal of English teachers' facilitator role is to better equip people to face the difficulties of a globalized environment.

CONCLUSION

The century we are in is witnessing many technological revolutions. The trigger of these revolutions, however, is technology. Technology has brought innovations and changes in many areas, from health to transportation and environmental communication. One of the human fields affected by technology is undoubtedly education. Although it may seem that there has not yet been a uniform and radical change in school culture and practices, in reality, significant changes can be observed in the interaction between students and teachers in the classroom and educational principles. Accessing information without limits and at any time requires a new perspective on the school as a nest of knowledge and the teacher as a source of information.

In EFL classrooms, the focus has shifted from solely developing language skills to examining creativity, critical thinking, collaboration, and cross-cultural skills more closely because, at the end of the day, these abilities can be applied to daily life outside of the classroom as well (Zamborová, 2019). The role of English teachers in the digital era extends beyond mere language instruction. Embracing this shift ensures that teachers can meet the evolving needs of students, preparing them for a global, interconnected world. In the classroom of the 21st century, teachers play the role of both productive environment makers and learning facilitators for their students, helping them to build the abilities they need now or will need in the future (Díaz et al., 2020). To effectively integrate digital tools into their teaching practices, English teachers must undergo considerable psychological and pedagogical adjustments, strengthening both their own and their students' digital literacy skills (Zou and Wang, 2024). However, it's crucial to understand that teachers retain their significance in student-centered classrooms even as they take on new duties (Zamborová, 2019).

REFERENCES

Andriyanti, E., Effendi, I., & Nadjib, N. (2020). Teachers' Beliefs as Facilitators in Effective English Language Teaching and Learning. In *1st International Conference on Language, Literature, and Arts Education (ICLLAE 2019)* (pp. 42-47). Atlantis Press.

Archana, S., & Rani, K. U. (2017). Role of a teacher in English language teaching (ELT). *International Journal of Educational Science and Research (IJESR), 7*(1), 1-4.

Coşkun, F. (2022). Öğretmenlik mesleği ve 21. yüzyıl becerileri. *Alanyazın*, *3*(1), 31-38.

Çiftçi, S.; Sağlam, A.; Yayla, A. (2021). 21. yüzyıl becerileri bağlamında öğrenci, öğretmen ve eğitim ortamları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 718-734. DOI: 10.29000/rumelide.995863.

Demir, Y. (2018). A meta-summary of the research on metaphors regarding Turkish EFL teachers' roles. *Advances in Language and Literary Studies*, *9*(2), 65-76.

Díaz, I. A., Piguave, F. B., & Zajia, J. B. (2020). Being a 21st Century English Teacher. *Journal of Science and Research*, *5*(CININGEC), 976-989.

Huang, Z. (2010). What makes a successful EFL teacher in China? A case study of an English language teacher at Nanjing University of Chinese Medicine. *English Language Teaching*, *3*(3), 20-28.

Hyde, B. (2000). Teachers as learners: beyond language learning, *ELT Journal*, Volume 54, Issue 3, pp. 265–273, https://doi.org/10.1093/elt/54.3.265

Karmi, K. (2019). The EFL teacher: A cultural mediator and a facilitator. *Journal of Education and Practice, 10*(17), 61-64.

Klimova, B. (2016). Teacher's Role in a Smart Learning Environment—A Review Study. In: Uskov, V., Howlett, R., Jain, L. (eds) *Smart Education and e-Learning 2016. Smart Innovation, Systems and Technologies*, vol 59. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-39690-3_5

Márquez, O. M. (2000). Teacher training: A multifaceted framework in language learning. *HOW*, *5*(1), 84-94.

Nazari, A. (2011). An Analysis of an EFL Teachers′ Guide: A Case Study. *Education Research International*, *2011*(1), 249610.

Nurkamto, J. (2021). Teachers' roles in fostering EFL learner autonomy: A literature review. In *Post-Pandemic L2 Pedagogy: Proceedings of the Language Teacher and Training Education Virtual International Conference (LTTE 2020), 22-25 September 2020* (p. 3). Routledge.

Peacock, M. (2009). The evaluation of foreign-language-teacher education programmes. *Language teaching research*, *13*(3), 259-278.

Rardin, J. (1977). The language teacher as facilitator. *TESOL Quarterly*, 383-387.

Shinde, S. (2022). Importance of evaluation in teaching learning process. *Scholarly Research Journal for Humanity Science and English Language*, *10*, 54. https://doi.org/10.21922/srjhsel.v10i54.11783

Suryani, A., Soedarso, S., Diani, K. T., & Rosmawati, R. (2020). English teaching in social and cultural contexts: Language teachers as cultural managers. *LLT Journal: A Journal on Language and Language Teaching*, *23*(2), 273-292.

Talukder, S. (2021).New trends in evaluatıon and their significance in the field of the present education system. Psychology And Education (2021) 58(1): 2255-2259. https://doi.org/10.17762/PAE.V58I1.1103

Zamborová, K. (2019). Being a Learner-Centred Teacher of English as a Foreign Language (EFL) for the 21st century. *Aktuálne pohľady na výskum cudzích jazykov a interkultúrnej komunikácie*, 241-246.

LANGUAGE AS COGNITION, PRAXIS, AND REPRESENTATION: A PHILOSOPHICAL INVESTIGATION OF KANT, MARX, AND SCHOPENHAUER

Sinan ÖZYURT
Assist. Prof. Dr., Gaziantep Islam Science and Technology University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of English Translation and Interpreting
ORCID ID: 0000-0002-9366-9322

ABSTRACT

This study provides a comparative philosophical investigation of the language theories of Immanuel Kant, Karl Marx, and Arthur Schopenhauer, three influential thinkers whose ideas, while not explicitly focused on language, offer profound insights into its role in human cognition, social structures, and metaphysical representation. Kant views language as a cognitive tool that organizes and structures human perception, linking it to his broader epistemological framework. Marx, in contrast, conceptualizes language as a product of material and social conditions, reflecting power relations and functioning as a vehicle for ideology, especially within capitalist societies. Schopenhauer offers a metaphysical perspective, arguing that language belongs to the world of representation, which can only imperfectly capture the deeper realities of existence, such as the will. Through a comparative analysis of these perspectives, this study is aimed to uncover the unique ways in which each philosopher understands the relationship of language to thought, society, and reality. By positioning their ideas in dialogue, this study contributes to contemporary discussions in linguistics and philosophy, offering fresh perspectives on how language mediates knowledge, shapes social consciousness, and encounters the limits of human understanding.

Keywords: Immanuel Kant, Karl Marx, Arthur Schopenhauer, language philosophy, cognition, social praxis, representation, epistemology

1. Introduction

Language, as both a cognitive tool and a social practice, has been a subject of philosophical inquiry for centuries. Philosophers across various traditions have explored how language mediates human thought, structures social relations, and reflects deeper metaphysical realities. Language is not merely a neutral conduit for transmitting information; rather, it shapes and is shaped by human cognition, societal conditions, and cultural contexts (Habermas, 1984). In this sense, the study of language transcends linguistic structures and delves into the fundamental nature of human existence.

Throughout the history of Western philosophy, key thinkers such as Immanuel Kant, Karl Marx, and Arthur Schopenhauer have engaged with the concept of language, though not always directly or systematically. Kant approached language through the lens of cognition, viewing it as a medium through which human understanding is organized and structured. Marx, in contrast, saw language as embedded within the social and material conditions of life, shaped by modes of production and ideology. Schopenhauer, taking a more metaphysical stance, emphasized language as part of the world of representation, while simultaneously recognizing its limitations in conveying the true nature of reality (Mensch, 2016).

These perspectives offer distinct yet interconnected frameworks for understanding language. They invite us to consider how language functions not only as a system of signs but also as a vehicle for thought, social interaction, and metaphysical inquiry. By investigating the views of these three philosophers, we can gain a deeper appreciation for the complex roles that language plays in human life, from its cognitive foundations to its role in shaping social and ideological realities.

Immanuel Kant, Karl Marx, and Arthur Schopenhauer represent three pivotal figures in modern philosophy, each of whom offers a unique approach to understanding the nature of language. Kant's critical philosophy examines how language is tied to the cognitive faculties that shape human knowledge and perception. His ideas about the categories of the mind and their influence on how we interpret the world offer a foundational perspective on the relationship between language and cognition (Guyer, 2006).

Karl Marx, on the other hand, provides a materialist perspective on language, focusing on its role in reflecting and perpetuating social and economic structures. For Marx, language is not neutral; it is a product of the material conditions of society and serves as a medium through which ideology is disseminated. His view aligns language with praxis, or human action, emphasizing its active role in shaping consciousness and social reality (Marx & Engels, 1970).

Arthur Schopenhauer, while less directly focused on language than Kant and Marx, offers critical insights through his metaphysical framework. He views language as part of the world of representation, one that mediates human experience but is inherently limited in capturing the essence of reality. Schopenhauer's emphasis on the aesthetic use of language, particularly in literature and art, highlights its potential to transcend ordinary communication and offer glimpses into deeper metaphysical truths (Janaway, 1999).

The objective of this article is to provide a comparative analysis of these three philosophers' views on language. By examining how Kant, Marx, and Schopenhauer conceptualize language as cognition, praxis, and representation, respectively, this paper aims to illuminate their contributions to the philosophy of language and explore how these ideas intersect with contemporary linguistic theory.

This study is organized into several sections, each focusing on a different philosophical perspective on language. The first section examines Immanuel Kant's view of language as a medium for cognition, exploring how his epistemological framework positions language as central to human understanding. The second section discusses Karl Marx's materialist conception of language, analyzing how language functions as a social construct shaped by material conditions and class relations. The third section addresses Arthur Schopenhauer's metaphysical approach, considering how language operates within his broader theory of representation and its limitations in conveying the will.

Each section includes a comparative analysis of the philosophers' views on language, culminating in a broader discussion of their implications for contemporary philosophy of language and linguistic theory. Tables are incorporated to provide a clear comparative framework, highlighting key similarities and differences between the thinkers. Finally, the conclusion synthesizes the insights from these analyses and suggests future directions for research in this interdisciplinary field.

2. Philosophical Foundations of Language

Language has long been a central topic in philosophical inquiry, with its significance extending across metaphysical, epistemological, and social dimensions. Throughout the history of Western philosophy, language has been treated both as an object of analysis and as a crucial medium for human cognition and communication. From the ancient Greeks, who viewed language as a tool for revealing truth and engaging in dialectical reasoning, to modern philosophers who question the very nature of linguistic representation, language remains a cornerstone of philosophical exploration. The treatment of language in philosophy often reflects broader metaphysical and epistemological concerns, raising questions about the relationship between words, meanings, and reality.

In metaphysics, language is often considered as a means of mediating between thought and the external world. Plato, for instance, regarded language as a way to access eternal forms, whereas more skeptical philosophers, such as Nietzsche, questioned whether language could ever truly capture the essence of reality. In epistemology, philosophers have long debated the role that language plays in shaping knowledge. Kant, for example, posited that language reflects the categories of human understanding, suggesting that language structures our perception of the world. In contrast, empiricist traditions have treated language as a tool that reflects empirical data derived from experience. The question of whether language merely describes reality or actively shapes it has been a recurring theme in both epistemological and metaphysical discussions (Guyer, 2006).

The social dimension of language emerges in its capacity to reflect and reinforce societal structures. Language does not exist in a vacuum but is deeply embedded in the social, political,

and economic conditions of human life. Marxist philosophy, for example, highlights the role of language as a vehicle for ideology, transmitting the dominant ideas of the ruling class and shaping the consciousness of individuals within a particular mode of production (Marx & Engels, 1970). In this way, language functions as praxis, not merely as a passive instrument but as an active force in the construction of social realities.

Language, therefore, plays a multifaceted role in philosophical discussions. It acts as a bridge between the individual and the world, shaping thought, knowledge, and social existence. Philosophers such as Kant, Marx, and Schopenhauer offer differing yet complementary perspectives on the nature of language, each addressing how language functions in relation to cognition, material conditions, and metaphysical representation. As the following sections will demonstrate, their views provide invaluable insights into the philosophical foundations of language, and their relevance extends well beyond the scope of traditional linguistic analysis.

3. Immanuel Kant: Language as a Medium for Cognition

Immanuel Kant's philosophy offers profound insights into the role of language, particularly as a medium for cognition. Although Kant did not explicitly theorize about language in the way modern linguists or semioticians have, his broader epistemological framework provides key implications for understanding the nature of language. For Kant, human knowledge is structured by innate cognitive faculties, known as categories of the mind, which filter and organize sensory input. Language, in this context, is integral to this process as it not only expresses thoughts but also reflects the ways in which we comprehend and structure the world.

Kant's epistemology suggests that knowledge is not a direct reflection of the external world, but rather a synthesis of sensory data organized by the mind's categories, such as time, space, and causality (Guyer, 2006). Language, in this framework, serves as a tool that enables individuals to conceptualize and articulate their understanding of the world. It mirrors these cognitive structures, acting as a medium through which abstract ideas—such as causality or morality—can be communicated and shared among rational beings. For Kant, language is a necessary condition for expressing the categories of human understanding, linking thought to the external world in a structured and coherent manner (Allison, 2004). Table 1 presents Kant's cognitive theory in relation to language, highlighting how language reflects the mind's categories and structures human understanding. It outlines key cognitive elements like time, space, and causality, demonstrating their role in shaping linguistic expression.

Table 1. Kant's Cognitive Theory and Its Role in Language

Aspect	**Cognition**	**Language's Role**	**Key Philosophical Implication**
Categories of the mind	Organizes sensory data	Expresses cognitive structures	Language shapes perception
Transcendental conditions	Innate faculties	Structured by mind	Language reflects mind's limits
Reason and morality	Key to human rationality	Facilitates moral discourse	Language as a medium of reason

Kant also emphasized that language is shaped by the same transcendental conditions that govern human cognition. These conditions, including time, space, and causality, are the universal structures that frame human experience. Language, then, mirrors these cognitive conditions by enabling the articulation of phenomena in terms of temporal sequences, spatial relationships, and causal chains. For instance, when we describe an event using linguistic markers of time and cause, we are drawing on the same mental faculties that structure our perception of that event. Thus, language becomes not just a tool for communication but also a reflection of the mind's inherent structures (Strawson, 1966).

Moreover, Kant viewed language as deeply connected to reason and moral reflection. In his *Critique of Practical Reason* (1788), Kant argued that reason is the faculty that allows humans to act according to moral principles rather than mere instinct. Language plays a crucial role in this process, as it provides the means through which individuals engage in rational discourse, articulate moral laws, and communicate their thoughts and intentions to others. For Kant, rational communication through language is essential for the development of moral agency and ethical reflection (Korsgaard, 1996). In this sense, language is not just a tool for conveying information but also a vehicle for moral reasoning and the exercise of human freedom.

In summary, Kant's philosophy of language, while not systematically developed, can be understood through the lens of his broader epistemological and moral theories. Language serves as a medium for organizing sensory data, reflects the transcendental conditions of human cognition, and is closely tied to reason and moral reflection. Kant's insights lay the groundwork for understanding language as a cognitive and ethical tool, influencing later philosophical discussions on the nature of linguistic representation.

4. Karl Marx: Language as a Social Construct and Praxis

Karl Marx's conception of language is rooted in his materialist understanding of human society. For Marx, language is not a neutral tool for communication, but rather a reflection of material and social conditions. It emerges from the economic and social structures that define human existence, including the modes of production and class relations that underpin societies

(Eagleton, 1991). In this sense, language is shaped by the historical and material circumstances in which it is used, functioning as a product of human labor and social organization. Marx views language as a social construct intimately tied to class structures, where the dominant class imposes its language and ideas onto others (Mouffe, 1979). This class-based view of language positions it as both a product and a reflection of the economic conditions within society. Table 2 presents Marx's materialist conception of language, illustrating the relationship between language, class structures, and ideological transmission. The table outlines how language reflects material conditions and functions as a tool for reinforcing dominant ideologies while also enabling human praxis.

Table 2. Marx's Conception of Language in Relation to Society

Aspect	**Material Conditions**	**Language's Role**	**Key Philosophical Implication**
Social structure	Shaped by economic base	Reflects class and power dynamics	Language as a tool for ideology
Ideology	Transmits ruling class ideas	Maintains social hierarchy	Language shapes consciousness
Praxis	Active engagement	A form of social practice	Language changes social reality

Marx also understood language as a vehicle for ideology. In his view, language serves to transmit and reinforce dominant ideologies, particularly those of the ruling class in capitalist societies (Eagleton, 1991). Through language, the ruling class communicates its values and interests, which become ingrained in the social consciousness of the working class. This ideological function of language perpetuates capitalist power structures, shaping the ways in which individuals perceive and understand their social realities. Thus, language is not simply descriptive but actively constructs and maintains societal norms, ensuring the continued dominance of the capitalist system.

Moreover, Marx emphasized the active role of language in human praxis. Language, in this framework, is not just a reflection of the world but also a means by which people engage with and transform it. It is through language that individuals participate in social interactions, make collective decisions, and shape their realities (Mouffe, 1979). This understanding of language as praxis highlights its dynamic and participatory nature, positioning it as a tool for both interpreting and changing the social world.

5. Arthur Schopenhauer: Language and the World of Representation

Arthur Schopenhauer's philosophy is rooted in his metaphysical distinction between the world as *will* and the world as *representation* (Schopenhauer, 1966). He argues that the world we perceive is not the world as it truly is but rather a representation constructed by our senses and

intellect. Language, for Schopenhauer, is an extension of this process of representation. It serves as a tool for mediating between the mind and the external world, but it reflects only the appearances and not the underlying reality of things. Unlike Kant, who viewed language as a necessary medium for organizing sensory input, Schopenhauer believed that language, as part of the representational world, cannot grasp the deeper metaphysical truths of existence (Janaway, 1989).

In Schopenhauer's view, the will is the true essence of all things, a blind, irrational force that drives life. The world as we experience it—our perceptions, thoughts, and language—is merely a representation shaped by the intellect. Language, thus, falls short of describing the will, as it is confined to the surface of phenomena (Magee, 1997). Schopenhauer posits that while language is useful for daily communication, it is limited in its capacity to reveal the nature of the will.

Table 3 presents Schopenhauer's conception of language in relation to his metaphysical framework of will and representation. It highlights the role of language as a mediator of appearances, while also acknowledging its limitations in capturing the essence of reality. The table further illustrates how Schopenhauer values the aesthetic use of language, particularly in art and literature, as a means to transcend ordinary linguistic constraints and gain insight into the underlying forces of the will.

Table 3. Schopenhauer's Conception of Language and Its Role in Representation

Aspect	**Representation**	**Language's Role**	**Key Philosophical Implication**
World of representation	Appearance vs reality	Mediates appearances, not reality	Language as limited representation
Metaphysical truths	Will as ultimate reality	Language cannot fully express will	Language fails to convey essence
Aesthetic language	Artistic transcendence	Literature offers deeper insights	Art as a higher form of expression

Schopenhauer was deeply skeptical about the capacity of language to fully encapsulate the essence of reality. He saw language as a system of symbols that could only describe representations, not the underlying reality, which he identified as the will. He argued that the will is beyond the reach of reason and linguistic expression, remaining inaccessible through mere language (Schopenhauer, 1966). This skepticism aligns Schopenhauer with a tradition of thinkers who viewed the limits of language as the limits of human knowledge.

Despite his reservations about language's ability to express metaphysical truths, Schopenhauer valued the aesthetic use of language, particularly in literature and poetry. He believed that art, including literary language, could offer a rare glimpse into the forces of will by transcending the ordinary limits of language (Young, 1987). Through aesthetic experiences, Schopenhauer

argued, language could momentarily lift us above the realm of representation and offer insight into the will, even if it could never fully articulate it.

6. Comparative Analysis

The comparative analysis of Kant, Marx, and Schopenhauer reveals several common themes that highlight the multifaceted nature of language. All three philosophers regard language as a reflection of deeper processes, whether these be cognitive structures, social practices, or metaphysical realities. For Kant, language serves as a medium through which individuals articulate their cognitive faculties and understand the world. In contrast, Marx emphasizes language as a social construct that mirrors material conditions and reinforces class structures, while Schopenhauer critiques language's capacity to truly represent the underlying reality of the will.

Despite these shared insights, there are significant divergences in their perspectives. Kant's focus on cognition and the innate categories of the mind stands in stark contrast to Marx's materialist conception, which prioritizes social and economic factors in shaping language. Meanwhile, Schopenhauer's metaphysical skepticism raises questions about the limitations of language itself, suggesting that it cannot adequately convey the essence of reality.

Table 4 presents a comparative overview of the language philosophies of Kant, Marx, and Schopenhauer, emphasizing their differing perspectives on the role and function of language. It highlights the common themes of cognition, social praxis, and representation, while also illustrating the divergences in their approaches. The table underscores Kant's view of language as a medium for cognitive expression, Marx's emphasis on language as a social construct and ideological tool, and Schopenhauer's perspective on language as a representation of appearances that fails to convey deeper metaphysical truths. Additionally, it outlines the broader implications of their theories for contemporary linguistic discourse, showcasing how these philosophical foundations inform current understandings of language in cognitive science, sociology, and literary theory.

Table 4. Comparative Overview of Kant, Marx, and Schopenhauer's Language Philosophies

Philosopher	**Focus**	**Language's Role**	**Philosophical Contribution**
Immanuel Kant	Cognition	Mediates cognitive processes	Epistemology and categories of thought
Karl Marx	Social praxis and ideology	Reflects and shapes society	Materialism and ideological transmission
Arthur Schopenhauer	Representation and art	Mediates representation, limited	Metaphysical skepticism and aesthetics

These philosophical insights have broader implications for modern linguistic theory. The interplay between language and cognition is increasingly explored in cognitive science, where

researchers investigate how linguistic structures influence thought processes. Similarly, the relationship between language and ideology, as articulated by Marx, informs contemporary discussions about power dynamics and discourse in sociolinguistics. Schopenhauer's emphasis on the aesthetic dimensions of language continues to resonate in literary theory, where the exploration of language as a medium for artistic expression remains relevant.

7. Conclusion

In conclusion, this philosophical investigation into the language theories of Immanuel Kant, Karl Marx, and Arthur Schopenhauer has revealed significant insights into the multifaceted nature of language as it intersects with cognition, social praxis, and metaphysical representation. The analysis highlights that while Kant emphasizes language as a cognitive tool shaped by the mind's innate structures, Marx presents language as a reflection of material conditions that not only mirrors social realities but also serves as a means of transmitting ideology. In contrast, Schopenhauer critiques the limitations of language, positioning it as a medium that can articulate only the surface of reality, while simultaneously recognizing its potential in artistic expression to transcend ordinary constraints and connect to deeper truths.

This comparative investigation contributes to broader debates within the philosophy of language and modern linguistics by underscoring the interplay between language and various dimensions of human experience. It challenges simplistic interpretations of language by demonstrating how it can serve as both a cognitive apparatus and a social construct, while also reflecting deeper metaphysical concerns.

Future research could further investigate the applications of these philosophical frameworks in contemporary discussions on language and ideology, particularly in the context of cognitive science and sociolinguistics. Areas of interest may include how these historical perspectives inform modern theories of language acquisition, the impact of language on social identity, and the role of language in shaping human thought and behavior in a globalized world. Expanding upon these themes could illuminate new dimensions of language study, bridging the gap between classical philosophy and current linguistic theories.

8. References

Allison, H. (2004). *Kant's Transcendental Idealism: An Interpretation and Defense* (Revised and Enlarged Edition). Yale University Press.

Eagleton, T. (1991). *Ideology: An Introduction*. Verso.

Guyer, P. (2006). Kant and the Claims of Knowledge. Cambridge University Press.

Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action: Reason and the rationalization of society* (Vol. 1). Beacon Press.

Janaway, C. (1989). *Self and World in Schopenhauer's Philosophy*. Oxford University Press.

Janaway, C. (1999). *Schopenhauer: A very short introduction*. Oxford University Press.

Korsgaard, C. M. (1996). *Creating the kingdom of ends*. Cambridge University Press.

Magee, B. (1997). *The Philosophy of Schopenhauer*. Oxford University Press.

Marx, K., & Engels, F. (1970). *The German ideology*. International Publishers.

Marx, K., & Engels, F. (2008). The German Ideology. In The Marx-Engels Reader (pp. 146-200). W.W. Norton & Company.

Mensch, J. (2016). *Philosophy of language and the challenge to scientific realism*. Springer.

Mouffe, C. (1979). *Gramsci and Marxist Theory*. Routledge.

Schopenhauer, A. (1966). *The World as Will and Representation* (Vol. 1, E. F. J. Payne, Trans.). Dover Publications.

Schopenhauer, A. (1969). The World as Will and Representation (Vol. 1). Dover Publications.

Strawson, P. F. (1966). *The bounds of sense: An essay on Kant's critique of pure reason*. Methuen.

Young, J. (1987). *Will and Representation: A Critical Study of Schopenhauer's Philosophy*. Clarendon Press.

A CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR UNIVERSITY TEACHERS' ADOPTION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION: INSIGHTS FROM A SYSTEMATIC REVIEW

Swati Raturi
Research Scholar, ICFAI Education School, The ICFAI University, Dehradun, India

Meena Bhandari
ICFAI Education School, The ICFAI University, Dehradun, India

Puneet Kumar Gupta
ICFAI Business School, The ICFAI University, Dehradun, India

ABSTRACT

The main objective of this research is to develop a conceptual framework for understanding educational technology adoption intentions in the Indian context. This was accomplished through a system literature review of the publications retrieved from the two well-known databases, Scopus and Web of Science (WoS). A step-by-step process is followed to retrieve the published literature on technology adoption in higher education. The results proposed eight constructs as behavioural intention predictors for educational technology use. Additionally, the authors also discuss the moderators that may affect the adoption intention of university teachers. At the end, a conceptual framework is proposed which the author believes that will effectively use in the future research.

Keywords: Educational Technology Adoption; Behavioural Intention; Conceptual Framework; University Teachers.

EVALUATION OF THE INSTRUCTIONAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR EMBEDDED LEARNING PEDAGOGY IN SCIENCE AND TECHNOLOGY EDUCATION

Hassan ALİYU
Dr., Sokoto State University, Faculty of Education, Department of Science Education

Auwal ADAMU
Dr., Jigawa State College of Education, Department of Curriculum Studies, School of Education

Nafiu Aliyu BAWARE
Dr., Federal Polytechnic Monguno, Department of Vocational and Technical Education

ABSTRACT

The increasing ubiquity of artificial intelligence has changed the mode of interaction between teachers and students due to societal and workforce demands of graduates fitted with competencies and skills of the 2st century. Science and technology are learnt through participation in organised classroom activities that are pedagogically embedded in their learning. Thus, the study evaluated the instructional implications of artificial intelligence for embedded learning pedagogy in science education. It adopted a survey research design where 162 responses were retrieved from teachers of colleges of education in the northwestern geopolitical zone of Nigeria. The results reveal that artificial intelligence (AI) in embedded learning pedagogy enhances educational experiences by providing personalised learning paths, adaptive assessments, and real-time feedback. It allows for the integration of technologies such as intelligent tutoring systems and learning analytics to support diverse learning styles and improve student engagement.

Keywords: Artificial Intelligence, Embedded learning pedagogy, Science, Technology, Instruction

ENHANCING CONCEPTUAL UNDERSTANDING IN CHEMISTRY: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PERSONALISED LEARNING ENVIRONMENTS

Hassan ALİYU
Dr., Sokoto State University, Faculty of Education, Department of Science Education

Corrienna Abdul TALIB
Dr., Universiti Teknologi Malaysia, School of Social Sciences, Department of Science Education, Mathematics and creative Multmedia

ABSTRACT

The paper explores the transformative role of artificial intelligence (AI) in chemistry education, emphasizing its potential to enrich students' learning experiences and improve conceptual understanding. It highlights the importance of chemistry as a foundational science that connects various scientific disciplines, thereby equipping students with critical thinking skills essential for success in diverse fields. The integration of AI technologies in personalised learning environments is discussed, showcasing innovative methods that adapt to individual learning needs and enhance engagement. The paper reviews current trends in AI applications within chemistry, including predictive modeling and virtual laboratories, which facilitate complex data analysis and experimental simulations. These advancements not only streamline the learning process but also prepare students for future challenges in scientific research and industry. Furthermore, the paper addresses the implications of AI in fostering collaborative learning and improving assessment methods, ultimately aiming to create a more effective and inclusive educational framework. By leveraging AI, educators can better support students in developing a deeper understanding of chemical concepts, thereby promoting a more sustainable and informed approach to chemistry education in the 21st century.

Keywords: Chemistry, Artificial intelligence, Personalised learning environment, Technology, Education.

ADDRESSING DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN AND ITS IMPACT ON HEALTH AND PROVISIONS RELATING TO THE PROTECTION OF WOMEN

Ms. Vertika Sharma
Ms., Icafi University (INDIA)

M. Madhuri Irlen
Dr., Vertika Sharma, Phd Scholar, Icafi University

Monica Karola
Dr., Department of law Icafi University

ABSTRACT

Women are one of the most integral components of the world. Society is incomplete without the presence of women. The only human being on the earth who gives birth nurtures life and endeavours to bulwark her family from all forms of quandaries. She is a mother, daughter, wife, grandmother, etc. and in all the forms she is paramount to society. But the world always considered her as a more impotent section of society and inferior to the man. Women were always tortured, abused, and prone to domestic violence. The different laws were made by the regime to bulwark the rights and the dignity of women. This paper deals with the violence that was caused against the women and its effects on reproductive and noetic health and the different provisions and steps taken by the regime to bulwark the women from violence and give them an ecstatic and copacetic life.

Keywords: Women, domestic violence, rights, dignity, health, provisions.

WATER AND WOMEN: NAVIGATING THE CHALLENGES OF SCARCITY AND INEQUALITY

Dr. Tahir Qureshi
Assistant Professor of Law, Symbiosis International (Deemed University) Pune, Hyderabad Campus

Dr. Anita Sable
Assistant Professor of Law, Symbiosis International (Deemed University) Pune, Hyderabad Campus

Dr. Shaeyuq Ahmad Shah
Assistant Professor of Law, Symbiosis International (Deemed University) Pune, Hyderabad Campus

ABSTRACT

Water shortage and gender inequality are interwoven worldwide concerns that disproportionately impact women, particularly in developing nations. These challenges are both interconnected and interdependent. With a focus on how restricted access to clean water affects women's health, education, economic possibilities, and general well-being, this study investigates the complex link between women and water. It is common for women to be the primary individuals responsible for water collection in many communities. This obligation requires them to travel significant distances, making it difficult to pursue school or find employment. The issues like lack of sanitation intensifies gender inequalities and subjects women to health hazards. This study elucidates, via case studies and data analysis, how water shortage perpetuates poverty cycles and exacerbates systemic gender inequality. The study contends that analyzing these dynamics reveals the necessity of tackling water shortage via a gendered perspective to attain global development objectives, specifically Sustainable Development Goals 5, Gender Equality and 6, Clean Water goals.

Keywords: water scarcity, gender justice, sustainable development, human rights, etc.

NORTHEAST ASIAN SECURITY ENVIRONMENT: MONGOLIA'S CHALLENGES

KUZEYDOĞU ASYA GÜVENLIK ORTAMI: MOĞOLISTAN'IN ZORLUKLARI

Süreyya Yiğit
Professor of Politics and International Relations, New Vision University, School of Politics and Diplomacy
ORCID NO: 0000-0002-8025-5147

ABSTRACT

Northeast Asia has emerged as one of the most critical global economies and international security regions. It has witnessed a substantial increase in militarization and pervasive distrust among its nations. Apart from traditional threats, the region has had to grapple with non-traditional challenges stemming from economic, social, and environmental transformations, necessitating more nuanced approaches to regional security. Governments in the region are unequivocally confronted with managing various potential crises, both military and civilian.

Since the late 1980s, Mongolia has assertively endeavoured to contribute to security issues in Northeast Asia through multilateral dialogues. Despite its modest population and economic capacity, Mongolia has undeniably played a significant role in promoting peace and security in the region. Its proactive diplomacy and storied history have firmly established it as a key player in the region's security landscape.

This paper takes a comprehensive approach to examining Mongolia's role as a critical regional actor. It particularly focuses on how Mongolia manages its relationships with major powers like Russia and China and engages in dialogue with the nuclear state of North Korea. The research covers three main themes: nuclear proliferation, environmental security, and socio-economic and civilizational conflicts. This comprehensive approach aims to broaden the discussion on regional security beyond major power politics and the challenges related to North Korea, to encompass other underappreciated issues facing the region.

Keywords: Mongolia, Security, Russia, China, Energy Security, Northeast Asia

ÖZET

Kuzeydoğu Asya, en kritik küresel ekonomilerden ve uluslararası güvenlik bölgelerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Ülkeleri arasında militarizasyon ve yaygın güvensizlikte önemli bir artışa tanık olmuştur. Geleneksel tehditlerin yanı sıra bölge, ekonomik, sosyal ve çevresel dönüşümlerden kaynaklanan geleneksel olmayan zorluklarla boğuşmak zorunda kalmış ve bölgesel güvenliğe daha ayrıntılı yaklaşımlar gerektirmiştir. Bölgedeki hükümetler, hem askeri hem de sivil olmak üzere çeşitli potansiyel krizleri yönetmekle açıkça karşı karşıyadır.

1980'lerin sonlarından bu yana Moğolistan, çok taraflı diyaloglar aracılığıyla Kuzeydoğu Asya'daki güvenlik sorunlarına katkıda bulunmaya kararlı bir şekilde çabalamıştır. Mütevazı nüfusu ve ekonomik kapasitesine rağmen Moğolistan, bölgede barış ve güvenliği teşvik etmede tartışmasız önemli bir rol oynamıştır. Proaktif diplomasisi ve köklü tarihi, onu bölgenin güvenlik manzarasında kilit bir oyuncu olarak sağlam bir şekilde belirlemiştir.

Bu araştırma, Moğolistan'ın kritik bir bölgesel aktör olarak rolünü incelemek için kapsamlı bir yaklaşım benimsiyor. Özellikle Moğolistan'ın Rusya ve Çin gibi büyük güçlerle ilişkilerini nasıl yönettiğine ve nükleer devlet olan Kuzey Kore ile nasıl diyaloğa girdiğine odaklanıyor. Araştırma üç ana temayı kapsıyor: nükleer yayılma, çevresel güvenlik ve sosyo-ekonomik ve medeniyet çatışmaları. Bu kapsamlı yaklaşım, bölgesel güvenlik konusundaki tartışmayı büyük güç politikalarının ve Kuzey Kore ile ilgili zorlukların ötesine taşıyarak bölgenin karşı karşıya olduğu diğer yeterince değerlendirilmemiş sorunları da kapsamayı amaçlıyor.

Anahtar Kelimeler: Moğolistan, Güvenlik, Rusya, Çin, Enerji Güvenliği, Kuzeydoğu Asya

Introduction

Mongolia is a landlocked country with a small population and a large territory. It has only two neighbours. To the north, it shares a border with the largest state in the world in terms of territory, and to the south, with a state that is the most populated in the world. Both are vital to its security and prosperity.

China is, needless to say, a very important international actor, an aspiring polar power hence this research will focus on the southern neighbour of Mongolia in terms of better understanding the challenges that Ulaanbaatar faces. In the last few years, China has experienced rapid development and has become one of today's major powers. Long-term, state planning is still very important, with the Chinese leadership launching a package of strategies based on which China is divided into key areas. The aim is technological world leadership and worldwide influence, further strengthening capabilities.

China is de facto a one-party state. Authoritarian tendencies have in the last years increased, as well as the repression against dissidents and the persecution of minorities. China demands a greater say in international organisations and is preparing to establish rules of international cooperation in its Interests to help shape it. Tensions between China and the USA have also intensified (Yigit, 2021a). The EU is urging reinforced compliance with established rules of the game (Yigit, 2021b). These growing geopolitical rivalries reduce the scope of international cooperation. This development takes place outside of Mongolia's orbit. As a small power with an export-oriented economic policy, it is interested in a broad liberal international order furthering the action of multilateral organisations.

No other country has so strongly changed itself in the last three decades as China. It is a locomotive of the global economy, possessing a major might with far-reaching geopolitical ambitions. China's growing global political weight has changed the framework conditions for international relations. China has more influence in multilateral organisations, as shown by its relationship with the USA. A period of strategic competition between China and the European Union has become a systemic rivalry whose actions are becoming increasingly visible.

Over the last 40 years, the Chinese economy has exponentially grown. Some estimate that China is the second-largest national economy in the world, others as the biggest. Measured by purchasing power standards, China has surpassed the United States as the largest economy and has even overtaken it. China's GDP per capita is considerably lower than the USA's. Nevertheless, China is an economic world power today. The country has the largest share of world trade. Several of the largest banks in the world, measured by their total assets, are Chinese and globally systemically relevant. The international importance of the Chinese currency is still modest. In the long term, however, the renminbi could become an international payment and store of value.

The Chinese government is aiming to regain a vital share of the world economy, as the country is understood, due to its size and history. China's economic growth has increased but slowed considerably in recent years. Unlike many other countries, China also fell in the context of the COVID-19 pandemic in 2020, although there was no recession (Yiğit, 2021c). China's share of the world economy is predicted to gain further in the next few years.

China's rapid rise lay in the reform policy, which began in 1978. This policy initiated a controlled and targeted opening of the Chinese markets and established special economic zones, greatly appealing to foreign investors. Thanks to globalisation, China has become a key ingredient in many global value chains. Hundreds of millions of people escaped poverty within a few decades, making China an essential contributor to global poverty reduction.

However, in the West, there is widespread hope that the opening of the market economy and the emergence of a wealthy middle class will bring political liberalisation with it, but this has not been realised. Neither trade nor the internet has caused a corresponding change in China. On the opposite side, authoritarian tendencies have been reinforced in recent years. China's citizens became wealthier, but they were not freer in terms of political rights.

The Chinese government model remains a de facto one-party state under the guidance of the Communist Party of China (CPC). This dominated the state structures of the People's Republic; the party organs made the most important decisions, including the People's Liberation Army maintaining control. A separation of powers between the executive, legislature and judiciary in the sense of a liberal democracy does not exist. According to the Constitution, the guide through

the CPC remains the central characteristic of socialism with Chinese characteristics. The constitution states that the sabotage of the socialist systems is forbidden.

Until the end of the Cold War, the world was divided into two conceptually different development models - free market economy vs. planned economy - and today's position has become more complex. Thanks to globalisation, today, the interrelations between the USA, China and Europe in all areas - economic, scientific, technological and cultural - are very close (Yigit, 2024a). It is possible to see China's development model as a state capitalism between the US model of a free market economy and the European model of the social market economy.

The takeover of the party and government through Xi Jinping in 2012 and 2013 brought about an even stronger centralisation and political power. The "Revival" and "Renewal" of the Chinese Nation and culture and the associated national Cohesion are important concerns of the Chinese system. In addition, it has aimed towards social control. More than almost any other country, China is using opportunities for digitalisation, namely artificial intelligence and Big data methods, for purposes of social discipline. The People's Republic is also known worldwide as the most comprehensive system for regulating digital space. For example, access to unwanted network content, foreign digital companies and social media in the education and research sector is under the influence of the CPC.

The restrictive rights of ethnic minorities, namely the Uighurs or Tibetans, but also religious groups, have led to the Human rights situation in China worsening. With the adoption of the so-called Security Law in July 2020, restrictions on freedom of opinion, media freedom, and democratic institutions have also been placed in Hong Kong. Security and stability are becoming thus highly weighted as individual freedoms.

China has different basic measures to meet and prosperity and power to secure:

First, the economic growth model is being transformed, the Dependence on abroad is reduced, and domestic demand is strengthened. The portion of external trade in China's GDP has fallen from over 60% 15 years ago to 35% in 2019.

Secondly – and with the first point tied together – China is about to become a world power in technological terms. The Chinese state continues to invest strongly in education, research and innovation. 2019 witnessed China as the first country before the USA to have the most international national patent applications. In the field of robotics, China is the market leader. For many years, Huawei topped the rankings of individual companies, with more than thousands of registered patents. The number of Western scientific economic trade journals published articles about China and the USA caught up, according to the strategy "Made in China 2025", which aims to improve the quality of Chinese products and increase production (Huimin at al., 2018). China does not want to be involved in production with low added value, which is already heavy. Ten key industries were identified: computer technology, robotics, medicine and

green technologies. The IT and technology sector is already quite efficient. China – supported by a protectionist industrial policy – is a significant actor within the digital ecosystem, with large digital providers increasing abroad.

Under President Xi, China is cultivating a new self-image as a superpower (Goldstein, 2020). Internationally, this manifests in a much more active foreign policy and the claim to be respected as a world power. According to the Chinese vision, it includes the "Return" of one global political leadership role – this came after the Chinese Empire during European imperialism, which arrived at a political and economic low point. The handling of The COVID-19 pandemic has damaged the self-confidence of political leadership and further strengthened the People's Republic's interests and geostrategic agenda, which are increasingly globally embossed today.

However, China also faces major internal challenges and demands. The uncertainty regarding the further development of world trade, the ageing society, or the creation of high internal debt is a challenging economic starting point for the coming years.

One challenge is demographic development, with China having the largest population worldwide (19%) and the fastest-growing population. Rural exodus and accelerated urbanisation bring social and economic advantages and challenges. Another ongoing issue is inequality in Chinese society: Even though most Chinese women have witnessed improvement over the last decades, differences in income distribution have increased.

Finally, China's rapid development is a massive environmental problem in addition to local and regional environmental problems. How? The pollution from air and water and the emissions from climate-warming gases are problems of global dimensions. Although China's emissions peaked in 2013, the country, with its share of about 28% of the global emissions, is still the leading worldwide CO2 emitter. However, its CO2 emissions per capita are comparable to those of European countries. More than 80% of its energy mix consists of fossil fuels. President Xi's goal formulated that China has already invested more today than any other renewable energy, and should the country succeed in achieving its ambitious climate goals; this will be a very important step in the worldwide battle against climate change.

China is changing the world. More than other superpowers, the People's Republic follows a long-term strategy. China's outgoing economic dynamics interact with increased political influence. Among countries in the global South, China is gaining a development model of prosperity without political plurality as an increasingly attractive alternative to liberal democracy. Hence, the consequences of the international order are far-reaching.

China has established itself as the largest bilateral trade and investment partner for many countries in Asia, Latin America, and sub-Saharan Africa. China-financed or pre-financed

infrastructure projects provide China with access to natural resources, new markets, and production capacities and benefit the countries concerned.

Concerning transparency, the scope, conditionality, and financing conditions need more public statistical information. China participates only partially in the debtor countries' reforms, for example, in IMF or World Bank programmes on debt transparency and sustainability, structural adjustments or good governance measures. Some recipient countries have become heavily financially dependent on China.

The Belt and Road Project (BRI) initiative launched by China in 2013 is an example of a globally oriented development model (Yigit, 2024b). China has a growing economic and geopolitical presence on the international stage, with a brand name that wants to expand its leadership claim and underline its strategic depth. Even if it is not precisely defined, it is in the first line; therefore, within China's development, it should pay more attention to the poorer western provinces and improve connectivity activity between regions - primarily Asia, Central Asia, Europe and Africa. Large infrastructure projects play a key role in structural projects, and economic and fiscal policy coordination plays a central role.

Unlike multilateral organisations, the BRI is not an association of members with equal rights under international law but rather one on China as an Initiator, host and permanent structure oriented towards the instigator. This entails the problem that the application of internationally accepted standards is not binding but negotiated and is reviewed as in multilateral vessels. The concrete implementation of this strategic program in its different elements comes from China's flexible handling.

China is investing massively in existing multilateral forums, strengthening itself, taking over responsibility, and supporting the existing order. China's financing of the United Nations has grown rapidly over the last ten years, supporting various measures. However, the UN organs are selective. Of the five veto powers of the UN Security Council, China contributes the most troops for peacekeeping missions.

In the WTO, China benefits in most areas and continues to benefit from the status of a developing country. So far, it has only limited responsibility for maintaining and expanding the multilateral trading rules that have been taken over. China is partly among the ten largest donor countries in multilateral development banks, for example, the International National Development Organisation and the World Bank Group. At the same time, the country remains a significant borrower; thus, it is exceptional to initiate new governance structures. In 2015, China launched a new multilateral development bank, the Asian Infrastructure Investments Institutional Bank (AIIB), which is increasingly active across Asia beyond development (Qian, Vreeland & Zhao, 2023).

China is also using its growing influence to protect the multilateral system in its favour. Beijing's norms of the existing international order are true to its social and development model. This shows itself in particular in the human rights area. Also, China is committed to improving access for civil society actors to international organisations to restrict.

China's rise in power and robust commitment to its interests strengthen tendencies towards further fragmentation of the international order. Its rapidly growing influence in the UN system demonstrates that efforts to reform and strengthen the multilateral system are affected by the growing rivalry between China and the USA, which is becoming more difficult to achieve.

The US-China policy has itself strongly changed. Washington no longer describes China as a Partner but as a strategic competitor. The growing scepticism cuts across party lines. Under the Trump administration, the USA and China had mutually a series of tariffs, sanctions and bans supporting the continuation of global value-creation chains. Given the close interrelationships between both economies, a comprehensive decoupling is difficult to imagine and has immense costs. In contrast, partial decoupling is used in new technologies and strategic goods such as microchips.

It still needs to be foreseeable how far global governance will continue to fragment and whether the demarcation into normative spaces with their own value systems, industry standards, data rooms and payment systems will continue. Such a bloc formation to the detriment of multilateral solutions would produce far more losers than winners. Nevertheless, it is realistic to expect a growing competition between the USA and China that goes beyond the current trade and technology conflicts.

An increased risk of escalation is particularly evident in the maritime peripherals of China. In the South Chinese Sea, Chinese territorial claims collide with those of other countries and claim free access to the oceans, which the USA and many other states demand (Yigit, 2024c). The Taiwan question also continues to harbour the potential for conflict. Increased tensions aside from that are observed on the land border with India.

The European Union could establish itself as a third power in global power structures (Yigit, 2022). European unification is also a response to the fact that the world is no longer Eurocentric. In the alliance, the European states have the necessary weight and European values and interests on the world stage. Different national positions are located within the EU's effective common foreign policy (Yigit, 2023).

About China, could the EU countries agree on common principles? The EU is positioning itself as less confrontational towards China than the USA, regarding it as a partner, competitor and system rival simultaneously. It calls for compliance with multilateral standards and insists on more reciprocity. The aim is not decoupling but interest-driven Cooperation in Compliance with international rules of the game. Different EU Member States have already developed China

strategies with similar thrusts adopted. The political principle- agreement on an investment agreement (Comprehensive Agreement on Investment, CAI) between the EU and China (December 2020) tried to use the EU Commission on this principle to promote economic growth and improve conditions (Casarini & Otero-Iglesias, 2022). Many companies in the Chinese market still face legal uncertainty and arbitrariness, violations of intellectual property rights and data and personal protection and enforced technology transfer. In the Chinese economy, the state and state-controlled or subsidised firms pursue one dominant role, leading to significant distortions of competition. The market share of foreign service providers in China is also very deep.

For its part, China is now much more present in Europe than a decade ago. With numerous countries, bilateral partnerships. With Eastern and Central European States, China maintains a regional cooperation format (China-CEEC or 17+1 mechanism). Since 2005, Chinese direct investment in Europe has reached over USD 400 billion, although the figures have declined since 2017. In several countries, Chinese companies have invested in infrastructure.

Like the USA, many European countries have also had European states' public opinion regarding China worsen. Long-term surveys show a clear trend. The view that Europe is a unified, more assertive, and assertive policy towards China's needs has gained ground within the EU and its Member States. The EU is therefore successfully trying to also, in areas where the competencies of the Member States lay more coherence to create. For example, in 2019, they introduced a uniform framework for controlling foreign direct investment in critical infrastructure structures, the implementation of which is at the level of Member States.

Openness also remains to the extent to which one independent European or stronger transatlantic positioning opposite China emerges. The EU Commission presented a new growth strategy, the European Green Deal, aiming for a fair and prosperous society with a modern, resource-efficient, and competitive economy (Szpilko & Ejdys, 2022). This is an example of a European self-image that differs from the Chinese and Americans in some areas, such as when it is about shared values and individual political freedoms, but with a European-American scene coming together to calculate.

Conclusion

Mongolia's southern neighbour carries global weight and attracts much attention from near and far, including the United States and the European Union. Given such a powerful neighbour, good relations become paramount for the smaller state, and its geopolitical landscape has spotlighted the significance of fostering strong ties with China, especially after international sanctions on Russia due to its aggression in Ukraine. Despite Mongolia's efforts to diversify its trade partners, it has become increasingly reliant on China as the gateway to the global market.

Against this backdrop, the Mongolian government has demonstrated a heightened eagerness to expand its economic cooperation with China.

In January 2022, the Mongolian government unveiled an ambitious "New Recovery" policy, which has already yielded significant milestones. These achievements include the long-awaited completion of two rail lines connecting Mongolian mines to the Chinese border, with a third line set to be finalized soon. Furthermore, China has alleviated the COVID-related restrictions on cross-border trade and travel, severely damaging the Mongolian economy since 2020.

Russia and China aim to enhance their influence in Mongolia to counter potential security challenges from Ulaanbaatar's evolving foreign policy. The trilateral security deliberations are underpinned by several key considerations: the imperative for increased collaboration on joint infrastructure initiatives, apprehensions regarding Mongolia's economic stability and external interference, and concerns about Mongolia's expanding international engagement, particularly with the United States.

Mongolia and China have fortified their bilateral relations in recent years through various endeavours. Both nations have cooperated on specific projects, including the Power of Siberia 2 pipeline and other initiatives related to energy generation, industrial production, and green energy development. High-level meetings have seen discussions on deepening trade and economic cooperation, elevating bilateral trade to $20 billion, enhancing infrastructure at border ports, and improving railway connectivity. Beijing has expressed readiness to engage in closer collaboration on road, bridge, and infrastructure projects.

Mongolia and China continue collaborating to address global challenges and enhance regional connectivity and stability. A dedicated working group has been established to expedite the construction of the Gashuunsukhait-Gantzmod cross-border railway, marking a significant milestone in their joint efforts. Moreover, the "Days of Mongolian-Chinese Friendship" commemorated the tenth anniversary of the Belt and Road Initiative in Mongolia, underscoring the strong partnership between the two nations.

The frequency of high-level visits has notably increased in recent years, reflecting the deepening of their relationship. During a visit to Beijing in November 2022, Mongolian President Ukhnaagiin Khürelsükh and Chinese officials officially declared their strategic partnership. This partnership focused on Ulaanbaatar's "Billion Trees" and "Terbum Mod" desertification initiatives, highlighting the shared commitment to environmental sustainability. Additionally, China has provided crucial technical support, established an ecological protection zone, and trained Mongolian experts to combat desertification. In June 2023, Mongolian Prime Minister Oyun-Erdene's official trip to China reaffirmed their mutual dedication to advancing cooperation on regional issues.

Beijing has sought to increase its investment in Mongolia to drive key regional connectivity projects. From 1990 to 2019, China invested $5.4 billion in Mongolia, accounting for 19 per cent of all foreign direct investment in Mongolia. Today, more than seven thousand enterprises have been registered in Mongolia. The Mongolian government has begun to align its development strategies with Beijing's interests. Specifically, Ulaanbaatar has aligned its long-term Vision-2050 and New Revival Policy development plans with China's BRI and Global Development Initiative.

The deepening cooperation between Mongolia and China presents several challenges. Mongolia's rugged geography adds complexity to its foreign relations. Ulaanbaatar aims to reduce its vulnerability and reliance on a single country. Economically, over 90 per cent of Mongolian exports are directed to China, resulting in a significant trade imbalance. The Mongolian government aims to connect with other markets to address this vulnerability, diversify its trade policies, and attract foreign investment from various sources.

Cultural and religious differences between the two countries may disrupt the burgeoning bilateral cooperation. For example, the Dalai Lama's visits to Mongolia have strained relations, as Beijing and Ulaanbaatar view his position differently. Mongolia's dominant religion is a form of Buddhism closely related to Tibetan Buddhism, and the population welcomes the Dalai Lama's regular trips to the country. China views him as a separatist threat. These differences in core principles have sometimes stoked tensions in bilateral relations.

Mongolia's pursuit of relationships with alternative partners may strain its ties with China in the coming years. Ulaanbaatar's "Third Neighbour" policy is designed to establish connections with Western powers, such as the United States, to reduce its reliance on Russia and China. As part of this policy, Mongolia has recently elevated its relationship with the United States to the "Strategic Third Neighbourhood Partnership" level. It has signed agreements related to air transport and economic cooperation. Furthermore, the "Third Neighbour" policy emphasizes partnerships across various sectors with Japan and South Korea.

The Mongolian government's objective of achieving greater independence in its foreign policy decisions could ultimately limit its cooperation with Beijing. Hence, this desire to avoid overdependence on China has driven Mongolia to prioritize building ties with countries outside the region. Ulaanbaatar's evolving diplomacy reflects a delicate balancing act between its immediate neighbours and Western partners, clearly focusing on enhancing its manoeuvrability between the former.

REFERENCES

Casarini, N., & Otero-Iglesias, M. (2022). Assessing the pros and cons of the EU-China comprehensive agreement on investment: an introduction to the special issue. Asia Europe Journal, 20(1), 1-7.

Goldstein, A. (2020). China's grand strategy under Xi Jinping: Reassurance, reform, and resistance. International Security, 45(1), 164-201.

Huimin, M., Wu, X., Yan, L., Huang, H., Wu, H., Xiong, J., & Zhang, J. (2018). Strategic plan of "Made in China 2025" and its implementation. In Analyzing the impacts of industry 4.0 in modern business environments (pp. 1-23). IGI Global.

Qian, J., Vreeland, J. R., & Zhao, J. (2023). The impact of China's AIIB on the World Bank. International Organization, 77(1), 217-237.

Szpilko, D., & Ejdys, J. (2022). European Green Deal–research directions. a systematic literature review. Ekonomia i Środowisko, (2).

Yiğit, S. (2021a). Trump vs China. The Trade Wars of the USA, China, and the EU: The Global Economy in the Age of Populism, 67.

Yigit, S. (2021b). 2021: The Geopolitical Role of the European Union in the Post-Cold War Order, in Iksad 7th International Conference on Social Sciences & Humanities Conference Proceedings Book, Ed. Emek, October 9-10, 2021, Ankara, TURKEY, ISBN 978-625-8007-25-1, p.71-98

Yiğit, S. (2021c). The Economic and Political Effects of COVID- 19 on the Eurasian Economic Union, in AYHAN, F., Darici, B., CHIU, C., L. (2021). New Normal and New Rules in International Trade, Economics and Marketing. Berlin, Germany: Peter Lang Verlag. pp.35-55.

Yigit, S. (2022). European Union's Strategy in the Far North: Arctic Rivalry, in Global Agenda in Social Sciences, Global Studies Volume 9, Ed. Siriner, IJOPEC Publication

Yigit, S. (2023). European Union: Borders and Enlargement after the Russian Invasion of Ukraine, in Essays on Economics and International Relations, Global Studies Volume 11, Eds. Midelashvili, Şiriner & Koç, IJOPEC Publication. ISBN: 978-1-913809-33-1

Yigit, S. (2024a). Globalisation: Four Theoretical Schools of Thought. In E. Ahmed (Ed.), Developing Digital Inclusion Through Globalization and Digitalization (pp. 177-206). IGI Global. https://doi.org/10.4018/979-8-3693-4111-7.ch009

Yigit, S. (2024b). Can the European Union's Global Gateway Challenge China's Belt and Road Initiative?. In Dealing With Regional Conflicts of Global Importance (pp. 63-83). IGI Global.

Yigit, S. (2024c). United States Pivots to Asia: Underlying Reasons. In K. Kumar, N. Slama, & M. Das (Eds.), Global Geopolitical Impacts and Dynamics of the Indo-Pacific (pp. 1-37). IGI Global. https://doi.org/10.4018/979-8-3693-1690-0.ch001

REDEFINING THE CONCEPT OF DIGITAL COMPETENCE BASED ON THE EXPERIENCE OF THE EDUCATION SECTOR

Łukasz Tomczyk
Dr Hab. inż. Professor at Jagiellonian University, Poland

ABSTRACT

This presentation explores the evolving concept of digital literacy in the context of European educational systems, focusing on a comparative analysis. It delves into the theoretical frameworks and methodologies used to assess digital competence among pre-service and in-service teachers, emphasizing the importance of media literacy for professional and personal development.

Key findings from the research highlight critical challenges, including inconsistent measurement tools, lack of longitudinal studies, and the Dunning-Kruger effect in self-assessments. The study outlines two paradigms—techno-optimism and techno-pessimism—discussing their implications for ICT integration in education. Additionally, the presentation reviews best practices for fostering digital competence in future educators and addresses the need for standardized tools to ensure reliable assessment across professions.

The presentation concludes by discussing the ongoing research on digital hygiene, problematic internet use among students, and the future trajectory of digital literacy in Europe, supported by the latest projects such as "REMEDIS" and findings from a Delphi study of experts.

ADOLESCENT ALCOHOL USE: INFLUENCING FACTORS AND CONSEQUENCES - A SYSTEMATIC REVIEW

Beneyam Lake Yimer
Department of psychology, Bahir Dar University, Ethiopia
ORCID: 0000-0003-2646-720X

ABSTRACT

Alcohol use is a rapidly growing public health concern worldwide, significantly affecting younger generations. This systematic review explores the factors associated with alcohol use and its effects on adolescents. Data were gathered from PubMed/Medline, Global Health, Google Scholar, and SCOPUS databases. The review highlights the severe impacts of alcohol consumption on physical, mental, and psycho-social health. Key findings show that adolescent alcohol use is linked to increased risks of depression, self-harm, suicidal thoughts, violence, anger, uncontrolled behaviors, attention deficit, and dietary issues. Critical factors exacerbating alcohol consumption among adolescents include peer pressure, family culture of alcohol use, concurrent use of psycho-stimulants like khat, and being male. Addressing these factors requires a comprehensive approach involving policy changes, educational initiatives, and community engagement to mitigate long-term impacts.

Keywords: Alcohol Use, Adolescences, Associated Factors, Psychosocial Effects

EFFECT OF PLYOMETRIC EXERCISE TRAINING ON PSYCHOLOGICAL AND PHYSICAL PERFORMANCE PARAMETERS AMONG ATHLETES AND NON-ATHLETES

Mohammad Ahsan
Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Dammam

Abdul Azeej Khan
Shri Ram College, Muzaffarnagar.

Riyaz Uddin
Government College Sihawal, MP.

ABSTRACT

Plyometric exercises, characterized by explosive movements such as jumps and bounds, are widely utilized to enhance athletic performance. This research article explores the impact of plyometric training on both psychological and physical performance parameters, comparing its effects on athletes and non-athletes. The study involved 60 participants, divided equally into two groups: athletes (n=30) and non-athletes (n=30). Both groups undertook a 12-week plyometric training program, consisting of three sessions per week. Each session included exercises such as squat jumps, box jumps, and lateral bounds, progressively increasing in intensity. Significant improvements were observed in vertical jump height (12%), sprint speed (8%), and agility (15%). While improvements were noted, they were less pronounced than in athletes, with increases of 7% in vertical jump height, 5% in sprint speed, and 10% in agility. A moderate increase in self-esteem and a decrease in anxiety levels were recorded, suggesting enhanced psychological resilience. More significant improvements in self-esteem and a reduction in anxiety were noted, likely due to the novel exposure to structured physical training and its associated benefits. The findings suggest that while both groups benefit from plyometric training, the magnitude and nature of these benefits vary, highlighting the nuanced role of such exercises in performance enhancement.

Keywords: Self-esteem, Anxiety levels, Vertical jump height, Sprint speed, Agility.

DEFYING THE HIERARCHY: CASTE AND RESISTANCE IN MANORANJAN BYAPARI'S *INTERROGATING MY CHANDAL LIFE*

Gargi Tyagi
Ms., MA English, Sharda University
Dr. Raf Raf Shakil Ansari, Assistant Professor, Sharda University

ABSTARCT

Caste hierarchy in India is a deeply entrenched social system that categorizes people into rigid, hereditary groups, dictating their social status, occupation, and interactions. At the bottom of this hierarchy are the Dalits, historically referred to as 'Untouchables' who have faced extreme forms of social exclusion, discrimination, and violence for centuries. The caste system perpetuates the oppression of Dalits by denying them access to education, economic opportunities, and basic human rights, effectively trapping them in a cycle of poverty and marginalization. Manoranjan Byapari's life is a powerful narrative of resistance against this oppressive system. Born into a Dalit community, Byapari experienced firsthand brutal realities of caste-based discrimination. However, he refused to accept the identity imposed on him by the caste hierarchy. Through sheer determination, he taught himself to read and write, eventually becoming a celebrated writer and intellectual. Byapari's journey from an illiterate rickshaw puller to a renowned author is a remarkable defiance of the caste ceiling. His writings, especially his autobiography '*Interrogating My Chandal Life*', challenge the age-old caste system by giving voice to the silenced and asserting the dignity and humanity of Dalits. Byapari's life and work stand as a testament to the possibility of shattering the oppressive structures of caste and reclaiming one's identity against all odds. The primary objectives of this study are to analyze how Byapari's autobiography critiques and confronts the caste hierarchy in India, and to explore the role of education and literary expression as tools of resistance against caste oppression.

Keywords: Caste Hierarchy, Dalit Resistance, Social Oppression

RELEVANCE OF BLENDED LEARNING

Abdullah Khan
Asst. Prof. Dr., Delhi School Of Journalism, Delhi University

Abdul Haque Khan
Lecturer, A.G.I.C.

Seema Sadiq
Asst. Prof., B.Ed. dept., Shibli National College, Azamgarh

ABSTRACT

Teaching is the method a teacher takes to convey skills to a student, learner, or other audience within the context of an educational institution. Increasing student involvement, making learning more dynamic, and making it relevant to them are the three main objectives of contemporary teaching practices. Apart from fulfilling the diverse needs of learners, they also provide opportunities for students to take an active role in their own education and assist them in gaining the skills required to succeed in the twenty-first century. Both national and individual progress have improved as a result of advances in schooling. For education to be delivered effectively, technology is crucial. Because education is given more informally through role-playing, storytelling, games, etc., elementary school students have less work to do. This article clearly explains about the importance of blended learning in modern society. This paper also highlights about the pros and cons of blended learning. Through this article teacher can have develop positive attitude towards this new pedagogical approach. It can also explain about the importance of it because there is a special need to implement this kind of new technique. This paper also discussed about some challenges of blended learning.

Keywords : Hybrid learning, Blended Learning, Modern teaching, technology based learning.

STUDENTS' CRITICAL THINKING SKILLS AND MOTIVATION IN MATHEMATICS THROUGH E-FORMATIVE ASSESSMENT TOOLS

Christianme P. Mabini
Dean, College of Education (CED); Professor VI, Science Education Department
Central Mindanao University, University Town, Musuan, Bukidnon PHILIPPINES

Denis A. Tan
Dean, College of Education (CED); Professor VI, Science Education Department
Central Mindanao University, University Town, Musuan, Bukidnon PHILIPPINES

ABSTRACT

E-Formative Assessment Tools (EFAT) consist of online formative assessment applications (Nearpod, Quizizz, Socrative, and Kahoot!) which are being utilized during the evaluation of the lesson. The study assessed critical thinking skills and motivation in mathematics of Grade 7 at Valencia National High School through E-Formative Assessment Tools. Specifically, it aimed to ascertain the level of students' critical thinking skills in Mathematics; determine the level of students' motivation in Mathematics; determine if a significant difference exist between the critical thinking skills of students in Mathematics exposed to EFAT and non-EFAT; and examine the significant difference between the level of motivation of students in Mathematics exposed to EFAT and non-EFAT.

The study used the quasi-experimental research design involving two groups, exposed to EFAT (n=38) and non-EFAT (n=41). Descriptive statistics like mean percentage, standard deviation, and independent t-test using gain score were used as statistical techniques. Results of the study revealed that after the exposure, the EFAT group has a great increase in the mean of the critical thinking skills from "Very Low" to "Very High" while the non-EFAT from "Very Low" to "Low". Also, the mean motivation in the EFAT group resulted in "Highly Motivated", while the non-EFAT group remained the same. Thus, there is a significant difference between the mathematics critical thinking skills and motivation of the students exposed to EFAT and non-EFAT pedagogy.

Keywords: critical thinking skills, motivation, mathematics, electronic formative assessment tools

WHAT'S LİTERATURE FOR? — PART-I, WESTERN NOVEL AND THEATER

Karim MAHAMANE KARIMOU
doctoral student, (École Doctorale des Lettres, Arts, Sciences de l'Homme et de la Société), Abdou Moumouni University—UAM—(Niamey/Niger)
Part-*time lecturer (on writing and translation) at Abdou Moumouni University*
Part-time lecturer (on technical English) at École des Mines, de l'Industrie et de la Géologie—EMIG—Niamey

ABSTRACT

In 2020, I was concluding my Master-I studies and I had to make a choice regarding the subject that I would pursue in Master-II level; fellow students were in the same situation as myself. We were presented with two options: ① language education (didactics), or ② literature & civilization. I remember telling one of my mates, "Why don't you come to literature & civilization along with us?", whereupon he rejoined, "What's in there for me? What's literature for? What would I do there?" From that moment on, every now and then, the question would pop up in my mind, "What's literature for? What's in there for us?" This article, the first in a series of three, tries to uncover functions of literature, thereby effectively offering answers to these questions. This first article studies the functions of Western novel and theater traditions; the subsequent two articles will deal, respectively, with African oral literature and Hausa & Songhay-Zarma oral literatures. This paper goes on to show that theoreticians and critics of literature do not agree with each other regarding the very functions of literature. Harold Bloom, for instance, sustains that it is fruitless enterprise to consider that from literature, appropriate moral conduct can be derived, so as to use it for the education of citizens. He subscribes to Oscar Wilde's view that literature is perfectly useless. The article concludes that literature has a number of important functions, such as when it allows us to vicariously go through important experiences that end up being beneficial in our real lives; literature is akin to good dreams that heal the human heart by allowing them artificially experience satisfaction and bliss; it mirrors the society—its good as well as its bad, and it fosters humankind's need to shape their own experience; literature shapes the spiritual, social, psychological and artistic profile of any nation; it has, likewise, a normative function; literature improves language proficiency, compares cultures/traditions, and records past experiences for the benefit of succeeding generations; and it offers us the possibility to practice empathy. But, literature also has some dangerous functions, which are more readily manifested in the Western theater tradition; there, its functions include the following: for Bertolt Brecht and Jean Paul Sartre, theater instructs people, it shows right and wrong courses of action, and, obviously, it entertains; theater, for Aristotle, has to produce fear and pity in the audience, which will in turn generate what he calls "catharsis" and it is this catharsis that is the ultimate function of this form of theater, which Boal calls "the most perfect artistic form of coercion". Catharsis can be defined as the total, definitive and unconditional

subjugation of the audiences to the laws of their country.

Keywords: Western Novel, Western Theater, literature; functions of the novel tradition, functions of theater, functions of literature.

RESUME

En 2020, je finissais mes études de Master-I, et je devais faire un choix par rapport à la filière dans laquelle j'allais entreprendre le Master-II ; d'autres camarades du département étaient aussi dans cette situation. Nous devions choisir entre deux options : ① langue (didactique), ou ② littérature & civilisation. Je me rappelle avoir dit à un camarade, « Pourquoi ne viendrais-tu pas avec nous en littérature & civilisation ? » et lui de répondre, « Qu'y a-t-il pour moi de bon en cela ? A quoi sert la littérature ? Que ferais-je là-bas ? » A partir de cet instant, de temps à autres, ces questions me taraudent l'esprit, « A quoi sert la littérature ? Qu'y a-t-il en cela pour nous ? » Cet article, le premier d'une série de trois, essaie de découvrir les fonctions de la littérature, tentant ainsi de trouver des réponses satisfaisantes à ces questions. Ce premier article étudie plus spécifiquement les fonctions des roman et théâtre occidentaux ; les deux autres articles traiteront respectivement des fonctions de la littérature oral Africaine ainsi que de celles des littératures orales Hausa & Songhay-Zarma. Ce document montre que les théoriciens et critiques littéraires ne s'accordent pas par rapport aux fonctions de la littérature. Harold Bloom, par exemple, maintiens que cela est entreprise infructueuse que de considérer que, à partir de la littérature il est possible de dériver des comportements moralement bons, dans le but d'utiliser la littérature pour éduquer les citoyens. Bloom s'accorde avec Oscar Wilde qui dit que la littérature est parfaitement inutile. L'Article conclut que la littérature à un certain nombre de fonctions importantes, telles que le fait qu'elle nous permet d'expérimenter, par procuration, des expériences importantes qui pourraient être assez bénéfiques dans nos vies futures ; la littérature est similaire aux beaux rêves qui guérissent les cœurs du fait qu'ils permettent d'expérimenter, de manière artificielle, la satisfaction et la félicité ; la littérature est le miroir de la société—en ce qu'elle a de bon et de mauvais—et elle permet à l'homme de définir sa propre expérience ; elle forme le profile spirituel, social, psychologique, et artistique de n'importe quelle nation ; elle a, également, une fonction normative ; la littérature améliore les compétence linguistiques, permet de comparer les cultures/traditions, et enregistre les expériences passées, pour le bien des générations futures ; elle nous offre la possibilité de pratiquer l'empathie également. Mais, la littérature a aussi des fonctions dangereuses, qui se manifestent beaucoup plus à travers la tradition théâtrale occidentale ; au théâtre, ses fonctions sont, entre autres : instruire et distraire, selon Bertolt Brecht et Jean Paul Sartre ; ainsi, elle instru les gens, leur montre la voie droite et la voie de la perdition et elle distrait également, naturellement ; le théâtre, cependant, doit produire de la peur et de la pitié, d'après Aristote, dans les cœurs de l'auditoire, et ces deux sentiments génèrent ce qu'il appelle la « catharsis »

et c'est cette catharsis qui est l'ultime fonction de cette forme de théâtre, que Boal appelle « la forme de coercition artistique la plus parfaite ». La catharsis peut être définie comme la totale, définitive, et inconditionnelle subjugation de l'auditoire, aux lois de leur pays.

Mots-Clés: Roman Occidental, Théâtre Occidental, Littérature Occidentale; fonctions du roman, fonctions du théâtre, fonctions de la littérature.

ANALYSIS OF THE RATES OF ROAD ACCIDENTS EMANATING FROM GEOMETRIC DESIGN CHARACTERISTICS USING REGRESSION ANALYSIS: A CASE STUDY OF UDI-FOUR CORNER ROAD, ENUGU STATE, NIGERIA

Odumade Adegboyega O.
Alex Ekwueme Federal University, Ndufu Alike, Ebonyi State, Nigeria

Ugadu Maryjane
Alex Ekwueme Federal University, Ndufu Alike, Ebonyi State, Nigeria
ORCID: 0000000200161053

ABSTRACT

The rates of road accidents have been established to be caused by several factors such as bad roads, environmental conditions, driver fatigue, vehicle conditions, construction practices, etc. This study examines how geometric design characteristics affect road accident rates, focusing on the horizontal curves of Mbalaze - Udi Road in Enugu State, Nigeria (6.3245^0, 7.4334^0). Key geometric factors—including road width, curvature, slope, number of lanes, sight distance, shoulder width, and super-elevation—are analyzed in relation to accident occurrences using statistical methods. Data was collected from road users over a specific period, supplemented by geometric design information from field surveys and GIS databases. The research employs regression and correlation analyses to explore the relationship between these design features and accident rates. The findings highlight critical factors impacting road safety on Mbalaze - Udi Road, offering evidence-based recommendations for improving geometric design standards to reduce road accidents in the area. Specifically, the analysis identifies sight distance, radius of curvature, and road median as significant geometric design elements contributing to accident frequency. The model established from the Regression analysis is $\mathbf{Y = 2.160 - 0.042x_1 - 0.219x_2 + 0.035x_3}$, where x_1, x_2, x_3 represents sight distance, radius of curvature and median respectively. These results have broader implications for transportation planning and infrastructure development, providing valuable insights for enhancing road safety measures not only on this road but also in similar contexts across the country.

Keywords: Highway, Geometric Design Characteristics, Road Transportation, Road Accidents, Safety

ROMANIAN JEWS IN THE INTERNATIONAL AVANT-GARDE

Ovidiu Morar
Professor Ph. D, Faculty of Letters and Communicational Sciences, University "Stefan cel Mare", Suceava, Romania

ABSTRACT

An outstanding phenomenon that strove to accomplish a total revolution in the arts as much as in social life in order to achieve total liberation of the human, the avant-garde had a crucial contribution to the absolute renewal of literature and arts. And by its major exponents like Tristan Tzara, Benjamin Fondane, Ilarie Voronca, Gherasim Luca, Paul Celan, Isidore Isou, Marcel Janco, Victor Brauner, Jacques Hérold, Jules Perahim, etc., the Romanian avant-garde not only caught up with the international avant-garde, but also became, to a significant extent, the advancing forefront of world literature and art. It is true that, in Romania, the great majority of avant-garde figures were of Jewish origin, but the explanation is the specific political situation of Romanian Jews. As elsewhere in Europe, in Romania the history of Jews has always been truly traumatic. Treated ordinarily as undesirable foreigners and denigrated by the state and the Church alike, they enjoyed few rights until after the end of the Second World War. Under these circumstances, Jewish writers and artists felt, as one might expect, that their chances to ”assimilate” into national tradition were scant, and therefore they rejected it and moved in other directions, promoting shockingly unconventional forms. These authors of Jewish origin contributed essentially to the enrichment of the international modernist strains, and even proposed new formulas by which, directly or indirectly, they „internationalized” Romanian literature and arts, programmatically connecting them to supra- and trans-national movements and strains.

Keywords: Avant-Garde, Modernism, Literature, Art, Jew.

IMPACT OF GOVERNMENT EXPENDITURE ON EDUCATION AND ECONOMIC GROWTH IN NIGERIA: EMPIRICAL ANALYSIS

MUHAMMAD Aminu Fagge
Department of Economics and Development Studies, Federal University Dutse, Jigawa State, Nigeria

ABSTRACT

The role of Government in promoting economic growth and development has been well established. Public investment in education affects economic growth directly - through the Keynesian multiplier effect - or indirectly - through the acquisition of knowledge which promotes productivity The study aimed to empirically examines the relationship between budgetary expenditure on education and economic growth in Nigeria using time series data from 1981to 2016 through the use of Autoregressive Distributive Lag Model (ARDL). Long run results indicates that capital expenditure on education is significant in determining economic growth, a 1 percent increase in capital expenditure on education results to 0.54 increase in economic growth. On the other hand, recurrent expenditure on education is not significant in determining economic growth. Also gross fixed capital formation and trade openness are not significant in determining economic growth while population is significant but negative in determining growth. Short run result also indicates that capital expenditure on education is positive and significant in determining economic growth, a 1 percent increase in the expenditure leads to about 0.26 percent rise in economic growth. On the contrary, recurrent expenditure on education do not impact significantly on economic growth. Trade openness and gross fixed capital formation are not significant determinants of economic growth, while population is significant but negative in determining economic growth. The study therefore, recommends that there is the need for Government to restructure its expenditure pattern and increase budget allocation to education sector to at least 26 percent as recommended by the UNESCO and policy makers are also advised to consider new policies aimed at improving capital expenditure on education.

Keywords: Government Expenditure, Education, Economic Growth, Nigeria.

TECHNICAL TRANSLATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Mariam Katamadze
Dr., Faculty of Engineering Economic, Media Technology and Social Sciences, Technical University of Georgia

Nino Lomsadze
Dr., Faculty of Engineering Economic, Media Technology and Social Sciences, Technical University of Georgia

Nino Bochorishvili
Dr., Faculty of Engineering Economic, Media Technology and Social Sciences, Technical University of Georgia

ABSTRACT

The scientific and technical development of society is accompanied by the intensive growth of scientific and technical information. As the volume of scientific and technical literature coming from abroad increases, the role of technical translation as a means of enabling the exchange of specialized technical information becomes more significant.

With the differentiation of the discipline "Foreign Language," technical translation has gained the status of an independent subject. As a result, in higher educational institutions, in non-language faculties with technical specialties, the discipline "Technical Translation" is being introduced into the educational curriculum. Consequently, the content of the subject and the methodology of its teaching are changing. This is in line with the Common European Framework of Reference for Languages and, accordingly, with new approaches to language acquisition. In addition, the use of Internet resources, information, and communication technologies largely determines the new content of language training.

The paper is dedicated to the pressing issue of using technical translation in higher education during the process of training specialists. It provides a description of the specific features of scientific and technical texts, outlines the requirements for technical translation and the translator of technical texts, and presents the working sources and guidelines for using them when translating technical texts.

Keywords: technical translation, higher education institutions, foreign language

INTRODUCTION

The scientific and technological development of society is accompanied by an intensive growth of scientific and technical information. As the volume of incoming foreign scientific and technical literature increases, the role of technical translation as a means of enabling the exchange of specialized technical information becomes more important.

With the differentiation of the "Foreign Language" discipline, technical translation has acquired the status of an independent discipline. Accordingly, in universities, the "Technical Translation" discipline is being introduced into the educational program for non-linguistic faculties of technical specialties, resulting in changes to the content of the discipline and its teaching methods. This is connected with the Common European Framework of Reference for Languages and, consequently, with new approaches to language acquisition itself. Moreover, the use of Internet resources, information and communication technologies largely determines the new content of language training.

The use of a foreign language "as a special linguistic tool for deeper professional mastery of specialty disciplines, access to original sources of scientific and technical information, and constant professional improvement is already a vital necessity" [Klyagin 2007: 238].

Therefore, when starting to implement the curriculum of the "Technical Translation" discipline, one should take into account some features that we have identified as a result of studying scientific, pedagogical, and methodological literature.

SPECIFICS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXT

A scientific and technical text can be easily recognized by its saturation with terms, lexical constructions, abbreviations, and so on. The translation of scientific and technical literature is only possible by highly qualified technical specialists who are well-versed in the subject area and its specific terminology, as well as professionally proficient in a foreign language, able to clearly express their thoughts in the language of scientific translation.

Scientific translation refers to the translation of texts from special branches of knowledge and human activity, for example, in the fields of economics, ecology, materials science, etc.

Scientific and technical translation is a special type of speech activity where the main attention is paid to the adequacy of translation, which is impossible without the correct translation of terminological concepts and knowledge of grammatical structures and stylistic features of texts.

As a rule, technical translation in a broad sense refers to the translation of scientific articles, instructions, technical passports, annotations, and other similar documents.

In a narrower sense, the concept of technical translation includes texts of an engineering and technical nature related to such fields of knowledge as physics, chemistry, medicine, mathematics, mechanics, computer technology, automotive engineering, etc.

For technical translation from German to be of the highest quality, a student needs to be proficient in terminology. This will allow them to obtain the most reliable information and effectively use the translated documentation.

COMPLEXITIES OF TECHNICAL TRANSLATION

For example, in technical texts, abbreviations are often not decoded or translated. In many areas, English terms are used or, for instance, transliteration instead of translation. This is a kind of technical jargon, understandable to any specialist in the given field.

But the main difficulty of technical translations lies in the fact that it is not enough for a student to have good knowledge of terminology to make a quality technical translation from German; it is necessary to understand the essence of the processes described in the text.

So, if we're talking about the internal structure of a car, then one needs to understand how the units and mechanisms of the car work. And if software documentation is being translated, then it is necessary to have a good understanding of how such programs work.

TECHNICAL DOCUMENTATION

The translation of technical documentation should be particularly highlighted, as it has its own specific features and is a kind of indicator that allows us to show knowledge in several areas simultaneously in a summarized form.

In the learning process, one has to grasp seemingly obvious truths: such as the compatibility of special terminology, for example, "metal is cut with a chisel" - "Man schneidet Metall mit einem Meißel", and not chipped or crumbled.

Faced with such difficulties, students often lose interest in the subject. And it is very important that the teacher is able to awaken and constantly maintain interest in studying this aspect of translation during the classes. This can be done by giving some classes a practical orientation. For example, knowledge about the structure of a car body will be very useful if you have to buy a used car when you need to check and make sure of the technical condition of the purchased item.

In the classroom, students not only gain skills in written and oral translation of technical materials but also put into practice the knowledge gained in translation theory, get acquainted with new areas of science and technology, and comprehend the linguistic features of technical documents. The translation of technical materials is characterized by conciseness, brevity, and the absence of detailed explanations.

Technical localization of documents is justifiably considered one of the most complex and simultaneously the most common type of translation. The high demand for technical localization of documents and instructions is due to Russia's integration into the world economy and the expansion of foreign trade relations of Russian companies.

The most common varieties of technical document localization in practice are:

- Operating instructions for household appliances and electronics;

- Technical documentation (instructions) for commercial and industrial equipment;
- Scientific and technical literature;
- GOST, SNiP, as well as requirements of international standards (DIN, ISO, GMP, etc.);
- Specifications, test protocols, certificates;
- Drawings, technological and electrical schemes, and others.

REQUIREMENTS FOR TECHNICAL TRANSLATION

Technical translation is a means of organizing interlingual interaction between specialists from different countries. With its help, knowledge is disseminated, people get the opportunity to work together on projects, can use the fruits of implementing progressive ideas.

Scientific and technical translation is an irreplaceable component of scientific and technological progress. If we look at professional translation from the point of view of everyday life, it is necessary to ensure the correct use of household, office, and other types of equipment.

REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION

The stylistic basis here is the formal-logical style, the main characteristics of which are accuracy, emotionlessness, and impersonal nature of presentation. These fundamental features predetermine the following requirements for scientific and technical translation of texts:

- Correspondence of functional and stylistic features of the final product to such features in the original, as well as consideration of the situation of document perception (purpose of referring to the text, level of knowledge of the target audience, etc.);
- General correspondence of lexical-phraseological and syntactic features to the speech practice of the country of the studied language;
- Appropriate use of generally accepted terminology;
- Use of units of measurement used in the country of the studied language;
- Compliance of document design with the standard adopted in the destination country.

Requirements for a translator of technical texts:

- Proficiency in the original language, knowledge of its lexical and grammatical features in comparison with the native language within the studied topics;
- Knowledge of the basics of theory and techniques of translation technique and the ability to use them;
- A clear understanding of the nature of the functional style, both in the original language and in the native language;

- Industry knowledge, mastery of the subject discussed in the original text;
- Familiarity with accepted conventional designations, abbreviations, systems of measures and weights, and other elements of technical text in both languages;
- Knowledge of terminology in a specific technical field and its correct use;
- Ability to use working sources of information.

WORKING SOURCES OF INFORMATION AND THE ORDER OF USING THEM IN TRANSLATION

All sources of information are divided into general and special. General sources of information are subdivided into general-purpose dictionaries and general encyclopedias. General dictionaries can be bilingual (multilingual) and monolingual (explanatory dictionaries, dictionaries of foreign words, dictionaries of antonyms and synonyms, spelling dictionaries, etc.).

Special sources of information include industry (special) dictionaries, specialized encyclopedias, reference books on various branches of science and technology.

Industry dictionaries, in turn, are subdivided into bilingual (multilingual), including polytechnic, industry-specific and auxiliary (for example, dictionaries of abbreviations), as well as monolingual (for example, "New Polytechnic Dictionary". M.: Great Russian Encyclopedia, 2000) [Dronova 2012].

One of the requirements for a translator of technical literature is the ability to use working sources of information. The translator should have at their disposal a certain amount of special knowledge that allows, in the process of translation, to make the transition from the area of the old, already known, to the area of the new, unknown, which constitutes the main content of the original.

For a correct understanding of the original and its competent reproduction in the translation process, one needs to be able to quickly find and practically use the necessary special information from various fields of science and technology.

Thus, taking into account the above features of working with scientific and technical literature, students will be able to consciously improve their skills in technical translation of foreign literature, as well as expand their knowledge in their specialty.

REFERENCES

Holmes, James S. (1988) The Name and Nature of Translation Studies. In: James S. Holmes (ed.). Translated!: Papers on Literary Translation and Translation Studies. Amsterdam: Rodopi, 66–80.

Bassnett, Susan & Lefevere, André. (1998) Constructing Cultures: Essays on Literary Translation. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney, Johannesburg: Multilingual Matters.

Дронова, Л.Т. Методическое пособие «Основы технического перевода» для студентов 2-4 курсов, 2012. – Режим доступа: www.ставстройтех.рф/1docum/ (last accessed 24.08.2024).

Английский язык в области компьютерной техники и технологий / Л.В. Квасова, С.Л. Подвальный, О.Е. Сафонова, 2012. – Режим доступа: http://x- uni.com//angliyskiy-yazyk/knigi/angliiskii-yazik-v-oblasti-komputernoi-tehniki-i- tehnologii-kvasova-l-v-podvalnii-s-l-safonova-o-e-2012 (last accessed 20.09.2024).

Дронова, Л.Т. Методическое пособие «Основы технического перевода» для студентов 2-4 курсов, 2012. – Режим доступа: www.ставстройтех.рф/1docum/ (last accessed 22.09.2024).

Клягин, Г.С. Обучать на иностранном языке?! // Інформаційне забезпечення навчального процессу у Вищій школі: Тези допю наук.конф.м. Одеса, 19-21 2007 р. – О.: Наука і техніка, 2007. – С. 226-241.

İSLAM HUKUKUNDA AYNİ TEMİNAT VASITALARI*

ASSET-BASED SECURITY MEANS IN ISLAMIC LAW

Recep ÖZDEMİR
Assoc. Prof. Dr., Adıyaman University Theology Fakulty, Department of İslamic Law

ÖZET

Borç ilişkilerine bakan yönüyle hukukun, genel anlamda, değişim ve güven olmak üzere iki temel işlevi vardır. İnsanlar, günlük yaşantılarını sürdürebilmek için, sürekli mal ve hizmet üretir, ürettiği malları devreder veya tüketirler. Hukuk sadece bu malları ve hizmetlerin değişim ve devretme vasıtalarını düzenlemekle yetinmez; ayrıca borç ilişkilerinde değişim ve devretmenin güven temelini oluşturur. Güven temeli olmaksızın sadece tedâvül işleviyle donatılan hukuk, günlük yaşamda özellikle ticari hayatta yetersiz kalır. Bu yüzden en başta ticarî hayatta güven mekanizmasının oluşturulması önem arz etmektedir. Ticaret hayatının büyük kısmını oluşturan borç ilişkilerinin güven temelinde sürdürülebilmesi için temînât hukukunda aynî temînât vasıtalarına sıklıkla müracaat edilmektedir. İslâm hukukunda borç ilişkilerinde alacak haklarının güvence altına alınması için ele alınan aynî temînât vasıtaları rehin, hakku'l-haps, ipotek ve bey' bi'l-vefâdır. Üçüncü bir kişi veya kişilerin zimmetine ilişkin olan şahsî temînâtlardan daha sonra ortaya çıkan aynî temînât vasıtaları, temînât hukukunun son merhalesini oluşturmaktadır. İslâm hukukunda aynî temînât vasıtaları, bir taraftan alacaklının haklarını güvence ye alırken diğer taraftan ihtiyaç duyulan kredinin daha kolay temin edilmesini sağlar. Karmaşık bir yapıda olan borç ilişkilerinde hak kayıplarının önlenmesi için aynî temînât vasıtaları önemli bir işlevi icra etmektedir. Alacak haklarının nitelik ve nicelik bakımından eksiksiz bir şekilde geri ödenmesi aynî temînât vasıtalarıyla mümkün hale gelebilmektedir. Bu çalışma İslâm hukukunda alacak haklarının güvence altına alınmasını sağlayan ve mahiyeti itibariyle bir aynla ilişkili olan aynî temînât vasıtalarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Ayni Teminat, Hak, Rehin.

ABSTRACT

In terms of debt relations, law has two basic functions, in general, exchange and trust. In order to sustain their daily lives, people constantly produce goods and services, transfer or consume the goods they produce. Law not only regulates the means of exchange and transfer of these goods and services, but also creates the trust basis of exchange and transfer in debt relations.

* Bu bildiri metni "İslam Borçlar Hukukunda Ayni Teminat, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016 Erzurum" künyeli doktora tezimizden elde edilmiştir.

Law, equipped only with the function of circulation without a trust basis, remains inadequate in daily life, especially in commercial life. Therefore, it is important to establish a trust mechanism in commercial life. The means of real securities are often applied in the collateral law in order to maintain confidence in the basic debt relations which form a large field of commercial life. In Islamic law, the means of real securities in debt relations which are discussed for securing of rights of credit are pledge, sales incarceration (hakku'l-haps), mortgage and sale-for-repurchase (bye-al-Wufa). The means of real securities which emerge later than personal securities based on the debit of third person or the borrower constitute the final stage of the collateral law. In Islamic Law, the means of real securities while on the one hand secure creditor's rights; on the other hand provide easier credit which is needed. For the prevention of loss of rights in debt relations which has a complex structure, the means of real securities perform an important function. Repayment of debt both qualitatively and quantitatively without any absence can become possible with the means of real securities. This study aims to examine the means of real securities in Islamic law which provide the security of credit rights and are naturally associated with commodity/goods.

Keywords: Islamic Law, Real Security, Right, Pledge.

GİRİŞ

Temînât kelimesi[1], en geniş anlamda, bir kimsenin başkasının karşısında bulunduğu tehlikeyi kendi üzerine almasını öngören, hedefi mevcut ya da muhtemel bir borcun ifâsını temin olan bütün sözleşme, akitler, tasarruflar ve hukukî sonuç doğuran durumlar için kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle temînât, borçlunun borcunu ifâ ve tediye etmemesi tehlikesine karşı alacaklıya tanınan garantilerdir.[2]

[1] Temînât konusu kaynaklarda hem tevsîk hem doğrudan temînât kelimesiyle ele alınmaktadır. Tevsîk, sözlükte ahd, itiminan, sağlamlaştırma, güçlendirme manalarına gelir. (İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukarrem, *Lisânu'l-Arab I-XVIII*,(7. Baskı), Daru'l-Sadir, Beyrut 2011, X, s. 371-371; Cevherî, İsmail b. Hammâd, *Mu'cemu's-Sıhah*, (2. Baskı), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007, s. 1123; Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *Esâsu'l-Belâğa I-II* , (2. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2010, I, s. 491.) Arap dünyasında konuyla ilgili birçok çalışma yapılmış durumdadır. Hâmidî'nin, *"Tevsîk ve Ahkâmuhû fi Fıkhı'l-İslâm*", Âmir'in, *"ed-Duyûn ve Tevsîkuha fî Fıkhı'l-İslâm"*, Helîl'in, *"ed-Duyûn ve Tevsîkuha fî Fıkhı'l-İslâm"* adlı çalışmaları bu alanda yapılmış çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. (Senhûrî, Abdurrezzâk Ahmed, *Mesâdiru'l-Hak fi'l- Fıkhi'l-İslâmî I-VI*, (2. Baskı), Beyrut 1998, *VI*, s. 85-86; Helîl, Salih b. Osmân b. Abdi'l-Azîz, *ed-Duyûn ve Tevsîkuha fî Fıkhı'l-İslâm*, (1. Baskı), Riyad 2001, s.21; Sebîr, Muhammed Osmân, *Medhal ilâ Fıkhi'l-Muâmelâti'l-Mâliyye Mâl Milkiyye Akd*, (1. Baskı), Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2004, s.55) Yukarıda zikredildiği gibi doğrudan temînât kelimesi kullanılarak "et-teminâtu'l Ayniyye" ve "et-Teminâtu'ş-Şahsîyye" adıyla yapılan birçok çalışmanın olduğu görülmektedir. Ahmed Muhammed Sa'd'ın *"et-Teminâtu'ş-Şahsîyye ve'l Ayniyye fi Kanûneyn el-Mısrî ve'l-Yemenî el-Kefâle-er-Rehnu'l-Hayâzî"* adlı eseri, Ahmed Salâmah'ın *"el-Kefâle Rahnu'r-Resmî Rehnu'l-Hayâzî Hakku'l-İhtisâs el-İmtiyazât: ed-Durûs fi't-Teminâti'l-Medenî"*adlı eseri, Tenâğû'nun "*et-Teminâtu'l-Ayniyye ve'ş-Şahsîyye el-Kefâle Rahnu'r-Resmî Hakku'l-İhtisâs Rehnu'l-Hayâzî Hukûku'l-İmtiyazât"* adlı çalışması bunlara örnek olarak gösterilebilir.

[2] Andreas Von Tuhr, *Borçlar Hukuku I-II*, (2. Baskı), Trc.: Cevat Edege, Ankara 1983, II, s. 748; Haluk Tandoğan, *Borçlar Hukuku I-II*, (4. Baskı), Evrim Yay., Ankara 1987, II, s. 686, I/1, s. 5; Helîl, s. 22; Hayreddin Karaman,

Temînâtla, alacaklının temînât akdine dayanarak, borcun anlaşma gereğince ifâ edilmemesi tehlikesi karşısında alacağını başka şekilde temin etme imkânını elde etmesi anlaşılmaktadır. Temînât hedefine yönelmiş bir akitte, temînât verenle temînât alan, akdin tarafını oluşturmaktadır. Temînât alan tarafın, temînât gayesi güden akit ve hukukî işlem yoluyla kazandığı hakka dayanarak el koyabileceği mallara da temînât vasıtaları denir.[3]

Temînât yükümlülüğüne girişildiğinde tehlikeyi deruhte etmek, damân altına girmek, tekeffül etmek, temînât vermek, alacağın teminini taahhüt etmek, doğacak zararı karşılamak gibi tâbirler kullanılmaktadır.[4]

Temînât düşüncesinin temelini, başka bir deyişle illetini oluşturan tehlike ya da riziko, meydana gelmesi şüpheli olup, kaçınılan ve ekonomik bakımdan zararlı bir durumun meydana gelmesi veya beklenilen ve ekonomik bakımdan faydalı bir durumun meydana gelmeme olasılığıdır.[5] Mesela, satılan bir malın başkasına ait çıkması, beklenen ekonomik faydanın oluşmaması sebebiyle bir tehlike oluşturmaktadır.

Temînâtın illetini teşkil eden tehlike, asıl borçlunun borcunu ödememesi, kiracının kirayı ödemekten kaçınması gibi kişilerin fiillerinden kaynaklandığı gibi, yangın yüzünden malın yok olması, dolu sebebiyle tarladaki ürünün zayi olması gibi doğal afetlerden de kaynaklanabilir. Bu açıdan bakıldığında temînât sözleşmeleri, muhataralı sözleşmeler kapsamına girmekle birlikte daha geniş bir kavramsal çerçeveye sahiptir.[6]

Bir borç ilişkisinde alacaklı, borçludan bir şeyi yapmasını, bir şeyi yapmaktan kaçınmasını veya bir şeyi vermesini talep edebilir. Borçlu, anlaşma çerçevesinde üstlendiği edimi yerine getirmezse kendisine belli müeyyideler uygulanabilir.[7] Bu bağlamda güven temeli mevcut olsa bile alacaklı, borçludan alacağını garanti altına almak için temînât isteyebilir.[8] Temînât vasıtaları, hem fertler arasında hem de uluslararası boyutta gerçekleşen ticarî ilişkilerde güven temeline dayalı olarak işlemlerin sürdürülmesini sağlamaktadır.

Mukayeseli İslâm Hukuku I-III, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, III, s. 135; Tenâgû, Semîr Abdi's-Seyyid, *et-Teminâtu'l-Ayniyye ve'ş-Şahsiyye el-Kefâle Rahnu'r-Resmî Hakku'l-İhtisâs Rehnu'l-Hıyâzî Hukûku'l-İmtiyazât*, İskenderiye 1996, s. 5; Mahmûd Sa'd, Ahmed, *et-Te'minatü'ş-Şahsiyye ve'l-Ayniyye fi'l-Kanuneyn el-Mısri ve'l-Yemen : el-Kefale er-Rehni'l-Hayâzî*, (1. Baskı), Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye, Kahire 1990, s. 8.

[3] Bülent Davran, *Rehin Hukuku Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1972, s. 2.

[4] Tandoğan, II, s. 686.

[5] Zeylaî, Fahreddîn Osmân b. Alî el-Hanefî, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhi Kenzi'd-Dekâik I-VI*, (1. Baskı), Matbatu'l-Kubrâ el-Emiriyye, Bulak 1313, VI, s. 63; Tandoğan, II, s. 686; Faruk Beşer, *Sosyal Riskler Sigorta ve İslâm,* Nun Yay., İstanbul 2006, s. 11, 16.

[6] Tandoğan, II, s. 686-687; Davran, s. 1; Helîl, s. 30; Mahmûd Sa'd, s. 8.

[7] Davran, s. 1.

[8] Abdulfettâh, Yûsuf, *Ukûdu't-Temînât fî Fikhi'l-İslâmî ve'l-Kânûn,* Heyetu'l-Mısriyyetu'l-Âmme, Kahire 2007, s. 6; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler I-II,* Beta Yayınları, İstanbul 1999, II, s. 1169; Davran, s. 1; Oğuzhan Ardıç, *Medenî Hukuk*, (4. Baskı), İstanbul 2004, s. 363; Belgin Erdoğmuş, *Roma Eşya Hukuku*, (5. Basım), Der Yay., İstanbul 2012, s. 118.

Temînât vasıtalarının tarihi, eski bir tarihe kadar uzanmaktadır.[9] Hamurabî kanunlarında alacak haklarının ispatına ve teminine yönelik bazı hükümler yer almakta; borcun yazılması ve alacağın temin edilmesi için borçlunun hapsedilmesinden, borca karşılık borçlunun kendisini, yakınlarını satmasından, borçlunun birinci derece yakınlarının borç sahibi tarafından zorla çalıştırılmasından bahsedilmektedir. [10] Kutsal metinlerde ise hükümleri geniş şekilde işlenmemekle birlikte ilke olarak temînât vasıtları arasında yer alan kefâlet ve rehin akdine yer verilmektedir. [11]

Temînât düşüncesinin köklü bir tarihe sahip olmasının nedeni, insanın varolduğu tarihten beri, yaşlılık, ölüm, işsizlik, iflas gibi durumlarla karşılaşılması; bundan sonra da karşılaşılmaya devam edilecek olmasıdır. Bu açıdan temînâtlar, kişiyi hemcinsleriyle yaptığı karşılıklı ticarî faaliyetlerin rizikosundan korumaktadır. Temînât vasıtalarının biriyle güvence elde eden bir kişi, hem kişilerin iradelerinden kaynaklanan kötü niyet tehlikesine hem de kişinin elinde olmayan tabiî afetlere karşı alacak hakkını güvence altına almaktadır.

Temînât düşüncesinin tarihi eski olmakla birlikte, bu düşüncenin hukuk mantığına bürünmesini ifade eden temînât vasıtlarının ortaya çıkış tarihi, daha geç bir döneme denk gelir. Birçok hukuk sisteminde teminât vasıtları ibtidaî bir tarzda da olsa ortaya çıkmış ve ticarî faaliyetlere paralel olarak gelişim göstermiştir. [12] Temînât hukukunun bir bölümünü oluşturan şahsî temînât çeşitleri bazı toplumsal şartlardan dolayı aynî temînât vasıtlarından daha önce ortaya çıkmıştır. Sicil-kayıt sisteminin gelişmemiş olması ve özellikle Roma toplumunda herhangi bir kişinin borçlanması durumunda bütün aile bireylerinin kefil olmasının bir erdem kabul edilmesi, şahsî temînâtların erken bir dönemde gelişim göstermiş olmasının temel nedenidir. [13] Temînât hukukunun diğer bir kısmını oluşturan aynî temînâtlar ise mülkiyet nazariyesinin ortaya çıkması ve bu nazariyeye bağlı olarak aynî hakların ortaya çıkıp sınırlı ve sınırsız olmak üzere iki farklı şekilde tasnif edilmesinin hukuk sisteminde belli bir gelişmişlik düzeyini gerektirmesi sebebiyle, daha geç bir dönemde ortaya çıkmıştır. Aynî temînâtlar, hak teorilerinin gelişmesiyle birlikte ilk defa Yunan Hukuk sisteminde ortaya çıkmış ve Roma hukuku vasıtasıyla Kıta Avrupa'sı hukuk sitemlerinde yer almaya başlamıştır.[14]

1. TEMÎNÂT ÇEŞİTLERİ

Temînâtlar birçok yönden tasnife tâbi tutulmaktadır. Temînât vasıtaları, rehin, kefâlet gibi

[9] Zeylaî, *Tebyîn VI*, s. 63; Mahmûd Sa'd, s. 8-9; Abdulfettâh, s. 6; Wigmore, "The Pledge-İdea: A Study in Comparative Legal Ideas", s. 322.
[10] Robert Francis Harper, *The Code of Hammurabi*, The University of Chicago Press, London 1904, s. 27, 39; Murtaza Köse, "Kanun Olgusu Paralelinde Hammurabi ve Kanunları*", Ekev Akademi Dergisi*, Cilt: 3 Sayı:1, Bahar, Erzurum 2001, s. 114.
[11] *Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2001, Yaratılış 43:9; Özdeyişleri 6:1; Özdeyişleri 27:13; İbraniler 7:22.
[12] Wigmore, "The Pledge-İdea: A Study in Comparative Legal Ideas", s. 322.
[13] Tenâgû, s. 10.
[14] Senhûrî, Abdurrezzâk Ahmed, *el-Vasit fî Şerhi'l-Kanuni'l-Medeniyyi'l-Cedid: Nazariyyetü'l-İltizam bi-Vechi Am I-X*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1970, X, s. 13.

alacak hakkının eksiksiz şekilde temin edilmesi ve şahitlik, kitâbet gibi alacağın ispatını sağlaması açısından tasnif edildiği gibi[15]; muhtevaya, fer'î olup olmamasına göre de tasnif edilmektedir.[16] Aynî temînât vasıtalarının ele alındığı bu çalışmada temînât vasıtaları, hem muhteva yönünden hem de alacağın teminini sağlaması açısından ortaya konulacaktır.

Temînât vasıtaları, Kıta Avrupası hukuk sisteminde genellikle şahsî ve aynî olmak üzere iki kısma ayrılır. Bir üçüncü kişi borçlu sıfatıyla alacaklı için bir temînât oluşturan kefâlet, şahsî bir temînât olarak; rehin gibi doğrudan bir aynın[17] alıkonulmasıyla tesis edilen temînât ise aynî temînât olarak değerlendirilmektedir.[18] Hem aynî hem şahsî temînât, genel olarak garantiye yönelik akitler (contrats de garantie) şeklinde tasnif edilmektedir.[19]

Fıkıh literatüründe aynî ve şahsî temînât terimleri açık bir şekilde kullanılmamakla birlikte kefâlet ve rehnin ele alındığı bablarda temînât düşüncesine değinilmekte, sistematik bir tazda olmasa da şahsî temînât-aynî temînât ayırımına benzer bir sınıflamaya gidilmektedir.[20]

---

[15] İbnu'l Kayyim, Ebû Abdillah Muhammed b. Ebî Bekr Eyyûb, *İ'lâmu'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemîn I-VII*, Dâru'l-İbn Cevziyye, Riyad 1423, I, s. 96; Hâmidî, Sa'd Süleymân, *Tevsîk ve Ahkâmuhû fî Fıkhı'l-İslâm*, (1. Baskı), Dâru's-Selâm, Kahire 2010, s. 23; eş-Şehânibe, Suheyb Abdullah Beşir, *ed-Damanatü'l-Ayniyye er-Rehn ve Meda Mesruiyyetu İstismarihâ fi'l-Mesarifi'l-İslamiyye*, (1. Baskı), Darü'n-Nefais, Amman 2011, s. 52-59; Şafii Abdurrahman Seyyid Avaz, *Akdü'r-Rehn fi'ş-Şeriati'l-İslâmiyye*, Dârü'l-Ensar, Kahire 1978, s. 4-5; Tandoğan, I/1, s. 5.

[16] eş-Şehânibe, s. 52-59; Tenâgû, s. 4-16; Senhûrî, *Vasît X*, s. 266; Mahmûd Sa'd, s. 72.

[17] "Ayn" kelimesi aynî temînâtın temellendirilmesinde önemli bir konuma sahiptir. Fukaha aynı farklı şekillerde değerlendirmiş; bağlı olduğu mezhebin mezhepiçi içtihat sistematiğine uygun olarak ayn kelimesini farklı şekillerde değerlendirmiştir. İslâm hukukunda genel olarak ayn, "mevcut, hazır, ortada olan, müşahhas olan eşya/mal" şeklinde tanımlanmaktadır. Mecelle bu anlayışa paralel olarak aynı şu şekilde tanımlamıştır: "Ayn, muayyen ve müşahhas olan şeydir." (Heyet, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, (Açıklamalı Mecelle, Metin ve Açıklamaları Kontrol Eden: Ali Himmet Berki), Ankara 1959, Md. 159) Bu tanım genel olarak Hanefîlerin yaklaşımını yansıtmaktadır. Şâfiîlere göre ayn, deynin mukabili olan şeydir. Hanbelîler ise aynı çıplak mal, malın kendisi ve rakabesi anlamında kullanmaktadırlar. Mâlikîler ise genel anlayışa ek olarak aynı, altın ve gümüşün karşılığı olarak kullanmaktadırlar. Bkz. Suyûtî, Celâluddîn Abdirrahmân b. Ebî Bekr, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî Kavâidi ve Furûi Fıkhi'ş-Şâfiî*, Thk. Muhammed Hasan İsmâî'l, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2010, s. 326; İbn Receb, Zeynuddin Abdirrahman b. Ahmed el-Hanbelî , *Tekrîru'l-Kavâid ve Tahrîru'l-Fevâid I-III*, Dâru'l-İbn Affân, y.y., trs., I, s. 295-300; Tehânevî, Muhammed b. Alî b. Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî, *Keşşâfu Istılâhâtu'l Funûn ve'l-Ulûmu'l-İslâmiyye I-III*, Dâru Sâdır, Beyrut, II, s. 1073; Hammâd, Nezîh, *Mu'cemu'l-Mustalhâti'l-Mâliyye ve'l-İktisâdiyye fı Lügati'l-Fukâha*, (1. Baskı), Dâru'l-Kalem, Dımeşk 2008, s. 38; Ali Haydar Efendi, *Dureru'l-Hükkâm Şerhu Mecelletu'l-Ahkâm I-IV*, (1. Baskı), Dâru'l- Kutubu'l-'İlmiyye, Beyrut 2010, I, s. 117; Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu I-VIII*, Bilmen Yayınevi, İstanbul trs.,VI, s. 11; Hayrettin Karaman, "Ayn", *DİA*, İstanbul 1991, IV, s. 257-258; Joseph Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, Oxford University Press, Newyork 1982, s. 134; Abdullah Kahraman, *İslâm Borçlar Hukukunda Kefâlet Sözleşmesi ve Günümüzdeki Tatbikatı*, İFAV, İstanbul 2008, s. 148; Ali Türkmen, *İslâm Eşya Hukuku*, Samsun 1996, s. 10)

[18] Von Tuhr, I, s. 131;Tandoğan, II, s. 688; Ali Şafak, *Teminat Amaçlı Alacağın Temliki*, (1. Baskı), Legal Yayınları, İstanbul 2013, s. 72; Ziya Umur, *Roma Hukuku Ders Notları*, (3. Baskı), Beta Yay., İstanbul 1999, s. 314.

[19] Senhûrî, *Vasît X*, s. 6-7.

[20] Serahsî, Şemseddîn, *Kitâbu'l-Mebsût I-XXXI*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut trs., *XIX*, s. 35; Zeylaî, *Tebyîn VI*, s. 63; Ali Haydar, II, 212; Salim Özer, , *Debbusi'nin "el-Esrâr fi'l-Usul ve'l-Fürû" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili I-II*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997, II, s. 1039; Halit Çalış-Hasan Hacak, "Rehin", *DİA*, XXXIV, (538-542), 2007 İstanbul, s. 538.

1.1. Aynî Temînât

Geri alınması mümkün olan bir alacağa yönelik, alacaklıya mâlî değeri olan bir mal üzerinde doğrudan hâkimiyet sağlayan ve alacaklıya malı paraya çevirme olanağı sağlayan temînâta *aynî temînât* (real securities/sûreté reelle) denir.[21]

Borçlu veya üçüncü bir şahsa ait gayr-ı menkuller veya menkuller üzerinde rehin hakkı tesisi veya temînât amacıyla bir malın mülkiyetini devretmek suretiyle oluşturulan temînât aynî temînât olarak değerlendirilmektedir.[22] Bu temînât çeşidinde, borçlu tarafından alacaklıya, alacağını alamama riskine karşı bir mal tahsîs edilmektedir.[23] Aynî temînât ferden belirlenmiş bir aynın üzerinde tahakkuk ettiği için bu şekilde isimlendirilmiştir.[24] Ferden belirlenmiş bir ayn üzerinde tesis olunan aynî temînâtın temel kaynağı akittir.[25]

Menkul, gayrı menkul, alacak veya işletme üzerinde rehin tesisi yükümlülüğü içeren temînât vasıtaları aynî bir temînât sağlamaya yönelmektedirler; bunlar, teslim, tescil gibi tasarruf işlemiyle yerine getirilince alacaklı lehine aynî hak tesis edilmiş olur. Buna bağlı olarak aynî hak sahibi, rehinli alacaklı, asıl borçlu ya da üçüncü bir kişiye ait olan belli bir mal üzerinde alacağını diğer borçlulara göre öncelikle elde etme imkânına sahip olur.[26]

Aynî temînât mahiyeti icabı ayna taalluk edip alacaklıya aynî hak sağladığı için eşya hukukunun konusunu teşkil etmektedir.[27] Fakat def'î hakkı gibi bazı durumlarda olduğu gibi borçlar hukukunda da aynî temînâta yer verilmektedir.[28]

Aynî temînâtın bir bölümü üzerinde tesis edildiği malın fiilî zilyetliğe alınmasını gerektirmesine karşın diğer bir bölümü, malın borçlunun zilyetliğinde kalmasına imkân tanımaktadır. Alacaklının zilyetliğini gerektiren aynî temînâtta borç ödeninceye kadar hıyâzet altına alınan mal, alacaklının zilyetliğinde kalır.[29]

Ekonomik hayatın gelişmesi ve gittikçe karmaşık hale gelmesi, krediye duyulan ihtiyacı gün geçtikçe artırmaktadır. Kredi sağlama ise güvenceye dayanmaktadır. Kişisel güvenceyi temin eden şahsî temînât her zaman yeterli görülmediğinden, aynî temînât vasıtlarına başvurma zorunluluğu ortaya çıkmakta; bu yüzden özellikle aynî temînâtta önemli bir yeri olan rehin

[21] Senhûrî, *Vasît X*, s. 6;Von Tuhr, I, s. 131;Tandoğan, II, s. 688; Şafak, Ali, *Temînât Amaçlı Alacağın Temliki*, s. 72; Davran, s. 3; Umur, *Roma Hukuku Ders Notları*, s. 314; İbrahîm Sa'd, *et-Temînâtu'-Ayniyye ve'ş-Şahsiyye*, s. 36.
[22] Von Tuhr, I, s. 131.
[23] Tenâgû, s. 8.
[24] Salâmah, Ahmed, *el-Kefâle Rahnu'r-Resmî Rehnu'l-Hıyâzî Hakku'l-İhtisâs el-İmtiyazât: ed-Durûs fi't-Teminâti'l-Medenî*, Dâru'l-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire 1968, s. 7.
[25] Senhûrî, *Vasît X*, s. 6-7.
[26] Tandoğan, II, s. 688.
[27] Davran, s. 6; Hayreddin Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul 2008, s. 481.
[28] Umur, *Roma Hukuku Ders Notları*, s. 314; Halil Cin - Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2011, s. 708.
[29] Senhûrî, *Vasît X*, s. 262.

hukukunun önemi gün geçtikçe artmaktadır.[30]

1.2. Şahsî Temînât

Şahsî temînât, konusu itibariyle alacaklıya borcun geri ödenmesinde temînât sağlayan; bütün mal varlığını kapsayacak şekilde belli bir kişinin zimmetini meşgul eden temînât şeklinde tanımlanmaktadır.[31]

Kefâlet veya kefâlete benzetilen bir itibar emri ya da temînât amacıyla üçüncü bir kişiyle yapılan poliçe gibi soyut bir borç vasıtasıyla oluşturulan temînât çeşitleri şahsî temînâtı oluşturmaktadır.[32] Kefâlet akdinde olduğu gibi şahsî temînâtın temel kaynağı akittir.[33] Şahsî temînât zimmete taalluk ettiği için "güvence amacını güden sözleşmeler" genel başlığı altında borçlar hukukunda ele alınmaktadır.[34]

Şahsî temînâtta, alacaklının, alacağını tahsil için diğer alacaklılara göre öncelikle istifade edebileceği belli bir mal mevcut değildir. Şahsî temînât, borcun ödenmemesi halinde, alacaklıya başvurabileceği başka bir şahıs veya şahıslar temin eder. Yani, alacaklı olan taraf, borç ödenmediği takdirde asıl borçlunun yanı sıra başka birinden alacağını talep etme hakkını elde eder. Borcun vadesi dolduğunda zimmetini borçlunun zimmetiyle bitiştiren diğer şahıslar ya hep birlikte ya da belli bir silsile üzerinde borcun ödenmesinde sorumlu olurlar. Şahsî temînât veren kişiler, bütün mal varlığıyla alacaklıya karşı sorumludur. Bu durumda borçlu iflas ettiğinde şahsî temînât elde eden alacaklı, diğer borçlularla birlikte ancak iflastan sonra elde edilen gelirden pay sahibi olabilir.[35]

2. GENEL OLARAK İSLÂM HUKUKUNDA TEMÎNÂT HUKUKU

İslâm dini, dünya hayatının önemli olgularından biri olan ticarî faaliyetlere kayıtsız kalmamış; ticarî faaliyetlerin insan haklarına ve adalet ölçülerine uygun şekilde gerçekleşmesi için bir takım ilkeler vazetmiştir. Ticarî hayatın esasını oluşturan sermaye, finans, sosyal adalet, ekonomik adaletle ilgili temel ilkeler Kur'ân ve sünnette yer almıştır.[36] Bunun yanı sıra, İslâm hukukunda ticarî hayatın evrensel gerçeği olan akitlerin şekil şartları zamanın ve şartların biçimlendirmesine bırakılmasına rağmen, akitlerin özünü oluşturan edimi yerine getirmeye dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda geniş akit yapma hürriyeti tanınan Müslümanlar, Allah (c.c.)

---

[30] A. Tahir Öğütçü- M. Edip Doğrusöz, *Rehin Hukuku,* Ankara 1982, s. 3.
[31] Senhûrî, *Vasît X*, s. 6; Von Tuhr, I, s. 131;Tandoğan, II, s. 688; Davran, s. 4; Umur, *Roma Hukuku Ders Notları*, s. 314; Nâğû, Hamîr Abdi's-Seyyid, *et-Teminâtu'l-Ayniyye ve'ş-Şahsîyye el-Kefâle Rahnu'r-Resmî Hakku'l-İhtisâs Rehnu'l-Hayâzî Hukûku'l-İmtiyazât*, İskenderiyye 1996, s. 13.
[32] Özer, II, s. 1039; Von Tuhr, I, s. 131.
[33] Senhûrî, *Vasît X*, s. 6.
[34] Davran, s. 6; Cin-Akgündüz, s. 708; TurgutAkıntürk-Derya Ateş Karaman, *Borçlar Hukuku*, Beta Yay. İstanbul 2011, s. 226.
[35] Tandoğan, II, s. 688; Oğuzhan Ardıç, *Medenî Hukuk*, (4. Baskı), İstanbul 2004, s. 363; Tenâgû, s. 8.
[36] Hossein Askari-Zamir Iqbal- Noureddine Krichenne-Abbas Mirakhor, *The Stability of Islamic Finance: Creating a Resilient Financial Environment for a Secure Future, Wiley*, Singapur 2010, s. 19-20.

tarafından "*Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin*."[37] ayetiyle uyarılmıştır. Ayetle, hukukî işlemlerinden kaynaklanan hukukî sorumluluğun yerine getirilmesinin aynı zamanda uhrevî bir sorumluluk olduğu vurgulanmıştır. Zira İslâm hukukunu beşerî hukuktan ayıran önemli özelliklerden biri de İslam hukukunun ortaya koyduğu hükümlerin diyanî yönünün de bulunmasıdır.[38]

İslâm dini, ticaret hayatının önemli bir kısmını oluşturan borç ilişkileriyle ilgili bir takım düzenlemelere yer vermiştir. Ticaret hayatının önemli aracı olan paranın sirkülasyonunun sekteye uğramaması ve borçlanan tarafın borç yükü altında ezilmemesi için karz-ı hasen[39]; borç veren tarafın zulme uğramaması için de deyn niteliğindeki edimin bütün yönleriyle en iyi şekilde ifâ edilmesi (hüsnü'l-kadâ)[40] teşvik edilmiştir. Bunun yanı sıra Yüce Allah mücbir sebeplerden dolayı borcunu ödeyemeyen iyi niyetli borç sahiplerine mühlet verilmesini emretmiştir.[41] Hadislerde ise zengin olan yani ödeme gücü olduğu halde, borcunu ödemeyi erteleyenlerin bu davranışı, zulüm kabul edilmiştir.[42]

İslâm dininde borç ilişkilerini ilgilendiren bütün alanlarda bazı genel esaslar vazedilmiştir. Özellikle cahiliye Arap toplumunda geçerli olan bazı finansal düzenlemeler ve ticarî uygulamalar yasaklanmıştır. Buna ek olarak faizli işlemler bütün alanlarda kaldırılmış[43]; faiz şüphesine sebep olan garar, kumar yasaklanmış[44]; ticarî faaliyetlere konu olabilecek malların asgari standardı belirlenerek, mütekavvim olmadığı için alkol, leş ve domuz satışı yasaklanmıştır.[45] Bunun yanı sıra "*Müdayene ayeti"* olarak bilinen Bakara sûresi 282. ayetinde borç ilişkilerinin ana çerçevesi çizilmiştir. İslâm dini, müslümanları ticarî faaliyetlerde bulunmaya, borç vermeye teşvik etmesinin yanı sıra, borç sahiplerinin mağdur olmaması için

---

[37] Maide, 5/1.
[38] Davut Yaylalı, "İslâm Hukukunda Kazaî-Diyanî Hüküm Ayırımı", *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan, C. 5, s. 15, (29-36), 2003, s. 32.
[39] İbn Mâce, Ebû ʿAbdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Yusuf el-Hâc Ahmed, Mektebetu İbn Hacer, Şam 2004, Sadakât 19, Hadis no: 2430 ve 2431, s. 542-543; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-Evtâr min Esrâri'l Münteka'l-Ahbar*, (1. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut 2004, s. 1002.
[40] Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenu Ebî Dâvud*, (1. Baskı), Mektebetu İbn Hazm, Dımeşk 2004, Buyû' 11, s. 685.
[41] " وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ " Bakara, 2/280.
[42] Mâlik b. Enes, Ebî Abdillah, *Muvatta'(Rivâyetu Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî)*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 2008, Buyu' 84, s. 355; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, Beyrut 2005, II, 71, 245, 254, 260; Buharî, Muhammed b. İsmâʿîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru İhyâi't-Turâi'l-ʿArabî, Beyrut 2001, Havâle 1, 2, İstikraz 12; Müslim, Ebu'l-Husayn Muslim b. el-Haccâc en-Neysâbûrî, *Sahîhu Muslim*, thk. Halîl b. Me'mûn Şeyhân, Dâru'l-Maʿrife, Beyrut 2007, Müsâkât 33; İbn Mâce, Havâle 8, Hadis No: 2403, s. 536; Nesâî, Ahmed b. Şuʿayb el-Hurasânî, *Sünenu'n-Nesâî*, Thk.: Halîl b. Me'mûn Şeyhâ, Dâru'l-Maʿrife, Beyrut 2007, Buyu' 100, 101; Tirmizî, Ebî İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Câmiu't-Tirmizî*, (1. Baskı), thk. Yusuf el-Hâc Ahmed, Mektebetu İbn Hacer, Dımeşk 2004, Buyu'68; Dârimî, Ebû Muhammed Abdillah b. Abdirrahman b. Fadl b. Behrâm, *Sunenu'd-Dârimî*, (1. Baskı), Dâru'l-Muğnî, Riyâd 2000, Buyu'48.
[43] Bakara, 2/275.
[44] Bakara, 2/219; Mâide, 5/90.
[45] Bakara, 2/173; Karen Hunt-Ahmed, *Contemporary Islamic Finance: Innovations, Applications and Best Practices*, Wiley, Singapur 2013, s. 1.

bazı önlemler, tedbir vasıtaları vazetmiştir.[46] Zira bütün borçluların benzer şekilde borcuna sadık olması ve borcunu zamanında eksiksiz bir şekilde geri ödemesi arzu edilen bir durum olmakla birlikte, bunun, günlük hayatta pratiğe dönüşmesi uzak bir olasılıktır. Hukuk kaidelerinin biraz da ihtiyaçların eseri olduğu göz önüne alındığında hukuk sistemlerinde edimlerin haksızlığa yol açmayacak şekilde yerine getirilmesine hizmet eden temînât vasıtalarının temel mantığı, daha net anlaşılacaktır.

İnsan, tabiatı itibariyle unutmaya meyillidir. Hem borçlu hem de borç veren taraf, borcun cinsi, nevi, vadesi ve miktarı hususunda yanılabilir. Borç ilişkilerinin nizaya sebep olmayacak şekilde düzenlenmesi; taraflar açısından hakkaniyetin objektif şekilde sağlanması önem arz etmektedir.[47] Ayrıca krediye ihtiyaç duyanlara borç verenlerin haklarının garanti altına alınarak; borç vererek ticarî hayatın işleyişinin sekteye uğramamasını sağlayan borç sahiplerinin haklarının geleceğinden endişe duymalarının önüne geçilmiş olur.[48]

Temînâtlar bazen de borçludan kaynaklanan bir durumdan değil de alacaklının isteği doğrultusunda önceden talep edilmesi fikrinden doğmaktadır. Borcun vadesinden önce alacaklı, borçludan bazı temînâtlar isteyebilir. Temînâtlar bu yönüyle borçlunun, yangın, sel felaketi, hırsızlık gibi beklenmeyen durumlardan dolayı borcunu ödeyemez duruma düşmesi korkusu karşısında alacaklıya güvence sağlamaktadır.[49]

Günlük hayatta temînât önemli bir yere sahiptir. Zira ticâretle ilgili muamelelerin çoğu tartışma ve münâkaşa doludur. Bunun için yüce Allah ispatlamayı şahitlik ve kitâbetle güçlendirmiş; rehin ve kefâlet akdini meşru kılmıştır.[50]

İslâm dini, nesli korumak için zinayı, aklı korumak için içkiyi, nefsi korumak için cana kıymayı yasakladığı gibi malı korumak için de haksız yere birinin malını yemeyi yasaklamanın yanı sıra mâlî haklarla ilgili olası haksızlıkları önlemek için bazı tedbirlere yer vermektedir.[51]

Yukarıda da zikredildiği gibi, İslâm hukuku, hayatın her safhasında yer alan ticarî ilişkilerin sağlam bir zeminde gerçekleşmesi için düzenleyici hükümlere yer verip, bir taraftan akitleri, taraflar arasında niza'ya yol açmayacak şekilde tanzîm ederken diğer taraftan akitlerin gereğinin yapılmaması esnasında yaşanabilecek aksaklıkları en aza indirmek için önleyici tedbirler vazetmiştir. Ancak hemen şunu belirtmemiz gerekir ki klasik literatürde, beşerî hukukta olduğu gibi akitler belli başlıklar altında sınıflandırılmamıştır. Klasik fıkıh kitaplarında

[46] Bakara, 2/282.
[47] İbn Arabî, Ebî Bekr Muhammed b. Abdillah, *Ahkâmu'l -Kur'ân I-IV*, Dâru'l Kutubi'l -'İlmiyye, Beyrut 2012, I, s. 328; Helîl, s. 30-31; Abdulfettâh, s. 6; Ali İhsan Pala, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Emir ve Yasakların Yorumu*, (1. Baskı), Fecr Yay., Ankara 2009, s. 345.
[48] Abdulfettâh, s. 6.
[49] Zeylaî, *Tebyîn* VI, s. 63; Şafii Abdurrahman Seyyid Avaz, s. 4-5.
[50] Dıhlevî, Şah Veliyullah, *Hüccetu'llâh Bâliğa I-II*, Thk. Seyyid Sâbık, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 2005, II, s.113.
[51] Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmiu' li Ahkâmi'l-Kurân I-XXIV*, (1. Baskı), Müessetu'r-Risâle, Beyrut 2006, IV, s. 464; Hâmidî, Sa'd Süleymân, *Tevsîk ve Ahkâmuhû fî Fıkhı'l-İslâm*, (1. Baskı), Dâru's-Selâm, Kahire 2010, s. 45; Abdulfettâh, s. 6.

akitler, ilgili oldukları başlıklar altında tek tek incelenmiş; fakat içerdikleri hükümlere göre sistematik bir tasnife tâbi tutulmamıştır.[52]

İslâm hukukunda alacağın temînât altına alınması genel anlamda tevsîku'd-duyûn adı altında ele alınmaktadır. Borçların ödenmesini sağlayan temînât akitleri, öteden beri farklı isimler altında da olsa bilinmektedir. Konusu alacak haklarının güvence altına alınması olan akitler, *ukûdu't-tevsîk* veya *ukûdu'd-damânât* olarak isimlendirilmektedir. Bu akitler gurubu, hakkını ondan geri almak için borçlunun, kendisiyle borcu konusunda borçluya güven duyduğu ve borçlunun zimmetini sorumlu tuttuğu akitler diye tarif edilmektedir. Bu akitlerle alacaklı alacak haklarını güçlendirmektedir. Bu akitlerin gayesi, hakların ve malların korunmasıdır.[53]

Fürû' fıkıhla ilgili eserlerde borçların geri ödenmesini sağlayan akitler genel hatlarıyla bilinmekle birlikte, söz konusu akitler günümüz hukuk sistemlerinde olduğu gibi belli bir sistematik çerçevede ele alınmamıştır. Yani İslâm hukukunun klasik literatüründe temînâta yönelik akitlerle ilgili yalnızca bazı özel hükümlere yer verilmiştir.[54] Aynı şekilde İslâm hukukunda, beşerî hukukta olduğu gibi aynî hak-şahsî hak ayırımına dayanan aynî temînât-şahsî temînât şeklindeki bir tasnife de gidilmemiştir. Fakat fıkıh literatüründe kefâlet ve rehnin ele alındığı bablarda, temînât düşüncesine değinilmiş, sistematik bir tazda olmasa da şahsî temınât-aynî temînât ayırımına benzer bir sınıflamaya gidilmiştir.[55]

İslâm hukukunda, temînât amacını güden akitler kefâlet[56], havâle ve rehindir.[57] Klasik fıkıh kitaplarında her üç akit, müstakil başlıklar altında ele alınmakta, akitlerin aynî ya da şahsî temînâta yönelik olduğu hususunda bir açıklamada bulunulmamaktadır. Sadece akitlerin tevsik

---

[52] Kahraman, s. 32.

[53] Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak VI,* s. 85-86; Medkûr, Muhammed Sellâm*, Medhal li'l-Fıkhi'l-İslâm*, (2. Baskı), Dâru'l-Kitâbi'l-Hadîs, Kahire 1996, s. 600; Zekî Abdilber, Muhammed, *Ahkâmu Muâmeleti'l Mâliyye fî Mezhebi'l-Hanefî II-Ukûd (Ukûdu't-Tevsîk)*, Mektebetu Dâri't-Turâs, 1997 Kahire, s. 8.

[54] Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hânefî, *Fetâvâ en-Nevâzil*, (1. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2004, s. 423; Zeylaî, *Tebyîn,* VI, s.63; Özer, II, s.1039; Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak VI,* s. 85-86; Medkûr, s. 600; Zekî Abdilber, s. 8; Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akidler*, (1. baskı), Tekin Kitabevi, Konya 2014, s. 153.

[55] Serahsî, *Mebsut XIX*, s. 35; Zeylaî, *Tebyîn VI*, s. 63; Özer, II, s. 1039.

[56] İslâm hukukçularının kefâlet akdini aynı terimlerle ifade etmemektedirler. Kefâlet terimi daha çok Hanefî hukukçular tarafından tercih edilen bir terimdir. Malîkî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçular ise kefâlet kelimesinin yerine daha çok "daman" terimini tercih etmektedirler. Kefâlet akdi ayrıca hamâle, zeâme gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Kudûrî, Ebû Hasan Ahmet b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-Hanefî el-Bağdadî, *Muhtasâru Kudûrî fi'l-Fıkhi'l Hanefî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye*, (1. Baskı), Lübnan 1997, s. 118; Semerkandî, Alâuddîn Muhammed b. Ahmed, *Tuhfet'l-Fukahâ I-III*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2009, III, s. 237; İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Bidâyetu'l-Müçtehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, Müessetu'r-Risâle Nâşirûn, Beyrut 2010, s. 738; İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdillah b. Ahmed b. Muhammed, *el- Muğnî I-XV*, (3. Baskı), Dâru'l Alemu'l-Kutub, Riyad 1997, VI, s. 444; Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref, *Kitâbu'l-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb li'ş-Şîrâzî I-XXIII*, Mektebetu'l-İrşâd, Cidde, Trs., s. 341; Yûsuf Mûsâ, Muhammed, *el-Emvâl ve Nazariyetu'l-Akd fî Fıkhi'l-İslâm*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1987, s. 465.

[57] Semerkandî, *Nevâzil,* s. 423; Zerkâ, Mustafâ Ahmed, Zerkâ, Mustafa Ahmed, *el-Medhalu'l-Fıkhiyyu'l-Âmm I-II,* (3. Baskı) Dâru'l-Kal', Dımeşk 2012, I, s. 605-610; Hâmidî, s. 216; Mouh Daut Bakar, *Contracts in Islamic Commercial Transactions and Their Application in Modern Islamic Financial System*, 2000. s. 20; Âmir, Abdüllatif Muhammed, *ed-Duyûn ve Tevsîkuha fi'l-Fıkhi'l-İslâm*, (1. Baskı), Dâru'l Mercan, Kahire 1984, s. 4.

yani, temînâta yönelik olduğu belirtilmektedir.[58]

Klasik literatürde alacağın temînât altına alınması için zikredilen bu üç akdin dışında daha çok alacağın ispatına yarayan kitâbet ve şahitliğe de yer verilmektedir.[59] Ancak belirtmemiz gerekir ki her ne kadar şahitlik ve kitâbet, borçların ve hakların ispat edilmesinde rehin, havâle, kefâletle birlikte zikredilse de akdin özelliklerini taşımadığı için şahitlik ve kitâbet daha çok *ulûmu'l-tevsîk*[60] tâbiriyle ifade edilmektedir. Yani kefâlet, rehin, havâle *ukûdu't-tevsik* ya da *ukûdu'd-damânât* tâbiriyle; akit olmanın vasıflarını taşımadığı için kitâbet ve şahitlik ise *ulumu'l-tevsîk* tâbiriyle ifade edilmektedir.[61]

Kitâbet ve şehâdet, belli unsurların zorunlu olarak bir araya gelmesi anlamında akit olmadan ziyade, akitle ya da akit olmadan sabit olan bir hakkın ispatını sağlayan bir yapıdadır. Ayrıca kitâbetin daha çok akitlerin şekil şartını andırdığı; şahitliğin ise belli nisaplara ulaştığında sahih bir isbat vasıtası olduğu söylenebilir.[62] İslâm hukuk literatüründe kitâbet ve şehâdet; taraflar, siga, mevzu gibi unsurlardan oluşan bir akit çeşidi şeklinde ele alınmamıştır. Her ikisinin de sadece mevcut bir hakkın ya da hükmün varlığını isbat işlevine hizmet ettiği görülmektedir.[63] Mesela kitâbetle sabit olan bir borcun, alacaklı tarafından nasıl temin edileceği belirsizdir. Yine şahitlerin şehadetiyle sabit olmuş bir borç ilişkisinde, alacaklının hakkını garanti altına alacak bir mekanizma mevcut değildir. Bu açıdan bakıldığında kitâbet ve şehadetin borçların geri ödenmesinde birer temînât vasıtası değil, isbat vasıtası olduğu anlaşılmaktadır. Bir borcun ispat edilmiş olmasının, onun, temin edildiği anlamına gelmediği ise aşikârdır. Bundan dolayı kitâbet ve şahitlik, temînât vasıtası olarak farklı bir kategoride değerlendirilmeye tâbi tutulacaktır.

2.1. AYNÎ TEMÎNÂT VASITLARI

Borçlu olan taraftan geri alınması mümkün olan bir alacağa yönelik alacaklıya mâlî değeri olan bir mal üzerinde doğrudan hâkimiyet sağlayan ve malı paraya çevirtme yetkisi veren aynî temînâta[64] birçok hukuk sisteminde olduğu gibi İslâm hukukunda da yer verilmektedir. Fer'î aynî haklar, günümüz hukuk sistemlerinde temînât hukukunun önemli bir bölümünü teşkil

[58] Zerkâ, Mustafâ Ahmed, *Medhâl I,* s. 605-610; Medkûr, s. 600.
[59] Hâmidî, s. 210; Âmir, s.127; Helîl, s. 21-22.
[60] İlmu't-tevsîki Tâş Kübrâzâde, "ihtiyaç duyulması halinde kayıt defterlerinin ve belgelerinin ne şekilde düzenleneceğine ilişkin şerî' hükümlerin keyfiyetini belirleyen ilim dalı" şeklinde tanımlarken; Hâcî Halife, " Şahit bulunmadığı zaman mahkeme esnasında hükmün doğru verilmesi amacıyla hâkimin belgeler ve sicilleri doğru şekilde değerlendirmesi için gereken kuralları vaz eden ilim dalı" şeklinde tanımlamaktadır. Bkz. Tâş Kübrâzade (Ahmed b. Mustafâ), *Miftâh's-Saâdeh ve Misbâhu's-Siyâde fî Mavduâtu'l-Ulûm I-II*, (1. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1985, II, s. 557; Hâcî Halife (Mustafâ b. Abdillah), *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutubi'l ve'l Ulûm I-III*, Dâru'l-İhyâu't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut 1941, III, s. 76.
[61] Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Seleme el-Ezdî el-Mısrî, *Şurût's-Sağîr I-II*, (1. Baskı), Thk. Ruhi Özcan, Bağdat 1972, I, s. 9; Hâmidî, s.169; Sebîr, Muhammed Osmân, *Medhal ilâ Fıkhi'l-Muâmelâti'l-Mâliyye Mâl Milkiyye Akd*, (1. Baskı), Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2004, s. 55; Medkûr, s. 600.
[62] Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kurân I-III*, (3. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2007, I, s. 623.
[63] Helîl, s. 21-22.
[64] Şafak, Ali, *Temînât Amaçlı Alacağın Temliki*, s. 72; Davran, Bülent, *Rehin Hukuku Dersleri,* s. 3; Ardıç, s. 363.

etmektedir. Benzer şekilde İslâm hukukunda da fer'î aynî haklar, aynî temînâtın büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.[65] Fakat beşerî hukuk sistemlerinden farklı olarak klasik fıkıh kitaplarında temînât hukuku, çeşitli konular arasında dağınık bir tarzda ele alınmaktadır. Yukarıda zikredildiği gibi temînâta yönelik akitler genelde *ukûdu'd-tevsîk* şeklinde ifade edilmekte; aynî ve şahsî temînât şeklinde ikili bir ayırıma gidilmemektedir.[66] Çeşitli kaynaklarda yer alan temînât amacı güden akitlerin tasnifi, çağdaş İslâm hukukçularının çalışmaları ve modern hukuk sistemlerinin tasniflerinin örnek alınması suretiyle şekillenmiştir.

İslâm hukukunun klasik literatüründe akit düzeyinde aynî temînât vasıtası olarak sadece rehin zikredilmektedir.[67] Bununla birlikte satıcının elindeki henüz teslim edilmemiş mal (mebî') üzerinde gerçekleşen hapis hakkı, gayr-i menkuller üzerinde kurulan ve İslâm dininin temel hükümlerine aykırılık teşkil etmeyen ipotek, rehin akdiyle yakın benzerlikler taşıyan ve daha çok fâizsiz kredi teminine yönelik olan bey' bi'l-vefa, İslâm hukukunda bir aynî temînât vasıtası olarak değerlendirilmektedir.[68]

Klasik literatürde aynî temînâtla ilgili bilgiler, çeşitli başlıklar altında dağınık şekilde ele alınmakla birlikte son dönem İslâm hukukçuları temînât gayesine yönelik akitleri ve tasarrufları belli sınıflandırmalar dâhilinde ele almaktadırlar.[69] Bunlar özet olarak şu şekilde sıralanabilir:

2.1.1. Rehin

İslâm hukukunda aynî temînâtın en önemli vasıtası rehin akdidir. Rehin akdi, İslâm hukukunda borçların geri ödenmesinde alacaklıya temînât sağlayan akit düzeyinde olan aynî temînât vasıtasıdır.[70]

Rehin akdi, mevzu bakımından belli bir aynın üzerinde şekillendiği için alacaklıya sınırlı aynî hak temin etmektedir. Bu açıdan rehin, bir akde konu olması bakımından borçlar hukukuna; alacaklıya sınırlı bir aynî hak temin etmesi bakımından ise eşya hukukuna dâhildir. Fakat klasik literatürde rehin, beşerî hukuk sistemlerinin tasnifine benzer şekilde farklı dallarda tasnife tâbi tutulmadığı için, diğer akitlerde olduğu gibi ilgili başlık altında müstakil olarak; hem eşya hukukunun konusunu, hem borçlar hukukunun konusunu birarada bulunduracak şekilde ele

[65] Cin-Akgündüz, s. 708; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku III*, s. 136-137.
[66] Semerkandî, *Nevâzil*, s. 423.
[67] İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî el-Endülisî, *el-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l-Medîne el-Mâlikî*, (3. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut 1992, s. 410.
[68] İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî el-Endülisî, *et-Temhîd I-XXVI*, Thk: Mustafa b. Ahmed, Muhammed Abdulkebîr, Vezâretu Umumi'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslamiyye, Mağrîb 1967, *XXIII*, s. 178-179. Cengiz Kallek, "Kapora*", DİA*, cilt: XXIV, (339-340), İstanbul 2001, s. 339.
[69] Özer, II, s. 1039; Zerkâ, Mustafâ Ahmed, *Medhâl I*, s. 605-610; Kahraman, s. 33.
[70] Semerkandî, *Nevâzil*, s. 423; Kurtubî, IV, s. 430-431; Özer, II, 1039; Leknevî, Abdilhay, *el-Hidâye Şerhu Bidâyetu'l-Mübtedî I-VIII*, (1. Baskı), Kerâteşî 1417, *VI*, s. 347; Abdulkerîm Zeydân, *el-Medhal li-Dirâseti'l-Şeriati'l-İslâmiyye*, Muessetu'r-Risâleti Nâşirûn, Beyrut 2011, s. 357; Hâmidî, s. 217; Âmir, s. 226; Helîl, s. 63; Orhan Çeker, *Fıkıh Desleri I*, (6. Baskı), Ensar Yayıncılık, Konya 2013, s. 190; Abdulfettâh, s. 6.

alınmaktadır.[71]

Rehnin müstakil ve tartışmasız aynî temînât vasıtası olduğu şüphesizdir. Bu yüzden, biz de çalışmamızda İslâm hukukunda aynî temînâtı rehin akdi merkezde olmak üzere ele almaya çalışacağız.

2.1.2. Hapis hakkı

Hukukî şartların gerçekleşmesi durumunda, borç sahibine, zilyetliğinde bulunan ve geri verilmesi gerekli olan, borçluya ait menkul mallar ve değerli evrakı teslim etmeyip, alacağın temînâtı olarak alıkoyma ve malı paraya çevirme yetkisi veren bir aynî hak şeklinde tanımlanan[72] hapis hakkı, beşerî hukukta sadece taşınır eşyalar ve kıymetli evrak üzerinde kurulabilen bir taşınır rehni olarak değerlendirilmektedir.[73]

Hapis hakkı, klasik literatürde ise alacaklıya alacağını alma imkânı sunan ya da akit yapıldıktan sonra edimini önce yerine getirmesi gereken tarafın temerrüdü ya da mücbir sebeplerden dolayı ödemede acze düşmesi sebebiyle, karşı tarafa güvence sağlayan bir akdî hüküm şeklinde ele alınmaktadır. Kaynaklarda hapis hakkı, her ne kadar rehin, kefâlet gibi tevsîk gayesine yönelik olduğu doğrudan zikredilmemekte ise de hapis hakkının mahiyeti itibariyle alacaklıya temînât sağladığı anlaşılmaktadır.[74]

Hapis hakkı, İslâm hukukunda bir temînât vasıtası kabul edilmektedir. Satım akdinde semeni almak, rehin akdinde ise rehnin teslimi halinde borçdan eksik kalan kısmı temin etmek için temînât vasıtası olarak kullanılmaktadır.[75]

Klasik literatürde hapis hakkı, müstakil bir başlık halinde ele alınmamakla birlikte özellikle bey' ve rehin akdi bağlamında, alacağı temine yönelik ele alındığı görülür. Her ne kadar hapis hakkı, İslâm hukukunda müstakil bir başlık altında ele alınmasa da modern hukuklarda öngörülen ve İslâm hukukunun genel ilkelerine uygun olan bütün hükümleri klasik fıkıh eserlerinde bulmak mümkündür.[76]

Rehne göre bazı farklı özelliklere sahip olduğundan hapis hakkı, bey' bi'l-vefâyla birlikte üçüncü bölümde geniş bir şekilde ele alınacaktır.

2.1.3. Bey' bi'l-Vefâ

Sınırlı bir bölgede, ticarî ihtiyaçların sevkiyle ortaya çıkan bey' bi'l-vefâ, İslâm hukukunda hem bir akit hem de sınırlı bir aynî hak şeklinde değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Bu akit, temelde fâize düşmemek ve borcu garantiye bağlamak amacıyla, örf ve adet haline gelmiş bir akit tipidir.

[71] Zerkâ, Mustafâ Ahmed, *Medhâl I*, s. 610.
[72] Karaman, *Mukayesi İslâm Hukuku III*, s. 156.
[73] T.M.K, Md. 939-953.
[74] Senhûrî, *Vasît X*, s. 15-16;Yaran, Rahmi, *İslâm Hukukunda Borcun Gecikmesi*, İFAV Yay., İstanbul 1997, s. 203.
[75] Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukaha II*, s. 41; Zekî Abdilber, s. 18.
[76] Kâsânî, V, s. 226.

Akitle satıcı, ileriki bir tarihte akit konusu malın satış bedelini geri vermeyi veya daha önceden zimmette sabit olan borcunu ödemeyi; alıcı da buna karşılık akde konu olan malı geri vermeyi garanti etmektedir. [77]

Bey bi'l vefâda, rehin akdinin hükümlerinin daha baskın olduğu şeklinde bir görüşün genel kabul görmesi, bey' bi'l-vefânın aynî temînât sağlayan akitler arasında zikredilmesinin daha isabetli olduğunu göstermektedir.[78] Çağdaş âlimlerden Senhûri, bey' bi'l-vefânın rehne mülhak olduğunu zikretmektedir.[79] Biz de çalışmamızda bey bi'l-vefâyı aynî temînât akitleri arasında kabul edip incelemeyi uygun gördük.

2.1.4. İpotek

Beşerî hukukta bir gayr-ı menkul rehni olan ipotek[80], "muayyen bir gayr-ı menkulle şahsî bir alacağı temînât altına alınmasını sağlayan sınırlı 'aynî hak" şeklinde tanımlanmaktadır.[81] Diğer mutlak haklar gibi ipotek, herkese karşı ileri sürülebilir ve rehin sahibi alacaklıya rehnin semeninden öncelikle alacağını alma hakkı verir.[82]

İpotek, sadece gayr-ı menkuller üzerinde muayyen bir alacağın temini için kurulan 'aynî bir hak niteliğindedir. İpotek sicile kaydetmekle kurulmaktadır. [83] İpotekte fiilî kabz, mevcut değildir. Fiilî kabz olmadığından, rehin alan tarafın, rehnin aynından yararlanması mümkündür. [84]

Arap ülkelerinin medeni kanunlarında ve Arap dünyasında yapılan tezlerde ipotek, "er-Rehnu't-temînî" veya "er-Rehnu'r-Resmî" terimleriyle ifade edilmektedir. [85]

İslâm hukukunun klasik literatüründe, ipotek şeklinde bir gayr-ı menkul rehin tipi müstakil bir

[77] Zerkâ, Mustafâ Ahmed, *Medhâl I*, s. 611; Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak VI*, s. 85.
[78] Mecelle, Md. 118; Ali Haydar, I, s. 224; Zerkâ, Mustafâ Ahmed, *Medhâl I*, s. 611.
[79] Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak VI*, s. 85.
[80] İpotek, Medeni kanunda eşya hukuku bölümünde 881-897. maddeleri arasında bir taşınmaz rehinçeşidi olarak düzenlenmiştir.
[81] Ardıç, s. 366; Erdal Adal, *Hukukun Temel İlkeleri*, (10. Baskı), Legal, İstanbul 2009, s. 509; Şeref Ertaş, *Yeni Türk Medeni Kanununa Göre Eşya Hukuku*, (7. Baskı), Seçkin Yay., Ankara 2006, s. 528; Mehmet Ayan, *Eşya Hukuku III (Sınırlı Aynî Haklar),* (3. Baskı), Mimoza Yay., Konya 2000, s. 179.
[82] Ardıç, s. 366; Adal, s. 509; Ertaş, s. 528; Jale G. Akipek, *Türk Eşya Hukuku(Aynî Haklar)I-III,* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1974, III, s. 226.
[83] T.M.K. Md. 882; Akipek, III, s. 228; Ayan, *Sınırlı Aynî Haklar*, s. 181; Ertaş, s. 529; Ebû Zehre, Muhammed, *el-Mülkiyye ve Nazariyyetu'l-Akd fi'ş Şerîa'ti'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabiyye, 1976, s. 62; eş-Şehânibe, s. 67; Ebü'r-Reyş, Muhammed İsmail, *Beyânu Mezahibi'l-Fukaha fî Akdi'r-Rehn,* Matbaatü'l-Emane, Kahire 1986.
[84] eş-Şehânibe, s. 67; Ebür'r-Reyş, s. 45.
[85] Arap ülkelerinin kanunlarında bu hususta tam bir mutabakat yoktur. Rehnin hükümleri ve şekli hususunda yakın benzerlikler olmakla birlikte, ipotek hükümlerine benzer hükümler taşıyan rehin çeşidinin ismi konusunda ülkelerin medeni kanunları arasında farklılıklar vardır. Mesela, 1976 tarihli Ürdün Medeni Kanunu'nda ipotek hükümlerine tâbi olan gayr-ı menkul rehin çeşidi, "er-Rehnu't-temînî" adı altında dördüncü kitabının "aynî temînâtlar" bölümünde 1322-1371. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Aynı konu 1975 tarihli 58-75 sayılı Cezayir Medenî Kanunu'nda dördüncü kitabın "el-Hukuku Aynîyyetu't-Tâbiyyetu ev et-Teminâtu'l-Aynîyye" başlığı altında 882-936. maddeleri arasında "er-Rehnu'r-Resmî" adı altında düzenlenmiştir. 1951 tarihli Irak Medenî Kanunun'da ipotek Ürdün Medeni Kanunu'na benzer şekilde dördüncü kitabta "Temînâtu'l-Aynîyye" ana başlığı altında "er-Rehnu't-temînî" başlığı altında 1285-1320. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

başlık altında ele alınmamakla birlikte, özellikle rehnin teşekkül etmesi için kabzın şart olmadığını ileri süren ve râhinin rehinden yararlanmasına cevaz veren görüşler açısından bakıldığında, ipoteğe hâkim olan hükümlerin, İslâm hukukunun rehinle ilgili temel hükümlerine aykırı olmadığı anlaşılmaktadır.[86] Bununla birlikte rehnin teşekkül etmesi için fiilî kabzı şart kabul edenlere göre İslâm hukukunda ipotek mevcut değildir.[87] İpotek ikinci bölümde "gayr-ı menkul rehni" adı altında geniş bir şekilde ele alınacaktır.

SONUÇ

Aynî temînât vasıtaları zilyetlikle ilgili meydana gelen gelişmelere bağlı olarak farklı dönemlerde ortaya çıktı ve kurumsallaştı. Bir malın rakabe mülkiyetinin devredilmesiyle oluşan vefâen satım, aynî temînâtın ilk örnek olma özelliğini teşkil etmiştir. Fakat bu temînât vasıtası temînât hukukunda yaygın bir kullanım alanına sahip olmadığından kurumsallaşamadı. İslam dünyasında da sadece Hanefî mezhebinin hâkim olduğu sınırlı bir bölgede gelişen ve değişen ticarî faaliyetlerin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan ve şer'î hükmü konusunda farklı görüşler ortaya konulan bey' bi'l-vefânın uygulanmasına istihsanen cevaz verilmiştir. İslâm akit teorisi açısından söz konusu akdi değerlendirmeye tâbi tutan diğer mezhepler, İslâm hukukunun genel ilkelerine uymayan bazı eksiklikleri gerekçe göstererek buna cevaz vermemişlerdir.

Vefâen satımdan sonra ortaya çıkan rehin, aynî temînâtın en temel ve köklü vasıtasıdır. Birçok hukuk siteminde olduğu gibi İslâm hukukunda da rehin akdi aynî temînâtın en başta gelen vasıtası olarak ele alınmıştır. Kur'ân ve hadislerde alacak haklarının temînâtı şeklinde zikredilen rehin akdi, klasik literatürde müstakil bir başlık altında ele alınmış; esasları ve hükümleri en ince ayrıntısına kadar işlenmiştir. İslâm hukukunun klasik literatürü aynî hak-şahsî hak temelinde eşya ve borçlar hukuku şeklinde özel hukuk dallarına ayrılmadığı için, ilgili yerlerde rehin hem borçlar hukukunu ilgilendiren bir akit hem de eşya hukukunu ilgilendiren sınırlı aynî hak şeklinde ele alınmıştır.

Klasik fıkıh kitaplarında aynî temînâtın yegâne vasıtası şeklinde ele alınan rehin, akit olarak İslam hukuku akit teorisinde tek taraflı bağlayıcı olan, gayesi alacaklıya temînât sağlayan aynî bir akittir. Rehnin akit olmasıyla ilgili fukaha arasında çok fazla bir tartışma yoktur. Fukahanın doktrinde tartıştığı hususlar, genel anlamda rehnin sınırlı aynî hak olarak sahip olduğu genel ve özel hükümlerdir.

Aynî teminatın bir diğer vasıtası ipotektir. Temînât hukukunda gayr-ı menkul rehnini hukukî kabz yoluyla işlevsel hale getiren ipotek, sicil-kayıt sistemlerinin tabiî bir sonucudur. Klasik literatürde ilke olarak yer verilen ipotek, kabz işleminin hikmeti açısından değerlendirildiğinde

[86] Ebü'r-Reyş, s. 46-47.
[87] Mahmud Esad Efendi, *Tarih-i İlm-i Hukuk*, Yetkin Yayınları, Ankara 2012, s. 264; Louis Milliot, François-Paul Blanc, *Introduction à l'étude du droit musulman,* (2e édition), Dalloz, 1987, s. 602.

bu rehin çeşidinin uygulanmasında İslâm hukuku temel ilkeleri açısından hiçbir engel yoktur. Zilyetliği sağlanmak kaydıyla kabz işlemi örfe göre değişebilir.

KAYNAKÇA

Abdulfettâh, Yûsuf, *Ukûdu't-Temînât fî Fikhi'l-İslâmî ve'l-Kânûn,* Heyetu'l-Mısriyyetu'l-Âmme, Kahire 2007.

Ali İhsan Pala, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Emir ve Yasakların Yorumu*, (1. Baskı), Fecr Yay., Ankara 2009.

Andreas Von Tuhr, *Borçlar Hukuku I-II*, (2. Baskı), Trc.: Cevat Edege, Ankara 1983.

Belgin Erdoğmuş, *Roma Eşya Hukuku*, (5. Basım), Der Yay., İstanbul 2012.

Bülent Davran, *Rehin Hukuku Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1972.

Cevherî, İsmail b. Hammâd, *Mu'cemu's-Sıhah*, (2. Baskı), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007.

Davut Yaylalı, "İslâm Hukukunda Kazaî-Diyanî Hüküm Ayırımı", *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan, C. 5, s. 15, (29-36), 2003.

Erdal Adal, *Hukukun Temel İlkeleri*, (10. Baskı), Legal, İstanbul 2009.

eş-Şehânibe, Suheyb Abdullah Beşir, *ed-Damanatü'l-Ayniyye er-Rehn ve Meda Mesruiyyetu İstismarihâ fi'l-Mesarifi'l-İslamiyye*, (1. Baskı), Darü'n-Nefais, Amman 2011. Şafii Abdurrahman Seyyid Avaz, *Akdü'r-Rehn fi'ş-Şeriati'l-İslâmiyye*, Dârü'l-Ensar, Kahire 1978.

Faruk Beşer, *Sosyal Riskler Sigorta ve İslâm,* Nun Yay., İstanbul 2006.

Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler I-II,* Beta Yayınları, İstanbul 1999.

Halit Çalış-Hasan Hacak, "Rehin", *DİA*, XXXIV, (538-542), 2007 İstanbul.

Haluk Tandoğan, *Borçlar Hukuku I-II*, (4. Baskı), Evrim Yay., Ankara 1987.

Hâmidî, Sa'd Süleymân, *Tevsîk ve Ahkâmuhû fî Fıkhı'l-İslâm*, (1. Baskı), Dâru's-Selâm, Kahire 2010.

Hâmidî, Sa'd Süleymân, *Tevsîk ve Ahkâmuhû fî Fıkhı'l-İslâm*, (1. Baskı), Dâru's-Selâm,

Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku I-III*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.Tenâgû, Semîr Abdi's-Seyyid, *et-Teminâtu'l-Ayniyye ve'ş-Şahsiyye el-Kefâle Rahnu'r-Resmî Hakku'l-İhtisâs Rehnu'l-Hıyâzî Hukûku'l-İmtiyazât*, İskenderiye 1996.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî el-Endülisî, *el-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l-Medîne el-Mâlikî*, (3. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut 1992.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî el-Endülisî, *et-Temhîd I-XXVI,* Thk: Mustafa b. Ahmed, Muhammed Abdulkebîr, Vezâretu Umumi'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslamiyye, Mağrîb 1967.

İbn Arabî, Ebî Bekr Muhammed b. Abdillah, *Ahkâmu'l -Kur'ân I-IV*, Dâru'l Kutubi'l -'İlmiyye, Beyrut 2012.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukarrem, *Lisânu'l-Arab I-XVIII*, (7.

Baskı), Daru'l-Sadir, Beyrut 2011.

İbn Receb, Zeynuddin Abdirrahman b. Ahmed el-Hanbelî , *Tekrîru'l-Kavâid ve Tahrîru'l-Fevâid I-III*, Dâru'l-İbn Affân, y.y., trs.

İbnu'l Kayyim, Ebû Abdillah Muhammed b. Ebî Bekr Eyyûb*, İ'lâmu'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemîn I-VII*, Dâru'l-İbn Cevziyye, Riyad 1423.

Kudûrî, Ebû Hasan Ahmet b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-Hanefî el-Bağdadî, *Muhtasâru Kudûrî fi'l-Fıkhi'l Hanefî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye*, (1. Baskı), Lübnan 1997.

Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmiu' li Ahkâmi'l-Kurân I-XXIV*, (1. Baskı), Müessetu'r-Risâle, Beyrut 2006.

Mahmûd Sa'd, Ahmed, *et-Te'minatü'ş-Şahsiyye ve'l-Ayniyye fi'l-Kanuneyn el-Mısri ve'l-Yemen : el-Kefale er-Rehni'l-Hayâzî*, (1. Baskı), Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye, Kahire 1990.

Mehmet Ayan, *Eşya Hukuku III (Sınırlı Aynî Haklar),* (3. Baskı), Mimoza Yay., Konya 2000.

Oğuzhan Ardıç, *Medenî Hukuk*, (4. Baskı), İstanbul 2004.

Oğuzhan Ardıç, *Medenî Hukuk*, (4. Baskı), İstanbul 2004.

Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akidler*, (1. baskı), Tekin Kitabevi, Konya 2014.

Salâmah, Ahmed, *el-Kefâle Rahnu'r-Resmî Rehnu'l-Hıyâzî Hakku'l-İhtisâs el-İmtiyazât: ed-Durûs fi't-Teminâti'l-Medenî*, Dâru'l-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire 1968.

Salim Özer, *,Debbusi'nin "el-Esrâr fi'l-Usul ve'l-Fürû" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili I-II,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997.

Sebîr, Muhammed Osmân, *Medhal ilâ Fıkhi'l-Muâmelâti'l-Mâliyye Mâl Milkiyye Akd,* (1. Baskı), Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2004.

Semerkandî, Alâuddîn Muhammed b. Ahmed, *Tuhfet'l-Fukahâ I-III*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000.

Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hânefî, *Fetâvâ en-Nevâzil*, (1. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.

Senhûrî, Abdurrezzâk Ahmed, *el-Vasit fî Şerhi'l-Kanuni'l-Medeniyyi'l-Cedid: Nazariyyetü'l-İltizam bi-Vechi Am I-X*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1970.

Serahsî, Şemseddîn, *Kitâbu'l-Mebsût I-XXXI*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut trs.

Suyûtî, Celâluddîn Abdirrahmân b. Ebî Bekr, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî Kavâidi ve Furûi Fıkhi'ş-Şâfiî,* Thk. Muhammed Hasan İsmâî'l, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2010.

Şeref Ertaş, *Yeni Türk Medeni Kanununa Göre Eşya Hukuku*, (7. Baskı), Seçkin Yay., Ankara 2006.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Seleme el-Ezdî el-Mısrî, *Şurût's-Sağîr I-II*, (1. Baskı), Thk. Ruhi Özcan, Bağdat 1972.

Tehânevî, Muhammed b. Alî b. Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî, *Keşşâfu Istılâhâtu'l Funûn ve'l-Ulûmu'l-İslâmiyye I-III*, Dâru Sâdır, Beyrut.

TurgutAkıntürk-Derya Ateş Karaman, *Borçlar Hukuku*, Beta Yay. İstanbul 2011.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *Esâsu'l-Belâğa I-II* , (2. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2010.

Zeylaî, Fahreddîn Osmân b. Alî el-Hanefî, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhi Kenzi'd-Dekâik I-VI*, (1. Baskı), Matbatu'l-Kubrâ el-Emiriyye, Bulak 1313.

Ziya Umur, *Roma Hukuku Ders Notları*, (3. Baskı), Beta Yay., İstanbul 1999.

MUHAMMAD TAQI OSMANI'YE GÖRE BİR FİNANSMAN ARACI OLARAK MÜDAREBE

MUDARABA AS A FINANCING TOOL ACCORDING TO MUHAMMAD TAQI USMANI

Recep ÖZDEMİR
Assoc. Prof. Dr., Adıyaman University Theology Fakulty, Department of İslamic Law

ÖZET

Müdarebe terim olarak bir tarafın sermaye koyması, diğer tarafın işletmeyi üstlenmesiyle kurulan kâr paylaşımı esasına dayalı ortaklığı ifade eder. Meşru yollarla rızık aramayı ve ticareti özendiren âyetler, Hz. Peygamber'in şirketlere yönelik ifadeleri, sahâbenin uygulamaları Müdarebenin meşrû sayılmasının başlıca dayanaklarıdır. Mudârebe Câhiliye devrinde bilinmekte ve uygulanmaktaydı. İslâm'ın ilk dönemlerinde kervan ve deniz ticaretinde kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamanın en pratik araçlarından biri olarak kullanılmıştır. Müdarebe klasik fıkıh kaynaklarında daha ziyade bir akit görünümünde ele alınmıştır. Zamanla gelişme göstererek daha teknik bir görünüme kavuşmuştur. 1960 yılından sonra gelişme gösteren İslam iktisadıyla ilgili çalışmalara koşut olarak müdarebe, faizsiz finasman araçlarından biri olarak gündeme gelmiştir. Çağdaş çalışmalarda müdarebe akdi benzer finansman araçlarıyla karşılaştırılmıştır. Birçok düşünür müdarebe akdini farklı boyutlarla değerlendirmiştir. Bu alimlerden biri de halen yaşanyan Muhammed Taki Osmani'dir. O İslam iktisadına giriş isimli eserinde bu akdi ele almıştır. Taki Osmani ilgili kısımda müdarebe akdini şu şekilde tanımlamıştır: Müdarebe", bir ortağın ticarî bir işletmeye yatırması karşılığında diğerine para verdiği özel bir ortaklık türüdür. O müdarebenin bir diğer finansman yöntemi olan müşareke ile olan benzerliklerine ve farklılıklarına değinmiştir. işletmecinin yetkisine göre müdarebeyi sınırsız ve kayıtlı olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Ona göre Müdarebenin geçerliliği için tarafların başlangıçta her birinin hak edeceği fiili kârın belli bir oranı üzerinde anlaşmaları gerekir. Din tarafından özel bir oran öngörülmemiştir; daha doğrusu, tarafların karşılıklı rızasına bırakılmıştır. Taki Osmani müdarebenin mahiyetiyle ilgili ayrıntılı bilgilere yer verdikten sonra sona ermesinin yollarını da ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Müdarebe, Finanman, Akit.

ABSTRACT

Mudaraba, as a term, refers to a partnership based on profit sharing, where one party contributes capital and the other party undertakes the business. Verses encouraging legitimate means of earning and trading, the Prophet's statements regarding companies, and the practices of the

companions are the main bases for considering mudaraba as legitimate. Mudaraba was known and practiced during the Age of Ignorance. It was used as one of the most practical tools to meet the short-term financing needs in caravan and maritime trade in the early periods of Islam. Mudaraba is mostly considered as a contract in classical fiqh sources. It has developed over time and acquired a more technical appearance. Parallel to the studies on Islamic economics that have developed since 1960, mudaraba has come to the agenda as one of the interest-free financing tools. In contemporary studies, the mudaraba contract has been compared with similar financing tools. Many thinkers have evaluated the mudaraba contract from different dimensions. One of these scholars is Muhammed Taqi Osmani, who is still alive. He has discussed this contract in his work titled An Introduction to Islamic Finance. Taki Osmani defined the mudaraba contract in the relevant section as follows: "Mudaraba" is a special type of partnership in which one partner gives money to the other in return for an investment in a commercial enterprise. He touched upon the similarities and differences of mudaraba with another financing method, musharaka. He divided mudaraba into two parts, unlimited and registered, according to the authority of the operator. According to him, for the validity of Mudaraba, the parties must agree on a certain percentage of the actual profit that each of them will be entitled to at the beginning. No specific percentage is foreseen by religion; rather, it is left to the mutual consent of the parties. After giving detailed information about the nature of mudaraba, Taki Osmani also discussed the ways of ending it.

Keywords: Islamic Law, Mudarebe, Financing, Contracting.

GİRİŞ

İslâm iktisadı varlığa dayalıdır. İslami ilkeler ışığında kurulan katılım bankaları; öz sermaye, cari hesap ve katılma hesaplarıyla oluşturdukları sermayeyi, topladıkları fonu varlığa dayalı yöntemlerle işletmekte, fon olarak kullandırmaktadır. Bu yöntemlerin ortak yönü; kâr-zarar ortaklığı ve fiyat artışına dayalı olması ve gayri nakdi olmalarıdır.

Katılım bankacılığında, kâr-zarar ortaklığına dayanan fon kullandırma yöntemleri müdarebe ve muşaraka olmak üzere iki kısma ayrılır. İslâm'da gerçek ve ideal finansman araçları muşaraka ve müdarabedir.[1]

Fâizsiz finansman yöntemlerinden biri olan Müdarebe, bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini, bilgisini, tecrübesini (müteşebbis) ortaya koyarak, kâr paylaşımı esasına dayanarak kurdukları ortaklığa denir.[2] Sermayedar (fâizsiz banka) parasının bir kısmını kesip işletmeciye verdiği için bu akde kırâz /mukâraza adı da verilmiştir. Mudârebe hem bir ortaklık türünün hem

[1] Muhammed Taqi Usmani, *An Introductıon to Islamic Finance* (Karachi: y.y., 1998), 12.
[2] Abdulğanî el-Ğanimî ed-Dımeşkî Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 2012), 2/60.

de konusu ortaklık olan bir akdin adıdır.[3] Meşruiyeti sünnet[4] ve icmâ ile sabittir. Bu işlemde tecrübesini ortaya koyan müteşebbis "müdârib", sermayeyi ortaya koyan banka ise "rabbu'l-mal" diye isimlendirilir.[5] Müdarebenin sahih olması için bazı şartların bir arada bulunması gerekir. Müdarebe ancak şirket kurulabilen sermaye ile kurulabilir. Sermayenin işletmeciye teslim edilmesi, teslimden sonra sermaye sahibinin işletmeye müdahale etmemesi gerekir. Şirket mutlak olarak kurulabildiği gibi zaman, mekân, faaliyet alanı açısından sınırlandırılabilir. Bu hallerde işletmeci sınırlandırmalara riâyet etmek zorundadır. İşletmeci ortaklıkla bağdaştırılmayacak ticari faaliyetlerde bulunmaması gerekir. Kârın aralarında ortak olması, kârdan belli bir kısmının maktu olarak belirlenmemesi gerekir.[6] Sermaye sahibi ya da müdâribin ölmesi, taraflardan birinin irtidat etmesi, sermaye sahibinin işletmeciyi azletmesi ile Müdarebe akdi sona erer.[7]

Klasik literatüründe "şirket-i inan" terimine denk gelen muşaraka ise tarafların sadece sermayeye ya da hem sermaye hem emeğe katıldığı bir ortaklık türüdür. Tarafların ortak sermaye ile fabrika kurup işletmeleri, inşaat yapmaları gibi. İslâm hukukçuların çoğunluğu muşarakayı sahih bir işlem kabul etmiştir. Kâr oranının önceden belirlenmiş olması gerekir. Zarar ise anlaşmaya bağlı değildir; ortaklıktaki sermaye oranın göre tespit edilir.[8]

GENEL OLARAK MÜDAREBE

Müderebe akdi gayri lazım akitlerdendir. Müdârib emeğiyle, sermaye sahibi ise malıyla kâra hak kazanır. Taraflar irade beyanlarıyla akdi feshedebilirler. Sermaye müdâribin elinde emanet hükümlerine tabidir. Kendisine telim edilen sermaye vedia hükümlerine tabidir. Müdâribi tasarruf masraflarını şirket malından öder.[9]

Müderebe akdinde kâr, akit esnasında belirlenen oranlara göre dağıtılır. Zarar oluşması durumunda ise farklı hükümler geçerlidir. Zarar ise müdaribin kasıt, kusur ve sözleşme şartlarına aykırı davranışı yoksa -varsa eğer- kârdan giderilir. Zarar kârdan fazla olursa kârın tamamıyla zararın bir kısmı kapatılır, arta kalan zarar ise sermayeden kapatılır. Müdâribe bir şey gerekmez. Bu hallerde müdârib kâr ve amelini, sermaye sahibi ise kâr ve sermayesini kaybeder.[10] Zararın müdâribe yüklenmesi şartı batıldır.[11]

---

[3] Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Hafîd İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müçtehid ve Nihâyetu'l-Muktesid* (Beyrut: Müessetu'r-Risâle Nâşirûn, 2010), 2/681.
[4] Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvud, *es-Sünen* (Dımeşk: Mektebetu İbn Hazm, 2004), "Edeb", 17.
[5] Meydânî, *Lübab*, 2/60.
[6] Meydânî, *Lübab*, 2/60.
[7] Müdarebe ile ilgili geniş bilgi için bk.: Recep Özdemir, *İslâm İktisadı ve Finansı* (İstanbul: Kitabi Yayınları, 2023), 38 vd.; Meydânî, *Lübab,* 2/64-65.
[8] Akgüç Öztin, *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989), 150.
[9] Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akidler* (Konya: Tekin Kitabevi, 2019), 165.
[10] Meydânî, *Lübab*, 2/64-65; Mecelle, Md. 1427.
[11] Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd b. Mahmud Mevsılî, *el-İhtiyâr li'Ta'lîli'l-Muhtâr (*İstanbul: Çağrı Yay., 2007), 3/20.

Müdarebe akdi, günümüzde katılım bankaları tarafından fon toplama ve kullandırma yöntemi olarak kullanılmaktadır. Banka proje sunan tarafın projesini onaylar ve onu finanse etmek suretiyle fon kullandırtır. Banka sözleşmeyi imzaladıktan sonra kararlaştırılan fonu onun kullanımına hazır tutmak zorundadır. Banka projenin işleyişine karışamaz. Fakat düzensiz ve plansız işletimden kaynaklanan zararlarda banka müdahale edebilir. İşin sonunda elde edilen kar ise önceden belirlenen oranlarda müteşebbis ile banka arasında bölüştürülür.[12]

Gerek Cahiliye döneminde gerekse İslâm geldikten sonra mudârebe kervan ve deniz ticaretinde kısa vadede finansman sağlamanın en etkili yollarından biri oldu. Günümüzde ise özel finans kurumlarının kullandığı önemli enstrümanlardan biridir. Mudilerin katılım hesaplarına yatırdığı sermaye finans kurumları tarafından mudârebe akdine istinaden işletilmektedir.[13]

Banka katılım hesaplarını mudarebe ile işlettiği takdirde çift yönlü rol üstlenmektedir. Katılım hesabında biriken fonu kabul etmesi açısından girişimci (müdarib), biriken fonu girişimcilere kullandırması açısından sermaye sahibi (rabu'l-mal) rolünü üstlenir. Şunu belirtmemiz gerekir ki dini hassasiyet zayıfladığı için güvenilir işletmeci azalmıştır. Bundan dolayı özel finansman kurumları emanet aldıkları sermayeleri bir işletmeciye teslim konusunda tereddüt yaşamaktadırlar. Güven ortamının zayıflamasıyla birlikte Müdarebenin etkinliğinin azaldığı söylenebilir.

MUHAMMAD TAQI OSMANI'YE GÖRE BİR FİNANSMAN ARACI OLARAK MÜDAREBE

Tanımı ve Temel Nitelikleri

Muhammed Taqi Osmani müdarebe akdini şu şekilde tanımlamıştır: ""Müdarebe", bir ortağın ticarî bir işletmeye yatırması karşılığında diğerine para verdiği özel bir ortaklık türüdür. Yatırım, "rabu'l-mal" adı verilen birinci ortaktan gelirken, yönetim ve iş, "müdârib" adı verilen diğer ortağın münhasıran sorumluluğundadır.[14]

Muhammed Taqi Osmani'ye göre, Müdarebede yatırım tamamen sermaye sahibinin sorumluluğundadır. Sadece müdârib tarafından yürütülen yönetime sermaye sahibinin katılma hakkı yoktur. Müdârib herhangi bir yatırım yapmadığı için oluştuğu takdirde zarara yalnızca sermaye sahibi uğrar. Onun kaybı, emeğinin boşa gitmesi ve yaptığı işin kendisine gelir sağlamaması ile sınırlıdır. Ancak bu prensip, müdâribin normalde bu tür işlerin gerektirdiği özeni göstererek çalışmış olması şartına bağlıdır. Taksirle çalışmış veya sahtekârlık yapmışsa, ihmal veya suiistimalinden kaynaklanan zarardan sorumludur.[15]

[12] Ahmed Ziauddin, "Islamic Banking; State of the Art", *Islamic Economic Studies* 2/1 (1994), 6,
[13] Cengiz Kallek, "Mudârebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/359-360.
[14] Taqi Usmani, *An İntrotuction*, 31.
[15] Taqi Usmani, *An İntrotuction*, 31.

Müdarebede müdâribin kendi adına borçlanmasına izin vermediği sürece, sermaye sahibinin sorumluluğu yatırımıyla sınırlıdır. Müdâribin satın aldığı malların tamamı yalnızca rabbü'l-malın mülkiyetinde olup, müdârib ancak malı kârlı bir şekilde satması durumunda kârdan payını alabilir. Bu nedenle değeri artmış olsa bile malvarlığında kendi payına düşeni talep etme hakkına sahip değildir.[16]

Müdarebenin İşletilmesi ve Tipleri

Muhammed Taqi Osmani müdarebe tiplerini sermaye sahibinin işletmeciye verdiği yetkiye göre değerlendirmiştir. Buna göre sermaye sahibi, müdârib için belirli bir işi alanı belirleyebilir. Bu durumda parayı yalnızca o belirli işe yatırır. Buna el-Müdarebe el-mükayyede (sınırlı mudarebe) denir. Ancak mudâribe dilediği işi yapması için açık yetki vermişse, müdârib parayı uygun göreceği herhangi bir işe yatırmaya yetkili olur. Bu tür Müdarebeye "el-Müdarebe el-mutlaka" (sınırsız mudaraba) adı verilir.

Bir sermaye sahibi, tek bir akitle birden fazla kişiyle Müdarebe akdi yapabilir. Bu, parasını A ve B'ye teklif edebileceği, böylece her birinin onun adına müdârib olarak hareket edebileceği ve mudârebe sermayesinin her ikisi tarafından ortaklaşa kullanılabileceği anlamına gelir. Müdâribin payı aralarında mutabakata varılan orana göre paylaştırılır.[17] Bu durumda her iki müdârib de işi kendi aralarında ortakmış gibi yürütür. Duruma göre mudarib veya mudaribler, normal olarak iş akışında yapılan her şeyi yapmaya yetkilidir. Ancak tüccarların normal rutinlerinin dışında olağanüstü bir iş yapmak isterlerse, sermaye sahibini açık izni olmadan bunu yapamazlar.[18]

Kârın Dağıtımı

Muhammed Taqi Osmani'ye göre müdarebenin geçerliliği için tarafların başlangıçta her birinin hak edeceği fiili kârın belli bir oranı üzerinde anlaşmaları gerekir. İslam tarafından özel bir oran öngörülmemiştir; daha doğrusu, tarafların karşılıklı rızasına bırakılmıştır. Kârı eşit oranlarda paylaşabilecekleri gibi, sermaye sahibi ve müdâriblere de farklı oranlar ayırabilirler. Ancak herhangi bir tarafa götürü olarak kâr tahsis edemezler. Herhangi bir tarafın sermayeye bağlı belli bir orandaki payını belirleyemezler. Örneğin, sermaye Rs ise. 100000 /- Rs şartı üzerinde anlaşamazlar. Kârdan 10000/-'i mudârib payı olacak, sermayenin %20'si de sermaye sahibine verilecek diyemezler. Ancak fiili kârın %40'ının müdâriblere, %60'ının da sermaye sahibine verilmesi veya bunun tersi konusunda anlaşabilirler.[19]

Farklı durumlarda farklı oranların kararlaştırılmasına da izin verilmiştir. Mesela rabbu'l-mal, mudârib'e şöyle diyebilir: "Buğday ticareti yaparsanız kârın %50'sini, un ticareti yaparsanız

[16] Taqi Usmani, *An İntrotuction*, 32.
[17] Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdillah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el- Muğnî* (Riyad: Dâru'l Alemu'l-Kutub, 1997), 5/125.
[18] Taqi Usmani, *An İntrotuction*, 31-33.
[19] Taqi Usmani, *An İntrotuction*, 32-34.

ise kârın %33'ünü alırsınız". Aynı şekilde, "İşi kendi şehrinizde yaparsanız kârın %30'unu alırsınız, başka bir kasabada yaparsanız kârın % 50'si sizin payınız olur" diyebilir.[20]

Müdârib, yukarıda belirtilen şekilde kararlaştırılan kâr oranı dışında, Müdarebe için yaptığı iş karşılığında herhangi bir dönemsel maaş veya ücret talep edemez.[21]

Ona göre bütün İslam fıkıh mezhepleri bu hususta ittifak halindedir. Ancak İmam Ahmed, mudâribin günlük yiyecek masraflarını sadece Müdarebe hesabından almasına izin vermiştir.[22] Hanefî hukukçular, mudâribin bu hakkını, yalnızca kendi şehrinin dışında bir iş gezisine çıkması durumuyla sınırlamaktadır. Bu durumda kişisel harcamalarını, barınma, yemek vb. masraflarını talep edebilir. Ancak kendi şehrinde bulunduğu süre boyunca gündelik harçlık olarak herhangi bir şey alma hakkına sahip değildir.[23] İşletmenin bazı işlemlerde zarara uğraması, bazılarında ise kâr elde etmesi halinde, öncelikle kâr, zararın mahsup edilmesinde kullanılır, varsa eğer kalan kısım taraflar arasında kararlaştırılan orana göre dağıtılır.[24]

Müdarebenin Sona Ermesi

Muhammed Taqi Osmani'ye göre müdarebe sözleşmesi her taraflardan biri tarafından her zaman feshedilebilir. Bu durumda karşı tarafa bildirimde bulunmak şarttır. Fesih anında Müdarebenin tüm varlıkları nakit halinde ise ve anapara üzerinden bir miktar kâr elde edilmişse, taraflar arasında kararlaştırılan orana göre dağıtılır. Ancak, Müdarebenin varlıkları nakit halinde değilse, gerçek kârın tespit edilebilmesi için müdâriblere bunları satma ve nakde çevirme imkânı verilir.[25]

Ona göre Müdarebe akdinin belli bir süre için geçerli olduğu durumlarda kendiliğinden sona ermesinin mümkün olup olmadığı konusunda İslâm hukukçuları arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanefi ve Hanbeli mezhepleri, Müdarebenin bir yıl, altı ay vb. gibi belirli bir süre ile sınırlandırılabileceği ve sonrasında bildirimsiz olarak sona ereceği görüşündedir. Şâfii ve Mâliki mezhepleri Müdarebenin belirli bir süreyle sınırlandırılamayacağı görüşündedir.[26] Ancak bu görüş farklılığı sadece mudarebenin azami süresiyle ilgilidir. Müdarebenin sona ermesi mümkün olmadan önce taraflarca da asgari bir süre belirlenebilir mi? Bu sorunun açık bir cevabı İslam fıkıh kitaplarında bulunmamakla birlikte, burada sıralanan genel prensiplerden böyle bir sınırın belirlenemeyeceği ve tarafların her birinin sözleşmeyi dilediği zaman feshetme özgürlüğüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tarafların Müdarebeyi kendi zevklerine göre sona erdirme konusundaki bu sınırsız yetkisi, mevcut koşullar bağlamında bazı zorluklar meydana

[20] Alau'd-Dîn Ebî Bekr b. Suû'd el-Hanefî Kâsânî, *Bedâyiu's-sanâyi' fî tertîbi'ş-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2010), 6/99.
[21] el-Serahsi, *el-Mebsut,* 22/149–50.
[22] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/186.
[23] el-Kasâni, *Bedâ'iu's-Sanâ'i*', 6/109.
[24] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* 5/168.
[25] Taqi Usmani, *An İntrotuction*, 32-34; el-Kasâni, *Bedâ'iu's-Sanâ'i',* 6/109.
[26] İbn Kudâme, *el-Muğni*, 5/185-86 ve el-Serahsi, *el-Mebsut,* 22/133.

getirebilir. Çünkü günümüzde ticarî işletmelerin çoğunun getiri sağlaması için zamana ihtiyacı vardır. Ayrıca sürekli ve karmaşık çabalar gerektirirler. Bu nedenle sermaye sahibinin Müdarebeyi daha işin başındayken feshetmesi proje için felaket olabilir. Özellikle tüm çabalarına rağmen hiçbir şey kazanamayan mudarib için bu durum ciddi bir kayba yol açabilir. Bu nedenle, taraflar Müdarebeye girerken, belirli durumlar dışında hiçbir tarafın belirli bir süre içinde Müdarebeyi feshetmeyeceği konusunda anlaşırlarsa, bu durum özellikle daha önce zikredilen meşhur hadis ışığında, dinin herhangi bir ilkesini ihlal ediyor gibi görünmez.[27]

SONUÇ

Katılım bankacılığın fon kullandırma yöntemlerinden biri de mudarebedir. Müdarebe bir taraftan sermaye diğer taraftan emek üzerine kurulu olan bir hukuki işlemdir. Klasik literatürde şirket çeşitlerindne biri şeklinde ele alınan müdarebe günümüzde katılım bankacılığının fon kullandırma enstürümanı olarak değerlendirilir. Çağdaş alimlerden Taqi Usmani An İntrotuction to İslamic Finance isimli eserinde İslam iktisadının birçok konusuna yer ayırdığı gibi müdarebe akdine de yer vermiştir. O müdaerebeyi büyük oranda klasik literatür bağlamında, emek-sermaye ortaklığı şeklinde tanımlamıştır. Muhammed Taqi Osmani müdarebe tiplerini sermaye sahibinin işletmeciye verdiği yetkiye göre değerlendirmiş ve sınırlı (mukayyed) müdarebe- sınırsız (mutlak) müdarebe diye iki kısma ayırmıştır. O müdarebenin geçerliliği için tarafların başlangıçta her birinin hak edeceği fiili kârın belli bir oranı üzerinde anlaşmaları gerektiği ifade etmiştir. Ona göre İslam dininde müdarebe için özel bir oran öngörülmemiştir; kâr tarafların karşılıklı rızasına bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

Çeker, Orhan. *İslâm Hukukunda Akidler*. Konya: Tekin Kitabevi, 2019.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen.* 1. baskı. Dımeşk: Mektebetu İbn Hazm, 2004.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdillah b. Ahmed b. Muhammed. *el- Muğnî*. 3. Baskı. Riyad: Dâru'l Alemu'l-Kutub, 1997.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Hafîd. *Bidâyetu'l-Müçtehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*. Beyrut: Müessetu'r-Risâle Nâşirûn, 2010.

Kallek, Cengiz. "Mudârebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/359-360.

Kâsânî, Alau'd-Dîn Ebî Bekr b. Suû'd el-Hanefî. *Bedâyiu's-sanâyi' fî tertîbi'ş-şerâi'.* Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2010.

Meydânî, Abdulğanî el-Ğanimî ed-Dımeşkî. *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb.* Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 2012.

[27] Taqi Usmani, *An İntrotuction*, 34-35.

Mevsılî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd b. Mahmud. *el-İhtiyâr li'Ta'lîli'l-Muhtâr.* İstanbul: Çağrı Yay., 2007.

Özdemir, Recep. *İslâm İktisadı ve Finansı*. İstanbul: Kitabi Yayınları, 2023.

Öztin, Akgüç. *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989.

Taqi Usmani, Muhammed. *An Introductıon to Islamic Finance.* Karachi: y.y., 1998.

Ziauddin, Ahmed. "Islamic Banking; State of the Art". *Islamic Economic Studies* 2/1 (1994), 6.

MİLL'DE YARARCILIK KAVRAMI

THE CONCEPT OF UTILITARIANISM ACCORDING TO MILL

Z. Gönül BALKIR
Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, Türkiye.
ORCID ID:0000-0003-0710-8375

Gülbahar KESKİN
Dr., Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi/ İstanbul /Türkiye.
ORCID ID: 0000000228 691383

ÖZET

J.S. Mill, 1806-1873 yılları arasında yaşayan, en büyük İngiliz yararcılarından biridir. güriz 249. 1843 yılında yayınladığı, Tüme Varımcı Ve Tümden Gelimci Mantık Sistemi isimli eserinde, sosyal bilimlerinde tümevarım metodunun başlıca yer tutması gerektiğini, sosyal olayların tek tek açıklanmasında ise tümdengelim metoduna başvurulması gerektiğini söylemiştir. Mill, yararcılık hakkındaki düşüncelerini, Yararcılık adlı eserinde açıklamıştır. Yararcı ahlak teorisine, hayatının sonuna kadar bağlı kalan Mill'in yararcılık kuramında, hazzın iyiliği, ahlakın en temel ilkesidir.

Mill, en büyük mutluluk ilkesini, yararcılık ilkesi olarak tanımlar. Yararcılık ilkesini, ahlakın temeli ilkesi sayan yararcılık teorisinde, davranışların mutluluğu arttıracak davranışlar ve bu eğilimlerin doğru, mutluluğu azaltacak davranış ve eğilimlerin yanlış olduğunu söylemektedir. Mutluluk zevkin varlığını ve acının yokluğuyken, mutluluktan yoksunluk ise, acı ve ıstırap verir.

Haz, çeşitli insanlarca farklı şekillerde anlaşılabilir. Zira haz, değişik insanlara, değişik şeyler anlatır. Mill'e göre, hazlar niteliklerine bağlı olarak sınıflandırılabilirler. Ruhsal hazlar, bedensel hazlara göre daha büyük değerler taşırlar. İnsanların çoğu, bedeni hazları üstün tutsa da ruhsal hazzın bedenin hazzından üstün olduğu bir gerçektir. Mill'e göre, ruhsal hazları yaşamak, elem verici olsa da ona kavuşmak için savaşmak gerekir. Ruhsal hazlara ulaşmak için acı çeken insan, bedeni hazlara sahip bir budalaya tercih edilmelidir.

Ruhsal hazlara ulaşmanın güç olduğunu, bu sırada elem verici durumlarla karşılaşmanın olası olduğunu söyleyen Mill'e göre, ruhsal hazlara bir kez ulaşıldı mı, büyük mutluluk duyulur. Hazza erişmek, bütün insanlar için temel bir amaçtır. Mill, insanların mutluluk peşinde koşmalarının gözlem sonucu anlaşılabilir olduğunu söylemektedir.

Mill'e göre yararlılık kavramı, statik değil, dinamik bir kapsama sahiptir. Yararcılık ilkesinden çıkarılan sonuçlar, sürekli değişime tabidir. Mill, yararcılık ilkesinin sürekli değişen ve gelişen içeriğini açıklamaya çalışmıştır.

Anahtar Sözcükler: yararcılık, yararcılık ilkesi, yararcı ahlak, hazzın iyiliği, ruhsal haz.

ABSTRACT

J.S.Mill is one of the greatest English utilitarians who lived between 1806 and 1873. Güriz 249. In his 1843 work titled Tume Variatory and Deductive Logic System, he said that the inductive method should have a main place in social sciences, and the deductive method should be used to explain social events one by one. Mill explained his thoughts on utilitarianism in his work Utilitarianism. Mill, who adheres to the utilitarian moral theory until the end of his life, accepts that the basic principle of morality is the goodness of pleasure. Mill accepts the greatest principle of happiness, which he defines as the principle of utilitarianism, in his theory, which considers the principle of the foundation of morality, as right to the extent that behaviors tend to increase happiness and wrong to the extent that they tend to cause the opposite of happiness. Happiness indicates the presence of pleasure and the absence of suffering, while lack of happiness indicates suffering and the absence of pleasure.

Pleasure can be understood differently by various people. Because pleasure tells different things to different people. Mill defended as much as possible the classification of pleasures according to their nature. Spiritual pleasures have a higher value than bodily pleasures. Although most people prefer pleasures to the body, it is a fact that spiritual pleasure is superior to the pleasure of the body. According to Mill, it is necessary to try to experience spiritual pleasures, even if they are painful. In order to achieve spiritual pleasures, the suffering person should be preferred to a fool with bodily pleasures. According to Mill, who says that spiritual pleasures are difficult to reach, and that it is possible to encounter painful situations at this time, there is great happiness once spiritual pleasures are achieved. While Mill acknowledges that achieving pleasure is the goal of all human behavior, he says that people's pursuit of happiness is understandable as a result of observation.

According to Mill, the concept of usefulness has a dynamic scope, not a static one. The conclusions drawn from the principle of utilitarianism are subject to constant change. Mill tried to explain the ever-changing and evolving content of the utilitarian principle.

Keywords: utilitarianism, utilitarian principle, utilitarian morality, goodness of pleasure, spiritual pleasure.

GİRİŞ

J.S. Mill, en büyük İngiliz faydacılarından olup, 1806-1873 yıllara arasında yaşamıştır. Yaşadığı dönem, faydacılığın İngiliz düşünce yaşamına egemen olduğu, faydacılık ilkelerinin sosyal yaşama geçirilmeye çalışıldığı bir dönemdir. (Güriz, 2009:249).

Tümevarımcı ve Tümdengelimci Mantık Sistemi, Hürriyet, Faydacılık, Siyasal Ekonomi, Hükümet Konusunda Düşünceler, ismini taşıyan çalışmaları, Mill'in en önemli eserleridir (güriz, 2009:250). Aynı şekilde 1859 da yazdığı Özgürlük üstüne (On Liberty) isimli eseri, liberalizmin ana kaynaklarından biridir (Akyüz, 2019:136).

Mill, yarar düşüncesiyle adalet duygusunu bağdaştırmaya çalışmıştır. İnsanların yarar düşüncesi kasar adalet duygusu da gelişmiştir (Öktem, 1988:267). Öte yandan sistemini hazcılık üzerine kursa da hazlar arasında nitelik ayırımı yaparak, ruhsal hazları bedensel hazlardan üstün tutmuştur.

Mill'in hedonist yaklaşımıyla birlikte kurguladığı adalet ve yararcılık ilişkisindeki özgün ve farklı yaklaşımı nedeniyle, çalışmamızda, Mill'in yararcılık kavramına odaklanmak istedik.

MİLL'in Faydacı Ahlak Teorisi

Felsefi düşünmenin doğuşundan beri 'summum bonum' olarak en yüksek iyilik kavramı, Mill'e göre spekülatif düşüncenin ana problemi olarak kabul edilmiş, ancak yapılan birçok tartışmaya rağmen, halen bir sonuca ulaşılamamıştır (Aydar, 2023, 13).

"Mutluluk somut bir gerçeklik olarak iyidir ve kimse bunun gerçekliğini inkâr edemez, her bir kişinin de mutluluğu o kişi için iyidir ve buna bağlı olarak genelin mutluluğu, tüm insanların mutluluğu için iyidir." (Mill, 1943:35).

Mill'in ahlaki öğreti, gerçekte insan eylemlerinin amacının ne olduğunu sorgular. Ona göre insan, ahlaki eylemleriyle belli bir hazza ulaşmak ister. Bu haz ise ancak mutlulukla mümkün olabilir. Çünkü herkes bir şekilde mutluluğu, kendisinin ihtiyacı olduğu bir nesneye ulaşmak için istemektedir (Aydar, 2023, 18).

J.S. Mill, 1843 yılında yayınladığı, Tümevarımcı ve Tümdengelimci Mantık Sistemi isimli eserinde, sosyal bilimlerinde tümevarım metodunun başlıca yer tutması gerektiğini, sosyal olayların tek tek açıklanmasında ise tümdengelim metoduna başvurulması gerektiğini söylemiştir. Mill, yararcılık hakkındaki düşüncelerini, Yararcılık adlı eserinde açıklamıştır. Yararcı ahlak teorisine, hayatının sonuna kadar bağlı kalan Mill'in yararcılık kuramında, hazzın iyiliği, ahlakın en temel ilkesidir.

Mill felsefesinin önemli noktalarından biri de ödev duygusudur. Ödev duygusu vicdanla özdeşleşen bir kavramdır. Ödevini yerine getirmeyen mutsuz olacaktır (Öktem, 1988:267). Mill, fayda ilkesinde evrensel bir olguya işaret ederek, kişinin kendisi ve başkası ile ilgili ödevleri arasındaki ilişki biçimini düzenleyen ve doğal olan aynı şekilde evrensel bir adalet yasasına karşılık gelen vicdan duygusunun, fayda ilkesi ile doğrudan bir bağlantısı olduğunu söyler. Gerçekte ödev duygusundan bağımsız bir biçimde düşünülemeyen vicdan, bizim neden başkalarının yararına yönelik davranışlar geliştirmemiz konusunda bizlere içsel yönelimlerle gerekçeler sunmaktadır (Güriz, 1961: 36).

Mill, faydacılığı yeniden yorumlayıp, ahlak felsefesinin temel hareket noktası olarak kabul etmiştir. Bireysel mutluluktan çok toplumsal mutluluğun gerekli olduğunu söyleyen Mill'e göre, çok sayıda insanın faydasına olan bir davranış, iyi ve ahlaki bir davranıştır. Mill, hazzın niceliğine verilen önem kadar niteliğinin de önemli olduğunu söyler. Bireyin bilinç içeriğinin değiştirilmesi ve belirli bir kültürlenme ile nitelikli bir hazzın ortaya çıkabileceğini kabul eden Mill, eğitim yoluyla mutluluğun bireylere öğretilebileceğini ve bu nedenle bilim, sanat, edebiyat tarih gibi kültürel öğelerin bireysel mutluluğa katkı sunarak, böylelikle toplumun değer ve kalitesinin yükselebileceğini öngörmektedir (Aydar, 2023, 24).

Faydacı ahlak konusundaki düşüncelerini, Faydacılık adlı eserinde açıklayan Mill, En yüksek iyilik kavramı üzerinde durmuştur. Mill, en büyük mutluluk ilkesini, yararcılık ilkesi olarak tanımlar. Yararcılık ilkesini, ahlakın temeli ilkesi sayan yararcılık teorisinde, davranışların mutluluğu arttıracak davranışlar ve bu eğilimlerin doğru, mutluluğu azaltacak davranış ve eğilimlerin yanlış olduğunu söylemektedir. Mutluluk zevkin varlığını ve acının yokluğuyken, mutluluktan yoksunluk ise, acı ve ıstırap verir.

Haz, çeşitli insanlarca farklı şekillerde anlaşılabilir. Zira haz, değişik insanlara, değişik şeyler anlatır. Mill'e göre, hazlar niteliklerine bağlı olarak sınıflandırılabilirler. Ruhsal hazlar, bedensel hazlara göre daha büyük değerler taşırlar. İnsanların çoğu, bedeni hazları üstün tutsa da, ruhsal hazzın bedenin hazzından üstün olduğu bir gerçektir. Mill'e göre, ruhsal hazları yaşamak, elem verici olsa da ona kavuşmak için savaşmak gerekir. Ruhsal hazlara ulaşmak için acı çeken insan, bedeni hazlara sahip bir budalaya tercih edilmelidir (Mill, 1943:4).

Mill, hazların niteliğe göre sınıflandırılmasının mümkün olduğu söylerken, ruhsal hazları önceler (Mill, 1943:7). Mill, yarar kavramının durağan olmadığını, tam tersine dinamik bir kapsama sahip olduğunu savunur. Toplum sürekli gelişimi, aynı zamanda, sosyallik bağı ile topluma bağlı olan insanın ve yararcılık kavramının içeriğinin de yaşam koşullarındaki değişime bağlı olarak değişmesi demektir (Mill, 1943: 28).

Mill'de Yararcılık ve Adalet Kavramı

Mill, tarihsel yaşam boyunca, adalet kavramının, mutlak, kendiliğinden varlığa ve değere sahip bir kavram olarak kabul edildiğini söyler. Bu kabul, adalet kavramını, rölatif bir nitelik taşıyan fayda fikrinden ayırır (Güriz, 2009: 253). Oysa toplumsal yarar ve adalet kavramları, adalet duygusu nedeniyle birbirine bağlıdır (Öktem, 1988:267).

Mill'e göre, geliri ne olursa olsun, her vatandaştan aynı verginin istenmesi, sosyal fayda ilkesine aykırıdır (Mill, 1943:55). Öte yandan, bir başka görüş, satın gücü yüksek olanların, daha yüksek vergi ödemeleri gerekir. Bu görüşü savunanlar, adalet kavramından hareket ederek, bu fikrin kabul edilmesi ve uygulanmasının, sosyal fayda anlayışına daha uygun olduğunu ve bu nedenle doğru bir çözüme gidebilmek için adaleti ve sosyal faydayı birlikte ele almak gerektiğini ileri sürerler (Güriz, 2009:253).

Mill'e göre, adalet ve fayda eş anlamlı değildir ve adaletin, faydadan ayrılması mümkün değildir, Zira adalet duygusu, adalet ve fayda kavramlarını birbirine bağlamaktadır (Mill, 1943: 41). Öte yandan adalet ile sosyal yarar kavramları birbiriyle eşanlamlı görünmektedir (Akyüz, 2019:137).

Mill'de Özgürlük Kavramı

Mill'e göre özgürlük, bireylerin ve toplumun menfaatinedir. Bu nedenle Mill'de özgürlük, yüceltilir ve özgürlüğün sınırlarını belirlenmeye, çalışılır (Öktem, 1988:267). Hürriyet adını verdiği eserinde, Mill amacının, kişi üzerinde haklı olarak kullanılabilecek gücün sınırlarını belirlemek ve belirtmek olduğunu söyler (Mill,1930:1). Mill'e göre, bireylerin özgürlüğüne karışılması ancak koruma için haklı ve kabul edilebilirdir (Güriz, 2009:254).

İnsanların mutluluğunu için, kişi özgürlüklerine karışılması doğru ve mümkün değildir. Ancak, başkalarına zarar verilmesi durumunda, toplumun kendi menfaatlerini koruması için, özgürlüğe müdahale hakkı kabul edilebilir (mill, 1930: 40). Mill, en doğru çözümün, devletin, kişisel özgürlüğe mümkün olduğunca az karışması olduğunu söyler (Güriz, 2009:254).

Kişi, kendi yeteneklerini ve koşullarını seçme de birincil derece de yetkilidir. Kişinin özgür seçimlerine toplumun karışması yarar değil, zarar doğurur (Öktem, 1988:268). Mill'in zarar kavramında kullandığı ölçü, davranışın dışa yansıma biçimidir (Akyüz, 2019:138).

Mill, toplumun belirli konularda nasıl davranacağı konusunda kişiye tavsiyelerde bulunabileceğini, ancak kendisi ile ilgili konularda kararın doğrudan kişiye ait olması gerektiğini savunmaktadır (Güriz, 2009:255).

Mill, Hürriyet adlı çalışmasında, özgürlüğün sosyal fayda nedeniyle gerekli bir amaç olduğunu savunmaktadır. Yazdığı eserde özgürlüğün iyi sayılması kabul edilebilirse de esere yararcı düşüncenin hakim olduğu şüphe götürmez. Mill'in özgürlüğü savunurken, ileri sürdüğü kanıtlar, özgürlüğün kişiye ve topluma faydalı olmasından doğmaktadır. Mill, özgürlüğün, hem kişi ve hem de toplum için vazgeçilmez olduğunu söylerken, bunun aynı zamanda bir mutluluk aracı olduğunu da belirtmektedir (Güriz, 2009:255).

SONUÇ

J.S.Mill, yararcılığın en etkili son düşünürlerinden birisidir. Yararcılık kuramında, hazzın iyiliğini ve en büyük mutluluk ilkesini, ahlakın temeli ilkesi sayar. Yararcı ahlak teorisine, hayatının sonuna kadar bağlı kalan Mill'in yararcılık kuramında, hazzın iyiliği, ahlakın en temel ilkesidir. Mill, en büyük mutluluk ilkesini, yararcılık olarak tanımlar. Mill'e göre yararlılık kavramı, dinamik bir kapsama sahip olduğundan, sürekli değişime tabidir. Mill, yararcılık ilkesinin sürekli değişen ve gelişen bu içeriğini açıklamaya çalışmıştır.

Haz, çeşitli insanlarca farklı şekillerde anlaşılabilir. Zira haz, değişik insanlara, değişik şeyler anlatır. Mill, hazların niteliğine göre sınıflandırılmasının mümkün olduğunca savunmuştur.

Ruhsal hazlar, bedensel hazlara göre daha yüksek değer taşırlar. Ruhsal hazlara ulaşmanın güç olduğunu, bu sırada elem verici durumlarla karşılaşmanın olası olduğunu söyleyen Mill'e göre, ruhsal hazlara bir kez ulaşıldı mı, büyük mutluluk duyulmaktadır.

Son olarak, Mill'in, özgürlük kuramında, despotizmin tehlikesine dikkat çekmesiyle, hukuk ve siyasal düşünceye büyük katkı yaptığını ve yaptığı bu katkının, hukuk ve politika alanında kendisine ayrıcalıklı ve haklı bir yer kazandırdığını söylemek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Akyüz, V., (2019). Hukuk Felsefesi Ders Notları, İstanbul.

Aydar, S., (2023). "John Stuart Mıll'in ve Etik Mutluluk Öğretisi." Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD), Aralık 2023, (13).

Güriz, A., (1961). Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk, Ankara.

(Güriz, A., (2009). Hukuk Felsefesi, Ankara.

Kymlicka, W., (2016). Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş, İstanbul.

Mill, J.S., (1943). Utilitarianizm, London._

Mill, J.S., (1930). On Liberty, London.

Öktem, N., (1988). Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi, İstanbul.

Pınarcı, E., (2013). John Stuart Mill'in Liberalizm Anlayışı https://avesis.uludag.edu.tr/yonetilen-tez/8fd330a9-146f-429e-b69d-748577bbf5d2/john-stuart-millin-liberalizm-anlayisi

RAWLS'DE SİYASAL ADALET

POLITICAL JUSTICE ACCORDING TO RAWLS

Z. Gönül BALKIR
Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi,İstanbul, Türkiye.
ORCID ID:0000-0003-0710-8375

Gülbahar KESKİN
Dr., Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi/ istanbul /Türkiye.
ORCID ID: 0000000228 691383

ÖZET

John Rawls, çağdaş dünyanın en önemli toplum ve siyaset felsefecilerindendir.1921-2002 yılları arasında yaşamıştır ve çağdaş liberalizmin öncüsüdür. Rawls, adaleti, sosyal kurumların ilk erdemi olarak tanımlamıştır. Siyasal adalet konusunda bir konsensüs sağlanması amacıyla, adaleti ele alan Rawls'a göre, adalet kavramı, makul vatandaşların desteğini hak eden, makul bir kavramdır. Bu tanımla Rawls, adalet kavramını siyasal düzleme taşımış olur.

Rawls'a göre insanların huzur içinde yaşayabilecekleri bir toplum yaratmak istiyorsak, toplumun örgütlenmesini sağlayacak tarafsız ilkeler koymalıyız. Asıl ihtiyacımız olan tüm vatandaşların, adil olarak algılayabilecekleri ilkeler üzerine kurulu bir toplumdur. Rawls'ın adalet kuramı, adil bir toplumun kurumlarıyla bağlantılıdır.

Rawls'ın kamusal akıl düşüncesinde eşitlik, adalet demektir. Adalet teorisinden yola çıkarak, adalet kavramını geliştirmeye çalışan Rawls, siyasal tarafsızlık ilkesini adaletin iyiye önceliği doktrini ile açıklamaya çalışır. Özerk ahlaki bir özne olan insanın en önemli kapasitesi, adalet duygusu ve iyiyi anlama kapasitesidir.

Adaletin iyiye önceliğini tartışmaya açarsak, adalet duygusu, farklı iyi anlayışlarının kolaylıkla gerçekleştirilebileceği bir çerçeve sağlamayı amaçlar. İyi çok boyutlu olduğu için, adalet iyiyi önceler. Adaletin iyiye önceliği, adaleti bozmaya yönelik eylemler karşısında, siyasal otoriteye güç kullanma yetkisi vermektedir.

Rawls, başlangıç durumunda eşitliği sağlamak adına, bireyin kim olduğunun göz ardı edilebileceği bir cahillik alanı kurgular. Cehalet peçesi adını verdiği, bir alan yaratarak, bu tutumla bir tarafsızlık olanağı yaratmak ister. Oysa burada ortaya çıkan durum, tarafsızlığa zorlamadır. Cehalet peçesinde kişiler olarak, kim olduğumuzu bilemeyiz. Cahillik alanının eşitlik ve adalet kavramı ile birlikte sağlanabilmesi imkansızdır. Rawls'ın görüşlerine karşı, cehalet peçesinin kabulünün gerçek dışılığı kadar, ön kabullerinin gereğinden fazla idealleştirildiği itirazları bulunmaktadır.

Rawls'ın, ölümünden kısa bir süre önce yayınladığı, Hakkaniyet Olarak Hukuk isimli

eserindeki adalet yaklaşımının büyük oranda tarafsız olduğu söylenebilir. Adil ve tarafsız bir liberal toplumda adalet ilkelerini bulmayı amaçlamış, bu koşullar altında adalet ve eşitlik kavramlarını uyumlu şekilde geliştirmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Akıl, Siyasal Adalet, Hakkaniyet, Kamusal Olarak Cehalet Peçesi.

ABSTRACT

John Rawls, one of today's most important social and political philosophers, lived between 1921-2002 and is a pioneer of contemporary liberalism. Yasemin 370 Rawls defined justice as the first virtue of social institutions. According to Rawls, who deals with justice in order to reach a consensus on political justice, the concept of justice is a reasonable concept that deserves the support of reasonable citizens. With this definition, Rawls brings the concept of justice to the political level.

According to Rawls, if we want to create a society where people can live in peace, we must set neutral principles that will enable society to be organized. What we really need is a society based on principles that all citizens can perceive as fair. Rawls's theory of justice is linked to the institutions of a just society.

In Rawls's notion of public reason, equality means justice. Rawls, who tries to develop the concept of justice based on the theory of justice, tries to explain the principle of political neutrality with the doctrine of the priority of justice for the better. The most important capacity of man, who is an autonomous moral subject, is his sense of justice and his capacity to understand the good.

If we open the priority of justice to the good, the sense of justice aims to provide a framework in which different conceptions of good can be easily realized. Because good is multidimensional, justice precedes good. The priority of justice for good authorizes the political authority to use force in the face of actions aimed at distorting justice.

Rawls constructs an area of ignorance in which the individual can be ignored in order to ensure equality in the initial state. By creating a space, which he calls the veil of ignorance, he wants to create an opportunity for impartiality with this attitude. However, the situation that arises here is to force neutrality. As persons in the veil of ignorance, we cannot know who we are. It is impossible to provide the field of ignorance with the concept of equality and justice. Rawls has objections to his views that his presuppositions are over-idealized, as well as the untruthfulness of the acceptance of the veil of ignorance.

It can be said that the justice approach in Rawls's Law as Fairness, which he published shortly before his death, is largely impartial. He aimed to find the principles of justice in a fair and

impartial liberal society and tried to develop the concepts of justice and equality harmoniously under these conditions.

Keywords: Public Reason, Political Justice, Fairness, The Veil of Ignorance in Public.

GİRİŞ

John Rawls, 1921-2002 yılları arasında yaşamıştır. Günümüzün en önemli liberal felsefecilerindendir.1971 'de yayınladığı Adalet Teorisi isimli eserinde kendine ait adalet kuramını ortaya koymuş, 1993 yılında yayınladığı makale derlemelerinden oluşan Siyasal Liberalizm isimli eseriyle de Rawls çağdaş liberalizmin öncülüğünü yapmıştır (Işıktaç,2022:370).

Rawls genel felsefesini, toplumun örgütlenmesi için tarafsız ilkeler konulması gerektiği üzerine ve adalet teorisiyle adalet kavramının gelişimi üzerine kurmuştur. Çalışma da genel felsefesini adil bir toplum üzerine kurgulayan Rawls'in siyasal adalet kavramı irdelenmek istenmiştir.

Rawls'un Siyasal Adalet Kavramı

Rawls'a göre, adalet kavramı, en temel değerlerden biri olarak, çağdaş ve uygar bir toplumun en üstün kazanımlarından biridir (Yücel, 2005:210). Rawls, adalet kavramını eşitlik olarak tanımlar. Rawls, siyasal tarafsızlık ilkesini öne çıkarır. Bu ilkeyi, adaletin önceliği doktriniyle haklılaştırır (Rawls, 1971:108). İnsanlar, adalet duygusu ve iyiyi anlama kapasitesi olarak iki önemli kapasiteye sahiptir.

Rawls'un, "liberalizmin önvarsayımı, her bir insanın, mutlak özerkliği ve rasyonalitesi ile uyumlu çok sayıda biribiriyle çatışan ve uzlaşmayan iyi anlayışlarının varlığı ve bunlara dayanan amaçların gözden geçirilip belirlenmesidir", şeklindeki yorumu, kendi bakış açısını göstermektedir.

Bireylerin davranışlarındaki otonomi kavramı, devletin, bireylere karşı tarafsız olmasını gerektirir. Bu bağlamda, "devlet ne ö zel bir doktrini, diğerlerinden farklı olarak kayırmaya ya da yüceltmeye yönelik bir şey yapabilir, ne de bu özel doktrini savunanlara yardım edebilir " (Işıktaç,2022:371).

Çoğulculuk kavramı, liberal tarafsızlıkla birlikte hareket eder. Rawls, siyasal tarafsızlık ilkesiyle, özgür bir demokratik kültür hedeflemektedir. Liberal tarafsızlık kavramını, hoşgörü ve eşit vatandaş haklarıyla özdeşleştirmiştir (Işıktaç,2022:371).

Political Liberalism (Siyasal liberalizm) adlı kitabında, 1980 sonrası çalışma ve makalelerini toplamıştır.Bu eserde, liberalizmi, metafizik temellerinden ayırmayı hedeflemiştir (Rawls, 1993:126). Rawls, liberalizmin, adalet ve eşitlik değerlendirmelerinde yetersiz kaldığını görmüştür. Yararcılık kavramından yola çıkıldığında, Liberalizm, imkanları kıt olanlar aleyhine

sonuçlanmaktadır. Rawls'un, "sosyal kurumların ilk erdemi" olarak tanımladığı adalet kavramını, siyasal adalet konusunda bir konsensüs sağlamak amacıyla ele almaktadır (Rawls, 1971:2). Adalet kavramını, vatandaşların desteğini hak eden, makul bir kavram olarak tanımlayan Rawls, adalet kavramını, siyasal düzleme taşımıştır (Işıktaç,2022:372).

Rawls, bir cehalet peçesi oluşturarak, insanlar için bir tarafsızlık olanağı yaratmaya çalışır. Gerçekte tarafsızlığı sağlamak üzere zorlama bir durum kurgulamaktadır. Çünkü cehalet peçesinde kimler olduğu bilinemez. Kim olduğu bilinemediğinden, herkesle aynı konumda bulunulmaktadır. cehalet peçesinin amacı, toplumsal fayda sağlayacak en iyi hizmetin ve siyasal bir düzenin seçilmesidir. Böylece kim olduğu bilinemeyen bir durumda, tarafsız bir çözüm seçilerek, kabul edilmiş olur. Rawls, y arattığı bu orijinal durumla ilgili olarak, Rawls, "Toplumun temel kurumları içinde, tarafsız ve makul bir eşitlik biçiminde gerçekleşen adaleti garanti etmek" istemektedir (Işıktaç,2022:373).

Rawls'a göre, adaleti garanti etmek için, öncelikle ötekiinin bağımsızlığını tehdit etmeyen bir özgürlükle, kişisel dürüstlüğe ve özgürlüğe saygıyla birlikte, toplumsal yapı içinde iyi ve güçlü olanların, durumu kötü olanlar aleyhine zenginliklerini arttıramayacakları, bir toplumsal düzen ilkeleri seçilmek zorundadır.

Rawls'un Adalet Teorisi

Sosyal adalet ile siyasi iktidar, zor durumda olanları korumak için sosyal adaletçi uygulamalara başvurduğunda uzun vadede gelir harcama dengesi gözden kaçabilir. Bu sorunu Rawls, adalet sorunu olarak niteler. Bu sorun, uzun vadede ortaya çıkacak bu denge sorununa işaret eder (Rawls, 1971:40).

Sosyal minimum, toplumsal yapı içinde en düşük gelir düzeyine sahip olanların gelirden alacağı payı gösterir. Rawls, toplumsal adaleti yani bölüşüm sağlayabilmeyi, sosyal minimum olarak isimlendirir. En düşük düzeydeki grubun beklentilerinin sosyal bir projeksiyon olarak maksimize edilmesi gerekmektedir.383 Rawls, toplumsal bölüşmenin siyasal iktidar tarafından yapılmasını sağlamak üzere kaynakların yüklendirilmesi, istikrar, gelir bölüşümü, transfer olmak üzere dört temel alan belirlemiştir (Rawls, 1971:276).

Adalet, siyasal bir kavramdır, ancak hiçbir hakkı kapsamaz. Rawls, adalet kavramına dayanarak adil bir toplum yaratmak istemektedir. Bunu yapmak için, tarafların bir cehalet perdesi arkasında olduklarını varsayar. İnsanlar, değişik seçeneklerin kendi özel durumlarını ne şekilde etkileyeceğini bilmedikleri gibi, ilkeleri sadece genel düşünceleri temelinde değerlendirmek zorundadırlar. Sosyal adalet sorunları, kuşaklar arasındaki farklılıklardan doğmakla, mesela uygun oranda sermaye birikimi sorunu ve yine doğal kaynakların ve doğanın çevresi bunun bir parçasını oluşturmakladır.

Bununla beraber, cehalet peçesinde, gerçek olarak kabul edilen, tarafların insan toplumları hakkında genel gerçekleri bilmeleridir. Cehalet peçesinde, genel bilgiler üzerinde hiçbir

sınırlama yoktur. Rawls'a göre cehalet peçesindeki ilkeler, başlangıç durumundaki adil bir toplumun temel ilkeleridir. (Işıktaç,2022:372).

Rawls, adaletin iyiye önceliği ilkesinin savunur. Bu ilke, adaleti bozmaya yönelik eylemler karşısında, siyasal otoriteye güç kullanma yetkisi vermektedir. Öte yandan. Rawls'a göre, özgüvenle özsaygı, bir yandan birey otonomisini garanti ederken, diğer yandan özgürlüğün garantisidir (Işıktaç,2022:375). Rawls, yenilenmş bir toplumsal sözleşme kurgulamıştır (Akyüz, 2019: 211).

Rawls toplumun kuruluşundan sonraki birey otonomisinin sınırlarını belirlerken, rasyonel olan ile makul olan arasındaki ayırıma dikkatimizi çekmektedir. Makul olan, adil toplumsal iş birliğini gösterir. Toplumsal uzlaşma makul olanla kurulacaktır (Işıktaç,2022:373).

Rawls, dağıtıcı adalet kavramıyla, liberal demokrasi anlayışını oluşturmaya çalışmaktadır. Böylece liberal düşünceyi, faydacılıktan bağımsızlaştırmayı amaçlamıştır. 374 Rawls'un adalete ilişkin düşünceleri, adil dağıtımın sağlanması ve toplum sözleşmesi gibi, iki temel teze dayanmaktadır. Toplumsal ve siyasal adalet, adil dağıtım ve fırsat eşitliği çerçevesinde düzenlenebilecektir. Rawls, adil dağıtım ve fırsat eşitliği ilkelerini, açıklık ve istikrar ilkeleriyle tamamlamaktadır. Adalet ilkelerinin bilinmesi, açıklık ilkesidir. İstikrar ilkesiyle de aleniyet ilkesinin güçlenmesi yanında, gelecek beklentilerinin öngörülmesi sağlanır (Rawls, 1971:182). Rawls, toplum sözleşmesinin gerekçesini, adaleti kavramak olarak belirlemiştir (Kymlicka,2004:85). Sözleşmenin amacı, eşitlikçi adalet ilkelerini belirlemektir.

Rawls'un yenilenmiş başlangıç durumu, cehalet peçesine dayanır. Zira ancak cehalet peçesiyle, eşitlikçi bir kurguya ulaşılması mümkün olur. Cehalet peçesi, sezgisel bir adalet sınavıdır. Başlangıç durumunda eşitlik tutumuyla Rawls'un sözleşmesini varsayımsal bir durumdan çıkartarak oy birliğini şart koşan bir eşitlik temeline dayandırdığı görülmektedir (Işıktaç,2022:375).

A Theory Of Justine adlı çalışmasında Rawls, klasik liberalizmle ilişkilendirilen temel haklara ve hem de sosyalist ve radikal demokratik geleneklerle ilişkilendirdiği eşitlikçi bir ideal olarak hakça dağıtıma bağlı bir adalet anlayışı önererek, bu adalet anlayışına hakkaniyet olarak adalet ismini koydu (Akyüz, 2019: 211). Böylelikle Rawls'un, adalet kavramını soyut olarak tanımlayıp uygulama olanağını göstermek yerine, özel olarak tanımladığı adalet kavramını ve ilkelerini, kişilerin nasıl belirleyebileceğini aramayı tercih ederek yeni bir modelleme yapma olanağı elde ettiğini görmekteyiz (Işıktaç,2022:376). Rawls'a göre hakkaniyet olarak adalet, özgürlükle eşitliğin uzlaştırılması amacını taşımaktadır (Akyüz, 2019: 211).

Rawls modem hukuk teorisi içerisinde özellikle adalet yaklaşımına getirdiği yeni açılımlarla dikkat çekmektedir. Bir yandan klasik sözleşme teori argümanlarını kullanması, diğer yandan doğal hukuka oranla daha somut bir adalet anlayışını benimsemiş olması ve bu iki

yaklaşımını çok daha kapsamlı bir liberal teori ile birleştirmiş olması ile seçilmektedir.

Rawls'un yaklaşımında "başlangıç durumu" ve "cehalet peçesi olarak kavramsallaştırdığı iki temel öğe bulunur. Başlangıç durumunda kişiler, cehalet peçesi arkasında bulunurlar. Başlangıç durumundaki kişiler, cehalet peçesinin varlığı nedeniyle, kendileri hakkında hiçbir bilgiye sahip değildir. Bilgisizlik peçesi, kişilerin toplumdaki yerlerini, doğal yetiler açısından donanımlarını, yaşamlarındaki iyi anlayışlarını ve yaşam planlarının detaylarını bilmelerini engeller. Başlangıç durumundaki ekonomik ve sosyal durumlarını, etnik kökenlerini, dinlerini, cinsiyetlerini, zeki ve sağlıklı olup olmadıklarını, yaşamda hangi ahlaki idealleri ya da iyi anlayışını benimsediklerini bilememektedirler. Bilgisizlik peçesinin, belirlediğimiz türden özel bilgilerin görünmesini engellemesi, tarafsızlığın sağlanması adına çok önemlidir. Çünkü Rawls, adil b ir toplumun temel ilkeleri nelerdir?" sorusuna cevap verecek kişileri başlangıç durumundaki kişiler olarak kabul eder.

Rawls'da sosyal minimum kavramı vardır. Bu kavramı, toplumsal adalet yani bölüşüm olarak tanımlanır. Sosyal minimum, toplumda, en düşük gelir düzeyine sahip olanların alacağı payı gösterir (Işıktaç,2022:383). Rawls toplumsal bölüşmenin siyasal iktidar eliyle yapılmasını sağlamak üzere kaynakların yüklendirilmesi, istikrar, gelir bölüşümü, transfer olmak üzere dört temel alan belirlemiştir (Rrawls, 1971: 276). En düşük düzeydeki grubun beklentilerinin sosyal bir projeksiyon olarak maksimize edilmesi gerekmektedir. (Işıktaç,2022:383).

Adalet, siyasal bir kavramdır ancak hiçbir hakkı kapsamaz. Rawls, adalet kavramına dayanarak adil bir toplum yaratmak istemektedir. Bunu yapmak için, tarafların bir cehalet perdesi arkasında olduklarını varsayar. İnsanlar, değişik seçeneklerin kendi özel durumlarını ne şekilde etkileyeceğini bilmedikleri gibi, ilkeleri sadece genel düşünceleri temelinde değerlendirmek zorundadırlar. Sosyal adalet sorunları, kuşaklar arasındaki farklılıklardan doğmakla, mesela uygun oranda sermaye birikimi sorunu ve yine doğal kaynakların ve doğanın çevresi bunun bir parçasını oluşturmakladır. Bununla beraber, cehalet peçesinde, gerçek olarak kabul edilen, tarafların insan toplumları hakkında genel gerçekleri bilmeleridir. Cehalet peçesinde, genel bilgiler üzerinde hiçbir sınırlama yoktur. Cehalet peçesinin ardından liberal düzen içinde kalarak, çoğulcu bir yaşamı amaçlamaktadır (Akyüz, 2019: 211).

Rawls, adalet teorisinde üç temel soruna dikkat çekmektedir. Rawls'a göre adalet ilkelerinin kabulü, adalet ilkelerine bağlı anayasal demokrasi kurumları ve adil dağıtım paylarının kontrolü olmak üzere, hukuksal sistemin en temel üç sorunu bulunmaktadır (Rawls, 1971:28).

Rawls, temel sorunların tanımlamaları verirken, aynı zamanda bu tanımlamaların sıralanmasına da dikkati çekmektedir. Rawls, adaletin, etkin uygulamaya göre, özgürlüğün de sosyal ve ekonomik yarara göre öncelikli olduğunu belirtmektedir (Rawls, 1971:262). .Aslında bu iki ilkeyi irdelediğimizde, siyasi ve ekonomik özgürlüğü etkin uygulama ve fırsat eşitliği kavramlarını da içerdiğini görmekteyiz.

Rawls, kamusal alanla özel alnın sınırlarının iyi çizilmesi gerektiğini söylerken, kamusal alana ve kamusal akla işaret etmektedir. Kamusal akıl, toplum bireylerinin, özgür ve eşit aklı olarak, kamu aklıdır (Işıktaç,2022:383).

SONUÇ

Çağdaş liberalizmin öncüsü olan Rawls, adaleti, sosyal kurumların ilk erdemi olarak tanımlamıştır. Siyasal adalet konusunda bir konsensüs sağlanması amacıyla, adalet kavramını ele almıştır. Rawls'a göre, adalet kavramı, makul bir kavram olarak, makul vatandaşların desteğini hak ederken siyasal düzleme taşınmış olur.

Rawls'a göre insanların güvenlik içinde yaşayabilecekleri bir toplum yaratmak istiyorsak, toplumun örgütlenmesini sağlayacak tarafsız kurallar koymalıyız. Adil bir topluma ihtiyacımız vardır. Rawls'ın adalet kuramı, adil bir toplumsal yapıyı ortaya koymaya çalışır.

Rawls, başlangıç durumunda eşitliği sağlamak adına, kişilerin kim olduğunun anlaşılamayacağı bir cahillik alanı kurgular. Cehalet peçesi adını verdiği, bir alan yaratarak, bu tutumla tarafsız bir yapı kurgulamaya çalışır. Oysa gerçekte yapılan, tarafsızlığa zorlamadır. Cehalet peçesinde, kim olduğumuzu bilemeyiz. Cahillik alanının eşitlik ve adalet kavramı ile birlikte sağlanabilmesi imkansızdır. Rawls'ın görüşlerine karşı, cehalet peçesinin kabulünün gerçek dışı olduğu eleştirileri yanında, Rawls'un ön kabullerinin, fazlaca idealleştirildiği itirazları bulunmaktadır.

Rawls'ın, ölümünden kısa bir süre önce yayınladığı, Hakkaniyet Olarak Hukuk isimli eserinde tarafsız bir adalet yaklaşımı bulunmaktadır. Adil ve tarafsız bir liberal toplumda adalet ilkelerini bulmayı amaçlamış, bu koşullar altında adalet ve eşitlik kavramlarını uyumlu şekilde geliştirmeye çalışmıştır.

Rawls'ın kamusal akıl düşüncesinde eşitlik, adalet demektir ve Rawls, adalet teorisinden yola çıkarak, adalet kavramıyla birlikte siyasal tarafsızlık ilkesini geliştirmeye çalışır. Rawls'a göre, siyasal tarafsızlık ilkesi, adaleti önceleyerek kurgular. Adalet duygusunun iyiye önceliği, aynı zaman da özerk ahlaki özne olan insanın en önemli kapasitesi ve iyiyi anlama kapasitesidir. Adalet kavramının iyiye önceliği, adaleti bozmaya yönelik eylemler karşısında, siyasal otoriteye, siyasal adalet kavramını da kullanarak, güç kullanma yetkisi vermektedir.

KAYNAKLAR

Akyüz, V., (2019). **Hukuk Felsefesi Ders Notları,** İstanbul.

Işıktaç, Y., (2022). **Hukuk Felsefesi**, İstabul.

Rawls, J., (1971). **A Theory of Justice,** Oxford.

Rawls, J., (1993). **Political Liberalism,** New York.

Rawls, J., (2003). **Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Alınması,** İstanbul.

Rawls, J., (2017). **Bir Adalet Teorisi**, Ankara.

Will K., (2004). **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş,** İstanbul.

Yücel, T.T., (2005). **Hukuk Felsefesi**, Ankara.

KUR'AN'A GÖRE MÜSLÜMANIN "MÜMKÜN OLAN EN İYİYİ" YAPMA SORUMLULUĞU

(El-Kıyame 13. Ve El-İnfitar 5. Ayetler Bağlamında)

THE RESPONSIBILITY OF THE MUSLIM TO DO THE "BEST POSSIBLE" ACCORDING TO THE QUR'AN

(in the context of Surah al-Qiyamah verse 13 and Surah al-Infitar verse 5)

Lokman BEDİR
Dr. Öğr. Üyesi Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-7735-5171

Muharrem KIZIL
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
ORCID NO: 0000-0003-2264-9583

ÖZET

Kur'an-ı Kerim insanoğlu için hayatın her alanını dizayn eden ilkeler ve prensipleri içerisinde barındırır. Bu bağlamda Kur'an'da insanlığı ileriye götürecek prensiplerin yanında insanlığın gerek bireysel anlamda gerekse toplumsal anlamda bulunduğu yerden geriye gitmesini engelleyecek prensipleri içeren ayetler de mevcuttur. İşte mezkûr ayetlere baktığımızda bu prensipleri görürüz. Bu ayetlerde; *"O gün (hesap günü) insanın yapıp gönderdiği ve yapmayıp geriye bıraktığı şeyler kendisine öğretilecek ve bunlardan haberdar olacaktır."* (el-Kıyame: 75/13; el-İnfitar:82/5) diye bildirilir. Burada insanın yaptıklarının karşılığını göreceği gibi sahip olduğu imkânlarla yapması gerekirken yapmadıklarının da hesabını vereceğini anlıyoruz. İki yönü bulunan bu ayetlere biraz daha derinlemesine baktığımızda iki husus dikkatimizi çeker. Birinci olarak insan yaptıklarının karşılığını görecektir. Yaptığı iyi şeyler için mükâfat göreceği gibi yaptığı yanlış ve kötü davranışlarından dolayı da cezalandırılacaktır. İkinci olarak insan yapmadıklarının da karşılığını görecektir. Yapabileceği bir kötülüğü yapmadığı için mükâfat göreceği gibi yapabileceği iyi şeyleri yapmamanın da pişmanlığını yaşayacaktır. Bu ayetlerin en dikkat çekici yönlerinden birisi insana yapması gerekirken yapmadığı iyi şeylerin sorumluluğunu bildirmesidir. İslam'da sorumluluklar imkânlarla paraleldir. Allah Teâlâ kimseyi taşıyamayacağı bir yükle sorumlu tutmaz. Fakat verdiği nimetlerden de hesaba çekecektir. Dolayısıyla insan için yaptıkları kadar yapmadıkları da önemlidir. İnsan ya da insanlık yaptıklarıyla gelişip ilerlerken, yapması gerekip de yapmadıkları sebebiyle geri kalır ve irtifa kaybeder. Bu bilgiler ışığında bu iki ayetin bize öğrettiği prensip şudur; bireysel anlamda kulluk sorumluluğu, toplumsal anlamda da halifelik sorumluluğu olan insan sahip olduğu imkânlar içerisinde mümkün olanın en iyisini yapmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük insanın hem ahiretine hem de dünyasına olumlu ya da olumsuz etki edecektir. Ahirette ya

mükâfat görecek ya da hesaba çekilecek, dünyada ise ya gelişerek ilerleyecek ya da geri kalarak sıkıntılara maruz kalacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Tefsir, Mümkün Olan En İyi, Sorumluluk

ABSTRSCT

The Holy Qur'an contains principles and guidelines that design every aspect of life for human beings. In this context, in addition to the principles that will take humanity forward, there are also verses in the Qur'an that contain principles that will prevent humanity from going backwards both individually and socially. When we look at the aforementioned verses, we see these principles. In these verses, it is stated, “On that Day (the Day of Reckoning), what man has done and what he has sent and what he has left undone will be taught to him and he will be aware of them” (al-Qiyamat: 75/13; al-Infitar: 82/5). Here we understand that man will not only be rewarded for what he has done, but he will also be held accountable for what he has not done with the means at his disposal. When we look a little deeper into these verses, which have two aspects, two points draw our attention. First, man will be rewarded for what he has done. He will be rewarded for the good things he does and punished for his wrong and bad behavior. Secondly, man will also be rewarded for what he did not do. He will be rewarded for not doing the evil he could have done, and he will regret not doing the good things he could have done. One of the most striking aspects of these verses is that they inform people of their responsibility for the good things they did not do when they should have done them. In Islam, responsibilities are parallel to means. Allah (swt) does not hold anyone responsible for a burden that he cannot carry. But He will also hold people accountable for the blessings He has given them. Therefore, what one does not do is as important as what one does. While man or humanity develops and advances because of what he does, he falls behind and loses altitude because of what he should do but does not do. In the light of this information, the principle that these two verses teach us is that man, who has the responsibility of servitude in the individual sense and the responsibility of khalifah in the social sense, is obliged to do the best that is possible within the means he has. This obligation will have a positive or negative impact on both the hereafter and the world. In the hereafter, he will either be rewarded or be held accountable, and in the world, he will either progress by developing or fall behind and be exposed to troubles.

Keywords: Social Sciences, Tafsir, Best Possible, Responsibility

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca Allah (cc) insanoğluna peygamberler ve vahiy aracılığıyla yeryüzünde güzel ve doğru bir yaşam sürebilmenin yolunu göstermiştir. İnsanlık yolunu kaybetmeye

başladığında tekrar peygamber göndermiş ve bazı peygamberlere de kitap vermiştir. Allah (cc) yeryüzüne nübüvvet ve vahiyle son müdahalesini Hz. Muhammed (sav) ve O'na verilen Kur'an-ı kerimle yapmıştır. Öncesinde gönderilen peygamber ve kitaplardan farklı olarak Hz. Muhammed'in (sav) Peygamberliği ve Kur'an-ı Kerim bütün insanlığa gönderilmiştir ve kıyamete kadar geçerlidir. Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i seniyye insan hayatının her anını ve durumunu düzenleyen prensipler içerir. Bu bakış açısıyla birçok âyette olduğu gibi Kıyamet süresi 13. ayet ve İnfitar süresi 5. ayet Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ele alındığında bize insanın yapması mümkün olan şeyler içerisinde en iyiyi yapmakla sorumlu olduğunu gösterir.

Biz burada önce insanın kimliğini, ona verilen özel nimetleri ve sorumluluklarını ortaya koyacağız. Daha sonra mezkûr ayetleri ele alarak, insanın mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğunu açıklamaya ve izah etmeye çalışacağız.

1. İNSANIN YARATILIŞ AMACI, SAHİP OLDUĞU ÖZEL NİMETLER VE SORUMLULUKLARI

1.1. İNSANIN YARATILIŞ AMACI

Allah Teâlâ'nın yaratması bir hikmet ve gaye iledir.[1] O'nun yaratması boşu boşuna değildir. Özellikle de; en özel donanımlarla yaratılan insanın yaratılması söz konusu olduğunda buradaki gaye ve hikmet daha çok önem arz etmektedir. İnsanın yaratılmasındaki amaçlar biri bireysel amaç, diğeri de toplumsal amaç olarak iki kısımda değerlendirilebilir.

1.1.1. Bireysel Olarak Yaratılış Amacı

İnsanın bireysel olarak yaratılış amacı Yaratan Rabbine kulluk etmektir. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerimde *"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım*."(ez-Zariyat:51/56) buyurarak insanın bireysel olarak yaratılmasındaki amacı ortaya koymaktadır. Burada "kulluk"; insanın inancıyla, düşüncesiyle, sözleriyle, fiilleriyle tam bir teslimiyet içerisinde Allah'ın (cc.) emrettiklerini yapmak ve nehyettiklerinden de uzak durmak suretiyle O'na itaat etmesidir. Bu tam teslimiyet, Allah ve Resulünün hüküm verdikleri konularda insana hiçbir şekilde tercih hakkı bırakmaz.[2] Diğer taraftan Allah Teâlâ cüzi irade sahibi olarak yarattığı insanın kendi iradesi ile tercih edebileceği alanlar da bırakmıştır.

Kulluk; Allah'ın (cc) yaratırken kendi ruhundan üflediği insanın, ihtiyacı olan ruhen beslenmeyi sağlama yöntemidir. Kul Rabbine kulluğun gereği ibadet yaptığın da ruhen tatmin olur. Buda ruhunu güçlendirir.

[1] Enam: 6/73.
[2] el-Ahzab:33/36: *"Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resülüne karşı gelirse şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır."*

Kulluk aynı zamanda insanın yaratıcısına şükrünün ifasıdır. İnsan kendisini yaratan ve kendisine, ihtiyaç duyduğu nimetleri veren Rabbine şükretmek zorundadır. İşte bu şükür de ibadetle mümkün olur. Böylelikle insan Rabbi ile arasındaki bağı da sağlam tutabilir.

1.1.2. Toplumsal Olarak Yaratılış Amacı

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerimde ilk insanın yaratılışında: *"Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti."*(el-Bakara:2/30) buyurmuştur. Allah Teâlâ kendi mülkü olan yeryüzünün hem ihyası ve inşası için hem de kendi hükümlerinin icrası için insanı halife olarak seçmiştir. Halife: başkasının yerine onun işlerini onun istediği gibi yürütmek üzere görevlendirilen kişidir. Dünya denilen bu âlem de yaşamın devamı ve huzurun sağlanması için bir nizam şarttır. Yaşamın devamını sağlayacak, geliştirecek ve çürümeyi önleyecek; eksiksiz ve hatasız tek nizam da Allah (cc) tarafından gönderilen dindir. Çünkü yarattığı her şeyi en güzel şekilde yaratan ve yaptığı her şeyi en güzel şekilde yapan; bütün noksanlıklardan münezzeh olan, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen sadece O'dur. İşte bu dinin uygulanmasını ve yeryüzüne hâkim kılınmasını sağlayacak olan halife ise, insandır.

İnsanın halife kılınması ona toplumsal sorumluluk yüklemektedir. Şöyle ki; insan sosyal bir varlıktır. Toplu bir halde ve toplum içerisinde yaşar. Bu bir tercih değil onun için bir zorunluluktur. Çünkü insan tek başına bütün ihtiyaçlarını karşılayamaz. Bu da onu başkalarına muhtaç olarak yaşamak zorunda bırakır. Bu yüzden her insan toplum denilen bu oluşumun bir parçasıdır. Bu oluşuma insanlık denilir. Bir pazılda her parça nasıl bir boşluğu dolduruyorsa insanın da toplum hayatında bir boşluğu doldurma sorumluluğu vardır. İnsanlığın huzur ve güven içerisinde yaşamını devam ettirebilmesi için ve insanlığın gelişimi için her insan toplum içerisindeki sorumluluğunu da tam olarak ifa etmeli ki istenilen gaye gerçekleşsin.

1.2. İNSANA YAPILAN TEKLİF VE ONA VERİLEN ÖZEL NİMETLER

1.2.1. İnsanın O Büyük Emaneti Kabul Etmesi

Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.(el-Ahzab:33/72) İnsan yer, gök ve dağlarla kıyaslandığında daha küçük ve zayıf bir varlıktır. Fakat o, bunların kabul etmekten kaçındıkları emaneti yüklenmeyi kabul etmiştir. Bu durum onun emaneti yüklenme konusundaki cahilliğini göstermektedir. Tıpkı bir toplumda zor bir iş için "bu işi kim yapar" diye sorulduğunda o işi hiç yapamayacak olan bir çocuğun çıkıp da "ben yaparım" demesi gibi.

Bu emanetin ne olduğu konusuna gelince bu emanet Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki sistemin bozulmasını önlemek, yeryüzünün ve insanlığın her yönden gelişimi sağlamak için insanlara gönderdiği dindir.[3]

[3] E.M.H. Yazır (2017). *Hak Dini Kur'an Dili,* Çelik Yayınevi, İstanbul, 6, 413.

1.2.2. Emaneti Kabul Eden İnsana Verilen Özel Nimetler

İnsan cahilce de olsa emaneti yüklenince Allah (cc) tarafından bu emaneti taşıyabilecek yeteneklerle donatılmış ve kendisine sayamayacağı [4] kadar çok nimetler verilmiştir. Bu nimetlerin bazıları diğer varlıklarla ortak nimetler iken bazıları insana özel nimetlerdir. Biz burada insana özel olan nimetlerden akıl, irade, ahseni takvim, yeryüzünün kendisi için yaratılması, öğrenme ve icat yeteneğini ele almakla iktifa edeceğiz.

1.2.2.1. Akıl

Akıl, Allah'ın (cc) insana bahşettiği en büyük nimetlerden biridir. Akıl sayesinde insan öğrenebilir, ayırt edebilir, analiz edebilir, hüküm çıkarabilir ve yeni şeyler icat edebilir. Allah Teâlâ akıl sayesinde insanı muhatap alır ve ona emanet sorumluluğunu verir. Aklın ne kadar değerli bir nimet olduğunu ortaya koyan birçok âyet mevcuttur. Onlardan birçoğu: *"Aklınızı kullanmaz mısınız"*[5] şeklinde sona ermektedir.

1.2.2.2. İrade

İnsan, varlıklar içerisinde cüzi iradeye sahip olmasıyla farklı bir konumda bulunur. Sahip olduğu irade sayesinde tercihte bulunabilir. Tercihleri neticesinde de sorumluluk yüklenir. Doğruyu tercih etmesi onu yüceltirken, yanlış tercihler de onu aşağıya çeker. İyi ve doğru işleri yaparken ihtiyacı olan direnci yine iradesiyle elde eder.

1.2.2.3. Ahseni Takvim Üzere Yaratılması

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

"*Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."* (et-Tîn; 95/4)

Kur'an yukarıdaki ayette insanın en güzel biçimde yaratıldığını bize bildirir. Burada "en güzel biçimde" diye çevrilen "ahsen-i takvim" kavramı, tefsirlere baktığımızda [6] bizi şu sonuca götürür: İnsan yüklenmiş olduğu emanet sorumluluğunun ve diğer sorumluluklarının gereğini yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyacağı her türlü yetenek ve donanıma sahip olarak yaratılmıştır. Bunun içine şeklen en güzel şekilde yaratılmak da girer, manen ve ruhen en güzel şekilde yaratılmak da girer. İnsanoğlunun "bundan daha ileri ne olabilir ki" denilen birçok şeyin çok ötesine geçmiş olması da bunu ortaya koymaktadır.

1.2.2.4. Yeryüzünün İnsana Özel Yaratılması ve Emrine Verilmesi

O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir. (el-Bakara: 2/29). *Göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından (bir nimet olarak) sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum*

[4] en-Nahl:16/18.
[5] el-Bakara:2/44.
[6] E.M.H. Yazır (2017). *Hak Dini Kur'an Dili,* Çelik Yayınevi, İstanbul, 9, 381; M. Esed (9. Baskı,2015). *Kur'an Mesajı, çev. C. Koytak- A. Ertürk,* İşaret Yayınları, İstanbul,1456.

için deliller vardır. (el-Câsiye: 45/13). İnsanoğlu çoğu zaman fark etmese de yeryüzün de her şey onun yaşamına uygun yaratılmıştır. Görmediği ama her an kullandığı hava bile ihtiyaç duyduğu oksijen barındırmaktadır. Bu ve benzeri örneklere bakarak tıpkı yukarıdaki ayetlerin bildirdiği gibi yeryüzü ve yeryüzündeki diğer varlıkların insanın hizmetine verildiğini rahatça görebiliriz.

1.2.2.5. Öğrenme ve İcat Yeteneği Verilmesi

İnsanın yaratılışını konu alan ayetlere[7] baktığımızda ilk insan Hz. Âdem'in ilk fiilinin öğrenmek olduğunu görürüz. *Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti*. (el-Bakara:2/31) Burada Allah (cc) öğreten olduğu gibi Hz. Âdem de öğrenen olmuştur. Bu da Kur'an da insan için zikredilen ilk eylemdir. Öğrenme insanlık için bütün ilerlemenin ve gelişimin ilk adımıdır.

Öğrenme yeteneği ve akıl, birlikte kullanıldığında da yeni buluşlar ve icatlar ortaya çıkar. Bu buluşlar ve icarlar da insanlığın ilerlemesini temin etmiş, yeni buluşlar insanlık için sıçrama tahtaları olmuştur.

1.3. İNSANIN SORUMLULUKLARI

İnsanın sorumluluklarını ele alırken taşımayı kabul ettiği emanet üzerinden ve yaratılış amaçları çerçevesinde ele almak yerinde olacaktır. İnsan emaneti taşıyabilmesi için ilk önce kendi kişiliğini doğru ve sağlam inşa etmeli ki sonra başka şeyleri inşa edebilsin. Bu durum doktorun ilk önce kendisinin sağlıklı olması gibidir. Doktor iyi olmazsa başkalarını iyileştirmesi beklenmez. Yine insanın sorumluluklarını ele alırken iç içe geçmiş halkalar gibi merkezde bireysel sorumlulukları olmak üzere içerden dışarı doğru birbirini kapsadığını da ortaya koymak gerekir. Aynı zamanda içerden dışarıya doğru merkeze yakın olan sorumlulukların dışarıya doğru bir sonraki sorumluluğun zeminini oluşturduğunu da belirtmek gerekir.

İnsanın emaneti yüklenmesi, buna paralel olarak kendisine özel yetenek ve nimetler verilmesi ve sorumlulukları arasında bir denge bulunmaktadır. Örneğin aklını yitirmiş bir insandan bütün sorumluluklar kalkarken, dinen zengin sayılmayan birinden sadece zekât gibi mali sorumluluklar kalkar. Yine ayakta duramayan birinden de bununla dengeli olarak namazda kıyam sorumluluğu kalkar. Bu konuda Allah (cc*): Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.*(et-Talak:65/7), *Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.* (el-Bakara:2/286) buyurmuştur. Verilen nimetlerin farklı olması emaneti taşımada her insanın farklı sorumlulukları olduğunu gösterir.

[7] el-Bakara:2/31

1.3.1. İman

Her insanın ilk sorumluluğu iman etmektir. İman: İman edilmesi gereken esaslara kalben inanmak, dil ile de tasdik etmektir. İman esasları: Allah'a, Meleklerine, Kitaplarına, Peygamberlerine, Ahirete ve hayrın da, şerrin de Allah'tan (cc) olduğuna inanmaktır. Kur'an-ı Kerimde insanlar iman etme açısından ikiye ayrılır; inananlar ve inkâr edenler. Allah (cc) iman edip etmeme hususunda insana özgürlük hakkı tanımıştır. İman ahireti kazanma ihtimalini ortaya çıkarırken inkâr daha baştan ahireti kaybetmektir. İman yerine getirilen diğer sorumluluklardan mükâfat kazandırırken inkâr yapılan her şeyi boşa çıkarır. İman diğer bütün sorumlulukların, insana yüklenip yüklenmemesinin sebebidir. İman etmeyen kişi, emanetin sahibini kabul etmiyor ki; onun yüklediği sorumlulukları kabul etsin.

1.3.2. Kulluk

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."(ez-Zariyat:51/56) Kulluk; insanın sorumluluklarının merkezinde yer alır. Müzzemmil süresinden[8] öğrendiğimize göre kulluğu yerine getirmek emaneti taşımak için önemli bir merhaledir. Çünkü burada Rabbimiz Peygamberimize gece ibadetini emrediyor ve bir sonraki ayette kendisine ağır söz vahyedeceğini bildiriyor. Kulluk; sadece Rabbimizle ilgili boyutu olan ibadetlerden ve hem Rabbimizle hem de diğer insanlarla ilgili olan ahlaktan müteşekkildir. Aşağıda da görüleceği üzere kullukta çeşitli durumlar söz konusudur

1.3.2.1. İbadetler

İbadetler, kulluğun özü ve insanın sorumluluklarının en merkezinde yer alır. İman eden bir insanın akil baliğ olduktan sonra mükellef olduğu görevlerdir.

İbadetlerin en başında Peygamberimizin "dinin direği" olarak tanımladığı namaz gelir. Namaz hiçbir şartta aklı başında olan insanın sorumluluğundan düşmeyen ve günde beş defa yapılması gereken bedeni bir ibadettir. Müslüman için her şeyden çok sevdiği Rabbi ile günde beş defa buluşmasıdır. Bu buluşmalar onun için özel anlar olduğu gibi ona günde beş defa kendisine çeki düzen vermesini de sağlar.

Bir diğer bedeni ibadet ise oruçtur. Oruç yılda bir aylık bir ibadettir. Müslüman açısından Oruç; Rabbinin rızası için vazgeçebilmenin, fedakârlığın ve sabrın ispatıdır. İnsanın çok sevdiği yemek ve içmekten Rabbi için belirli zaman aralığında vazgeçmesidir.

Zekât yılda bir kere verilmesi gereken mali bir ibadettir. Toplumsal denge ve toplumsal barış için İslam'ın dinen zengin sayılan kimselere yüklediği bir sorumluluktur.

[8] el-Müzzemmil:73/2-5: *Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'an'ı tane tane oku. Doğrusu biz sana (taşıması) ağır bir söz vahyedeceğiz.*

Hac ömürde bir kere yapılması gereken hem mali hem de bedeni bir ibadettir. Hac ibadeti özel zamanda ve özel mekân da yapılan bir ibadettir.

İslam'ın şartı olarak da bilinen bu ibadetler, yapılma tekrarı üzerinden bakıldığında bir Müslümanın gününü, ayını, yılını ve ömrünü de planlar. Yine aynı Müslüman için günlük, aylık, yıllık ve ömürlük hedefler de koyar. Bunların üzerine Müslümanın rastgele bir hayat değil, planlı ve hedefi olan bir hayat yaşaması mesajının verildiği pekâlâ söylenebilir.

Bunların haricinde başka ibadetler de vardır. Bu hususta; "sadece Allah rızası için yapılan iyi ve güzel her şey ibadettir." tanımlaması konuyu genel hatlarıyla ortaya koymaktadır.

1.3.2.2. Ahlak

Ahlak Arapça bir kelimedir, karakter, din, tabiat anlamına gelen "hulk (huluk)" kelimesinin çoğuludur.[9] Terim olarak Ahlak; insan fıtratında, herhangi bir düşünme ihtiyacı duymaksızın bir meleke olarak meydana gelen davranışlardır.[10] Dolayısıyla kendiliğinden meydana gelen bu davranışlar temelde iyi ve kötü olabilir. İnsanın sorumluluğu; Rabbimizin güzel bir dünya hedefi ile paralel olarak, güzel ahlaktır. Zaman içinde güzel ahlak, ahlak kelimesiyle ifade edilirken; kötü ahlak; ahlaksızlık olarak ifade edilmeye başlanmıştır.[11]

Ahlak aslında iki aşırılık olan ifrat ile tefrit ortasındaki dengedir.[12] Örneğin: harcama konusunda müsriflik ifrat noktası, cimrilik tefrit noktası olurken cömertlik bunların ortasında ahlaki bir durumdur. Gerek ifrat olsun gerekse tefrit olsun; insan hayatı için birçok zararı ortaya çıkaran durumlardır.

Ahlakın bir yönü Rabbimizle ilgilidir. Çünkü Rabbimiz güzel ahlakın tamamlanması için Peygamber efendimizi göndermiştir. (Muvatta, Husnü'l Halk, 8) Kur'an-ı Kerim de birçok ayet-i kerimede güzel ahlaklı olmak emredilir, kötülükler de men edilir. Dolayısıyla Güzel ahlaklı olmak aynı zamanda kulluk sorumluluğumuzdur. Ahlakın bir diğer yönü de insanlarla ilgilidir. İnsanlar arası ilişkilerin sağlıklı yürüyebilmesi için ahlakın davranışlarımızı belirlemesi ve sınırlandırması gerekir. Yeryüzünde huzur ve refahın yaygınlaşması ancak güzel ahlakın tamamlanmasıyla yani güzel ahlakın insanlığın ortak değeri olmasıyla mümkün olur.

Yeryüzünde güzel ahlak değil de kötü ahlak yaygın olursa o zaman yeryüzünde fesat çıkar. Allah Teâlâ'nın sünnetullah olarak bilinen yeryüzünü muazzam bir dengede tutan kanunları bozulur. Toplum hayatı kargaşa ve kaosa teslim olur. İnsan kendi iç dünyasında huzursuzluk yaşar.

[9] M. Çağrıcı(1989). "Ahlak", *TDV İslam Ansiklopedisi,*2/10-14.
[10] K. Ali Efendi. *Ahlâki Alai* (yay. Haz. H. Algül), tercüman, 91.
[11] B. köseoğlu(2. Baskı/2019). *İslamda Güzel Ahlak,*DİB. Yayınevi, Ankara,5.
[12] İbni Miskeveyh, *Tezhibül Ahlak* (Çev. A. Şener-İ. Kayaoğlu), Büyüyen Ay, İstanbul,42.

1.3.3. Halifelik

İnsan, emaneti kabul etmesi sonucu yeryüzünü ihya ve inşa etmek gibi bir sorumluluğu üstlenmiştir. Bu sorumluluk çerçevesinde doğa da var olan düzenin korunması ve insan için adaletle tesis edilmiş bir güven ortamı sağlanması gereklidir. Burada önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekir. İlk insanın yaratılışından itibaren başlayan bir hak batıl mücadelesi vardır. Yeryüzü de bu mücadelenin muharebe meydanıdır. İman eden, hak yolunu benimsemiştir. Çünkü inkâr başlı başına bir meydan okumadır. Batıl yolun yolcusu olmaktır. Halifelik görevi sadece iman eden kullara mahsustur. Çünkü iman; Allah'ı Rabb, ilah, yaratıcı ve yönetici olarak bilme ve kabul etmedir. Bu kabulden sonra insan sorumluluk hissetmeye başlar. İman etmemiş insanda hep bir başkaldırı psikolojini görürüz. Bu da insanda, sorumluluğu reddetmek şeklinde karşımıza çıkar. Emanet din ise, halifelik de, bu dine göre yeryüzünde işleyişin yürütülmesini ve sürdürülmesini sağlamaksa, bunu zaten inkâr eden kişinin yapması beklenmez. Tam tersi inkâr ehli bunlara engel olmak için çalışır.

1.3.3.1. İyiliği Emredip Kötülüğü Nehyetmek

Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır. (Âl-i İmrân: 3/114). Bu ayette iman edenlerin vasıflarından bahsederken iyiliği emretmek, kötülüğü menetmek geçiyor. Bir Müslüman için sorumluluğunu hatırlatmaktır. *"İçinizden biri bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin. Bu ise imanın asgarî gereğidir."* (Müslim, Îmân,78.) buyuran Peygamberimiz ise bu sorumluluğun Îmâni boyutunu ortaya koymaktadır. Fakat bireysel anlamda iyiliği emretmek, kötülüğü menetmek yeterli değildir. Bu, genel bir sorumluluktur. "*Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."* (Âl-i İmrân:3/104) ayeti de bu genel sorumluluğu ortaya koyar. Bu sorumluluk bir anlamda teker teker herkesin görevi ama aynı zamanda topluluk halinde yani planlı programlı ve devamlı bir şekilde yapılması da hak yolu benimseyen herkesin topluca sorumluluğudur. Nitekim rabbimiz *"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız."* (Âl-i İmrân:3/110) buyurarak bu sorumluluğu topluca yerine getiren ashab-ı kiramı övmüştür.

Peygamberler tarihine baktığımızda bu sorumluluğu yerine getirmek çok da kolay değildir. Çünkü batıl yolun yolcuları çıkarlarına uymadığında iyiliği engellemek için çalışmışlardır. Bunlar tarih boyunca iyiliğin karşısına dikilmiş ve iyiliğe engel olmak istemişlerdir. Bu durum karşısında iyilik yeryüzüne hâkim olsun diye mücadele etmek emredilmiştir.

1.3.3.2. Fesadı Ve Bozgunculuğu Önleme

İnsanoğlu dünyaya tertemiz bir fıtratla gelse de, dünya sevgisi, bencillik, hırs ve şehvet gibi kötü duygu ve hislerinin peşine düşerek bu fıtratını kirletebilir. İnsanın fıtratı kirlendikten sonra

içinden kocaman bir canavar çıkar. Kendisine emaneti taşıyabilmesi için verilen yetenek ve nimetleri bu sefer daha çok dünyalık elde etmek, hırslarını gerçekleştirebilmek için kötüye kullanmaya başlar. İşte böylelerinin yeryüzünde fesat çıkarırken iddiaları; ıslah ettikleri yönündedir. "*Onlara: Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, «Biz ancak ıslah edicileriz» derler."* (el-Bakara:2/11) Bu onların kötülüklerini yaparken kullandıkları bir yöntemdir. Çünkü "biz fesat çıkarmak ve bozgunculuk yapmak istiyoruz" diye açıkça yapsalar yeryüzünde yalnız kalırlar. Öte yandan bu durum onların şeytanla aynı yöntemi kullandıklarını da ortaya koymaktadır. Çünkü şeytan da insana kötülük yaptıracağı zaman o kötülüğü süsler ve güzel gösterir.[13] Dolayısıyla bu da onların rehberinin kim olduğunu ortaya koymaktadır.

Fesat ve bozgunculuk yaygınlaştığında yeryüzünde düzen bozulur.[14] Dünyada emniyet ve huzur kalmaz. Bu durumda dünya hayatı insan için cehennem olur ve insan sıkıntılı bir yaşamla karşı karşıya kalır. Oysa insanın arzusu dünyada huzurlu bir yaşamdır. Bundan dolayı da fesat çıkaranlara ve bozgunculara karşı mücadele etmek ve önlem almak insanlığın ortak sorumluluğudur.

1.3.3.3. İnsanlığın Gelişimine Katkıda Bulunmak

Allah Teâlâ insanı öğrenme kabiliyetiyle yaratmış ve ona ilk bilgileri de kendisi öğretmiştir.[15] Bununla birlikte akıl ve irade gibi nimetleri de bulunan insanın en önemli özelliklerinden birisi de sahip olduğu bilgileri analiz ederek yeni bilgiler üretebilmesidir. Bu özellik de insanın her geçen gün daha ileri ve daha gelişmiş bir yaşamla birlikte medeniyetler kurmasına vesile olmuştur. Böylece insanlık ilk günden itibaren basamak basamak gelişen bir varlık olarak tarih sahnesinde yer almıştır.

İnsanlığın gelişim serüveni bayrak yarışı gibidir. Her kuşak, bir önceki kuşaktan aldığı bayrağı kendi döneminde en iyi şekilde taşımalı ve bir sonraki kuşağa teslim etmelidir. Bunun için yapılması gerekenlerin iyi tespit edilmesi, iyi planlanması ve iyi bir strateji ile uygulanması gerekir. Böyle bir zihniyetle inşa edilmiş bir toplumda yaşayan her Müslüman da planların gerçekleşmesi, stratejinin uygulanabilmesi için kendi üzerine düşenlerin idrakinde olarak hayatına yön vermelidir. Böylece insanlığın gelişim basamaklarının ortaya çıkmasında üzerine düşeni yapabilsin.

2. Kıyame süresi 13. Ayet ve infitar süresi 5. Ayet BAĞLAMINDA MÜMKÜN OLAN EN İYİYİ YAPMA SORUMLULUĞU

يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ

"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir." (el-Kıyâme;75/13)

[13] en-Nahl:16/63; el-Enfal:8/48; el-Hicr:15/39.
[14] er-Rum:30/41.
[15] el-Bakara:2/31.

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْ

"İnsanoğlu (yapıp) gönderdiklerini ve (yapamayıp) geride bıraktıklarını bir bir anlar." (el-İnfitâr:82/5) Bu ayetlerde önden gönderilen diye bahsedilenler insanın yaptıkları, geride bırakılan diye bahsedilen ise insanın yapmadıklarıdır. Kur'an-ı Kerim'de insanın yaptıklarının karşılığını göreceğini bildiren ayetler oldukça çoktur.[16] Bu durum da gayet mantıklı ve tutarlı bir durumdur. Çünkü insan yaptıklarının karşılığında kazanç elde etmeyi bekler. Burada ele aldığımız ayetlerde ise insanın yaptıklarının yanın da yapmadıklarına da dikkat çekilir. Bu yönüyle bu iki ayet üzerinde dikkatlice durmak gerekir.

2.1. İNSANIN ÖNDEN YAPIP GÖNDERDİKLERİ

İnsanın yaptıkları iyi ve kötü diye ikiye ayrılır. İnsan yaparak önden gönderdiği iyilikleri hesap gününde karşısında görünce sevinecektir.[17] Fakat yaptığı ve önden gönderdiği kötülükleri görünce de kahrolur.[18]

2.1.1. Yaptığımız iyilikler

Yaptığımız iyilikler Allah'ın (cc) emrettikleri, insanlığın yararına olan iyi ve güzel davranışlardır. Bunlar, namaz, oruç, hac, zekât, cihad, yoksulu doyurma, yetimi gözetme, doğruluk, adaleti ayakta tutma, yardım severlik vd. gibi davranışlardır. Kur'an-ı Kerim'de "*Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür*. (ez-Zilzâl: 99/7) buyurularak yapılan en ufak bir iyiliğin bile karşılığı olduğu bize bildirilir. İyilik yapanlara mükâfat olarak ebedi cennet vaad edilirken[19] iyiliğin karşılığı ise en az on misliyle verilecektir.[20]

2.1.2. Yaptığımız Kötülükler

İnsanın yaptığı kötülükler Allah'ın (cc) yapmayı yasakladıkları, insanlığın zararına olan kötü ve çirkin davranışlardır. Adam öldürme, zina, içki içmek, hırsızlık, yalan söylemek, rüşvet, faiz, eşcinsellik, zulüm gibi davranışlar bunlara örnek olarak verilebilir. Ancak kötülükler bunlardan ibaret değildir. Kur'an-ı Kerim de "*Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür."* (ez-Zilzâl:99/8) buyuran rabbimiz en ufak kötülüğün dahi karşılığının olduğunu bize haber verir. Rabbimiz, kötülük işleyenlere ceza olarak cehennem olduğunu[21] bunun yanında rahmetinin tecellisi olarak kötülüğe sadece misliyle[22] ceza verileceğini bildirir.

[16] ez-Zilzal:99/7-8; en-Necm:53/39-41; ez-Zümer:39/70; el-Araf:7/39; en-Nahl:16/32; el-Hakka:69/24; el-Vakıa:56/24; el-Ahkaf:46/14; es-Secde:32/17-19; el-Enam:6/127.
[17] el-Hakka:69/19-20; el-İnşikak:84/7-9.
[18] El-Hakka:69/25-27; el-inşikak:84/10-11.
[19] Yunus:10/26.
[20] el-Enam:6/160.
[21] Yunus:10/27.
[22] Yunus:10/27.

2.2. İNSANIN YAPMAYIP GERİYE BIRAKTIKLARI

İnsanın geriye bıraktıkları yapmadıklarını ifade eder. Burada da insanın yapmadıkları iyi ve kötü olarak ayrılır. İnsanın yapmadıkları ile yapamadıklarını da ayırmanın gereklilik arz ettiğini düşünmekteyiz. Çünkü insanın sorumluluğu iradesinin dahli ile şekillenir. Adam öldürme üzerinden açıklamak gerekirse; insan bilerek ve isteyerek adam öldürürse bu cinayettir. Fakat kasıt olmadan yanlışlıkla birini öldürürse buda kazaen öldürme olur. Bu iki durum farklı adlandırıldıkları gibi farklı yaptırımlarla karşı karşıya kalır.

2.2.1. Yapma İmkânımız Varken Yapmadığımız Kötülükler

İnsan ahirette yapmadığı kötülükleri gördüğünde gerçekten çok mutlu olacaktır. Çünkü o kötülüğü yapsaydı bu kendisinin cezayı hak etmesine ve üzülmesine sebep olacaktı. Öte yandan yapmadığı için ödüllendirilecektir. Bu kötülüklerin Allah'ın (cc) yasakları ve insanlığın zararına olan kötü ve çirkin davranışlar olduğu aşikârdır. Kötülükleri yapmamak farzları yapmaktan önceliklidir.[23] "Def-i mesafit, celb-i menafiden evladır" kaidesinin de ortaya koyduğu gibi.

2.2.2. Yapmamız Gerekirken ve Yapabilecekken Yapmadığımız İyi Şeyler

Ahsen-i takvim üzere birçok özel imkân ve yeteneklerle emaneti taşımak için yaratılmış insanın ahirette, yapması gerekirken ve yapabilecek imkânlara sahipken yağmadığı iyi şeyler onun için hüzün sebebi olacaktır. "*Kimlerin de tartıları hafif gelirse, artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir; (çünkü onlar) ebedî cehennemdedirler."* (el-Mü'minûn:23/103) Çünkü ahirette iyiliklerin ve kötülüklerin tartıldığında iyiliklerin hafif gelmesiyle kişiyi acı bir son beklemektedir. Belki de o yapmadığı iyiliğin ağırlığı olmadığı için tartısı hafif kalacak ve azaba düçar olacak.

2.3. MÜMKÜN OLAN EN İYİYİ YAPMA SORUMLULUĞU

Birey olarak insan, toplumsal anlamda insanlık, yaptığı iyi ve güzel şeylerle ilerler ve gelişir. İlerlemenin ve gelişimin devamlı olması, yapılması gerekenlerin zamanında yapılmasına bağlıdır. Şayet yapılması gereken şeyler yapılmazsa gerileme kaçınılmaz olur. Yapılması gereken iyi işlerin yapılmaması başlı başına bir kötülüktür. Nitekim insanın hayatında yapması gerekenleri yapmadığında zelil olmaya, toplumlar da yapması gerekenleri yapmadıklarında geri kalmaya ya da yok olma olmaya mahkûmdur. Anın gereğini yapmayan toplumlar gelişen diğer toplumların hegemonyası altında yaşamak zorunda kalırlar.

İnsan için yapması gerekenlerin önemi, değeri ve önceliği farklı farklıdır. *(Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Hâlbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez. İman edip de hicret edenler ve Allah*

[23] Celâlüddin b. Ebî Bekr es-Suyûtî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1403), 1: 87.

yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır. (et-Tevbe:9/19-20) bu ayetler de bize yapılan işlerin eşit olmadığını vurgular. Öte yandan peygamber efendimize " Ya Resulullah (sav) hangi amel daha faziletlidir." diye sorulan sorulara peygamberimizin kişinin durumuna göre farklı farklı amellerin daha faziletli olduğunu söylemesi de bize, herkesin farklı öncelikleri olduğunu, herkes için farklı farklı işlerin farklı önem ve değer taşıdığını gösterir.

Hangi işin ya da amelin en iyisi olduğu sorusunun cevabı önemlidir. Bu sıralama doğru yapılmazsa, en iyiyi yapmak bilinciyle hareket edilse dahi sıradan iyi işlerden biriyle oyalanmak durumunda kalınır. En iyinin belirlenmesi sırasında en iyinin zamana göre, mekâna göre; kişiye ve topluma göre değişebileceğini göz önünde bulundurmak gerekir.

Allah Teâlâ insanoğluna birçok nimetler vermiştir, ama herkes bu nimetlere aynı oranda sahip değildir. Bazıları daha akıllı, bazıları daha cüsseli, bazıları daha zengindir. Bu durum da herkesin kulluk ve halifelikte sorumluluğu nimetlerle doğru orantılıdır. İşte bu orantı insana yapması mümkün olanlar içinden en iyisini yapmasını gerekli kılar. Örneğin; beş birimlik bir iş yapabilecek bir insanın üç birimlik iş yapması iki birimlik israf ya da kayıp demektir. Konumuz olan ayetlerden; beş birim iş yapabilecek imkânlar kendisine verilen birinin üç birimlik iş yaptığında aradaki iki birimlik işi neden yapmadığının sorulacağını anlıyoruz. Bir konuda çığır açabilecek zekâ kendisine verilen kimse eğer tembelliği ya da başka sebeplerden dolayı bunu yapmak yerine alışılmışın içinde rahat bir hayat sürmeyi tercih ederse bu özel zekânın heba olacağı açıktır. Nimetlerin heba edilmesi israftır. İsraf da haramdır.

İnsan, emaneti taşımayı kabullenmiş, akıl, irade, öğrenme, en güzel biçimde yaratılma, yeryüzü ve orada bulunanların emrine verilmesi gibi nimetlerle yaratılmıştır. Bunlarla uyumlu olarak kulluk ve halifelik sorumluluğunu yerine getirmesi kendisine emredilmiştir. İnsanın sahip olduğu nimetleri ve taşıdığı sorumlulukları göz önüne alıp; nimet ve sorumluluk dengesini birlikte değerlendirdiğimizde insanın yapabilecekleri arasında en iyisi, en önemlisi ve hangisinin aciliyeti varsa onu yapmakla sorumlu olduğu gerçeğiyle karşılaşırız. Farz vacibe, önemli olan daha az önemli olana, acil olan acil olmayana tercih edilmelidir.[24]

Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğu insana öncelikle zamanı doğru kullanmayı ve iyi değerlendirmeyi gerekli kılar. İnsana öncelikle yapacağı bir iş için, o işi yapabilecek kadar zaman lazımdır. Burada şuna dikkat çekmekte fayda var; zaman; nehir gibi sürekli akan bir olgudur. Her an durmaksızın akıp giden zaman boşa harcanırsa, anın gereği yerine getirilmezse, zaman doğru kullanılmazsa insan sahip olduğu çok büyük bir nimeti heba etmiş olur. Bu nimetin gereği gibi değerlendirilmesi için zamanın iyi planlanması ve doğru kullanılması gerekir.

[24] Y. Karadavi(2007). Öncelikler Fıkhı, *İz Yayıncılık*, İstanbul, 15.

Burada zaman konusunda yaşanan ironik bir durumdan bahsetmeden geçmemek gerekir. Zaman zaman şöyle bir soru sorulur: "Boş zamanınızı nasıl değerlendirirsiniz?" Burada birkaç soru aklımıza takılıyor. Zamanın boşu olur mu? Zaman boşsa nasıl değerlendirilsin ya da değerlendirilen zaman boş olur mu? Rabbimiz *"Bir işten boşaldın mı, hemen yeni bir işe yönel"*[25] buyurarak zamanın boş olmayacağını ve her an ve her durumda bir şeyler yapanları övmektedir.[26]

Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğu insan için aklını doğru kullanmayı da gerekli kılar. Allah (cc.) verdiği aklı kullanmayı ister,[27] aklını kullanmayanları da pislik içinde bırakacağını bildiriyor.[28] İnsan aklını kullanarak bilgisini artırmalı, analiz yapmalı, planlama yapmalı ve strateji üretmelidir. Bütün bunlarla kişisel olarak gelişebilir, toplumsal anlamda da ilerleme sağlayabilir.

2.3.1. Mümkün Olan En İyi Nedir?

İnsan birçok nimet ve yetenekle donatılmıştır. Bunların sonucunda birçok şey yapabilecek imkânlara kavuşmuştur. Yapabileceği birçok iş içerisinden hangisini yapacağını kendi tercihiyle belirlenir. (Burada mevzu ettiğimiz yapılacak şeyler iyi şeylerdir.) İşte burada bu tercihi yaparken hangi kıstaslara göre yapacağı kendisi için de insanlık için de önemlidir. Bu kıstas; insanın yapabilecekleri arasından en iyiyi yapmasıdır. Böylece hem kendi gelişiminde hem de toplumun ilerleyişinde üzerine düşeni yapmış olacak. Öte yandan da kendisine verilen nimetlerin şükrünü de eda etmiş olacaktır. Ahirete dönük olarak ise Rabbinin rızasını kazanacak ve cennetle ödüllendirilecektir.

İnsan mümkün olan en iyiyi yapmak için gerekli donanıma sahip olsa da diğer yandan kendisini bundan engelleyecek zaafları da vardır. Bunların başında şeytan, nefsi ve şeytanın yandaşları gelir. Bu konuda insanın en büyük düşmanı ise rahat yaşam arzusunun onu düşüreceği atalettir. İnsanın bir işi yaptığında ne kazanacağını yapmadığında ise ne kaybedeceğini biliyorsa, neyi nasıl yapması gerektiğini biliyorsa ve yapmak için gücü ve zamanı varsa ama yine de yapmıyorsa bunun adı atalettir. [29] Bu zafiyete karşı mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğunun bir şuura dönüşmesine ihtiyaç vardır.

2.3.2. Mümkün Olan En İyi İle Mükemmeliyetçilik Arasındaki Fark Nedir?

Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğu ile mükemmeliyetçilik ilk bakışta aynı gibi gözükebilir. Fakat ikisi arasında ciddi farklar vardır. Mükemmeliyetçilik, kişinin her şeyin en iyisini yapmasını hedefleyen bir düşünce biçimi ve mükemmel olma çabasıdır[30]. Bu düşünceye

[25] el-İnşirah:94/7.
[26] Ali imran:3/191.
[27] el-Enbiya:21/10.
[28] Yunus:10/100.
[29] M. Sekman (2009). *Kişisel ataleti Yenmek (24. Baskı)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 4.
[30] H. Eravşar (2021). *Mükemmeliyetçilik,* İksad Yayınevi, Ankara, 12.

sahip insanlar en iyisini yapamadıklarında huzursuz olurlar.[31] En iyisini yapamayacaklarını düşündüklerinde hiçbir şey yapmamayı tercih ederler.[32] Oysaki herkes aynı yeteneklere ve imkânlara sahip değildir. Bu durumda herkesin en iyiyi yapması mümkün değildir. Mükemmeliyetçilik ile mümkün olan en iyiyi yapmak arasındaki en büyük farklardan biri budur. Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğu nimet-sorumluluk dengesine göre şekillenirken, mükemmeliyetçilik düşüncesi herkesten hep en iyisini bekler.

Mümkün olan en iyiyi yapma anlayışı ile mükemmeliyetçiliğin arasındaki bir diğer fark da başarı kıstasındadır. Mümkün olan en iyiyi yapma anlayışının başarı kıstası irade ve azimdir. Yani bir işi yapma konusunda, yapılması gereken en iyi ve en önemli iş hangisi ise onu yapmaya iradesi ile karar veren ve azmini sonuna kadar kullanarak elinden gelen gayretin tamamını ortaya koyan kişi yüzde yüz başarılıdır. Mükemmeliyetçilik düşüncesinin başarı kıstası ise sonuçtur. Sonuç en iyisi ise başarılı kabul edilir. En iyisi değilse en iyi sonuca göre hep başarısızdır.

2.3.3. Mümkün Olan En İyiyi Yapma Sorumluluğu ve İhsan

İhsan; "Güzel olmak" anlamındaki "Hüsn" kökünden türeyen bir kavramdır. "İyilikte bulunmak" ve " işini güzelce yapmak" anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim de "*O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.* (es-Secde:32/7) ayetinde ikinci anlamda kullanılmıştır. Bizim konumuzla da "işini güzelce yapmak" anlamı üzerinden alakalıdır. İhsan, Müslümana yaptığı işi en güzel şekilde yapması gerektiğini öğreten bir bilinçtir. Meşhur Cibril hadisinde de Cebrail'in (a.s.) Hz. Peygambere yönelttiği; "İhsan nedir?" sorusuna; "Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir. Zira her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da o seni görmektedir"[33] şeklinde cevap vermiştir. Bu cevap ise ibadetin mümkün olan en iyi şekilde yerine getirilmesini ortaya koymaktadır. "Mümkün olan en iyiyi yapma" bilinci ile "ihsan" şuuru birbirini tamamlayan iki bilinçtir. İhsan, "nasıl yapmalı" sorusuna "en iyi şekilde" cevabıdır. Mümkün olan en iyiyi yapmak ise "neyi yapmalı" sorusuna "mümkün olanın en iyisini" cevabıdır. Dolayısıyla; insanın ve insanlığın her yönden gelişmesi ve ilerlemesi hedefine ulaşılabilmek için bu iki bilincin bir arada bulunması ve beraberce kullanılması gerekmektedir.

2.3.4. Mümkün Olan En İyiyi Yapma Sorumluluğunun Sonuçları

Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğunun dünyada ve ahirette olmak üzere iki yönlü sonuçları vardır. Dünya hayatı için bu sorumluluğun sonuçlarını ele aldığımızda hem kişisel hayatın hem de toplumsal hayatın üzerinde büyük etkileri vardır. Kişisel hayatın üzerinde bireyin her yönden gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlamak gibi etkisi olur. Bu durum

[31] Age. 25.
[32] Age. 24.
[33] Buhârî, İman 1; Müslim, İman 1.

kişinin nitelikli, donanımlı ve huzurlu bir birey olmasına katkı sağlar. Toplum bu sorumluluğa sahip bir anlayış ortaya koyarsa o toplumun da gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlar. Toplumun bu sorumluluğa sahip nitelikli, donanımlı ve huzurlu bireylerden oluşması zaten otomatik olarak toplumun gelişmesi ve ilerlemesi sonucunu doğurur.

Ahirete yönelik sonuçlarına baktığımızda bu sorumluluğun yerine getirilmesi Rabbimizin verdiği nimetleri gereği gibi kullanılmasını sağladığından Rabbimizin rızasını kazanmaya vesile olur. Bizi cennete götürecek amelleri yapmayı sağlar. Mizanda iyiliklerimizin ağır gelmesini netice verir.

SONUÇ

İnsan gökyüzünün, yeryüzünün ve dağların taşımaktan çekindiği emaneti taşımayı kabul eden bir varlıktır. İnsanı bu özel konumundan dolayı özel nimetlerle donatılmıştır. Özel nimetlere sahip olan insanın özel de sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar kulluk ve halifeliktir. Kulluk insan için bireysel anlamda bir sorumluluktur. Bu sadece rabbine olan sorumluluktur. Halifelik ise hem rabbine, hem kendine, hem diğer insanlara, hem diğer canlılara ve çevreye karşı bir sorumluluktur.

İnsan sahip olduğu nimetlerin gereğini yerine getirmelidir. Çünkü Allah (cc) verdiği nimetlerden hesaba çekecektir. Diğer yandan bu nimetler kendisine sorumluluklarını yerine getirmesi için verilmiştir. Bu sorumlulukları yerine getirmek için nimetlere sahip olmanın yanında bu yoldan kendisini alıkoyacak maniler de vardır. Bu manilere takılmadan sorumluluklarını yerine getirebilmek için gerekli olan ilke; "mümkün olan en iyiyi yapmaktır."

İslam dünyası ve İslam ümmeti yaklaşık üç asırdır içinde bulunduğu gerilemenin ve yozlaşmanın acılarını ve sıkıntılarını yaşamaktadır. Bu gerileme ve yozlaşma bize birçok acılar ve sıkıntılar yaşatmaya devam ediyor. Üzerimize çöken karanlık bir türlü aydınlanmıyor. Ümmet olarak halimize bakınca da, geçmişiyle övünen ve rahat hayat yaşama arzusuyla her geçen gün tembelleşen bir toplum görüyoruz. İşte, gerek bireysel olsun gerek ümmet olarak olsun içinde bulunduğumuz karanlıktan bizi çıkaracak Kur'an-î ilke, mevzu bahis olan ayetler ışığında "mümkün olan en iyiyi yapma" sorumluluğudur.

KAYNAKÇA

Elmalılı M.Hamdi Yazır (2017). Hak Dini Kur'an Dili, Çelik Yayınevi, İstanbul

Muhammed Esed (9. Baskı,2015). Kur'an Mesajı, (çev. C. Koytak- A. Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul

Mustafa Çağrıcı(1989). "Ahlak", TDV İslam Ansiklopedisi

Kınalızade Ali Efendi. Ahlâki Alai (yay. Haz. H. Algül), tercüman, İstanbul

Bülent Köseoğlu(2. Baskı/2019). İslamda Güzel Ahlak, DİB. Yayınevi, Ankara

İbni Miskeveyh, Tezhibül Ahlak (Çev. A. Şener-İ. Kayaoğlu), Büyüyen Ay, İstanbul

Celâlüddin b. Ebî Bekr es-Suyûtî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1403)

Yusuf Karadavi(2007). Öncelikler Fıkhı, İz Yayıncılık, İstanbul, 15.

Mümin Sekman (2009). Kişisel ataleti Yenmek (24. Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul

Hakan Eravşar (2021). Mükemmeliyetçilik, İksad Yayınevi, Ankara

Malik bin Enes(1994). Muvatta (Çev:A. M. Büyükçınar vd.), Beyan Yayınları, İstanbul

Ebu'l-Hüseyi Müslimu İbnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî en-Niysâbûrî (1988) Sahihi Müslim ve Tercemesi (Çev: M. Sofuoğlu), İrfan Yayımcılık, İstanbul

KUR'AN-I KERİMİN'İN ASHAB-I KEHFİN ŞAHSINDA GENÇLERE VERDİĞİ MESAJLAR

THE MESSAGES OF THE QURAN TO YOUNG PEOPLE IN THE ANECDOTE OF THE COMPANIONS OF THE CAVE

Bünyamin BEGEÇ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,Tefsir Ana Bilim Dalı
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, TheologyFakulty,Department of Commentary
ORCID ID: 1555-5666-7775-5589

ÖZET

Kur'an-ı Kerîm'in büyük bir bölümü, önceki peygamberler ve onların ümmetlerinin kıssalarından oluşmaktadır. Kehf Sûresinde anlatılan ve Kur'an-ı Kerim tarafından "Acayip" olarak nitelendirilen "Ashâb-ı Kehf" kıssası bu kıssalardan biridir. Kıssada, imanlarını korumak için zalim kralın zulmünden kaçarak mağaraya sığınan ve orada yüzyıllarca uyuduktan sonra tekrar uyanan gençlerin başından geçenler anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in kıssayı "acayip" olarak nitelendirmesi kıssanın önemli mesajlar içerdiğini gösterirken, kahramanlarından "gençler" diye bahsetmesi, söz konusu mesajların özellikle gençlere yönelik olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yüzyıllarca uyuduktan sonra tekrar uyanan gençlerin söz konusu hallerinin Yüce Allah'ın sonsuz kudretine ve ölümden sonraki hayatın varlığına delil olduğu görülmüştür. Bununla birlikte kişinin içerisinde bulunduğu âlemde olup bitenlere dikkat kesilmesi, hakkı tanıyıp gerektiği zaman hakkı savunması ve helal ve temiz olan şeyleri tercih etmesi gerektiği verilmek istenen mesajlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Genç, Mesaj

ABSTRACT

A large part of the Quran consists of the stories of previous prophets and their ummahs. The anecdote of the "Ashab al-Kahf", which is told in the Surah al-Kahf and described as "Strange" by the Quran, is one of these anecdotes. In the anecdote, the story of the young people who escaped from the cruelty of cruel king and took refuge in the cave to protect their faith and woke up again after sleeping there for centuries is told. While the fact that the Quran describes the anecdote as "strange" shows that the anecdote contains important messages, the fact that Quran refers to the heroes as "young people" shows that the messages in question are especially aimed at young people. In this context, the situation of the young people who woke up again after sleeping for centuries shows that the situation in question is from Almighty Allah. It has been seen that it is evidence of infinite power and the existence of life after death. However, among

the messages that are intended to be given are that a person should pay attention to what is happening in the world he is in, recognize the truth and defend it when necessary, and prefer halal and clean things.

Keywords: Quran, Young, Message

ORMANLARDA KAMU YARARI VE ZARURET KAPSAMINDA İZIN VERILEN FAALIYETLER

AUTHORISED ACTIVITIES IN FORESTS WITHIN THE SCOPE OF PUBLIC BENEFIT AND NECESSITY

Nimet VELİOĞLU
Dr., İUC. Orman Fakültesi Çevre ve Orman Hukuku Anabilim Dalı
Dr., IUC, Forest Faculty, Department of enviroment end Forest Law
ORCID ID: 0000-0003-0031-5697

ÖZET

Türkiye'de ormanlar, mülkiyet farketmeksizin Anayasa'nın emredici hükümlerine göre devletin denetimi ve gözetimi altındadır. Ancak ormanlardan yararlanma için, izin veren istisnai hükümlerin usul ve esaslarının düzenlendiği kanunlar mevzuattta mevcuttur. Sözkonusu düzenlemelere göre yürütülen madencilik faaliyetlerinin büyük kısmı devlet ormanlarında yer almaktadır.

Anayasa'nın 169. maddesinde, ormanların ülke yönünden taşıdığı büyük önem gözetilerek, korunmaları ve geliştirilmeleri konusunda ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Belirtilen maddenin birinci fıkrası gereğince, Devlet, doğal kaynakların en önemlilerinden birisi olan ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gereken tedbirleri almak ve bütün ormanların korunması ödevini yerine getirmek zorundadır. İkinci fıkrada da, "Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz" hükmüne yer verilmiştir

Anayasa'nın geniş yorumu ile; Kamu yararı koşuluyla, ormanlarda ormancılık faaliyetleri dışında gerçekleşecek; tescil ve tahsis işlemlerinden sonra orman sınırları içinde kalan alanlar olabilir. Ormanların devamlılığı ve sürekliliği esas olup korunması ve sahalarının genişletilmesi Anayasal bir ödev olarak Devlete bırakılmıştır. Bu nedenle tahsis işleminde ormanların devamlılığının kamu yararı ile izne konu diğer faaliyete ait kamu yararı kıyaslamasında üstün kamu yararı kavramının değerlendirilmesi gerekmektedir. Orman ekosistemlerinin kullanımında, başka faaliyetlere izin verilmesi gibi durumlarla karşılaşılmakta, sözkonusu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde de "kamu yararı" nın var olduğu belirtilmektedir. Bu durumda, kamu yararı sağlayan iki etkinlikten hangisinde "kamu yararının" daha fazla olduğunun, hukuksal anlamda "üstün kamu yararı" kavramının hangi faaliyette yer aldığının belirlenmesi zorunluluktur.

Çalışmada ormanlarda verilen izinlerin hukuki dayanağı ortaya konulup uygulamadaki sorunlar irdelenecek, bu minvalde çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orman, Kamu Yararı, İzin, Türkiye

ABSTRACT

In Turkey, forests, regardless of ownership, are under the control and supervision of the state according to the mandatory provisions of the Constitution. However, there are laws regulating the procedures and principles of exceptional provisions granting permission for utilisation of forests. Most of the mining activities carried out in accordance with these regulations are located in state forests.

Article 169 of the Constitution, considering the great importance of forests for the country, includes detailed regulations on their protection and development. Pursuant to the first paragraph of the aforementioned article, the State is obliged to take the necessary measures for the protection of forests, which are one of the most important natural resources, and for the expansion of their areas, and to fulfil its duty to protect all forests. The second paragraph states that 'The ownership of State forests cannot be transferred. State forests shall be managed and operated by the State in accordance with the law. These forests cannot be acquired by prescription and cannot be subject to easement rights except for public benefit.

In the broad interpretation of the Constitution, there may be areas within the forest boundaries after the registration and allocation procedures, which will be realised outside forestry activities in forests, provided that public interest is ensured. The continuity and continuity of forests is essential and the protection and expansion of their areas is left to the State as a constitutional duty. For this reason, in the allocation process, the concept of superior public interest should be evaluated in the comparison of the public interest of the continuity of forests and the public interest of the other activity subject to the permit. In the utilisation of forest ecosystems, situations such as the authorisation of other activities are encountered, and it is stated that there is a 'public interest' in the realisation of these activities. In this case, it is imperative to determine in which of the two activities that provide public benefit the 'public benefit' is greater and in which activity the concept of 'superior public benefit' in the legal sense takes place.

In this study, the legal basis of the permits granted in forests will be put forward, the problems in practice will be examined, and solutions will be tried to be proposed in this context.

Keywords: Forest, Public benefit, Permission, Turkiye

SOSYAL MEDYADA ÇOCUĞUN KİŞİSEL VERİLERİNİN KORUNMASI

PROTECTION OF CHILDREN'S PERSONAL DATA ON SOCIAL MEDIA

Seda KARA KILIÇARSLAN
Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı
Asst. Prof, Kırıkkale University, Faculty of Law, Department of Civil Law
ORCİD ID: 0009-0004-2937-9170

ÖZET

Teknolojinin ve iletişim araçlarının değişip gelişmesi nedeniyle sosyal medyanın hayatımıza dahil olmasıyla birlikte kişisel değerleri ve kişisel verilerinin ihlal edilmesi oldukça kolay hale gelmiştir. Zira Teknolojinin yardımıyla bireylerin kişisel verilerine kolaylıkla erişebilme ve bunları kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilme veya menfaat sağlama giderek yaygınlaşmıştır. Bu durum, özel yaşamın gizliliği, insan onuru, bilginin geleceğini belirleme hakkı ve ifade özgürlüğü gibi temel hakların korunmasını savunmasız hâle getirmiştir. Öyle ki sosyal medya hesaplarında paylaşılan her türlü fotoğraf, video vs. diğer sosyal medya kullanıcılarına ulaşmaktadır. Özellikle, toplumun en hassas kısmını oluşturan çocukların kişisel verileri hukuka aykırı bir şekilde işlendiğinde, geleceklerini de etkileyebilecek şekilde zararlar ortaya çıkabilecektir. Çocukların bu hesaplarda kendileri, üçüncü kişiler ya da ebeveynleri tarafından paylaşılması ise kişisel verilerin korunmasını kurumunu karşımıza çıkarmıştır. Bu nedenle, çocukların kişisel verilerinin korunmasını hukuki çerçevede zaruri hale getirmiştir. Öyle ki çocuğu gerekli olduğunda anne babasından dahi korumak hukuk kurallarının çözüm bulması gereken önemli bir sorunudur.

Bu çerçevede çocuk kavramından ne anlaşılması gerektiği ve ülkemizde 6698 sayılı kişisel verilerin korunması kanunu incelenerek çocuklar üzerinde koruma sağlayıp sağlamadığı tartışılmalıdır. Bu amaçla 2016 yılında 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) yürürlüğe konmuştur. Bu kanunda ayrıca çocuklarla ilgili bir düzenleme mevcut olmamakla birlikte ülkemizde henüz çocuklar bakımından kişisel verilerinin korunması için herhangi bir düzenleme de mevcut değildir. Ancak bu konuda genel düzenlemeleri göz önünde bulundurularak bir sonuca varmak ve çocukların korunmasına çalışılacaktır. Bu bağlamda KVKK m. 5 kapsamında, kişisel verilerin işlenmesi öncelikle hukuka ve dürüstlük kurallarına uygun olmalıdır. Ayrıca kişisel veriler, kural olarak veri sahibinin açık rızası ile işlenebilir. İlgili kişinin rızasının geçerli olabilmesi için, kendisine yeterli şekilde açıklama yapılması gerekir. Ancak çocukların fiil ehliyetine sahip olmaması nedeniyle kendi kişisel verilerinin işlenmesi hususunda vermiş olduğu rızanın geçerli olmaması nedeniyle, velayeti veya vesayeti altında bulunduğu kişilerin rızasına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Kişisel Veri, Sosyal Medya, Kişisel Verinin Korunması

ABSTRACT

Due to the change and development of technology and communication tools, it has become quite easy to violate personal values and personal data with the inclusion of social media in our lives. Because with the help of technology, it has become increasingly common to easily access individuals' personal data and to use or benefit from them for their own interests. This situation has made the protection of fundamental rights such as privacy, human dignity, the right to determine the future of information and freedom of expression vulnerable. The sharing of children's personal data in these accounts by themselves, third parties or their parents has led to the institution of personal data protection. Therefore, it has made the protection of children's personal data essential in the legal framework. So much so that protecting the child even from his/her parents when necessary is an important problem that the rules of law need to find a solution.

In this framework, it should be discussed what should be understood from the concept of child and whether it provides protection for children by examining the personal data protection law numbered 6698 in our country. For this purpose, the Personal Data Protection Law No. 6698 (KVKK) was enacted in 2016. Although there is no separate regulation on children in this law, there is no regulation for the protection of personal data for children in our country yet. However, it will be tried to reach a conclusion and protect children by considering the general regulations on this issue. In this context, within the scope of Article 5 of the LPPD, the processing of personal data is primarily based on the law and good faith appropriate. In addition, personal data may, as a rule, be processed with the explicit consent of the data subject. In order for the consent of the data subject to be valid, it must be adequately explained to him/her. However, since children do not have the capacity to act, their personal because his/her consent to the processing of his/her data is not valid, the consent of the persons under his/her custody or guardianship is required.

Keywords: Child, Personal Data, Social Media, Protection of Personal Data

KUR'AN'DA YER ALAN DABBE, CÜND VE ÜMMET ISTILAHLARI ÇERÇEVESİNDE VİRÜS KAVRAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION OF THE CONCEPT OF VIRUS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE TERMS DABBE, CUND, AND UMMAH IN THE QUR'AN

Nihat DEMİRKOL
Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Universitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı
Dr. Iğdır University, Faculty of Theology, Department of Tafsir of Basic Islamic Sciences
ORCID ID: 0000-0001-5929-8161

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm, istenilen bilimsel verileri hazır bir şekilde vermez. Konuları vahyin temel hedefi olan tevhit, nübüvvet, ahiret ve adalet çerçevesinde sunar. Bilimsel kavramlara ana mesajı gölgede bırakmayacak ölçüde yer verir. Günümüz problemlerine çözümü ayetler arası bağlantı kurarak ve benzer konularla kıyas yaparak bulmak mümkündür. Bunun için mevcut dilbilim, anlambilim ve tefsir kaynaklarından ve ulaştığımız bilimsel verilerden yararlanmak suretiyle cevap bulmak olasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de virüsün ilişkilendirilebilecek ıstılahlar dabbe, cünd ve ümmet kavramlarıdır. Gözle görülmeyen bir varlığın görünen davranışlarına bakıldığında onun bir hareket yönü/dabbe, bir etki alanı/cünd ve kendisine ait bir topluluk/ümmet olduğu görülecektir. Virüs; yayılması, bulaşması, üreyip çoğalmasına bakıldığında bir dabbedir. Öldürücü etkisine dikkat edildiğinde bir ordudur. Türün üst ve alt katmanlarına bakıldığında ise ümmettir. Bu çalışmada adı geçen kavramları, bağımsız birer başlık altında virüs kavramı üzerinden değerlendireceğiz. Üç ana başlığı ayrı ayrı virüsle ne derece ilişkisi olduğunu ayetlerle bağlantılı anlatacak ve sonuç bölümünde vardığımız neticeleri ortaya koyacağız. Konunun dinî ve ahlâkî boyutları, elde edilen verilerden sonra ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Virüs, Dabbe, Cünd, Ümmet.

ABSTRACT

The Qur'an does not give the desired scientific data in a ready manner. It presents the subjects within the framework of tawheed, nubuwwat, the hereafter and justice, which are the main goals of revelation. It includes scientific concepts to the extent that it does not overshadow the main message. It is possible to find the solution to today's problems by making connections between verses and comparing them with similar topics. For this, it is possible to find an answer by making use of the existing sources of linguistics, semantics and exegesis and the scientific data we have reached. In the Qur'an, the concepts that best describe the virus are the concepts of dabba, jund and ummah. When we look at the visible behavior of an invisible being, it will be

seen that it has a direction of movement/dabbe, a sphere of influence/jund, and a community/ummah of its own. Virus; It is a dabbeh when it is looked at in terms of its spread, transmission, reproduction and reproduction. Given its lethal effect, it is an army. When we look at the upper and lower layers of the species, it is the ummah. In this study, we will evaluate the concepts mentioned in this study under an independent heading through the concept of virus. We will explain the three main headings separately in relation to the extent to which they are related to the virus and we will reveal the conclusions we have reached in the conclusion section. The religious and moral dimensions of the subject will be discussed after the data obtained.

Keywords: Qur'an, Virus, Dabba, Jund, Ummah.

T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
İlahiyat Fakültesi

Sayı : E-56430641-900-2400029572 05.09.2024
Konu : Akademisyen Temsilci Hk.

İLGİLİ MAKAMA

İlgi : Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı Başkanlığının 03.09.2024 tarihli ve E-21509696-051-2400029557 sayılı yazısı.

İlgide kayıtlı yazıya istinaden, 5-7 Ekim 2024 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenecek olan **"10. ULUSLARARASI EGE KONGRELERİ'nin (Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, Sağlık ve Fen Bilimleri Kongresi, İnovasyon ve Mühendislik Bilimleri Kongresi)"** düzenleme komitesinde, Fakültemiz Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda görevli Doç. Dr. Mehmet Emin KALGI'nın, akademisyen temsilci olarak görev alması Dekanlığımızca uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini arz/rica ederim.

Prof. Dr. Mustafa YILDIZ
İlahiyat Fakültesi Dekanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu: 49T9UA9 Belge Takip Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/ardahan-universitesi-ebys

Adres: Ardahan Üniversitesi Kampüsü, Çamlıçatak Mevkii, 75002, Merkez/ARDAHAN
Telefon No: (0 478) 2117563 Faks No: (0 478) 2117565
e-Posta: if@ardahan.edu.tr İnternet Adresi: www.ardahan.edu.tr
Kep Adresi: ardahanuni@hs01.kep.tr
Bilgi için : Mesut Akçay
Bilgisayar İşletmeni
Telefon No: (0 478) 2117563
Direkt Hat: